DACIA LITERARĂ • DACIA LITERARĂ • DACIA LITERARĂ • DACIA LITERARĂ • DACIA LITERARĂ • DACIA LITERARĂ

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIV (serie nouă din 1990) nr. 112-113 (1-2 / 2013)

Vasilian Doboș - **Biserica BANU** (Iași)
- restaurată recent -

www. dacialiterara.ro nr. 1-2 / ianuarie-februarie / 2013

DACIA LITERARĂ
Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Redacţia şi administraţia:
CENTRUL DE MUZEOLOGIE LITERARĂ
Str. Nicolae Gane, 22A, cod 700110
IAŞI, ROMÂNIA

tel. 0747 288 499 sau 40 / 0332 / 102 852
fax 40 / 0232 / 213 210
E-mail: *dacialiterara@yahoo.com*
Adresă web: *www.dacialiterara.ro*
Blog: *www.dacialiterara.wordpress.com*

Revista apare sub egida USR
Editori:
- MUZEUL LITERATURII ROMÂNE IAŞI
- CONSILIUL JUDEŢEAN IAŞI
- SOCIETATEA CULTURALĂ „JUNIMEA '90"

DACIA LITERARĂ

NR. 1-2 (112-113) ANUL XXIV (SERIE NOUĂ DIN 1990)
2013
IAŞI • ROMÂNIA

SUMAR

SCENE CONTIMPORANE

5 *Arhiva lirică:* **Mihai Ursachi**
6 **Alexandru Zub**: Memorial Sighet: repere egoistorice
9 **Stelian Dumistrăcel**: Măritatul: „Unul mai dă, altul mai lasă..."
11 **Ioan Holban**: Căci nu toate sunt inexprimabile... (***Ion Mureşan***)
17 **Emilian Galaicu-Păun**: Trilogie belgiană cu un „pour la bonne bouche" francez

Poezii de:
24 **Maria Briedis Macovei** (Letonia): *O, frunză...*
25 **Nicolae Coande**: *Vinul de inimă*
26 **Ioana Dinulescu**: *Rafturile Bibliotecii lui Celsius*
27 **Vasile Iftime**: *O frontieră cât toate iernile noastre*
28 **Vlad Sibechi:** *dimineaţa se scurge*

Teatru de:
29 **Octavian Onea:** Biuroul directorului sau O zi cu Iulia şi B.P. Hasdeu

36 ***Dialogurile „Daciei literare":*** **Vladimir Beşleagă** - „De la o vreme..."

Chestionar cu accente ludice. Răspund în acest număr:
42 **Adrian Alui Gheorghe**
47 **Leo Butnaru**
53 **Lucian Dan Teodorovici**

CLEPSIDRE

59 ***Documentul regăsit*** - **Doctor Munteanu**: Amintiri din viaţa lui Vasile Conta

62 **Ion Mitican**: „Podul lui Eminescu"
64 **George Popa:** Svetlana Paleologu Matta şi Eminescu
69 **Gheorghe Baciu**: Rapoartele revizorului şcolar Mihai Eminescu...
76 **Violeta Bârsan Zamfirescu:** Clasicism în creaţia eminesciană
81 **Constantin Cubleşan**: Eminescu. Polimorfismul operei (***Cornel Munteanu***)
84 **Andrei Moldovan:** Valori eminesciene în poezia lui Mircea Ivănescu
88 **Ion Filipciuc**: Sfatul scriitoricesc de la Putna
93 **Nicolae Mareş**: O prestigioasă publicaţie suceveană
97 **Eugen Munteanu**: Ivănescu, omul şi intelectualul
106 ***Proiect de carte dedicată lui Mihai Ursachi*** (document inedit)
114 **Iulian Pruteanu-Isăcescu**: Scrisori către G.T. Kirileanu (arhiva M.L.R. Iaşi)

BIBLIOFIL

121 **Grigore Ilisei**: Statua artistului (***Iftimie Bârleanu***)
123 **Theodor Damian** (New York): O mărturisire de credinţă (***George Dan***)
125 **Maria Pilchin** (Chişinău): „Eşarfe în cer" de ***Dumitru Crudu*** sau eşecul lui Sisif
128 **Vasile Iancu**: Jurnalul ca literatură... (***Gheorghe Drăgan, Constantin Călin***)
132 **Ioan St. Lazăr**: Între cultură şi existenţă... (***Dan Ciachir***)
137 **Liviu Apetroaie**: Cărţile pe masă
138 ***Sadoveniana***
139 **Vasilian Doboş** - *Numărul de aur*: ***Biserica Banu*** - la restaurare

SCENE CONTIMPORANE

Bust Nicolae Gane (1838-1916)
amplasat în parcul Primăriei Iaşi
Sculptură de **Vasile Tudor**

ARHIVĂ LIRICĂ

Mihai URSACHI
(1941-2004)

PROIECTE PRIMĂVĂRATICE

Visul nostru era
(o, din naivitate
nici nu bănuiam că o mulţime de lume
se gândise mai înainte la asta)
visul nostru era să deschidem
un pension pentru fluturi.
Născoceam felurite metode
educative, tu te pierdeai în detalii
cu privire la avantajele orei de dans în formarea
graţioasei deprinderi de a plana prin livadă.
Eu voi preda limbi străine şi instrumente
precum clavecinul, viola da gamba şi cornul.
În privinţa chestiunilor practice să nu avem grijă:
tu te pricepi la
dulceţuri şi din rochii mai vechi, prăfuite,
ştii să faci bluze uşoare şi colorate ca florile'n mai.

Acesta era visul nostru, să deschidem
un pension pentru fluturi;
şi din naivitate nici nu ştiam
că o mulţime de lume se gândise
mai înainte la asta.

Portret de *Octavian Onea* (1994, Botoşani)

MEMORIAL SIGHET: REPERE EGOISTORICE

Alexandru ZUB

Schimbarea de regim, aşa cum a fost, bruscă, insolită, brutală, m-a surprins la o vârstă când beneficiam de un palmares profesional care mă obliga la o anume continuitate, dincolo de eventualele ispite exterioare meseriei de istoric. M-am prevalat de această situaţie pentru a-mi menţine, la nevoie, un statut academic dobândit într-o carieră altminteri plină de obstacole.

Începută în august 1957, ca cercetător ştiinţific în domeniul istoriei, întreruptă intempestiv la 6 martie 1958, când am fost închis politic şi condamnat la zece ani, pus în libertate prin graţiere la 16 aprilie 1964, am lucrat puţin ca muzeograf, la Bacău, apoi ca bibliograf la Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi, timp de patru ani, pentru a fi admis din nou în câmpul cercetării abia în toamna lui 1968, după invazia sovietică din Cehoslovacia, când regimul de la noi socotea că ar fi benefică o anume extensie a suportului social. Poate că această extensie i-a adus un spor de eficienţă, în primii ani, lucru lesne de sesizat şi în istoriografie, domeniu în care *vulgata* impusă de sistem nu şi-a putut atinge decât parţial scopul. Când sistemul s-a dezagregat, la finele lui 1989, aveam 55 de ani şi destule proiecte de viitor, susceptibile să-mi interzică orice angajamente străine de sfera activităţii mele.

Totuşi, agitaţiile din jur nu mă puteau lăsa indiferent, iar solicitări de tot felul, unele cu totul flatante, n-au lipsit, cel puţin în primii ani ai tranziţiei. Nu e cazul să le evoc aici. Una însă o voi menţiona bucuros, fiind vorba de *Alianţa Civică* şi mai ales de *Academia Civică*, cu care am fost solidar de la început, luând parte la numeroase activităţi organizate sub egida ei. Poeta Ana Blandiana şi scriitorul Romulus Rusan, iniţiatori şi mentori ai acestui aşezământ, mi-au făcut mereu cinstea de a mă invita la dezbaterile organizate, la colocvii, conferinţe, mese rotunde, în capitală sau în alte locuri, dar mai cu seamă la *Memorial Sighet*, unde am venit, an după an, în faza simpozioanelor tematice, ca şi în aceea a *Şcolii de vară*.

Am avut astfel multe (nu şi destule) ocazii de a-mi întâlni colegi de recluziune politică, specialişti în studiul dictaturii comuniste, unii veniţi de departe, din fostul „lagăr sovietic", însă şi din lumea apuseană, în frunte cu savantul şi inimosul istoric francez Stéphane Courtois, autor prolific în domeniu şi coordonator al faimoasei *Livre noir du communisme*, sinteză de echipă, ce a cunoscut şi o ediţie românească. Lui i se datorează şi o carte mai specială *Courtois la Sighet* (2003), publicată într-o colecţie ce a inclus şi un volum *Bukovski la Sighet* (2002). Rec-

tor al amintitei şcoli de vară, ilustrul istoric francez a dedicat acestui aşezământ capitolul XXII din cartea sa *Comunism şi totalitarism* (Polirom, 2011), în care constată că „Academia Civică a făcut pe lângă *Memorial* şi o foarte importantă muncă istorică şi de memorie", muncă prestată acum de un mic grup de tineri studioşi, sub „bagheta" lui Romulus Rusan şi având în frunte, ca director executiv, pe dr. Ioana Boca, autoarea unei cărţi de referinţă despre *1956, un an de ruptură: România între internaţionalismul proletar şi stalinismul antisovietic* (2001).

Complexul muzeal de la Sighet a fost definit de la început ca o instituţie a memoriei colective, transformată astfel în istorie. „Pentru că, în fond, nota în 1994 Ana Blandiana, ce este scrierea istoriei dacă nu exorcizarea demonilor trecutului, pentru a-i împiedica să pătrundă în viitor?"[1] S-a mai spus, consensual, că „trecutul, oricât de dureros, poate fi depăşit. Ca să poată fi depăşit, el trebuie însă să fie asumat. Ca să poată fi asumat, el trebuie să fie înţeles. Şi ca să poată fi înţeles, el trebuie să fie cunoscut"[2]. Solidaritatea cu valorile benefice din trecut presupune o abordare metafizică a istoriei, în sensul folosit de H.-I. Marrou şi alţi filosofi pentru a întemeia chiar o teologie a domeniului[3]. Debarasarea totală de trecut, propusă de unii, nu e o idee tocmai fericită, după cum s-a putut vedea în destule spaţii culturale din ultimele secole.

Act cognitiv, dar şi justiţiar, discursul memorial din perioada postbelică a fost pus de societatea civilă, cu deplin temei, sub semnul recuperării: „Atunci când justiţia nu reuşeşte să fie o formă de memorie, memoria singură poate fi o formă de justiţie", se poate citi pe frontispiciul unui volum tematic din faza iniţială a *Memorialului*[4]. Expresie realistă, nu lipsită de melancolie, pe care o regăsim şi pe un perete din sala de conferinţe a complexului, ca un îndemn. Un sorit memorabil stă astfel la temelia activităţii noului aşezământ: „Ca să condamnăm comunismul, trebuie să îl cunoaştem. Vă invităm la o întâlnire a celor care l-au cunoscut de aproape cu cei care, pentru a înţelege prezentul, trebuie să descopere trecutul" (Ana Blandiana)[5]. S-a putut vedea, cu bun temei, în manifestările de la *Memorial*, „un exerciţiu de reabilitare a fiinţei",

Ioana Boca, Alexandru Zub, Ana Blandiana, Romulus Rusan
La vernisajul expoziţiei documentare ***„Sighet" Bunavestire****, 2007, Galeriile „Pod Pogor-fiul" Iaşi*

de „trezire dintr-o pareză naţională”[6], de recuperare colectivă.

Unii din cei care au cunoscut închisoarea, pe cont propriu, au ajuns la concluzia că sistemul comunist nu poate fi înţeles fără o cunoaştere mai temeinică a trecutului, chiar şi a celui mai îndepărtat. Alţii, din contra, s-ar limita la istoria imediată. „Suntem o ţară fără memorie”, după opinia unui distins contemporan, întemeiată pe realităţi recente, dar şi pe faptul că nu am avea o „cultură a trecutului”[7]. Este un enunţ fără destulă acoperire, dacă ne gândim la atâtea forme de expresie ale memoriei colective, acumulate de-a lungul unei istorii multimilenare, chiar şi în perioada postcomunistă, sub ochii noştri, în plină tranziţie spre un sistem de valori mai prielnic demnităţii umane. Cum se poate ajunge la constatări atât de dramatice nu e greu de înţeles, fiindcă, de ani buni, se evocă predilect fapte negative şi se emit judecăţi denigratoare pe seama noastră, ca popor, ceea ce a făcut ca „discursul mizerabilist” să se extindă peste tot, sub multiple forme, chiar şi la intelectuali bine antrenaţi în gândirea critică.

În deplină cunoştinţă de cauză, rectorul Şcolii de vară, Stéphane Courtois, conchidea că în fascinantul complex de la Sighet (muzeu, centru de studii, şcoală etc.) „cu toţii înfăptuiesc o misiune de istorie şi de memorie care este fundamentală pentru România”[8], misiune cu atât mai nobilă cu cât ea tinde a restabili demnitatea şi libertatea ca valori esenţiale pentru orice individ sau popor. Memorialul prezintă o lume a violenţei demolatoare, a distrugerii de valori structurante, a minciunii instituţionalizate, a perversiunii programate, lume care, altfel, cu mijloace tradiţionale, livreşti, ar fi mai anevoie înţeleasă.

Memorialul Sighet e pentru mine, ca român şi ca istoric, locul unde, timp de aproape două decenii, am căutat să pun eu însumi umărul, alături de numeroşi colaboratori, la un edificiu înălţat cu trudă şi stăruinţă, cu ingeniozitate şi abnegaţie spre a pune în valoare memoria celor oprimaţi sub dictatura comunistă. Tocmai de aceea, am socotit că n-ar fi inutil să adun în volum textele prezentate acolo, de-a lungul anilor, pentru un auditoriu primenit în chip firesc, însă atât de sensibil la mesajele conţinute. Sunt texte predilect istoriografice, având menirea de a pune lucrurile cât de cât în diacronia lor firească, astfel ca situaţia prezentă să fie mai bine circumscrisă. Experienţa istoricului poate înlesni o înţelegere mai realistă a devenirii umane.

---

[1] *Memorialul victimelor comunismului şi al rezistenţei. Ghid al Muzeului*, Sighet, s.a., p. 5.
[2] Emil Constantinescu, *O catedrală a suferinţelor poporului român*, în vol. *Memoria ca formă de justiţie*, ed. R. Rusan ş.a., Bucureşti, 1994, p. 334.
[3] H.-I. Marrou, *Teologia istoriei*, Iaşi, Institutul European, 1995.
[4] Ana Blandiana, *Motto* la *Memoria ca formă de justiţie*, Bucureşti, Ed. „Făt Frumos”, 1994, p. 5.
[5] Ana Blandiana, alocuţie rostită, din partea Academiei Civice, la Casa Monteoru, 6 iulie 2009.
[6] Dan Puric, *Trecutul care ne izbăveşte*, în „Şcoala Memoriei, 2005”, Bucureşti, 2005, p. 311.
[7] *Un muzeu al memoriei într-o ţară fără memorie*, interviu cu Mihai Şora, consemnat de Luiza Palanciuc, în „Observator cultural”, 74 (27 iul. – 2 aug. 2006), p. 10.
[8] *Mesajul lui Stéphane Courtois, rectorul Şcolii de vară de la Sighet, către elevi*, în „Observator cultural”, 74 (27 iul. – 2 aug. 2006), p. 9.

MĂRITATUL: „*UNUL MAI DĂ, ALTUL MAI LASĂ, ȘI PREPELEAC MĂRITĂ CAPRA*"

Stelian DUMISTRĂCEL

O cititoare, studentă, ne întreabă de ce, în limba română, există cuvinte deosebite pentru a numi actul căsătoriei, pe de o parte cu privire la bărbaţi, faţă de termenul folosit, pe de altă parte, cu privire la acelaşi act când este vorba de femei: o fată se *mărită*, dar un fecior se... *însoară*!? Tinerei în discuţie i se pare că astfel, vorbind în termeni moderni, se face o (măcar) ciudată discriminare...

Întrebarea prezintă interes, cu atât mai mult cu cât explicaţia se găseşte, dincolo de istoria unei limbi şi chiar a limbilor, în general, în istoria mentalităţilor: în centrul atenţiei sociale s-a aflat (şi s-ar părea că se mai află!) bărbatul, coabitarea în cadrul familiei fiind concepută ca actul de voinţă al acestuia de a avea o tovarăşă de viaţă. Deosebit de pregnant este reflectată această situaţie de cea mai veche formă de căsătorie, cea prin *răpirea* fetei, dar acelaşi aspect este de recunoscut şi în forma ulterioară, aceea a căsătoriei prin *cumpărare* (ale cărei urme, prin tot felul de daruri, se păstrează simbolic până astăzi).

De aici pornind, constatăm că şi în limba română, moştenitoare şi în acest domeniu a numeroase cuvinte din latină, actul întemeierii familiei este numit prin referire la noutatea ce intervine doar în statutul bărbatului: verbul (a se) *însura* se explică din lat. *uxor* „soţie"; aşadar bărbatul îşi ia soţie, *se însoţeşte* cu ea. Aceeaşi optică este reflectată şi de verbul (a se) *mărita*, care, prin substantivul lat. *maritus* „bărbat, soţ", are la bază verbul *marito*, *-are* „a merge după soţ, după bărbat", femeia având, aşadar, un statut inferior. În ceea ce priveşte istoria mentalităţii primare, putem reţine că acest verb a fost moştenit şi de celelalte limbi romanice (fr. *marier*, it. *maritari*, spaniolul şi portughezul *maridar*).

În zilele noastre, din perspectiva reciprocităţii, însoţirea legală este numită prin verbul (a se) *căsători*, care porneşte de la un cuvânt vechi, *căsător* „om cu casă", dar, la origine, acesta era tot bărbatul, cel care o aducea pe viitoarea soţie în propria-i casă, situaţie pe care o putem descifra chiar din analiza unuia dintre termenii discutaţi anterior. Astfel, dacă în mod obişnuit, (a se) *mărita* se foloseşte doar cu privire la o fată, „despre fecior se zice numai atunci că se mărită când nu duce pe mireasă la dânsul acasă, ci el se stabileşte cu locuinţa în casa miresei"; am citat după etnograful cleric Simeon Florea Marian, *Nunta la români* (1890), dar „măritatul pe curte" a constituit şi obiectul de studiu al unui mare sociolog, Traian Herseni.

Prin urmare, cititoarea noastră, fără să cunoască întreaga realitate lingvistică, avea dreptate când, contrariată de folosirea, în speţă, a două verbe deosebite, intuia o discriminare „sexistă". Deoarece aceasta este greu de contestat dacă luăm în considerare şi evoluţia semantică a verbului (a) *mărita*. Pentru limbajul „glumeţ şi familiar", dicţionarele înregistrează folosirea lexemului respectiv cu sensul de „a da, a vinde ceva (pe un preţ de

nimic) pentru a scăpa de el; a se descotorosi de ceva". Sensul este ilustrat printr-un citat dintr-o povestire a lui Ion Creangă. Afacerea este cunoscută: necăjit de smucelile caprei pe care o căpătase în schimbul unui car (!), lui Dănilă Prepeleac îi... reuşeşte un alt schimb dezavantajos, primind pentru patruped, după negocieri, un *gânsac*: „În sfârşit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă, şi Prepeleac *mărită* capra".

Utilizarea peiorativă a termenului în discuţie nu rămâne însă doar de domeniul mijloacelor expresive ale humuleştenilor şi ale lui Creangă; sensul „a se descotorosi de ceva" nu-i este străin nici unui gazetar contemporan, care îşi titrează un articol „Bianca D. şi-a măritat florile"; referinţa era la... „tonele de flori" pe care „vedeta" le-ar fi primit de ziua ei şi care, după ce s-au vestejit, au fost date afară din casă: „au fost urcate în Range Rover şi la cimitirul de flori cu ele" (*/revistaciao.ro/*).

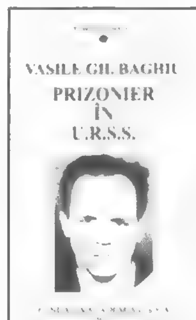
Dar Creangă a găsit şi în legătură cu acest *măritat* prilejul unui joc de cuvinte, îmbogăţind semantic şi verbul corelativ. Nici această achiziţie de etapă a lui Dănilă Prepeleac nu se dovedeşte una comodă (căci *găgăie* şi se zbate!), astfel că Dănilă îi pune gând rău: „Las că te *însor* eu şi pe tine acuş, măi buclucaşule!".

Este o slabă compensaţie faptul că pentru (a) *mărita* există şi nuanţa de sens „a pierde ceva" (înregistrată de Marian), reflectând, desigur, optica familiei fetei, care, prin căsătoria acesteia, a pierdut un membru, cel puţin pentru viaţa de zi cu zi. Ca să nu ne mai aducem aminte şi de vorba învăţătorului Herdelea, al lui Rebreanu, încheind socotelile nunţii fiicei sale, Laura: „Când măriţi o fată, e parcă ţi-ar arde casa!" (*Ion*, fraza de început a capitolului VII).

EX LIBRIS

Romulus RUSAN
Andreea CÂRTEA, Corina CIMPOIERU
O zi de toamnă, cândva... (15 noiembrie 1987)
ediţia a II-a revăzută şi adăugită
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică*, 2012

Vasile Gh. BAGHIU
Prizonier în U.R.S.S.
ediţia a II-a
Editor **Romulus Rusan**
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică*, 2012

Dennis DELETANT
România sub regimul comunist
ediţia a IV-a revăzută şi adăugită
Editor **Romulus Rusan.** În româneşte de **Delia Răzdolescu**
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică*, 2012

CĂCI NU TOATE SUNT INEXPRIMABILE ȘI NICI TOATE EXPRIMABILE (Ion Mureşan)

Ioan HOLBAN

Primii doi ani ai deceniului nouă din secolul trecut au fost excepţionali pentru poezia noastră contemporană; apăreau atunci, în 1980 şi 1981, **Faruri, vitrine, fotografii** de Mircea Cărtărescu, **Cîntece de trecut strada** de Florin Iaru, **La noapte va ninge**, de Matei Vișniec, **La fanion** de Liviu Ioan Stoiciu, **Fîntîni carteziene** de Nichita Danilov, **1,2,3 sau**... de Traian T.Coşovei, **Mona-Monada** de Lucian Vasiliu, **Esopia** de Gellu Dorian, **Viaţa fără nume** de Ioan Moldovan, **Ieşirea din apă** de Ion Stratan, **Cartea cu retori** de Aurel Pantea, **Aduceţi verbele** de Marta Petreu, **Cartea de iarnă** de Ion Mureșan: se constituia *gena* poeziei tinere, se construiau punţile solide între modernitate şi postmodernitate nu doar printr-o nouă paradigmă lirică şi de sensibilitate, ci şi prin asumarea unei *perspective teoretice*, înnoind complet poezia noastră de azi. Autorii amintiţi au debutat cu acele cărţi nu, însă, într-o horă vioaie a reîntregirii familiei fericite pentru că, iată, fiecare are personalitatea lui, bine marcată, cîteodată, diferiţi pînă la aparente adversităţi; generaţia '80 nu a intrat în literatură pe un program estetic unic, nici nu a fost expresia unei "şcoli" anume, mediile de formare, foarte active în epocă ("Cenaclul de Luni" şi "Numele Poetului" la Bucureşti, "Junimea" la Iaşi, "Echinox" la Cluj), punctînd diferenţe sensibile pînă la miezul însuşi al structurilor imaginarului: ce-i va fi unit pe Mircea Cărtărescu şi Nichita Danilov, pe Florin Iaru, Traian T.Coşovei, Ion Stratan şi Lucian Vasiliu, Ioan Moldovan, Aurel Pantea, Liviu Ioan Stoiciu, pe Gellu Dorian şi Ion Mureşan sau Marta Petreu? Paradigma literară şi de sensibilitate, ideea de generaţie, în înţelesul pe care i-l dă Mircea Vulcănescu („o grupare socială bio-psiho-istorică, în care predomină oamenii de aceeaşi vîrstă, care se manifestă simultan, spontan, cu conştiinţa solidarităţii lor de vîrstă", spune Vulcănescu, în „Criterion", în 1934), pentru că, în fond, fiecare are viziunea şi filtrul său de percepere a (i)realităţii imediate, un mod de a se poziţiona faţă de sine şi în relaţie, cel mai adesea, tensionată cu lumea, structuri ale imaginarului poetic diferite, ironia, feeling-ul, sarcasmul lor, felul propriu de textuare a fiinţei (corporalităţii) şi realului: negrul lui Nichita Danilov nu e la fel cu negrul lui Aurel Pantea, străzile Bucureştilor sînt aceleaşi şi, deopotrivă, cît de diferite în lirica lui Mircea Cărtărescu, Traian T.Coşovei şi Florin Iaru, după cum, biblioteca păzită de şobolanul Bosch în poezia lui Lucian Vasiliu nu seamănă cu bibliotecile lăuntrice ale lui Liviu Ioan Stoiciu ori Marta Petreu.

Între debuturile amintite, cel al lui Ion Mureşan s-a impus imediat, a creat o faimă care îl însoţeşte pe poet pînă astăzi; **Cartea de iarnă**, urmată, în timp, de **Poemul care nu poate fi înţeles** (1993) şi **Cartea Alcool** (2010), afirma un poet "ca un iaz vînăt toamna", nevoindu-şi poemul "ca un măr acru în gură", în pustie, patruzeci de zile, meşterind o sperietoare din cîrpe "peste un pumn de cîlţi", ajunsă "cel mai perfect manechin pentru marile case de modă ale oraşului" şi, mai apoi, în **Poemul care nu poate fi înţeles**, paiaţa care "începe a vorbi şi învie". În cartea debutului, Ion Mureşan închipuie o cromatică specială

care desparte/uneşte realul (galbenul său) cu eul liric (albastru e "culoarea" sa), dar, mai ales, pune distanţe între fantasma Oraşului ("Dacă vreodată vom ajunge în Oraş/ vei vedea şi tu cum se deschid obloanele/ cum femeile aruncă în stradă aripile de îngeri rămase/ de la masa de seară", scrie poetul în **De la fereastră**) şi realitatea de la marginea lui: "La nordul oraşului într-o carieră de piatră cîntam stingheriţi/ cîntam: îmi amintesc îmi amintesc pe clădiri fluturau piei de/ sălbăticiune/ asfinţea şi începuse să ardă o cîrciumă alburie cu flacără înaltă/ şi tot atunci primirăm veste/ că un copil lunecînd printr-o fereastră afară/pluti un timp deasupra unui cartier mărginaş/ La nordul oraşului într-o carieră de piatră cîntam/ stingheriţi/ aş putea să vă spun povestea unei văduve: o scară roşie/ rezemată de un turn/ apoi un vîrtej de vînt şi frunze/ venea din marginea cîmpiei/ şi-n înserare se auzea un glas/ strigînd peste întinderi: «Cîine cîine...»/ Dar cum mă veţi crede cînd nu e mult de atunci/ la sfîrşitul uneia din lungile voastre călătorii m-aţi găsit/ beat lungit pe o masă de sticlă/ într-o vale ninsă între munţi" (**O scară rezemată de un turn**).

Pe distanţa care se jalonează între aripile de îngeri rămase de la masa de seară, aruncate de femei pe străzile Oraşului şi cariera de piatră dintre casele de la margine, pe care flutură piei de sălbăticiune stă *grumazul poetului*: "Adică eu îmi pun grumazul între lucru şi cauza sa/ adică grumazul meu stă între poem şi cauza sa/ cum stă uterul femeii între spermatozoid şi ovul", ne avertizează Ion Mureşan în **Înălţarea la cer**. Frapantă în volumul lui Ion Mureşan este limpezimea *poeticii* pe care o defineşte în **Cartea de iarnă** pentru toată poezia sa; textul-pivot este **Autoportret la tinereţe**: "Trebuie tată să rămîi între lucrurile utile/ eu voi pleca cu nebunii pe malurile rîului la cules de podbal/ eu trebuie să păstrez memoria în afara ordinii învelind-o în nisipul/ roşu./ Trebuie tată să rămîi între lucrurile utile/ eu voi locui în podul casei voi bea vinul tare/ eu trebuie să exprim acel sunet fantastic de tăios ce se naşte/ cînd numele se izbeşte deasupra lucrului pe care îl denumeşte/ Trebuie tată să rămîi între lucrurile utile/ eu voi dansa frumos în vis arătîndu-mi-se/ felinare umbroase". Mai întîi, poezia e un joc al semnificantului cu semnificatul, tot ceea ce urechea omenirii, plutind pe "apele unei mlaştini printre albe stînci", *aude*, primeşte nume, se în-fiinţează, lumea fiind chiar acest spectacol de gală al simţurilor care percep realul şi al cuvîntului care "se înalţă ca şarpele din ou şi se repede la lucrul denumit/ şi-l umple de bube şi semnificaţii". Dar acesta este primul nivel, acela al organizării realului prin cuvînt, al ordonării haosului prin propoziţiile - "întunecate smîrcuri în capul omului": e *spunerea* poeziei. Poetica din **Cartea de iarnă** îşi află miezul în pendularea viziunii şi, implicit, a textului între *a exprima inexprimabilul* (cuvîntul fantastic de tăios de la izbirea semnificantului de semnificat) şi *a inexprima exprimabilul*: "Poezia menţine echilibrul între raţiune şi corp./ Stau cu ochii lipiţi de zid. Puţin mai mult de m-aş iubi scoţîndu-mi/ ochii m-aş prinde cu orbitele goale ca şi cu două ventuze de perete,/ Atunci ai spune: firea contemplativă e ca o uşă dublă între două/ încăperi./ Şi ai chicoti asemeni femeilor frumoase, care ori de cîte ori li se/ împlineşte o previziune fac cîte o criză de maturitate./ Iată, cele ce au fost colcăie de semnificaţii. Nu mai departe la 17/ ani am avut ideea unui poem: statuia poetului sculptată într-o/ stîncă de pîine, spînzurată cu un ştreang de poarta unei fabrici;/ îndrăgostiţii scrijelesc cu briceagul pe pieptul poetului, de/ exemplu: GHIŢĂ + MONY = IUBIRE;/ Mai tîrziu: văd lumini printre aburii mîinilor./ Mai tîrziu: urmăresc cu degetul un bob de piper într-un pahar cu/ vin,/ Apoi într-o iarnă soseşti tu şi ai aceste cuvinte pentru mine:/ Noi trecem dintr-un an în altul ca dintr-o cameră în alta,/ astfel îmbătrînim,/ Mă plimb prin oraş cu pînze de păianjen în gură" (**Izgonirea din poezie**).

Poezia lui Ion Mureşan are două încăperi despărţite de o uşă dublă; în prima se

află toate cele care "colcăie de semnificaţii", în a doua, bobul de piper, în prima, cineva *zice* ("Trăieşte-ţi viaţa conform gramaticii!", de exemplu), în cealaltă, altcineva *cîntă* ("Buchetul de trandafiri eşti tu iubita mea,/ Bucheţel parfumat de trandafiri"). În prima încăpere, poetul strigă "pe sub burţile simbolurilor", în cea de-a doua, după ce va fi trecut de uşa dublă, izbeşte semnificantul de semnificat, ca pentru a-i cere să se nască ori, poate, cu tunetul vocii Lui chemîndu-l pe Lazăr din morţi, a patra zi: "Lazăre, ieşi afară", i-a zis Domnul; se spune, însă, că, apoi, Lazăr, înviat de Domnul din morţi, n-a mai fost văzut rîzînd ori măcar zîmbind niciodată, în toată vremea cît a propovăduit credinţa între păgîni.

Ion Mureşan
În recital la Teatrul Tineretului din Piatra Neamţ
14 decembrie 2006; foto: **L.V.**

Momentul trecerii dintr-o încăpere în alta va fi lămurit pe deplin peste treisprezece ani, în 1993, în volumul **Poemul care nu poate fi înţeles**: "Începe ca o foarte bruscă surzenie,/ începe ca o foarte bruscă trezire,/ Peste gramatică trece o vedenie/ Şi încîlceşte părţile de vorbire./ Stai pe o terasă. Singurul eşti/ Care vede o înaltă şi pustie clădire/ Coborînd din ceruri. Abia mai vorbeşti,/ Abia mai descrii minunata-i plutire./ Bărbaţi şi femei urcă în poduri/ De unde te privesc prin lucarne:/ Cuvintele tale sînt vinete noduri,/ Gura, un negru clopot de carne./ Clădirea pustie coboară în piaţă./ Cerul se face alb ca de spumă./ Deasupra porţii ei atîrnă o paiaţă/ Făcută din cîrpe şi gumă./ Te îndrepţi înspre ea./ Tai ştreangul./ Iei paiaţa în spate./ Din ceruri se lasă o ninsoare tîrzie./ Ani întregi, zile nenumărate./ Pe străzi tot mai înguste, mai întortochiate,/ Treci mut, iar paiaţa pe umăr începe a vorbi/ şi învie" (**Minunata plutire**): cînd peste gramatică trece o vedenie şi cînd fiinţa trece *dincolo* prin viziune, se naşte *poemul care nu poate fi înţeles*, acela care vine din poeticile suprarealistă şi expresionistă, inexprimînd exprimabilul, cum spune Ion Mureşan însuşi în **Un car negru**: "nu toate sînt inexprimabile şi nici toate exprimabile". Sau, altfel, în poemul care dă titlul volumului, marcînd încă o dată, definitiv, momentul cînd poe-

zia trece din încăperea simbolismului, exprimînd inexprimabilul unor "scorburi vorbitoare" şi al unor vremuri "pe cînd casa noastră înflorea pe ţărmul unui limbaj lunecos", în aceea a modernităţii unde, inexprimînd exprimabilul, autorul lucrează la poemul "tămăduitor" care nu poate fi înţeles - piatră neagră şi lucioasă, mlaştină verde, văgăună în cer, stol de ciori: "Eu lucrez la poemul care nu poate fi înţeles./ El este o piatră neagră şi lucioasă/ din care brusc începe să crească părul aspru/ a treizeci şi trei de sălbăticiuni:/ El este mlaştină verde ce se întinde în piaţa oraşului -/ din trestiile ei latră moale, linguşitor o vulpe/ singuratică;/ El este mireasa de lemn (o, minunată mireasă/ de lemn!) - rochia vînătă,/ gura de ierburi,/ scîncetul acoperind ca un muşchi alb fereastra;/ El este văgăuna din cer şi norul de sînge ce mîrîie/ în văgăuna din cer;/ El este stolul de ciori ce se roteşte cu voioşie/ în jurul frunţii,/ bruma neagră a frunţii mele: limba, în gură e rece/ ca gheaţa şi aproape casantă,/ ca o decoraţie acordată de Dumnezeu/ profeţilor;/ El este vinul care nisip se face în gura ta. / O, vremuri pe cînd casa noastră înflorea pe ţărmul/ unui limbaj lunecos!/ Pe cuvintele ieşind din scorburi vorbitoare,/ Pe cînd cuvintele ieşind din scorburi vorbitoare,/ asemeni melcilor urcau pe ziduri.../ Apoi, blîndele, prăfoasele arhive ale ospiciilor/ unde am cercetat semnele inventate de nebuni,/ unde am întocmit o mare istorie a lor,/ pe care scriind-o în chiar semnele acelea uscate/ nici eu vreodată nu am putut-o citi./ De aceea am cuprins-o în poemul care/ nu poate fi înţeles./ Văd capul rotund ca un balon de aur /îndepărtîndu-se peste înaltele rafturi./ Aud valurile mării lovindu-se de zidurile unui/ înalt şi galben depozit/ şi aproape bătrîn, aproape gîrbov,/ cu aureola împăturită sub braţ,/ mă aşez la rînd, după sute şi sute de oameni,/ să pot vedea şi eu, măcar spre sfîrşitul zilelor mele,/ poemul tămăduitor,/ poemul care nu poate fi înţeles" (**Poemul care nu poate fi înţeles**).

Izbirii semnificantului de semnificat şi drumurilor, prin uşa dublă, prin cele două încăperi ale lirismului le corespunde, într-o altă ordine, raportul tensional între cosmic şi teluric, *sus* şi *jos*; calea e scurtă, cît fulgerarea unui blitz, în construcţii, adesea, oximoronice (cum e, de pildă, "viermuiala îngeraşilor carnivori" din poemul **Despre guriţele melancolice**), în acelaşi vers, într-o aceeaşi sintagmă, surpată între termenii surprinzători ai comparaţiilor şi faldurile somptuoase ale metaforei: îngerul vorbeşte cu glas de broască şi de pasăre, lanţul încordat dintre cercurile dormezei se pierde prin spărtura din tavan "undeva sus unde trage cabestanul divin", ferestrele cîrciumii se umflă ca nişte săculeţi de piele catifelată, dar şi ca nişte ugere de vacă, roiurile de fluturi sînt întunecate şi foşgăie hămesite, lumea de jos apasă, striveşte, izbeşte, e într-o continuă viermuială. Jos, totul bolboroseşte, foşgăie, se bîlbîie, icneşte, mormăie, sîsîie, şuieră, în contrast violent cu lumea de deasupra, a îngerului, fluturilor, a iubitei în rochie de sticlă, printre flori; dacă poetica se preda în poeme precum **Autoportret la tinereţe**. **Izgonirea din poezie** sau **Poemul care nu poate fi înţeles**, ora de stilistică a poeziei lui Ion Mureşan se află în primul text al cărţii din 1993: "Îngerul vorbeşte cu mine cu voce de broască/ şi cu voce de pasăre,/ vai, cum voi îndrăzni eu oare să-mi ridic limba/ printre buruieni,/ căci, iată, ferestrele cîrciumii umflîndu-se ca nişte/ săculeţi de piele catifelată/ şi ca nişte ugere de vacă/ şi din ce în ce mai aproape roiurile de fluturi/ întunecaţi/ foşgăind hămesite./ Şi soarele cît un pui de găină şi cît buricul/ degetului.../ E seară şi inima intră între draperiile experienţei:/ sub mese pulpele femeilor sclipesc ca licuricii/ cei burduşiţi de fosfor,/ vorbe de duh pufoase ca laba de pisică/ şi icnetele scurte atunci cînd singurătatea prin/ sfîrcul sînului îşi scoate gheara/ şi sfîşie înfloratele rochiţe;/ şi rîsul - mucigai liliachiu mijind în jurul gurii/ cum mijeşte mustaţa la adolescenţi./ E seară, e tîrziu, mi-aud iubita/ în rochie de sticlă printre flori./ E seară, e tîrziu şi-mi vine să-mi înghit mîinile/ pentru a avea cît mai multe ale mele

înăuntrul/ meu./ E seară, e tîrziu, mi-aud iubita/ în rochie de sticlă printre flori. / Îngerul vorbeşte în mine cu voce de broască/ şi cu voce de pasăre/ şi-mi zice grindă putredă şi vînăt turn,/ burete cu perucă, burticică a spiritului şi genunche/ ce sîngerează/ pe-un prundiş de aur, şi-apoi coboară-n mine,/ se îneacă,/ borborosind lasciv, se îndepărtează" (**Între draperiile experienţei**).

Două sînt imaginile de forţă, care fixează telurical, *lutul* din poezia lui Ion Mureşan. Mai întîi, jos e al unui *univers acvatic*, cu sălcii, şobolani roşcaţi de apă, mătasea broaştei, lintiţă, trestii, cu o oaie roşie şi un lup cafeniu sub sălcii; aici, înserarea e jilavă, pînă şi poemul e plutitor şi oboseala, lichidă, iar figurile care locuiesc în acest univers sînt idiotul urmuzian care "înoată în pielea goală pe sub masă", înecatul care trebuie ţinut de mînă "cît timp mai ţopăie broasca pe bolta cerească" şi maimuţa peştilor, "spurcăciunea mică, putoarea asta de sub apă": universul acvatic al poeziei lui Ion Mureşan e o *mlaştină*: o mlaştină verde ce se întinde în mijlocul oraşului e poemul însuşi, cum spune Ion Mureşan în textul care dă numele celui de-al doilea volum de versuri. Prima imagine, aceea a mlaştinii, exprimă inexprimabilul; a doua "figură" cu o mare forţă de re-prezentare a lumii şi poeticii lui Ion Mureşan, inexprimă exprimabilul este *capul poetului*: cap de om foarte bătrîn *strigînd ceva, cu totul nelămurit*, cum se spune în **Poetul. Mărturia unui copil** sau, ca în **Cîntec de primăvară (3)**, un cap în care se află "crucea orbului", două linii de piatră. *Poemul* - mlaştina verde ce se întinde în mijlocul oraşului - şi *poetul*, strigînd ceva, cu totul nelămurit, constituie *pulsarii* lirismului lui Ion Mureşan, emiţătorii undelor care fac "mesajul" (in)exprimat în **Cartea de iarnă**, **Poemul care nu poate fi înţeles** şi **Cartea Alcool**. Dar *cititorul*, receptorul mesajelor stranii? A fost descris în **Minunata plutire**: paiaţa din cîrpe şi gumă, spînzurată deasupra porţii unei clădiri pustii, ştreangul îi este retezat de poetul care, ducînd-o în spate, află cînd aceasta începe a vorbi şi învie. Pentru ea sînt poemele care vin din aduceri-aminte ("Adu-ţi aminte: soarele mic, soarele mic şi negru/ s-a dus demult peste deal./ Chipul de untdelemn, picioruşele purpurii/ între dulcile pînzeturi se zbenguie,/ ba chiar ies zbenguindu-se prin uşa crăpată pînă/ în mijlocul străzii,/ dar tu adu-ţi aminte: soarele mic, soarele mic şi/ negru s-a dus demult peste deal" - **Adu-ţi aminte**), dintr-un proces-verbal ("Asta a fost, în puţine cuvinte/; o oaie roşie sub sălcii/ se învîrteşte în cercuri mici" - **Dansul**), din consemnarea unei ziceri ("Bine zis: du-te suflete milostiv la muntele înflorit!/ Dar cu pasărea asta mică şi galbenă care ţipă/ înnebunită îi urma mea" - **Călătoria**), dintr-un autocitat ("Stau în uşa barăcii albastre./ Eu, cel iscusit, cel dibaci, cel viclean,/ poemul l-am isprăvit astfel: «Sub tichia nebunului întinsă cît pajiştea mării/ sfîrîie şi toarce molcom maşinăria sorţii»" - **Poemul plutitor**): acolo e poezia, (i)realitatea ei, pentru că uitării îi este (pre)dată realitatea: poemul, poetul şi cititorul (re)compun *lumea nouă* a poeziei: "Tot ceea ce am uitat, molozul, zgura, resturile/ constituie într-adevăr realitatea./ Lucruri şi fapte pe care dinţii nu le-au putut roade,/ cuţitele nu le-au putut înjumătăţi, din aceste/ produse ale uitării/ pe care gheare obosite le scot mereu din baia/ de acid a memoriei/ şi le aruncă cu scîrbă afară, numai din acestea/ se poate construi cu adevărat o lume nouă./ Şanţuri şi gropi, şanţuri şi gropi,/ sălbăticiune leneşă cuibărită între fragmente / delicate de pulpe şi coapse,/ între sîni desperecheaţi, de diferite mărimi/ şi culori, şanţuri şi gropi,/ trupul meu îmbătrînit într-o neagră dantelă îl înfăşor/ şi uitîndu-l pe veci, îl renasc" (**Constituirea realului prin uitare**).

Atent la toate detaliile, Ion Mureşan stabileşte în primele sale două volume nu doar "actanţii", ci şi calea receptării, felul cum trebuie să se apropie paiaţa de poezia sa: pregătit pentru "o muzică verde şi acrişoară ca măcrişul", cititorul (numit şi "Ariston cel beteag şi chel") trebuie să ştie că poezia poate fi "un snop de urzici", un cîntec "pe jumă-

tate putred" sau, dimpotrivă, rugăciunea creştinului ("Doamne, rogu-mă Ţie, auzi-mă şi mă miluieşte!"), în sfîrşit, poezia năruie viaţa trăită ca viaţă, într-un blestem care s-a împlinit; "Vers otrăvit, năpîrcă, cîntă cum ţi-ai lipit buzele/ scîrboase de buzele mele./ Cuvintele tale roase de rîie, năpădite de păduchi,/ curvele tale de cuvinte/ muşcă sînii domnişoarelor, muşcă părul cărunt/ de pe pieptul bărbaţilor,/ pui de căţea, iubirile mi le-ai schilodit,/ viaţa mi-ai vlăguit-o, mierea zilelor mele ai risipit-o/ pe limba neruşinaţilor!/ Nu criticii, nu revistele literare, nu subtilii universitari/ îţi vor da de capăt,/ ci hingherii, deratizatorii, Sanepidul, Securitatea,/ dermatologii, ginecologii, pentru ei,/ pe rînd, o să fii prilej de împlinire a muncii./ Cît despre mine/ viaţa mi-ai vlăguit-o, mierea zilelor mele ai risipit-o/ pe limba neruşinaţilor" (**Viaţă distrusă de poezie**).

Ion Mureşan îşi scrie poezia precum lucrează un cioplitor în piatră: desprinde blocuri de sens, le aşază altfel, în lumea nouă, într-o altă geneză: *scriam pe hîrtie de parcă ciopleam în piatră*, scrie poetul în **Întoarcerea fiului risipitor** din **Cartea Alcool**. Poetul retrage din poezie tot ce este ornament şi atunci poemul e esenţă, banală eventual, ca orice descriere a esenţei ("Şi a fost seară./ Şi a fost dimineaţă./ Dar asta a fost demult./ Şi o singură dată" - **Facerea lumii**); ne învaţă cum nu trebuie exprimat inexprimabilul ("inexplicabilul este jenant/ cînd e descris în termeni prea decenţi" - **Întoarcerea fiului risipitor**); se lasă văzut de nişte "oameni neîndemînatici", cum, altădată, de un copil sau de un grup de bătrîni şi cîntă "forţa neagră din capul meu", deasupra aceleiaşi mlaştini verzi care se întinde în mijlocul oraşului ("Puternic e cîntecul despre forţa neagră din capul meu./ Mlaştina clocoteşte sub podele, se frămîntă sub scîndurile subţiri./ Casa mea se scufundă" - **Cântec negru**); scrie reportaje lirice şi compuneri - prima formă literară a (i)realului limpezit ("Citea:/ «Primăvara copacii înfrunzesc./ Toamna frunzele cad din copaci./ Primăvara ţăranii ară ogorul./ Toamna ţăranii adună recolte bogate»./ Precis a vrut el să ne transmită ceva" - **Mesajul**), sfîrşind, adesea, într-un ţipăt expresionist sau într-un cîntec de leagăn al vieţii/morţii: "Mie în somn mi-au îngheţat mîinile,/ pentru că în somn e foarte frig./ M-au trezit şi mi le-au tăiat./ Dormi, puiul mamii, dormi!/ Mie în somn mi-au îngheţat picioarele./ Pentru că în somn e foarte frig./ M-au trezit şi mi le-au tăiat./ Dormi, puiul mamii, dormi!/ Mie în somn mi-a îngheţat inima,/ pentru că în somn e foarte frig./ M-au trezit şi mi-au tăiat-o./ Dormi, puiul mamii, dormi!/ Acum sunt mort./ Eu nu voi mai dormi niciodată./ Dormi, puiul mamii, dormi!" (**Cîntec de leagăn**).

În sfîrşit, în **Cartea Alcool**, într-o carte a păcatului, nu-i aşa?, ceea ce era sugestie în cărţile anterioare pare a fi convertire; **Rugăciune**, **Înviere**, **Colind**, **Întoarcerea fiului risipitor**. **Ci eu singur sub pămînt** sînt poeme ale sentimentului religios; alături de cei de la cîrciuma "Broasca Verde", poetul crede că "Iisus a murit şi a înviat" şi are grijă de "Dumnezeul fragil", pregătindu-se pentru "ziua celei de-a doua veniri a Mîntuitorului" cu o rugăciune şi un **Colind**: "Lumea se leagănă-n/ leagănul cerului,/ în faşă ne leagă nă-/ praznicul gerului./ Gîndul cel rău,/ vaier şi plîngeri/ nu-ncap în aer/ de-atîţia îngeri./ În iesle am pus/ culcuş toate cărţile,/ căci steaua de sus/ rescrie hărţile./ Gîndul cel rău,/ vaier şi plîngeri/ nu-ncap în aer/ de-atîţia îngeri./ Scrisă ni-i viaţa,/ Pruncu-i promis,/ se-ntinde gheaţa/ pe masa de scris./ Gîndul cel rău,/ vaier şi plîngeri/ nu-ncap în aer/ de-atîţia îngeri": culcuşul cărţilor şi steaua de sus care le (re)scrie reprezintă capătul gîlcevii exprimabilului cu inexprimabilul şi, poate, lucrurile cele mai frumoase, în orice caz, cele mai gingaşe care sar din izbitura semnificantului de semnificat, în poezia unuia dintre protagoniştii liricii generaţiei '80.

TRILOGIE BELGIANĂ CU UN „POUR LA BONNE BOUCHE“ FRANCEZ

Emilian GALAICU-PĂUN

Emilian Galaicu-Păun
în recital la Anvers

Orice călătorie ca lumea se întâmplă de două ori, întâi în timp real, pe măsura înaintării în spaţiu, şi apoi în timp regăsit, odată cu evocarea aducerilor aminte. De neuitat, sejurul belgian dintre 14 şi 24 iunie, pe care în forul meu interior l-am numit – într-o bună tradiţie de cândva – „decada literaturii em.g(a) -p(iste) în ţara trilingvismului armonios" (sper că ironia mi se citeşte printre rânduri, şi asta deoarece: 1. din fericire, nu am fost singurul participant la cele două festivaluri, de la Antwerpen şi de la Namur, şi 2. nici Belgia nu-i chiar un trifoi cu patru foi, relaţiile dintre flamanzi şi valoni lăsând de dorit). Cum însă „un drum de zece mii de *li*/ de sub picioare începe" (***Dao De Jing***), se cuvine de spus că primul pas l-a făcut ICR-ul, în persoana dlui Robert Adam, director ICR-Bruxelles, graţie căruia această călătorie a fost posibilă.

Felix Antwerpen

Abia debarcat la Bruxelles, Cătălin Doru Hrişcă ne ia cu maşina şi, după o scurtă escală în faţa ICR-Bruxelles, iată-ne în drum spre Anvers/Antwerpen (mai curând Antwerpen, dată fiind partea flamandă a Belgiei), nici mai mult nici mai puţin cel de-al doilea port european, dar şi – nota bene! - oraşul natal al marelui Rubens. Suntem cazaţi chiar la hotelul Rubens, din buricul târgului, iar din geamul nostru se vede turnul catedralei – în formă de ţurţur răsturnat – din piaţa centrală a oraşului. Nu rezistăm ispitei şi, după nici 15 minute, îngroşăm deja rândurile turiştilor care profită de ziua cu mult soare pentru a nu rata întâlnirea cu istoria scrisă în piatră. Nu pur şi simplu scrisă, ci şi datată – cât vezi cu ochii, case de pe la 1500, 1600 purtându-şi în frunte, cu mândrie legitimă, anul naşterii, şi, ca şi cum s-ar amesteca vreo nepoată printre bunici şi mătuşi, câte-o clădire de pe la

1700 strălucind de prospeţime în razele soarelui nordic. Tot bătând la pas caldarâmul, observ din mers că evenimentul pentru care am venit – *Felix Poetry Festival* – este bine prezent pe panourile publicitare, iar numele noastre, ale celor 27 de scriitori invitaţi din 10 ţări, sunt scoase la vedere ca şi cum am fi nişte staruri rock. Abia dacă am zis asta, că iată-ne în faţa afişului cu Leonard Cohen, care – s-ar crede – ne face concurenţă neloială. (Pe dracu! Dar despre asta ceva mai jos, după ce ne-am adunat pe tălpi numărul de kilometri necesari pentru a putea spune că ai văzut la pas un oraş…). De jur împrejur, clădiri crenelate transformă urbea într-un imens tort de sărbătoare glazurat în cele mai neverosimile culori – doar gândul (subversiv!) că aici se trăieşte (şi munceşte!) zi de zi, anul împrejur, îţi dă frisoane. De bună seamă, civilizaţia înseamnă continuitate; iar cineva crescut (grădiniţa – şcoala – universitatea etc., etc.) în tradiţia *Internaţionalei* comuniste („…мы старый мир разрушим/ до основания а затем/ мы наш мы новый мир построим/ кто был ничем тот станет всем") va rămâne marcat anume de structura în palimpsest a burgurilor flamande (pluralul trădează faptul că, pe lângă programul festivalier, foarte strâns, am reuşit să smulgem o zi pentru a vedea Gent şi Brugge – dar despre asta într-un alt episod). Şi aşa, şi tot aşa, partea „excursionistă" a călătoriei s-a desfăşurat cu încetinitorul până în pragul nopţii, lăsând loc pentru a doua zi dimineaţa intrării în festival.

Primul om cu care dau ochii la micul dejun e chiar traducătorul meu în flamandă şi franceză, poetul Jan Mysjkin – un belgian stabilit la Paris, după nişte ani petrecuţi la Bucureşti –, pe care l-am cunoscut în toamna lui 2007, la Maratonul Poeţilor de la Sibiu, unde domnia sa a avut o prestaţie memorabilă. Pe post de gazdă, chit că vremelnică, Jan ne scoate într-o mică excursie – e adevărat, păşim pe urmele noastre de ieri, doar că acum toată frumuseţea locului văzută cu ochii ne intră şi prin urechi, graţie ghidului. În mai puţin de jumătate de oră ajungem la ceea ce s-ar numi departamentul Cultură al municipiului Antwerpen – o instituţie care a reuşit să transforme burgul îmburghezit de secole până la opulenţă într-o urbe modernă conectată prin toţi porii la cultura universală. Dintre toate realizările – festivaluri, concerte, târguri de carte etc., etc. – cel mai mult mă impresionează felul în care poezia este invitată în stradă: versuri scrise pe faţadele unor case, un poem întreg sub formă de arbore desfăcându-şi braţele-stihuri pe peretele unei clădiri din imediata apropiere a casei-muzei Rubens, recitaluri ale autorilor în vogă în pieţele publice ş.a.m.d. Mai mult decât atât, departamentul îşi plăteşte poeţii ca să reprezinte – rând pe rând – oraşul, iar versurile produse de aceşti „bursieri municipali" devin apoi un bun public: har Domnului, cel de-al doilea port european numai de spaţiu nu duce lipsă! Altminteri, până şi Muzeul Literaturii Flamande, găzduit în aceeaşi clădire, este mai degrabă unul interactiv şi nu aduce câtuşi de puţin a naftalină!

Ieşiţi pe chei, ne îndreptăm la pas către turnul modern din vechiul port, nu atât spre a vizita Muzeul de Artă Contemporană, care nu duce lipsă de turişti, cât pentru a contempla panorama oraşului – graţie unor imense geamuri de sticlă vălurată din podea până în tavan, de la fiecare nivel se deschide o cu totul altă perspectivă, astfel că ajungând pe terasa de sus, se cheamă că ai şi făcut înconjurul Antwerpenului de câteva ori. Ni se alătură Werner Lambersy, poet de expresie franceză născut la Anvers (se pronunţă aproape ca şi: „un vers" în franceză) în 1941, la rându-i un excelent ghid şi povestitor. Reţin imediat, răsfoindu-i antologia personală ***L'éternité est un battement de cils*** (Actes Sud, 2004), pe care o primesc în dar, acest vers memorabil, pe care-l iau cu mine mai departe pe post de compas: „Ecrire, c'est metre un horizon devant les mots". De la înălţimea turnului, de care-ţi dai seama abia ajuns sus de tot, Jan Mysjkin ne arată clădirea în care vom citi deseară – este o uzină dezafectată transformată în centru cultural. Nu se putea un local mai bun pentru

ce avea să se întâmple!

Şi a fost seara recitalului, într-o sală plină până la refuz, unde fiecare poet invitat a avut 15 minute la dispoziţie să-şi dea măsura talentului de... recitator. Nu înţeleg o boabă flamanda, dar după felul cum reacţionează sala îmi dau seama că se produc realmente cei mai buni autori ai momentului – carevasăzică „untul" şi „cultura" (vă mai amintiţi celebra întrebare a lui Adenauer, adresată nemţilor imediat după război: „Unt sau cultură?") fac casă bună, cu condiţia să existe din prisosinţă primul pe pâinea cea de toate zilele. Când îmi vine rândul – între timp echipa ICR-ului, venită in corpore de la Bruxelles să mă susţină, a şi instalat bannerul instituţiei –, spectatorii sunt suficient de încălziţi pentru a asculta poeme în română, ceea ce se şi întâmplă – cu brio, de-ar fi să judec după aplauze! –, lectura în original fiind dublată de acelaşi Jan Mysjkin care citeşte versiunea flamandă a textelor mele. Revenit la locul meu de spectator din sala ce continuă să se umple, în ciuda campionatului mondial la fotbal, Robert Adam îmi şopteşte că naţionala Franţei tocmai a înscris cel de-al doilea gol.

BruxELLEs *versus* BRussEL

Hotărât lucru, capitala Belgiei este o Doamnă – iar de ceva timp, chiar Prima Doamnă a UE! –, pe cât de distinsă, pe atât de democratică (citeşte – populară, adică de-a noastră, din popor!). Într-adevăr, odată revenit de la Antwerpen la BruxELLEs, în dimineaţa zile de 16 iunie, intrăm sub incidenţa lui Yin, aşa cum se şi cuvine autorului lui ***Yin Time***: recepţionera hotelului *Beau Cité*, şarmantă, este o primă rândunică ce anunţă [primă]vara noastră brabantă (de la Brabant; chit că s-ar potrivi mai degrabă „berbant"). Peste alte 15 minute, sunt deja în compania doamnei Marina Vazaca, de la ICR-Bruxelles, primitoarea gazdă a atelierului de traduceri deschis chiar în casa Domniei Sale; nu peste mult timp, îşi fac apariţia şi cele două traducătoare, în portugheză (Maria Teresa Leitao) şi în italiană (Anita N. Bernacchia). Mărturisesc că sunt pur şi simplu copleşit de competenţa cu care dna Vazaca a pregătit „dosarul" poemului *à traduire* („Carte nu ştie, ce numai iscălitura învăţase de o face"), iar lucrul pe text – migălos, întârziind asupra celor mai neînsemnate detalii (deşi tocmai acestea fac deliciul poemului), *y compris* de ordin biografic, aplicat – mă face să cred că ceea ce se pierde din farmecul versiunii originale la transpunere într-o altă limbă (limbajul auctorial, puternic individualizat) poate fi totuşi recâştigat graţie empatiei dintre poet şi tălmaci (în acest sens, se spune că traducătorul unui romancier este robul acestuia, pe când traducătorul unui poet este chiar concurentul poetului vezi şi opinia marelui Goethe care recunoştea că versiunea franceză a ***Faust***-ului său, datorată lui Théophile Gautier, este net superioară originalului). Cele peste două ore trec „ca o clipă", rodul lor însă se va vedea – sper – în timp: astfel convenim să publicăm un dialog pe marginea celor întâmplate, de dorit chiar în *România literară*, cu poemul meu în original secondat de versiunile portugheză şi italiană.

Duminica se merge pe ospeţe, iar Cătălina şi Robert Adam sunt nişte gazde desăvârşite – la scurt timp, ni se alătură şi Roxana Rizea (expert în domeniul afacerilor externe de la Parlamentul European); tustrei fac parte dintr-o generaţie şcolită în Occident, cu oarece experienţă de lucru în forurile europene, ceea ce face ca România să arate foarte bine în afară. De bună seamă, minţile constituie, de departe, cel mai întrebat produs de export al României (iar dacă mă gândesc bine, şi al Moldovei). Cum e o vizită privată, nu voi dezvălui conţinutul discuţiilor pot spune doar atât: poftiţi la masa de prânz, peste o vreme

ne-am pomenit în plin *Banchet* platonician…

Cine nu a fugit niciodată de la lecţii nu are cum să înţeleagă neaşteptata libertate a celui care, în plin program, reuşeşte să se sustragă de la cadenţa ritmică a acţiunilor prevăzute din timp (de alţii!). Ei bine, de la o luni am şters-o în Flandra, la Gand/Gent şi Bruges/Brugge, două bijuterii în piatră – pe cât de impunător şi oarecum solemn ca un oratoriu la orgă primul, pe-atât de lucrat în macrameu, de mână, cel de-al doilea, numit şi „Veneţia Nordului". Să le vizitezi într-o singură zi înseamnă să te faci vinovat de două ori, în faţa fiecăruia dintre oraşe – dar să fii în Belgia şi să nu le vezi deloc, asta chiar nu se iartă! Scurt pe doi, ne-am lăsat picioarele la Gent şi Brugge; noroc că trenurile circulă până aproape de miezul nopţii şi avem cu ce ne întoarce la BruxELLEs (sau, de ce nu, BRussEL, dat fiindcă-n urechi îmi sună fragmente din cântecele Marelui Jacques [Brel], şi în mod special „Les Flamandes").

Şi a fost noapte (în care au dormit şi paturile de sub noi), şi a fost zi în care urma să reintru în scenă, ba chiar – după cum aveam s-o aflu ceva mai târziu – să fiu de pocinog. Invitat să citesc la Librăria românească din BruxELLEs, *EuropaNova*, remarc dintr-o ochire câteva titluri scoase la Cartier, printre (încă) nu foarte numeroasele volume de la Humanitas, Polirom ş.a. Sunt mai mult cărţi de istorie, politologie, drept internaţional etc., iar prezenţa mea aici, în carne/carte şi oase e chemată probabil să compenseze oarecum lipsa beletristicii. Cum librăria este prevăzută şi cu o sală de conferinţe, ne instalăm comod cu toţii, dar curând se constată că nu mai ajung scaune – ceea ce înseamnă că va trebui să fiu cât mai succint atunci când se va ajunge la „Întrebări – Răspunsuri". Remarc pentru a doua oară temeinica pregătire a moderatoarei, aceeaşi neobosită Marina Vazaca: nu doar că face o introducere cvasi-exhaustivă la poezia mea, ci şi „îmi ridică mingea la fileu" - vorba vine – prin nişte întrebări pe care mi le-aş fi pus eu însumi (de genul: „Aţi afirmat o dată că veniţi dintr-o «zonă calamitată lingvistic». Cum v-aţi trăit condiţia de «sinistrat»? Cât anume din demna ei încăpăţânare v-a transmis bunica dvs. Emilia, a cărei amintire o cinstiţi atât de frumos în poemul care deschide volumul ***Arme grăitoare***?" sau „Nu mai este o noutate pentru nimeni că sunteţi un poet dificil, că scrieţi o poezie bazată mult pe intertextualitate, pe jocuri nebuneşti de limbaj din toate registrele. Poezia dvs. este grea de sensuri şi trimiteri culturale, dar, de cele mai multe ori, la fel de grea de trăire sufletească. Cum funcţionează memoria dvs., cum se scurtcircuitează cele două componente ale sale, cultural şi afectiv? Când se aprinde scânteia, sunteţi «10x10» stăpân pe efectele exploziei?" sau, cea mai dificilă şi mai provocatoare din p.d.v. intelectual, „Vi se pare că există un specific moldovenesc în literatura română, de la Miron Costin şi Ion Neculce, trecând prin Creangă, Sadoveanu, chiar Aniţa Nandriş, până la Emil Brumaru şi dvs.?"). Mi-ar lua ceva timp şi mulţi pixeli să repet aici ce am răspuns – cei interesaţi vor putea citi interviul în *România literară*. După care a urmat recitalul propriu-zis, după cum am aflat – primul în acea librărie (ca şi întâlnirea cu un scriitor român în viaţă, de altfel). Cum era şi firesc, dialogul cu publicul începe printr-o întrebare a Excelenţei Sale, dl ambasador al Republicii Moldova în Belgia, iar pentru mine un vechi prieten, Mihai Gribincea. Tirul continuă, astfel că organizatorii se văd nevoiţi să anunţe-n câteva rânduri: „Şi acum, ultima întrebare…", pentru a-i face loc filmului ***Nuntă în Basarabia***, programat după o scurtă pauză *bien arrosé* cu vin moldovenesc şi garnisită cu ghiveci ca la mama acasă. Profit de ocazie ca să pun la punct cu inimoasele administratoare ale acestui adevărat centru cultural românesc o posibilă colaborare dintre Librăriile Cartier şi librăria *EuropaNova*. La urma urmei, de ce să trimitem la BruxELLEs doar politicieni, care ne costă scump, când se poate expedia carte la pachet, cu 15 Euro coletul de maxi-taxi?!

Nimic mai pasionant ca întâlnirea dintre profesionişti – abia facem cunoştinţă cu Léo Beeckman, de la *Administration générale de la Culture, Direction du Livre*, iarăşi din pasa lui Robert Adam, că am şi intrat în miezul problemei: programe de sprijin a traducerilor din autori belgieni, târguri de carte, piaţa de difuzare etc., etc. Din vorbă-n vorbă, ajungem la Grégoire Polet, al cărui roman ***Leurs vies éclatantes***, intrat pe lista scurtă a Premiului Goncourt în 2007, era cât pe ce să-l achiziţionăm de la Gallimard (ni l-a suflat o altă casă de editură, de sub nas, şi... nu l-a mai scos nici astăzi!). La auzul acestui nume, Léo Beeckman sare de pe scaun: „Mais c'est un auteur belge!" şi-mi recomandă un alt roman, tocmai scos la Gallimard (nu-i spun titlul, pentru a nu le da idei colegilor mei editori), totodată dăruindu-mi ***Petit éloge de la gourmandise***, al aceluiaşi Grégoire Polet, scoasă în colecţia Poche. *Bref*, sunt copleşit!

Dar va trebui să ajungem la Parlamentul European, în seara aceleaşi zile de 20 iunie, unde s-a ţinut o şedinţă deschisă: „Moldova 200 years after: Creating a common future" (raportori: Sir Graham Watson, Prof. Andrei Eşanu, Robert Adam, Eugen Caras, Rémi Duflot, Olga Shumylo-Tapiola; moderator – Ioan Mircea Paşcu), pentru a încheia partea a doua a periplului belgian pe o notă majoră. Şi din nou Jacques Brel (de la Brussel!): „Mon plat pays" – acum pe direcţia Sud, spre Namur, în Wallonie.

La mormântul lui **Artur Rimbaud** (1854-1891), *Charleville*

Namur, mon amour

Preţ de 3 zile, între 21-24 iunie, Namur devine capitala europeană a Poeziei – nici că se putea altfel, urbea de pe Meuse fiind oraşul natal al marelui Henri Michaux, dar şi locul unde Charles Baudelaire, venit să-l întâlnească pe pictorul de geniu, şi el născut la Namur, Félicien Rops, care-i va ilustra ***Florile răului***, îşi pierde cunoştinţa în biserica Saint-Loup. (La nici 100 de km, un alt *poète maudit*, Arthur Rimbaud, avea să vadă lumina zilei la Charleville, pe 20 octombrie 1854, ca peste exact 37 de ani, să-şi afle tot acolo odihna de veci, în noiembrie 1891.) *Noblesse oblige*, nici mai mult nici mai puţin un membru titular al Académie Royale de Langue et de la Littérature française de Belgique în persoană, poetul Eric Brogniet, prezidează lucrările celui de al 9-lea Festival International et Mar-

ché de Poésie Wallonie-Bruxelles.

În drum spre *Maison de la Poésie*, la doar câteva sute de metri de Hotel Flandre unde suntem cazaţi, afişele anunţând marele eveniment ne întâmpină la tot pasul, ca şi cum un oraş întreg nu trăieşte decât pentru a găzdui anual festivalul de poezie. Nu-i nevoie de un ghid special, paşii se îndreaptă singuri într-acolo – adevărat, pe urmele altor paşi, numeroşi. Pe zidul din faţa Maison de la Poésie sunt afişate fotografiile poeţilor invitaţi, fiecare însoţită de câte un poem auctorial, pe post de CV. În scurt timp însă, numărul autorilor în carne şi oase prezenţi la faţa locului îl depăşeşte pe cel al „puşilor la zid", iar primele strângeri de mână pecetluiesc începutul festinului. Peste alte 15 min, toată lumea se cunoaşte cu toată lumea – ceea ce înseamnă că-i musai să ne şi ascultăm, nu numai să ne vorbim. Organizatorii au inspirata idee să iniţieze maratonul poetic de 3 zile într-un *Soup Shop*, unde citesc Pierre Schroven, Jean-François Laurent, Luc Del Cor, André Ughetto, Timotéo Sergoi şi Louise Dupré, în timp ce în sala de mese mai multă lume ia masa de prânz. Remarc din prima câteva voci distincte, iar la sfârşitul lecturii îi cer lui Pierre Schroven un poem care mi-a plăcut în mod deosebit – iată-l:

„J'aime regarder la photo de l'être que je n'ai pas encore été
Je mesure ainsi le chemin qu'il me reste à parcourir
Pour ne pas devenir celui que les autres veulent que je sois!"

(Şi dacă tot suntem într-un *Soup Shop*, iau şi eu *un potage aux pointes d'asperges* – adevărat, după ce lecturile iau sfârşit, nu atât de foame, cât pentru atmosfera convivială ce domneşte aici.)

Până la 14.30, când Maxime Guidot-Dejoux îşi prezintă spectacolul ***Ta peau ici*** în Place du Marché aux Légumes, avem suficient timp să aruncăm o privire iscoditoare în interiorul bisericii Saint-Loup, de parcă sufletul lui Baudelaire s-ar mai afla acolo. Dar iată că recitalul începe, în plină stradă, iar lumea formează o aură de priviri în jurul lui Maxime, pur şi simplu transfigurat. Şi cum viaţa intervine în artă acolo unde te aştepţi mai puţin, atunci când comediantul francez exclamă: „Théogène/ Tu te rappelles/ Quand on avait douze ans...", un căţel roşcat îi răspunde zgomotos, ca şi cum anume lui i s-ar fi adresat versurile: „La poésie est dans ta mémoire/ Du présent// Dans ta peau/ ici// Dans ta peau ici". Urmează un alt desant poetic – Rufo Quintavalle, Timotéo Sergoi, Alex Susanna, Nemesio Sanchez ş.a., prilej pentru mine de a mă mai pricopsi cu un alt poem, al lui Timotéo Sergoi de data asta, extras din volumul ***Le Tour du monde est large comme tes hanches***, din care citez doar primele 3 versuri:

„Je rêve d'un théâtre fait des jambes de femmes
Pour seul décor
Pour seuls acteurs, pour seul texte et pour seuls auteurs (...)"

De-acum încolo, lecturile se vor ţine lanţ, la *Resto-bar Le Christie's* (Gabrielle Althen, Luc Del Cor, Louise Dupré, Beatrice Machet, André Ughetto ş.a.), apoi la *Librairie Point Virgule*, unde-mi vine şi mie rândul să intru în scenă, după ce-i ascult pe Francis Chenot, Jasna Samic, Marc Imberechts, Nemesio Sanchez şi Erik Spinoy. Ploaia care trage o cortină de apă pe finalul recitalului meu ne mai ţine în librărie vreo jumătate de oră, ca pentru a prefaţa... croaziera pe Meuse, în *bateau-mouche*, de a doua zi, 22 iunie.

Este chiar *pour la bonne bouche*-ul francez, anunţat în titlu, această descindere-n *ba-*

teau ivre (de joie!) la Charleville, baştina lui Arthur Rimbaud. Am mai fost în astfel de croaziere literare, prin delta Dunării, în cadrul festivalului *Ars Amandi*, şi el o creaţie a ICR-ului, totuşi nimănui din organizatori nu-i venise ideea de a umple timpul cu recitaluri poetice. Or, coborând pe Meuse, la fiecare ecluză am fost poftiţi în faţă, rând pe rând, să spunem poezii – ritual menit să transforme, *au fur et à mesure*, croaziera în pelerinaj.

La Dinant, schimbăm *bateau-mouche*-ul pe 2 autocare, şi asta deoarece pe lângă poeţii invitaţi s-a înscris mai multă lume să ne însoţească, plătind 40 de Euro de căciulă pentru onoarea de a se afla în compania unor poeţi. Într-o oră şi ceva suntem în faţa muzeului Arthur Rimbaud, la Charleville-Mézières, departamentul Ardennes din Franţa (se înţelege de la sine că nimeni nu a simţit când am trecut dintr-o ţară în alta).

Facem turul pieţii centrale, un minunat monument de arhitectură, după care vizităm casa în care a copilărit Arthur Rimbaud, actualmente muzeu & reşedinţă pentru poeţii invitaţi din toate colţurile lumii (de data aceasta, e vorba de un poet tibetan şi de traducătoarea lui în engleză).

Ora petrecută la *Maison des Ailleurs* (un prim recital al poeţilor Francis Chenot, Marc Imberechts, Luc Del Cor, Nemesio Sanchez, Pierre Schroven, André Ughetto), urmată de cea de la mediateca *Voyelles* (cu Gabrielle Althen, Jasna Samic, Timotéo Sergoi, Béatrice Machet, Tucker Zimmerman şi subsemnatul – între paranteze fie spus, mă bucur să citesc anume la *Vocale*, poezia mea fiind una mai degrabă consonantică!), puse alături ca un binoclu, sunt chemate să ne pregătească pentru recitalul final, *d'outre tombe*, de la mor

mântul Poetului – punctul de orgă al festivalului. Nu şi punctul final, pentru că la întoarcere ne aşteaptă Marché de Poésie. Dar asta-i deja o altă poveste, cu Rimbaud negustorul…

Or, pentru a întârzia despărţirea de Poet, recit acest poem, în versiunea franceză a lui Odile Serre: **et j'ai embrassé une poétique** – tel le lépreux embrassé un jour par françois d'assise: de mes textes tombent – lambeaux en amande de chair vive pourrissante – les épithètes. là où la beauté m'a frappé un bleu s'est formé a mûri s'est mis à suppurer puis à percer. par la fissure comme à travers les planches de la palissade sans le vouloir j'ai vu les cabots me flairer grogner et claquant de la mâchoire se jeter sur les lambeaux de chair tout juste tombée en tristesse. j'ai lu tous les livres. j'ai marié ma poésie avec le premier venu. un mois n'a pas passé je suis allé lui demander des nouvelles de son mariage avec un étranger. plus tard vous saurez vous aussi: „elle de peur et de honte/ a répondu bien papa chéri" mais je n'ai pas eu le courage? le loisir? de poursuivre par un „ma petite fille si tout va bien/ où est passée ta chair?", car des affaires plus urgentes me pressent. le matin et le soir je fais des bains de foule. je me défais trois fois de mon corps impur dans le lit de noces même de son corps de joie suprême. là où sont tombées naguère mes épithètes le tchernoziom s'est engraissé des chiens se sont gavés des orchidées fleurissent d'une part et d'autre de ma poétique, sentier étroit sur lequel je conduis mon corps par la main à la mort – afin qu'il ne se perde pas, qu'il n'ait pas peur – comme un frère mineur la première fois à sa première femme. lorsqu'en chemin je rencontre un troupeau de porcs, ils m'implorent: „envoie-nous en ton frère, que nous entrions en lui" *„allez-vous-en!"*

Maria BRIEDIS MACOVEI
(Letonia)

O, frunză...

O,frunză,
sora mea geamănă,
mă lasă la verdele tău
sufletul să-mi dezmorţesc,
c-am umblat atâta vreme
după potcoave de cai morţi
şi n-am vrut să văd
că ceru-i mâncat de rugină
că deşertăciunea ne face monştri
care morţi de fericire
nu vor nimeri în rai
dară nici în iad.

Îngerul meu de pază,
ieşit din minţi,
sparge nuca vieţii
plină de omizi.

Nicolae COANDE

Vinul de inimă

Am început întotdeauna cumva distrat cu ceea
ce trebuia să închei
om devastat de propoziţiile inutile
ca o cîmpie vara de fulgere albe care lasă însărcinate
femeile locului
şi acum cînd mă îndrept cu o şansă mereu mai redusă
spre valea unde cîţiva bărbaţi la foc de tabără
sporovăind îmi beau cu nepăsare vinul de inimă
de ce această spaimă plăcută totuşi
că-n clipa morţii
uşori ca hârtia vom fi sigilaţi în plicuri uriaşe
şi expediaţi ca răspuns celui care întreabă zilnic de noi?
Şi cu viteza sunetului în ureche atunci cînd sîntem
traversaţi de fiinţe necunoscute nouă
mă întorc sau doar visez că mă întorc pe dealuri
acolo unde copil cu ochi albaştri ca ai pisoilor sălbatici
aşteptam să vină ploaia sau să vină
cea pe care o voi iubi toată viaţa: nu venea
şi nici nu a mai venit
demult nu mai am ochii albaştri
şi acum mă gândesc - cumva distrat - că poate nici
nu i-am avut vreodată.

Ioana DINULESCU

Rafturile Bibliotecii lui Celsius

Sunt aici, în faţa voastră,
în faţa femeilor voastre.
Încerc să mă strecor, să mă ascund
în rafturile Bibliotecii lui Celsius.

Femeile voastre mă observă,
mă studiază, de parc-ar avea
imenşi ochi de libelulă, diamante lichide
din care se prelinge mierea dragostei lor
pentru voi.

Femeile voastre: mirese transparente
ale mărilor lumii, ale ploilor lumii.
Diafane ca fluturii din zori, ele mă văd,
Mă studiază aici, între coloanele

Bibliotecii lui Celsius. Ele mă înţeleg.
Doar ele văd în mine Văduva trandafirie
a nimănui, un fel de pergament de viţel
uitat de scrib între coloanele ionice

sau, mai degrabă, o vioară Stradivarius,
un soi de manuscris scrijelit într-o doară
de Îngerul Ioan, care-mi tropoteşte cazon

în fiecare dimineaţă la fereastra deschisă
îmbălsămându-mă cu irsop înmiresmat,
dându-mă pradă ghearelor de porumbei,
de gugştiuci, de vrăbiuţe gureşe şi hulpave.

Prin fereastra aceasta eu privesc
minunându-mă de frumuseţea
şi înţelepciunea femeilor voastre.

Vasile IFTIME

O frontieră cât toate iernile noastre

Vezi tu iarna din mine?
Vezi tu iarna din cerneală?
Literele suflă abur cald peste buricele degetelor
cât să mă aduni într-un cuvânt.
Vezi tu iarna din firele telegrafului?
Dansează piţigoii pe cablu,
glasul tău sub lăbuţele lor, cântec.
Vezi tu iarna cum sângerează în lama plugului?
Oraşul este o hemoragie albă,
hai să ne culegem repede paşii.
Vezi tu iarna ce muşcă luna de buze?
Curg stalactite din cer până pe creştetul meu -
la noapte, în geam, va încremeni o roată de gheaţă.
Vezi tu iarna ce sparge felinarele?
Bea lumina ca pe un ceai hepatic de gălbenele
şi nimeni nu o izolează într-un spital de urgenţă.
Vezi tu iarna ce-ţi tremură plopii?
Cerul, un obraz cicatrizat de copil.
Nu plânge, la primăvară îi vom obloji rănile cu frunze.
Vezi tu iarna de dincoace şi de dincolo:
Botoşani - Orhei, 264 de kilometri.
Pe hartă, într-un atlas de geografie închis,
iernile noastre se suprapun.
Vezi tu iarna din mine?

Vlad SIBECHI *
(Suceava)

dimineaţa se scurge

în trupurile de metal de la periferie
aici nu spune nimeni o vorbă bună
deşi căutăm cu disperare mâna unui prieten
muşcătura unui maidanez
nişte dovezi că încă mai trăim
că anonimatul în salopetă albastră
nu ne-a devorat încă

ni se refuză cele mai simple gesturi
începutul unei rugăciuni
înţepeneşte pe buzele uscate
şi destinatarul ei ne priveşte neputincios
împotmolit în noroiul câmpurilor kaşube

* *Premiul „Cezar Ivănescu" la Festivalul naţional „C. Conachi", ed. a XX-a, Tecuci*

BIUROUL DIRECTORULUI
SAU
O ZI CU IULIA ȘI B.P. HASDEU (teatru)

Octavian ONEA

Culegere de mottouri, în două tablouri
(fragment)

Cuvînt înainte

Sunt patruzeci de ani de când am simțit nevoia să scriu o piesă de teatru despre Iulia Hasdeu. Cuvintele ce se rânduiau pe hârtie – și pe care le știam pe dinafară, căci le rostisem de sute de ori în ghidajele pe care le făceam la Muzeul Hasdeu din Câmpina – erau însă ale Iuliei și ale lui B.P.Hasdeu.

Am tot sperat să mă eliberez de ele. Dar, zadarnic.

De atunci, piesa mi s-a rotit în minte în fel și fel de variante.

Una dintre ele, este cea de față. Mereu mișcătoare și ea.

Cuvintele protagoniștilor, însă, tot nu m-au părăsit.

Până la urmă, recunoscându-mă învins, a trebuit să admit că, în fond, este mai bine să-i las să vorbească așa cum au gândit și s-au rostit ei înșiși. Ceea ce, în termeni moderni, se numește textualism.

Am renunțat la ghilimele - acele Doctorii în drept pentru cuvinte de unică folosință – spre a nu provoca textului răni artificiale.

Cronologia aleatorie. ***(O.C.)***

PERSOANELE
În ordinea intrării în scenă

B.P.Hasdeu – profesor universitar, Directorul Arhivelor Statului, 48 ani
Iulia Hasdeu – fiica sa, studentă în Filosofie la Sorbona, 16 ani
Iulia Hasdeu – soția, 46 ani
C.D.Mumuianu – Subdirectorul Arhivelor Statului, Șeful Secțiunii Bunurilor Publice
Ioan Bianu – licențiat în Litere
Lazăr Șăineanu – licențiat în Litere
Nicolae Iorga – licențiat în Litere
Ioan Bogdan – licențiat în Litere
Ilie Bărbulescu – licențiat în Litere
Un Tipograf
Un Fecior
Take Ionescu – avocat, Deputat în Cameră
Auguste Clavel – publicist
Un Soldat
Dimitrie Onciul – profesor universitar, Subdirectorul Arhivelor Statului,

Şeful Secţiunii Istorice şi de Stat
Zamfir C. Arbore – Inspectorul Arhivei Sucursalei din Iaşi, translator de paleo-slavă
Eduard Coni – Subşeful Secţiunii Bunurilor Publice
Auxenţiu Petruţiu – Subşeful Secţiunii Bunurilor Istorice
Augustin Frăţilă – arhivist clasa a III-a
Grigore Calvocorescu – caligraf
Radu Novianu – arhivist calasa a III-a
Nicolae Cosăcescu – caligraf
Sever Secula – copist
Iuliu Tuducescu – copist; toţi la Arhivele Statului
Titu Maiorescu – profesor universitar, Ministrul Instrucţiunii Publice şi Cultelor
Claymoor – publicist
I.C.Brătianu – Preşedintele Consiliului de Miniştri
Alexandru Macedonski – poet
Petre Ispirescu – povestitor
Barbu Delavrancea – prozator
G.I.Ionnescu-Gion profesor secundar, cronicar dramatic
Constantin Dimitrescu – compositor
Alexandru Vlahuţă – poet
Ion Georgescu – sculptor
D.D.Racoviţă – cronicar dramatic
Th.D.Speranţia – anecdotist
Victor Bilciurescu – locotenent, proprietarul „Revistei noue"
O Ordonanţă
Un Gardian public

TABLOUL I

O cameră mare, cu două uşi: una în stânga şi alta în fund (pe care o menţionăm anume: 2), din apartamentul Directorului General al Arhivelor Statului de la Mănăstirea Mihai Vodă din Bucureşti.

Dulapuri cu rafturi de cărţi. Pe peretele din fund, Mihai Viteazul - gravura lui Saedeler, mare, şi o pendulă de perete, ce merge ceas. În mijloc o masă lungă, masivă, înconjurată de scaune. Pe masă sunt cărţi şi trei testele cu hârtie de scris, trei călimări şi tocuri cu peniţe.

Acţiunea se petrece în anul 1886.

Persoanele sunt îmbrăcate ca atunci. Frumos.

SCENA 1

B.P.Hasdeu şi Iulia Hasdeu

HASDEU *(în timp ce pendula bate de 5 ori)*: S-au făcut orele 5 de dimineaţă. Mamiţa trebue să ne aducă îndată cafeaua.

SCENA 2

Aceiaşi şi Iulia Hasdeu-soţia

D-NA HASDEU *(intrând pe uşa 2, cu o tavă cu două ceşti de cafea)*: Servitoarea a sosit.
IULIA: Sărut mâna, Mamiţă.
HASDEU: Dragă Iuliă, nu putem trezi servitoarea pentru o simplă ceaşcă de cafea.
D-NA HASDEU: Da-aa?! Atunci pentru ce o plătim? Numai ca să se-mbuibe şi să se umfle de somn?

Inaugurarea bustului scriitorului **Mihai Codreanu (1876-1957)**.
Sculptură de **Lucian Smău**
Iaşi, strada Rece, noiembrie 2012; Foto: ***Iulian Isăcescu-Pruteanu***

HASDEU: Lasă că-n timpul zilei ai tu grijă să nu stea o clipă pe scaun. Dar nu putem trezi acum toată ţara, numai pentru că Hasdeu şi fiica lui beau cafeaua la 5 de dimineaţă.

IULIA: Şi şi lucrează.

D-NA HASDEU: Da, Domnul şi Domnişoara lucrează, iar servitoarea dormitează. Şi numai când se scoală, le face cafeaua.

HASDEU: Iuliă dragă, am să fac eu cafeaua. Şi te asigur că n-o să fie o cafea mai proastă. Dar scrii tu în locul meu?

D-NA HASDEU: Da' ce, eu n-am fost poetă?

HASDEU: Ba da, dar tu ai ales să te sacrifici. Anticii încă au constatat că nu există faptă măreaţă, căreia să nu-i sacrifici o jertfă pe măsură. Şi la noi, Legenda Mănăstirii Argeşului consemnează că Meşterul Manole a sacrificat-o pe soţia sa, Ana. Tu eşti jertfa familiei noastre.

D-NA HASDEU: Da, eu sunt proasta familiei noastre, vrei să zici, D-le Hasdeu. *(Iese.)*

SCENA 3

Aceiaşi, fără Iulia Hasdeu-soţia

IULIA: S-a sculat cu faţa la saltea, Mamiţa.

HASDEU: Nu sciu ce frustrări are, că de la o vreme nu-i mai intră nimeni în voe.

IULIA: Nici vechile prietene nu le mai visitează.

HASDEU: Acuma s-a făcut Parisiancă, de! Dar hai să lucrăm mai departe, că numa-numa ne vom trezi cu D-l Mumuianu la uşă..

IULIA: Bine, tată. *(Scriu amândoi.)*

SCENA 4

Aceiaşi şi C.D.Mumuianu

MUMUIANU *(ciocăneşte la uşă şi intră cu o mapă sub braţ; pendula bate de opt ori)*: Bună dimineaţa, D-le Director! Sărut mânuşiţele, Domnişoară Iulia!

HASDEU: Bună dimineaţa, D-le Mumuianu *(îi întinde mâna)*. Ia loc, te rog.

IULIA : Bună dimineaţa, D-le Subdirector. Şi vă rog să mă scuzaţi, căci eu mă retrag.

HASDEU: Bine, fata tatei. *(O sărută pe frunte)*.

IULIA: Zi bună, D-le Mumuianu! *(Iese pe uşa 2.)*

MUMUIANU: Sărut mânuşiţele, Domnişoară Iulia!

SCENA 5

B.P.Hasdeu şi C.D.Mumuianu

HASDEU: Documentele originale nu vor mai eşi din Archive decât pentru Exposiţia Universală. Indiferent cine le va cere. Statele mari şi cele mai culte conservă cu sfinţenie actele secolilor trecuţi, fie cât de puţină importanţă ar avea, şi cheltue sume mari pentru colectarea şi clasificarea lor. Chiar şi a acelora din secolul present. Continuăm să eliberăm copii autentificate, D-le Mumuianu. Neabătut.

MUMUIANU: Neabătut, D-le Hasdeu.

HASDEU: Te rog să nu te comporţi ca Pristanda-ul lui Caragiale. Doar eşti Director adjunct.

MUMUIANU: Subdirector, D-le Director General.

HASDEU: În fine... D-l Arbure a făcut Catalogul Bibliotecii?

MUMUIANU: D-l Zamfir C. Arbore-Ralli a făcut trei cataloage, în câte două exemplare, precum aţi ordonat să se facă. Unul pentru cărţile romănesci, altul pentru cărţile grecesci şi al treilea pentru cărţile latine, germane, francese, italiene, slave şi evreesci. Le-a depus cu acest raport *(îl întinde)*, în care scrie ce rarităţi bibliografice a găsit: *Retorica Română*, din 1798, *Îndeletnicire filosofică*, din 1787, şi altele de acest fel.

HASDEU *(scrie)*: „Directorul General va mulţumi personal D-lui Zamfir C. Arbure." Altceva?

MUMUIANU: Arhivele din Cracovia ne-au mai trimis copiile a 58 de documente din cele depistate de Dumneavoastră în excursiunea ce aţi făcut la Lemberg şi la Cracovia în 1876. *(I le întinde.)*

HASDEU *(în timp ce le răsfoeşte)*: Tare greu ne mai vin aceste documente din Archivul Regesc al Poloniei, câtă vreme nu alocăm suficiinţi bani ca să se copieze mai multe. O să mă pensionez eu şi tot n-am să le văz aicea pe toate. *(Scrie:)* „Se va mulţumi D-lui Adolphe Dygasiński, Şeful Secţiei Istorice şi de Stat a Archivelor din Cracovia, pentru controlul sciinţific al documentelor. Se va solicita Ministrului Instrucţiunei Publice şi Cultelor să se trimiţă la Cracovia 87 florini, pentru plata copiştilor paleografi." Altceva?

MUMUIANU: Direcţiunea Bibliotecii Universităţii din Strassbourg *(îi întinde petiţia)* solicită a i se trimite toate publicaţiunile Arhivelor Statului.

HASDEU *(scrie rezoluţia)*: „Se încuviinţează." Administraţiunea Domeniilor Statului a cerut în scris să-l trimitem pe D-l Paul Georgescu, translatorul de limba elină?

MUMUIANU: Nu. D-l Director Pandravu a venit personal şi mi-a strigat cu o violenţă stridentă că n-o să vedeţi cerere scrisă de la el, că este o şicană pe care i-o faceţi special şi că se duce direct la Minister să vă reclame.

HASDEU: Bine face. Înalta posiţiune ce ocupă D-l Pandravu ca Director al Administraţiunii Domeniilor şi faptul că el ne zoresce în persoană, mă pune pe gânduri şi-mi in-

suflă câteva lămuriri preliminarii. Dă-mi, te rog, o coală cu antet, să scriu şi eu Ministrului.

MUMUIANU: Poftiţi!

HASDEU: Mulţumesc. *(Scrie:)* „Domnule Ministre, Între serviciile pendinte de acel onor Minister, unul din cele mai vechi şi mai importante este, fără îndoială, acela al Archivelor Statului. Misiunea principală a Archivelor este eminamente sciinţifică. Începând cu Directorul General şi până la Copist, tot personalul acestui serviciu trebue să fie compus din bărbaţi speciali, care să fie familiari cu paleografia şi istoria limbii române în diferitele sale faze, iar unii să cunoască, pe lângă aceasta, limbile slavă şi greacă. Fiindcă o Şcoală de Paleografie şi Archivistică, care formează funcţionari speciali în această ramură, nu există la noi, deşi lipsa ei este foarte mult simţită, impiegaţii Archivelor câştigă asemenea cunoscinţi numai prin rutină, printr-un îndelungat exerciţiu, astfel că cei mai vechi dintre dânşii sunt totodată şi cei mai buni, cei mai trebuincioşi, constituind partea cea mai forte a corpului sciinţific al archiviştilor, un corp savant în cea mai mare parte a lui. Faptul acesta n-a putut trece neobservat, astfel că specialiştii noştri sunt chemaţi zilnic în mod verbal cu luminile lor pe la diferite ministere.

Subsemnatul s-a simţit mândru de recunoascerea calităţilor impiegaţilor Archivelor, dar a vrut şi puţină ordine, rugând Ministerele să facă solicitările în scris – scripta manent – ca să ţinem şi noi o evidenţă mai presus de orice critică. Ceea ce a iscat reacţii de diferite intensităţi, dintre cari unele vor fi ajuns şi la Cabinetul Ministerului ce cu onoare conduceţi.

Cunoscând şi gustul Dvs. pentru ordine, Vă rog, D-le Ministre, să trimiteţi o circulară tuturor Ministerelor, prin care să cereţi ca orice solicitare să fie făcută Direcţiunii Archivelor în scris şi numai în scris.

Bine voiţi, D-le Ministre, a priimi încredinţarea deosebitei mele consideraţiuni,

Director General,
B.P.Hasdeu

Excelenţei Sale Ministrului Tit Maiorescu."

(Îi întinde hârtia.)

MUMUIANU: Dar văd că aţi scris „E smintit Maiorescu".

HASDEU: Am scris „Excelenţei Sale Min. Tit Maiorescu" cu prescurtări.

Olga Rusu, Valentin Talpalaru, Constantin Parascan, L. Vasiliu la bustul recent inaugurat al scriitorului Mihai Codreanu *Iaşi, nov. 2012;* Foto: ***Iulian Isăcescu-Pruteanu***

Trimite-i originalul, căci îmi cunoasce scrisul încă de la Iaşi, şi fă pentru Archive o copiă. Alte cestiuni?

MUMUIANU: Încă de dimineaţă, de la 7 ore, au început a năvăli la Dumneavoastră popi, dascăli, profesori şi profesoriţe, cu fel de fel de stăruinţe.

HASDEU: Spune-le să-şi ia hârtiile de la Minister. După Facultate voi fi şi eu acolo, cu o oră înainte de şedinţa Consiliului Permanent.

MUMUIANU: Dar mai sunt studenţi la Facultate?! Aţi uitat că sunteţi în vacanţii?

HASDEU: Cu atât mai bine. Voi avea două ceasuri în plus pentru *Etymologicum Magnum Romaniae*, la care muncesc ca un bivol, zi şi noapte. Ce muncă, Dumnezeule! Acum mai am de făcut câteva corecturi.

MUMUIANU: Băiatul de la Tipografie a venit şi el.

HASDEU: Să intre şi să aştepte în spatele meu. Am să mă zoresc. A fost musai să dorm şi eu patru ceasuri. Altfel, excesul de muncă tâmpeşte geniul.

MUMUIANU: Dar sciu că sunteţi modest, D-le Director!

HASDEU: D-le Mumuianu, modestia se potrivesce numai naturilor mediocre.

MUMUIANU: Au venit şi nisce domni care pleacă la studii în străinătate.

HASDEU: Poftesce-i imediat! Viitorul sciinţei românesci nu poate fi ţinut la uşă. Cu atât mai mult la uşa lui Hasdeu. Şi cheamă Feciorul să le toarne câte o carafă de bragă rece.

MUMUIANU: I-am poftit în antecameră. *(Deschide uşa.)* Intraţi, domnilor! *(Iese pe uşa 2, apoi revine, după ce au intrat tinerii.)*

SCENA 6

B.P.Hasdeu, C.D.Mumuianu, Ioan Bianu, Lazăr Şăineanu,
Ioan Bogdan, Nicolae Iorga, Ilie Bărbulescu şi Un Tipograf

TINERII *(intrând)*: Bună ziua, D-le Profesor!

HASDEU: Fiţi bine veniţi, dragii mei. Aşezaţi-vă! Cred că aţi luat documentele de la Minister.

BIANU: Desigur.

HASDEU: V-am pregătit şi câte o recomandare. Dumneata, D-le Ioan Bianu, te duci la Milano. Poftim scrisoarea către Graziadio Isaia Ascoli, fondatorul revistei „Archivio glottologico italiano".

BIANU: Unde aţi publicat articolul despre „homo-ille ille-bonus".

HASDEU: Ascoli e un vechi prietin al nostru. La propunerea mea, în 1877 a fost ales membru onorar al Academiei Române.

BIANU: Sciu că manifestă un mare interes pentru limba română şi pentru Români şi semnalează mereu lucrările Dumneavoastră.

HASDEU: Dacă este vorba despre interesul pentru România şi pentru Români, musai să treci şi pe la Florenţa, unde să faci cunoscinţa Contelui Angelo de Gubernatis, Profesor de Orientalistică la Institutul de Studii Superioare de acolo. I-am cunoscut, pe el şi pe Ascoli, la al IV-lea Congres al Orientaliscilor, ţinut la Florenţa în 1878. Şi pe Napoleone Caix, Profesor de Romanistică la acelaşi Institut. Regretatul Caix mi-a făcut o visită în 1880. A stat chiar pe locul pe care stai D-ta acum. Am prânzit împreună şi l-am invitat atunci şi pe Profesorul Frollo.

BĂRBULESCU: Ca să nu aveţi numai un singur Napoleon.

HASDEU: Nu glumi, D-le Bărbulescu, căci eu sciu ce înseamnă să ai în pungă doar doi napoleoni. Să scii, D-le Bianu, că i-am trimis lui Gubernatis o listă cu 50 de scriitori Români, pentru *Dicţionarul biografic al scriitorilor contimporani*. Din păcate, nu toţi i-au răspuns, iar dintre binevoitori, nu toţi i-au trimis şi fotografiile.

BIANU: Nu s-ar putea să rămân la Paris, unde aş fi cu Români şi aş avea de ascultat mai multe cursuri? Nu numai 3 ore pe săptămână. D-nii Odobescu şi Ghica ar fi de acord.

HASDEU: D-le Bianu, nu putem să vă trimitem pe toţi la Paris. A încerca asta, înseamnă a nărui totul. Dumneata eşti un copil inteligent. Dar, cu firea Dumitale, tentaţiile Parisului te vor îmbrăţişa cu totul. Eu nu poci sacrifica viitorul Dumitale, pentru hatârul lui Odobescu şi Ion Ghica.

BIANU: Am auzit că Ascoli e plicticos. Şi când vorbesce, închide ochii.

HASDEU: Contactul cu Ascoli îţi este indispensabil. Când vorbesce, închide ochii săi, dar deschide ochii altora. Pe când celebrităţile Parisiene deschid ochii mari când vorbesc, dar închid ochii ascultătorilor, deprinşi a admira forma, în loc de a aprofunda fondul. Ţin la D-ta ca la un copil al meu, chiar cu pericolul de a o păţi ca de la Grigore Tocilescu. Şi m-am gândit mult la modul de a te face solid, solid mai presus de toate.

BIANU: Nu mă îndoesc că voi profita mult de la Ascoli.

HASDEU: Ar fi foarte bine să urmezi cu asiduitate şi la cursul de paleografie, necesar unui linguist, ca şi unui filolog, ca şi unui istoric. Recomandare pentru toţi.

BIANU: Sper însă că mi se va permite a nu mai merge la nebunii cu lingura în pălărie de la Madrid, ca să petrec un an cu ei.

HASDEU: Asta o vom vedea. Trebue să avem un filolog român care să scie foarte bine şi spaniola. La Paris te duci Dumneata, D-le Lazăr Şăineanu.

ŞĂINEANU: Doamnele şi domnişoarele cele nostime sciu că l-ar fi preferat pe D-l Bianu. Cu atât mai mult trebue să vă mulţumesc pentru entusiastul concurs ce-mi daţi şi pentru bunătatea adevărat părintească ce mi-aţi arătat totdeauna.

IORGA: Cu atât mai mult este de apreciat efortul D-lui Hasdeu de a-ţi obţine o bursă, D-le Şăineanu, cu cât D-ta încă n-ai cetăţenia română.

HASDEU: Se va obţine şi-aceea.

ŞĂINEANU: Condiţiunile impuse sunt drastice.

HASDEU: Important acuma este să devii linguistul strălucit pe care eu îl văz în D-ta. Poftim recomandaţiunea către Profesorul Gaston Paris.

ŞĂINEANU: Sciu că vă datorez posibilitatea de a lucra mai departe în sensul direcţiunii pe care aţi imprimat-o tinerimii literare. Voi căuta să fac onoare nobililor bărbaţi cari mi-au dovedit atâtea simpatii în nisce momente critice studiilor mele. Singura mea ambiţiune va fi de a fi folositor ţării căreia datoresc totul şi de a păşi pe urmele bărbatului genial care m-a călăuzit mai întâi pe calea cea largă a linguisticei.

HASDEU: Cred în capacitatea şi în caracterul D-tale, D-le Şăineanu.

ŞĂINEANU: M-am interesat deja asupra cursurilor pe care le voi face, pentru a păşi pe urmele iubitului meu Profesor. Voi urma Sanscrita cu Abel Bergaigne, Gramatica comparativă cu Michel Bréal şi Ferdinand de Saussure, Slavica cu Louis Leger şi Auguste Dozon şi Romanica cu Arsène Darmsteten şi Gaston Paris.

HASDEU: Te asigur că toţi îţi vor face primirea cea mai binevoitoare. Poţi să mai treci într-o zi, să discutăm mai în amărunţime? Acum iar am o zi infernală. Abia am terminat corecturile la Dicţionar şi trebui să dau material pentru cules mai departe.

ŞĂINEANU: Am să trec când poftiţi, Magistrul meu.

HASDEU: Prea bine. Mai ales că am şi un interes personal, dorind să am sciri prompte despre Iuliile mele, atunci când acestea întârzie să-mi scrie. *(Intră Mumuianu.)* D-le Mumuianu, te-am rugat să chemi şi băiatul de la Tipografie.

MUMUIANU: Dar l-am chemat, este în spatele Dumneavoastră.

HASDEU: Prea bine. *(Către Tipograf:)* Băete, poftim corecturile! Şi spune-i D-lui Socec să te trimiţă în fiecare dimineaţă, ca să iei materiale noui.

TIPOGRAFUL: Aşa am să fac. Bună ziua!

HASDEU: Mergi sănătos! *(Tipograful iese.)*

Vladimir BEŞLEAGĂ:
„De la o vreme am ajuns chiar să urăsc această ocupaţie vicioasă, scrisul"
(interviu de **Călin Ciobotari**)

Prozator, politician, autentic adept al ideii de unire, basarabeanul Vladmir Beşleagă este mai român decât majoritatea românilor. A văzut, a auzit, a citit şi a scris multe. E înţelept şi charismatic, vocal şi incomod, nostalgic, dar gata oricând de cine ştie ce Revoluţie. Un realist moderat, fără luxul unor utopii inutile, Vladimir Beşleagă este de o sinceritate debordantă. Să-l ascultăm... (C.C.)

Călin CIOBOTARI: Domnule Vladimir Beşleagă, aş începe prin a vă întreba frontal: de unde vă vine energia aceasta formidabilă pe care o simte omul vorbind cu dumneavoastră? Discutam recent cu Lucian Vasiliu, după o descindere a dvs. la Iaşi, tocmai despre această formă excelentă în care vă regăsim.

Vladimir BEŞLEAGĂ: Să fie oare o impresie de moment? Poate. Dar deoarece ai făcut precizarea „energie formidabilă" şi „vorbind", m-am văzut obligat să reflectez mai pe îndelete, ca să dau un răspuns. Iată la ce concluzii am ajuns. Din neamul meu, din spiţa mea, eu sunt primul căruia destinul i-a hărăzit să ajungă la această vârstă. Toţi, şi bunei şi părinţi, dar şi unul dintre copii (feciorul), au fost smulşi din viaţă, în mod nedrept şi violent... Anii pe care s-ar fi cuvenit să-i trăiască ei mi-au revenit mie... Şi anii, dar şi datoriile! Al doilea moment. După o carieră literară complicată şi grea, de decenii, iată-mă ajuns să acumulez, la sertar, texte cel puţin pentru şapte cărţi, texte cu care nu am ce face, pentru că pe nimeni nu interesează... Şi apoi la ce bun m-aş întrista dacă astăzi se citeşte tot mai puţin sau chiar... deloc?! Să mai adaug la munţii de cărţi nesolicitate, acumulate în lume, şi pe ale mele? Da, de la o vreme am ajuns chiar să urăsc această ocupaţie vicioasă, care se numeşte scrisul... Dar adâncul fiinţei mele protestează, are ceva de spus lumii. Şi atunci?!... Am descoperit (vai, mie!) că orice scris e mort de la naştere şi doar contactul viu, direct, cu semenii este şi înseamnă comunicare reală. Or, energia mea, despre care aminteai, se manifestă liber şi plenar, în contact direct, de la inima mea la inima ta, şi asta se întâmplă... „vorbind" . Dar cum sunt la vârsta înţelepciunii, aş apărea prea posac şi didacticist-moralizator dacă nu aş încheia cu o glumă. Dragă Căline, aşa se face că, spre apusul vieţii, bunul Dumnezeu mi-a făcut parte de o voce de stentor; au observat-o colegii, dar mai cu seamă doamna mea, care mă tot ţistiueşte: „Nu striga aşa, omule, că mă asurzeşti!". Mai adaug că în ziua când ne-am văzut mai şi eram rău de tot... răcit! Ha-ha! Ai mai văzut în viaţa ta un stentor... răguşit?

„E trist că forțele politice parazitează pe aceste dificultăți, căutând să vâneze profituri de partid și personale, ignorând interesul suprem al țării..."

Rar lucru, într-adevăr! O întrebare politică, adresată unui fost deputat din Parlamentul Republicii Moldova: cum se mai vede România de la Chișinău și cum percepeți dvs. evoluția politică (nu spirituală) a relației dintre România și Basarabia?

Și înainte de-a fi fost și când eram și după ce am fost deputat, inima mea a fost și este mereu racordată la România. Nu, nu este o declarație, ca să zic așa, de... dragoste. Este un crez. Asta la modul general. Răspund concret. Dacă am trăit marea bucurie atunci când România a devenit membră a Uniunii Europene, ceea ce se întâmplă astăzi pe scena politică din Țară mă întristează enorm, ca pe majoritatea dintre basarabeni. Dar ca unul care pricep ceva politică și dispun de capacitatea de a mă ridica deasupra lucrurilor mărunte, nu vreau să acuz nici o tabără. Fiind România o țară ghinionistă, lucru demonstrat de întreaga ei istorie, tocmai când să revină și ea la normalitate, iată că se declanșează această criză economico-financiară, care zguduie din temelii tot continentul european. E trist că forțele politice parazitează pe aceste dificultăți, căutând să vâneze profituri de partid și personale, ignorând interesul suprem al țării... În ceea ce privește evoluția politică a relațiilor dintre România și Basarabia, acestea au oscilat pe parcursul anilor, dar România a acordat întotdeauna ajutor Basarabiei, pe cât i-a fost cu putință. Problema cea mare este că în această așa zisă Republică independentă Moldova s-a încuibat solid capitalul rusesc, acela care, din subterană, dictează și decide în linii mari politica... Astfel încât, chiar dacă guvernarea se intitulează AIE, de orientare proeuropeană, în adânc lucrează intens forțe

Vladimir Beșleagă la 75 de ani...
sărbătorit de prieteni culturali, sub nucul de la Casa Pogor
Iași, Muzeul Literaturii, 18 iulie 2006

opuse acestei orientări. Şi cine ar putea să ne sară în ajutor, dacă nu România? Dar vezi că ea însăşi e sfâşiată de discordii! Şi nici capitalul nu-i prea ajunge ca să-l disloce pe cel rusesc. Ea însăşi cochetează cu ruşii, aşa că, *horribile dictu*, nu cumva să ajungem iar o piesă de schimb în acest război geostrategic, care e în plină desfăşurare...

La origine sunteţi transnistrean. Nu pot să nu vă întreb despre cum vedeţi dvs. viitorul acelui spaţiu, în raport cu România şi cu ideea de românitate.

Ar fi multe, ba chiar foarte multe de spus; aş putea susţine o întreagă conferinţă, dacă, eventual, ar interesa pe cineva de la Iaşi. Răspund pe scurt. Spiritul românesc este viu, pronunţat în Transnistria. O demonstrează cele şapte licee româneşti, care, în condiţii vitrege, dar eroice, funcţionează în zona separatistă. Tinerii de aici merg la studii în România. Unii revin, alţii se căsătoresc şi rămân în ţară. Asta în ce priveşte generaţiile mai noi. Dar şi cei în etate păstrează amintiri frumoase din anii când Transnistria s-a aflat sub administraţie civilă românească (1941-1944). Am realizat mai multe interviuri cu consătenii de-ai mei, în care aceştia îşi expun cele mai favorabile aprecieri faţă de vremea „când cu Românul, care ne-a întors pământul luat de bolşevici la kolhoz, ne-a întors credinţa creştină şi obiceele strămoşeşti" (vezi volumul *Destine transnistriene*, Prut Internaţional, Chişinău, 2010). Un caz concret: Diana Pelin termină farmaceutica la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, se căsătoreşte cu un tânăr din Tulcea. Nunta o face la Mălăieşti. Mă număr printre invitaţi. La masă, unul dintre oaspeţi îi cere cu voce tare animatorului Nicolae Hodină să-i zică „Hora Unirii". Şi iată că răsună ...Hora Unirii! Am lăcrimat, pentru că şi eu, elev fiind la liceul românesc din sat, am dansat în centrul localităţii, pe 10 mai 1942, Hora Unirii... Viitorul acelui spaţiu? Este la fel de incert, ca şi multe alte lucruri din zona aceasta gri. Dar sub orice regim s-ar afla, spiritul românesc nu va pieri niciodată!

„...a fi intelectual adevărat în lumea aceasta a noastră e foarte riscant: te aşteaptă satârul"

Care ar fi notele distinctivite ale intelectualului basarabean de azi? Diferă el în chip special de intelectualul de dincoace de Prut, de intelectualul din Paris sau din Londra? Şi-a pus pecetea în vreun fel contextul istoric pe felul său de a se manifesta şi de a fi?

Noţiunea de intelectual, astăzi, e şi ea destul de confuză. Dacă în accepţie tradiţională, clasică, era vorba de oameni luminaţi, de care ţineau seama până şi regii lumii, ba chiar le căutau prietenia, în epoca modernă aceşti specimeni s-au vândut politicienilor, adică potentaţilor zilei (aşa cum a demonstrat-o Julien Benda în a sa *Trădare a cărturarilor*) şi nu-şi mai fac datoria de promotori şi apărători ai Adevărului, Dreptăţii, Frumosului... Şi totuşi! Mai apar printre ei (printre noi!) exemplare... exemplare. Asta la modul general. La concret lucrurile stau cam aşa: pentru ce pledează intelectualitatea basarabeană? Scurt: pentru identitatea românească. E mult? E puţin? Şi, şi! Dar e bine şi asta, într-un timp când e ameninţată de sărăcie şi ia drumul pribegiei, prin alte ţări, ca să

presteze acolo munci descalificante. Iar intelectualitatea din România? Am impresia că e complet derutată de atâta libertate şi nu ştie la care partid să adere, ca să-i fie cu mai mult folos... Da, sunt la curent cu calificativul lui Sorin Adam de „boieri ai minţii" atribuit unui grup de intelectuali selecţi, numai că aceştia sunt de factură şi modă veche şi nu exprimă spiritul vremii de astăzi. Intelectualii „postmoderni", ca să zic aşa, sunt abia în curs de formare şi nimeni nu ştie cum vor arăta ei... Da, da... Dacă e să încercăm o profeţie, iar pentru asta e musai să aruncăm o privire îndărăt, în trecut, vom vedea că marii intelectuali s-au realizat în afara spaţiului lor de origine: basarabenii (Hasdeu, Stere, dar şi Smochină transnistreanul) în România, iar cei din ţară (Eliade, Cioran, Ionescu, Culianu) în Occident şi în America... Să însemne oare asta că ei, aceşti oameni de geniu, nu sunt doriţi şi suportaţi acasă? De cine a fost decapitat Miron Costin? De ai săi! De cine a fost înjunghiat Nicolae Iorga? De ai săi! Dar Mircea Vulcănescu şi atâţia alţii?.. Aşa că, dragă Căline, a fi intelectual adevărat în lumea aceasta a noastră e foarte riscant: te aşteaptă satârul. E mai comod să te vinzi şi să huzureşti... Despre cei de la Paris şi Londra nu prea ştiu ce să spun, asta pentru că de la Chişinău nu se prea ...văd.

Domnule Beşleagă, mă adresez acum prozatorului, cel care, prin romane precum *Zbor frânt* sau *Noaptea a treia* a influenţat considerabil literatura din Basarabia. Raportat la anii 60 sau 70, care vi se pare că este starea literaturii contemporane româneşti? Vă simţiţi confortabil în acest „peisaj" literar, înţesat de post-modernitate, experiment, căutare furibundă de *altceva*-uri?

Dacă e să ne referim la „starea literaturii contemporane româneşti", eu aş vedea aici o mare analogie cu ceea ce se întâmplă în politică: imitaţie, neruşinare, tendinţă de demolare, grabă, neseriozitate, o dorinţă nereţinută de a epata, de a impresiona, de a parveni cu orice preţ. Dar există şi o explicaţie a fenomenului. Ieşiţi din totalitarism şi cenzură, creatorii abia învaţă să fructifice libertatea de creaţie. Or libertatea de creaţie nu înseamnă să-ţi dai poalele peste cap ca să te remarce lumea. Ori să faci pe saltimbancul... Orice libertate are şi ea limitele ei, acestea fiind dictate de bunul simţ şi bunul gust. Anume bunul simţ şi bunul gust stau la baza a ceea ce numim şi este talent. Da, mă simt confortabil în acest „peisaj" literar, pentru că, deşi îi văd clar defectele, consider că ele sunt trecătoare, dar şi că în adâncul tuturor acestor căutări furibunde de *altceva*-uri se coace, se coc viitoarele capodopere, care vor exprima/ imortaliza spiritul învolburat/ tulbure al timpului ce-l trăim... Pe de altă parte, literatura română este una tânără, iar după fenomenul grandios din interbelic a survenit perioada crudă a proletcultismului şi a comunismului naţionalist, iar acum ne confruntăm cu invazia instinctelor societăţii de consum, acompaniate de un înfiorător dezinteres pentru carte şi lectură (în special în Basarabia). Drept care se mizează în literatură pe factorul divertisment, distracţie, entertainment pe americăneşte... Asta-i pacostea... Dacă literatura mare avea misiunea de a sonda abisurile fiinţei umane (Nietzsche, Dostoievski, Kafka), astăzi Paulo Coelho acuză pe marii scriitori că ei, prin sofisticăriile lor, au subminat interesul pentru lectură... Ha, ha! Magnificul ...Coelho!

Ştiu că, la un moment dat, vă preocupa romanul istoric. Aveaţi în lucru, dacă nu mă înşel, o carte legată de personalitatea istorică a lui Miron Costin. În ce relaţii mai sunteţi cu acest gen de literatură?

Era prin anii 70, când, după ce mi-a fost blocată *Noaptea a treia*, am văzut că nu mai am ce căuta în actualitate şi... m-am retras în istorie. Am studiat munţi de literatură pentru tema respectivă, am vizitat locuri legate de subiect, după care, timp de aproape trei ani, zi la zi, am elaborat prima variantă, în 40 de caiete a câte aproape 100 de pagini manuscris... Îmi amintesc o notă de lucru făcută într-un carnet: „Domnitorul Constantin Cantemir, care nu ştia boabă de carte, omoară pe Miron Costin, mintea cea mai luminată a vremii sale”. Era, mi-am dat seama mai târziu, protestul meu contra regimului satrapului Bodiul, văcarul filosof care pornise să distrugă intelectualitatea naţională ce abia se înfiripase după moartea tiranului Stalin. Iar că am recurs la acest gen literar o făceam din motivul că istoria naţională era dacă nu totalmente ignorată, atunci falsificată, şi eu, printr-o carte cu subiect istoric, vroiam să reabilitez adevărul şi să reafirm unitatea românească a basarabenilor... Acum, la obiect. Am elaborat o primă parte, care a apărut în 1985, cu titlul *Sânge pe zăpadă*. A doua parte, *Cumplite vremi*, apare în 1990... Între timp se declanşează ceea ce s-a numit Mişcarea de Renaştere şi Eliberare Naţională, ale cărei valuri m-au luat şi pe mine, astfel că m-am pomenit ales în ...Parlament. De aici încolo, m-a furat pentru o vreme politica şi ...lucrul la romanul istoric a fost dat uitării... Mi s-a părut că nu mai era nevoie de el, dat fiind că s-a deschis drum liber la cunoaşterea adevăratei noastre istorii... Iar întrebarea ta, Căline, a trezit o veche durere a mea, pentru că iar mi-am îndreptat privirea asupra celor peste 20 de caiete care stau în stoc pe un raft al bibliotecii mele şi ...la care visez (zadarnic) să revin, ca să duc naraţiunea la bun sfârşit... Dar iarăşi mă bate gândul: cine mai are nevoie de ea, dacă de la început de nou secol am vreo alte şapte manuscrise şi nu mă taie capul ce să fac cu ele...

„În opinia mea, printre studenţi s-a instalat mediocritatea, care e şi ea o grea moştenire a trecutului totalitar şi de care nu putem scăpa, ca de o râie”

Cum funcţionează în Basarabia relaţia dintre generaţiile literare? În mod surprinzător, foarte mulţi tineri scriitori vă pomenesc cu o neobişnuită simpatie.

Vechea nomenclatură scriitoricească s-a cam călătorit... Dar au mai supravieţuit unii mohicani care, consolidându-se şi aliindu-se cu tot felul de impostori şi grafomani, au încercat să pornească nişte campanii contra noilor generaţii de literaţi, dar din incultură şi sărăcie de har a autorilor lor, niciuna nu a fost să împiedice în mod serios evoluţia scrisului basarabean... Iar că unii, adică mai mulţi autori tineri, îmi arată simpatie e pentru că îmi răspund la afecţiunea ce le-o arăt eu lor... De altfel, dintotdeauna m-am înţeles perfect cu cei mai tineri decât mine, e asta o trăsătură a firii mele, moştenită de la buna mea mamă, care se aduna mai cu multă plăcere cu fetele decât cu ...nevestele!

Recent, aţi primit la Universitatea din Bălţi titlul de Doctor Honoris Causa, pentru „înnoirea discursului literar în Basarabia”. M-ar interesa opinia dvs. despre

calitatea învăţământului (universitar, dar şi preuniversitar) din Basarabia.

Da, am fost onorat cu acest titlu de Universitatea „Alecu Russo” din Bălţi, în tandem cu mult stimatul lingvist ieşean Stelian Dumistrăcel. A fost în zilele când marcam aniversarea Unirii Basarabiei cu România, eveniment crucial al istoriei noastre... Apropo, au avut loc în acest an, în oraşele Basarabiei, Marşuri ale Unirii, dar cel din Bălţi s-a soldat cu violenţe, ceea ce mă face să cred că şi noi, cei doi noi doctori Honoris Causa, ne-am exprimat voinţa unionistă! În ceea ce priveşte calitatea învăţământului în Basarabia, aş spune că există câteva licee la Chişinău unde se face carte bună; în ansamblu, pe republică, învăţământul e la pământ. Dar nici cel universitar nu prea străluceşte. În opinia mea, printre studenţi s-a instalat mediocritatea, care e şi ea o grea moştenire a trecutului totalitar şi de care nu putem scăpa, ca de o râie.

Sunteţi, fără îndoială, unul dintre marii prieteni ai Muzeului Literaturii Române Iaşi. Aş vrea, pentru cititorii noştri, să ne vorbiţi despre donaţiile pe care le-aţi făcut instituţiei ieşene de-a lungul timpului.

Această remarcabilă şi emoţionantă prietenie se datorează, în primul rând, poetului şi ex-directorului instituţiei, Lucian Vasiliu, cu care ne cunoaştem de ani buni... Pe parcursul celor două decenii am donat muzeului exemplare din cărţile ce mi-au apărut. Dar cea mai preţioasă donaţie făcută de mine este manuscrisul în 13 caiete al romanului *Noaptea a treia*, pe care îl consider cartea mea cea mai reprezentativă, dar şi cea mai chinuită şi nefericită; a fost să vadă lumina tiparului abia după 18 ani, fiind intezisă de cenzură... Aş fi putut să depun manuscrisul în fondurile Muzeului de Literatură de la Chişinău, unde, de altfel, se păstrează destule piese ale mele, dar mi-am zis că... Şi apoi acea carte a fost scrisă cu litere româneşti în plin regim totalitar comunist şi... cine ştie dacă... şi aşa mai departe... Mă înţelegeţi, nu e aşa?.. Iar recent am mai donat volumul de dialoguri cu consăteni de-ai mei, *Destine transnistriene*, şi un exemplar din ediţia jubiliară, apărută la editura Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova cu prilejul celor 80 de ani pe care am avut nesperatul curaj să-i rotunjesc...

La final, aş vrea să vă propun o întrebare pe care o adresez frecvent partenerilor mei de dialog. Dacă ar fi să vă retrăiţi viaţa, în ce timp şi în ce spaţiu aţi dori ca ea să se deruleze?

M-am gândit şi eu adeseori la o asemenea întrebare. Aş fi vrut să mă nasc tot în acea familie, tot în acel sat, tot cu acei bunei şi părinţi, doar că vremurile să nu fi fost atât de crude şi sângeroase. Dar mai presus de toate, să mă fi putut bucura de libertate, şi, în primul rând, de libertatea de a învăţa şi studia. Or, mi-aş fi dorit să fac clasele primare la Mălăieşti, cele liceale la Iaşi, apoi să merg la Berlin, la Roma, la Paris, la Oxford, ba chiar şi la ...Harvard, de ce nu?.. Ca să vedeţi, deşi nu e în puterea omului să-şi retrăiască viaţa, eu, totuşi, o trăiesc a doua oară, împreună cu tânăra generaţie basarabeană, care are ceea ce nu am avut eu... De aici dragoste mea pentru tineri, care, la rândul lor, îmi răspund cu aceleaşi alese şi fierbinţi sentimente...

CHESTIONAR CU ACCENTE LUDICE
(formulat de Lucian Vasiliu) *

Adrian ALUI GHEORGHE

- V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?

- Unii oameni au cîini sau pisici de companie, eu am un înger de companie...! Chiar așa! Îl iau cu mine peste tot, datorită lui nu mă simt niciodată singur, în nici un context. Cred că îngerul acesta mi-a premers, pe el l-au visat femeia care era mama mea și bărbatul care era tatăl meu, în noaptea în care au oficiat în templul iubirii lor o ceremonie dedicată eternității din fiecare. Sună patetic? Dar cînd nu e iubirea patetică? Și mai cred că îngerul acesta mi-a premers, pentru că fiind al cincilea plod al familiei și fiind în acea vreme în societatea românească tulburarea comunistă cu întovărășiri și deposedări de pămînt, cu incertitudini și foame, după mărturisirile mamei, ar fi vrut să mă lepede în eternitate mai devreme. Dar orice efort a făcut, nu i-a reușit. Îți dai seama ce singur s-ar fi simțit îngerul meu fără mine pe lumea asta? Cred că, fiind de atîta vreme împreună, i-am ținut și eu companie și de urît în lume, cred că nu suferă în preajma mea, că dacă o fi să plec cîndva, el va fi primul care va suferi. Totul e să nu-l sperii și să plece el înaintea mea...! Cum ar fi să trăiască un om fără înger? Asta nu se poate...!

*- Ce credeți despre **autodidaxie**? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?*

- Omul e, prin natura lui, autodidact, însă românul, se zice, este un autodidact mai special: învață numai din greșeli. Sînt și eu un creator/ scriitor de modă veche: cred în talent, în inspirație și în plăcuta trudă a chinuitului condeiului pînă cîntă *á la Paganini*! Autodidaxia nu se confundă niciodată cu lipsa de instrucție, sau cu o instrucție sumară, exemplele avansate de tine sînt exact în favoarea trudei pînă la jertfa de sine. Și Creangă și Istrati și Preda, că tot vorbim de ei, nu și-au tocit coatele prea mult pe bănci de școală, dar și-au îmboldit continuu talentul ca să scoată prospătură din fiecare întorsătură de frază. Academismul îți arată limitele pînă la care poți evolua cu intelectul. Autodidaxia te rătăcește din drumul comun pînă prinzi firul cărăruii proprii. Autodidactul nu știe unde să se oprească în demersul său iscoditor, de asta e capabil să descopere cu tot firescul din lume teoria care stă la baza mișcării planetelor în răspăr cu constelațiile, dar să se mire că toate frunzele toamna se desprind de pe ram și cad, banal, pe pămînt. În această inadecvată atitudine stă, deseori, originalitatea sa. Oricum, fără școală opera-i goală. Fără studiu, e doar un preludiu. Fără transpirație e doar aspirație. Dar fără har, e în zadar.

- Ce ați descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

- Nu daţi cu pietre în arborele genealogic, chiar dacă e lîngă drum şi e fără gard...! Că nici nu ştii ce strămoş mai stîrneşti, ce privighetoare mai tulburi...! Neam autarhic, ai mei s-au desprins greu de vatră, de asta şi-au consumat ierarhiile în spaţiul îngust (sau vast?) al satului/ comunităţii în care şi-au proiectat veşniciile personale. Ca să excezi rămurişul arborelui genealogic, trebuie să depăşeşti graniţele comunităţii, să fugi în lume. Numai lumea, străinii, sînt cei care te pot face glorios şi însemnat. Ai mei au mers, din cîte am mai prins eu din poveştile lor, mai mult prin războaie, de unde se întorceau mai pustii şi mai puţini, neconvinşi că Dumnezeu îngăduie asemenea grozăvii. Oricum, făcînd o descindere pe firul timpului, am găsit cărărui care mergeau pînă la „megieşul" Creangă, a cărui casă e la o azvîrlitură de băţ de locul copilăriei mele. Mai mult, tatăl meu se înrudea cu mama lui Nicolae Labiş, născută tot la Topoliţa, erau veri, aşa că pe o crenguţă tremurătoare îl regăsesc pe rimbaldianul nostru autor omorît de securitate, de kaghebe, de istorie şi de soarta care a luat înfăţişarea unui tramvai. Că nouă, în istorie, ne-au fost prieteni rîul, ramul, dar nu şi tramvaiele, bag de seamă ...!

- Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

- Cine vrea să creadă că se trage din maimuţă, nu are decît să-şi cinstească strămoşii pe care şi-i merită cu prisosinţă; cine vrea să creadă că are o ascendenţă cosmică, mitică, magică, să-şi evalueze propria fiinţă. Oricum, m-am uitat în realitatea imediată şi în istorie şi am constatat un lucru sigur: oamenii deştepţi nu resping credinţa, religia. Face parte

Nicolae Corlat, Gellu Dorian şi **Adrian Alui Gheorghe**
Zilele „Mihai Eminescu", *Putna, 16 iunie 2012;* foto: **L.V.**

din aspiraţia noastră (a tuturor) spre frumuseţe, spre metafizică. Şi fără această aspiraţie nu am putea depăşi condiţia iniţială de viermişori încălziţi în movila de gunoi a societăţii. Am avansat, la un curs, studenţilor mei o provocare: să îşi imagineze comunităţile româneşti (sate, oraşe) fără prezenţa bisericii, fără mănăstiri, în evoluţia acestora. Descrierile au fost apocaliptice, erau expresia tristeţii absolute. Că implicarea fiinţei umane în ceremonii, în lucrări în care să vibreze setea de absolut, este o necesitate şi un deziderat. Am să reiau, pentru frumuseţea moralei, o poveste prelucrată de James Frazer, plasată într-o perioadă post-totemică, care spune că într-o comunitate exista, încă din cele mai vechi timpuri, o ceremonie ce avea loc într-o pădure, o dată la treizeci de ani. Un preot bătrîn i-a lăsat altui preot, mai tînăr, întreaga rînduială a ceremoniei, ca să nu se piardă. Cînd a sosit timpul, la treizeci de ani, acesta a chemat oamenii aşezării la ceremonie, după care s-au întors cu toţii acasă. Peste treizeci de ani, cînd a venit din nou vremea ceremoniei, preotul murise. Cei trei, patru credincioşi care mai rămăseseră în viaţă s-au dus în pădure însoţiţi de cîţiva neofiţi şi de alt preot. Ajunşi în pădure, nu şi-au putut aminti locul. "În poiana asta", a spus unul. "Nici vorbă, a zis altul, e mult mai departe!". Au ales pînă la urmă un loc fără să fie siguri că e cel mai bun, au făcut ce trebuia, după rînduieli şi s-au întors acasă. După treizeci de ani nu mai erau decît unii dintre neofiţii de odinioară. Cu un nou preot în frunte, s-au îndreptat spre pădure însoţiţi de cîţiva tineri. De această dată, n-au recunoscut nici măcar o poiană. Totul se schimbase, totul se amesteca în mintea lor. Pînă şi rînduiala ceremoniei li se părea tulbure. Au făcut însă cum s-au priceput mai bine şi s-au întors acasă. După alţi treizeci de ani, un alt grup, avînd în frunte un alt preot, s-a dus în pădure. Auziseră despre o ceremonie de mare însemnătate care avea loc de multe veacuri în pădure. În ce zi? Nimeni nu mai ştia. În ce loc şi sub ce formă? Nu se putea spune. Preotul şi credincioşii au rătăcit prin pădure cîteva ceasuri, prin ploaie, fără să celebreze nici un fel de ceremonie, apoi s-au întors, cu tristeţe, acasă. Cred că m-am lungit cu acest răspuns, dar nu m-am putut abţine. În privinţa profesorilor de sport? Sînt la fel de necesari ca şi cei de religie, ca şi cei de botanică sau de (meta-) fizică aplicată ...!

- Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

- De cînd scriu apăsînd în ritmul gîndului şi sîngelui tastele de la calculator, am uitat să mai scriu de mînă. Deşi am făcut caligrafie în primii ani ai şcolarităţii, calculatorul mi-a modificat rotunjimea literelor. E posibil ca aceste calculatoare să ne modifice şi caracterele şi temperamentele şi talentele... Cine mai ştie? Că nu a trecut suficient timp, de la apariţia lor în gestica omenirii, ca să putem evalua corect dezastrul...! Dacă ai fi întrebat pe un congener de-al lui Homer ce instrument de scris foloseşte, s-ar fi uitat cu nedumerire la tine. Probabil că atunci întrebarea ta ar fi sunat cam aşa: Ce trucuri folosiţi ca să ţineţi minte, cu exactitate, textul Iliadei? Sau pe transmiţătorul „Mioriţei" l-ai fi întrebat, aproximativ: E adevărat că mai modificaţi şi dumneavoastră cîte ceva cînd transmiteţi mai departe textul la vreo adunare sătească (clacă) din Postul Crăciunului? Oricum, cele mai trainice texte le-am scris, dragă Lucian Vasiliu, cu degetul pe apă. Deja ele sunt aşezate temeinic pe rafturile Oceanului, acel Ocean pe care îl saluta cu toată deferenţa Lautréamont.

- În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, ne-

plăcut) de la debutul cu volum?

- Tinerețea e plăcută, pentru că e infinită. Infiniți eram și noi la vremea debutului, cînd aveam toate căile despletite în față, eram fragezi la trup și minte și credeam că orice zboară e o insulă. Ei, pe frăgezimile sufletului nostru mizau cerberii ideologici de la edituri, care vedeau în orice aspirant la ocuparea spațiilor tipografice niște infractori în devenire...! Nu am devenit, cred, infractori, ci autori. Și nu autori de infracțiuni, ci de cărți. Dar un debut e ca o naștere iar durerile nașterii, se zice, le uiți cînd te iei cu problemele vieții de zi cu zi. La aproape treizeci de ani de la debut contează doar ce a mai rămas azi din acela care se aliniase la start, dar fără să se gîndească vreo clipă să fure startul. Și piedicile de la debut au făcut/ fac parte din destinul nostru.

- *Ce faceți într-o zi în care nu scrieți?*

- Ce fac și într-o zi în care scriu. Trăiesc. Supraviețuiesc. Căci trebuie să recunoaștem că scrisul, arta în general, este o disimulare/ simulare a artei de a supraviețui.

- *Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?*

- Fiecare text, poetic sau nepoetic, al unui autor, atunci cînd e scris cu talent și cu bună credință face parte dintr-un proiect civic. Literatura m-a/ ne-a învățat să fim (și) buni cetățeni, nu-i așa? În momentele importante ale istoriei noastre, dacă e să ne gîndim la 1848, la „unirea cea mică", la 1918, la evoluția interbelică a societății românești, scriitorii au fost în primele rînduri ale schimbărilor, ale dinamizării societății. După 1989, din păcate, scriitorul român s-a mulțumit să fie mai mult comentator (ironic, pamfletar etc.) al derapajelor din societate, decît actor, cetățean participant la actul de decizie. Mai spuneam undeva că sila față de politică a omului de cultură român a făcut ca în frunte să ajungă indivizi cărora le e silă de cultura română...! Dacă aveam concomitent treizeci de scriitori în parlament, alta ar fi fost imaginea culturii române, în acest moment, altfel ar fi fost concepută o reformă a educației și civismului. Că educația și cultura sînt resorturile intime ale evoluției societății, asta se știe. Iar criza morală este mai greu de suportat decît o criză materială, lucru care se vede cu ochiul liber în societatea noastră. Că românul nu e, în aceste vremuri, neapărat sărac, ci are o îngrozitoare mentalitate de om sărac. Aș putea să explic pe îndelete acest lucru prin prisma evoluției bunului simț, a demnității și chiar a rușinii de la al doilea război mondial încoace, dar o las pe altădată.

- *Ce făceați pe 22 decembrie 1989? Ce ați face acum în acel context?*

- Pe 22 decembrie 1989 am participat direct, nemijlocit, cu toată ființa la *revoluția mea*. Iar *revoluția mea* făcea parte din rîndul celor douăzeci și două de milioane de revoluții din România. Cel puțin așa am crezut....! În acele zile dacă mă tăiam la mînă nu curgea sînge, ci speranță. Am vorbit din balconul județenei de partid mulțimii adunate, am scris editorialul primului ziar liber din Piatra Neamț după vreo jumătate de secol, am urlat descătușat de frică și oroare, am tremurat pentru clipa de după. Faptul că unii au pretins avantaje materiale, financiare, morale pentru o revoluție care a fost finalul unui coșmar al tuturor îmi dă măsura josniciei neamului românesc, nedemn de istoria sa. Nedemni sînt și cei care, în postura lor de politicieni, de diriguitori ai treburilor publice, au aprobat asemenea titulaturi, de „revoluționari", făcînd dovada unei impardonabile lașități. S-au cumpărat unii pe alții, „revoluționari" și politicieni, sfidînd istoria și bunul simț. În anul 1989 eram uniți în ura împotriva unui sistem, a unui dictator, a unei clase, cea a „burgheziei co-

muniste". După ura de atunci, nu am mai găsit în jurul a ce să ne mai adunăm. Căci lecţia iubirii nu am învăţat-o, sîntem incapabili să o învăţăm. Nu mai urîm un sistem, ne urîm noi între noi. Îi urîm pe cei deştepţi; îi urîm pe cei care pot; îi urîm pe cei frumoşi; îi urîm pe cei care au; îi urîm pe fraţi, pe vecini, pe prieteni... Societatea noastră e un viespar plin de ură. Dacă am fi fost uniţi în iubire, după 1989, am fi fost de neoprit în Europa. Aşa, însă, ura nu produce decît monstruozităţi, aşa cum vedem toată ziua la televizor, aşa cum auzim pe stradă. În acest moment nici literatura, nici arta nu produc iubire, la noi e vorba de o competiţie a conjuncturilor şi mai puţin a valorilor.

- Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

- Colecţionez clipe. Sînt un mare colecţionar de clipe. Şi culmea, am început să colecţionez clipe chiar din momentul în care m-am născut şi am dat primul chiot la vederea lumii noastre (voastre). O vreme le-am adunat aşa, neconvins că ar avea vreo valoare, acum însă vreau să cred că sînt un profesionist, le iau, le încerc, le sortez, le pun în ordine.

- Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

- Globalizarea e doar un concept, ea nu ne poate face rău, aşa că nu mă tem de ea. Mă tem, însă, de cei care aşteaptă ca această globalizare să le aducă fericire, bogăţie, să îi propulseze dincolo de condiţia lor de fiinţe limitate, vulnerabile. Eu cred că globalizarea e o strategie a unor oameni responsabili care se gîndesc că lumea se va înmulţi peste limitele normale iar supravieţuirea, în aceste condiţii, ţine de o bună organizare. Globalizarea ar trebui să ne facă pe noi, pe toţi, să nu ne mai fie frică unii de alţii, să dispară conflictele, războaiele. Globalizarea e şi o tristeţe, o mare tristeţe, pentru că o presupusă uniformizare a lumii, a condiţiilor de viaţă va duce la o banalizare a lumii noastre. Dacă e să se petreacă acest fenomen, al globalizării, se va întîmpla; dacă nu, nu. Unitatea de măsură a omenirii, dacă e să definim una, e persoana, individul, omul. Iar omul în sine e un univers care poate fi pus laolaltă cu ceilalţi indivizi din lume, dar nu poate fi confundat, aneantizat. Cînd stai pe gînduri, cînd visezi, cînd iubeşti eşti unic, intangibil, „neglobalizabil".

- V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

- Societatea românească pare a fi „la ţară" indiferent unde s-ar situa, la Bucureşti, la Suhuleţ, la Iaşi sau la Lancrăm. Strămutat la oraş, în spiritul ruralizării forţate şi a industrializării la normă, satul românesc este prezent peste tot, de la „Ateneul Român" la Stadionul Naţional, de la Biblioteca Academiei, în magazinele din centrul capitalei... ! Că satul românesc e prezent peste tot, nu ar fi chiar aşa de rău, numai că această inadecvare e sursa disconfortului continuu, a impresiei că societatea noastră e prost croită, neaşezată, improvizată. Mai mult, ai impresia că satul românesc nu-l mai găseşti exact acolo unde ar trebui să fie: în sat! Că satele au devenit nişte adunături „chicioase", cu o arhitectură hibridă care nu se mai rotesc în jurul şcolii sau a bisericii, ci, în cele mai multe cazuri, în jurul cîrciumii. Eu mi-am refăcut casa natală, de „la ţară", din preajma bojdeucii lui Creangă, însă constat că nu-mi mai găsesc liniştea acolo. Probabil că nici copilăria nu mi-a fost prea liniştită, lucru pe care abia acum îl înţeleg.

Piatra Neamţ, 28 noiembrie 2012

Leo BUTNARU

- *V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?*

- Parcă poate exista vreo copilărie fără luminoasele solii aripate ale cerului?! Iar îngerul meu păzitor l-am invocat de mai multe ori în romanul memorialistic *Copil la ruși*, micuțul heruvim salvându-mă de la câteva mari cumpene ce aveam să le trag. Și, ca să leg cele două părți ale dublei interogații, extrag un pasaj laconic din narațiunea pomenită: „...ziceam/ scriam despre spectrul fantomatic, pe de-a-ntregul – numai aureolă al modestei copilării de țară, cum, în mahala, la înțărcare, vreun prunc ceresc (toți pruncii sunt cerești!) stă în nehotărâre între sânul mamei Maria cea Născătoare de Hristos și Calea Laptelui, fierbinte și aburoasă, de unde coboară și îngerii de ocazie ai zăpezilor; îngerii dintre care, în ianuarie 1949, fusese delegat și aripatul meu păzitor: „Înger, îngerașul meu, ce mi te-a dat Dumnezeu, eu sunt mic, tu ești mare, eu sunt slab, tu fă-mă tare și-n tot locu' mă-nsoțește și de rele mă păzește, amin...” Adică, după zece luni - un an, în altă iarnă ce își zburătăcea solemn stolurile îngerilor de ocazie, stăteam și eu, în nehotărâte, la înțărcare, între sânii mamei Anastasia și Calea Laptelui vieții... Ar fi și acestea niște prime amintiri (imaginate!), prenatale sau imediat post-natale.

- *Ce credeți despre autodidaxie? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?*

- Eu unul îi datorez *autodidaxiei* chiar prezența mea într-un mediu artistic. Pe scurt, așa a fost: la vârstă precoce, sufletul meu căuta să-și exteriorizeze altcumva energiile. Tră-

George Vulturescu și Leo Butnaru
Zilele „Mihai Eminescu“
Botoșani, 15 ianuarie 2010. Foto: **L.V.**

iam o adevărată evlavie în faţa *culorilor*, precum li se spunea în satul nostru creioanelor colorate, acuarelelor, tuburilor cu vopsele. Culoarea mă interesa şi mă fermeca chiar şi atunci, când nu era decât un punct, să zic; „punctul" gămăliei de chibrit care, uneori, putea fi nu doar brună, ci şi roză, verde, pe scurt – colorată, ceea ce (îmi amintesc destul de clar, numai că senzitiv) mă uimea oarecum, din neştiinţa că, până a se fixa bob cu bob pe vârfuri de chibrituri, în amestecul de substanţe inflamabile se adăuga un colorant sau altul.

Dar, chiar dacă ai... dar de la Cel de Sus, tu, copil într-o casă de ţară fără prea multe cărţi, cum să ajungi să pictezi, să sculptezi, să înjghebi cele mai elementare aparate de radio, să modelezi măşti din *papier mâche*? Şi totuşi, pe toate astea le-am încercat, le-am probat, lăsându-mă, pe un timp, acaparat de fiecare din ele sau de toate odată. Apoi, tot autodidact, am învăţat armonica (*talyanka*, precum zicea Esenin, – de la: *italianca*).

Cel mai fidel am fost faţă de desen şi pictură. Cumpărasem acuarele şi vopsele. Ieşeam la *plain air*, precum citisem undeva că fac pictorii. Încercam să potrivesc culorile mele cu cele din peisaje. Dar numai autodidaxia nu putea să mă ducă spre rezultate deosebite. Doar intuiam, presupuneam perspectivele. Însă nu avea cine să mă consulte, să mă îndrumeze, iar ceea ce reuşeam să fac – nu mă prea satisfăcea. Subit, la 13-14 ani, am trecut la poezie. De asemenea intuitiv, imprevizibil. Creion şi hârtie aveam. Mult mai puţine griji cu „dotarea" tehnico-materială pe care mi-o cereau pictura, măştile, sculptura. (Aici e cazul să-mi amintesc de primele mele... „sculpturi". Încă mic de tot, luam câte un fus din cele cu care torcea mama, depunând/ aranjând pe el bucăţele de plastilină, netezindu-le, modelându-le, pentru a obţine vreun chip de om. Configuraţia fusului... *amforat* la mijloc îmi oferea baza viitoarei „opere sculpturale".) Apoi, de asemenea intuitiv, am înţeles că ai putea să ajungi la poezie şi fără să ai profesori „în piele şi oase". Simţeam că sufletul, firea mea văd şi receptează altfel, că reinterpretează informaţiile ce ajung la ele. Deci, am încercat şi încerc să perseverez în dezlegarea sensurilor acelui general „nu ştiu cum", de profesor fiindu-mi mereu Măria Sa Autodidaxia fortificată de bibliotecă, dar şi de experienţa de viaţă şi de artă în permanentă consolidare.

-Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

- Acum vreo zece ani şi ceva, în urma unor cercetări „aplicate pe obiect şi la obiectul/ fiinţă" Leo Butnaru, cărturarul Vlad Ciubucciu din Chişinău mi-a făcut o adevărată surpriză, oferindu-mi încrengăturile arborelui meu genealogic pe durata a cam două secole şi jumătate. Însă doar pe linie paternă. Dragă Lucian, dat fiind că îţi răspund ţie, aduc aici un detaliu mai special: tatăl tatălui meu se numea Ipatie, ceea ce m-a făcut să-i dedic un amplu poem, „Hypatia". Probabil ştii şi tu că, într-o prefaţă de antologie pe care mi-a editat-o, ilustrul şi regretatul nostru coleg Cezar Ivănescu scria (iertată fie-mi nemodestia): „Am fost surprins şi de magnificul poem *Hypatia*, un personaj care mă obsedează de multă vreme, pe care l-am pomenit în *Timpul asasinilor* şi căruia m-am gândit să-i dedic un roman sau o piesă de teatru.

Leo Butnaru i-a dedicat un poem pe care l-ar semna, cred, fericit, oricare poet român important, de la Gellu Naum la Lucian Vasiliu..."

Sigur, mă interesează mult şi rămurişul genealogic din partea mamei mele, născută Anastasia Munteanu, să ştiu cum au ajuns muntenii în Moldova dintre Prut şi Nistru unde nu există munţi, dar, iată, în pofida insinuărilor răuvoitorilor neamului nostru, românii au dăinuit şi dăinuie.

- *Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?*

- Elevii au nevoie de profesori de la Dumnezeu la toate materiile şi... spiritele (deoarece religia ţine de Duhul/ Spiritul Sfânt). Dar, bineînţeles, ţinând cont de capacitatea lor de-a asimila cunoştinţele, la diverse vârste, şi de timpul de care dispun.

- *Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?*

- Mi-am păstrat un sentiment de cucernicie faţă de uneltele sau maşinăriile care m-au cucerit şi mi-au servit la scris. Într-un poem din prima carte, *Aripă în lumină* (1976), rememoram cum, copil, pe fila cărţii, „cu firul de mirişte al unui creion galben" urmăream solemn primele cuvinte pe care le buchiseam, mişcându-mi buzele cu mare atenţie, concentrat până la oarecare crispare, de parcă literele, silabele le-aş fi mestecat ca pe nişte fărâmituri de pâine neagră. Şi celelalte unelte ale scrisului se regăsesc în... scrisul meu, în poemele mele. Dacă ai cumva spaţiul necesar pentru un răspuns mai amplu, iată şi un poem dedicat, implicit, computerului:

A-rond, euro, copyright, marcă înregistrată...

Dintr-o simplă curiozitate
deşteptul meu computer – precum de altfel
sunt şi ale domniilor voastre – ingenioase-foc;
deştept atent până la precauţie şi nuanţă
mai ieri mă întrebase de am dorit să scriu chiar
***Alexandru Macedon* sau**
mai simplu
dar ca un dar angrenat mai în sudură de veacuri şi civilizaţii
am dorit – sau ar fi mai bine să scriu –
@lex@ndu M@cedon
la care eu chiar am intrat serios-ironic în discuţie cu
deşteptul şi prevenitorul computer
zicându-i/ scriindu-i chiar în... el:
Păi în atare caz hai să formulăm şi mai modern:
@l€x@nd®u M@©€don. – Însă
inteligentul computer înţelegând gluma
răspunse serios:
Aşteaptă niţel
şi vei vedea că nu peste mult timp
vor ajunge simboluri universale
şi literele *l, x, n, d, u, m, o, n* – precum
@ € © ® – prin urmare
să ne imaginăm cum va arăta deplin
numele tânărului rege spartan
deocamdată scris – @l€x@ndu M@©€don
(cel puţin aşa cred eu că e mai
în spiritul timpului...)"

- În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

- Dacă pe 5 mai 1967 nu aş fi avut publicate primele versuri în ziarul republican „Tinerimea Moldovei" de la Chişinău (de altfel, pe atunci prestigios şi care consacra viitorii scriitori), bineînţeles că nu aş fi fost contra să-mi văd poemele în „România literară", „Viaţa românească", „Luceafărul", „Contemporanul" etc., care, la acea vreme, încă nu fuseseră mutilate de restricţii de tot felul şi de supradoze de ideologie toxică. Le citeam şi la Chişinău, eram la curent cu izbânzile congenerilor mei din dreapta Prutului.

- Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

- De mulţi ani, dacă se întâmplă să nu scriu o zi, mai multe zile, – nu disper. Ştiu că *nescrisul* e de scurtă durată, totuşi. „Mă fură" lectura (inclusiv cea audio), filmele. Pentru că miraculosul internet, cu toate fişierele şi torentele sale (milioane!) îţi oferă o zi a nescrisului foarte... (re)**creativă**! Uneori, revin şi la primele unelte care mă chemau să... creez: cele ale desenului, graficei (acum... de computer!). Apoi arta fotografică ce are şi ea nevoie de timp, de potriviri, ajustări, retuşuri cu photoshop-ul etc. Plus, obligatoriu, – muzica, sutele de ore de pe CD-urile proprii sau de pe sutele de discuri de vinilin păstrate încă în locuinţele noastre.

- Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

- Pornind de la faptul că nu e deloc uşoară lupta/ arta de a-ţi câştiga şi păstra libertatea de sine, numai astfel onorându-ţi condiţia de scriitor, zic consolator: poţi fi marginalizat în plan politic, dar nu şi pe planul vehiculării ideilor. Iar lansarea ideilor, nicidecum obligatoriu social-politice, ar însemna cea mai profundă implicare în viaţa societăţii.

În ce priveşte problema literaturii în strânsă legătură cu problemele societăţii... Despre aceasta au tratat destul adepţii realismului socialist... Arta are obligaţii faţă de sufletul uman, nu faţă de sclavagism, feudalism, socialism sau capitalism...

Am mai fost întrebat dacă nu aş râvni o carieră politică. De ce? Oare cea de literat nu e destul de nobilă? De obicei, artiştii au principii politice excelente în abstracţia lor idealistă, însă ineficiente în verificarea randamentului lor practic. Pentru că cei mai mulţi cetăţeni simt şi gândesc altfel... Din păcate, în anumite cazuri, decăzând până la condiţia de simplă gloată...

- Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

- Hai să dăm o zi înapoi. Astfel, pe 21 decembrie aşteptam ceva de la Bucureşti. Ascultam ce se petrece la acea adunare de pomină. Iar când am auzit vuietul mulţimii, replicile îngrozite ale celor de la microfoanele de la balcon; când am auzit că Ceauşescu şi-a întrerupt brusc cuvântarea, urmată de fluierături, huiduieli, am luat aparatul portativ de radio „Okean", cu care ani de zile am tot ascultat posturile străine, şi am pornit spre centrul Chişinăului, ajungând la monumentul lui Ştefan cel Mare. Aici deja lumea prinsese a se aduna şi eu am fost printre cei care am vorbit mulţimii. Trăiam un sentiment greu de descris! Iar pe 22 decembrie eram dis-de-dimineaţă în acelaşi loc, printre chişinăuieni. Trebuie să recunosc că acolo (încă) nu se aflau unii dintre cei care, la momente mai oportune viziunii lor, au ieşit din... vizuină şi au ajuns „lideri", patrioţi nevoie mare. În ce priveşte ziua următoare, 23 decembrie, chiar am avut o clarificare de situaţie cu Mircea Druc, care avea să ajungă prim-ministru al Republicii Moldova. Din memoriile sale uşor exaltate, bineînţeles (şi) subiective pe-alocuri, suferind de anumite inexactităţi, dau citatul ce „se referea" la prezenţa mea în faţa mulţimii cu care venisem la CC-ul din Chişinău, să cerem

susţinerea oficială a revoluţionarilor români. Deci, prietenul Mircea Druc scria: „... Nu pricep de unde şi cum, dar în fruntea coloanei păşea Leo Butnaru, scriitorul. Acum, cu faţa către mulţimea tot mai agresivă, încerca s-o modereze (...) Îmi fac loc mai în faţă, pe scările CC. Leo îmi prinde privirea şi parcă ne-am salutat. După o clipă, strigă cumplit: «Măi oameni buni! Linişte! Ascultaţi!... Iată cine ştie ce-i de făcut!» – şi arată spre mine”.

Ei bine (a... rău), Mircea Druc nu putea pricepe clar „de unde şi cum”, pentru că, în ajun, în după-amiaza zilei de 22 decembrie, dânsul nu se afla la Chişinău, unde, aflând de evenimentele anticeauşiste declanşate la Bucureşti, multă lume s-a adunat la monumentul lui Ştefan cel Mare. Atunci am şi convenit să ne întrunim, a doua zi, pentru a merge la oficialităţile RSSM-iste ca să cerem următoarele: - să se facă tot posibilul ca unităţile militare sovietice staţionate în Basarabia să nu treacă Prutul în România; – să li se permită voluntarilor basarabeni să intervină întru susţinerea fraţilor noştri angajaţi în lupta cu teroriştii, securiştii şi intervenţioniştii străini (precum se zvonea la acea oră); să se expedieze urgent ajutoare umanitare; în acest scop, să se creeze o comisie guvernamentală; – să se transmită necondiţionat emisiunile Televiziunii Române în stânga Prutului.

Prin urmare, sâmbătă, 23 decembrie, coloana petiţionarilor se îndrepta spre sediul CC unde, se ştia, ridicaţi ca la alarmă, viermuiau ştabii. La insistenţa mulţimii, pentru a parlamenta cu noi, au ieşit diriguitorii suspuşi de atunci: I. Guţu, E. Sobor, A. Usatâi şi alţii, care pot fi identificaţi în fotografiile de epocă şi – de moment, să zic aşa. Probabil, Mircea Druc a sosit ceva mai târziu şi nu fixează aceste fapte în memoriile sale. Dânsul nu pomeneşte că anume aici am obţinut promisiunea nomenklaturiştilor de a se crea la guvern o comisie specială pentru ajutorarea revoluţionarilor români. Un alt detaliu: de obicei, evit „măi”-ul şi mă adresez oarecum concis: „Oameni buni!...” Mircea mai scrie că mi-aş fi cerut iertare şi l-aş fi lăsat să se descurce. Inexacte şi oţioase mărturisiri. În primul rând, nu mă aflam pentru prima oară dimpreună cu tălăzuirea naţională, în al doilea rând – m-am descurcat în continuare, organizând la monumentul lui Ştefan cel Mare colectarea mijloacelor umanitare, fapt atestat şi în reportajele din mass-media. (A se vedea, să zicem, ziarul „Tineretul Moldovei”, imaginile pe care le-a inserat...). Apoi, cei prezenţi au desemnat şi delegaţii care trebuiau să meargă la guvernul republicii, unde avea să se creeze comisia sus-amintită. Dimpreună cu alţi camarazi, câteva zile la rând, am participat la acţiunile comisiei, unde s-au luat decizii importante. Unele lucruri dl Druc nu le cunoaşte poate şi din motivul că, la p. 343, spune: „Dispar. Ceilalţi rămân să facă listele voluntarilor”. Concluzia e una şi amară: cam egolatru din fire, amicul Druc trece sub tăcere anumite fapte. Sau poate că fila de jurnal din 23 decembrie e scrisă mai mult din auzite, pentru că ea conţine aproximaţii şi inexactităţi. Ba chiar şi fapte... anticipate, care aveau a se întâmpla deja pe 24, 25 decembrie. Păcat... Contează însă că, într-adevăr, în acele zile memorabile şi tragice inimile patrioţilor români din Moldova Pruto-nistreană au bătut în unison cu cele ale fraţilor lor din Ţară. Aşa a fost...

- Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

- Pe lângă miile de cărţi din biblioteca personală, avem şi o pinacotecă, în care se învecinează şi comunică între ele picturile mai multor maeştri ai penelului. Împreună cu soţia hrănim pisicile, câinii, porumbeii libertăţilor pământeşti şi cereşti. Uneori – pictez, fotografiez.

- Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

- Sigur că şi eu sunt printre cei care se întreabă: În ce măsură globalizarea, în pozitivitatea sa – dacă o are şi cât o are, poate contribui la ameliorarea problemelor actuale

şi de viitor? În mod global, – şi aici recurg conştient la o tautologie parţială, – problema de bază a globalizării trebuie pusă în raport cu cea de ideal şi progres. Adică, întrebarea-problemă ar fi următoarea: în comparaţie cu *status quo*-ul de până la declanşarea propriu-zisă a fenomenului în cauză mondializarea reprezintă o avansare socio-umană sau un regres? Şi globalizarea oferă vreun anumit tip de ideal? Care o fi el?

Şi ce simte un intelectual, un artist, un scriitor la această răscruce de re-semnificare/ revizuire a, parcă, unui *status quo*, prin developarea unei mai largi coexistenţe în context planetar? Probabil, şi mulţi dintre noi au realizat pe/ în... propria fire că, atunci când încercăm să ne dumerim cât de cât asupra problemelor mondializării, parcă ar scădea în intensitate sentimentul continuităţii şi se insinuează oarecum obsesiv cvasineliniştitorul sentiment al unui început şi al necunoscutului ce înceţoşează perspectivele. Noi doar presupunem vag că, totuşi, acest fenomen e de nestăvilit şi suntem convinşi că el va modifica modul de a fi al acestui/ acelui om planetar. Dar oare cum va modifica acest proces general-istoric şi psihologia omului de creaţie, în genere – dinamica existenţei umane? Adică, este necesar să se caute şi o explicaţie culturologică a fenomenului.

Bineînţeles, interogaţiile prevalează asupra numărului de răspunsuri, pentru că mondializarea propune spre atentă cercetare noi capitole în filosofia istoriei, iar omul contemporan încearcă să identifice orientările vectoriale autentice, inevitabile, dacă vreţi, în existenţa sa, a omului, ca parte componentă a existenţei general-umane, general-mondiale. Astfel că nu e exclus ca mondializarea să aibă nu doar tangenţe, ci şi interferenţe cu existenţialismul, în planul auto-conştientizării omului ca existenţă, de unde şi libertatea sa, care înseamnă alegerea sinelui său, a esenţei sale, care îl angrenează în responsabilitatea pentru tot ce se întâmplă în lume. Altceva e că atât individul, cât şi lumea şi-au cam slăbit relaţiile cu responsabilitatea... Se va putea reveni la revigorarea simţului de răspundere?...

- V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

- Nu ştiu. Dar pe la ţară dau. Anul acesta, să zic, am poposit nu doar prin ***ţara*** întregii noastre Ţări, România, ci şi prin localităţi rurale din Lituania, din Crimeea, Volânia (Ucraina), unde, de altfel, am vizitat şi muzee ale satelor. Iar ţării (satului!) meu de baştină i-am dedicat cu recunoştinţă un întreg poem, amplu şi înduioşător, care este chiar romanul memorialistic „Copil la ruşi”. Alteori, sunt cam polemic cu „ţara de acum”, într-un poem scriind:

Domnule Lucian Blaga
vă rog a nu vă supăra
însă
în ultima vreme (sper
nu cea de pe urmă...)
de cum merg la ţară
constat că
veşnicia a murit la sat...

Aceasta însă nu înseamnă că nu-mi place ceea ce se numeşte *la ţară*, satele noastre. Îmi plac casele de acolo, poposesc cu plăcere în ele, dar, am impresia, eu unul nu mai doresc să am o casă la ţară. Probabil, mi s-au cam potolit nostalgiile etno-rustice şi oraşul m-a acaparat, m-a *împământenit* mai mult de cât puteam presupune. Iar *ţara* va fi supusă mereu unui proces de urbanizare. Oricum, „extremele” se vor atinge.

noiembrie 2012, Chişinău

Lucian Dan TEODOROVICI

-V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale”?

- Îngerul, nu, n-am apucat să mi-l întâlnesc nici măcar în vis. Prieten imaginar, ca în filmele americane, am avut însă. Deşi n-avea aripi, nici departe de ideea de înger nu era, de vreme ce era un constant apărător al meu. Bine, făceam cu schimbul: uneori îi purtam eu bătăliile şi învingeam întotdeauna, alteori se ocupa el cu treaba asta. Îi port însă şi acum o mare recunoştinţă pentru ajutorul pe care mi-l dădea.

Cât priveşte amintirile prenatale... Nu prea. Pot doar să-mi închipui că la vremea aia nu prea credeam în viaţa de după naştere.

- Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

- Cred că trebuie să ne jucăm un pic cu termenul. Dacă ne gândim că inclusiv marii autodidacţi au avut lângă ei prieteni sau, hai să extind, un grup, o atmosferă literară, atunci ne dăm seama că a existat, vrând-nevrând, şi un fel de şcoală, inclusiv în privinţa lor. Altfel, sigur, nu cred că Filologia scoate scriitori pe bandă rulantă. Sunt convins însă că scriitorul are nevoie de un spaţiu de idei în care să se mişte, dincolo de spaţiul propriu, de cel pe care şi-l creează el.

- Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

- N-am avut niciodată curiozitatea, ceea ce, îmi dau seama acum, e cam... curios. Totul se opreşte, pentru mine, la străbunici. Dar, din fericire, cu unii dintre ei am crescut, aşa încât nu aveam ce surprize să descopăr. Promit însă că, până la următorul interviu pe

Lucian Dan Teodorovici *Foto:* Mircea Struteanu

tema asta, o să plec în căutarea surprizelor de acest tip.

- Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

- Oho, e o temă interminabilă... Au nevoie, ăsta ar fi răspunsul meu. Dar, poate mai mult decât în alte domenii, au nevoie de profesori adevăraţi. Care să le insufle morala, nu să le-o dicteze. Care să nu le citeze idei vetuste, uneori rizibile, din manuale asemenea. Şi, în plus, e o altă discuţie despre religie, în sine. Pentru că noi avem tendinţa să confundăm cuvântul cu ortodoxia. Or, există mai multe religii, mai multe culte religioase. Dar răspunsul meu prim, dincolo de nevoia de discuţie, rămâne.

- Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

- Computer şi numai computer. Tot ce am publicat vreodată a fost scris iniţial pe computer. Sigur, în copilărie am scris pe caiete. Şi acum mai folosesc din când în când pixul şi un carneţel, pentru a aduna acolo idei, personaje, teme, poveşti. Dar scriu propriu-zis la tastatură, ăsta e instrumentul. Altfel, amuzantă pomenirea condeiului în înşiruire. Mi-ar plăcea să încerc condeiul. Poate şi pana. Măcar de dragul de a simţi, preţ de câteva clipe, că sunt în pielea unui mare prozator din trecut.

- În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

- Păi, nu prea m-am gândit la asta. Cred că nu are totuşi mare relevanţă unde debutezi. Eu, cu o mică rezervă totuşi, căci memoria mă poate înşela, am debutat în revista *OuTopos*, un lunar care a existat doar câteva numere, editat de asociaţia literară cu acelaşi nume, din care făceam parte. Se întâmpla prin 1996-1997. Nu cred că mi-aş fi dorit să debutez în altă parte. Îmi amintesc entuziasmul de-atunci, bucuria de a-mi vedea numele tipărit... În plus, revista avea ISSN, ceea ce deja mi se părea o oficializare definitivă a ei. Aşa încât n-am visat un debut în altă parte.

În ceea ce priveşte debutul editorial, pur şi simplu n-a însemnat pe cât mi-aş fi dorit să însemne. Nu ştiu de ce. Era vorba de romanul *Cu puţin timp înaintea coborârii extratereştrilor printre noi*, apărut la editura aceleiaşi asociaţii, OuTopos, în 1999. Însă îl scrisesem cu trei ani înainte, deja nu-mi mai plăcea pe alocuri, aşa încât n-am avut cine ştie ce tresăriri când m-am văzut cu cartea în mână. Şi, e adevărat, nici dezamăgiri. Ştiu, am ratat un moment important în viaţa unui scriitor, căci debutul în volum presupune, teoretic, emoţii pe care ţi le aminteşti tot restul vieţii. Din păcate însă, dacă aş vorbi despre ele, ar însemna să merg chiar aici în ficţiune. Aşa încât prefer să-mi amintesc cu sinceritate faptul că debutul editorial nu m-a impresionat prea mult. Abia la trei ani de la debut, perioadă în care-mi apăruse încă o carte de povestiri, am fost copleşit, într-adevăr, când am pus mâna pe cartea mea. Era vorba despre romanul *Circul nostru vă prezintă:*, apărut în 2002 la Editura Polirom. Atunci am avut pentru prima dată senzaţia că lucrurile se îndreaptă spre ceea ce visam.

- Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

- Sunt multe asemenea zile. Dacă prin scris vă referiţi la literatură, fireşte. Eu scriu doar atunci când o temă, pe care o adun în mine de multă vreme, mă împinge spre computer. Au fost pauze de ani întregi, în care n-am scris deloc literatură, deşi n-a lipsit nici o clipă din mintea mea. După *Matei Brunul*, apărut deja de mai bine de-un an, n-am scris decât două pagini dintr-un nou roman, dar mai mult două pagini de idei, plus o frază de început. Atât. Scriu doar atunci când nu mai pot altfel. Aşa încât zilele mele sunt destul de banale: serviciul la Editura Polirom, o dată sau de două ori pe săptămână o ieşire cu

vreun prieten, acasă, discuţii plăcute, în general, cu soţia şi cu cei doi băieţi ai mei, uneori citesc o carte, rareori văd câte un film, stau în ultima vreme destul de mult pe Facebook. Plus o serie de proiecte personale, care mă scot din banal.

- Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

- În urmă cu câteva luni, v-aş fi răspuns că implicarea civică e necesară. V-aş fi răspuns că înseamnă mult, inclusiv un control asupra politicului, cu mijloace mai mici sau mai mari. M-aş fi dus poate, acum o spun cu o oarecare jenă, inclusiv spre unele idei iluministe. Aş fi îndrăznit să-i acord scriitorului prezumţia unei comprehensiuni ieşite din comun cu privire la viaţa din jur, „viaţa cetăţii", să-i spunem. Însă, în aceste din urmă luni, scriitorul, generic vorbind, a fost atât de târât în haznalele „cetăţii" despre care vorbeam, încât părerea mea s-a schimbat categoric. De mai bine de-o lună, am renunţat eu însumi la rubrica pe teme politice pe care o aveam în „Suplimentul de cultură" de mai bine de 8 ani. Iar acum cred că singurul mod în care scriitorul ar trebui să se implice în viaţa cetăţii este prin opera sa. Sigur, nu acuz pe nimeni care priveşte altfel lucrurile. Personal însă găsesc că e unica soluţie. Atât.

- Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

- Aveam spre 15 ani, mă aflam în vacanţa de iarnă, la bunici, în Bucovina. În momentul în care radioul a fost ocupat de revoluţionari, eram în casă, singur. Îmi amintesc foarte clar momentul: am încremenit, ascultând ceea ce se spunea la radio – de fapt, difuzor, căci toate casele din sat aveau, la vremea aceea, un difuzor. Apoi, m-am aruncat în pat şi-am început să plâng. Îmi amintesc atât de bine pentru că a fost singura dată în viaţa mea când am plâns de bucurie. Bunicul meu, care simpatizase toată viaţa cu liberalii şi care asculta des Europa Liberă la un aparat de radio rusesc (ţinut ascuns, îl scotea doar ca să asculte Europa Liberă, altfel nu foloseam decât difuzorul despre care am vorbit), reuşise să-mi transmită o ură teribilă faţă de comunism.

Şi mai am totuşi o poveste, dincolo de asta. Cu ceva timp în urmă, Ceauşescu ţinuse celebrul discurs în care amâna căderea comunismului în România pentru timpurile în care va face plopul pere şi „richita" micşunele. În Braşov, unde făceam eu şcoala, apăruseră în faţa Liceului Şaguna, în parc, nişte pere în câţiva plopi – pere legate cu sfoară. Tot oraşul vorbea despre asta, amuzându-se. Cred că acel episod a trezit în mine o inconştienţă copilărească – n-a fost în nici un caz vorba despre conştientizarea vreunui act de eroism. Pur şi simplu, o joacă. Am „compus" la şcoală, împreună cu un coleg, zeci de „manifeste", scrise cu litere de tipar, cum văzusem parcă în filmul *Pistruiatul.* Numai că erau pe dos faţă de acest serial: erau împotriva comunismului, mai exact împotriva lui Ceauşescu. Şi, la ieşirea de la ore, împreună cu acel coleg, le-am plasat în diverse cutii poştale. De la şcoală până acasă nu era drum lung: am epuizat totuşi „manifestele" exact în blocul în care locuiam eu, am pus ultima în cutia poştală a unui vecin. Eram singurul copil din acel bloc care învăţa la liceul cu pricina, aşa încât am creat un fel de drum al lui Hansel şi Gretel, fără să realizez asta: dinspre liceu spre casa mea. Se întâmpla pe 13 decembrie 1989, ştiu pentru că ţineam un jurnal pe vremea aceea. Pe 17, împreună cu familia, am plecat în Bucovina. După Crăciun, ai mei s-au întors în Braşov: au găsit apartamentul nostru controlat, biroul meu răsturnat, sertare deschise. Dar nu se furase absolut nimic. Au bănuit că, între timp producându-se căderea lui Ceauşescu, controlul a fost cauzat de evenimente. Eu însă cred şi-acum, mai ales din cauza faptului că cel mai căutat loc fusese biroul meu, pe care ai mei îl găsiseră răsturnat, că acele manifeste, răspândite inconştient, în joacă, aş spune, fuseseră vinovate. Şi mă trec frisoane gândindu-mă acum ce s-ar fi în-

tâmplat dacă revoluţia ar mai fi întârziat cu câteva luni...

- *Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?*

- Timbre am colecţionat numai în copilărie. Acum sunt colecţionar, trebuie să admit asta, de kitsch-uri: căni care au inscripţionate pe ele numele oraşelor prin care am trecut, fie ele din România sau din afară. Am peste o sută de asemenea căni. De-o vreme însă, de vreun an, am renunţat să-mi îmbogăţesc colecţia cu alte căni.

Altfel, am două pisici: una, bătrână, numită Câineroşu şi un motan pe nume Silvestru. Îmi plac mult pisicile. Îmi plac şi câinii, în egală măsură, dar nu ne putem permite unul – cu programele noastre, n-ar avea cine să se ocupe de el. Păsări nu m-am gândit vreodată să ţin. Cât priveşte alte pasiuni... Una este echipa de fotbal Dinamo, v-aţi dat seama probabil din numele pe care-l poartă pisica mea cea bătrână. Dincolo de pasiunile despre care vorbesc cu zâmbetul pe buze, o alta serioasă e teatrul, regia de teatru, mai exact. Evident însă că marea pasiune a fost şi e clar că va fi literatura.

- *Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?*

- Un alt subiect aprins al vremurilor noastre în privinţa căruia atitudinea mea nu e foarte fermă. Mi se pare totuşi eronat să te pronunţi hotărât împotriva globalizării, fără să-i accepţi în nici un fel beneficiile. Cele de comunicare, bineînţeles, înainte de toate – cele care permit, altfel spus, o explozie a evoluţiei tehnologice. Sigur, apare şi o altă întrebare: cât de bună e, de fapt, această evoluţie tehnologică? Sincer să fiu, sunt destul de convins că, până la sfârşitul vieţii mele, n-o să găsesc un răspuns care să nu lase loc de dubiu. Cu atât mai greu mi-e să dau un asemenea răspuns într-un chestionar precum cel de faţă.

Cât priveşte lucrurile care mă nemulţumesc, mărturisesc că am tras deja cu ochiul la întrebarea următoare şi, pregătindu-mă pentru ea, aş spune că aglomeraţia lumii în care trăim mi se pare imposibilă, sufocantă. Sunt un om care se bucură de singurătate. Nu-s nicidecum asocial, îmi plac prietenii, îmi face plăcere să întâlnesc oameni. Dar ştiu să mă bucur de singurătate. Or, globalizarea, postmodernismul, lumea în care trăim azi nu-ţi mai permit să fii singur nici măcar în biroul tău, dacă ai în faţă un computer. Uneori tânjesc după o singurătate totală, pe care, sigur, n-aş putea-o suporta mai mult de câteva zile. Şi asta probabil pentru că o asociez cu liniştea. Iar liniştea (evident că mă refer la toată largheţea sensului acestui cuvânt), o spun fără ezitare, e lucrul pe care mi-l doresc cel mai mult în viaţă.

- *V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?*

- Nu am, din păcate. Îmi doresc însă foarte mult. Dar, în siajul răspunsului meu de mai sus, mărturisesc că-mi doresc mult o „casă *de la* ţară” – iar prin asta vreau să se înţeleagă că n-aş putea să renunţ total la oraş şi să mă mut definitiv la sat. Visez însă să-mi cumpăr sau să-mi construiesc un loc în care să mă pot retrage din când în când. Doar cât să-mi pun la punct ritmul respiraţiei. Însă e deocamdată doar la stadiul de vis, nici măcar n-aş îndrăzni să-l numesc plan. Să vedem ce-mi mai oferă anii ce vin.

Iaşi, noiembrie 2012

---

* ***Proiectul „Chestionar cu accente ludice“ se va derula şi pe parcursul următorilor ani, cu finalizare, sperăm, într-o carte*** **(Lucian Vasiliu)**

CLEPSIDRE

Conacul din sec. al XV-lea de la Joldești (Botoșani), recent restaurat. Cu amintiri despre părinții lui Mihai Eminescu

AMINTIRI DIN VIAȚA LUI VASILE CONTA *

Doctor MUNTEANU

Într'un moment când marea personalitate intelectuală a lui Vasile Conta a fost adusă din nou în discuţie, în urma desvelirei monumentului ce i-a fost ridicat la Iaşi, cele mai mici amănunte şi lămuriri privitoare la opera şi viaţa marelui nostru cugetător, sunt desigur de natură să inspire un legitim şi explicabil interes.

Acesta este rostul rândurilor de mai jos, în care se cuprinde o amintire din tinereţea filosofului român.

Se ştie că Vasile Conta şi-a completat studiile la Bruxelles cu ajutorul unei mici burse şi cu aceea ce îi trimetea lunar părintele său, preotul Conta, protoereul judeţului Cahul şi suroră-sa Eliza Conta, directoarea şcoalei de fete din Cahul.

Comemorare Vasile Conta (130 de ani)
Cu preoţii **Gheorghe Ursachi** (Elveţia) şi **Radu Brânză** (Parohia „Sfântul Haralambie" Iaşi), **Florin Cântec** (directorul Arhivelor Statului Iaşi), prof. **Ana Cojan** ş.a.
Cimitirul „Eternitatea", 22 aprilie 2012, Iaşi. Foto: **L.V.**

Pe la 1870-1872, – nu-mi aduc aminte bine – V. Conta s'a întors de la Bruxelles cu studiile terminate, dar cu sănătatea profund sdruncinată: avea nişte emoptizii înspăimântătoare.

Cu acea ocaziune l'am avut client şi în urmă ca prieten.

După câteva luni de îngrijire medicală, găsindu-se mai bine, într'o dimineaţă, Conta a venit la mine acasă şi mi-a cerut următorul sfat:

– «Doctore, citesc în «Monitorul Oficial» publicat concursul pentru catedra de drept civil la Universitatea din Iaşi, eu mă simt tare în această materie, te rog să-mi dai sfatul, atât ca prieten cât şi ca medic, ce zici: să mă propun şi eu la concurs? Află, totodată că am ca adversari pe Istrate Şchiopul de la Galaţi şi pe Lahovari – ambii cu spinări puternice şi reputaţi de buni jurisconsulţi».

I-am răspuns cu următoarea istorioară:

«Napoleon cel Mare, după ce a supus Italia, şi când s'a dus să se bată şi cu mica republică San-Marino, i-a ieşit preşedintele republicei înainte şi i-a ţinut următoarea cuvântare: «Generale, dacă ne vei bate, nu vei avea nici o cinste, dar nici nu vom fi ruşinaţi dacă vom fi bătuţi de o putere aşa de mare: dar dacă te vom bate noi, ruşinea ta va fi mai mare».

«Aşa şi cu concursul ce vei avea de susţinut, dacă vei cădea, ca băiat tânăr, abia întors de la studii şi necunoscut, nu va fi nici o ruşine: dar dacă-i vei învinge, cinstea ta va fi îndoit mai mare, curaj dar, pleacă, şi nu întârzia!»

Chiar a doua zi Conta a plecat la Bucureşti, de unde după câteva zile îmi scrie amărât că nu-l primesc între concurenţi pe motivul că nu a satisfăcut legea militară şi că nu posedă certificatul de *vaccină*!!

Acestea se petreceau chiar în perioada recrutărei. Consiliul general de revizie al judeţului Cahul se compunea din d-l Nicolae Lupu ca prefect, colonelul Bibica Rosetti ca ofiţer recrutor şi eu ca medic recrutor.

Scrisoarea lui Conta am citit-o şi colegilor mei din consiliu şi am convenit cu toţii a-l ajuta.

L'am trecut în tabloul recruţilor acelui contigent, şi eu ca medic recrutor mi-am luat răspunderea scutirei lui pentru defecte fizice.

Chiar în aceeaşi zi i-am trimes certificatele de vaccină şi de scutire pentru serviciul militar, în urma cărora a fost primit la concurs.

Rezultatul a fost că, de la prima probă, adversarii săi s'au retras şi astfel a rămas singur pe teren.

Este un caz unic în ţara românească ca un tânăr necunoscut, sărac, şi numai cu propriile lui mijloace, să ocupe cea dintâi funcţiune în Stat: profesor universitar, a doua ministru al Cultelor şi a treia, membru la Înalta Curte de Casaţie şi câteşitrele numai până la vârsta de 36 de ani, când a fost ajuns de boala contractată în vremurile de sărăcie.

* *Calendarul Minervei*, An. XVII, Bucureşti, 1915.

NECROLOG

Rămăşiţele mortuare ale regretatului ***V. Conta*** *(*n.1845-m.1882, decedat în Bucureşti – n.red.*) au sosit eri, cu trenul de la unu, în oraşul nostru (*Iaşi – n.red.*). Pe peronul gărei, cadavrul ilustrului bărbat era aşteptat de nefericitul său părinte şi alţi membri ai familiei, precum şi de un mare număr de amici. Am observat însă cu destulă părere de rău că foştii colegi ai d-lui Conta de la Universitate precum şi d. Rector străluceau prin absenţa lor. După ce s'a făcut rugăciunea de P. S. Archiereul Vălerian, cadavrul s'a transportat la biserica Sf. Spiridon, escortat de un pluton de gendarmi călări. Înmormântarea va avea loc astăzi Duminică la ora 1 p. m. Cortegiul va pleca dela Biserica Sf. Spiridon la cimitirul Eternităţei şi se va compune din corpul profesoral cu elevii scolelor şi cu drapelele lor, magistratura, corpul avocaţilor, clubul liberal, clubul comercianţilor, garda civică, detaşamente din trupele din garnizonă, precum şi din amicii şi cunoscuţii defunctului cari vor bine-voi a lua parte la această ceremonie funebră.*

Apărut în **Curierul** (Th. Balassan), an X, nr. 46, 25 aprilie & 7 mai 1882, pag. 3

Grup statuar în bronz, 1913

* Autor: **Ioan Iordănescu**
* Amplasat la Cimitirul „Eternitatea" la mormântul filosofului **Vasile Conta (1845-1882)**. Turnat în bronz la Turnătoria *V. V. Răşcanu et Comp.*
* Ridicat din iniţiativa surorii sale **Ana Conta-Kernbach (1866-1921)** literată şi pedagog. Inaugurat în luna noiembrie 1913.
* Cele două personaje: „**Timpul** – reprezentat printr-o figură energică ce rupe o draperie. **Vălul uitării** – apăsând chipul genial al filosofului Vasile Conta." *(Notaţii din ziarul „Cuvântul"- 13 aprilie 1913).*
* Ion Iordănescu a mai realizat în Iaşi statuile lui **Dragoş Vodă** şi **Alexandru cel Bun** din Grupul Statuar al Voievozilor, în 1933-1934.
* Toate trei lucrările sunt incluse în lista patrimoniului cultural naţional.

(**Olga RUSU**)

„Podul lui Eminescu"

Ion MITICAN
(1931-2012)

Cuprinsă de apele ieşite din matcă, primăvara era ca un fluviu uriaş, cu vâltori năprasnice şi rostogoliri repezi ce-şi căutau uneori făgaş până spre strada Moţoc, zisă, mai încoace, Uzinei. Vara se transforma într-o câmpie de smarald, cu iarbă fragedă, ochiuri smălţuite de apă cristalină şi nesfârşite păduri de rogoz, trestie şi păpuriş, în care vieţuiau sumedenie de peşti, cârduri de raţe şi felurite vietăţi printre care păşeau tacticoşi nenumăraţi cocostârci şi bâtlani. Tunsă de blana vălurită a trestiilor şi păpurişului mutată pe acoperişurile din târg, toamna părea un cojoc peticit de molii şi nesăţioase gângănii. Iarna devenea o nesfârşită oglindă, cu sclipiri diamantine, pe care îşi încercau norocul, la copci, pescarii, făceau gheţuşuri cârdurile de copii şi largi patinoare târgoveţii, unul celebru fiind lângă palatul nemţesc al Gării.

Cercetând încântătoarea privelişte, „rezemat cu coatele pe bara" de lemn, întinsă ca parapet, la marginile malurilor abrupte dinspre Cişmeaua Păcurari, uneori putea fi văzut poetul Mihai Eminescu. Acolo îl găsea într-o zi Gh. Popa Radu. Privea spre Galata. Întrebat ce face, avea să răspundă: *Ce să fac... admir natura; uite domnule Radu, spune-mi, cine ar fi în stare să-mi puie pe hârtie tabloul acesta care ni se prezintă înaintea ochilor. Doamne! exclamă el, ce poziţie frumoasă are Iaşul! De aş avea eu bani, aş pune să se facă un pod de aici până pe dealul Galata. Închipuie-ţi, când acest pod ar exista, să stai în mijlocul lui, ce privelişte frumoasă ai avea. Cred că în lumea întreagă nu s-ar mai găsi pereche!* (***O amintire din viaţa lui Eminescu***, în „Arhiva": nr. 5-6, 1900).

Alteori se oprea în locul numit Râpa Galbenă, unde se prăvăleau, ca într-o cascadă lutoasă, pâraiele înfrăţite de pe dealul Copoului.

Malul râpei sfârtecat de ape urca mereu spre târg, muşcând în fiecare primăvară şi toamnă ogrăzile caselor apropiate, încât unii târgoveţi, mai sperioşi, vedeau sfârşitul „capitalei" prăbuşită în uriaşele prăpăstii de la Râpa Galbenă şi până la Râpa Pivigheţoaiei (căscată în preajma uliţei Talpalarilor, zisă apoi Săulescu), ce se adânceau mereu. Ca să le ostoiască iureşul spre casele lor, vecinii zvârleau în ele tot ce le prisosea, prin ogrăzi: gunoaie, strohul animalelor, necurăţeniile grajdurilor şi chiar pe răposaţii lor locatari. La prima ploaie însă acestea călătoreau spre Bahlui, lăsând malurile golaşe şi Râpa tot mai adâncă, muşcând hulpavă din malul Copoului. Deşi se făcuseră mai multe propuneri şi încercări pentru a se închide aceste „răni" ce se întindeau ca o „pecingine" pe faţa Iaşilor, vrednic de ispravă s-a arătat primarul Nicolae Gane.

Hotărât să dea oraşului un aspect civilizat, după ce s-a preocupat de şoseluirea şi asfaltarea străzilor, iluminarea cu electricitate, instalarea tramvaielor, realizarea mult doritei pieţe din faţa hotelului Traian (Piaţa Unirii) şi aducerea apei, în al patrulea mandat (1895-1899), primarul Gane şi-a propus şi asanarea Râpei Galbene. Lucrarea avea drept scop să igienizeze locul, să-l înfrumuseţeze şi să creeze o legătură directă, printr-un bulevard modern, între Gară şi strada Copoului. La cererea sa, inginerul şef Charles Chaig-

neau, din Serviciul Tehnic, i-a prezentat un raport, aprobat la 9 septembrie 1897, şi apoi planurile lucrărilor de canalizare, iar arhitectul I. Vignali, pe cele ale unei Esplanade. La 3 martie 1898, Consiliul Comunal le dădea girul şi a doua zi porneau spre Bucureşti.

Din cauza izvoarelor subterane, lucrările se anunţau dificile, fiind necesară realizarea canalizării până în faţa gării şi deversarea în Bahlui. Prin august 1898, lucrările erau în toi.

Imensul zid şi scările se terminau prin noiembrie 1900, recepţia provizorie săvârşindu-se la 1 martie 1901. Urmând anul de garanţie, cu unele finisaje şi completări, la 7 martie 1902, se făcea şi recepţia definitivă, Iasul primind o „splendidă lucrarea arhitecturală", cum scriau gazetele.

Încântat de realizare, noul primar C. B. Penescu (aprilie 1901-1904) trimitea pe adresa antreprenorului Virgil Hălăceanu (strada Albă nr. 33) o scrisoare de mulţumire (20 martie 1902). Merita, căci talentatul constructor ieşean se luptase din greu aproape 5 ani cu terenul fugitiv, năvala apelor, împunsăturile gazetelor şi întârzierea plăţilor. Esplanada cu cerdac înalt de belvedere, balcoane, nişe şi monumentale scări laterale, mărginite de balustrade pentru lămpi electrice şi statui, domina întreaga vale – lipsită de mari clădiri pe atunci – şi înlesnea o încântătoare privelişte către palatul veneţian al Gării. Fântânile arteziene, de la picioare şi din balcoanele scărilor, susurau necontenit în jocul luminilor, iar stropii unui izvoraş limpede săltau printre pietricelele minicascadei de sub corpul central. O inscripţie plănuită sub stema vechiului Iaşi urma să consemneze numele realizatorilor şi al celor doi primari, rivali politici, care n-au avut fericirea inaugurării definitive cu ei în scaunul cârmuirii oraşului.

Scurtând drumul dintre strada Copoului, în curs de aliniere, şi noul bulevard deschis spre gară, se tăiase şi o stradă directă din Păcurari la Esplanadă.

Fiindcă în vara anului 1900 revista „Arhiva" publicase amintirea lui Gheorghe Popa Radu despre ideea poetului Mihai Eminescu de a se realiza un loc de belvedere, spre imensa vale, unii târgoveţi începeau să-i spună „Podul lui Eminescu" sau „Esplanada Mihai Eminescu", iar alţii „Cerdacul lui Neculai Gane". Trecând peste aceste nume romantice, potrivit obiceiului timpului, unele dintre marile lucrări se închinau casei Regale, autorităţile numind o vreme esplanada „Principesa Maria", strada care venea de sus numindu-se „Regina Elisabeta".

SVETLANA PALEOLOGU MATTA ȘI EMINESCU

George POPA

Pe Eminescu nu-l putem măsura
prin cuvinte, ci cu mirare.
N. Iorga

În 1989, am avut șansa să cunosc o carte a distinsei scriitoare, Svetlana Paleologu Matta - *Eminescu sau abisul ontologic* (1988, ed. Aarhus, Danemarca). A fost o revelaţie. Alături de cartea lui Dumitru Caracostea - *Arta cuvântului la Eminescu* și cartea Rozei del Conte - *Eminescu sau despre absolut*, era printre cele mai profunde, mai vizionare studii despre autorul *Luceafărului.*

În primăvara lui 2011, am primit de la prof. univ. Adrian Dinu Rachieru, ediţia a treia a cărţii (ed. Augusta, Timișoara, 2007). Cu această ocazie, prin amabilitatea d-sale, am intrat în comunicare cu autoarea, aflată din 1950 în Elveţia, unde a fost timp de 15 ani profesoară de limba și literatura franceză la un liceu din Zürich, iar 22 de ani profesoară de limba și literatura română la Universitatea din același oraș.

Privitor la geneza cărţii la care ne referim, așa cum ne mărturisește autoarea într-o scrisoare din 15.5.2011, filozoful Ștefan Teodorescu, profesor la Universitatea din Stuttgart, este cel care o determină să scrie despre Eminescu:

Eu din pură întâmplare am ajuns la Eminescu – eram pasionată de literatura franceză, de Borges... Cunoscându-l pe Șt. Teodorescu (filozoful român din Stuttgart), el «m-a pus» să-l «scot pe Eminescu din pozitivism», din «graniţa regională», era prin '75. Ceea ce am și făcut, punându-l în alt context.

*

Văzută în liniatura cea mai rezumativă, această lucrare pleacă de la două premise. Pe de o parte, o sensibilitate particulară a autoarei pentru suferinţa umană, hermeneutica ei fiind intens participativă, empatică. Și anume, a fost profund impresionată de poezia *Mortua est*! și a considerat că tragedia tinerei moarte de la Ipotești, evocată în acest poem, constituie unda vectorială, viziunea întregii lirici eminesciene. În mod iraţional, omul este destinat morţii: *Au* sens *e în lume ? Tu chip zâmbitor/ Trăit-ai anume ca astfel să mori?/ De sens e într' asta e 'ntors și ateu,/ Pe palida-ţi frunte nu-i scris Dumnezeu.*

„Oscilând între viaţă și moarte, ontologia lui Eminescu este acea fată care a murit", afirmă un alt prieten al autoarei, filozoful Nino d'Augenti.

Această concepţie a poetului este pusă de Svetlana Paleologu Matta în paralel cu cea a filosofului existenţialist Martin Heidegger, care, în esenţă, este următoarea. Fiinţa umană constituie un fragment din marea, necunoscuta Fiinţă, care, din neștiute motive,

aruncă pe om în lume – *Dasein* (*Fiinţă aici*) – pentru ca acesta să fie *păstorul ei*. Mai mult încă, Heidegger formulează supoziţia conform căreia este posibil ca omul să constituie unica afirmare a Marii Fiinţe în lume. Dar, manifestarea Fiinţei are efect tanatogen: omul este destinat dintru început morţii: *Sein zum Tode* – „fiinţă întru moarte". Iată deci coincidenţa dintre viziunea eminesciană şi cea a gânditorului din Freiburg.

Pe de altă parte, o altă coincidenţă, care este o consecinţă a ideii *Sein zum Tode*, constă în aceea că unicul antidot al tragicului destin uman este *poezia*. Ca atare, puternic influenţat de Hölderlin, pentru care *Omul poetic trăieşte pe pământ... poeţii creează ceea ce dăinuieşte,* Heidegger afirmă că poezia, artele în general („orice artă este poezie"), salvează fiinţa, înveşnicind-o. Or Eminescu aplicase acest adevăr în veacul anterior, încercând să vindece cu poezie drama destinării morţii a omului. Este ceea ce Svetlana Paleologu Matta numeşte în cel mai frumos capitol al cărţii - *Căderea în sus* din abisul de neînţeles al fiinţării întru moarte, idee preluată de la Heidegger, care, la rândul său, o împrumutase de la Nietzsche. Acesta punea „căderea în sus" pe seama muzicii; acest lucru pentru că fenomenologia muzicii constituie o alternanţă între viaţă şi moarte cu ieşirea perpetuă din moarte prin construcţia melodică trifazică: sunet, moartea sunetului, naşterea sunetului nou din energia dezvoltată de sunetul care tocmai s-a stins. Iată textul filozofului german: *Dacă muzica nu ar exista, viaţa ar fi o eroare. Ea mă face să cad în sus.*

Iată, prin urmare, cum intuiţia Svetlanei Paleologu revelează două similitudini - în ecou invers - între Eminescu şi Heidegger privind destinul tanatic al fiinţei umane şi „căderea în sus" din acest destin prin artă, poezia verbului în primul rând. Pentru că limbajul este Casa Fiinţei scrie Heidegger - „Limba este loc de adăpost şi locaş al esenţei omului"; iar Eminescu, „Limba este stăpâna noastră. Din mii şi mii de vorbe consistă-a noastră lume... Limba şi legile ei dezvoltă cugetarea".

Ca atare, fapt fundamental, pe Eminescu nu l-au interesat în primul rând diversele teme din recuzita romantismului, ci înainte de toate problema Fiinţei. De aceea Svetlana Paleologu Matta a putut face corelarea cu Heidegger, filosoful modern care se ocupă în mod esenţial de tema Fiinţei, preluată de la Parmenide. Poetul nostru a fost un „heideggerean" *avant la lettre*... Diferenţa constă în aceea că Heidegger pune problema teoretică a Fiinţei şi a salvării ei, dar Eminescu o salvează poetic. Or acest lucru este descoperirea scriitoarei din Lugano.

Cartea Svetlanei Paleologu Matta excelează printr-o serie de valenţe de prim ordin: abundă în intuiţii originale, surprinzătoare, privind înţelesurile din lirica eminesciană; stabileşte corelaţii imprevizibile cu creaţii afine din literatură, artă şi filozofie, autoarea dispunând de o impresionantă cultură poetică şi filosofică; stilul este foarte viu, colorat, de mare expresivitate şi justeţe, scris într-o limbă română de excepţie - lucru aproape neverosimil, având în vedere că ea scrie această carte la aproape patruzeci de ani de la plecarea din ţară, stil păstrat şi astăzi în eseuri şi scrisori, după şase decenii de exil elveţian. De altfel, trebuie să relev faptul că Svetlana Paleologu Matta dispune de un simţ ascuţit al limbii, o impresionantă intuiţie a aurei de sensuri care emană dintr-un cuvânt, nu numai românesc, dar şi din celelalte trei graiuri pe care le vorbeşte curent – franceza, germana, italiana. A discuta cu ea despre nuanţele înţelesurilor pe care le iradiază un cuvânt, este o adevărată încântare.

Eminescu și abisul ontologic este o operă fascinantă, un model unicat în eminescologie și în hermeneutica românească. O neîntreruptă „trăire în revelații", aceasta fiind de altfel o caracteristică pentru tot ce a scris și scrie Svetlana Paleologu Matta.

În concepția sa, lirica românească are doi mari poeți „autentici", „născuți, și nu autofăcuți" - Eminescu și George Bacovia, în înțelesul că la aceștia poezia s-a confundat cu viața, conform cuvântul lui Hölderlin amintit mai sus. Căci este infinit mai ușor să scrii poezie decât a trăi poetic. Fapt semnificativ, cartea autoarei despre poetul din Bacău se intitulează *L'existence poétique de Bacovia* (teză la Sorbona, 1952, tradusă anul acesta de Lucia Olaru Nenati). Este cea mai profundă și incitantă viziune despre poetul al cărui tragism culminează cu strigătul: *Și tare-i tîrziu/ și n-am mai murit.*

De reliefat faptul că hermeneutica eminesciană a Svetlanei Paleologu reprezintă un tezaur de concretizări aforistice, căci ea vorbește, ca și Eminescu, „celor atinși de aripa spiritului", după cuvântul gânditorului Ștefan Teodorescu.

De pildă, ea vede în *farmecul sfânt* și *dor* o diadă definitorie pentru universul liric al autorului Luceafărului. „Farmecul sfânt eminescian este transcendență în imanență". Acest farmec, de natură înalt spirituală, se datorește „logosului poetic imprevizibil, care poartă în el o infinită substanță ontologică, dată ca un pur miracol, în special geniului. Iar dorul eminescian este un *existențial* de adâncime abisală".

Oprindu-se la versurile din Luceafărul, *Nu e nimic și totuși e/ O sete care-l soarbe,/ E un adânc asemene/ Uitării celei oarbe.* – autoarea consideră că aici aflăm o adevărată variantă românească a Ființei, conform preceptului lui Parmenide - „ființa este și nu este" - care definește adevărul ambiguu al Ființei, viziune preluată și de Heidegger, sub termenul de „diferența ontologică" - ambiguitate pe care Eminescu voia să o depășească: *O, cum nu suntem pe atunci când/ Nici ființă nu era nici neființă/ Și fără suflet răsufla în sine/ Un ce unic ce poate nici nu a fost* – deci ieșirea din acest „neant activ" caracterizând existența umană. Analiza Luceafărului este făcută de autoare în lumina diferenței ontologice dintre marea, necunoscuta Ființă și aruncarea sa, *Dasein*-ul uman, un „luminiș" deschis în real.

La ediția a treia a cărții, Svetlana Paleologu Matta a adăugat un nou capitol final, *Eminescu dincolo de Heidegger,* deoarece, afirmă autoarea, a avut „iluminarea" faptului că „dimensiunea poeziei lui Eminescu trece mai departe de Heidegger", viziunea eminesciană fiind, în realitate, platoniciană, cea a unui „poet plenar al umanului, o figură a salvării prin poezie".

Platonicianismul eminescian, adică ridicarea omului la condiție cerească, nemuritoare, se vădește încă din poezia *Venere și Madonă*, unde apare ideea arhetipului etern al cărui răsfrângere este chipul femeii invocate. Eminescu reia această idee în poezia *Rime alegorice: Femeia goală cufundată-n perne/ Frumsețea ei privirilor așterne./ Nu crede tu că moare ea vreodată,/ Căci e ca umbra unei vieți eterne.*

Pentru că „toate sunt învelitori ale ființei ce nu moare", scrie poetul.

Cartea *Eminescu și abisul ontologic* - un adevărat poem filosofic - se încheie la modul apoteotic prin relevarea fuziunii între frumusețea magică a ideaticei eminesciene și *aura transcendentă* a cuvintelor sale, astfel încât poezia sa nu este îngăduit să fie rănită critic, disecant, ci apropiată în smerenia uimirii. Ultimul cuvânt al acestui volum, indus de

sentimentul sacralității liricii celui ce a convorbit eonic cu Demiurgul, este *sfântul nostru Eminescu*. Iar acest „nostru” nu se referă doar la noi românii, ci la universalitate. O universalitate celestă.

În volumul *Jurnal hermeneutic* (Clusium, 1977) apare o a doua abordare de către autoare a operei eminesciene, și anume privind publicistica la Timpul - *Politeia eminesciană*. Fapt semnificativ, și aici suferința fizică și morală, de astă dată a gazetarului, a determinat-o pe Svetlana Paleologu Matta să se ocupe de această activitate a poetului:

Cu «politeia» (eminesciană din Jurnalul hermeneutic*) a fost ceva de destin ! Precum ți-am mai scris, cumnatul meu, scriitorul Alexandru Paleologu, mi-a trimis 3 volume mari cu publicistica eminesciană la Timpul. Mă gândeam: ce să fac cu ea ? Și într-o zi nu știu ce m-a împins să vorbesc de Eminescu la Timpul: probabil suferința lui: rămânea până târziu cu mâinile pline de cerneală. Și nu știu cum am început a scrie, mai ales vara, pe căldură, când aveam vacanță* (scrisoarea din 14. 10. 2011).

Mai mult, acest studiu, vorbind de pericolul extincției națiunii române, pare și el un reflex al experienței tragice a morții fetei din Ipotești. Ca atare, peste toate, așa cum a caracterizat-o filozoful Nino d'Augenti, personalitatea spirituală și, consecutiv, opera Svetlanei Paleologu Matta, sunt constituite de îmbinarea dintre *estetic* și *etic*.

În articolele de la „Timpul”, clarviziunea esențialului, deschiderile filozofice, intuiția specifică geniului, - explică faptul de ce un mare poet ca Eminescu a putut aborda cu atâta adâncime problemele sociale, economice, politice. culturale ale prezentului, precum și în perspectiva evoluției societății românești. Așa fiind, conchide autoarea, *Politeia este tot Poesis.*

Viziunea politeii eminesciene are loc în perspectiva marasmului moral, a inculturii, a formelor fără fond, a răului în general, politic în special. Fiecare articol jurnalistic este un „miracol” de justețe a înțelegerii fenomenelor sociale și în a da soluții ideale, făcute în acel „dublu suflu creativ – cel poetic și politic”. Sunt și aici impresionante și revelatoare conexiunile sau consonanțele pe care autoarea le identifică între ideile poetului și cele ale unor filosofi, sociologi, politologi etc.

Zilele „Mihai Eminescu“
Scriitori în orașul Bălți (R. Moldova),
13 ianuarie 2012

După îndelungul periplu în drama unei societăţi condusă de o pleiadă de politicieni - de la bezmetici şi arivişti la perverşi şi maligni - concomitent cu analizarea unei vieţi dezumanizate datorită maşinismului şi tehnicii, care au creat o realitate virtuală înstrăinată de om, un „tragic al optimismului", un nonsens al istoriei, Eminescu, scrie autoarea, *poate ajuta prin readucerea vieţii la sfinţenia sa naturală, implicit la regăsirea plenitudinii ei.* Iar marea sfinţenie este iubirea de celălalt şi de a da soluţii pentru afirmarea vieţii omului şi binecuvântarea naturii, aşa cum Eminescu a făcut şi de dincolo, din moarte, în cele patruzeci de variante ale poeziei *Mai am un singur dor.*

Speranţa, visul umanistic al poetului, scrie Svetlana Paleologu Matta, pot înfrunta seria mutaţiilor care devin tot atâtea nenorociri, ce se întorc împotriva omului. Şi *Politeia eminesciană* – un studiu aparte, unic despre acest subiect, scris în cheie poetico-filozofică, se termină cu un sublim citat mărturisind elanul profund prouman al poetului, o chemare cu atât mai necesară acum când omul se depărtează tot mai mult de om în pseudorealitate, în spaţiul nimănui, cel virtual, şi cel malefic, al banului: *Şi chiar dacă ziua vârstei de aur şi a adevărului nu vor sosi niciodată, chiar dacă ziua iubirii reciproce nu va veni, e bine să se creadă în venirea ei cândva.*

Trebuie de scos în evidenţă faptul că şi celelalte două vocaţii ale autoarei – pictura şi muzica (al căror studiu îl părăseşte la 22 de ani, studentă fiind atât la Facultatea de Arte, cât şi la clasa de pian, deoarece a fost obligată să plece din ţară, urmând să se stabilească în Elveţia) răzbat în tot ce a scris - hermeneutică, stil epistolar - pe de o parte, prin simţul picturalităţii, adică stilul foarte viu, colorat, iar pe de altă parte, muzicalitatea şi simţul ritmului – alert, pasionat.

A citi pe Svetlana Paleologu Matta este o vrajă. Un balet metafizic, dans aerian printre ideile şi corezonanţele - cu atât mai neaşteptate, cu cât ele sunt mai judicioase. Căci ea are un excepţional simţ al valorilor.

Toate scrierile sale, entuziaste, profund vieţuite, în primul rând cele despre Eminescu, au darul de a ne induce o *stare filozofică*, şi anume, nu rece, ci transfiguratoare prin deschiderile intelective şi participative surprinzătoare, „fulguraţii intelectuale" în expresie eminesciană, „lumina filosofică" de la fereastra lui Hölderlin.

Căci autoarea posedă un treilea ochi – *ochiul transcendental*, care vede dincolo – esenţele, eternul.

În viziunea Svetlanei Paleologu Matta, un poet ca Eminescu este o conştiinţă a esenţelor, iar în vremuri de restrişte spirituală, precum cea actuală, el trezeşte memoria obosită a eternităţii. Lectura poeziei sale ne redă nouă înşine în acea elevată hipostază în care ne recunoaşte instanţa valorilor nepieritoare.

Făcându-ne dar sublimitatea gândurilor sale, autorul Luceafărului ne spune că pentru a le înţelege, avem nevoie de aripi care ne vor purta fulgerător, asemenea zborului lui Hyperion, într-un dincolo al celei mai elevate transmutări spirituale. Astfel, prin acest zbor, fiecare din noi să se transforme în ceea ce am putea numi **homo poeticus eminescianus**: *Da, la voi se-ndreaptă cartea-mi,/ La voi, inimi cu aripe./ Ah! lăsaţi ca să vă ducă/ Pe-altă lume 'n două clipe.*

Rapoartele revizorului şcolar Mihai Eminescu despre învăţământul rural din judeţul Iaşi

Gheorghe BACIU

Prin poziţia sa geografică, situată acolo unde Occidentul şi Orientul se întâlnesc, Moldova a fost predestinată tuturor năvălirilor şi războaielor ce i-au însemnat existenţa, fiind, totodată, şi „teatrul unor lungi lupte culturale" deoarece, de-a lungul timpului, „catolici sau ortodocşi, latini, greci sau slavi, au căutat să-şi impună doctrina sau cultura lor".[1] Datorită acestei situaţii, „învăţătura dobândită de români a fost adesea străină sau cel puţin în limbă străină", doar „ici şi acolo" existând „focare izolate" care „pregăteau în umbră civilizaţia românească de mai târziu".[2] Împotriva acestei stări de fapt, în mod special împotriva influenţei greceşti, ce devenise covârşitoare în timpul regimului fanariot, s-a înfiripat o mişcare de emancipare culturală care s-a afirmat cu tot mai multă putere, în strânsă legătură cu mişcarea de emancipare politică.

Înfăptuirea emancipării naţionale, în dubla sa ipostază politică şi culturală, presupunea şi dezvoltarea unui învăţământ românesc ce ar fi trebuit să contribuie la activarea şi mobilizarea conştiinţelor individuale, precum şi la propăşirea generală a societăţii. După înlăturarea regimului fanariot, acestui obiectiv i-au fost hărăzite acele prevederi ale Regulamentului Organic ce stabileau ca „prin politiile şi târgurile de prin ţinuturi" să fie înfiinţate şcoli „începătoare pentru de a putea tinerii câştiga acea întâi învăţătură", în timp ce „în capitala Iaşi" urma a se „statornici" o academie în care tinerii ce beneficiau de „talent şi mijlocire" puteau găsi calea „către mai înalte învăţături".[3]

Prin caracterul lor restrictiv, ilustrat de faptul că aveau în vedere înfiinţarea de şcoli primare doar în „politiile (oraşele) şi târgurile de prin ţinuturi", prevederile Regulamentului Organic nu au fost în măsură să pună bazele unui învăţământ primar care să asigure accesul la învăţătură a unui număr mare de copii. Aşa se face că de efectele punerii bazelor unui învăţământ public românesc a beneficiat un număr mic de copii, din oraşele şi târgurile celor două principate, în timp ce instruirea odraslelor de săteni, a acelor foarte puţini ce erau îndrumaţi spre învăţătura elementară, rămânea în seama unor „dascăli" liber-profesionişti plătiţi din buzunarul părinţilor.

Pentru lichidarea neajunsurilor ce decurgeau din pomenitele prevederi regulamentare, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, din iniţiativa guvernului M. Kogălniceanu, a fost adoptată legea care introducea învăţământul primar, gratuit şi obligatoriu, cu o durată de patru ani. Punerea în aplicare a acestei legi, în cursul anului următor, ar fi trebuit sa aibă ca rezultat o adevărată explozie de şcoli primare în toate aşezările urbane şi rurale ale ţării. În realitate lucrurile nu s-au petrecut chiar în acest fel deoarece între hotărârea prevăzută de această lege şi punerea sa în aplicare se situa o adevărată prăpastie de-

terminată de inexistenţa fondurilor necesare pentru construirea localurilor de şcoală, pentru a asigura întreţinerea şi încălzirea acestora, pentru plata învăţătorilor, precum şi de faptul că nu existau învăţătorii necesari pentru a încadra toate şcolile ce ar fi rezultat. Acestor impedimente majore li se adăugau starea de sărăcie a populaţiei rurale, dar şi a unei importante părţi a populaţiei urbane, inexistenţa unui interes general pentru instruirea copiilor, cât şi nepriceperea sau dezinteresul unor funcţionari publici pentru îndeplinirea obligaţiilor ce le reveneau în sensul înfiinţării şi funcţionării şcolilor publice primare. În consecinţă, tabloul pe care îl înfăţişa învăţământul primar românesc era foarte departe de modul în care şi-l imaginaseră făuritorii legii din 1864, nu doar în primii ani ai punerii sale în aplicare, ci şi peste un deceniu, atunci când Mihai Eminescu avea să îndeplinească funcţia de revizor şcolar pentru judeţele Iaşi şi Vaslui.

Revenit în ţară în 1874, după studiile efectuate la Berlin, Mihai Eminescu fusese numit director al Bibliotecii Centrale din Iaşi, în locul lui Samson Bodnărescu ce fusese numit director al Şcolii Normale din Iaşi. În locul aceluiaşi Samson Bodnărescu a suplinit şi postul de profesor de limba germană la Institutul Academic, primul liceu privat din Iaşi ce a funcţionat în Palatul Mavrocordat, aflat astăzi în incinta Colegiului „Mihai Eminescu". Peste numai un an, postul de director al Bibliotecii Centrale era încredinţat lui Dimitrie Petrino, iar continuarea activităţii ca profesor la Institutul Academic era compromisă de „revolta" unei clase de la cursul superior de liceu. În aceste condiţii, la 1 iulie 1875, Titu Maiorescu, în calitate de ministru al instrucţiunii publice, îl numea revizor şcolar în cele două judeţe.

Intenţia ministrului de a reorganiza învăţământul primar, profunda înţelegere a rolului major pe care instruirea prin şcoală îl putea avea asupra schimbării mentalităţilor şi a moravurilor, precum şi speranţa că printr-un progres general al societăţii româneşti s-ar ajunge la lichidarea unor probleme precum „sărăcia muncitorului agricol, mortalitatea adesea înspăimântătoare, greutăţile publice şi angajamentele de muncă născute din aceste greutăţi aproape insuportabile"[4], l-au determinat pe proaspătul revizor şcolar să se implice cu foarte mult simţ de răspundere în îndeplinirea sarcinilor care îi reveneau. Între 10-28 august 1875 a controlat nu mai puţin de 54 de şcoli din judeţul Vaslui, constatările făcute cu acest prilej fiind incluse într-un raport înaintat Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Raportul din 5 septembrie 1875 era însoţit de un tablou şi zece anexe în care erau înfăţişate „toate piedicile, câte se pun învăţământului primar", dar şi „experienţele adunate", pentru ca acestea să poată servi „de bază la reorganizarea şcoalelor rurale din acest judeţ".[5]

Cât priveşte situaţia învăţământului primar rural din judeţul Iaşi, rapoartele trimise ministrului instrucţiunii publice la 11 şi 16 decembrie 1875 sunt suficiente pentru a ne lămuri că aspectele pozitive reprezentau excepţii rarissime, în timp ce imaginea generală era conturată de numeroasele neajunsuri ce caracterizau activitatea acestui sector al învăţământului public. Parcurgerea acestor documente evidenţiază foarte clar faptul că majoritatea deficienţelor constatate proveneau dintr-o insuficientă preocupare a primăriilor comunale pentru problemele ce priveau învăţământul local. Indiferenţa sau incompetenţa unor primari, atinşi în unele cazuri şi de microbul corupţiei, făceau ca reparaţiile localurilor şcolare să nu fie efectuate la vreme, ca lemnele pentru încălzire să fie repartizate prea târziu, ca lefile învăţătorilor să nu fie plătite la timp, sau ca unele şcoli să nu funcţioneze, deşi lefurile învăţătorilor se plăteau, iar la sfârşitul anului şcolar se raporta

desfăşurarea unor examene fictive.

Raportul din 10 august 1875, referitor la modul în care a organizat şi a desfăşurat conferinţele (perfecţionarea) învăţătorilor din judeţul Iaşi, are meritul de a evidenţia un alt aspect important ce contribuia la starea în general nesatisfăcătoare a învăţământului primar din satele judeţului Iaşi: pregătirea necorespunzătoare a învăţătorilor care, după absolvirea şcolilor normale, nu beneficiau nici de o presă de specialitate, nici de cursuri de perfecţionare eficiente.

Din dorinţa de a-l pune pe cititor în contact direct cu modul în care revizorul Mihai Eminescu percepea starea în care se afla învăţământul primar din satele judeţului Iaşi, dar şi cu intenţia de a oferi celor interesaţi de a le cunoaşte, în continuare vom reproduce integral cele trei rapoarte aflate în Colecţia Documente a Arhivelor Statului din Iaşi. Nu înainte, însă, de a reaminti că buna credinţă şi simţul de răspundere pe care le-a dovedit revizorul şcolar de Iaşi şi Vaslui în încercarea de a susţine reorganizarea învăţământului primar au rămas fără nicio finalitate deoarece, în anul 1876, guvernul conservator, din care făcea parte şi protectorul celui ce urma să devină „poetul naţional" al românilor, avea să fie înlocuit, punându-se capăt atât planurilor acestuia de reorganizare, cât şi carierei de revizor a protejatului său.

N. 306
Iaşi, în 11 Decembrie 875
Raportul asupra inspecţiilor
făcute în noiembrie şi decembrie

Domnule Ministru,

În lunile Noemvre şi Decembrie a.c am inspectat următoarele şcoli rurale din judeţul Iaşi: Şcoala de băieţi din Podul Iloaei, Şcoala de fete din Podul Iloaei, Şcoala din satul Erbiceni, Şcoala din satul Totoeştii, Şcoala din satul Şipotele, Şcoala din satul Andrieşenii – plasa Bahluiu; Şcoala din satul Movilenii, Şcoala din satul Gropniţa – plasa Copou; Şcoala din târgul Bivolarii, Şcoala din satul Tabăra, Şcoala din Târgul Damachi, Şcoala din satul Hermeziu, Şcoala din satul Cârnicenii, Şcoala din satul Rediul – Mitropoliei, Şcoala din satul Perienii, Şcoala din satul Borşa, Şcoala din satul Epurenii - plasa Turia; Şcoala din târgul Sculenii, Şcoala din satul Stânca (Cârpiţii), Şcoala din satul Ecuşenii, Şcoala din satul Golaeştii – plasa Branişte.

Mai pretutindene am constatat, cu părere de rău că administraţia comunală e neîngrijitoare faţă cu şcoalele, că reparaţiile localurilor sau nu le face la vreme, sau de fel, că lefile învăţătorilor (de la comună) se plătesc la trilunie, că lemnele prevăzute pentru şcoale se dau prea târziu, că amendele celor avertizaţi nu se execută, că frequentaţia din cauza aceasta e mică.

O lăudabilă escepţie de la acest mod de administrare fac comunele Podu Iloaei (pl. Bahluiu) şi Bivolarii (pl. Turia). Mai ales primarul de la Bivolari, care cu mijloace budgetare foarte restrânse au cumpărat un local de şcoală foarte bun şi întreţine cu îndestulare cele două şcoli ale comunei, merită o deosebită menţiune.

În inspecţia mea am găsit cele două şcoli ale comunei Şipotele (Şipotele şi Andrieşenii) închise – şi după cum am auzit, de mai mult de şase luni. Pe de o parte am înştiinţat Prefectura, care va şti să pedepsească pe primariul local, care n-au raportat nimarui despre aceasta şi au plătit învăţătorilor salerele din parte comunei şi a statului pe de altă parte însă am rânduit o comisie de învăţători, care să constate de aproape purtarea institutorilor din Şipote şi Andrieşeni. La rândul lor vă voi espune mai de aproape împrejurările şi propunerea mea, relativă la ele.

Pe învăţătoriul din cotuna Movilenii (com. Miseştii, pl. Copou) nu l-am găsit în şcoală, deşi copiii erau adunaţi în număr suficient. Învăţătoriul, plătit de comună numai, călătoreşti într-un sat destul de depărtat de Movileni.

Primăria comunei Cârniceni (pl. Turia) au deschis fără autorizare o şcoală în satul Perieni şi a numit învăţător pe un preot bătrân necalificat, care se lasă suplinit de un nepot al său, băiet de 12 ani, un semn că băietul prestează învăţământul, iar preotul ia salariul.

Demni de a fi amintiţi pentru zelul şi buna lor metodă i-am găsit pe următorii învăţători: Ilie Georgescu, înv. cot. Erbiceni, com. Podu Iloaei, Vasile Lohan, înv. cot. Erbiceni, com. Podu Iloaei, Gheorghe Ghiţescu, înv. cot. Gropniţa, com. Miseştii, Vasile Tanasachi, com. Bivolarii.

Revizor şcolar:
M. Eminescu

Arhivele Statului Iaşi, Colecţia Documente, pachet 555, doc. 25, f.1 - 3

Zilele „Mihai Eminescu“
Scriitori şi autorităţi în oraşul Soroca (*R. Moldova*),
13 ianuarie 2012; foto: **L.V.**

N. 331
Iaşi în 16 Dec. 875
Raport asupra învăţătorilor
din Şipote şi Andrieşeni.
Cu două anexe

Domnule Ministru,

Inspectând la 29 Noemvrie a.c şcoalele din cotunele Şipote şi Andrieşenii (com. Şipote, pl. Bahluiu, jud. Iaşi), le-am găsit pe amândouă închise dintr-o vreme pe care în acel moment n-am putut-o determina cu precizie.

Învăţătoriul Nic. I. Ionescu din Andrieşeni au adus drept scuză că primăria nu l-au aprovizionat cu lemne şi într-adevăr quitanţa de primirea banilor pentru lemne purta data de 21 Noemvrie, încât adăugând zilele necesare pentru aducerea lemnelor din jud. Botoşanilor (Suliţa), se poate admite, că lipsa de lemne îl oprise de la deschiderea în regulă a şcoalei.

Învăţătoriul Alex. Lefteriu din Şipote nici nu mi s-au prezentat, jumătate din localul şcoalei împreună cu tinda le-am găsit cedate ca locuinţă privată notariului comunal, carel au închis cu perete uşa de la clasă, şi-au spart o alta, care de afară dă drept în clasă. Aicia n-am aflat nici copii, nici învăţătoriu, ci clasa servea notariului drept cămară, pentru păstrarea proviziilor sale de iarnă. Am aflat că învăţătoriul A. Lefteriu e totodată şi perceptor în comună şi că de mai multe luni şcoala ar fi închisă.

La 1 Decembrie am rânduit o comisie pentru cercetarea mai de aproape a acestor abuzuri şi determinarea timpului de când şcoala e închisă. Procesul verbal al acestei comisii vi-l înaintez de o dată cu aceasta.

Ce s-atinge de purtarea primariului, observ că el nu a raportat nimărui despre această stare anormală. Văd numai că în 21 Iuniu a.c. au asistat la examenul general din Şipote, unde după procesul său verbal erau prezenţi 23 elevi. Tot în acea zi au asistat şi la examenul general din cotuna Andrieşenii. Părerea mea este că în Şipote nu s-au ţinut de fel examen şi că procesul – verbal relativ e un falsum, iar la Şipote (sic!) s-au ţinut însă trebuie să fi arătat rezultate foarte slabe.

Caracteristic este că statele de prezenţă ale învăţătorilor din acele două cotune n-au fost trimise de către primărie nici într-un trimestru al anului curent. Poate că primariul a crezut a se sustrage de la orice responzabilitate prin aceasta. Pe de altă parte, de sigur că în urma statelor de prezenţă, înaintate Ministeriului de către predecesorul meu şi de către mine pentru lunele de ferii[6] Iuliu şi August, vor fi avut de urmare mandarea sumelor respective şi aquitarea învăţătorilor. În faptă, în privirea lunelor de ferii Iuliu şi August, o cercetare a statelor de prezenţă în serviciu nu-mi era cu putinţă, de vreme ce acelea se trimit din partea comunelor abia pe la finele lui Septembrie. Cu începerea lunelor de serviciu real, revizuirea acelor state nu mi s-a părut necesară şi atunci am observat poarta prin care D-nul primar crede a declina responsabilitatea.

La 13 a l.c. am primit o hârtie a D-lui A. Lefteriu, prin care D-nia lui, în

urma cercetării ce o făcusem, îşi dă demisia. Am crezut de cuviinţă a nu v-o recomanda, fiindcă asupra petiţionarului e o cercetare pendentă. Dar o alăturez pe lângă acesta.

Procesul – verbal, incheiat de comisia învăţătorilor, e adevărat şi coincidează cu ştirile necomplecte pe care le aveam eu şi pe care el le întregeşte.

Opinia mea finală este ca învăţătoriul şi primariul din Şipote să fie dăţi judecăţii pentru frustrarea statului şi a comunei cu apuntamentele plătite celui de´ntâiu. Iar învăţătoriul din Andrieşeni să fie pedepsit pe cale disciplinară sau cu avertizarea, sau cu suspensie pe timp determinat, sau cu permutarea la o şcoală de gradul al-2 le.

De-odată cu deslegarea acestei cestiuni, rog a mi se înnapoi şi anexele.

Revizor şcolar:
M. Eminescu

Arhivele Statului Iaşi, Colecţia Documente, pachet 555, doc. 26, f.1 - 3

N.202
Iaşi în 10 August 1875

Domnule Ministru,

La conferinţele ţinute în anul acesta cu învăţătorii din judeţul Iaşi s-au prezentat din 54 de învăţători numai 24. Cauzele venirei puţinora numai sunt deosebite. Întâiu, subprefecturile respective au întârziat cu trimiterea convocărilor, al doilea, ploile torenţiale au făcut drumurile nepracticabile şi i-au reţinut pe acasă, mai ale pe aceia cari aveau sămănături şi n-aveau în grija cui le lăsa; la unii au fost cazuri de boală; în fine, cauza principală este faptul că mai în toţi anii trecuţi aceste conferinţe nu s-au ţinut serios, ci numai de formă. Credinţa cum că şi-n acest au să-ndeplinească numai o formalitate, i-au îndemnat pe mulţi să nu se espuie la cheltuieli, care li s-au părut zădarnice.

Obiectul conferinţelor au fost parte prelegeri asupra metodei de a propune diferitele obiecte, ţinute de pedagogi practici-recunoscuţi de la şcoalele din Iaşi, parte în prelegeri ţinute de învăţătorii rurali înşişi, parte în convorbiri exegetice asupra metodologiei.

D-nul A. Dărzău, directorul şcoalei primare de băieţi N.I de la Trei Ierarchi, au ţinut în toate zilele prelegeri şi convorbiri asupra metodului de a propune gramatica limbei române. D-nul I. Creangă, învăţătoriu la şcoala de băieţi N.II din Păcurari, asupra metodului de a învăţa pe copii citirea şi scrierea (metodul logografic); în fine, D-nul Zaharia, profesor de aritmetică la gimnaziul Alexandru cel Bun au ţinut două prelegeri asupra metodului de a propune numeraţiunea ver-

bală şi scrisă şi asupra sistemului numerelor în genere.

Din prelegerile învăţătorilor rurali am putut vedea însă mari lipsuri – atât în privinţa metodei cât şi a cunoştinţelor. Cunoştinţele lor consistă în genere în vorbe moarte, a căror realitate vie n-o pricep. Sigur, că în această privinţă nu sunt pe atâta ei de vină, precât sistemul învăţământului de sub a cărue regim au eşit. Am văzut la mulţi dintre ei silinţa de a fi metodici; la unii am observat o metodă firească, rar privilegiu, pe care natura îl dă învăţătorilor născuţi (de ex. Gheorghe Adam din cotuna Borşa, com. Vlădeni şi Vasile Lohan din com. Podu Iloaei); am văzut la alţii o mai mare măsură de cunoştinţe pozitive; dar preste tot nu pot zice că acestea ar fi fost suficiente. Lipsa absolută de mijloace pedagogice, lipsa unor foi învăţătoreşti în România se simte la fiecare pas. Cei mai buni chiar ştiu ceea ce au învăţat în şcoală, mai mult nu. Cărţile didactice câte sunt la noi, sunt pentru licee; ele presupun în mare parte explicări simultane ale profesorilor; terminii şi stilul lor fac nefolositoare lectura acestor cărţi pentru învăţătorii rurali. Ei n-au ce citi, chiar dac´ar voi.

Noţiunile lor din ştiinţele naturale de ex. sunt aproape nule, deşi aceste ştiinţe tocmai sunt mijlocul cel mai puternic al învăţământului intuitiv şi adevărate izvoare de cunoştinţe practice şi pozitive. Deşi programul şcoalelor noastre rurale e încărcat cu aceste ştiinţe (ba chiar cu dreptul administrativ), totuşi pentru a-i face apţi pe învăţători la propunerea unor asemenea cunoştinţe nu există până astăzi un singur mijloc, nici măcar un organ periodic, căci notatele manuscrise din şcoala normală, făcute sub dictarea unor profesori, adesea mediocri, nu mi-au părut îndeajunse.

Atrăgându-vă atenţia asupra acestor lipsuri, vă rog tot de odată, Domnule Ministru, să binevoiţi a hotărî, dacă n-ar fi bine ca aceste conferinţe să se ţie pe viitor în feriile Crăciunului şi ale Paştelor. Atunci petrec în genere în Iaşi profesorii de la institutele secundare, din mijlocul cărora s-ar găsi mulţi, a cărora metodă ar putea servi de model învăţătorilor rurali şi a căror prelegeri le-ar putea îmbogăţi cunoştinţele.

Revizor şcolar:
M. Eminescu

Arhivele Statului Iaşi, Colecţia Documente, pachet 555, doc. 22, f.1 - 3

---

1 Constantin I. Andreescu, *IstoriculLiceului Naţional din Iaşi, 1835-1935,* în vol. *De la Academia Mihăileană la Liceul Naţional,* Iaşi, Institutul de arte grafice „Brawo", Iaşi, 1936, p.3

2 *Ibidem.*

3 Cf. Constantin I. Andreescu, *op.cit,* p.34

4 Arh. St. Iaşi, Colecţia Documente, pachet 555, doc. 24, f.1

5 *Ibidem,* doc. 23

6 Vacanţă.

Clasicism în creația eminesciană

Violeta BÂRSAN ZAMFIRESCU*

Genialitatea poetului nu este străină de Antichitatea clasică.

Acest lucru nu trebuie uitat, având în vedere că una dintre cele mai răspândite opinii privitoare la Mihai Eminescu este situarea lui între marii romantici. Nu este de contestat nici considerarea lui între spiritele complete ale omenirii, alături de Dante, Shelly, Goethe etc., dar majoritatea conaţionalilor au moştenit această convingere (în fapt, o binecuvântată prejudecată) şi prin filonul şcolii, al canonului didactic. Eminescu – romanticul vine ca o componentă fundamentală a conştiinţei noastre culturale. Mai nou, încurajaţi de critica actuală, îl asociem pe Eminescu chiar unui „preludiu al modernităţii", după cum susţine Nicolae Manolescu.

Să nu uităm însă că poezia romantică păstrează în manifestarea ei o **componentă clasică**, criteriul poeticului rămânând neschimbat, în ciuda exploziei de sensibilitate pe care o aduce noul curent şi a expansiunii unui psihism care lipsise înaintaşilor. O demonstraţie concentrată îi aparţine lui Mircea Scarlat, el ataşând poezia eminesciană de convenţia clasicistă a poeticului: raţionalitate, căutare a adevărului, simbolul ca hieroglifă, cu un înţeles univoc descifrabil, armonie şi disciplină formală.

De altfel, convenţia clasicistă reprezintă la marii romantici (la Hugo, la Byron) dovada prestigiului de care continuă a se bucura în ochii lor criteriul tradiţional al poeziei. Se poate face o legătură de conţinut între unele poezii aparţinând poetului Mihai Eminescu şi ***Arta poetică*** a lui Horaţiu, chintesenţă a clasicismului latin (sunt recunoscute principiile sale estetice, în continuarea tradiţiei realiste aristotelice, mai ales prin ***Epistola către Pisoni***).

Quintus Horatius Flaccus abordează probleme generale privitoare la fondul şi la forma creaţiei literare, subliniind necesitatea respectării unor principii fundamentale, care dau valoare operei de artă, şi anume: claritatea, simplitatea, unitatea dintre fond şi formă, originalitatea, concizia, armonia, creativitatea la nivel de lexic, potrivit conţinutului. Astăzi, este cunoscut pentru noi toţi, poezia nu mai răspunde acestor canoane, însă chiar Eminescu este adeptul multora dintre principiile enunţate.

În ***Criticilor mei***, definirea metaforică a poeziei este rece şi trimite la legea selecţiei naturale: *Multe flori sunt, dar puţine/ Rod în lume o să poarte./ Toate bat la poarta vieţii,/ Dar se scutur multe moarte.* Strofa sugerează un tablou de natură în care vegetalele iau proporţii fantomatic botticelliene, se mişcă într-o procesiune şi bat la porţile închise ale unei cetăţi. Acesteia îi urmează o definiţie sarcastică a poeziei, a cărei **raţiune** ar trebui să fie **substanţa**: *E uşor a scrie versuri/ Când nimic nu ai a spune,/ Înşirând cuvinte goale/ Ce din coadă au să sune.* Este invocată aici imaginea fructului sec; coada este, fireşte, rima, dar gândul ne duce şi la cele care au coadă, la animale. Şi atunci imaginea de-

vine de un sarcasm evident, cuvintele goale fiind fiinţe în procesiune ce strigă la aceeaşi poartă, în vreme ce mintea întoarce, solicitată, capul (urechile) în toate părţile. Aceste fiinţe cer *veşmintele vorbirii* pentru a avea intrare în lume. Metaforele nu sunt ostentative şi le descoperim nu fără surpriză. **Invenţia verbală** nu este la îndemâna oricui: *Ah! Atuncea ţi se pare/ Că pe cap îţi cade cerul.* **Condiţia artei** este pentru Eminescu aceea a căutării **adevărului** sau, în termeni comuni, a sincerităţii: *Unde vei găsi cuvântul/ Ce exprimă adevărul?*.

De fapt, adevărul este, pentru Eminescu, mai mult căutare veşnică, şi mai puţin farmec al certitudinii. O afirmă deschis şi aforistic în ***Scrisoarea V***: *A visa că adevărul sau alt lucru de prisos/ E în stare ca să schimbe în natur-un fir de păr,/ Este piedica eternă ce-o punem la adevăr.*

Zilele „Mihai Eminescu“
Scriitori la statuia poetului
Putna, *iunie 2012*

Acestă concepţie ne determină să credem că poetul nostru exalta arta antică greco-latină şi orice clasicism în genere. Nimic nu este întâmplător în opera sa. De altfel, îl invocă pe poetul venusian chiar şi în poezia cu tematica geniului: *S-ar pricepe pe el însuşi acel demon... S-ar renaşte/ Mistuit de focul propriu, el atunci s-ar recunoaşte;/ Descifrând a sale patimi şi amoru-i cu nesaţiu,/ El ar frânge-n vers adonic limba lui ca şi Horaţiu;/ Ar atrage-n visu-i mândru a izvoarelor murmuri,/ Umbra umedă din codri, stelele ce ard de-a pururi,/ Şi-n acel moment de taină, când s-ar crede că-i ferice,/ Poate-ar învia cu ochiu-i ochiul lumii cei antice.* (***Scrisoarea V***)

Înţelegem că lui Eminescu îi erau apropiate principiile horaţiene ce exclud absurdul, nepotrivirea cu natura, importantă fiind nu doar tehnica, ci şi adecvarea ei la esenţa şi scopul artei. Adevărul oglindit în operă este punctul de reper pentru valoarea estetică,

la ambii poeţi. *Ce-i plăsmuit, ca să placă, să fie vecin cu adevărul* este doar un vers exemplificator pentru concepţia lui Horaţiu despre poezie: eminamente raţională, experienţă intelectuală, act realizat prin talent („ingenium"), observarea realităţii, îndelungată practică a meşteşugului („ars") şi studii teoretice. Evident că, din unghiul actual, concepţia lui Horaţiu este eronată, prin formalitatea ei exagerată, prin reţeta prescrisă pentru a obţine literatură, prin reducerea poeziei la explicabil. Însă ea a jucat un rol esenţial atât pentru începuturile literaturii latine, ca îndeletnicire ieşind din umbra ignoranţei şi a nesemnificativului şi dobândind o importanţă majoră în cetate, pentru formarea unei personalităţi creatoare conştiente, lucide, critice (*Rolul şi tonul cerute unei opere dacă eu nu ştiu/ Nici mă pricep să respect, de ce lumea poet mă salută?)*, cât şi pentru clasicismul francez al secolului al XVII-lea, rezultat al întoarcerii către valorile Antichităţii (***Arta poetică*** a lui Boileau se aseamănă în multe privinţe cu cea a lui Horaţiu): *(...) fiţi fără cruţare cu cântecul care/ N-a fost lucrat zile multe, de multe ori şters şi de zece / Ori lustruit, ca să-nfrunte o unghie bine tăiată (...) S-a disputat dacă face natura sau arta poema/ Demnă de laudă. Munca lipsită de-o vână bogată/ Cum şi talentul incult nu văd ce-ar folosi, într-atât de/ Mult se cer una pe alta şi prieteneşte se leagă.* (***Epistola către Pisoni***).

Revenind la Eminescu, putem observa că antumele (date de poetul însuşi la tipar) se caracterizează printr-un **romantism clasicizat**, discursiv şi filosofic (probabil şi datorită influenţei estetice a lui Titu Maiorescu), pe când romantismul postumelor este mai învăpăiat liric. Toate marile poeme de tinereţe, începând cu ***Memento mori***, ca şi câteva dintre capodoperele maturităţii (***Luceafărul***, ***Scrisorile***), sunt descriptive, epice, satirice, alegorice – indiferent de magma vizionară pe care imaginaţia îşi clădeşte castelele – adică, în esenţă, clasice. De asemenea, poeziile gnomice ţin de o reflexivitate discursivă. Aşa cum susţine Mircea Scarlat, „pentru Eminescu, principalul generator al lumii este Ideea. Totul fiind dinainte gândit, se naşte credinţa în existenţa unor <<semne>> care, prin <<tălmăcire>>, pot oferi dezlegarea izbăvitoarelor enigme." Figura centrală a acestei lirici este magul, cititor al hieroglifelor cosmice, posesor al ştiinţelor misterioase care asigură lizibilitate lumii. Raportul eu – lume este călăuzit de simţurile „superioare", „clasice" – văzul îndeosebi, şi auzul – capabile a furniza reflecţiei un material atent ordonat. (Simboliştii vor muta sediul cunoaşterii poetice dedesubtul acestui prag de inteligibilitate, într-un simţ „inferior", precum mirosul).

Analizând astfel structura poeziilor lirice eminesciene, putem observa că lirismul confesiv este slab reprezentat, poetul subordonând adesea confesiunea unei viziuni epice sau dramatice, în care se fac auzite mai multe „voci", aceea a poetului însuşi fiind o „voce" printre altele; între aceste voci se realizează un „dialog" care, nu o dată, îşi ţese replicile în sânul unei „scene" aproape teatrale, fixată de la început într-un cadru „precis". Textul poetic are formă epică sau dramatică, deşi conţinutul este liric. Dacă acesta din urmă poate fi relativ „obscur", forma lui exterioară este totdeauna clară. Atribuirea şi situarea limpezesc cele mai intime gânduri, le ordonează şi le sistematizează, în funcţie de cadrul unei realităţi percepute empiric. Este exemplul unor poezii precum ***O, rămâi***, ***Revedere*** sau ***Floare albastră***. Lectura şi analiza lor pot demonstra că Eminescu preferă, în virtutea structurii clasiciste, contextele limpezi. Pentru emoţiile cele mai obscure, el alege un cadru

obiectiv, semnele de atribuire sau de circumstanţă conducând cititorul către interioritatea secretă a poeziei.

Mai pot fi identificate şi alte puncte comune între cei doi poeţi sau afinităţile lui Eminescu faţă de opera lui Horaţiu, din care, nu întâmplător, a tradus. Iată câteva versuri din ***Epilog*** (***Cartea a III-a – Oda XXX***): *Mi-am zidit monument decât acel de fier/ Mult mai trainic şi nalt ca piramizi cereşti;/ Ploaia nu-l va mânca, nici Aquilonul slab,/ Nici al anilor şir, vremile care fug./ Nu de tot voi muri, partea mai bună a mea/ Va scăpa de mormânt...*

Profunzimea ideilor horaţiene despre condiţia poetului în lume a găsit ecou şi în conştiinţa artistică a lui Eminescu. Mărturie este poezia ***Numai poetul...***. Creaţia îi asigură poetului nemurirea, diferenţiindu-l de lumea toată *trecătoare* (*Oamenii se nasc şi mor/ Ca şi miile de unde*). Poetul este, în schimb, apariţie singulară în formele de manifestare a realului, apariţie definită prin metafora zborului peste valurile lumii; doar gândul lui poate călători, *trece peste nemărginirea timpului*, stăpânind lumea în dimensiunile ei spaţio-temporale (*în sfintele lunci*), în esenţa ei sublimă (*Unde păsări ca el/ Se-ntrec în cântări.)*

Ideile nu sunt altele decât cele exprimate de Horaţiu în ***Cartea a III-a – Oda XXX***, dezvoltare a celebrului motiv al autoelogiului: *Un monument nălţat-am, care mai veşnic e decât arama/ şi-atât de-nalt cum nu-s înalte nici piramidele regeşti;/ pe el nici ploaia rozătoare, nici vânt năpraznic nu-l dărâmă/ şi nu îl vor clinti nici anii ce nu poţi să îi socoteşti/ cum trec în şiruri nesfârşite cu clipele ce fug mereu.* Şi ceea ce îi conferă artistului nemurirea este exprimat la Horaţiu cu mândrie şi convigere: *Nu voi muri întreg: din mine o parte, partea cea mai mare,/ va-nfrânge Moartea şi, prin slava ce-mi vor nălţa urmaşii, eu/ în orice veac la fel de tânăr voi creşte fără încetare.*

Mărturisindu-şi aderarea la politica lui Augustus care îşi propusese redresarea tradiţiilor, instaurarea păcii, eliminarea neînţelegerilor, Horaţiu scrie şi ode cu tematică civică; el consideră că generaţiei tinere îi revine rolul reparator, dar această generaţie trebuie educată în spiritul moralităţii (*Romana tinerime în oaste oţelită/ deprindă-se să rabde cu inima tihnită/ strâmtarea sărăciei (...) dosind/ Ruşinea şi dispreţul Virtutea n-o cuprind, (...) Virtutea, ea deschide al cerului altar/ celor demni să treacă de-aici la nemurire*).

Aceeaşi preocupare pentru soarta tinerei generaţii o întâlnim şi la Eminescu, dar limbajul său poetic este vehement, mai ales că ***Junii corupţi*** este o poezie din anul debutului, în tinereţea mult prea fragedă a poetului. Convins că o chemare la luptă în scopuri patriotice n-ar avea răsunet la noi (poetul ia drept model Italia), Eminescu aruncă blesteme tinerimii claselor exploatatoare care şi-a irosit energia în orgii, stigmatizând-o: *La voi cobor acuma, voi suflete-amăgite,/ Şi ca să vă ard fierea, o, spirite-ameţite,/ Blestemul îl invoc; (...) Deşi ştiu c-a mea liră d-a surda o să bată/ În preajma minţii voastre de patimi îmbătată, (...) O, oameni morţi de vii!/ Să vă admir curajul în vinure vărsate(...) Sculaţi-vă!... Căci tromba de moarte purtătoare/ Cu glasul ei lugubru răcneşte la popoare/ Ca leul speriat.*

Cu scopul de a îndrepta vicii ca prostia, avariţia, lăcomia, invidia, parvenitismul şi multe altele, Horaţiu a scris satirele, ***Sermones***. Doar că el îşi imaginează un dialog cu Maecena şi viciile sunt criticate pe baza unor exemple, dar fără asprimea predecesorului

său, Gaius Lucillius: *Bucuros de ce-ți dă soartă, înțelept trăiește-amice/ Dacă am de-ajuns și totuși par a strânge, neferice/ Ban cu ban, te rog mă mustră... Ori tiran, ori sclav e banul:/ Vezi de funie de-l trage, decât el să-ți puie hamul.* (***Epistole, I***)

Când vine vorba de satiră, la Eminescu, ne ducem cu gândul la conținutul ***Scrisorilor***, cum este și firesc. Fără a intra în problema alegerii titlurilor, a disputelor legate de ***Satire*** sau ***Scrisori***, să ne reamintim că poetul adoptă tonul unui virtual dialog (obligatoriu în satiră); cuvântul de origine (denumirea speciei) apare inițial în sintagma „satura lanx", denumind tipsia cu fructe diverse oferite ca ofrandă zeiței Ceres. Amănuntul este semnificativ, deoarece explică prezența unor elemente eterogene, specifice așadar altor genuri, cum ar fi narațiunea și dialogul, dar și schimbarea rapidă a registrelor de tonalitate, determinată de abordarea succesivă a unor teme și motive variate în cadrul aceluiași text. În ceea ce privește „epistola", ea avea, de la Horațiu încoace, un destinatar precis. Sinonimia termenilor „scrisoare" și „epistolă" este parțială, iar integrarea textelor astfel intitulate într-o subspecie anume poate genera confuzii. Convenția scrisorii îi permite însă lui Eminescu să abordeze o problemă literară sau filosofică apelând la modalități stilistice foarte variate. Se pare însă că în ***Scrisori*** predomină satira - de-o vervă și de-o vigoare fără pereche în literatura noastră. Ele se alimentează chiar și din experiența de viață a poetului. Spre exemplu, indignarea împotriva falsului patriotism își găsește expresia în versuri precum: *N-o să aflu între-ai noștri vre un falnic juvaer? (...) Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii?/ N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți/ În aplauzele grele a canaliei de uliți,/ Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,/ Măști cu toate de renume din comedia minciunii?* (***Scrisoarea III***)

Impresionantă este și asemănarea de concepție privitoare la preconizarea ataraxiei, a echilibrului interior și a armoniei. La Horațiu, în ***Sermones***: *E o măsură în toate: tu, drumul drept îl ține/ Și nu călca hotarul pus între rău și bine*, iar la Eminescu, în ***Glossă***: *Tu așază-te deoparte,/ Regăsindu-te pe tine,/ Când cu zgomote deșarte/ Vreme trece, vreme vine. (...) Tu în colț petreci în tine/ Și-nțelegi din a lor artă/ Ce e rău și ce e bine.*

Forma riguroasă sau formula metrică severă nu este un element de tehnică „exterioară" și nici nu convenționalizează viziunea, ci este una dintre modalitățile luptei poeziei cu limbajul, din a căror armonizare se naște discursul poetic.

Așadar, toate aceste corelații (și altele care pot fi discutate, spre exemplu, motive precum *fugit tempus, vanitas vanitatum* sau *fortuna labilis*) pun în evidență faptul că Poetul a fost călăuzit spre pragul nostru dintâi, cel al Latinei, a fost călăuzit de propria-i dorință de cunoaștere. Înainte de a încheia însă, trebuie să amintim și despre poezia de înaltă solemnitate clasică, poezie dată drept exemplu atunci când vine vorba despre **clasicism** în creația lui Eminescu: ***Odă (în metru antic)***. Poetul demonstrează o dată în plus că prin el geniul odei este măsura întregului suflet poetic. ***Odă (în metru antic)*** este, de fapt, o „odă ființei (...) o rugăciune de mântuire a celui care un mai păstrează nicio caracteristică romantică de erou sau de poet, a celui care reprezintă, pur și simplu, o imagine a condiției umane" (Ioana Em. Petrescu).

---

* ***Eseul a fost premiat la Festivalul-concurs „Porni Luceafărul...", Botoșani.***

EMINESCU. POLIMORFISMUL OPEREI
(Cornel Munteanu)

Constantin CUBLEŞAN

Preocupările pentru *fenomenul eminescian* (după expresia lui C. Noica), pe care le-a menţinut constant **Cornel Munteanu**, dintr-o reală admiraţie pentru creaţia poetului, dublate, în anii din urmă, de obligaţiile didactice la Universitatea de Nord din Baia Mare, s-au coagulat recent într-un curs, pe care l-a definitivat în timpul şederii sale la Krakovia, la un lectorat, în cadrul Universităţii Jageloniene, curs pe care l-a şi publicat acolo*, în folosul studenţilor doritori a ne cunoaşte limba şi literatura. Construcţia demersului său are astfel o bună rigoare metodică, este bine sistematizat, având organizarea materialului pe o coordonată ideatică anume, aceea a poliformismului operei lui Mihai Eminescu, ca „probă a modernităţii scrisului poetic". Dar, calitatea polimorfismului eminescian nu se poate dispensa de poliformismul interpretărilor critice ale acestuia, o atenţie aparte acordând, în acest sens, intervenţiilor autorilor din „ultimul val al eminescologiei", după cum îi numeşte pe aceia care s-au exprimat recent în studii referenţiale.

Conceptul de polimorfism, frecvent în domenii de cercetare ca biologia, chimia etc., îl află Cornel Munteanu aplicabil şi în domaniul teoriei literare, „desemnând", spune domnia sa, „un text care poate lua mai multe înfăţişări sau, mai precis, acelaşi text de o anumită formă şi structură poate cumula mai multe forme literare". Termenul răspunde, în fapt, câtorva sensuri ale cuvântului ce denumeşte „ipostaze diferite pe care un text le poate lua, în funcţie de structura ideatică sau registrul poetic şi stilistic al operei". Astfel, în acelaşi câmp semantic, exegetul distinge şi posibilitatea utilizării unor termeni ca „eterogenitate" sau „hibridizare", totul în perspectiva „regăsirii formelor socotite clasice şi, de regulă, fixe", adoptând o abordare textuală „mult mai deschisă şi mai suplă în interpretare". Până la Eminescu, spune exegetul, poeţii noştri (Văcăreştii, Conachi, Cârlova, Alexandrescu, I. Heliade Rădulescu, Vasile Alecsdandri ş.c.l.) au practicat „structuri textuale monoforme", Eminescu inovând şi „la nivelul formelor, a genurilor şi speciilor" literare. Mai mult chiar, numeroase poeme eminesciene „se construiesc într-o triadă a formelor", poetul practicând o construcţie *polifonică*, „după mişcările interioare ale eului", amalgamând şi *copoziţionând* „structurile lirice ale aceluiaşi text, care aparent par dificil de asociat", convenind că aceste creaţii ce rezultă din „hibridizare", dă „măsura originalităţii geniului eminescian, care se mişcă cu dezinvoltură între diferite registre lirice". Situaţie pe care o consideră valabilă şi pentru proza ca şi pentru publicistica eminesciană.

Într-un prim capitol este luat în discuţie *canonul estetic*, raportat la alte tipuri canonice: *canonul didactic*, *canonul moral* ş.a., făcând observaţia că în cazul receptării lui Eminescu, şcoala de azi arată că „măsura canonului estetic din primele decenii de după

1900 nu mai concordă pentru generaţia secolului XXI”, astfel că „trebuie regândit un canon alternativ (...) pentru o mai strictă departajare, anticanon -, pentru a nu-l «pierde» mâine pe Eminescu” şi, în consecinţă, „a-l recupera pe poet înseamnă a-l reciti anticanonic”. Mergând în spiritul teoriei lui H. Bloom, profesorul de la Krakovia e de părere că devine oarecum necesar „jocul unei lecturi atipice”, cu atât mai mult cu cât „o literatură a unui scriitor prolific în genuri şi specii, precum Eminescu, impune de la sine schimbarea perspectivei şi, deci, adoptarea unei lecturi neconvenţionale, întrucât acesta ar permite mobilitatea analizelor şi dezbaterilor de text”. O lectură neconvenţională o face el însuşi prin grila polimorfismului acestei opere. Este cu atât mai necesară o atare lectură, cu cât „canonul critic” se dovedeşte a nu mai fi capabil să ofere „soluţii de interpretare acolo unde am întâlnit texte anti-canonice”. O astfel de lectură îşi propune deci Cornel Munteanu *demonstrând* polimorfismul operei lui Eminescu şi veştezind demonstraţiile critice care prezintă „un Eminescu aproape egal şi îndosariat într-un fişer închis, gata oricând să-l scoatem doar de sărbătoare, un Eminescu dependent de un canon şi mai puţin, ori aproape deloc, în latura sa inovatoare în raport cu un canon”. Sunt afirmaţii menite a justifica sau măcar a preveni asupra întregului său demers interpretativ ce are ca ax ideatic punerea în evidenţă a acestei calităţi polimorfe a operei eminesciene.

O primă abordare priveşte „melodia sublimă a versului eminescian”, care îşi are *taina* construcţiei în faptul că la Eminescu „cuvintele se amestecă după reguli neştiute, printr-o însoţire surprinzătoare, neaşteptată, creind vecinătăţi inedite şi surpând logica formală”. E o *taină textuală* a tocmai *construcţiei polimorfe* ce acţionează/funcţionează nu doar la „nivel compoziţional” ci şi la nivelul „micro-structural, cel al formelor, stilurilor şi prozodiei”. Exegetul este pregătit de-acum a urmări „zona filosoficului”, care în proză, bunăoară, propune „o mixtură de secvenţe textuale, un gen hibrid, construit sintagmatic din fragmente textuale narative, dialogale, epistolare, eseistice, ironice, retorice”, ducând totul într-o zonă a fantasticului în care „visul devine la nivel narativ modul de organizare textuală” (Se exemplifică prin nuvela **Sărmanul Dionis**). Tot în *zona* problematicii filosofice în gândirea eminesciană, se opreşte asupra alternativei Fiinţă/Nefiinţă, aşa cum apare în „viziunea arheului eminescian” („Principiul Fiinţei/Nefiinţei, ca principiu al Identităţii, cu nume eminescian de Archaeus, ia în poezie chipuri de eroi lirici, purtători de ontos”). Se contină prin identificarea unor atari „tipuri de eroi lirici” – demonul, titanul ş.a., stabilindu-se trei categorii esenţiale pentru creaţia lui Eminescu: *eroi reflexivi* („vizionari onirici şi magi, înţelepţi ai lumilor”), *eroi afectivi* („sensibilitatea emoţională a geniului, un geniu care trăieşte intens şi cu maximă tensiune lăuntrică o gamă variată de sentimente şi atitudini”) şi *eroi creatori* („purtători ai eului eminescian, la nivelul imaginarului creator, în ipostaza plenară a poetului”).

Capitolul central al studiului, fireşte, este acela consacrat analizei metodice a polimorfismului operei eminesciene, Cornel Munteanu luând în discuţie construcţii literare specifice, polimorfe, în dinamica lor: *construcţii triadice* („consecvent, în proza eminesciană lirismul induce meditaţia, pastelul şi idila”), vorbind despre *poetica vederii* în pandant cu *poetica viziunii*, într-o sugestivă aşezare a textelor pe coloane paralele, cu menţionarea caracteristicilor specifice la Alecsandri, prima şi pentru Eminescu, cea de a doua; se ocupă apoi, în propunerea iniţială a Ioanei Em. Petrescu, de modelele cosmologice, cu paralelismul conceptual Platon – Kant (tot în coloane paralele), ca şi de reprezentările poetice - imagini de interiorizare a cadrului etc.; *construcţii asociale* („structuri

de texte reluate, anticipate ori redimensionate de la un text la altul sau chiar între texte de genuri diferite"), abordând chestiunea *spaţiului uranian*, versus *spaţiul chtonian*; pentru ca să încheie cu o sintetică perspectivă asupra limitelor receptării şi interpretării **Luceafărului**, mai cu seamă în critica de după 1900.

Tot în cheia polimorfismului operei eminesciene este analizată/tratată chestiunea *eului angajat*, escaladând *resursele satirei eminesciene*, aspecte ale polemicii în contrast cu evantaiul stilistic de care uzitează pamfletul, pentru a încheia cu o discuţie referitoare la probleme de *poetică* eminesciană – *scrisoarea* văzută ca *eseu* în proză („proză poematică"); un bun eseu pe tema *poeticii titlurilor* eminesciene; sfârşind prin analiza polifoniei textului eminescian, alimentată de un „joc al vocilor eului liric" – v. **Scrisorea** I.

O atenţie aparte i se acordă eminescologiei ca ştiinţă („Eminescolog este un critic consacrat şi bine orientat în fenomenul receptării lui Eminescu, al cărui reper este opera sau biografia eminesciană, în jurul cărora propune un construct critic fundamentat teoretic şi aplicat la obiectul său"), făcând observaţia că „*eminescologia ontologică*" în calitatea sa de fundament critic, ideologic şi metodologic al *eminescologiei de sinteză*, pare să aducă în momentul de faţă suflul nou care să revigoreze întreaga cercetare a scrisului eminescian". Urmând firul istoric al eminescologiei, Cornel Munteanu e de părere că după momentul maiorescian şi apoi cel călinescian, o *a treia etapă* apare după anii 70 când se impun cercetători ca Ioana Em. Petrescu, Constantin Noica, Svetlana Paleologu Matta, Th. Codreanu, Mihai Cimpoi şi, aş mai adăuga eu: George Munteanu, Edgar Papu, N. Georgescu, Marin Mincu apoi încă alţii din *valul* cel mai recent al tinerilor critici literari.

După părerea lui Cornel Munteanu, canonul criticii literare actuale reflectă „o criză de metodă", şi căutând să sintetizeze fenomenul *ca ştiinţă* despre Eminescu, el compartimentează demersurile efectuate de-a lungul timpului în: eminescologia non-literatură, eminescologia literară, eminescologia estetică, eminescologia impresionistă, apoi: eminescologia de sinteză, ontologică, modelară, formalistă, eminescologia izvoarelor şi cea consacrată biografiei. Discuţia în cadrul acestei sistematizări îi are în obiectiv pe D. Popovici, Rodica Marian (cu **Luminile Luceafărului**), Dan Mănucă, Constantin Amăriuţei, Doru Scărlătescu, Mariana Neţ, Cristian Tiberiu Popescu, Gheorghe Glodeanu, Mihai Cimpoi, Theodor Codreanu, Dumitru Micu, Ioana Bot – la drept vorbind o serie de cronici în care sunt luate în analiză, pe-ndelete, cărţile acestora, alese după criterii aleatorii, totuşi.

În fine, cel de pe urmă capitol al cercetării are în vedre *postumitatea culturală* a poetului, urmărind modul în care *didactica şcolară* se apleacă asupra creaţiei eminesciene, apoi se referă la reprezentarea lui Eminescu în iconografie, nu mai puţin atent fiind la felul în care se vorbeşte despre poet în cadrul diverselor manifestaţii publice cultural-artistice.

Întregul demers critic al lui Cornel Munteanu se constituie de fapt într-o provocare la un nou tip de lectură a operei eminesciene şi a criticii eminescologice, domnia sa fiind partizanul declarat al ideii că astăzi nu se mai poate vorbi despre poet la fel ca în urmă cu un deceniu, cu atât mai puţin ca în urmă cu un secol. E nevoie, spune Cornel Munteanu, de un alt unghi interpretativ (nu doar de un nou limbaj critic) care să corespundă orizontului aşteptărilor cititorului secolului XXI. Studiul său e o astfel de propunere.

---

* Cornel Munteanu, **Eminescu. Polimorfismul operei**. Krakow, Wydawnietwo Uniwersytetu Jagiellonskiego.

Valori eminesciene în poezia lui Mircea Ivănescu

Andrei MOLDOVAN

Mircea Ivănescu nu este doar un poet despre care critica literară a scris mult şi a formulat numeroase judecăţi de valoare, ci mai cu seamă este un autor a cărui creaţie a fost comentată dintr-o mare diversitate de perspective, dovadă a generozităţii operei. Prezent cu discreţie în peisajul poetic românesc, este scriitorul care a anticipat structuri şi mutaţii estetice fără a ţine să provoace un spectacol prin asta. Apropierea lui de poezia americană din care a tradus din belşug, des invocată, este una cât se poate de justificată, mai cu seamă în privinţa formelor, pentru că straturile mai adânci ale liricii sale sunt mult mai complexe.

El însuşi se consideră (poetul şi poezia ca întreg) parte a unui flux liric continuu, ce se produce aproape şi nevăzut, prin care fiinţele şi lucrurile intră în durabilitate, cu miraculoasele lor sensuri, prin rostire ritualică. Poezia sa este luminarea secvenţială a unui astfel de ceremonial nesfârşit ce însoţeşte în mod firesc existenţa lumii. De aici şi firescul poemelor, ce par să fie crâmpeie dintr-o mare spunere, indiferent de întinderea lor. Cele mai multe încep ca o reluare a unei poveşti întrerupte: „însă atunci problema ar fi...", „şi zice ea, atunci când a intrat...", „cum adică să nu fi fost îndrăgostit...", „dar am făcut odată o poveste...", „o singură imagine, deci...", „decât că nu mai am acuma puterea să mă opresc...", „în fond ce ştiam noi despre ea?...", „şi denisa întoarce capul şi ne priveşte...", „cu cele două pungi de plastic e mai simplu..." ş. a. m. d. Parte dintr-un ritual esenţial, poezia este un fragment, un răgaz asupra unui lucru etern durabil. Asta explică şi echilibrul interior al poetului care nu simplifică problemele majore ale fiinţei pentru a dobândi starea de armonie, ci rămâne parte responsabilă a unui întreg la care se raportează. Tonul elegiac este discret, chiar dacă se invocă un timp care ar fi trebuit sau ar fi putut să fie altfel, chiar dacă iubirea se înfăţişează ca o presupunere a morţii: „îţi este soarta să treci prin clipa aceasta oprită/ să-ţi fie ţie prezentul. – şi înţelegi acum iadul,/ neputinţa de a simţi – şi cu atât mai puţin de a/ o şi iubi să iubeşti încremenirea? – şi nu vrei/ altceva decât să scapi de sub ochiul acesta nemişcător/ pe care îl simţi trăznindu-te lent/ în moalele capului, şi, fireşte,/ nu-ţi este în putere s-o faci. Ziua de azi/ îţi este, aşa, în lumină egală/ (pe care nici n-o vezi, n-o simţi) ţie sortită/ şi nu se mai termină." (*Închipuiri*)

În cazul unui poet precum Mircea Ivănescu, dublat de un traducător redutabil, cu o activitate bogată şi limpede orientată, nu poţi neglija aspectul livresc al operei sale, atât cât o fi el, înrudirile ce duc spre inevitabile coborâri în poietic. Autorul nu recurge la livresc, în mod clasic, permiţând cititorului să identifice hipotexte. Nu te lasă să te îndrepţi spre ipoteza asimilărilor – ceea ce nu înseamnă că nu ar exista! – identificabile la nivelul textului. Livrescul autorului înseamnă mai degrabă întâlnirea cu alte spaţii culturale şi dialogul relevant cu acestea. Iată una dintre intersectările cu lumea lui Kafka (scriitor din

care a şi tradus): „în oraşul vechi, primăvara vine furiş printre ziduri murdare/ şi vechi – nici n-o recunoşti dacă mergi/ pe străzile înguste, pe unde încerci/ să regăseşti locurile unde ieşea seara să facă o plimbare,// şi pe urmă scria în jurnalul său cât de netrebnică e/ suferinţa, şi cum nu poate să scrie./ însă primăvara prin locurile acestea nu e/ un anotimp al începutului – şi ştii că e// primăvară doar pentru că lumina e alta." (*jurnalul lui kafka încă o dată*) Prezenţa câteodată a unor „note" ale poemelor, ca parte a textului propriu-zis, consolidează postura poetului de fiinţă care rămâne în imediat, care nu caută refugii şi redimensionări în alte spaţii, ci reconsideră proximitatea prin perspective diferite, prin comunicare, prin contemplare. Poetul nu se situează într-un centru de interes exclusiv, în jurul căruia gravitează întreaga lume. El admite – e aproape de modalitatea socratică – mai multe repere de interes, potenţial relevante, cu care interferează propria-i fiinţă, cu care dialoghează. Nu adevăruri surprinzătoare caută Mircea Ivănescu, ci *înţelesul* lucrurilor din jurul lui. Imaginea omului care „se duse mai încolo să caute înţelesul – şi îi auzeam paşii trosnind peste găteje" (*povestindu-i denisei*), pe cât este de simplă, pe atât e de tulburătoare, mai ales că sunetele acelea se dovedeau a fi „însuşi înţelesul".

Mircea Ivănescu este autorul unei opere lirice în legătură cu care se pot formula numeroase aprecieri, care rezistă mutaţiilor valorice inevitabile şi a cărei esenţă e dificil de cuprins într-un comentariu, ceea ce nici nu ne propunem să realizăm aici. Ceea ce vrem să observăm, însă, este o filiaţie profundă cu valorile eminesciene, de natură să se constituie într-un reper important, chiar dacă nu unicul. În primul rând, atitudinea de contemplare a lumii, una hyperionică, marcată de detaşare, dar fără a întoarce privirile de la frământările lumescului, chiar dacă în ele abundă şi lucrurile mărunte: „scriind/ acea formă pe peretele care-ţi stă în faţă,/ şi trecerea ei îţi lasă o urmă – şi vrei/ s-o citeşti, însă scrierea şerpuită nici cei/ mai mari înţelepţi n-au ştiut s-o citească, o ceaţă/ se face imaginea aceasta în vis. şi chiar dac-o prinzi/ de coadă, forma aceasta şerpească, n-ai căpătat/ nici o certi-

Casa mitologică „Eminescu" de la Văratic, judeţul Neamţ
mai 2012

tudine, ştii, doar, o clipă, că ai stat/ în faţa a doi pereţi care s-au prefăcut în oglinzi,/ şi-n care vedeniile toate îţi respingeau, lent,/ gesturile legănătoare, oprite, privirile încetinându-ţi-se somnolent." (*şerpuire*) Cum se poate uşor observa, lucrurile mărunte interferează cu puncte abisale ale fiinţei, nu spre redimensionare reciprocă, ci mai degrabă spre o relevare prin comunicare. Eminescianismul lui Mircea Ivănescu nu este unul static, ci supus devenirii, creativ.

Pe aceleaşi coordonate se consumă şi relaţia întunericului cu fiinţa, cu o percepţie a „inimii întunericului" ca un univers ce se cere rostit sau povestit (*şoapta întunericului lângă ea*). Pentru poet, viaţa este realitatea trăită, câtă vreme realitatea spusă e poezie. „Povestea" este pentru el trecerea în poezie (*poezia e altceva?*). Noaptea sau întunericul sunt precum „eterna pace" a lui Eminescu – stare primordială a materiei, nucleu şi izvor al lumii ce-l învăluie pe om. Contemplarea lui poate să pună în dezechilibru noţiuni şi concepte consacrate, iar ipostazele sale sunt diverse şi dramatice: „numai că puterea asta de a aşeza vorbe nu a împiedicat-o,/ într-o amiază, când şoaptele întunericului nu aveau, sigur, cum/ să ajungă la ea – soarele amiezii alcătuieşte focuri care îţi iau ochii - / n-a împiedicat-o să îşi ia fierul de călcat de pe masă,/ şi să-l strecoare în buzunarele hainei de casă,/ şi să se ducă la pârâul din fundul grădinii, să intre acolo/ şi să oprească timpul (asemenea unui alt înspăimântat,/ dintr-o altă carte; pentru acela şoaptele acestei întunecimi/ erau o mireasmă de caprifoi)" (*şoapta întunericului lângă ea*). Viaţa se naşte din miezul întunericului.

De aici şi cunoscuta aruncare în relativ a cunoaşterii (*înrourată mâna ei*). Poetul devine spectator (precum în *Glossă*) la scene în care joacă uneori el însuşi (*viermele de bibliotecă*). Aşa se naşte şi nevoia de discreţie şi de acceptare, printr-o relativă detaşare, a lumii ca joc: „şi poate astea sunt jocuri,/ şi ca să le jucăm – nu până la capăt, doar până la punctul/ în care jumătăţile de înţelesuri să-i lumineze ei faţa - / trebuie să credem în joacă – în impertinenţele jocului – şi noi/ cum ne spune ea însăşi, ne mişcăm printre misconcepţii,/ adică aşa cum s-ar spune concepţii greşite („am o tânără concepţie în dulapul meu – fii tu timpul care să-i dea câte o formă")/ de la un capăt la altul în fiecare din aceste istorii". (*feluri de misconcepţii*) Regulile – de cine stabilite? – ale jocului includ şi aspecte ale bivalenţei timpului, cu tradiţionala şi moderna perspectivă a poetului trăind în timp, dar şi a poetului ieşit din timp (*vânt mare de tot la jamaica*).

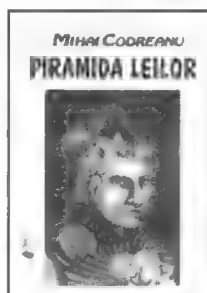
Stăpân pe potenţialul expresiv al limbii române, poetul obţine efecte aparte prin utilizarea abilă a conjunctivului perfect. Să ne amintim că la Mihai Eminescu este frecventă folosirea conjunctivului prezent alături de forme, de multe ori arhaice, ale viitorului, pentru a releva proiecţia unei realităţi la care se aspiră. Pentru Mircea Ivănescu, conjunctivul perfect este un mod rafinat de accentuare a scepticismului: „să fi rămas,/ atunci, la plecarea trenului, alături de ea – îşi ţinea/ mâinile în buzunarele mici ale jachetei – în ochii ei aş fi vrut/ să urmăresc tremurul spaimelor mele nehotărâte, agăţătoare,/ din care e făcută viaţa mea răsfrângându-şi cercurile/ nu limpezi care-mi sunt ceasurile, mai ales seara - / să fi rămas – de pildă, după gestul scurt al sărutului/ aşezat în palma ei ridicată la urcarea în vagon,/ să fi coborât pe lumea cealaltă, pe un alt peron – paralel,/ adică niciodată nemaiîntâlnindu-se cu acesta, în viaţa/ mea, de după despărţirea de ea – şi să mă fi întors, pe altă cale,/ meşteşugită în oraşul unde era ea mai departe, în seara/ despărţirii, în zilele, săptămânile, lunile de după acest rămas bun/ care să fi încheiat mincinos timpul nostru împreună." (*în loc să fi rămas pe peron*)

Poet al trecerii realităţii în rostire, în „poveste”, cum am văzut că preferă autorul să spună, şi nu în mod gratuit, pentru că pledoaria pentru narativul liric nu este o gratuitate. O mişcare a planurilor percepţiei, ca o multiplicare a ofertelor de cunoaştere prin poezie, este realizată şi printr-o iscusită folosire a conjuncţiei *şi* oscilând relevant între funcţia copulativă şi cea narativă: „şi stau. şi se prefac că ar asculta-o pe luiza cântând la pian,/ şi se plimbă prin cameră – şi uneori se opresc la fereastră - / şi îşi creează amintiri, acolo, în grădină – denisa a fost o parte din/ lumea asta/ a lor, cu atâta zgomot lăuntric, şi care nu se aude aproape deloc/ înafară, şi cu mânie atâta de stăpânită, încât oricât îşi zvâcnesc degetele/ (mai ales unul din ei, spre faţa luizei) nu i se înţelege deloc/ mecanismul mâniei – şi ceilalţi din jur nu văd nimic – şi nici jocul/ degetelor ei.” (*şi denisa adică?*)

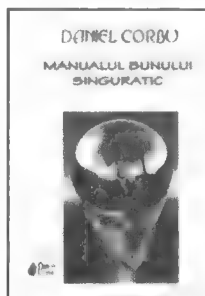
Pentru Mircea Ivănescu, valorile eminesciene la care se raportează deseori reprezintă şansa comunicării, a unui dialog relevând reciproc spaţiile profunde ale fiinţei, cu stimularea unor atitudini creative, în adâncimile poemelor sale care nu produc valuri la suprafaţa apei.

Nu putem încheia fără să observăm relaţia neconvenţională ce o are autorul cu cititorul care devine parte a fiinţei lirice, în ipostaze diferite, printre care şi aceea de confident, oricum, totdeauna părtaş mai mult sau mai puţin răspunzător la odiseea poetică şi părând mereu gata să devină parte activă a discursului.

EX LIBRIS

Mihai CODREANU
Piramida leilor
Ediţie îngrijită de **Horia Zilieru**
Prefaţă de **Daniel Corbu**
Iaşi, *Princeps Edit*, 2012

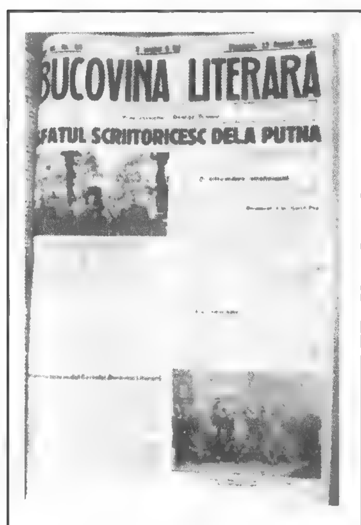
Daniel CORBU
Manualul bunului singuratic. Poeme
Ediţia a IV-a, revizuită şi adăugită
Postfaţă de **George Vulturescu**
Iaşi, *Princeps Edit*, 2012

Corneliu ŞENCHEA
Bucureşti, mon amour.
Între politică şi iubire
Supliment al revistei „Contemporanul“
Bucureşti, *Ideea Europeană*, 2012

SFATUL SCRIITORICESC DE LA PUTNA

Ion FILIPCIUC

BUCOVINA LITERARĂ

SFATUL SCRIITORICESC DELA PUTNA

Între isprăvile Cercului „Bucovina Literară" de la Cernăuţi, înfiinţat la data de *2 iunie 1943*, cu un număr de peste 50 de membri – George Drumur, prof. univ. Simion Reli, prof. univ. C. N. Tomescu, prof. univ. Milan Şesan, asistent univ. Traian Chelariu, prof. Ilie Mandiuc, prof. Aurel Vasiliu, prof. Zaharia Macovei, prof. Grigore Raţiu, prof. George Voevidca, prof. D. Loghin, prof. Emil Chindriş, prof. George Maxim, prof. Melania Hayeck-Livadă, prof. Dragoş Luţa, prof. Traian Cantemir, prof. Augustin Z. N. Pop, prof. M. Cosmineanu, prof. Năstase Pârlea, prof. Nicolae Munteanu, prof. Mircea Hoinic, prof. Viorica Pintilescu, prof. Dumitru Isac, prof. Ion Cârdei, Gh. Antonescu, George Radu, Apolo Bolohan, Viorel Şuluţiu, Adelina Cârdei, George Noveanu, George Todoran, Axinte Dragu, Ion Munteanu, Niculae Tăutu, Iacint Jemna, Constantin Iacob, Victor Morariu, S. Coroamă, Teofil Lianu, Gruia Bodnărescu, Paladi Radu, Mihai Bendescu, N. Istrati, Teodor Scarlat, Gh. Cărare, Zorica Neamţu, Ghedeon Coca, Leon Şandru, V. Ţigănescu, V. Bodnariu, C. Bivolaru, Pivin Leandru –, în fruntea cărora au fost aşezaţi membrii de onoare – I.P.S.S. Mitropolitul Tit al Bucovinei; prof. Mihai Antonescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri; prof. Alexandru Marcu, ministru subsecretar de Stat al Propagandei; general Corneliu Dragalina, guvernatorul Bucovinei; general Dumitru Carlaonţ, comandantul militar al Bucovinei; Alex. Bădăuţă, secretar general al Ministerului Propagandei Naţionale –, trebuie pomenită şi organizarea Sfatului scriitoricesc de la Putna din zilele de sâmbătă-duminică, 14-15 august 1943.

Din păcate, nu am găsit în paginile istoriei noastre postdecembriste nici o menţiune despre acest eveniment cultural din viaţa Bucovinei în timpul celui de-al doilea război mondial, cu excepţia referinţei înscrisă de criticul Adrian Dinu Rachieru în profilul consacrat lui George Drumur în antologia ***Poeţi din Bucovina***, Timişoara,1996, p. 158, şi, mai de curând, în articolul d-lui acad. D. Vatamaniuc, ***O nouă perioadă din literatura din Bucovina şi întemeierea „Bucovinei literare"***, în „Bucovina literară", Suceava, an, XXII, nr. 3-4 (253-254), p. 96.

Prof. dr. Anghel Popa, autorul excelentei monografii ***Serbările naţionale de la Putna***, Câmpulung Moldovenesc, 2004, nu consemnează Sfatul scriitoricesc de la Putna din august 1943 şi îmi comunică prin viu grai că manifestarea, despre care nu a întîlnit în presa timpului nici o referinţă, chiar dacă ar fi fost organizată cu destul fast şi publicitate, nu întruneşte criteriile spre a fi considerată o serbare naţională similară celor din 1871,

1904 sau 1926. Cât despre faptul că întrunirea din august 1943 a fost organizată de către Cercul „Bucovina Literară", am oferit câteva date în ***Reportaj cu „Bucovina Literară" de gît***, în „Asymetria", Paris, on-line, decembrie 2011, sau în revista „Scriptum", Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", Suceava, an XVIII, nr. 1-2/2012, p.8-17, preluat şi în „Prosaeculum", Focşani, an XI, nr. 3-4 (79-80), 15 aprilie-1 iunie 2012, p. 87-93.

Să adăugăm amănuntul că Cercul „Bucovina Literară" s-a constituit, în fapt, mult mai devreme decît data obţinerii personalităţii sale juridice la tribunal, prin texte literare publicate în ziarul „Bucovina" din Cernăuţi, începînd cu 14 iulie 1941, apoi în paginile suplimentului literar al aceluiaşi ziar de la 23 martie 1942, şi în săptămînalul de sine stătător „Bucovina Literară" (apărut în 5 octombrie 1942, inscripţionat an II, nr. 28), prin şezători literare în diferite sate şi oraşe din Bucovina, prin prestaţia unor conferenţiari (M. Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, Nichifor Crainic, Gheorghe Brăteanu) bine primiţi la Cernăuţi.

Constituirea oficial-juridică a cercului, inaugurarea sediului unde cernăuţenii i-au avut oaspeţi pe cîţiva scriitori bucureşteni, între care H. Stahl, Constantin Noica, Sandu Tudor; invitaţia şi programul tipărite şi difuzate cu o săptămână înainte; desfăşurarea serbării cu o asistenţă de peste 10.000 de ţărani bucovineni veniţi la obişnuitul hram al Mănăstirii Putna; discursurile şi recitările de versuri amplificate prin difuzoarele de la Ministerul Propagandei Naţionale şi ecourile ulterioare ale serbării în rîndurile poporului nu i-au asigurat acestei ample serbări şi o bună vedere în pervazul istoriei. Tocmai pentru că doar peste un an de zile istoria românilor a fost azvârlită în prăpastia răstălmăcirilor.

Ce i-a lipsit acestei manifestări spre a fi ridicată în slăvile în care stă serbarea din anul 1871 ar fi fost: un poet precum Mihail Eminescu, un istoric de anvergura lui A. D. Xenopol; icoanele unui pictor ca Epaminonda Bucevschi; prestaţia muzicală a unui compozitor numit Ciprian Porumbescu şi, nu în ultimul rînd, un organizator ardelean de priceperea lui Ioan Slavici. Din această perspectivă, întrebarea care se pune când urmărim desfăşurătorul pregătirii, excursul şi ecourile în presa timpului, căci acestea au fost mai largi şi mai puternice decît despre serbarea studenţilor din 1871, este cine a gîndit un astfel de eveniment în plin război mondial, într-o Bucovină abia scăpată de ocupaţia sovietică şi încă nebănuit de aproape de cea de-a două invazie ...eliberatoare.

Bănuiala că unul sau altul dintre tinerii de la „Bucovina literară" ar fi avut asemenea iniţiativă şi putere organizatorică se destramă îndată ce trecem în revistă faptele culturale ce le va fi săvîrşit fiecare înainte sau după acest eveniment crucial. Nici Ion Munteanu, directorul ziarului „Bucovina", nici prof. Ilie Mandiuc, remarcat prin cîteva articole despre M. Eminescu, nici Augustin Z. N. Pop, semnatarul unui eseu despre scriitorii căzuţi pe cîmpul de luptă în cele două războaie mondiale, nici poetul Niculai Tăutu, autorul unor reportaje despre şezătorile cercului „Bucovina literară" şi nici măcar poetul George Drumur, preşedintele acestui cerc şi redactorul-prim al revistei, nu se disting printr-o viziune mai largă asupra momentului istoric în care mănunchiul simbolic *spada, crucea şi condeiul* acţionează în comportamentul civic şi în scrierile tinerilor bucovineni pentru a se înfăţişa părtaşi la zbuciumul neamului românesc.

Un firav semn de întrebare pîlpîie doar asupra mitropolitului Tit Simedrea, dar cînd se pune problema din ce motiv ori în ce scop ar fi iniţiat o astfel de grandioasă prăznuire la ctitoria lui Ştefan cel Mare nu se întrevăd explicaţii convingătoare. În articolul prin care revista „Biserica Ortodoxă Română" l-a omagiat la înmormântarea înaltului prelat în decembrie 1971, nu este precizat însă nici măcar unde răposatul a fost mitropolit. Or, Vlădica Tit Simedrea Târgovişteanul a fost cel din urmă mitropolit al Bucovinei, din 13 iunie

1940, dar din pricina primei ocupaţii sovietice a Bucovinei de nord, instalat în Suceava abia în 25 martie 1941, iar după a două ocupaţie sovietică ierarhul retrăgîndu-se din funcţie în primăvara anului 1945. Altfel spus, Mitropolitul Tit Simedrea rămâne o jertfă înaltă a Bucovinei...

Iată însă că în publicaţia „Analele Putnei”, Cercul de cercetare şi documentare „Ştefan cel Mare” al Sfintei Mănăstiri Putna, an VII, nr. 1, 2011, cercetătorul Sergiu Iosipescu, în studiul ***Mitropolitul Tit Simedrea şi Sfânta Mănăstire Putna***, prezintă un document extrem de important, *Raport asupra restaurării şi reorganizării Sf. Mănăstiri Putna*, înregistrat la Consiliul de Miniştri al Regatului România, cu nr. 71/ 1942, în care mitropolitul de la Cernăuţi îi scria mareşalului Ion Antonescu: *Înainte de orice, sfânta mănăstire Putna pretinde să fie un locaş dumnezeesc* ***viu****, nu un mausoleu trist şi mort, care să se deschidă numai câteva ceasuri în anumite zile din an, cu mare fast, dar gol de pietate şi dragoste.* (p. 311)

Dintr-o convorbire fugară, august 2012, cu cărturarii din aşezământul Sf. Mănăstiri Putna, monahul Alexie Cojocaru şi ieromonah Dosoftei Dijmărescu, am aflat că mai multe pagini din vechea *Cartea de Aur* a locaşului putnean au fost risipite (rupte, tăiate, îndepărtate) poate chiar pentru că aveau însemnări din perioada celui de-al doilea război mondial. Ceea ce este o pagubă inestimabilă, deoarece lipsesc rândurile olografe aşternute de M. S. Regele Mihai I şi mareşalul Ion Antonescu, poate chiar cu observaţii şi îndemnuri la perspectivele unor restaurări şi înzestrări în Mănăstirea Putna.

Din raportul Mitropolitului Tit Simedrea se întrevede grija pentru „*pictura* murală în tehnica şi stilul corespunzător arhitecturii; *iconostasul* cu icoanele portative. *Stranele* şi *jeţurile* domneşti şi arhiereşti din materialul cel mai bun şi pe cât se va putea în stilul lucrărilor în lemn din epoca lui Ştefan cel Mare; *orfevreria* (candele, cadelniţe, candelabre, căţui, chioste etc) [...]; se va introduce *un sistem de încălzit* peste iarnă, necesar nu numai celor care cercetează sfintele slujbe de la biserică, ci şi pentru *conservarea* monumentului şi a lucrurilor de artă dintr-însul, asigurându-i o temperatură constantă în interior; se va introduce *lumină electrică...*” Adică, *uzină electrică, tipografie, ateliere diverse, bibliotecă, grădină* şi... „o *bolniţă* pentru bolnavii mănăstirei, înzestrată cu medicamente şi cu asistenţă medicală pentru satele megieşe”. Şi, nu în ultimul rând, „viaţa de mănăstire se va petrece împărţită între cele mai mari postulate călugăreşti: *ora et labora*, după practica celor mai mari luceferi ai ortodoxiei, cum de pildă sfântul Vasile cel Mare”, încheind cu invocaţia către conducătorul statului român: *Fie ca Duhul marelui voievod de la Putna, care v-a sugerat gândul de a-i readuce ctitoria în splendoarea şi în rostul pe care şi l-a vrut el, să ajute tuturor celor ce se vor strădui ca să înfăptuiască acest gând, – prinos de recunoştinţă al celor de azi faţă de Dumnezeu care a ajutat Neamului acestuia să biruiască toate nevoile şi nenorocirile pe care i le-au urzit duşmanii.* (p. 317)

Cum la acest raport mareşalul Ion Antonescu, care vizitase mănăstirea Putna în iulie 1941, dimpreună cu Regele Mihai I, semna autoritar prin luna mai 1942 *Nu mai este de actualitate*, prin Sfatul scriitoricesc de la Putna din august 1943, mitropolitul bucovinean documentează, în fapt, că locaşul monahicesc de la Putna este *viu* şi chiar folositor neamului românesc într-un moment din răscrucile istoriei unei ţări răstignite între hapsînii vecini şi de la apus şi dinspre răsărit.

Participanţii la acest sfat semnaseră în Cartea de Aur a mănăstirii Putna în 15 august 1943:

Ne-am adunat în această zi de hram al Putnei, între gândul unei frăţii scriitoriceşti şi inima atâtor probleme ale literilor româneşti, închinându-ne mai întâi jertfelor

care onorează în liniile de front scrisul Țării, smerindu-ne Voevodului cruciat al Evului de Mijloc și învolburându-ne de o nouă zi, mare și întreagă a înfăptuirilor, care va veni mântuitoare.

† Tit, Mitropolit al Bucovinei, general C. I. Dragalina, Guvernatorul Bucovinei, dr. Radu Capril, pr. V. Țepordei, Ludmila Floarea, Sergiu Matei Nica, prof. dr. Ilie Mandiuc, George Drumur, C. I. Fortunescu, Nicolae Ivan, prof. dr. Ovid Țopa, Iulian Vesper, Nic. N. Munteanu, Aug. Z. N. Pop, Nicolae Tăutu, George Antonescu, Ion Munteanu, Grigore Bugarin, A. Bolohan, I. Valerian, Viorel Șuluțiu, C. Bivolaru, Dragoș Luța.

Însă între cele 23 de semnături nu-i găsim pe general Dimitrie Carlaonț, comandantul militar al Bucovinei, sau scriitorii Gavril Pop de la „Tribuna" din Brașov, Ovid Buzneanu din Bacău, Ion Christu din Macedonia, Aurel Vasiliu, G. Noveanu, C. N. Tomescu, N. Tcaciuc-Albu, Dinu Dumbravă, Nicolae Cărare, Ben Mihăiescu, S. Anton, Iacint Jemna, N. Ignătescu din Cernăuți. (***Încheierile sfatului*** „Bucovina", an III, nr. 660, miercuri, 18 august 1943, p. 4).

Nu știm dacă după Sfatul scriitoricesc de la Putna a urmat și un alt raport, poate chiar întărit de vreun cuvînt convingător din partea generalului Corneliu Dragalina, guvernatorul Bucovinei, către mareșalul Ion Antonescu și ce sorți de izbîndă i se vor fi hărăzit. În orice caz, mareșalul conducător al statului român trebuie să fi primit ecourile pe care le-a stîrnit Sfatul scriitoricesc de la Putna în presa din Bucovina, Basarabia, Moldova, Banat, Oltenia, Brașov sau București, dacă nu cumva broșura cu același titlu a fost imprimată în vederea sensibilizării mareșalului față de doleanțele mărturisite de Mitropolitul Tit Simedrea.

Documentul prezentat de istoricul Sergiu Iosipescu ne îndrituiește să avansăm însă ipoteza că Tit Simedrea, Mitropolitul Bucovinei, a gîndit și inițiat, cu smerenie și discreție sacerdotală, întregul eveniment din 15 august 1943. Se înțelege că proiectul restaurării și reorganizării Sfintei Mănăstiri Putna era doar un pas într-o acțiune mult mai profundă și mai vastă decât întâlnirea și dezbaterile unor scriitori români.

Zilele „Mihai Eminescu"
Geo Vasile (premiatul ediției)
la mormântul **Maicii Benedicta (Zoe Dumitrescu-Bușulenga)**
Putna, iunie 2012

Să nu uităm că ierarhul Tit Simedrea Tîrgovişteanu a reprezentat Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la cîteva congrese ecumenice, în Lausanne (1927), Sofia (1929), Constantinopol (1929), Vatoped (1930), Bucureşti (1935) şi Oxford (1937), şi se prea poate ca *restaurarea şi reorganizarea Sf. Mănăstiri Putna* să fi avut menirea a găzdui într-un viitor apropiat o întrunire ecumenică. Ctitoria lui Ştefan cel Mare ar fi fost cea mai în drept pentru asemenea ispravă creştină, amintindu-ne că domnitorul moldav dăruise (prin anii 1475-1480) Mănăstirii din Loreto (pe ţărmul Mării Adriatice, unde se află coliba *Santa Casa* în care s-a născut Fecioara Maria, adusă din Nazaret de către cavalerii cruciaţi, mai întîi în Tersatto, Dalmaţia, prin 1291, şi apoi la Ancona şi, în sfîrşit, în Loreto, 1296, în Italia) o statuie de argint înfăţişîndu-l pe voievodul consacrator Maicii Domnului cu Pruncul Sfânt în braţe. Coroana Sf. Marii şi a Pruncului Iisus erau de aur, iar grupul statuar, cu înălţimea de 120 cm, a stârnit pofta de jaf în mintea şi mâinile conchistadorilor francezi îmbărbătaţi prin Italia de Napoleon Bonaparte. Aşa se face că bijuteria de artă orfevrieră moldavă a dispărut din istoria culturală a Europei, făcând uitat şi un minunat simbol ecumenic.

Se prea poate ca Sfatul scriitoricesc de la Putna să se fi iscat mai întîi în gîndul poetului George Drumur, care în rubrica „File de calendar", din „Bucovina Literară", an II, nr. 29, din 12 octombrie 1942, p. 8, consemna, o întrunire a scriitorilor naţiunilor europene, sub preşedenţia lui Hans Carossa, la Weimar – unde au participat scriitorii români N. Herescu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu şi Ion Marin Sadoveanu, sub deviza celor scrise cândva de poetul Hölderlin: *Tot ceea ce rămâne se crează de către poeţi.* –, şi să-l fi stîrnit cu o întrebare, în sensul unei întruniri cu scriitorii români la Putna, pe însuşi noul mitropolit al Bucovinei. George Drumur aprecia faptul că *tocmai acum, în toiul războiului*, pornind de la scrisa lui Hölderlin, *Credincioşi acestui gând, scriitorii europeni care se întâlnesc la Weimar, care aduc din ţările lor atât de diferite, un spirit, un temperament şi un caracter variat, trăiesc câteva zile în acea atmosferă de reciprocă înţelegere, menită să dezvolte unul din cele mai valoroase bunuri ale omenirii: cultura.*

De ce n-ar fi trăit o atmosferă similară şi scriitorii români din toate ţinuturile României spre a se sfătui asupra destinelor literaturii româneşti *tocmai acum, în toiul războiului*?

Era o scânteie care mocneşte vreme de zece luni de zile pînă a se aprinde entuziasmul din ziua hramului la Adormirea Maicii Domnului de la Sfânta Mănăstire Putna. Cercetarea documentelor rămase de la Mitropolitul Tit Simedrea şi de la poetul George Drumur ar putea să lămurească cine va fi avut iniţiativa şi cui aparţin perspectivele Sfatului scriitoricesc de la Putna din august 1943. Iar subiectul nu este lipsit de importanţă cînd ţinem seama de promptitudinea cu care au acţionat tinerii din cercul „Bucovina Literară" de la Cernăuţi sau de pregătirea ştiinţifică şi orizontul creştin-ortodox prin care s-a remarcat pînă la acea vreme mitopolitul Tit Simedrea al Bucovinei.

Un sfat ecumenic european, ţinut în ctitoria lui Ştefan cel Mare din Putna, ar fi încercat o chemare creştină la dialog, înţelegere şi pace între popoarele închinătoare lui Iisus Hristos şi o condamnare a celor două dictaturi anticreştine care au provocat cel de-al doilea război mondial prin semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov la 23 august 1939. Un sfat creştinesc la Putna ar fi strigat peste lume urgiile care aveau să vină şi în urma victoriei marelui eliberator de la răsărit...

O PRESTIGIOASĂ PUBLICAȚIE SUCEVEANĂ

Nicolae MAREȘ

Uniunea Polonezilor din România organizează de aproape 15 ani un simpozion al oamenilor de cultură şi ştiinţă români (inclusiv din Republica Moldova), polonezi, ucraineni şi cehi, uneori unguri, în cadrul căruia se dezbat aspecte legate de manifestarea lingvistică, culturală şi religioasă a comunităţii pe care cu cinste o reprezintă, stabilită fiind pe meleaguri româneşti din veacul al XIX-lea; sunt surprinse, totodată, momente inedite legate de trecutul istoric al raporturilor bilaterale româno-polone, al interferenţelor culturale şi literare etc. Conducerea Uniunii face aşadar un efort constant demn de toată lauda, despre care prea puţin s-a vorbit în mass-media şi mai ales în presa de specialitate. Contribuţiile prezentate de cercetătorii români şi polonezi, în cadrul simpozionului menţionat, desfăşurat sub deviza (sigla): „mai aproape unii de alţii", publicate apoi în volum, pun într-o lumină nouă multitudinea manifestărilor istorice şi culturale dintre cele două ţări. Dacă ar fi să le comparăm cu aspectele supuse dezbaterilor la reuniunile Comisiei de istorici (înfiinţată în 1975 la Varşovia), care îşi dau obştescul sfârşit, întrunindu-se din ce în ce mai rar, avem de-a face, după cum vom încerca să demonstrăm, cu o permanenţă prestigioasă pe plan naţional şi internaţional, urmare a saltului calitativ înregistrat de seminariile sucevene.

Historia magistra vitae est

Am la dispoziţie doar o parte dintre volumele publicate, aşa că mă voi referi la referatele prezentate începând din anul 2003, când universitarul sucevean Florin Pintescu a înfăţişat tema: *Influenţe polone în organizarea militară a Moldovei secolelor XIV-XVIII,* punând într-o lumină nouă raporturile militare strânse dintre Moldova şi Polonia; Daniel Hrenciuc din Rădăuţi, cu un doctorat pe tema raporturile bilaterale româno-polone, a relevat aspecte privind: *România şi Polonia 1932-1939. Politică şi diplomaţie;* mai departe, Mihaela Dzióbek s-a referit la *Pactul de neagresiune polono-sovietic şi implicaţiile sale asupra relaţiilor bilaterale româno-polone;* istoricul constănţean Florin Anghel – specialist în perioada 1918-1926, a abordat subiectul: *Polonezii din Dobrogea în secolul al XIX-lea.* Nu în ultimul rând, istoricul cracovian, Krzysztof Dach, un eminent specialist în raporturile bilaterale româno-polone în secolul al XIX-lea, autorul unei monografii de referinţă pe această temă, a ales să înfăţişeze atitudinea manifestată de *Mareşalul Antonescu în problema poloneză,* prezentând unele aspecte demne de luat în seamă de biografii conducătorului statului român în perioada războiului.

În anul 2004, comunicările pe teme istorice au sporit. Relev dintre acestea pe cea

susţinută de cercetătorul ieşean Veniamin Ciobanu, despre *Coroana Polonă şi instituţia domniei în Moldova* (a doua jumătate a secolului al XVI-lea)*;* Florin Pintescu – *Aspecte militare din istoria Moldovei medievale reflectate în cronicile polone,* Franz Pieszczoch – *Relaţii moldo-polone din a doua jumătate a secolului al XIV-lea,* Sorin Bobeică – *Aspecte privind relaţiile comerciale ale Poloniei cu Ţările Române în secolul al XVII-lea,* Andrzej Nowakowski – *Urme istorice româneşti în Wadowice* (oraşul în care s-a născut la 20 mai 1920, marele Pontif polonez, Papa Ioan Paul al II-lea, unde comunităţi româneşti funcţionau pe meleagurile respective din secolul al XVII-lea - confirmând, în parte, ipoteza noastră cu privire la originea valahă a Papei Wojtyła – N.M.); Michał Keller a abordat tema: *Relaţii economice polono-române în anii 1918-1926,* diplomatul Nicolae Mareş a susţinut comunicarea: *Aspecte inedite privind raporturile polono-române în perioada 1919-1921, în baza unor cercetări recente în arhivele poloneze,* pentru a demonstra interesul comun al liderilor politici şi militari din cele două ţări pentru o largă colaborare menită să se împotrivească năvalei bolşevice. Istoricul din Szczecin, Henryk Walczak, actualmente decan al facultăţii de istorie universală al Universităţii din localitate a prezentat: *Poziţia Poloniei faţă de România în lumina referatelor informative ale autorităţilor militare poloneze (1920-1921)* iar istoricul din Cracovia, Agnieszka Kastory*: Demersurile Poloniei de accedere în Comisia Europeană a Dunării în perioada interbelică*; Daniel Hrenciuc a avut comunicarea: *Carol al II-lea vizitează Polonia (25 iunie-1iulie 1937),* iar Florin Anghel: *Ieşirea din infern. Refugiaţii poloni şi misiunile diplomatice chiliene din România 1940-1943* etc.

Dintre referatele susţinute în 2005, amintesc contribuţiile renumitei medieviste de la Universitatea „Adam Mickiewicz" din Poznań, profesor Ilona Czamańska, specialist de renume care s-a impus în cercetarea raporturilor bilaterale în Evul Mediu prezentând o temă inedită privind *Religia şi politica. Rolul bisericii catolice şi ortodoxe în relaţiile polono-moldave în secolul al XVII-lea*; Daniel Hrenciuc a înfăţişat: *Integrarea polonezilor bucovineni în Regatul României Mari,* Agnieszka Kastory – *Două episoade privitoare la destinul lui Carol al II-lea după abdicarea lui în septembrie 1940;* distinsul medievist român, Constantin Rezachevici a susţinut tema inedită cu privire la *hotarul polono-român în secolul XV. Ştefan cel Mare între „regişorii Odrowąz" din Rusia Haliciului şi magnaţii Buczacki din Podolia;* Henryk Walczak, autorul unei mongrafii substanţiale despre raporturile bilaterale în perioada interbelică a înfăţişat *Problema alianţei româno-polone în anii 1919-1921, în lumina rapoartelor şi depeşelor trimisului polon la Bucureşti, Aleksander Skrzyński* etc.

În anul 2006 istoricii din cele două ţări au abordat printre alte aspecte tematica polonezilor şi românilor în contextul patrimoniului istoric şi cultural european, cu referiri pertinente la începuturile relaţiilor Coroanei Polone cu Ţara Moldovei, respectiv despre bătălia din Codrii Polonini (Constantin Rezachevici), despre raporturile politice polono-otomane şi Movileştii: 1621-1634 (Veniamin Ciobanu), despre elemente comune în cultura nobilimii polone şi a boierilor moldoveni în secolele XVI-XVII (Ilona Czamańska), Polonia şi România şi Protocolul de la Moscova - 9 februarie 1929 (Henryk Walczak); Diplomaţia polonă şi polonezii din România după 1945 (Krzysztof Nowak), Despre evenimentele sângeroase din 1956 din Polonia şi Ungaria pe baza unui document inedit din arhivele americane de la Palo Alto (Nicolae Mareş) etc.

În anul 2008 un capitol distinct al referatelor prezentate s-a referit la importanţa anului 1918 pentru istoria României şi a Poloniei, cât şi în stabilirea relaţiilor diplomatice bilaterale (Henryk Walczak, Florin Anghel, Hanna Szczechowicz, Daniel Hrenciuc). Cu o seamă de contribuţii importante s-au prezentat Constantin Rezachevici despre luptele lui Jan Potocki cu Mihai Viteazul în lumina unei broşuri necunoscute aparţinând căpitanului Stanisław Bartolan din 1601, Lilia Zabolotnaia, cercetător din Chişinău a suprins unele aspecte inedite despre descendenţii movilencelor căsătorite cu nobili de seamă polonezi. Violeta Rezler Wasilewska, director al Muzeului din Lambinowice (Silezia) a înfăţişat aspecte legate de soarta prizonierilor români morţi şi îngropaţi în timpul primului război mondial pe meleagurile poloneze. Pawel Henryk Rutkowski a abordat oglindirea în presa românească a războiului polono-sovietic din 1919-1920. Referatul prezentat de Nicolae Mareş s-a referit la poziţia lui Nicolae Titulescu faţă de Basarabia în contextul defavorabil manifestat de omologul său, Józef Beck. Istoricul Ion Constantin, autorul unei monografii de substanţă privind crimele de la Katyń, a înfăţişat rolul jucat de medicul legist Alexandru Birkle în apărarea şi susţinerea adevărului cu privire la masacrele săvârşite de Stalin şi Beria în aceste locuri de tristă amintire, iar Małgorzata Willaume, specialistul în probleme bilaterale de la Universitatea din Lublin, a făcut o schiţă a relaţiilor româno-polone în perioada interbelică.

Din comunicările anului 2007 subliniez materialul dens aparţinând celor doi profesori ai Universităţii din Torun: Zbigniew Karpus şi Marius Wolos intitulat *Urme româneşti în Pomerania Gdansk-lui. Soldaţi români în lagărele germane de prizonieri localizate în Pomerania Gdansk-ului în perioada octombrie 1916-noiembrie 1918.* Cercetătorii menţionaţi mai sus dezvăluie pentru prima dată în literatura de specialitate din ţara noastră aspecte cutremurătoare privind soarta prizonierilor români ajunşi în lagărele de concentrare germane de la Tuchola şi Czersk după ce nemţii au ocupat o parte din teritoriile româneşti. Din cei aproape 30 de mii de militari români luaţi prizonieri de trupele germane în 1916, 7446 şi-au dat obştescul sfârşit în aceste lagăre, iar 176 în alte locuri. Dacă adăugăm la acestă cifră tragică şi pe cei morţi la Lamsdorf şi Lidzbark Warminski (Markajmy), constatăm că peste 10.000 de eroi români sunt îngropaţi în mari necropole poloneze, daţi fiind uitării decenii de-a rândul (cf. Nicolae Mareş, *Urme ale unor eroi români pe teritoriul polonez,* comunicare în *Eroi şi morminte*, Editura Alpha MON, pp. 43-62).

Dezbaterile simpozionului din 2009 s-au axat, într-una din părţi, pe aspecte legate de marcarea a 70 de ani de la izbucnirea celui de al doilea război mondial, înfăţişată fiind *Destrămarea Republicii a II-a Polone şi atitudinea României Mari. Studiu de caz.* (Daniel Hrenciuc); *Agresiunea sovietică împotriva Poloniei* (Bogdan-Alexandru Schipor); *Şederea principalelor autorităţi poloneze în România în perioada războiului* (Hanna Szczechowicz); *Chestiuni ale transportului aurului polonez prin România în septembrie 1939* (Teresa Kulak); *Despre memorialistul bucovinean – Radu Popescu* (Vasile I. Schipor); *Viaţa şi moartea lui Józef Beck în refugiu, în România* (Tadeusz Gajdamowicz). Dintre referatele cu o abordare istorică mai largă amintim: „Câteva observaţii pe marginea unor izvoare inedite cu privire la relaţiile dintre Polonia şi Moldova sub Movileşti” – aparţinând istoricului Antim Cristian Bobicescu; „Nunta prinţului Janusz Radziwiłł cu Maria Lupu în viziunea contemporanilor” – de Lidia Zabolotnaia; „Lumini şi umbre ale relaţiilor româno-polone în perioada interbelică” – de Nicolae Mareş; „Marşul din România în Polonia al de-

taşamentelor de cavalerie formate în cadrul Diviziei a 4-a a Puşcaşilor Polonezi" de Aleksander Smolinski ca şi „Tranzitul refugiaţilor civili polonezi din Rusia Sovietică în Polonia, pe teritoriul României, în primele luni ale anului 1920" de Paweł Henryk Rutkowski; „Destine paralele: România – Polonia faţă în faţă cu totalitarismele secolului XX" – de Ion Constantin etc.

În anul 2011 Dariusz Karczewski de la Universitatea din Bydgoszcz a prezentat activitatea misionară a franciscanilor polonezi în Moldova medievală; Veniamin Ciobanu a abordat „O *istorie* a insurecţiei din Polonia din 1830; Nicolae Mareş „Raporturile lui Nicolae Bălcescu cu exilul şi revoluţionarii polonezi în anii 1848-1849"; Tomasz Cislewski „România şi problemele reemigranţilor polonezi şi refugiaţilor din sudul Rusiei, în anii 1918-1920"; Ion Constantin „Românii şi „Solidaritatea"; Krzysztof Górski – despre Festivalul internaţional de la Bucureşti din 1953 sau Jarosław Durka despre diplomatul Jan Szembek, fost şef de misiune în România şi aproape un deceniu prim colaborator al ministrului Beck, arhitect al diplomaţiei bilaterale româno-polone ani buni din perioada interbelică

Dimensiunea culturală în atenţia poloniştilor români

Amintim o seamă de contribuţii prezentate de polonişti de frunte, membri ai Uniunii Scriitorilor, precum: Stan Velea, care a făcut o radiografie a poeziei româneşti în Polonia; Mihai Mitu – *Noi date despre Bucovina pe baza unor memorii şi descrieri de la începutul secolului al XIX-lea* cât şi *Bogdan Petriceicu Haşdeu – polonistul;* Constantin Geambaşu, şeful catedrei de limbă polonă la Universitatea din Bucureşti, cu *Privire asupra relaţiilor culturale româno-polone la sfârşitul secolului al XIX-lea;* Ewa Kocój cu *Raiul nepierdut? Icoanele din bisericile ortodoxe bucovinene ca simboluri ale mitului începutului paradisiac.* Acestea au fost comunicări prezentate în 2003. În anul următor 2004, Constantin Geambaşu a prezentat referatul despre *Bruno Schultz sau subminarea artei clasice,* iar asistenta universitară de la catedra de polonistică, Cristina Godun, s-a referit la *Motive îngemănate în lirica Wisławei Szymborska şi a Anei Blandiana.* La reuniunea din 2005, Stan Velea l-a prezentat pe *Bruno Schultz ca precursor al modernismului contemporan;* Nicolae Mareş a înfăţişat unele aspecte legate de *Receptarea lui Tudor Arghezi în Polonia,* iar Constantin Geambaşu – *Literatura polonă între tradiţional şi contemporan.*

În anul 2006 la secţia *în lumea literaturii şi culturii*, Constantin Geambaşu a prezentat un referat privind *America văzută de un est-european* – referindu-se la o seamă de cărţi de referinţă aparţinând laureatului Premiului Nobel pentru literatură, Czesław Miłosz, din care universitarul român a şi tradus. În anul viitor Constantin Geambaşu a prezentat *Contribuţia poloniştilor universitari la promovarea limbii şi culturii polone în România.* Un aspect de mare impact în cunoaşterea României în Polonia prin muzică a prezentat comunicarea *Sopotul cântă româneşte. Stelele estradei româneşti la Festivaul Internaţional de le Sopot în anii 1961-1985* susţinută de Krzysztof Górski. La a 200-a aniversare de la naşterea marelui compozitor polonez, Nicolae Mareş a prezentat comunicarea: *Chopin în conştiinţa românilor*, subliniind activitatea a doi dintre discipolii săi: Carol Miculi şi sebeşanul Carl Filtsch.

IVĂNESCU, OMUL ŞI INTELECTUALUL *

Eugen MUNTEANU

Când suntem foarte tineri, tineri sau încă tineri, ne stă poate bine să ne imaginăm sau să credem că nu datorăm mai nimic nimănui, că lumea, istoria şi creaţia intelectuală încep cu noi. Pe măsură ce înaintăm în vârstă, în efemera existenţă personală care ne este dată, devenim din ce în ce mai conştienţi că, dacă însemnăm ceva, dacă am reuşit, sau credem că am reuşit să facem, să creăm sau să scriem ceva util şi valoros, recunoscut ca atare de contemporanii noştri, lucrul acesta nu a fost posibil, dincolo de talentul şi eforturile noastre, decât pentru că ne-am înscris într-o succesiune de personalităţi şi evenimente care ne definesc în fond fiinţa şi ne legitimează, atât ca persoane, cât şi ca grupuri sau comunităţi. Obişnuim să numim *tradiţie* această succesiune de întâmplări, persoane şi evenimente legitimatoare. Nu afirm o idee nouă dacă spun că tradiţia este mai mult decât un fundal, un sprijin şi un reper, ea este un fel de mediu amniotic al cărui pondere, precum pe cea a aerului, nu o resimţim decât atunci când suntem privaţi de ea. Tradiţia este multiplă şi dinamică. Dintre numeroasele ei faţete şi ipostaze, componenta formativă, cea la care ne raportăm ca oameni de ştiinţă este, probabil, cea mai importantă, cel puţin la fel de importantă precum cea pe care o primim prin limba pe care o vorbim sau prin memoria colectivă a gintei căreia îi aparţinem. Cu alte cuvinte, suntem (şi) ceea ce au reuşit profesorii noştri să facă din noi!

Ceea ce se va întâmpla în următoarele două zile reprezintă, pentru comunitatea noastră, a filologilor ieşeni şi a prietenilor noştri din alte părţi, o celebrare comunitară, celebrarea unuia dintre cei mai proeminenţi dintre predecesorii şi magiştrii noştri. G. Ivănescu, eminent învăţat, a fost profesor, mentor şi îndrumător al multora dintre lingvişii şi filologii ieşeni din ultimii 50-60 de ani, al căror număr se diminuează, din păcate, de la an la an. Câţiva din această sală (prof. Maria Iliescu, prof. Gavril Istrate şi prof. Marius Sala) i-au fost colegi de generaţie, l-au cunoscut şi au colaborat, într-un fel sau altul cu G. Ivănescu. Dintre iluştrii reprezentanţi ai primei generaţii de discipoli voi evoca numele lui Vasile Arvinte, Ştefan Giosu, Ecaterina Teodorescu, Alexandru Andriescu, Valeriu Stoleriu şi Liviu Leonte; doar ultimii trei mai sunt printre noi. Se adaugă o a doua generaţie de discipoli, din care am onoarea acum să îi salut cu o adâncă reverenţă pe profesorii Vasile Ţâra, Vasile Frăţilă, Ileana Oancea, Maria Purdelea Sitaru, Constantin Frâncu, Luminiţa Fassel, Sergiu Drincu şi să evoc memoria lui Dumitru Irimia. În fine, mai există o a treia generaţie de discipoli, a celor care erau foarte tineri în urmă cu 2-3 decenii, atunci când profesorul nostru se afla deja în amurgul vieţii (Carmen Pamfil, Ioan Oprea, Cristina Florescu, Mihaela Paraschiv şi Oana Popârda). Cei mai mulţi dintre cei care îmi faceţi acum cinstea să mă ascultaţi, doamnelor, domnişoarelor şi domnilor, nu l-aţi putut însă cunoaşte personal pe **G. Ivănescu** (a trăit între 2 noiembrie 1912 şi 3 iunie 1987). Mai ales domniilor voastre mă voi adresa în următoarele minute, invitându-vă să veniţi alături de noi în sfera protectoare a unei tradiţii care ne cuprinde pe toţi. Având certitudinea că multe din

ideile şi faptele ştiinţifice ale lui G. Ivănescu vor fi amplu reflectate şi dezbătute în comunicările anunţate, voi încerca să vă schiţez un portret al omului care a fost G. Ivănescu.

Dacă ar mai fi fost încă în vigoare canoanele speciei literare antice *de viris illustribus* (ilustrată de scriitori precum Sallustius, Cornelius Nepos, Sf. Hieronymus), imperativele parcimoniei, exactităţii şi clarităţii m-ar fi silit să mă străduiesc să îmi condensez atât de mult ideile, amintirile şi impresiile, încât ele să încapă, în enunţuri memorabile, în cel mult o pagină. În câteva perioade lungi şi decantate, ar fi trebuit să spun esenţialul despre originea, cursul vieţii, caracterul, profilul moral şi faptele personajului descris. Restricţiile stilistice ale lumii noastre sunt mai puţin aspre, aşa că voi face acelaşi lucru, dar în mai multe pagini.

Aşadar, după cum ştim din chiar amintirile sale, expuse cu diferite prilejuri aniversare, G. Ivănescu s-a născut la Vutcani, sat în fostul judeţ Tutova, azi judeţul Vaslui, într-o familie de mici intelectuali şi funcţionari de ţară, cu mare respect pentru cultură, unii dintre ei chiar cu modeste preocupări culturale, cum ar fi culegerea de material folcloristic. Cultul pentru Nicolae Iorga şi un tip de naţionalism popular, constructiv, sincer şi entuziast, a fost moştenit de Ivănescu din familie, dar era de fapt larg răspândit în mediile populare din epoca interbelică şi cultivat în şcoală. Ca atâţia alţi copii din anii '20 ai secolului trecut, G. Ivănescu a beneficiat de excelentul nivel al instrucţiei elementare şi liceale la care se ajunsese prin grija statului şi prin aplicarea consecventă a inspiratelor reforme ale lui Spiru Haret. Primele lecturi ale elevului Ivănescu, dincolo de manualele şcolare, au fost, potrivit propriilor mărturii, volumele *Istoria românilor în chipuri şi icoane* şi *Viaţa lui Ştefan cel Mare* de Nicolae Iorga, precum şi diferite reviste de cultură. Mutat, la vârsta de 11 ani, la Bârlad, împreună cu familia, adolescentul G. Ivăneasu frecventează renumitul liceu „Gheorghe Roşca Codreanu". Întâlnirea cu un priceput şi pasionat profesor de de latină, Gheorghe Neştian, îi trezeşte un interes special pentru limbile clasice, latină şi greacă, dar şi pentru cele moderne în general, italiana şi engleza în particular; drept care, silitorul adolescent îşi procură instrumntele de lucru necesare, dicţionare, gramatici, diferite alte cărţi. Între volumele pe care le găseşte în biblioteca societăţii culturale „Avântul" din oraş, al cărei membru devenise, dă la un moment dat, în 1928, deci la vârsta de 16 ani, peste *Principiile de istoria limbii* ale lui A. Philippide, din care mărturiseşte că, la vârsta respectivă, nu a reuşit să înţeleagă mare lucru. Interesul pentru învăţarea şi studiul limbilor i se precizează însă decisiv, de vreme ce, în clasa a VII-la de liceu, în iarna anilor 1929-1930, la vîrsta de 17-18 ani, îşi comandă în străinătate şi primeşte acasă valoroase cărţi de specialitate: JulesVendryes, *Le langage* (Paris, 1921), August Leskien, *Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache* (Weimar, 1871; ed. a II-a, 1905), Othon Rieman şi Henry Goelzer, *Grammaire grecque complète* (Paris, 1926).

Un articol scris la vârsta de 18 ani pe bază de intuiţie, în care afirmă că sufixul românesc *-ie* din cuvinte precum *bogăţie* sau *omenie* este de origine greacă, este trimis de Ivănescu la Chişinău profesorului Petru Constantinescu-Iaşi, istoric şi viitor important demnitar al statului comunist. Acesta re-transmite articolul novicelui din Bârlad profesorului Giorge Pascu, la Iaşi, iar cunoscutul filolog şi apropiat al lui A. Philippide îl citeşte cu atenţie şi îl returnează autorului, împreună cu unele observaţii şi sfaturi. Întâlnirea, mediată de un cunoscut din Bârlad, deja student, cu profesorul Giorge Pascu se va dovedi decisivă, căci în toamna anului 1930 tânărul Ivănescu se înscrie la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Iaşi, dar nu la secţia de filolgie clasică şi arheologie, cum dorise iniţial, ci la secţia de filologie românească. Vor urma trei ani de studiu intens, cu marii

profesori ai literelor ieşene interbelice: lingvistul A. Philippide, lingvistul şi filologul Giorge Pascu (1882 - 1951), slavistul Ilie Bărbulescu (1873–1945), istoricul literar Octav Botez (1884 – 1943; acesta citea de fapt cursul lui G. Ibrăileanu, care era bolnav), clasiciştii I. M. Marinescu (1880-1965) şi Cezar Papacostea (1886-1936), istoricii Orest Tafrali (1876-1937), Paul Nicorescu (1890-1946) şi Ilie Minea (1881-1943). Pe Iorgu Iordan (1888-1986) l-a audiat doar un semestru, la un curs de introducere în filologia romanică, ca suplinitor al lui Dimitrie Găzdaru (n. 1897), plecat la studii în Spania. Pe G. Ibrăileanu, a putut însă să îl audieze pe parcursul mai multor semestre, din toamna lui 1931 până în vara lui 1933.

Dar marea întâlnire a tânărului student filolog a fost cu cel care avea să-i devină magistrul suprem, admirat, iubit şi urmat cu fidelitate, lingvistul Alexandru Philippide (1859-1933). Descoperirea doctrinei lingvistice a lui Philippide la condus la formarea convingerii că acesta este un mare învăţat, ale cărui teorii merită asumate: „Pentru mine era clar că prin Philippide s-a creat un punct de vedere românesc în teoria limbii" (vol. citat, p. 87). Ce a primit G. Ivănescu de la Universitatea din Iaşi o spune el însuşi în mod explicit şi cu recunoştinţă: „Universitatea din Iaşi mi-a dat, în cei trei ani de studii, o sumă de cunoştinţe şi idei, unele de o mare originalitate, pe baza cărora se putea păşi, cu succes şi încredere în cercetarea limbilor" (ibidem).

Ca bursier al statului român, Ivănescu îşi petrece anii următori în stăinătate, la universităţi reputate. Merge mai întâi la Paris unde, între anii 1934-1935, urmează cursurile de lingvistică celtică ale lui Jules Vendryes şi seminariile de filologie romanică ale lui Mario Roques. În continuare, între 1935-1936, va studia la Roma, urmând, între altele, cursurile de filologie romanică ale lui Giulio Bertoni (1878-1942), continuator al filosofiei idealiste create de Benedetto Croce (1866-1952) şi Giovanni Gentile (1875-1944), precum şi cursurile de limbă sanscrită ale lui Carlo Formichi. (1871-1943). G. Ivănescu va afirma mai târziu că deja în acei ani de formare, la Roma, i-a venit ideea de a încerca să concilieze idealismul lingvistic propus de Benedetto Croce şi Karl Vossler (1872-1949), cu determinismul profesat de A. Philippide, devenindu-i clară distincţia fundamentală între dialectele populare şi limbile literare, idee pe care o va teoretiza mai târziu, într-un cu-

George Ivănescu în mijlocul studenţilor
(imagine din arhiva Eugen Munteanu)

noscut studiu din 1972, publicat în revista *Philologica* II din Craiova, cu titlul *Storia delle lingue popolari e storia delle lingue letterarie.*

Revenit la Iaşi, G. Ivănescu devine, în 1935, asistent la facultatea la care fusese student. Se înscrisese deja la doctorat în anul 1933 şi a depus lucrarea în anul 1937. Din motive necunoscute, aprobarea de susţinere publică, obţinută din partea Consiliului Facultăţii de Litere în anul 1938, nu s-a concretizat, aşa încât întregul proces va fi reluat peste mulţi ani, în 1945, la sfârşitul războiului. Cu titlul *Problemele capitale ale vechii române literare*, teza a fost admisă la 2 octombrie 1945 şi distinsă cu menţiunea *magna cum laude* de o comisie din care au făcut parte, alături de conducătorul tezei şi referentul principal, Iorgu Iordan, profesorii Petru Caraman, I. M. Marinescu şi N. I. Popa, preşedinte al comisiei fiind Constantin Balmuş, decanul Facultăţii. După mutarea la Bucureşti a lui Iorgu Iordan, în anul 1946, G. Ivănescu îi succede acestuia, ca profesor plin. Ceea ce părea însă începutul unei cariere de excepţie se întrerupe în mod brutal, căci, sub tăvălugul masivelor epurări ale învăţământului românesc impuse de regimul comunist, alături de zeci de alţi eminenţi profesori şi reprezentanţi ai ştiinţei româneşti, G. Ivănescu se vede eliminat, în anul 1952, din Universitate. Urmează apoi, timp de aproape un deceniu, o perioadă de privaţiuni şi frustrări, mai întâi, scurt timp, ca cercetător la Institutul de Filologie din Iaşi (întemeiat în 1927 de A. Philippide), iar apoi, după mutarea cu familia la Bucureşti, ca şomer şi, în cele din urmă, ca simplu funcţionar la Academia Română. În pofida vitregiei vremurilor, G. Ivănescu şi-a continuat cu discreţie marile proiecte ştiinţifice, acumulînd material şi scriind intens studii şi articole, în parte publicate. Din această perioadă datează o scrisoare expediată din Iaşi la data de 26 martie 1957 de marele slavist Petru Caraman (1898-1980), la rândul lui alungat din Universitate şi din spaţiul public. Din această scrisoare, pe care am publicat-o împreună cu întreaga corespondenţă dintre cei doi[1], citez un pasaj nu doar foarte emoţionant prin tonalitatea sa quasi-profetică, dar şi foarte precis în aprecieri şi caracterizări:

„Te felicit din adîncul inimii! Asemenea studii se pot citi rar, nu numai la noi, ci şi în ţările cu veche tradiţie ştiinţifică. Publicîndu-le, ai cinstit ca nimeni altul Romînia, iar d-tale ţi-ai stabilit o reputaţie de savant de marcă, pe care nimeni n-ar putea-o contesta vreodată. Te-ai ridicat alături de marii noştri lingvişti: Hasdeu, Philippide, Densusianu, Puşcariu şi Capidan. Eu sunt convins însă că-i vei depăşi. Foarte serioase motive, pe care mi le oferă chiar respectivele studii ale D-tale mă fac să cred cu tărie acestea:

1. *îndrăzneala gîndului* pornit să scruteze cu o curiozitate puţin comună locuri ne mai umblate sau locuri bătute de vînturile controverselor — ceia ce, după părerea mea, este o primă condiţie pentru creaţia originală, adică pentru creaţia autentică;

2. *erudiţia bogată*, exuberantă chiar, care e atît de indispensabilă p[entru] înălţarea unui edificiu solid, fiindcă ea constituie *documentarea* subiectului cu întregul lui complex de probleme — deci se identifică cu însăşi temelia edificiului;

3. *simţul măsurii*, ca şi *al prudenţei*, ceia cei totuna cu atitudinea critică faţă de hipotezele puse, faţă de ideile — proprii sau streine — şi spre marea mea satisfacţie această calitate apare tot mai pronunţat în lucrările D-tale;

4. *punerea la contribuţie a atîtor discipline auxiliare*, ceia ce reuşeşti să faci cu atîta tact — vreau să spun cu atîta logică — şi cu atîta competenţă;

5. *perspicacitatea rară* de care dai dovadă şi care nu poate avea altă explicaţie decît pregătirea serioasă ce-ai ştiut să-ţi faci şi mai ales talentul cu care te-a înzestrat maica natură.

Cred că niciunul din marii lingvişti romîni amintiţi mai-nainte nu întrunesc aceste

calităţi în gradul în care eu le citesc în ultimele D-tale lucrări. «Le rôle des Japhétites...» este mai mult decît o mare făgăduinţă. Este începutul unei mari realizări. Aştept dar dela D-ta lucrarea de măsura talentului D-tale, adică acea lucrare masivă, de proporţii impunătoare. O aştept în ciuda vitregiei timpului şi a oamenilor cari te înconjoară şi cari mă dezgustă prin micimea şi josnicia lor. O aşteaptă de la D-ta Romînia cea eternă. Nu mă lăsa să plec în lumea umbrelor înainte de a o vedea, de a mă delecta citind-o şi admirînd-o. Este, cred, o datorie a vieţii D-tale faţă de D-ta însuţi şi faţă de naţia romînească întreagă. Eu unul sînt mîndru de D-ta, nu numai că eşti prietenul meu — tînărul meu prieten, în care am intuit din primul moment pe omul cu un fond neobişnuit de serios — dar sunt mîndru mai ales ca Romîn!"

Interesant este de remarcat faptul că, la polul politic şi ideologic opus, în cuvinte foarte elogioase, deşi cu sobrietatea care îl caracteriza, s-a pronunţat de asemenea, la adresa fostului său student şi asistent, şi Iorgu Iordan, cunoscutul lingvist, academician şi demnitar din perioada comunistă. În scrisoarea (datată: Bucureşti, 23 XI 1982) trimisă de I. Iordan şi citită la Iaşi, în şedinţa solemnă de sărbătorire a profesorului G. Ivănescu în 1982, la împlinirea a 70 de ani de viaţă, găsim următoarele aprecieri:

„Tov. Ivănescu este, incontestabil, unul dintre marii noştri lingvişti, şi nu numai în comparaţie cu cei de astăzi. Pe aceştia îi întrece prin marea erudiţie, care îl apropie de Hasdeu şi Philippide. Cu cel dintîi seamănă şi prin bogăţia şi varietatea problemelor lingvistice care îl preocupă. Nu există aproape nici o ramură a lingvisticii care să nu-l fi atras şi să nu-l fi determinat să abordeze una sau alta dintre problemele supuse discuţiei. La aceste calităţi, rare, în general, aş adăuga una, şi mai rară, poate, şi anume: originalitatea ideilor, care, cîteodată, surprinde şi chiar derutează, dar nu trebuie să uităm că ştiinţa, în general, progresează tocmai prin noutatea punctelor de vedere ale slujitorilor ei."[2]

Mai mult încă, în anul 1980, la apariţia capodoperei ivănesciene, *Istoria limbii române*, Iorgu Iordan şi-a reluat aprecierile superlative, publicând în *Limba romnă* o recenzie foarte laudativă despre această carte, cu titlul *Habemus papam*. Prin întrebuinţarea cunoscutei sintagme, rostite solemn la Curtea papală de la Vatican pentru a anunţa *urbi et orbi* alegerea unui nou papă, Iordan dorea să exprime ideea că, în fine, o istorie completă a limbii române a fost scrisă.

Se pare că la iniţiativa chimistului Ilie Murgulescu (1902-1991), în mod repetat ministru al învăţământului şi preşedinte al Academiei Române, care îl va sprijini ulterior, în 1965, să fie ales membru corespondent al Academiei, Ivănescu a fost trimis la Timişoara, unde, între anii 1962-e solide. Cu acelaşi scop „misionar", G. Ivănescu zăboveşte între 1969-1971 la Craiova, pentru a întemeia şi organiza acolo catedra de limbă română şi un centru de studii filologice al Academiei Române. În 1971, G. Ivănescu este reprimit în cele din urmă acasă, la alma mater Jassyensis, unde va preda, până la pensionarea definitivă din 1980, cursuri de lingvistică indo-europeană. A publicat, în timpul vieţii, pe lângă teza de doctorat, *Problemele capitale ale vechii române literare* (1947 – 1948)[3] şi *Cursul de sintaxa limbii române moderne* (Iaşi, 1948, litografiat), următoarele volume: *Istoria limbii române* (Iaşi, 1980), (în colaborare cu Th. Simenschy) *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene* (Bucureşti, 1981), *Lingvistică generală şi românească* (Timişoara, 1983) şi, postum, *Studii de istoria limbii române literare* (Iaşi, 1989). Se adaugă câteva sute de articole şi studii cu tematică foarte diversă, risipite prin diferite publicaţii şi numeroase proiecte ştiinţifice rămase în cele câteva mii de pagini de manuscrise conservate în clădirea în care ne aflăm, în fondurile Bibliotecii Filialei din Iaşi a Academiei Române.

***

Aş dori, în ultima parte a intervenţiei mele, să îmi permiteţi, onoraţi membri ai asistenţei, să evoc câteva dintre momentele întâlnirii mele cu profesorul Ivănescu, pentru ca la final să încerc şi schiţa unui portret. Deşi numele lui îmi era cunoscut de la cursurile de istoria limbii sau de la cele de limbă literară, titularii acestora, profesorii Vasile Arvinte şi, respectiv, Al. Andriescu, menţionându-l şi citându-l frecvent pe profesorul lor, prima dată l-am văzut pe Ivănescu în anul 1977, cu prilejul şedinţei festive de sărbătorire a sa la împlinirea vârstei de 65 de ani. Ceea ce m-a impresionat în mod excepţional nu a fost atât figura sărbătoritului, cât intervenţia memorabilă a profesorului Petru Caraman. În prezenţa tuturor oficialităţilor universitare, rector, decani, membri ai senatului, a unui numeros public studenţesc, probabil şi a unor reprezentanţi ai partidului, bătrânul slavist, un bărbat înalt, drept, cu o coamă colilie şi cu o voce puternică şi sonoră, posesor al unui tip de discurs aulic pe care nu-l mai cunoscusem până în acel moment, a început, nu doar fără să fie invitat, ci şi în pofida refuzului expres al prezidiului de a-i acorda cuvîntul, să vorbească. Am perceput imediat caracterul cu totul special al momentului, tensiunea din sală părea să aibă o consistenţă aproape fizică. Petru Caraman a vorbit aproximativ 10 minute, expunând în linii mari ideile din scrisoarea citată mai sus, şi deplângând, în tonuri vituperante şi în reporoşuri dure şi explicite la adresa „statului şi partidului", faptul că un învăţat atât de strălucit precum G. Ivănescu este menţinut încă la rangul de membru corespondent al Academiei Române.

Evenimentul la care asistasem m-a convins ca, împreună cu colega şi viitoarea mea soţie, care îl alesese deja pe profesorul Ivănescu să-i fie îndrumător al tezei de licenţă, să frecventăm singurul curs pe care îl oferea studenţilor de la secţia de filologie românească, un curs facultativ de gramatică indoeuropeană. Timp de un semestru, Ivănescu ne-a expus structura gramaticală şi lexicul de bază ale indoeuropenei primitive, pornind de la câteva pasaje din *Iliada* lui Homer. Mărturisesc că, deşi impresionat de erudiţia profesorului şi de pasiunea evidentă cu care îşi expunea materia, disciplina în sine mi s-a părut aridă şi neinteresantă. Preocupările mele mergeau oricum, în acea etapă, mai degrabă spre filologia clasică, spre istoria şi critica literară, decât spre lingvistică. Câştigasem însă convingerea că abia atunci, la sfârşitul perioadei de studenţie, îmi fusese dat să văd cum arată şi cum se comportă un om de ştiinţă autentic şi un mare profesor. În cei câţiva ani care au urmat, contactele mele cu G. Ivănescu au fost rare şi sporadice, limitându-se la micile servicii pe care, de regulă telefonic, mă ruga să i le fac: să-i aduc o anumită carte sau o revistă de la Biblioteca Centrală Universitară, să îi verific direct vreun citat incomplet sau cu trimitere incompletă, să îi cumpăr câte o carte despre care auzise că a apărut. Abia în 1983, când, devenit cercetător la Institutul „Philippide" (care se numea atunci Centrul de lingvistică şi istorie literară şi se afla în subordinea Univesităţii), am început să mă interesez mai îndeaproape şi mai sistematic de problemele de lingvistică, l-am căutat pe Ivănescu. M-a adoptat repede şi cu uşurinţă, cei câţiva ani care au urmat până la decesul său fiind pentru mine de importanţă primordială. Relaţia cu profesorul Ivănescu era pentru mine cu atât mai atrăgătoare, cu cât, descoperind în acei ani doctrina lui Eugenio Coseriu şi căutându-i cu asiduitate scrierile, am aflat de relaţia de prietenie dintre ei. Cu un altruism pe care îl au doar marile caractere, profesorul Ivănescu nu s-a supărat pentru interesul pe care îl arătam lui Coseriu ci, dimpotrivă, mi-a împrumutat el şi chiar mi-a dăruit articole de Coseriu. Între acestea, studiul fundamental *Determination y entorno*, publicat de Coseriu în 1956. Evoc încă o dată, şi în acest cadru, momentul de bucurie extremă pe care l-am resimţit într-o seară de aprilie a anului 1991 când, prezentându-i extrasul respectiv, cu dedicaţia din 1957 („Lui Gheorghe Ivănescu, ca unui frate mai mare."), Coşeriu a adăugat,

repetând inimitabila lui iscălitură, propoziţia „Lui Eugen Munteanu, ca unui frate mai mic.” Am considerat şi consider în continuare că acest gest generos din partea lui E. Coşeriu este cel mai preţios dar pe care l-am primit vreodată. Văd în el un fel de legătură simbolică între mine şi cei doi mari învăţaţi cărora am avut nepreţuita şansă să le fiu discipol. Despre relaţia dintre aceşti doi magiştri ai mei am relatat mai pe larg cu alt prilej[4], aşa că nu mai insist aici.

În anii 1984-1987 m-am întâlnit cu G. Ivănescu aproape săptămânal, îmbibându-mă, ca să spun aşa, de personalitatea lui şi, aş îndrăzni să spun, de farmecul lui. Discuţiile noastre săreau de la una la alta, alternând subiectele şi temele serioase, de erudiţie filologică sau de gândire lingvistică, cu cele „neserioase”, ţinând mai ales de viaţa sentimentală a diferitelor personalităţi. Cunoştea şi relata cu vădită plăcere detalii anecdotice legate de exemplu de tribulaţiile familiale ale lui Philippide sau de dilemele sentimentale ale lui Ibrăileanu, despre complicatele relaţii umane dintre O. Densusianu şi I. A. Candrea, la fel cum nu se sfia să vitupereze comportamentele aberante ale diferiţilor „imbecili” contemporani. În registru grav, îmi împărtăşea, la cerere, reflecţiile de ultimă oră asupra unor probleme cărora le dăduse cândva o soluţie. La un moment dat, după ce săptămâni de-a rândul îmi aducea, la întâlnirea din apartamentul nostru, câte 2-3 scrisori pentru a mi le dărui spre păstrare, m-a chemat la el ca să preiau un „transport” semnificativ, un sac întreg cu câteva sute de scrisori primite de el de-a lungul anilor, de la diferite personalităţi (Petru Caraman, Haralamb Mihăescu, Theofil Simenschi, Eugenio Coseriu şi mulţi alţii). Colecţia cuprindea scrisori începând aproximativ cu cca 1958. Ivănescu mi-a mărturisit că, într-un anumit context, în anii care au urmat eliminării sale de la Universitate, şi-a ars el însuşi întreaga corespondenţă anterioară, de teamă că în scrisori s-ar putea găsi ceva care să îl incrimineze la anchetele Securităţii, care i se păreau iminente. După o primă triere şi alfabetizare a acestor scrisori, l-am rugat pe destinatarul lor să îmi dea detalii despre expeditori. Bogatele informaţii primite atunci de la Ivănescu şi notate direct pe plicurile originale, mă vor ajuta la alcătuirea unui volum de corespondenţă.

Enorm de multe lucruri am învăţat în ultimii săi doi ani de viaţă, când Ivănescu m-a solicitat să îl ajut la alcătuirea şi pregătirea pentru tipar a studiilor sale de istoria limbii române literare, altele decât *Problemele capitale ale vechii române literare*. Adunarea textelor, asamblarea lor, completarea trimiterilor bibliografice, de multe ori incomplete, corectarea dactilogramelor realizate de dl. Fasolă, dactilograful său preferat, şi, ulterior, corecturile în şpalturi editoriale m-au costat multe ore şi zile de muncă, recompensate însă generos prin vădita bucurie pe care i-o provoca profesorului perspectiva de a-şi vedea tipărită o parte a operei sale la care ţinea foarte mult. Cartea a apărut postum, în 1989, la Editura Junimea, cu titlul *Studii de istoria limbii române literare*.

În aceiaşi ani se plasează încă un episod pe care îl consider semnificativ pentru caracterul omului Ivănescu şi, în consecinţă, demn de relatat. Întrucât, potrivit restricţiilor oficiale, Ivănescu nu mai avea, ca pensionar, dreptul de a conduce doctoranzi, a trebuit, în 1985, să mă înscriu, după o îndelungă aşteptare, la profesorul Vasile Arvinte. În chiar primele săptămâni de după examenul de admitere la doctorat, fiul profesorului Arvinte, tânăr fizician cu doctoratul abia luat în Elveţia şi cu un loc de muncă asigurat acolo, decisese „să rămână în Occident” (ca să folosesc jargonul specific al vremii!). Potrivit ritualurilor punitive ale regimului ceauşist, profesorul Arvinte a fost dat afară din funcţia de prorector şi i s-a retras şi dreptul de a conduce doctorate, aşa încât proaspătul doctorand care eram s-a văzut „aruncat pe drumuri”, fără îndrumător oficial. În acel moment, cu un devotament *sui generis*, Ivănescu a luat asupra sa sarcina de a-mi găsi un îndrumător, din foarte puţinii profesori încă activi în domeniul filologiei, la Bucureşti. Întors la Iaşi, a dorit

să îmi comunice vestea bună că l-a convins pe profesorul Boris Cazacu să accepte să-mi coordoneze el doctoratul. Tot parcursul respectivelor tratative mi-a fost relatat într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o acasă prin dl. Fasolă:

Iaşi, 23.12.85

Dragă Domnule Munteanu,

De trei zile caut prin aducătorul acestei scrisori să aflu de la Telefoane numărul Dvoastră de telefon şi nu reuşesc. Aşa că m-am hotărât să-ţi comunic prin scrisoare cele ce am „făcut" la Bucureşti.

M-am întâlnit cu d-l Cazacu chiar în primele zile ale lunii decembrie. Am vorbit cu el la telefon după ce m-am întors din Timişoara (pe la 15 decembrie; în primele zile ale lunii era plecat la Brăila, la o sesiune organizată de el.). Între timp primise plicul pe care-l lăsasem la Editura Academiei. Este destul de greu bolnav şi realmente nu vrea să mai aibă un doctorand. Dar dacă Ministerul nu va binevoi să modifice repartiţia făcută, te va primi cu dragă inimă. Ştie deja că eşti unul din tinerii cei mai bine pregătiţi din Universitatea noastră - n-a mai fost nevoie să te laud şi eu, deşi am făcut-o -, şi va accepta propunerile de teză pe care le vei face (mai exact: le-ai şi făcut). N-am discutat cu el despre examenele pe care le vei da cu el şi despre referatele pe care le vei susţine la el, dar am înţeles că ar vrea mai mult de două examene, poate şi mai mult de două referate. El a cerut Ministerului să fii transferat la Iaşi; iar, în cazul că aceasta nu se poate, să i se trimită înştiinţare scrisă că ai fost repartizat să faci doctoratul cu el. În momentul în care va primi înştiinţarea – dacă o va primi -, te roagă să faci un drum la Bucureşti, ca să te întîlneşti cu el şi să stabiliţi tematica examenelor şi a referatelor. Dacă cumva Universitatea din Iaşi a primit înştiinţare că ai rămas repartizat tot la el, va trebui să-i dai un telefon şi să-l întrebi cînd trebuie să mergi la Bucureşti, pentru a vă întîlni şi hotărî ce trebuie.

Eu am venit din Bucureşti la 17 decembrie, dar, avînd treburi, n-am mai ieşit din casă. După cîte am înţeles, voi vorbi sîmbătă, 28 decembrie curent, la Institut, despre specificul limbii române. Probabil nu voi ieşi pînă atunci din casă. Dacă ai timp, poţi să mă vizitezi într-o zi.

De sărbători, vă urez amîndurora, matale şi Doamnei Munteanu, ca şi rudelor şi copilului, sănătate, ani mulţi, succese, bucurii.

G. Ivănescu

Acesta a fost omul G. Ivănescu, gata să sară în ajutorul cui socotea el că îl merită. Acum, la 25 de ani de la moartea lui, îmi dau seama că persoana sa întrupa efigia clasică a omului de ştiinţă, la care geniul creator se asociază cu un caracter puternic. Într-un corp foarte fragil, expus mereu îmbolnăvirilor de tot felul, se adăpostea o inteligenţă uriaşă şi o mare voinţă, capabile să se asocieze într-o disciplină a muncii şi a studiului pe măsura uriaşelor proiecte concepute de posesorul lor. O dăruire totală şi dezinteresată pentru ştiinţă, fluiditate şi mobilitate a gândirii, respectul pentru adevăr, tensiune a ideilor, o curiozitate multilaterală şi o memorie impresionantă erau alte caracteristici şi aspecte ale acestei puternice personalităţi. Se adăuga altruismul şi generozitatea faţă de toţi cei din jurul său, dar mai ales faţă de cei mai neajutoraţi. Nu puţini abuzau adesea de un fel de ingenuitate a profesorului în raport cu aspectele banale ale traiului zilnic. Faţă de un singur lucru era însă inflexibil: impostura academică de orice fel. Cei care l-au cunoscut vor confirma afirmaţia mea că G. Ivănescu se manifesta zgomotos, direct şi fără menajamente la adresa tuturor „imbecililor" cărora nu se sfia să le rostească numele.

Un respect profund şi constant faţă de memoria profesorilor săi, G. Pascu, G. Ibrăileanu, P. Caraman, I. Iordan şi, în special, Alexandru Philippide, a fost încă unul din atributele cele mai memorabile ale personalităţii lui G. Ivănescu. Pietatea filială faţă de magistru nu se manifesta la el doar în planul simbolic, ci şi în cel al faptelor, căci Ivănescu a preluat, asimilat şi continuat principalele elemente ale doctrinei lingvistice a lui Philippide şi, în plan concret, s-a preocupat constant de receptarea operelor acestuia, proiectând şi realizând parţial, cu ajutorul d-nei Carmen-Gabriela Pamfil, editarea operelor magistrului.

În raport cu cei mai mici, cu studenţii, doctoranzii sau colaboratorii săi, îl caracterizau disponibilitatea spre dialog şi răbdarea de a asculta pe oricine. Poate şi înţelepciunea acumulată cu vârsta îl făcuse, în perioada în care l-am cunoscut, să fie atât de iertător şi transigent pe teribilul polemist din unele articole de tinereţe. Mărturisesc că am asistat câteodată la scene care îmi stârneau revoltă şi stupoare, văzând răbdarea cu care îi asculta şi, după părerea mea, timpul pe care îl irosea stând de vorbă îndelung cu tot felul de nedreptăţiţi de soartă.

G. Ivănescu avea ambiţia marilor idei şi curajul de a-şi afirma originalitatea de gândire. În raport cu grandioasele proiecte pe care le schiţase şi ale căror urme se văd în manuscrisele lăsate, ceea ce a reuşit să publice, deşi impozant, pare modest. Cu toate că era recunoscut şi respectat de cei mai mulţi, temut de unii, iubit şi chiar adulat de câţiva, lui Ivănescu nu i-a fost dată bucuria de a se vedea urmat până la capăt, după cum constată cu luciditate şi tristeţe undeva (vol. cit., p. 93):

„Dar, în această muncă, eram singur. Şi poate aceasta a fost tragedia vieţii mele: faptul că am fost obligat să reprezint singur timp de aproape jumătate de veac doctrina lui Philippide despre limbaj cu îmbunătăţirile pe care i le-am adus."

A murit probabil cu speranţa că posteritatea îi va da dreptate. Visa naşterea unei lingvistici sintetice şi complete, integratoare şi totală, pe baze antropologice şi filosofice, exact ca marele lui prieten E. Coseriu. Momentul impunerii şi generalizării în conştiinţele majorităţii lingviştilor a acestui imperativ nu a sosit încă, deşi multe semne încurajatoare în acest sens încep să se întrevadă.

*** Textul a fost prezentat, ca prelegere inaugurală, la Simpozionul Internaţional „G. Ivănescu – 100 de ani de la naştere", Iaşi, 1-2 noiembrie 2012.**

---

[1] Vezi Eugen Munteanu, *O prietenie exemplară. Petru Caraman şi Gheorghe Ivănescu în corespondenţă*, în „Limba Română", nr. 1-2, anul XXI, Chişinău, 2011, p. 35-41 (I), nr. 3-6, anul XXI, Chişinău, 2011, p. 271-276 (II) şi nr. 7-8, anul XXI, Chişinău, 2011, p. 166-174 (III).

[2] În volumul **** Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor şi colaboratorilor*, Centrul de Multiplicare al Universităţii din Iaşi, 1983, p. 29.

[3] Vezi G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*. Ediţia a II-a, revizuită, indici şi bibliografie de Eugen Munteanu şi Lucia-Gabriela Munteanu, cu o postfaţă de Eugen Munteanu, Editura Universităţii «Alexandru Ioan Cuza», Iaşi, 2012.

[4] Vezi Eugen Munteanu, *Elogiu magiştrilor*, în „Dacia literară", nr. 3-4 (102-103), anul XXIII, 1912, p. 78-88.

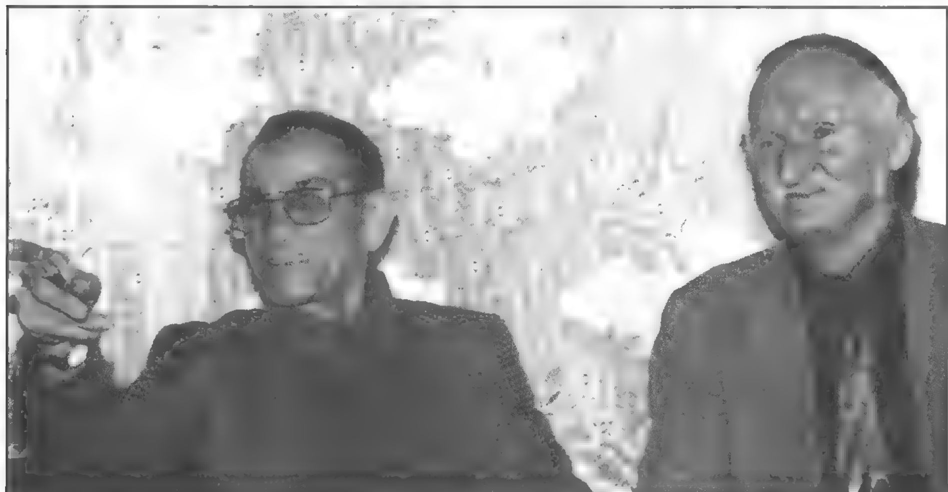
PROIECT DE CARTE DEDICATĂ LUI MIHAI URSACHI
(document inedit)

Preot Gh. Ursachi: ...Eu mă îngrozesc când mă gândesc la ce volum de lucru, de muncă, de răbdare şi de pasiune trebuie pentru o ediţie integrală dedicată operei fratelui meu *(Mihai Ursachi - n.red.)*.

Cezar Ivănescu: Părinte, noi avem mai multe căi de atac. Eu am făcut demersuri la minister! Am calculat, vă arăt la editură, că Ani Cojan ştie (*Ana Cojan, prof. univ., traducătoare din limba latină, fosta soţie a poetului* - n.n.). Am făcut schiţa volumului omagial şi am pus-o la minister şi nu mi-au dat finanţare, nu mi-au dat nimic! Eu încerc şi la anul. Nu mă dau bătut. Dar noi ne gândim la un îngrijitor al acesteia, un responsabil general, dom'le în câte volume? Ne gândim cu toţii. Am spus, dom'le, cine-i cel mai nimerit el s-o facă! Câte volume? Facem întâi demersul la ministerul culturii că e obligat, nu? Mihai Ursachi e un autor clasic, trebuie să finanţeze. Şi începem cu volumul cutare! Noi cei care ne vom ocupa de treaba asta nu urmărim un câştig imediat, nici un profit, ci să facem un corpus de operă care să fie de referinţă, să nu poată să vină un nemernic să facă o ediţie de poezie Ursachi. Mai târziu nu mai ştii la mâna cui rămâne. E important acest lucru

Cezar Ivănescu şi **Mihai Ursachi**, la taifas ieşean...
1 martie 2001

pentru că Mihai beneficiază în posteritate de nişte oameni care iubesc şi amintirea şi opera şi atunci vom găsi şi cel mai nimerit îngrijitor de ediţii. Putem să-l punem chiar pe Friedrich Grădinaru, care e un băiat de carte, am văzut, serios, sau oricine, dar să se angajeze la treaba asta...

Lucian Vasiliu: Oricum doamna Ani Cojan va fi consultată...

Cezar Ivănescu: Sigur că da, o supervizare, sigur că da! Tu trebuie să controlezi totul. Să nu ne scape nişte gafe care mai târziu să se permanentizeze...

Preot Gh. Ursachi: Ăsta e aspectul tehnic, bineînţeles că în momentul în care are spiritul oarecum închegat să fiţi destul de exigenţi ca să nu se strecoare tot felul de năzbâtii...

Cezar Ivănescu: Eu vreau să vă spun că avem dacă vreţi şi frontispiciul sub care funcţionăm. Distinsul profesor Constantin Ciopraga face o carte de interviuri. Nu ştiu ce impresie v-a făcut domnul Ciopraga, un om cu puşcărie, cu prizonierat în Rusia, dar după toate evaluările acum la bătrâneţe, un om deosebit! Ei, trebuie să vă spun că în această carte de interviuri pe care o face el acum la bătrâneţe (mi-a dat Lucian extrase din presa ieşeană) la un moment dat i se pune o întrebare: ce autori de după război credeţi dumneavoastră că egalează autorii interbelici? Dă două nume: Mihai Ursachi şi Cezar Ivănescu. Atât. Ţineţi cont de probitatea...

Preot Gh. Ursachi: Ce credeţi dumneavoastră că ar fi potrivit să fac eu cu casa din cătunul *2 peri*?

Lucian Vasiliu: Magistrul, când am fost noi acolo şi am făcut fotografii, spunea că vrea să dăruiască acea casă Asociaţiei Scriitorilor din Iaşi.

Preot Gh. Ursachi: O întrebare cu caracter tehnic ca să zic aşa. *Muzeul Pogor* ar putea să administreze casa de acolo?

Lucian Vasiliu: Dacă dumneavoastră donaţi legal, oficial, Muzeului Literaturii Române din Iaşi... cu următoarele clauze: să nu schimbe niciodată desti-

naţia şi proprietarul, să presupună întâlniri, scriitori, cercetare literară etc. Noi înregistrăm legal donaţia şi indiferent cine va coordona aceste muzee va respecta acest contract. Instituţia noastră poate să prevadă fonduri în bugetul pe 2005-2006 cu Consiliul Judeţean, care ne este finanţator, cu Ministerul Culturii (care poate deveni partener pe un proiect pentru a restaura casa). Putem găsi un om care să administreze. Eventual să şi locuiască într-o cameră.

Cezar Ivănescu: Eu aş adăuga domnului Lucian încă un gând. Acel om menit să locuiască acolo şi să administreze, să aibă şi o obligaţie profesională şi morală: să fie un tânăr care să îngrijească sau să scrie despre opera lui Mihai Ursachi.

Preot Gh. Ursachi: Este acolo o vie care face o mie de litri pe an! (...) Eu l-am vizitat pe Stelian Baboi săptamâna aceasta... Nu-l mai văzusem de prin 1968. Până în 2004. Sunt 36 de ani!

Cezar Ivănescu: Prietenul meu Sandu Tacu a obţinut daune pentru puşcăria politică nedreaptă pe care-a făcut-o... Şi i-am zis Alinei aseară (*Alina Tacu, fiica* – n.n.) că a fost la serata culturală de la Pod Pogor-fiul: Alina, să-i transmiţi lui Sandu că vin să-l vizitez serile astea! Noi eram elevi în Bârlad, cu Stelian Baboi. Sandu Tacu muncea la Fabrica de Rulmenţi...

Preot Gh. Ursachi: Vreau să protejez opera fratelui meu. Să nu apară nişte chestii care să fie trecute sub numele Mihai Ursachi, publicate în America...

Cezar Ivănescu: Recent, cu o prietenă din S.U.A., prozatoare, evreică de foarte bună condiţie, iubita unui foarte bun prieten de-al meu, am făcut un contract... Paradigma tuturor acceptelor pe care le-aţi dat dumneavoastră de acum înainte va fi următoarea: nu acceptați decât pentru ediţii restrânse, rezervate, adică, părinte şi Ani, atenţie la mine, nici să nu obstaculeze răspândirea operei, nici să nu vă opuneţi dumneavoastră, pentru că opriţi opera lui Mihai să se difuzeze, dar să nu daţi libertatea să profite. Orice vi se cere: de la Adam Sorkin la Cezar Ivănescu, dumneavoastră daţi aşa, da, vă dau acceptul pentru o singură ediţie, pentru un tiraj de atâtea exemplare de atât. Mă înţelegeţi?

Preot Gh. Ursachi: Vă mulţumesc că-mi spuneţi lucrurile acestea... Eu nu am de unde să le ştiu.

Cezar Ivănescu: Vă dau mobilul meu, vă dau şi numărul de la editură, al secretarei. Trebuie să nu daţi curs profitorilor şi şmecherilor. Părinte, staţi puţin, că aici sunt nuanţe! Gallimard, mare capitalist şi editor, şi profitor, şi şmecher a făcut un contract cu Cioran acum câteva decenii prin care el îi dădea lui Cioran o sumă lunară ca el să poată trăi, iar Cioran avea obligaţia ca la 2-3 ani să-i dea un manuscris nou sau o nouă ediţie dintr-o carte veche. Cioran a trăit toată viaţa din aceşti bani de la Gallimard. Iar când era pe masa de agonie, de boală, de moarte, Gallimard a scos un volum de Cioran de 1000 de pagini prin care şi-a scos toată pierderea de decenii întregi! Eu vreau să vă spun următorul lucru. Acum sunt editor, dar nu am fost aşa toată viaţa, dar am făcut experienţa cu un poet minor, in-

terbelic, Corneliu Moldovanu, aţi auzit de el. A tradus ***Cântarea cântărilor*** în versuri: *Frunoasă eşti iubita mea, frumoasă eşti curată ca şi bolţile cereşti şi nici o vină nu găsesc în tine*. Vedeţi ce versuri frumoase? El a tradus şi Dante. Ei, în perioada lui Ceauşescu i s-a editat un volum de poezii în 50.000 de exemplare; au scos bani comuniştii pe vremea lui cât nu a câştigat el o viaţă săracul, un poet minor.

Preot Gh. Ursachi: Am să vă povestesc o mică istorioară: eram copil, mergeam din când în când la o prăvălie care era cu nişte uşi mari metalice în Botoşani (părinţii mei cumpărau nasturi, fermoare etc.). Întreb eu: – Mai vindeţi? Iar vânzătoarea îmi răspunde: – Ei, tinere, eu chiar şi dacă vând în pierdere, câştig oricum! (*râsete*)...

Cezar Ivănescu: Tatăl meu, medic veterinar fără studii terminate, militar în Bârlad, oraşul nostru de origine, lucra la regimentul de artilerie. În faţa casei aveam un stâlp. Toţi proprietarii de atelaje (că în perioada interbelică erau proprietari de atelaje cu cai) îşi lăsau caii legaţi de căpăstru acolo de stâlp. Tata când venea acasă, mânca, după aia se ducea la treabă: pe unul injecta, pe altu-l pansa. Caii aveau toţi însemnele lor, erau înregistraţi şi aveau semne pe ei, pe gât, la şei, la copită etc. Şi se ştia: ăsta e al lui Iţic, al lui Abramovici etc. Cutare, cutare şi îi trata, îi aranja şi tot acolo îi lăsa. După aia, de la intrarea dinspre Tecuci spre Bârlad, cum veneai de la regiment, erau o sută de cârciumi de o parte şi de alta a oraşului. Bârlădenii aveau viile pe deal şi cârciumile în oraş, la stradă. Taică-meu, când venea de la regiment, era strigat de câte un ovrei sau de câte un megieş român: – Nea Mitică, stai că tre' să-ţi dau banii! Se aşeza la masă. Mâncarea era gratuită: măsline, brânză... Şi dădeau banul! Îl punea în buzunar fără să fie numărat. Era o regulă, un ritual. Şi-ntr-o seară vine taică-meu acasă. Vede nişte cai legaţi, îi recunoaşte ca fiind ai lui Ştrul, Abramovici... Se duce să le facă injecţiile respective şi descoperă că nu mai are decât trei cincimi din

Mihai Ursachi la Casa de la „2 Peri“ (localitate lângă Iaşi), cu administratorul gospodăriei *nov. 1999;* foto: **L.V.**

Preotul **Gh. Ursachi**
la expoziţia dedicată fratelui poet.
Muzeul „M. Eminescu", Copou, Iaşi,
martie 2004; foto: **L.V.**

serul care-i trebuia ca să le facă injecţii. Şi le face toate, dar cu trei cincimi. Ovreiul vine şi ia caii... Trece timpul... Taică-meu se duce la regiment. Se aude strigat de Abramovici: – Nea Mitică, opreşte-te că am să-ţi plătesc! Se opreşte, mănâncă, beau, ăla-i dă banul, el îl bagă în buzunar, fără să numere, că erau boieri. Când ajunge acasă, suma avea trei cincimi! (*râsete*)...

Preot Gh. Ursachi: Eu cred că discuţia noastră a fost cum nu se poate mai constructivă şi sunt peste măsură de încântat. M-am luminat şi eu. Deja există Casa de cultură „Mihai Ursachi". Poate o să ne ajute Dumnezeu să fie şi strada Mihai Ursachi. Data viitoare o să fie poate bustul Mihai Ursachi, peste puţin timp va fi o ediţie...

Lucian Vasiliu: Şi Premiul „Mihai Ursachi" al filialei Iaşi a Uniunii Scriitorilor, dar şi premiul decernat la Festivalul Naţional „Constantin (Costache) Conachi" de la Tecuci...

Preot Gh. Ursachi: Poate are să fie şi viitorul Festival de la Strunga, cum am vorbit cu d-l Vasiliu şi cu...

Lucian Vasiliu: Valentin Talpalaru, el răspunde din partea instituţiei noastre de proiecte, la nivel de judeţ...

Preot Gh. Ursachi: Primarii se schimbă, îşi schimbă şi interesele culturale! Noi să ne orientăm spre lucruri care să fie perene!

Cezar Ivănescu: Părinte, nu ezit în a puncta următorul lucru: eu îl voi delega pe d-l Lucian Vasiliu, aici de faţă, ca autor al unui număr special din „Dacia literară" în memoria lui Mihai, să se ocupe în continuare ca responsabil în mare de acest album omagial pe care îl pregătim pentru memoria lui Mihai Ursachi! Voi avea sprijinul doamnei Ani.

Preot Gh. Ursachi: Minunat!

Cezar Ivănescu: Am făcut un demers la minister, o să mai fac! Eu consider că e bine să finalizăm, adică să existe corpusul ca atare, ceva concret: fotogra-

fii, texte, inedite, mă rog tot ce puteţi strânge pentru că eu am aici un exemplu, domnul Lucian ştie foarte bine şi îl cunoaşte, am pornit cu un gând, nu capitalist, ci creştin. Când am venit director la editura „Junimea" în 2000, Liviu Rusu murise. Doamna Olga, văduva, a venit la mine la editură şi mi-a propus să publicăm albumul ***Eminescu***. Doamnă, eu fac un demers la minister. Din întâmplare era Ion Caramitru ministru, care mi-era şi prieten bun, dar nu mi-a dat un leu pentru acest album Eminescu, în anul internaţional Eminescu! Şi i-am spus: doamna Olga, chiar dacă ministrul nu ne-a dat nici un ban (editura era devalizată când am venit eu în 2000, Lucian ştie, nu avea un leu) pornim să tipărim albumul, cu orice fel de risc, nu dăm înapoi! Doamna Olga zice: eu am o mie de dolari pe care i-a strâns Liviu pe când trăia şi-i am în casă şi îi pun în memoria soţului meu răposat. – Ei, zic eu, cu această mie de dolari pornim şi albumul şi editura! Nu aveam un leu, nici telefon nu aveam la editură, era tăiat! După ce ne-a oferit doamna Olga Rusu cei o mie de dolari, am mai pus şi eu în editură bani. A mai găsit ea un nepot care-avea două firme şi a mai găsit nişte sponsorizări de 25 de milioane de lei şi am publicat cel mai frumos album Eminescu. Ei, şi mă înţelegeţi? Nu am pornit de la capital, am pornit de la dorinţa de a face un lucru. M-aţi înţeles, nu?

Preot Gh. Ursachi: Am înţeles. Cred că ceea ce lipseşte la ora actuală este materialul de publicat.

Cezar Ivănescu: Noi ne ocupăm, facem albumul omagial, îl aranjăm pentru tipar, şi abia după aia începem să căutăm sursele de venit.

Preot Gh. Ursachi: Pentru că tot suntem la capitolul ăsta, cred că o să am şi eu o contribuţie financiară nu tocmai neglijabilă...

Cezar Ivănescu: Părinte, să înţelegeţi următorul lucru. Pentru răposatul Stelian Baboi, încă o mărturie vă fac! Ani ştie foarte bine, am venit la editură, părinte! Stelian Baboi, prietenul meu de o viaţă, era pe moarte de ani de zile şi contabilul meu şef zice: Nu puteţi tipări cartea domnului Baboi, având 500 de pagini, că e roman, pierdem nu ştiu câte milioane, şi-mi face un calcul. Dom' le, măcar s-o vadă tipărită! Nu, că tre' să daţi dumneavoastră din salariu 12 milioane. Le dau, dom'le, sărac am fost o viaţă. Tipărim cartea, tragem 100 de

Cezar Ivănescu
Foto: **Eugen Harasim**

exemplare, punem un preţ... Stelică vine, le ia, le vinde el, adică oamenii le-au cumpărat, i-au dat banii. Tipărim cartea, părinte, şi avem şi un milion...

Preot Gh. Ursachi: Eu am înţeles mesajul, dacă o să fie cazul sper să fiu în ţară la acel moment, în măsura în care am să pot... Nu o să las eu un volum omagial Ursachi să nu vadă lumina tiparului.

Prof. Ana Cojan: Lucian, poţi conta pe noi în toate privinţele!

Lucian Vasiliu: ... deja am materiale adunate. Pornim în 2005, primăvara, un proiect CopyRo cu d-na Olga Rusu. Are experienţa volumului „Eminescu".

Prof. Ana Cojan: Spune-mi, te rog, într-un album publicăm diverse fotografii, amintiri, evocări, texte inedite...

Lucian Vasiliu: Noi pornim de la numărul din „Dacia literară", cu grafică de Nichita Stănescu, de Val Gheorghiu, de Traian Mocanu, cu două portrete de Florin Buciuleac, cu scrisori inedite, cu fotografii, obiecte personale fotografiate artistic, alte documente şi mărturii... Deja constituite în expoziţia de la muzeul din Copou (...)

Cezar Ivănescu: Părinte, eu am fost până deunăzi vecin cu părintele Galeriu!

Preot Gh. Ursachi: Eu mi-am făcut teza de licenţă la părintele Galeriu!

Cezar Ivănescu: El stătea la biserică cum ştiţi, eu în casa de la capătul străzii Silvestru, 50. Ani de zile vecini deci de stradă... El trecea prin faţa casei mele şi ştia unde stam eu, pentru că eram prieten şi cu Sorin Dumitrescu şi cu alţii, dar nu eram în dialog. Şi un prieten comun de-al nostru m-a invitat la părintele... Zic: dom'le, da, dar, zic, vin cam mulţi inşi suspecţi la părintele Galeriu şi asta mă face să stau puţin în rezervă. Era moda ceauşistă atunci. De la Paul Anghel la nu ştiu ce protocronişti... În sfârşit, se produce evenimentul. Prietenul, terţa persoană, ne pune în contact. Stăm de vorbă la el în casă omeneşte, creştineşte, tot, îi cunoşteam pe amândoi băieţii lui, veneam la slujbe, tot, acolo-mi făceam sărbătorile creştineşti mari de peste an, nu era nici o problemă dar nu eram în dialogul ăla vioi. Stăm de vorbă. Părintele ştia despre mine, îmi citise cărţile, eu ştiam despre el, citisem cărţile şi, după întrevederea noastră, părintele mă conduce până la poartă, la doi metri de poarta aia! E îngropat acum, e în curtea bisericii! Trec zilnic pe lângă gard şi pe lângă mormântul lui... Şi în poartă părintele Galeriu, la vârsta lui, să-mi fie iertat, îmi spunea aşa, aici să fiţi atenţi: Poete, am să mă rog pentru dumneavoastră! Şi eu îi răspund: şi eu pentru dumneavoastră, părinte!

Preot Gh. Ursachi: Frumos! Pe când imperiul britanic se extindea tot mai mult, a fost trimis în China, printre alţii, şi un misionar; întâmplarea a făcut să călătorească împreună cu un medic. Şi au făcut cunoştinţă, apoi s-au întâlnit cam în aceeaşi zonă, cam în acelaşi sat, oricum foarte aproape. Unul din ei era preocupat numai de cele religioase, celălalt era indiferent de cele religioase. Trec ani şi ani, iar spre mirarea tuturor doctorul s-a îmbolnăvit, îşi simţea sfârşitul

Comemorare **Mihai Ursachi** - în familie, cu prieteni.
Cimitirul „Eternitatea", 22 *aprilie 2012, Iaşi*
Foto: **L.V.**

aproape şi a cerut să vină cunoştinţa lui care e misionar la 15 km mai departe, deci în imediata apropiere. Şi îi spune că el în adâncul sufletului său este credincios, dar nu este practicant, dar ar vrea să se deschidă faţă de biserică în ultimele momente ale vieţii. La care misionarul îi spune: dar noi avem aproape 30 de ani de când suntem aproape aici şi nu te-ai adresat niciodată. Cum poţi să-mi ceri asta la sfârşitul vieţii? Şi vine răspunsul lui: am vrut să mulţumesc că m-ai adus pe calea cea bună, fără să mă forţezi!

Cezar Ivănescu: Octav Onicescu, marele matematician, fizician şi preşedinte al societăţii de fizică nucleară, ruda noastră, rudă colaterală... Mă duc la el acasă cu puţin înainte de moartea lui. Îi duc o carte să o citească şi să-mi dea părerea lui despre cartea ***Les Matins des magiciens***, publicată la Paris. Şi când îi înmânez cartea groasă, el fiind prieten cu Einstein, cu Eisenberg, Octav Onicescu îmi răspunde aşa: o să o citesc şi o să-ţi spun opinia mea despre ea, dar pentru mine nici o carte nu e Biblia, zice, nici chiar Biblia (*râsete*). Că vorba răposatului Marin Preda, maestrul şi prietenul meu: Moromete, Mărine, aşa zicea taică-su, îmi place să glumesc cu oameni inteligenţi (*râsete*).

Dialogul spontan a avut loc în biroul lui Lucian Vasiliu, la Muzeul „Vasile Pogor", în data de 25 septembrie 2004

A transcris de pe casetă audio (aflată în arhiva M.L.R. Iaşi)
Cătălin-Mihai ŞTEFAN

SCRISORI CĂTRE G.T. KIRILEANU
(din arhiva M.L.R. Iași)

Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU

Gheorghe Teodorescu Kirileanu s-a născut în data de 13 martie 1872, în satul Holda, comuna Broşteni, pe Valea Bistriţei. La vârsta de 7 ani, mama sa, Ioana, moare la naşterea celui de-al doilea copil, Simion, viitor învăţător şi culegător de folclor. Cei doi copii au fost crescuţi de bunicii din partea maternă: preotul Teodor şi soţia sa Axinia; din această cauză, în momentul înscrierii la şcoală, orfanii au primit numele de familie *Teodorescu* (de la bunicul Teodor Teodorescu, care le era şi tutore) şi abia după ce au devenit majori şi-au adăugat numele de familie al tatălui, însă ortografiind Chirileanu cu „K".

G.T. Kirileanu îşi începe studiile în satul natal, Holda, apoi le continuă la Broşteni, la vestita şcoală a lui Nicolae Nanu, unde învăţase şi Ion Creangă, la Fălticeni (clasele III-IV, stând în gazdă, ca şi Creangă, la o familie ce locuia tot pe „vestita uliţă a Rădăşenilor") şi la Şcoala de cântăreţi bisericeşti de la Piatra-Neamţ.

Învăţătorul Mihai Lupescu din Broşteni, apreciind pregătirea şcolară a elevului Ghiţă, l-a convins pe bunicul său să-l trimită la Şcoala Normală „Vasile Lupu" din Iaşi, pentru a deveni învăţător. G.T. Kirileanu a fost un elev şi un student eminent, apreciat de profesori, după Şcoala Normală absolvind cursurile de la „Institutele Unite" şi

apoi pe cele de la Facultatea de Drept a universităţii ieşene.

A fost remarcat şi susţinut de Titu Maiorescu. Rămas, mai întâi, fără postul de judecător (aprilie 1901) şi ulterior fără cel de inspector comunal (aprilie 1905), G.T. Kirileanu începe să culeagă material pentru o monografie a Broştenilor, pe care o va edita în 1906, şi care va fi apreciată de N. Iorga: „Dacă vei lua în mână *Descrierea moşiei regale Broşteni, judeţul Suceava*, de dl. Gh. T. Kirileanu, nu se poate să n-o ceteşti până la sfârşit. Sunt acolo ştiri istorice, note despre gospodăria veche şi cea nouă, elemente de limbă, de cultură, cu totul necunoscute. Limba e cea a scrisului lui Creangă. Monografia nu poate fi întrecută".

Remarcat de Casa Regală este invitat, mai întâi, să coordoneze editarea monografiilor moşiilor regale cu prilejul aniversării celor 40 de ani de domnie ai regelui Carol I (1866-1906); i se propune să lucreze în serviciul Casei Regale la Palatul Regal din Bucureşti. Se va ocupa la început de corespondenţa în limba română, urmând să îndeplinească funcţia de bibliotecar al Palatului Regal timp de 21 de ani (1909-1930).

A fost unul dintre primii editori ai scrierilor politice ale lui Mihai Eminescu, un pasionat cercetător al folclorului şi un constant susţinător al iniţiativelor culturale din întreg spaţiul românesc. Ca o recunoaştere a acestor calităţi a fost numit în funcţia de secretar general al Fundaţiilor Regale „Ferdinand I". Din diferitele poziţii oficiale pe care le-a deţinut, Kirileanu a purtat o corespondenţă activă cu personalităţi dintre cele mai diverse ale culturii române şi nu numai. Cele peste 17.000 de scrisori stau mărturie în acest sens.

Revenit la Piatra Neamţ, în 1935, şi-a construit o locuinţă care va adăposti şi imensa bibliotecă ce însuma 30.000 de volume, cu numeroase rarităţi, bibliotecă ce va fi donată, în 1956, cu patru ani înainte de a se stinge, oraşului de sub Pietricica. În anul 1948 este ales membru de onoare al Academiei Române. G. T. Kirileanu s-a stins din viaţă la 13 noiembrie 1960.

În arhivele Muzeului Literaturii Române Iaşi există un fond bogat şi divers *G.T. Kirileanu*, ce cuprinde numeroase scrisori primite de acesta de la personalităţi precum O. Băncilă, M. Sadoveanu, D. Gusti, Radu D. Rosetti, Lecca Morariu, V. Bogrea, G. Giuglea, Emanoil Bucuţa, Iorgu Iordan, V. Cioflec, A. Gorovei, N.A. Bogdan, M. Costăchescu, I. Minea, O. Ghibu, Martha Bibescu, Eugen Lovinescu, N. Iorga, Gh. Madan, I. Bianu, I.C. Filitti, H. Stahl ş.a.

În rândurile ce urmează am ales să redăm 4 scrisori primite de G.T. Kirileanu, la Palatul Regal din Bucureşti, de la Octav Băncilă, Martha Bibescu, Artur Gorovei şi Onisifor Ghibu, între anii 1911-1929.

Octav Băncilă[1] către G.T. Kirileanu

Iaşi, 3 Oct. 1911

Iubite Ghiţă

Am primit icoanele ce mi-ai trimes şi-ţi mulţumesc foarte mult cred că o să mă servesc bine de ele stilul e bine păstrat şi cred că vor plăcea papei, dacă o fi având idee de stil?!

Te rog foarte mult a trimete şi întreţinerea lui Petru pe Sept[embrie] şi Octombrie. Mulţumindu-ţi încă o dată primeşte îmbrăţişările mele.

Al tău.

Octav Băncilă

Martha Bibescu[2] către G.T. Kirileanu

Mogoşoëa (sic!)
Par Kitila (Ilfov)
Téléphone 6/63

12 Iunie 1926

Scumpul meu Moş Ghiţă

De mi-ai face plăcerea să vii să iei masa la prânz la Mogoşoëa joi 17 Iunie, împreună cu Doctorul Mamulea, mult m-aşi bucura.

În afară de toate cele care pot auzi de la Dta despre Mogoşoëa, mai aşi dori sfatul Dtale despre traducerea pe româneşte a cărţei Isvor făcută de o doamnă binevoitoare.

La revedere, cu multe amintiri bune.

Marta Bibescu

Artur Gorovei[3] către G.T. Kirileanu

Folticeni, 22 februar 1929

Iubite prietene,

De câteva zile stau cu pachetele făcute dar nu se primesc la poştă, până la 24; îţi trimit Şezătoarea, 45 exemplare din ultimul volum, şi 5 numere din ultimul număr al anului trecut.

Să cauţi în unu din pachete, că vei găsi două broşuri a lui Jarník, de acele care ai dorit să ai, cu studiile lui asupra lui Creangă. Vei mai găsi şi câteva documente din acele de la Congresul de Praga.

Cu noul volum care ar trebui să înceapă din revista noastră, încă nu ştiu ce vom face; totul depinde de la chestiunea permisului meu. Dacă în adevăr mi s-a eliberat – şi aud că se liberează la 1 martie – atunci suntem obligaţi să scoatem revista; în asemenea caz, eu sunt de părere că în loc de vol. XXV, cum ar trebui să-l intitulăm, să punem vol. XXVI, lăsând ca vol. XXV să fie acel cu Indicele, pe care îl vom tipări cu suma ce vei obţine de la Fundaţie, iar dacă nu o vei obţine, îl vom tipări cum vom putea, făcând economii la vol. XXVI. Aceste economii ar putea fi făcând să apară un volum în doi ani. Nu cred că am putea să facem şi noi ca popa Furtună, care, în vederea menţinerei permisului, a tipărit un volum din Tudor Pamfile numai de 32 pagini, în cursul unui an, şi altul de vreo 60 pagini, în alt an.

Am ţinut să-ţi spun lucrurile acestea, ca să te gândeşti asupra lor, şi să-mi spui ce părere ai.

Mi-a scris Bianu că se pregăteşte un congres al folcloriştilor din România, pentru luna iunie, care se va ţinea, cum aud, în localul Academiei Române. Bianu îmi spune că a însărcinat pe Caracostea cu organizarea Congresului. Ştii ceva despre aceasta? Gândeşte-te la ceea ce ar trebui să facem şi noi la acel congres, în caz când s-ar propune să cedăm revista noastră pentru a fi transformată în organ al unei viitoare societăţi de folclor.

Eu întotdeauna abuzez de prietenia noastră şi-ţi cer mereu îndatoriri care trebuie să te plictisească. Mai vin şi acuma cu o rugăminte.

Când te vei duce la Arhivele Statului, pe unde cred că te abaţi din când în când, aminteşte-i Dlui Moisil despre mine, şi iată ce: sunt vreo doi ani de când i-ai dat, sau i-am trimes eu direct, fotografiile unui document latinesc de familie şi un decalc al documentului, un decalc făcut de mine cu multă muncă, ştiind că nu mai am ochii de acum 40 de ani. Dl Moisil făgăduise că va pune să se transcrie şi să se traducă documentul, şi eu l-am rugat să-mi facă acest mare serviciu dar înţelegând să plătesc munca aceluia care se va însărcina cu lucrarea aceasta. Au trecut doi ani, şi despre documentul meu niciun semn de viaţă de la dl Moisil. Prin noiembrie trecut i-am scris şi l-am rugat să-mi trimeată decalcul, renunţând la transcriere şi traducere, şi ca să-l oblig să mi-l trimeată, i-am anexat şi o hârtie de 20 lei, pentru porto poştal. Până astăzi, însă, aceeaşi tăcere.

Rugămintea ce-ţi fac este simplă: când te vei abate pe la Arhive, ia-l pe dl Moisil de mână, du-l la dulapaşul de lângă biurou, unde ţine actele, roagă-l să scoată cheia din buzunar, să descuie saltarul şi să-ţi deie decalcul, păstrând fotografiile pentru Arhive, dacă pot să-l intereseze.

Dl Râmniceanu mi-a scris că procesul trebuia să se amâie.

Frigul continuă. Astă noapte am avut -23° C., şi astăzi, deşi soarele străluceşte şi în casă îi simt căldura prin geam, totuşi nu curge o picătură din ţurţurii de ghiaţă de la streşini, şi termometrul arată -10 [° C]. Oare nu vom rămâne cu iarnă veşnică?

De la Sorin şi de la mine cele mai prieteneşti şi mai sincere salutări.

A. Gorovei

Onisifor Ghibu[4] către G.T. Kirileanu

UNIVERSITATEA DIN CLUJ
FACULTATEA DE FILOSOFIE ŞI LITERE   Cluj, 1. III. 1929

Iubite Domnule Kirileanu,

După cum, probabil, vei fi aflat, universita-

Universitatea din Cluj
Facultatea de Filosofie şi Litere

Cluj, 1.III.1929

Iubite Domnule Kirileanu,

După cum, probabil, vei fi aflat, universitatea noastră, care poartă numele întemeietorului Patriei noastre întregite, a hotărât ca din prilejul jubileului ei de zece ani, să confere Maiestăţii Sale Reginei Maria titlul de doctor de onoare. Fiind însărcinat ca, din partea Senatului universitar să-i aduc la cunoştinţă această dorinţă, am scris astăzi dlui ministru al Palatului, rugându-l să binevoiască a-mi acorda o audienţă pentru a discuta prealabil întreaga chestiune. Te rog pe Dta., fii atât de bun şi aminteşte-i dlui ministru să nu uite să mă avizeze despre data acestei audienţe, pe care eu am cerut-o pentru mine în zilele de 8 sau 9 Martie [...].

Înainte de a vorbi cu d. Ministru, ţin neapărat să iau contact cu Dta, pentru ca să-ţi comunic câteva păreri în legătură cu universitatea noastră şi cu Fundaţiunea Regele Ferdinand. Cred că vei avea şi de astădată, ca şi totdeauna în trecut, bunăvoinţa de a mă asculta.

Cu toată dragostea,
Al Dtale, O. Ghibu

---

[1] **Octav Băncilă** (1872-1944), pictor român, născut la Botoşani. S-a afirmat cu toată vigoarea talentului său în primele decenii ale secolului al XX-lea. Premiul naţional în 1942.

[2] **Martha Bibescu** (1889-1973), scriitoare franceză de origine română. În anul 1955 devine membru al Académie Royale Belge de Langue et de Littérature Françaises, în fotoliul ocupat de contesa Anna de Noailles (1876-1933).

[3] **Artur Gorovei** (1864-1951), folclorist şi etnograf român. A ocupat funcţiile de prefect al judeţului Suceava şi de primar al oraşului Fălticeni. A fost membru corespondent al Academiei Române (1915); Doctor Honoris Causa al Facultăţii de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cernăuţi (1933).

[4] **Onisifor Ghibu** (1883-1972), pedagog, teolog şi om politic. Membru corespondent al Academiei Române. Arestat în 1945 şi 1956. Eliberat în 1958.

BIBLIOFIL

BIBLIOFIL

Conacul Polizu al familiei Ghica (sec. al XIX-lea) de la Maxut (Hârlău, jud. Iaşi), recent restaurat

STATUA ARTISTULUI

Grigore ILISEI

Iftimie Bârleanu, om cu frica lui Dumnezeu aidoma înaintaşilor săi, oameni de la coarnele plugului, n-a râvnit la chip cioplit. S-a autoportretizat de două ori. O dată la tinereţe într-un ghips ce ni-l restituie romantic, visător, curat la trup, curat la suflet, şi mai târziu, în amiaza vieţii, pe basorelieful statuii lui Ştefan de la Cetatea Sucevei, între oamenii Măriei Sale, un răzeş grăindu-i Domnului. Figura sculptorului n-o regăsim nici în transpuneri picturale, deşi artistul a avut atâţia prieteni între mânuitorii penelului. Pe semne n-a dorit să i se facă portretul.

Ne-au rămas însă câteva desene. Unul a fost realizat de sculptorul Horia Flămându, confrate drag, în ziua de 4 aprilie 1984, într-o şedinţă a conducerii U.A.P. Liniile în cerneală recompun un bărbat bine clădit, senin, scrutând ca un înţelept lumea. O eboşă este semnată de criticul Ion Frunzetti, tot în cerneală. A fost probabil aşternută pe o pagină dintr-un caiet tot într-o reuniune colegială de breaslă. Criticului de o exigenţă proverbială îi plăcea să se dedulcească în asemenea împrejurări cu jocul iluziilor în paingănul liniilor de se întâmpla să aibă în faţa sa un personaj care merita încondeiat.

Şi Dan Hatmanu l-a prins într-o „şarjă", în care pare „mistreţul cu colţi de argint" din poema lui Ştefan Augustin Doinaş. Sculptorul Ion Buzdugan l-a eternizat cu

„Mitropolitul Dosoftei", sculptură de **Iftimie Bârleanu** (1975), Iaşi

arta sa de portretist de vocaţie într-un medalion în bronz.

Iftimie Bârleanu, atât de parcimonios cu propria-i imagine lăsată posterităţii, şi-a câştigat statua sa în areopagul sculpturii româneşti. E aşezat la un loc respectabil, cucerit la capătul unui drum suitor spre ţancul cu rarişte de lumină. A tins şi a atins poiana din cucuiul muntelui şi de sub tipsia soarelui. A răzbit cu darurile din părinţi în părinţi, ducând răbduriu în desagă zestrea de simţiri şi spiritualitate a neamului de ţărani cu harul frumosului în sânge şi acea binecunoscută chemare a trudei ce i-a fost lege în viaţă.

Aşa cum s-a mai afirmat în aceste pagini monografice, Iftimie Bârleanu n-a fost un novator. Nici nu l-au preocupat noutăţile care să sară in ochi, ci s-a manifestat ca un continuator demn de stimă al înaintaşilor săi, în special al lui Ion Irimescu, pe care l-a urmat în duh. Grefată pe tradiţia cioplitorilor vechi, nutrită din sevele cele mănoase ale marilor sculptori români şi universali, arta sa sculpturală are poetica ce-l individualizează pe artist. Meşterul de la Iaşi, sesizează cu pătrundere unul dintre comentatorii cei mai avizaţi, criticul Mihai Ispir de la revista „Arta", avea imaginaţia formelor. „Totodată, continuă acelaşi fin interpret, sculptorul nu se temea de complexitate, ci o căuta, fiind chemat să dea viaţă scenelor eroice cu sonorităţi de epopee".

Creaţia sa, conchide semnatarul portretului publicat în „Arta", nr. 3, 1986, la puţin timp după marea trecere, ne-a lăsat „o operă care poate figura între cele ale maeştrilor sculpturii româneşti".

Iftimie Bârleanu a cultivat un stil ce se înscrie în cadrele realismului, cu accente de dramatism epic, cu note poetice şi chiar ludice, câteodată. Portretistul de vocaţie s-a impus atenţiei lumii artistice şi iubitorilor de artă, monumentalistul a demonstrat aptitudini de simfonist sculptural şi de făuritor de embleme statuare simbolice.

Aşadar, statua sa s-a rânduit chipeşă în soborul meşterilor sculpturii româneşti. Îl zărim pe soclul pe care s-a înălţat cu figura lui mult vorbitoare. Ne uităm la statura sa impozantă. Ne învăluie miresmele sufletului său generos, ne daureşte lumina lui lăuntrică, ne înfruptăm din esenţele cele pure ale frumosului volumetriilor cântătoare.

Şi ne îmbogăţim dintr-un tezaur al înţelepciunii. Ogorul moşiei sale a fost fertil, iar omul pământului sculptural a scos din huma cea humuită recolta nu doar bogată, ci şi dăinuitoare.

E de datoria urmaşilor să se grijească de soarta şi eternitatea acesteia, ceea ce rămâne încă în zilele noastre o fugă după Fata Morgana.

În pofida acestei regretabile delăsări, vizibilă mai ales în starea de degradare a monumentului de la Cetatea Sucevei, semnele lăsate nouă de artişti ca Iftimie Bârleanu sunt nepieritoare aidoma tuturor creaţiilor artei sculpturale ce vin din urmă cu secole şi milenii şi se călătoresc spre necuprinderea timpului.

(Din albumul *Iftimie Bârleanu,* în pregătire)

O MĂRTURISIRE DE CREDINȚĂ *

Theodor DAMIAN

Volumul *Oamenii din lande* de **George Dan** este un dar făcut de autor şi de criticul şi istoricul literar M. N. Rusu, care l-a îngrijit şi editat. S-au scris mai multe articole despre aventura acestei cărţi, pe scurt menţionată şi în prefaţa semnată de criticul amintit, ca şi despre poezia lui George Dan din volum. Nu s-a scris însă nimic despre aspectul religios al acestei poezii, aspect nedisimulat în nici un fel de autor. M. N. Rusu observă, de altfel, în prefaţă, că această poezie abundă în îngeri, chrişti, trimiteri la Biblie. În cele ce urmează voi evidenţia şi comenta pe scurt acest aspect. Într-unul din poeme (*Celorlalţi*) George Dan vine cu o interesantă, poate chiar ciudată metaforă într-o referire la divinitate. „Ţârâie Dumnezeu greier", citim. Contextul general al metaforei din poem sugerează că autorul s-a gândit la prezenţa continuă a lui Dumnezeu în conştiinţa umană. Un Dumnezeu care „ţârâie", cântă ca un greier, adică frumos şi neîncetat, este un Dumnezeu apropiat de creaţia Sa, care, prin prezenţa Sa acolo o înfrumuseţează, o divinizează. Care este mesajul acestui cântec „ţârâit"? Evident, mesajul este acesta: Iată-mă! Sunt aici. „Eu sunt Cel ce sunt".

Imaginea clopotniţei, a clopotarului şi a clopotului din alte poeme (*Baladă blondă* în special, dar şi *Flotă fără Trafalgar* şi *Cortina*), a crucii şi a vecerniei, toate vorbesc despre o existenţă doxologică întrucât clopotele au menirea de a chema pe credincioşi la slujbă (vecernie sau oricare alta) unde, ca-n orice slujbă, elementul cheie este crucea, deci răstignirea Fiului lui Dumnezeu, „pentru noi şi pentru a noastră mântuire", cum spunem în Simbolul Credinţei, dar care cruce este nedespărţită de Învierea lui Hristos din morţi, ambele, răstignirea şi învierea ilustrând marea dragoste a lui Dumnezeu pentru om. La această dragoste omul răspunde cântând, slăvind pe Dumnezeu, şi cum dragostea divină nu e un act ocazional ci o permanenţă, aşa doxologia ca răspuns uman, nu e un act ocazional, ci o atitudine permanentă, o stare. Deci la „ţârâitul" divin răspunde „ţârâitul" uman, ambele ca într-o paradoxală îmbrăţişare divino-umană, a cerului cu pământul. Într-un alt poem (*Voo-Doo*) George Dan ne întâmpină cu alte imagini: Eva, „copacii iadului", moartea, coşciugul cu crucea la cap, în picioare, precum şi cu cea a unui „christ putrezit". Aici contextul şi mesajul sunt diferite. Poetul evocă, de fapt, un regim (comunist) care se îngroapă pe sine şi pe alţii, care îngroapă („putrezeşte") o religie, un sistem de valori de care se teme şi de care trebuie să scape. George Dan devine aici un curajos protestatar şi critic al unui regim în care părea ca el să nu aibă loc. Tot în sens protestatar trebuie interpretate şi invocările sale din poemul *Moldova*. Aici poetul îşi îndreaptă rugăciunea dar şi indignarea spre Dumnezeu, ca oarecând psalmistul şi proorocul. Dumnezeu apare în acest poem ca fiind instanţa supremă, apelul final, limanul celui disperat. Invocaţia „Doamne", aduce

ecouri din psalmi, din rugăciunile Bisericii, dar şi din situaţiile limită ale omului, fie el credincios, fie, în unele cazuri, chiar necredincios. Un foarte interesant poem este *Pădurea - Dumnezeu de antracit.* Pe de o parte, titlul pare a fi explicit; nu e vorba de Dumnezeu, ci de pădure, nu de călugări, monahi, cum citim, ci de copaci. Pe de altă parte, însă, limbajul religios abundă. În acest poem de 18 rânduri, 11 conţin imagini religioase, din care 6 au cuvântul „Dumnezeu", şi invocarea de rugăciune: „Doamne"! Faptul că nu avem de-a face aici cu o simplă metaforă este referirea la Dumnezeu şi prin pronumele personal „Tu" scris cu iniţială mare.

Dacă pomul era o simplă metaforă care trebuia folosită pentru a trece de cenzura comunistă, atunci „Tu" trebuia scris cu literă mică. Astfel însă, scris cu literă mare, acest cuvânt face ca referirile la Dumnezeu să nu mai fie doar simple metafore, ci o mărturisire de credinţă. Mai mult decât atât, autorul se referă, în cuvinte de profundă vibraţie creştină, la Logosul divin din Biblie, această carte „din piatră, care arde", o trimitere directă la Cuvântul Domnului care arde şi purifică până la capăt şi care îşi murmură, vorba lui Nichita Stănescu, înţelesul în chip lăuntric, cum zice poetul, altă trimitere la modul cum vibrează în om Cuvântul divin. Ţinând cont de contextul politic în care cartea lui George Dan se dorea a fi publicată, două, trei invocări religioase n-ar fi fost o problemă pentru cenzura comunistă, pentru că ele puteau fi eliminate din acele versuri, sau poemul cu totul, şi astfel se putea da drumul la volum. Dar când invocaţiile religioase se arată a reflecta credinţa autorului în Dumnezeu, sau religiozitatea sa în general, atunci, chiar şi o singură referinţă de ar fi, nu se mai elimină (aceasta sau poemul), ci volumul cu totul, autorul fiind pus la index. Aşa s-a întâmplat şi cu George Dan. Un poem în care credinţa vie a autorului se face jenant de vizibilă (pentru cenzura totalitară) este *Lazăre, vino afară!* Aici poetul dialoghează cu Dumnezeu (când se referă la El prin pronumele Tu, Tine, acestea sunt, din nou, scrise cu iniţiale mari, ca un fel de *quod erat demonstrandum)* atât prin adresare directă, cât şi prin metaforă: „Doamne, dă-mi mâna de fulger şi de vid la Tine când mă invit". Versurile exprimă clar dorinţa autorului de comuniune cu Dumnezeu. Aici situaţia este însă specială: nu Dumnezeu te invită şi tu răspunzi sau nu, ci, mai important, tu te inviţi la relaţia cu El, fapt ce indică conştientizarea nevoii de comuniune cu dumnezeirea. Iniţiativa omului arată că nevoia (resimţită în suflet) dă glas. Necesitatea de a fi în atenţia divinităţii este exprimată de poet prin cuvinte de intensă trăire religioasă: *Degetul gros arde şi mă animă/ Dar, Doamne, fă Tu lumină!/ Ridică-mă incendiu din raclă!/ Şi fiecare jeratic de os/ din peştera cărnii – ce luminos/ Lazăr chemat de Christos.*

Iată cuvinte de autentică trăire a relaţiei dintre credincios şi Dumnezeu. Cuvintele „Doamne, fă Tu lumină", duc în mod direct la ideea de creaţie, pe de o parte, când Dumnezeu a despărţit lumina de întuneric, *Fiat lux!*, şi pe de altă parte, la aserţiunea Mântuitorului Hristos care a spus despre Sine: „Eu sunt lumina lumii". Cine, deci, poate să facă lumină decât cel ce este lumină şi face lumina, adică numai Dumnezeu?

Şi versul „ridică-mă incendiu din raclă" este la fel de profund indicând aceeaşi vibrantă trăire interioară a relaţiei cu Dumnezeu. Ideea de incendiu duce la cea despre rugul aprins nemistuit în pustie. La George Dan fiecare os e un jeratic, un rug aprins, dar şi un Lazăr înviat, ceea ce înseamnă că toate oasele trupului arzând în raclă sunt o mulţime de Lazări înviaţi, care, ieşind nestricaţi din mormântul stricăciunii nu pot decât să cânte Osana!

În sfârşit, în poemul *Împăratul negru* George Dan are curajul, din nou, să ironizeze regimul comunist, culmea, în care voia să-şi publice volumul, printr-o serie de

imagini religioase negative, cum ar fi trădarea lui Iuda, Satana, ridicarea ştiinţei la nivel de religie, idolatria din episodul vechi-testamentar cu viţelul de aur, lepădarea lui Petru, răstignirea lui Hristos şi tragerea cămăşii Sale la sorţi ş.a., toate menite a ilustra trădarea unei naţiuni de către regimul care s-a pus în fruntea ei ca să o „salveze".

* * *

George Dan a fost un poet curajos. Chiar dacă în existenţa sa în ţară a mai trebuit să cocheteze cu regimul dictatorial, din aceste poeme se înţelege clar că nu din convingere, ci din strategie de supravieţuire, ca mulţi alţii. Totuşi, volumul *Oamenii din lande* ajuns, prin harul divin şi intuiţia luminată de credinţă a autorului, în mâinile istoricului şi criticului literar M.N.Rusu, a reuşit să apară, prin grija acestuia din urmă şi a Danielei Mariano, neciopârţit (spre deosebire de felul în care ar fi apărut într-o editură a timpului în urma obişnuitei cenzuri) şi în exemplară condiţie grafică datorită prestigioasei edituri Eikon din Cluj, precum şi prin grija necondiţionată a istoricului şi criticului literar Aurel Sasu, ca un fel de postumă mărturisire de credinţă a unui autor care, după modelul marinăresc, el marinar fiind, a pus mesajul în sticlă şi l-a aruncat în ocean, cu speranţa şi credinţa că cineva îl va găsi într-o zi şi va beneficia de el. Oceanul a fost timpul, iar descoperitorul în har a fost M.N.Rusu.

---

* **George Dan**, *Oamenii din lande.* Cluj-Napoca, *Eikon*, 2011

„Eşarfe în cer" de Dumitru Crudu sau eşecul lui Sisif *

Maria PILCHIN

Se zice că biografia începe când te (re)cunoaşte celălalt. Poţi avea o viaţă foarte bogată şi, pentru tine, o vreme, îndestulătoare, dar biografie nu ai. De aici – zice C. Noica – dorinţa de comunicare. Biografia se naşte dintr-o dorinţă de deschidere spre celălalt. Aş putea obiecta că, dacă instrumentul mi-e bun, dacă mă pot întreba cu el în legătură cu taine de nedezlegat ale fiinţei, ale existenţei, ce importanţă are că celălalt mi-l ignoră?

Irina Petraş, *Cărţile deceniului 10*

Cunoaştem cu toţii mitul despre Sisif, cel împingând la deal stânca uriaşă, dar nu prea ştim episodul în care acesta îl răpeşte pe Thanatos şi îl pune în lanţuri, timp în care pe pământ nu a murit nimeni. Or, chinurile sisifice ale omenirii ţin şi de perpetua încercare de a evita moartea, de a învinge în bătălia Marii treceri. Moartea e una din temele literaturii, oroarea sacră ca şi una din temele realităţii. O temă ce te opreşte din grăbita viaţă zgomotoasă, din acest *speed raliu* existenţial.

Am citit toamna aceasta o carte-poem, *Eşarfe în cer*, apărută la editura Cartier în 2012, o carte despre moarte, semnată de scriitorul basarabean Dumitru Crudu. Scriitura la persoana întâi nu e un simplu artificiu gramatical al acestui text. Poemul despre moarte ar părea că deschide uşi deschise, dar textul e lipsit de acel zel literar care domină multe pagini, e absentă elaborarea, e vorba de un text organic, produs de biografic şi de o sensibilitate poetică ce ajunge să pătrundă în cele mai criptice adâncimi umane. Aici lipseşte acea grandilocvenţă abstractă, patetică, practicată în astfel de contexte poetice.

După lectură descoperi că rămâne ceva intangibil printre rânduri, unele interstiţii nespuse în spatele versurilor netede şi liniştite. *Homo domesticus* din „Oameni din Chişinău" iese din cotidian prin

conştientizarea morţii, mai bine zis, e scos de ea din rutină. Moartea apare ca acea întâmplare extraordinară care te smulge din cursul căldicel al vieţii. Tanatosul e şi o trădare în care în loc de „30 de arginţi" apar cei „30 de colaci", dar fără perceperea instinctivă a bolilor ca o imperfecţiune, ca o vină, e trădarea făcută de timp şi de noi nouă. E şi o moarte intimă aceasta, ca o pândă a fiecărei zile, ca duşmanul care te face să fii mereu conştient de existenţa sa, un rău ce face bine, prin perpetuul zvâcnet al ideii că ne trecem.

Poemul poate fi citit ca o hartă, ca o dimensiune textuală topografică, tehnică remarcată şi în „Salvaţi Bostonul", precum şi în alte cărţi semnate de Dumitru Crudu. În timpul lecturii plăcea absenţa acelei intonaţii pastelate a poeziei de circumstanţă domestică. „Numerele de telefon ale celor/ care nu mai sunt" e versul în care „citeşti" un fel de carte de telefoane a morţilor, mai mult decât un spaţiu domestic intim şi de bagatelă. Or, morţii continuă să trăiască prin numele lor scris în agenda de telefoane, dar şi în cartea apocaliptică ce aşteaptă sunetul trâmbiţei. „Ieri toată seara am privit fotografii de ale unor oameni care nu mai sunt în viaţă". Tot ce rămâne după noi nu e decât o arhivă de familie, acesta este mesajul.

Cartea are un mesaj familist, unul ce nu deranjează, chiar place, azi, într-o epocă a crizei valorilor tradiţionale. E şi o carte despre frica de nefiinţă: „Niciodată nu mi-a fost atât de frică, cum îmi este acum". E frica, angoasa în faţa necunoscutului cunoscut. Or, toţi vorbim despre moarte, dar e la fel de misterioasă, e blagiana lumină selenară care sporeşte taina.

În versul „pe faţa ei curg petale de crizanteme" intuieşti o percepţie cumva niponă a morţii, de o cromatică albă, de doliu oriental sau de un galben de doliu european.

Moartea care produce emoţia estetică, iată un moment care surprinde în aceste pagini. Invocăm aici elementul floral prezent, când „scuipa petale de maci înroşiţi", „petale ofilite de trandafir", citeşti „un cireş înflorit în plină iarnă", ca o sacura din estul european, şi un bacovian „coşciug şi coroane de flori", şi „culcată pe o saltea de mărăcini", fiind prezent filonul popular, dar şi cel creştin. Floralul sugerează ideea de ikebane de sens, un miniatural semantic textual. Textul are ceva şi de Van Gogh, cu „dacii galbene" ca floarea soarelui. Dar esteticul produce emoţii intelectuale, nu e doar o formă, e şi o epică de idei în versuri, în primul rând.

Citeşti şi dimensiunea psihanalitică a eului la 3 ani şi momentul ludic, arghezian, acel „am să mă joc odată cu voi de-a ceva ciudat": „Când aveam 3 ani taică-meu îşi punea mâinile pe/ piept, îşi întindea/ picioarele spre uşă, le lipea unul de altul/ cu degetele în sus, îşi închidea ochii şi nu/ mai respira/ stătea ţeapăn ţeapăn şi eu îl zgâlţâiam dar el/ stătea ţeapăn ţeapăn/ şi nu mai respira/ zilele acestea Zoia Gheorghievna şi-a pus mâinile pe/ piept şi a încetat să mai respire/ dar eu, vorba lui Berryman, demult nu mai am trei ani". Ludicul şi modul repetitiv ca o incantaţie te face să constaţi astfel o retorică luminoasă a poemului, una latentă, dar sesizabilă.

E vorba de o tulburătoare poezie a Marii Treceri. Moartea e dintre noi, e neşansa imanentă a sorţii, e o proiecţie a noastră la un moment dat. Stingerea ca o vertiginoasă clipă care este eternitatea cea sesizată pe fundal de vânzoleală a oraşului basarabean. Muribunda e beatificată prin moarte: „ca un copil,/ pe care ai vrea să îl iei în braţe şi/ să te

plimbi cu el prin cameră", „e ca şi cum aş fi ţinut în braţe o picătură de apă". E şi o imagine a increatului, ajuns în ceasul dispariţiei sale, omul se întoarce în starea iniţială, în apele sale amniotice. Astfel creaţiunea e un degradeu al Increatului, e ipostaza căderii lui în devenire şi moarte, pe care o implică orice individuaţie.

E prezent şi elementul de bestiar: „veveriţa şi haita de maidanezi", hăituire după care rămân „doar câteva floace de păr roşcat/ şi câteva urme de sânge" în curtea spitalului de hematologie. Pe lângă frică, moartea apare aici, ca şi moartea ca o formă de extaz, ca o stare de cunoaştere superioară, o cunoaştere în afara binelui şi răului, în afara plăcutului şi neplăcutului, aşa cum moartea este o lipsire de senzaţii. În acest sens, cartea lui Dumitru Crudu, *Eşarfe în cer* e şi parafraza poveştii în care Făt-Frumos revine în „Valea plângerii" şi se întâlneşte cu moartea. Eul liric din această carte se întâlneşte cu moartea atunci când nici nu se aştepta, această întâlnire inopinată asigură şi nota tragică a cărţii, doar că e un tragism latent, care nu ţine de un scop în sine al proiectului auctorial.

Dacă lectorul ar parcurge doar subtitlurile acestui text (poem), ar descoperi un alt poem. Nu credem că e vorba de mici trucuri textualiste. La lansarea cărţii, ce a avut loc pe 18 octombrie la Librăria din Centru din Chişinău, criticul literar Lucia Ţurcanu evidenţia cele 24 de fragmente de poem (precum cele 24 de vămi ale văzduhului) şi cele 40 de pagini tipografice (precum cele 40 de zile după moarte), care, după cum mărturisea ulterior Dumitru Crudu, ţin de întâmplarea editorială, ca să nu vorbim de mistic.

Această carte este şi un manifest tacit, subconştient al noăzecistului marginalizat şi infantilizat de precursori. E un manifest de maturitate al poetului vaccinat şi emancipat de înaintaşi. Fronda, scrisul în susul apei textuale dispar pe fundalul unui text cuminte, cu minte chiar. Lecturam această carte paralel cu *Strofe la moartea tatălui meu* de scriitorul spaniol medieval Jorje Manrique şi descopeream la Dumitru Crudu lipsa acelui complex al originalităţii (genialităţii) care domină feuda literară basarabeană, unde se uită că nimeni nu este un Adam literar, în formula lui Rubén Darío.

La un moment dat am înţeles că această carte-poem preexista cumva în autor, aşa cum e în fiecare din noi. Fiind un text plural, ea va stârni îndreptăţita discordie a comentatorilor. Există însă o frică în a aborda cartea cu jargonul specific analizei literare, căci cartea e despre tăcere, Marea Tăcere, unde Logosul rămâne pe din afară, e un accesoriu şi un instrument de exprimare, căci altul nu există la îndemână. Cuvintele sunt expresia existenţei pentru suferinţă şi moarte.

Dar Dumitru Crudu pare să posede mânuirea cuvintelor ce exprimă tăcerea, acea dexteritate de raportare artistică a necunoscutului la cunoscut.

Cuvintele se interpun uneori între scriitor şi cititor, între interpret şi publicul livresc, de aceea am avut un mod ciudat de a lectura, am încercat să mă detaşez de autorul omul, pentru a citi cumva izomorfic această carte, să identific acele constante literare ale liricii tanatice.

---

* **Dumitru Crudu,** *Eşarfe în cer*. Chişinău, *Cartier*, 2012.

CĂRȚI COMENTATE DE...

Vasile IANCU

JURNALUL CA LITERATURĂ, JURNALUL-DOCUMENT

Un mod de a ne mărturisi – direct, aşadar, fără intermediul personajelor, plăsmuite ori ba –, o posibilitate de a ne pune în valoare memoria, cu mijloacele prozei austere, în felul ăsta privim jurnalul. Când autorul are şi talent literar şi îl pune la treabă în scrierea jurnalului, atunci textul devine literatură curată. Când, în timpurile moderne, scriitori de calibru, precum Jules Renard, André Gide, Charles du Bos, Ernst Jünger, Julien Green, Virginia Wolf, Kafka ş.a., iar din spaţiul literelor române, un Mihail Sebastian, Mircea Eliade, Camil Petrescu, ceva mai încoace, Radu Petrescu, Marin Preda, I. D. Sârbu, Constanţa Buzea ş.a., când scriitori de seamă au considerat că, adesea, viaţa, în complexitatea ei nudă, e mai relevantă decât ficţiunea, genul numit jurnal s-a îmbogăţit cu opere. În alte cazuri, istoria literaturii, de la noi şi de aiurea, a înregistrat cărţi de valoare artistică incontestabilă, în care jurnalul scriitorului (sau al unui personaj), introdus în structura intimă a romanului, joacă un rol important, pune în lumină portrete, stări sufleteşti, conflicte.

Precursori iluştri ai jurnalului – poate, nu înţelesul de acum, când noţiunea defineşte nu neapărat evidenţa existenţei diaristului („zi de zi"), ci un sens mai larg –, au fost şi-n antichitatea greco-latină (Marc Aureliu), şi-n Evul Mediu (Sf. Augustin). Ce observă criticul şi istoricul literar Eugen Simion, comentator sagace al genului, el însuşi rafinat „practicant" al jurnalului şi memorialisticii, în legătură cu scriitorul român? „Dacă ne luăm după memoriile, jurnalele scrise de oamenii de litere, noi, românii, avem un puternic sentiment al pudorii, trecem multe lucruri sub tăcere, **ne oprim când trebuie** (pe hârtie, se înţelege) – s.n. –, nu suntem necuviincioşi, ne ferim să vorbim (iarăşi, în literatură) de actele intime. (...) Scriitorul român preferă să vorbească prin aluzie, ocoleşte termenul buruienos, opreşte capitolul din roman după ce eroii sting lumina în camera de culcare" (***Sfidarea retoricii. Jurnal german***, *Cartea Românească*, 1985). Sigur că ştim şi auzim prea bine – „în viaţa de toate zilele, tabu-urile cad, limbajul este liber şi colorat, sfinţii creştini sunt răstigniţi în înjurături pitoreşti, vălul ruşinii este dat cu brutalitate la o parte". Cum se întâmplă într-o bună parte a *producţiei* literare de după 1990, infirmându-l oarecum pe dl. Simion. O modă! Sperăm. Nici pudibonderia nu face prea bine literaturii (artei, în genere), ştirbindu-i din autenticitate, dar vulgaritatea până la pornografie, cu certitudine, o lasă lată.

Ce sunt, în esenţă, memoriile, confesiunile unor cunoscuţi autori din istoria literaturii universale (fireşte, şi din cea românească)? Nişte jurnale *sui-generis*. Pagini de literatură memorialistică autentică s-au născut şi se vor naşte din însemnări de jurnal, din notaţii mai mult sau mai puţin cotidiane, mai mult sau mai puţin subiective. Dăm cuvântului *jurnal* un înţeles mai lax, cum spun mai sus.

Pentru că rari **jurnalieri** consemnează – *stricto sensu* –, chiar zilnic, gândurile lor, întâmplările vieţii lor. În bună măsură, memoriile ducelui de Saint-Simon sunt şi pagini de literatură, deşi el s-a socotit istoric şi şi-a scris memoriile în această ipostază. Însă, arta de a povesti, de a face portrete expresive, de a creiona caractere, stilul, toate, îl situează, indiscutabil, şi în rândul literaţilor esteţi. Memoriile sale au – la temelie, ca să zicem aşa – pornirea în jurnal.

Notaţii de genul: „Prima miercuri din postul Paştelui..." (în glosele ediţiei franceze, 20 febr. 1692); „Sâmbătă, 11 iunie, curtea s-a întors la Versailles..."; „Domnul prinţ de Conti a murit joi, 21 februarie, pe la orele nouă dimineaţa..."; „Luni, 30 aprilie, Regele a luat curăţenie şi a lucrat cu Pontchartrain după-amiază..." (ediţia antologată, tradusă şi prefaţată de Maria Carpov, *Univers*, Buc., 1990), astfel de notaţii sunt de jurnal clasic. Apoi, *proza expozitivă*, cum au fost numite memoriile, discursurile, cugetările lui W. Churchill, ilustrul om politic englez, este foarte uşor databilă, precum un jurnal. *Proză expozitivă* premiată Nobel – pentru literatură! – graţie „măiestriei descrierii istorice şi biografice" (motivaţia jurnalului). Jurnalele semnate de Alice Voinescu, Nicolae Balotă – ca să oferim şi alte exemple semnificative – au multe pagini de beletristică autentică. ***Jurnalul fericirii*** al lui N. Steinhardt a purces pe calea regală a prozei româneşti de confesiune. Autorul mărturisirilor devine şi personaj literar. Ca şi în alte cazuri, dialoghează cu el însuşi şi cu lumea. Reliefante sunt jurnalele lui Aurel Dumitraşcu, îngrijite de Adrian Alui Gheorghe. Nu mai teoretizăm genul adus aici în discuţie. Reamintim doar că Eugen Simion, teoretician şi critic literar redutabil – contrazicându-l cu argumente valabile pe Roland Barthes, care a privit jurnalul ca pe o anexă la operă –, a întors subiectul pe toate feţele într-un studiu de mare întindere: ***Ficţiunea jurnalului intim***, *Univers Enciclopedic*, Buc., 2002 (peste 1000 de pagini, în 3 volume). O adevărată sinteză, un reper bibliografic în materie, de neocolit. Şi, când tu însuţi eşti autorul unor cărţi foarte interesante şi gustate, la lectură, precum ***Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian***, demersul teoretic e şi mai convingător.

Într-un alt registru, cu ceva ani înainte (1989), Ioan Holban a tratat temele – *jurnalul intim* şi *autobiografia literară* – cu sagacitate şi aplicaţie de prob critic şi istoric literar (***Literatura subiectivă...***, Ed. *Minerva*). A revenit, şi în alte studii şi articole, asupra acestei literaturi, afirmând, de pildă, că „jurnalul este o carte între celelalte cărţi" şi că „se poate spune că o bună parte din ceea ce are mai valoros proza noastră contemporană se circumscrie discursului persoanei întâi, fie că aceasta «transpare» din textele generaţiei '80, fie că se declară în jurnalele şi autobiografiile prozatorilor..."

Chipurile vii ale însemnărilor diaristice

Am citit, recent, cu interes legitim şi – foarte important – cu plăcere două cărţi ce se înscriu, fiecare cu *marca* sa, în genul adus aici în discuţie: să-i zicem *jurnalier* şi *memorialistic*. Primul op: ***Provinciale. Fragmentarium 1975-1989*** (Ed. *Babel*, Bacău, 2012), semnat de **Constantin Călin**, al doilea: „***... aşa se scrie istoria!***" (documentar 1944-2012), ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Iaşi, Ed. *Pim*, 2012, de **Gheorghe Drăgan**.

Ambii autori recidivează într-un fel sau altul. Constantin Călin, în vol. ***Stăpânirea de sine. Miscelaneu*** (*Ateneul Scriitorilor* Bacău, 2010), dar şi în ***Despre şapcă şi alte lucruri demodate// Două drumuri la Malmö*** (Ed. *Agora*, 2001), ***Gustul vieţii...*** (*Agora*, 2007), iar Gheorghe Drăgan în ***Jurnalul lui P. H. Lippa*** (2010), jurnal ca un roman, pe care

l-am comentat într-un număr al revistei noastre. Nu sunt deloc mefient față de jurnal, de memorialistică. Dimpotrivă. Şi nu numai pentru că şi noi cultivăm, într-un chip particular, credem, aceste modalităţi prozastice, neavând ritmul cadenţat – riguros al lui C. Călin sau – şi mai abitir – al lui Const. Trandafir (despre jurnalul căruia am făcut ceva referiri în două texte).

C. Călin nu are numai calitatea de „martor”. Este revelatoare opinia sa despre jurnal, aflată în ***Stăpânirea de sine***: „Jurnalul e cel mai fidel instrument de autocontrol. Datorită lui sunt «transparent» şi pentru prieteni, şi pentru duşmani, câţi oi avea. Apoi, scriindu-mă pe mine, nu scriu exclusiv pentru mine. Îmi asum un rol, acela de a-i stimula şi pe alţii să se gândească la ei şi să profeseze în direcţia sincerităţii”. Un moralist franc. Şi, la fel de grăitoare, un gând din proaspătul volum: „Consider confesiunea un act igienic, un act salutar, un act de curaj”. Diaristul crede că, dacă o idee nu ia forma scrisă, nu te mai vizitează niciodată. Relativă constatare. Pentru că sunt gânduri care revin în paginile ***Provincialelor***, gânduri şi personaje – unele – obsesive aproape. Bunăoară, G. G. Ar putea fi – metamorfozat, fireşte – personajul unui roman satiric, personaj înrudit cumva cu un Tănase Scatiu, cu un Dinu Păturică, parcă şi cu Gorică Pirgu, şi cu Stănică Raţiu... Din galeria acestora, plantat, însă, viguros în contemporaneitatea crudă şi banală. Personaje (şi oameni) de găsit în toată literatura lumii, în toate timpurile. *Nihil novi sub sole...*

Între calităţile scriiturii lui Const. Călin, regăsite şi-n această nouă carte, două le remarcăm cu deosebire: sinceritatea (poate nu numai a „celui ce se eliberează de nervi”) şi stilul foarte îngrijit. Aş zice, mai degrabă, elegant. Dar virtuţile formale ale acestui scris nu sacrifică în niciun fel sensul zicerilor, miezul (copt) al frazelor. Altfel spus, scriptorul e acut responsabil faţă de cuvântul aşternut pe hârtie. Nu-l lasă să zburde hai-hui. S-ar putea presupune că această aplecare preţioasă către expresie ar „tăia” din farmecul cuvântului spontan, ţâşnit, „neprelucrat”? Depinde de talentul condeierului, de dreapta măsură, de câte şi mai câte lucruri, unele, din zona misterului. E bine de reţinut ceea ce afirmă autorul însuşi: „Absolvent de filologie, nu privesc însă cuvintele ca un lexicograf, ci ca un moralist: le asociez mereu cu faptele...” Un moralist în niciun caz fastidios. Ştie să ţină cumpăna dreaptă. Cu luciditate şi bun simţ.

În altă ordine a gândurilor, la Const. Călin se vede nu doar exerciţiul îndelungat – laborios al publicisticii profesioniste (atât în presa culturală/ literară, cât şi în cea cotidiană, social-politică), ci şi cultul pentru **cartea de învăţătură**. Ghicim, deopotrivă, şi teama de a nu fi banal, de a înşira „cuvinte goale/ Ce din coadă au să sune”. Spune, la un moment dat, că ar dori ca însemnările sale să fie nişte eseuri de o maximă concentrare. Constantin Călin e un iubitor de idei, de judecăţi de valoare – frecvent, descoperim în cărţile sale, bineînţeles, şi în studiile despre Bacovia (trei volume solide), spuse cu frumoasă încărcătură morală, cu sâmbure apoftegmatic –, dar şi un perpetuu alergător după himerele sufletului. Câteodată, rar de tot, mai găbjeşte câte o coadă de himeră. Şi-i simt bucuria, discret strunită.

În cartea de care ne ocupăm, autorul îşi ia libertatea – cum afirmă în prefaţă – să scrie şi ceva despre sine. „Nu sub formă de autobiografie, ci sub una de «cronică» (...) Principalul izvor folosit sunt propriile mele însemnări diaristice”.

Păcatul tinereţii – pentru că de pe atunci tot face notaţii – a devenit un **act reflex**. Şi, ca în atâtea alte cazuri **jurnaliere** – ştim asta –, această obişnuinţă, deloc mecanică, să ne-nţelegem, are forţa necesităţii, mai cu seamă în momente dificile. Când, de cele mai multe ori, nu avem niciun răspuns logic, firesc, la ceea ce ni se întâmplă rău. În „cronica”

lui Constantin Călin dibuim mai de toate: dezamăgiri, multe, din nefericire, indignări iute potolite, nostalgii, iubiri – de carte, de prieteni, de familie, de neamurile sale din Udeştii Bucovinei –, opinii politice ferme, convingeri morale, spirituale, judecăţi privind literatura, preferinţe cărturăreşti, portrete, scurte incursiuni în istorie, cultură, civilizaţie etc. Ne oprim la câteva pasaje ce îl revelează pe prozatorul Const. Călin. Să nu regrete că n-a publicat un volum de proze. Povestitorul e aci. Un portret: „Naşa e o femeie căreia îi place să vorbească mult, ca pe scenă... Are şi o mimică bună. Poartă basma înnodată la spate, pe care când o dă spre creştet, când o coboară la baza frunţii, pe ochi, astfel că faţa ei se luminează şi se umbreşte de la un moment la altul... «Naş-tu Constantin a murit – îmi spune – în vârstă de 57 de ani, în 1960, după ce a stat doi ani la Socola. Iată, au trecut de-atunci 23 de ani!» Apoi, privind dramatic cerul, adaugă: «Doamne, cât am mai trăit! De-acuma mă poţi lua oricând!» La 71 de ani, e încă dreaptă, vioaie, curată (i-am sărutat întotdeauna mâna cu plăcere), cu simţul de observaţie la fel de ascuţit, ca de când o ştiu, şi gura rea, necruţătoare cu cine trebuie. Pe mine mă laudă, căci din cei peste 50 de inşi pe care i-a botezat, sunt singurul care-i trimite, la Paşti şi la Crăciun, câte o felicitare. «*Cinule*, să fii sănătos!»". Duios portret. Şi o scenă tensionată: „Ni se spunea că am putea fi atacaţi oricând de «duşman». Deşi incomplet instruit, când a venit rândul plutonului din care făceam parte, m-au pus de gardă: ziua, la postul din fundul cazărmii, care era lângă linia ferată (de unde am văzut cum trec spre Ungaria marfare cu tancuri şi tunuri ruseşti), noaptea, de la 1 la 3, mai în interior, lângă un depozit. Ningea şi bătea vântul. Atârnat de un fir, becul aprins în vârful stâlpului lipit de gard proiecta umbre lungi, suspecte, până aproape de mine. În vecini hămăiau întruna câinii. M-a cuprins o spaimă înnebunitoare...". Închei comentariul nostru despre ***Provincialele*** lui Constantin Călin – deloc provinciale –, o carte cu multe pagini sapienţiale, în acest original şi interesant jurnal, cu o zicere a autorului: „În ciuda faptului că am făcut-o de sute de ori, nu-mi place să vorbesc în public, pentru că nu pot să şterg nimic din ceea ce spun".

Istoria, în flash-uri rememorative

Ce-i cartea aceasta semnată de **Gheorghe Drăgan** – „***...aşa se scrie istoria!***"? Ne lămureşte chiar autorul în subtitlul volumului: **documentar**. Când vezi, însă, ce perioadă cuprinde **documentarul**, te întrebi cum de a izbutit Gh. Drăgan să privească, fie şi în *flash*-uri, istoria de 68 de ani? Sigur, poţi face însemnări diaristice, incursiuni foarte rapide într-un moment sau altul din cele aproape şapte decenii, de la intrarea trupelor Armatei Roşii (ocupante) în România Regală şi până în zilele noastre. Ar însemna aproape 25.000 de însemnări (365 de zile x 68 de ani); volume, nu glumă. Titu Maiorescu a fost extrem de parcimonios cu notaţiile în jurnalul său – ***Însemnări zilnice***! – şi tot au ieşit 3 volume. Noţiunea nu e acoperită. S-ar supăra istoricii de meserie, alcătuitorii de documentare istoriografice. Titlul era îndeajuns. Subtitlul derutează. E drept, şi autorul, în nota explicativă la ediţia de faţă, pune între ghilimele cuvântul. Un pic de prudenţă nu strică.

Ce cuprinde, totuşi, „documentarul", pe care l-am parcurs – o mai spunem – cu aplecare interesată? Mai cu seamă că multe din secvenţele consemnate în cele 370 de pagini ne sunt cunoscute. Mijlocit sau nemijlocit.

Îl citãm pe Gheorghe Drăgan din ale sale precizări: „Aici şi-au găsit locul notaţiile referitoare la variate aspecte din «câmpul muncii» culturale al anilor 1950-1989, cu

toate «florile» sale, autohtone sau exotice: transformarea cărţii în mijloc de propagandă a bolşevismului sovietic, cenzura (şi autocenzura!), presiunea ideologică permanentă, teroarea poliţienească, exersarea dictaturii personale la toate nivelele «instituţionale», gustul (nedisimulat!) pentru limba de lemn, încurajarea turnătoriei («ciripitorii»!), şantajarea cu «dosarul», încercarea de a controla viaţa personală, în scopul realizării idealului comunist – «omul nou». **Addenda** cuprinde şi o serie de comentarii, unele ceva mai lungi decât acelea din prima ediţie, pe date şi fapte din perioada 2002-2011".

Un episod, pe larg povestit, îl priveşte pe profesorul Mihai Drăgan (fratele lui Gheorghe D.), de la Facultatea de Filologie a Univesităţii „Al. I. Cuza", „lucrat" în mod mârşav de foşti colegi – să le spunem aşa? –, de studenţi manipulaţi şi tulburaţi, după anul 1990, acuzat pe nedrept şi înlăturat din corpul universitar, în valul mocirlos din acele zile postdecembriste; alt episod îl „prinde" în fraze necruţătoare pe un colaborator notoriu al Securităţii, cadru didactic universitar, băgăcios peste poate şi în anii de după evenimentele din decembrie 1989; pasaje semnificative, sub forma unor scrisori, sunt dedicate unchiului Gheorghe Cahu (el este cel care i-a zis nepotului: „Mde, măi băiete! **Aşa se scrie istoria!**"), tip luminos, inteligent, onest, un avocat al dreptăţii. Sunt, apoi, schiţate multe portrete (de oportunişti – gârlă!, de lichele cu apucături dictatoriale, după modelul Ceauşescu, nu?, ipochimeni detestabili, cunoscuţi în lumea culturală a Iaşilor prea bine). O evocare aparte îl vizează pe Sandu Curiman, de neam răzeşesc, bărbat gospodar, deţinut politic.

Documentele în facsimil completează sugestiv „jurnalul" lui Gheorghe Drăgan. Un alt document – bine scris – ce adaugă încă o felie de viaţă (trăită) la istoria noastră contemporană.

ÎNTRE CULTURĂ ŞI EXISTENŢĂ, CU „LUCIDITATE ŞI NOSTALGIE"

Ioan St. LAZĂR

Orice carte trebuie să fie în felul ei un roman: să îţi dea sentimentul aşternerii la drum şi pe acela al călătoriei – scrie, cu anume îndreptăţire, **Dan Ciachir**, într-o cugetare din volumul său ***Luciditate şi nostalgie*** (2005), şi nu este greu să intuieşti, printre rânduri, că, în viziunea acestui autor (camilpetrescian?!) saturat de lecturi, între existenţă şi cultură, mai degrabă decât ar fi o cezură, ar fi mai ales o interdependenţă: cartea/ cultura poate determina existenţa (sentimentul acesteia), după cum şi existenţa îi pretinde culturii să-i fie analogă, „vie"/ nu abstractă, cu dinamica trăirii şi creativitatea acesteia.

A se parcurge, în acest sens, eseul „Între cultură şi utopia ei" (din acelaşi volum), care (scris în 1983) devine semnificativ pentru modul de gândire şi trăire al autorului, ca şi pentru practica sa literară. Departe de a aminti vociferările din epocă la apariţia *Jurnalului de la Păltiniş* semnat de Gabriel Liiceanu, Dan Ciachir ajungea la esenţă, observând că *tema principală (...) în jurul căreia gravitează această carte (sau această experienţă) este concepţia despre cultură a lui Constantin Noica* – o concepţie statică, quasi-monadică, a culturii existând „în sine şi pentru sine", cultură a posibilului/ a proiectului şi mai puţin a realului, „cultură de acumulare şi mai puţin una de creaţie"; desprinsă de Contingent, ideală, validă în planul

atemporal, ea îşi vădea (pentru discipolii Magistrului, dar nu numai pentru ei!) carenţe în privinţa adecvării la temporalitate, ale cărei probleme impun rezolvări stringente şi concrete pentru viitor. *Cultura de astăzi* – scrie în postmodernitate Dan Ciachir – *nu aşteaptă tratate şi comentarii la comentarii, ci aşteaptă soluţii, aşteaptă fapte care să restaureze spiritual omul*, cum au făcut, spre exemplu, un Dostoievski, un Pârvan, cu îndemn la viaţă şi la creaţie.

Aşadar (şi aceasta este sugestia din finalul eseului, transformată în practică a vieţii şi a scriiturii sale de către Dan Ciachir), între cultură şi existenţă trebuie să fie o intercomunicare, o „irigare" reciprocă, chiar un schimb de valori: existenţa poate deveni culturală, după cum şi cultura poate dobândi vibraţia existenţei, astfel marcându-şi şi una, şi cealaltă necesara creativitate. Cu această optică, Dan Ciachir evocă, într-o primă serie de articole din susamintitul volum, generaţia *Criterion*, care, fără să ştirbească ceva din altitudinea culturii înalte, o scoate pe aceasta din cadrul universitar închis şi o apropie de omul existenţei curente, practicând o jurnalistică bogată şi pedagogică. *Nu mai aveam complexul de inferioritate pe care-l avusese generaţia profesorilor noştri: că nu poţi publica articole într-un cotidian, ci numai într-o revistă academică* – mărturisea Mircea Eliade. *Noi voiam să ne adresăm publicului cât mai larg şi să animăm cultura română care, fără asta, risca să se scufunde în provincialism.* În acest mod, ca şi în modelul Spaniei „lui Unamuno şi Ortega", *ziarul devenise instrumentul muncii intelectuale*, cel ce făcea joncţiunea între cultură şi existenţă. Iar aceasta însemna, dacă e să rămânem la exemplul lui Mircea Eliade, nu doar *Scrisori către un provincial*, ci şi *Itinerariu spiritual*, *Oceanografie*, *Solilocvii*, *Şantier* şi încă alte cicluri sau volume de articole scrise cu „nerăbdarea creaţiei", fără un sistem anume, dar subsumate preocupărilor pentru „destinul culturii româneşti" în istorie şi în eternitate, lucrări în care n-a ezitat să vorbească şi despre sine, ca autenticitate umană în ipostaza dialogică cu contemporanii. Astfel, se relevau, într-o factură culturală, forme de *lirism existenţial*, întâlnite deopotrivă la Nae Ionescu şi Mircea Vulcănescu, la Emil Cioran şi alţi exponenţi ai generaţiei, pentru care prioritate aveau expresia proprie a trăirii unei idei sau, cum scrie Dan Ciachir, *primatul existenţei asupra «operei» concepute aprioric ca o construcţie (...), primatul fragmentului viu faţă de Întregul pe cale de edificare în timp* (parcă răsună postmodern acest gând!).

Acestei ilustre precedenţe i-a urmat (şi i s-a alăturat!), cu publicistica lui de peste 40 de ani, Dan Ciachir, care s-a hotărât să-şi adune în volume „producţia" articlieră numai târziu, când aceasta a părut să configureze, prin teme constante, neîngrădit practicate, un posibil program subconştient. Însă, mai mult decât a decide (şi noi) asupra acestuia, este important a observa că reputatul eseist de azi, cunoscător avizat al generaţiei criterioniste, prelungeşte în izvodirile sale atribute ale creaţiei cultural-spirituale descinzând din libertatea de spirit acordată discipolilor de către maestrul Nae Ionescu şi, totodată, reuşeşte să-şi profileze trăsături proprii, originale.

În rândul atributelor de factură interbelică, aş aşeza, mai întâi, predilecţia pentru genul deplinei libertăţi, *eseul*, în care joncţiunea între cultură şi existenţă se insinuează subtil şi particular, indiferent de proporţiile textului, ca, de pildă, într-un articol intitulat frapant „Lună nouă şi lună plină" (1987) din ciclul al doilea („Fatalism şi realism") al volumului de comentat. *Pentru C. Noica numai ceea ce poate fi povestit avea valoare; pentru mine – numai ce poate fi tăinuit* – scrie Dan Ciachir ca un fel de ipoteză a unei teoreme geometrice care urmează a fi demonstrată, de unde instanţa dialogică între două opinii contrare, susţinută de autor, nu din spatele scenei (al scenariului) precum dramaturgul, ci „la vedere" şi „auzire", pe „scena" „teatrului", care se transformă într-o dezbatere de idei,

tema fiind opţiunea pentru prestigiu sau, dimpotrivă, pentru fuga de el, de ispita lui. Din nou aceeaşi problemă a raportului dintre Operă şi Fragment. *Opera* – scrie eseistul din postmodernitate – *este idolul căruia o categorie sau un tip de oameni îi aduc ofrande necontenit, îi închină sănătatea, liniştea, libertatea, chiar şi viaţa. Şi totul se încheie* ***rotund****, desăvârşit, ca într-un basm sau ca într-o apoteoză. Şi în final luna plină zâmbeşte radios deasupra ta* ... Numai că există şi cealaltă categorie sau celălalt tip de oameni (între ei incluzându-se şi Dan Ciachir), care-şi refuză încorsetarea în proiectul de construcţie obstinată a Operei, preferând „locuirea" în athanorul diverselor forme ale vieţii şi precipitatul rar (cu atât mai preţios!) în sunetul tainic din cornul *lunii noi* – spun eu, pe când autorul nostru preferă atitudinea înţelegătoare, dar şi polemică faţă de modul oponent de a fi. Ceea ce nu ne surprinde ...

Discipolul din contemporaneitate al lui Nae Ionescu (i-a făcut un portret punând ceva şi din sine) îmbracă adesea şi „mantaua" lui Emil Cioran (din care a tradus) şi implică (asemenea lui Nietzsche de mai înainte), în lumea saturată de cultură, *o deplasare a accentului de pe creier pe inimă.* Rezultă, subiacent, *lirismul superior,* năzuit să „irige" subteran deşertul abstracţiunilor, vitalizându-le, joncţionând, în fapt, cultura cu existenţa, spre binele reciproc în conubiu (a se vedea, în acest sens, excelentul crochiu *Sartre duhovnic*). Obişnuit să caute, în fiecare domeniu abordat, „celula generatoare" a fenomenului produs, Dan Ciachir, ferindu-se să afirme, dar sugerând copios (prin procedeul leit-motivului), pare să fi găsit generaţiei *Criterion*, ca un al doilea atribut major şi „celulă generatoare", acel irepresiv *lirism existenţial* la înalte cote intelectuale, care face farmecul fiecărei personalităţi încorpora(n)te, lirism în deplină conjuncţie şi armonie cu obiectivitatea cunoaşterii ştiinţifice şi cu necesara libertate de manifestare şi expresie proprie. Iar această îngemănare caracteristică scriiturii criterioniste o asimilează pentru scrisul lui şi „ucenicul" Dan Ciachir, mai puţin în intenţia şi mai mult în temperamentul cu care se exprimă.

Totodată, în scrisul publicistului de azi, şi alte trăsături de scriitură interbelică îşi află particularizări ce-i conferă autorului (şi stilului său) o savoare proprie: instanţa dialogică ajunge colocvialitate (adesea, convivialitate), rigoarea ideii – un palimpsest de notaţii şi conexiuni pe cât de frapante, pe atât de semnificative, dezinvoltura frazei – un itinerar subtil, uneori sinuos, încheiat nu o dată aforistic, retorica discursului – contracarată printr-o lejeritate impredictibilă, din care nu lipseşte fragmentarea, pentru a face loc suspansului antrenant. De toate acestea ne convingem parcurgând excelentul eseu intitulat „Gore Pirgu sau apoteoza tupeului" - în care, deopotrivă cu virtuţile criticului literar, sunt relevante şi alte dimensiuni ale personalităţii şi scrisului acestuia, de data aceasta pe linia moştenirii caragialiene în interbelic. Corelaţie, măcar parţial, validă.

Pornind de la afirmaţia lui Emil Cioran *Indignarea nu este atât o reacţie morală, cât una literară* (ceea ce ne aminteşte de celebra propoziţie a latinului Martial *Indignatio facit versus*), Dan Ciachir, care s-a manifestat nu o dată şi în ipostaza pamfletarului, sesizează: *Flagrant de asemănătoare este (...) atitudinea lui Cioran cu aceea a eroilor lui Caragiale: la majoritatea personajelor sale există, cum bine se ştie, un excedent de* ***indignare****. Iar indignarea lor merge mână în mână cu retorica şi cu risipa de cuvinte.* Exemplele sunt multiple şi nu doar ale celor din „starea a treia", ci şi ale unui Caţavencu sau Crăcănel. *Toţi aceşti oameni, la care disproporţia dintre intenţie şi posibilităţi este tragică, ar vrea să facă* ***ceva ce ştiu dinainte că nu sunt în stare****. Ei* – observă în continuare autorul nostru – *au nostalgia actului, a faptei, care, iarăşi o ştiu, nu pot fi simulate de ei. Ascultându-se, suportându-se reciproc, respectând regula jocului, ei îşi duc unii altora sarcinile,* instituind, ca simulacru, *teatralitatea.* Dacă, însă, nici un personaj caragialian nu

ajunge un tip adiţionând toate trăsăturile „speciei”, această ipostază arhetipală o va realiza, prin Gore Pirgu, Mateiu I. Caragiale, şi nu într-o comedie. Romanul acestuia, pare a spune Dan Ciachir, e construit pe doi iluzorii piloni: unul, reprezentat de Pantazi şi Paşadia, al amurgului şi deşertăciunii, al timpului oprindu-se, drapat în limbajul poetic al amintirii şi reveriei; celălalt, reprezentat de Gore Pirgu, „al dinamismului mărunt şi lipsit de finalitate”, într-o lume diurnă, pândită de pâcla crepusculului, pe care „eroul” mai tânăr şi capabil să o străbată cu tupeu peste măsură, o tratează cu cinism, adiţionându-i toate clişeele în limbajul lui parodic şi integrându-i-se, sceptic, fiindcă, finalmente, nu se poate despărţi din stirpea *crailor de curte veche. În toate epocile de decadenţă,* conchide criticul, *adăpostul limbajului este luat cu asalt, concomitent, prin două atitudini antinomice (coincidentia oppositorum): adulaţie, respectiv, parodiere (...). Şi, ca întotdeauna în asemenea împrejurări, contrariile se îngrijesc de echilibru.*

Dacă este adevărat, cum a spus cineva, că „ne naştem întru Eminescu (analogă, în contextul nostru, generaţia *Criterion!* – n. m.) şi sfârşim întru Caragiale”, predilecţia lui Dan Ciachir (şi) pentru acesta din urmă, mai precis, pentru recuperarea lui, ca *intelectual, aristocrat* şi *patriot*, ne apare ca fiind paralelă cu aceea pentru Cioran (care, desigur, se aşează în descendenţa chipului tragic al comediantului). Analist sagace şi savuros (în articolul *Caragiale şi realismul feminin*), mergând temerar şi agil pe „sârma” riscului (ca în articolul *Negustorie şi filozofie*), Dan Ciachir poate fi persuasiv la nivelul fragmentului (pentru care optează vocaţional). Dar aceasta şi pentru că, în convenţia dialogului cu cititorul, câştigă credit prin subtilitatea şi coerenţa observaţiilor. „– Amice, îţi conced dreptul de a-mi vorbi şi a te vorbi” – i-ar fi spus interlocutorul şi când, în 1987, l-a ascultat vorbindu-i despre caracterul mistic (!) al (scrisului) lui Caragiale, într-o *sui generis* intuiţie: *Pagina sa e înainte de toate Muzică. Un Mozart care are asupra lumii şi a existenţei aceaşi viziune ca şi Eclesiastul. E, pentru mine, cel mai mare terapeut; te împacă nu numai cu existenţa, ci şi cu ritmul său interior. De la el am învăţat cum să respir şi cum să contemplu. Şi tot de la el, cum să ignor şi să mă reculeg. E scriitorul cel mai mistic pe care mi-a fost dat să-l citesc: duhovnicul care te despovărează.* De ce anume? De lumesc sau de *sâcâietoarea naivitate de a crede că se poate combate, că se poate «schimba» ceva* – ar fi răspunsul, dacă n-am fi atenţi la o continuare mai lămuritoare: *E «mistic» pentru că reuşeşte să cureţe lumea, să o reducă la nuditatea ei iniţială, până în punctul în care poate fi redescoperită: căci pentru el Lumea este altceva decât un «peisaj».* E lumea de după „gradul zero” al dezbrăcării ei de tot răul, lume nouă, schimbată faţă de ce a fost în vremea lui Caragiale. Numai că acesta nu avea niciun cotlon pentru ideal, era un realist crud, sceptic, care a făcut ecorşeul lumii sale şi al limbajului ei. Pentru un alt crug ...

Mateiu I. Caragiale a dezvelit unda tragică din subtextul tatălui său şi i-a adăugat sentimentul crepusculului, elegia estompată de reveria bunelor amintiri şi speranţe de altcândva. Emil Cioran se va fi contaminat şi el de accentele şi sugestiile critice ale lui I. L. Caragiale despre chipul lumii din locul şi vremea sa şi, indignându-se şi vituperând, va încerca să „schimbe la faţă” ţara sa, pentru ca, nereuşind ceva, să-şi reverse scepticismul şi melancolia asupra condiţiei umane în istorie. La rândul lui, Dan Ciachir îşi va înnobila temperamentul flegmatic cu viziunea (culturală) caragialiană a imuabilei lumi umane şi cu exerciţiul scriiturii debarasate de orice retorism sau pletoră. Şi nu doar atât, fiindcă el îi moşteneşte şi pe interbelici. Va fi învăţat de la Nae Ionescu (şi el precedat de Caragiale în cel puţin două ipostaze – ne arată exegetul nostru) libertatea percepţiei proprii asupra lucrurilor şi oportunitatea (controlată sau nu) de a-şi face discursul „în faţa” publicului. Va fi învăţat şi de la Emil Cioran (pe care, în articolul *Recuzita slavă*, din anul 2000, decât fi-

losof sau „gânditor”, îl socoteşte „pur şi simplu scriitor”, „mare scriitor”) acuitatea observaţiei asupra celor exterioare şi celor interioare şi puterea de a le aduna în formula unui aforism vibrând de spirit şi de stil.

De la aceste asemănări ţinând de emulaţie, totul depinde de „stofa” şi „statura” fiecărei personalităţi. Ca şi de „mozaicul” fiecăreia. În acest sens, Dan Ciachir îşi mărturiseşte preferinţa şi pentru *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu, „roman pe care nu încetez să-l recitesc ca un copil”, „carte pe care o consider cea mai importantă din toată proza românească postbelică” – după cum scria în 1990. Pentru ce? Pentru că *este romanul ELITEI societăţii moderne româneşti: al aristocraţiei şi al marii burghezii interbelice şi simţi, în privinţa nobilimii, mireasma sângelui albastru amestecat cu cel fanariot într-o simbioză levantină”.* Nu este, însă, de crezut că poate fi justă afirmaţia lui Dan Ciachir când scria, în altă parte (şi în 1987): *mă «identific» cu personajele sale,* devreme ce la câteva fraze mai departe se întreabă, relativ la un personaj din Cehov: *Să fi intuit că nu putem comunica şi că nimeni nu poate să se identifice cu noi?* Mai degrabă, se poate intui aspiraţia secretă de a face parte din Elită – o elită culturală, desigur, dar şi cu (rafinat) gust al existenţei – şi aceasta, în pofida precedenţei nereuşite (în acel roman) a unui personaj rasat ca Fănică Niculescu (alias Nae Ionescu), rejetat finalmente din „casta desemnată prin naştere, educaţie şi avere să conducă”, dar care, şi ea, avea să prăbuşească, în anii 1945-1948, cu toate privilegiile, după cum relevă artistic *această frescă profund românească în esenţa şi în intimitatea ei.*

Cu *luciditatea* omului încercat în lecturi şi meditaţii, dar şi cu *nostalgia* irepresibilă a celui care-şi proiectează în trecut (inspirată formulă „viitorul retrospectiv”), Dan Ciachir exercită, în ultimul capitol, noi şi semnificative recuperări, de data aceasta, cu articole (toate de după 1990) mai puţin de factura eseului critic şi mai mult din orizontul culturii politice, pentru care se dovedeşte de asemenea un analist pertinent şi echilibrat, dezavuând regimul comunist şi ideologia lui impusă artei (vezi „Psihoza şi Psihologia «fructului oprit»“, „Nevoia de libertate spirituală“, „Ispita evocării“, „Glose la o prefaţă celebră“, „Când secretele devin istorie“). Şi în acest context, opţiunea lui se îndreaptă nu doar pentru specificitatea multiplă (inclusiv, în contemporaneitate) a Răsăritului faţă de Apusul european, ci şi – în ordinea noastră de idei – spre autorii şi cărţile ce reprezintă *puntea concretă între oamenii de vârsta mea* [(printre ei, Liviu Antonesci, Valeriu Gherghel ş.a. - (n. m.)] şi *generaţia interbelică.* Spre exemplu, *Jurnalul de la Păltiniş*, mai sus citatul Petru Dumitriu, dar şi cuplul tată-fiu Constantin Noica – Rafail Noica.

Străbate în paginile respective acel racord necesar al culturii monadice la realitate, la valenţele corective (!) ale existenţei. Până într-atâta încât, spre exemplu, Mateiu I. Caragiale ajunge, în fel propriu, egal în artă tatălui său, sau monahul Rafail Noica ajunge să identifice drept cultura autentică *numai Biserica, numai Filocalia*, deci, altfel decât tatăl său, filosoful; iar – ca să ne întoarcem la ideea cu care am început – chiar discipolii acestuia au resimţit nevoia detaşării de cultura în sens noiceean, „în sine şi pentru sine”, valabilă *in aeternum* şi a dezvoltării unei dimensiuni temporale, pragmatice, căutând să ofere soluţii omului în existenţa lui istorică. Această mişcare interioară a spiritului dinspre cultură spre existenţa care-i aduce vibraţia vieţii se regăseşte la Dan Ciachir atât în conţinutul, cât şi în forma frazei, ca, de pildă, în termenii unei comparaţii: ... *am recitit de trei sau patru ori Jurnalul de la Păltiniş, după ce, iniţial, îl «consumasem» ca pe un coniac franţuzesc, cu picătura îndelung plimbată pe cerul gurii.*

---

* **Dan Ciachir**, *Luciditate şi nostalgie.* Iaşi, *Timpul*, 2005.

CĂRȚILE PE MASĂ...

Liviu APETROAIE

De referință este ediția completă a operei poetice a lui **Horațiu Ioan Lașcu***, realizată de **Gellu Dorian**, în memoria unuia dintre cei mai promițători și inspirați poeți din deceniile opt-nouă ale deja trecutului secol XX. O carte care spune tot despre admirabilul poet/ boem Horațiu, prins între nocturne și moarte, așa cum l-am cunoscut și cum l-am citi în cele trei volume pe care ni le-a lăsat: ***Înălțarea***, ***Lacrima neagră*** și ***Învierea***. O necesară relectură a operei sale, unde găsesc un poem fără titlu, dedicat „lui Emil Iordache", din care extrag versurile de identificare ale spiritelor celor doi mari dispăruți: „până în zori am stat cu prietenul/ trasând cu degetele pe nisip/ întortocheatele hărți ale bețivilor/ (ni le șopteau frunzișul și iarba/ mările și continentele iluziei și disperării)". Atât!

---

* **Horațiu Ioan Lașcu, *Poezii.*** Botoșani, *Axa, 2012* (ediție definitivă, îngrijită de Gellu Dorian, cu o prefață de Ovidiu Nimigean)

*
* *

Puțin galben, în rest alb-negru. Așa se compune, vizual, dar și sonor volumul ***Versouri****, semnat de **Anca Mizumschi**, excelent ilustrat de **Petru Lucaci**, purtând amprenta editorială inconfundabilă *Humanitas*. Și între pagini, „luxul morții îndelung pregătite". Doar Pantocratorul luminează, în rest „moartea se fură" și în cartea tibetană a morților orice groapă e comună. „Alt testament poetic", spune Simona Sora, deși, în densitatea de imagini, fie poetice, fie fotografice, cartea nu e decât un strigăt împotriva morții. Anca Mizumschi se ascunde, voit, în penumbra Marii Umbre tocmai pentru a avea libertatea de a trăi cu pasiune orice îi aduce o nouă dimineață. Eventual, versouri...

---

* **Anca Mizumschi**, ***Versouri***. București, *Humanitas, 2010*

*
* *

Doru Scărlătescu revine la „Junimea" ieșeană cu ***Apocrife la Cartea Facerii****, pe care i le ilustrează grafic **Traian Mocanu**, și prin care scriitorul reilustrează motive vechi testamentare aduse la prezentul continuu. În fond, Geneza este doar un pretext pe care poetul îl folosește ca o platformă pentru a se „juca" în vers cu obișnuitul, cotidianul, faptul minor dar, brusc, esențial pentru fiecare clipă trăită. Desigur, primează ironia, ludicul, dar nu în ultimul rând o armură sobră din care curg, secvențial, apoftegme. Și așa se face că de la Adam, Eva, Cain și Abel suntem trimiși să-i citim pe Blaga, Eugen Munteanu, Ovidiu Nimigean ori Emanuela Ilie. Pentru că citim „Apocrife..."

---

* **Doru Scărlătescu**, ***Apocrife la Cartea Facerii***. Iași, *Junimea, 2012*

*Amin Agapia**, este locul în care **Gheorghe Simon** îşi exersează, ca de fiecare dată, orfismul pe care i-l remarca, din tinereţe, **Zoe Dumitrescu-Buşulenga** şi pe care îl reafirmă **Constanţa Buzea** în prefaţa volumului. Pentru poemele lui Simon e bine să mergi şi la Agapia, să respiri aerul subtil al heruvimilor împrăştiaţi pe sub zidurile mânăstirii, să te pocăieşti, să citeşti filozofie şi să rezişti la metaforele fruste, ascuţite. Un joc permanent între credinţa profundă şi apostare. Înţeleg din această carte că Simon are curajul să-şi rescrie memoria cu celelalte simboluri, netrăite încă; şi să se îndoiască, chiar acolo, în miezul Cuvântului. Amin!

---

* **Gheorghe Simon**, ***Amin Agapia***. Iaşi, *Princeps Edit, 2012*

*

* *

De câte ori deschizi o carte a lui **Echim Vancea***, ceva se schimbă împrejur. Echim îţi construieşte, pe loc, un spaţiu potrivit, şi util şi plăcut, unde nu ai decât să priveşti, ca la cinematograf, o călătorie în care eşti parte. Echim bagă mâna în sân, scoate sufletul şi ţi-l dă să faci ce vrei cu el. Pentru că este atât de sincer, sufletul acesta nu te lasă să faci chiar tot ce vrei, ci te călăuzeşte către locurile sale luminate de metafore. De aceea, nu ai cum să spui „noapte bună!". Totul ţine de preceptul augustinian: „Iubeşte şi fă ce vrei!". O carte deschisă care vă spune „bună dimineaţa!".

---

* **Echim Vancea**, ***să nu spui niciodată „noapte bună!"***. Cluj Napoca, *Limes, 2012*

SADOVENIANA

În perioada 2-4 noiembrie 2012, s-a desfăşurat la Iaşi şi Paşcani ediţia a III-a **Festivalul naţional „Mihail Sadoveanu"** şi a **Concursului Naţional de Proză «Mihail Sadoveanu»**, în organizarea *Muzeului Literaturii Române Iaşi* şi a *Societăţii Culturale „Junimea '90" Iaşi*, în parteneriat cu *Consiliul Judeţean Iaşi, CopyRO* – Societate de gestiune colectivă a drepturilor de autor din România, *Primăria Iaşi* şi *Primăria Paşcani.*

Juriul Concursului a fost format din **George Bălăiţă** (preşedinte), **Mircea Radu Iacoban**, prof. univ. dr. **Constantin Dram**, conf. univ. dr. **Antonio Patraş**, **Daniel Corbu** (membrii), **Liviu Apetroaie** (secretar). Anul acesta, **Premiul Naţional de Proză „Mihail Sadoveanu" pentru opera omnia** a fost decernat scriitorului arădean **Gheorghe Schwartz**. La ediţiile anterioare, premiul a fost obţinut de **George Bălăiţă** (2010) şi **Eugen Uricaru** (2011).

Festivalul naţional „Mihail Sadoveanu",
Mihai Baciu, L. Vasiliu, Liviu Apetroaie, Gheorghe Schwartz
la casa Kogălniceanu-Sadoveanu din Copou, Iaşi

La Concursul Naţional de Proză pentru scriitori nedebutaţi în volum, au fost înscrişi 58 de concurenţi. Juriul a acordat patru premii (susţinute de CopyRO) şi 11 menţiuni.

BISERICA BANU
- la restaurare -

Vasilian DOBOȘ

Are hramul *Duminica Tuturor Sfinților*. Așadar, este imposibil ca sfinții literaturii, Creangă, pe când era uns diacon, Eminescu, cel puțin ca anahoret și idioritmic, și mai toată gruparea junimistă, cea curată la suflet și iluminată, în plimbările pe ulița boierească *Lăpușneanu*, să nu se fi închinat la altarul bisericii *Banu* (cu primă atestare la 1560), la catapeteasma lui *Eustahie Altini*, o dantelărie în stil neoclasic. Pe la 1638, sub domnia lui *Vasile Lupu*, zic documentele că și-ar fi căpătat verticala cerească, din dragostea dumnezeiască a lui *Savin Smucilă*, mare ban, întâi cu una din lemn, arsă de cazaci, ca apoi, cu și mai îndreptățită dragoste, una din piatră, în anii 1800; cum descifrăm din pisanie, ridicătorul era *Hee Leopold*.

Veneau la închinăciune oameni simpli, nevoiași, de i se spunea Biserica Calicilor, care după slujbă își ostoiau setea cu o bere la Berăria Bragadiru ori cu o cafea la Cafeneaua Veche, dar și cu pomeni la cei dragi din cimitirul alăturat, cam pe unde-i acum Terasa Corso și Colegiul Național.

De două sute de ani nu a mai fost restaurată, până la venirea Îngerului Trimis, *Dumitru Merticaru*, Părintele Lăcașului Sfânt, om drag tuturor, care mult a trebăluit pentru ea, mult a umblat... Și având credință, și având har, și având respect pentru istorie... a învins. Câtă Lumină!

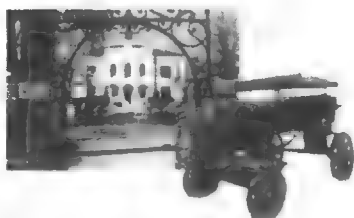

Biserica Banu, Iași

Revista poate fi procurată
în *reţeaua muzeelor literare ieşene* (*tel. 0747.499400, 0232.213210 secretariat*),
în *reţeaua de librării Sedcom Libris*,
precum şi prin comenzi la *Zirkon Media* (tel. 021.2551918)

1. **Muzeul** „Ion Creangă“ (Bojdeuca), inaugurat în anul **1918**
2. **Muzeul** „Vasile Alecsandri“(Mirceşti), inaugurat în **1924**
3. **Muzeul** Mitropolit „Dosoftei“ (Literatură veche), inaugurat în **1970**
4. **Muzeul** „Mihai Codreanu“ (Vila Sonet), inaugurat în **1970**
5. **Muzeul** „Vasile Pogor“ („Junimea“), inaugurat în **1972**; reconstituit în anul **2007**
6. **Muzeul** „Otilia Cazimir“, inaugurat în **1972**
7. **Muzeul** „Mihail Sadoveanu“, inaugurat în **1980**
8. **Muzeul** „G. Topîrceanu“, inaugurat în **1985**
9. **Muzeul** „Mihai Eminescu“ - inaugurat în **1989**; **Colecţia** „Istoria Teatrului“ - inaugurată în **1976**
10. **Casa** „Nicolae Gane“ (Centrul de muzeologie literară), inaugurat în **1993**
11. **Muzeul** „Constantin Negruzzi“ (Trifeşti-Hermeziu), inaugurat în **1995**

PARCUL COPOU
MIRCEŞTI
HERMEZIU-TRIFEŞTI
Str Codrescu
Bulevardul CAROL I
Str Lascăr Catargi
Şoseaua Sărărie
Str Sărăriei
Str Simion Bărnuţiu
Str Păcurari
Piaţa Mihai Eminescu
Str Mihail Kogălniceanu
B-dul INDEPENDENŢEI
Str Arcu
Str Cuza-Vodă
Str Ştefan cel Mare şi Sfânt
Str Elena Doamna
Str Anastasie Panu
Str Zlataust
Str Otilia Cazimir
Piaţa BUCSINESCU
TUDOR VLADIMIRESCU

DACIA LITERARĂ
Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Vă invităm
să susţineţi apariţia
publicaţiei,
prin **abonament**,
în formula:
1. COMPANIA NAŢIONALĂ
„POŞTA ROMÂNĂ“
2. MUZEUL LITERATURII ROMÂNE
(Str. Vasile Pogor nr. 4, Iaşi, cod 700110)
prin mandat poştal
în sumă de 31,20 lei (*intern*)
şi 42,60lei (*extern*),
cu menţiunea
pentru **Daniela ILIE**
(tel. 0232.410 340 sau 0747 499 400,
între orele 9-15).
Sumele pot fi virate
către **Muzeul Literaturii Române**,
la Trezoreria Iaşi,
cod IBAN:
RO26TREZ4065004XXX000320.

Dacia literară
apare în tiraj de **1000 exemplare**

Tipar executat la TIPO-LIDANA SRL
Suceava, tel. 0230-517 518

Date de apariţie ale revistei:
ianuarie-februarie (nr. 1-2)
martie-aprilie (nr. 3-4)
mai-iunie (nr. 5-6)
iulie-august (nr. 7-8)
septembrie-octombrie (nr. 9-10)
noiembrie-decembrie (nr. 11-12)

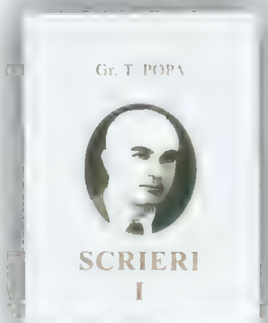
EX LIBRIS

Un om pentru eternitate
BARTOLOMEU VALERIU ANANIA
- antologie de eseuri, studii şi articole-
Volum îngrijit de Ioan Şt. Lazăr
Râmnicu-Vâlcea, Editura Petrescu, 2012

Ion Luca CARAGIALE
în amintirile contemporanilor,
antologie de Daniel Corbu
Iaşi, Princeps Edit, 2012

Gr. T. POPA
Scrieri I
Publicistica de la „Însemnări ieşene"
Ediţie, prefaţă şi note de Alexandru Dobrescu
Iaşi, Junimea, 2012

Valeriu GHERGHEL
Breviarul sceptic
şi alte eseuri despre simplitate
Iaşi, Polirom, 2012

Andrei PLEŞU
Parabolele lui Iisus.
Adevărul ca poveste
Bucureşti, Humanitas, 2012

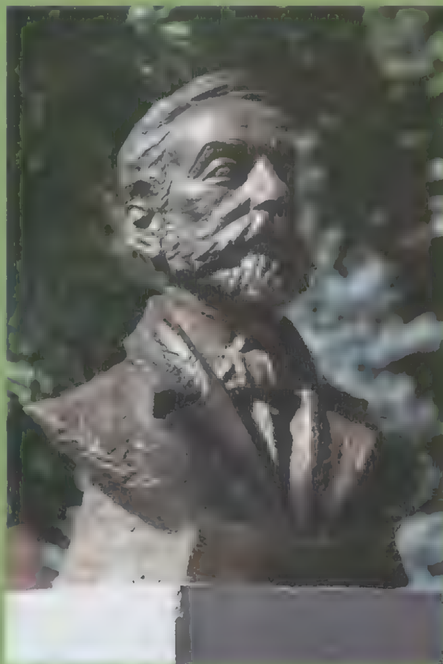
ISSN (Tipărit) 1220-7322; ISSN (Electronic) 1584-2657

Preţ: 4 lei

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIV (serie nouă din 1990) nr. **114-115** (3-4 / 2013)

Bust NICOLAE GANE (1838-1916)
amplasat în parcul Primăriei Iași
Sculptură de **Vasile Tudor**

www. dacialiterara.ro nr. **3-4** / martie-aprilie / 2013

Serie nouă din anul 1990
- **Director** (1990-2007): *Lucian* ***VASILIU***
- **Redactor-şef** (1990-1992): *Val* ***CONDURACHE***
- **Redactor-şef** (1996-2004): *Ştefan* ***OPREA***

Colegiul de onoare:
- *Ana* ***BLANDIANA*** *(Bucureşti)*
- *Leo* ***BUTNARU*** *(Chişinău)*
- *Pavel* ***CHIHAIA*** *(Germania)*
- *Matei* ***VIŞNIEC*** *(Paris)*
- *Alexandru* ***ZUB*** *(Iaşi)*

Redacţia:
- *Lucian* ***VASILIU*** *(redactor-şef)*
- *Carmelia* ***LEONTE*** *(coordonator de număr)*
- *Călin* ***CIOBOTARI***

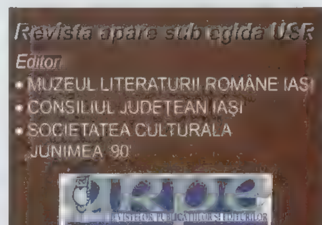
Redactori asociaţi:
- *Olga* ***RUSU*** *(Junimea'90)*
- *Vasilian* ***DOBOŞ*** *(concepţie grafică)*
- *Liviu* ***APETROAIE*** *(muzeologie)*
- *Corneliu* ***GRIGORIU*** *(artă foto)*

Secretariat-tehnoredactare:
- *Anca* ***BÎRLIBA***
- *Roxana* ***DRUGESCU***

Contabilitate-distribuţie:
- *Maria* ***CARAS***
- *Daniela* ***ILIE***

Redacţia şi administraţia:
CENTRUL DE MUZEOLOGIE LITERARĂ
Str. Nicolae Gane, 22A, cod 700110
IAŞI, ROMÂNIA

tel. 0747 288 499 sau 40 / 0332 / 102 852
fax 40 / 0232 / 213 210
E-mail: *dacialiterara@yahoo.com*
Adresă web: *www.dacialiterara.ro*
Blog: *www.dacialiterara.wordpress.com*

DACIA LITERARĂ
NR. 3-4 (114-115) ANUL XXIV (SERIE NOUĂ DIN 1990)
2013
IAŞI • ROMÂNIA

SUMAR

SCENE CONTIMPORANE

5 *Arhiva lirică:* **Magda Isanos:** *Vis vegetal*
6 **Stelian Dumistrăcel**: Poticnelile cash-ului gheață!
8 **Alexandru Zub**: Din istoria dinastică a României: Principele Nicolae
11 **Ioan Holban**: Cântece pentru eroii civilizatori (***Ion Stratan***)
14 **Vlad Zbârciog** (Chişinău): Emilian Galaicu-Păun ...

Poezii de:
20 **Nicolae Mareş**: *Al tuturor...*
21 **Nicolae Mătcaş**: *Să ştie el, Irod, şi toţi irozii*
22 **George Stanca**: *Bulgăr de energie*
24 **Andrei Patraş:** *Sonet (III)*

Proză de:
25 **Dionisie Vitcu:** *Fumeile* şi băutura, dom'le...

Chestionar cu accente ludice.
Răspund în acest număr:
32 **Paul Aretzu**
37 **Mircea A. Diaconu**
40 **Nicolae Prelipceanu**
43 **Eugen Simion**

CLEPSIDRE. MOUSAION

49 **Svetlana Paleologu-Matta**: Orfeu, cel cu nume faimos
53 **Graţian Jucan:** Liviu Rebreanu în Bucovina
59 **Mihaela Rotaru**: Practici divinatorii, intervenţii magice distructive
66 **Ionel Necula:** Revista Naţională Română
74 **Maria Pilchin** (Chişinău): Posteritatea cărţii sau evul postlivresc
77 **Daniel Corbu:** Cărţi româneşti religioase ...
82 **Nicolae Scurtu**: Întregiri la biografia Otiliei Cazimir
88 **Indira Spătaru**: Dorinţa de la Mirceşti
91 **Constantin Secu**: Casa de vacanţă a scriitorilor...

BIBLIOFIL

97 **Doru Scărlătescu**: Din nou „Junimea" în atenţia criticii (***Adela Drăucean***)
100 **Maria Niţu:** Ion Creangă şi repetabila updatare (***Adrian Dinu Rachieru***)
105 **Grigore Ilisei:** O voce pentru Fonoteca de Aur (***Ştefan Bănulescu***)
109 **Vasile Iancu**: Lucidul moralist transilvan (***Augustin Buzura***)
111 Prozatorul ***Zaciu*** din jurnale şi memorii
113 **Carmelia Leonte**: Un Buddha feminin (***Magda Cârneci***)
115 **Cristina Chiprian**: Bătăile inimii nu au voie pe străzi (***Virgil Diaconu***)
116 Transplant clandestin între cer şi pământ (***Paul Gorban***)
118 Mai divin chiar decât simfonia (***Lucia Olaru Nenati***)
119 Ca o victorie a viului (***Cassian Maria Spiridon***)
121 **Amalia Voicu**: Purpură şi iarnă sau despre vânarea licornei (***Nicolae Panaite***)
125 **Emanuela Ilie**: În drum spre sud... (***Adrian G. Romila***)
127 **George Bodea**: Altfel de interviuri (***Dumitru Brădăţan***)
129 Dăscălimea, între carnaval şi paradă (***Marian Drumur***)
131 Reviste culturale - La aniversare
132 **Ioan Răducea**: Pelerin după pelerin (***Timotei Aioanei***)
134 **Luca Prisecaru**: Adnotări târzii (***V. Alecsandri, Paul Celan***)
137 **Liviu Apetroaie**: Cărţile pe masă...
140 **Florin Faifer**: Anca Zavalichi în *Ţara de vis* a teatrului de animaţie
142 **Călin Ciobotari**: Filmul românesc al ultimului deceniu la raport (***Valerian Sava***)
144 ***Publicaţii primite***
145 **Vasilian Doboş** - ***Numărul de aur***: Anca Hristea
146 ***Cărţi primite*** (selectiv şi cronologic)

SCENE CONTIMPORANE

ÎN ACEASTĂ CASĂ
S-A NĂSCUT ŞI A TRĂIT
ÎNTRE ANII 1921-1949,
CRITICUL ŞI ISTORICUL LITERAR
ADRIAN MARINO (1921-2005).

M.L.R. IAŞI, SOC. CULT. JUNIMEA'90, 2012

Imobilul se află pe strada Dimitrie Ralet
(scriitor paşoptist, 1817-1858) din Iaşi

Magda ISANOS

(1916, Iași - 1944, București)

VIS VEGETAL

Vreau, suflete, să mă dezbar de tine
şi să trăiesc ca pomii de pe vale,
cu flori în locul gândurilor tale,
o viaţă fără rău şi fără bine.
Departe,-ntr-o pădure de la munte,
când păsările toate-or face haz,
să mă trezesc cu soarele pe frunte
şi lacrimile cerului pe-obraz.
Şi despletita ploaie să mă spele
de pulberea durerii de demult,
din care rădăcinile mi-am smult,
iar nopţile să-mi dea cercei de stele.
Luna cea plină vreau s-o cumpănesc
mirată-n lanţul crengii ca pe-un cuib.
De raze şi de sevă să mă-mbuib,
ca tot deasupra altora să cresc.
Atunci mi-oi face ferecate strune
din ramurile mele şi-am să cânt
doar bucuria fragedă că sînt;
pădurea-n jurul meu o să s-adune.

Poticnelile cash-ului gheață !

Stelian DUMISTRĂCEL

Alăturarea ultimilor doi termeni din titlu, care, după cum vom vedea, se află într-o zonă sinonimică *sui-generis* în zona Banului, reprezintă, dacă vreți, un act de curaj și, am putea concede, deloc rău intenționat, de vreme ce urmărește o antantă spre comunicarea între două segmente ale populației. De curaj și optimist, deoarece engl. *cash*, deși pătruns relativ recent în lexicul românesc, a acaparat deja limbajul finanțelor, dar se lovește de răceala zonei lingvistice a *banilor gheață*, pe care o străbate cu poticneli.

Punctul de plecare îl putem găsi într-o astăzi nefirească lipsă de comunicativitate, cu rădăcini... adânci, în istoria schimburilor de tip comercial, ale cărei mărturii ni le aduce terminologia de specialitate, reflectând posibilități diverse de plată, distribuite totdeauna după categorii social-economice.

Se pune, mai întâi, problema deținerii, reale, a unor monede, aspect asupra căruia, cu inegalabilu-i talent de împărtășire a cunoștințelor și de a însufleți, ce-i caracterizează scrisul, a atras atenția cândva Nicolae Iorga. În pagini de sinteză din *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc* (1906), acesta ne făcea cunoscut faptul că, până pe la 1400, chiar unii dintre boieri își cumpărau moșia „cu linguri, păhare, cingători scumpe, cu câte un cal bun de călărie", iar, apoi, chiar „când ajunseră a ști ce e banul, pe care-l vedeau, dar nu-l aveau" (înseși dările fiind plătite în natură), „făceau socotelile în galbeni de aur și zloți de argint, dar plăteau în cojoace, în vite și ogoare". Și mai târziu, banii „sunt numai puși pe hârtie, căci de fapt se săvârșește tot un schimb"; așadar este vorba de socoteli „în bani care nu se văd și nu se plătesc".

Sigur, lucrurile nu trebuie absolutizate: uneori aceștia reprezentau o realitate fizică și erau „numărați"; așadar în documente se menționa că plata s-a făcut cu „bani gata" (formula este o traducere din slavă), adică nu s-a recurs la „troc". Există alte numeroase enunțuri ce consemnează plata efectivă, de la bani *naht* (un grecism), *peșin* (un turcism), *sunători*, *bătuți pe muchie*, până la *numerar*, *lichizi*, paralel cu „a plăti deplin" sau „bănește". Și în astfel de cazuri poate fi semnalată o subtilitate nu numai terminologică: plata a 20 de galbeni se putea face în „bani mărunți", fiind vorba, astfel, tot de o echivalare.

Aceasta era starea limbajului juridico-adminstrativ, din al cărui inventar, în vorbire, a pătruns, în primul rând, sintagma „bani gata", pentru aceeași noțiune vorbitorii de rând (ne-afaceriștii!) utilizând formule ce le reflectă mentalitatea și, de fapt, posibilitățile și sârguința: „bani grămadă", „bot", „spiță" și chiar „uscați" (acesta, probabil, un calc după grecește). Cea mai obișnuită formulă este însă aceea de „bani gheață", ceea ce vrea să zică „puși la păstrare", după ce fuseseră strânși „cu țârâita" (ban cu ban, picătură cu picătură), pentru plata unei datorii sau pentru o cumpărătură. Niciun dubiu privind imaginea (internațională!), doar avem și „bani lichizi", iar for-

mula este revigorată de metafora (foarte) contemporană „îngheţarea salariilor" (iar, apoi, „îngheţarea schemei personalului").

Şi, aici, intervine ideea de impenetrabilitate diastratică la care ne-am referit la început: după o investigaţie relativ extinsă, putem afirma că, măcar până în primele decenii ale secolului trecut, această expresie „îngheţată", populară, nu a pătruns în documente, rămânând în registre ale uzului familiar. În dicţionare, ea este reflectată, pentru beletristică, prin citate dintre care unele ne ajută să refacem „biografia" sintagmei.

În povestirea *Tatăl*, a Sofiei Nădejde, un bătrân îşi rememorează cum şi-a „schivernisit" ceva „pentru zile negre": muncind o viaţă şi făcând sacrificii, a pus „ban pe ban" şi a adunat 500 de galbeni; s-a gândit că nu-i bine să-i ţină „împrăştieţi", ci să-i pună „grămadă la un loc" la o bancă, ce a dat însă faliment; astfel că, până la urmă, s-a pomenit „gol ca degetul", după ce avusese „bani strânşi gheaţă" (cf. *Dicţionarul Academiei*, II/I; expresia mai apare la Constantin Sandu-Aldea, „îţi plătim cu bani gheaţă", şi la Sadoveanu: „eu îţi dau femeie tânără şi neatinsă. Îmi dai mie, în mână, patru mii de lei gheaţă?"; *Floare ofilită*, p. I, cap. IX). Evident, adunarea banilor s-a petrecut anterior şi în cazul moştenirilor: „După ce-am bătut la papuc ce moştenisem bani gheaţă, am făcut datorii peste datorii" (Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curte-Veche*, cap. *Spovedanii*).

Dar modalitatea practică a respectivei operaţii de plată a fost descrisă şi în alţi termeni cu valoare evocatoare: „banii gheaţă *jos*", specificare ce-şi găseşte o tulburătoare corespondenţă şi în engleză: „to pay *down*" înseamnă „to pay cash", adică aşa cum se obişnuia şi pe la noi, cu „*ready* money" (ne lovim, iarăşi, de „bani *gata*"!).

Şi, acum, de ce „jos"? Revenim la echivalări şi la realităţi monetare specifice ţărilor româneşti (dar se poate aprecia că nu numai acestora). Pentru contravaloarea câtorva galbeni de exemplu, plătiţi în „bani mărunţi", sau „proşti", de diferite provenienţe şi aceştia (turceşti, „leşeşti", austrieci, tătăreşti sau ungureşti), trebuiau *număraţi* bănuţi de aramă (sau de argint) de diferite valori, grupaţi în grămăjoare şi fişicuri, aranjate, în piaţă, pe o bucată de pânză, pe o manta (pe o „ipingea" la Anotn Pann), sau, în interior, pe o masă („banii pe masă!"), ceea ce ne evocă, iarăşi, vechiul „troc".

Cât despre engl. *cash*, ce provine din fr. *caisse* sau/şi it. *cassa*, referindu-se, aşadar, la banii „lichizi", aflaţi „în cassă", în vorbirea semi-anglofonilor de contagiune înseamnă, probabil, doar „bani"; o dovadă: zeflemeaua pe care o constituie apariţia tautologică a termenului în legenda unei ilustraţii „aranjate" din hebdomadarul „Academia Caţavencu": „care a fost prezent a luat cash-ul în numerar" (celorlalţi asigurându-li-se „echivalentul în armament"; nr. 32/2000, p. 9).

Ce se mai poate? Se mai poate şi „bani cash în mână", în discuţia privind folosirea cardurilor („Dar oricum iti trebui si bani cash in mana, cand te duci sa cumperi paine sau sa platesti intretinerea" /softpedia.com/), intrusul alipindu-se uneori substantivului din „a plăti cu bani în mână" (cf. „învăţământ plătit cu bani în mână, sau gratuit ca până acum" – de pe aceeaşi sursă), după cum se mai poate şi „cash în mână", direct după engl. „Cash in Hand"!

În sfârşit, şansele naturalizării anglicismului par să fie probate de insinuarea spre paremiologie: „Nu da cash-ul din mână pentru marja de pe gard" (doar se spune, adăugăm noi, „Cash is King"); pentru a titra un serios articol despre „gestiunea fluxului de numerar" (/wall-street.ro/), formula este realizată spontan după regula *immutatio* a lui Quintilian.

Din istoria dinastică a României: Principele Nicolae

Alexandru ZUB

Din Câmpulungul Bucovinei, ale cărui tradiţii cărturăreşti au fost cultivate mereu, ne-a sosit, de ceva timp, un preţios volum referitor la ***Principele Nicolae al României***, semnat de profesorul **Anghel Popa**, un distins istoric interesat îndeosebi de evoluţia modernă a lumii româneşti*.

Palmaresul său conţine studii, bine estimate de specialişti, cu privire la ***Renaşterea armatei pământene în Moldova (1829-1859), Societatea Academică „Junimea“ din Cernăuţi (1878-1938), Între fronturi: Bucovineni în Primul Război Mondial, Aromâni în Bucovina, Serbările Naţionale de la Putna, Societatea Academică „Arboroasa” din Cernăuţi (1875/1877), Un tren întârziat***. Primul studiu, constituind şi teza de doctorat a eminentului profesor, a fost distins cu două premii. Mai toate s-au bucurat de asemenea distincţii. Ultima indică o preocupare legată de noua restituţie istorico-biografică, cea privitoare la ***Principele Nicolae al României***.

Cartea din urmă, la fel de consistentă documentar şi interpretativ ca precedentele, debutează cu un enunţ definitoriu pentru autor: „Mărturisim că am fost şi suntem ataşaţi, cu toată convingerea, de Monarhia constituţională, ca instituţie statală, deoarece considerăm că nimic nu poate fi mai eclatant decât această sublimată legătură dintre Popor şi Dumnezeu: Regele”.

Îndemnul de a scrie o carte despre un membru al Casei Regale a României, respectiv Principele Nicolae, valorificând un set de documente inedite, i-a venit, după cum ne asigură în preambul, de la confratele George Istrate, care i le-a pus la dispoziţie tocmai spre a fi valorizate istoriografic.

Exigent, ca de obicei, scrupulos în demersurile sale, autorul a înţeles să se limiteze la acea perioadă din biografia personajului, la fine de *Belle Epoque*, pentru care dispunea de o bună documentare, sub unghi arhivistic, dar şi ca literatură de specialitate. Personajul studiat i se revela ca fiind aproape de sufletul său şi destul de interesant istoriceşte pentru a-l recomanda lectorului de azi, îndeosebi „ştefăniştilor” din urbea bucovineană de care se simte nespus de legat. Con-

textul socio-moral în care s-a înfiripat noul volum e nu mai puţin demn de consemnare, căci denotă insatisfacţia autorului în raport cu declinul axiologic din zilele noastre, când abia se mai aude „glasul ştiinţei, literaturii şi artelor, care dau trăinicia, peste veacuri, unei naţiuni".

În acest sens, munca istoricului Anghel Popa se cade a fi preţuită ca un mijloc de a recupera valorile trecutului naţional, îndeosebi ale celor care au modelat şi pus în evidenţă România la început de secol XX, când se plasează şi biografia personajului readus acum în actualitate. Principele Nicolae merita din plin acest lucru, ca membru marcant al Casei Regale, dar şi ca iniţiator de acţiuni benefice pentru lumea românească.

Autorul se vădeşte din nou un bun cunoscător al acestei lumi, pe care a studiat-o în diferite secvenţe cronotopice, aducând mereu un plus de cunoaştere şi un temei suplimentar de continuitate. Excerpte documentare, ingenios inserate în text sau în note şi mereu demne de atenţie, relevă îndelunga lui practică într-un domeniu ce se vede acum confruntat cu o temă relativ nouă, una extrem de complexă. Autorul

EX LIBRIS

Alexandru ZUB
La Sighet
Editori: **Ioana Boca şi Andrea Dobeş.**
Cuvânt introductiv: **Romulus Rusan**
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică,* 2012

Nistor MAN
Sfinţii pe care i-am întâlnit
O convorbire cu **Traian Călin Uba**
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică*, 2012

BUKOVSKI la Sighet
ediţia a II-a
Editor: **Remulus Rusan**
În româneşte de **Cristina Connolly, Armand Goşu, Anatol Petrencu**
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică*, 2012

afirmă, repetat, că nu şi-a propus să trateze exhaustiv, monografic, viaţa personajului său. În realitate, însă, datele puse la lucru, stoarse abil de semnificaţii şi conexate cu mai tot ce era important în acei ani, conduc spre un portret complex, creionat din lumini şi umbre, cu note critice de tot felul şi o bibliografie cvasi completă, greu de asimilat cum se cuvine.

Datele, atent şi ingenios ţesute de autor, atestă achiziţiile făcute în domeniu după schimbarea de regim, achiziţii de care istoricul a ştiut să profite optim. E drept că episodul „Eton" stă în miezul cărţii şi e cel mai consistent documentar, însă el e departe de a defini complet noul demers istoriografic al autorului.

Funcţia avută în cadrul Marinei Române, statutul de membru al Regenţei în anii de criză dinastică, îndelunga existenţă „în umbra Coroanei", cum i-a plăcut lui însuşi să spună, apoi lungul exil început în 1937 şi încheiat abia peste patru decenii, odată cu stingerea sa, la 9 iunie 1977, constituie un traseu istoric demn de luare-aminte. Primul deceniu de exil, cel impus de Carol II, n-a fost lipsit nici el de dramatism, însă marea suferinţă a izolării de lumea românească s-a instalat odată cu abolirea monarhiei, la finele anului 1947, în plin război rece, care l-a găsit pe Principele Nicolae dincolo de „Cortina de fier". Într-un mesaj adresat de la Roma, radiofonic, în 1955, el a ţinut să spună că „ţara noastră este aşezată la o răscruce care garantează existenţa Europei în libertate. Libertatea României este o condiţie de libertate a Europei. Bărbaţi de stat, învăţaţi şi oameni de pe stradă ai lumii libere recunosc această lege a geografiei politice. Numai pe legile naturale ale geografiei şi ale dreptului ginţilor se va întemeia pacea viitoare" (p. 143).

Au rămas încă multe de studiat în legătură cu personajul readus acum în atenţia noastră. Autorul e cel dintâi convins sub acest unghi şi nu ezită să facă unele recomandări. Se justifică deplin şi sugestia finală, de a aduce în patrie osemintele Principelui Nicolae, din respect creştinesc, însă şi ca element al unei istorii înalt simbolice, de care lumea românească are atâta nevoie. Profesorul Anghel Popa, al cărui travaliu istoriografic se plasează, firesc, pe linia jalonată de I.G. Sbiera, D. Onciul, I.I. Nistor, T. Balan etc., ne-a îndatorat astfel din nou.

---

* **Anghel Popa**, *Principele Nicolae al României, elev la Royal Military College of Eton (1919-1922).* Câmpulung Moldovenesc, Ed. Fundaţiei Culturale „Alexandru Bogza", 2012

CÂNTECE PENTRU EROII CIVILIZATORI

Ioan HOLBAN

Deşi declară că „am rămas aplecat/ peste inimă cu gust de leşie/ pentru tot ce-a fost pastel vreodată”, **Ion STRATAN** se întoarce la tradiţie în volumul său de versuri apărut după decembrie ‘89, ***Lumină de la foc*** (1990), după ce va fi experimentat formula textualiştilor în ***Ieşirea din apă*** (1981) şi ***Cinci cântece pentru eroii civilizatori*** (1983); se regăsesc în ***Lumină de la foc***, volumul unuia dintre cei mai interesanţi optzecişti, ecouri diverse, de la accentele eminesciene, bacoviene sau expresioniste la blitzuri argheziene. În acest fel, poezia lui Ion Stratan, ca a întregii sale generaţii formate la Cenaclul de Luni pe la începutul deceniului nouă, răspunde unui alt orizont al legăturilor literare, marcate de refuzul „dogmei Nichita Stănescu” (deşi, ploieştean, Stratan ar putea fi inclus de un necunoscător printre „epigonii” autorului celor ***11 elegii)*** şi de încercarea de a reface punţile cu o tradiţie ce părea foarte îndepărtată noilor curente lirice; se întâmplă în seria cărţilor, care începe, în 1992, cu ***Lux*** şi continuă cu ***Ruleta rusească*** (1993), ***Desfacerea*** (1994), ***Cântă, zeiţă, mânia…*** (1996), ***O zi bună pentru a muri*** (1996), ***Mai mult ca moartea*** (1997), ***Apa moale*** (1998), ***Cafeaua cu sare*** (1998), ***De partea morţilor*** (1998), ***Celebra specie umană*** (1999), ***Oameni care merg*** (1999), ***Crucea verbului*** (1999), ***Zăpadă noaptea*** (2000), ***O lume de cuvinte*** (2001), ***Biserica ploii*** (2001), ***Spălarea apei*** (2001), ***Jocurile tăcute*** (2001), **Biblioteca de dinamită** (2001), ***Pământ vinovat*** (2003), ***Ţara dispărută*** (2003). Ion Stratan este eminescian în anumite planuri ale imagisticii poemelor, în ceea ce se cheamă „viziune” poetică: *„Era atât de la-nceput că marea/ Evaporată, ne privea de sus/ Şi fundul ei de leghe şi nisipuri/ De-abia fusese netezit şi pus/ Era atât de la-nceput că timpul/ Se-ncovrigase, leneş implodând/ Iar spaţiul spongios, fără de filmul/ întinderii, nu mai era, pe când” **(Sunet);*** impresia e întărită şi de folosirea unor forme specifice eminesciene *(„Trecut-am împreună mii de file/ Pe care nu scria nimic, copile -/ Trecut-am pagini fără sens, cu noime/ în ritualuri de pierdute forme”*). Din Arghezi, poetul contemporan reţine tonalitatea psalmului, fulgerarea imaginii între lut şi cosmicitate: *„Şi atunci speri că e ultima/ înfulecare de aer, că ai şi ajuns/ la spaţiul dintre deget şi unghie, dintre/ dinte şi alveolă, dintre secundă şi timp./ Pământ roşu, Adame al naşterii dincolo, unde/ fiinţa tot veghează, unde e*

altfel de a fi,/ moarte pură ca şi cărarea/ unei stele cu coadă" ***(Pământ roşu).*** Prezenţa acestor ecouri vine din convingerea poetului că realul e o *„deltă doldora de semn",* un loc unde fiecare lucru semnifică, se împlineşte într-un sens; într-un *semn* apar coduri culturale a căror descifrare e la fel de pasionantă, la fel de productivă, pe cât va fi fost, într-o altă paradigmă poetică, explorarea „naturii".

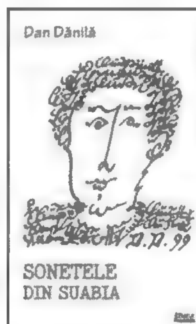
Pe acest fond neoromantic se altoieşte o concepţie modernă a poeziei şi vieţii poetului în orizontul ei. Poezia lui Ion Stratan e una *„căzută din cer",* pentru a folosi o sintagmă a autorului însuşi; îndrăgostită de propriul discurs, de propria-i logică internă, de jocul complicat al imaginilor fulgurante cu rafinamentul gândirii şi sclipirea de oţel a lucidităţii, poezia lui Ion Stratan creşte din ideea că *gândul dus până la capăt devine Putere;* nu este acesta decât un alt mod de a concepe poemul ca act demiurgic, alt element care conturează neoromantismul poetului. Un adevărat labirint construiesc traseele gândului până la iluminarea „investiturii" demiurgice; tot felul de piste înşelătoare (poemele spaţializează ameţitor de repede, folosind repere de genul *în afară, înlăuntru, faţă de...*) produc impresia unui joc gratuit, al unui careu cu cuvinte încrucişate a cărui dezlegare se află printre „cuvintele rare" de la urmă: unul dintre ele, poate cel mai semnificativ pentru poezia lui Ion Stratan, e *cavalerul* (numit într-o carte anterioară „eroul civilizator"), demiurgul adică: *„Şi cum constelaţia lebedei e înlăuntru/ Faţă de cosmosul neiterabil şi întru/ ea suntem noi, cei din doi şi din patru -/ Mi-am luat puşca şi mi-am făcut patul/ Faţă de inima mea, corpul e înafară/ Dar ea însăşi e mai mult decât el,/ să nu-l doară/ Cuvântul, întruparea, misterul/ Căruia-i sunt truditor şi ape sărind,/ cavalerul"* ***(Cavalerul).*** Altădată, modelarea sensului se face prin simpla translare a unui cuvânt: de la *foc („E bun cerul ăsta de foc pe care-l mănâncă păsările/ e bun, tocmai înalt, tocmai larg/ pentru inima mea care-i adaugă/ coloane şi coloane şi culoare/cum l-ai făcut/ l-am lăsat neascultat/ din păcate, cer de foc şi foc de foc/ şi străzi de foc şi oameni de foc şi/ la sfârşituri câte un punct de foc" -* ***Poem identic 1)*** la *apă* (*„e bun cerul ăsta de apă pe care-l mănâncă păsările/ e bun, tocmai înalt, tocmai larg/ pentru inima mea care-i adaugă/ coloane şi coloane şi culoare/ cum l-ai făcut l-am lăsat neascultat/ din păcate, cer de apă şi foc de apă şi/ străzi de apă şi oameni de apă şi/ la sfârşituri câte un punct de apă"* - ***Poem identic 2).*** Fie că înscrie cititorul în balansul ameţitor al unui carusel în care privirea nu mai descoperă nimic, ci înşală, fie că plasează acelaşi cititor în imobilitatea imagistică şi în transparenţa trucată a celor două poeme identice, fie că apelează la scenarii mitologice (ca în ***Ivirea,*** de pildă), textul poetic urmează aceeaşi strategie a dezvăluirii Clipei, a iluminării, a revelaţiei puterii demiurgice.

Piesele de rezistență sunt cele din seria cu titlul ***Cimitirul de mașini*** (optsprezece poeme care rămân, cred, antologice). Sunt poezii triste, profunde, ca tânguirea unui sax într-o seară de toamnă, punând alături de Ray Charles principiile Yin și Yan, măruntaiele mașinii și orbul care cântă „acolo-n noaptea lui". ***Cimitirul de mașini*** cu „secvențele" sale de un lirism pur reprezintă poezia lui Ion Stratan în ceea ce are ea mai valoros și mai original: *„Totul era întunecos/ Capota neagră, Ray Charles/ capota decapotabilă noaptea senină/ și rece. Yin tot învârtea comenzile pentru/ faza cea mare, Yan pliase capota și o fixa pe/ marginea bordului. Erau ca două-virgule agitate/ mereu aveau de așezat ceva circular și concentric/ până văzură târziu virarea la dreapta/ Cu ei cu tot i-au dedus dintr-un stâlp/ cu magnetul i-au ridicat deasupra deșeurilor/ și i-au lăsat ca pe o bilă de nerostogolit/ pe mormanul negru. Fără mișcare, fără/ culoare înșiși înlăuntru negri și/ reci/ Doar o muzică se auzea înșurubându-se/ printre două fire, printre două cabluri,/ printre doi segmenți, printre două ferodouri/ și două planetare, printre două axe cu/ came la capete, printre două/ delcouri și două pistoane, doar/ o muzică se auzea, cum cântă/ «orbu-acolo-n noaptea lui»"*.

EX LIBRIS

Nicholas CATANOY
Oglinzile lui Narcis (portrete)
Cluj-Napoca, *Napoca Star*, 2012

Dan DĂNILĂ
Sonetele din Suabia
Cluj-Napoca, *Limes*, 2012

Liviu GEORGESCU
Katanamorfoze
Postfață de **Al. Cistelecan**
Timișoara, *Brumar*, 2012

EMILIAN GALAICU-PĂUN ȘI DIMENSIUNILE POETICO-ESTETICE ALE „MITULUI PERSONAL“

Vlad ZBÂRCIOG (Chişinău)

Poet optzecist, de o structură estetico-ideatică aparte în peisajul liric românesc, **Emilian GALAICU-PĂUN** şi-a dobândit chiar de la începutul carierei literare faima unui “radicalist”, a unui “teribilist”, a unui “nonconformist”, dar şi cea a unui “demolator” al tradiţionalelor tipare poetice. S-a întâmplat aceasta din mai multe cauze, principala fiind că unii colegi mai în vârstă n-au sesizat în scrisul tânărului poet o angajare serioasă în câmpul literelor, propunând o altă viziune asupra literaturii scrisă pe timpul regimului totalitar comunist. Deprinşi cu un anume stereotip de a face literatură, mulţi scriitori n-au înţeles că în breaslă încep să se producă schimbări, că multe lucrări realizate pe parcursul dominaţiei metodei realismului socialist necesită o revizuire substanţială şi că unii dintre reprezentanţii noii “ecuaţii” literare aduc prin scrisul lor un suflu nou, o nouă încărcătură filosofico-estetică, o nouă viziune, descătuşată, în peisajul liric din Basarabia. Din această cauză, îngăduim să credem, aceştia n-au acceptat dintr-odată noul demers estetic, propus de tânărul autor. Felul de a analiza “pe cord viu, fără anestezie”, vorba lui Arcadie Suceveanu, literatură creată în comunism a trezit un val de nemulţumiri din partea scriitorilor vizaţi în eseurile sale, scrieri de o eleganţă şi o profunzime analitică de invidiat. Deşi, dacă e să fim imparţiali, mulţi dintre aceştia au înţeles mai târziu că n-au avut dreptate, că “diagnosticele” lui Emilian Galaicu-Păun au fost juste.

Ei bine, riscurile pe care şi le-a asumat atunci tânărul poet şi critic literar nu l-au împiedicat să-şi promoveze propriul discurs liric, să editeze mai multe volume de poeme, printre care: ***Lumina proprie***, Literatura Artistică, Chişinău, 1986; ***Abece-Dor***, Literatura Artistică, Chişinău, 1989; ***Levitaţii deasupra hăului***, Hyperion, Chişinău, 1991; ***Cel bătut îl duce pe Cel nebătut***, Dacia, Cluj-Napoca, 1994 (Premiul USM, Premiul special al USR; în urma unui concurs naţional, volumul este desemnat drept una dintre cele mai bune zece cărţi de poezie ale deceniului 1990-2000 din România); ***Yin Time***, Vinea, Bucureşti, 1999 (tradusă în germană de Helmut Seiler, Pop-Verlag, Ludwigsburg, 2007), ***Gestuar***, Axa, Botoşani, 2002 (premiul revistei “Cuvântul”); ***Yin Time (neantologie)***, Litera Internaţional, Chişinău-Bucureşti, 2004; ***Arme grăitoare***, Cartier, Chişinău, 2009. Emilian Galaicu-Păun scrie o poezie care depăşeşte canoanele şi formulele pe care ne-am obişnuit să le întâlnim la alţi autori. Sistemul său conceptual este puternic prin unitatea structurii interne a poemelor, care

sunt de o formă labirintică, cu suprapuneri de straturi ideatice, originale ca formă şi esenţă şi în care se întrepătrund armonios două elemente constituante: existenţialul cotidian şi dimensiunea religioasă, încât la lectură constatăm o echilibrare, o contopire organică a lor.

Zicea cineva că poemele îl aleg singure pe Emilian Galaicu-Păun. Se întâmplă graţie faptului că poetul trăieşte pe viu realitatea, se contopeşte cu obişnuitul, cu starea de fapt a lucrurilor, din toate reuşind să extragă profit, adică să transforme în poezie neobişnuitul, nefirescul, nepoeticul, printr-o "retopire" sau "refacere" a acestui "teatru al lumii" care este prezentul, detestat uneori cu luciditatea unui profet. Poet „reformator", Emilian Galaicu-Păun posedă un spirit polivalent, o cultură şi o virtuozitate verbală revărsată într-un „textualism" ce „depăşeşte orice frontieră dintre lume şi text". Poetul „textualizează" lumea descoperind noi simboluri, noi înţelesuri în „ţesătura intertextuală", mai ales este vorba de simbolistica religioasă, care, după cum susţine criticul timişorean Adrian Dinu Rachieru, „nu îmbracă un ton evlavios, ceremonialitatea se împacă, hermetic, cu degradarea sacrului". Rafinamentul livresc, pe de-o parte, şi „plăcerea" de a experimenta pe de alta, îl îndreaptă spre obţinerea unor dedublări care, la o analiză superficială, par să nu conlucreze, deoarece în starea lor iniţială ele se exclud. La un alt nivel de percepţie, mai profund, constatăm că aceste segmente se întrepătrund, conlucrând la o „transfigurare", o „transsubstanţializare" a ideilor

Emilian Galaicu-Păun
Chişinău, februarie 2011
Foto: L.V.

(Arcadie Suceveanu), atingând un „hipertextualism” de cea mai înaltă probă, în care componentele poematice (realul şi mitul, religiosul şi profanul, elementul autobiografic şi cel cotidian) se întrepătrund, se interferează.

Aproape toţi acei care se consideră „postmodernişti” sau „europenişti” se dezic de mituri, considerându-le anacronice. Pe când lucrurile stau tocmai altfel: cunoaşterea mitică este unul dintre principiile esenţiale. Exegetul italian Giani Vattimo, avansând conceptul de „raţionalitate limitată”, pledează pentru *cunoaşterea mitică*, considerând că *mitul* nu înseamnă, neapărat, şi o rezistenţă la modernizare. Emilian Galaicu-Păun „îşi radicalizează identitatea”, înălţând, prin fiecare carte nouă, piramida operei sale, concepută după un program bine definit, „suprapunând” noi straturi estetico-ideatice, dar şi filozofice ale „construcţiei” poematice. Şi aceasta se întâmplă graţie unei sintaxe ce „subordonează”, cum zice poetul, „timpul, locul, modul, cauza” pentru a obţine anumite „raporturi de coordonare şi subordonare”, adâncind „spărtura-n cuvânt” pentru ca „sensu-ngropat în cuvânt să rămână”: „Dar tu ucenicul meu astăzi când duci la ureche cuvântul şi-l scuturi ca pe o cutie de chibrituri tu câte-nţelesuri în liniştea lui de mormânt desluşeşti?”, întreabă poetul în ***Carte nu ştie, ce numai iscălitura învăţase de a face***. De aici şi profunda încărcătură filosofico-estetică, sau cum o mai numeşte criticul sucevean Mircea A. Diaconu „ideatică şi existenţială”, „miez în care se ascunde substanţa religioasă şi poetică a fiinţei, a abstractei fiinţe care este esenţa a tot, idee şi… frumuseţe”. Substanţa ideatică se contopeşte cu forma, cu gramatica, ele conturând o unitate perfectă, o armonie. Exemplu serveşte mai ales poemul în proză ***Gesturi***, dar şi poemele ***Marea răstignire, Cel bătut îl duce pe Cel nebătut***, construite pe principiul infinitului, concept care presupune apelarea concomitent atât la elemente mistice, creştine, cât şi la concretul cotidian, proiectate prin fraze lungi, aproape monologuri, saturate de gânduri şi gesturi care pot fi considerate nişte drame existenţiale (ne referim la cuplul Cain-Abel sau cel cu Don Quijote şi Sancho Panţa). De fapt, ***Cel bătut îl duce pe Cel nebătut*** este o parabolă destul de uşor de sesizat – este drama neamului nostru, îngenuncheat, stropşit, robit, marginalizat la el acasă, asmuţat unul împotriva altuia de „Mama Vitregă”. Şi aici îmi aduc aminte de o frază a lui Dan Silviu Boerescu din cronica ***Moarte repetată naştere*** („Luceafărul”, nr.26/1995): „Emilian Galaicu-Păun se numără printre puţinii care au încercat să-şi reinterpreteze destinul, reuşind să înţeleagă ceva din mecanismul său implacabil: «moarte repetată naştere». De aceea, nu vă grăbiţi să-l omorâţi în piaţa publică, tovarăşi!”.

Autorul îşi creează, prin urmare, miturile sale, deosebite de ale altor poeţi, adică independente, inimitabile şi irepetabile, perfecţionându-le până la o simbolistică de cel mai autentic suprarealism. Având o construcţie internă inedită, în spiritul contopirii dintre elementul religios şi cel real-filosofic, poezia lui Emilian Galaicu-Păun începe, în fond, de la substanţa universală care este, se ştie, prima condiţie a oricărei mitologii. Nu întâmplător, criticul sucevean Mircea A. Diaconu nota în prefaţa la volumul „neantologic” ***Yin Time*** (Chişinău, 2004), că poetul „vede” nu numai dincolo de lucruri („un om nevăzut vede lucruri nevăzute”), ci în interiorul lor, simţind că *ideea* e chiar în materie, că *valul* şi *marea* sunt una („omu-i compus din tendoane ţesuturi muşchi piele şi oase; în cele din urmă vorbesc oasele”), că nu există impersonalitate,

ci numai existenţă, biografie, corp". Acest tip de poezie, aflat între o mitologie realistă de o moralitate superioară şi un creştinism universal-istoric asimilat în mod particular şi bazat pe principiul realist şi pe o cunoaştere superioară, profundă a existenţialului, a spiritului istoriei (începând cu antichitatea şi până în zilele noastre, mai cu seamă a realităţilor basarabene) este constituit dintr-o „împletire a viziunii cu un delir trăit sau provocat, însă perfect controlat" , cum susţinea încă în 1991 Ioan Muşlea într-o cronică din „Tribuna". Dar s-o luăm *da capo*. După al treilea volum – ***Levitaţii deasupra hăului (1991)*** – în critica literară românească se vorbea despre un „şoc Galaicu", prezumtivii învăţători în ale poeziei fiindu-i Ossip Mandelstam, Ion Barbu, Nichita Stănescu, Brodsky, Caraion, Mazilescu, Doinaş, Mircea Ciobanu şi, fireşte, „marele" Pasternac, considerând volumul amintit drept „unul dintre cele mai autentice şi convingătoare" apărute la acea oră în România; Adrian Popescu nota că nu a citit de multă vreme „un volum atât de matur închegat", autorul demonstrând „o lectură atentă a poeticilor moderniste şi postmoderniste", „o stăpânire rară a limbii poetice", „o însuşire a diverselor tehnici poetice"; Mariana Codruţ desprindea în această poezie două „piste" importante: „destinul Basarabiei", asociat cu cel al lui Iisus: trădarea, supliciul şi „înălţarea" – fiind „etapele mari ale ambelor „istorii"; Aurel Pantea considera că ***Levitaţii deasupra hăului*** „are ceva dintr-un recital sintactic precipitat al unei subiectivităţi ce intuieşte Logosul evanghelic ca pe un mit determinant şi cuprinzător", poemele devenind „nişte medii confesionale", iar autorul lor, Emilian Galaicu-Păun, „expiind existenţa ca pe o sumă de şanse menite să-l conducă la revelaţia destinului christic". Tot acest critic considera că intuiţia poetică a lui Galaicu-Păun e coincidentă cu spiritul religios, de aici, fireşte, şi „limba de verset", de parcă textele sunt rostite de „gurile profeţilor"; Gellu Dorian desprindea din textele autorului nostru „un noian de idei şi substanţă poetică". Totodată, poetul botoşănean considera că ***Levitaţiile***... au „o structură sferică perfectă", autorul lor demonstrându-ne „cum se stă în limba română a poeziei cu ideea, cu mitologia, cu ironia, cu religia, cu tot ce ţine de actul artistic desăvârşit" (şi descătuşat, adăugăm noi).

Emilian Galaicu-Păun, deşi cu o modestă experienţă de viaţă în comunism, nu s-a lăsat intimidat şi nici dominat de complexe. Şi-a asumat, ca majoritatea colegilor, monopolul suferinţei, fiind alături de sufletul neamului, de deschiderile care sugerau un nou nivel de simţire, poetul hrănindu-şi scrisul din aceste vibraţii cosmicizate, limba, istoria, credinţa în Dumnezeu fiindu-i „dimensiunea esenţială". De aici şi „sentimentul sufletesc", „cel religios", de aici şi „umanul", de aici şi „viziunea planetară asupra lumii", de aici şi „perspectiva cosmică a gândirii" în poezia lui Emilian Galaicu-Păun. Şi aşa cum în fiecare om se află o parte din fiinţa divină, spiritul lui Emilian Galaicu-Păun este traversat, pe de-o parte, de un lirism livresc-parabolic, pe de alta, de sentimentul religios divin. Nu întâmplător, în majoritatea poemelor sale descoperim o contopire a mitului creştin cu existenţialul, poetul „redescoperind" figuri de stil care păreau a fi depăşite ca tehnică de redare/transfigurare a ideilor cuprinse în spaţiul tematic al scrierilor sale. Poeme precum ***Fără rugăciunea de seară***: „Am închiriat istoria şi n-am vrut să plătim chiria/ cine n-ar fi ispitit să trăiască degeaba/ sub

cerul ca o reclamă de pepsi?/ L-am făcut portar pe bunul Dumnezeu al nostru/ şi pe dracu (la fel de al nostru) liftier/ de-atunci ne intră în casă oricine doreşte/ dar nechemaţii urcă pe jos la etaj...", ***Copiii nimănui, Alfabetul Morse, Fugă basarabeană***: „Cu pământul luat pe picioare cu cărţile (noastre) de lut/ (răzuindu-le de toţi copacii) luate pe tălpi dezlegându-/ ni-se când un şiret când al doilea, când Nistru când Prut noi... *allegro*. pedala lui/ Dumnezeu apăsând pe accelerator şi din când în când numai pe frînă/ ne pompează întreaga suflare în ţevile unei conducte de gaz magistrala transsi-/ beria prin care/ zi şi noapte pompată de- (aceeaşi?) pedală suflarea din urmă a zece mii de fiinţe plecate-n *pohod/ na sibir* se întoarce acasă să pâlpâie-n ochiul/aragazului candelă triplă/ cvadruplă-ncălzindu-ne (cea de *toate zilele* numele meu fie/ bejenaru. aşa să-mi ajute / Dumnezeu. de tătari am scăpat şi de turci am scăpat dar de ducă-se/ pe pustii cum să scap când la capătul fugii îl aflu/ în chiar numele meu. bejenaru. bezanije. presto..."; ***Vaca***: „tatăl nostru cel carele-n cer eşti pripon precum eu pe pământ îţi sunt vaca legată cu funia *mu*...", *Ch-ău* (se are în vedere Chişinău), un poem de o extraordinară forţă ideatică şi sugestivă, dezvăluie un imaginativ bazat pe o cunoaştere subtilă a evenimentelor, a realităţilor despre care scrie, pe luciditate şi raţiune, pe încărcătura sensurilor parabolice, dar şi simbolice, având uneori conotaţii atât „biblice", cât şi „mistic-folclorice". Nu întâmplător, criticul Nicolae Oprea susţinea în revista „Calende" (nr. 11-12/1992) că poezia lui Emilian Galaicu-Păun transmite prin efecte surprinzătoare în ordinea lirismului sentimentul tragic al dezrădăcinării provinciei româneşti de peste Prut. În această ordine de idei, am vrea să menţionăm că Emilian Galaicu-Păun este consecvent cu modul său de a-şi construi universul liric. Totodată, ne bucură faptul că fiind în contact cu marile culturi ale lumii şi asimilându-le (cea franceză, cea germană, cea rusă, cea de peste ocean), „internaţionalizându-se", poetul a păstrat în scrisul său individualitatea, specificul românesc, elementele esenţiale ale culturii noastre, evitând traficul cultural unilateral, despre care vorbea în unul din eseurile sale despre civilizaţia olandeză J.H. Huizinga.

Performanţe stilistico-estetice noi obţine poetul în volumul ***Yin Time***, apărut în 1999 la Editura „Vinea" din Bucureşti, reluat în cea mai mare parte şi în volumul neantologic cu acelaşi titlu, apărut în 2004 la Editura „Litera Internaţional" în colecţia „Biblioteca şcolarului". Cartea sintetizează într-un fel conceptele proiectate în volumele anterioare. Sau, cum susţinea Al. Cistelecan: „fiecare carte absoarbe sângele celor dinainte". Punctându-şi chiar de la început principalele repere tematice, poetul conturează o structură simbolistică ce urcă în spirală spre vârful „piramidei". Este o poezie „reflexivă, metatextuală şi manieristă" (Adrian Ciubotaru), elaborată perfect din punct de vedere arhitectural, cu o construcţie în straturi succesive, deci de o „inginerie textuală" complexă şi un dens conţinut ideatic şi estetic. Autorul mizează pe o coerenţă interioară, pe o întrepătrundere de registre (existenţial, religios, folcloric, parabolic, mitic); spre deosebire de alţi poeţi optzecişti (sau „postmodernişti", „europenişti", cum se numesc unii) îmbină armonios „sentimentul patetic al suferinţei" cu o simbolistică barocă. Asemenea poeme, scrise cu o doză bine echilibrată în ceea ce priveşte transfigurarea simbolică a durerii, au un efect mult mai mare decât mitingu-

rile din marile pieţe urbane, unde sunt rostite discursuri emotive, de multe ori lipsite de finalitate. Este o poezie plină de conţinut, deschisă spre experimentul postmodern, dar, totodată, o poezie care „redescoperă" într-un mod cu totul inedit, original, sacralitatea, dumnezeirea, dramaticul existenţial.

Şerban Foarţă nota în postfaţa ***(La închiderea ediţiei)*** la volumul ***Arme grăitoare*** că Emilian Galaicul-Păun „este unul dintre cei mai dificili poeţi ai noştri", referindu-se la complexitatea poeziei elaborate de acest autor. De bună seamă, avem de a face cu un mod cu totul neobişnuit de a scrie poezie. Fiecare poem se „revarsă" în următorul, imaginea primă naşte altă imagine; aceasta, la rândul ei, naşte o nouă imagine, adăugând poemului noi straturi semantice şi desăvârşind „piramida" sau, altfel spus, „mitul poetic" galaichian. Fiind un „caz aparte" în literatura română actuală, poezia lui Emilian Galaicu-Păun impune o abordare complexă, luându-se în dezbatere fiecare aspect, mai ales că întreaga sa operă este „un singur poem", cum notează Mircea A. Diaconu, „o reluare în diferite contexte a câtorva obsesii – trecute toate prin filtrul unei culturi rafinate şi a unei existenţe dârze". Aceasta o impune, în primul rând, „proiectul existenţial", „tipul de receptare intelectuală", „cultura scriiturii", „lexicul („sintaxa şi morfologia" poemelor), „prezentul biografic şi social-istoric", „condiţia postmodernă", „natura labirintică" a poeziei lui Galaicu-Păun, „dumnezeirea" sau „momentul sacru" şi, desigur, „mitul personal", care nu este altceva decât *substanţa medulară* a spiritului său multidimensional...

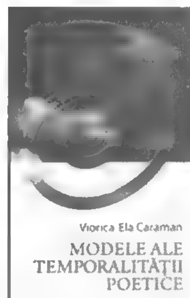
EX LIBRIS

Alexandru ZUB
Mihail Kogălniceanu - istoric
Iaşi
Editura *Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"*
2012

Gheorghe ERIZANU
Miercuri când era joi
Chişinău, *Arc*, 2012

Viorica-Ela CARAMAN
Modele ale temporalităţii poetice
Chişinău
Casa Limbii Române „Nichita Stănescu", 2012

Nicolae MAREŞ

Al tuturor

Poetul îngropat de viu
E ca un râu freatic
Tadeusz Rózewicz

Râurile de sub pământ
Unde oare se scurg?
Sunt ele vii?
Nimeni nu le-a măsurat
Nimeni nu le-a văzut
În ce mări
s-au vărsat.

Oare?
Sunt în ele şi lacrimile noastre?
Ştiu că
fără seva lor
am fi murit de mult.
Unii copaci îngropaţi
Rămân totuşi vii
(se poate întâmpla şi cu oamenii la fel).

Cel care Lumina a văzut-o
şi
Întunericul l-a cunoscut
Al tuturor poate fi
ori al nimănui.

Varşovia, octombrie 1965

Nicolae MĂTCAŞ

Să ştie el, Irod, şi toţi irozii

Batoza minţii gânduri grele-adună.
Se vântură pilaţii şi barabii.
Vibraţi când dinspre Prut a jale sună
Duiosul glas al blândei Basarabii.

Muscalu-o ţine strâns – sub teasc – în strună.
Sub talpa sa cad castre, diguri, tabii,
Dispar în hău moşnenii, pârcălabii.
Ciubota-i grea. Ce-i cizma semilună?

Ce-aţi uneltit, atuncea, prin Ţicău?
Nu ştiu. Dar sigur sunt de una:
Să o luaţi pieptiş spre Chişinău.
Şi aţi rămas aici pe totdeauna.

Să ştie el, Irod, şi toţi irozii:
Nu piere-un neam cât vii îi sunt rapsozii.

George STANCA

Bulgăr de energie

... şi ai venit bulgăr de energie, dantură albă de muzeu , zâmbet de actor mare, larg frumos, sincer, imaculat ca zăpezile de altă dat'.
populezi o singurătate. două singurătăţi. un deşert de alienări. orizonturi de însingurări.
prietenia unde este. amiciţia, ce este aceea. singurătatea : regina comunicării interumane, interminerale, intervegetale.
dacă ai un câine nu eşti singur. dacă ai o pisică nu eşti singur.
un papagal: ai cu cine vorbi. el e captiv în colivie. tu în singurătate. lagărul necomunicării.
dacă ai o pepită nu eşti singur. ai un briliant, un abatjour, o camee, o claie cu fân, un hectar de luciu de apă, o stea a ta, o meteorită dragă. nu eşti singur!
şi ai venit bulgăr de energie! ochi luminoşi, vorbe calde , îţi frigeau vorbele ca mâinile, vorba-ţi ardea ca miezul de soare.
şi aici se mai pune o sobă, un fier de călcat, aici la ecuator, la polul caniculei, la căldura emanată. soba de teracotă. inima lui Danko. Prometeu dezlănţuit contra frigului absolut. aurora boreală ca un incendiu de smoală.
câtă căldură, ce arşiţă de sentimente comprimate-n calorii.
pastile concentrate. prafuri de calorii. hapuri de luat la dureri de capuri.
când singurătatea te îndoaie de cocoaşă. de creier. de epithalamus. te apasă. te striveşte. greutate imensă. cer plumburiu cu plumb în viscere. quintale de grâu apăsând capul tău. muşchii cedând. nervii cedând. totul urlând de singurătate.
singurătatea lui Crusoe. marinarul în cart de noapte sub cerul de smoală. grănicerul şi vântul din tufe. sentinela de la porţile de fier ale timpului pierdut.

singurătatea rătăcitului în cala transatlanticului. printre baloţi de bumbac. fără aer. claustrofob şi orb. rob al oxigenului.
singurătatea pierdutului prin stepa viscolită. naufragiaţii lui Aivazovski disperaţi abandonaţi de Pronie în furtună. noaptea. atârnaţi de catargul încă plutind. înfăşuraţi în zdrenţe din pânza velei sfâşiată de vânt. singurătatea ghiocelului pierdut în albul zăpezilor de primăvară.
zăpezile care-şi curg ultima lacrimă de dinaintea morţii.
totul e singurătate. petalele unei corole de flori. biela- manivela. literele cuvântului "s i n g u r ă t a t e". însingurate ca insulele unui arhipelag. insula din insulele unui arhipelag, este singurătatea.
singurătatea fulgului de zăpadă. care cade deodată cu miliarde de fraţi.
şi este tot singur. viscolul e ca o ploaie de sine. în sinea lor fulgii sunt solidari. în aer plutesc aleator. fără Dumnezeu. fără far. fără un Soare. plutesc. în imponderabilul sinei sinelor. a fulgilor albi şi plini de lacrimi. de atâta singurătate.
sigurătatea insulei dintr-un arhipelag. privind de sus sunt insule-mpreună. Nişte insule pe apă. în ochii ei, din interior, insula pe sine văzută, tot singură se cheamă că este.
Smulge un pumn de apă din mare, las-o să se scurgă la loc. Cade în picături, e personalizată. fiecare bucăţică de apă are sinele ei. E picătură. Căzută în mare, ea picătura moare.
Dispare.
E-n mare
este mare. singură era mare. era. în mare este nimic. şi totul: picătura nu mai este picătura. e marea.
...şi ai apărut bulgăr de energie : palmele calde cu care îmi mângâiai privirea. ochii, pleoapele şi imginaţia. totul roia în jur. erau glume. erau alcooluri. era fum. era vuiet. noi nu vedeam nimic. doar cum ni se risipeşte singurătatea.
eu sunt tu însăţi. tu eşti eu însumi. ne suntem unul celuilalt

nu mai sunt singur. nu mai eşti singură.
suntem Unu :
Înşinele Nostru.
Trist.

Andrei PATRAȘ

Sonet (III)

Fără iubire gândul e osândit la moarte
cum pe o piatră stearpă se-ntinde rădăcina
în van din vreo sămânţă căzută în lumina
ce crunt, fără de vreme, de viaţă o desparte.
Iar celui ce-n iubire nu poate să mai spere
și toate-n astă lume îi par amăgitoare,
îi este calea firav izvor ce sub dogoare,
pornind înspre pustie, sorbit de soare, piere.
Când din adâncul firii, zvâcnind, se înfiripă
şi se înalță-n taină o flacără subţire
spre ceruri să înfrunte ne'ndurătoarea clipă,
înveşmântaţi în slavă atunci, înspre liman,
surpând vremelnicia, noi fi-vom prin iubire
precum izvorul cată un nesfârşit ocean...

FUMEILE ȘI BĂUTURA, DOM'LE...

Dionisie VITCU

Înâmplarea şi timpul ne arbitrează viaţa, obişnuia el să le spună tinerilor săi colegi de teatru, pe care de altfel îi considera o generaţie spontanee, lipsită de calităţi artistice, fără carismă şi fără talent, dar, mai ales o generaţie obraznică, boccie şi violent – zbanghie.

De la o vreme era evitat de toată lumea din teatru. *Sentinţele* lui estetice iritau nu numai pe tinerii actori, dar urzicau pe cei aşezaţi bine în şa; pe acei ce *călăresc* dramaturgia universală în spectacole *după*; după Sofocle, după Pirandello, după Caragiale... de atâta amar de vreme. Nu-l mai distribuiau regizorii Teatrului, nu-l mai foloseau regizorii invitaţi, dar nici pe el nu-l mai interesau *noile producţii*.

În ultima stagiune putea fi întâlnit în *reluări*, unde rostea *mai tare sau mai moale* după caz, câteva replici nesemnificative pentru *numele* său consacrat.

S-a mărturisit unui prieten, că are şi el prieteni în teatru. Nu de gaşcă, de bisericuţă. Nu, el s-a bazat toată viaţa lui pe talent şi pe muncă până la uitare de sine şi mai ales pe adevărul cunoscut de la tataia Stanislavschi.

A fost chemat la contabilitate, la resurse umane, să completeze un formular. *Vine rândul la toţi dom'le, la toţi vă vine rândul.* Şi, i-a venit şi lui rândul, deşi se credea încă verde şi indispensabil trupei. Îi trecuse vremea pârgului, era răscopt şi a venit momentul retragerii. Retragerea maestrului era un eveniment, eveniment marcant şi trebuia sărbătorit... Spectacol de retragere. Cu afiş colorat, cu Diplomă de Excelenţă, cu masă festivă şi de ce nu cu o decoraţie... Cavaler... sau Ofiţer, mă rog, după cum îl văd ce-i de sus. Şi a fost sărbătorit. Nu cum ar fi trebuit, cum şi-a dorit el, cum ar fi vrut, dar a fost sărbătorit. S-a ocupat de *eveniment* regizoratul tehnic. S-a încropit un Spectacol coupé, cu scene din piesele ultimelor stagiuni în care figura sărbătoritul. Aşa a hotărât *noi conducerea*, i-a comunicat secretara directorului, o doamnă care a fost şi oleacă artistă. A făcut figuraţie în trupa Teatrului, şi fiindcă îi lipseau câţiva ani până la pensie, o rudă din minister a intervenit. Ocupă postul de secretară, până termină Teatrologia nepoata şefului.

Li s-a atras atenţia subordonaţilor că nu trebuie perturbată activitatea Instituţiei şi programul teatrului stabilit cu o lună înainte.

La sărbătorire nu au participat factorii decizionali, ordonatorii de credite, directorii, şeful contabil, secretariatul literar şi chiar actorii, colectivul artistic. A participat, în schimb, Tehnicul. Maşiniştii s-au grăbit să arunce câteva panouri care au marcat decorul, doamnele de la garderobă, cabinierele, recuzitierul şi chiar portarul Teatrului *a tras oblonul*, fiindcă odată-i sărbătorit *Omul nostru*. A pus lacătul pe *şandramaua, pe stână*, cum îi plăcea să glumească cu maestrul, când şedeau împreună

la taclale cu ţigara în dinţi, pe trepte la *intrarea artişti*.

Sala de spectacol a fost bucşită. Peste 30 de personae, toţi de vârsta a treia. Spectatorii lui, ai maestrului, care l-au aplaudat de-a lungul prodigioasei sale cariere artistice. Domni şi doamne în ţinută de sărbătoare cu lacrimi în ochi urmăreaua scena în baia de lumină, întrebând uneori cu glas tare, *ce-a zis dragă*, ca la final să constate, *a îmbătrânit şi el săracu', nu mai poate*. L-au aplaudat totuşi, după fiecare replică dată *mai tare*. La final s-a strigat bravo şi chiar cineva din spate a zis de vreo două ori bis, bis. S-au aruncat flori pe toflele goale şi urâte fără mochetă. Finalul a fost înălţător. S-a dat muzica tare, tare de tot, luminile au început să pâlpâie şi florile aruncate pe scenă parcă vibrau. Tot cadrul cu maestrul în mijloc părea un tablou, o pictură postmodernistă. Cineva, o doamnă, a şi remarcat spunând tare unei prietene *tu, parcă-i natură moartă cu actor*!

Numai tanti Florica a adus flori. Flori naturale, flori de câmp, de pe meleagurile Tătăraşilor. Teatrul nu a avut bani să dea pe prostii. Tanti Florica are pensie. A fost recuzitiera şefă a teatrului şi a fost angajată odată cu maestrul. Sunt colegi de generaţie. Are douăzeci de ani de când le mănâncă pensia, c-a ieşit la pensie pe caz de boală, vorba vine. A avut o cunoştinţă la *Ţesătura* care i-a zis *Florico fato, te duci cu un cartuş de Kent la domnu' doctoru şi scapi de recuzita Teatrului*. Aşa a făcut şi nu a făcut rău. Acuma i-a adus flori sărbătoritului, că mai bine pe scenă decât la cimitir. Flori de câmp, frumoase şi ieftine culese cu mânuţa ei pentru *maestro*...Gestul contează.

După spectacol s-a dat o masă, *masa festivă*. S-a întârziat un pic să mai plece lumea acasă, şi, după ce maestrul s-a demachiat, s-a deschis uşa cabinei unde aştepta masa întinsă.

Maestrul a avut un şoc. Faţa de masă era o perdea de la spectacolul din care el a fost dat afară de o regizoare tânără. Motivul: comenta mereu. Ba că el nu face asta, ba că nu se justifică, ba că-i din alt spectacol, ba că asta nu-i din Stanislavschi, că scena Teatrului nu-i pentru tâmpenii d-astea. Tânăra regizoare s-a enervat şi i-a zis faţă de toată lumea; *bădie, ia mai du-te-n* ... şi-o nesimţită de după perdele a completat cu o vorbă aşa de urâtă că toată lumea ce era de faţă a râs, de se clătina candelabrul Teatrului. Numai pentru că era femeie, şi copil faţă de el, a scăpat cu *domişoaro bonjur*.

Faţa de masă, perdeaua cu pricina l-a indispus, dar şi-a revenit fiindcă masa de la recuzită era cam ponosită şi dădea jalnic la un aşa eveniment. Ulcelele de la recuzită, în jurul unei sticle cât o girafă, parcă erau cloşca cu pui. Într-o sticlă cu gâtul larg era introdus, să se sprijine, un baston executat de tâmplarul şef, drept *dar*, pentru tânărul pensionar. Alături era legat cu o sârmă un trandafir de plastic, cu un bilet: *trandafir târziu de toamnă, frumos şi trist,* Florica.

Sindicatul Liber al personalului auxiliar din Teatru se mândreşte cu nenea şi bifează evenimentul în agenda de activităţi prestate, pentru maibinele cetăţeanului de rând, din clasa de mijloc, a rostit roşă ca o patlagică doamna Nuţi, cabiniera maestrului.

Toată lumea aştepta cu emoţie *momentul*. Se ştie că momentul cel mai im-

portant, mai important decât spectacolul însuşi este momentul de *după*. La masa festivă este relaxant. Se mănâncă bine, se bea bine, se spun bancuri şi anecdote picante din viaţa sărbătoritului şi chiar din viaţa particulară a *conducerii*. Mai în surdină, mai pe uliţa mare se spun lucruri ca-n democraţie şi poţi chiar să înjuri, dacă-ţi dau voie procurorii cei cu biblia-n mână.

Cum programul Teatrului era *bătut în cuie* şi nu putea fi perturbat, artiştii, colectivul artistic n-au putut lua parte la sărbătoarea colegului lor.

Actorii, cei mai mulţi, erau prinşi în repetiţii de noapte, alţii n-au putut să vină, alţii n-au vrut, că *sânt şi dintr-ăştia*. Cine n-are duşmani să-i caute la Teatru. Aşa că s-a sărit peste divertisment, peste anecdote. Nu s-a mai cântat *Treceţi batalioane Carpaţii, C-aşa beu oamenii buni*, dar mai ales nu s-a cântat *Eu sunt Barbu Lăutaru*, după care a înnebunit maestrul…

La uşa cabinei *scârţâiau* câţiva tineri actori care neavând locuinţă dormeau acolo. Nu i-a poftit nimeni la un *pahar de vorbă* şi se vedea pe chipurile lor că abia aşteptau să termine babalâcii chermeza. Maşiniştii, electricienii, corpul tehnic s-au grăbit cu strânsul decorului şi-au năvălit cu *totdeauna, totdeauna să bem vinul*…căutând în ulcelele ştirbe şi fără toartă rămase nebăute.

S-a mâncat bine, pe săturate, că au şi rămas câteva pachete de biscuiţi. S-au băut zdravăn două sticle de plastic, a doi şi jumătate, pline ochi cu vin făcut în sat la maestru, dosite printre costume la garderobă, că, dacă ar fi ştiut cineva unde-s, le-ar fi topit. Mai era şi o juma de Stalicinaia, dar, dracu ştie pe unde s-a rătăcit. Era spe-

Dionisie Vitcu
în redacţia revistei „Dacia literară“,
august 2008
Foto: L.V.

cial pregătită pentru Director. Că lui Dom' Director *tăria* îi place. Bine că n-a venit la bairam. Mai bine. Pagubă-n ciuperci.

A fost frumos, foarte frumos. Oamenii simpli din Teatru au dovedit că-s sufletişti şi au cultul prieteniei sincere, nu de pahar cum o au unii care se pretind intelectuali. Cât a zis maestrul că se duce *să dea un telefon*, musafirii pâş, pâş s-au evaporat uşor că la întoarcere n-a mai găsit pe nimeni. Dispăruse şi paharul lui, ascuns după un raft.

S-a uitat împrejur şi-a vrut să lase ordine, dar a renunţat. *Să facă mucoşii ăştia care au aşteptat să mă dea afară.*

A vrut să ia nişte biscuiţi în buzunar, pentru cafeaua de dimineaţă, dar n-a mai găsit.

Şi-a luat paltonul, florile de câmp, Diploma de Excelenţă, semnată de Şeful Sindicatului Liber şi, cu tristeţea zugrăvită pe chipu-i obosit, cu speranţa începutului de viaţă nouă, liber de programul obligatoriu, a părăsit clădirea Teatrului, poate pentru totdeauna, cine ştie. A plecat, coborând treptele pe la *Eşirea Artişti*, înjurând.

Singur, neînsoţit de nici-o admiratoare, ca în alte seri, pornise agale spre garsoniera lui, de dincolo de barieră. O luase pe jos, apostoleşte, prin buricul târgului. Aşa obişnuia el, totdeauna, când se întorcea de la vreun eveniment important. Şi nu se poate spune că evenimentul de la care venea era fără importanţă. Aşa făcea şi acum, în *seara cea de pe urmă*. Mergea pe jos să facă baie de mulţime. Să-l vadă lumea pe el, pe artistul popular. Voia să fie întâlnit, ajuns din urmă de cineva, să intre în vorbă cu *civilul*. Să fie întrebat ca altădată, *ce joacă momentan, ce mai e prin teatrele din ţară. Pe al nostru, când dracu-l termină de reparat, ce se mai pune în scenă, cine vine, cine pleacă. A jucat Beligan, Egoistul în cub, cine-i regizorul...ăla, cum îi zice...ăla bre..., chiar e atât de mare* ? Dar... cine să-i pună atâtea întrebări? Pe stradă nimeni. Ţipenie de om. Întuneric ca-n corn.

Târg de provincie. Se culcă devreme. Nu-l interesează evenimentele culturale. *De rupi din codru rămurea, ce-i pasă codrului de ea... Vascrisul mă-sii de viaţă artistică.* Îi venea să plângă. *Am să le arăt eu lor, că se poate continua cu artistăria şi la privat.* Mergea clătinându-se. Vinul servit îl ajunsese. Înainta prin ploaia măruntă care începuse să bureze. I s-a părut că-n faţa lui sunt trei cărări paralele cu cioburi de oglindă şi ploaia bate caiele. Îl treceau sudorile şi, sub frunte îi bocăneau înjurături ca ciocănelele unui pian. Înjurături autohtone. Nu ca la uşa cortului, nu. Înjurăturile lui erau pentru Directorul teatrului. Pentru toţi regizorii inculţi care i-au întunecat cariera, pentru Contabilul şef şi pentru tot neamul lui de contabili care belesc artiştii.

Pudic, de felul său din naştere, şi singur pe drum n-a vărsat înjurăturile. Le-a ţinut strâns între buzele lui cărnoase, senzuale. S-a tamponat cu-n şerveţel umed pe frunte, pe nas, pe gură şi şi-a adus aminte că odată, la un spectacol în care el avea o replică din Richard al III-lea, când a ieşit în culise o colegă, pe care el n-o agrea, i-a zis că are o gură senzuală şi că a fost fascinată de curcubeul care a apărut în raza reflectorului, unde zburau stropii cuvintelor lui în eter. I-a plăcut remarca. Dacă ar fi fost conştient de acest dar al naturii, poate acum, la maturitate, ar fi dat lovitura. Au apărut atâtea fătuci regizoare cărora le plac artiştii copţi, încât, ehei...

Búra de ploaie se oprise. Gânduri, fel de fel de gânduri îl chinuiau însoţindu-i paşii şovăielnici. De după o poartă un dulău răguşit l-a lătrat scurt şi clar. *Altul care nu mă place.* N-a înjurat tare nici de data asta. A inspirat adânc, a tras în piept aerul rece şi umed al nopţii, s-a depărtat de grilaj şi-a zis: *mai lungă-mi pare calea l-a întors acum acasă*, urmărind în faţa lui cum se bălăbănea pe cerul cârpit nourul care burase. I s-a părut ca un potlog pus la uscat, agăţat de colţul Lunii, dracul ştie de cine!

Decorul sumbru, întunericul nopţii, drumul hurducător şi câinii care îl lătrau, îi năclăiau sufletul şi-i făceau inima grea. Începuse să i se facă frică de singurătatea care-l însoţea. La un moment dat i s-a părut că-l urmăreşte o pasăre neagră, cu aripi ameninţătoare. Iar i-a venit să înjure cu înjurături care nu erau ale lui... *să vă bată neamul nevoii şi legăna-v-ar maţele acrului*! S-a oprit o clipă. Şi-a şters fruntea cu dosul palmei şi-a simţit că are pe cap *scufia nebunului din Regele Lear*. Descoperirea l-a tulburat. *Bine că nu m-am întâlnit cu cineva.* L-ar fi crezut sonat. A împăturit-o bine şi a băgat-o în buzunarul paltonului. *E un semn rău. Trebuia lăsată la teatru.*

Şi aşa...m-au pensionat, nenorociţii. Ar putea să înţeleagă ei vreodată că actorul nu este, nu poate fi pensionar? Ar putea să priceapă ei vreodată că pensionându-mă pe mine, pe alţii ca mine, lovesc Teatrul românesc în moalele capului? Ar pricepe ei vreodată, nu cred. Dă Doamne, dar nu cred. Nu, niciodată, niciodată,...nevermore.

Cărările s-au împletit şi a ajuns la ultimul bloc, la marginea târgului. S-a oprit, a răsuflat greu. *Sunt în Dealul Sărăriei.* Lângă bordură s-a urcat pe o movilă de pietre scoase din pavaj. Şi-a înălţat privirile spre cer...*Eli, Eli, Lama Sabahtani.* A închis ochii şi i s-a părut că cineva i-a zis „boule". I s-a părut sau chiar a auzit? Un câine cu glas ascuţit l-a lătrat scurt, scurt de tot. Şi poate conştient de blasfemie, i s-a părut că cineva l-a apostrofat! Aşa cum rămăsese pe ridicătura de pietre în lacrima nopţii, proiectat pe cerul Ciricului, părea ca un arhanghel dintr-o icoană zugrăvită pe sticlă. Colegii lui ştiu că atunci când se întorcea la cabină, după o scenă tensionată, din spectacolul care-i plăcea lui, răsufla cu emfază *am strivit balaurul.* Întunericul sălii, zic actorii, este balaurul cu o mie de ochi cu care artistul trebuie să lupte şi să-l învingă în oficierea slujbei sale.

Trist, trist, dar nu se considera un învins de situaţia şi starea în care ajunsese. Nu era atât de naiv să creadă că sărbătoarea lui este şi sărbătoarea teatrului.

Ştia bine că *noi conducerea* a făcut-o aşa, ca să scape de gura lui, şi de gura celor puţini, de teapa lui.

Ei bine, în seara asta se simţea un fel de Sfântul Gheorghe, şi ca să nu-l înece plânsul a început, pe un mers cadenţat, să scâncească o melodie, care parcă venea din ecouri astrale. Oprindu-se din mers a strigat în liniştea nopţii *omul, ce mândru sună acest cuvânt.* Lătratul ascuţit şi cavernos al câinelui s-a auzit din nou. Începuseră să latre mai mulţi câini pe toate tonurile. Îl lătrau pe el, pe tânărul pensionar!

Cu un zâmbet amar continua să străbată întunericul cu paşi şovăielnici, zicându-şi în gând, *asta-i muzica ce-mi place, dragi tovarăşi colegi.*

De unde ştie el atâtea vorbe de duh? Nu-s din capul lui. Le-a auzit la Storin,

la Ciprian sau i le-a zis cândva Ovidiu, prietenul şi colegul lui de scenă? Memoria începe să-i facă feste. Nu mai ţine minte. *Poate că e mai bine că m-a pensionat. Dar, nu neică, nu, vorbele astea le-am memorat după ce-am uitat tot. Asta-i cultură. Eu am citit oleacă de cărţi în viaţa mea. Actorul care nu citeşte şi altceva pe lângă rolul dat e un incult, o ciubotă spartă plină de colb.*

A alunecat pe ceva, pe o coajă de ceva, naiba ştie pe ce, şi a îngenuncheat într-o băltoacă...*hopa, hopa, de trei ori să-ţi miroase gura-a flori*. Îl apucase cântatul. La teatru nu cânta, nici sub duş, îi era ruşine, n-avea ureche muzicală şi era înzestrat cu un glas de răţoi, râdea toată lumea de el. Se consola că mai avea doi colegi cu aceleaşi daruri naturale. Acum, noaptea, în drum spre casă de frică, sau mai ştiu de ce, mârâia în surdină *frunză de trifoi în patru frumos cântă mierla-n teatru, huhurezu-n trestie ca-i ieşit la pensie* şi împiedicându-se de o creangă, ruptă de vânt, a căzut ca pe tobogan, într-o groapă de gunoi. I-a secat inspiraţia şi i-au sărit din cap versurile originale din portativul melodiei păşuniste. A amuţit. Speriat a încercat să se orienteze, să cerceteze locul aterizării. În întuneric, la câţiva paşi a desluşit o arătare păroasă, desculţă şi în zdrenţe. Omul, că era om, nu drac, scurma în gunoaie. Nu s-a simţit deranjat de noul venit. Nemişcat, speriat, urmărea cu atenţie lucrarea *necuratului*. Îl încercaseră frigurile. Cel ce scurma în gunoaie părea a fi Karl Marx sau poate Sadam pe cale de a fi prins... A tuşit uşor, discret, aşa cum făcea altădată să agaţe din urmă o femeie. Nici o reacţie la lucrătorul *insalubrităţii,* omul îşi vedea de treaba lui. A mârâit un câine. Era tovarăşul lui Marx sau lui Sadam care s-a potolit când stăpânul i-a zis ceva pe înţelesul lui. Stingherit de musafirul căzut din cer, stăpânul câinelui s-a aplecat să-şi adune lucrurile găsite în gunoaie, a aruncat ceva patrupedului, s-a aşezat în genunchi moşmolind şi înghesuind în sacul lui soios toate prostiile culese din mizerie. Omul şi câinele lui i-au stimulat imaginaţia artistului *decăzut din drepturi*. I s-a părut că retrăieşte un spectacol de mare succes în care el juca rolul principal.

Locul, împrejurările, atmosfera, decorul, boschetarul cu câinele lui erau aidoma ca-n spectacolul teatrului. Şi-a dus mâinile la tâmple, *Doamne, ce-i cu mine*! *Am băut prea mult, aiurez.* Şi-a adus aminte cum explica el ziariştilor la conferinţa de presă, că şi-a imaginat personajul drept un profesor universitar de Socialism ştiinţific, care şi-a riscat viaţa în anumite împrejurări, că s-a purtat regretabil cu studenţii de la medicină şi arte, că mulţi din pricina lui au abandonat cariera.

Dacă e confundat cu personajul jucat? I s-a părut că-i chemat la judecată şi *arătarea* din faţa lui este studentul eminent de la medicină, pe care l-a umilit cu întrebări despre lupta de clasă şi plus valoarea lui Marx.

Se vorbeşte prin târg de unul, victimă a examenului de Socialism ştiinţific, şef mare la salubritate. Urmăreşte un post de senator. *Nu poate fi ăsta cu câinele*. Gândurile sumbre şi frica i-au mai trecut, s-a liniştit un pic. S-a trezit şi din starea euforică, ar fi vrut să zică, *clipă rămâi* dar şi-a dat cu palma peste gură ruşinându-se de gândul nesăbuit.

În starea în care era n-a îndrăznit să se mişte din locul unde căzuse. Se temea. Nu putea şti ce reacţie pot avea cei din faţa lui, arătarea şi fiara lui lătrătoare. Dacă a văzut că nu-l atacă a încercat să lege o conversaţie într-o limbă de circulaţie internaţională. Părându-i-se un personaj din dramaturgia lui Gorki, a început cu

zdrazvuite. Omul s-a oprit din *lucrarea lui*, şi-a înălţat capul şi-a zis *ci vrai oi*? Vorbeşte, e pământean, e din partea locului, ar fi vrut să rostească dar a amuţit. Omul scurmător în gunoaie, s-a dovedit că nu avea apucături violente. Nu semăna a tâlhar, aducea mai degrabă a misionar biblic. A încercat şovăielnic să se apropie la câţiva paşi şi dregându-şi glasul cu o tuse scurtă, liric, blajin şi melodios a zis: *Om cu strai sărac te văd desculţ, dezbrăcat şi flămând. Cu ce să te ajut? N-am bani.* Câinele a mârâit. *N-am parale îs artist.* A urmat un moment de tăcere.

Artist? tu eşti acela care intrai în tomberoane la teatru, om bătrân, te dădeai cu capul de pereţi şi ziceai că vorbeşti cu dracul?!

De unde ştii? Ce-ţi pasă, am fost şi eu în câmpul muncii.

Când era ciupit, maestrul devenea sentimental şi darnic. Îşi scotea cravata, haina, pălăria… şi le oferea în dar necăjitului cu care stătea de vorbă.

Bătrâne, uite-mi dezbrac raglanul, palton din lână australiană, ţi-l dau cu bucurie şi umblă sănătos, zicându-şi în gând… decât să mă dezbrace el…

A scos din buzunar tichia nebunului din Lear, nu şi cheile de la garsonieră. Străinul tăcea, nu scotea nici o vorbă. *Hai, uite-ţi dau şi ghetele noi nouţe, de lac îs, azi le-am pus întâia dată în picioare, nu vreau să le mai port, nu-mi mai sânt de folos, ia-le şi du-te!* Apropiindu-se încet şi timid, cu un gest teatral i-a aşezat la picioare darurile oferite şi s-a ferit într-o parte, că gestul lui n-a fost înţeles şi de câine, care s-a enervat arătându-şi dinţii într-o dantură perfectă de reclamă TV.

Fără să-i mulţumească, boschetarul şi-a strâns boarfele lui şi darul primit, le-a înghesuit în sac, a îngânat nişte cuvinte numai de câine înţelese, fiindcă a dat din coadă şi s-a dus de pe malul gropii într-o direcţie necunoscută. Două umbre legănându-se se pierdeau în faldurile nopţii. De pe cer a căzut o stea şi s-a stins într-un fulger. O clipă a crezut că-i steaua lui. Nu era cazul. Totuşi i-au dat lacrimi. Şi a oftat.

Dimineaţa, într-un cartier mărginaş, din *Târgul marilor iubiri*, sub scara blocului de garsoniere, pe gura de canal, tremura de frig o mogâldeaţă. Murdar de glod, cu capul gol şi răvăşit, desculţ, numa-n ciorapi, cu-un veston negru pătat, dar cu papion la gât, artistul mângâia şi vorbea afectuos cu un căţel. Zicea ceva psalmodic, ceva neînţeles, parcă recita un sonet simbolist. Câinele cu limba scoasă, cu ochii mari, ştrengăreşte, îl privea şi da din coadă ca un metronom ce aştepta să fie oprit. *Brutus, Brutus* viaţa asta-i ca o *căţea*. La auzul acestor vorbe, Brutus, cel mai titrat căţel din curtea blocului, a început să se foiască şi să-i sticlească ochişorii lui negri. *Numai tu-mi eşti prieten adevărat, numai tu m-aştepţi şi mă petreci*. Brutus, cel mai titrat dintre căţei, parcă a înţeles durerea prietenului său, s-a lipit de el, şi-a pus botişorul în palmele care-l mângâiau, şi a încercat cu lăbuţa lui albă să-i mângâie genunchii.

Zgomotul unei uşi metalice a speriat cele două suflete care se consolau. De la etajul trei, un locatar cobora în viteză. Auzindu-i paşii artistul a încercat să-şi ascundă faţa. Dar maestrul era prea cunoscut, mai ales în scara blocului. Vecinul s-a oprit, nu-i venea să-şi creadă ochilor…

Auzise el că actorii au pe dracu-n ei, dar pe vecin nu l-a bănuit niciodată de aşa ceva, şi, totuşi…*Mă maestre, mă, vezi unde te-au adus fumeile şi băutura…*

CHESTIONAR CU ACCENTE LUDICE
(formulat de Lucian Vasiliu) *

Paul ARETZU

1) V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?

Având în vedere că îngerul are, pe post de aripi, conștiința fiecăruia dintre noi, ușoară (ca un cumulus nimbus) și grea (ca o piatră de moară), am vorbit adesea cu el, în copilărie. Orice mi se părea nedrept, îl comentam, izolându-mă în ultima cameră, sau într-un colț al grădinii, sau într-un pătuiag în care se strângea fân, și nu plecam de acolo până când nu eram limpezit. Așa am aflat că, atunci când atingem cea mai mare singurătate, începe să se facă simțită prezența nevăzută a îngerului. El își înfoaie aripile nemateriale, își sticlește numeroșii ochi (verzi, albaștri), citește tot timpul dintr-o carte care pulsează. Față către față, nu l-am întâlnit. Dar m-am plâns lui, m-am rugat. *Înger, îngerașul meu* o spuneam cu fierbințeală și cu inima lipită de prezența lui transparentă. Așa cum fiecare popor are un înger protector, fiecare om are un înger de pază. Îngerii sunt teofanici, ca niște fotoni ai lui Dumnezeu, propagatorii Luminii Întreite. În jurul luminii necreate a lui Dumnezeu, se află ierarhia triadică a cetelor sau corurilor îngerești. Când eram copil, îmi ațintеam urechea să prind măcar o fărâmă a muzicii lor. Uneori am simțit-o la marii compozitori. Deși nu se văd, îngerii ne duc de mână spre faptele bune. Îngerii călăuzesc și ocrotesc sufletele la Judecata de obște. Îngerii sunt plini de iubire. Există îngeri aplecați peste fiecare mânăstire. Dintre Arhangheli: Mihail l-a alungat din cer pe Lucifer, Gavriil este îngerul Bunei-Vestiri, Rafail, mesagerul rugăciunilor noastre spre Înalt, Uriil, Lumina lui Dumnezeu picurată în profeți. Îngerii sunt tainici. Când eram copil, îngerul nevăzut îmi ștergea lacrimile și îmi dădea somn lin. Distanța spirituală de la Dumnezeu până la om este plină-plină de îngeri. În rai, dar și în iad, se cântă continuu Liturghia îngerească, bucurându-i pe cei mântuiți, salvând sufletele copiilor nebotezați sau pe cei care se convertesc. Blândețea mamei față de prunc este neasemuit mai puțină față de duioșia îngerului păzitor pentru oameni, de la naștere până la bătrânețe. Îngerul omului bătrân este fără de asemănare, prin gingășie, primind și sufletul lui, la pristăvire, ca o moașă. Îngerii, pe care îi simt uneori, la rugăciune, la Liturghie, fac parte, alături de noi, din veșnicia lumii. Mai sunt și îngerii căzuți, plini de ispite, dar despre ei mai bine să nu vorbim.

Nu l-am văzut pe înger, dar mi-l aduc aminte, vorba poetului Adrian Popescu.

De Maica Domnului m-am simțit foarte apropiat, în copilărie. Ce o

rugam îmi împlinea. Lucruri mărunte, importante pentru vârsta aceea. Când trec pe lângă o biserică şi Eva Maria, nepoţica mea, se închină cu râvnă, o întreb ce L-a rugat pe Dumnezeu: „Să-mi cumpere tati un iepuraş viu" (s-a împlinit), „Să mă ia colega mea Andreea şi pe mine de mână cum o ia pe Theo" (şi asta s-a împlinit).

În legătură cu memoriile „prenatale", sunt prea bătrân ca să mi le mai amintesc. Trebuia, dragă Lucian, să mă fi întrebat în urmă cu o jumătate de secol. Dar Eva Maria şi-a amintit într-o zi de mirosul mirungerii, de la botez. Când era foarte mică, a spus despre *mâncărica* din linguriţa de împărtăşanie că are un gust *dumnezeiesc*. Dintre anamneze, Dumnezeu, cu siguranţă, este tot timpul prezent în mintea mea, dar mai mult în inimă, ca Părinte.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Ca să ne menţinem în siajul discuţiei dinainte, dau un citat grăitor din *Slujba de înmormântare a mirenilor*: „şi iarăşi m-am uitat în morminte şi am văzut oase goale şi am zis: oare, cine este împăratul sau ostaşul, bogatul sau săracul, dreptul sau păcătosul?". Suntem plăsmuiţi spiritual din har şi din învăţătură. Nu trebuie să nesocotim nici pe una nici, pe alta. Darurile Sfântului Duh sunt: al înţelepciunii, al înţelegerii, al puterii, al bunei credinţe, al temerii de Dumnezeu. Vocaţiile sunt şi ele date spre a fi înmulţite. A existat, într-o vreme, Şcoala de literatură. Mi se pare o idee absolut ridicolă. Cine ar fi trebuit să fie profesorii unei astfel de şcoli? Şi ce să predea? Har? Cred, însă, în importanţa modelului bine ales. Cred că, de-a lungul vieţii, trebuie să trecem de la un maes-

Zilele „Eminescu" la Botoşani
Paul Aretzu şi Dumitru Augustin Doman
16 iunie 2012
Foto: L.V.

tru la altul, să deprindem ceea ce este bun. La greci, respectul pentru virtuţi se numea *aretologie*. Nu e rău nici să ai talent, nici să ai învăţătură. Pentru artă nu îţi trebuie studii, pentru ştiinţă da. Şi scriitorul, şi cercetătorul au însă nevoie de muncă, de răbdare, de acumulare, de iscusinţă, de autenticitate. Numai o bună cunoaştere a spiritului limbii (şi, desigur, al realităţii) te poate face scriitor. Se poate ca autodidactul să fie mai profund decât licenţiatul. Şi universitatea şi şcoala proprie îţi pot ascuţi harul, cu condiţia să existe.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Într-un arbore, chiar genealogic, nu poţi descoperi decât păsăret (comun şi rar), frunze (spatulate, lanceolate, trifoliate, palmate, lobate, penate, filiforme), lumină, poate vreun înger aninat. Când eram copil, la marginea Caracalului, într-o pădurice, căutam cu alţi băieţi cuiburi. Luam ouăle calde şi leneşe, pestriţate, le ciocăneam cu unghia, le ascultam unduirea, sau apucam ghemotoacele pufoase şi plăpânde, care deschideau ciocurile, şi le lipeam de obraz.

Pe ramurile arborelui meu genealogic, sunt mai mulţi *nobili*: bunica maternă care ştia cea mai bogată limbă română pe care am auzit-o vreodată, care îmi povestea că bunicul era văr (nu ştiu de-al câtelea) cu Nichifor Crainic, pe care l-a primit la Caracal de vreo două-trei ori; apoi, fratele mamei, doctorul Paul Petre, care a orbit în urma unei detenţii politice, în anii '50; unchiul Jean, înalt ofiţer de marină, comandor pe o navă regală, călătorind cu suveranul prin diverse colţuri ale lumii (mi-a vorbit ceasuri întregi despre Pompeii şi Herculaneum, despre Thailanda şi Cambodgia); unchiul tatei, după mamă, pe care îl chema Creţu, prefect al Craiovei, care în vremea comuniştilor a stat ascuns mai mulţi ani prin poduri şi pivniţe, şi alţii.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Nu numai elevii au nevoie de religie, dar şi noi toţi, cei care nu am beneficiat de acest drept, timp de 50 de ani de ateism (ştiinţific). Problema e că nu există incompatibilitate între credinţă şi ştiinţă. Teologia este o ştiinţă, ocupându-se de cunoaşterea lui Dumnezeu, care este cel mai vast şi mai cuprinzător domeniu de cercetare, cuprinzând totul, cele văzute şi cele nevăzute, creaţia şi legile ei, iubirea, sufletul, moartea, morala, fiinţele celeste, istoria şi veşnicia. Ateii, liber cugetătorii, plini de orgoliu, nu ştiu ce pierd, sunt nişte incompleţi, nişte estropiaţi. Infirmitatea necredinţei, ca şi prostia sunt păcate de neiertat. Dând o lucrare elevilor mei, de 17-18 ani, despre ce ar face în cazul unei catastrofe iminente, dacă ar mai avea la dispoziţie o singură zi, cei mai mulţi mi-au scris că ar merge la biserică, şi-ar cere iertare celor cărora le-au greşit şi ar petrece ultimele clipe în familie. Oamenii au o genă religioasă, care s-a îngemănat cu cea a predispoziţiei culturale. Fără Dumnezeu şi fără cultură omul şi-ar pierde omenia. „Dacă Dumenzeu nu există, totul este posibil", spune cu cinism un erou dostoievskian. Idee înfricoşătoare.

5) Ce instrument de scris folosiţi/aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

La şcoală, în clasele primare, foloseam numai tocul cu cerneală. Aşa era regula. Erau peniţe de diferite grosimi. Când nu te aşteptai, cele două picioruşe ale peniţei se poticneau în hârtie şi produceau un dezastru. Scriam şi oftam sau

plângeam. Caligrafia era o artă, cu trăsături subţiri la urcare şi îngroşate la coborâre. Tata ştia o caligrafie cu ornamente, deosebit de frumoasă. O ameninţare potenţială o reprezentau şi călimările, care, oricând, puteau inunda ghiozdanele sau ne puteau păta, uneori ireparabil, hainele. Când ne băteam în curtea şcolii, aruncam unii în alţii cu cerneală, care devenea o adevărată muniţie. Degetele noastre, săracele, cocoşate de povara scrisului, erau mai mult albastre, decât roz. O pată de cerneală, în caiete, în cărţi, pe haine, era o pată pe obrazul nostru de învăţăcei.

Am rămas cu obiceiul de a scrie pe hârtie şi azi, din păcate, cu detestabilul pix, invenţie care a distrus estetic scrisul. Pe de o parte, îmi plac literele inegale, imperfecte, pentru că scrisul este o artă individuală, iar, pe de alta, pentru că, făcând şi critică, glosez în timpul lecturii, îmi fac însemnări pe carte, îmi iau notiţe. Am şi avantajul că, după ce am terminat un text, Dorina sau Antonia (soţia şi fata), care culeg foarte rapid, mi-l scriu pe calculator. În fine, stilizez şi fac corectura direct pe calculator.

Am fost într-un an, cu un prieten, la Mârşani, lângă Caracal. Necunoscând zona, ne-am oprit să cerem informaţii unui localnic. Era un bărbat între două vârste, călare pe un măgar. Fără să coboare, ne-a desenat cu un ciomag lung, în praful drumului, o hartă încâlcită. Apoi, fără să mai aştepte să-i mulţumim, a înghiontit măgarul şi, din mers, a şters cu talpa preţiosul document. Mi se pare şi azi forma de scris perfectă, la care încă nu am ajuns. Mai scriu şi cu pana, prin aer.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Debutul este un act extrem de voinţă: fiindcă ori nu eşti sigur de valoarea scrisului tău, ori nu vrei să ieşi din tine, să te expui. Oricum, este o pierdere a pudorii. În condiţiile totalitare, alţii făceau (cu brutalitate) regulile jocului. Am debutat, la sfârşitul anilor '80, cu cincisprezece poeme într-un volum colectiv. Depusesem aproape două sute. Textele apărute au fost modificate, îngălate. Să spun sincer, în acele vremuri, mi-ar fi plăcut să fiu în alt timp sau în altă ţară. Totuşi, un debut, chiar compromis, însemna foarte mult. Mă hotărâsem să renunţ la scris. Cele cincisprezece poeme m-au ţinut pe linia de plutire.

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Într-o zi în care nu scriu sau nu citesc îmi plâng timpul, mă simt vinovat de inutilitate. Încerc, măcar, să-mi fac un proiect în minte. Scrisul a devenit o a doua natură. Când nu scriu, este o a doua natură moartă.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Scrisul, în sine, este o implicare civică, o atitudine. A fost o vreme în care, după '89, scrisul artistic a fost trimis în culisă, iar în prima linie a ieşit publicistica. Ziarele erau devorate, iar editorialiştii erau idolatrizaţi. A fost şi o vreme a scriitorilor pe ziduri şi pe garduri, a obscenităţilor.

Scriitorul trebuie să formeze o atitudine estetică, ori culturală. Aceasta, în condiţii istorice normale. Până atunci însă, ajunşi la mâna unor politicieni becisnici, de care depinde soarta culturii naţionale, scriitorilor nu le rămâne decât să intre în arenă. Din păcate, lupta s-ar duce cu arme inegale. Deja, clasa politică

a devenit o castă. Azi, banul este stringent, cultura poate să mai aştepte. Iar această mentalitate a fost inculcată maselor.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Pe 22 decembrie 1989 (chiar de pe 21, chiar de pe 16-17) am început, după 40 de ani de existenţă îngrădită, dirijată, să cred într-o minune. Am participat, în condiţii de nesiguranţă, fiindcă în Caracal, unde erau multe unităţi militare, se impusese stare de asediu, dar cu un elan total, la tipărirea primului ziar *liber*. Speranţele erau imense, timpul se dilatase la maxim. Credeam în ceea ce se proclama de la tribune, la televiziune. Aproape o lună, s-a întâmplat o revoluţie a tuturor entuziasmelor. Ajungeam acasă numai noaptea, dormeam cu ţârâita, au fost, atunci, momente de implicare civică adevărată. Apoi puterea a fost confiscată, construcţia care trebuia să fie nouă a fost aşezată pe temelii vechi, oamenii regimului demolat, schimbaţi la faţă, s-au reorganizat, manipulările cele mai perverse s-au pus în funcţiune, poporul, scăpat din chingile totalitare, a acţionat fără discernământ, bolnav încă de ideologia partidului unic, a conducătorului providenţial. La executarea dictatorului în ziua de Crăciun, populaţia întărâtată a reacţionat cu totală satisfacţie. De la marile idealuri, s-a trecut treptat la micile interese, la găleata electorală, la plasa cu sticla de ulei şi pachetul de zahăr, la vânzarea conştiinţei, la cinism, la *sufletele moarte* ale lui Gogol. Azi, trăim într-o caricatură de Românie, detestată şi batjocorită de Europa, jecmănită de toţi aventurierii şi şarlatanii. Administrată după bunul plac, fără nicio răspundere, vlăguită de camarile şi de mafii, ţara a ajuns în toate topurile ruşinoase, negative, renumită pentru hoţii, pentru sărăcie, pentru incultură şi analfabetism, pentru golănia celor care ne conduc.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Iubesc liniştea, echilibrul sufletesc, iubesc duminica, ziua învierii Domnului, iubesc liturghia, rugăciunea, postul, împărtăşania. Îmi place să citesc, să scriu. Îmi place să aflu lucruri noi. Sunt colecţionar de prietenie, de loialitate. Iubesc toată creaţia lui Dumnezeu. Îmi place să fiu acasă, să fiu în bibliotecă. Îmi place să stau de vorbă cu oameni tineri şi cu bătrâni. Cel mai mult îmi place să o descos pe Eva Maria, care este în clasa întâi, are la şcoală numai *foarte bine*, şi de la care mai aflu şi eu câte ceva.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

Globalizarea este, după mine, o greşeală. Se pare că eşuează, pe zi ce trece. Ea strică identităţile de orice fel. Nu poţi să bagi în aceeaşi oală un englez, un italian, un român, un ucrainian, un bulgar, un spaniol... Vor crea o presiune periculoasă, care va face să sară capacul. Postmodernismul se bazează pe relativizarea tuturor valorilor, pe clamarea tuturor sfârşiturilor. Fără îndoială că nu se poate trăi astfel. Postmodernismul, aşa cum a fost teoretizat, catastrofic, n-ar fi pentru oameni.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Am un loc, se numeşte *La pădure*, unde stau singur, unde am toată biblioteca şi unde îmi place să citesc şi să scriu. Când sunt mai atent, simt mirosul copacilor, aud cântecele păsărilor, văd câte un om.

Mircea A. DIACONU

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale”?

Nu, nu mi-am visat îngerul în copilărie. Dar cred că primul vis pe care-l ţin minte e legat de o carte. Cineva îmi lăsase una ascunsă după o mătură, în tinda casei. Dimineaţa, am alergat acolo nerăbdător. Nu ştiu cît de mare a fost dezamăgirea. Dacă aş fi găsit-o, ar fi fost exemplul cel mai bun pentru fantastic.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Înţeleg că marii artişti n-ar avea nevoie de şcoală... Lucrurile nu-s chiar atît de simple. Scriitorii invocaţi – poate că nu aveau şcoală, dar aveau o cultură puternică, din care nu lipsea cartea. Fireşte, e un truism să spun că nu şcoala face scriitori, deşi cam peste tot în lume există cursuri de scriere creativă sau creatoare. Şi la noi a fost cîndva o Şcoală de Literatură. Şi n-a produs mai mulţi scriitori decît intraseră, aşa cum a spus-o, pare-mi-se, Sadoveanu. Totuşi, lucrul la cuvinte nu e chiar la îndemîna oricui, deşi pare. Fără şcoală nu pot să apară mari muzicieni. Poate că nici măcar sculptori. Sau pictori. Arhitecţi, în nici un caz. De ce să credem că pot să apară poeţi, prozatori, dramaturgi ori critici lite-

Mircea A. Diaconu
Amsterdam, 2009

rari?! Caragiale, care nu făcuse multă şcoală oficială, se lupta din răsputeri cu amatorii, care pentru a scrie n-ar fi avut nevoie decît de toc şi de hîrtie. Pentru el, scrisul era totuşi un meşteşug. Anterior, Heliade, dacă nu mă înşel, sau poate Hasdeu, se mira de ce pentru a rezolva o ecuaţie e nevoie de studii, iar pentru a critica o operă, nu. Să nu susţinem diletantismul, amatorismul, lipsa de conştiinţă şi de asumare. Sînt arte unde e nevoie şi de multă ştiinţă, şi de tehnică, şi de meşteşug. În tot cazul, modernul meditează mult asupra scrisului, iar uneori meditaţia lui e, finalmente, mai importantă decît creaţia propriu-zisă. Azi, puţină lume îl citeşte pe Rimbaud. Mult mai puţină decît cei care ştiu celebrele lui cuvinte „Je est un autre”, pe care, ce-i drept, Rimbaud nu le-a spus în nu ştiu ce studiu, ci într-o scrisoare. Ce ne vom face fără acest univers, al scrisorilor?!

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Deosebit? Poate doar faptul că bunicul meu, mort la o vîrstă fragedă – a lăsat o văduvă cu patru copii mici –, călărea un cal alb. Şi că soţia lui a încercat să se opună din răsputeri colectivizării. A murit la scurtă vreme, cînd eu aveam doi ani. De partea cealaltă, un bunic căruia porecla i-a devenit nume: şi-a trecut-o în acte. Şi-a spus el însuşi Lupu, ca prenume. Altfel, poveşti răsfirate în anonimatul istoriei, într-o materie informă, derulată pe orizontală.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Fără doar şi poate. E important ce face, însă, un profesor de religie. Sau ce-ar putea să facă. Dar măcar se face sport? Se face în şcoala românească înot, se face baschet, se face educarea minţii prin educarea trupului?! Mă îndoiesc. Se educă spiritul de competiţie, voinţa, autocontrolul, puterea de concentrare, fair-play-ul?!

5) Ce instrument de scris folosiţi/aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Subliniez pe cărţi cu creionul, scriu cu pixul adesea, am folosit în copilărie tocul, mai folosesc din cînd în cînd stiloul; de fapt, preţuiesc acest scris, cu stiloul, am nostalgia lui. Dar critică literară şi alte cele scriu direct pe computer. Dacă ar fi să dau acum un examen scris, aş avea cred mari probleme. După un plan atent, scriam lent, reluam cu voce interioară, sau chiar murmurînd, cuvintele, pînă se articulau într-o frază care trebuia să provoace, cu o anume tensiune, sensul. Oricum, scriam prima frază, care se fixa greu, pe o ciornă, după care intram direct în fluxul demonstraţiei pe care o vizam. Dar totul trebuia să pară o demonstraţie. Azi, corectez din mers, şterg, tai, modific, e totul parcă mai puţin elaborat şi mai direct. Fac, totuşi, pe foi, eventual foarte mari, planul de ansamblu, fixez citatele, detaliile, trimiterile cu săgeţi – iar acestea toate se fac adesea cu creionul, bine ascuţit, sau cu un pix negru, cu scris subţire.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Mi-ar fi plăcut să debutez în „Familia”, unde poşta redacţiei era susţinută de Al. Cistelecan, sau, poate mai mult, în „Amfiteatru”. Debutul în volum? Prea multe greşeli de tipar – cartea nu-mi fusese trimisă spre corectură –, dar cînd am primit-o, tocmai ieşisem după o operaţie urîtă. Aşa că mi-a prins bine. Dar s-ar putea să mă înşel. Nu cumva am debutat nu cu cartea despre *Poezia de la „Gândirea”*, ci cu volumul despre Mircea Streinul? Ca să apară volumul acesta, i-am donat editorului colecţia revistei „Drum”, pe care o scosese Vasile Posteaucă prin America, şi pe care o primisem de la unul dintre colegii lui Mircea Streinul,

trăitor atunci în Brazilie. Azi regret.

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Într-o zi în care nu scriu – îmi supravieţuiesc. Dar cel mai adesea transcriu, aşa că mimez des scrierea. Mă poartă fascinaţia prin tot felul de lumi.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Ce ar trebui să însemne?! Mi-e greu să spun. E simplu să susţii că scriitorul se implică în societate prin opera lui. Dar o asemenea poziţie nu-i decît un alt mod de a practica trădarea tipică intelectualilor. Totuşi, ia scriitorul atitudine faţă de tot ce se întîmplă în jurul lui altfel decît prin scris?! Rareori. Nu spun că el e deseori conformist, oportunist, complice. Dar se implică rareori poate şi pentru că el nu mai e o voce, cum a fost cîndva, de care puterea sau societatea avea nevoie. E periferic. Altfel, nu întotdeauna poziţia lui – o confirmă istoria – a fost de partea nu spun a binelui, ci a felului cum s-a metamorfozat istoria.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Dimineaţa eram la Odorheiul Secuiesc, seara ajunsesem la Piatra Neamţ, în piaţa din faţa cădirii Telefoanelor. Dimineaţa mă îndreptam spre Şcoala Generală nr. 4 (linişte ciudată la prima oră – treceam prin faţa Miliţiei, dinspre oraşul nou spre şcoala mea veche din oraşul vechi), la 14 urcam într-un autobuz pînă la Miercurea Ciuc, iar de acolo cu trenul spre Piatra Neamţ. Aici, în stradă, luat de şuvoi. Se zvonea că vin de la Bacău tancuri... Odorheiul Secuiesc?! Un loc care face parte din mitologia mea personală. Multă vreme, după ce am plecat de acolo, m-am simţit exilat la Suceava. Azi mă simt exilat oriunde. Chiar şi în textele pe care le scriu, căci în ele se construieşte, prin scris, în permanenţă un altul. Unul care priveşte spre mine cu mirare, cu nedumerire, puţin speriat.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Mi-a plăcut de curînd cînd am auzit pe cineva spunînd că, odată cu trecerea timpului, cunoscîndu-i mai bine pe oameni, iubeşte tot mai mult cîinii. Mi-a plăcut mai degrabă ca formulare, nu ca idee. Cu dezamăgire spuneam despre cineva, nu cu multă vreme în urmă, că iubeşte mai mult cîinii decît oamenii. În tot cazul, intră în memoria mea afectivă cîţiva cîini, cîteva pisici, un anumit cal, cîteva vaci, ba chiar un arici. Sau o pasărea cu un colorit uluitor, pe care eram pe punctul să o prind cu o coşarcă, într-o zi teribilă de iarnă. Ultima iarnă a tatălui meu. Dar aparţin toate acestea trecutului. Altfel, mi-ar fi plăcut să colecţionez cărţi rare, tablouri, în copilărie visam să fac un muzeu; pînă la urmă, nu colecţionez nici măcar emoţii. Sînt de nefixat, niciodată aceleaşi. Niciodată nici eu acelaşi.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

Globalizarea?! Nu m-ar speria mai mult decît izolarea de ceilalţi. Dar, la drept vorbind, nu am temeri atît de abstracte. Am un amic care spune că luptă pentru cultura română, pentru poporul român – nu-i decît scriitor, deşi vrea să fie şi altceva; eu mă gîndesc mai mult la lucrurile imediate: la copiii mei, la ziua de mîine, la neputinţa de a scrie ceva care să mă exprime total.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Am o casă, deşi nu-i chiar la ţară. E ca şi cum ar fi. E important să ne mutăm casa în noi înşine. Dar nu-i un lucru chiar la îndemînă.

Nicolae PRELIPCEANU

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „pre-natale”?

La ambele întrebări răspunsul este: nu.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Eu continuu să cred că e mai bine să înveţi organizat, cu toate că avem atâtea exemple care încurajează metoda autodidaxiei, cum spuneţi. Eu însumi sunt autodidact în altceva decât ce am învăţat prin şcoli şi universitate. Mai ales că, acuma, după adevărata eliberare, cea de cenzura comunistă, pot citi şi ce era ocultat înainte.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Arborele meu genealogic a fost tăiat de mult, cu toporişca memoriei scurte. Şi nici nu cred că o să mai crească la loc sau în locul lui ceva. Aşa că nu prea am descoperit nimic.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Probabil că au, dar numai cei care au, nu şi cei care nu au nevoie...

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

- Păi, eu tocmai scriam cândva, nu demult, că am început cu tăbliţa şi condeiul (nu cel metaforic răsuflat din expresia „condeieri”), eu chiar am fost condeier, prin clasa întâi, cred, într-un sat mare din Sălaj, Crasna se chema, pe urmă am scris cu tocul muiat în călimară, pe urmă cu stiloul, pe urmă cu pixul, pe urmă şi cu pixul şi la maşina de scris şi, în cele din urmă, la calculator, de unde vă scriu şi aceste rânduri.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

În *Times Literary Supplement* sau măcar în *Quinzaine litteraire*. Dar: Îmi amintesc şocul de la debutul în revistă, în *Tribuna*, când, după ce versurile mele fuseseră alese de secretarul general de redacţie, Al. Căprariu, aprobate chiar de redactorul şef, Dumitru Mircea, şi când credeam că totul merge ca pe roate, căci le văzusem în paginile de revizie, sâmbăta, cum se făcea pe atunci la *Tribuna*, mi s-a spus că mai trebuie să aşteptăm, luni, răspunsul de la „Direcţia Presei”, adică de la cenzură. Cu volumul a fost altceva. După ce citisem cu oarecare succes într-un cenaclu, se întâmpla la Cluj chestia asta, după ce publicasem câteva poezii, hop, se fac „în oraşul de pe Someş”, vorba lui Ion Ghiţulescu et comp., două sub-redacţii ale editurilor Tineretului şi PL (adică EPL, editura pentru Literatură). La cea dintâi redactor şef era Ion Oarcăsu, care mă cheamă să-mi ceară un volum. Nici prin cap nu-mi trecea mie vreun volum, dar el m-a lămurit, iar eu, prost, am acceptat. Am strâns, în câteva luni, vreo 20 de poezii mari şi late, la

dreptul vorbind nici mari nici prea late, şi le-am predat. După care, terminând facultatea, m-am dus, cum era moda pe atunci, „la armată”, pentru şase luni, chiar la Otopeni, lângă Bucureşti, unde era, totuşi, sediul de bază al Editurii Tineretului. Aşa s-a făcut că am fost chemat de dna Mihăileanu, undeva, pe strada Ion Ghica, şi închis într-un birou, să scriu poezii pe linie. Şi, iarăşi prost, am acceptat. Am scris vreo patru sau cinci, încât volumul, odată apărut, nu mi-a mai făcut nici o plăcere, ca să nu mai spun ce neplăcere îmi fac acum acele făcături. Păcat de titlul lui, care nu era prost deloc, *Turnul înclinat.*

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Trăiesc.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Ce însemna şi pentru un scriitor care nu mai e contemporan. Adică să nu stai ca o mobilă atunci când toţi aceşti ticăloşi cocoţaţi în fruntea politică a naţiei îşi exhibă mizeria sufletească şi incultura crasă, devenind modele de succes. Să scrii, dacă ai unde să şi publici, despre asta. Că votul, oricum, aşa, solitar, nu poate schimba nimic.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

În 22 decembrie 1989, a trebuit să-l conduc la maşină pe Petru Ilieşu, un poet de la Timişoara, care se ascunsese la mine de vreo câteva zile, că era pe o listă neagră în oraşul lui, şi împreună cu care fuseserăm chiar *reţinuţi* cu o zi înainte, când încercam să-l ajut să intre la ambasada suedeză, unde voia să se refugieze. Fiind prinşi, aşteptaţi acolo de un comando bine organizat, după ce ne urmărise

Nicolae Prelipceanu

un ins cu căciulă rusească în autobuz şi în metrou, ne-au dus la Secţia de Miliţie nr. 1 şi acolo colonelul Ciceo, care mai pe urmă a fost adjunctul lui Măgureanu (nu Schitu, ci Virgil), ne-a interogat destul de leneş şi ne-a pus să semnăm câte un angajament că Petru pleacă spre Timişoara a doua zi dimineaţa. Aşa că avem, amândoi, un angajament semnat cu Securitatea. Mă rog, întâi vrusese să ne oblige să semnăm că pleacă în noaptea aia, dar n-avea benzină, că era restricţie şi am reuşit să-l convingem să amâne. Iar pe 22, cum v-am spus, l-am condus la maşină, păzită straşnic, cu o seară înainte, pe Strada Zece Mese, de un ins necunoscut nouă, care atunci, dimineaţa, plecase, a plecat şi Petru, după care m-am dus să cumpăr pâine şi am stat la o coadă care a fost umilită de un ins cu un braţ de pâine, că de ce nu iese (toată coada) în stradă, că aşa nu mai merge şi nu ştiu mai ce. Dar el îşi asigurase pâinea, că venea Craciunul. Pe urmă am ieşit şi eu în stradă, dar nu pentru că m-a îndemnat ăla şi m-am dus spre centru cu o coloană de la nu ştiu ce uzină, scoasă organizat, dar în scopuri inverse decât cu o zi înainte, când Ceauşescu îi scosese să-l aclame. Şi aşa mai departe.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Păi nu se amestecă dragostea de animale cu aceea de obiecte. Nu sunt colecţionar, poate doar de cărţi, deşi pe astea le mai şi citesc uneori, deci nu se cheamă că le-aş colecţiona. Iubesc animalele, avem o pisică, Miţa, care ne luminează viaţa şi nu doar acum, când eu am cam îmbătrânit. Dar iubesc toate animalele şi sunt adesea scârbit de felul cum ne purtăm noi, oamenii, cu ele. Ce să mai spun de câinii lăsaţi să vagabondeze pe străzi, într-o condiţie mizerabilă şi ucişi, când sunt prinşi, cu sânge rece. În fond, cred eu, ăsta e un test de civilizaţie, atitudinea faţă de animale vreau să spun. Or, noi, la capitolul ăsta, ca şi la atâtea altele, stăm prost, foarte prost. V-aţi gândit vreodată câte miliarde de miliarde de fiinţe au fost sacrificate ca să fie mâncate de noi? Fiinţe inocente, spre deosebire de noi. Şi să nu spui că omul e un cancer al acestui Pământ?

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

Nu mi-e teamă de globalizare. Globalizarea modernă, că a mai fost una, pe vremea Imperiului Roman, a început din momentul în care Columb s-a dus să descopere America. De atunci o ţinem tot într-o globalizare. Am multe nemulţumiri în legătură cu anii noştri. Ele ţin de mitocănia generalizată, care se manifestă atât în comportament cât şi în felul de a vorbi. Mă nemulţumeşte cum se schimbă limba română, mai precis cum se strică ea, ca să corespundă minimei instrucţii a mahalalei. Ca să le fie pe plac celor mai de jos cetăţeni ai acestei lumi, din punctul de vedere al moralei şi civilizaţiei, au ajuns şi oamenii instruiţi să se exprime ca ei. Ştiu că asta va modifica limba, iar nu literatura, dar lasă că şi literatura a cam luat-o pe aceeaşi cale fără întoarcere.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Probabil că acum câţiva ani mi-aş fi dorit, pentru că nu am şi nu am avut niciodată. Acum nu-mi mai doresc. Să stau undeva unde e linişte mi-aş dori, cum să nu, dar nici asta nu se poate, că doar nu sunt nici Voiculescu, nici Becali şi nici chiar Patriciu. Slavă Domnului!

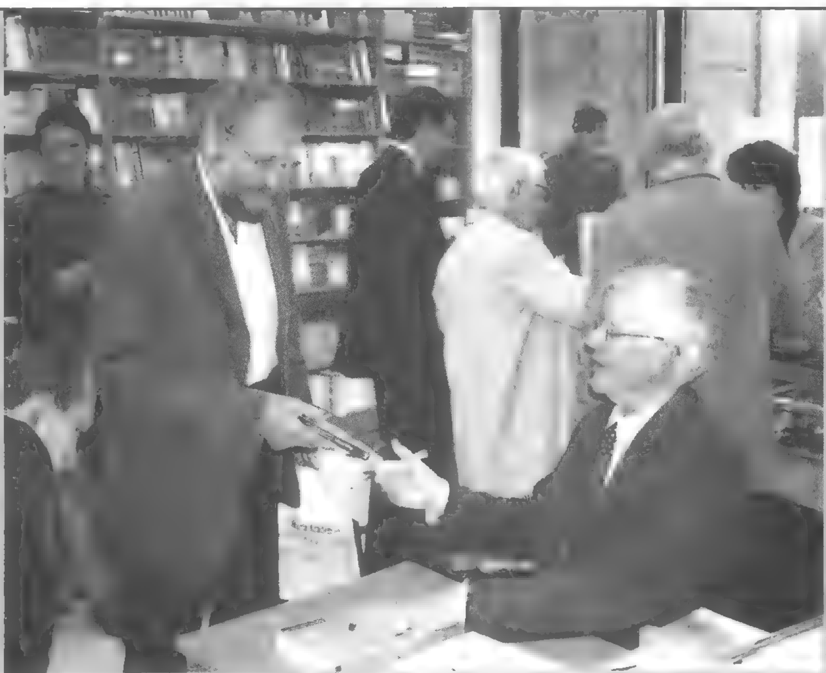
Eugen SIMION

1. V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „pre-natale”?

Nu mi-am visat îngerul și, în genere, în copilărie visam *ape limpezi* (e de rău, zicea mama), *ape tulburi* (e de bine!), *animale fantastice* etc. Târziu, spre sfârșitul adolescenței, l-am visat pe Iisus Hristos. M-am trezit înspăimântat... Adolescența a fost pentru mine un anotimp – am mai spus – dramatic. De-abia am ieșit din el. Iar copilăria a fost prea scurtă. Am, desigur, amintiri din această epocă, dar tare mă tem că ele sunt inventate de imaginația mea. Nu cred, la acest punct, în psihanaliză. Este o știință prea reducționistă.

2. Ce credeți despre autodidaxie? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Într-o *operă* toate se unesc și se confundă. Talentul este imaginația bine „lucrată”, pusă la treabă. Nu-mi plac scriitorii prea talentați (mai ales în proză!), aceia care scriu frumos; îmi plac scriitorii care-și disciplinează talentul, cei care „se chinuiesc”, ca I. L. Caragiale, Creangă, Rebreanu, Preda. Se chinuiesc, dar ating un grad de armonie și expresivitate în pagină. Marii prozatori sunt „marii

Eugen Simion acordă autografe.
Iași, Librăria Academiei, oct. 2004

chinuiţi", chiar dacă la unii (Balzac!) chinul durează doar două-trei săptămâni până ce romanul este gata, iar la alţii (Flaubert) chinul dă roade puţine şi după multă vreme. Rebreanu nu scrie frumos, dar scrie bine, este un creator esenţial. Sadoveanu este un vizionar, ritmurile lui sunt lente şi lungi, au nevoie de spaţii vaste şi de durată. Este cel mai productiv prozator român şi a inventat o limbă care se vorbeşte numai în ţara lui imaginară. Impresia, când îi citeşti opera, este de măreţie şi monotonie. *Experienţa*, în cazul lui, este experienţa scriiturii. Preda este, din acest punct de vedere, total diferit. El crede că nu poţi să scrii bine (*bine înseamnă adevărat*), dacă n-ai păţit ceva. *A păţi* este un verb esenţial pentru el. Este cel mai anticalofil dintre scriitorii români. Şi, totuşi, scrisul lui este memorabil, propoziţiile lui se ţin minte, nu odată. Prin ce? Prin profunzimea lor moralistică. Preda ştie să observe, ştie să judece, modelul lui de om este omul clasic care porneşte din Biblie şi ajunge până în timpurile moderne. Iar modelul lui stilistc este I. L. Caragiale... Opus lui, cu altă percepţie a clasicismului, este G. Călinescu. *Bietul Ioanide* este, în felul lui, un roman fundamental. O capodoperă. Trebuie să-l recitim. El a dat o mare strălucire eseului epic în roman şi a refundamentat noţiunea de *caracter* în proză.

3. Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

N-am descoperit nimic anormal în biografia familiei. Bunicul meu se născuse în acelaşi an cu Eminescu. În 1940, când eu aveam şapte ani, era lucid, liniştit, răspundea calm la întrebările mele sâcâitoare, nu părea terorizat de ideea morţii. Avea o relaţie bună cu timpul.

4. Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de ... sport?

Au nevoie de *morală*. Religia o descoperă singuri. Morala se învaţă. Săptămânile trecute am fost la Paris şi l-am auzit pe secretarul perpetuu al Academiei de *Ştiinţe Morale şi Politice* anunţând cu solemnitate că Ministrul Educaţiei a decis să reintroducă *morala* – ca disciplină – în programa şcolară. Este un semn bun. Sportul? Grecii îl predau şi-l exersau. *Omul grec* are şi virtuţi fizice. Performanţa fizică face parte din personalitatea individului.

5. Ce instrument de scris folosiţi / aţi folosit (creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Întâi creion, apoi toc cu peniţă Klaps (peniţă sub formă de labă de gâscă), stilou şi m-am oprit la pix. Avantaje şi mari dezavantaje. Este instrumentul (scriptic) al singurătăţii şi, deci, al intimităţii. Calculatorul te obligă la o confesiune publică. Nu-mi place. Literatura este, repet, produsul singurătăţii.

6. În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce va amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

În 1960, când am debutat, nu prea aveai ce să alegi. Problema era cine te primeşte. S-au găsit oameni de bine care m-au acceptat. La „Gazeta literară", apoi la „Contemporanul" şi din nou la „Gazeta literară" (devenită „România literară"; aici am scris câteva decenii). Am debutat cu *Proza lui Eminescu*, un studiu pe care de atunci (1964) nu l-am recitit. Mi-e frică, mărturisesc. Vreau să-mi

respect tinereţile.

Debutul meu editorial a fost precedat de o mică istorie. Am mai povestit-o undeva. O reiau aici pentru Lucian Vasiliu, care, poate, n-a citit-o. Iat-o: tânăr şi şomer, m-am prezentat prin 1960 la Editura Pentru Literatură cu gândul de a propune o temă pentru o carte. Tema mea era Eminescu, mai exact: *proza lui Eminescu* pe care o copiam de zor, după manuscrise, pentru ediţia Perpessicius… După unele insistenţe, m-a primit regretatul Zigu Ornea… I-am spus despre ce este vorba şi el, după ce m-a cântărit bine cu privirea, mi-a comunicat: *proza lui Eminescu? N-ai nicio şansă. Îţi propun o altă temă care trece mai uşor: tradiţiile realismului socialist; sigur merge…* Am plecat confuz de la această întâlnire şi, cum nu aveam de ales, ce-am zis: „ia să încerc, poate iese ceva"… Şi m-am apucat să citesc presa interbelică în căutarea tradiţiilor. Prin 1963 scrisesem deja un studiu cam de 300-400 pagini. Stăteam în Balta Albă, la marginea Bucureştilor, şi într-o zi, cu manuscrisul sub braţ, am pornit spre editură… Când am ajuns pe Bulevardul Magheru, cam la o sută de metri de E.S.P.L.A, m-a fulgerat un gând: *ce faci, tu băiete, debutezi cu tradiţiile realismului socialist ? Aceasta-i ambiţia ta intelectuală ?...* Am făcut calea întoarsă şi am revenit în Balta Albă… Am aruncat undeva *tradiţiile* şi m-am apucat de proza lui Eminescu. Peste un an debutam… Totuşi, ca să fiu drept, *tradiţiile* mi-au permis (m-au obligat!) să citesc toată presa interbelică. N-a fost rău. Când am ajuns în Franţa (1970), am asistat la o susţinere de teză de stat cu tema *tradiţiilor realismului socialist în literatura franceză.* O teză serioasă, în stil Lanson, cu bibliografie bogată şi note erudite. Ca să vezi cum este lumea intelectuală… Revin la hotărârea mea de a mă întoarce din drumul spre editură: dacă aş fi mai credincios decât sunt aş putea spune că, atunci, lui D-zeu i s-a făcut milă de mine şi mi-a trimis un semn. L-am înţeles, cred, bine, ca biblicul Saul… Primiţi, vă rog, cu umor comparaţia.

7. Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Este o zi ratată. O zi în care nu mă simt bine… Am sentimentul că „chiulesc" la ora de viaţă care, în acest caz, se confundă cu ora de literatură.

8. Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Capacitatea de a fi drept. Şi de a face bine ceea ce faci. Esenţial este să nu trişezi (nici pe tine, nici pe alţii). Restul vine de la sine.

9. Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Eram la ora 9 dimineaţa, împreună cu fiica mea, Mihaela, şi soţul ei, Dan, în Piaţa Palatului. L-am văzut pe Ceauşescu plecând cu helicopterul de pe acoperişul clădirii. Am avut atunci *sentimentul că sub ochii mei se desfăşoară, cu adevărat, o revoluţie.* Un jurnalist de la „Tineretul Liber", care era de faţă, mi-a luat a doua sau a treia zi un interviu amplu… Azi? La 22 dec. mă uit la televizor şi ascult injuriile celor care spun că revoluţia noastră a fost o cacealma. Îi avertizez: să nu conteze pe mine…

10. Sunteţi colecţionar (timbre, clopoţei, carte rară, plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Nu sunt colecţionar (în afară de cărţi de care nu ştiu, azi, cum să scap!). Îmi plac câinii. Avem azi un câine labrador pe nume Zari. Nepoatele mele, Sonia şi Diana – de şase ani – şi-au dorit enorm un căţel şi părinţii lor le-au cumpărat unul (este, în fapt, o căţeluşă de culoarea ciocolatei). Este prietenoasă şi nu latră la nimeni. Caută doar tandreţe, mângâieli îndelungi şi priviri galeşe... Mă cam irită lipsa ei de apetit pentru agresiune...

11. Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

Globalizarea pare inevitabilă. Sper ca ea să nu ducă la *uniformizarea* culturilor.

Postmodernismul? Suntem deja în *post-postmodernism.* Cum de ai uitat acest fapt, Lucian Vasiliu? N-a ajuns această veste la Iaşi? Asta îmi aminteşte de o glumă a lui Bernard Shaw care, întrebat ce crede de sfârşitul lumii, ar fi zis: „mi-ar plăcea ca sfârşitul lumii să mă găsească în Irlanda, pentru că acolo evenimentele ajung cu o întârziere de 50 de ani.”

12. V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Am deja: casa familială situată în localitatea prahoveană Chiojdeanca. Mă simt bine acolo. Din păcate mă duc rar.

* ***Proiectul „Chestionar cu accente ludice“ se va derula şi pe parcursul următorilor ani, cu finalizare, sperăm, într-o carte*** **(Lucian Vasiliu)**

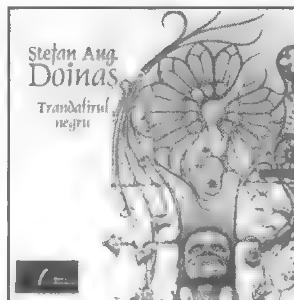
EX LIBRIS

Liviu Ioan STOICIU
Substanţe interzise
Bucureşti, *Tracus Arte*, 2012

Moş Crăciun & Co.
Cel mai rapid roman din lume
Bucureşti, *Art*, 2012

Ştefan Aug. DOINAŞ
Trandafirul negru
Poeme rostite la Radio (1970-2002).
Ediţie îngrijită de **Marius Chivu**
Ilustraţii de **Tudor Banuş**
Bucureşti, *Casa Radio*, 2012

CLEPSIDRE. MOUSAION

ÎN CLĂDIREA
CARE GĂZDUIEŞTE DIN 1989
EXPOZIŢIA DOCUMENTARĂ ION CREANGĂ,
ÎN CAMERA DE OASPEŢI
A LOCUIT ÎNTRE ANII 1995 - 1997
SCRIITORUL CEZAR IVĂNESCU
(1941 - 2008).
M.L.R. IAŞI, SOC. CULT. JUNIMEA'90, 2012

Imobilul se află pe strada Simion Bărnuţiu
din Iaşi

ORFEU, CEL CU NUME FAIMOS

Svetlana PALEOLOGU MATTA
(Elveţia)

Orfeu, Tatăl Cânturilor cum spunea Pindar, a suscitat dintre figurile legendare atracţia cea mai universală. Acest lucru, datorită bogăţiei mitului său în semnificaţii etern-umane. Într-un eseu recent, George Popa explică aceste semnificaţii simbolice şi metafizice ale mitului lui Orfeu răsfrânte asupra poeziei. Şi exemplifică în acest sens cu poezii precum ***Infinitul*** lui Leopardi, ***Harmonie du soir*** a lui Baudelaire, sonetul ***Sainte*** al lui Mallarmé ş.a.

Orfeu, ca şi Dionysos (Sabazius), era zeu de origine tracă, fiul al regelui Oeagru şi al zânei Caliope. Adoptat de greci, Orfeu aduce aici ideea de nemurire, inexistentă anterior în vechea Eladă - pentru că *muzica este veşnicie în mişcare,* afirma Platon. Apollo, zeul artelor (*muzica este însumarea metafizică a tuturor artelor*) îi face dar lira.

Cântecele sale erau magice, astfel că îmblânzeau animalele sălbatice şi calma furtunile mării. Până şi „Stâncile rătăcitoare" se opreau la melodiile lui, şi corabia Argos putea trece. Nu era orgiastic ca Dionysos, dimpotrivă, cântecele sale transfigurau sufletele barbarilor, făcându-i să renunţe la canibalism. Şi în Infern muzica lui fermeca umbrele celor morţi, care se adunau în jurul lui ca nişte păsări.

Soţia sa, nimfa Euridice, moare muşcată de un şarpe. Orfeu roagă pe Zeus să o readucă pe pământ, acesta se înduplecă, dar cu condiţia să nu privească înapoi la Euridice în timpul întoarcerii din infern. Orfeu nu respectă însă consemnul, astfel că Euridice moare a doua oară şi pentru totdeauna.

După pierderea Euridicei, dispreţuind carnalul, preotesele trace ale cultului orgiastic, menadele, îl sfâşie în bucăţi pe Orfeu, iar capul i-l azvârle în râul Hebros, de unde ajunge în marea Egee. Capul continuă să cânte (deoarece, comentează George Popa, *muzica este faptă a minţii, a spiritului şi este eternă*), ajunge în insula Lesbos. Aceasta devine patria poeziei lirice, atingându-şi apogeul cu celebra poetă şi muziciană Sapho. Aici are loc de asemenea instituirea unui oracol şi a unor mistere orfice, iar lira este ridicată de zei la cer, unde formează constelaţia lirei. Texte sacre şi imnuri hexametrice îi sunt atribuite.

Legenda lui Orfeu mereu va impresiona pentru că realul e prea îngust şi sărac, iar adevărul real îl întâlnim abia în imaginaţie. Cum spunea Kant, imaginarul e facultatea capitală umană. Ea este o sinteză *a priori,* a cărei funcţie e transcendentală. Este în noi o „imaginaţie pură" a sufletului, servind ca principiu al întregii cunoaşteri (***Critica Raţiunii pure***).

Ulterior, legenda lui Orfeu persistă mai ales în artă, figura lui apare frecvent în Catacombe, precum şi în frescele de la Pompei. Ea constituie o temă favorită şi în arta creştină, la începuturile ei, pe unele vase fiind figurată uciderea lui Orfeu. Ovidiu şi Vergiliu, cu libertatea lor de mari poeţi, dau o uimitoare valoare figurii lui Orfeu, care îşi justifică numele de „faimos"

*

În lumina mitului lui Orfeu, **George Popa** consideră că „în creuzetul alchimic al unei poezii orfice intră următoarele elemente: capacitatea de *cântare*, caracterul *incantatoriu* şi caracterul *iniţiatic*. Poezia nu este nici metrică, nici rimă, nici metaforă. Este *fluid muzical, fior metafizic, eliberare în inefabil.*

Fapt esenţial, fenomenologia muzicii se petrece în trei momente: *sunet, stingerea sunetului, naşterea unui sunet nou din energia dezvoltată şi indusă de sunetul precedent,* acest lucru la indefinit „veşnicie în mişcare”, în viziune platoniciană.

Spiritul orfic îl aflăm rezumat în lirica lui Pindar: „Muritorilor le sunt date zile nemuritoare”, deoarece „există o vecie a vremii”; acest lucru când suflul poetic „se înalţă către Eter” pentru „a da în floare pe înălţimile sofiei”. Ca atare, încheie George Popa eseul său, *poezia este orfică atunci când transfigurează şi iniţiază spiritual.*

*

Lirica lui George Popa este prin excelenţă orfică, pentru că, pe de o parte este cânt şi, pe de altă parte pentru că ne iniţiază în fenomenologia ontică trifazică amintită mai sus. Iată poezia *Orfeu plânge pe pierduta Euridice* :

Unde eşti? Unde sunt?/ Din viaţă, din moarte, din forme din vânt/ te-am chemat şi nu m-ai ajuns,/ te-am strigat şi nimeni nu a răspuns.// Ah! Duhul absenţei a pătruns în noi,/ ca o boală ce zilnic ne seacă./ Rană a lumii ce n-o să mai treacă.// Aş crede că de mult am murit/ fără să ştim unul de celălalt./ Aş crede că doar gândul desprins/ rătăceşte fără substanţă/ ca flacăra unei comori/ de mult prăbuşită-n adâncuri,// de nu mi-ar rămâne durerea./ Căci atunci când sufăr ştiu:/ eu sunt fiindcă am gemut,/ tu eşti pentru că pe întuneric/ necuprinsa ta făptură de fum/ strunele mi le sângerează.

Poemul începe cu tragicul celor doi în totala dezorientare a lui Orfeu răvăşit de durerea pierderii Euridicei – prin „duhul absenţei” crezându-se ca şi mort, rătăcind „fără substanţă”. Forţa poetică a lui George Popa prin imagini precum „văpaia unei comori prăbuşită-n adâncuri”, transmite cititorului” tot dezastrul lui Orfeu. El percepe „fumul” în care s-a transformat Euridice şi durerea lui devine vizibilă prin „sângerarea strunelor” lirei. Nu s-ar putea reda o intensitate mai mare a suferinţei inimii umane, înlocuită de strunele instrumentului: transferul pe care poetul George Popa îl realizează este copleşitor, inexprimabil. Fără un astfel de miracol poetic, mulţi oameni niciodată nu ar fi ştiut că există asemenea dureri. Cititorul, prin participarea la astfel de versuri ca ale lui George Popa, îşi adânceşte infinit propriile lui capacităţi de a percepe marile stări ale vieţii în sacrul iubirii.

*

Din ciclul orfic foarte bogat la George Popa, într-un alt poem, intitulat ***Tristeţea lui Orfeu,*** dăm de o subtilă construcţie, în care alternează două voinţe ale zeului muzicii :

Am să dansez.../ Dar am să plâng...

Motivele sunt de mare delicateţe, precum faţa mâhnită a Prinţului, ori „păsări albastre”, care au fost vânate. E o atmosferă învăluitoare orfică, în care dansul şi plânsul, îngerii şi cristalele fac o ţesătură inefabilă. Sensul ei ne scapă:

Am să dansez pentru arcul pleoapelor şi al cerului,/ am să dansez pentru mâna pură a Prinţului,/ dar am să plâng pentru că aţi vânat păsări albastre.// Am să dansez pentru perfecţiunea absurdă a cercului,/ am să dansez pentru albul dezarmat al sânilor,/ dar am să plâng pentru că aţi ucis cristalele.// Am să dansez pentru că m-aţi sângerat/ şi

a țâșnit lumină, și iată ce frumoși v-ați făcut!/ Dar am să plâng pentru că ați vânat îngeri.// Scoateți-mi ochii să nu mai pot plânge./ Dar lăsați-mă să dansez/ - să dansez pentru fața mâhnită a Prințului.

Vorbind cu George Popa la telefon (el stând la Iași și eu la Viganello, Elveția) și întrebând câte ceva despre poem, nici el nu a putut preciza cine este Prințul, ori alternativa dansului și a plânsului. E adevărat, alternarea produce un mare efect către mister. Vânarea îngerilor ca și uciderea cristalelor înfrâng credința orfică.

Dar arcul pleoapelor, ceva minuscul, dar uman, unificat cu cel imens al cerului, atrage prin ceva de neprecizat și așa de extins spre depărtări. Aici ne amintim ce spunea Valéry despre versuri: „versurile mele au sensul pe care cititorul vrea să le dea". Și e un mare adevăr, deși pare straniu. „Alt cititor, alt poem", afirmă tot Valéry. Aici ne gândim și la unii critici abuzivi, care înlocuind sentimentul poetului cu al lor propriu, degradează poemul, îl distrug. Problema este extrem de delicată… un mare adevăr este că versurile dau mult de reflectat, și asta este și o grandoare a lor.

(Revenind ulterior, George Popa mi-a scris că, printre variantele interpretative, Prințul poate fi cititorul iluminat, având un intens sentiment al valorilor eterne ; iar alternanța dans-plâns reflectă antinomia extazul poetic în raport cu îndurerarea profundă a distrugerii a trei simboluri: păsările albastre - mitul creator transvaluând la modul sublim realitatea ; îngerii - puritatea spirituală absolută; cristalele - simbolul perfecțiunii formei care își depășește limitele la infinit iradiind lumină).

Cântul, spune George Popa, este „plecare din orice îngrădire" (***Meditații orfice***). Și gândul lui continuă cu alt vers: *„Până la încântarea de a fi și a nu fi"*- căci e o magie sacră: a vieții și a morții, al cărei nume, adaug eu, ar putea fi Orfeu. *E a treia stare,* e muzica lirei lui *„ce mistuie și-nvie".* Și iată un poem, din volumul *Pe pagini de eter,* al profundului și subtilului George Popa, în care este vorba de fenomenologia morții spre înviere dezvoltată de muzică, despre care Platon spunea că este eternitate în mers indefinit:

*Orficul cânt/ abis și cer/ magic transmută/ în nou mister.// Cel ce-i va fi oaspete,/ altul s-o naște/ și-n alt chip Zeul/ se va cunoaște.// Magice nașteri/ din duh ce piere:/ o, joc de-a moartea/ întru-nviere! **(Orficul cânt)***

Aceeași fenomenologie în trei momente purtând la renaștere perpetuă, care caracterizează ființa muzicii, apare și în alte poeme. Așa are loc, în saficul ***Către Orfeu,*** unde se amintește „căderea în sus", pe care, în viziunea lui Nietzsche, o determină muzica, poezia orfică :

Zeu, întruchipat din fluid eteric,/ Ne inițiezi în renașteri pure/ Ritmic înflorind din morți repetate/ În negrăit.// Magic ne înveți, demiurg al lirei/ Din sine-a cădea mai presus de sine:/ Spre-a-nvia etern, să murim extatic/ În Euridice.

Marele meu Prieten George-Poetul regretă că nu ne știam cu decenii în urmă. Ce multe lucruri am fi scris împreună! Mi-am dat seama că e întocmai. Dar, Doamne, ce imensă e bunătatea Ta: uite chiar „în mic" și „târziu" reușim să scriem ceva împreună. Eu scriu despre Orfeu și-l umplu cu pietre scumpe care sunt poemele sale! Nu este acesta un miracol În foarte mică măsură, totuși se realizează, în esență, visul lui. Și am simțit poate acestea gândind și la un vers al lui George Popa:

„Un pelerin în viață am fost" (nu se știe de cine trimis). Dar *„a cules icoane"*… Și se întreabă: *„Cui le voi da înscrise cu văz de vis pe-o carte?"* Problema este aceasta: *„cui?"*, adică cititorul care trebuie să fie iluminat prin reflecție și consonanță cu poetul. Este un vis vizionar și realizat pe o carte. Căci cuvântul lui George Popa e un „jar de gând" în „Sanctuarul Poeziei".

Pelerinul George a fost fericit, plin de „văzuri de vise”, cu care şi-a împodobit cărţile. Destinul nu l-a făcut să plângă o Euridice.

Din Dealul Neicului zeii l-au petrecut în zodia Racului, apoi a primit harfa care îl tot schimba în el însuşi, iar „mâinile luminii” îi ofereau poame coapte. N-a dansat George, ca şi Orfeu, pe paginile vieţii? Căci Cântul l-a îndrăgit şi Cuvântul a sădit darurile lui pământeşti.

„Tot rodnicul Pământ ne dă mai mult ca Cerul”. „Căci sunt ore ce nasc din el! Pentru un alt el însuşi, mai în afară”, mai altfel *„lângă nuferi”* şi *„răsfrângeri de naiade”.*

Ca Orfeu dansează George pe paginile vieţii şi în secretul „În afară”. Ca un suflu îl primeşte largul. Şi strunele inimii răsună ca într-o boltă şi-l găzduiesc pe Domnul.

Pe culmi sunt timpuri/ când totu-i transparent/ de vezi pământul nou născut,/ Iar tu, copil, cu îngeri joci/ de-a nimburi/ şi totu-i increat –/ dispare.

Şi într-un alt foarte frumos catren :

Nu ştim viaţa-i moarte sau moartea e viaţă./ Şi nu ştim: vine noapte ori poare dimineaţa?/ Se-amuză oare ceru de-a' noastre întrebări/ Sau de la noi aşteaptă şi zeii dezlegări?

Cântul orfic rămâne un mister şi aşa se nasc miturile şi legendele, care, în fapt, sunt mesaje spirituale, căci ele sunt plauzibile, chiar dacă nu verificabile. Şi astfel printr-o lege a dispariţiei celor mai frumoase civilizaţii, faptele mitice şi legendele deţin toată adeziunea noastră interioară.

Dovadă este că în epoca actuală, mari poeţi precum Rainer Maria Rilke, Pierre Emmanuel şi George Popa, aduc mărturia că mitul, cum spune Platon în ***Republica,*** a fost salvat de uitare şi nu s-a pierdut. Dimpotrivă, s-a învestit cu idei noi, mereu verosimile, putând vorbi de unele lucruri unde inteligenţa nu ajunge. Căci mitul nu e deductiv, ci narativ şi sugestiv, făcând apel la imaginar. Şi dacă noi credem într-însul, el ne poate salva prin esenţa lui de *subiect etern.*

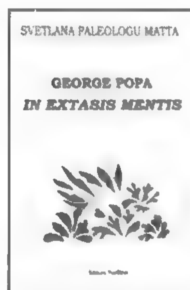
EX LIBRIS

Vasile Gh. POPA
Nicolae Labiş, elev la Fălticeni
Ediţie îngrijită de **Mihai Iacobescu** şi **Nicolae Cârlan**.
Suceava, *Lidana*, 2012

Emil IORDACHE – un univers de personaje
Monografie coordonată de **Liviu Apetroaie.**
Iaşi, *Vasiliana '98*, 2012

Svetlana PALEOLOGU MATTA
Existenţa poetică a lui Bacovia
Traducere în limba română, studiu introductiv, interviu, medalion biobibliografic, anexe şi îngrijire ediţie: **Lucia Olaru Nenati**
Bacău, *Ateneul Scriitorilor*, 2012

LIVIU REBREANU ÎN BUCOVINA

Graţian JUCAN

Legăturile scriitorilor noştri din diferitele provincii româneşti au dus şi ele la făurirea *procesului de osmoză spirituală,* pentru a contribui la *lămurirea conştiinţei de unitate, care este izvorul de căpetenie al dăinuirii, al puterii şi al dreptului nostru la viaţă* (Ion Breazu).

În 1910, când cu "extrădarea", Liviu Rebreanu la sfatul (discret) al judecătorului de instrucţie Slătineanu, îi scria din Palatul de Justiţie (Bucureşti) lui M.Dragomirescu că îşi mărturisise o origine bucovineană (Câmpulung).

După Marea Unire din 1918, Rebreanu a publicat (sub pseudonim) două broşuri, în care a descris provinciile româneşti ce au stat sub stăpâniri străine. În prima a descris şi Bucovina – o pledoarie pentru drepturile românilor asupra pământului pe care îl stăpânesc: *Cunoaştem prea bine Ardealul, cunoaştem Bucovina ... De pe băncile şcoalei ni s-a picurat în suflet dragostea pentru ţările acestea româneşti...* – scria el.

Liviu Rebreanu în 1909, la sosirea în Bucureşti

Relativ la Bucovina, Rebreanu a utilizat lucrările lui Aurel Morariu: ***Bucovina, 1774-1914*** (Bucureşti, 1915) şi ale lui Dimitrie Onciul: ***Din trecutul Bucovinei*** (Bucureşti 1915) şi ***Geschichte der Bukovina von der Vereinigung mit Österreich*** (Wien, 1899). Redăm câteva rânduri:

Bucovina e trup sfâşiat din fiinţa Moldovei (...).

Era pe-atunci (1775) un colţ românesc incomparabil, o grădină adevărată, podoaba Moldovei (...) ; s-au luat 10 441 km pătraţi şi (...) pe pământul acesta s-au găsit vreo 16 000 familii (...).

Un singur liceu românesc curat

se află la Suceava (...). Mai este un gimnaziu român-german la Câmpulung, o şcoală de lemnărit românească tot la Câmpulung şi o şcoală agronomică la Rădăuţi (...).

Moşiile dăruite mănăstirilor şi bisericilor de domnii şi boierii români au fost secularizate şi constituite într-un fond religionar (...).

Ţara era împărţită în (...) 12 districte sau căpitănate (...).

Nicăieri războiul (întâi mondial) n-a făcut mai crâncene ravagii ca în Bucovina (...).

Reîntoarcerea la România va reda desigur Bucovinei chinuite încrederea în sine şi strălucirea de odinioară. În sânul României va deveni fără îndoială iarăşi "vesela grădină" ce a fost înainte de cotropirea străină ....

După o vizită în Ardeal, în 1919, Liviu Rebreanu, întorcându-se la Bucureşti, a făcut un ocol prin Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, Suceava, apoi Piatra Neamţ etc.

În 1920, Rebreanu a publicat în *Glasul Bucovinei* una dintre scrierile sale: ***Balaurul*** (Povestire).

În preajma împlinirii vârstei de 50 de ani, în luna mai a anului 1935, în cadrul unui turneu de conferinţe în Bucovina, Rebreanu a conferenţiat despre ***G.Coşbuc – poetul sufletului românesc*** la Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, Gura Humorului, Suceava, Rădăuţi, Solca şi Siret, precum şi în două oraşe din nordul Moldovei: Botoşani şi Dorohoi. Revistei *Însemnări* din Dorohoi i-a acordat chiar un interviu.

De obicei conferinţele şi le începea astfel: *M-am gândit să vorbesc puţin despre «badea George» în primul rând fiind că, dintre toţi poeţii noştri, el e cea mai pură şi mai reprezentativă expresie a sufletului românesc, dar şi – să mărturisesc – pentru că mie, în special, mi-e cel mai drag...*

Conferinţa, împletită cu idei şi imagini din opera poetului ardelean, a emoţionat de fiecare dată publicul ascultător şi s-a bucurat de un binemeritat succes, scriitorul, fiind, la sfârşit, aplaudat timp îndelungat.

George Coşbuc a fost coleg de şcoală şi prieten cu tatăl romancierului, pe care l-a vizitat în Ardealul lor drag, la Prislop, aşa că unele lucruri scriitorul le ştia din familie. Desprind câteva rânduri din propriile-i amintiri:

Tatăl meu a fost coleg de liceu, de clasă şi de bancă, cu marele Coşbuc. Au fost prieteni buni, ca doi fraţi [...]. Şi aşa, în 1908, vara, s-a răspândit deodată vestea prin Năsăud că vine Coşbuc [...]. Apoi într-o bună zi ne-am pomenit cu Coşbuc la noi, acasă, în satul Prislop [...]. A stat toată după-amiaza la noi [...] şi a vorbit numai despre trecutul depărtat [...]. Împreună cu tatăl meu şi-au împrospătat, parcă numai ieri s-ar fi întâmplat, mici pozne şi ghiduşii vechi de peste treizeci de ani, bucurându-se ca nişte copii [...]. Eu am stat toată vremea privindu-i numai pe ei. Era blând şi la înfăţişare şi la glas [...]. Când a auzit Coşbuc că scriu şi că vreau să trec în ţară, a tresărit parcă s-ar fi speriat [...].

– Eu unul nu te-aş sfătui să te apuci de literatură, – i-a spus poetul – *dar ştiu bine că sfatul meu ar fi zadarnic şi că nu l-ai asculta. Dacă ai să vii la Bucureşti, să treci pe la mine să mai vorbim ...*

Prezenţa lui Rebreanu în Bucovina a avut ecou în presa timpului, mai ales în *Glasul Bucovinei* (Cernăuţi). Influenţa personalităţii artistice a romancierului a fost remarcată după conferinţa de la Vatra Dornei: *Personalitatea covârşitoare şi spiritualitatea cuceritoare a maestrului Rebreanu* – scria *Glasul Bucovinei* – *va fi pururi pentru noi un izvor de reîmprospătare spirituală, naţională şi morală şi nu mă îndoiesc că acest eveniment cultural de azi va fi începutul unei vieţi culturale mai active în oraşul nostru, Vatra Dornei.*

Scriitorul a fost găzduit în hotelul *Traian* din parcul oraşului, iar la cina de seară s-a interesat de legendele şi baladele dornene.

De asemenea, prezenţa scriitorului pe aceste locuri a fost evidenţiată în scrisori, adresate de el cunoscuţilor, prin care îşi exprima mulţumirile şi recunoştinţa pentru primirea ce i s-a făcut. Tot timpul scriitorul a fost însoţit de soţia sa. Avocatului Aurel Avram din Vatra Dornei i-a scris:

Stimate Domnule Avram,

Ajuns acasă, îmi amintesc cu duioasă dragoste de cordiala primire ca am avut la Vatra Dornei şi care se datoreşte, poate, în primul rând, amabilităţii D-Tale. Nu voi uita niciodată simpatia cu care m-aţi înconjurat şi atmosfera de înţelegere intelectuală ce am găsit în micul orăşel atât de pitoresc al D-Voastră. (...)

La Câmpulung Moldovenesc, scriitorul a fost întâmpinat la gara din centrul oraşului de un grup de elevi, profesori şi intelectuali ai oraşului de la poalele Rarăului. El i-a îmbrăţişat şi unor elevi le-a dat autografe.

La 26 mai 1935, Rebreanu a vorbit în sala de festivităţi a Liceului “Dragoş Vodă”. Prozatorul a fost prezentat publicului câmpulungean de poetul George Voevidca, profesor al liceului.

Conferinţa romancierului s-a bucurat de un succes binemeritat. La plecare, Rebreanu l-a sfătuit pe poetul şi epigramistul G.Voevidca să-şi strângă poeziile din ultima vreme într-o carte. Acesta i-a mulţumit şi în anul următor a publicat volumul de versuri: ***Cântece pentru Lu*** (=Lumină), Bucureşti, 1936. *(Lu* rădăcina indoeuropeană a cuvântului latin *lux-cis* = lumină).

La Gura Humorului, de fapt, scriitorul a fost invitat de “Oficiul local de cură şi turism” al cărui preşedinte era dr.Vasile Grosariu, care i-a asigurat şi găzduirea în locuinţa sa proprie.

Reîntors la Bucureşti, Rebreanu i-a scris acestuia o scrisoare de mulţumire:

30 Maiu 1935, Bucureşti

Stimate Domnule Grosariu,

Abia sosit acasă ţin să vă mulţumesc şi pe calea aceasta pentru ospitalitatea încântătoare ce ne-aţi acordat-o, soţiei mele şi mie, cu prilejul conferinţei mele la Gura Humorului.

Nu vom uita niciodată ceasurile frumoase petrecute în familia Dvoastră prea simpatică şi am dori din suflet să avem ocazia cât mai curând să ne revedem. Păstrăm o amintire afectuoasă atât doamnei Grosariu cât şi drăgălaşei domnişoare la a cărei nuntă ţinem să participăm. Cât despre Dv., scumpe Domnule Grosariu, vă rog să credeţi că ne-aţi lăsat o impresie neştearsă de bunătate şi mare omenie.

Ne-ar face mare plăcere dacă v-aţi aduce aminte de noi şi ne-aţi păstra în buna Dvoastră amintire.

Peste câteva zile voi avea gata fotografiile făcute la Dvoastră. Am să vă trimit din toate ca un semn al afecţiunii noastre.

Sunt, scumpe Domnule Grosariu, al Dvoastră devotat

L.Rebreanu.

La Suceava, Rebreanu împreună cu soţia sa au fost găzduiţi de Ştefan Pavelescu, directorul Liceului "Ştefan cel Mare", în locuinţa sa de pe strada Armenească nr.19, azi 29.

La 19 mai 1935, în sala *Dom Polski* [**Casa poloneză**], tineretul şcolar şi intelectualitatea oraşului au ascultat conferinţa scriitorului. A fost, desigur, un adevărat triumf. A urmat un banchet dat în cinstea autorului *Răscoalei,* atunci în plină glorie literară, iar în după amiaza acelei zile romancierul a conferenţiat şi la Siret. Întors la Suceava, în locuinţa directorului, Rebreanu a găsit colecţia revistei ce o condusese mai înainte: *Uite, dragă Fanny, că Domnul Pavelescu are colecţia revistei mele şi eu, în calitate de director, n-o am ! ...*

Scriitorul a vizitat a doua zi Cetatea de Scaun, fotografiindu-se alături de familia şefului poliţiei Suceava. Purta cu sine cel mai bun aparat de fotografiat de atunci (Leica). Cu această ocazie a fost informat despre activitatea culturală a societăţilor sucevene şi a *Reuniunii muzicale "Ciprian Porumbescu".* A admirat bustul compozitorului, lucrare a sculptorului I.Cârdei, inaugurat în 1933. *E o operă frumoasă* – a spus el – *bustul d-lui Ioan Cârdei şi e un gest lăudabil din partea Reuniunii că înţelege să-l cinstească şi în felul acesta pe Ciprian Porumbescu.*

La stăruinţele lui Ştefan Pavelescu – animatorul Reuniunii muzicale – ca operele lui Ciprian Porumbescu să se difuzeze şi prin radio (Rebreanu era preşedintele Radiodifuziunii) în scrisoarea adresată acestuia prin care cerea ca să se prezinte *Rapsodia Română,* scriitorul a răspuns la 17 iunie 1936 tot printr-o scrisoare: *...Astfel, sper că în curând Rapsodia lui Porumbescu îşi va cuceri locul în sufletul tuturor iubitorilor de muzică românescă ...*

Ecoul conferinţei de la Rădăuţi a fost consemnat de Filimon Rusu în revista *Moldova literară:*

Cunoscut la noi prin delicatele sale romane gustate de toţi iubitorii de cărţi,

ideea turneului său prin oraşele bucovinene în care prin conferinţe să desfăşoare activitate şi amintiri despre alt poet – George Coşbuc – dând ocazie să-l cunoască personal cei ce-l cunoşteau din scris, a fost una din cele mai fericite (...). Bătut cu flori, marele romancier nu va uita uşor această primire princiară atât la noi (în Rădăuţi), cât şi în celelalte oraşe ale veselei grădini.

La fel consemna prestigiul scriitorului şi *Glasul Bucovinei,* privind conferinţa de la Solca: *În cei 16 ani de la Unire încoace oraşul Solca nu a avut o serbare literară mai frumoasă ...*

Revista *Freamătul literar* din Siret scria: *Un adevărat eveniment cultural pentru vechiul nostru Siret s-a petrecut în seara zilei de 19 mai (1935), când celebrul romancier Liviu Rebreanu a ţinut în cadrul unei festivităţi înălţătoare o admirabilă conferinţă despre "George Coşbuc, poetul sufletului românesc.*

Iar în *Anuarul* liceului din Siret, IV, publicat la Cernăuţi în 1937 stă scris: *În 19 mai 1935 (la Siret) în cadrele Asociaţiei profesorilor secundari, sub preşedinţia d-lui G.Duşceac, scriitorul Liviu Rebreanu vorbeşte despre «George Coşbuc, poetul sufletului românesc». Conferinţa d-lui Rebreanu a fost subliniată prin calde aplauze, d-nii prof[esori] [Nicodim] Iţcuş şi [Traian] Şuhan relevând prin cuvinte bine simţite personalitatea marelui romancier. Corul liceului l-a întâmpinat pe d-l şi d-na Rebreanu cu flori şi cântece de binecuvântare.*

Cu prilejul conferinţei din Botoşani, Rebreanu împreună cu soţia sa Fanny au fost invitaţi la un cerc pedagogic al cadrelor didactice din comuna Şendriceni, fotografiindu-se cu întregul grup (21 mai 1935).

Leca Morariu, profesor universitar la Cernăuţi, a publicat un articol despre Liviu Rebreanu în revista *Freamătul literar* (1936) din Siret.

Casa părintească (azi muzeu) a lui Liviu Rebreanu
Prislop (Bistriţa-Năsăud)

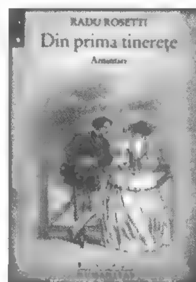
După turneul din vara anului 1935 al scriitorului pe plaiurile Ţării Fagilor, "Liga culturală" din Suceava, în toamna aceluiaşi an, l-a sărbătorit pe scriitor printr-un ciclu de conferinţe, iar revista *Făt-Frumos* (Cernăuţi) în nr.1-2/1936 i-a dedicat un număr omagial dublu, în care Gh. D. Mugur solicita pentru autorul sărbătorit Premiul Nobel pentru literatură *pentru că prin monumentalele lui romane care circulă prin 11 traduceri a intrat în conştiinţa universală.* Cererea justificată venea din partea Bucovinei.

Opera literară a lui L.Rebreanu a cunoscut în Bucovina o largă popularitate. Atanasie Mitric, cu avizul autorului, a dramatizat romanele ***Ion*** (1931) şi ***Pădurea spânzuraţilor*** (1932) ; tot aici s-a jucat piesa ***Plicul*** (1935) ; bucovinenii Venera şi Claudiu Isopescu au publicat traduceri din nuvelele sale şi romanul ***Ciuleandra*** în limba italiană (la Roma). Ernst Carabăţ a tradus în limba germană ***Pădurea spânzuraţilor,*** care s-a tipărit la Cernăuţi (1932) ; Vasile Ciupca a tradus în limba polonă dramatizarea făcută de Atanasie Mitric romanului ***Pădurea spânzuraţilor*** (1934) etc.

Efervescenţa culturală, mişcarea literară din diferite provincii româneşti, inclusiv din Bucovina, îl bucura. *Indiferent* – spunea el – *de valoarea de mâine a operelor produse de d-voastră, e foarte îmbucurător, fiind că este semnificativ faptul că în Bucovina s-a produs, în fine, mult aşteptatul elan cultural-artistic.*

Scriitorul a fost în mai multe rânduri la Cernăuţi – capitala Bucovinei. În ***Jurnalul*** său numele oraşului revine de câteva ori, bucurându-se de apariţia revistei ***Iconar***. Dacă trilogia asupra pământului românesc s-ar fi realizat (***Ion*** pentru Ardeal, ***Răscoala*** pentru Muntenia), al treilea volum dedicat Moldovei ar fi cuprins, desigur, şi oameni şi locuri din Bucovina.

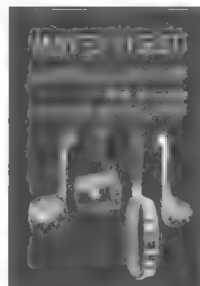
EX LIBRIS

Radu ROSETTI
Din prima tinereţe. Amintiri
Bucureşti, *Humanitas*, 2012

Lucian BOIA
De ce este România altfel?
Bucureşti, *Humanitas*, 2012

Matei PLEŞU
Amintiri din bucătăria lumii
Mică antologie de gusturi, stări şi gustări
Bucureşti, *Humanitas*, 2012

PRACTICI DIVINATORII, INTERVENŢII MAGICE DISTRUCTIVE

Mihaela ROTARU

În cadrele de gândire mai vechi şi mai noi, ale spaţiului nord-transilvănean, riturile de anticipaţie – în perioada de dinainte de căsătorie - sunt dominate de cele menite să asigure, în mod evident, mariajul, de cele de ghicire a ursitului, de vrăji chiar, îndreptate înspre acelaşi scop marital şi, implicit, înspre optimizarea relaţiilor dintre sexe. Mentalitatea religioasă a ţăranului nu acceptă actele de magie distructive, privind cu rezervă categoria „vrăjitorilor specializaţi", aflaţi în legătură cu spiritele rele şi practicând în condiţii de cvasi-clandestinitate. Potrivit credinţelor de acest gen, omul poate interveni magic în modelarea destinului său şi al altora, magia fiind „o puternică vână subterană a vieţii spirituale săteşti. Necesitate interioară reală, izvorâtă din lupta omului cu mediul înconjurător, magia are în satul românesc o însemnătate deosebită" (Bernea, 2006: 73).

Demn de remarcat este faptul că rosturile magiei în sfera activităţii spirituale desfăşurate în mediul rural actual este poate mai pregnant exploatată decât în schema de valori materiale. Dezideratele care generează susţinerea unor atitudini magice sunt aşadar de ordin spiritual: a găsi ursitul, a lega, a dezlega cununii, practici vizând orânda, stimularea sau menţinerea „dragostei" cuiva, unirea în acest sens a două persoane sau despărţirea partenerilor, cu uciderea unuia din membrii cuplului – astfel se justifică apelul la magie. „Ursita", „ursâtul", „partea", „uărânda", „sotitul", „păretea" – acestea sunt denumirile sub care apare persoana cu care fata se va întovărăşi în viaţă, preocupările ei fiind îndreptate înspre a ghici când şi cu cine se va căsători. Astfel ea urmărea prin variate practici numele, vârsta, statutul, starea materială, şi toate acestea să i se releve în vis sau aievea, prin implicarea unei bogate recuzite şi a unor gesturi aferente acestui tip de ritual. Oferim, spre exemplificare, câteva credinţe, ce pot apărea oarecum surprinzătoare pentru un neiniţiat în mai vechi cadre de gândire. Fata se roagă, ţine post, mai ales în ajun de praznic împărătesc, pentru ca ursita să i se arate în vis, spre Sf. Andrei sau Sf. Vasile, face mătănii, se supune la o seamă de privaţiuni, mai ales de natură alimentară, ajunează, mănâncă de post, nu bea apă, face un aluat nedospit, cu multă sare, în speranţa că noaptea în vis, i se va arăta alesul care vine să-i dea apă. Printre elementele de recuzită se numără busuiocul, mai cu seamă cel luat de la preot, de Bobotează, pus în sân, sub pernă sau pus în păr. Ni s-a împărtăşit credinţa că, tot în ajunul marilor sărbători, fata obişnuia să iasă afară, după ce au răsărit stelele, şi „de unde vine lătrătură de câne", acolo se mărită, sau poate vedea chipul ursitului oglindit în apa fântânii, dacă aprinde deasupra apei o lumânare de la Înviere. De asemenea, oglinda ocupă un loc central în cadrul mijloacelor de divinaţie, integrate organic într-un fond tradiţional de practici magico-rituale, din care vom selecta pe cele mai reprezentative.

Vergelul se situa tot în marginea complexului de credinţe, vom aminti modul de desfăşurare: fetele aşază diverse lucruri sub vase, cu gura în jos şi cer uneia, care în acest răstimp a stat afară, să ridice vasul, profeţind pentru fiecare în parte, cum va fi soţul, în funcţie de obiectul găsit. Astfel, pâinea semnifică bogăţie şi bunătate, sarea – doar bogăţie, pieptenele – păr bogat, inel – frumuseţe, cărbune – urâţenie, bărbat negricios, cuţit – răutate, ardei iute – hărnicie, piatră – soţ egoist, zgârcit, sau mai poate dezvălui că nu este şansă pentru măritiş în acel an, perie – logodnic bătrân sau văduv, oglinda – frumuseţe, fală, ban – bogăţie, busuioc – frumuseţe şi sărăcie, seminţe diverse – mulţi copii, zahăr – viaţă dulce, pană – viaţă fără griji, lumânare – semn că ursita a pierit şi că fata e sortită să rămână singură tot restul vieţii, orice semn al lisei perspectivei maritale provocând mare supărare, cum vin să ne edifice răspunsurile.

Cunoaşterea ursitului, practică premaritală des întâlnită, este o dorinţă a cărei satisfacere magică depinde de mulţi factori. Am întâlnit şi o altă variantă: fiecare fată, legată la ochi, vine şi îşi ridică vasul (ea, nu altcineva), cu interpretarea rezultatului, prilej de veselie, mai ales sunt prezenţi şi feciori, care zădărnicesc prin bruiaj, planurile fetelor. Aspectele discutate ies cu şi mai mare pregnanţă din următoarele rânduri: „mai ascundeau vasile, luau lucrurile di su ele, «no, tu, Lenă, nici anu aista nu ti-i mărita, iestimp nu ţî-i afla drăguţ, o mă-ta nu vre şi te deie?» să ciufuleau”. (Sabău Ana, Ban) Numic nu e arbitrar în esenţă, dacă avem în vedere finalitatea întregului complex premarital, spre care converg şi aceste comportamente aparent gratuite, experienţe magice integrate organic într-o conduită promovată tradiţional-comunitar, îndreptată spre întemeierea în condiţii optime a unui cămin. Chiar mai mult decât atât, practicile de natură magică produc o restrângere a gradelor de incertitudine a alegerii premaritale, prin oferirea unor criterii prin care tânăra să poată să discearnă anticipativ, cu unele grade de libertate, oferite de labilitatea criteriilor, prezumtivul alegător din cadrul grupului masculin”, aşa se explică exclusivitatea feminină şi importanţa contextului psiho-moral care le însoţeşte, „credinţa înrădăcinată în conştiinţa populară că au realmente o eficacitate practică”. (Şişeştean, 1999: 77) Practicile de control premarital exercitate de ceata de feciori se corelează cu ritualurile de factură magică ale fetelor, deloc întâmplătoare, şi accentuează tendinţa fetelor de a compensa lipsa activismului social şi de a înlătura incertitudinea selecţiei premaritale şi oferirea unor criterii de recunoaştere a viitorului soţ. (Şişeştean, 1999: 77).

În noaptea Sfântul Vasile sau Sfântul Andrei, fata leagă parii, cu ochii închişi, numără până la nouă (variante: şapte, zece, treisprezece), la ultimul leagă un semn, aţă roşie, elastic, busuioc, floare, cununiţă, legătură din păr, un fir de păr. Dimineaţa examinează părul şi face comentarii cu privire la aspectul acestuia: noduros – urâţenie, răutate, neted – frumuseţe, strâmb – logodnic cocoşat, drept – logodnic înalt, cu coajă – bogăţie, deteriorat – boală, despicat – logodnicul va fi un văduv, cu furnici – alesul va fi văduv cu mulţi copii, scurt – va fi mic de statură şi gras, dacă parul e unit cu altul, „înjemănat”, fetei îi este dat să se mărite de două ori, noduros – e semn că destinul marital va fi nefericit, cioturos – soţul are neamuri multe. O altă variantă cere ca numărătoarea să se facă în sens invers, apoi să interpreteze orânda, după rostirea cuvintelor: „Io nu leg paru, ci ursâtu/Să vie iute, să mă ieie/De la mama, de la tata/Păntu tătă viaţa” (Sabău Ana, Ban).

În lumina a ceea ce am evidenţiat până acum, întărim ideea că aceste credinţe, cu rost premarital, erau de nestrămutat în spaţiul supus investigaţiei. Concurenţa neloială era

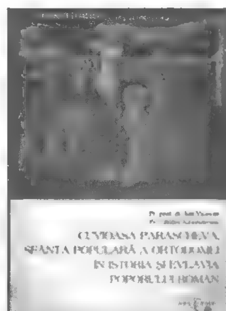
percepută ca rezultat al apelului la magie, iniţierea magică fiind inerent legată de perioada premaritală. „Găzdacele le bănuieu pă cele mai sărace că joacă aşe pogan nu că-s tari pă bogăţâie, ci pă amuce boscoane. Băsamă mai şi mereu la muieri ştiutoare" (Bonţe Ana, Ban). Pentru ca actul magic să fie eficace, practicantele se supuneau unui regim de interdicţii de ordin alimentar şi comportamental. Tot ce se sustrăgea explicaţiei imediate era considerat ca rezultat al magiei, „i-o făcut", „i-o legat", „o hi ţâpată amuce pă ea". Consolidarea unor relaţii judecate ca nepotrivite de către comunitate, este pusă tot pe seama intervenţiei magice – a fetei sau a mamei acesteia, prilej de animozităţi, care, aşa cum ni s-a subliniat, puteau să se soldeze cu neutralizarea rivalei prin vrajă şi blestem. „Ţâpa pă fata pă care ave ciudă lucru descântat şi o strâca de nu mai era om veci" (Sabău Ana, Ban).

Finalitatea recursului la magie sunt căsătoria şi jocul, afirmă Corina Iosif, practicile magice în legătură cu hora clasificându-se astfel: magie anticipativă, „îşi descântă sau merg să li se descânte, ca să fie luate la danţ şi să se mărite", ofensivă „menită a tranşa animozităţile dintre fete sau a neutraliza eventualele piedici (lipsa averii, a frumuseţii sau a consimţământului părinţilor, de exemplu) care stau în calea căsătoriei dorite", al treilea tip „de practici magice/descântece de «desfăcut», desemnabil ca magie curativă, de care uzează câteodată şi băieţii". (Iosif, 2005: 41-42) Sărbătorile din ciclul hibernal ofereau un cadru favorabil practicilor de orândă, rituri cu o finalitate general răspândită în satele zonei, grăbirea căsătoriei sau ghicirea ursitului, prin demersuri magice. Fetele „ţâneau pă uărândă", ajunau, jertfă care, în concepţia populară, era învestită cu virtuţi premaritale. Alte elemente

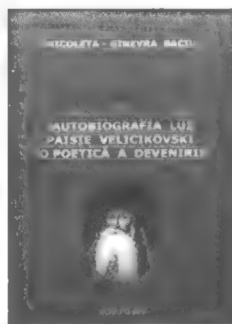
EX LIBRIS

Călin Emilian CIRA
Convorbiri despre N. Steinhardt. II
Cluj-Napoca, *Eikon*, 2012

Ion VICOVAN, Cătălin ADUMITROAIEI,
Cuvioasa Parascheva,
Sfânta populară a ortodoxiei
în istoria şi evlavia poporului român
Iaşi, *Doxologia*, 2011

Nicoleta-Ginerva BACIU
Autobiografia lui Paisie Velicikovski,
o poetică a devenirii
Iaşi, *PIM*, 2012

de magie curente erau adresarea descântecelor de ursită stelei călăuzitoare sau mătrăgunei, cărora li se adaugă şi alte experienţe, care, în context ritualizat, căpătau funcţiuni magico-erotice. Pentru ca evoluţia matrimonială să fie benefic modelată, se miza şi pe conştiinciozitatea cu care se performau riturile, menite să asigure şi dobândirea unor calităţi solicitate pe cale magică.

În zilele noastre, riturilor cu caracter premarital, aşa cum rezultă din următoarea relatare, le este intuit caracterul cel puţin perimat, dacă nu chiar absurd, în contextul desprinderii de un vechi mod de gândire magic, „aste erau primitive, nici io nu le-am mai prins, numa din auzâte [de la bătrâni]. Îs altile amu, horoscop şi zodii la televizor. Te râd tinerii işte şi cu fundu de le spui măgării de-aste" (Sabău Ana, Ban).

Abordând, în cele ce urmează, un aspect extrem de controversat, cel privind farmecele, blestemele, vrăjile, vom aminti mai întâi faptul că lipsa oportunităţilor maritale este explicată printr-un determinism extern, ca rezultat al unor practici magice, efectuate de anumite persoane, „vrăjitoare", ale căror acţiuni malefice scapă explicaţiilor imediate. Consecinţele privesc modificarea în plan magic a ursitei, aducerea unui partener infidel, legarea căsătoriei, provocarea suferinţei, a bolilor mai cu seamă, chiar a morţii, „aruncarea urâtului" într-un cuplu, în vederea dezbinării acestuia.

În satul transilvănean abundă istorisiri şi poveşti de viaţă, în care elementul magic folosit în scopuri malefice contrariază sensibilitatea cercetătorului – ne îngăduim observaţia – şi se sustrage oricărei motivaţii logice. Se crede că răul poate fi întors tot pe calea practicilor magice, a acţiunilor vrăjitoreşti. În această schemă erau cuprinse, pe lângă agenţi, folosirea unor formule şi a unei recuzite magice. Sunt puse pe seama unor forţe malefice deopotrivă îmbolnăvirile animalelor, stările conflictuale în cadrul familiei, accidentele de orice fel pe care mentalul popular le explica în cheie magică. Eşecurile în plan conjugal sau afectiv erau receptate ca efect al agresiunii din exterior, de sorginte demonică. Mentalitatea magică populară justifica manifestările distructive ale „duşmanilor" prin răzbunare sau alte motive de distrugere a echilibrului unui om sau chiar a omului însuşi. În spiritul acestei convingeri, informaţiile culese de pe teren au scos în evidenţă forţa apotropaică a rostirii numelor sfinţilor protectori şi a însemnării cu „sfânta cruce pă ptiept, cât mai des, nimica nu să lipeşte atunce di tini, ba să întoarce d-indi o vinit, zâci «duh rău, duti la cini te-o trimăs»" (Sabău Ana, Ban). În sublinierea subiecţilor, vrăjitoarele pot face ca persoana vizată să fie receptată negativ de către ceilalţi, şi ca atare exclusă, repudiată, zădărnicindu-i-se orice aspiraţie matrimonială, prin inducerea vrajbei, prin izolarea şi prin percepţia nefavorabilă a acesteia de către ceilalţi oameni. În imagistica ataşată maleficului, diavolul ocupă locul central, iar, în recuzita aferentă, un rol important îl posedă acele elemente care ţin de structura intimă a omului: saliva, unghiile, părul, excrementele, urina, hainele de corp, eficacitatea lor fiind explicabilă pe baza principiului analogiei sau contactului. Relevante sunt următoarele răspunsuri: „care o avut năcaz pă ea, i-o făcut. Cu menstruaţie îl bolonzăşti di nu mai ştii di capu lui. Pus pă după gât undii de animale, păr de la mort, de la animal, mizerie de animal, miroasă hâd, nu stă nimi p-îngă el. Nu să mai atinji di nevastă, nu poate, îi neputincios" (Bonţe Maria, Ban). E de consemnat aici faptul că excrementele sunt considerate „un receptacul al forţei (...) o putere biologică sacră, care ar sălăşlui în om şi care, odată evacuată, ar putea într-un anumit fel, să fie recuperată. Ceea ce este în aparenţă cel mai lipsit de valoare ar fi, astfel, cel mai încărcat de ea: în nume-

roase tradiţii, semnificaţiile aurului şi excrementelor se întâlnesc. Anumiţi radiestezişti pretind chiar că vibraţiile celor două materii sunt echivalente. (...) De acelaşi simbolism ţine şi semnificaţia ezoterică a excrementelor, şi, în consecinţă, semnificaţia coprofagiei rituale. Excrementul este considerat a fi purtătorul unei părţi importante din forţa vitală a celui care l-a eliminat, fie el om sau animal" (Chevalier, Gheerbrant, 1994: 33). Aversiunea faţă de acesta este efectul scontat, victimele agresiunii malefice fiind, de cele mai multe ori, fete de măritat, sau neveste tinere, ţintă vulnerabilă a invidiei; se atingeau anumite lucruri de animale moarte sau de excremente (de om, de animal), pentru a induce, prin atingerea victimei, marginalizarea ei, principiul magiei prin contact fiind evident. Contextele care prilejuiau nemijlocita apropiere şi, în consecinţă, expunerea la acţiunea malefică a celor răuvoitori, erau clăcile, şezătorile, jocul din sărbători, nunţile, precum şi alte ocazii de întâlnire. „La danţ (...) ţâpa pământ di pă mort, mere la iasta, o lasă p-aceie, chiar de erau încredinţaţ. Din-t-odată. Dacă fata nu zâce cum l-o obţânut, mure şi ea, oricum aste să plătesc, să întorc" (Bonţe Maria, Ban).

Aversiunea inexplicabilă a celorlalţi, nereuşitele nemotivate în plan familial, afectiv, profesional, şi nu numai, sunt explicate, aşadar, prin recursul la efectul magic produs de acţiunile distructive ale unor „protivnice". „Fata mere la preoţ, călugări, [are canon de desfacere]. Să poate căsători apoi" (Bonţe Maria, Ban). Suprimarea efectelor magice presupune o serie de practici de „dezlegare", „desfacere", „întoarcere", realizându-se totodată articularea dorinţei de eliberare de sub blestem cu aceea de răzbunare a celui afectat, gest dictat de convingerea că alterarea echilibrului (fiinţei şi implicit al întregii sale familii), de orice fel ar fi ea, poate fi întoarsă împotriva celui care a provocat-o. Agresarea malefică are, în mentalitatea magică, reversul ei, înfăptuit printr-o seamă de intervenţii întreprinse la limita dintre religios şi ocult. Practicile vrăjitoreşti şi tot ansamblul de acte şi obiecte pe care le instrumentează, se conjugă, în viziunea ţăranului sălăjean, cu o anume percepţie a realităţii, situată la frontiera între raţional şi deconcertant. „De ce să nu întorci?! Ţ-o luat sporu, norocu, bărbatu, ba merită fundu iadului, şi le mânci-n supărare!" (Bonţe Maria, Ban).

Anumite prescripţii magice, cu rol preventiv şi prohibitiv, trebuie respectate, şi acest imperativ este cu totul plin de înţeles. Enumerăm aici câteva: aruncarea în loc ferit sau arderea obiectelor cu care s-a făcut toaleta mortului, pieptene, instrumente de ras, pentru a nu cădea pe mâna celor care le-ar şti trata magic, apa cu care s-a spălat, aţa cu care s-a măsurat în vederea confecţionării sicriului sau „legătoare di la pticioari, baticu cu care s-o legat fălcile", măsura gropii, toate trebuie distruse pentru a nu se afla la îndemâna celor care s-ar folosi de ele în diverse acţiuni potenţial generatoare de suferinţă.

Comunitatea rurală încearcă, pentru confortul ei psihic indispensabil, să explice tot ce este aparent inexplicabil prin atitudini elaborate, de natură să restabilească echilibrul disturbat, în graiul popular, „bosconile" au ca antidot „desfăcutu", „curăţarea". În contextul vieţii spirituale – afirmă Ernest Bernea – magia se alătură religiei, joncţiune relevată de realitatea sătească, justificată, în parte, prin imposibilitatea trasării unei limite materiale precise şi prin întrepătrunderile frecvente. Autorul aminteşte de existenţa unor fapte care „deşi sunt în afara bisericii, nu sunt mai puţin religioase, e vorba de acele fapte, pe care mintea cerecetătorului le situează între religie şi magie. În realitate, trecerea de la domeniul religiei la acela al magiei se face uneori fără să băgăm de seamă. Realitatea vieţii spirituale

săteşti ne forţează să vorbim mereu despre religie şi magie ca activităţi legate una de alta, cu toate că au norme deosebite şi sunt activităţi aparte" (Bernea, 2006: 66) .

Expresiile strâns legate de această dimensiune a realităţii sunt „descântece de mărit", „de măritiş", „de ursât(ă)", „boscoane", „farmice", „vrăjuri", „(îşi) fac", „(îşi) desfac", „aleargă după ursâtă", „îşi fac pă/de ursâtă", „îşi fac de dragoste", „îşi desfac de făcătură". Dintre obiectele de recuzită specifice vrăjilor, în interviurile noastre cele mai pomenite sunt (socotim pertinentă enumerarea lor, prin faptul că, prin caracterul ei amplu, aceasta vorbeşte de la sine despre proporţiile pe care le poate căpăta acest fenomen): băţul de alun, de soc, de prun, acul, goliciunea (rituală), parul, gardul, zile favorabile vrăjilor – de post, ajunul sărbătorilor creştine, la miez-de-noapte, când e lună nouă, lună plină, sau, după caz noapte fără lună, stea, foc, noduri, urină, unghii, secreţii, excremente, resteu furat, lumânare, haine, aţă, scame sau alte semne furate de la cel dorit/urât, „luat din urmă", umbră, cuţit, rădăcini, plante „bune de leac", turtă, colac, oase, cadavru, ţărână de pe mormânt, cruce, aşchie, liliac, cocoş, găină, broască, şarpe, obiecte de la mort, obiecte din fier, tămâie. Recurentă este cifra trei, precum şi multiplii de trei – şase, nouă şi doisprezece, de asemenea patruzeci, dar mai ales nouăzeci şi nouă (preoţii intervievaţi au negat că ar avea vreo însemnătate în creştinism, dar în magie, cu siguranţă că o posedă).

Am aflat credinţa, cu o alură de profundă arhaicitate, în puterea misterioasă a busuiocului sau a altor plante: năvalnic, spânz, năprasnic, trifoi cu patru foi, care ar putea atrage, în chip tainic, inima celui iubit şi care „fuje la aceie de i-o făcut, prostit. (...) Maian să auze, da amu nu pe, aste-s poveşti de habă, minciuni gogonate, invenţii prosteşti. Da, mai mărg pă la popti care deschid pravila" (Bonţe Maria, Ban). Deşi nu ni s-au relevat indicii cum că ar fi existat şi credinţe legate de „aducerea pe sus" a iubitului, totuşi am adresat întrebări în acest sens, dar răspunsurile au fost negative. În schimb, ni s-au oferit mărturii de-o consistenţă surprinzătoare pe marginea vrăjilor menite să despartă partenerii, cuplul, „să făce de urât", „afurisănii pă cine nu-ţî place", apelându-se, după cum o cerea ritualul, la următoarele „adjuvante": pământ de la o răspântie de drumuri, aşchie de pe cruce, găină neagră, învrăjbirea cu sare aruncată între ei, „aruncarea blăstămului". De asemenea, ne-au fost enumerate vrăji de urât precum cele care folosesc „ţărâna unde să bat doi şerpti (sau alte animale), „lucruri de la mort", noduri pentru legarea cununiilor, îngroparea cu mortul a unor obiecte aparţinând persoanei vizate, „să ie din urma cuiva şi să pune pă gunoi, să hie puturos" (Bonţe Maria, Ban). Sunt enumerate şi alte obiecte, incompatibile – am spune la o privire de suprafaţă, ca sferă semantică, precum: ou, organe de la animal, ştreang, cărbune, lumânări de la botez sau cununie, placentă, buric, potcoavă, fus, cuţit. Accentuăm, la capătul acestor consideraţii, că, în spaţiul supus cercetării, recursul la aceste „făcături" sunt condamnate şi judecate aspru, prin prisma convingerii că „aste tăte să plătesc când nici nu găneşti, (...) până la a şepte jeneraţie mere pedeapsa" (Sabău Ana, Ban).

Atitudinile defensive, nu mai puţin surprinzătoare prin caracterul lor insolit, au menirea să contracareze acţiunea vătămătoare a „femeilor răle, foste drăguţe de-a soţului, fete bătrâne". Semnele ar fi, în concepţia celor intervievaţi, clare: „ţî s-arată în dis, afli ţâpate mninuni câte tăte, gunoi, ciorburi, flori uscate, pene, ban făcut pă el ceva, broască, cenuşe, oase, moloz, păr, sânje, undii, cozî de animale, pocneşte pân casă, aude, sâmte femeie. Să spurcă cela care cu vrăjmaşu lucră. [Desfacerea constă în] rugăciuni, post, ajun, pomenit la

mănăstiri, Cetania Sf. Vasile, Duci ce zâce popa, părete, poză, pământ de la mort. Spovadă, feştanie, no, aste" (Sabău Ana, Ban). În sublinierea aceleiaşi informatoare, fetele rămase nemăritate cred că ursitul le-a fost „legat", „prins" de alta; o altă justificare ar fi că „li s-o legat cununie, din ură, certuri [mai cu seamă din pricina pământului], feti jeloasi una pă alta. Fac de-i strâcă la om casa, îi omoară femeie, pruncii. [Nesocotirea fără scrupule a poruncii iubirii de semeni] îi de condamnat, iadu le mâncă". Insistenţa asupra acestui segment poate părea nejustificată, dar considerăm că nu este lipsit de însemnătate să scoatem la lumină o parte a acestei dimensiuni încă vie a realităţii rurale sălăjene. Competiţia având ca finalitate încheierea unei căsătorii este cunoscută, dar şi sancţionată de majoritatea interlocutorilor noştri; din procedeele magice, din repertoriul de descântece şi ritualuri nu ni s-a împărtăşit decât prea puţin, recursul la practica magică fiind secret şi, în acelaşi timp, tabuizat, cum au ţinut să arate cercetătorii, în consecinţă – cu dificultate şi cu rezervă împărtăşit celorlalţi.

Bibliografie:

BERNEA, Ernest

Cadre ale gândirii populare româneşti. Bucureşti, Ed. *Cartea Românească,* 1985.

Civilizaţia română sătească. Bucureşti, Ed. *Vremea,* 2006.

CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain

Dicţionar de simboluri. Bucureşti, Ed. *Artemis, 1994.*

IOSIF, Corina

Hora satului din Certeze. O descriere etnografică. Cluj-Napoca, Ed. *Efes,* 2005.

ŞIŞEŞTEAN, Gheorghe

Forme tradiţionale de viaţă ţărănească. O cercetare etno-sociologică a zonei Sălajului. Zalău, Centrul de Conservare şi Valorificare a Tradiţiei şi Creaţiei Populare Sălaj, 1999.

VLĂDUŢIU, Ion

Etnografia românească. Bucureşti, *Ed. Ştiinţifică,* 1973.

VRABIE, Gheorghe

Folcloristica română. Evoluţie, Curente, Metode. Bucureşti, *Ed. Pentru Literatură,* 1968.

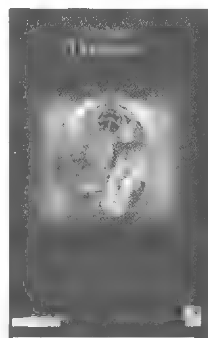
EX LIBRIS

Grigore VIERU
Poemele mamei. Carmina Matris
Traduceri în limba latină de **Gheorghe Badea**
Iaşi, *Alfa*, 2012

Radu VANCU
Frânghia înflorită. Poeme
Bistriţa,
Casa de editură Max Blecher, 2012

Nichita DANILOV
Portrete fără ramă
Bucureşti, *Tracus Arte*, 2012

Revista Naţională Română

Ionel NECULA

După strămutarea la **Bârlad** a revistei ***Freamătul*** şi în cele din urmă încetarea ei, viaţa publicistică a **Tecuciului** a trecut printr-o perioadă de trei ani (1912-1915) mai aridă, când n-a fost ventilată de o altă publicaţie – ziar sau revistă. Abia în toamna anului 1914 se constituie un comitet care ia în discuţie ideea *înfiinţării unei reviste care să corespundă nevoilor timpului. (...)* o publicaţie locală *care va apărea deocamdată de două ori pe lună şi va fi intitulată **Revista Naţională Română.*** Proiectul era destul de ambiţios, îşi propunea să trateze probleme de *Litere, Arte, ştiinţe pe lângă alte materii utile cititorilor şi la care vom colabora şi noi membrii comitetului pe lângă alţi colaboratori ce s-a oferit a scrie.*

În procesul-verbal întocmit cu acel prilej se mai preciza că proiectul noii reviste va fi *independent de orice club politic şi va avea ca deviză: **Lupta pentru ideal, dreptate şi adevăr.*** Avea sediul pe strada Carol din Tecuci, în casele Papadopol Calimah, de lângă gimnaziul oraşului şi făcea un apel călduros către toţi cititorii potenţiali să se aboneze în devans, pentru a acoperi cheltuielile de apariţie a primului număr. Se tipărea la Tipografia H. G. Movileanu de pe strada Spitalului Anton Cincu, *asortată cu caractere de litere moderne şi maşini din cele mai renumite fabrici din străinătate.*

Revista urma să fie coordonată de un colectiv generos, alcătuit dintr-un grup numeros de intelectuali locali – mulţi dintre ei trecuţi deja printr-un exerciţiu gazetăresc anterior. Era vorba de P. Costin, *doctor în medicină,* Al. Calalb, *medic primar al oraşului,* Grigore Tomida, *publicist,* N.G. Dinescu, *institutor în capitală şi fost revizor şcolar,* Gh. Popovici, *institutor, actual revizor şcolar,* Ioan Angelescu, *avocat, fost deputat, fost prefect,* preotul Th. Panaitescu, *licenţiat în theologie, profesor de liceu,* I. Brânduşanu, *profesor de liceu* preotul N.Conduratu, *licenţiat în theologie, actual protoereu al jud. Tecuci* şi Sc. Popovici, *inspector şcolar.*

În primul număr al publicaţiei, apărut în noiembrie 1914, se schiţa şi un program al revistei şi nu se poate spune că nu cădea bine, că nu răspundea aşteptărilor ce traversau ţara în acei ani de iminentă izbucnire a războiului, din care se alimenta nădejdea întregirii hotarelor noastre mutilate. Era concepută ca o revistă serioasă, cu un număr mare de pagini şi cu o mare varietate tematică. Revista, se spunea în *Cuvântul către onor cetitori,* publicat în primul număr al publicaţiei sub semnătura *colectivului de redacţie,* are *scopul de a întări, de a sădi şi mai*

mult în poporul nostru sentimentul naţional, moral, cultural şi economic. Ţinta noastră fiind ca idealul nostru naţional să coprindă cât mai mulţi binevoitori a întăririei şi ridicarea neamului, să ieşim din lâncezeala ce pare că ne-a coprins şi să păşim la întreţinerea şi cultivarea neamului cât D- zeu ne va ajuta.

Aşadar, scopul revistei se proiecta pe un ecran panoramic mult mai generos şi mai potrivit momentului istoric pe care se plia. Avea ca îndemn: **Iubiţi ţara, neamul, limba şi portul naţional român** şi avea o deviză mobilizatoare: **Lupta pentru ideal, dreptate şi adevăr.** Ce-şi propunea noua publicaţie apărută în orizontul arid al Tecuciului? *Să putem contribui şi noi întrucâtva la luminarea neamului, pregătind conştiinţele poporului către idealul cel mare de întrupare şi întregire a întregului neam românesc.* Ideea unităţii de neam a românilor şi nădejdea întregirii ţării prin aducerea la trupul ei a teritoriilor vremelnic înstrăinate plutea în aer şi, spre cinstea lui, colectivul redacţional o asumase ca program şi idee călăuzitoare.

Cum ultimul număr al revistei va apărea în luna mai 1916, putem spune că revista a acoperit o mare parte din perioada de neutralitate a României, când chiar era nevoie de mobilizarea conştiinţei româneşti la actul de întregire a ţării. Faptul că s-a adoptat acest obiectiv în programul revistei dovedeşte că redactorii ei aveau, dincolo de o anumită precaritate culturală, evidentă dacă avem în vedere numeroasele neglijenţe de redactare a textelor, o conştiinţă exactă a priorităţilor ţării şi a antrenării conştiinţei naţionale în direcţia înfăptuirii lor. Cum numărul 1 al revistei se deschidea cu o evocare a personalităţii lui Spiru Haret, semnat de Gh. Tomida, poate fi luat ca indiciu că revista va acorda o atenţie prioritară problemelor educative şi celor de pedagogie socială.

Dintre membrii colectivului redacţional, remarcăm prezenţa lui Justin Brânduşanu, profesor de germană şi latină – cel mai longeviv director (1901-1913) al gimnaziului tecucean. Provenea din Ardeal şi era o prezenţă deosebit de activă în viaţa spirituală a oraşului. Semnătura lui putea fi întâlnită deseori în publicistica tecuceană, în gazetele episodice care ventilau viaţa publică a Tecuciului. În timpul direcţiei sale s-au făcut demersurile necesare pentru ca numele lui Dimitrie Sturza să fie adoptat ca denumire a gimnaziului. La fel de cunoscute erau numele institutorilor Gheorghe şi Scarlat Popovici, care susţineau conferinţe publice pe diferite teme de actualitate despre care presa vremii făcea deseori referinţe copioase. Nu mai spun de părintele Conduratu, de numele căruia se legau multe din evenimentele culturale ale oraşului.

Mai puţin cunoscut era numele lui Gr. G. Tomida, venit în Tecuci din Târgovişte, care asigura şi funcţia de redactor şef şi semna, în primul număr al revistei, articolul ***Învăţătorii şi preoţii*** – un cald omagiu adus celor două categorii de intelectuali, care nervurizau întreaga viaţă culturală a localităţilor ţării. In articol se sublinia importanţa socială şi culturală a activităţii lor şi se încheia cu un decalog al măsurilor cele mai urgente, menite să le întărească autoritatea şi să le

îmbogăţească situaţia materială. Tot în primul număr al revistei mai semna articolul ***Soarta funcţionarilor financiari*** şi o evocare a fostului ministru **Spiru Haret,** despre care spune că *a făcut ca şcoala românească să aibă viaţă, i-a dat demnitate, astăzi corpul didactic este un corp de elită, un corp puternic.*

La fel de harnic se dovedeşte Gr. G. Tomida şi în viitoarele numere ale revistei; în numărul 2 al revistei, bunăoară, semnează articolul ***Războiul Europei*** – o privire perspectivantă asupra situaţiei din Europa şi nu uită să amintească încă o dată de idealul românesc, că *acum e timpul să simţim că trebuie să reînviem virtuţile amorţite (ale) acestui neam, care rabdă de secole întregi până se va întrupa într-un popor mândru şi neclintit din Tiza şi până la Marea Neagră. Trebuie să avem deviza şi să lucrăm întru atingerea întrupării noastre etnice într-o singură fiinţă şi de o singură limbă, moştenită din moşi strămoşi cu durerile şi aspiraţiunile Românimei de pretutindeni.* Întregul articol este o chemare la luptă, pentru a se folosi de acest prilej pentru împlinirea idealului nostru naţional, acela al întregirii geografice, de neam, de simţire şi de limbă a întregului nostru popor. Tot în nr.2 al revistei, Gr. G. Tomida mai semnează şi o culegere de **Cugetări,** de **maxime şi proverbe** *de la popor adunate şi iarăşi la popor date.* Intenţia autorului era să atragă atenţia cititorilor asupra înţelepciunii populare, deşi unele dintre ele cred că sunt izvodiri personale. Va continua să publice asemenea cugetări şi în nr.3 (din februarie-martie 1915) al revistei şi anunţă că va reveni şi în numerele viitoare cu asemenea proverbe populare şi panseuri proprii. Promisiune neîmplinită pentru că, între timp, evenimentele politice s-au tulburat neaşteptat de repede şi revista a trebuit să se conecteze la noile urgenţe şi priorităţi. Va reveni, totuşi, cu alte cugetări şi proverbe în nr. 15 din aprilie 1916.

Era, oricum, un intelectual bine orientat şi se conecta perfect la pulsul evenimentelor politice, destul de tulburi, ce bântuiau pe sub cerul Europei. Îl vom regăsi în nr. 5 (din mai 1915) cu articolul ***Utilitatea şi scopul studielor pedagogice,*** iar în numerele 9 şi 11 cu alte articole despre rolul, condiţia şi menirea învăţătorilor şi institutorilor în cadrul ansamblului social. Era constant în ceea ce priveşte soarta şi condiţia socială a celor ce asigurau climatul pedagogic şi educaţia socială în cadrul comunităţilor săteşti şi urbane.

Altfel, avea o pupilă deschisă pentru felul cum se derula viaţa internaţională, ameninţată de iminenţa războiului şi nu uita niciodată să fixeze rolul nostru şi oportunităţile ce se irizau pentru poporul român în conflictul ce se întrezărea la orizont. România era în neutralitate, dar era evident că nu se va putea menţine prea multă vreme în această situaţie. El este cel care va semna reportajul de la moartea principelui Dimitrie Moruzzi şi tot el va informa cititorii despre moartea M.S. Regina Elisabeta în nr. 14 din martie 1916.

Un nume respectat şi destul de frecvent în paginile revistei era cel al lui Jusin Brânduşanu, pedagog cu multă experienţă educativă. Fibra sa de ardelean îl trăgea spre rănile nevindecate ale românilor de peste munţi. Semna articole ela-

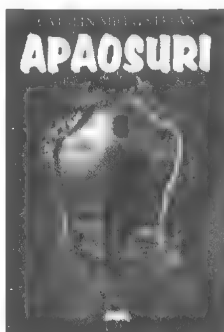
borate, decupate din istoria naţională şi din durerile românilor din Ardeal aflaţi sub dominaţie habsburgică. În numărul 4 şi 5 (din aprilie şi mai 1915) evocă personalitatea legendarului erou de la 1848, Avram Iancu şi lupta românilor din Transilvania pentru drepturi egale cu etnia maghiară şi cu celelalte naţionalităţi. Ceea ce face autorul în acest articol este o cronică detaliată a luptelor fraticide dintre unguri şi români în acele împrejurări nebuloase, marcate de egotismul maghiar care proclama desfiinţarea iobăgiei, dar considera că această măsură este *prematură şi păguboasă* dacă se extinde şi asupra etniei valahe, pe care o considera nepregătită pentru această emancipare. Aruncând o privire perspectivantă asupra destinului românesc, autorul nu uită să atragă atenţia că suntem *un stat mic înconjurat de mari şi puternice popoare că trebuie să ne temem cu drept cuvânt de toţi vecinii cari ne înconjoară, căci relaţiile dintre noi ca societate şi statul român nu sunt deloc în concordanţă, cu alte cuvinte nu se potriveşte statul cu marea societate românească, cu neamul românesc, care din nenorocire se întinde şi dincolo de hotarele ţării noastre.* Observaţia este pertinentă şi-a fost confirmată de toţi marii noştri istorici.

În general, articolele lui Justin Brânduşanu erau elaborate, desfăşurate şi documentate. Era, cu siguranţă, mintea cea mai bine mobilată din componenţa colectivului redacţional şi nu se sfia să abordeze probleme delicate, ce reclamau o documentarea riguroasă şi anevoioasă pentru vremea respectivă. Articolul său ***Frumosul şi artele plas-***

EX LIBRIS

Livia CIUPERCĂ
Scriitori gălăţeni de ieri şi de azi
Galaţi,
Centrul Cultural „Dunărea de Jos", 2012

Cătălin-Mihai ŞTEFAN
Apaosuri. Versuri
Bucureşti, *Ideea Europeană*, 2012

După 20 de ani de poezie.
Festivalul Naţional „C. Conachi"
Galaţi,
Centrul Cultural „Dunărea de Jos", 2012

tice, extins pe parcursul a patru numere de revistă (5, 6, 8 şi 9) trebuia, probabil, să constituie conţinutul unui proiect livresc, rămas neînfăptuit, căci prin dimensiunile sale putea fi organizat într-o broşură destul de consistentă. S-a mulţumit în cele din urmă cu apariţia serială în revistă şi, în felul acesta, să ridice ştacheta valorică. Pentru cititori era încă o dovadă că autorul dovedea o bună cunoaştere a picturii europene, de la vechii greci la Rubens şi Rafael.

La fel de dezvoltate sunt şi celălalte două articole seriale: ***Mama Regelui Romei***, (în numerele 10, 13, 14 şi 15) – un adevărat microroman despre devălmăşiile pe care le-a avut de îndurat Maria Luiza şi fiul său după moartea lui Napoleon Bonaparte şi ***Iubirea şi Geniul*** (în numerele 15 şi 16) în care se legitimează rolul fertilizator al implicatului feminin în activele geniului. *Iubirea ni se presintă totdeauna ca cel mai îndemnător şi spornic element sub a cărui binefăcătoare influenţă Geniul îşi dezvoltă şi perfecţionează avântul său minunat.* S-ar mai fi vorbit despre geniul lui Petrarca de n-ar fi fost marea sa pasiune pentru Laura, de geniul lui Dante de n-ar fi fost mistuit de marea sa dragoste pentru Beatrice? Faptul că H. Heine se îndrăgosteşte la vârsta de 16 ani de fiica unui inspector şcolar, iar Berlioz la 12 ani, nu spun nimic despre funcţia vitaminizantă a eternului feminin? Sigur, exemplele invocate de autor sunt mult mai numeroase, dar ideea articolului este clară; aptitudinile geniale sunt activate, de regulă, de prezenţa femininului şi de sentimentul iubirii pătimaşe.

Foarte activ şi cu colaborări ritmice, număr de număr, în tot anul 1915 era preotul Th. Panaitescu, care, prin prestaţiile sale publicistice şi prin problemele pe care le ridica, se implica în acţiunea de luminare a cititorilor, pentru statornicirea dreptei credinţe şi a învăţăturilor evanghelice. Înţelegea funcţia preotului în ridicarea stării de moralitate a oamenilor şi susţinea cu toată energia necesitatea implicării preotului în viaţa comunităţii pe care o păstorea. În felul său, prin zelul cu care susţinea necesitatea ridicării spirituale a comunităţilor rurale sau urbane, se înscria în linia sămănătoristă şi poporanistă, în plină afirmare la acea dată. Era încredinţat că starea de precaritate materială a populaţiei româneşti, rurale şi urbane, nu poate fi asanată decât prin ridicarea ei spirituală şi prin asumarea moralei creştine, a învăţăturilor evanghelice. *Dumnezeu,* spunea cinstitul părinte în articolul ***Educaţiunea morală*** din nr. 1 al revistei, *l-a înzestrat (*pe om) *cu trei mari puteri interne sau facultăţi sufleteşti şi anume: a) mintea sau inteligenţa cu raţiunea, b) inima (sentimentul) şi c) voinţa liberă de a face singur ceea ce va vroi, ori binele, ori răul.* El posedă *în sufletul său o scânteie divină din spiritul lui D-zeu, prin puterea căruia omul cunoaşte pe D-zeu, îl iubeşte, crede, nădăjduieşte în el şi tot aşa se cunoaşte şi pe sine şi pe aproapele său, dar ar rămâne aceste puteri fără efect în om, dacă el nu ar avea norocirea de a şi le cultiva, dacă nu ar avea pe cineva care să-l pregătească, să-l înveţe, să-l îndrumeze la bine atunci când cu voia sau fără voia sa omul ia o cale greşită.*

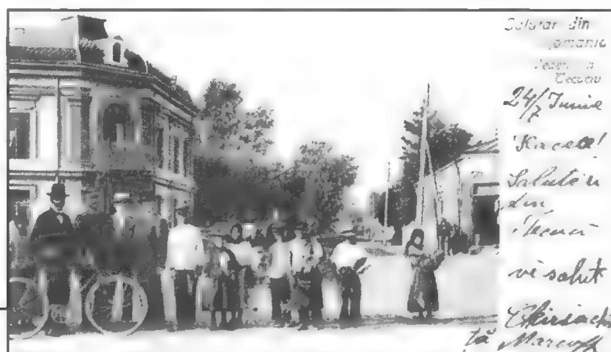
Îl regăsim cu o temă asemănătoare – ***Formarea caracterelor creştine*** – şi

în nr. 2 al revistei, unde dislocă problema caracterului din planul psihologic în planul moral şi desprinde problema caracterului din capacitatea voinţei de a lucra bine, rău sau schimbător, din *deprinderea voinţei de a lucra într-un fel sau altul. Există dar caracter bun, rău şi schimbător; primul se numeşte virtute, al doilea viţiu, al treilea capriţiu.*

De vreme ce-a stabilit esenţa şi tipologia caracterului, nu-i mai rămânea decât să identifice cele patru instanţe care contribuie la formarea şi afirmarea caracterului – familia, şcoala, biserica şi statul sau societatea – şi să fixeze locul fiecăreia în procesul trudnic şi delicat al formării virtuţilor.

Demnă de subliniat este ideea autorului că biserica trebuie să coboare cu învăţăturile sale în inima omului, *să mişte inima omului, să o îndulcească, să o încălzească cu focul sacru al milei, recunoştinţei, al ferirei de păcate, cu un cuvânt educaţia desăvârşită nu se poate da numai prin şcoală, ci şi prin biserică.* Ideea că învăţăturile creştineşti intră mai uşor în comportamentul omenesc obişnuit dacă sunt asumate afectiv şi pasional, dacă pătrund în chivotul tainic al omului avea o funcţie catalitică şi se iriza dintr-o perfectă cunoaştere a patristicii şi a doctrinelor creştineşti de la Marsilio Ficino la Fericitul Augustin. O învăţătură care are ca fundament simţământul de dragoste nu se poate abstrage temeiurilor sentimentale.

Dar ceea ce surprinde cel mai mult la osârdiile publicistice ale părintelui Panaitescu este claritatea, fraza corectă, caracterul structurat şi bine fundamen-

Vederea străzilor **Elena Doamna** şi **Braniştea**

Primăria

TECUCI
interbelic

tat al intervenţiilor sale. Insista mai ales asupra ***Rolului preotului în actualele împrejurări,*** când intrarea României în conflictul european devenise iminent şi dezvolta acest subiect în numerele 7 şi 8 ale revistei. Sublinia apăsat asupra rolului întremător pe care trebuia să-l asume preotul în cadrul comunităţii cuprinsă de eventualele dezolări. *Preotul trebuie să arate (oamenilor) că după cum numele martirilor şi mucenicilor ce s-au luptat şi dat viaţa pentru religia creştină este şi rămâne în veci pomenit cu cinste şi laudă, tot aşa şi numele celor ce se întâmplă a pieri pentru păstrarea ţărei şi a religiei nu mor, ci se pomeneşte din neam în neam cu laudă şi cu cinste.* Nu uita să amintească de *instituţia cercetaşilor* şi de scopul măreţ al intrării noastre în război, *întregirea neamului şi mărirea scumpei noastre ţări.*

O constantă a prestaţiilor sale publicistice era şi păstrarea credincioşilor în dreapta credinţă ortodoxă şi prevenirea lor de ademenirile sectare care începuseră să facă prozelitism şi în ţara noastră.

Cum în colectivul redacţional figurau şi doi medici era firesc ca problemele medicale şi de profilaxie să aibă o anumită pondere în economia revistei. Adevărat este că semnătura medicului Al. Calalb nu se regăseşte cu vreun articol în interiorul revistei, dar Dr. P.Costin este o prezenţă frecventă cu multe materiale de interes public privind **Războaiele boalelor contagioase, Angina difterică** sau **Tifosul exantematic,** despre care se ştie că bântuia pe front şi în toate localităţile ţării. Tot dr. P. Costin mai semnează, în cel de al doilea an de apariţie, o bogată informare despre holeră şi despre necesitatea vaccinării contra ei.

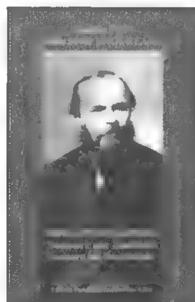
Revista nu se arăta prea receptivă la creaţia literară, dar nici n-a rămas închisă în mod absolut lucrărilor de acest gen. Privită din această perspectivă, observăm că dintre colaboratori se detaşează studentul Gh. Glod cu reportajul **Ardealul** publicat în numerele 7 şi 8 ale revistei, un imn adus toposului transilvan, scris în maniera în care îl descrisese, cu mulţi ani înainte, Nicolae Bălcescu. *În Ardeal,* spune autorul, *populaţia băştinaşă a fost cea românească şi că această populaţie s-a dezvoltat conform mersului firesc al istoriei, păstrându-şi caracterul etnic naţional şi fiind izvorul de unde viind prin făgaşele râurilor spre vale voinici purtând securi la subţioară, s-au înjghebat principatele române în aceleaşi locuri unde străbunii lor muncise câmpul şi cântase colindul. Ardealul?* – continua autorul în numărul 8 al revistei – *o pasăre străpunsă cu săgeţi. Capul ei întins peste Carpaţi cere doctorie vindecătoare. Doctoria? Nu poate fi alta decât sângele soldaţilor români. După trăsnete şi fulgere... De aceea trebuie să vedem fulgerând peste culmele Carpaţilor regimentele române, alungând norii asupritori, aducând mântuirea în ţară.*

Cu timpul, colectivul redacţional şi al colaboratorilor se îmbogăţeşte cu câteva nume noi, prolifice, promiţătoare şi cu mare putere de analiză. Este vorba de parohul econom St. G. Lungu, o achiziţie importantă pentru soarta revistei, care semnează articole cu substanţă, cu bătaie metafizică, şi chiar poezii.

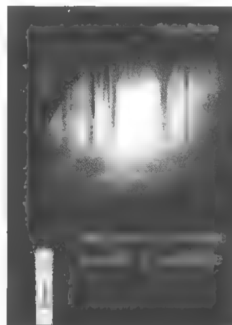
Era război, în Europa începuseră să bubuie tunurile (St. G. Lungu se conectează la această problemă actuală, pe care o asociază cu morala (***Războiul şi morala*** în nr. 7 al revistei) sau cu ţara (***Războiul şi patria*** în nr. 8 al revistei) şi evocă personalitatea unor făclieri din istoria şi cultura românească, precum mitropolitul Andrei Şaguna. Lui I. H. Rădulescu îi consacră un poem de largă respiraţie.

Astfel, revista încerca să se ţină în actualitate, să ia pulsul evenimentelor care agitau epoca şi toposul circumscris, să informeze despre întâmplările vremii şi, într-o aspiraţie de optimizarea a spiritului tecucean, să devină mesagerul problemelor tecucene. În nr. 14 relatează despre biblioteca-model din Câmpina, înfiinţată în 1906 de B. P. Hasdeu, iar în numărul 13 informează despre moartea M.S. Regina Elisabeta şi despre moartea principelui Dimitrie Moruzzi. Întâlnim în paginile revistei şi câteva documente importante din vremea când se pritocea Unirea Principatelor, printre care şi memoriile generalului B. Vlădoianu, din care aflăm cum s-a ajuns la formula dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza. În nr. 8 din august 1915 este inserat, sub semnătura *Censor*, articolul ***Necesitatea transformării gimnaziului nostru din Tecuci în liceu***. Ideea se va înfăptui mai târziu, în toamna anului 1921, dar revista are meritul de a fi militat pentru această idee cu şase ani mai devreme.

EX LIBRIS

Rodica POP, Radu Sever UNGUREANU
Două femei libere
Sensuri ale căutării în opera lui Dostoievski
Iaşi, *Axis*, 2012

Cristina CHIPRIAN
Ghid pentru a înţelege păsările şi animalele
Poeme
Iaşi, *Ştef*, 2012

Iulia MURARIU HÎNŢEŞTI
Personajul feminin din opera comică a lui I.L. Caragiale
Iaşi, *PIM*, 2012

POSTERITATEA CĂRȚII SAU EVUL POSTLIVRESC

Maria PILCHIN (Chişinău)

De multe ori am avut impresia, desigur, consolidată prin lecturi şi meditaţii că grafia, scrisul sunt o preţiozitate imanentă unei civilizaţii a scrisului. Dar literatura şi cărţile nu există cumva *in abstractio*: există cei care scriu şi cei care citesc. Aici desigur că intervine întrebarea cu privire la (f)utilitatea literaturii. Literatura e acuzată de inutilitate prin proprietatea ei de a fantasma lucrurile şi ideile.

Acest titlu post-mortem nu urmăreşte niciun imperativ apocaliptic. Un fapt e cert - nimeni nu rezistă imposibilului dialectic. Se pare că unele voci anunţă „sfârşitul epocii cărţii" sau constată că „accepţia literaturii se modifică în permanenţă", literatura „se face" mereu, bineînţeles altfel", de aici şi „oscilaţia modelor, a publicităţii literare".

Bloom constată în al său *Canon occidental* că „a devenit, într-adevăr, din ce în ce mai greu să citim în profunzime acum... indiferent dacă acest lucru e cauzat de mijloacele de informare în masă sau de alte moduri de a ne distrage atenţia". Astăzi asistăm la sacrificarea literaturii, la saturaţia de carte, la tot mai obsedante tentaţii irepresibile ale non-cărţii. Societatea postcărţii ne anunţă: „am extras din neant o nouă cosmologie a literaturii. Aceasta trebuie să fie o nouă *Biblie - Ultima carte*. Toţi cei care au ceva de spus o vor spune aici, în anonimat. Vom epuiza secolul. După noi nici o carte, nici o generaţie; măcar atît." (Henry Miller „Tropicul Cancerului")

Poate că acea carte este alcătuită din „media audio vizuale ce tind să desfiinţeze monopolul scrierii" şi ele o pot face prin „enorma capacitate de difuzare, prestigiu mediatic, publicitate şi rentabilitate". Dubletele literare, plagiatul, clonele scrise prin copy-paste nu fac decât să bruieze prin masivitate valoarea cărţii, multitudinea de carte, adesea nu de cea mai bună calitate ideatică, „omoară" valoarea ei.

Genette ne aminteşte că „o carte sau un tablou poate să ardă, o catedrală poate fi dărâmată". Astăzi nu se mai practică autodafarea livrească, cărţile, informaţia veridică, în general se ascunde printr-o polifonie stridentă. Multiplicarea nu e deloc sinonimă cu infinitul şi nicidecum cu eternitatea! Ultimul timp se zugrăveşte o imagine complet negativă a lecturii ca activitate solitară, tăcută, asocială". Desigur că nu e salutabilă nici edulcolarea ideii de carte.

În pofida edificiilor sale mentale de sens, cartea, cartea-marfă, cartea exponat de bibliotecă, unitate dintr-o colecţie de anticar, accesoriu decorativ al unei garnituri de mobilă luxoasă, rămâne a fi un element inerent culturii de azi. Şi totuşi, tributari modei, ajungem să le percepem drept obiectele de pe raft, ele devenind o ba-

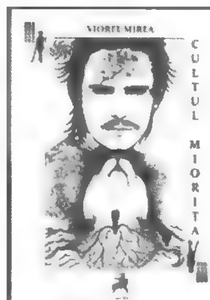
gatelă de design, o prezenţă a frumuseţii de acasă. Cuvântul "carte" semnifică însă nu doar ansamblul de foi de hîrtie tiparită, ci şi mesajul informaţional absolvit de suport. În limba română este atestat sensul figurat consemnat în DEX: cunoştinţe de scriere şi citire, învăţătură, ştiinţă, cultură.

Cultura cărţii la început elitistă, ori aulică, a devenit populară. Dar şi astăzi a scrie şi cu atît mai mult a citi cărţi, pentru un intelectual, este un fel de indiciu de apartenenţă la clasa sa socială, un permis de acces la un grup pretins drept elitar. Este cunoscută porunca dintr-un posibil decalog barthian al lecturii: „nu devoraţi, nu înfulecaţi, ci paşteţi mărunt, tundeţi cu minuţiozitate, regăsiţi, pentru a-i citi pe aceşti autori de astăzi, tihna vechilor lecturi: fiţi nişte cititori aristocratici".

În ultimul timp se face tot mai simţită necesitatea unei teorii a cititorului şi a lecturii, căci înţelegem că lectorul este eroul principal al studiului literar, eroul care luptă, cu faptul că textul este parazitat de un strat metatextual. Clément Moisan afirmă că lectura stabileşte o triplă relaţie, prima, *fondatoare*, pune faptele la fundamentul istoriei şi aceasta la fundamentul textelor şi operelor; a doua *clasificatoare*, consideră textele ca un decodaj al faptelor; a treia, *hermeneutică*, priveşte istoria ca interpretă a textelor şi faptele ca interpretare a istoriei.

Lectura trezeşte senzaţia de fascinaţie a textului. Or, putem vorbi de o estetică textuală, de caracterul plasticizant al cuvintelor, care te seduc la o relaţie fizică cu textul. Însuşi actul întoarcerii foii creează sentimentul de coparticipare la acel *Ποιειν* al scriiturii. Extravaganţa semnificantului, acrobaţiile tipografice, acel mărunt orgasm ortografic, cum îi zice Barthes, poate culmina printr-o sinestezie lecturală: cromaticul, parfumul (de hârtie şi vopsea tipografică), auditivul imaginar şi tactilul fizic, precum şi unul fabulesc, chiar dacă „cuvântul devine un alibi (adică un altun-

EX LIBRIS

Viorel MIREA
Cultul Mioriţa
Prefaţă de **Gelu Negrea**
Bucureşti, *Tracus Arte*, 2012

Intertext: pânza de păianjen
Coord. **George Neagoe**
Prefaţă de **Lucian Chişu**
Bucureşti,
Editura *Muzeul Literaturii Române*, 2012

Andrei MOLDOVAN
Coşbuc sau Lirismul pragurilor,
Cluj-Napoca, *Eikon*, 2012

deva şi o justificare)". Acest *„Περι καλον"* („Despre frumuseţe") textual este rezultatul unor efecte de scriitură marcată de o putere impresivă şi o acustică a imaginii literare, dar şi celei tipografice. Cum rămâne cu operele lipsite de aceste efecte?! Dacă unui arhitect nu-i reuşeşte un edificiu i se zice: „Dă drumul iederei pe ea", cu textul e mai dificil pentru că el deja este „iedera" unui sens.

Am văzut nu o dată biblioteci aşa-zis „personale", care nu erau decât îngrămădirea întâmplătoare a unor cărţi. Cărţi nu atât citite, cât afişate, expuse ochiului vizitatorului. Un fel de necropolă privită drept o panoramă (Dex.: Panoramă - tablou mare aplicat pe peretele unei încăperi rotunde, care primeşte lumina de sus, dând spectatorului aflat în mijlocul încăperii iluzia unei imagini reale) a unui spaţiu de agrement, un fel de prezenţă a absenţei.

În epoca „reproductibilităţii tehnicii", cartea şi-a cam pierdut din autoritatea sa aproape divină dintr-un *illo tempore*. Tirajată, într-o cultură de masă, ea s-a transformat într-o masă livrescă. Tiparul, imprimanta, Internetul, cinematograful au promovat-o pînă la o suprasaturaţie a maselor. Omul sec. XXI a început să gîndească vizual, sau mai bine-zis să consume produse semi-fabricate pe calea audio-vizualului. El nu mai acceptă cu uşurinţă curgerea lentă a unui text literal, el vrea o lume a ficţiunii cromatice, un univers al imaginii în care nu se operează cu imagini mentale.

Totuşi, textul, în pofida unor polimorfisme şi polifonii, este o entitate şi o structură interpretativă. Interpretarea nu exclude un anumit relativism epistemologic (textul având un statut de unitate inter- şi transdisciplinară), dar acest relativism permite unele exerciţii de analiză textuală, indiferent de instrumentarul aplicat. S-a propus o mulţime de teorii de interpretare şi analiză a acelui *textum* studiat încă din antichitate.

Lumea noastră nu e decât un amestec inexplicabil de real şi imaginar, astfel cartea e posibilă ca o virtualitate, ca o imagine incompletă, niciodată încheiată. Ea este produsul unei *ars combinatoria*, sinteză delicată a realului şi posibilului. Azi trăim în epoca lui *Livre de Poche*, a unui kitsch lectural, în care adaptat încape un Balzac. Un fel de *multum in parvo*?! *Parvum in parvo*! O carte e deja lumea în miniatură; miniatura miniaturei, anotaţia anotaţiei?! Dar în pofida progresului tehnologic, Cartea e o afacere a Ta cu Tine, a Ta cu Lumea şi a Lumii cu Tine. Vei ajunge poate să înţelegi că în prezent cartea este un blazon cultural al unei culturi ce nu este a cărţii şi în care cartea este marfa tîrgurilor de carte unde mai mult se fac politici de editură. Cartea devine astfel un decor gratuit al unei culturi de marketing. *Homo tehnologicus* şi cultura sa se află într-o continuă reproducere, iar cartea este suportul material ideal prin care cultura ar trebui să fie produsă. Carte materială, obiect de artă sau de lux, Cartea (fie şi virtuală) va rămîne atîta timp cît va fi Omul.

În zona computerului te transformi într-un consumator care va ajunge să nu mai poată trăi acel sentiment de asociativitate pe care îl ai între pereţii unei biblioteci. Biblioteca va deveni un muzeu? Dacă şi da, apoi omul va ajunge să înţeleagă că „este imposibil să se repete trecutul şi imposibil să nu-l repetăm". Cartea, indiferent de forma pe care o ia, este un model de textualizare a unor date ale cunoaşterii, iar omul e o fiinţă *cognoscens*.

CĂRȚI ROMÂNEȘTI RELIGIOASE ÎN FONDUL DE PATRIMONIU AL MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE IAȘI

Daniel CORBU

Aventura cărţii religioase (cu câteva excepţii – ***Psaltirea Şcheiană***, ***Faptele apostolilor*** sau ***Codicele voroneţian***) a început în Moldova, odată cu politica religioasă a lui Vasile Lupu, considerat în vremea sa patron al vieţii creştine din răsărit, coordonator de sinod ecumenic şi formator de mitropoliţi. El va înfiinţa la Iaşi, în 1640, cu ajutor de la Kiev şi decret sinodal grecesc, în spaţiul ctitoriei sale *Trei Sfetite* (Trei Ierarhi), prima tipografie din Moldova.

Prima tipăritură din Moldova a fost ***Mărturisirea ortodoxă*** a lui Petru Movilă, prezentată la Sinodul de la Iaşi (1642), a doua fiind ***Cazania*** mitropolitului Varlaam, prima carte în limba română (1643) şi, tot în 1643, ***Psaltirea pre versuri tocmită*** a Mitropolitului Dosoftei, primul nostru poet cult, apoi primul cod de legi dat de Vasile Lupu sub titlul ***Carte de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeţe***, tipărit în 1646.

Era perioada în care limba poporului pătrundea în pisaniile bisericeşti, în zapisuri, în documente judiciare, în epitafurile domneşti.

Între cărţile aflate în patrimoniul Muzeului Literaturii Române Iaşi semnalăm doar zece:

1. Biblia, cunoscută drept ***Biblia de la Bucureşti***, apărută prin grija şi cu cheltuiala domnitorului Şerban Cantacuzino şi a urmaşului său Constantin Brâncoveanu. Este realizată in folio, cu file de dimensiunea 42/26cm, 933 pagini.

Pe pagina de titlu stă scris:

Biblia, adică Dumnezeiasca scriptură. Care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţălegerea limbii româneşti, la porunca Prea bunului şi luminatului domn Ioan Şerban Cantacuzino Basarab Voevod, şi cu îndemânarea dumnealui Constandin Brâncoveanul marele logofăt.

Tipăritu-s-au întâiu în scaunul Mitropoliei Bucureştilor, în vremea păstoriei Preasfinţitului părinte chir Theodosie, mitropolitul ţării şi exorinul laturilor.

Şi pentru cea de obşte privinţă s-au dăruit neamului românesc, la anul de la Facerea lumii 7197, iar de la Spăsenia lumii 1688, în luna lui noiembrie în 10 zile.

Traducerea Bibliei a fost făcută de fraţii Radu Greceanu şi Şerban Greceanu. Aceştia au fost ajutaţi de stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele domnitorului, cărturar şi istoric renumit al secolului al XVII-lea.

Tipărirea a început în 5 noiembrie 1687 sub Şerban Cantacuzino şi s-a terminat în 10 noiembrie 1688, la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Tehnica redacţională şi tipografică a Bibliei este remarcabilă pentru sfârşitul de secol XVII.

Biblia de la Bucureşti a avut o largă răspândire pe întreg teritoriul României, fiind pentru ortodoxia românească o carte fundamentală şi pentru că oferea poporului textul integral al Bibliei. Din punct de vedere literar, importanţa sa este deosebită pentru dezvoltarea limbii literare române, îmbogăţind lexicul şi îmbunătăţind sintaxa.

Două dintre puţinele exemplare din ţară se află în patrimoniul M.L.R. Iaşi, din care una conţine dedicaţia cu semnătura olografă a lui Constantin Brâncoveanu către familia Cantacuzino.

2. Triod Slavonesc, tipărit în 1578 – Braşov.

A fost tipărit la Braşov, cu caractere mari, în roşu şi negru, de către marele cărturar diaconul Coresi. Are 411 pagini, paginaţie *in folio*, 23/14 cm.

Pe pagina de titlu scrie:

Triod slavonesc / Din porunca domnului IO Alexandru Voevod şi a fiului seu IO Mihnea Voevod, eu păcătosul diacon Coresi am scris aceste cărţi cu 5 ucenici, dela facerea lumei în anul 7086 (1578).

3. Tetraevanghel, sec. al XI-lea.

Este un manuscris, autor necunoscut, scris cu cerneală neagră fero-galică şi aurie, pe pergament din piele de viţel alternativ cu hârtie manuală, bogat ornamentată cu frontispicii şi cu motive florale, colorate cu pigmenţi în albastru, violet şi aur.

Textul este în greaca veche, paginaţia *in quarto*, cu două coloane, 392 pagini.

Coperta este din piele, bine păstrată.

4. Leastoviţa, adică ***Scara Raiului de învăţătură***, poartă ca dată anul 1766. Se află în manuscris, realizat pe hârtie manuală şi are 259 file *in folio*

Pe pagina de titlu scrie:

Leastoviţa, adică / scara raiului de învăţătura acelui întru sfinţi/ părintelui nostru Ioan Egumenul şi/ mai marele călugărilor care sau scris acum/ în zilele prea luminatului şi prea înălţatului/ nostru domn atoată Moldovia/ Io Aleczandru Voevod/ stăpânind cârma pravoslavii a sfintelor biserici/ prea sfinţitul mitropolit Kivin Kira/ Gavriil/ din îndemânarea, şi cu toată cheltuiala sfin-/ tii sale, părintelui Simeon/ evoschimonah al Sfântului Schit Brăte-/şti, unde să prăzmuiaşte adormirea prea sfintei/ născătoare de dumnezeu. Pentru ca să fie/ veacinică pomenire sfinţii sale şi sa scris întru/ sfântul schit mai cu cumpăt de sumenitul şi/ mult păcătosul Iostahie Ardelean.

Textul este scris pe hârtie manuală, cu tuş negru, cu litere ornamentale şi decorat cu numeroase motive florale. Traducător: Iostahie Sustus Ardeleanu.

5. Minei slavon, 1489. Este scris din porunca lui Ştefan cel Mare de către diacul Fedea, pe pergament şi hârtie manuală. Cuprinde 282 file, dimensiunea filei: 31,5x22cm.

6. Cronograf, 1757, manuscris care a aparţinut lui Mihai Eminescu, scris de Iane logofătul, pe hârtie manuală cu tuş negru. Conţine însemnări olografe ale lui Mihai Eminescu.

*7. **Apostol***, datat 1560, conţine 236 pagini de manuscris, format 16/11,5cm, redactat de Popa Bratu pe hârtie manuală, textul bicolor roşu şi verde, considerat cel mai vechi manuscris românesc datat. A fost redactat la Braşov.

*8. **Psaltire slavonescă***, cu redactarea 1577, scrisă şi tipărită de Coresi la Braşov. Tipărită *in folio*, dimensiunea filei 18,5x14 cm, 404 file. Iniţiale ornate, ornamente, precum şi o stemă a Ţării Româneşti pe frontispiciu. În *Predoslovie*, Coresi scrie:

Psaltire slavonescă/ cu voia tatălui şi cu ajutorul fiului şi cu împlinirea sfântului Duh/ şi cu porunca domnului la Alecsandru Voevod şi a fiului seu Io Mihnea Voevod/ şi a preasfinţitului Mitropolit Serafim,/ eu păcătosul diacon Coresi am scris acestă sfântă carte ce să numescu psaltire... de la facerea lumei în anul 7085 (1577).

*9. **Cazania*** **lui Varlaam** (harnic traducător de când era călugăr la mănăstirea Secu – ţinutul Neamţului), apărea în 1643 în format mare, cu litere mari, împodobite, cu frontispicii şi ilustraţii, având drept subtitlu *Carte românească de învăţătură şi la Svănţi mari, tălmăcită den limba slavonească pre limba romeniască.*

Cartea, editată în 1.000 de exemplare, în şase tranşe, a fost răspândită în toate ţinuturile româneşti: Ardeal, Ţara Românească, toată Basarabia. În predoslovie, mitropolitul Varlaam deconspiră rostul Cărţii de învăţătură, menită *să se pogoare pe înţelesul oamenilor, pentru ca să înţeleagă hiecine şi să înveaţe şi să mărturisască minunate lucrurile lui Dumnezău.* El pretinde că dă această carte pentru „toată semenţia românească pretutindeni, ce să află pravoslavnici într-această limbă". Cartea este şi un dar, spune el, „făcut limbii româneşti, prin care se poate ajunge la Dreapta Credinţă."

10. Psaltirea pre versuri tocmită a fost scrisă de Dosoftei, Mitropolitul Moldovei, considerat, de toţi istoricii noştri literari, primul nostru poet cult.

Tot mai des privesc portretul de schimnic al Mitropolitului Dosoftei, aşa cum din ce în ce mai des deschid spre delectare cu vechea limbă ***Psaltirea pre versuri tocmită***, adevărată corabie cu aromitoare arhaisme. Ce magnetic anahoret va fi fost, în făptura sa, marele cărturar moldav! Ce farmazon dedicat schimniciei cărtureşti!

E curios că despre cel considerat primul poet adevărat al literaturii române, „fondatorul poeziei române literare", cum îl considera Haşdeu, născut la 26 octombrie 1624 la Suceava, descins dintr-o familie de mazili, nu există nici o informaţie clară a formării sale ca mare cărturar. Cercetătorii vieţii şi operei Prea Înaltului Mitropolit al Moldovei presupun că ar fi studiat la vestita Şcoală a Frăţiei Stravropigiace din Lvov (fiind nepotul epi-

Statuia [illegible] Ierarh Dosoftei [illegible] Iftimie Bârleanu (1976)

tropului acestei importante frăţii), precum şi la Academia slavo-greco-latină de la Trei Ierarhi, înfiinţată la Iaşi în 1640. La maturitate Dosoftei uimea prin cunoştinţele de gramatică clasică, de teologie comparată, de poetică şi retorică. Şi nu putem escamota portretul pe care i-l făcea, cu drag, în *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Ion Neculce: „Acest Dosoftei mitropolit nu era om prostu (simplu, n.n) de felul lui! Şi era neam de mazâl. Prea învăţat, multe limbi ştia: elineşte, slavoneşte, şi altă adâncă carte şi-nvăţătură. Deplin călugăr şi cucernic, şi blând ca un miel. În ţara noastră, pe ceasta vreme nu este om ca acela”. Serenissimul cronicar ar fi trebuit să adauge ca limbi avute la purtător, greaca, latina, polona, ebraica şi ucraineana. Nu e greu să ne imaginăm, în atmosfera sfârşitului de secol al XVII-lea, primul cenaclu la Iaşi. Ca ierodiacon la Mitropolia ieşeană, era imposibil să nu-l fi cunoscut pe Varlaam, dar şi pe convivul său Miron Costin, autorul cronicii Moldovei, dar şi a poemului filosofic *Viaţa lumii*. Pe deasupra, cărturarul Nicolae Milescu Spătarul îi era prieten.

Prima perioadă de schimnicie rodnică o petrece Dosoftei la mănăstirea Probota, între 1648-1653, când întreprinde primele traduceri de texte religioase şi laice: *Istoriile* lui Herodot, *Hronograful împăraţilor* de Matei Ciglas, scrierea morală *Învăţăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon*. Tot din această perioadă datează un interesant comentariu în versuri la cartea *Cuvinte de jele la robia Ierusalimului*.

La 34 de ani îl aflăm episcop al Huşiului, la 35 – episcop de Roman, iar între 1671-1673, mitropolit al Sucevei. Învins de turci în bătălia de la Hotin, domnitorul Moldovei, Ştefan Petriceicu, este nevoit să pribegească în Polonia, împreună cu camarila şi mitropolitul Moldovei. În cei trei ani de autoexil, Dosoftei reuşeşte să tipărească, la Uniev, *Psaltirea pre versuri tocmită*, „cu zâsa şi cu toată cheltuiala prealuminatului întru Iisus Hristos, Ioan Ştefan Petru Voievod, domnul Ţărâi Moldovei”, o carte „cu lungă osteneală în mulţi ani socotită şi cercată prin svintele cărţi, şi de-acia pre versuri tocmită în cinci ani foarte cu osârdie mare, de smeritul Dosoftei, mitropolitul de Ţara Moldovei”. Frumoasă şi magnetică frază!

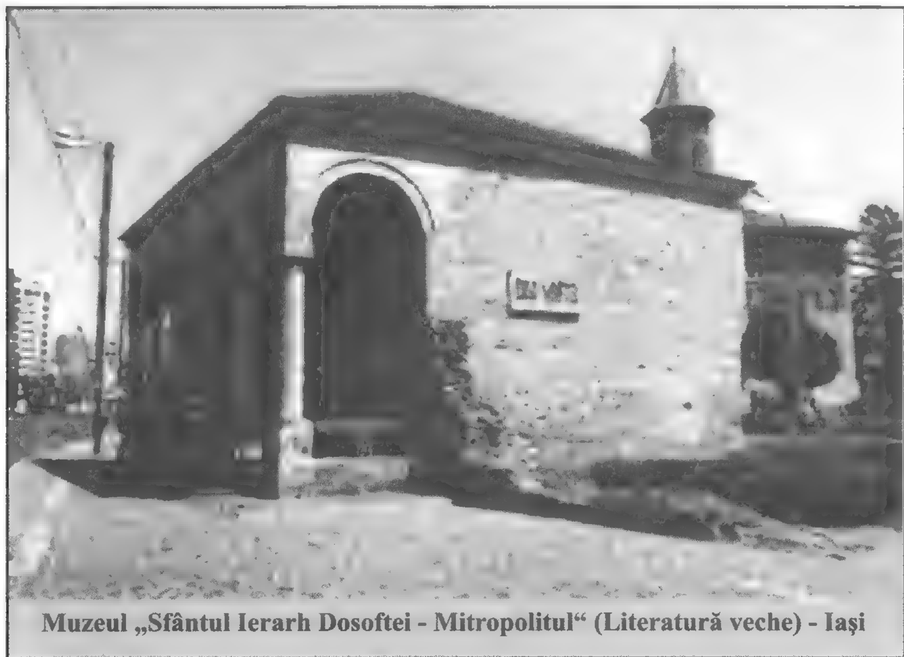
Timpurile erau vitrege. După o scurtă revenire în scaunul mitropolitan (1676), este obligat, după înfrângerea de către turci a armatei lui Jan Sobieski, într-o caleaşcă de bejenie, să ia drumul exilului în Polonia, unde, la Strij, regele leşilor îi punea la dispoziţie castelul regal, apoi la Zolkiew, unde, bătrân şi bolnav, devastat de dorul de ţară, trece la cele veşnice (13 decembrie 1693).

Mai târziu, cei care au urmat i-au reliefat meritele ca mitropolit şi om de înaltă cultură. În calitate de mitropolit, Dosoftei a introdus limba română în oficierea ceremoniei religioase, „pentru a ajunge la sufletul poporului”. Cu ajutorul Patriarhiei Rusiei, mijlocitor Nicolae Milescu Spătaru, a dotat tiparniţa domnească cu un teasc tipografic, cu forme şi litere, tipărind multe cărţi bisericeşti şi laice. Însă ceea ce ne interesează mai mult în acest sumar portret este activitatea de traducător şi prelucrător de text. Astfel, pe lângă *Psaltirea sfântului proroc David pre versuri tocmită* (1673) a publicat în tiparniţa din Palatul domnesc *Dumnezeiasca liturghie* (1676), *Paremiile de preste an* (1683), *Viaţa şi petrecerea svinţilor* (4 volume, între 1682-1686). La acestea, acribioşii cercetători adaugă *Stihuri de laudă patriarhului Ioachim al Moscovei* şi *Cronologia domnilor Moldovei* (1681), aceasta din urmă, o compoziţie de 136 de

versuri alexandrine de 12 silabe. Însă entuziasmul, mărturisit şi de noi alături de exegeţi, priveşte *Psaltirea pre versuri tocmită*, în care, transpunând psalmii lui David, impune modalitatea expresiei lirice, vajnicul cărturar mitropolit fiind, cum spunea G. Mazilu, un „obsedat al versificaţiei". Dosoftei valorifică tezaurul nostru folcloric, mizează pe armonia limbii române şi caută cele mai potrivite echivalenţe, compunând mai ales în distih, cu un metru variabil de la psalm la psalm: heptasilab, octosilab, trohaic de 14 silabe, dodecasilab. Lectura unor fragmente din opera poetului – mitropolit este o rară plăcere estetică. Iată: *Limbile să salte/ Cu cântece-nalte,/ Să strige-n tărie/ Glas de bucurie..."* Sau: *„Apele stă cu sânge-nchegate,/ Şi fântânele toatencruntate./ Le-au prăvălit izvoarele-n sânge,/ Să n-aib-a bea-n sete ce-i va strânge./ Muşte câineşti le-au trimis să-i pişce,/ Şi-ntr-aşternut broaşte să le mişce.../ Murii leau bătutu-le cu brumă,/ Şi de dobitoc n-au rămas urmă".* Şi, mai ales: *„La apa Vavilonului/ Jălind de ţara Domnului,/ Acolo şăzum şi plânsem/ La voroavă, ce ne strânsem./ Şi cu inima amară/ Aducându-ne aminte,/ Plângeam cu lacrimi fierbinte,/ Şi bucine ferecate/ Lăsam pren sălci aninate.*

Nu ne rămâne decât reverenţa neviclenită în faţa icoanei poetului mitropolit care, îmbinând atât de armonios ascetismul cu munca de cărturar, a dat primele compoziţii liricii noastre culte, modulate pe sensibilitatea sufletului românesc, primul monument de limbă poeticească, bagaj şi punct de plecare pentru poeţii ce aveau să se ivească în peisajul gândirii şi simţirii româneşti.

Să încheiem spunând că o astfel de tipăritură era acum mai bine de trei secole o mare victorie a duhului tiparnic, dar şi a spiritului limbii române, încărcată cu misterul, măiestria, cu înălţimea şi sensibilitatea harului.

Muzeul „Sfântul Ierarh Dosoftei - Mitropolitul" (Literatură veche) - Iaşi

Întregiri la biografia Otiliei Cazimir

Nicolae SCURTU

Biografia poetei, prozatoarei, traducătoarei şi memorialistei Otilia Cazimir (1894–1967), deşi a fost minuţios cercetată de istoricul şi criticul literar George Sanda (1937)[1], conţine o sumă semnificativă de *necunoscute* ce se cuvin a fi investigate, atent comentate şi, evident, integrate profilului său spiritual şi creator.

Surse fundamentale care se impun, *ab initio*, în *reconstituirea* şi *rescrierea* unei biografii autentice, sunt *documentele primare* şi, desigur, *literatura epistolară* a scriitorului, precum şi cea a unora dintre contemporanii săi.

Otilia Cazimir a fost una dintre cele mai însemnate epistolografe din literatura naţională, care a întreţinut un lung şi extrem de valoros dialog epistolar cu importante personalităţi ale vieţii literare, culturale şi politice. Şi nu numai.

O catalogare, recentă, a epistolelor Otiliei Cazimir, publicate şi *inedite*, atât cât au putut fi semnalate şi, apoi, cercetate, însumează trei mii patru sute cincizeci şi două de piese. Şi încă nu au fost investigate *toate* fondurile arhivistice de stat şi particulare.

Revelatoare, sub multiple aspecte, sunt şi cele trei epistole trimise din Iaşi la Mănăstirea Văratec, prozatoarei Constanţa Marino-Moscu (1875–1940), unde locuia temporar, şi pentru care Otilia Cazimir[2] manifesta o preţuire constantă şi deosebit de afectuoasă.

Remarcăm tonul confesiv, informaţii privitoare la premiul *Femina*, pe care l-a obţinut pentru cartea de poezii *Fluturi de noapte*, note despre George Topârceanu, Mihai Sevastos, Ionel Teodoreanu, Izabela Sadoveanu şi, fireşte, despre G. Ibrăileanu, autorul unei ample şi excelente recenzii la volumul amintit aici.

Mărturiile despre sine, despre familia sa şi despre unii dintre confraţii săi sunt obiective, nuanţate şi relevă capacitatea sa de a înţelege unele aspecte ale vieţii literare şi culturale.

Mărcile stilului epistolar se intersectează, armonios şi convingător, cu cele ale stilului colocvial.

*

Iaşi, 5 mart[ie] 1927

Draga mea doamnă Moscu,

Scrisoarea matale de marţi, pe care am primit-o tocmai [i]eri, m-a alarmat. Am aşteptat azi poşta. Nu mi-a adus nimic. Sunt neliniştită şi mă gândesc mereu la mata. Dacă ţi-e într-adevăr rău, te rog mult, foarte mult, *cheamă pe cineva dintr-ai matale.* Nu trebu[i]e să stai singură.

Ce Dumnezeu, nu există doctor pe-acolo? Nemţii[3] matale nu-ţi pot aduce un doctor de la Târgu-Neamţ? Dar cel mai bun lucru e să fie acolo cineva de-al matale. Mi-ai vorbit într-o scrisoare aşa de frumoasă de copiii matale. Cheamă pe unul din ei. Dacă le-aş şti adresa, le-aş telegrafia din partea matale.

Nu vreau să te obosesc, te-o fi durând capul. Te rog însă mult, în ziua în care te simţi în stare, să-mi scrii pe-o carte poştală câteva rânduri. Şi să nu mai vorbeşti de moarte, dragă doamnă Moscu, că-mi faci rău.

Despre mine, puţine am de spus. Sunt şi eu necăjită. Între altele, ni s-a îmbolnăvit servitoarea. În afară de oficiul de *garde-malade*, pe care-l îndeplinesc totdeauna când este cineva bolnav în casă, trebu[i]e să fac treabă, treabă multă şi urâtă.

S-o vezi mata pe Otilia Cazimir cum cară apă, ca să nu se ducă mama, şi cum umereşte panerele cu lemne prin odăi! Azi am scuturat singură. Şi adineaori, aplecându-mă să şterg scândura, m-am izbit cu fruntea de-o oală cu flori. Mi s-a făcut cucui şi mă doare capul. M-am gândit că asta a fost din simpatie pentru mata, şi nu m-am supărat.

Săptămâna asta n-am scris nimic. Nici cea viitoare n-o să pot scrie. Aşa că scrisoarea matale poate să nu mai aştepte sâmbătă. Numai să fii mata sănătoasă s-o scrii! Nu ştiu nimic în privinţa „afacerii".

Azi e posibil să se întoarcă Topîrceanu de la Bucureşti. Poate a aflat ceva pe acolo. Însă, ştii mata cum m-am resemnat de bine? De cum am văzut că între cărţile propuse e şi *Medelenii*[4], mi-am explicat anumite ascunzişuri şi atitudini şi demersuri, inexplicabile altfel. Am înţeles că premiul o să fie tot pentru proză.

În orice caz, dragă doamnă Moscu, dacă am fost contrariată, n-am fost nici o clipă atât de lipsită de cap şi inimă încât să am cel mai mic gând rău împotriva matale. Din toată afacerea asta, eu am câştigat: am câştigat prietenia matale. Şi la prietenie eu ţin incomparabil mai mult decât la admiraţie.

Am aşteptat *Adevărul literar* de [i]eri. Abia după ce l-am văzut mi-am dat seama că m-am grăbit: bucata matale n-avea timp să apară. Mai aştept o săptămână.

Îmi ceri o fotografie. Îndată ce s-o întoarce Topîrceanu de la Bucureşti, o să-l rog să-mi dea clişeul uneia din fotografiile pe care mi le-a făcut astă toamnă, să scot o copie pentru mata. În fotografiile de oraş nu-s eu. Fotografii îmi „aranjează" figura, mi-o retuşează, vor să facă din mine un „cap de expresie", care nu-i nici capul, nici expresia mea.

Dragă doamnă Moscu, vezi ce urât ţi-am scris? Şi matale-ţi plac scrisorile mele

tocmai pentru că sunt ordonate. Mă grăbesc, mă dor spatele şi-mi tremură mâna (am frecat pe jos trei odăi!) Şi-s şi enervată şi sâcâită. Cu toată asigurarea doctorului, mă tem să nu fie ceva molipsitor la servitoarea noastră, şi mi-e frică pentru Puiu (nepoţelul meu) şi pentru mama.

Am început să-ţi scriu cu gândul să mă opresc după o pagină. Nu ştiu cum te găseşte pe mata scrisoarea mea. N-am putut. Dacă te obosesc, iartă-mă.

Doresc din toată inima veşti bune. Şi încă odată te rog mult: *dacă simţi că nu e bine, cheamă pe cineva* care să aibă altfel de grijă de mata decât călugăriţa la care stai.

În aşteptarea unei veşti bune, lasă-mă să te sărut, draga mea prietenă, şi să te asigur că sunt cu gândul lângă mata, şi că aş vrea să fiu altfel decât numai cu gândul.

Otilia Cazimir

*
* *

Tot sâmbătă, 5 mart[ie] 1927

Dragă doamnă Moscu,

Ţi-am scris azi dimineaţă şi-ţi scriu iar, deşi nu ştiu ce faci şi dacă-ţi mai arde acum de... premiul *Femina*. Dar în sara asta trebuie să vorbesc cu mata şi să-ţi mulţumesc încă odată, pentru că... pentru că *s-a făcut*[5]! Eu însă nu mă pot bucura complet, până ce nu voi şti că te bucuri şi mata, adică, că eşti sănătoasă.

De aceea, poate, entuziasmul meu o să-ţi pară cam tern. Aştept, c-un spin în minte, veşti de la mata. Uite ce am aflat.

După cum mă aşteptam, a sosit azi de la Bucureşti Topîrceanu. Ne-ntâlnim, îmi spune fel de fel de chestii, despre *Femina*, nimic. Tac şi eu: nu vrea să mă indispună, îmi zic. Şi după ce vidăm toate noutăţile, zice aşa, din treacăt: – Toate ca toate, dar grozav îmi pare de bine de *Femina*!

Credea că ştiu, şi eu n-aveam habar. Detalii: am 9 voturi. Regina m-a votat pe cuvântul d[oam]nei Sadoveanu[6], care după cum spune d[omnu]l Sevastos, căci el i-a spus lui Topîrceanu, s-a purtat... eroic. După mine, Ionel Teodoreanu are nu ştiu câte voturi cu proză la un loc. Ionel Teodoreanu e nepotul d[oam]nei Delavrancea[7]. Şi la drept vorbind, din toată proza prezentată, cui i s-ar fi cuvenit distincţia dacă nu lui? Aşa că *Fluturii* mei or să [i]eie drumul Parisului cu *Medelenii* împreună. Şi, ştiu eu dacă *Fluturii* n-au să-şi ardă aripile pe-acolo?

De altfel, mata ai să primeşti relaţii oficiale, şi poate mai exacte decât ale mele, de la d[omnu]l N. Ceea ce-ţi pot spune, şi ceea ce nu-mi face absolut nici o impresie, te asigur! – e că deja „cafeneaua" bucureşteană mârâie. Femeie, tradiţionalistă şi... moldoveancă *par dessus la marché!* Cum să mă înghită? Pentru *Sburătorul* d[omnu]lui[8] sunt o pasticheuză a lui... Traian Demetrescu! Dar astea n-au importanţă. Ţi le spun matale ca să ştii că noi, moldovencile, nu suntem pe placul confraţilor de peste Milcov, mai ales când suntem aşa de puţin *bas-bleu*, ca mata şi ca mine.

Să nu uit, d[omnu]l Sevastos i-a spus lui Topîrceanu că-i încântat de colaborarea[9] matale. De altfel, cred că ţi-a scris singur. Imediat după apariţia numărului, se expediază onorarul. În privinţa asta, ca şi în toate celelalte privinţi, d[omnu]l Sevastos e un director de revistă ideal!

Îţi trimit ş-o poză de-a mea. E făcută de un amator (amator de fotografii, bineînţeles). Nu e chiar de tot recentă, dar nici veche. Nu-s în toaletă, nu-s coafată, am, în loc de moţoc, un soi de nucă după cap, însă sunt eu. Şi pentru mata vreau să fiu *eu*, totdeauna, fără nici un fel de retuşări. E cel mai preţios omagiu pe care ţin să-l aduc prieteniei noastre.

Şi acum, pentru că-i târziu, îţi spun noapte bună. Şi după cum mata ţi-ai trimis gândul *acolo* de l-au simţit atâtea străine, îmi trimit toate gândurile afectuoase către mata, ca să-ţi ajute să te faci sănătoasă.

Didi

*

* *

Sâmbătă, 19 mart[ie] 1927

Draga şi buna mea prietenă,

Din tot sufletul îţi mulţumesc pentru grija matale. Şi-s bucuroasă *şi* pentru mata că, în sfârşit, îţi pot da veşti bune. De câteva zile mă gândesc să-ţi scriu, ca să-mi trâmbiţez bucuria. Dar mi-a fost frică: dacă peste un ceas termometrul mă dezice?...

Mămuca mea, dragă doamnă Moscu, e o feme[i]e deşteaptă şi care a fost tare frumoasă şi fină. Nici una din cele patru fete nu i-am semănat. Şi ea, şi tata, au trăit numai pentru noi. Ne-au crescut cu sacrificii, cinci copii, dintr-o leafă de institutor şi dintr-o mică răzăşie bătrânească. Mama, de tânără a uitat că-i frumoasă.

A cusut pentru noi, ne-a făcut mâncare, ne-a îngrijit pe toţi cu o singură servitoare. Bucurie mare de pe urma noastră n-a avut. O iubim cu toţii, dar nu toţi suntem fericiţi. Iar de la moartea tatei, cu care, timp de patruzeci de ani, nu s-a certat niciodată, e mai închisă, mai tristă, mai fără viaţă. Boala de acum, era să ne-o ia. Spaima şi durerea noastră i-au arătat că nu e încă vremea să plece. A fost docilă, mă aşteptam la rezistenţă. Dar orice protestare i se schimba în supunere când ne vedea, pe mine şi pe Margareta, cu ochii duşi în fundul capului şi slabe ca nişte mâţe. Căci noi două am dus greul şi noi două ne putem lăuda către ceilalţi că le facem cadou de Paşte o mămucă sănătoasă! Ei, au trimes telegrame, bani, scrisori. Noi n-am dormit o săptămână ş-am muncit ca nişte roabe. Dar astea n-au a face, mama a scăpat.

Mai avem încă de muncă. Peste 3-4 zile abia o să se scoale din pat. Din odaie n-o să iasă curând. Dar febra e căzută, doctorul i-a ridicat compresele şi i-a dat voie să se hrănească puţin. A fost grav de tot. Mâine vine şi soră-mea doctoreasa. Dacă n-a venit încă, bănuiesc că trebu[i]e să-i fi fost un copil bolnav. Ori ea, căci sufere de emfizem pulmonar şi de inimă. De aceea am cruţat-o şi i-am trimes veşti puţin mai îndulcite

decât erau.

Eu îţi vorbesc matale de ai mei, şi noi încă nu ne cunoaştem! Dragă doamnă Moscu, dacă drumul matale spre casă trece prin Iaşi, ştii ce bucurie aş avea să te pot primi, aici, în casa noastră?

Invitaţia matale la Văratec am acceptat-o demult, era cât pe ce să vin neinvitată! Dar ştiu eu când o să mă pot urni din casă? Mama o să stea încă mult în casă, de mâine vine nepoţelul, soră-mea are şcoală, cine să se îngrijească de masă, de slugă, de câine, de mâţe, de găini?

Cât despre literatură... Eu scriu la masa mea, în odaia mea, când e curat şi ordine şi când nu se hodorogeşte în odaia de alături. Şi deocamdată sunt fără domiciliu. Odaia mea, ca cea mai izolată din casă şi cea mai fără curent, e „odaia de zăcut" a familiei. Numai bietul tata n-a zăcut în ea, căci a fost operat şi a murit la spital. Încolo, toţi, la rând. Şi acum, odaia fiind ocupată, umblu de colo-colo cu perna în braţe, dorm pe unde apuc şi nu scriu nimic. Nici nu-mi arde de scris!

– E sară, dragă doamnă Moscu, şi mi-e un somn! Aşa e că se cunoaşte? Dar nu vreau să te mai las o zi fără să te sărut şi fără să-ţi mulţumesc. Mama a fost mişcată de grija matale, şi mi-a spus să-ţi mulţumesc şi din partea ei.

N-ai volumul meu! Cum mi-aş fi putut închipui una ca asta, fără să ţi-l trimit! Uite, îl trimit acum, şi odată cu el, toate gândurile mele bune. Aş fi vrut să lipsească din el tot ce e de la pagina 102 până la pagina 116. Sunt prea copilării. Dar, e prea târziu. La altă ediţie! Şi eu care credeam că matale ţi-e acru sufletul de *Fluturi de noapte*[10] şi mă gândeam cum să ţi-l ofer mai discret!

N-am ieşit demult în oraş. Când voi ieşi, îţi voi trimite şi *Viaţa Românească* cu articolul d[omnu]lui G. I[brăileanu][11]. Nici eu n-o am! Să nu crezi, te rog, că am uitat de comisionul matale.

Acum două zile, când a fost Topîrceanu pe aici, l-am rugat pe el să-l facă. Dar, Topîrceanu era şi el gripat. [I]eri n-a venit deloc. Azi a venit, răguşit şi cu febră. L-am trimis acasă înfundat cu medicamente şi... nu l-am întrebat de Raşcu şi de Sandovici! Luni însă, dau afacerea pe mâna Margaretei. În calitatea ei de ministru de externe va soluţiona-o imediat. Ea mi-a dus telegrama la poştă, ea-mi va duce mâine corespondenţa. În schimb, o alint cu câte un dejun mai ales... Ne alintăm şi noi una pe alta, amândouă pe mama, căci alţii n-are cine să ne alinte.

Otilia Cazimir e o persoană foarte serafică, după ideea d[oam]nei C[onstanţa] Marino-Moscu, deci nu ştie ce-i somnul. Dar Didi cade cu nasul pe hârtie şi mi se pare că începe a scrie prostii! Trebuie să dau doctoria mamei, să-mi fac toaleta, e sâmbătă, şi abia pe urmă să mă culc! Mă ierţi că nu mai stau cu mata? Aş vrea, dar nu mai pot, sunt sculată de la 6 şi somnul meu e [i]epuresc.

Curios, cred că dacă ar tuna, n-aş auzi. Dar e destul să mişte mama o mână, şi sar din a treia odaie!

Te sărut, dragă doamnă Moscu, marea şi singura mea prietenă.

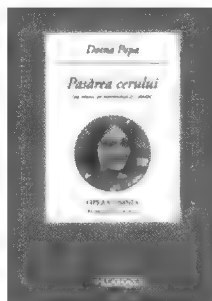
O[tilia] C[azimir]

Note

- Originalele acestor epistole, inedite, se află în arhiva Nataliei Brodeală, nepoata Adinei Paula Moscu.

1. George Sanda ~ *Otilia Cazimir.* [*Monografie*]. Bucureşti, Cartea Românească, 1984, 255 pagini.
2. Otilia Cazimir ~ *Madam' Tolstoi* în *Revista Fundaţiilor Regale,*8, nr. 1, 1 ianuarie 1941, p. 207-210. Această evocare a fost reluată în cărţile *Prietenii mei scriitorii...* (1960) şi *Inscripţii pe marginea anilor* (1973).
3. Este vorba, de fapt, despre *nemţeni,* oameni din ţinutul Neamţului, unde, la Mănăstirea Văratec, adesea, Constanţa Marino-Moscu se stabilea, pentru câteva luni, să se odihnească şi să scrie.
4. Ionel Teodoreanu ~ *La Medeleni, I. Hotarul nestatornic* (1925), *II. Drumuri,* (1926) şi *III. Între vânturi* (1927). Cartea a apărut la Bucureşti în oficina tipografică a Editurii Cartea Românească. Nu a primit premiul *Femina.*
5. Otiliei Cazimir i se acordă premiul *Femina,* în 1927, pentru cartea de poezii *Fluturi de noapte.* Intervenţia Constanţei Marino-Moscu a fost decisivă.
   Edificatoare, în acest sens, este şi contribuţia lui George Sanda ~ *Constanţa Marino-Moscu – Corespondenţă cu Otilia Cazimir despre Şedinţa Comitetului Român al Premiului Femina din anul 1927* în *Contribuţii inedite la istoria literaturii române. Manuscrise, documente, mărturii şi mărturisiri din colecţia George Sanda. Vol*[*umul*] *1.* [Bucureşti], Editura George Sanda, 2001, p. 143-156.
6. Izabela Sadoveanu (1870–1941) istoric şi critic literar, traducătoare şi membră în comisia de acordare a premiului literar *Femina.*
7. Maria Delavrancea, profesoară, soţia lui Barbu Ştefănescu Delavrancea.
8. E. Lovinescu nu aprecia literatura revistei *Viaţa Românească,* unde spiritul critic a lui G. Ibrăileanu stabilea valori şi ierarhii.
9. Constanţa Marino-Moscu a colaborat, intens, cu proze memorabile la revista *Adevărul literar şi artistic.*
10. Otilia Cazimir ~ *Fluturi de noapte.* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1926, 120 pagini.
11. G. Ibrăileanu ~ *Otilia Cazimir ~ Fluturi de noapte* în *Viaţa Românească,* 19, nr. 1, ianuarie 1927, p. 124-135.

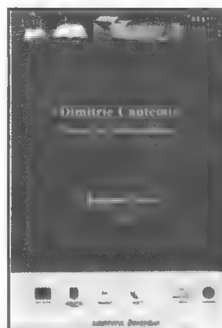
EX LIBRIS

Doina POPA
Pasărea cerului
(un roman, un microroman şi o nuvelă)
Iaşi, *Tipo Moldova*, 2012

Valentin TALPALARU
Povestirile de pe strada Măicuţa. I
Iaşi, *Opera Magna*, 2012

Bogdan CREŢU (coord.)
Dimitrie Cantemir
Perspective interdisciplinare
Iaşi, *Institutul European*, 2012

DORINȚA DE LA MIRCEȘTI

Indira SPĂTARU

În 1928 apărea la Editura Cartea Românească volumul de nuvele ***Întuneric***, cu subtitlul ***Fapte și întâmplări adevărate*** („Din carnetul unei doctorese“) semnat de **Otilia Cazimir**. Discursul narativ fiind dezvoltat la persoana I, poeta părea a fi ea însăși eroina, doctorița, prin minuțiozitatea surprinderii amănuntelor, Otilia Cazimir dezvăluind faptul că doctorița de la Mircești este sora sa Ecaterina, alintată, Lia: *Am trăit mult alături de ea, acolo pe Valea Siretului și am cunoscut de aproape oamenii de acolo. Am colindat satele de moldoveni și de ciangăi, am intrat în Palatele lui Moș Ghercă, am gustat din vinul și din vorba colorată a domnului Valmă, am stat la sfat cu Mangu și m-am uitat și eu, la rând cu ceilalți la străinul lepădat de tren în prăpăstiile din marginea satului.*

Ediția a II-a a a cărții, din 1956, de la Editura Tineretului, poartă subtitlul ***Din carnetul unei doctorese***. Pe prima coală a cărții din 1956 (exemplar aflat la casa memorială Otilia Cazimir), poeta avea să scrie o dedicație nepoatei sale Alice, fiica doctoriței Ecaterina Groholschi: „Alisucăi, cu dragoste, această carte (și nouă, și veche) închinată măicuții ei”. Nu era o carte nouă, ne încredința autoarea, întrucât o scrisese în urmă cu 28 de ani, dar nici o carte veche, „deoarece întâmplările pe care le povestesc sunt adevărate, iar adevărul nu îmbătrânește niciodată”.

Trei dintre povestirile cuprinse în prima ediție le abandonase, înlocuindu-le cu altele trei, scrise mai târziu, ambele ediții conținând 16 nuvele.

Alice Zaitz, fiica doctoriței, își amintea cu dragoste despre copilăria sa, petrecută la Mircești: „Mama pleca și noaptea, când era o urgență, cu docarul sau trăsura, îngrijea de toate satele din preajma Mirceștiului (Răchiteni, Muncel, Săbăoani)“. Sanatoriul există și astăzi, construit de Carol al II-lea pentru bolnavi pulmonar, datorită climatului specific zonei și ca semn de prețuire pentru Vasile Alecsandri, ce se bucurase de prietenia poetei regine, Carmen Sylva. Treptat, sanatoriul a primit sub acoperișul său fel de fel de nevoiași, bolnavi, obidiți, titlul ***Întuneric***, marcând compasiunea autoarei pentru lumea satului, manifestând același umanism, aceeași înțelegere pentru țărănime, proprie celor de la Viața Românească: „Vara, spitalul e întotdeauna pustiu. Doar Duminica vin câțiva flăcăi cu capetele sparte, câteva babe, câțiva copii. Încolo-oamenii au de muncă, n-au vreme să zacă.”

Doctorița fusese căsătorită cu un anume Simionescu, de la care avea un fiu, Puiu, mai mare cu 9 ani decât Alice, rod al celui de-al doilea mariaj, cu procurorul Groholschi. La Mircești familia Groholschi avea la dispoziție o casă mare, lângă sanatoriu. Gospodăria mergea bine. Alice Zaitz povestea: „Creșteau și viermi de mătase, o femeie din sat trăgea firul, din care mama făcea rochii de mătase, luam lecții acasă, aveam tăbliță pe care scriam, de multe ori oamenii aduceau ca «onorariu», câte o pa-

săre, lapte, etc.”

Născută lângă Roman, la Cotu-Vameş, Otilia Cazimir, devenită ieşeancă la vârsta de 4 ani, mergea deseori în vacanţe cu trăsura, la Miclăuşeni, sat de unde îşi avea obârşia mama poetei. Referirile la Vasile Alecsandri sunt succinte, poeta notează prin prisma doctoriţei.

„Deasupra, pe cerul scund, se rostogolesc pachete mari de neguri învălmăşite, lăsând uneori să transpară un disc cu strălucire ştearsă, ca de cretă: «soarele, rotund şi palid se străvede printre nori». Am trecut pe lângă casa poetului unde, în locul şandramalei vechi care-i adăpostea mormântul, se ridică, se dărâmă – şi nu se mai ispărveşte de ridicat, ca-n povestea cu Meşterul Manole, - un mausoleu de cărămidă”.

În 1928 se inaugura mausoleul de la Mirceşti, arhitect Ghica-Budeşti, pictor Paul Molda, construit de Academia Română, ce preluase casa poetului ca muzeu, de la văduva acestuia.

Mărturiseşte Otilia Cazimir: „Mirceşti! Am locuit aici chiar în câteva rânduri. Când s-a inaugurat mausoleul am participat la festivitate. Au venit atunci Sadoveanu, Topîrceanu…”

De altfel, şi în poezie, Otilia Cazimir surprinde un fascicul de spaţiu mirceştean: *Pe la Mirceşti s-a-nvăluit încet/un firişor de vânt de pe Siret/şi-a început să ningă peste lunca gri,/ca-ntr-un pastel de-al lui Alecsandri.*

Este de remarcat faptul că din Beilic (zonă apropiată de căsuţa poetei din strada fostă Bucşinescu), plecase odinioară Barbu Lăutaru la Mirceşti, îmbrăcat în anteriu şi cu opinci pentru a-l încânta pe Alecsandri, cu a sa cobză „bătrânească” (osemintele lăutarului odihnesc în curtea bisericii Zlataust, în vecinătatea casei bunicilor Teodorenilor).

În 1928, poeta primea premiul „Femina”, feminismul său declarat ivind săgeţi ascuţite şi în nuvelele din volumul prezentat. O solidaritate mocnită stăpâneşte dialogurile doctoriţei cu femeile asuprite din sat, femei uscăţive, legate cu tulpane, femei în durerile facerii, cu copiii morţi în ele, sau născuţi morţi, femei ce se ridică la două-trei zile din pat pentru munca la câmp şi la animale, judecate aspru de către bărbaţi. Misoginismul răzbate la tot pasul în discursurile bărbaţilor: „vezi, chiar când sunteţi doctorese, dumneavoastră femeile, rămâneţi tot femei...”

Atmosfera este apăsătoare, vremea umedă mai tot timpul aminteşte de constanţa meteorologică a lui Alecsandri (în scrisori se

Bust Otilia Cazimir
Autor: **Dan Covătaru**
(1994)

plângea de gerurile grele, umezeală, inundaţii, cântând primăvara şi vara în pastelurile sale: „plouă de-o săptămână, - ploaie de toamnă, măruntă, cenuşie, nesfârşită"; „A început ploaia. Pe marginea streşinei se anină şi se destramă o dantelă delicată de apă, întocmai ca „ploiţa" pe care o împletesc fetele de la ţară pe marginea năframilor"; „Plouă mereu. O ceaţă rece, închegată în picături mărunţele, unea cerul vânăt şi ud cu pământul negru").

Este descris satul, casele acoperite cu şindrilă, populaţia sa pauperă, copiii desculţi în colbul uliţei, în cămăşi lungi. „Satul pe-un clin de deal, e împărţit în două: deoparte, spre vale, ungurii din bisericuţa lor de lemn, afumată şi strâmbă; de cealaltă moldovenii, în bisericuţa nouă de pe culme, albă şi zveltă ca un uriaş crin de toamnă," sat în care iarna lupii urlă-n voie: „de când a dat omătul nu mai întârzie nimeni pe drumul spitalului: „au început să iasă lupii", lupii din luncile Siretului şi din zăvoaiele Moldovei „cei bătrâni urlă lung, plângător, cu modulaţii aproape omeneşti, iar căţelandrii parcă latră surd şi aspru, cu un fel nerăbdare."

Sinestezia relevă lirismul autoarei: „singurătatea e albă şi sonoră. Paşii mai sună pe omăt-parcă sub pământ ar fi o hrubă-şi scârţâie ca lucrurile vechi într-o casă părăsită." În această lume a oropsiţilor, cu poveştile lor tragice-un sărman sare din tren de teamă de a nu fi prins fără bilet şi moare la sanatoriu, altcineva se stinge tot din pricina trenului deraiat la Cotul Siretului; pe un copil orfan îl muşcă un câine turbat şi e adus tardiv la dispensar etc., apar reuşite portretele psihologice, cum este cel al lui Fanache, jandarmul de la Şcheia: „Cu o tunică de postav, pantalonii umflaţi la şolduri şi cizme înalte, încheiate cu şiretul, roşu la faţă, uitându-se ţintă cu un ochi mic şi tulbure", sau al nevestii notarului: e o femeie tare înaltă şi uscată, cu pielea feţei de culoarea tabloului şi cu părul spălăcit. Ochii verzui şi mici au în lucirea lor ceva viclean şi cată tot pe de lături. Înainte de a-ţi vorbi, notăriţa se uită întâi la picioare, pe urmă pe deasupra capului şi peste umeri. Şi abia într-un târziu te priveşte în faţă, cu o căutătură care scapătă (...) în vremea asta ochii ei iuţi mă cercetează cu de-amănuntul de la pantof şi până la pieptănătură."

O nuvelă se intitulează ***În lunca Mirceştilor***. Lunca ce constituise cândva raiul pentru Alecsandri acum e privită nostalgic: „Peste iaz, dincolo de linia albă a Siretului, cei din urmă supravieţuitori ai luncii se ţin îmbrăţişaţi singuri sub cer: cei „doi fraţi dintr-o tulpină" ai lui Alecsandri, scutiţi printr-un rest de mustrare tardivă, de insulta fierăstrăului. În jurul lor, butucii uriaşi pe care nimeni nu i-a putut urni din loc, încep să capete, cu vremea, cenuşiul mort al pietrei."

Respectivii stejari fuseseră însemnaţi cu sigiliul poetului, pentru a nu fi tăiaţi în vecii vecilor, simbolizând „Unirea". Constituiau un monument pentru cei ce veneau în vizită la casa memorială a lui Alecsandri, sub copacii crescuţi dintr-o tulpină fiind montată o bancă şi o măsuţă. Aveau să fie distruşi de o furtună prin anii '70 ai secolului XX.

În 1928, când a plecat de la Mirceşti, doctoriţa a fost condusă la gară de mulţi săteni, cu privirile triste, volumul de proză realistă al Otiliei Cazimir fiind un omagiu adus surorii sale, ce şi-a lăsat amprenta luminoasă asupra comunităţii locale.

CASA DE VACANȚĂ A SCRIITORILOR...

Constantin SECU

Era ultima sâmbătă a lunii mai 2012. Conform obiceiului, la încheierea fiecărei ediţii a Concursului naţional de creaţie literară „Ionel Teodoreanu" (pe care îl organizam la Liceul Tehnologic Dumeşti), facem o ieşire la iarbă verde cu membrii juriului. Fusesem, în alţi ani, la Castelul Sturzeştilor de la Miclăuşeni, la Bârnova, unde încercasem să descoperim mormintele scriitorilor George Mărgărit (asistent al lui G. Călinescu) şi Olga Vrabie (poetă din Basarabia, apreciată de G. Ibrăileanu). Acum ne-am propus să mergem la mănăstirile Dobrovăţ şi la Schitul „Tărâţa"...

Lucian ne-a sugerat să facem o vizită la „Castanul Unirii", la invitaţia făcută de inginerul Mihai Caba de a participa la comemorarea a 156 de ani de la înfiinţarea *Comitetului de luptă pentru Unire).*

Maşina s-a strecurat cu oarecare greutate prin traficul aglomerat al oraşului, dar, odată ajunsă la şosea, a străbătut cei câţiva kilometri fără dificultate. În satul Vişan al comunei Bârnova, am început să căutăm locul întâlnirii, însă, fără ajutorul unui sătean, la poarta căruia nimerisem, ne-am fi descurcat mai greu. Cotind la dreapta sau la stânga pe uliţele satului, am ajuns în dreptul unei porţi, în spatele căreia, la o depărtare de vreo cincizeci de metri, se vedea silueta castanului cu pricina, la umbra căruia era adunată multă lume. Cum ne-a zărit, inginerul Caba ne-a ieşit în întâmpinare.

- Şi nouă ne-a luat mult timp, până când l-am descoperit aici, în urmă cu ani, pe un domeniu privat, ne-a mărturisit „trecutologul", aflând că am rătăcit o vreme până să-l găsim. Am apelat la erudiţia profesorului Mandache Leucov, fost director al Grădinii Botanice din Iaşi, care i-a stabilit o vârstă considerabilă, la peste două sute de ani. Prin Hotărârea nr. 8/2004 a Consiliului Județean, castanul a fost declarat monument al naturii şi monument istoric.

Ne apropiam cu paşi înceţi, admirând înălţimea de peste douăzeci de metri a copacului, tulpina de circa un metru şi jumătate, precum şi coroana de toată frumuseţea, alcătuită din ramuri groase, încovoiate. La umbra lui, o mulţime de copii, veniţi de la şcoala din localitate, aşteptau semnalul începerii manifestărilor, însoţiţi de profesoara Camelia Popa, o cunoştinţă mai veche a noastră de la unele întâlniri culturale ieşene.

Locul, dar şi castanul, intraseră în istorie cu 156 de ani în urmă, când, la 25

mai 1856, în jurul unei mese de piatră, aflată la umbra castanului, a fost constituit *Comitetul de luptă pentru Unire* de mai mulţi tineri patrioţi, printre care V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, Dimitrie Rallet, Anastasie Panu, C. Hurmuzache. Cu acest prilej, V. Alecsandri a compus şi o poezie. Versurile bardului de la Mirceşti au fost săpate în litere de piatră pe monumentul ridicat lângă castan, în amintirea acelor vremuri de luptă pentru realizarea Micii Uniri.

Sub acest măreţ castan/ Noi jurăm toţi în frăţie/ Ca de azi să nu mai fie/ Nici valah, nici moldovean// Să fie numai români/ Într-un gând, într-o simţire/ Şi să ne dăm mâini cu mâini/ Pentru-a ţării fericire! ***(Jurământ)***

Aducându-şi aminte că Filiala Iaşi a Uniunii Scriitorilor a primit în zonă, cu ceva timp în urmă, o casă de vacanţă, George a întrebat-o pe profesoară dacă ştia unde se află.

- După ce vă întoarceţi de la Dobrovăţ, vă conduc acolo, s-a oferit ea.

Indicatorul spre mănăstire ne-a apărut în faţă la scurtă vreme. Ne-am îngăduit un răgaz pentru a sorbi din aerul proaspăt şi înmiresmat al dimineţii.

Deodată, pădurea s-a rărit, drumul a ieşit la lumină. În faţă ni s-a deschis o vale superbă, largă, înconjurată până în depărtare de dealurile împădurite şi, undeva, se înălţa ultima ctitorie a bătrânului Ştefan. Am făcut un ocol prin sat, apreciind truda localnicilor, dar şi contrastul ameţitor dintre casele vechi şi cele noi, ridicate la marginea drumului. Am adăstat la porţile mănăstirii, încărcată de semne ale istoriei adunate de câteva veacuri, cu biserica al cărui hram este „Pogorârea Sfântului Duh".

Am înaintat pe aleea din partea de sud, pe sub bolta arcuită a copacilor de sub zidul mănăstirii, apoi, pe lângă clădirea ce adăposteşte chiliile călugărilor, construită dincolo de incintă, am pătruns în mănăstire, a cărui construcţie a fost începută de Ştefan cel Mare la 6 octombrie 1503, cu opt luni înainte de trecerea sa în eternitate, lucrările fiind continuate de fiul său, Bogdan al III-lea. În biserică, ridicată în stil moldovenesc, am apreciat migala restauratorilor, care au adus la forma iniţială o parte din pictura interioară, realizată în frescă, în stil bizantin, pe timpul domniei lui Petru Rareş. Informaţii preţioase privind tehnica restaurării ni le oferea Lucian, familiarizat cu ele de pe vremea când s-a implicat direct la restaurarea Casei „Pogor". În partea dreaptă a uşii de la intrarea în naos am găsit tabloul votiv care îi înfăţişează pe Ştefan cel Mare, Bogdan al III-lea şi Petru Rareş, iar printre cele şase-şapte lespezi de mormânt, din camera mortuară, se afla piatra funerară, cu inscripţia în limba slavonă, a doamnei Nastasia, soţia lui Bogdan al III-lea.

În afară de biserică, am admirat Paraclisul „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe", construit de domnitorul Simion Movilă, pe locul mormântului fiului său, decedat la o vârstă fragedă, Turnul clopotniţei, ce rivalizează cu înălţimea bisericii, întărit

cu contraforturi, înalt de aproape 30 de metri, cu trei nivele: primul, cu ferestre de tragere, era locuinţa paznicilor; la al doilea era un paraclis, iar la al treilea nivel se afla camera clopotelor. Cu amărăciunea de a nu fi putut urca în turnul clopotniţei, din cauza schelelor şi lucrărilor de refacere, am părăsit zidul de incintă, din piatră, înalt de peste doi metri, prevăzut cu creneluri de apărare. Toţi patru am ieşit din mănăstire pe sub bolta clopotniţei, întâlnindu-ne cu patru biciclişti, care tocmai pătrundeau şi ei în acel loc unde pacea îţi curge în suflet şi te urmăreşte multă vreme după ce ai plecat.

Cerul era acoperit, dar vremea caldă. Ne îndreptam spre şoseaua naţională. În partea stângă, am dat peste un drum comunal ce se pierdea în întunericul pădurii. L-am urmat câteva sute de metri, până am descoperit un loc excelent de popas.

Din portbagaj, am scos tot ce aveam nevoie. George şi Lucian au adus lemne pentru foc, eu am aranjat vatra focului şi am potrivit grătarul, apoi am aşteptat să se facă ceva jar pentru a pune cărbunii. Liviu s-a ocupat de mici, de cârnăciori şi de feliile condimentate de carne. Un miros ispititor se împrăştiase în jur, purtat de adierea uşoară până în adâncul pădurii.

Şi am vorbit de toate: despre cine a participat sau nu la întâlnirile culturale organizate cu diverse prilejuri, despre scriitori şi nu numai, despre foştii noştri profesori din timpul facultăţii, am de-

Castanul Unirii (satul Vişan, comuna Bârnova, Iaşi)

pănat amintiri de demult sau mai noi. În cele câteva ore cât am stat în liniştea pădurii, nu ne-a deranjat nimeni, în afară de bicicliştii întâlniţi la mănăstire, care au trecut pe lângă noi spre Ciurea sau Bârnova, făcându-ne din mână.

Părăsind drumul judeţean al Dobrovăţului, am trecut pe lângă Motel. În stânga a apărut cunoscutul indicator spre Schitul „Tărâţă", pe care nu-l urmasem niciodată. De la călugării de aici am aflat că, din 1998, schitul şi-a schimbat denumirea în Mănăstirea „Piatra Sfântă", dată de I.P.S. Daniel, actualul nostru Patriarh. Lăcaşul de cult are o vechime apreciabilă, fiind terminat la începutul secolului XVIII. Denumirea s-a datorat unui anume Gheorghe Tărâţă care, la mijlocul aceluiaşi secol, a lăsat prin testament toată averea sa acestui loc de rugăciune. Priveliştea naturală care se deschide de pe stânca unde este amplasat schitul este splendidă. De aici se vede cea mai mare parte a Iaşului, clădirile importante şi străzile care îl străbat ca un păienjeniş.

În parcarea din faţa Mănăstirii Bârnova am ajuns destul de repede. Ne-au impresionat înălţimea (de cinci metri) şi grosimea (peste un metru) zidurilor de incintă, a turnului clopotniţă impunător, cu cele două etaje. Construcţia a fost începută în timpul lui Miron Barnovschi şi continuată de domnitorul Eustratie Dabija. Mănăstirea a pierdut din măreţie după 1863, odată cu legea secularizării averilor mănăstireşti. Unele lucrări de reparaţii, făcute în ultimii 150 de ani, n-au reuşit să-i readucă faima de odinioară. Biserica, palatul domnesc, construit în incintă de doamna Dafina Dabija, soţia domnitorului, beciurile şi zidurile, aflate într-o stare accentuată de degradare, îţi oferă o privelişte dezolantă. Doar impunătorul tei, din faţa intrării în biserică, cu o vechime considerabilă, de pe vremea fostei biserici de lemn (1603), pe locul căreia s-a ridicat construcţia mănăstirii (declarat şi el monument al naturii), a rămas martorul împrejurărilor grele prin care a trecut de-a lungul secolelor ctitoria lui Barnovschi.

- Mănăstirea este inclusă într-un program naţional de restaurare, fiind vizate lucrări de consolidare, restaurare şi cercetări arheologice, dar, cum banii vin greu de la finanţator, lucrările merg anevoie, ne spunea, la plecare, unul dintre puţinii călugări care mai vieţuiau acolo.

- Acum, să trecem pe la Casa de vacanţă a scriitorilor, cu numele „Cezar Ivănescu" – spuse Liviu, la ieşirea din curtea mănăstirii.

- Trebuie să-i telefonez Cameliei Popa, zise George. Mi-a spus că, după ora 14, n-o mai găsim acasă, fiindcă are o altă obligaţie.

George căută numărul în agenda telefonului şi apelă, fără rezultat.

- Am ajuns târziu..., spuse el.

- Atunci, vă invit la Bolta Rece, pentru concluzii, a zis o voce muzeografică...

BIBLIOFIL

ÎN ACEASTĂ CASĂ
A LOCUIT ÎN PERIOADA 1893-1931,
SCRIITORUL DEMOSTENE BOTEZ (1893-1973).
A FOST ȘEFUL REVISTEI ÎNSEMNĂRI LITERARE-
REDACTORI: MIHAIL SADOVEANU ȘI G. TOPÎRCEANU.
A LOCUIT ÎNTRE ANII 1932-1937
G. TOPÎRCEANU (1886-1937).
CLĂDIREA A DEVENIT MUZEU LA 25 IUNIE 1988.

M.L.R. IAȘI, SOC. CULT. JUNIMEA '90, 2012

Imobilul (azi muzeu)
se află pe strada Dimitrie Ralet, nr. 7, Iași

DIN NOU „JUNIMEA“ ÎN ATENȚIA CRITICII

Doru SCĂRLĂTESCU

A fost fără îndoială o vreme, în special prin anii 60 ai secolului trecut, cînd depistarea „izvoarelor”, „rădăcinilor”, „bazelor” folclorice în creaţia marilor noştri scriitori devenise oarecum o obsesie a istoricilor literari, ele reprezentînd în ştiutele circumstanţe ale epocii, ataşat la dosarul fiecăruia, un atestat de legitimitate. Să menţionăm, între atîtea altele, cu referire numai la junimişti, studiul lui G. Călinescu, ***Folclorul la „Convorbiri literare”***, ori lucrările monografice datorate lui Ion Rotaru, ***Eminescu şi folclorul***, şi Ovidiu Bîrlea, ***Poveştile lui Creangă***. Din aceeaşi sferă de interes, cartea lui Pompiliu Dumitraşcu, ***Elementul popular în limba lui Slavici şi a lui Coşbuc***. Dar astăzi? O temă ce părea definitiv abandonată de exegeţi, aceea a relaţiei scriitorilor noştri cu tradiţiile şi creaţiile populare autohtone, revine, iată, în actualitate, o dată cu amplul studiu – la origine teză de doctorat, ceea ce explică arhitectura demersului analitic şi ţinuta lui stilistică specifică – al doamnei **Adela Drăucean**, ***Clasicii junimişti şi folclorul,*** apărut în 2011 la Editura Universităţii „Aurel Vlaicu” din Arad, unde domniasa funcţionează ca lector la Facultatea de Ştiinţe Umaniste şi Sociale. Volumul reprezintă corolarul firesc al unor preocupări mai vechi, constante, materializate în studii şi comunicări din spaţiul academic arădean: ***Fantastic romantic şi rusticitate în basmele eminesciene, Sărbătorile religioase în lumea „Amintirilor” lui Ion Creangă, Consideraţii asupra semnificaţiei paremiei „femeia are o coastă de drac” din Povestea lui Stan Păţitul de Ion Creangă, „Crucişul lingvistic şi atitudinal” în opera de inspiraţie folclorică a lui I. L. Caragiale, Demonicul de factură populară în opera lui Ion Creangă şi a lui I. L. Caragiale, Rolul prevestitor şi moralizator al proverbelor din opera lui Ioan Slavici...***

Interesul societăţii ieşene pentru literatura şi, în genere, tradiţia populară românească, în pofida calificării membrilor ei, în toiul numeroaselor polemici din epocă, drept „cosmopoliţi”, „antinaţionali”, „antiromâni”, nu mai trebuie, desigur, demonstrat. Tonul l-a dat de la bun început Titu Maiorescu, urmat îndeaproape într-aceasta de o întreagă „promoţie a ruralilor”, convocată şi, adesea, cum observă Călinescu,

stipendiată de „Junimea", ea determinînd „o nouă stare de spirit" şi o „înrîurire covîrşitoare" asupra întregii noastre literaturi. Între „numeroşii ţărani" promovaţi de aceasta se află, în primul rînd, Creangă şi Slavici. Dar nici Eminescu, deşi născut în urbea botoşăneană, nu calcă tocmai a citadin. Şi, pînă la urmă, nici, cel puţin, prozatorul din „balcanicul" Caragiale. Cartea recentă a doamnei Adela Drăucean are ca obiectiv tocmai implicaţiile folclorice în creaţia acestor patru mari scriitori, cu ambiţia de a răspunde exhaustiv la nu puţinele întrebări ridicate de ele. Cele mai multe privesc depăşirea statutului de simplu admirator, cunoscător, culegător şi prelucrător de folclor. Iată-le enumerate chiar de autoare: *Care a fost importanţa cunoaşterii tezaurului popular de către aceşti scriitori? În ce măsură s-au inspirat din el? Cum sînt integrate şi modificate unele mituri specifice poporului român? Cum s-a păstrat originalitatea scriiturii cu toate inserţiile de formule populare, obiceiuri, tradiţii şi mentalităţi? Care sînt procedeele stilistice de factură populară şi cum se regăsesc ele în operele lui Eminescu, Creangă, Caragiale şi Slavici? În ce măsură şi cînd componenta populară devine un criteriu estetic de valorizare literară?* În construirea unor răspunsuri convingătoare, autoarea apelează la ajutorul demersurilor critice tradiţionale, asimilate şi valorificate decent, fără exagerare, dar şi la forţele proprii, printr-o perfectă cunoaştere a operelor scriitorilor amintiţi, în profunzimea şi articulaţiile lor intime, şi printr-o punere în valoare a capacităţilor sale reale de analiză şi interpretare. Nu lipsesc, se înţelege, trimiterile la folcloristică în general, la contextul romantic european, cu precădere german, şi la ambianţa junimistă, cu masivele preocupări de teoretizare, colectare şi cercetare a folclorului românesc.

În ceea ce priveşte miezul lucrării, reţinem capitolul dedicat „prezenţelor mitice" în opera marilor noştri clasici şi pe acela al abordării, din perspectivă comparativă, a formelor populare şi culte în creaţia aceloraşi scriitori, criteriul de prezentare a acestora fiind, mai ales din motive didactice, precizează autorea, acela al speciilor literare consacrate. Punctul de rezistenţă, aici, este secvenţa despre formele eposului popular, ale basmului în special, cu accentele cuvenite pe coloratura tipic romantică la Eminescu, umanizarea şi rusticizarea fantasticului la Creangă, „balcanizarea" lui la Caragiale, în fine, redimensionarea lui etică la Slavici. Am face aici observaţia că această componentă etică prea îngroşată în basmele prelucrate de şirian, în care personajele de rang mai modest ori mai înalt, împărătesc, colportează sfătos teze atît de dragi inimii sale, nu sînt, după părerea noastră, de natură să le sporească valoarea, dîndu-le dimpotrivă un aer de artificialitate şi didacticism. Mai degrabă, tentativa acestuia, remarcată şi de autoare, de a înzestra personajele din basm cu o viaţă psihică, interioară, anunţînd viitoarele nuvele şi romane, merită să fie luată în consideraţie. De asemenea, eforturile sale de valorificare a tezaurului paremiologic naţional. Aici componenta morală este desigur la ea acasă. Subcapitolul rezervat de autoare acestui tezaur, cu accent pe valorificarea lui particulară la fiecare scriitor junimist, mi se pare

o reuşită. Bune pagini de analiză întîlnim şi în capitolul final al cărţii, dedicat efectelor de natură stilistică în scrierile analizate, în urma contactului cu creaţia folclorică, cu evidenţierea, de asemenea, a diferenţei specifice: convertirea formelor populare în „podoabă stilistică" la Eminescu, „spectacol lingvistic" la Creangă, „cruciş lingvistic" (barbarism împrumutat de la Ioan Derşidan cu care nu ne putem deloc obişnui), „ethos" în expresie, la Slavici.

În întregul ei, cartea doamnei Adela Drăucean reprezintă o tentativă meritorie şi, desigur, temerară prin subiectul abordat. Un subiect în aparenţă arid şi, cum spuneam, inactual, oricum departe de interesul (şi interesele) omniprezenţilor şi omnipotenţilor noştri baroni literari, centrali ori locali. De aici lipsa culpabilă de receptivitate a presei de specialitate diriguite de ei. Singurul ecou, oarecum tangenţial, îl găsim doar peste ocean, la filologul scriitor şi publicist româno-american Cristian Petru Bălan, care, într-un eseu postat mai recent pe internet despre ***Influenţa literaturii populare în viaţa şi opera lui Eminescu***, printre „cercetători mai tineri" interesaţi de problemă, alături de regăţencele Cornelia Viziteu, Miruna Lepuş, Lucia Cifor, o numără şi pe lectoriţa noastră din Transilvania. Este o împrejurare asupra căreia merită să medităm.

Ultima oră: Să nu nedreptăţim totuşi „Cronica" ieşeană, nr. 1/2013, cu recenzia semnată de Emanuela Ilie.

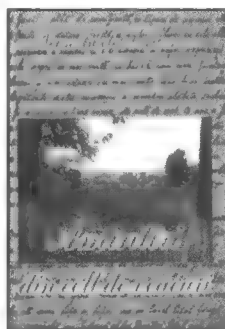
EX LIBRIS

Nicolae PEIU, Constantin OSTAP,
Dionisie SIMIONESCU
Lungul drum al apei pentru Iaşi
Iaşi, *Tehnopress*, 2012

Spaţiul scriitoricesc de la Putna
ediţia a II-a, revăzută şi adăugită de
Ion Filipciuc
Suceava,
Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbiera", 2012

Ioan BILEŢCHI-ALBESCU
Amintiri din colţ de veacuri
Ediţie întocmită de **Ion Filipciuc**
Câmpulung Bucovina,
Biblioteca „Mioriţa", 2012

Ion Creangă și repetabila updatare*

Maria NIȚU

În agenda „Remember" a anului 2012 - pe lângă protagonistul *en tittre* - I.L. Caragiale, şi pe lângă N. Steinhardt (la centenarul naşterii), a fost consemnat: ***I.Creangă - 175 de ani de la naştere.*** Sub acest banner - favorizant deschiderii spre actualitatea receptării - **Adrian Dinu RACHIERU** a înscris o nouă apariţie editorială: ***Ion Creangă: spectacolul disimulării,*** Editura David Press Print, Timisoara, 2012, în palmaresul celor pester 20 de cărţi (sociologie, cronici fotbalistice, roman, critică).

Eseurile sale critice au o specificitate proprie, prin textura de sociologie aplicată - în domeniul cultural, în particular în literatură - emulsie a formaţiei iniţiale de sociolog.

Astfel, sub semnul *utopiei* (concept familiar pe culoarul sociologic) a scris despre Marin Preda „omul utopic", ori despre L.Rebreanu şi „Utopia erotică".

De fapt, în ultimă instanţă, sub această diaporamă, orice creaţie artistică e o construcţie utopică, din orgoliul naiv al scriitorului care, chiar dacă ştie că nu va schimba lumea, are speranţa sau doar iluzia că îi aduce acea „plusvaloare" dorită - că participă cu o câtime la a o face mai bună.

O dimensiune în plus a scrierilor lui A.D. Rachieru este spiritul polemic, de elegantă ţinută intelectuală. Autorul este un spirit luptător, angajat civic şi literar, prin racordarea la polemicile momentului. Această nevoie de a lua atitudine, într-o poziţionare de fiecare dată la mijlocul dreptei cumpene, de temperare a extremelor, ori a inadvertenţelor din angajări pasional-umorale, e întru fixare corectă a problemelor, întru asanare culturală.

Contextualizarea sociologică radiografiază *posteritatatea receptării,* aplicată în particular în perioada înverşunatului revizionism postdecembrist. În această contextualizare, numele analizate reprezintă, în ansamblul alocat, un *„caz".* Angajat în procesul polemic, „avocatul poporului" preia „cazul", şi, conform stilului său meticulos de lucru, stabileşte un adevărat „dosar" al problemei, temeinic, riguros documentat, într-un măiestrit dozaj de argumente şi contraargumente pentru a-şi susţine cauza. Prin text (pledoaria literară) şi context (pledoaria sociolologică) pledează la bară pentru obiectivitate şi onestitate critică.

În mapa inchizitorială a furibundelor revizuiri, când se purtau campanii acerbe de demolare a idolilor, printre nume şi nume, era şi Nichita Stănescu.

Titlul lucrării ***Nichita – Un idol fals?***, Ed. Princeps Edit, Iaşi, 2006 (Premiul

pentru eseu la Salon Internaţional de carte, Chişinău), era o replică la afirmaţia lui Gh. Grigurcu din ***Amurgul idolilor*** (Ed. Nemira, Bucureşti, 1999). că *„Nichita e un idol fals".* Denigrat, *„fenomenul Nichita"* devenise *„indiscutabil, un caz de sociologie literară",* preciza A.D. Rachieru în ***Argument***. Eseul a apărut.pe „piaţa" literară ca o necesitate la acea „cestiune" arzătoare, pentru a contracara disputele unor „relecturi" umorale, exhibiţionismelor cu argumente mai mult etico-ideologice, de biografisme ieftine.

În acelaşi spirit este volumul ***Eminescu după Eminescu***, Editura Augusta, Timişoara, 2009 , ca replică la afirmaţii de genul celei devenită folclorică - Eminescu „cadavru din debara" (când, paradoxal, se instituia un premiu „Mihai Eminescu"-jinduit cu osârdie chiar şi de... susţinătorii excavaţiilor despre desuetul, depăşitul Eminescu).

Criticul care a scris despre Liviu Rebreanu, Sorin Titel, Marin Preda, Nichita Stănescu, Adrian Marino etc., în stilul său eseistic spumant şi incitant, zăboveşte polemic, firesc, ceva mai mult în spaţiul moldav de origine.

Cartea-eseu menţionată, ***Ion Creangă: spectacolul disimulării,*** este **„o sinteză critică"**, specifică autorul în *Argumentul* prefaţator, prin care se *„pledează –prin* **cazul Creangă** *– pentru coexistenţa valorilor şi simultaneismul opiniilor, oferind prin ştafeta generaţiilor dincolo de încrâncenări şi fulgere polemice, un* ***dialog mirabil*** *în ceea ce s-a numit îndreptăţit,* **spectacolul receptării**. *"* Extrapolată şi la celelalte cărţi - în egală măsură pledoarii pentru cazurile preluate (Nichita, Eminescu) - atitudinea explicitată aici e ca o profesiune de credinţă, un principiu onest şi generos al abordărilor sale critice, în dialog fertil.

Premiată de Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova, la Salonul Internaţional de Carte din Chişinău, aprilie 2012, lucrarea este un slalom de adevărat virtuoz prin noianul de referinţe (din răstimpul de peste 130 de ani de istorie literară şi exegeză a operei lui I. Creangă), vizând întreaga galaxie Creangă (dascăl, preot, scriitor).

De la întâmpinările junimiştilor -„ştampilat" ca scriitor „poporal"- (I. Negruzzi nota despre talentul primitiv, necioplit), la epopeic şi la „homerismul" său, de la G. Călinescu (care-l fixa pe I. Creangă în *rabelaisianism cărturăresc),* la *„umanismul popular"* (Zoe Dumitrescu-Buşulenga), la "*sinele arhaic*"(Mihai Cimpoi), trecând prin marile nume ale istoriei şi criticii româneşti (T.Maiorescu, G.Ibrăileanu, N. Iorga, etc.), prin abordări comparative (Jean Boutière), renuanţări ale stilului artistic (C. Ungureanu, G.I. Tohăneanu), rin relecturi moderne ori postmoderne (I. Negoiţescu, Eugen Simion) etc., ori chiar prin cheie esoterică (Vasile Lovinescu), ori sexualistă (I. Pecie în *Phallusiad*a lui), până la retuşări de ultimă oră, cartea-eseu este o pledoarie pentru un Creangă nicicând „perimat", ci continuu „updatat." Nu e uitat, bineînţeles, G.T. Kirileanu, de la Palatul Regal, vătaful memoriei sale, pasionatul salvator şi editor al manuscriselor lui Creangă, recuperate din "lada" de zestre.

E o dovadă de prestidigitaţie eclatantă să treci prin noianul de titluri din exegeza lui Creangă, cu dezinvoltă siguranţă de sine, să sintetizezi în aserţiuni concise, percutante, înlănţuind ca-ntr-un joc de puzzle cuvintele potrivite din atâtea direcţii disparate, ca să plasticizezi unui nume, o fizionomie umană plăcută şi amiabilă, şi nu, datorită abordărilor contradictorii, o fizionomie ca de Frankenstein ori de colaje dadaiste.

După ce a scris despre Eminescu – brandul naţional născut în spaţiul moldav, era firesc să scrie despre I. Creangă, humuleşteanul devenit brandul Moldovei, cu o spe-

cificitate singulară, care nu poate fi nici imitat ori pastişat, nici egalat ori depăşit.

Ideilor irizate, A.D. Rachieru le dă organicitate în constructul său, prin decelare în 7 capitole: ***I „Norocul" lui Creangă, II Cei doi Creangă, III Viaţa ca autoficţiune, IV O trinitate literară: catilinari, temperatori şi coţcari, V Esoterism şi sexism, VI Un nou Creangă? VII „Lada " lui Creangă***. Fiecare e precedat de câte un motto semnificativ - un citat notoriu despre Creangă, cu sugestia cheii de decodare (din datul pe răzătoare al atâtor referinţe critice, ar putea alcătui chiar o antologie, un florilegiu de ziceri celebre despre Creangă).

Datorită polivalenţei, ecuaţie crengistă e complexă, cu soluţii în şir progresiv: un scriitor „poporal", un culegător genial de material etnografic – *„o arhivă folclorică"*, un scriitor pentru copii, deopotrivă un inegalabil povestitor, *„un personaj nastratinesc, un iniţiat sau, poate, un pornograf"; „un mucalit disimulant, un snovar, cu impulsuri bufonarde"; un „povestaş" „cu intenţii critic satirice", „umorist vârtos, jovial", „rafinat, savuros, realistic", „combinând etica pudorii cu dezmăţul corosiv", „guraliv", „ghiduş şi pâcălitor"* etc. A.D. Rachieru analizează fiecare faţetă a acestui poliedru, deconstruind şi reconstruind ideile, prin citate, argumente şi contraargumente, explozive cantr-un joc de artificii.

Cei doi clasici, Creangă şi Caragiale, dincolo de întâlnirile în timpul istoric (contemporani în viaţă, în acea jumătate de secol 19, „contemporani" în anul 2012, într-un festin aniversar -160 ani de la naşterea lui Caragiale, 175 de ani de la naşterea lui I. Creangă), se intersectează şi prin personalitatea şi textura operei lor: îi uneşte spiritul de frondă, nonconformist, tonalităţile de ilustrare a spectacolului „Comediei umane", plăcerea vorbei sub semnul comicului şi al farsei. Schela arhitecturii este ideea de *teatru*, în toate ipostazele, explicite şi implicite (Eminescu, vârful triadei „marilor clasici", completează cu: „Privitor ca la teatru/ Tu în lume să te-nchipui").

Din subtitlu, *„spectacolul disimulării"*, se decodează grila de interpretare, sub semnul *„fibrei actoriceşti"*. Dacă la Caragiale e explicit aleasă modalitatea teatrală, şi în sens propriu, la Creangă e implicită, o disponibilitate ca de personaj histrionic (poate mai puţin de aşteptat la un humuleştean, la prima vedere, vioi, natural, spontan, ca o carte deschisă). *„Autor mucalit, camuflat, cultivând ambiguizarea ludică, Creangă joacă sub masca simplităţii înşelătoare comedia modestiei"*. Chiar multe dintre personajele sale intră şi ies de pe scenă prin jocul acestor măşti de simulare şi disimulare (ilustrativ fiind Harap Alb), ca un actor în travesti, sub semnul carnavalescului caragialian. În acest context e şi realismul bufon, notat de Călinescu. Sub masca jovială a anecdoticului şi a bufoneriei, disimulând eşecul, *„este de fapt un bufon tragic"*. Ironia şi causticul limbajului "coţcăresc" sunt marcat à la Caragiale, autorul chiar notând că e *„un mare auditiv (alături de Caragiale)*". Eroii sunt guralivi, au *„sămânţă de vorbă"*, contaminaţi de voluptatea vorbirii, a tăifăsuielii.

Multitudinea rolurilor are ca monadă dualitatea Ţăranul din Humuleşti şi Târgoveţul din mahalaua Ţicăului (orăşeanul „junimizat"). O scindare, complexă şi psihologic, mărturisită chiar de Creangă în ***Amintiri*** (cap III): „chiar şi eu sunt om din doi oameni", ca un ‚Centaur mitic al literaturii noastre " (Valeriu Cristea).

G.Ibrăileanu, care fixase această emisie stereo, decreta superioritatea a ceea ce e ţărănesc în Creangă. Firesc, Creangă a rămas în esenţă un rural, bojdeuca din Ţicău

fiind refugiul şi spaţiul securizant pentru cel *„striin”*. Biografia sa, deloc liniştită şi lineară, ci hurducată prin grohotişuri, în parte, e în logica structurii de nonconformist a unei personalităţi puternice, care-şi apără valorile în care crede.

Dualitatea, pe mai multe planuri, e la baza simulării şi disimulării ţărăneşti (atât de specifice şi hâtrului Moromete al lui Marin Preda). Râsul robust, jovialitatea sunt simulate dintr-un orgoliu al ţăranului de a-şi ascunde boala, suferinţa, sărăcia, eşecul în căsătorie, în preoţie... Reverberarea în plan artistic e pe de o parte în anecdotic (şotie , glumă, renghi, coţcărie, bufonerie), pe de altă parte în ficţionalizarea edenică a copilăriei.

Avatarurile ***Amintirilor din copilărie*** sunt aproape odiseice: „filmul memorial”, proustianist (în căutare a timpului pierdut), de la clasicele amintiri, devine chiar roman deghizat, roman iniţiatic, ezoteric, ori „roman picaresc”, o falsă autobiografie sau chiar basm. Pentru că, arată A.D. Rachieru ***Amintirile*** *„trec în regim ficţional pe măsură ce ne îndepărtăm de lumea lui Creangă”,* translare cu atât mai firească în timpul mcdonaldizat al receptării. Şi aici, în jocul ingenuu, Creangă se dezvăluie disimulându-şi nostalgia. Amintirile nu sunt o scriere confesivă, ci un exerciţiu de autoficţiune, un rai creat de Creangă ca refugiu.

Pe lângă Smaranda şi bunicul David din Pipirig - existenţe providenţiale în copilăria sa, pe lângă Eminescu şi Titu Maiorescu - întâlniri providenţiale, care i-au transformat viaţa în destin, marele său „noroc”, subliniază A.D. Rachieru, a fost G. Călinescu, „divinul critic”, cel care i-a pecetluit posteritatea prin lucrarea „Viaţa şi opera lui I.Creangă”- în care temperamentalul Călinescu propune la fel o proiecţie epopeică. E punctul de pornire pentru mitizarea sa. Judecăţile călinesciene l-au fixat în clişee oricând valabile, iar ce a urmat au fost doar nuanţări, prin diverse grile de lectură, lucruri ştiute cu alte ambalaje interpretative, unele chiar năstruşnice, ori, opinează autorul, *„unele modernizări, câteodată forţate, după gustul nostru (simbolologi, sexologi etc)”.* La aceeaşi roată a norocului, *„norocosul” Creangă a scăpat de bălăcăreala postdecembristă şi de furiile revizioniste*”. În acelaşi timp, *„ca* **dar** *creaţia sa este un „noroc” al literaturii române, Creangă neputând fi* **nici imitat nici depăşit”.**

Eseistul face puţină ordine în pepiniera critică, decantând nume cu lucrări rezonante, de „contribuabili minori”, prin adnotări cu adjective ce exprimă aprecierea axiologică, ca într-un ghid de orientare turistică prin hăţişul bibliografic. Unele le apreciază: *„nota memorabil Petru Rezuş”,* altele le elimină, când Creangă e *„sufocat de clişeele proletcultiste (precum în monografia lui Pompiliu Caraion, inutilizabilă)”.*

Zăboveşte asupra biografiei semnate de Savin Bratu *„pe nedrept ignorată*”, o lucrare *„forfotind de idei”* (N. Manolescu), ori semnalează impozanta monografie *Creangă* a lui Dan Grădinaru, cu o interpretare îndrăzneaţă, chiar revoluţionară, după spusa prefaţatorului Valeriu Cristea, în care, prin cheie psihanalitică, Creangă devine „cel mai freudian dintre marii scriitori români”.

În receptarea lui Creangă, stabileşte autorul, o nouă etapă este marcată de Eugen Simion, într-o relectură postmodernă, prin lucrarea „Cruzimile unui moralist jovil”, *„apreciată pe bună dreptate”,* precizează, drept *„ceea ce a apărut mai interesant de la Călinescu încoace”*(Iordan Datcu) , *„încântătorul eseu, propunând o abordare estetică”.*

În misia de deşţelenire a bibliografiei critice, A: D. Rachieru arată că dacă despre valoare filologică s-a discutat mult, limbajul mustos fiind la fel la toate personajele, fără individualizare, despre *valoarea filosofică* s-a vorbit mai puţin. În subtext, în condesarea formulei, „coţcarul" transmite esenţialul, experienţa devine paremiologică, nu face risipă de vorbe, *„dedesubtul sonorităţilor curgătoare desluşim un tâlc filosofic"*. Prin stil aforistic, eroii săi sunt sfătoşi, „se iau din vorbă-n vorbă"(citatul introdus prin „vorba ceea:"), ca învăţătură de minte, *„îndesând în text citatele, Creangă cultivă cu osârdie „intertextualitatea"*.

Excursul eseistic are în pisc, bineînţeles, trio-ul clasicizat: Eminescu, Creangă şi Caragiale, în capitolul IV ***O trinitate literară: catilinari, temperatori şi coţcari***, adnotând complementar volumul lui I. Derşidan, „Catilinari şi temperatori: Eminescu şi Caragiale". Catilinarii lui Eminescu, tributari unui *"radicalism atitudinar"* şi *„strânsura de temperatori"*, din accepţia lui Caragiale, sunt de fapt consubstanţiali, *„produs al epocilor de tranziţie"*, la care se adaugă, la fel reprezentativi, *„coţcari, crucişi şi loaze"*.

De altfel, un eseu de A.D. Rachieru este greu de rezumat în idei principale, ar însemna să conspectezi fiecare frază, fiind prea dens în idei, lansate în rafale deconcertante, fără relache, ori pulverizate în tot textul, datorită polivalenţei relaţionărilor. Este un atu, dar poate fi şi un punct slab: în acest vertij, ai uneori senzaţia că eludează prea repede interogaţia, nu poposeşte profund asupra unei idei, după schema matematică: ipoteză, demonstraţie, concluzie, ci o survolează ca pe o eboşă. Lansează prea multe perspective, nuanţări, citări, trimiteri referenţiale pe metru pătrat, apoi trece ca „Săgeata albastră" la altă suveică de idei, cu tot alte completări,chiar dacă viu colorate, într-un amalgam care la un moment dat buimăceşte, ca o explozie de informaţii de-a valma, pierzând finalizarea ideii în hăţişul de link-uri, în acest joc sprinţar, e drept, inteligent şi spumant, al asocierilor şi digresiunilor.

Eseul se încheie cu o *Addenda:* ***„Umbra" lui Creangă în Basarabia (Există o „literatură moldovenească ?")*** Prezent pe atâtea fronturi, prin ***Bătălia pentru Basarabia (2000)*** şi antologiile reprezentative *Poeţi din Bucovina*(1996) şi ***Poeţi din Basarabia (2010)***, se fixeză pe „frontul de est", în bătălia pentru Basarabia şi Bucovina, într-o pledoarie de recuperare a unui *„spaţiu cultural comun"*, într-o vreme când aşteptările de reîntregire au fost înşelate, şi în plus, pe lângă rusificare mai apare şi dihotomia penibilă: limba română versus limba moldovenească. În Basarabia, ca regiune de frontieră, borderland, analizată din perspectivă politico-sociologică, sfâşiată între *„moldovenismul ca un proiect etno-identitar conflictual (nation building)"* şi *„reconquista etno-lingvistică de la Chişinău"*, *„limba, marele personaj tragic al Istoriei basarabene a fost exilată"* .

Eseul despre Creangă a fost o minge la fileu întru reafirmarea susţinerii Basarabiei: este de fapt o carte cu final deschis, Basarabia fiind continuu o rană deschisă, Basarabia o punte şi un „nod gordian" sub semnul Păsării Phoenix(Mihai Cimpoi).

Volumul este o lectură de satisfacţie intelectuală, incitantă, prin densitatea apăsată de idei pe metru pătrat, dar şi plăcută prin stilul propriu foarte dezinvolt, spumant, sprinţar în relaţionări multiple, jovial, inteligent şi dens de trimiteri şi contextualizări culturale.

A. D. Rachieru, *Ion Creangă: spectacolul disimulării. Timişoara, Editura *David Press Print*, 2012

O VOCE PENTRU FONOTECA DE AUR

Grigore ILISEI

L-am cunoscut mai îndeaproape pe **Ştefan BĂNULESCU** în 1984, când am avut norocul să călătoresc în U.R.S.S., într-o delegaţie a Uniunii Scriitorilor, alături de dânsul şi de criticul Dan Culcer de la Târgu Mureş, stabilit înainte de 1989 în Franţa. A fost cu adevărat un privilegiu să-i fiu în preajmă în acel noiembrie în care am străbătut aproape toate anotimpurile. Am plecat din Bucureşti spre Moscova cu avionul şi am lăsat în capitala României o atmosferă a griurilor şi tristeţilor bacoviene. Ne-am întâlnit la Moscova cu semnele iernaticului ce-şi vestea sosirea prin primele înspicări de omăt. Am redescoperit, după câteva de zile de şedere în metropola imperiului roşu, un Leningrad desfrunzit şi parcă urcasem, ajungând acolo, pe prispa de unde se bănuiau galopând dinspre Golful Finic hergheliile hibernale. Ne-am întors în toamnă după scurt timp, toamna cea de miere şi de arome îmbătătoare, îndată ce-am descins la Taşkent şi Samarkand. Reveniţi la Moscova am pogorât într-o iarnă rusă cu zăpezi îmbelşugate şi geruri siberiene. Acea lungă preumblare prin U.R.S.S. a fost fabuloasă, cu o încărcătură mitică generată tocmai de prezenţa marelui scriitor, o figură legendară şi misterioasă a scrisului românesc. Cu pălăria lui cu boruri largi, ce-i umbreau faţa, reliefându-i sculptural cutele obrazului împânzit parcă de semnele hieroglifice ale unor mari experienţe existenţiale, Ştefan Bănulescu răspândea, în ciuda fragilităţii fizice evidente, o impresie de forţă lăuntrică. Raglanul înfoiat se asemuia cu o togă romană. Glasul acestui vrej de om suna incantatoriu şi te atrăgea de la prima rostire. Vorbea cu parcimonie. Cuvintele ieşeau din gura lui cu miez, totdeauna bine rostuite. Îşi măsura spusele şi le slobozea în lume după chibzuite cumpăniri şi numai atunci când avea ceva de zis.

Cei doi companioni ai săi, Dan Culcer şi cu mine, iar cât am stat în primele zile la Moscova şi Marcel Petrişor şi Constantin Pricop, aflaţi în capitala moscovită în cadrul schimburilor dintre revistele literare, ne strângeam în jurul lui să-l ascultăm ca pe un mag. Ştefan Bănulescu nu se găsea în U.RS.S. pe un pământ necunoscut. Fusese de multe ori aici, i se editaseră în această ţară cărţile în tiraje de milioane de exemplare. Dorea să revadă ţinuturile pentru că simţea, păşind mai ales în Asia Centrală, că se afla la izvoarele lumii şi i se dezvăluiau unele dintre cele mai pure zăcăminte ale înţelepciunii universale. Se confrunta cu acel tărâm al vechimilor, ce-l fascina şi care era, totodată, sursa inspiratoare a operei sale. La îndemnul lui am optat în alegerea itinerarului pentru un popas în Uzbekistan, ceea ce-a conferit un plus de farmec sejurului nostru în U.RS.S şi l-a investit cu virtuţi iniţiatice.

În acea şedere de două săptămâni s-a legat între mine şi Ştefan Bănulescu o

prietenie tăcută, cum avea să o numească scriitorul într-o discuţie telefonică în 1997, într-unul din acele rare momente de confesiune ce mi-a fost dat să le trăiesc în vecinătatea sa. Când mă abăteam pe la Bucureşti obişnuiam să-i fac o vizită. Mă primea acasă, în casa veche de pe strada Argeaua, din rezervaţia istorică a oraşului, o zidire parcă aidoma celei "...cu ecouri târzii " din opera sa. Îi aduceam de fiecare dată de la Iaşi o pungă de tutun de la Ţigarete, pe care îl pregătea ceremonios cum îi era felul pentru a fuma pipă. Apela la felurite ierburi şi mirodenii aromate, pe care le amesteca cu tabacul după o reţetă numai de el ştiută, marcă proprie, dar neînregistrată. Trasul din pipă era una dintre plăcerile lui, căreia i se dedica solemn, tăifăsuind cu cei ai casei, sau cu câte unul din puţinii prieteni, într-un taifas dedulcitor, stropit îndeobşte cu un ceai veritabil, de la mama de acasă, din China sau India. Avea rafinamente de om de demult. În general, comportamentele şi deprinderile lui se înscriau în aceeaşi paradigmă. Se înfăţişa mereu învăluit în taine. Nu era ceva căutat, ostentativ, ci se petrecea în modul cel mai firesc cu putinţă. Tăcerile şi discreţia sa sporeau această fiinţare enigmatică. Se ţinea deoparte de vuietul lumii, al lumii literare, ferindu-se de publicitate. Credea cu tărie că despre dânsul trebuia să grăiască opera. Şi cât de elocvent o făcea! De asta n-am reuşit, în pofida insistenţelor, să obţin măcar un interviu pentru revista la care lucram, " Convorbiri literare". N-am avut mai mult succes nici cu rugămintea de a-mi încredinţa spre publicare pentru paginile de care răspundeam un fragment de proză. După decembrie 1989 a reapărut pentru puţin timp în lumina reflectoarelor, fiind ales vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor la Conferinţa Naţională de la Sala Palatului din 1990. S-a retras repede, fără zgomot, şi şi-a reintrat în rolul de mag misterios.

Din asemenea pricini am fost realmente surprins în 1997, înainte de a veni la Iaşi, însoţind-o pe fiica lui, Sultana, pe atunci studentă la medicină, când m-a rugat dacă pot să-mi pregătesc uneltele, deoarece doreşte să înregistreze ceva. În Iaşi, Ştefan Bănulescu era apropiat doar de trei oameni ai scrisului. Cel mai vechi şi statornic prieten era profesorul Ion Sârbu. Fuseseră amândoi profesori la Şcoala de Literatură, unde îi dăscăliseră pe candidaţii la glorie scriitoricească în materie de limbă şi literatură românească. Cu Emil Brumaru existau " afinităţi elective " încă din vremea când Ştefan Bănulescu era redactor şef la revista "Luceafărul " şi contribuise la lansarea poetului de la Dolhasca. Legăturile mele cu el erau de dată mai recentă. Trecerea din 1997 a lui Ştefan Bănulescu prin Iaşi a avut o ţintă precisă. Fiica Sultana intenţiona să-şi continue studiile universitare medicale în S.U.A. şi trebuia să dea un test de cunoaştere a limbii engleze, organizat de ambasada americană la Iaşi. Grijuliul şi iubitorul tată nu concepea s-o lase să plece singură. Mai mult, i-a pregătit cu acribie deplasarea. Încă din toamna lui 1996 mi-a telefonat şi m-a rugat să-i rezerv o odaie confortabilă la un hotel. Nu ştia pe atunci data examinării şi a rămas să mă sune la momentul potrivit. Apelul a venit abia după câteva luni, prin martie 1997. I-am propus să tragă la mine, în casa de pe Lascăr Catargi 53, a cărei construcţie o isprăvisem de aproape doi ani. A încuviinţat şi m-a întrebat dacă n-aş putea să realizez o înregistrare audio. Plăcut surprins şi simţind că se dă în lături o poartă multă vreme ferecată, am

mers mai departe şi i-am propus să-l filmez prin Iaşi. A acceptat fără nici o ezitare. Bucuros am purces la punerea la punct a tuturor detaliilor pentru ca lucrurile să decurgă fără cusur. Ştefan Bănulescu şi Sultana au sosit la Iaşi cu trenul în ziua de 11 aprilie 1997 şi au stat până-n 14. Soţia mea, Ecaterina, mama ei, Aneta şi cu mine ne-am străduit să nu dezminţim proverbiala ospitalitate moldovenească şi cred că în mare măsură am şi reuşit. Dar ceea ce era mai important s-a înfăptuit. Lecturii din opera proprie, la care se gândise Ştefan Bănulescu, i s-au adăugat un amplu interviu şi un film documentar. Sultana a luat cu succes testul, iar tatăl ei a avut prilejul să dialogheze şi cu ceilalţi doi oameni apropiaţi sufletului său. A cinat într-una din seri cu profesorul Ion Sârbu, prin intermediul căruia a şi donat câteva cărţi cu autograf Bibliotecii Facultăţii de Litere de la Universitate. Cu Emil Brumaru parcă a stat de vorba doar telefonic.

De altfel, zilele petrecute la Iaşi de Ştefan Bănulescu au fost unele laborioase şi fructuoase, în acelaşi timp. Ne-am ales cu documente preţioase pentru exeget şi cititor privitoare la opera şi viaţa lui Ştefan Bănulescu. A doua zi după şederea la Iaşi am început filmările pentru un documentar consacrat scriitorului. Am elaborat în mare planul acestuia într-o lungă discuţie în seara sosirii la Iaşi. Filmările aveau să înceapă aici şi să-şi urmeze cursul în toamnă la Bucureşti, în casa sa din Argeaua, la Călăraşi, oraşul studiilor secundare, şi la Făcăieni, în satul natal de pe malul Borcei, în universul mitic al creaţiei sale. Din păcate, destul de repede, scriitorul s-a îmbolnăvit, a suferit o intervenţie chirurgicală şi în anul următor, la 25 mai 1998, a trecut la cele veşnice. Ademenitorul proiect nu s-a mai putut pune în operă în integralitatea sa.

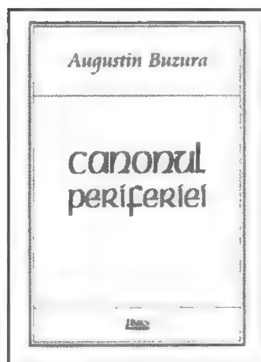
Ştefan Bănulescu, Dan Culcer şi Grigore Ilisei,
în faţa sediului Uniunii Scriitorilor,
Moscova, nov. 1984

Am rămas doar cu imaginile de la Iaşi, preţioase pentru că sunt printre puţinele existente. Am filmat atunci la Casa Sadoveanu, unde Ştefan Bănulescu, plecând de la proza marelui moldovean, şi-a mărturisit crezurile sale literare, ce se înscriau în marea axă având cap de serie pe Negruzzi, prelungită cu Filimon şi încheiată de Rebreanu. Alte secvenţe filmice cu Ştefan Bănulescu au fost cele din Grădina Copou şi din casa mea. Le-am montat şi s-a alcătuit un film de puţin peste 17 minute. L-am intitulat de fel întâmplător, ci făcând aluzie la istoria frântă a filmărilor, "Poveste fără de sfârşit". S-a difuzat întâi în programele TVR Iaşi şi apoi şi la TVR Bucureşti.

După ce am încheiat filmările, într-o seară am stat de vorbă, cu un magnetofon UHER în faţă, împrumutat de la Radio Iaşi, preţ de peste o oră, în vreme ce ceilalţi ai casei trecuseră la somn. A fost o convorbire desluşitoare a drumului în literatură al lui Ştefan Bănulescu şi luminătoare a unora dintre tainele ce i-au nimbat existenţa. După intrarea sa în veşnicie am transcris interviul şi, graţie domnilor Gabriel Dimisianu şi Nicolae Manolescu, l-am publicat în două numere succesive, din octombrie 1998, ale „României literare", sub titlul ***O lungă spovedanie***. Dactilograma a fost inclusă în cartea mea ***Divanuri duminicale***, 16+2 interviuri mărturisitoare, apărută la Editura „Polirom" în 2001. Datorită Editurii „Doxologia", acest testimoniu literar va fi oferit publicului în veşmântul său original.

Tot în acel aprilie 1997, în ziua de 13, cum reiese dintr-o notaţie autografă pe opisul de lectură al oaspetelui meu, Ştefan Bănulescu a citit din opera sa, ceea ce reprezintă, de asemenea, o raritate. Îşi pregătise cu minuţie de la Bucureşti textele, le repetase şi le-a citit cu extrem de puţine reluări, mai mult din prima, cu toate că înregistrarea durează cam 30 de minute. Lectura lor cu vocea autorului pune în evidenţă într-un chip unic splendoarea istoriilor şi scriitura cu montură de bijutier măiestru. Gestul neaşteptat al scriitorului, de a-mi încredinţa spre tezaurizare rostirea proprie a câtorva dintre cele mai minunate pagini ale operei sale, am tâlcuit-o ca pe o dorinţă de a lăsa semenilor pe lângă slovă încă o urmă, cea vorbitoare. În ceasurile acelea din apropierea amurgului zeii îi şoptiseră, probabil, că şi aceasta ar fi fost trebuitoare posterităţii sale. Ştefan Bănulescu s-a oprit la trei dintre cărţi: ***Cântece de câmpie***, tipărită în primă ediţie la Bucureşti în 1968, ***Scrisori din provincia de Sud-Est***, 1994, şi **Iarna bărbaţilor**, ediţie princeps 1965, Bucureşti.. Din prima a citit: ***Omul din nisipuri***, ***Haina***, ***Salcia***, ***Piatră sau Cântec dobrogean***, ***Trecătorul pământului***, **Soarele corb auriu**, ***Salcâmul din Bărăgan***, ***Dropia***. Din a doua a lecturat : ***Reţetă pentru glorie***, ***Un viscol de altădată***, ***Şipormă şi Dupăaia***. Din cartea de nuvele a optat pentru ***Casa cu ecouri târzii***. Avem acum satisfacţia să putem dărui şi această înregistrare de mare preţ publicului iubitor de literatură şi o facem cu sentimentul că împlinim o vrere testamentară a lui Ştefan Bănulescu, cel care cu siguranţă nu a vroit să fie imprimat spre a fi păstrat într-un sipet al meu, ci ca să se poată înfrupta din aceste daruri cereşti cât mai mulţi preţuitori ai cuvântului scris şi rostit. Editura „Doxologia", care s-a oferit să publice într-un audiobook aceste documente sonore de istorie literară românească, este astfel, în folosul culturii române, părtaşă demersului nostru, unul al amintirii, dar şi al identităţii.

LUCIDUL MORALIST TRANSILVAN

În linia marilor prozatori ardeleni şi, totodată, severi şi lucizi moralişti (Slavici, Rebreanu, Agârbiceanu), toţi trei, creatori de pagini memorialistice remarcabile, de publicistică cu importante iradieri în contemporaneitatea lor, dar şi a noastră, conducători de reviste literare şi periodice cu apăsat caracter social, cetăţenesc, politic, sinceri şi deschişi la valori autentice, cu priză constantă şi fertilă la valorile naţionale, romancierul **Augustin BUZURA** se impune ca un *diarist* de elită. ***Canonul periferiei*** (Cluj-Napoca, *Limes*, 2012), volumul de publicistică semnat de autorul romanelor ***Absenţii, Orgolii, Refugii, Vocile nopţii*** şi altele adună editorialele publicate în revista „Cultura", seria nouă, începând cu 8 dec. 2005 şi încheind cu 18 dec. 2008. Dintru început, notăm că lucidul moralist transilvan, purces în viaţă din spaţiul aspru al Maramureşului, e necruţător cu circarii politici, cu vechi-noii turnători, cu nulităţile arogante şi extrem de toxice pentru tot neamul românesc, cu *agenţii haosului*, cu papagalii şi surogatele „democraţiei", cu spiritele de tarabă, cu piticii politichiei şi cu multe alte năpaste vorbitoare ale anilor postdecembrişti; „...ani trişti şi umilitori, în multe privinţe, mai umilitori decât cei prin care am trecut de la război încoace".

Într-un *Argument*, din care am cules şi fragmentul de mai sus, autorul mai zice: „Scriu, aşadar, pentru că mă doare teribil ce văd şi ce simt. Şi, pentru că mi-e ruşine, cumplit de ruşine, de haosul din jur, de dispariţia oricărei autorităţi, de zborul foarte jos al unor lideri care vor rămâne mai mult în folclor decât în vreun capitolaş de istorie: *Puşca şi cureaua lată* sau *Iarna nu-i ca vara*. Spun ce ce cred că trebuie spus neapărat, dar nu-mi fac iluzii..." Şi despre ce vorbeşte/scrie importantul prozator al literaturii române şi, deopotrivă, publicistul, ceatăţeanul Augustin Buzura? Că: „Ne facem singuri mai mult rău decât duşmanii noştri, deşi nici aceştia nu lipsesc"; „Marile dureri omeneşti, mizeria materială şi morală în care a fost aruncată imensa majoritate a populaţiei nu sunt decât pretexte pentru marile *show*-uri mediatice"; „Revoluţia a scos la suprafaţă multe fiinţe jalnice, numeroşi frustraţi din rezerva rezervelor de cadre ale partidului (comunist, se-nţelege- n.n. V.I.) şi uteceului, unii cu numeroase di-

plome şi titluri, la obţinerea cărora nu prea au contribuit cu mintea, ci mai ales cu ameninţările sau cu banii. Aceştia, la rândul lor, au crescut alte fiinţe de aceeaşi altitudine morală şi intelectuală, un fel de manelişti",*clonele*; „...bravii noştri democraţi şi judecători nu văd decât degetul care le arată astrul nopţii"; „În ciuda gălăgiei enorme pe marginea corupţiei, prin ochii plaselor nu trece decât plevuşcă. Rechinii şi pescarii s-au înţeles de mult"; „Incultura şi *kitsch*-ul sunt atât de evident infiltrate peste tot, încât aberaţiile de orice fel au devenit fireşti"...Sunt atâtea realităţi româneşti incondeiate de polemistul redutabil, adesea, cu accente pamfletare, de observatorul sagace, dur şi înţelept, Augustin Buzura, încât nu cred că există multe „suprafeţe" şi „adâncimi" necontrolate de aprigul său condei. De austera sa judecată. Prin contrast cu tristele adevăruri, condamnabile, publicistul cu peniţă înmuiată *in aqua forte* oferă, ici-colo, şi ceva portrete, situaţii, fapte, evenimente ce merită respectul nostru. Modele care există, deloc puţine, foarte discrete, modeste, de bun simţ, însă, ignorate cu perfidie şi prostie. E mai uşor să aplaudăm (vai, se iviră iarăşi aplaudacii!) „listacii pe făraş", ticăloşii cu gulere albe, pe gâtlane rotofeie, hoţii, şmecherii şi curvele cu fudulie. În textul ***Iluzia schimbării***, scepticismul lui Augustin Buzura e evident. Ţinta de referinţă, asupra căreia revine obsesiv, este educaţia naţiei. Să redăm un pasaj semnificativ: „Cât despre *Pactul pentru educaţie*, sunt multe de spus.(...) Fireşte, poţi săţi propui orice, întotdeauna vor exista naivi care să te creadă. Realitatea, însă, dovedeşte că e greu de adus învăţământul românesc *în apropierea* celui din U.E., când valorile continuă să plece, când ţara a ajuns un rai al suplinitorilor, al incultilor şi mitocanilor.(...) În cele mai neaşteptate localităţi se fabrică doctori şi doctoranzi cu nemiluita. Contra-cost, oricine poate să termine o facultate şi să obţină câte diplome îşi doreşte.(...) Cine vine în locul celor care pleacă, căci tot nu face nimeni mare lucru cât încă mai este ceva de furat". Despre vremurile pe care le trăim – nu numai în România – , moralistul sceptic, deci, lucid, aduce în discuţie cazul Soljeniţîn, foarte elocvent: „...uriaşul care s-a bătut singur cu un imperiu, a îndrăznit să-şi spună opinia şi despre lumea care i-a dat găzduire şi l-a apărat. Opiniile lui n-au fost bine primite. Dar a descoperit că nici acolo nu erau la putere cei pentru care luptase. I s-a reproşat că este un bătrân tradiţionalist, că nu înţelege vremurile noi. Din păcate, le-a înţeles mai bine decât oricine. Şi în lipsa speranţei s-a întors la datele esenţiale ale poporului său, cele care-i alcătuiesc substanţa intimă: istoria, tradiţia, religia... Astăzi, nu putem spune cine s-a rătăcit: Soljeniţîn sau conducătorii?"

Pentru onestitatea opiniilor,pentru crezurilor sale, mult preţuitul Ioan Slavici, evocat, cu preţuirea cuvenită, în câteva rânduri în ***Canonul periferiei***, a făcut puşcărie. Şi în Imperiul Austro-Ungar, pentru delict de presă, dar şi în România de după Primul Război Mondial, tot pentru delict de opinie. Găsim corespondenţe între autorul acestor texte şi memorialistul Slavici din „Amintiri". Patima justiţiară, cinstită şi aspră, e una din punţile de legătură între cei doi scriitori, unul cu obârşie bănăţeană, celălalt, maramureşeană, amândoi cu acelaşi spirit înalt, transilvan.

PROZATORUL ZACIU DIN JURNALE ȘI MEMORII

Dincolo de interesantele însemnări diaristice, observații și judecăți de valoare din memorialele de călătorie, ce luminează, certamente, fața cărturarului autentic, volumul ***Teritorii*** (Cluj-Napoca, *Limes*, 2011) îl dezvăluie, în destule pagini, pe **Mircea ZACIU** prozatorul. Asupra acestei ipostaze a istoricului și criticului literar vom zăbovi puțin. O paranteză: deși Mircea Zaciu s-a ilustrat prin cărțile sale de critică literară, eseistică, prin ***Dicționarul Scriitorilor Români*** (dimpreună cu Marian Papahagi și Aurel Sasu), prin memorialistică, a scris și proză, și poezie. Un scriitor care, în forul său intim, îl avea ca model, probabil, pe G. Călinescu. Sau cine știe...

Îngrijitorul ediției de față, Ion Pop (cu prefață și note), specifică: „***Teritorii*** reproduce, desigur, forma imprimată de autor, dar adaugă un important număr de pagini de jurnal, altele decât cele reluate în versiunea *memorialului de călătorie*". Volumul, se mai precizează, a fost scris „pe baza însemnărilor diaristului Mircea Zaciu, în timpul stagiului său academic german, ca lector de limba română la universitățile din Bonn și Köln, în perioada octombrie 1967- iulie1968". A mai fost atașată o consistentă Addenda, recuperări diaristice neapărute la vreme, din varii motive. Un fragment de proză, mai mult un prozopoem, cum vom întâlni nu o dată în paginile... teritoriale: „Aerul reavăn al pădurii de la Ardud, în copilărie. Cobor printre ferigi încă ude de ploaia de vară. Am lăsat sus, între pânze de ceață rupte de lăncile războinicilor cununi de flori cuminți păduratice, după-amieze melancolice, amintiri de zâmbet uitat din Botticelli-ntristatul pe pânzele vechi ce mor sub privirile noastre. Turle gotice în amurg o rugăciune ne cer, cât de mică, iar eu sărut fierbinte gazonul de bucurii verde așternut sub răsuflarea grăbită a jucătorului centaur. Tropot în pădure, nimfă, sub brazii uzi- de ce plângi? Și totuși pârâul..." Mai mult lirism, vibrant, decât în numeroase cărți de lirică – să-i zicem totuși astfel? – postmodernă, unele, mult lăudate. Nu înțelegem de ce. Să fim în *trend* cu moda ? Jurnalul german e înțesat de amintiri de acasă, de nostalgii binefăcătoare pentru înstrăinatul de țară, fie și pentru o scurtă vreme. Deși e la Köln (Doamne, cât mai râvneam la o călătorie în Occident!) , "Nicăieri mai fericit decât în acel perimetru îngust dintre valea capricioasă a Cibinului, orizontul munților domoli, împăduriți ciobănește, unde ghicesc după nori o furtună pe Cindrelu sau zodia de cumpănă de la Rășinari; dincoace, pacea livezii, imaginată fără capăt, un eden miniatural în iarba căruia au foșnit mai an pașii Profetului, pașii lui Blaga... Soare. Livada grea de poame". Numeroase trimiteri livrești în jurnalul lui Zaciu. Vorbește neostenitul cărturar, cu lecturi diverse, vârtos asimilate. Scriitori, clasici și moderni, filosofi,pictori, sculptori, cineaști, în asocieri surprinzătoare, scene citadine, întâlniri protocolare și mai puțin protocolare, cursuri, studenți de tot felul, profesori de tot felul, agitații politice, ecouri ale revoltelor studențești și sindicale, evident, de extremă stînga, din Parisul primăverii anului 1968, caractere, portrete în tușe tari sau mai îngăduitoare, considerații critice în răspăr cu tendințele anilor („Văzut dimineață, la cineclubul universității, ***L'Année***

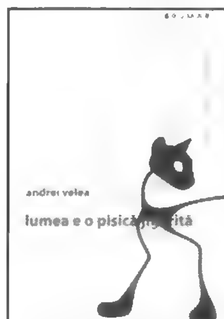
dèrniere a Màrienbad – Alain Resnais- Robbe Grillet - şi nu-mi pot alunga o senzaţie de plictiseală, cu toate elogiile citite le adresa peliculei. Artă obosită, de un manierism veşted", opinie căreia mă alătur necondiţionat şi pe care mi-am exprimat-o şi cu alte prilejuri, implicit despre *noul-roman*, în vogă nemeritată ani la rând), scrutări ironice apropo de nemţi, dar şi note apreciative la adresa gazdelor. Un ochi treaz, privind în toate părţile.

Să încheiem consemnările noastre cu un crâmpei din jurnal care vine în sprijinul afirmaţiei din prima frază. „Carnaval. Până la două noaptea. Departe, Rinul. Perdeaua ploii. Luminile unui vapor-fantomă. O pădure. Clubul nautic se numeşte *Schwarz-Weiss*, o casă de lemn între arborii subţiri, zvelţi, ei înşişi nişte înotători verticali, prin ploaia verticală, în noaptea râu negru. Din bazinul alăturat, sub cupola de plastic, ies băieţi cu apa şiroind pe ei, gălăgioşi, trupurile aburesc ca nişte pâini scoase din cuptor în frigul iernii, intră direct la sala de bal(...) Fetele au luat în serios această promisiune, peste tot picioare goale, rochiile au fost abandonate, o fustiţă scurtă sau un chilot înlocuieşte totul, la dans e mai bine, e un soi de libertate gen *can-can* de a ridica picioarele. Una singură s-a învelit într-un voal negru, sub care e complet despuiată, îi vine bine acest mister..." Scenă verosimilă. Pană de prozator veritabil. Într-un jurnal captivant.

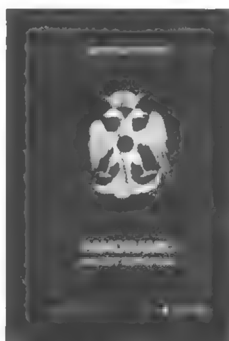
EX LIBRIS

Mircea PETEAN
Munţi şi zile. Poeme
Floreşti-Cluj, *Limes*, 2012

Andrei VELEA
Lumea e o pisică jigărită. Poeme
Timişoara, *Brumar*, 2012

Mircea MUTHU
Panoramic sudest european.
- confluenţe culturale -
Cluj-Napoca, *Eikon&Scriptor*, 2012

UN BUDDHA FEMININ

Carmelia LEONTE

Magda CÂRNECI, cunoscută mai ales ca poetă și eseistă, a publicat proză în volume colective apărute în Franța, pentru ca acum să încerce un roman inițiatic, o călătorie interioară spre centrul ființei sale. ***FEM*** (București, Editura *Cartea Românească*, 2011) este o experiență surprinzătoare, un amalgam de stări și senzații care ne amintește uneori de Hortensia Papadat Bengescu, alteori de Simone de Beauvoir, fără ca interpretările freudiene sau jungiene să fie deplasate în acest univers feminin devoalat cu o sinceritate dusă până la cruzime. Durerile se exhibă, adevărurile se spun până la capăt, fără concesii. Dar, în ciuda eforturilor de a spune totul, rămâne o barieră inexpugnabilă: cea a inviolabilității ființei umane în esența ei, a imposibilității comunicării de sine. Confesiunea se aglomerează în detalii care pătrund ca niște proiectile în carnea „penitentului" și totuși acesta se estompează îndărătul mărturisirilor, astfel încât imaginea de ansamblu rămâne învăluită în mister. Este cea a unui personaj auctorial care, pe măsură ce vorbește, pe măsură ce face gesturi tot mai îndrăznețe și mai imprevizibile, parcurgând rapid drumul de la adolescență la masochism, își reconfigurează imaginea până când se pierde îndărătul unei tăceri impenetrabile, al cărei sens trebuie perceput în tăcere. Un Buddha feminin... și grotesc! Dacă Freud nu s-ar fi dovedit un profet mincinos, nu aș fi rezistat tentației de a psihanaliza aceste rânduri: „Dar femeia cea grasă mă ține prizonieră cu trupul ei mult, lipit strașnic de mine. Apoi, săltându-se ușor, simt cu oroare că mi se așează deasupra. Ca o pilotă de puf, mare și grea. Ca o avalanșă de zăpadă groasă și, straniu, caldă. Un val negru mă acoperă și o căldură înăbușitoare îmi cade deasupra. Simt că mor și o teroare adâncă mă cotropește, amestecată straniu cu o plăcere intensă. Dizolvantă, enormă. Dar, chiar în clipa când credeam c-o să mor, realizez dintr-o dată că femeia aceea uriașă seamănă cu un Buddha enorm, așezat în poziție de meditație. E un Buddha feminin, o statuie uriașă din aur, cu o formă piramidală. Capul are plete lungi, femeiești. Corpul e format de fapt din mai multe femei suprapuse, ca un bloc turn cu multiple etaje, și etajele, nivelurile astea unduiesc fiecare cu propriul lui cap, cu propriii lui sâni, cu propriul lui pântec. Și pe fiecare cap apare un chip, același chip, repetat identic de multe ori. Și acel chip, acel chip e chiar... chipul meu! Acel idol-monstru-zeiță, monstrul Buddha, sunt eu!" (p. 150). Noi știm, impresionantul personaj istoric a descoperit că singurii actori din Univers sunt Suferința și Extincția. Dar ce să vezi? Deși iluminat, Buddha a murit de indigestie! Cu alte cuvinte, fatalitatea proceselor fiziologice nu i-a rămas nici măcar lui străină.

Dialogul cu un alter-ego masculin, căreia autoarea i se adresează ritmic cu apelativul „Dragule", este o nouă treaptă dintr-un ritual inițiatic, circular, în care toate chipurile străine, înconjurătoare, sunt asumate până devin proiecții de sine și apoi recuzate, dintr-o nevoie de înstrăinare.

Apropiat - și în același timp îndepărtat (ca imagine construită, cu momente de explozie și de inexistență) - trupul femeii de ea însăși, limita dintre spirit și fragilitate fizică se estompează, totul este un joc al perspectivelor mereu alunecoase și mișcătoare, pentru că, vorba lui Richard Sennette (din ***Les Tyrannies de l'intimité***), unde începe corpul și unde se termină? Mișcarea de conștiință este simultan o redescoperire a corpului și puterilor sale subiective. Corpul psihologic se substituie celui obiectiv și priza conștiinței corpului față de el însuși devine o finalitate a narcisismului: a face să existe corpul prin el însuși, a-i stimula autoreflexivitatea, a-i recuceri interioritatea. Corpul se schimbă, vorbește – trebuie ascultat. Această ascultare de sine oscilează între revoltă și umilință, între ură și acceptare. Vârtejul liric nu absoarbe contrariile, ci le ascute primejdios. „Întinsă pe șezlong, țin ochii închiși, mă observ pe mine dinăuntrul corpului meu. Mai bine zis, din interiorul capului meu, din nacela rotundă a craniului, de acolo de unde încerc să-mi vizualizez lăuntric diferitele mele părți și membre. Îmi observ cu gândul forma exterioară, de la vârful degetelor de la picioare, apoi în sus, peste gambe, peste genunchi, șolduri, pubis, spre pântec, diafragmă, stern, sâni și gât, și ajung iarăși la cap. Când ajung la față, îmi pipăi cu gândul fruntea, forma obrajilor, nasul, gura. Fac asta lent, concentrat. Repet operația de mai multe ori. Și după o vreme, brusc am un declic, realizez că eu nu sunt asta. Eu sunt altceva decât masa asta de carne, acoperită cu o epidermă caldă și ușor umedă. Eu, eu sunt cumva puțin alături și deasupra, și sunt cumva detașat. Eu, eu sunt de fapt închisă într-o carcasă de oase, piele și mușchi. Eu anim dinăuntru o păpușă mare de materie organică, vie. Sunt captivă într-o marionetă dintr-un material ciudat, un material cald, sensibil la durere și care se autoregenerează. Ce caut eu în păpușa asta mecanică, în mașinăria asta complicată? Cine m-a închis înăuntru?" (p.161).

Gilles Lipovetsky, în ***L'ère du vide***, făcea un anunț important: Don Juan este mort! În condițiile neo-feminismului din zilele noastre, nu mai este posibil un Don Juan care să se bucure de succes. În schimb, spectrul lui Narcis este tot mai puternic. Corpul, pe vremuri ocultat, a devenit seducător, adevărat instrument de subiectivare-responsabilizare, capabil să acumuleze experiențe. Este, deci, o persoană în sine, demnă de respect. Astfel îl tratează și Magda Cârneci. Pare că îl urăște, îl demistifică și îl expune în toată goliciunea lui. Și totuși se folosește de el pentru a compune „discursul feminin", vinovat de „auto-afecțiune"și, mai ales, de „auto-referențialitate", dar determinant în afirmarea de sine. Îi recunoaște astfel un rol esențial. Sexducția (termen creat de Lipovetsky) nu îi este străină Magdei Cârneci. Hiperfeminismul își revendică un stil, o sintaxă. Autoarea, sub masca fragilității, își impune regulile de citire a lumii, prin diluția rigidului. Un asemenea sistem invită la detentă, la dezangajare emoțională. Magda Cârneci pare că, dimpotrivă, se implică până la capăt, se expune fără să-și păstreze o zonă de retragere. Ajungem ușor la nostalgia sensului, capabilă să înșele deșertul interior. Nu-i nimic de spus, totul e fals și ridicol. Și totuși continuăm să spunem, nu putem trăi altfel. Povestea Șeherezadei continuă.

Suprasaturând structurile interioare cu lirism, cruzimea devine singura salvare posibilă. Și totuși, lipsa milei față de sine este oare o vină? Probabil că da.

Cărţi comentate de Cristina CHIPRIAN

BATĂILE INIMII NU AU VOIE PE STRĂZI

Un evident conflict al valorilor configurează volumul lui **Virgil DIACONU**, un conflict între singularul fiinţei şi pluralitatea materialităţii brutale, între aspiraţie şi convenţie, între adevărat şi fals. Poetul porneşte ofensiva încă din textul iniţial, făcând referire la imediatul poeziei „care mixează maidanul cu piruetele lingvistice". Sarcasmul subliniază succesiunea valorilor comunitare cu nelegimitate canonizată. Sunt necesare „superlative inverse", pentru a corela nonesteticul cu amoralul. Textul dezavuează valorile conforme codului democratico-patriotic al unei istorii „bine ţinută în lesă", iar Poetul aspiră la revoluţia perpetuă a credinţei şi încrederii, resimţind însă vântul destructurant. (***Occident***).

Lirismul îşi tempereazã ofensiva contra *Secolului*, infirmând valorile clipei. Îşi asociază imaginarul cotidian, uneori patriarhal, proiectând un război atitudinal cu valorile relative. Permanenţa marchează flora şi fauna familiare, care au înmagazinat energiile pozitive, amintirile unei copilării derulate în spaţiul sacru al Învierii, într-un timp al veşnicei înfloriri. Repetate momente de incertitudine şi nelinişte obturează înaintarea către nucleul central al existenţei neatinse de civilizaţie; eul liric reconstituie în sine arca imaginilor pure, nepervertite („şi toate făpturile Domnului îşi află locul în mine"). Ceasul din turn contracarează strategia de retragere în sine numai parţial funcţională, deoarece se produce un continuu atac al „hienelor propagandistice" şi al „lipitorilor tinerei democraţii".

Imaginea sublimă se îndepărtează dincolo de fereastra devenită inaccesibilă. Vegetalul se scutură şi se macină. Adevărul este sugrumat de panglica tricoloră iar Vocea nu mai pronunţă, clar, conceptele. Poetul se transformă dintr-o existenţă valorizată în simplă prezenţă. Starea de fericire generală îl sperie. Scrie şi gândeşte haotic, pentru că a trecut rapid de la viziunea clasică la aceea modernă, şi nu a învăţat să se apere (***Opium***).

Inima repopulează universul interior al creatorului, reface lumea „cuvânt cu

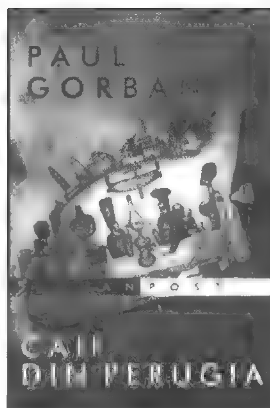
cuvânt". Inima probează existenţei copilului de odinioară şi face sufletul mai puternic decât trupul. Rezistenţa este lipsită de glorie, dar emblematică („trece chiar acum cu dimineaţa în braţe"). ***DesFacerea*** cuplului confirmă scindarea persoanei. Poezia este atinsă de "revoluţia scripturală" şi rămâne necitită, în timp ce noile manuscrise vor obţine gloria, intrând în memoria colectivă. Cei care mai cred în valori rătăcesc în ei înşişi, în căutarea unor mori de vânt interioare.

Sinceritatea refuzului îndreptat spre falsele valori şi automatismul cetăţenesc se transpun în imagini dure, susţinute prin termeni tehnici conotaţi negativ: generaţia imatură moral şi estetic este metaforizată ca „orfelinata cenaclieră". Ineditul lexical devine savuros, senzual în vecinătatea erosului pur: „Într-o metaforă atât de lipită de trup [...] îmbrăcată sumar/iubita". Pentru patriarhalul refugiat în aspiraţional, expresia este canonică, iar imaginarul tradiţional. Poetul pune în practică arta poetică a dublei referiri: către ontologic, către fiinţa autentică, ce aparţine umanului general şi către straniul particular, ce inscripţionează trăirea cu pecetea cotidianului (***Poezia azi***).

---

* **Virgil Diaconu**, *Secol*. Râmnicu Sărat, Editura *Valman*, 2011

TRANSPLANT CLANDESTIN ÎNTRE CER ŞI PĂMÂNT

Volumul lui **Paul GORBAN*** propune un spaţiu poetic de mare extindere şi profunzime, care intersectează şi chiar suspendă spaţiul real, căruia îi descoperă deriziunea şi sublimul. Toponimul din titlu conotează eufonii mediteraneene, iar metafora animală însufleţeşte meditaţia asupra lumii.

Perugia este o emblemă a colajului contemporan: reclamă şi himeră, modă şi stil, aparenţă şi esenţă. Din toate acestea se naşte versul „muşcat de tristeţe", urmărind sacrul estompat în profan. Caii Perugiei condiţionează imaginea nonconformistă a lumii-hipodrom, lume construită cu dublă utilitate şi dublă finalitate: distracţie-suferinţă, miză-câştig. Se adaugă sugestia peisajului vegetal, panoramată cu arcuirile măslinilor şi focalizată pe dâra de floarea-soarelui.

Arta poetică se asociază imagistic şi conceptual în majoritatea textelor: ilu-

ziile mănâncă iarba „care a ţâşnit ca un poem"; „poezia bâzâie prin bucătărie[...] eu sunt o ramă care bâzâie în jurul poeziei". Condiţia creatorului dezvoltă subteran universul reprezentărilor perugiene, redeşteptând conceptele şi ilustrând atitudinile. Postmodernismul, cvasiincriminat pentru apropierea prea mare de cotidian, se manifestă ca promoţie comercială avantajoasă, anulând delimitările sacru-profan, dar oferind prin aceasta ocazia reconstrucţiei interioare. I se adaugă snobismul: sloganuri despre sacru aglomerate, mixate cu mustrările de conştiinţă. Palierul metafizic este ironic surprins într-o glumeaţă caracterizare a creatorului: scriitorii „fac trafic cu moartea ".

Condiţia umană se conturează prin componentele sale sublime şi decadente, care funcţionează, în fapt, nedelimitate. „Caii" sunt oamenii, „nişte zei/ care înfulecă fluturi". Esteticul se alătură elegant erotismului: „bărbaţii/ care asmut sângele să se întoarcă în hăţişurile cerului". Universul redefinit liric are răsărituri „ca o tencuială căzută din cuibul lui Dumnezeu"; „singurătatea amară/ va coborî din cer precum un înger căzut". „Moartea e o defecţiune a raiului", deci o falie a perfecţiunii. Cel care filosofează asupra morţii se preocupă foarte mult de umanitate, iar cugetătorul atinge paroxismul în problematica extincţiei.

Implicarea tematică şi imagistică a tehnologiei informaţionale intensifică lirismul. Computerul este o parteneră atrăgătoare care consumă graţios timpul. Comunicarea pe Messenger mixează panseuri şi reconstituie adevăruri: „un computer toarce şi mormăie voci divine"; „încet şi sigur aprind/ LEDURI pe CER"; „tot pământul e pe facebook"; „viaţa[...] se dizolvă în pixeli/ ca şi când Dumnezeu şi-ar arăta celulele de îngeri".

Reinterpretarea parabolei dublează ironia şi adânceşte reflecţia, apropiind gnomicul: ceasul ursitoarelor este accelerat, deci se asigură nemurirea; scorpionul ataşat de oamenii din jur nu poate fi salvat, dar nici oamenii; femeia cojeşte mere, dar ar putea reteza şi aripi de înger; stuardeza lui Dumnezeu îşi oferă trupul, pentru foame şi sete, căci „totul este iubire, totul este imaginaţie".

Demersul liric al poetului este salvator, sub aspectul condiţiei umane, recomandând soluţii de supravieţuire şi depăşire a limitei. Ni se oferă „versul demn de a sta faţă în faţă cu moartea". Ni se oferă bucuria nesperată a existenţei cotidiene, în care putem identifica „ritmul comun al fericirii". Ni se confirmă farmecul redimensionat al jocului erotic, în care femeile sunt păsări răpitoare, bărbaţii evadează în speranţa independenţei iar amorul este tolerat. Ni se promite că acolo, în spaţiul sacru recreat, caii „nu suferă şi nu îmbătrânesc", ei se odihnesc ascultând aerul, în atitudinea sublimă a celui care intuieşte codul şi ia în stăpânire Semnificaţia.

---

* **Paul Gorban**, *Caii din Perugia.* Piteşti, *Paralela 45*, 2012

MAI DIVIN CHIAR DECÂT SIMFONIA

Ritmuri clasice, viziuni rafinate, formulări cu nebănuite virtualităţi lingvistice ne oferă **Lucia OLARU NENATI*** în volumul său antologic. Constantele creaţiei se identifică în primul text al selecţiei (***Poetul)***, unde variate modalităţi de conversie şi derivare alcătuiesc o emblemă specifică.

Universul bucolic bucovinean intersectează itinerariile dorului şi ale neliniştii germinative. Uimirea în faţa renaşterii perpetui conduce la motive lirice vegetale/ acvatice, care configurează starea de plutire şi ferventă aşteptare a miracolului. Efigii istorice şi culturale conferă latura afectivă a decorului primitor, cu extensie sacră. Simplitatea imaginii se corelează cu aceea a codului expresiv („străvechile tulnice... din străvechiul pământ"). Puritatea interioară şi exterioară este celebrată prin repetate expresii ale strălucirii. Astfel se arată „neştirea-n sentiment curată" şi „sentimentul spiralei" – vârtej de alb şi albastru. Faţa ascunsă a bucuriei este începutul de înţelegere („rotirea din vid"). Parafraza şi antiteza dezvoltă un limbaj poetic actual, deschis post-modernismului, în care cuvintele se scindează şi recuperează sonorităţi arhetipale.

Percepţia feminităţii este dublă: contemplativ-exterioară şi participativ-interioară (***Maternitas***). Este o „sete de formă a sufletului", care evoluează printre reperele afectiv – cromatice, căutând esenţa: verde halou – vegetală uitare. Creatorul are nostalgia stării iniţiale, de androgin, mai precis a unei corespondenţe feminin-masculin cu grad suprem. O altă imagine a feminităţii creatoare este *femeia –meşter* din balada jertfei.

Arta poetică proprie autoarei se defineşte ca o vânare a idealului. Instrumentele acestei întreprinderi sunt „vorbele", sufletul acestora – sferă semnificativă ce străpunge aparenţa lucrurilor identificând „scheletul de lumină". Un alt instrument este amintirea, cu formă de fagure în care se organizează experienţa „viului". Această organizare savantă redimensionează experienţa şi înţelegerea, aşezând-le printre „cele frumos trăite", compatibile cu armonia muzicii, într-o întrupare de „dumnezeiţă".

Variate atitudini şi tendinţe se combină în substanţa eului poetic de elecţiune, „şi-ţi ancorezi toate parâmele... într-un nou, liniştit înveliş/ Care are proprietate rară/ De-a se putea privi din afară". Este o clipă de reinventare lirică vizând formulele originale: oul („sferă cândva încălzită-n paradis"), lumina, apa, cerul („broderie de vânt cu imagini de nor"). Vocea impersonală defineşte metaforic, uneori suav ironic: „lucrurile au câte o zi a lor, au fluidele lor oculte".

Sonorităţi de cântec uitat însufleţesc texte rafinate, aflate în vecinătatea folclorului şi a ecoului eminescian (*Uitam să mă trezesc în zori*). Vârsta matură se ex-

primă prin imagine şi expresie, dar şi prin atitudine: „Să-ţi cucereşti apusul ca pe-o nuntă" (*Academia de aur şi purpură*). Sublimul, ca punct iniţial şi final, este exprimat în termeni neologici, având conotaţii străvechi: regn, efluviu-iubire. Motivul singurătăţii se insinuează în textura poemelor, relativizând percepţia de sine „nimicu-n nimic se întoarce/ şi osul în zbor se preface". Poezia este redefinită ca emanaţie a „Marelui Sine", care descrie în limbaj poetic felul cum vedea el că va fi lumea.

Ancorarea în mit, în mitul personal derivat din acela biblic, constituie substanţa poeziei de maturitate (***Stai şi scrie***). Elementele se reorganizează într-un univers personal, configurat pictural. Forma poetică devine sonet, celebrând nevoia de perfecţiune, setea de armonie ale unei voci lirice profunde şi complexe, care se descoperă pe sine în Sine.

---

* **Lucia Olaru Nenati**, *Sentimentul spiralei*. Iaşi, Editura *TipoMoldova*, 2012

CA O VICTORIE A VIULUI

Volumul din seria „Opera omnia" confirmă vocaţia de luptător, prin semn şi sens, a poetului **Cassian Maria SPIRIDON***. Este o redefinire a Poetului şi a Poeziei, într-o pădure de simboluri de - semnificate, cu imagini retopite în retortele imaginarului personal sau colectiv. Volumul reuneşte titluri din zece ediţii anterioare şi altele, inedite, conturând portretul Poetului care îşi asumă istoria, creând Poezia, ce îşi caută locul în ierarhia valorilor supreme.

Condiţia poetului este aceea de a se lupta cu sine însuşi, în parte pentru a disimula, în parte pentru a evidenţia umanitatea esenţială, care îi devine specifică. Eul poetic – expresie existenţială majoră- „înţelege şi minte", în fapt apreciază şi valorizează, reordonând cosmosul. El transifgurează realul pentru a-şi face „viaţa mai comodă", se dedublează şi redublează realitatea, transferând semnificaţia într-un dublu ficţional, marcat printr-o conştiinţă trează şi o sensibilitate ce reverberează.

Pentru a nu rămâne singur, faţă în faţă cu lumea, Poetul ia în stăpânire universul refăcându-i geneza şi intuindu-i extincţia – el însuşi reprezentând viziunea corelativă, subsumată genialităţii, dar şi demenţei. Poetul are în faţă realitatea crudă şi cuvintele veşnic neadecvate (străine, leneşe, cu sensurile multiplicate), realitatea consumându-se prea repede şi devenind instant parabolă. Existenţa este o intersecţie de suferinţă materială şi spirituală, nu întotdeauna simultane. Prezentul este apocaliptic: întuneric şi frig, care se încorporează reciproc.

Starea de poezie este una terifiantă, justificându-şi scopul prin menirea de a face oamenii mai umani şi universul instituit prin semne. Recompunând imaginarul prin reprezentări tehnico-experimentale (cum ar fi acelea ale subansamblelor fizice, chimice, biologice, militare etc.), textul poetic este o formă a strigătului, a exploziei, deci a suferinţei paroxistice care transcende moartea.

Hiperbola sentimentului care nu mai încape în trup, încredinţându-se spaţiului interstelar, structurează obsedant imaginea sinelui („pipăi golul/sau trec prin el"), imaginea aproapelui („în strălucitoarele ouă astrale"; „cu nesecata putere şi vrăjmăşie/a iubirii"), dar existenţa umană se opreşte în antecamera desăvârşirii, adică acolo unde nu mai resimte starea de graţie, ceea ce înseamnă că se îndreaptă spre moarte. Înţelegerea a toate îl face să continue (*Pornind de la zero*).

Imersiunea în istorie şi metafizică, având „luciditatea morţii", reprezintă o altă şansă a Poetului, care îşi justifică astfel Existenţa, chiar dacă Poemul e superfluu, deoarece contează efortul restrucurant al minţii. Uneori apare „groaza crescândă că nu-i nimic de gândit", dar construcţia se reface, cu trecut şi viitor, cu prezentul secvenţial al trăirii: „poemul scris de mine/dar împotriva mea". Jocul Eului cu Sinele se aseamănă cu acela dintre artilerist şi tunul aferent, într-un ***Mic manual de conversaţie***. Încrâncenarea trăirii şi contemplaţiei aduce oboseală, calm, disperare „cum ai deschide o uşă/fără a căuta pe nimeni" (***De dragoste şi moarte***).

Dincolo de partea experimentală, trecută prin simţuri, gândită, se derulează destinul care, nevizualizat fiind, este „un fel de nimic", iar cosmosul o materie nestructurată, în explozie şi urlet imanent, sugerând „eternitatea lui fie ce-o fi". De aici se vădeşte necesitatea unei legi morale cu formă umană – „dorinţa mărturisită timpului cosmic". Sufletul, „supus devenirii pe spirala cosmică" este cuprins de ceaţa ideologică „într-o secetă a lucidităţii" (***Poem sinucigaş***). Divinitatea este invocată ca ultimă instanţă a înţelegerii de sine („există/o risipă/a eternităţii").

Poemul se scrie cu disperarea de a fi, care a ratat cunoaşterea esenţială şi orânduieşte cuvintele „cum ai şterge din viaţă neantul". Rândurile scrise refac şi completează momentele netrăite sau ratate, în semnificaţia lor cosmică . Refuzând stările nenumite, entropice, versurile exprimă simplitatea iubirii, îmbogăţită cu imagini recompuse.

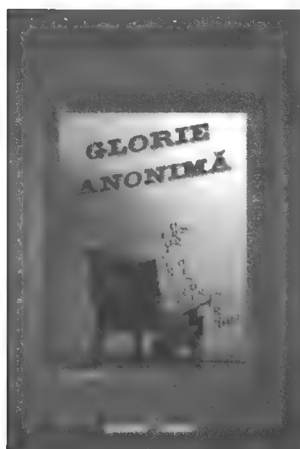
Atunci când ratează triplul salt al ieşirii din imanent, Poetul recuperează spaţiul imaginar al creaţiei, configurat din iarba care nu mai poate fi a doua oară călcată, odată ce a fost atinsă de imaterialitatea poemului.

---

* **Cassian Maria Spiridon**, *Cumpăna*. Iaşi, Editura *TipoMoldova*, 2011

PURPURĂ ȘI IARNĂ
SAU DESPRE VÂNAREA LICORNEI

Amalia VOICU

Volumul *Glorie anonimă* al lui **Nicolae PANAITE*** intenţionează să ia în răspăr butada *Sic transit gloria mundi*, însă cu amărăciune şi sentimentul ireversibilului, cum ar spune Jankélévitch. Din anonimatul gloriei se salvează însă, la modul pozitiv, poemele sale, cu titluri precum *Fructe ale îngenuncherii*, *Prin hăurile foii*, *Seminţe*, *Călătoria....* Pornit în căutarea *identităţii* (cuvânt invocat explicit în poezia *Toate reţetele*), precum orice poet autentic, devine inevitabil un *aimograf* (se poate citi emograf), adică un creator care îşi înmoaie pana în propriul sânge, ca în versurile: „în zile de cărbune/ vom trece prin a zorilor catapeteasmă/ fi-vom un nume/ cuie şi sânge-or cădea pe pământ/ jarul sfârşirii va-ncolţi în cuvânt".

Pe de altă parte, despovărat de sentimente inutile, N. Panaite este un neo-expresionist, care înţelege adânc menirea ambivalentă de Hrist a poetului, răstignit de către omenire şi mântuitor al acesteia prin frumuseţea poeziei (iarăşi şi iarăşi, „spini înfloriţi distilează sângele" sau „vorbele (...)/ zguduie geamurile ca o toacă", „şi parcă înaintez/ printr-o mare excesiv de sărată/ spre rugul aprins". Majoritatea criticilor au afirmat, de altfel, că N. Panaite este un fel de sacerdot al cuvântului; considerăm că, într-un sens opus, poetul se dezgoleşte, precum David, de inutilitatea cuvintelor, pentru a se arăta pe el însuşi în faţa creatorului. („Eu/ trecut prin sitele de spini/ te strig/ clipele parcă devin mai mici/ de pe marginile lor/ strâng ce se mai poate salva" (p. 24, *Muguri plesnind*).

Atunci când se identifică cu *violonistul*, poetul face bine diferenţa între cutia viorii, *forma*, şi *sunetul interior*, *fondul*, adeseori perorând asupra „tropilor ... ca nişte fluturi în jurul luminii", despre „gramatici şi semne de punctuaţie" pe care „le plivesc deşi stau gata să mă lovească" etc. Sintetizând în subtext sentenţe arhicunoscute precum „exegi monumentum", „hakot havalim...", despre subţirimea firelor vieţii poeticeşti şi, mai ales, despre „Etsi perasei i doxa tou kosmou" (cuvinte greceşti care

erau adresate, ce coincidenţă, în latină, în evul mediu, unui papă nou ales), creatorul le exprimă şi mai corect şi mai precis, sub forma „Cât de repede trece gloria lumii", în poemul *Firul anevoios*, care este de la un capăt la altul străbătut de *melancolie* - „Tu îţi pui furca/ şi caerul de lut în brâu;/ firul anevoios se mai toarce/ Sipetul devine o margine...".

Unii critici au considerat că N. Panaite ar face parte din generaţia tinerilor milenarişti; din fericire, el se desprinde de aceasta, sfidând zvonurile apocalipsei poetice şi păstrând viziunea eminesciană integrală, a celui care, parafrazăm „ca pasări ce zboară,/ deasupra valurilor,/ trece peste nemărginirea timpului". De aceea, decoruri *daliene* (à la Dali) şi frânturi de tablouri din grădina Ghetsimani („în rostiri te-nvelesc prin clepsidre şi străji") se întâlnesc fără să se incomodeze unele pe altele. Există şi un *laitmotiv* la acest scriitor: este vorba de *spini*, de aceşti mici muguri opriţi (care îl fascinaseră şi pe Panait Istrati, însă în altă formă), această plantă, glădiţa (lat. *gladius* – sabie), care a stat la loc de cinste în coroana lui Hristos. Celălalt versant, al cotidianului încărcat de spaime obişnuite, deţine ceva aproape hipnotic, care provine din rutina transfigurată de scriitor astfel - „pe gleznele sonore ale neliniştii/ din care tu dai la o parte risipirile/ precum mâna din faţa cobrei".

Din imperiosul cotidian, Panaite ajunge evident la *Sfârşitul din buzunar*, o suită de proze scurte, în care realismul magic sau, mai degrabă magicul realist al lui V. Voiculescu se întâlneşte cu realismul „real" al lui Marin Preda, însă toate acestea sunt depăşite în manieră curat moldovenească de către pretinsul prozator. Personajele mai mult sau mai puţin autobiografice, precum Ion Amariei, Goriţă a lui Vreme, mătuşa Aglaia, Catinca lui Coniac, Elisaveta lui Raclaru, Moş Mitru, Culae Frunză, Fâcu lui Sbângu, învăţătorul Ovidiu Condurache, neamţul Carol, Petru al lui Doloi ş.a. îşi împletesc destinele într-un soi de povestire diaristică, după modelul modernizat al biografiilor orale, insertate cu ornamente meditativ-poetice, de genul: „De fiecare dată, cu o zi înaintea venirii poştaşului, în marea şi centenara pădure a Cărbunarilor, din spatele casei, se aude un freamăt de copaci ca geamătul unei dureri şi nişte sunete asemănătoare celor de coasă, când este bătută"; „Răsăritul soarelui încălzea lemnul prelucrat până când apăreau pe el nişte semne văzute şi ştiute numai de moş Mitru" sau „Dacă la trecerea şoaptelor prin tavan nu se auzeau foşnind grinzile casei, acest ritual se repeta în fiecare zi, până când avea *încuviinţarea locului* că poate să înceapă". În acest fel, locaţii îndepărtate (şi detestate de orice navetist din împrejurimile Iaşului), precum Poiana Şcheii, Cioca-Boca, Bâcu şi Ipatele devin apropiate şi într-un fel agreabile sufletului omenesc, răsfrânte la modul nostalgic prin *halo*ul personal al naratorului/ autorului.

Între calea spulberată a poeziei, şi drumul bătătorit al prozei, poate că s-ar cădea ca scriitorul să meargă pe acesta din urmă, având în vedere că poemele sunt prea greu digerabile pentru nişte postmoderni sastisiţi de cultură, romanele vaste sunt

moarte și îngropate, ca vechile imperii, iar viitorul stringent, care depășește viteza sunetului pur, caută cu înfrigurare ori formele tranșante ale unei veritabile proze scurte, ori, în materie de poezie, densitatea inefabilă a micropoemelor de tip asiatic...

*

Această alăturare de termeni din titlu, *Purpură și iarnă*, declanșează inevitabil interogații în subconștient: ce legătură are purpura antică, pigmentul de culoare roșie descoperit de fenicieni din molusca *Murex brandaris*, cu albul înghețat al iernii? Aproape niciuna, ar putea răspunde cititorul leneș... Nenumărate, am putea răspunde noi, însă critica de bună calitate cere să nu anticipăm răspunsurile, până nu descoperim sensurile cărții. În primul rând, găsim unele conotații imperiale, inchizitoriale chiar, ale *cuvântului*, prietenul-tiran al scriitorului, care stă mereu în apropierea foii albe, provocând desigur revelația creatorului care se simte „precum un orb din naștere/ părăsit de toți/ și care brusc ar vedea..." (*Foaia rămasă singură*). Apoi poetul continuă acest fel de *hrisimopoetică*, ca să forjeze ideatic aurul împărătesc (!), adică harul poetic cu foloasele sale pământești, pentru a se întreba „La ce bun aurul/ dacă la întoarcere găsești/ pieptenul iubitei îndoit/ de nemaiatingerea mâinilor?!". Până și poetul, ca personaj liric, poartă nume încărcat de trimiteri bizantine, Constantin. Cromatica purpurie se insinuează și în poemul care amintește din plin versurile frisonante ale lui Blake: „Tiger, tiger, burning bright/ in the forest of the night,/ What immortal hand or eye/ could frame thy fearful symmetry?", stihuri care se preschimbă pe teritoriul noii poezii (*Se aud bătăi*) în următoarele: „Tigrul vine,/ îmi răvășește trupul/ și pleacă...// (...)// Tigrul iarăși se arată/ oasele îi ies afară/ aruncă în mine cu fiecare" ș.a.m.d.

Cât despre cealaltă culoare, albul imaculat, ea se convertește în mai multe secvențe referitoare la solzii peștilor, la aripile îngerilor/ uneori elfi („cugetarea se aseamănă cu ființe cerești/ cărora li s-au desprins aripile", iar oamenii se aseamănă cu niște „ciuturi pline de timp ce urcă și coboară/ din Dumnezeu", imagine superbă pentru nestatornicia, puținătatea sufletească, dar și „asemănarea" splendidă cu chipul Celui de Sus). Albul este întruchipat și de lumină, astfel - „în omătul adânc/ duhul luminii/ făpturile-și îngroapă...". Însă câteodată sângele sacrificial izvodește nestingherit în venele creatorului, „înflorește prin întuneric/ pustiul începe să vorbească/ noi pășim zilnic/ când pe o margine/ când pe alta/ a haosului și culegem crini". Iar crinii, în ultimă instanță, trimit în mod repetat și imperios (!) la destule poeme de inspirație

creştină, cum sunt *Între ceruri şi pământ*, *Vine lumina*, *Trandafirii Bethleemului tău*, *Ca fiul risipitor*, poezia religioasă fiind considerată anacronică în zilele noastre, dar de fapt ucronică în esenţa ei.

Câteodată alte nuanţe punctează discursul poetic în alb şi roşu, de pildă verdele şi negrul - „câte un greier ca o pradă/ aduce linişte cât o înserare vieţii sociale/ vârfurile acelor ce au ieşit prin vocabular/ ca dintr-o pernă zburătoare au dat în floare" (*Seminţe*). Impresionantă este la acest poet capacitatea de a surprinde moartea într-o manieră duioasă, aproape familiară, într-o manieră *analogică*, în sensul unei contiguităţi domoale între planul auditiv şi cel tactil: „Sunete de clopot se aud/ în pământ.// E semn că pe sub firele ierbii,/ mâinile clopotarului fac acelaşi lucru/ învăţat până la desăvârşire aproape un veac". Citãm aici, într-un context similar, în întregime poemul *Văd verbe*: „prin lut şi cer/ prin întuneric şi sânge/ văd verbe cum ies/ din gramatici pe cruce// şi ziua e grea/ ca o femeie ce naşte/ El va veni/ El era/ în lagărul lumii mai e Paşte". Arareori, apar în poeziile lui Panaite vagi efluvii erotice, precum acestea: „Sub tavanul ca o mantie de pământ/ trupul nostru se răstoarnă în văpăi".

La punerea în scenă a piesei *Socrate* de Dumitru Solomon, unul dintre personaje, tânărul Meletos („învăţatul") declară că „Cetatea noastră e plină de poezie" – în mod asemănător, poetul de faţă afirmă cam acelaşi lucru, în cheie ironică, despre urbea Iaşului (cu locaţii binecunoscute precum Biblioteca Centrală, Agronomie etc.), numită într-un fel „Mica Academie a Noimelor", în poemul extins *Festival*. Tot aici nostalgia îşi revarsă preaplinul astfel: „nopţile au devenit ca o argilă dospită/ prin care bulbii craiului nou abia încolţesc", iar poetul aproape că se confundă, uşor minulescian, cu toamna oraşului. Apoi, scriitorul revine mereu şi mereu la menirea sa dintâi - „Cu sânge lustruiesc ieşirile din beznă/ mă năpădesc şi ard secunde mătăsoase". Aceleaşi sonorităţi există şi în poemul *Reverber*, o combinaţie lexicală între *remember* şi *nevermore*, alcătuit obsedant exclusiv din substantive. Recurentă este şi expresia „mâna scriitoare", unde acţiunea de *a scrie* nu mai este văzută, ca de obicei, la modul masculin, ci dimpotrivă este asociată cu latura feminină, dar nu în sens peiorativ, ci în sensul căldurii omeneşti degajate de această nobilă activitate. Secţiunea *Suirea* este foarte bine realizată şi necesită mult mai multe comentarii critice...

Iniţial am promis că vom decripta toate legăturile semnificative dintre *purpură* şi *iarnă*, însă am ajuns astfel tot la un ghem de semnificaţii care nu se lasă uşor descâlcit, datorită talentului celui care scrie. Totuşi, îndrăznim a crede că este vorba de efigia unicornului, care este de un alb pur, iar atingerea sa cu oamenii de rând reprezintă aproape o ameninţare; de fapt, inorogul este masca adevărată a scriitorului, a celui care rămâne în turnul de fildeş, dar este zărit, din când în când, înţeles adică, şi graţie, de ce nu, „criticilor" săi.

În drum spre sud,
„Pleoapele vâscoase ale textelor lumii“

Emanuela ILIE

Într-o pagină memorabilă din ***Poetica reveriei***, Gaston Bachelard disocia, mai în glumă, mai în serios, între cantitatea, formele şi finalităţile actului de lectură specific *animei*, respectiv lui *animus*: „*Animus* citeşte puţin; *anima* citeşte mult. Uneori *animus* al meu mă ceartă că citesc prea mult. Să citeşti, să citeşti, dulce pasiune a lui *anima*. Dar când, după ce ai citit tot, te apuci să faci o carte din reverii, *animus* e cel care duce greul. Nu e lucru uşor să scrii cărţi. Din care cauză eşti mai totdeauna ispitit să le visezi". Ei bine, volumul de debut în proză semnat de harnicul critic literar **Adrian G. ROMILA**, ***În drum spre sud*** (Editura Brumar, Timişoara, 2012), este o astfel de carte nutrită din reveriile cuceritoare ale *animei*, pe care dorinţa de rigoare a trudnicului *animus* le disciplinează şi le investeşte cu sens. Reverii livreşti, mai întâi, pentru că mare parte din acest „roman de aventură" (cum îl defineşte eticheta peritextuală) se construieşte ca o hartă a Lecturii ideal(izat)e, în care autorul îşi cartografiază cu răbdare şi devoţiune reperele esenţiale ale existenţei sale de cititor împătimit, asiduu, „condiţionat de cărţi", alături de care păşeşte într-o „lume făcută din cuvinte şi imagini, care te atrăgea ca un sorb, ca un maelström cu pereţii fluizi, care te înghiţea pe de-a-ntregul şi te arunca într-un fel de pântec securizant, unde puteai sta cât doreai, lăsând timpul să agonizeze pe lângă tine". Indiferent, prin urmare, unde îl poartă povestea primară, construită principial ca un bildungsroman vădit autobiografic, el ajunge să gloseze pe marginea necesităţii de a alege între viaţă şi text, mai ales atunci când „inaderenţa la realitatea corozivă" a lumii este percepută drept copleşitoare. Spre deosebire, bunăoară, de colegul de liceu numit Mateo, care înţelege să îşi trăiască altfel şi să îşi încheie printr-o moarte violentă condiţia de marginal, Adrian, personajul-narator, evadează din „teroarea programului zilnic şi închisoarea liceului militar" prin ficţiunea salvatoare. „Primele evadări adevărate le făcusem cu ajutorul cărţilor", notează undeva eroul, apoi adaugă: „Nu încetasem defel pasiunea pentru cărţile despre mare, dar vroiam să-i iau pe clasici de la capăt. Aşa că am început sistematic cu Hesiod, cu Homer, cu Platon, cu Vergiliu, cu Ovidiu, cu tragicii greci (biblioteca liceului era destul de bine aprovizionată), fără să uit că se traduseseră şi se reeditaseră o grămadă de giganţi ai epicii universale: Gogol, Dostoievski, Tolstoi, Sartre, Malraux, Woolf, Joyce, Sabato, Kazantzakis, Bulgakov, Llosa, Marquez. Literatura se transformase pentru mine într-o

terapie, depăşind cu mult obligaţiile de şcoală sau simpla plăcere de lectură. Mă ajuta să dau prezentul la spate, să păşesc bucuros şi emoţionat dincolo de poarta ficţiunii şi să rămân colo, într-un timp binecuvântat". La fel ca aici, zeci şi zeci de pagini în care se rememorează copilăria comunist-cenuşie şi adolescenţa cazonă a lui Adrian vor fi practic transfigurate radical de această fascinaţie totală faţă de lectura percepută ca mod esenţial de supravieţuire sau ca o „călătorie şamanică pe tărâmul acela minunat în care ai vrut să fii dintotdeauna, de unde te întorci schimbat, cunoscător al tainelor unui *dincolo* cu o infinitate de deschideri".

În drum spre sud este însă mai mult decât un simplu elogiu al lecturii acaparatoare sau o ficţiune autobiografică axată pe dubla formare (ca individ şi ca Cititor). Cum spuneam şi mai sus, Adrian G. Romila ţine încă de la început să ne indice, prin intermediul peritextului, că şi-a propus mai întâi să scrie un „roman de aventură". Cititorii care îi vor citi cartea în această cheie vor putea găsi numeroase motive de satisfacţie în trama secundară, adică în povestea călătoriei metamorfotice, pline de aventuri uluitoare şi revelaţii formatoare, a lui Peter Heywood, aspirantul de pe Bounty. Şi cum reţeta epicii de aventuri nautice presupune amestecul bine dozat de mister şi suspans, dramatism şi exotism, picaresc şi pitoresc, din această călătorie nu lipsesc, natural, pericolele înfricoşătoare şi răsturnările spectaculoase de situaţie, comploturile şi revoltele, trădările şi pirateria, cuceririle de noi teritorii şi luptele acerbe pentru supravieţuire etc. etc.

Sigur, *aventura* spre sud a celui de-al doilea personaj nodal al cărţii se raportează nu numai formal la povestea lui Adrian – cele două istorii alternând până aproape de finalul unificator – ci şi printr-un sistem ingenios de referinţe, analogii, corespondenţe vizibile sau camuflate. Între care şi „febra scrisului" care să dea un sens superior vieţii, dar şi conştiinţa că „întotdeauna adevărurile unei istorii rămân în marginea poveştilor ei, pentru că nicio poveste nu le cuprinde pe toate". Urmărind atent cele două experienţe, cititorul înţelege practic faptul că ficţiunea *adevărată* a revoltei de pe Bounty este indisolubil legată de biografia livrescă a lui Adrian. Că inventarea lui Peter şi identificarea (Jauss ar spune simpatetică) cu acesta este justificată de neputinţa lui Adrian de a trăi cu adevărat dincolo de „carnavalul mincinos şi logoreic al poveştilor de hârtie". Că, în sfârşit, pe canavaua romanului de aventuri se înnoadă în acelaşi timp fire livreşti şi autobiografice, „croieli de vise", amintiri şi reverii ficţionale, exerciţii de admiraţie stimulate de lecturile revelatoare, dar şi de figurile cu rol esenţial în formarea scriitorului (notabilă, între ele, este mai ales figura Bunicului, „un personaj al vieţii în esenţa ei tare", evocat în tonurile cele mai calde). Firele se adună şi se desfac cu uşurinţă, într-o pânză narativă mai complicată decât la o primă vedere, pânză în care se întrevăd, când şi când, noduri postmoderne, atent legate: labirintul („galeriile subterane" sau cele maritime fiind invocate în mai multe rânduri), oglinda (există o serie de poveşti în poveşti, dar şi de reflectări multiple, nu numai în suprafaţa speculară), corpul cu diferitele sale reprezentări ficţionale (inclusiv ca mare fremătând de viaţă!), lectura şi povestea însăşi, focarul iradiant şi garanţia supravieţuirii (meta)ficţionale. „Pluteam pe apele vâscoase ale textelor lumii", iată propoziţia care spune totul despre esenţa postmodernă a obsesiei „marii AVENTURI" trăite, prin Peter, de Adrian.

În totul, o carte perfect rotunjită, în care bucuria de a gusta din „soluţia lecturii şi a călătoriilor în amintiri, în scenarii imaginate de mine şi de alţii" se întâlneşte cu dorinţa de a trăi plenar viaţa, iar fascinaţia irepresibilă faţă de Cărţile ce o pot substitui se împlineşte tocmai prin meditaţia pe marginea limitelor literaturii.

Cărţi comentate de George BODEA

ALTFEL DE INTERVIURI

Pe măsură ce citeşti o carte se întâmplă să-ţi aduci aminte de altele – asemănătoare sau mult diferite – ale aceluiaşi autor sau ale altora. Mulţi s-ar putea întreba ce are de-a face volumul ***Cioban la stele*** al lui **Dumitru BRĂDĂŢAN** (Suceava, *Accent Print*, 2013) cu povestirea ***Interviul***, publicată, cu doi ani înaintea morţii sale programate, de Ilarie Voronca la Marsilia. Cel mai de aşteptat răspuns ar fi nimic. Şi totuşi...

Interviul lui Voronca e mai degrabă un poem în proză cu un titlu în mare măsură în răspăr cu ceea ce de fapt se petrece în planul conţinutului: convorbirea dintre autorul (poet)-prozator şi sculptorul B (în figura căruia îl vom recunoaşte pe Brâncuşi – „ţăran dintr-o ţară dunăreană", ajuns să-şi împlinească destinul la Paris) se produce sub semnul tainei şi al iniţierii. Odată provocat, sculptorul monologhează ca un pustnic în singurătatea căruia a ajuns în cele din urmă cel îndelung aşteptat, poetul, singurul capabil să înţeleagă meditaţia referitoare la „neasemuitele giuvaere făcute din vid",, şi la „copleşitoarea lumină a plinului absolut".

Personajul narator ascultă şi, pe măsură ce înţelege, admiră fascinat spectacolul la care asistă lecuit de comuna teamă de moarte. Monologul creatorului alternează cu întrebările pe care cel care se prezentase în atelierul sculptorului ca reporter şi le adresează şieşi, importantă, între ele, fiind şi: „Dar ce făcea lumea în această vreme?" Întrebarea are gratuitatea ei, dar cu tot riscul de a-i minimiza rostul, s-ar putea formula şi un răspuns ca acesta: În lume se practica tot mai frecvent interviul, tot mai frecvent şi mai democratic, în rândul „personalităţilor" vizate intrând şi al „vedetelor" cu glorie repede trecătoare.

Cartea a doua de „interviuri etc." a lui Dumitru Brădăţan (Dumi Brad – cum îşi mai zice pe placul prietenilor) conţine mai multe „etc." decât „interviuri" propriu-zise. Textele lui Brădăţan sunt în mare măsură altceva / altcumva decât ne-o spun cumintea definiţie a speciei şi performanţele ei cunoscute. Nu numai că nu seamănă cu cele în general practicate, dar până şi între cele cuprinse în volum deosebirile devin şi ele un mod de a-l provoca pe cititor pentru ca nu cumva să-l cuprindă starea de monotonie generată de simpla alternare de tipul întrebare-răspuns. Aici jurnalistica şi literatura îşi au mâna cu folos, în aşa fel încât nu numai informaţia să conteze, ci şi contextul

în care dialogul se produce, starea sufletească a interlocutorilor, atitudinea unuia față de celălalt, efectul asupra celui care, cu textul tipărit în față, va deveni părtaș la convorbire. Cei doi devin adevărate personaje care confabulează și fac legătura dintre diferite pricini, căutându-le fireasca și posibila înrudire.

Printre cei intervievați, cei mai mulți sunt reprezentanți în sfera artelor: scriitori (Vasile Andru, Mircea Dinescu), critici literari (Alex Ștefănescu), actori (Radu Beligan, Gheorghe Dinică, Victor Rebenciuc, Mitică Popescu, Horațiu Mălăele, Al. Arșinel, Ion Caramitru, Leopoldina Bălănuță, Dem Rădulescu ș.a.), cântăreți, pentru toate gusturile (Johny Răducanu, Mădălina Manole, grupul „Pasărea Colibri", Adrian Copilul Minune...). Dintre reprezentanții altor categorii au multe lucruri interesante de spus „eminentul neurochirurg dr." de la spitalul „Bagdasar-Arseni" din București, unul din „fiii satului" Udești, și doctorandul în Științe politice, la Universitatea Princeton din SUA Aurelian Crăiuțu.

De fapt, toată lumea are ceva de spus: voluntar sau involuntar tot o spune. Totul e să i se dea prilejul. Până și din schimbul de replici cu dedesubturi cu „acela mic cu gură mare", adictelea „ușchitul meloman, nărăvitul mai abitir la maneaua de viță veche, cu sigla Romica Puceanu, o Gabi Luncă, pă bune!"... va ieși un „dialog fizic și vag metafizic însemnat de DumiB".

Pe unii dintre cei intervievați reporterul / scriitorul D.B. îi prezintă mai întâi cu deferență, cordialitate sau pe un ton șugubăț, după cum o cere situația. Alteori intervievații își realizează singuri ceea ce, mai în glumă, mai în serios, e numit „curriculum vitae", care poate deveni și „curriculum sexy" în cazul Danielei Gyorfi.

Numeroase sunt abaterile, când dialogul începe brusc de parcă s-ar fi reținut numai o parte dintr-o conversație care a început cu o vreme înainte. De obicei, în aceste cazuri, textele dobândesc înfățișarea unor „momente și schițe" – ar zice Caragiale –, a unor scheciuri – ar zice vreunul dintre cei intervievați, mai ales dacă ar face parte din breasla actorilor cu viguroasă prezență aici.

Multe răspunsuri ar fi de luat în seamă pentru ceea ce se spune dar și pentru felul în care se spune. Se pomenea la începutul acestei recenzii despre Interviul lui Ilarie Voronca, în care apare în prim-plan copleșitoarea personalitate a lui Brâncuși. Despre Brâncuși, dar și despre ații mai de demult ori mai de acum, vorbește și actorul de comedie (tragicomedie) Horațiu Mălăiele. Numeroase sunt raportările celor ce fac referiri la marile repere culturale ale lumii și ale țării. Nici incursiunile în spațiul realităților sociale și politice (De pildă ale lui Alex Ștefănescu) nu sunt de mare întindere. Preocuparea de căpătâi a autorului „interviuri-lor etc." este de a surprinde autenticitatea trăirii prin crearea unor situații care să atenueze disimularea. Și atunci se preferă limbajul frust, fără complicații de elaborare, uneori din preajma argoului, jocurile de cuvinte, zicerile în doi peri, insinuările, capcanele, ezitările trucate... Se reliefează astfel un transfer de naturalețe care permite practica unei indiscreții tolerabile.

Adeseori ai impresia că acela ce-și zice haiducește Dumi Brad își păstorește stelele încălecat pe deșelate pe un cal pintenog și mai având unul la îndemână, tot fără șa, zăbală și frâie, cu care îi îmbie pe cei întâlniți în cale: Am doi cai năzdrăvani care nu știu decât de călcâiele goale. Am putea merge o vreme alături aburcați pe greabenele lor. Noi am tâlcui despre una-alta, iar ei, ascultându-ne, o ști încotro s-o apuce...

DĂSCĂLIMEA, ÎNTRE CARNAVAL ŞI PARADĂ

Dacă printre conotaţiile mai vechi ale cuvântului *dascăl* – atunci când a fost folosit pentru a-l denumi pe învăţătorul de ţară – poţi desluşi o atitudine de respect şi simpatie pentru cel dedicat luminării copiilor sătenilor şi chiar satului în întregul său, în ultima vreme acelaşi cuvânt e întrebuinţat îndeosebi cu sensurile lui minimalizatoare chiar şi atunci când gărgăriseşte în gura politicienilor care îşi mărturisesc preocuparea pentru soarta învăţământului. Nu întâmplător Anton Holban şi-a intitulat un fel / altfel de roman al său ***Parada dascălilor***.

De-a lungul timpului, numeroşi au fost scriitorii români care s-au referit la realităţile diverse ale şcolii. Din rândul acestora se disting îndeosebi Caragiale, Slavici, Creangă, Delavrancea, Cezar Petrescu, Sadoveanu, mai sus pomenitul Anton Holban, Mircea Eliade, Marin Preda, la care s-ar putea adăuga o lungă listă de tineri scriitori contemporani ale căror nume vor deveni din ce în ce mai cunoscute. Recenzia de faţă este prilejuită însă de apariţia recentă a cărţii unui autor care a acumulat deja o îndelungată şi semnificativă experienţă de viaţă, inclusiv ca… dascăl.

Ca şi în cazul scrierii amintite a lui Anton Holban, nici ***Dascălii, dascălii…*** a lui **Marian DRUMUR** (Timişoara, Editura *Eubeea*, 2012) nu este un roman în înţelesul consacrat al termenului, adică o operă în care să întâlnim acţiuni şi personaje complexe, cu o evoluţie apreciabilă în timp ţi spaţiu, un sistem de relaţii interumane care să determine şi să motiveze reacţii, mentalităţi, psihologii şi fapte, în ultimă instanţă, destine.

Naratorul este un observator care se vrea imparţial, deşi unora dintre cititori li s-ar putea crea impresia că obiectivitatea e subminată de excesul de intenţie demolatoare, printre modalităţile comicului făcându-se apel frecvent la sarcasme, caricatură şi grotesc. Intenţia ironică e prezentă încă de la bun început, în titlul care sună deja ca o admonestare. Tot de intenţie satirică şi parodică ţin şi titlurile şablonizate ale capitolelor: *Primul consiliu profesoral*, *Simpozionul cadrelor didactice*, *Concursul de directori*, *Examene şi inspecţii*, *Încheierea situaţiei anuale*, *Întâlnirea foştilor absolvenţi*, *Centrul de votare*, iar *D-ale bacalaureatului* te duce deîndată cu gândul la ***D-ale carnavalului***.

Personajul principal, prezent la nivelul tuturor secvenţelor, este şcoala (aici Colegiul Mediu Tehnic din Stânişoara), ipostaziată prin galeria de personaje de rang secund ce-o reprezintă. În mai toate cazurile atrage atenţia comicul onomastic, asta încă din primul contact cu pagina cărţii, circumspect răsfoite la început, cu răsplătită curiozitate mai apoi. Multe nume par a-şi avea obârşia în sfera poreclelor: *Ciugulică* (dezorientată la primul contact cu oraşul şi şcoala), *Otânjoiu* (directorul perpetuu al liceului), *Răgălie* (Candelabru), *Babarău* (dăscăliţă şi dirigintă a mai multor generaţii), *Smărcoiu, Sigilant, Puţuie, Pogonici, Festeleiu, Hălălaie, Tâşmoacă, Deşelatu* (profesor de educaţie fizică), *Găgălice, Măgădău*.

Majoritatea sunt profesori şi maiştri, deşi în şcoală aflăm că sunt şi cabinete inginereşti. Şi elevii au nume pe măsură, nefiind mai fericiţi din punctul de vedere al recomandării onomastice: unul se numeşte *Mutu*, altul *Pluteţu*. Nici alţii nu scapă predestinării: *Resteu* e poliţist de proximitate, *Ugeru* (contabila şcolii), *Treisfetitu Avacum* (portar), *Spănăchie* (administratorul şcolii) *Marţafoiu* (lider de sindicat), *Răncău*

Pupica (preşedinta comitetului de părinţi).

Pe la şcoală descind individual sau „în ciurdă" tot felul de îndrumători, inclusiv profesori universitari, inspectori şi metodişti care de care mai faimos: *Dudurău* (universitar) *Şulfu* (inspectoare teritorială), metodiştii *Fuşeriu, Coştireaţă, Jarpan* şi *Făcăleţ*, desemnaţi pe criterii politice pentru că se „respectă algoritmul", observă *Măgădău.*

Dascălii, dascălii, cu o acţiune – câtă este, pentru că, de fapt, e mai mult vorba de o agitaţie browniană – începând şi sfârşind simetric (sosirea la şcoală a proaspăt repartizatei Ciugulică şi încadrarea ca suplinitoare la religie a Marcelei) reliefează o galerie de figuri didactice care fac mult caz de nobila lor misiune, dar, în fond, sunt o adunătură de rudimentari, inculţi, cabotini, vulgari, suficienţi, puşi pe trăncăneală, demagogi ai apostolatului şi ai politicii.

Pentru a surprinde cât mai exact agitaţia sterilă şi vidul moral-intelectual, scriitorul apelează la tehnica derulării de scene de tip stop-cadru şi flashback. Personajele resimt o nevoie irepresibilă de la vorbi până la a se ascunde după perdelele de fum ale cuvintelor. În ciuda frecventelor teste psihologice de care se face caz, unii dascăli sunt evident dezechilibraţi, maniaci şi perverşi. .

Prozatorul Marian Drumur vădeşte în cartea sa o capacitatea deosebită de a valorifica resursele limbii române. Replicile personajelor devin cel mai important mijloc de caracterizare, mai ales atunci când limbajul de lemn coexistă cu cel familiar şi argotic sau de-a dreptul licenţios. Dedublarea e una din trăsăturile constante ale acestei lumi cu pretenţii. Ea are rădăcini mai vechi. Se vede bine acest fapt şi cu prilejul Zilei Învăţătorului: după ce profesorul Aninoiu perorează „doct" despre „frumoase retrospective..., bilanţuri pozitive, solemnităţi...", se va plonja la nivel informal direct în „vânzoleala pozitivă" dintotdeauna; se va vedea acelaşi lucru şi atunci când promoţia „de argint" se reîntâlneşte cu foştii dascăli, între care şi cu diriginta Babarău. Aceasta îl recunoaşte cu oarecare dificultate pe fostul secretar UTC al clasei în chiar persoana elevului ei preferat. Semnificativ pentru evoluţia multora dintre absolvenţii de odinioară ai liceului este răspunsul pe care îl dă Popiţoiu, fostul coleg şi însoţitorul secretarului UTC de altădată, când cei doi „indivizi echivoci" (prima impresie a dirigintei din momentul când i se năvăleşte în „cabinetul de lucru"): *Pe scurt, am refuzat repartiţia, ştiţi cum era... direct la teslă; am făcut trafic de aur, ceva pârnaie [...], am plecat apoi în Germania... slavă muncii, m-am descurcat..., numai albine albe n-am avut... acum sunt consilier particular, cu studii postuniversitare recunoscute...* Modelul oferit de şcoală, al adaptării la situaţie şi al descurcării pe orice cale în viaţă, se vede că a funcţionat perfect.

Cartea se va încheia tot cu vorbele aceluiaşi director care îi prezintă în cuvinte de laudă novicei Marcela şcoala unde tânăra avea să-şi înceapă activitatea: *Priveşte bine, Marcela, făcu un larg gest circular directorul, câte atestate are şcoala noastră de-a lungul timpului! Evoluţia calităţii actului instructiv-educativ a fost pururi ascendentă în ultimii ani. Ia aminte, eşti într-un colectiv performant, sper să rămână aşa*!

Un aer înăbuşit de „totu-i praf, lumea-i cum este şi ca dânsa suntem noi" stăruie copleşitor peste toate. Nimeni nu pare a conştientiza tragedia. Naratorul nu comentează, el lasă faptele să vorbească şi vorbele să ... făptuiască, dar scriitorul ştie bine că a reuşit să-l provoace pe cititor să asiste la un spectacol care îl va pune pe gânduri.

A doua ediţie a cărţii acesteia aş vedea-o apărând sub egida Ministerului Educaţiei şi difuzată în şcoli, chiar dacă (sau tocmai de aceea) unii s-ar putea recunoaşte în paginile ei corosive.

Căci prozatorul Marian Drumur merită să fie citit cu atenţie de toţi cei care se simt provocaţi şi de întrebarea la care istoricul Lucian Boia a propus un răspuns în eseul ***De ce o Românie altfel?***

Lecția *Dilemei*

Când, spre sfârșitul anului 1992, Augustin Buzura mi-a propus, în calitatea lui de președinte al Fundației Culturale Române, să încerc lansarea unui săptămânal de cultură, eram, în materie de gazetărie, un debutant (...) Nu m-am simțit, niciodată, „șef" la *Dilema*. Ședințele de redacție erau colocviale, policrome, imprevizibile (...) Nu vreau să livrez o imagine idilică a efortului de echipă, nu vreau să minimalizez truda – inevitabilă și, uneori, epuizantă – a fiecărui coechipier în parte (...) A prevalat buna-dispoziție, plăcerea întâlnirilor și a mobilizării spontane, voluptatea anticipativă a „produsului" finit (...) Interesantă, de altfel, a fost și lecția capitalismului „de tranziție" pe care ne-au oferit-o împrejurările. Am început prin a fi subvenționați de la buget, ceea ce ne-a adus, din primul moment, suspiciuni infamante: eram „ai puterii", atunci când nu intram în corul critic al opoziției, și eram neloiali cu finanțatorul, atunci când criticam puterea (...) Am rămas, așadar, un săptămânal „de tranziție" în contextul unei tranziții fără sfârșit și al unei specii de capitalism care nu reușește să „treacă" spre propria lui esență...

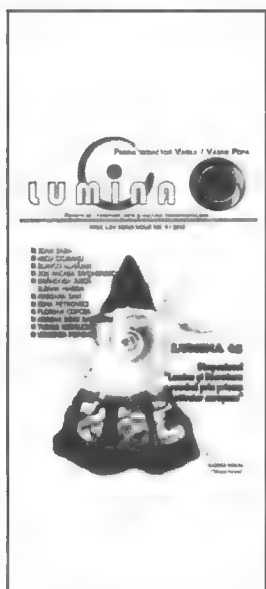
Andrei PLEȘU, *Dilema veche*, Anul X, nr. 468, 31 ianuarie-6 februarie 2013, pag. 3.

REVISTE CULTURALE - La aniversare

Zilele revistei *Lumina 1947-2012*

Revista noastră de literatură, artă și cultură transfrontalieră „Lumina", care apare sub egida C.P.E. Libertatea (Casa de Presă și Editură „Libertatea", Panciova, Serbia – n.n.), **a marcat în anul 2012, 65 de ani de la fondare. Românii din P.A.Voivodina și Serbia se pot mândri de îndelungata tradiție a revistei în cultura românească și în lume precum și de faptul că de-a lungul vremii a fost ghidată de personalități de primă mărime. Amintim că primul redactor „răspunzător", cum semna în anul 1947, a fost marele poet Vasile/ Vasko Popa, de la nașterea căruia s-au împlinit 90 de ani. În fruntea revistei s-au mai găsit: Mihai Avramescu în două rânduri, 1948-1949 și 1951-1955, Radu Flora în anul 1950, Ion Bălan din 1956 și până în anul 1976, o perioadă scurtă de timp Emil Filip (1976), apoi Slavco Almăjan (1976-1981), un singur număr a fost redactat de Aurel Gavrilov în anul 1981 care a fost urmat de Simeon Lăzăreanu din anul 1981 și până în 1994. Din ianuarie 1995 revista este redactată (spunem aceasta cu modestie și în contextul enumerărilor) de actualul redactor.**

Ioan BABA, *Lumina-revistă de literatură, artă și cultură transfrontalieră*, Anul LXV serie nouă, nr. 3/2012, p3

PELERIN DUPĂ PELERIN

Ioan RĂDUCEA

În pelerina sa de *pelerin în căutarea luminii*[1], arhimandritul **Timotei AIOANEI*** adună un nou grupaj publicistic, adică „articole, evocări, gînduri izvorîte din adîncul inimii”, reluate mai ales din ziarul „Lumina” sau rostite în diverse împrejurări, pe parcursul anilor 2010-2011 – ultimul text este de la primirea titlului de cetăţean de onoare al comunei Vînători, judeţul Neamţ.

Lucrarea se alătură altora, de aceeaşi factură, dintr-o serie iniţiată în urmă cu cîţiva ani, ale cărei titluri ne sînt şi enumerate, în al doilea paragraf al cuvîntului de început: ***Portrete în cuvinte*** (2007), ***Lumina din viaţa oamenilor*** (2008), ***Dincolo de cuvinte*** (2010). De data aceasta, volumul este deschis de o serie de ***Tîlcuiri***, întîia rostită de Bunavestire, căci aici socotim începutul mîntuirii noastre. Urmează un substanţial capitol (235 p.) de ***Portrete şi evocări***, de la Sfîntul Ioan Iacob de la Neamţ pînă la Preafericitul Daniel, Patriarhul României, cu pagini închinate părinţilor săi după trup; un capitol de ***Istorii*** (Binecredinciosul Voievod Ştefan cel Mare şi Sfînt; Sfîntul Ioan Gură de Aur – „sfîntul meu preferat”; Biserica Sfîntului Mormînt, cu minunea luminii ce coboară de Paşte); ultima secţiune, mai subţire, cuprinde răspunsuri duhovniceşti acordate în interviuri: despre spovedanie, despre post, despre păcatul sinuciderii, asupra căruia se insistă etc. Între acestea, un intertitlu frumos: „Omul este mare cînd stă în genunchi”.

Aşadar, în deschidere şi la final au fost plasate textele de gen omiletic, întocmite după cerinţele lumii de azi, faţă cu reporterul sau faţă cu grija umplerii coloanelor de jurnal. La mijloc, răzbătînd printre glorioase aduceri aminte, spectacolul lumii ecleziastice, cuprins de către un cleric foarte responsabil. Atent la doxologie, ca şi la ierarhii, el nu îşi va reprima nici simţul observaţiei, chiar dacă inteligenţa socială şi diplomaţia vor face să se proiecteze asupra fiecărui subiect îndeosebi luminile favora-

bile. De fapt, multe dintre personalităţile evocate nici nu au nevoie de întorsături de frază pentru a li se aminti viaţa lor creştineşte şi civic exemplară, suficientă fiind simpla punctare a biografiei. Aşa aflăm de monahia Pahomia Marinescu (1915-2011), care a petrecut *90 de ani* în mănăstire, activînd totodată şi drept asistentă-şefă a Spitalului Militar Bucureşti (1938), salvînd vieţi pe front, cu trenul sanitar, pînă în Caucaz (1941-1944) etc. Pentru asemenea cazuri se caută titrarea memorabilă, aici obţinută printr-o metonimie omagială: viaţa monahiei, stareţă a mănăstirii Pasărea, a fost ***Zbor de pasăre măiastră***!

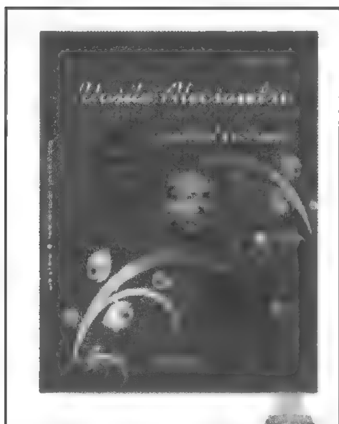
Retorica, întrucîtva romantică, aşa cum ne previne încă titlul, nu poate fi una convenţională nici în cazul unui ierarh care a marcat istoria recentă a Bisericii, precum ÎPS Bartolomeu Anania, căruia autorul îi este şi personal îndatorat. Însă, în afară de aceasta, este evident că personalitatea fostului mitropolit al Vadului, Feleacului şi Clujului îl preocupă, căci se apleacă asupra lui pe mai multe pagini, în două articole care înaintează către analiza psihologică, cu anume concluzii: „un monah atipic"; „un om al bucuriilor interioare, şi nu al manifestărilor exterioare". Se apelează la citate din operă, precum şi la parafrază, încă din titlul articolelor: „Peregrinului iubitor de Cuvînt şi de cuvinte"; „Amintirile unui peregrin...", cf. volumul ***Amintirile peregrinului apter***. Aceste trimiteri sînt cu atît mai semnificative cu cît lucrarea de faţă poartă încă de pe copertă vocabula *pelerin*. Autorul îşi va fi asumat opera marelui mitropolit şi va fi înţelegînd să o continue, chiar dacă se află departe de superioara sinteză de ghid de călătorie, ficţiune şi folclor călugăresc a volumului amintit sau de maniera memorialistică a altei lucrări evocate în text, ***Rotonda plopilor aprinşi***. De fapt, cartea ne poartă mai curînd pe drumul deschis de părintele Ioanichie Bălan în ***Convorbirile duhovniceşti***, cu aceeaşi idee de salvare de la uitare a valorilor ortodoxiei din spaţiul autohton, procedeul de bază nefiind însă interviul, ci evocarea sintetică.

În multe locuri se simte expresia encomiastică de tradiţie bizantină, camuflată între convenţiile elogiului de stil literar curent. Chiar dacă îşi găseşte uşor locul în galeria povestitorilor moldoveni – la portretul rezumativ, de fond etic, apelează şi Creangă – părintele arhimandrit se fereşte de şarjare sau de policromia pitorescului. Se caută peste tot fapta vrednică de luare aminte şi de cîteva ori se consemnează cu naturaleţe, deşi cam în treacăt, minunile văzute şi trăite. Pe lîngă aceea a luminii pascale, de la Sfîntul Mormînt, se reţin aura de pe chipul părintelui Ilie Cleopa sau degetele Mariei Angela Gheorghiu, care, la multe ore după moarte, s-au adunat ca de închinăciune.

---

* Arhimandrit **Timotei Aioanei**, ***Pelerin în căutarea luminii***. Bucureşti, Editura *Trinitas*, 2012

Luca PRISECARU

Ne-a încântat o carte relativ recentă despre **Vasile ALECSANDRI***... Mi-au atras atenția câteva lucruri mai puțin știute.

■ Prima întâlnire a poetului cu marea lui iubire, Elena Negri, s-a întâmplat în anul de grație 1840 (când apărea, de pildă, revista „Dacia literară"!), la moșia Pribești a lui Vasile Rosseti (Pribeagul), soțul Catincăi Negri (sora Elenei). Aflat în marginea șoselei Iași-Vaslui, conacul este în ample lucrări de restaurare de ani buni... Autoarea portretului la zi sancționează într-un capitol documentat inadvertențele, chiar ironiile care au însoțit comentariile la prietenia V. Alecsandri – E. Negri... Juna iubită este cea care îl stimulează pe scriitorul pașoptist să publice „poezii de colibă" (de inspirație folclorică). Descoperim că poemul *O noapte la țară* are moto din Constantin (Costache) Conachi, „poet a cărui muză fusese Zulnia, nume ce o desemna pe mama Elenei Negri"...

■ Prin capitolul „Călătoria între aventură și cunoaștere..." ne facem o imagine adecvată despre călătoriile mirceșteanului, despre pasiunea lui de înotător („se dedă timp de 30 de zile plăcerii înotului, scufundându-se în Ocean" – ca în ritualurile de inițiere, de care Alecsandri nu era străin – comentează **Suzana MIRON**). Este reprodus un ludic îndrumar/ rețetar pentru bună dispoziție (într-o epistolă către Ion Ghica): *... a suta parte dintr-un gram de călătorie în Austria, trei grame de călătorie în Germania de sus, o sută de grame de ședere la Paris, douăzeci de vizite la Expoziția din Londra, cincizeci de turism în Italia, totul înghițit sub formă de pilule timp de unul sau mai mulți ani consecutivi și stropit cu apa curată a Lethei...*

■ Tulburător este un episod proaspăt, cald, despre Unire, într-o epistolă adresată fratelui său, Iancu (stabilit la Paris), după ce a refuzat a fi domn al Moldovei, propunându-l pe Cuza: *... timp de trei zile populația Iașului s-a dedat la adevărate nebunii. Mase de oameni purtând torțe și tablouri alegorice străbăteau străzile strigând: „Trăiască prințul! Trăiască deputații! Jos strigoii!" (...). Am fost recunoscut în sania mea și într-o clipă mă văzui înconjurat de mai mult de 3000 de oameni care începură să strige salutându-mă: „Trăiască Alecsandri! Trăiască deputatul nostru!" (...) Muzica militară înainta prin masa compactă care mă înconjura! Atunci o voce începu: „Cântați, măi, hora Unirii, că Alecsandri au făcut-o!"*

Noi urale întovărăşite de dansuri, de cântece. Era minunat! Am fost astfel aiurit timp de o oră, după care mulţimea m-a lăsat liber pentru ca să se ducă să sărbătorească pe Kogălniceanu, Panu şi alţii (...)

Adio, dragă Iancule, sunt fericit de a fi rămas cu iubita mea independentă (Moldova – n.n.) *şi de a fi contribuit puternic să salvez ţara mea de o imensă calamitate* (ocupaţia rusească – n.n.).

■ Stabilit la Mirceşti (avea spre 40 de ani), revine în politică, la insistenţele lui Kogălniceanu, înţelegând că este util în momente grele pentru neam (... *Dee Domnul să fim scutiţi şi de mai rău. Ferească-ne Cerul de un război austro-rusesc, căci atunci am fi pierduţi. Pacea între două imperii s-ar încheia pe spinarea noastră, prin o amicală împărţeală între ele a României* – ***Scrisoare către Iacob Negruzzi***, martie 1878).

■ A debutat, cum se ştie, în „Dacia literară". După interzicerea publicaţiei, Mihail Kogălniceanu şi Constantin Negruzzi sunt exilaţi. Alecsandri rămâne un timp, singur, în Iaşii paşoptişti, să asigure „mersul progresului"...

■ În ţara unde „totul era de făcut", conştient de rolul presei, Alecsandri se întoarce din exil, în 1851, cu hotărârea de a scoate „România literară" (va apărea abia în 1855; apare şi astăzi, la... Bucureşti, ca săptămânal al Uniunii Scriitorilor, fără, din păcate, a se menţiona, pe frontispiciul publicaţiei, începuturile ei paşoptist-ieşene...).

■ Familia mirceşteană este reconstituită cu eleganţă şi rafinament. Gastronomia locală (în varianta soţiei Paulina), chiar şi după slobozirea ţiganilor, este savuroasă:

...Paulina, ca o adevărată gospodină din vremea veche, e foarte ocupată cu garnisirea cămarei, şi zău, a ajuns să deie acestei camere interesul şi priveliştea unui adevărat muzeu.

Pe planul întâi un rând de farfurii de răcituri (piftie - n.n.) *[...]. Pe al III-lea plan, grămezi de cârnaţi, orânduiţi fiecare la locul său, ca funiile vapoarelor. În sfârşit, în fund, o formidabilă aliniere de şunci care pot face concurenţă celor de IORK...*

■ Se ştie, Alecsandri este primul scriitor român căruia i se decernează un premiu european. Trimite, de la Mirceşti, în iarna anului 1878, poezia ***Cântecul gintei latine***, la Montpellier (Provence). Traducţiunele fac, uneori, literatură! Poemul apare în franceza provensală, italiană, germană, polonă, spaniolă şi catalană. Este transpus muzical de compozitorul italian Marchetti (autorul operei „Ruy Blas").

O stradă din Iaşi îi va purta numele. Junimistul Vasile Pogor era primar. Există şi astăzi strada Vasile Alecsandri! Din păcate, casa copilăriei, fost muzeu dedicat istoriei teatrului, a fost retrocedată...

Este numit cetăţean de onoare la Bucureşti. Reacţia poetului la toate scrisorile, telegramele, omagiile este a unui ponderat: *Norocul a vrut ca poeziile prezentate la concursul de la Montpellier să fie mai slabe decât a mea şi astfel am ieşit triumfător* (este mărturisirea lui cumpătată într-o epistolă către Iacob Negruzzi)...

■ Un capitol care ar merita atenţie detaliată este „Alecsandri, apropiatul Casei Regale".

Regăsim epoca, Peleşul, Monarhia europeană în acest context documentar.

Cartea Suzanei Miron e încă o dovadă bine articulată că literatura noastră îi datorează mult acelui „rege-al poeziei"....

---

* **Suzana Miron**, *Vasile Alecsandri: portret în timp*. Bucureşti, *Erc Press*, 2010

În 2010 se împlineau 50 de ani de când **Paul CELAN*** (Paul Antschel, Pavel Ancel) primea premiul Büchner pentru poezie al Academiei Germane de Limbă şi Poezie, precum şi 90 de ani de la naşterea sa la Cernăuţi şi 40 de ani de la tragicul său sfârşit parizian (s-a aruncat în Sena, de pe Podul Mirabeau, cel cântat în versuri de Apollinaire).

Lucian-Zeev Herşcovici abordează câteva aspecte ale hasidismului în Bucovina. Cercetătorul susţine că renunţarea la propria viaţă a lui Celan a fost rezultat al inadaptabilităţii („suflet de hasid" – om drept şi sfânt, dar marcat profund de suferinţa din perioada Holocaustului: deportarea părinţilor în Transnistria anului 1942, urmată de moartea lor). În Bucovina interbelică erau circa 128.000 de evrei în anul 1925, pentru a scădea la 93.000 în 1930... Spiritul hasidic al întemeietorului Rabi Israel Baal Shem Tov se exprima în filosofie, folclor şi mistică.

Norman Manea este prezent cu o tulburătoare conferinţă („Limba exilată"), cu textul „Dincolo de munţi", cu un dialog, precum şi cu paginile intitulate „Celan – 90 – Bucovina". Citām (pag. 222): „Pentru mine, cuvântul de început a fost românesc. Doctorul şi cei care se îngrijiseră de dificila mea naştere vorbeau româneşte. În casa părinţilor mei se vorbea româneşte; cea mai mare parte a timpului o petreceam cu Maria, frumoasa fiică de ţăran care mă îngrijea şi adora în româneşte..."

Alte importante, incitante pagini sunt semnate de **Alexis Nouss** de la Cardiff University (autor al volumului ***Paul Celan. Les lieux d'un deplacement*** – Lormont, *Editions Le Bord de l'Eau*, 2010); **Andrei Oişteanu** (***Soarele negru al melancoliei***, radiografie argumentată, cu incursiune în perioada bucureşteană a poetului – anii 1945-1947, invocându-l şi pe poetul Gherasim Luca, îmbrăţişat în eternitate cu Paul Celan în apele Senei de la Podul Mirabeau); **Cezar Gheorghe** (***Kadiş pentru Paul Celan***); **Andrei Corbea** (***Celan: traducător şi tradus***); **Delia Eşian**; **Angela Furtună** (despre cartea lui Alexis Nouss, precum şi cu un text ***Despre actualitatea lui Celan***); **Frieder Schuller** cu un mic studiu despre poezia ***Fuga morţii***, prezentă în întreg învăţământul german, poem din care oferim un fragment în traducerea Mariei Banuş:

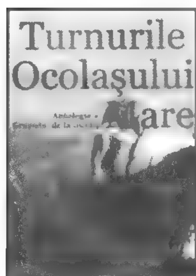
Negru lapte al zorilor seara îl bem
la amiază îl bem dimineaţa îl bem noaptea
îl bem şi bem
săpăm o groapă-n văzduh acolo patul nu-i strâmt.
În casă stă un bărbat cu şerpii se joacă el scrie
Când seara se lasă el scrie-n Germania ...

---

* **Caietele Anul Paul Celan 2010**. O culegere de texte fundamentale, îngrijită de **Angela Furtună**. Suceava, *Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera"*, 2011

CĂRȚILE PE MASĂ...

Liviu APETROAIE

Poezia anilor `90, în Neamț, cu loc de întâlnire Durău. Deja e vizibilă detașarea, descătușarea, bucuria simplă de a scrie poezie cu ferestrele larg deschise spre lume. Așa se vede producția grupului format acolo, în antologia recentă*. Volumul se deschide cu adnotările critice ale lui **Mircea A. Diaconu** despre **Adrian Alui Gheorghe, Gellu Dorian, Radu Florescu, Nicolae Sava și Cassian Maria Spiridon**, cărora li se adaugă, ca invitat **Vasile Tudor**. O carte document care vorbește depre primii pași ai optzeciștilor în lumea literară liberă.

*__Turnurile Ocolașului Mare__ – ***Antologie a Grupului de la Durău***. Iași, *Timpul,* 2011

*

Mai grav, mai profund, scrutând, ca și în alte volume, deziluzia și zădărnicia, **Vlad Scutelnicu** concentrază în volumul ***piramida Ka-zar**** un fel de metodă de a străbate neînceputul și nesfârșitul labirint al existenței, cel care se joacă subtil cu exploratorul său, aruncându-l din speranța de iluminare în obscurități care îl înving, sau, invers, dă iluzia ascensiunii.

Surprinde aplicat acest lucru Valeriu Stancu: „Poate de aceea, în *piramida Ka-zar*, autorul se vădește a fi un Sisif ce măsoară rostogolirea poverii sale, ***distanța între viață și moarte/ între noapte și zi/ între a fi și a nu fi***".

*__Vlad Scutelnicu,__ ***piramida Ka-*****zar**. Iași, *Junimea,* 2012

*

După șapte volume de poezie, începând cu debutul din 1989, o antologie este binevenită pentru **Radu Florescu***, acum, în preajma vârstei de 50 de ani, de unde poate pleca spre alte volume, dintr-o altă etapă, spre o altă antologie. Volumul, consistent cantitativ-calitativ, este oglinda neobositului periplu liric pe care și la propus ca proiect de confesiune spre lume poetul nemțean și te conduce, de la o carte la alta, în spațiul esențializărilor, al conceptelor prin care se poate construi. Orizontul poetic este dens, clar și liniștit...

*__Radu Florescu,__ ***poeme singure*** (antologie), Iași, *TipoMoldova*, 2011.

Poetul vrea să ştie ce e dincolo de Alpi; dintotdeauna. Astfel, ***Mâna siameză**** ajunge aripă. Şi veţi vedea cât zbor e în volumul recent al lui Lucian Scurtu. Sau plutire, pe valuri imaginare, condus de un atlet în alergare, prin strâmtori în care îţi admiri „nimicul". O naturală împăcare cu evenimentele limită, atât viaţa cât şi moartea devenind accesorii unui alt fel de destin, cel al transcenderii, al depăşirii. **Lucian Scurtu** a ales să treacă Alpii spiritului. Îmi mai place că superbul oraş Oradea e acolo unde trebuie să fie în carte: cu oameni şi locuri; şi Criş...

Lucian Scurtu, ***Mâna siameză***. Oradea, *Biblioteca Revistei Familia,* 2012

*

Mi-era dor de **Florin Dochia*** şi de bătrâna Câmpină şi aşa am reluat două volume de poeme, în care eul se mişcă intens, fuge şi revine, cu interludii, se închide în mansarde ca să aibă forţa evadării şi să primească „un dar de la alt drum". Toate acestea îi compun elegiile, „de pe strada mea", zice poetul, explicându-ne că orice drum sfârşeşte cu începutul, că orice evadare a imaginaţiei poetice se petrece static şi contemplativ, între mereu aceiaşi patru pereţi păziţi de igrasia vremurilor. Florin Dochia are avantajul însingurării, pe care mulţi îl refuză în dezavantajul disipării. Mai mult, el esenţializează până la ştergerea umbrei. Şi, astfel, imaginea devine clară... dar şi elegiacă.

---

* **Florin Dochia**, ***Cântece pentru ştergerea umbrei***. Ploieşti. *Premier,* 2010
* **Florin Dochia**, ***Elegii de pe strada mea.*** Ploieşti, *Premier,* 2011

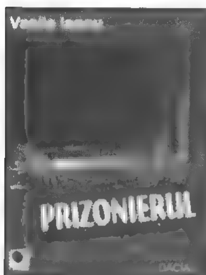
*

Cititorii lui **Viorel Mureşan** vorbesc, în genere, despre poemă suprarealistă. Chiar indică şi filiaţii, în acest sens, amintind de Gellu Naum, Şerban Foarţă, Leonid Dimov ori Dumitru Ţepeneag. Până la urmă, e vorba despre un poet născut, nu făcut, care scrie despre el cu nevoia de a se defini prin celălalt. Viorel Mureşan caută sau inventează vehicule în care să-şi suie sufletul şi să-l trimită în lume. Astfel, se petrec „cele nouă călătorii" şi „celelalte nouă călătorii", câte un repaus în „salonul obosit" şi, probabil, şi la ora aceasta contemporană, se mai petrece într-o călătorie. Poetul ştie, cu multă poeticitate, unde să plece...

---

* **Viorel Mureşan**, ***Buchetul de platină***. Cluj Napoca, *Eikon,* 2010
* **Viorel Mureşan**, ***soare tăiat cu o foarfecă***. Iaşi, *Tipo Moldova,* 2011

Vasile Iancu a avut ocazia, în anii tinereţii, să întâlnească o pleiadă de personaje tragice, marcate de anii războiului şi ai lagărelor sovietice, de la care a cunoscut, obiectiv, nefericita realitate a acelor vremuri. Prin romanul de faţă, ***Prizonierul****, prozatorul face necesarul gest de a oferi generaţiilor de acum tulburătoarele destine ale celor care au parcurs acele evenimente, aducând, un elogiu rezistenţei fizice, dar mai ales spirituale prin care aceştia, deşi învinşi, au rămas învingători. ***Prizonierul*** este numele generic pe care l-au purtat milioane de oameni prinşi în jocul aproape ilogic al istoriei, şi, dincolo de documentul care devine acest roman, întâlnim prozatorul autentic, slujitorul cuvântului greu şi responsabil de care este nevoie pentru astfel de subiecte.

Vasile Iancu,** ***Prizonierul. Cluj-Napoca, *Dacia XXI*, 2011

*

Scriam într-o cronică, odinioară, despre nelipsitele morţi ale lui **Lucian Alecsa**, în poezie sau proză, temă gravă care avea, în timp, să-i individualizeze opera. Până când, jocul acesta serios cu moartea a devenit chiar fapt de viaţă. Experienţa trăită cu spaimă, dar fără obişnuita frică, de Lucian Alecsa, acum câtva timp (aceea de a lupta cu cancerul), a devenit carte, o carte a salvării, câtă vreme ***Moartea este bine mersi****. Cum bine remarcă Dan Perşa, romanul are vigurozitate prin povestirea faptului trăit de oamenii ajunşi în iminenţa morţii, pe paturi de spital. Confesiuni care eliberează, care dau speranţă, care îndepărtează, fie şi pentru câteva clipe, marea plecare.

Deocamdată, ceea ce mă bucură la fel de mult ca lectura acestei cărţi, este că, în prezent, Lucian Alecsa este şi el... *bine mersi!*

Lucian Alecsa,** ***Moartea este bine mersi. Piteşti, *Paralela 45*, 2012

Anca Zavalichi
În *Țara de vis* a teatrului de animație

Florin FAIFER

Comit sau nu o indiscreţie, îmi îngădui să presupun că lucrarea **Ancăi ZAVALICHI**, ***Spectacolul-recital în teatrul de animaţie,măsura complexităţii creatoare a artistului păpuşar***, s-a înfiripat dintr-o frustrare. O nemulţumire, o tristeţe care a generat o seamă de frământări legate de profesia aleasă. Aşa s-ar părea... Anca Zavalichi e, în ochii mei (şi ai altora), o artistă de vocaţie, îndrăgostită de arta păpuşăriei, artă care însă nu o răsplăteşte pe măsură. O fi şi o chestiune de noroc. Dar nici ea, ca s-o spunem pe aia dreaptă, nu are o fire mai bătăioasă, să se ia la harţă cu ingratitudinile sorţii.

Păcat! Am avut prilejul s-o văd într-un spectacol la Teatrul Luceafărul şi m-au încântat puritatea prezenţei ei (de zână bună...), aura de luminozitate, glasul cu timbru argintiu. Dar, toate astea au rămas undeva în trecut. Cuminţenia încă tinerei artiste, decenţa, discreţia nu par deloc a fi nişte atuuri pentru o carieră scenică înfloritoare. Se cere îndrăzneală, ba chiar tupeu, şi un provocant fel de a fi. Nu e tocmai portretul Ancăi Zavalichi Ciofu.

Vorba rusului aceluia, ce-i de făcut? Întrebarea o va fi solicitat îndelung. Cum să-şi exprime sentimentul special pe care îl nutreşte pentru teatrul de animaţie, cum să facă să nu se piardă ideile, nuanţele unor idei, care îi vin? Aşa cum uneori se întâmplă, într-un ceas prielnic, a găsit răspunsul: *recitalul.* Formula a atras-o şi, pentru a o stăpâni cum trebuie, a simţit imboldul să purceadă într-un excurs, din aproape în aproape, în timp şi spaţii. În timpuri de demult, dar şi mai aproape de ziua de astăzi, într-un spaţiu unde magia predomneşte. O pogorâre într-o lume aparte, "mirobolantă", şi liberă şi suportând constrângeri, îngemănând real şi imaginar. Un "tărâm al misterului şi al miraculosului"... Nu înduioşează o asemenea imagine unduind printre candori? Cu adevărat, voi putea spune că am întâlnit păpuşari fericiţi! E un elan compensator, tămaduitor, să poţi escalada într-o utopie.

După o întoarcere la "originile magice" ale fenomenului, pătrundem în Antichitatea indiană, descindem printre osmanlâi (unde în mare vogă era teatrul de umbre), pentru ca să cutreierăm apoi prin târgurile, prin iarmaroacele din Europa, unde mişunau păpuşari ambulanţi purtând o lume într-o lădiţă. Dintre ei se vor desprinde, în timp, maeştrii nepereche. O evoluţie pe care autoarea o urmăreşte cu luare-aminte.

Disociind, căutând să aprofundeze (cu un recurs, între altele, la semantică), Anca Zavalichi – care, luptând cu propria-i fire, e bine să-şi exprime cu mai multă pregnanţă, cu mai multă încredere în sine părerile proprii – configurează tipuri de recital: în muzică, în dans, în teatrul aşa-zis mare. Şi, în capitole ce îşi au coloritul lor, sintetizează, într-un demers antropologic, câteva portrete de "solişti" cu majusculă –

Şamanul, Dalangul, Havalî, Păpuşarul de bâlci. Meritul, unul din meritele studiului pe care îl comentăm, este de a privi tot şi toate în arborescenţă, într-o încrengătură de relaţii (identificând, de pildă, în ceremonia magică elemente de limbaj păpuşăresc), imaginea, în demonstraţia-pledoarie, precumpănind asupra cuvântului.

Din ipostază în ipostază, tabloul se întregeşte. Este, în mic, o istorie a teatrului de animaţie, cu protagonişti, scenarii, jocuri specifice, în fine, cu anumite conexiuni posibile (aşa, de exemplu, la personajul Hanswurst s-ar regăsi "funcţiile magice ale şamanilor de altădată", după cum "clovnii muzicali ai târgurilor" par a fi "decăzuţi din rândul şamanilor"). E o reţea de înrâuriri, de (eventuale) filiaţii care se împânzeşte în întregul studiu, imprimându-i o coerenţă nu uşor de obţinut.

Nu-i greu să observi că Anca Zavalichi Ciofu prinde repede tot ce ţine de partea tehnică a unui spectacol de păpuşi. Cum sunt alcătuite păpuşile, cum funcţionează, cum sunt trezite la viaţă de măiestria mânuitorului. Şi mai ales cum se poate ajunge cu aceste, în fond, obiecte (in)animate în zone de spiritualitate, unde poezia se îmbină cu magia. Sunt, în viziunea păpuşăresei împătimite, clipe de "vrajă", "miracolul plăsmuirii" exercitând asupra ei o fascinaţie care nu alungă luciditatea.

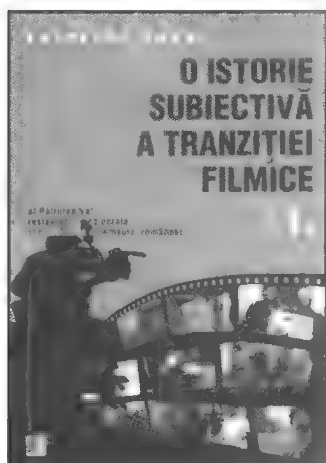
Revenind la "eroul" acestei exegeze, protagonistul unui recital. E un "factotum" – actor, regizor, autor de texte, scenograf, muzician. Un artist total, cu har de plăsmuitor, făcându-şi farmecele "la vedere", sub ochii noştri. Un maestru, dintr-o speţă privilegiată, cu scala ei de notorietăţi. Cumpănind, exegeta propune câteva medalioane - ***Serghei Obrazţov, Yves Joly, Philippe Genty, Alain Lecucq, Carles Cañellas, Neville Tranter***. Creionează şi o seamă de profiluri de animatori români, dintre aceia care şi-au investit talentul în spectacole-recital. Unde s-ar mai fi cuvenit insistat, pentru echilibrul argumentaţiei, este în partea de teorie. Din păcate, bibliografia ajutătoare nu e prea generoasă. Şi, de unde nu-i, nici Dumnezeu n-ar trebui să ceară!

Ar mai fi o observaţie de făcut. Există tendinţa, cumva de înţeles, ca oficianţii, să le spunem aşa, de pe tărâm păpuşăresc să privească totul, în jurul lor, cu încântare, de parcă ar sălăşlui într-o împărăţie ca de basm. Dar oare totul e încântător, e "magic", în acest univers? Nu suportăm uneori agresiunea unor zgomote în exces, nu încearcă să provoace hazul câte un vârtej de violenţe iscate dintr-un instinct belicos, nu înghiţim pe nepusă masă câte o porţie de trivialităţi, nu am ajuns să luăm ca pe ceva în ordinea firii şuvoiul de obsesii morbide în care colcăie degenerescenţa? Am dreptul, la un spectacol semnat Neville Tranter, să mi se facă silă? Ori nu am, fiindcă totul e bine şi frumos în cea mai bună dintre lumile posibile...

Ultimul capitol este o reflexie a Ancăi Zavalichi, o oglindă a reveriilor şi aleanurilor ei. După un voiaj prin acest " spaţiu al libertăţii depline", această "ţară a minunilor" care este lumea păpuşilor, scrutată prin prisma *spectacolului-ritual*, ea ne oferă un supliment: un scenariu în care nu doar işi proiectează cunoştinţele (ţinând de teatrul de umbre, teatrul de obiecte, pantomimă ş.a.), filtrând efecte sonore şi de lumină, dar işi etalează şi însuşirile care ar fi trebuit să-i hărăzească o soartă, o soartă artistică, mai bună. Un aer nostalgic învăluie acest text cu subînţelesuri confesive, în care întrezărim, în imaginarul fetiţei din poveste, Alice, "acel univers ideal, în care şi-ar dori să trăiască" Anca însăşi. ***Alice în ţara de vis***... E, desigur, ţara de vis a teatrului de animaţie.

FILMUL ROMÂNESC AL ULTIMULUI DECENIU LA RAPORT

Călin CIOBOTARI

Ca şi teatrologia, filmologia românească nu este una a excesului cantitativ. Ba din contra, cercetătorii în domeniu relcamă adesea penuria de texte critice sau istoriografice din zona teatrului şi a filmului. Iată de ce, apariţia unor cărţi dedicate fenomenului cinematografic reprezintă, fără îndoială, un eveniment. Iar dacă e vorba şi despre cărţi precum cea despre care facem referire aici - **Valerian SAVA**, *O istorie subiectivă a tranziţiei filmice. 1. Al patrulea Val, restauraţia mediocrată şi refondarea cinemaului românesc,* Editura Paralela 45, 2011 - avem de-a face cu un eveniment remarcabil.

Consacrat deja prin bine cunoscuta sa *Istorie critică a filmului românesc*, criticul Valerian Sava este una dintre puţinele voci autorizate care nu doar au *relatat*, ci au influenţat cursul unei cinematografii. Radiografierile sale exacte, diagnosticele estetice pe care le-a formulat în felurite ocazii, stilul rafinat eseistic, condimentat din plin de muşcător sarcasmm, au făcut din Valerian Sava un veritabil „regizor" al ceea ce aş numi prin conceptul de *metafilm*, înţelegând prin acest „meta" ceva din modul în care se decide posteritatea unei producţii cinematografice.

Poziţionându-se în dezacord cu definirile sociologice ale conceptului de *generaţie* şi preferând mai degrabă un criteriu de natură estetică, Valerian Sava împarte istoria filmului românesc în câteva *generaţii* distincte: prima generaţie s-a manifestat în intervalul 1911-1913, o a doua în perioada 1925-1928, o a treia s-a cristalizat în jurul anului 1940 (odată cu apariţia operatorilor de front şi marcată de „apariţia primului regizor-cineast", Jean Georgescu). O a patra e de găsit în intervalul 1955-1959, urmată apoi de generaţia anilor 70. A şasea, „boicotată drastic, până la a deveni inobservabilă, în faza cea mai represivă spiritual a dictaturii" e încadrabilă, spune istoricul, în a doua jumătate a anilor 80. Generaţia anilor 2000, născută după „fatalul" an 1999, ar fi, aşadar, cea de a şaptea, în bine argumentata clasificare pe care o face Valerian Sava. În interiorul acestei clasificări, Sava operează o alta, cu accent pe „lansările în grup"; termenul pe care îl utilizează acum este cel de *val.* Patru astfel de *valuri* identifică istoricul, ultimul fiind „apariţia efectivă, în anii 2001-2002 a *generaţiei răzbunătoare*,

prin Cristi Puiu (*Marfa şi banii*), Cristian Mungiu (*Occident)* şi Radu Muntean (*Furia)*". Tocmai acest ultim *val* face obiectul de studiu al cărţii aici discutate.

Colecţia de articole, interviuri sau dosare de presă (cele mai multe publicate fiind, de-a lungul timpului, în „Observator cultural") creează o imagine de ansamblu cât se poate de articulată şi realistă asupra unui deceniu filmografic complicat, cu suişuri şi coborâşuri, cu agonii şi extazieri de tot felul. Nu există producţie de film românească pe care ochiul atent al jurnalistului cultural să nu o observe, nu există eveniment notabil în lumea cineaştilor români de secol XXI pe care Valerian Sava să îl rateze. Adeseori scrie pasional până la visceralitate, însă analiza este, de cele mai multe ori, de o rigoare impecabilă. Textele sale nu doar transportă informaţie, ci o interpretează, o distilează redând-o îmbogăţită cu semnificaţii nebănuite.

Demersul lui Valerian Sava impresionează şi prin onestitatea cu care li se spune pe nume lucrurilor extrem de delicate din istoria cinematografiei de după 2000. Diferitele jocuri de interese, secvenţele în care finanţările publice au luat calea unor stipendiaţi moşteniţi din alte timpuri, apoi blocajul concursurilor de proiecte (până în 2010), „inerţiile instituţionalizate" şi aşa mai departe.

Nu cred că acest prim volum din proiectul lui Valerian Sava se adresează doar cinefilului doritor să-şi afle, reflectate în alţi ochi, propriile impresii. E o carte în care îşi găseşte majore satisfacţii de lectură intelectualul, în sensul general al termenului, degustătorul de scriitură inteligent construită...

În fine, m-aş bucura să aud că, într-o bună zi, *O istorie subiectivă a tranziţiei filmice* va fi tradusă într-o limbă de mare circulaţie. Ca şi filmul în sine, o astfel de *istorie* reprezintă, în definitiv, o carte de vizită autentică a cinematografiei româneşti, aşa cum este această cinematografie, cu bune, cu rele...

EX LIBRIS

Carmen MIHALACHE
Carte cu Ilie Boca
Bacău, *Corgal Press*, 2012

Daniel CORBU
Noi veşti despre pasărea oarbă Dali.
Poeme
Iaşi, *Junimea*, 2012

Condiţia intelectualului disident în România comunistă
Colocviile revistei „Mozaicul", ed. a XV-a
Craiova, *Aius*, 2012

PUBLICAȚII PRIMITE

Academia bârlădeană (Bârlad)
Acolada (Satu Mare)
Actualitatea literară (Lugoj)
Antares (Galați)
Antiteze (Piatra Neamț)
Apostrof (Cluj-Napoca)
Arca (Arad)
Ardealul literar (Hunedoara)
Arheu (Bârlad)
Astra (Brașov)
Atent (Timișoara)
Axis libri (Galați)

Baaadul literar (Bârlad)
Banat (Lugoj)
Biblos (Iași)
Boem@ (Galați)
Bucovina literară (Suceava)
Bucureștiul literar și artistic

Buletin Informativ Copyro (București)

Cafeneaua literară (Pitești)
Caiete Silvane (Zalău)
Caligraf (Drobeta-Turnu Severin)
Cenaclul de la Păltiniș (Sibiu)
Citadela (Satu Mare)
Conta (Piatra Neamț)
Contrafort (Chișinău)
Contemporanul (București)
Convorbiri literare (Iași)
Cronica (Iași)
Cronica veche (Iași)
Cultura (București)
Curtea de la Argeș

Discobolul (Alba Iulia)
Dilema veche (București)
Dilematica (București)
Dunărea de Jos (Galați)

Euphorion (Sibiu)
Ex Ponto (Constanța)

Familia (Banat, Serbia)
Familia (Oradea)
Feed Back (Iași)
Floare de latinitate (Novi-Sad, Serbia)

Hyperion (Botoșani)

Însemnări ieșene (Iași)

Letras Rumanas (Spania)
Lettres Roumaines (Franța)
Limba română (Chișinău)
Luceafărul de dimineață (București)
Lumina (Serbia)
Lumină lină (New York)

Memoria (București)
Mesagerul literar și artistic (Bistrița)
Mișcarea literară (Bistrița)
Mozaicul (Craiova)

Nord Literar (Baia Mare)

Oglinda literară (Focșani)
Orient latin (Timișoara)

Plumb (Bacău)
Poesis (Satu Mare)
Poezia (Iași)
Porto Franco (Galați)
Pro Saeculum (Focșani)

Ramuri (Craiova)
Revista Nouă (Câmpina)
Revista română (Iași)
România literară (București)

Scrisul Românesc (Craiova)
Secolul XXI (București)
Semn (Bălți, R. Moldova)
Septentrion literar (Cernăuți)
Spații culturale (Râmnicu Sărat)
Spiritul critic (Pașcani)
Suplimentul de cultură (Iași)

Teatrul Național Timișoara
Tecuciul literar-artistic
Tibiscus (Banat)
Timpul (Iași)
Tomis (Constanța)
Tribuna (Cluj-Napoca)

Vatra (Târgu Mureș)
Vatra veche (Târgu Mureș)
Vestea Bună (Răducăneni – Iași)
Visătorii (Puiești – Bârlad – Vaslui)
Vitraliu (Bacău)

Zon@ literară (Iași)

Wallonie/ Bruxelles (Belgia)

ANCA HRISTEA

Vasilian DOBOȘ

Dintr-un număr s-a întrupat lumea și după el și-a ordonat Dumnezeu Lucrarea. Numărul de aur. Măreția omului ar fi/este descifrarea Lucrării, iar descifrarea ermeticii cosmice, expansive și infinitezimale, revine matematicilor și gânditorilor aleși.

Anca Hristea reface, în călătoria sa inițiatică prin laboratoarele secolelor, istoria marilor meditații pentru esența lucrurilor, ordinea, măsura și frumusețea neastâmpărului uman, construind o carte: ***Elemente de matematică în artă***, cred că a treia, ca importanță, a unui român, după Matila Ghyka (*Le nombre d'Or*) și Zamfir Dumitrescu (*Structuri geometrice, structuri plastice*). În Europa impresiona tot cartea lui Matila Ghyka, Dali era extaziat de ea; poate și *Geometria secretă* a lui Charles Bouleau.

În cartea ei, Anca Hristea unifică istoric antichitatea cea măreață a lui Platon și Aristotel și Renașterea lui DaVinci cu contemporaneitatea, demonstrând simbioza, interdependența dintre matematici și arte, adăugând și matematica sunetelor, consonanțele dintre toate domeniile artei, relațiile numerice în structurile ritmice, melodice și armonice. O simfonie a Existenței. În lipsa armoniilor de aur totul se prăbușește. Într-o mulțime de numere, un număr neavenit crează haos, asemenea într-o mulțime de sunete armonice...

Cei nepregătiți, chiar ai domeniului științelor exacte, nu prea vor înțelege, or nu vor voi să fie armonici, nici cu efortul și reușita Ancăi Hristea, nici cu Lira lui Pitagora, ori gama de aur a lui Aristoxenos, nici cu știința proporțiilor a lui Fibonacci, nici cu studiul lemniscatei, ori astroidei, fără de care nu poate fi descifrată o parte a artei lui Horia Bernea (Prapori). Cine crede că opera lui Paul Neagu poate fi înțeleasă fără solidele platonice?

Din aurul lui Dumnezeu, din aurul aleșilor lumii, din aurul Ancăi Hristea, **avem...**

CĂRȚI PRIMITE (selectiv și cronologic)

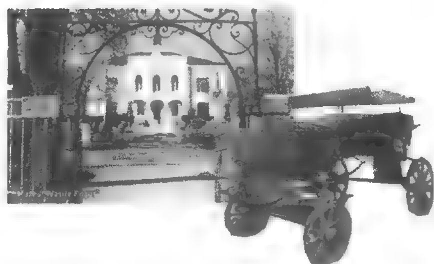
- **ŞCOALA MEMORIEI 2011**, Prelegeri şi discuţii de la a XIV-a ediţie a Şcolii de Vară de la Sighet. Moderatori **Ana Blandiana, Stéphane Courtois, Romulus Rusan**. Bucureşti, ***Fundaţia Academia Civică***, 2012;
- **Alexandru UIUIU**, *Ţara ascunsă*. Roman. Bistriţa, ***Charmides***, 2012;
- **Florentin POPESCU**, *Salonul cu portrete în peniţă*. Târgovişte, ***Bibliotheca***, 2012;
- **Ioana PÂRVULESCU,** *Viitorul începe luni*. Roman. Bucureşti, ***Humanitas***, 2012;
- **Dan Mircea CIPARIU**, *Singurătatea vine pe facebook*. Poeme. Cu 12 ilustraţii de Mihai Zgondoiu. Bucureşti, ***Tractus Arte***, 2012;
- **Luminiţa COJOACĂ**, *Untdelemnul norocului*. Versuri. Debut. Botoşani, ***Axa***, 2012;
- **Daiil HARMS**, *Despre modul cum s-a împrăştiat un om*. Traduceri, prezentare şi note de Radu Părpăunţă. Iaşi, ***Alfa***, 2012;
- **Cristian George ABREBENEL**, *Paşaport pentru zile de ceremonie*. Versuri. Timişoara, ***Brumar***, 2012;
- **Mihai PREPELIŢĂ**, *Şarpele cu două capete*. Nuvele. Bucureşti, ***Printech***, 2012;
- **Raluca ŞANDOR GORCEA**, *Când eşti obosit vrei acasă*. Versuri. Debut. Bucureşti, ***Herg Benet***, 2012;
- **Gheorghe SIMON**, *Amin Agapia*. Versuri. Prefaţă de Constanţa Buzea. Iaşi, ***Princeps Edit***, 2012;
- **Artur SILVESTRI**, *Portrete literare*. Colecţie coordonată de Mariana Brăescu Silvestri. Bucureşti, ***Carpathia***, 2012;
- **Miruna MUREŞANU**, *Lumina mântuitoare*. Versuri. Drobeta-Turnu Severin, ***Germinal***, 2012;
- **Maria NIŢU**, *Prezent continuu*. Eseuri şi cronici literare. Timişoara, ***Eubeea***, 2012;
- **Dorin MUREŞAN**, *Gestul animalului mort*. Roman. Bucureşti, ***Herg Benet***, 2012;
- **Graţian JUCAN**, *Mioriţa*. Articole literare. Satu Mare, ***Citadela***, 2012;
- **Francisco KOCSIS**, *Melancolii în formă continuată*. Poeme. Târgu-Mureş, ***Ardealul***, 2012;
- **Daniela GIFU**, *Păcatul neliniştii/ Le péché de l'inquiétude*. Poeme. Versiune franceză de Maria Penzes. Prefaţă de Theodor Damian. Cluj-Napoca, ***Eikon***, 2012;
- **Ion CORLAN**, *Dulap de vânătoare*. Roman. Cu o prezentare Cornel Ungureanu. Timişoara, ***Brumar***, 2012;

- **Liviu-Ioan MUREŞAN**, *Poeme din Subcetate*. Versuri. Cu prezentare de Eugen Evu. Vatra Dornei, ***StudIS***, 2012;
- **Eugen EVU**, *Amintiri care vor veni/ Memories to come*. Versiune în engleză de Muguraş Maria Petrescu. Prefaţă de Theodor Damian. Târgovişte, ***Singur***, 2012;
- **Mariana CĂLINESCU**, *Pământul care fură*. Roman. Sibiu, ***Arhip Art***, 2012;
- **Mihai AMARADIA**, *Poeme pentru cutia ta poştală*. Roman. Constanţa, ***Ex Ponto***, 2012;
- **Daniel SĂUCA**, *Tranşee & şantiere*. Incursiuni şi alte posibile meditaţii puse în chip de jurnal. Zalău, ***Caiete Silvane***, 2012;
- **Teodor OANCĂ**, *Vitrina cu rondeluri*. Craiova, ***Universitaria***, 2012;
- **Emanoil TOMA**, *Exilat în mine însumi*. Roman. Adjud, ***Armonii culturale***, 2012;
- **Viorel LICĂ**, *Noul manual de ascuns trecutul*. Poeme. Bucureşti, ***Tracus Arte***, 2012;
- **Marian CIORNEI**, *Viaţa – o lecţie. Confesiuni*. Îngrijitor de ediţie Ion N. Oprea. Iaşi, ***Pim***, 2012;
- **Dumitru IGNAT**, *Aruncare de zaruri*. Publicistică. Botoşani, ***Quadrat***, 2012;
- **Constantin CIOROIU**, *Blana leopardului*. Roman. Constanţa, ***Ex Ponto***, 2012;
- **Menuţ MAXIMINIAN**, *Noduri în haos*. Poeme. Timişoara, ***Eurobit***, 2012;
- **Daniel DRĂGAN**, *Visul poetului unic Neum*. Postfaţă şi note de Virgil Borcan. Braşov, ***Arania***, 2012;
- **Bică Nelu CĂCIULEANU**, *Al nouălea rai*. Poeme deasuprarealiste. Prezentare de Daniel Corbu. Iaşi, ***Feed Back***, 2012;
- **Mariana PÂNDARU**, *Aproape linişte/ Almost silence*. Versiune în engleză de Muguraş Maria Petrescu. Deva, ***Danimar***, 2012;
- **Ecaterina NEGARĂ**, *KartEa*. Poeme din 2004. Orhei, f.e., 2012;
- **Ilie DAN**, *Stejarul fulgerat*. Distihuri. Iaşi, ***Vasiliana '98***, 2012;
- **Carmen MIHALACHE**, *Carte cu Ilie Boca*. Bacău, ***Corgal Press***, 2012;
- **Bogdan Mihai MANDACHE**, *Introducerea către Lumină*. Fragmentarium. Versuri. Grafică de Mircea Popiţiu. Deva, ***Emia***, 2012;
- **Pr. Sever NEGRESCU**, *Din cuvinte răstignite*. Versuri. Prezentări de Cornel Ungureanu şi Aspazia Oţel Petrescu. Iaşi, ***Doxologia***, 2012;
- **Petre RĂU**, *Eden în cădere*. Versuri. Galaţi, ***InfoRapArt***, 2012;
- **Eugen STEŢCU**, *Pânză mov a obsesiei*. Poeme. Cu prezentări de Eugen Simion, Gheorghe A. M. Ciobanu şi Cristian Linescu. Piatra-Neamţ, ***Crigarux***, 2012;
- **Alex DRĂGHICI**, *Valea Bună*. Poezii. Drobeta-Turnu Severin, ***Prier***, 2012;
- **Radu CIOBANU**, *Nemuritorul albastru*. Roman. Timişoara, ***Excelsior Art***, 2012.

Revista poate fi procurată
în *reţeaua muzeelor literare ieşene* *(tel. 0747.499400, 0232.213210 secretariat)*,
în *reţeaua de librării Sedcom Libris*,
precum şi prin comenzi la *Zirkon Media* (tel. 021.2551918)

1. **Muzeul** „Ion Creangă“ (Bojdeuca), inaugurat în anul **1918**
2. **Muzeul** „Vasile Alecsandri“(Mirceşti), inaugurat în **1924**
3. **Muzeul** Mitropolit „Dosoftei“ (Literatură veche), inaugurat în **1970**
4. **Muzeul** „Mihai Codreanu“ (Vila Sonet), inaugurat în **1970**
5. **Muzeul** „Vasile Pogor“ („Junimea“), inaugurat în **1972**; reconstituit în anul **2007**
6. **Muzeul** „Otilia Cazimir“, inaugurat în **1972**
7. **Muzeul** „Mihail Sadoveanu“, inaugurat în **1980**
8. **Muzeul** „G. Topîrceanu“, inaugurat în **1985**
9. **Muzeul** „Mihai Eminescu“ - inaugurat în **1989**; **Colecţia** „Istoria Teatrului“ - inaugurată în **1976**
10. **Casa** „Nicolae Gane“ (Centrul de muzeologie literară), inaugurat în **1993**
11. **Muzeul** „Constantin Negruzzi“ (Trifeşti-Hermeziu), inaugurat în **1995**

PARCUL COPOU
HERMEZIU-TRIFEŞTI
MIRCEŞTI
Str Codrescu
Bulevardul CAROL I
Str Lascăr Catargi
Şoseaua Sărăriei
Str Sărăriei
Str Simion Bărnuţiu
Str Păcurari
Piaţa Mihai Eminescu
Str Mihail Kogălniceanu
B-dul INDEPENDENŢEI
Str Arcu
Str Cuza-Vodă
Str Ştefan cel Mare şi Sfânt
Str Elena Doamna
Str Anastasie Panu
Str Zlataust
Str Otilia Cazimir
Piaţa BUCŞINESCU
TUDOR VLADIMIRESCU

DACIA LITERARĂ
Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Vă invităm
să susţineţi apariţia
publicaţiei,
prin **abonament,**
în formula:
1. COMPANIA NAŢIONALĂ
„POŞTA ROMÂNĂ“
2. MUZEUL LITERATURII ROMÂNE
(Str. Vasile Pogor nr. 4, Iaşi, cod 700110)
prin mandat poştal
în sumă de 31,20 lei (*intern*)
şi 42,60lei (*extern*),
cu menţiunea
pentru **Daniela ILIE**
(tel. 0232.410 340 sau 0747 499 400,
între orele 9-15).
Sumele pot fi virate
către **Muzeul Literaturii Române,**
la Trezoreria Iaşi,
cod IBAN:
RO26TREZ4065004XXX000320.

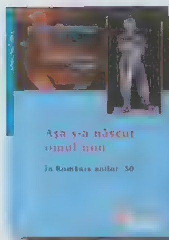

Dacia literară
apare în tiraj de **1000 exemplare**

Tipar executat la TIPO-LIDANA SRL
Suceava, tel. 0230-517 518

Date de apariţie ale revistei:
ianuarie-februarie (nr. 1-2)
martie-aprilie (nr. 3-4)
mai-iunie (nr. 5-6)
iulie-august (nr. 7-8)
septembrie-octombrie (nr. 9-10)
noiembrie-decembrie (nr. 11-12)

EX LIBRIS

Dorin-Liviu BÎTFOI
Așa s-a născut omul nou. În România anilor '50.
București, *Compania*, 2012

Alexandru ZUB
N. Iorga.
Brăila, *Muzeul Brăilei / Istros*, 2012

Ion SIMUȚ
Vămile posterității.
București, *Editura Academiei Române*, 2012

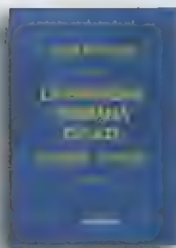
ARHIVELE NAȚIONALE IAȘI
180 de ani de cultură.
Iași, *Timpul*, 2012

Eugen SIMION (coord.)
Dicționarul Literaturii Române. Vol. I-II
București, *Univers Enciclopedic Gold*, 2012

Cezar IVĂNESCU și Lucian VASILIU
Dialoguri televizate (despre cărți și nu numai...)
Iași, *Junimea*, 2012

Ioan HOLBAN
Literatura română de azi.
Iași, *Tipo Moldova*, 2012

ISSN (Tipărit) 1220-7322; ISSN (Electronic) 1584-2657

Preț: 4 lei

www. dacialiterara.ro

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIV (serie nouă din 1990) nr. 116-117 (5-6 / 2013)

„Fiul Omului", grafică de Vasilian Doboş

www. dacialiterara.ro nr. 5-6 / mai-iunie / 2013

DACIA LITERARĂ

Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Serie nouă din anul 1990
- **Director** (1990-2007): *Lucian* ***VASILIU***
- **Redactor-şef** (1990-1992): *Val* ***CONDURACHE***
- **Redactor-şef** (1996-2004): *Ştefan* ***OPREA***

Redacţia şi administraţia:
CENTRUL DE MUZEOLOGIE LITERARĂ
Str. Nicolae Gane, 22A, cod 700110
IAŞI, ROMÂNIA

tel. 0747 288 499 sau 40 / 0332 / 102 852
fax 40 / 0232 / 213 210
E-mail*: dacialiterara@yahoo.com*
Adresă web*: www.dacialiterara.ro*
Blog: *www.dacialiterara.wordpress.com*

Revista apare sub egida USR

Editori
- MUZEUL LITERATURII ROMÂNE IAŞI
- CONSILIUL JUDEŢEAN IAŞI
- SOCIETATEA CULTURALĂ „JUNIMEA '90"

DACIA LITERARĂ

NR. 5-6 (116-117) ANUL XXIV (SERIE NOUĂ DIN 1990)

2013

IAŞI • ROMÂNIA

SUMAR

DE-ALE JUNIMII

3 *Textul regăsit:* **Aurel Leon** - „Junimea" ţine şedinţă...
5 **Adrian Dinu Rachieru**: Despre „dualismul eminescian"
18 **Iulian Marcel Ciubotaru**: Contribuţii la activitatea de revizor şcolar a lui Mihai Eminescu
26 **George Bodea**: „Gând purtat de dor" (***Ioan Ţicalo***)
28 **Theodor Codreanu**: Antropogonie eminesciană (***Carmina Mimi Cojocaru***)
31 **Constantin Cubleşan**: (In)actualitatea lui Eminescu (***Florin Oprescu***)
34 **Luca Prisecaru**: Viaţa repovestită „de o străină gură" (***Florina Ilis***)
36 **Ion Filipciuc**: Căsuţa în patru ape... (***Dumitru Irimia***)
48 **Nicolae Scurtu**: Noi contribuţii la biografia lui Ion Vlad
54 **George Popa**: Viaţa filozofică, viaţa poetică

SCENE CONTIMPORANE

59 *Arhiva lirică:* **Radu Gyr** - *Vizita*
60 **Alexandru Zub**: Acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga
63 **Stelian Dumistrăcel**: Caragiale restitutus
66 **Constantin Coroiu**: Greaţa de literatură şi antidotul ei (***Eugen Simion***)
70 **Vlad Zbârciog** (Chişinău): „Sinteză de simţire şi luciditate" (***Ion Hadârcă***)
Poezii de:
73 **Kiki Demoula** (Grecia)
76 **Sterian Vicol - 70**
Proză de:
77 **Viorel Dianu:** Lumea nouă
Chestionar cu accente ludice. **Răspund în acest număr:**
83 **Gellu Dorian**
87 **Ioan Holban**
90 **Gheorghe Schwartz**
93 **Maria Pilchin** (Chişinău)

CLEPSIDRE. MOUSAION

Dialogurile „Daciei literare":
97 **Andrei Brezianu** - Mărturii despre exilul românesc (interviu de **Tudor Petcu**)
106 **Grigore Ilisei**: Amintirea unei întâlniri memorabile - **George Uscătescu**
109 **Liviu Grăsoiu:** Motive lirice voiculesciene - iubirea
113 **Amalia Voicu**: Ioan Gh. Savin - un apologet modern (I)
117 **Adrian G. Romila:** Despre G.T. Kirileanu
119 **Luca Piţu**: Roland Barthes - între profesorul N.I. Popa şi romancierul Renaud Camus
124 **Vasile Iancu:** Editura *Fundaţiei Academia Civică* şi valorile memoriei noastre
127 **Ioan Răducea**: *Semen est sanguis christianorum*
129 **Florin Faifer**: Din lumea teatrului. Medalioane
131 **Liviu Apetroaie**: Cărţile pe masă...
134 **Vasilian Doboş** - ***Numărul de aur***: George Popa 90
135 **George Stanca**: Însemnări ale memoriei. Cezar Ivănescu (I)

In memoriam Olga Rusu:
137 **Olga Rusu:** Cum a prins viaţă Muzeul „C. Negruzzi"
142 *Un „poet al imaginii" - Constantin-Liviu Rusu* (interviu de **Călin Ciobotari**)
145 **Sorina Bălănescu:** Mâhnire
146 **Constantin Ostap:** Nasc şi la Moldova...
146 **Ioan Timofte:** Lucrul bine făcut

DE-ALE JUNIMII

TEXTUL REGĂSIT

„JUNIMEA" ȚINE ȘEDINȚĂ... *TABLOUL PICTORULUI C. AGAFIȚEI**

Aurel LEON

În ultimul timp s-a pornit la Iaşi o acţiune pentru ştergerea colbului de pe gloriosul trecut cultural al capitalei Moldovei.

Chiar Luni seara, are loc la Teatrul Naţional un festival închinat povestitorului Ion Creangă.

Constantin Agafiței - ***Junimea*** (tabloul în ulei)
expus în expoziția permanentă de la Casa „Junimii" (Muzeul „Vasile Pogor" Iași)

Cu acest prilej amintim opera de curând terminată a talentatului pictor C. Agafiţei, care inspirându-se din documentele arhivelor ieşene, a pictat societatea „Junimea”, aşa cum ţinea şedinţă în casele lui Titu Maiorescu.

Opera lui Agafiţei se află la Biblioteca Municipiului din curtea bisericii Golia.

Într'un tablou de proporţii impresionante, ne sunt prezentaţi toţi membrii celebrei societăţi, adunaţi în jurul lui Mihai Eminescu, care citeşte.

În primul plan se disting Maiorescu, Creangă, Jak (sic! - n. red.) *Negruzzi, Pogor, P. P. Carp, Rosetti, Tasu, Panu, Culianu şi Naum.*

Urmează V. Conta, A. C. Cuza, C. Meissner, Gane, Xenopol, Suţu, Slavici, Coco Dumitrescu, Caragiale, Paicu, Melik, Burlă, Bodnărescu, Caraiani, Leon Negruzzi, Ianov şi alţii.

Fresca pictorului Agafiţei, care ar putea fi intitulată „Junimea ţine şedinţă”, învie o pagină de glorie din istoria Iaşului cultural.

Prin această lucrare, Agafiţei s-a dovedit un artist dotat cu calităţi de compoziţie, care ar putea da lucruri de valoare, dacă bineînţeles ar avea concursul celor în drept.

Pentru executarea tabloului de acum, Agafiţei n-a fost ajutat decât de puţini, adică acei cari au înţeles valoarea picturii lui.

Pentru a-şi acoperi cheltuielile, Agafiţei va scoate fotografii după tablou, şi care vor fi distribuite la şcoli şi persoanelor ce se interesează de prestigiul cultural al oraşului nostru.

Cu aceste fonduri, pictorul va deschide în primăvară o expoziţie închinată „Junimii”.

În primul plan vor figura portretele lui Eminescu şi Creangă.

Strădania, talentul şi sacrificiile pictorului C. Agafiţei merită încurajate...

* În: **ziarul „Opinia“, Iaşi, *an XXXIV, 27 februarie 1938***

DESPRE „DUALISMUL EMINESCIAN"

Adrian Dinu RACHIERU

Antiteza, observa încă Mihail Dragomirescu (e drept, pornind de la o lămuritoare sugestie eminesciană), ar defini personalitatea marelui poet şi gazetar. În timp, îndemnul de a dezvălui coerenţa interioară a operei sale prin armonizarea fragmentelor, dorinţa de a identifica în cosmosul său liric „constantele universului imaginar" (cu o vorbă a lui Gh. Ciompec, 1985) a devenit o preocupare obsesivă pentru frontul eminescologilor (unii ocolind cu prudenţă sau chiar ignorând, observăm, producţia gazetărească). Doar poetul să intereseze? Cel care îşi recunoştea „puţinul talent", fiind gata chiar să renunţe la poezie, considerată „un incident al tinereţei", închipuind, însă, *o altă lume*, expresie, fireşte, „a geniului rod". Dar gazetarul, cel prea „grăitor de adevăr", trezind aprige adversităţi, poate fi uitat?

Într-o vacanţă „de sacrificiu", aflăm, trudind la o primă variantă (un studiu *descriptiv*, încheiat în 1980), Mircea Cărtărescu finaliza un „volumaş" bazat pe *o singură idee*: „drama eului (eminescian) scindat", opusul în discuţie fiind „un loc geometric al unor obsesii şi fascinaţii comune" (1, 184). Ignorându-şi înaintaşii şi absolutizând *scindarea eului* ca unic principiu / *invariant explicativ*, Mircea Cărtărescu nu avea în vedere, precizăm, disjuncţia poet / gazetar. Cercetând „aisbergul" liricii eminesciene, el constata că poetul, introvertit, predispus la visătorie, pierzând încrederea în realitatea existenţei, „coboară o treaptă ontică" (1, 23). Iar episodul întâlnirii nocturne a copilului Mihai cu propriu-i chip reflectat în apă (o întâmplare presupusă, plauzibilă) devine schema explicativă, „de esenţă", o experienţă decisivă, configurând lumea interioară a poetului, animată de pulsiuni obscure! Şi, desigur, un model psihanalitic, „de lucru", coborând „în adâncul subconştiinţei". Opera toată ar sta, zice exegetul, sub semnul scindării eului; de unde setea reunificării, neputinţa întregirii şi, de aici, „chinul nesfârşit" (1, 144). Rămâne o întrebare (nedeslegată): dacă *dublul eminescian* a conştientizat această „despărţire" a fiinţei; mai degrabă nu, vom spune, poetul mărturisind, chiar la începuturi, într-o epistolă trimisă lui Iacob Negruzzi, în 1870 (însoţind poemul *Epigonii*), că *fantazia* rămâne „mama imaginilor", dar că reflecţiunea (prezentă, aşadar) oferă „scheletul" („care-n opere de artă, preciza junele poet, nici nu se vede").

Ion Negoiţescu amintea, în *Istoria* sa, de „unitatea excepţională a personalităţii" (2, 111), răsfrântă în orizontul romantismului, încercând a acredita superioritatea postumelor. Lăsată în nedesăvârşire şi „somnolaritate", dezhumată, poezia plutonică, de mari voluptăţi vizionare, îmbibată de mitos, închipuind o „demonie cosmotică" se vădea, sub pana romanticului absolut, *solidară* cu ideaţia publicistică. Cu influenţă „rea", aceasta din urmă, preciza imediat criticul, „împătimită", invectivată, de un „şovinism pustiitor", desfăşurând un vizionarism politic naiv; sau, altfel spus, „oarbă de patimă" (2, 109), câtă vreme, pledând pentru prezervarea rădăcinilor, pentru un purism etnic „cvasimitologic" condamna, pamfletar, „lepădăturile".

Din felurite pricini, virilul spirit schizoid a fisurat perspectiva totalizantă, impunând ideea rupturii între poet şi gânditor, ignorând „cât de unitară" a fost existenţa materială şi sufletească a poetului-gazetar. Sau acceptând, cu generoasă îngăduinţă, doar un posibil numitor comun: *romantismul fundamental*. Eminescu, însă, a fost un „organ complet", constatase definitiv G. Ibrăileanu. Încât, efortul de a identifica un principiu ordonator, liant al operei pe toată întinderea şi adâncimea sa, a însoţit obsesiv strădania eminescologilor. Fie că a fost pomenită maioresciana *seninătate abstractă* ori *setea de absolut*, fie că a fost invocată *melancolia* (la George Gană, o categorie „culturală") sau *antiteza* (relaţia antitetică însemnând, la Cristian Tiberiu Popescu, coabitare), fie că, în fine, s-a vorbit de emotivitate, spiritul hyperionic (George Popa), amintita „scindare a eului" sau „mărcile dialogale" (la Gheorghe Doca), Eminescu fiind un „geniu dialogic" (3, II, 463). Toate, de fapt, dorindu-se *invarianţi explicativi*, se regăsesc în fiinţa celui care stăpâneşte centralitatea canonului literar românesc. O *icoană totală*, reamintim, încerca să propună şi D. Caracostea, ca promor al criticii genetice la noi (v. *Personalitatea lui Eminescu*). Nesaţiul intelectual, „setea de absolut" contraziceau răspicat verdictul lui Titu Maiorescu. Or, D. Caracostea, dimpotrivă, atrăgea atenţia asupra „polarităţii vieţii şi creaţiunii lui Eminescu" (patimă, tortură, afirmare şi negaţiune în exces). Ceea ce gazetăria eminesciană a probat plenar.

Eminescu stăpânea, precum puţini, „cunoştinţa trecutului românesc" şi aşeza – după spusa lui Iorga (1934) – faptele mărunte, trecătoare, în „maiestuoasa curgere a dezvoltărilor istorice". Iubea ritmul organic, nu febra salturilor; cinstea, prin imersiunile sale temporale, fiinţarea arheică în istorie, paseismul regresiv şi îşi mărturisea fascinaţia medievalismului şi miracolul conservării, apărând această „insulă de latinitate roasă pe margini", mereu ameninţată, constrânsă, prin *deromânizare*, să-şi uite limba şi obârşiile. Era implicat, dar netranzacţional şi vădea – constatase E. Lovinescu – „dârzenie ideologică". Combustia, salahoria la *Timpul* (unde „şi-a spus părerile") l-au obosit, înlăturând imaginea unui Eminescu serafic, inaderent.

Aşadar, vom spune şi noi, *nu există un singur Eminescu. Dualismul eminescian*, schiţat de E. Lovinescu (în 1926), îi părea marelui critic „inexplicabil". Ca editorialist pătimaş, anunţând, prin recuperarea prozei politice în epoca interbelică, ivirea unui *nou Eminescu*, consolidând mitul deja înfiripat, el făcea figura unui luptător „înfipt în realitatea vieţii". Să fie aceasta doar „o irosire de energii", cum credea acelaşi Lovinescu, suspectându-l chiar pe poetul-gazetar de un pesimism inautentic (ca „ideologie împrumutată"?) Perpessicius, dimpotrivă, subliniind valoarea literară a *ziarismului*, evidenţia tocmai importanţa „complimentară" a acestei opere, citită, în timp, pe linia liberalo-rosettistă, prin lupa dogmatismului ori, mai nou, în numele corectitudinii politice.

Se admite îndeobşte că, odată cu epoca gazetăriei ieşene, întinsă până în octombrie 1877, Eminescu devine ziarist, „profesiune potrivită cu structura personalităţii sale", nota Dimitrie Vatamaniuc (4, 37). Debutul propriu-zis se consumase, însă, în 1870 şi e legat, şi în publicistică, de numele lui Aron Pumnul. *Curierul de Iaşi* apărea din 1868, iar Eminescu intra în redacţie în mai 1876, răspunzând de „partea neoficială". Mare cititor de presă, va urmări avid jocurile diplomatice, războiul din Balcani, consecinţele pe plan internaţional şi, cu acelaşi interes, în chip de „cronicar" al evenimentelor din „societatea ieşeană" va comenta viaţa teatrală şi muzicală, prelegerile junimiste ori apărându-l pe Maiorescu, acuzat de plagiat (*Logica*, 1876). Tot în *Curier* se va lansa în consideraţii „eva-

luative" asupra producţiilor literare botoşănene; un I.V. Adrian, de pildă, „necorect în formă şi lipsit de gânduri serioase" (*Opere*, vol. IX, p. 318) nu scapă nepedepsit. Proiecţiile tânărului Eminescu, reînviind o lume veche, configurează epopeic mitul naţional. Vizionar şi criticist, el trăieşte „în freamătul vieţii naţionale", observa D. Murăraşu. Dragostea de neam devine o religie, mărturisită ca atare: „Iubim ţara şi naţia noastră astfel cum n-o iubeşte nimeni, cum nimeni n-are puterea de-a o iubi" (v. *Timpul*, 22 februarie 1879). Cum naţiunea este „regulatorul tuturor gândurilor", Eminescu, identificându-se cu fiinţa naţională, se va bate pentru ca poporul, „setos de viaţă proprie", să acceadă, neîngrădit, la puterea de creaţie, recuperând „simţul istoric". Analizând în repetate ocazii situaţia românilor din Transilvania, gazetarul va nota că *persecuţia* (prin maghiarizare, desnaţionalizare, „ficţiune diplomatică") este „o sumă de putere vie cheltuită de zădar". Ca „scriitor demofil" (5, 28), blamând „cultura frazelor", cititor habotnic de tipărituri vechi şi cronici bătrâne, mare călător, bătând ţara (cu trupele teatrale sau ca revizor, *întărâtându-se* – scria I. Negruzzi – „în dragostea sa pentru poporul de jos"), Eminescu aducea ca argument forte *îndreptăţirea istorică*. Şi cerea o literatură sănătoasă, cu „pene româneşti", pe „baza largă a geniului naţional". O literatură care „rezumă poporul", prea sătul de „roadele" (pârguite) ale demagogiei (v. *Timpul*, 8 iunie 1879).

Chemat la *Timpul* de Slavici (ziarul fiind „pe dric"), lucrând cu zel şi lăsat să scrie „cum îl taie capul" (spunea, în amintirile sale, Lascăr Catargiu), Eminescu a stârnit mari controverse. Şi a fost scos din joc. Evident, n-a fost un „executant" politic docil şi nici un „împrumător de idei". Publicistica sa, în pofida dezordinii în editarea volumelor academice a devenit, brusc, vizibilă odată cu apariţia volumului IX (iulie 1980), bucurându-se de un larg ecou. Chiar şi de intervenţia lui Moses Rosen, rabinul şef în acei ani cerând *reintroducerea cenzurii pentru scrisul eminescian*, cum nota indignat D. Vatamaniuc (4, 37). Iar poetul, deturnat de la travaliul său, intrat în „eclipsă" şi, la scurtă vreme, în glorioasa-i postumitate, a confirmat cu strălucire ceea ce tânărul Eminescu abia întrezărea, sperând (v. *O scriere critică*) că „vom avea şi un împărat al poeţilor" (*Opere*, vol. IX, p. 81). Se va fi gândit la sine? „Va fi cam greu – admitea poetul –, deşi sîntem de o natură ce nu despeară niciodată". Marele poet şi-a ţinut cu asupra de măsură făgăduinţa. Dar gazetarul?

*

* *

Tratat anistoric, ridicat în ochii posterităţii la rangul exemplarităţii, adevăratul Eminescu a fost, deseori, „pierdut" sub crusta aprecierilor „generaliste", fiind convocat ca argument suprem în orice demonstraţie şi desfigurat prin comentarii partizane, colorate ideologic. Şi dacă în ipostază lirică s-a dovedit a fi „cel dintâi fapt pozitiv al poeziei noastre" (după aprecierile lovinesciene), tot criticul de la *Sburătorul* amenda publicistica eminesciană considerând-o o „eroare fatală". Cum o veche doleanţă, restituirea *in integrum* a operei eminesciene s-a împlinit, avem prilejul de a cerceta, întorcându-ne, cu scrupul documentaristic, la text, atât atelierul poetic, cât şi scrierile îngropate în ziare, exerciţiul gazetăresc – avertizase Al. Oprea (6, 9) – relevând „multiple şi fruste ipostaze". E drept, o gazetărie tratată diversionist-ideologic, sub presiunea circumstanţelor, suportă şocul manipulărilor; încât, citit mai încoace cu lupa *corectitudinii politice*, textul eminescian – de un patriotism ardent, se ştie – poate fi suspectat şi acuzat de naţionalism fervent şi reacţionarism xenofob. Eroarea se dovedeşte dublă; fie extrăgând textul din context (din rama epocii, altfel zis) şi cercetând detectivistic dacă analizele ieşite din pana poetului sunt „co-

recte politic", fie aplicându-i filtrul corectitudinii politice prin actualizări forţate, ignorând standardele epocii „de emisie". Remarcabilă prin întindere şi consecvenţă, publicistica eminesciană, cu teribile implicaţii şi influenţe *nu trebuie citită în sine*, nota M. Ungheanu (7, 295); ocolită sau luată „în antrepriză", provocând exaltare (cazul lui A.C. Popovici) sau gesturi minimalizatoare (precum reacţia lui G. Panu, pentru care gânditorul Eminescu era un biet visător), suportând „lecturi" dirijate sub pecetea speculativismului desfigurator, „bucurându-se" de amputări editoriale şi distorsiuni interpretative, gazetăria a fost trăită dureros de poet, până la identificare cu problemele zilei. Acel *corp de idei* pentru care Eminescu a ars gazetăreşte, privea, îndeosebi, tematica identitară, anunţând profetic: „lupta se urmează pentru românitatea ţării" (*Opere*, vol. X, 1989, p. 273). Chiar dacă Şerban Cioculescu, admirând poetul şi publicistul, deopotrivă, vorbea de „vocaţii paralele", pentru un N. Djuvara, proza politică nu ar mai trebui reeditată! Pe bună dreptate, N. Manolescu (subscriind, cu un alt prilej, opiniei din urmă) nota în *Istoria critică*: „toată lumea a înţeles publicistica politică a lui Eminescu aşa cum a vrut" (8, 400).

Evident, Eminescu nu a fost un îngust doctrinar de partid. Denunţând „ororile electorale", lăudând oamenii „neatârnaţi" (din „orice partid ar fi") ori *faptele bune* ale adversarilor politici (elogiile, repetate, aduse lui Kogălniceanu, de pildă) câtă vreme articolele sale apăreau, totuşi, în *Timpul*, oficiosul conservatorilor (acolo unde, între februarie 1880 şi decembrie 1881, fusese chiar prim-redactor), gazetarul se exprima liber, în totală independenţă de gândire, apărând nu interesele partidului, ci – ne prevenea – „ale tuturor românilor". Ceea ce, evident, deranja, trezind suspiciunea că *Timpul* devenise un organ de presă personal, „confiscat". Ceea ce explică şi aşa-zisa „carantină ideologică", impusă în ianuarie 1882, cerându-i-se imperios ca ideile susţinute în ziar să fie „conforme cu tendinţele partidului". „Viu şi actual" în ziaristică (afirma răspicat Nae Ionescu în 1929), cu un acut simţ al datoriei, aşteptând telegramele *Havas*, el stârneşte încă aprecieri care se exclud: ba că a desfăşurat o activitate partizană, ba că a scris „fără convingere"; implicat, aşadar, în realităţile socio-culturale ale timpului său la temperatura unui maximalism existenţial din unghiul sociologiei politice ori, dimpotrivă, scos din acel timp, „călător în stele", apatic, acuzat pentru instinctele sale „medievale", prizonier al utopiei, lirice, mitizante. Certamente, Eminescu face figură de disident în tabăra conservatorilor (8, 402). Lansează diatribe la adresa *elementelor neistorice*, a acelor „fanarioţi novisimi" care au pus mână pe ţară, parazitând un proces organic, conducând la „disoluţiune"; deplânge „introducerea nesocotită" şi vrea un „cuprins real" în cazul importului de instituţii; în fine, regretă „dezmoştenirea poporului", denunţă străinismul păturii superpuse şi, cu nostalgia purităţii etnice în suflet, creionează scenarii catastrofice, anunţând chiar, la 27 aprilie 1882, pentru „o jumătate a poporului românesc" o posibilă *stingere etnică* în cadrele Imperiului austro-ungar. Altfel spus, este conectat la chestiunile epocii şi ia, cu o subiectivitate exasperată, atitudine, purtând pătimaş polemici violente. Dar, ne avertiza G. Călinescu (observaţie esenţială!), poetul „nu ieşea din poziţiile sale economice". Altfel spus, *vampirismul economic* (vezi celebra „afacere Stroussberg") este temeiul vehemenţelor sale şi doar imersiunea în acel climat ne îngăduie să ne lepădăm de prejudecăţile solidificate în timp ori de etichetele moştenite, preluate inerţial. Extras din ţesătura epocii, Eminescu este falsificat. El a fost, neîndoielnic, un *om de campanie* (7, 304) şi articolele sale, docte şi realiste, cu simpatii declarate pentru *aristocraţia istorică*, denunţând „machinaţiunile bizantine", evidenţiază un gazetar inflexibil, netranzacţional, anexat, nedrept, taberei „reacţionarilor" (de

la Gherea şi E. Lovinescu citire) sub acuza de a fi „un advocat al feudalilor”; implicit, ca iremediabil îndrăgostit de trecut, un adversar al progresului.

Cum Eminescu ar fi tocmai „un obstacol” în calea integrării europene (deci în calea *schimbării*), „partea cea mai bună” (sic) a intelighenţiei române cere să ne lepădăm grabnic de el. Anexat judicios tradiţionalismului, el devine purtătorul de stindard al reacţionarismului, în prelungirea unui război cultural, care macină de atâtea decenii energiile, contrapus fiind – după logica maniheistă – europeismului, ţinând în viaţă o „antiteză monstruoasă”, conform sintagmei lui Theodor Codreanu.

Adevărat, Eminescu glorifica acel trecut, dar nu uita să precizeze că viitorul nu e doar o lineară continuare a trecutului. Pe bună dreptate, N. Manolescu recunoaşte: „Nu există un singur Eminescu” (8, 382). El se luptă cu imaginea unui Eminescu anistoric, intangibil, „pururi exemplar”, doar cu rol simbolic, sufocat de o „slavă stătătoare”, (8, 378) deşi epoca noastră pretinde, inevitabil, alte standarde de lectură.

Observând că febrila sa publicistică politică a fost interpretată „în fel şi chip”, confiscată şi utilizată propagandistic, beneficiind de actualizări „stupide”, Nicolae Manolescu cere acum onestitate intelectuală şi raportarea ei la ideile epocii, prin *lectură contextuală*, apreciind-o îndeosebi *literar*. Înfeudată şi exploatată ideologic, gazetăria eminesciană probează că avem de-a face cu un *independent*. Fidel viziunii organiciste, semnând texte doctrinare, Eminescu poate fi „recuperat” – în această ipostază – prin discutarea probă a ideilor puse în pagină, chestionate în rama epocii şi prin retorica sa gazetărească, cum demonstra convingător Monica Spiridon. A-i lipi expeditiv eticheta de *reacţionar*, considerând că, astfel, am curma orice controversă, înseamnă a falsifica datele problemei. „Reac-

Mihai Eminescu - sculptură de **Frederic Storck** (1911)
Galaţi

ţionarismul" eminescian înseamnă, simplu spus, opunere la progres? Apărând statul natural, cu nostalgia purităţii etnice, Eminescu denunţa alogenia păturii superpuse, parazitând procesul organic. El dorea nu un stat cosmopolit, nu „meri pădureţi" ci conservarea românităţii, făcând din aceasta chiar *norma ei de dezvoltare*. Şi, trezind astfel, prin „disoluţiunea" la care asista, cauzată de acea „mână de greci", înfiptă la „tocmeala ţării" mânia pamfletarului. De aici şi vehemenţa tonului şi, mai ales, *forţa de reacţiune*, pe care o cerea imperativ, văzând în ţărănime („hamalii omenirei") singura clasă pozitivă. Am putea spune, precum amicul Morţun, că Eminescu „a scris fără convingere spre a putea trăi"? Dimpotrivă, aparţinând unui spirit netranzacţional, articolele sale dovedesc consecvenţă doctrinară şi dezvoltă un *liberalism reacţionar* „în toată întinderea cuvântului", cum ne asigura poetul însuşi. Cercetând cauzele, gazetarul de la *Timpul* trece în revistă degradarea Bizanţului, consecinţele fanariotismului (distrugând instituţia boieriei prin dezrădăcinare şi „corumpere", anihilându-i capacitatea de reacţie), concurenţa dintre comercianţii greci şi evrei, antisemitismul având strict cauze economice, prea evidente în epocă. Şi, desigur, ceea ce urmează de aici, iscând o firească îngrijorare: ferocele relaţii concurenţiale (cămătari, arendaşi, cârciumari), „loialitate precară" şi „acţiuni vătămătoare" la adresa instituţiilor şi intereselor statului, fără ca doctrinarul să devină un inamic al „cauzei izraelite" (9, 86). Mai mult, mărturisind că nu e încercat de ură împotriva rasei izraelite, gazetarul va pleda pentru „interese reciproc armonizabile". Acuza de reacţionarism primeşte o primă replică / explicaţie chiar din partea celui vizat. Eminescu scria în *Timpul* (17 august 1879): „De aceea, dacă tendenţele şi ideile noastre se pot numi *reacţionare* (subl. n.), epitet cu care ne gratifică adversarii noştri, această reacţiune noi n-o admitem decât în înţelesul pe care i-l dă fiziologia, reacţiunea unui corp capabil de a redeveni sănătos contra influenţelor stricăcioase a elementelor străine introduse înlăuntrul său". „Reacţionarul" Eminescu se luptă, aşadar, cu „influenţele stricăcioase", anunţând că „de câte ori se vor face încercări de a păşi peste limitele libertăţilor şi aşezămintelor noastre constituţionale, noi ne vom face *reacţionari*, în adevăratul şi binefăcătorul înţeles al cuvântului".

Să nu uităm apoi morbul discordiei, fricţiunile intraetnice care au stăpânit şi stăpânesc neamul, acel „neamic puternic" întreţinând „spiritul de divizie", făcând din naţia română, cum scria cu amărăciune D. Bolintineanu, o naţie „neîncetat învinsă". Eminescu, la rându-i, constata că poporul nostru a fost „totdeauna dezbinat înăuntru". Astfel de inconfortabile observaţiuni, pornind de la realitatea tristă, descurajantă a „dezghinului naţional" (după vorba lui Eudoxiu Hurmuzachi) au alimentat o gazetărie pasională, încercând a îndrepta lucrurile.

Deloc întâmplător, Camil Petrescu, analizând – în treacăt – varietatea motivică a admiraţiei pentru scrisul eminescian, remarcându-i vraja şi „puterea demiurgică", va nota că „îndrăgostitul de veacul o mie patru sute" a suportat, în timp, prin „atitudini succesive", o deplasare a unghiului de contemplaţie, geniul politic fiind (acum) „la zenit" (10, 283). *Acum*-ul camilpetrescian viza segmentul interbelic, articolul respectiv (*Eminescu şi esenţele*) fiind publicat, se ştie, în 1939. Azi, însă, dincolo de „rudimentele de gândire politică" pe care le denunţa flegmatic Cristian Preda, o lectură nouă (critică) a jurnalismului eminescian, deloc *politically correct*, ne obligă să avem în vedere standardele epocii (sale). Or, Eminescu ilustra un anume curent ideologic, aşezat fiind în vecinătatea lui Edmund Burke, sub flamura *conservatorismului radical*, confiscat la noi de extrema dreaptă după primul război mondial. Reamintindu-ne că *Doina* are un „mesaj xenofob clar" (6, 386), conclu-

zia manolesciană recuză, totuşi, excesele interpretative de ultimă oră: „Problema care se pune astăzi nu e de a-l absolvi pe gazetarul politic de erorile sale de gândire, nici, cu atât mai puţin, de a le privi prin prisma înţelegerii actuale a lucrurilor. Un Eminescu examinat *politically correct* ar fi ultima măciucă la carul cu oale" (8, 407).

Adevărat, poetul-gazetar se inflamează când e vorba de uzurparea „numelui etnic al rasei" şi îşi construieşte viziunea pe o „temelie rasială", voind ca civilizaţia adevărată să răsară „din rădăcini proprii"; ştiind apoi că progresul reprezintă *legătura* (subl. n.) „între prezent şi viitor". Iar naţionalismul, ambalat de pulsiuni xenofobe, ar purta toată vinovăţia. Curios, naţional-comunismul, ca „invenţie post-festum", observa cu temei Theodor Codreanu (9, 196), conduce tocmai la descalificarea naţionalismului, implicit la prigonirea românismului. Iar demonizarea prin etichetologie, practicată cu osârdie, funcţionează impecabil ca mecanism totalitar, demonstra Jean Sévillia, instaurând *terorismul intelectual* (ipocrit şi insidios). În cazul lui Eminescu, din fericire, „logica de excludere" (11, 277) nu poate fi aplicată, dar culpabilizarea sa recurge, deseori, la transferuri ilicite; fiindcă, după cum ne reamintea J. Sevillia, „orice opozant poate fi atacat nu pentru ce gândeşte, ci pentru gândurile care îi sunt atribuite". Cercetată în context, şi gândirea eminesciană e îndatorată unor circumstanţe; ele, firesc, trebuie cunoscute înainte de a arunca anatema. Centralitatea eminesciană deranjează, *ideea Eminescu* – într-o vreme a fragmentarismului – având rol coagulant. Iar cultul său, departe de a fi doar livresc, devenit „un soi de realitate" printr-o „absorbţie" naţională, scria Camil Petrescu, se reazemă pe „vederea limpede a esenţelor" (10, 284).

Implicat în problemele şi întrebările care frisonau epoca, Eminescu propune, dinspre versantul conservator, recursul la „simţul istoric" şi cuminţenia locului. Acel „rău modern", amplificat de presiunea economică, conducea la declinul organicităţii, şubrezită de alogenii „diabolizaţi". Venerând ordinea medievală, gânditorul Eminescu purcede la o relectură mitică, animat de utopica pulsiune regresivă, invitându-ne într-un „univers similificţional" (12, 346). Revizitându-i opera politică, Ioan Stanomir dorea să identifice un nucleu al „vocilor eminesciene", pe filon conservator, aclimatizând un curent european şi, în egală măsură, să cerceteze posteritatea unei gândiri politice „reacţionare" (prin urmaşii săi ideologici, Iorga şi Aurel C. Popovici, ilustrând linia neoconservatoare). Cartea lui Ioan Stanomir discută, prin recontextualizare (locală şi europeană), despre *autorul politic Eminescu*, de mare energie critică, aşezându-l judicios în „tabloul de familie al unei epoci şi al unei sensibilităţi", sperând a elimina paleo-clişeele de receptare, dar şi derapajele hagiografice. E vorba despre o probă „arheologie intelectuală", explorând patrimoniul intelectual conservator, recuperându-l pe scepticul Eminescu ca „profet conservator al tradiţiei naţionale" (12, 347). Şi dacă excelenţa poetică, validată canonic, suscită rareori controverse (mărunte), opera politică (un corpus de texte rău citit şi, deseori, necitit) se dovedeşte o moştenire ideologică „cu bucluc", stârnind dispute interminabile. Să fie vorba doar despre un transfer de prestigiu? Încât, în cazul lui Eminescu (devenit „un caz", apelat în toate împrejurările şi servind tuturor cauzelor), *disocierea dintre text şi posteritatea ideologică*, cum îndeamnă, cu temei, Ioan Stanomir (12, 269) devine o delicată obligaţie metodologică, inventariind „avatarurile postumităţii" şi „tribulaţiile ideologice". Fiindcă, să nu uităm, Eminescu nu poate fi anexat conservatorismului oficial, în zona partinică, aşa cum încercase Grigore Păucescu, în acel prim volum de articole eminesciene; şi care, apărând legatul eminescian, rostea o frază memorabilă, adeverită în timp cu asupra de mă-

sură: „Omul acesta blajin, care fugea de lume, a devenit un tiran căruia i se supun toţi românii". Din fericire, „tirania" eminesciană continuă...

*
* *

Nu e, desigur, o întâmplare că Emil Cioran, dorindu-şi a evada din „infernul etniei" şi visând să aparţină altui neam, considera proza publicistică a lui Eminescu, cel coborât în „obscuritatea sinistră a trecutului", îndatorată unei *contaminări organiciste*; încât, concluzia scepticului vizionar cade fără umbra vreunui echivoc: „Eminescu a fost un poet naţional *à rebours*"! I. Negoiţescu, în a sa pomenită *Istorie a literaturii române*, în prelungirea afirmaţiilor cioraniene, consideră gazetăria eminesciană ca fiind „oarbă de patimă"*. Asemenea grele acuze, reluate cu aplomb şi, deseori, fără oboseala demonstraţiei săvârşesc, repetat, păcatul de a ignora contextul. Să fie de vină, oare „mânia homerică" (Klaus Heitmann), înveninând pana poetului? Să fie responsabil vizionarismul politic „naiv", întors spre trecut, rătăcit în ceţurile medievalismului idilic, iscat de sincera dorinţă de a fi „sporitor neamului"? Ori, poate, mai ales, *conflictul etnic*, stârnit de cameleonismul panglicarilor politici, cu gustul tranzacţiei, de jocul duplicitar al contemporanilor, insuportabil pentru o personalitate de o „unitate excepţională" (vor recunoaşte, de astă dată, toţi exegeţii), un romantic „pur şi total", împins – temperamental – spre orizonturi vizionare interesate de prezervarea rădăcinilor? Toate împreună, negreşit, şi încă altele, alimentând o carieră publicistică de o uimitoare consecvenţă, corespondentă lirismului său, subjugat de melancolie cosmică. Proza politică, nescutită de excese polemice, cultivă verbul coroziv; gazetarul mânuieşte aici, fără economie, invectiva, aruncă rafale sarcastice, îşi „profesionalizează" elocinţa (cf. Monica Spiridon). Curios, într-un mai vechi editorial din *România literară*, N. Manolescu lansa recomandarea (o cerinţă cenzurativă, de fapt) de a reţine, pentru uzul posterităţii, *numai poezia*! Din fericire, criticul şi-a reconsiderat poziţia şi pare a fi de acord cu exponenţialitatea eminesciană, dezavuând, însă, cu egală îndreptăţire, fie tiparele exegetice obosite, întreţinând sub crusta encomioanelor un cult primitiv, fosilizant, fie negativismul pueril, insolent, doritor mai cu seamă de a şoca, virilizând – la anumite intervale – linia antieminescianismului, cu intenţia necondamnabilă de a risipi prizonieratul mental şi elanul idolatru.

Ce i se reproşa, de fapt, lui Eminescu? Încă Gherea constatase că respectul eminescian pentru trecut era „cu totul din cale afară". Blamând păcătoşenia civilizaţiei noastre, conservatorul Eminescu se refugia în trecut. Gazetăria eminesciană a fost, neîndoielnic, una angajată, de altitudine intelectuală, transferând posterităţii intuiţii şi afirmaţii de autoritate, trăind prin iradierea prestigiului. Actualitatea unor observaţii nu trebuie să înşele. Textele eminesciene, justificate în epoca lor, solicită – pentru o corectă evaluare – chiar imersiuni în hăţişul problematic al epocii; *ele nu trebuiesc citite prin lentila problemelor şi litigiilor pe care momentul nostru le ridică.* Dar justificarea lor istorică n-a exclus, din păcate, manipularea postumă. Prea adesea, gazetăria eminesciană, motivată – să recunoaştem – de un puternic impuls civic, n-a fost citită în sine, ci invocată pentru a sluji unor demonstraţii (divergente chiar). Posteritatea ideilor politice indică mortificarea unor judecăţi, inerţia clişeelor şi etichetelor, solicitând, aşadar, întoarcerea la text şi context. Din faptul că Eminescu a denunţat capitalismul parazitar, prădalnic (sub umbrela neofanariotismului liberal) şi a blamat *pătura superpusă* (fixându-ne în condiţia de suburbie economică), s-a tras concluzia, repetată obstinant, ca un îndrăgit refren critic, că poetul ar

fi un *doctrinar romantic al răzăşimii*. E drept, utopia eminesciană glorifică satul răzăşesc, dar el nu trebuia căutat într-un trecut imprecis, ceţos, ci în realitatea tangibilă prin supravieţuirea satului devălmaş, considerat un longeviv model politic. Eminescu nu a fost un *critic de partid*, ci un om de campanie; desprinderea din context a afirmaţiilor sale ori preluarea caracterizărilor formulate de adversari permit cu uşurinţă falsficarea. Etichetele lansate în focul polemicilor ascund o radicalizare a opiniilor şi astfel de extremisme se cuvin corectate. Pentru că Eminescu a atacat civilizaţia burgheză şi samsarlâcul ei (global, cu argumente friabile, consideră inamicii săi), el a fost considerat potrivnic progresului; un îndrăgostit de trecut, un „reacţionar”, care ne-ar împiedica acum (se mai aud voci) în marşul spre Europa. Militantismul gânditorului e departe de a fi infailibil; judecând hiperionic, poetul, „cel de deasupra”, coboară, astfel, din altă lume luând pulsul realităţii, *împământenindu-se*. Civismul său e evident chiar la douăzeci de ani. Să ne amintim că, în articolele din *Federaţiunea* (de la Pesta), poetul cere un creier „rece” şi invocă dreptul „natural”, *aboriginitatea* pentru a ne legiui trebuinţele. Poziţia sa antidualistă cheamă la solidaritate naţiunile nemulţumite din conglomeratul imperial (un fel de „antantă” a asupritorilor), încât pledoaria pentru „echilibru” (mai 1870), considerat un delict de presă, va fi urmată de măsuri (luate de autorităţi) împotriva redactorului responsabil Ion Poruţiu. Poetul ştia, în 1876, că „Austria există prin discordia popoarelor sale”. Dorind un stat naţional şi nu o „Americă dunăreană”, Eminescu era îndreptăţit să creadă în misiunea noastră istorică. Era convins că vom avea un rol însemnat în istoria lumii, deoarece „puterea şi mântuirea noastră în noi este!” Dar nu prin lunga defensivitate a unui popor „mulţămit a fi adăpostit”, satisfăcut de o existenţă larvară ne vom afla limanul. „Norocul” libertăţii nu trebuie compromis printr-o interminabilă gâlceavă; iar împrejurările istorice prin care trecem nu îndreptăţesc „folosirea” conjuncturală a textelor eminesciene, aflând *acolo* răspunsuri sacrosancte, definitive. Definitiv rămâne, însă, îndemnul poetului de a înţelege că literatura unui popor nu poate exista decât „determinată ea însăşi, la rândul ei, de spiritul acelui popor”.

Din arhiva N. A. Bogdan

Or, fiecare popor rămâne *o posibilitate spirituală*. Iar Eminescu exprimă, deocamdată, în ceea ce ne priveşte, suprema încordare creatoare. E drept – perspectiva maioresciană îl privilegia pe poet, îngropând contribuţia gazetarului. Rămâne o întrebare de nedezlegat: *proza politică* a crescut pe trunchiul poeziei sau bogata vegetaţie ideatică a hrănit lirismul eminescian? De indiscutabil ecou, incomode, articolele sale se cuvin analizate cu creier „rece" (aşa cum recomanda însuşi Eminescu), luând distanţa pe care ne-o îngăduie timpul scurs. Ele aparţin unei epoci şi reflectă tensiunile ei. Erupţiile sentimentale, judecăţile partizane se înscriu unor pasionale reacţii politice. Marile sale polemici ţin de o legătură placentară cu epoca şi a le rupe din context înseamnă, implicit, a le falsifica. Aşa cum, bunăoară, a fost deformat Eminescu, „trecut" prin codul unei ideologii mutilante şi „tradus" în limbajul luptei de clasă, în numele „reducţionismului ideologizant". Sau cum, înainte (şi poate şi acum) a fost citit prin optică liberală. Dincolo de presiunea problemelor „la zi", Eminescu îşi păstrează nealterată actualitatea. Ceea ce nu înseamnă că îmbrăţişăm azi, fără control critic, toate ideile marelui poet-gazetar, doritor a stimula regenerarea naţională.

Ca dovadă, într-o recentă tentativă exegetică, Daniel Ciurel (13) pleacă de la premisa că proza jurnalistică a marelui poet are un obiectiv explicit persuasiv şi, în consecinţă, *analiza retorică* este *o modalitate fecundă de cercetare*. Şi mai observă, pe urmele altora, decalajul de receptare, defavorizând gazetăria, ocolită (deseori), cu o selecţie tendenţioasă, supusă unor abordări sectoriale şi unor reducţionisme păguboase, în numele etichetologiei; sau ispititoarelor anexări ideologice, făcând din Eminescu, apelat în toate împrejurările, un „precursor de serviciu", tratat idolatru, sanctificat ori contestat vehement. E vorba, spuneam, de *vocaţii paralele*, beneficiind, în timp, de valorizări distorsionate, chiar divergente, pe suportul unor exegeze limitate, parţiale, fără putinţa cuprinderii întregului. Or, Eminescu – ne reamintea Monica Spiridon – trebuie citit în „zarea operei întregi".

În cei şapte ani de gazetărie intensivă, acel „european al timpului său" (cum afirma Iorga), intrat în presă aproape întâmplător (zic unii), cu „o concepţie definitiv formată" (aprecia D. Vatamaniuc), sensibil la frământările şi temele epocii, în contextul profesionalizării presei, a trudit cu abnegaţie, rafinându-şi nucleul ideatic. Publicistica sa reprezintă „o parte consistentă a operei", nu are un statut subaltern. Prilej de a cerceta scriitura de presă a predecesorilor (majoritar scriitori) şi coordonatele presei româneşti în epocă, identificând şi evidenţiind filiaţii şi afinităţi, rolul speciilor publicistice *vs*. devălmăşia genurilor, strategiile expresive şi impactul lor. Interesantă ni se pare paralela schiţată între Eminescu şi Titu Maiorescu. Dacă mentorul *Junimii* manevra arma logicii şi se manifesta cu un academism rece, între graniţele genului judiciar, Eminescu, mereu atent la „rădăcinile istorice ale evenimentelor" (după observaţia lui Mircea Eliade), se implică pasional, dovedind elocinţă demotică. Adevărat, prin amplificare retorică (*hybris*), mânat de „lirismul temperamental", cade în excese pamfletare. Dar, notează D. Ciurel, dincolo de condiţia de efemeridă a articolului de ziar, înrobit, de regulă, conjuncturilor, poetul-ziarist stăpâneşte suveran *arsenalul retoric*. *Analiza retorică integrală* propusă, pe cele trei axe (ethos, pathos, logos), oferă prilejul nimerit de a aduce în discuţie însăşi soarta retoricii ca sistem dinamic (precizări metodologice, concepte operaţionale, strategii persuasive), vizând – conform definiţiilor de manual – o comunicare eficientă, cu o armătură logică, aruncând în luptă şi strategiile discursului agonic (cf. Marc Angenot): satirice, polemice, pamfletare, resursele oralităţii şi desele trimiteri la „tezaurul paremiologic".

Eminescu, aşadar, combină *ratio* cu *oratio* şi rămâne, scrie apăsat D. Ciurel, un *model de ziarist complet*, predând posterităţii, prin militantismul său, lecţia responsabilităţii.

Fireşte, nu îmbrăţişăm ideea sciziunii, poetul şi gazetarul locuind în aceeaşi fiinţă pasională, bolnavă de românism. Ca dovadă, junele Eminescu cerea, imperativ, „masca jos de la toţi şi de la toate" (v. *O scriere critică*); iar în articolul *În unire e tăria* condamna inacţiunea, laşitatea, cabotinajul, altfel spus „neenergia noastră" şi, desigur, progresul „împrumutat", condiţia „mântuirii" fiind săvârşirea unirii, ca drept secular. Civilizaţia / civilizarea nu privea doar „clasa inteligentă", după cum raţionamentele străine, „răsărite din alte stări de lucruri" nu puteau înlocui *exerciţiul propriei judecăţi*. Chiar dacă, în focul polemicilor, articolele îmbrăţişau fatalmente fragmentar elemente de doctrină, Eminescu, fidel unor idei fiziocratice, era un evoluţionist, cerând *potriveala* cu „natura lucrurilor". Nu putea fi încântat de „formele esterioare", (lipsite de „cuprins") de vreme ce credea în *metodul genetic*, nu în cel dogmatic. Va lăuda, în consecinţă, „pana energică" a lui Titu Maiorescu şi efortul său asanator deşi, ne amintim, *O scriere critică* ataca „şcoala" maioresciană (nu însă şi pe mentorul ei, elogiat scurt pentru „stilul bun şi limpede" ori pentru „fineţa feminină" a spiritului). Putem descifra în „natura ascunsă sub mască" (cum sună sintagma eminesciană) un corespondent al teoriei formelor fără fond. G. Ibrăileanu, în 1922, afirma neted că Eminescu a fost întotdeauna „împotriva formelor nouă". Constatarea se cuvine, credem, privită cu rezerve, deoarece deviza eminesciană, urmând pilda Angliei, ar fi impus „forme vechi, dar spirit pururea nou"; ceea ce însemna împrospătarea fondului, respingând „formele nouă ale civilizaţiei apusene", cele fără legătură cu fondul autohton. Poetul admitea, însă, că *aclimatizarea* ar fi cu putinţă, că acele „forme nouă", preluate – de regulă – pripit, „introduse ca o plantă exotică pe pământul nostru" (v. *Formă şi fond*, în *Fântâna Blanduziei*, 11 decembrie 1888) s-ar putea autohtoniza în timp. Negreşit, „cu forme goale în locul fondului – scria temutul publicist –, nu se regenerează şi nu se-ntăreşte o naţie". Dar noile forme îmbracă un conţinut vechi, vizând acelaşi rezistent substrat organic; altminteri, efortul costisitor „de-a ajunge la civilizaţie"[2] în absenţa condiţiilor de cultură (care fac ca asemenea rezultate „să se producă de la sine") conduce la degenerare şi cere, nemilos, „scontul" timpului. Iată pricina pentru care publicistica inflexibilului Eminescu, ignorată ori rău citită, aparţinând unui *conservator natural* (cum s-a spus), a fost expediată sub eticheta reacţionarismului. Adulat sau blamat, „uitat" şi reactivat, beneficiind de o receptare polarizată, considerat „un om de convingeri", mânat de un simţământ impersonal, vizând *însănătoşirea ţării* (cum îl vedea Radu Manoliu) sau, dimpotrivă, un „pamfletar regretabil" (e drept, „de idei", descărcând în text o patimă politică „înjositoare"), taxat ca atare de E. Lovinescu, Eminescu, prin salahoria sa publicistică, a excitat gândirea românească şi întregul spectru politic, rămânând, indiscutabil, un reper şi consfinţind – ca moştenire junimistă – tocmai triumful spiritului critic.

Totuşi, acel „dispreţ principial", constatat de Şerban Cioculescu, însoţeşte şi azi publicistica eminesciană, o zonă fie ocolită (sub alibiul că Eminescu ar fi *numai poet*, cum credea G. Panu), fie exploatată nemilos, deformată, nescutită de excese şi erori, servind, se ştie, toate cauzele. Sau, şi mai rău, plasată şi taxată – pe necitite, bănuim – sub spectrul nulităţii, rod al fanteziilor unui gazetar fără sistem, cu mintea bolnavă; zgomotoşi, cotizanţii la *main-stream*-ul *pollitical correctness* îşi fac datoria. Falsa idolatrie, penibil encomiastică, ironizată de G. Călinescu face, iată, casă bună cu oarba contestaţie, discreditând o personalitate poliedrică, fără efortul – deloc lesnicios – de a fi percepută în întregimea sa. Or,

acest *conservator natural*, indubitabil un mare caracter şi un uriaş gazetar, şi-a iubit naţia „aşa cum este”, *sans phrase*. Iar generoasa *prismă eminesciană* nu şi-a istovit resursele interpretative. E drept, pagina eminesciană ar fi, pentru unii, „cripta tuturor înţelepciunilor omeneşti”, încât – nota tot G. Călinescu – cel mai inocent cuvânt „e umflat de simboluri ca o rodie coaptă” (v. *Cultura lui Eminescu*, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, nr. 1-2/1956). Pentru alţii, dimpotrivă, însăşi „dezgroparea” articolelor ar fi un act de împietate. Săvârşind „împietatea”, cercetători devotaţi s-au chinuit să dea la iveală „lotul integral” (cf. D. Vatamaniuc), oferindu-ne astfel şansa unei cunoaşteri complete, subliniind cu temei *paralelismul vocaţiilor*. Şi, dacă urmărind diagrama publicisticii, departe de a fi un bloc monolitic, s-a propus, prin G. Ibrăileanu, etapizarea ei (culminaţia, inclusiv ideatică, fiind atinsă, neîndoielnic, în perioada petrecută la *Timpul*), e limpede că un pachet de idei directoare călăuzeşte ferm scrisul eminescian. Chiar dacă acest „curs” al gazetăriei pare *a fi invers* comparativ cu apolinizarea creaţiei poetice, sublinia D. Vatamaniuc.

Dar Eminescu nu fugea de / din Istorie, căzând într-un contemplativism pur, ascetic; el îşi asumă condiţia tragică şi exprimă, deopotrivă, *un destin cosmotic şi istoric*. Aşa fiind, e limpede că Eminescu-gazetarul a trăit şi a scris sub presiunea problematicii epocii sale, aflată, şi ea, în „tranziţiune”. Chiar dacă, în timp, proza sa publicistică, cu deosebire, a suportat o ideologizare forţată şi, deseori, o actualizare pervertitoare, filtrată partinic, gazetăria sa, despărţindu-se de tonul emfatic al predecesorilor, se cuvine analizată în întregul operei, evidenţiind şi *valoarea ei artistică*, cum propunea, în remarcabile analize stilistice, Monica Spiridon (14, 15). Cu neostoită „pendulare euristică” între concret şi abstract, scrisul eminescian convoacă şi mijloacele teatralităţii, dar şi „meşteşugul retoric”, desfăşurând o îmbietoare cromatică lexicală. Impunând *jurnalismul profesionist*, Eminescu se bate pentru „discreditarea sofisticii”, nota tot Monica Spiridon; încât acumularea de probe devine, finalmente, un consistent *dosar judiciar*. Cu deosebire când era vorba de a demonstra autohtonia, Eminescu afirmând repetat şi întemeiat, deloc străin de violenţele de limbaj, că nu suntem „oamenii nimănui”.

Pornind de la aceste evidenţe, încercând o „scanare” a mentalului românesc la nivelul imaginarului lingvistic violent, Ruxandra Cesereanu afla în Eminescu, şi în publicistica sa de la *Timpul* (noiembrie 1877 – iunie 1883), *un autor-cheie* (16, 13-26). Pamfletar pătimaş şi naţionalist furibund, „aproape mistic”, Eminescu ar fi cultivat o publicistică inflamată, cu accese colerice, scrie autoarea clujeană. Bineînţeles, violenţele de limbaj nu pot fi tăgăduite; ele explodează când în discuţie intervin „atingerile” aduse românismului. Sau când „ziarismul” eminescian vitupera, cu pana „înmuiată în fiere”, în contra celor ce *vampirizau* trupul ţării. Asprimea verbală e de înţeles când publicistul condamna „cangrena morală” şi molima demagogiei, când deplângea corupta viaţă politică şi decăderea ţării-„otel”, degenerarea rasei (prin invazia „lepădăturilor” Fanarului, hiene şi lipitori, în limbaj eminescian), a „gheşeftarilor şi patrioţilor de meserie”, când, în fine, îngrijorat de soarta neamului, încerca a curma, fie şi prin scris, „dezagregaţiunea” provocată de veneticii românofagi. Cine cunoaşte publicistica eminesciană ştie prea bine că, încă în perioada începuturilor (1870-1876; colaborări la *Albina, Familia, Federaţiunea, Convorbiri literare, Românul*), junele semnatar dovedea, în articolele încredinţate, „agresivitate în ordinea ideilor” (17, 95). În paginile *Federaţiunii*, de pildă, probând curaj, vehemenţă, stringenţă logică, sub pseudonimul Varro, va publica trei articole (în intervalul 17 aprilie-11 mai: *Să facem un congres*, *În unire e tăria* şi, în două numere, *Ecuilibrul*), ceea ce i-a

şi atras, precum se ştie, un proces de presă la Pesta. Foarte tânăr, Eminescu blama principiul dualist, cerea – în numele „egalei îndreptăţiri" – solidaritate cu celelalte naţiuni, invocând principiul suveranităţii şi se dovedea familiarizat, printr-o documentare riguroasă, desigur, cu „încâlcitele probleme politice". Sunt, aşadar, argumente timpurii, solide, în a vesteji imaginea unui Eminescu rupt de realităţi. Ceea ce va confirma travaliul gazetăresc ulterior, mereu exigent; fie risipit într-un „mozaic jurnalistic" (18, 176) în etapa ieşeană, fie acreditând maturizarea jurnalismului politic la noi, cu patos participativ, dezvoltând câteva linii tematice în anii petrecuţi în redacţia *Timpului*. Acolo, poetul, mereu interesat de „viaţa ideilor" (agitând opinia publică) va fi, de fapt, într-o „opoziţie dublă" (18, 174), atât faţă de liberali şi partidul lor (radicalii roşii, în special), aruncând în arenă soluţia „scopirii", cât şi faţă de tabăra conservatoare. Ca „profet mânios", Eminescu va trece, cu vervă pamfletară, de la „animalizarea" adversarilor (16, 21) la „demonizarea" lor (16, 25), angajând *Timpul* în dure campanii de presă.

Din păcate, „vecinica noastră neaşezare", importul de instituţii şi idei, preferinţa pentru „forme goale în locul fondului" nu permanentizau, avertiza publicistul, doar *inadecvarea*, ci conduceau la *falsificarea* spiritului românesc. Şi poate că avea dreptate Cristian Livescu când cerea, uşor amuzat, *două* biografii eminesciene, despărţind scriitura angajată, criticismul virulent, eruptiv în publicistică de idealitatea poeziei, îndatorată unei cunoaşteri oniric-vizionare, plonjând în lumile imaginarului.

* Reamintim că acelaşi I. Negoiţescu nota în 1959, când părea interesat de o istorie a ideologiei româneşti (cf. *Un roman epistolar*, Editura Albatros, 1979, p. 359) că ziaristica lui Eminescu este o „proză viguroasă"!

1. **Mircea Cărtărescu**, *Eminescu: visul chimeric*, ediţia a II-a. Bucureşti, Editura *Humanitas*, 2011.
2. **I. Negoiţescu**, *Istoria literaturii române*, vol. I. Bucureşti, Editura *Minerva*, 1991.
3. **Gheorghe Doca**, *Eminescu: o perspectivă dialogică*, 2 vol. Bucureşti, Editura *Academiei Române*, 2009.
4. **Dimitrie Vatamaniuc**, *Eminescu intră în publicistică*, în *Bucovina literară*, nr. 8-9(198-199)/2007.
5. **Mircea Popa**, *Eminescu şi literatura timpului său*, în *Estuar*. Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1995.
6. **Al. Oprea**, *În căutarea lui Eminescu-gazetarul*. Bucureşti, Editura *Minerva*, 1983.
7. **Mihai Ungheanu**, *Exactitatea admiraţiei*. Bucureşti, Editura *Cartea Românească*, 1985.
8. **Nicolae Manolescu**, *Istoria critică a literaturii române* (5 secole de literatură). Piteşti, Editura *Paralela 45*, 2008.
9. **Theodor Codreanu**, *A doua schimbare la faţă* (o cercetare transdisciplinară a civilizaţiei române moderne). Iaşi, *Princeps Edit*, 2008.
10. **Camil Petrescu**, *Teze şi antiteze* (Eseuri alese), BPT. Bucureşti, Editura *Minerva*, 1971; ediţie îngrijită, prefaţă şi tabel cronologic de Aurel Petrescu.
11. **Jean Sévillia**, *Terorismul intelectual: din 1945 până în prezent*, traducere de Ileana Cantuniari. Bucureşti, Editura *Humanitas*, 2007.
12. **Ioan Stanomir**, *Eminescu: tradiţia ca profeţie politică*. Timişoara, Editura *Bastion*, 2008.
13. **Daniel Ciurel**, *Oratorul Eminescu. Structuri şi strategii retorice în publicistică*. Timişoara, Editura *Mirton*, 2011.
14. **Monica Spiridon**, *Mihai Eminescu. O anatomie a elocvenţei*. Bucureşti, Editura *Minerva*, 1994.
15. **Monica Spiridon**, *Eminescu-proza jurnalistică*. Bucureşti, Editura *Curtea Veche*, 2003.
16. **Ruxandra Cesereanu**, *Ultraconservatorul agresiv şi profetul mânios. Eminescu la Timpul*, în *Imaginarul violent al românilor*. Bucureşti, Editura *Humanitas*, 2003.
17. **Zoe Dumitrescu-Buşulenga**, *Eminescu-Viaţa* (vol. 1), ediţie îngrijită de Dumitru Irimia; *Cuvânt înainte* de Dan Hăulică. Mănăstirea Putna, Editura *Nicodim Caligraful*, 2009.
18. **Vasile Ilinca**, *Stilul publicistic eminescian*. Suceava, Editura Universităţii Suceava, 2004; cu o prefaţă de Al. Andriescu.

CONTRIBUȚII LA ACTIVITATEA DE REVIZOR ȘCOLAR A LUI MIHAI EMINESCU

Iulian Marcel CIUBOTARU

Printre documentele care au rămas de la Mihai Eminescu pe când acesta îndeplinea funcţia de revizor şcolar pentru judeţele Iaşi şi Vaslui nu s-a păstrat niciun raport către minister cu privire la vreo inspecţie pe care poetul să o fi întreprins la şcolile din Comarna şi Osoi, situate în judeţul Iaşi. Inexistenţa unui astfel de raport conduce, într-o primă fază, spre următoarea concluzie: Eminescu nu a fost niciodată pe acest teritoriu aflat în sud-estul municipiului Iaşi. Aşa cum voi încerca să arăt în continuare, această deducţie, cu totul falsă, poate fi pusă la îndoială utilizând câteva documente de arhivă mai puţin cunoscute sau chiar inedite. Prezentul text s-a născut din dorinţa de a completa mici aspecte privitoare la activitatea de revizor şcolar pe care Mihai Eminescu a îndeplinit-o între 1 iulie 1875 (când a fost scos din funcţia de director al Bibliotecii Universitare din Iaşi, în favoarea lui D. Petrino) şi 4 iunie 1876[1]. Conştiinciozitatea cu care Eminescu şi-a îndeplinit meseria de revizor şcolar este binecunoscută astăzi[2], graţie unor cercetări mai vechi sau mai noi datorate lui C. Ungureanu[3], Traian Şuteu[4], Mircea Ştefan[5], Mihai Bordeianu[6], Gh. Ungureanu[7] şi alţii[8].

Nimic important nu pierdea din vedere revizorul şcolar. Ba chiar reţinea unele aspecte aparent lipsite de importanţă. Astfel, dascălului din Păuşeşti, comuna Dumeşti, Eminescu îi atrage atenţia asupra unor probleme de ortografie, pe care le-a observat într-o scrisoare pe care a primit-o de la învăţătorul amintit: „Vă observ că cuvintele *regisstru* şi *obsservaţiunile* sunt prost scrise. Altădată să nu mai permiteţi fantazii ortografice"[9].

Întrucât aminteam de minuţiozitatea cu care Eminescu s-a dedicat inspecţiei şcolilor, voi puncta scurte observaţii pe care poetul le-a făcut cu ocazia diverselor vizite efectuate pe când ocupa postul de revizor şcolar pentru judeţele Iaşi şi Vaslui. Astfel, la 19 noiembrie 1875 Eminescu inspectează şcoala din satul Ierbiceni. Aici găseşte 23 de elevi prezenţi, a căror lectură „merge bine". Revizorul şcolar recomandă introducerea „de semestru viitor" a următoarelor cărţi: *Metoda nouă* a lui Ion Creangă şi cele trei volume ale *Cărţii de citire* editate de Socec[10]. În aceeaşi zi inspectează şi şcoala din Totoeşti, comuna Erbiceni de astăzi. La vremea respectivă satul era integrat comunei Podul Iloaiei. La Totoeşti revizorul află prezenţi 15 elevi, cărora le recomandă „exerciţii de stil, adică mici compuneri asupra unor obiecte cunoscute copiilor"[11]. La altă şcoală, mai exact la Brodoc, comuna Rediu (jud. Vaslui), revizorul nu găseşte „nici clopoţel, nici orologiu. Leafa învăţătorului neplătită. Copii foarte puţini"[12]. La 29 aprilie 1876 Eminescu inspectează şcoala din Lipova, unde găseşte puţini elevi prezenţi „din cauza ploilor mari". Cu această ocazie recomandă domnului învăţător „să fie mai strict", chiar dacă la clasele I-a şi a II-a „citirea şi scrierea merg bine"[13]. Aceste observaţii, prilejuite de accesul pe care l-am avut la recent facsimilatele manuscrise ale lui Eminescu, deşi nu sunt relevante pentru ceea ce mi-am propus să arăt în acest

text, merită amintite pentru a demonstra (dacă mai era nevoie) devotamentul şi fidelitatea de care Eminescu a dat dovadă cât timp a ocupat funcţia de revizor şcolar.

Aminteam mai sus că nu există, din câte ştiu, un raport cu privire la vizita lui Eminescu la şcolile din Comarna şi Osoi. S-au păstrat, totuşi, o serie de documente care ar putea sugera acest fapt. În 1977, Gh. Ungureanu a publicat petiţia pe care „normalistul" (astfel erau numiţi absolvenţii Şcolii Normale din Iaşi[14]) Alexandru Podoleanu a trimis-o revizorului Mihai Eminescu la 18 iulie 1875, pentru a fi numit în postul de învăţător al şcolii din Comarna, în condiţiile în care „învăţătoriul actual din numita comună vroieşte a dimisiona". Eminescu a primit documentul în cauză, l-a citit şi a făcut câteva însemnări pe acesta[15], aşa cum obişnuia să facă pe aproape toate scrisorile pe care le primea de la învăţătorii din mediul rural[16]. Se pare că Eminescu nu a aprobat cererea lui Alexandru Podoleanu, întrucât la 18 martie 1876 trimite ministrului Petre P. Carp o scrisoare prin care cere să recomande prefecturii de Vaslui decretarea ca învăţători pe normaliştii Alex. Podoleanu „la şcoala de gradul II din cotuna Coşeştii, com. Ivaneştii, pl. Racova" şi pe S. Dimitriu la şcoala din Rafaila, pl. Stemnic[17]. Petre Carp aprobă această petiţie, trimiţând răspuns revizorului şcolar la 16 aprilie 1876[18].

La 19 iulie 1875 Eminescu trimite ministrului Cultelor şi Instrucţiunii Publice un raport privitor la întocmirea unui tabel general al situaţiei şcolilor din judeţele Iaşi şi Vaslui. De asemenea, revizorul anexează un lung tabel, cerut acestuia de către minister. Din acest tabel aflăm că învăţător la Comarna era Zavloschi Alexandru, absolvent al Şcolii Normale din Iaşi. Potrivit aceluiaşi document, în satul vecin, la Osoi, funcţiona ca învăţător Missirliu Dimitrie, preot în localitatea amintită şi absolvent al Seminarului Socola din Iaşi[19]. Aşa cum am demonstrat altă dată, pe baza unor arhive inedite, Dimitrie Missirliu a fost singurul învăţător al şcolii din Osoi între 1874-1876, fiind urmat în această funcţie de Teodor Rachişu[20]. Acesta din urmă trimite la începutul lunii septembrie 1876 revizorului şcolar o petiţie, prin care îl roagă pe succesorul lui Eminescu să-l numească în postul de învăţător la Osoi, întrucât acesta este vacant. Tot din această scrisoare mai aflăm că Teodor Rachişu era absolvent al Şcolii „Vasile Lupu" din Iaşi, deci, cum ar fi spus Eminescu, *normalist*[21]. Cu privire la demisia pe care preotul Dimitrie Missirliu a înaintat-o revizoratului şcoalar, trebuie precizate câteva aspecte. Deşi, aşa cum voi arăta ceva mai jos, Missirliu înştiinţează pe Eminescu încă din aprilie 1876 cu privire la dorinţa sa de a demisiona din postul de învăţător la Osoi, acest fapt nu se petrecuse încă în septembrie 1876. În ziua a doua a acestei luni, învăţătorul de la Osoi trimite noului revizor şcolar o cerere, prin care motivează gestul său în felul următor: *mă văd silit de a-mi da demisia din postul ce ocup de învăţător, fiindcă locuitorii îşi arată nemulţumirea lor de a mă mai avea ca învăţător*[22]. În aceste condiţii, prefectul trimite revizorului la 1 octombrie 1876 o petiţie prin care îl roagă să numească ca învăţător suplinitor la Osoi pe Teodor Rachişu[23], lucru care s-a şi întâmplat, acesta semnând primul document în noua calitate la 24 octombrie 1876, când se arată nemulţumit de proasta colaborare cu primarul localităţii[24].

Un raport asemănător din punct de vedere al conţinutului cu cel de la 19 iulie a trimis Eminescu Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, deţinut de către Titu Maiorescu[25], la 28 septembrie 1875. Revizorul şcolar raportează în urma ordinului nr. 7897 „lista şcolilor primare rurale din judeţul Iaşi care sunt întreţinute numai de comunele respective". Printre acestea apare şi şcoala din satul Comarna, comuna Tomeşti, plasa Codru. Potrivit documentului întocmit de Eminescu, la Comarna era în această perioadă învăţă-

tor acelaşi Alexandru Zavloschi. Pentru situaţia de la la Osoi, aceeaşi comună, Eminescu îl înregistrează ca învăţător pe numitul Dim. Missirliu[26]. Eminescu mai trimite la minister un raport aproape identic cu acesta din urmă la 21 aprilie 1876. Informaţiile din acest document cu privire la şcolile din Comarna şi Osoi sunt neschimbate[27]. Aşa cum precizează chiar revizorul şcolar, „deosebirea dintre raportul no. 252, din anul trecut (*este vorba despre cel datat 28 sept. 1875, s.m. I.C.*), constă în adăugirea şcoalelor înfiinţate, resp*[ectiv]* reînfiinţate în decursul anului current"[28]. Două săptămâni mai târziu, mai exact la 4 mai 1876, poetul trimite ministrului Gheorghe Chiţu încă un tablel privitor la şcolile din judeţul Iaşi întreţinute numai de primăria comunei respective. Comparativ cu cele trimise anterior, raportul din mai este, aşa cum spune chiar Eminescu, „complectat"[29].

Din rapoartele de mai sus nu rezultă că Eminescu a informat ministerul în urma unei inspecţii pe care a efectuat-o în instituţiile şcolare amintite, deşi această variantă nu este exclusă. Cealaltă ipoteză, mai plauzibilă, este că Eminescu a trimis o circulară către toate şcolile rurale din judeţele Iaşi şi Vaslui, întocmind lista cu situaţia instituţiilor de învăţământ din cele două judeţe, precum şi tabelul şcolilor rurale din judeţul Iaşi întreţinute de primăria locală după răspunsurile primite de la învăţători. Aşadar, deocamdată nu avem certitudinea că inspecţiile lui Eminescu au vizat şi această parte a judeţului.

Documente din anul 1876, puţin valorificate până acum, relevă existenţa unei *corespondenţe directe* purtată între acelaşi revizor şcolar şi învăţătorii de la şcolile din Comarna şi Osoi. Astfel, la 26 aprilie 1876, învăţătorul din Comarna trimite revizorului şcolar răspuns la adresa acestuia nr. 196, motivată de ordinul ministrului nr. 2418. Învăţătorul, care după semnătură se pare că se numea **Al. Zavlosche** şi nu Zavloschi, aşa cum scrie Eminescu (sau editorii documentelor?) în rapoartele la care am făcut trimitere (datate 19 iulie 1875, 28 septembrie 1875, 21 aprilie 1876[30]) trimite revizorului următoarea scrisoare:

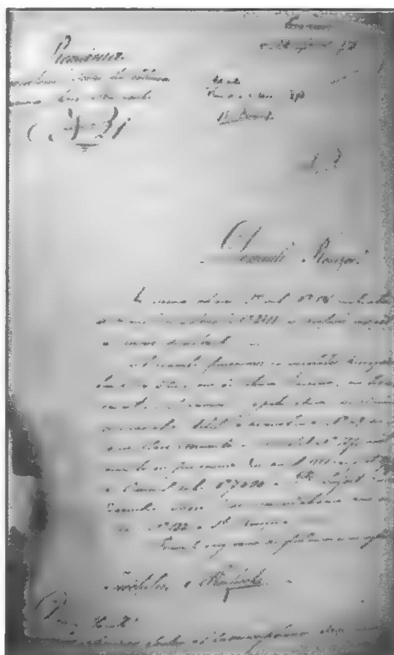
Comarna
în 26 apriil 1876

România
Învăţătorul Şcólei din Cotuna Comarna,
Com. Tomeşti
No. 21

Domnule Revizor!

În urma adresei Dvs. sub No. 196, motivată de ordinul ministerial No. 2418, cu profund respect vă anons următoarele:

Subsemnatul funccionez ca învĕţător provizoriu timp de 5 cinci ani, în cotuna Comarna; am terminat cursul primar di 4 patru clase, un clasu gimnasial cu actul de promoţiune No. 39, şi două clase normale cu atestatul No. 157, sunt numitu în funcciune din anul 1871 august 17/27 cu ordinul sub nr. 7606, a D-lui Prefect (al) judeçiului Iaşşi, după recomandaţiunea prin adressa Nr. 132, a D-lui revizor.

Primiţi asigurarea profundului meu respect
Învăţător
Al. Zavlosche

Domniei Sealle,
Domnului revizor şcolar al circomscripţiunei Iaşi[31].

În partea din dreapta sus a acestei scrisori, Eminescu a notat următoarele:

Ad acta
Primit în 2 mai 876
M. Eminescu[32]

În aceeaşi zi, 26 aprilie 1876, pe când Eminescu se afla în inspecţie la Vaslui[33], preotul Dimitrie Missirliu, învăţător la Osoi, trimite şi el o scrisoare revizorului şcolar, cel mai probabil urmare a unei adrese primite din partea lui Eminescu. Precum raportul învăţătorului de la Comarna, şi acesta a fost facsimilat de D. Vatamaniuc şi tipărit în volumul XVI al *Operelor* eminesciene[34]. Cu toate acestea, în ediţia menţionată facsimilul este aproape ilizibil, nefiind editat niciodată până acum[35]. De aceea, redau în continuare conţinutul scrisorii respective.

1876 aprilie 26
România
Şcóla din cotuna Osoiu
Comuna Tomeşti
Plassa Codru
Jud. Iassy
No. 26

Domnule Revisore!

La adresa Dv. No. 197 cu profund respect respund:

Subsemnatul este numit învăţător provisoriu şi că am terminat cursul seminarialu de şepte classe în Seminariul Socola, după cum probează atestatul sub No. 362 din 1872 sept. 23. Şi tot odată este numit învăţătoriu provisoriu de Prefectura Judeţului Iassy prin decretul No. 9888 din 1874 octombrie 12.

Dar cu această ocasiune Domnule Revisore îmi exprim dorinţa de a mă retrage din această funcţiune, fiind că subsemnatul este tot odată şi Preot, şi numai póte suporta două misiuni forte grele.

Mihai Eminescu
sculptură de **Ion Mateescu** (1934)
Parcul ***Copou***, Iaşi

Primiţi Domnule Revisore stima şi respectul ce vă conservu.
Învăţătoriu D. Missirliu Preot

Domniei Sale
Domnului Revisore Şcolar al Judeţului Iassy[36]

În partea din dreapta sus, Eminescu a notat următoarele:

Ad acta
1 mai 876
M. Eminescu[37].

*

Ultimul document la care fac trimitere în acest studiu reprezintă mărturia preotului din satul Comarna, Constantin Oană, cu privire la vizita/ inspecţia pe care Eminescu a efectuat-o la şcoala din sat. Constantin Oană a slujit ca preot la Comarna începând cu data de 17 iulie 1878 (atunci a fost hirotonit)[38]. A fost, decenii în şir, martor la evenimentele importante ale satului, într-o vreme când învăţătorul şi preotul erau singurii animatori ai vieţii culturale din localitate. Despre mărturia acestui preot cu privire la prezenţa lui Eminescu în Comarna am aflat dintr-o lucrare, nepublicată, intitulată *Comarna – unele date monografice*, având ca autori pe doi dintre urmaşii acestui slujitor al altarului (Constantin şi Cătălin Oană). Cum această informaţie este destul de lapidară[39], neoferindu-se data la care a avut loc această inspecţie ori alte amănunte, nu pot decât să bănuiesc că această vizită putea fi efectuată în lunile noiembrie – decembrie 1875, când Eminescu, potrivit lui Mircea Ştefan, a inspectat 21 de şcoli rurale din judeţul Iaşi[40].

În lipsa unui document grăitor, ne putem întreba în ce stare a găsit Eminescu această şcoală rurală. Cel mai probabil, precum în toate celelalte, situaţia era deplorabilă: absenteismul elevilor ridicat (primăvara aceştia munceau la câmp iar iarna nu o puteau frecventa pentru că nu aveau cu ce se îmbrăca), lipsa unei clădiri adecvate, inexistenţa lemnelor necesare încălzirii încăperii unde se desfăşura procesul instructiv-educativ, inexistenţa manualelor potrivite ş.a.[41]. Deşi toate acestea nu sunt decât ipoteze, legitimitatea lor este oferită de metoda comparativă, care, de cele mai multe ori oferă rezultate surprinzător de exacte.

Aşa cum se ştie, la începutul lunii iunie 1876, Eminescu părăsea, la cererea superiorului său, funcţia de revizor şcolar pentru judeţele Iaşi şi Vaslui. Succesor i-a fost A. Darzău, care a girat postul până la numirea lui C. Chiriţă[42]. Însă, odată cu numirea acestuia din urmă va începe o nouă etapă a învăţământului preuniversitar din cele două judeţe limitrofe ale României.

[1] **Mihai Bordeianu**, *Cuvînt înainte*, în Mihai Eminescu, *Scriei pedagogice*, ediţie critică de Mihai Bordeianu şi Petru Vladcovschi, Iaşi, Editura Junimea, 1977, p. VII; **Adrian Neculau**, *Eminescu – pedagog*, în *Cronica*, anul XXIV, nr. 20 (1216), 19 mai 1989, pp. 1-2; vezi şi partea a doua a acestui interesant eseu, tipărită în aceeaşi publicaţie, anul XXIV, nr. 21 (1217), 26 mai 1989, p. 6; **Ionel Savitescu**, *Mihai Eminescu – bibliotecar şi revizor şcolar*, în *Cronica*, nr. 8, august 2000, p. 10.

[2] **Stanciu Stoian**, *Despre Eminescu pedagog*, în *Studii. Revistă de istorie şi filosofie*, anul IV, ianuarie-martie 1951, pp. 168-169; Nicolae Ciachir, *M. Eminescu – revizor şcolar*, în *Manuscriptum*, anul XI, nr 3 (40)/1980, pp. 141-142.

[3] **C. Ungureanu**, *M. Eminescu – pedagog naţional. Acte şi documente*, extras din revista *Vremea şcolii*, nr. 11 şi 12, Iaşi, 1934, 15 pagini.
[4] **Traian Şuteu**, *Mihai Eminescu, revizor şcolar*, extras din *Revista generală a învăţământului*, anul XXIII, nr. 5-6, mai-iunie 1935, 22 pagini.
[5] **Mircea Ştefan**, *Mihai Eminescu - revizor şcolar*. Bucureşti, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1956; v. şi prezentarea acestei lucrări, realizată de Ion V. Boeriu, sub titlul *Eminescu şi pedagogia*, în *Tribuna*, nr. 3 (1569), anul XXXI, 15 ianuarie 1987, p. 2.
[6] Op. cit.
[7] *Eminescu în documente de familie. Documente literare*, ediţie de Gh. Ungureanu. Bucureşti, Editura Minerva, 1977.
[8] **Liviu Papuc**, *Eminescu revizor*, în *Convorbiri literare*, anul CXXXIII, serie nouă, ianuarie 2000, nr. 1 (49), p. 46.
[9] **Mircea Ştefan**, *op. cit.*, p. 51.
[10] *Manuscrisul Mihai Eminescu*, ediţie coordonată de Eugen Simion, vol. XVIII, partea a doua. Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2008, Manuscrisul românesc 2288, f. 1 f.
[11] *Ibidem*, f.1 v.
[12] *Manuscrisul Mihai Eminescu*, ediţie coordonată de Eugen Simion, vol. XIX, partea a doua, Bucureşti, Biblioteca Academiei Române, Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2008, Manuscrisul românesc 2306, f. 45 v.
[13] *Ibidem*, f. 46 f.
[14] Cu privire la nivelul de pregătire al normaliştilor, Eminescu nota: „un normalist bun are mai multă cultură decât mulţi din scribii cari împlu cancelariile comunale supt fel de fel de titluri şi pretexte şi ocupând o mulţime de funcţiuni nominale, plătiţi din fonduri comunale, în genere mult mai bine decât învăţătorul" - *Cf.* Traian Şuteu, *op. cit.*, p. 14.
[15] **Gh. Ungureanu**, *op. cit.*, doc. nr. 263, pp. 309-310.
[16] Arhivele Naţionale Iaşi (în continuare se va cita **A. N. I**), Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, ff. 9, 10, 11, 12 (în această ultimă scrisoare învăţătorul din comuna Şcheia raportează revizorului nefrecventarea şcolii de către copii şi lipsa de interes pe care primarul comunei îl arată în acest sens. Despre acest din urmă aspect se plânge revizorului şi învăţătoarea din Copou, la 19 aprilie 1876 – *Ibidem*, f. 13). Şi învăţătorul din Stânca se plânge de starea precară a şcolii, care era „ruinată, murdară, fără ogradă şi acoperământul foarte reu încât după o ploaie va cădea fiind putred şi încărcat de gunoi"- *Ibidem*, f. 15. Pe alte documente primite de la învăţătorii satelor Emininescu scrie: „se vor face mijlocirile cuvenite. 1 mai 1876" – este cazul memoriului primit de la învăţătorul din Dumeşti, plasa Cârligătura – *Ibidem*, f. 20.
[17] Vezi cererea trimisă de Eminescu, publicată în M. Eminescu, *Opere. XVI. Corespondenţă. Documentar*, cu reproduceri după manuscrise şi documente, coord. Dimitrie Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1989 (în continuare se va cita M. Eminescu, *Opere. XVI*), nr. 131, p. 156.
[18] *Ibidem*, p. 707.
[19] **Gh. Ungureanu**, *op. cit.*, doc. nr. 264, p. 314. Raportul de la 19 iulie 1875 a mai fost editat, fără tabelul-anexă, de Mircea Ştefan, *op.cit.*, pp. 191-192 şi îngrijitorii ediţiei *Scrierilor pedagogice*, pp. 3-4. De asemenea, raportul facsimilat a fost tipărit în M. Eminescu, *Opere. XVI*, ed. cit., nr. 53, pp. 78-97.
[20] **Iulian Marcel Ciubotaru**, *Contribuţii la istoria şcolii din satul Osoi, judeţul Iaşi*, în *Elanul*, nr. 112, iunie 2011, pp. 8-11.
[21] **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 99.
[22] *Ibidem*, f. 101f.
[23] *Ibidem*, f. 112f.
[24] *Ibidem*, f. 134f.
[25] **Gina Nimigean**, *„...Un spirit nou de muncă şi iubire de adevăr să intre în şcoalele vechi..."*, în *Convorbiri literare*, anul CXXXI, serie nouă, ianuarie 1998, nr. 1 (25), p. 19; vezi şi partea a doua a acestui studiu, publicată în aceeaşi revistă, anul CXXXI, serie nouă, februarie 1998, nr. 2 (26), p. 11.

[26] **Gh. Ungureanu**, *op. cit.*, nr. 276, p. 367; M. Eminescu, *Opere. XVI*, ed. cit., nr. 75, p. 129; Raportul de la 28 septembrie 1875 a fost publicat şi în Mihai Eminescu, *Scrieri pedagogice*, ed. cit., doc. nr. 19, pp. 28-29. Alături de şcolile din Comarna şi Goruni – Osoi, în acest document mai figurează instituţiile de învăţământ de la Holboca, Oprişeni, Prisecani, Bârnova, Bucium (şcoala de fete), Rediu – Mitropoliei, Zahorna, Movileni, Polienii, Buhalniţa, Cucuteni, Voroveşti, Lungani şi Dumeşti. Cu privire la numele învăţătorului de la Comarna, acesta a fost greşit transcris de îngrijitorii ediţiei *Scrierilor pedagogice*, care îl redau sub forma *Zavlovchi*.

[27] M. Eminescu, *Opere. XVI*, ed. cit., nr. 138, p. 164.

[28] *Ibidem*.

[29] *Ibidem*, anexă la doc. nr. 150, p. 172-173.

[30] Numai în tabelul de la 4 mai 1876 numele învăţătorului de la Comarna este transcris **Zavlosche** – *Ibidem*, p. 172.

[31] **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 24.

[32] *Ibidem*. Acest document a fost *facsimilat* de Dimitrie Vatamaniuc şi tipărit în M. Eminescu, *Opere. XVI*, p. 483. Facsimilul, aşa cum se găseşte în ediţia de opere eminesciene este astăzi ilizibil. D. Vatamaniuc nu a editat textul propriu-zis al acestei petiţii.

[33] Vezi raportul întocmit cu această ocazie, publicat de Mircea Ştefan, *op.cit.*, nr. LXVIII, p. 240, precum şi în *Scrieri pedagogice*, nr. 74, p. 72.

[34] **M. Eminescu**, *Opere. XVI*, ed. cit., p. 484.

[35] În această situaţie se găsesc o mulţime de documente aflate la Arhivele Naţionale din Iaşi. Dintre acestea, le menţionez doar pe cele aflate în dosarul nr. 84, Fondul Revizoratului şcolar, care nu au fost editate, ci doar facsimilate de D. Vatamaniuc în 1989: I. ordinul ministrului D. Ghidionescu adresat lui M. Eminescu la 14 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 9, publicat în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 470; II. ordinul aceluiaşi ministru trimis lui Eminescu la 15 aprilie 1876 privitor la învăţătorul din Ceplenița - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 10, publicat în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 471; III. Petiţia învăţătorului V. Suceveanu de la Şcoala Cristeşti, jud. Iaşi, adresată lui Eminescu la 20 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 11, publicat în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 472; IV. Petiţia învăţătorului de la Şcheia, trimisă revizorului şcolar la 17/29 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 12, publicat în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 473; V-VI. Două petiţii ale învăţătorului Vasile G. Mircea, de la Şcoala din Copou, jud. Iaşi, trimise lui Eminescu la 19 aprilie 1876 şi primite de acesta o zi mai târziu - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, ff. 13-14, publicate în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, pp. 474-475; VII. Scrisoarea învăţătorului de la Stânca, primită de revizor la 19 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 15, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 476; VIII. Scrisoarea învăţătorului de la Şcoala Dumeşti, trimisă la 22 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 16, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 477; IX. Scrisoarea învăţătorului de la Socola, trimisă lui Eminescu la 24 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 18, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 478; X. Scrisoarea învăţătorului din Goeşti, comuna Lungani, trimisă la 24 aprilie 1874 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 19, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 479; XI. Scrisoarea învăţătorului din Dumeşti, jud. Iaşi, trimisă la 25 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 20, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 480; XII. Petiţia învăţătorului din Belceşti, trimisă lui Eminescu la 25 aprilie 1876, primită de acesta la 1 mai acelaşi an - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 21, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 481; XIII. Petiţia învăţătorului de la Tanacu, jud. Vaslui, trimisă la 25 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, ff. 22-23, publicată (doar prima pagină a scrisorii) în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 482; XIV. Scrisoarea învăţătorului din satul Voroveşti (identificare localităţii a fost realizată în urma lecturii ştampilei poştei locale), trimisă lui Eminescu la 26 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Şcolar, Dosar nr. 84, f. 26, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 485; XV. Scrisoarea învăţătoru-

lui de la Bârnova, trimisă lui Eminescu la 27 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 27, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 486; XVI. Scrisoarea învățătorului N. Popovici, trimisă lui Eminescu la 28 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 28, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 487; XVII. Scrisoarea învățătorului Gh. Dimitriu, de la Școala Hermeziu, jud. Iași, trimisă lui Eminescu la 28 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 29, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 488; XVIII. Scrisoarea învățătorului Th. Dimitriu din satul Păușești, comuna Dumești, jud. Iași, trimisă revizorului școlar la 28 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 30, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 489; XIX. Scrisoarea învățătoarei Elena Bardassare, trimisă la 28 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 31, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 490; XX. Scrisoarea învățătorului Gh. Dimitriu de la Școala Hermeziu, trimisă la 29 aprilie 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 32, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 491; XXI. Scrisoarea învățătorului din Ceplenița, trimisă lui Eminescu la 2 mai 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 34, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 492; XXII. Scrisoarea învățătorului din Misești, comuna Movileni, trimisă lui Eminescu la 2 mai 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 35, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 493; XXIII. Scrisoarea învățătorului din Goești, comuna Lungani, trimisă lui Eminescu la 12/ 24 mai 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 37; XXIV. Ordinul ministrului Ghidionescu, trimis lui Eminescu la 17 mai 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 38, publicat în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 494; XXV. Scrisoarea prefectului de Iași adresată lui Eminescu în mai 1876, primită de acesta la 20 mai același an - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 39, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 495; XXVI. Ordinul ministrului Ghidionescu, trimis lui Eminescu la 17 mai 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 38, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 494; XXVII. Scrisoarea lui Vasile Elădescu, cu privire la ocuparea postului de la Bârnova, trimisă la 24 mai 1876 și primită de Eminescu la 25 mai - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 43, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 496-497; XXVIII. Scrisoarea primită de la învățătorul din Lețcani, jud. Iași - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 44, publicată în facsimil de Vatamaniuc, în Eminescu, *Opere. XVI*, p. 498; XXIX. Ordinul ministrului D. Ghidionescu, trimis lui Eminescu la 28 mai 1876 - **A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 45fv.

Trebuie precizat că toate aceste documente, alături de altele de aceeași natură, care la **A. N. I.** fac parte din alte dosare ale Fondului Revizoratului școlar, poartă (majoritatea) semnătura lui Mihai Eminescu, precum și diverse însemnări ale acestuia cu privire la data primirii sau diverse dispoziții pe care le-a dat în funcție de conținutul fiecărei petiții în parte.

[36]**A. N. I.**, Fondul Revizoratului Școlar, Dosar nr. 84, f. 25.

[37] *Ibidem*. Vezi și facsimilul realizat de D. Vatamaniuc, publicat în M. Eminescu, *Opere. XVI*, p. 484.

[38] Pr. **Daniel Danielescu** (editor), *„Luați Duh Sfânt...". Condica hirotoniilor în diacon și preot din Arhiepiscopia Iașilor (1875-1985)*, tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Iași, Editura Doxologia, 2012, p. 26.

[39] Consemnarea este următoarea: „Din viața școlii, preotul C. Oană amintea de poetul M. Eminescu, revizor de Vaslui, care a vizitat școala din Comarna" – v. Ing. Constantin Oană, Dr. Cătălin Oană, *Comarna - unele date monografice* (ms.), p. 3. Am consultat această lucrare întrucât mi-a fost pusă la dispoziție de d-na P. Șipoteanu de la Bibilioteca „George Mărgărit" din Osoi, comuna Comarna, jud. Iași. Îi mulțumesc și aici pentru sprijinul acordat.

[40] **Mircea Ștefan**, *op. cit.*, p. 282.

[41] **Gina Nimigean**, *op. cit.*, p. 19.

[42] *Ibidem*, p. 283.

„GÂND PURTAT DE DOR“ *

George BODEA

Ioan Ţicalo propune celor preocupaţi de creaţia eminesciană o nouă carte, ***Dor... în concepţia lui Eminescu***, după ce în 2009 publicase volumul ***Mihail Eminescu – poetul neamului românesc***, pe care, la vremea respectivă, l-am comentat apreciindu-i incontestabilele calităţi. Era de aşteptat ca o serie de idei din studiul apărut cu trei ani în urmă să fie reluate şi dezvoltate în cel recent, între care, în primul rând, aceea a legăturii indisolubile dintre viaţa şi opera poetului şi neamul său: „Viaţa poetului, aşa scurtă cum a fost, s-a confundat cu românitatea de profunzime. A coborât în cele mai adânci resorturi ale sufletului acestui popor, de unde a scos la lumină, prin geniul său, acorduri unice...”.

Se revine acum, prin multiplicarea punctelor de sprijin şi a unghiurilor de abordare, asupra raportării lui Eminescu la tradiţia religioasă, în primul rând la aceea a poporului român. Cartea despre „dor” la Eminescu este structurată în trei părţi: I- *Dorul – fundamentul sufletului românesc*; II – *Dorul la Mihail Eminescu* şi III – *Mihail Eminescu şi dorul de libertate*. Capitolele şi subcapitolele sunt în aşa fel concepute încât favorizează reluarea destul de frecventă a unor aspecte. De pildă, (sub)capitolele *Dorul în folclorul românesc* şi *Dorul în lirica populară* din prima parte a lucrării sunt legate de fapt de aceeaşi realitate cuprinzătoare, dar şi (sub)capitolul prim al părţii a doua – *Dorul în colecţia de lirică populară eminesciană* se ocupă în continuare de probleme asemănătoare. Important este însă că aici se insistă asupra efectului benefic pe care l-a avut asupra creaţiei eminesciene contactul timpuriu cu bogăţia de „poveşti şi doine, ghicitori, eresuri” care i-au înseninat „fruntea” şi opera.

Pornind, ca şi alţi importanţi oameni de cultură, între care filosoful Constantin Noica, de la ideea că prin cuvântul „dor” poporul român a realizat un „angajament emblematic”, Ioan Ţicalo îşi propune să clarifice mai întâi ceea ce i se pare nespus până la capăt în definiţiile de dicţionar, deplasând accentul pe ideea de „sentiment specific românesc”, atât de aparte încât „cu energia aceasta gravitează în jurul Pământului”. De fapt, autorul, cu modestie, subscrie la această părere quasiunanimă: „Se afirmă de obicei [...] nu se greşeşte.”. Definiţiilor din dicţionar li se reproşează în primul rând că nu au în vedere dimensiunea sacră a dorului, capacitatea acestuia de a-i conferi omului şansa de a-şi apropia adevărul, binele şi frumosul începând cu modelele pe care i le-a oferit divinitatea. De aici s-a făcut şi pasul către o pledoarie amplă în favoarea trăirii sub semnul sacralităţii. Deşi valabile în sine, aceste consideraţii dau la un moment dat impresia de abatere de la tema propusă. După ce ai citit opuri despre Eminescu, scrise de oameni din diferite domenii de activitate, între care medici, specialişti în ştiinţe, avocaţi, filosofi, istorici, acum ai putea crede că un preot şi-a propus să-i dea ultima lovitură... părintelui Gramma – neuitatul denigrator al lui Eminescu. Multiple sunt ipostazele dorului, identificate în poezia, proza şi publicistica eminesciană. În primul rând, termenul are o frecvenţă relativ mare (47 de apariţii, după Dumitru Irimia), la care se adaugă cei din familia sa lexicală (a dori, dorinţă, doritor). Cuvântul este apartenent la mai multe câmpuri semantice (sacru, cosmic, natural, uman, social). Ioan Ţicalo are în vedere valorificarea acestuia ca motiv poetic în lirica erotică, în poezia de meditaţie filosofică, în evocarea trecutului naţional, în versurile

inspirate de legătura poetului cu pământul Bucovinei „natale" şi al patriei rotunde „*de la Nistru pân-la Tisa*", în afirmarea demnităţii neamului său vitregit adeseori de tot felul de „înţelegeri" făcute peste capul lui. Atrage atenţia în această recentă apariţie datorată scriitorului Ioan Ţicalo stilul adeseori polemic, puncte de vedere aparţinând unor personalităţi importante ale culturii noastre fiind repuse în discuţie, amendate sau cel puţin nuanţate (printre care: G. Călinescu, T. Vianu, D. Popovici, I. C. Culianu ş.a.). Mai degrabă pare să aibă dreptate Doru Scărlătescu. Dar seria de îndreptăţiţi e mai ...lungă. Pus la punct câte unul... A se vedea.

Fără să am pretenţia unor sugestii numaidecât importante, m-aş gândi că ar fi interesant de observat cu ce cuvinte intră în vecinătăţi lexicale termenul „dor" în afară de mereu amintitele combinaţii „*gând purtat de dor*", „*de dorul lui şi inima şi sufletu-i se împle*", „*dor de moarte*", „*dorul dragei mele*". Când în ***Junii corupţi*** apare sintagma „*a patimilor dor*" – trăire atribuită celor repudiaţi –, teoria dorului se vede confruntată cu excepţia (care confirmă regula?).

La fel de interesantă ar putea fi şi discutarea perechilor de rimă în care apare cuvântul în cauză. S-ar observa aici o evoluţie a gravităţii mesajului poetic, a sentimentului însuşi (*dor – încetişor, amor – dor,* dar şi *dor – viitor*) în poeziile din tinereţe, pentru a se ajunge mai târziu la *înconjor – dor* în poemul ***Luceafărul*** şi *dor – mor* în elegia ***Mai am un singur dor***.

Iar dacă s-ar avea în vedere că *starea de dor* poate fi exprimată şi prin alte cuvinte decât cel care a devenit motiv recurent la Eminescu, cred că n-am fi departe de a admite că această trăire, pe care românii au numit-o astfel, ar putea fi regăsită şi la alte popoare. Şi atunci chiar că energia acestei stări ar gravita în jurul Pământului...

Se vede că stilul înaripat al cărţii despre care am încercat să spun ceva m-a prins şi pe mine!

---

* **Ioan ŢICALO**, *Dor... în concepţia lui Eminescu*, Câmpulung Moldovenesc, Biblioteca „Mioriţa", 2012.

EX LIBRIS

In memoriam
Ioniţă G. Andron (1917-1989)
carte concepută şi realizată de **Remus Vârnav**
Satu Mare, *Muzeul Ţării Oaşului*, 2012

Corneliu ZEANA
Alternanţe. Proză scurtă
Prefaţă: **C.D. Zeletin**
Bucureşti, *Editura MNLR*, 2013

Traian CICOARE
Oameni, locuri şi comori spirituale din ţinutul Neamţ
Ediţie, note şi tabel cronologic:
Constantin Bostan
Piatra-Neamţ, *Acţiunea*, 2012

ANTROPOGONIE EMINESCIANĂ

Theodor CODREANU

În istoria eminescologiei, s-au afirmat eminente spirite feminine: Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Rosa del Conte, Aurelia Rusu, Svetlana Paleologu-Matta, Ioana Em. Petrescu, Ilina Gregori şi altele. Un debut remarcabil în eminescologie ne oferă, în prestigioasa colecţie „Eminesciana" a Editurii Junimea din Iaşi, **Carmina Mimi Cojocaru**, cu o carte, la origine teză de doctorat, intitulată *Antropogonia eminesciană* (2012). Prin tematică şi temeinicie a cercetării, autoarea se recunoaşte discipol al regretatului George Munteanu, el însuşi preocupat de problematică, publicând în 1991, în nr. 24 al „României literare", un eseu chiar cu titlul *Antropogonia eminesciană*. Volumul propus cititorilor beneficiază şi de o prefaţă a lui Dumitru Micu. Acesta subliniază, între altele, dubla valenţă a scriiturii Carminei Mimi Cojocaru: rigoarea cercetării, pe de o parte, şi impresionismul critic, pe de alta, ceea ce ar fi în concordanţă cu obiectul cercetării, Eminescu însuşi pledând pentru convergenţa dintre *minte* şi *inimă*, respingând obiceiul filosofilor kantieni preocupaţi exclusiv de *raţiunea pură*, convinşi că prin simţuri nu avem acces la adevăr. Probabil, aici trebuie căutată şi reuşita cărţii autoarei, care ne oferă o lectură tensionată în plină rigoare a construcţiei şi argumentaţiei.

Exegeza eminesciană şi-a focalizat, în genere, atenţia către *cosmogonia* şi *sociogonia* din imaginarul poetic şi ştiinţific al poetului. Carmina Mimi Cojocaru consideră că e momentul să ne aplecăm şi asupra *antropogoniei* eminesciene, văzând că între cele trei *teme* există o legătură organică. Aşadar, cercetarea ei se axează pe ceea ce modernii au numit *critică tematică*, de larg ecou şi-n critica românească. *Tematismul* îşi are şi riscurile sale, ispitind la ocultarea *esteticului* şi la alte dimensiuni ale imaginarului poetic. Acestor constrângeri trebuie să se supună şi Carmina Mimi Cojocaru, însă autoarea ştie să se salveze de monotonie şi de simpla ilustrare cu texte a motivelor care unesc, în diversitate, conceptul *antropogoniei*. Fireşte, trebuie să reia unele locuri comune ale tradiţiei critice, dar important e să le restructureze în context, redându-le prospeţimea şi profunzimile gândului eminescian. Şi, de cele mai multe ori, îi reuşeşte.

Coroborând datele cosmogoniei cu ale sociogoniei, antropogonia eminesciană se sprijină pe conceptul ontologic de *arheu*, centrul gândirii eminesciene. Or, Carmina Mimi Cojocaru are perspicacitatea de a armoniza întreaga gândire eminesciană despre *om* cu ceea ce am numit, într-o carte mai veche, *ontologia arheităţii*. În *arheu*, care e altceva decât la înaintaşi, de la grecii antici până la Johann Baptista van Helmont (1580-1644) sau Dimitrie Cantemir, se ascund antitezele care, în viziunea eminesciană, *sunt viaţa*. De remarcat că antitezele eminesciene nu sunt cele ale dialecticii hegeliene, destinate rezolvării prin *sinteză*, ci, mai degrabă, confine principiilor orientale *yin* şi *yang*, oarecum apropiate de *coincidentia oppositorum* a lui Nicolaus Cusanus (1401-1464), prefigurând logica

dinamică a contradictoriului a lui Ştefan Lupaşcu. (Vezi cartea mea din 1984, *Eminescu – Dialectica stilului*). Carmina Mimi Cojocaru intuieşte corect că antitezele arhetipale ale gândirii eminesciene sunt *viaţa* şi *moartea*, pornind de la formularea misterioasă a poetului: „Viaţa-i cuibul morţii – moartea e sământa vieţii noi." (Mss. 2254, f. 63). Gândirea eminesciană este una a *nuanţelor* încifrate în paradoxuri. „Definiţia" dublu contradictorie de mai sus se „contrazice", la rându-i, cu formula fundamentală *antitezele sunt viaţa*, ceea ce înseamnă că antiteza *viaţă/moarte* devine viaţă ca *transcendere* a ei, într-un *terţiu ascuns*, învăluirea fiinţei într-un cerc/glob al *formelor* pe care Eminescu îl numeşte *ghem de lumină*, gheme de lumină putând fi toate fiinţele din univers, dar mai cu seamă *omul*. De aici şi îndrituirea autoarei de a vorbi despre o *antropogonie eminesciană*. Că antropogonia şi antropologia au fost teme ale gândirii eminesciene, o dovedesc textele poetului. În *Amicului F.I.*, poetul, în urma experienţei timpurii a morţii, îşi pune întrebările: „Ce este omul? Ce-i omenirea?/ Ce-i adevărul? Dumnezeirea?", versuri pe care Carmina Mimi Cojocaru le ia ca moto al primului capitol, care începe cu o însemnare eminesciană, neterminată, rezumând principalele definiţii ale omului din antichitate până la Darwin (p. 12).

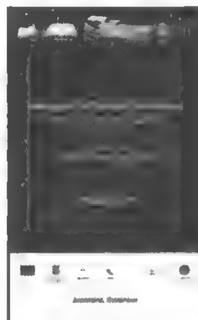
Autoarea urmăreşte cristalizarea ideii antropogonice pe osatura celor trei etape ale evoluţiei imaginarului poetic şi ştiinţific eminescian, în formularea lui George Munteanu. E momentul când trebuie să se delimiteze de grila gândirii în *semicerc* pe care o propunea G. Călinescu, înlocuind-o cu *cercul*, dar, pe o treaptă şi mai adecvată, cu viziunea einsteiniană a *curbei în infinit a universului*. În prefaţă, Dumitru Micu îi atribuie autoarei această desprindere de interpretarea călinesciană: „Comentând afirmaţia lui Călinescu potrivit căreia Eminescu a creat «un univers poetic în semicerc cu orizonturile limitate de naşterea şi moartea lumii», ea o consideră neîntemeiată, întrucât într-un text eminescian apare sintagma «curba în infinit a universului». Sintagma aceasta – în concordanţă cu viitoarea teorie einsteinaiană a relativităţii – numeşte însă probabila structură a universului obiectiv, nu a celui creat de poet" (p. 8). Aprecierea prefaţatorului riscă o dublă inadecvare la obiect: pe de o parte, delimitarea de formula critică a *semicercului* călinescian este veche, amendată chiar de George Munteanu, cel dintâi care a semnalat existenţa în manuscrise a îndrăzneţei formulări eminesciene *curba în infinit a universului* (nemaivorbind de *cercul de forme*, de metafora *cercului strâmt* opusă cercului hyperionic şi celui divin, esenţiale în imaginarul poetului), iar, pe de alta, sugestia că ar trebui să rămânem în stadiul hermeneuticii călinesciane, de vreme ce Dumitru Micu înclină să creadă că intuirea universului „real" de către Eminescu n-ar coincide cu „semicercul" viziunii sale poetice: „probabila structură a universului obiectiv, nu a celui creat de poet". Or, meritul autoarei e că aduce o substanţială contribuţie la regândirea viziunii eminesciene care nu se supune formei geometrice călinesciene.

În ce priveşte raportarea lui Eminescu la definiţiile de până la el ale omului, Carmina Mimi Cojocaru găseşte că poetul nostru se apropie cel mai mult de cea a vechilor greci, de Protagoras, de Socrate şi de Platon. Primul a rămas celebru prin formula *homo mensura*, omul ca *măsură a tuturor lucrurilor*: „a celor ce sunt întrucât sunt şi a celor ce nu sunt pentru că nu sunt". Se pot găsi argumente în textele poetului pentru convergenţa dintre *geniul* eminescian şi *homo mensura*. Ne putem duce cu gândul şi la antropologia creştină sau la antropocentrismul laic, secularizant, al modernilor şi postmodernilor. În

Bătrânul dascăl din *Scrisoarea I*, Domnul a pus „nemargini de gândire", încât „sprijină lumea şi vecia într'un număr", precum Pitagora, iar poetul exclamă, în altă parte, „Cât geniu, câtă putere într-o mână de pământ!" Şi cu toate acestea Eminescu îi refuză omului privilegiul de *homo mensura*, fiindcă geniul nu numai că nu este constanta umanităţii, ci excepţia care se produce la o mie de ani. Doamnei Carmina Mimi Cojocaru îi scapă însemnarea eminesciană în care poetul îl combate pe Protagoras, schimbând direcţia antropologiei tradiţionale cu afirmaţia că *fiecare lucru îşi are propria măsură*. Însă adecvarea la textele eminesciene o determină ca să-şi încheie expozeul chiar cu această răsturnare antropologică: *Natura este Archaeus*, nu omul, deşi în om se învăluie arheul, ca *identitate numerică*, idee consonând cu budismul. Iar omul trăieşte ca arheu în măsura în care prelungeşte creator puterile tainice ale naturii. Proletarul din poemul *Împărat şi Proletar* este cel care contestă *arheitatea* omului, chiar din debutul discursului: „Ah! – zise unul – spuneţi că-i omul o lumină..." Lipsa de seninătate a Proletarului (care comportă o abordare specială, încât autoarea nu a luat-o în argumentaţie) e compensată în texte precum *Revedere*, analizate cu perspicacitate. Antiteza dintre om şi codru/natură atestă că piericiunea omului stă sub precaritatea prezenţei arheului, în vreme ce *schimbarea în neschimbare* a codrului stă sub ontologia arheului.

Am simplificat, desigur, imaginea discursului critic al doamnei Carmina Mimi Cojocaru, subliniindu-i liniile cardinale şi având convingerea că autoarea se alătură cercetărilor meritorii ale exegezei eminesciene, de care viitorii comentatori ai poetului ar trebui să ţină seama. Dar, înainte de toate, cartea aceasta de debut înseamnă obligaţia ridicării standardelor personale în cărţile următoare.

EX LIBRIS

Bogdan CREŢU
Inorogul la Porţile Orientului. Bestiarul lui Dimitrie Cantemir / Bestiae Domini. Vol. I-II
Iaşi, *Institutul European*, 2013

Florentin POPESCU
Nicolae Labiş - monografie
ediţia a II-a, revăzută şi adăugită
Bucureşti, *Rawex Coms,* 2012

Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU (coord.)
Românii din afara graniţelor ţării
Iaşi-Cernăuţi: legături istorice
Întâmpinare de **Al. Zub**
Iaşi, *Junimea*, 2013

(IN)ACTUALITATEA LUI EMINESCU *

Constantin CUBLEŞAN

Indiferenţa (ca să nu spun mai mult) cu care critica literară operantă dar şi cea... specializată oarecum în analiza *fenomenului eminescian* (după expresia lui C. Noica) a manifestat-o faţă de studiul lui **Florin Oprescu**, *(In)actualitatea lui Eminescu*, din 2010, se datorează, probabil, şi proastei difuzări a cărţilor, practică nefastă în cultura noastră actuală mult prea sedusă de succesul financiar, pe de-o parte, şi de contextualizarea fabricată a unor prezenţe elitiste care să eclipseze, printr-o organizare direcţional programată a mediatizării, aproape totul în jur. În orice caz, trecerea cu vederea, cu nejustificată uşurinţă, peste acest studiu, este cu totul păguboasă întrucât el aduce un cuantum de limpezire în discuţiile, de cele mai multe ori pur publicistice, într-o notă de iritare rebelă, chestiunea actualităţii lui Eminescu, mai mult, a modelului creativ eminescian. „Raportarea la modelul eminescian – spune tranşant Florin Oprescu – s-a dovedit de o fertilitate relevantă, reconfirmând mereu teoria maioresciană care anticipa *sursele eminesciene* ale liricii româneşti. Ideea relecturii o întâlnim de altfel la majoritatea poeţilor reprezentativi. Semnificative în acest sens sunt câteva direcţii ale reflectării catalitice eminesciene în modernitatea românească: neoromantismul bacovian, metaforismul ontologic blagian, cristalizările hermetice barbiene, *alchimizările* lexicale argheziene, romantismul permanent al lui Philippide, vocaţia autohtonismului tradiţional la Voiculescu sau Pillat, până la ceea ce am numit *periheliul* eminescianismului, reprezentat de Nicolae Labiş şi mai ales de Nichita Stănescu, în mod paradoxal acesta fiind şi momentul de *apogeu* al influenţei catalitice”. Iată, avem schiţat aici un traiect al evoluţiei poeziei noastre contemporane, până azi, pe un fir de susţinere ideatică în expresia lirică, dominat/marcat de eminescianism. Afirmaţia poate părea oarecum hazardată atâta vreme cât putem vorbi de mari individualităţi creatoare care au ilustrat modalităţi specifice de afirmare. Atunci însă când vine demonstraţia – şi Florin Oprescu o face cu multă aplicaţie şi mai ales cu un spirit diagnostical (analitic şi asociativ de profunzime, într-un spirit polemic de subsol, elevat întru totul) – chestiunea se pune dintr-odată pe alte orizonturi ale discuţiei, convingătoare mai ales pentru aceia care se îndoiau de *actualitatea* continuă a creaţiei eminesciene. Florin Oprescu îşi denunţă în acest sens programul, angajând în demersul său, „o lentilă simplă prin care să identifice formele actualităţii eminesciene, prin impactul pe care *modelul* eminescian l-a avut asupra câtorva poeţi determinanţi ai secolului trecut”. Iar dacă privim „modelul” eminescian din această perspectivă, trebuie să acceptăm „rolul pe care l-a avut pentru generarea unei sensibilităţi moderne în poezia noastră de secol XX”, deci „suntem obligaţi să-i constatăm actualitatea! În felul acesta, avem de-a face cu o încercare de „a privi literatura ca pe un «sistem deschis» de corespondenţe şi, paradoxal anti-modern, circular”, iar lectura *de faţă* „îşi propune să opereze la rândul ei după *modelul* acestui *sistem deschis* de tip ştiinţific”.

O primă operaţiune, pe această coordonată demonstrativă, este cea a comparaţiei lui Macedonski cu Eminescu – „complexul eminescian al lui Macedonski", ce vine, mai degrabă dintr-un „antijunimism violent, direcţionat asupra lui Eminescu", acesta înţeles cu evidenţă ca un *reprezentant* al Junimismului. Sunt luminate astfel punctele de interferenţă ca şi cele de disjuncţie între cei doi poeţi, „în cadrul ecuaţiei" Eminescu – Macedonski, relaţie posibilă avându-se în vedere „constituţia neo-romantică a ambilor". În dialectica Eminescu-Macedonski, exegetul descoperă „nu numai conjugarea *etică*, temperamental romantică a celor doi, dar şi o corespondenţă de natură estetică, de natură neo-romantică, explicabilă prin ancorarea lor în spiritul veacului al XIX-lea şi prin deschiderea spre veacul XX". Deosebirea fundamentală, ni se atrage atenţia, este „activismul literar al lui Macedonski, spirit prin excelenţă doctrinar, şi structura interioară eminesciană, în genul primilor romantici, care preferă tonul meditativ, reflexiv, cu toate că activitatea de publicist a lui Eminescu ne relevă un spirit justiţiar, mai puţin doctrinar, ce-i drept".

O lectură „novatoare" probează, în totul, „impactul" major pe care l-a avut eminescianismul asupra liricii româneşti moderne. Iar Florin Oprescu face o asemenea analiză privind *cataliza eminesciană.*

Un alt „neoromantic", un „modern autentic", din perspectiva exegetului, este George Bacovia, care „ascunde în substraturile recviemului de tip simbolist, profunda prefacere eminesciană a temelor grave, a motivelor de natură metafizică". Influenţa eminesciană se resimte aici la nivelul „intrapoetic" şi, nu mai puţin, „prin retorica specifică tipului de romantism naiv sentimental", una dintre „modalităţile majore de asociere Bacovia-Eminescu" putând fi aceea a asumării critice a „semnificaţiei ontologice a metaforei" ca expresie a „limitării acestuia întru *mister* şi *revelare*".

Prin poezia lui Al. Philippide, ca şi prin intervenţiile teoretice ale acestuia, i se relevă „reevaluarea modernă a romantismului". La nivelul „praxisului poetic" al lui Philippide, apare cu limpezime *manifestarea* „titanismului magmatic eminescian" („În peisajul liric interbelic, poezia acestuia reflectă probabil cea mai acerbă luptă a creatorului cu modelul romantic eminescian, cea mai intensă convulsie a spiritului creator, chinuit de contrarietatea influenţelor, fie cea modelatoare, tentantă şi facilă, fie cea catalitică, dinamică şi fertilă"). Philippide se prezintă astfel ca un „neo-romantic clasicizat", rolul eminescianismului fiind aici de natură catalitică, impunând „osmoza dintre structura romantică, cristalizarea clasică şi alienarea de tip modern".

Impactul cultural dintre cele două culturi – franceză şi germană – se manifestă activ în secolul al XIX-lea la noi – arată cum cea de a doua exercită o influenţă „incidentală şi formatoare". Aici se găseşte relaţia dintre Eminescu şi Lucian Blaga. Cercetând mai întâi sistemul teoretic/filosofic al poetului de la Lancrăm, Florin Oprescu subliniază faptul că „această teorie postulează fertila ipoteză asupra existenţei creatorului modern care, prin recuperarea profunzimilor inconştiente, îşi articulează o existenţă *multidimensională* şi *paradoxală*", confirmând „apropierea şi chiar congeneritatea lui Blaga cu Eminescu" prin tocmai „funcţionalitatea principiului personanţei ca teorie poetică a influenţelor literare".

Într-o altă operă poetică revelatoare pentru modernismul românesc, aceea a lui Ion Barbu, se identifică un *extaz pitagorician* care „are rădăcinile în plutonismul emines-

cian, al purificărilor treptate formale", sursele *poeticii* sale regăsindu-se în acest plutonism eminescian unde „metaforizarea continuă a Finţei şi sublimarea ei în forme esenţializate se impuneau ca soluţii la transcenderea imediatului, la scurtcircuitarea şi chiar pulverizarea realului", pe care *proiectele epistemologice* eminesciene le sugerau încă din secolul al XIX-lea.

Seducţia modelului eminescian se află, zice Florin Oprescu, ca un „reper esenţial în naşterea şi devenirea valorilor poetice moderne", până la Nichita Stănescu, căruia îi este acordată o atenţie aparte, de ample dimensiuni analitice ale studiului (desigur, nu este luat în consideraţie epigonismul debordant în unele perioade, poesteminescian), clarificând în aceste condiţii tocmai conceptul de *model literar*.

În actualitatea postbelică, Nicolae Labiş şi Nichita Stănescu se impun ca două cote de altitudine, esenţiale. Prin creaţia „spectaculoasă", îmbibată de „prezenţa eseniană" a lui Nicolae Labiş, „eminescianismul" dobândeşte „dimensiuni *perihelice*" în vreme ce „prin lirica modernă" a lui Nichita Stănescu, poetul marcat definitiv de fiorul *morţii învăţate* din **Oda (în metru antic),** modelul eminescian se dovedeşte a fi exemplar în creativitate. Aici, la Nichita Stănescu se înregistrează – ne încredinţează Florin Oprescu – „apogeul eminescianismului" în forma sa catalitică, pe care, de fapt, a urmărit-o cu aplicaţie de-a lungul întregului demers eseistic al studiului. Gradul influenţelor şi *ruptura*, însemnând „despărţirea de model" pe care îl evidenţiază poezia lui Nichita Stănescu, relevă „o primă etapă importantă a reactualizării eminesciane în spaţiul literar al anilor 60". Funcţia catalitică eminesciană determină la Nichita Stănescu „naşterea cenceptului de poezie metalingvistică, o poezie care se foloseşte doar de cuvântul scris, transcendând constrângerile formale ale limbii". *Dialogul* pe care îl propune această relaţie catalitică: Mihai Eminescu – Nichita Stănescu, funcţionează „obiectiv", ca „necesitate de fiinţare poetică".

Cum lesne se poate observa, demersul lui Florin Oprescu este unul de transgresare a poeziei noastre moderne, de la Eminescu până azi, pe coordonata modelator-catalitică a eminescianismului. „Depăşind orice formă de epigonism şi înscriindu-se într-o mişcare literară de o originalitate aparte, poeticile lui George Bacovia, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Nichita Stănescu ş.a., prezenţe de o importanţă determinantă în planul literaturii române, se integrează într-o amplă mişcare de restaurare directă şi adoptarea eminescianismului la realitatea literară a momentului, prin cunoaşterea şi relecturarea critică a textelor lui Eminescu". **(In)actualitatea lui Eminescu** se dovedeşte a fi un studiu realizat cu multă acribie analitică şi critic interpretativă asupra fenomenului, făcând dovada explicită că opera lui Eminescu a fost *recitită* continuu, fiecare poet de marcă, din varii generaţii şi etape ale evoluţiei liricii româneşti, raportându-se la ea în mod creator, cu deplina conştiinţă a înscrierii sale astfel pe un fir conductor, de originalitate, într-un proces de înnoire continuă a limbajului artistic, dar fiecare plecând de la baza ideatică, aceeaşi, pe care a statornicit-o acesta.

---

*) **Florin Oprescu**, ***(In)actualitatea lui Eminescu***. *Izomorfismele canonului literar*. Bucureşti, Editura Contemporanul, 2010

VIAȚA REPOVESTITĂ „DE O STRĂINĂ GURĂ“

Luca PRISECARU

Au mai fost încercări de a scrie roman şi teatru pornind de la date biografice eminesciene.

Florina Ilis finalizează o întreprindere temerară. După debutul cu poezii (*Haiku şi caligrame*, 2000), urmat de două romane (*Coborârea de pe cruce*, 2001 şi *Chemarea lui Matei*, 2002), *Cruciada copiilor* (roman publicat în 2005) îi aduce consacrarea. Urmează încă un roman, un volum de teatru şi un studiu dedicat fenomenului SF...

Volumul de proză dedicat lui Eminescu, *Vieţile paralele* (Bucureşti, Cartea Românească, 2012), e o frescă tulburătoare. Suntem ca într-un film documentar, însumând multe surse năucitoare (reale, imaginate, mascate). Reconstituirea porneşte, să zicem, de la copertă („Înmormântarea lui Mihai Eminescu“, grafică realizată de Constantin Jiquidi, contemporanul poetului). Descrierea romanescă a despărţirii o găsim abia la capitolul IV (6, *De undeva, din cer*). Cortegiul e însoţit de Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Lascăr Catargiu, Theodor Rosetti, Nicolae Mandrea... Pe traseul înmormântării, pornit de la Spitalul Colţea, vorbesc, la popasuri creştine, jurnaliştii Grigore Ventura, D.A. Laurian, studentul Calmuschi (discipol al lui Titu Maiorescu), Ioan Neagoe.

Autoarea a folosit cu inteligenţă nenumărate mărturii (epistole, ziare, confesiuni, fotografii, volume de istorie literară, restituiri...). Personajele intră şi ies din scenă (de la cele regale la prieteni devotaţi precum Chibici şi Vlahuţă) într-un dozaj articulat, plauzibil.

Junimiştii, în principal, populează paginile, luminând epoca (Alecsandri, Maiorescu, Caragiale, Slavici, Iacob Negruzzi, Creangă, Gane, Bodnărescu, Vasile Burlă – director al Liceului Naţional din Iaşi...). Sunt trei registre, credem, care susţin edificiul romanesc: relaţia cu Veronica Micle, boala poetului, „procesul“ („judecarea“)... În aceste întretăieri de planuri aflăm o lume (finalul vieţii poetului) în care este vorba despre politică (liberalii îi destituie pe junimişti), despre anul 1870 în Europa şi pregătirile pentru serbarea de la Putna, despre conaţionali, despre cafeaua Marghiloman (dragă poetului), despre poliţie, psihanaliză, patriotism, despre limbă română şi gastronomie, despre traduceri, balneologie, legislaţie, socialism (o stare de spirit, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea), despre monarhie, conservatorism, despre Balcani, hoteluri, hanuri, mănăstiri (obsesia lui Eminescu de a se călugări), despre edituri, drepturi de autor, burse europene, despre fetele de la Café-Chantant, despre prelecţiuni populare, şcoli rurale, învăţământ,

despre biblioteci, teatru, manuale şcolare, despre religie, masonerie, familie...

Romanul ne-a amintit şi despre albumele dedicate lui Eminescu (vezi *Eminescu – o monografie în imagini*, de Olga şi Constantin-Liviu Rusu. Iaşi, Junimea, 2000) sau volumul documentar *Paşii Poetului* (autori Emil Iordache şi Gellu Dorian).

Inteligent, provocator, incisiv este al treilea registru (roman în roman, insert aproape... poliţist) în care ne este livrată personalitatea scriitorului urmărit, delaţionat, invidiat... Suntem, nici mai mult nici mai puţin în anul Tezelor P.C.R. din 1971! La Ateneul Român (!) se instituie un Complet de judecată. Avem de a face cu un Preşedinte de tribunal. Un colonel de securitate, Mărişeanu, pare a fi un personaj cheie în proces. Sunt audiaţi martori precum istoricul (fost junimist) A.D. Xenopol (care, la rându-i, se apără, menţionând că e român-român, că pe mama lui o cheamă Maria Vasiliu, că nu face politică, e doar un „liberal paşoptist progresist"), Leon Onicescu (intendent la Bolniţa de la Mănăstirea Neamţ – un fel de ospiciu al epocii, unde Eminescu a fost internat circa jumătate de an), doctorii Rudolf Şuţu şi Panait Zosin... La proces este invitat însuşi... Eminescu! Între timp se anunţă decesul „inculpatului".... Chiar dacă „numele lui apărea grevat sus, pe cupolă (în cercul de literaţi ai neamului), (...) numitul Eminescu Mihai nu se poate prezenta la şedinţă...". Rumoare la Ateneul Român: îşi face apariţia, într-o secvenţă parabolică, un cărucior cu patru roţi care înaintează în sala de judecată, spre stupefacţia generală, purtând „statuia aproape nud" a împricinatului...

Sunt multe secvenţe memorabile, admirabil scrise în acest roman spectaculos, coborâre inspirată în pânzele freatice ale junimistului cu efigie eminesciană.

---

* **Florina ILIS**, *Vieţile paralele*. Bucureşti, Cartea Românească, 2012

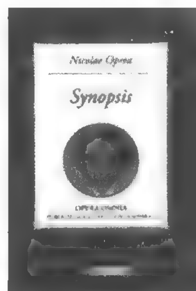
EX LIBRIS

Iulian BOLDEA, Aurel PANTEA - coordonatori
Al. Cistelecan sau Bucuria exegezei
Cluj-Napoca, *Limes*, 2012

Angela FURTUNĂ
Monica Lovinescu. Est-Etica * Geneze
Bucureşti, *Vinea*, 2012

Nicolae OPREA
Synopsis
Iaşi, *Tipo Moldova*, 2013

CĂSUŢA ÎN PATRU APE...
(Dumitru Irimia)

Ion FILIPCIUC

Între nenumăratele întîlniri şi discuţii cu care m-a onorat prof. univ. dr. **Dumitru Irimia**, în cei patruzeci de ani de cînd l-am cunoscut, aş putea povesti cîteva care mi-au marcat drumul, întortocheat şi nu lipsit de obstacole, către înţelegerea operei literare în ceea ce are mai profund şi durabil. Dar mai întîi se cuvine amintită împrejurarea în care l-am cunoscut.

Cînd a trebuit să fac lucrarea de licenţă la Facultatea de Filologie de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, după absolvirea cursurilor din ultimii ani la fără frecvenţă, în primăvara anului 1970, am încercat să-mi aleg un subiect din lista afişată la avizierul catedrei, dar nu prea aveam chef să scriu despre chipul ţăranului român sau mai ştiu eu ce. Aveam la activ, de la cursurile de zi, la Institutul Pedagogic de 3 ani din Iaşi, cîteva lucrări de seminar: cea dintîi despre sărbătorile de iarnă, la folclor, unde prof. V. Adăscăliţei mi-a recomandat să citesc bine şi să-mi fac fişe din ***Substratul arhaic al sărbătorile de iarnă la români*** de Petru Caraman, studiu inaccesibil studenţilor în anul 1963, cînd deodată m-am trezit că folclorul românesc nu-i dîrla-dîrla de la emisiunile de radio sau de la căminul cultural, ci are ceva esenţial şi comun cu fondul arhaic european. Apoi am mai scris cîteva pagini despre Creangă sau Eminescu şi mă consideram apt să fac o teză de licenţă ceva mai originală decît cele propuse de catedră. Astfel că în cererea pe care i-am înfăţişat-o d-lui decan Constantin Ciopraga propuneam să mi se aprobe subiectul ***Valori stilistice eminesciene (asupra cuvîntului „noroc")***. Domnul prof. Ciopraga s-a uitat lung-lung la mine, a mai citit o dată cererea, a întrebat dacă am şi scris cîte ceva asupra subiectului, eu am minţit senin că deja am vreo 15 pagini pe coli ministeriale – în fapt, nu aveam scris nici măcar cuvîntul „noroc" – şi m-a trimis la asistentul Dumitru Irimia, căci dumnealui urma să-mi coordoneze lucrarea, să-l întreb dacă acceptă asemenea subiect. L-am găsit la catedra de limbă română şi m-am bucurat că era tînăr şi îmbrăcat într-o ţinută mai puţin academică: fără haină, la ceasul amiezii, mîneca scurtă a cămăşii sinilii şi zîmbetul larg îmi ofereau semne că domnul asistent nu era chiar aşa de aspru după cum sunau avertismentele colegilor mei.

D-l Irimia mi-a pus însă o întrebare şi mai simplă: *Ai citit ce a scris D. Caracostea despre cuvîntul „noroc" în poezia lui Eminescu?* N-am citit şi nici nu puteam să-l mint, însă a început să-mi fugă pămîntul de sub picioare. Mă şi vedeam trudind cîteva săptămîni la chipul ţăranului în literatură... *Nici nu aveai de unde să-l citeşti, pentru că lucrările lui Caracostea sînt interzise, nu le capeţi în vreo bibliotecă. Dar, ca să nu spui că-ţi pun beţe-n roate chiar de la început, vino la ora 16 acasă la mine...* Şi-mi dădea adresa pe o stradă între Cuza Vodă şi Dimitrov... Unde cunoşteam bine terenul pentru că într-un semestru am stat şi eu în gazdă într-o cămăruţă din zonă. Dar eu vreau să plec acasă, am îngăimat, la Rădăuţi, cu trenul de seară... *Şi care-i ultimul tren din seara asta*

spre Rădăuţi? Nici asta nu ştiam. Am convenit să văd la ce oră pleacă ultimul tren, să merg la el acasă la ora 16, să-mi împrumute cartea lui D. Caracostea, să o citesc, să i-o returnez înainte de plecarea trenului şi să-i spun dacă pot veni cu ceva nou faţă de cele scrise de Caracostea despre cuvîntul „*noroc*" la Eminescu.

De la ora 4 după amiază şi ceva pînă pe la 10 noaptea am stat într-un restaurant, cu o sticlă de bere şi o cafea în faţă, cu cartea pe masă, cu foi dintr-un caiet cu pătrăţele pentru fişe, cu stilou cu cerneală albastră şi-am tot citit şi scris citate... din ***Creativitatea eminesciană*** (Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1943). Cînd am terminat această lectură contra cronometru, am sunat cu mare bucurie şi încredere la uşa domnului asistent D. Irimia, i-am mulţumit frumos pentru carte şi i-am spus hotărît că am lucruri noi faţă de cele scrise de D. Caracostea. A zîmbit îngăduitor şi m-a întrebat cînd aduc primul capitol pentru lectură şi corectură. Am promis că revin peste o săptămînă şi a rămas bun înţeles ca să-l caut la catedră...

L-am căutat în patru săptămîni la rînd, în aceeaşi zi, la aceeaşi oră, cu cîte un capitol scris de mînă. Le-a citit pe fiecare în ziua în care i le-am prezentat, peste două-trei ore eu reveneam şi-mi notam observaţiile, îmi împrumuta cîte o carte pe care trebuia să o aduc peste o săptămînă înapoi şi aşa, într-o lună de zile am mîntuit cuvîntul „*noroc*" în opera lui Eminescu. Cînd i-am arătat şi bibliografia, a pus întrebarea oarecum hazlie şi naivă: *Dar văd că din opera tovarăşului nu ai nici un titlu!* Dar este obligatoriu? am întrebat eu derutat. *La mine nu,* a răspuns repede d-l asistent D. Irimia, *ba chiar dimpotrivă!*

Şi din acel moment am avut o mare consideraţie şi încredere în acest om.

Întîlneam un bărbat tînăr, înzestrat cu libertate de gîndire; mai mult, aflat într-o funcţie prin care îţi îndruma paşii spre libertatea de gîndire şi mă lămurea prin cuvintele lui Eminescu, din urmă cu un secol, că libertatea noastră de gîndire „*a fost scrisă în gîndirea Dumnezeirei*"; rămîne în voinţa şi puterea noastră să exprimăm această gîndire şi să o întruchipăm în faptă.

Cînd m-am prezentat la susţinerea tezei în faţa comisiei, venit cale de vreo 250 de

Dumitru Irimia **la Veneţia.**
Din arhiva prof. Cristina Irimia

km cu motocicleta de la Costişa la Iaşi, l-am întrebat dacă mai am vreme să merg la un magazin să-mi cumpăr o cravată, căci la Iaşi studentul nu avea curaj să intre la examen fără cravată la gulerul unei cămăşi imaculate. *Stai fără grijă, domnule profesor, mai toată comisia nu are cravată şi ai exemplul meu în faţă.* Era îmbrăcat într-o cămaşă cu mînecă scurtă şi mi-a spus conspirativ: *Ai totuşi ...noroc de minţi luminate în comisie.*

Preşedintele comisiei era prof. dr. docent Gavril Istrate, care m-a întrebat după ce mi-am expus subiectul: *Dar, în poezia **Singurătate**, cum se face că nu întîlnim cuvîntul „noroc"?* Cum eu am lucrat pe ediţia Perpessicius, precizasem în teză că tocmai strofa cu termenul „noroc" a fost înlăturată din forma pentru tipar şi în manuscris strofa cu pricina era însemnată cu creion roşu. *De cine însemnată?* Nu ştiu, am răspuns eu, poate că de către poet. *Bine, d-ta nu ai de unde să ştii, că editorul nu explică, dar însemnarea cu creion roşu pe manuscris aparţine lui Maiorescu, din vremea cînd alcătuia volumul de **Poesii**, în toamna anului 1883...*

Mi-a mulţumit şi am plecat izbăvit din sala de examen.

Am rămas de atunci cu o admiraţie nezdruncinată pentru filologul D. Caracostea, care stăpînea bine şi folclorul românesc, avea o viziune mai largă, cerceta înainte de toate izvoarele, variantele, corela cu atenţie elementele comune din texte şi apoi trăgea concluzia, folosea o metodă care mai tîrziu a fost adjudecată de structuralişti. Primul studiu pe care l-am alcătuit despre Eminescu, ***Asupra cuvîntului „noroc"***, a fost în spiritul şi cu metoda lui D. Caracostea, avînd ca principii cele primite de la îndrumătorul ştiinţific D. Irimia.

Prin toamna anului 1970 sau în iarna următoare am pus mîna pe cartea ***Mihai Eminescu***, ***Despre cultură şi artă***, Ediţie îngrijită de D. Irimia, apărută la Junimea din Iaşi, care m-a bucurat foarte mult: odată, pentru că era alcătuită de profesorul meu şi a doua, pentru că găseam în această culegere ceea ce îmi servea de argumentaţie în lecturile din opera lui Eminescu. Îndeosebi, am luat ca pavăză următorul pasaj: „E păcat cum că românii au apucat de-a vedea în basm numai basmul, în obicei numai obiceiul, în formulă numai formula. Formula nu e decît manifestaţiunea palpabilă, simţită a unei idei oarecari Ce face d. e. istoricul cu mitul?..."

Au trecut cîţiva ani buni fără să-l mai revăd pe d-l asistent D. Irimia şi chiar fără să ne scriem, eu cel puţin nu prea îndrăznind să-l deranjez cu scrisori tocmai pe un cărturar pentru care timpul lecturii este aşa de preţios. I-am trimis totuşi, prin 1976, volumaşul meu de poezii, ***Răboj***, scos la Editura Litera din Bucureşti, şi d-l Irimia mi-a răspuns, între altele, ca pe viitor să nu-i mai trimit scrisorile pe adresa de la facultate, ci acasă, fapt din care am tras concluzia că dumnealui avea oarecari suspiciuni faţă de marja discreţiei în instituţia unde lucra.

Cînd anume, cum şi unde ne-am reîntîlnit nu mai ţin minte, poate pentru faptul că în anii 1971-1975 mergeam destul de rar prin Iaşi. Am reluat drumurile la B.C.U. din Iaşi în momentul cînd, prin 1975, am prezentat o comunicare despre stema Moldovei la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol" şi cercetătorii de acolo, îndeosebi prof. dr. Al. Zub şi Ioan Caproşu, au primit cu destul interes tentativa unui profesor de limbă şi literatură română – dintr-un sat din Bucovina – de a explica originea ritual păgînă a unui însemn heraldic. Probabil că tot în acele zile l-am căutat şi pe domnul D. Irimia ca să-i povestesc despre proaspetele mele isprăvi cărturăreşti.

În primăvara anului 1980 mi-a fost dat să mă reîntîlnesc cu D. Irima pe stradă, în

Iaşi, undeva în apropiere de universitate, într-un moment cînd eram pur şi simplu dărîmat sufleteşte pentru că onor Inspectoratul Şcolar Judeţean din Suceava mi-a retras avizul de admitere la examenul preliminar – la socialism ştiinţific!– pentru obţinerea gradului didactic I. I-am spus domnului Irimia despre necaz, încercarea de-a obţine revocarea deciziei nedrepte, în fapt maşinaţia unui inspector care ţinea să mă pedepsească, pentru că, prezentîndu-mă în sala de examen, conform tabelului afişat pe uşă, trăgînd biletul cu subiectele şi rostindu-mi numele, comisia examinatoare a citit lista celor în drept a fi examinaţi şi mi-a spus că între timp Inspectoratul Şcolar Judeţean Suceava mi-a retras avizul.

– De ce nu mi-aţi tăiat numele şi de pe uşă? a fost întrebarea mea firească.

– Ce mai contează, mi-a spus şeful comisiei de la examenul de socialism ştiinţific. Intervenţia s-a făcut prin telefon…

Aşadar, căpcăunii de la Inspectoratul Şcolar Judeţean Suceava, în birocraţia lor lîncedă, s-au trezit în ceasul al doisprezecelea să ne pedepsească pe cîţiva profesori mai deşuchiaţi de la Cîmpulung Moldovenesc. Oricum, eu nu mă aflam în echipa indisciplinată de la Liceul „Dragoş Vodă", dar zbirilor le-a picat bine să mă încondeieze şi pe mine…

Domnul Irimia mi-a propus să nu mă frămînt chiar aşa de straşnic, voi avea vreme să dau examenul şi peste un an, să mă liniştesc şi pentru asemenea rezultat m-a invitat la masă, la restaurantul de la Casa universitarilor. Acolo, într-adevăr, mi-a trecut furia, am mîncat cu oarecare poftă, simţind că eram chiar flămând, am băut şi un pahar de vin bun, am sorbit o cafea şi am definitivat împreună ordinea de bătaie: să dau telefoane la directorul Casei pionierilor din Cîmpulung, unde lucram cu jumătate de normă; la Inspectoratul Şcolar din Suceava, să aflu cine mi-a săpat groapa, şi la judeţeana de partid, că partidu' e-n toate.

I-am mulţumit domnului Irimia pentru masă, pentru încurajare şi pentru sfaturi şi am coborît la telefoanele din Iaşi, ca într-un punct strategic din care trebuia să-mi desfăşor atacul.

Inspectorul Chindea m-a plouat cu formule ceapiste: Lasă că ştim noi, lasă că am auzit…

Fireşte că l-am retezat: Trebuie să se şi demonstreze ceea ce ştiţi, inspectoratul nu-i totuşi organizaţie de ţaţe… Dar nu l-am convins, omul fiind din fire cam pătrăţos la cap. Un alt telefon i-am dat prof. Aurel Stăvărache de la partid, cu rugămintea să întrebe el pe cei de la inspectorat ce tărăşenie am făcut eu, pentru că eu, ştiindu-mă nevinovat, voi face un scandal monstru. Iar dacă nu au nici un motiv serios, să facă bine să-mi reavizeze prezentarea la examen.

Cum eram nevinovat, peste un ceas am fost reavizat să mă prezint la comisia examinatoare. Din nefericire, la acea oră, după amiază, pe la 16, comisia îşi încheiase lucrătura şi examinatorii plecaseră pe la casele lor. Am avut noroc să nu fi scris şi procesul verbal, iar secretara de la Perfecţionarea Cadrelor Didactice mi-a spus unde îl pot găsi pe profesorul de socialism. Aşa că pînă seara, pe la 19, ieşeam cu examenul de socialism luat la limită şi-mi rumegam cu amărăciune încurcătura.

N-am mai avut vreme să-l anunţ pe domnul Irimia că sfatul d-sale şi vorbele aşezate la masa de prînz mi-au dat înţelepciunea şi curajul să nu mă dau bătut. Ceilalţi colegi pedepsiţi de-odată şi în aceeaşi formulă cu mine s-au lăsat păgubaşi, au suportat cu stoicism un an de zile şi n-au protestat de frica unor pedepse şi mai parşive.

Cînd, peste două săptămîni, am revenit prin Iaşi, unde m-am dus direct la catedră ca să-i mulţumesc, dumnealui ştia din lista cu cei promovaţi că eu am reuşit să trec hopul

disciplinar şi mă aştepta cu propunerea să-mi iau lucrarea metodică pentru gradul I sub îndrumarea sa.

– Păi, nu prea am alt subiect la îndemînă decît poveştile caprei cu iezii mîncaţi de lup…

E drept că îi povestisem cu cîteva luni în urmă că întocmesc o antologie cu aceste basme, să văd elementele comune şi diferenţele în versiunile de la un popor sau altul.

– Şi ce te opreşte să faci o lucrare de gradul I chiar cu poveştile acestei capre?

Cum aveam textele unor variante în limba latină, franceză, germană, rusă şi română, mi-a fost foarte uşor să fac un capitol şi despre lectura basmului în şcoală, cu cîteva consideraţii metodice, cu două-trei planuri de lecţie şi cu o aplicaţie a concluziilor lui V. I. Propp asupra basmelor româneşti.

D-l prof. D. Irimia mi-a făcut observaţii, mi-a tăiat din formulările mai puţin academice, m-a îndrumat spre valorile stilistice şi poetice ale textelor şi, pînă la urmă, comparaţia între basmele româneşti şi cele străine cu unul şi acelaşi motiv – al caprei cu iezii mîncaţi de lup – a intrat foarte bine în ceea ce ziceam eu că mă preocupă: *constantele poetice* din care se alcătuieşte un text folcloric şi cu atît mai interesant cu cît asemenea constante le aflăm în literatura mai multor popoare.

La susţinerea lucrării metodice era vreme de iarnă şi un frig cumplit, dacă nu mă înşală memoria, prin februarie 1981. Comisia, alcătuită din coordonatorul ştiinţific al lucrării, lector. univ. dr. D. Irimia, prof. univ. dr. Ion Tilea şi inspector de specialitate prof. Gh. Giurcă din Suceava, au asistat la o lecţie de literatură, două de gramatică şi la o şezătoare literară cu *Capra şi iezii* sfîrtecaţi de lup, ceva mai anapoda în practica şcolărească din anii '80.

Eu am potrivit în aşa fel lucrurile ca şezătoarea să fie şi lecţie deschisă în cadrul cercului de metodică al profesorilor de limba şi literatura română din zona Cîmpulung şi lecţie în faţa comisiei pentru obţinerea gradului didactic I. Cînd am discutat proiectul, domnul Irimia a fost de acord, cu toate că asemenea prestaţii didactice, la două capete, nu erau obişnuite la vremea aceea. Fireşte că şezătoarea, departe de canoane metodice sacrosancte – elevii făceau comparaţii între variantele în limba rusă şi română, germană şi română, franceză şi română, latină şi română, cu fragmente citite expresiv în limbile respective (unii elevi vorbeau limba rusă, ucraineană sau germană în casă), cu aprecieri asupra bogăţiei limbii române şi, mai cu seamă, a mijloacelor artistice din povestea lui Ion Creangă – s-a încheiat cu un spectacol teatral în care, la ieşirea caprei din scenă şi plecarea ei în pădure după mîncare, iezii rămaşi acasă deschid televizorul în ecranul căruia povestea se desfăşoară mai departe prin jocul unor marionete.

La discuţii pe marginea lecţiilor prestate de împricinat, am primit observaţii şi în chestiunile de gramatică şi în cele de prozodie, dar partea finală a încîntat comisia în …unanimitate. Susţinerea lucrării s-a făcut la Casa pionierilor din Cîmpulung şi pînă spre lăsarea întunericului eram profesor încununat cu …ultimul grad didactic.

Ţin minte că am invitat întreaga comisie şi pe directorul Casei pionierilor la o masă frugală, cuvenită şi imperioasă după o zi îndelungă de muncă, la singurul restaurant acătare din Cîmpulung Moldovenesc, numai că acolo se pregăteau şi sala şi bucătăria pentru o nuntă ca-n poveşti. Eram vînat de ruşine. Mai să mă prăbuşesc. Şefa restaurantului, văzîndu-mi necazul, a găsit o cale de ispăşire. Ne-a îndemnat să urcăm la mezanin şi ne-a adus mîncarea acolo, între altele chiar un platou cu sărmăluţe pe care nu s-a sfiit să ne spună că le-a furat de la …masa nuntaşilor. Cînd să plătesc – iar suma era o nimica toată

– am constatat că nu am nici un ban în buzunar dar chelnerița m-a păsuit că pot să vin și peste două zile.

Din toată această poveste dintr-o zi de iarnă geroasă – și afară și în hotel era un ger de crăpau pietrele! – nu am decît referatul domnului prof. D. Irimia, întocmit cu acea răbdare și minuție care înspăimîntă orice competență. Ceea ce pe mine m-a uimit, pentru că, știindu-l specialist în gramatică, poetică și stilistică, eram încredințat că trece indiferent pe lîngă problemele unor texte cum sunt basmele și mai cu seamă un basm considerat minor, precum ***Capra cu trei iezi***. Cunoștea însă foarte bine basmele românești, era încîntat de lectura pe care o făceam eu, pas cu pas, basmului ***Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte***, cules de Petre Ispirescu în 1862, despre a cărui singularitate în literatura noastră populară și în cea europeană susținea că trebuie căutată o explicație judicioasă. Aprecia în chip deosebit cartea savantului rus V. I. Propp, ***Rădăcinile istorice al basmelor***, tradusă în acei ani și în limba română, și era mîhnit că folcloriștii români nu dădeau destulă atenție acestei perspective de lectură.

Dar domnul prof. D. Irimia m-a ajutat mult și împrumutîndu-mi din cînd în cînd cîte o carte de care aveam nevoie sau cerînd cartea rîvnită, prin împrumut interbibliotecar pentru un titlu din străinătate, imposibil de aflat în bibliotecile noastre. Așa am citit, prin 1984, cartea lui Milarepa, în două ediții, una din anul 1925 – pentru că o avea C. Brâncuși în atelierul lui parizian, așezată pe o poliță, alături de dialogurile lui Platon. Într-o zi însă, din cine știe ce motive, sculptorul a hotărît să se sinucidă. Cum a trecut pe lîngă polița cu cărți și a dat cu umărul, o carte a căzut jos; a luat-o în mînă, s-a așezat în pat, a recitit-o și nu și-a mai dus gîndul sinucigaș la capăt. Era cartea lui Milarepa, cu gravuri chinezești în lemn, ilustrînd simbolurile expuse de întemeietorul religiei tibetane. Altă ediție, din 1976, tot în limba franceză, nu mai avea gravurile din 1925, însă pe mine mă interesau eventualele diferențe și notele explicative.

Domnul prof. Irimia a primit la B. C. U. „M. Eminescu" din Iași, amîndouă edițiile, pe cea dintîi a copiat-o la xerox și m-a anunțat că mi le împrumută pentru trei săptămîni, căci acesta era termenul de returnare. Tot prin intermediul d-sale am obținut și un clișeu fotografic după articolul cercetătorului ucrainean Alexander, mai exact Oleksander Kolessa, despre ***Vechile colinde lunar-astrale ucrainene***, tipărit în revista „Zapiski naukovo tovaristva Sevcenco" din Lvov în 1930, cu texte asemănătoare vechilor colindelor românești.

În primăvara anului 1988 sau 1989, d-l prof. Irimia avea de făcut o inspecție de grad la un profesor din satul Slătioara și alta la prof. Elena Lucău Dănilă, la școala din Botuș, venind în echipă cu inspectorul Mihai Iordache de la Suceava și prof. C. Parfene de la Iași. M-a anunțat și i-am primit pe toți trei la Casa pionierilor din Cîmpulung ca să le proiectez filmulețul alb-negru, pe 16 mm, pe care l-am făcut în plimbările filosofului C. Noica prin Păltiniș. Era un film neisprăvit, pentru că intenția mea de a-l filma pe filosof plimbîndu-se pe cărările din Păltiniș în cele patru anotimpuri ale anului s-a prăbușit în decembrie 1987… Dar am avut bucuria să-i arăt aceste singulare imagini filmate cu filosoful C. Noica.

După evenimentele din decembrie 1989 am ajuns cam tîrziu pe la Iași, unde domnul Irimia mă aștepta să-i povestesc amănunte de pe la București, căci mă știa frecventîndu-i pe Geo Bogza, pe filosoful Mihai Șora și pe logicianul Sorin Vieru. Dacă nu mă înșel, am ajuns în Iași venind direct de la București și dintr-o vizită pe care i-am făcut-o

domnului Şora chiar la Ministerul Învăţămîntului. Domnul prof. D. Irimia era entuziasmat de cursul evenimentelor însă, ca să discutăm pe îndelete, mi-a cerut să ne întîlnim în părculeţul din faţa Teatrului Naţional din Iaşi, mai precis între teatru şi str. Ştefan cel Mare. Era un semn că se temea să nu fim ascultaţi. I-am spus că filosofului Mihai Şora îi pare rău că a acceptat funcţia de ministru într-un guvern care îşi păstrează orientarea şi conduita comunistă. Cunoşteam bine opţiunile politice ale profesorului meu, nu fiindcă am fi avut vreo discuţie specială, ci ne-am exprimat fiecare, prin cîteva amănunte, orientarea. Iar ca să dau un exemplu, prin 1982, cînd îi povesteam ruşinea că în redacţia de la „Pagini bucovinene" din Suceava mi s-au operat serioase tăieturi într-un interviu cu lingvistul Iorgu Iordan, care se mîndrea pe atunci că are carnetul de partid cu nr. 21, domnul Irimia mi-a luat piatra de pe inimă: *Nu-ţi fă probleme, tovarăşul academician e şi el unul dintre vinovaţii pentru instaurarea acestui regim...* Acum, în ianuarie 1990, în Bucureşti, intelectualii veritabili erau dezamăgiţi de manevrele emanaţilor; schimbarea a fost doar de faţadă, o peres-troică bună pentru America Latină. Prin Crăciunul „ciuruit" în Tîrgovişte, „Troica" de la Bucureşti încerca să mai salvez o ciozvîrtă din hoitul comunist. Domnul Irimia nu vroia să creadă, avea încă iluzii.

I le-a spulberat mineriada închinată ...comemorării morţii lui Eminescu...

O întîlnire memorabilă cu domnul D. Irimia am avut-o la Putna, în ziua de vineri, 15 august 1997, aşadar la Sf. Marie Mare, cînd se adună acolo lume de pe lume, ca la hramul mănăstirii. Am convenit, prin telefon, să ne întîlnim pe Dealul Crucii; odată că acolo urcă puţini expediţionari şi apoi nu găseam nici un farmec să ne înghesuim între zidurile mănăstirii; din vîrful dealului oamenii priveau de la înălţime forfota de jos şi în scurtă vreme alunecau la vale. Am stat cîteva minute bune şi-am admirat de sus mulţimea, oricum mult mai ...multă ca în 1871. Desigur, nu erau personalităţi ca-n vremea lui Eminescu şi Slavici, totuşi la slujba de prăznuire a voievodului Ştefan cel Mare au îngenuncheat M. S. Regele Mihai şi I.P.S.S. Mitropolitul Moldovei.

Eu am ajuns mai tîrziu şi nici n-am încercat să intru în mănăstire. Am urcat pe Dealul Crucii unde l-am văzut pe domnul Irimia cu doamna Cristina; am stat împreună un timp de poveşti, am admirat de sus peisajul şi apoi am coborît. Oricum domnul prof. Irimia trăia o mare mulţumită sufletească pentru că în vara trecută, la Sf. Marie Mare din 1996, la 150 de ani de la serbarea din 1871, grupul de studenţi îndrumaţi de dumnealui a dăruit mănăstirii Putna o altă urnă, cu pămînt adus din toate ţinuturile româneşti, acum, în 1996, şi aşezată în muzeul mănăstirii alături de urna din vremea lui Eminescu. Era tare mîndru de asemenea ispravă consacrativă.

Acum, în 1997, ne-am îndreptat spre un restaurant din apropiere să mîncăm ceva, însă nu a fost chip, nici măcar nu mai ştiu dacă în aglomeraţia aceea ne-am astîmpărat setea cu o sticlă de bere. Ne-am pornit spre centrul satului şi acolo, ca din întîmplare, am intrat în vorbă cu o tînără gospodină căsătorită în Putna, neam cu mama şi, deci, şi cu mine, care mă chema la hram. I-am spus domnului Irimia şi doamnei Cristina de invitaţie însă n-au acceptat; domnul Irimia dorea să ajungă mai devreme la casa de vacanţă de la Brădet, de lîngă satul Gălăneşti, să se odihnească şi să lucreze mai departe ceea ce era lăsat pe masa de scris. Nu ne prea grăbeam pentru că lumea adunată în Putna se preumbla în sus şi-n jos, pe şosea ori pe cele două trotuare de la mănăstire către primărie, în aşteptarea trecerii Regelui Mihai, venit cu maşina lui de teren. Dacă nu mă înşel, suveranul era în prima lui împărtăşanie, după şase decenii de surghiun, la hramul Mănăstirii Putna. N-a

durat prea mult şi Regele a trecut încet, privind cu vădită încîntare mulţimea oprită de-o parte şi de alta a drumului său.

– Să ne trăiţi mulţi ani, Majestate! a rostit destul de apăsat domnul profesor.

Zîmbetul regelui către noi, cei de pe marginea drumului, ca şi cum ar fi auzit şi înţeles cuvintele cu care îl întîmpina poporul, îmi stăruie încă în amintire.

Spre norocul meu, în vălmăşeala aceea, m-am întîlnit cu o familie din Costişa, tot neam cu mine, care era venită cu maşina, şi l-am rugat pe bărbat să ne ducă şi pe noi trei, domnul profesor, doamna Cristina şi pe mine pînă la Costişa. Şoferul a fost bucuros, numai că domnul profesor ţinea morţiş să ajungă la Brădet şi să-şi vadă de lucrările lăsate vraişte pe masă. N-a vrut în ruptul capului să facem un popas la Brădet, să-şi pună ordine în lucruri şi să continuăm drumul pînă la Costişa, unde îi ofeream o cameră de lucru în casa părintească, linişte ca într-un sat preistoric şi chiar o scaldă voinicească în rîul Suceava, la cîteva minute depărtare de casă.

Am ajuns în formula întreagă, 1+4, la Brădet, dar domnul profesor a fost atît de bucuros că a scăpat de mulţimea şi gălăgia de la hram, încît nu se îndupleca să vină cu noi la Costişa. Doamna Cristina a pritocit repede o cafea savuroasă şi am sorbit-o pe îndelete sporovăind de una, de alta, prietenul meu costişan avînd nenumărate şi palpitante peripeţii ca şofer pe autocar prin „străinătatea neagră, unde-i viaţa mult amară”, vorba lui Alecsandri. A rămas ca eu să mă întorc duminică dimineaţă la Brădet şi cu o maşină să-mi aduc oaspeţii la Costişa.

Cînd m-am înfăţişat duminică dimineaţa, cam pe la ora 10, musafirii mei erau frînţi de oboseală şi m-au întîmpinat cu regretul că vineri seară n-au dat curs invitaţiei: sîmbătă noapte n-au dormit, n-au scris, n-au citit pentru că în restaurantul casei de vacanţă din Brădet a fost nunta unor tineri săteni din Gălăneşti ori poate din altă parte. Adică o fanfară cu alămuri parabolice, cu toba asurzitoare, chiuituri, cîntece, urături de păhărel dulce, furatu' miresei şi tot prelungul ritual bucovinean cu asemenea prilej. Fireşte că nuntaşii au făcut un gest creştinesc şi împăciuitor: le-au adus celor doi profesori veniţi de la Iaşi să se odih-

Pădurea eminesciană de la Ipoteşti (mai 1995)
Dumitru Irimia şi parte dintre participanţii la
Colocviile naţionale studenţeşti „Eminescu“

nească în linişte şi-n aer curat, cîte o strachină de friptură, alta de găluşte şi un coşuleţ zdravăn de copturele, adictelea prăjituri. Dar somn oaspeţii n-au mai avut nici după ce nuntaşii s-au împrăştiat pe la casele lor!

Duminică, la Costişa, a fost vreme frumoasă, însorită şi fără o pală de vînt, încît am şi coborît în luncă şi ne-am aşezat pe malul apei, la soare. Din păcate, oaspeţii mei nu erau pregătiţi pentru o scaldă în rîul Sucevei, ori nu prea aveau încredere în puritatea apei în care, undeva, în amonte, o droaie de copii şi tineret mai zvăpăiat se zbenguia într-o veselie caniculară. Nu mai ţin minte dacă, la întoarcere în sat, am trecut şi pe la moara din Costişa, care nu mai macină de ceva vreme, dar îşi păstrează intactă vechimea... şi mirosul boabelor rîşnite între pietre. Probabil că da şi poate că doamna Cristina îşi va fi amintit de volumaşul meu de haiku, *Moara din Costişa*.

A doua zi, luni, am înhămat iapa la căruţă şi am pornit cătinel spre Gălăneşti, prin lunca Sucevei, printre ape, scopul meu suprem fiind acela de a merge pe traseul pe care am fugit eu pentru prima oară de-acasă şi, trepădînd prin lunci şi peste ape, am ajuns în satul Hurjuieni, la casa bunicii Catrina. Ei, am tras eu concluzia cînd am ajuns în dreptul casei bunicii, aici am ajuns eu teafăr şi nevătămat cînd am fugit de-acasă, într-o vară, pe la vreo patru ani...

Nu ştiu cît îl putea interesa pe domnul profesor casa bunicii mele, pe lîngă care am trecut, sau gospodăria unei mătuşi, şcoala, biserica şi cimitirul satului Hurjuieni, dar în această aşezare s-a născut şi a copilărit cărturarul Ştefan Cuciureanu, italienistul, pe care îl admira şi preţuia, cel care i-a insuflat dragostea pentru spaţiul italian. Călătoria ne-a luat ceva timp, iapa clămpănea mai îndesat din potcoave doar cînd o îndemnam cu biciuşca la trap, însă am avut cum privi, oarecum de sus, casele gospodarilor, acareturile de prin ogradă, iar cu o maşină nu prea se putea merge pe asemenea drum îngust şi încîlcit, căci am trecut apa Sucevei prin mai multe vaduri, domnul profesor Irimia mirîndu-se îndelung de aceste multe braţe ale unui rîu destul de mic, cum tot mai aveam de trecut o apă şi încă una, ca şi cum am fi intrat într-un labirint.

Destul că am făcut drumul cu căruţa, gospodăreşte, pînă dincolo de centrul satului Gălăneşti, pînă la o cărare care ducea, în stînga, prin păpuşoi, direct spre casa de vacanţă din Brădet. Doamna Cristina mi-a mărturisit de mai multe ori că acest drum în căruţă, pe ape şi pe uscat, a rămas una dintre cele mai vii amintiri de vacanţă...

A treia întîmplare importantă din viaţa mea de cărturar a fost îndemnul domnului D. Irimia de a pregăti o teză de doctorat cu dumnealui. Eu am şi rîs, dibuind în propunerea d-sale o modalitate de a mă obliga să termin lucrarea despre *constantele* din ***Mioriţa***, spre a nu-i mai povesti la fiecare întîlnire cîte un capitol ...în curs de neisprăvire. Subiectul îl cunoştea foarte bine din cele cîteva articole tipărite de mine de prin 1983, prin reviste şi mai ales din expunerile mele cînd îl vizitam la catedră ori ne întîlneam prin oraş. Cum eram un învăţăcel copt, ca să nu spun destul de bătrîn, doctoratul nu-mi folosea la nimic. Nici măcar la recuperarea anilor cînd am avut doar jumătate de normă didactică pentru a vorbi elevilor despre atribut sau ...un om năcăjit! Dar, fiindcă îndrumătorul ţinea la această ispravă a mea, am prezentat în scurtă vreme două capitole ca referate şi ce mai intra în sarcina candidatului şi într-un an de zile eram pe punctul de a definitiva întreaga lucrare. Au apărut însă, ca din senin, o vacanţă prelungă la Paris, o carte cu 123 de traduceri ale ***Mioriţei***, cîteva călătorii la Cernăuţi sau în Basarabia, astfel că într-o bună zi m-am trezit cu avertismentul d-lui Irimia că, dacă nu mă prezint cu textul lucrării finisate în faţa comisiei

de catedră pînă la sfîrşit de an 1998, pierd toate examenele şi referatele şi va trebui să o iau de la capăt. Or, mie nu-mi trebuia nici un capăt!

M-am încadrat însă în termen şi cred că nu l-am dezamăgit nici a treia oară..., iar, în martie 1999, am suscinut, în şedinţa publică şi în faţa comisiei alctuite din Preşedinte: Conf. dr. Iulian Popescu, decanul Facultăţii de Litere, Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi; Membri: Prof. univ. dr. Dumitru Irimia, conducător ştiinţific, Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi; Acad. dr. Alexandru Surdu, directorul Institutului de Filosofie din Bucureşti; Conf. dr. Mircea Fotea, Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi; Cercetător şt. principal dr. Ion Pogorilovschi, Institutul de Etnologie şi Folclor „C. Briloiu" din Bucureşti, teza de doctorat intitulată ***Constante stilistice şi semnificaţii arhaice în Mioriţa.***

Bun înţeles că după această întîmplare eu n-am avut niciodată curajul să-i mai spun d-lui prof. D. Irimia măcar o vorbă despre ...***Mioriţa***.

Acum, depănînd cu tristeţe aceste amintiri, îmi dau seama că dintre cele trei referate semnate de prof. D. Irimia la cele trei examene la care am fost supus ca absolvent al cursurilor de filologie, eu nu am nici referatul pentru lucrarea de licenţă şi nici de la teza de doctorat. Mă şi întreb dacă aş putea să le recuperez din arhiva Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi pentru a întocmi o broşură în semn de omagiu cuviincios acestui distins cărturar şi pedagog care m-a îndrumat ca un frate mai mare, mai înţelept şi mai clarvăzător, în tainele unui domeniu destul de bogat în dificultăţi şi surprize, în bucurii discrete şi iluzii deşarte...

N-am să-i laud cărţile pe care le-a scris de-a lungul anilor de profesorat, nici măcar nu vreau să le amintesc titlurile, pentru că *„au fost scrise în gîndirea Dumnezeirei"* şi cine le caută le găseşte în orice „sertar" dintr-o bibliotecă aşezată în calea uitării...

Ultima escapadă peripatetică în care l-am însoţit pe domnul prof. D. Irimia prin Bucovina a fost în căutarea unui loc de retragere, a unei case de vacanţă, sfatul meu mai vechi fiind să găsim înainte de toate un teren de vînzare, undeva într-o poiană, prin apropierea unui oraş, să căutăm un model de casă tradiţională într-un sat, din bîrne sănătoase, în patru ape, cu două odăi şi tindă, cu pridvor şi cerdac în jurul a doi pereţi albi, unde să se poată sta într-un fotoliu comod şi omul să citească în voia largă; să căutăm meşteri pricepuţi într-un sat din preajma Cîmpulungului, să ridice cabana sau casa în chip provizoriu în satul lor, doar prinsă în cîteva cuie, şi apoi să o desfacă şi să o aducă în două căruţe la locul ales pentru aşezare. Planurile s-au tot amînat şi modificat pînă prin 2007, cînd am hotărît să căutăm deocamdată o casă de vacanţă, unde domnul profesor să poată sta măcar două-trei săptămîni în liniştea din marginea unei păduri, şi o fostă colegă de liceu, Lucia Popovici, trăitoare în Gura Humorului, era dispusă să-i ofere pentru o lună de zile, chiar gratuit, cabana familiei sale, ridicată nu de prea multă vreme în capătul satului Călineştii lui Enache, înainte de-a ajunge în Călineştii lui Ciuparencu, nu departe de Suceava.

Domnul Irimia a venit de la Iaşi cu maşina condusă de doamna Cristina şi, într-o frumoasă zi de vară, am pornit în periplu din Gura Humorului, spre Suceava, pînă în Călineştii lui Enache, unde ne-am oprit la cabana din marginea pădurii, apreciind peisajul, vecinii, distanţa pînă la Suceava, după care ne-am întors, cu popasuri de rigoare, prin Părhăuţi, Cacica, Păltinoasa, Gura Humorului, Cîmpulung şi ne-am oprit într-o pensiune la Sadova. Aici aveam un munte în faţă, pajişte verde în jurul clădirii, soare, nouri albi călătorind peste obcină, linişte, numai că domnul prof. Irimia s-a arătat dezamăgit că la televizorul din cameră nu putea prinde un post italian. Ceea ce pe mine m-a cam mîhnit,

pentru că aş fi dorit ca după o zi de alergătură să nu-l mai intereseze nimic altceva decît liniştea nourilor care alunecau scămoşi pe deasupra lumii. Era totuşi infatigabil...

*

Cea din urmă convorbire cu prof. Irimia am purtat-o la telefon, spre sfîrşit de iunie 2009. L-am întrebat cînd e ziua sa de naştere. *Mîine,* mi-a răspuns oarecum supărat. Să fie supărat pe mine? Să fie o glumă? Şi i-am explicat stînjenit, pentru că într-un an m-am nimerit de Sf. Dumitru în Iaşi, l-am felicitat prin telefon de ziua onomastică şi m-a invitat la o agapă. Acum precizam: Ştiu că în preajma zilei de Sf. Dumitru. Dar în ce dată? *În 21 octombrie*, mi-a răspuns cu simplitate. Îi mai spun că de la Brăila am primit invitaţia de a colabora la un volum omagial. Ştia, i s-a spus, i s-a cerut încuviinţarea, e de acord. Îl întreb: Ce se mai întîmplă cu cabana, cu căsuţa din marginea pădurii? *Rămîne pe altă dată, deocamdată am alte probleme... Rămîne în pădure, nu mai am gîndul acela, poate peste un timp...* Îi urez sănătate. Răspunde optimist. Dar peste cîteva zile primesc telefon de la doamna Cristina şi aflu cu stupoare că prof. D. Irimia a plecat... În ziua de vineri, 3 iulie 2009. *Ieri... Înmormîntarea va fi duminică.*

Am fost la înmormîntare, însă chipul răposatului nu l-am văzut, capacul sicriului a rămas bătut în cuie şi n-am întrebat din care pricină, în mod sigur, îmi închipuiam eu atunci, era marcat de boala neiertătoare şi nici nu aş fi vrut să-l păstrez în amintire decît cu faţa luminată de acel zîmbet larg... Peste cîteva luni, cînd i-am adus fotografiile de la ceremonie, doamna Cristina mi-a explicat că sicriul era închis pentru că aşa dorise el: *Discreţia lui de totdeauna nu putea accepta expunerea, etalarea lipsită de apărare... Nu era marcat de boală, arăta ca întotdeauna, avea o expresie senină, aproape împăcată, semn că înţelesese şi îşi acceptase destinul!*

*

Şi visul din dimineaţa de miercuri, luna mai, 2010, în somn, la Paris. Umblam printr-o casă necunoscută şi-mi căutam căciula; o căciulă brumărie, gospodărească, făcută cadou de mama, cu ani în urmă. Am ieşit din casă cu capul gol şi mă uitam în dreapta şi-n stînga şi am zărit un izvor cu apă limpede, scînteind în lumină, şi m-am gîndit că am lăsat căciula jos, acolo, lîngă izvor, cînd m-am aplecat să beau apă; nu se întrezărea nici un nour pe sus, nu simţeam nici soarele, percepeam însă un senin ciudat. Am ieşit din clădire căutîndu-mi căciula, despre care am vorbit cîndva cu prof. D. Irimia, în ziua în care eu am apărut în Iaşi cu o căciulă brumărie, nouă şi frumoasă. M-a privit cu vădită bucurie: *Ei, domnule, te-ai îmbogăţit!* I-am spus că mi-a dăruit-o mama. *Să nu te visez cu capul gol pe lumea cealaltă!* îmi spunea mama. Ce-o fi însemnînd asemenea imagine în mentalitatea arhaică din Bucovina nu ştiu şi mama nu m-a lămurit.

– *Foarte interesant şi ciudat*, a zis prof. Irimia, admirîndu-mi căciula în vreme ce coboram strada prin dreptul bibliotecii universitare din Iaşi, într-o amiază mohorîtă de iarnă.

Ei bine, într-o dimineaţa de miercuri din luna mai 2010, atîta ţin minte, visez la Paris, pe la ora 5, cînd se îngîna noaptea cu ziua, că am pierdut căciula dăruită de mama. Şi o caut prin casa în care mă aflam oaspete. Era casa prof. D. Irimia şi, cînd am ieşit afară, l-am întîlnit pe pajiştea izvorului. Apa tremura puţină pe o lespede albicioasă, doar un fir străveziu:

– *Nu ştiu pe unde-ar putea fi, eu n-am văzut-o*, mi-a răspuns nedumerit profesorul la întrebarea despre căciulă.

– *Dar cum o mai duceţi Aici?* schimb eu vorba, ca să nu-l întristez cu zgîrcenia mea ţărănească pentru o prăpădită căciulă...

Dumitru Irimia între rectorul *Dumitru Oprea* şi prof. *Lăcrămioara Petrescu*
Colocviile naţionale studenţeşti, ediţia a XXXIII-a (24 mai 2007)
Aula „Mihai Eminescu", Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"
Foto: L.V.

Cuvîntul „*Aici*" avînd pentru amîndoi acelaşi înţeles: în lumea cealaltă.

– *Bine*, răspunde profesorul zîmbind larg. *Nu se vede?*

Şi acolo, pe pajiştea aceea verde, lîngă izvor, începe să joace, să pocnească din degete, cu amîndouă mîinile ridicate în sus, răsucindu-se în loc, învîrtindu-se în stînga şi-n dreapta, să bată pămîntul, iarba aceea verde, cu talpa, în ritm de joc, lent, ca şi cum ar fi fost într-un film proiectat cu încetinitorul... Cu capul descoperit, cu ochii limpezi, albaştri, cu zîmbetul larg şi faţa curată, îmbrăcat într-o cămaşă sinilie, cu mîneca scurtă, cu pantaloni de culoare vînătă, cu pantofi maronii, ceea ce mi s-a părut cam nepotrivit, dar îmi ziceam că, pe lîngă casă, omul umblă cu ce se mai nimereşte...

M-am trezit cu bucuria că visez şi că n-am avut nici o căciulă, aşadar n-am pierdut căciula dăruită de mama... şi mama n-o să mă viseze pe lumea cealaltă cu capul gol! Încă nu era ziuă deplină, dar m-am ferit să privesc spre fereastră, de teamă să nu uit ce-am visat, am căutat ceasul din apropiere, încă nu era 6 dimineaţa, şi am aşteptat aşa treaz, cu ochii închişi sub pătură, pînă pe la ora 8, ca să pot să-i dau telefon doamnei Cristina şi să-i povestesc visul.

– *Înseamnă că e fericit acolo unde i se odihneşte sufletul!* au fost cuvintele sale...

Şi acelaşi înţeles l-am întrezărit şi eu.

*

Transcriu aceste însemnări la calculator, în cea din urmă dimineaţă de februarie 2012, din cînd în cînd ridic ochii din pagină, privesc împăcat pe fereastră cum ninge cu fulgi mari şi molcomi peste creştetul brazilor şi desluşesc sub ninsoare, undeva într-o pajişte din Obcinile Bucovinei, căsuţa pe care şi-ar fi dorit-o profesorul meu de-o viaţă. Pentru mine această căsuţă chiar există, cu acoperişul în patru ape, cu pridvor şi cerdac împrejmuind doi pereţi albi, între cîţiva brazi subţiri şi aromitori, numai că omătul şi pîcla îi ascund şi ocrotesc geometria visată de ochii noştri împăingănіţi cu griji prea mărunte...

NOI CONTRIBUȚII LA BIOGRAFIA LUI ION VLAD

Nicolae SCURTU

Bibliografia şi biografia lui *Ion Vlad*[1] (1920–2002), unul dintre cei mai însemnaţi sculptori ai exilului românesc, se cuvin a fi *cercetate* şi *recercetate* cu atenţie, atât în arhivele şi bibliotecile din România, pe care a părăsit-o definitiv în anul 1965, cât şi în unele instituţii de cultură din Occident, unde se găsesc preţioase materiale, lucrări şi informaţii încă necunoscute.

E necesar să precizez, de la început, că Ion Vlad a stabilit, încă din adolescenţă, câteva relaţii trainice de prietenie şi preţuire cu tineri poeţi şi prozatori din generaţia sa: Dimitrie Stelaru, Liuben Dumitru, Ion Cutova, Vasile Culică, Aurel Corban, George Dan, Ben. Corlaciu, Constant Tonegaru, Alexandru Lungu, Nichita Tomescu, Ion Larian Postolache, Geo Dumitrescu, Ion Velicu, Leopold Voita, Nicolae Jianu, Maria Simionescu şi alţii.

Unii dintre aceştia s-au bucurat de o atenţie specială. Ion Vlad le-a făcut câte un portret sau chiar două, care au fost publicate în cărţile lor de poezie. Amintim aici pe Dimitrie Stelaru[2], Vasile Culică[3] şi Maria Simionescu[4].

Recent în urma unor investigaţii în arhive particulare, am descoperit încă *un portret inedit* al prozatorului Alexandru Struţeanu[5] (1921–1996) recompus din memorie, în anii exilului, de acelaşi talentat şi fermecător sculptor Ion Vlad.

Interesante şi extrem de necesare, în *rescrierea* biografiei lui Ion Vlad, sunt şi cele patru epistole trimise din Nisa şi Paris lui Alexandru Struţeanu, care a fost un apropiat şi devotat prieten al artistului de talie intercontinentală.

Impresionează prin franchețea discursului epistolar şi, desigur, prin informaţiile ce le conţin. Nu au nimic convenţional, facil sau de prisos.

Un artist veritabil şi un creator de opere durabile, sub aspect estetic, nu uită niciodată originile, mediul în care s-a format şi pe cei pe care i-a simţit, permanent, în apropierea sa.

Nice, le 1 août 1987

Dragă Didi,

După ce-am vorbit la Nisa cu Gigi Ast.[6] *şi după ce-am expediat pachetul cu cafea, ţi-am pierdut adresa, scrisoarea şi fotografia, împreună cu o poşetă... şi alte lucruri. În sfârşit, de-aia nu ţi-am scris.*

Gigi n-a fost la Paris, l-am tot căutat. Să ştii că-mi eşti şi ne eşti tare drag, te-am tot pomenit pe toate meridianele şi în paralel vrem să te vedem.

Eu şi Nika plecăm, între 2 sept[embrie] – 2 noi[embrie] în USA, când ne-ntoarcem la Nisa.

Eu am sau mai bine zis lucrez în permanenţă aşa că nu mişc din atelier.

Am stabilit să te invităm împreună, el la Paris, eu la Nisa. Nici o condiţie specială, odată sosit în Franţa, trai pe vătrai. E o anumită taxă în dolari, pe care ţi-o plătim noi. Încolo nimic. Pe cai!

Tu-ţi faci programul, ni-l comunici din timp. Te interesezi, vezi ce cheltuieli ai de făcut. Dacă ştiu pot să mă aranjez să fac un salt să te văd şi acolo şi să facem câteva ***chuete*** *lângă un Beaujolais.*

*

* *

[Nice], le 2 août [1987]

Suntem de 6 ani aici, la Nice, mai mult decât la Paris. Lucrez mai mult ca altădată. Altfel aici e totuşi o viaţă de provincie, de pensionari, însă şi o viaţă de noapte, pe care acum n-o mai apreciez.

Declara un jurnalist că, ***avant je fumais des boites de nuits, aujourd'hui j'ouvre des boites de conserves pour le chats. Je couchais avec de fille, maintenant avec des poules.***

Adorm la ora când îmi făceam intrarea la ***Grădiniţă*** *şi la* ***Mon Jardin****.*

Apropos, la Paris e un

Paris
Ion Vlad - ***Mihai Eminescu*** (sculptură)

*restaurant românesc **Mon Jardin** o să-l vizităm.*

Cum toată viața mea a fost un fel de semivacanță, după 17 ani de Paris, aici e plictiseală, deci se poate lucra.

Lume pestriță, italieni, musulmani prea mulți, care în zile de sărbătoare stau pe străzi, în grup, pe vine ca turcii în piața Chiliei, la Constanța.

*De multe ori în această **isolement a deux** mă simt în exil la Ovidiu la Constanța.*

Buni și răi, săraci și bogați... și eu la mijloc!... Cei cu dare de mână îți dau mâna. Cei săraci caută să te jupoaie... poate exagerez. Dar lumea dreptății pe care o căuta Luca în piesa lui Gorki n-am aflat-o.

*
* *

[Nice] le 3 août [1987]

Azi dimineață am fost pe plajă, plină de vikingi, blonzi albi ca niște iaurturi. Femei cu sâni goi, femei cu sâni plini etc. etc.

Știu de la Dorin toată drama ta, casa, Irina, drăguța, o știu de la Belle Arte, din ilegalitate, apoi cât a fost la minister mi-a făcut mari servicii, grăbind hârtiile de birou, evaluări, plăți, excursii. Dumnezeu s-o odihnească și sper să nu fi suferit prea tare.

Pe Gigi Ast. îl vedem des și cu mare plăcere cât locuim la Paris.

Aici din când în când, și acolo, de asemenea îi tragem câte-o sfântă bătălie ca pe vremuri bune.

*E un mare poet, bine orientat, **perceur** și și-a făcut relații profesionale de prima mână. Și toate astea cu o frecvență și o disciplină, militară, voiajează mult și de fiecare dată face un pas... în sus.*

Să știi dragă Di că ideea asta a mea e veche, așa că nu-i o criză de nervi la o beție.

Te așteptăm cu drag, începe să faci formele. Și scrie-ne ce-ți trebuie ca să poți pleca. Contează pe o lună, două, să faci o baie de lume. Scrie urgent. Eu rămân până la 2 sept[embrie].

Te îmbrățișez,

Ion

P.S.

Am avut odată o discuție contradictorie cu primarul de aici și i-am răspuns, lui, în scris: oh! Niçois qui mal y pense!

*Didi dragă viața e o bragă și dacă n-o bei nu face doi lei. (**Coranul**).*

[Monsieur Alexandru Struțeanu, Calea Dorobanților, nr. 132, scara 2, etaj 2, apartament 11, București 1, Oficiul poștal 63, Roumanie, 71224; Ion Vlad, „La Dounga“, 6, Corniche, Ste Rosalie 06000 Nice].

*
* *

Paris, 13 decembrie [19]88

Didi dragă,

*Sunt la Paris pentru 10 zile, am primit comanda pentru o statuie de 3 m[etri], reprezentând pe Eminescu[7], care se va instala la Paris. Sunt încântat să fac un bronz de dimensiunea asta și mai ales că proiectul l-am conceput 1948, perioada lui Roller, Novicov, Moraru, același timp când ai gândit **Dacica**[8] ta, perioadă în care niște haimanale încer-*

cau să ne desfiinţeze ca naţie şi noi ne zbăteam să ne conservăm, conservând trecutul.

*Ţi-am citit cartea[9] cu multă bucurie, plăcere şi pasionat de subiect, de eroi, de detalii. Te-am citit dintr-o suflare ca un f[oarte] bun **pollar**, roman poliţist. Să nu mi-o iei în nume de rău.*

*Acum circulă pe la prieteni din Nisa. Te-am citit concomitent cu un nou roman ~ **La Femme au miroir**[10] de P[etru] Dumitriu şi am reluat ca-n juxtă ~ **Dieu est né en Exil** a lui Vintilă H[oria] şi **Zamolxis** a lui Eliade.*

Te ţii foarte bine între ei. Te felicit. Sunt mândru de prietenia ta şi te iubesc şi mai mult.

*La GI şi LN e-ntotdeauna f[oarte] agreabil, maestru a terminat romanul, o piesă **Danton**, adaptare după Camil şi te vorbim mereu cu drag.*

Mâine mă-ntorc la Nisa, unde am şase luni de galeră, un lucru care îmi cere total fiinţa, cunoştinţele, conştiinţa.

Îţi trimit un desen făcut din memorie. Sper că nu ţi-am uitat prea mult chipul.

În ce priveşte Eminescu sunt încântat că imaginea concepută în 1948 nu s-a demodat, dimpotrivă are un suflu pe care experienţele plastice din aceşti ani, l-au pierdut şi artele în bună parte s-au degradat.

Azi am să-ţi expediez un pachet cu ţigări şi cafea. Sper să nu ai probleme la recepţie. Am să repet figura dacă merge.

Dacă te dă banii afară din casă treci pe la sora mea şi lasă-i 1000 lei pentru Crăciun. Am să te recompensez altfel.

La mulţi ani.
Te sărut,

Ion

[P.S.]

În ultimul timp eram obosit. Urcasem parcă o scară mecanică, care cobora. Acum, Basta!

Am încercat telefoane seara şi dimineaţa. Ioc, bré!

[Monsieur Alexandru Struţeanu, Calea Dorobanţilor, nr. 132, scara 2, etaj 2, apartament 11, Oficiul poştal 63, Bucureşti 1, 71224, Roumanie; Expeditor ~ Ion Vlad ~ „La Dounga", 6, Corniche, Ste Rosalie 06000 Nice].

*
* *

[Nice], 19 august [19]89

Dragă Didi,

*Întârzii ca de obicei să răspund la scris şi la cerere. Ţi-am expediat pe la 10 aug[ust] două pachete cu cafea şi câteva ţigări. Şi-n fiecare câte o pălărie, una de **Puces**, în blue-jeans care a costat de două ori cât cea nouă. N-am găsit în ţesătura jeans. Era una mică în S[aint] Germain de Pres la un magazin Rock. Cu etichetă şi insigne, prea mică şi costa 140 fr[anc]i. N-am avut curajul să mă lansez.*

Spune-i lui nepotu-tău că dacă-i singurul lucru care-i lipseşte să ştie că-l invidiază

tot cosmosul.

Mi-aduc aminte de un alt nepot, care, acum vreo 20 de ani, mi-a cerut un tren electric cu două gări şi un post de tiraj. L-am trimis să se pişe.

*În sfârşit s-a terminat cu festivalul Eminescu, **grace a Dieu**, abia acum simt oboseală ~ au fost 10 luni de galeră, 11 ore pe zi şi toate sărbătorile. Am ieşit epuizat din această convieţuire.*

În sfârşit, am o foto[grafie] făcută la Carrara unde am turnat bronzul şi făcut soclul de marmură.

Ce faci? Spune-mi ceva despre Corcică, colegul meu de cârciumă, «omul care aducea setea», m-a impresionat tare. După Plăcinţeanu, Antal, Vetro şi familia mea pe jumătate.

Dumnezeu să-i aibă în pază.

Te rog dragă Didi treci pe la sora mea şi dacă dispui mai dă-i 1200 lei. Pe curând alte ştiri.

Ion Vlad

[P.S.]

Te rog, fă un salt, sau telefonează la Dumitru Dădărlat, regizor. Bul[evardul] Gh. Duca, nr. 1 şi 2, Gară. Vreau să ştiu dacă există. Ia-i telefonul şi mi-l comunici.

[Monsieur Alexandru Struţeanu, Calea Dorobanţilor, nr. 132, scara 2, etajul 2, apartament 11, Bucureşti, 1, Oficiul poştal 63, cod 71224, România; Expeditor ~ Ion Vlad, „La Dounga", 6, Corniche, Ste Rosalie 06000 Nice].

*
* *

Nice, le 13 juillet [19]90

Didi dragă,

Răspund târziu. Scrisoarea ta a sosit când eu eram la New York şi Montreal. Întors la Nice am plecat la Carrara pentru o săptămână.

Cum ştiam că poşta italiană e o catastrofă, am amânat până azi când pot să scriu şi să-ţi spun că am să mă bucur de sosirea ta şi a lui Boroş pe care-l ţin minte bine. Face parte din primele mele întâlniri cu studenţii artişti din Bucureşti, o să mă bucur tare.

Nice, le 21 juillet [19]90

Te rog să mă crezi că n-am avut răgaz cinci minute. A trebuit să plec din nou la Carrara pentru 3 zile să termin cizelajul şi să transport ultimele bronzuri.

De asemenea, nu ştiau exact programul, mă aranjează sfârşitul lui august.

În ce priveşte banii, după câte ştiu, în Bucureşti se găsesc peste tot. N-aş vrea să ajungem la ideea de „jecmăneală", cum spui în ultima misivă.

La ultimul drum în Italia am avut timp să-ntreb pe cineva care a făcut drumul Bucureşti-Nice-Paris şi retur din Paris la Buc[ureşti].

Este vorba de 6000 km. Benzina în Franţa este 1 dolar pe litru. Autoruta pe distanţa asta trebuie să ajungă la 100 dolari aproape. Numai transportul v-ar costa 1000 de do-

lari.

La noi, la Nice, se află nepoata lui Nika, fiica lui Alex[andru] Dimitriu Borca, colegul tău de liceu.

Drumul cu trenul, Buc[ureşti] – Trieste – Nice şi Nice – Paris şi retur de la Paris prin Nice – Genova – Torino – Trieste – Buc[ureşti], în total a costat-o 7000 lei.

Aşa că vă gândiţi bine cum vă convine. Eu pot să vă ofer o săptămână la Nice, într-un studiou liber în perioada 23 august – 1 sept[embrie], numai dormitorul.

Nika e tare obosită după toate vizitele survenite din Revoluţia din decembrie. La Paris sper ca Hornaru să vă poată găzdui mai convenabil.

Nika refuză să-şi dea patul, aşa că în Paris vă descurcaţi cum credeţi, altfel.

Faceţi toate calculele. Eu vă aştept cu drag.

Ion

[P.S.]

La începutul lui sept[embrie] am să fac un voiaj la Bucureşti. Iau parte la nunta unui nepot şi trag o raită prin anume locuri dragi şi triste, după un sfert de veac.

Cu drag,

Ion

[Monsieur Alexandru Struţeanu, Calea Dorobanţilor, nr. 132, scara 2, etajul 2, apartament 11, Bucureşti, Oficiul poştal 63, cod 71224, România; Expeditor ~ Ion Vlad, „La Dounga", 6, Corniche, Ste Rosalie 06000 Nice].

Notă

· Originalele acestor scrisori, inedite, se află în biblioteca profesorului Nicolae Scurtu din Bucureşti.

---

1. Pentru biografia şi bibliografia lui Ion Vlad a se consulta, cu folos, următoarele: *Ion Vlad – Sculptures*. Paris, Elinika [1991], unde se găsesc contribuţiile lui Ionel Jianu ~ *Concepţia despre artă şi viaţă a lui Ion Vlad;* Pavel Chihaia ~ *Dimensiunea tragicului la sculptorul Ion Vlad; George Astaloş ~ Ion Vlad sau întoarcerea la esenţial. Renaşterea poeziei în sculptură.*
2. **Dimitrie Stelaru** ~ *Ora fantastică. Poeme. Cu o planetă de poet nou de E. Lovinescu şi un portret Dimitrie Stelaru văzut de Ion Vlad.* [Bucureşti], Editura Prometeu, [1943], 72 pagini.
3. **Vasile Culică** ~ *Mirul frunţilor înalte. Poezii. Coperta şi un portret al autorului de Ion Vlad.* [Bucureşti, Imprimeriile «Curentul», 1941], 80 pagini.
4. **Maria Simionescu** ~ *Străluminări. Poeme. Cu un portret de Ion Vlad.* Bucureşti. [Fără editură. Fără an], 64 pagini.
5. **Alexandru Struţeanu** (1921–1996), prozator şi scenarist. Este fiul lui Scarlat Struţeanu şi nepotul lui Ioan Slavici. A publicat nuvele, povestiri şi romane.
6. **George Astaloş** (n. 1933), poet, prozator, dramaturg şi eseist. Stabilit în Franţa.
7. Se referă la statuia lui Mihai Eminescu, un bronz de 2,20 m ce se află la Paris, în Rue des Ecoles, Collège de France.
8. Nu a publicat o astfel de carte.
9. **Alexandru Struţeanu** ~ *Nemuritoarea pasăre Phoenix.* Bucureşti, Editura Albatros, 1988, 400 pagini. (*Cutezătorii*).
10. **Petru Dumitriu** ~ *La Femme au miroir.* Paris, Éd. de La Table Ronde, 1988.

VIAȚA FILOZOFICĂ, VIAȚA POETICĂ

George POPA

La grecii antici filozofia nu constituia doar o formă de activitate a minţii, ci era *forma lor de viaţă*. Tot astfel la indieni. Pe de altă parte, Friedrich Hölderlin scria: „plin de merite, *omul poetic trăieşte pe pământ*” pentru că *„poeţii întemeiază ceea ce dăinuieşte”*. Ce legătură poate exista între cele două forme de viaţă ?

*
* *

Viaţă filozofică a avut, la modul absolut, Everestul gândirii filozofice moderne, *Immanuel Kant*. El s-a dedicat exclusiv filozofiei şi a trăit conform preceptelor etice sale, cea mai nobilă ca viziune şi vieţuire efectivă şi cea mai înaltă din punct de vedere *uman*. Aceasta pentru că „imperativul categoric”, instituit de filozoful din Königsberg drept normă morală supremă, presupune o viaţă superioară reprezentând un *comandament al propriei noastre conştiinţe*, şi nu sub porunca şi ameninţarea unei divinităţi care judecă şi pedepseşte (*deus irae*). Exemplu unic în acest sens. Dar, dacă stilul din *Critica raţiunii pure* este pur asertoric, vibraţia lirică răzbate în finalul *Criticii raţiunii practice* (unde evocă entuziast sublimitatea cerului înstelat alături de cea a legii morale din sufletul său), pentru ca poeticitatea să fie larg prezentă, sub o formă decantată, în *Critica puterii de judecare*.

Viaţă filozofică de exemplară etică – model stoic - a petrecut împăratul *Marc-Aureliu*, aşa cum ne-a transmis în meditaţiile sale din cartea scrisă în limba greacă, *Ta eis heauton* – „Către sine însuşi” - unde pledează pentru respectarea naturii, temperanţă, bună înţelegere şi mai ales efortul continuu către perfecţiunea morală de sine.

Viaţă filozofică intensă, de ordin mistic, petrecută *in apex mentis*, a avut *Magister Eckhart*, o gândire depăşind dogmele creştine. El concepe o Deitate – *Gottheit*, aflată mai sus de *Gott* – Dumnezeu, pe care îl creează pentru ca acesta din urmă, la rândul lui, să creeze lumea. În acest fel, Deitatea nu este contaminată de imperfecţiunea *omenescului*. (Similar, din aceleaşi raţiuni de a salva puritatea absolută a increatului, în religia hindusă Brahman, neutru, creează pe Brahma, masculin, iar acesta creează lumea în conjuncţie cu Maya, iluzia). Mai sus încă, Eckhart considera că, prin viaţa sa spirituală, omul transcende dincolo de sine, şi poate crea pe Dumnezeu. În felul acesta, cel mai de seamă mistic al Evului Mediu depăşeşte nu numai creştinismul, ci şi orice religie, căci toate religiile concep aservirea omului de către divinitate. Iată un text capital: „Când sufletul se desprinde de esenţa sa creată, străluceşte pe el imaginea originală increată în care

şi el se află ca un lucru increat". Este „moartea în Dumnezeu – *moartea divină*". Drept care, la finele unui „microtratat", el scrie: „Acest discurs nu este adresat nimănui decât *celui care îl consideră deja ca propria sa viaţă*, o arzătoare dorinţă a inimii sale". Iar acest lucru - „Cei aleşi vor înţelege, ceilalţi vor trebui să creadă".

Viaţă filozofică şi mistică, dar de esenţă intens poetică, a avut Giordano Bruno, care concepea libertatea metafizică absolută ca un zbor ascensional neîncetat al „intelectului eroic", parte a Divinităţii care suie mereu către absoluitatea sa. Aşa cum am mai relevat, Eminescu intenţiona să modifice *Luceafărul* şi mai ales „să-i înalţe cu mult sfârşitul", în viziunea zborului neîncetat al intelectului „eroic" din lirica lui Giordano Bruno.

* * *

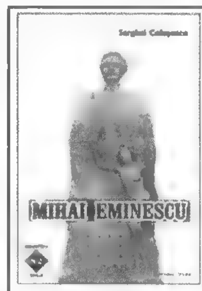
Gânditorii presocratici, precum şi Platon, *şi-au creat viziunea metafizică în elan poetic exprimând însăşi viaţa lor*. În versuri, presocraticii – mai ales Empedocle şi Parmenide – au fundamentat toate adevărurile primordiale, toate conceptele care urmau să fie ale întregii filozofii occidentale, după ce acele adevăruri urmau să fie sintetizate de Platon. Fără Pitagora, Tales, Empedocle, Heraclit, Parmenide, Zenon din Elea, Democrit etc., nu ar fi existat Platon, iar pe de altă parte, Wittgenstein afirmă, pe drept cuvânt, că sistemele filozofice euro-occidentale ulterioare antichităţii nu sunt decât „note de subsol" la *Dialogurile* platoniciene.

Prin urmare, ***din poezie s-a născut filozofia*** occidentală, la fel şi cea indiană. Şi amintim că tot din poezie, sub forma ei cea mai pură, s-a născut şi filo-

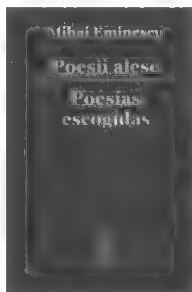
EX LIBRIS

Mihai EMINESCU
Frumoasă-i... Versuri alese
Ediţie îngrijită, biobibliografie şi referinţe critice de **Sanda-Maria Ardeleanu** şi **Alexandrina Ioniţă**
Iaşi, Casa Editorială *Demiurg Plus*, 2013

Serghei COLOŞENCO
Mihai Eminescu
Bârlad, Biblioteca Rebus, *Sfera*, 2013

Mihai EMINESCU
Poesii alese. Poesias escogidas
Prefaţă, selecţie şi traducere în limba spaniolă de **Mario Castro Navarrete**
Iaşi, *Contact International*, 2012

zofia morţii din balada Mioriţei, în viziune unică pe plan universal: moartea ca hierofanie feerică a omului cu întreaga natură, începând cu „gura de rai" de pe plaiul pământesc şi sfârşind cu cerul înstelat.

Iar vorbind de indieni, trebuie reliefată viaţa lui *Rabindranath Tagore* care reprezintă un model paradigmatic de trăire filozofică şi poetică – în spiritul panteismului hindus, unificarea universală având loc sub semnul iubirii.

*
* *

La moderni, *Nietzsche*, a îmbinat, asemenea presocraticilor, la modul ideal gândirea cea mai profundă cu poezia. Întreaga sa filozofie are vibraţie şi elevaţie lirică, în pisc aflându-se *Also sprach Zarathustra.* Aşa fiind, Platon şi Nietzsche sunt citiţi mai mult decât alţi filozofi, tocmai pentru poeticitatea gândirii lor. La fel şi *Spinoza* - citit mai ales de filozofi ca Hegel şi Nietzsche - din cauza purităţii poetice şi a elanului intelectual – *amor intellectualis Dei* - din *Ethica* sa, depăşind infinit faptul că vorbeşte în teoreme şi demonstraţii cu aer rigid, *more geometrico.* Dar o altă atracţie a cărţii sale o constituie demnitatea pe care o conferă omului de a fi una cu divinitatea. Şi anume, aci pe pământ, căci pentru Spinoza nu există transcendent. Desigur şi *Heidegger* este mult citit, dar nu numai pentru că existenţialismul este la modă – şi trăit şi scris – ci mai ales fiindcă filozofia sa a suferit o comutare radicală datorită liricii lui Hölderlin, căreia i-a şi dedicat o inspirată carte.

Preferinţa îndreptată către gânditori precum cei sus amintiţi se datorește faptului că adevărul *uman* este poetic, este creaţia *imaginarului* nostru – grecescul *poiein* înseamnează a face, a crea - pe când silogismele filozofice pot păcătui prin uscăciunea lor, alături de pretenţia de absoluitate. Or, mintea noastră ştie *a priori* că nici o cunoaştere umană nu este absolută, şi cu atât mai puţin afirmaţiile apodictice care se vor ultime. În schimb, imaginarul poetic deschide fereastra spre realul pur uman, - care constituie fapta faustică şi grandoarea omului.

*
* *

Omar Khayyam este modelul lui *uomo universale* care a creat nu numai pe plan ştiinţific – astronomie, matematică, medicină, - dar totodată a creat şi vieţuit pe plan filozofic şi liric - de la tonalitate melancolică:

Ivirea mea n-aduse nici un adaos lumii,
Iar moartea n-o să-i schimbe rotundul şi splendoarea.
Şi nimeni nu-i să-mi spună ascunsul tâlc al spumii:
Ce sens avu venirea! Şi-acum – ce sens plecarea?-

la entuziasm:

Surâs şi puritate! O, răsărit divin!
În cupe scânteiază câte-un imens rubin.
Fă dintr-un ram de santal o harpă să vibreze
Şi arde altă creangă ca să ne parfumeze.

şi până la zbor mistice ultim:

La cei răi nu-mi voi spune, nici la cei buni secretul.
A gândului esenţă în verb sărac ar fi.
Eu văd un loc mirific, dar nimănui nu-ncredu-l
O taină am pe care n-o pot dezvălui.

Pindar şi *Hölderlin* şi-au trăit viaţa la cea mai înaltă temperatură a liricii, şi anume „gândirea poetică". Căci, scrie cel de seamă poet grec: *„De orice înţeles, muritorii nu-şi aduc aminte, dacă el nu dă în floare pe înălţimile sofiei".* Iar autorul romanului *Hyperion* este *poetul spiritualităţii absolute* pe plan universal. „A fost arhetipul poeţilor, scrie Herman Hesse despre Hölderlin, predestinat de Dumnezeu şi jertfit de Dumnezeu, strălucind în puritatea sa supraomenească, plin de nobleţe şi dureroasă frumuseţe". De aici dificultatea de a-l apropia. Iată avertismentul lui Heidegger, infinit dator lui Hölderlin: „Ne-ar trebui multe zile cu multe ore privilegiate pentru ca meditaţia noastră să poată urmări la modul cuvenit drumul către un poem". De acest lucru Hölderlin era conştient, chiar şi în perioada de penumbră a minţii: *„Totul este lăuntric, / Aceasta separă / Acest lucru îl apără pe poet // Temerarule, ai vrea faţă în faţă. / Să-i vezi sufletul / Te-ai prăbuşi în flăcări".* Aceasta pentru că - nota în aceeaşi perioadă - *„Din Dumnezeu iese opera mea".* Tâmplarul Zimmer, care, pe malul Neckarului, l-a găzduit, ultimii 37 de ani de viaţă, părăsit complet de familie şi prieteni, afirma: „nu este nebun; ştie prea multe".

George Popa în redacţia revistei „Dacia literară"
15 mai 2012
Foto: **L.V.**

În afară de *Sonete*, poezie profund gânditoare este teatrul lui Shakespeare. Monologuri precum cel al lui Hamlet („*To be, or not to be, that is the question*"...), al lui Macbeth („*Mâine, şi-apoi mâine, şi iar mâine/ Cu paşi înceţi se-alungă de la o zi la alta/ Până la ultima silabă-nscrisă-n timp*"...), al regelui Lear purtând pe Cordelia moartă în braţe în mijlocul furtunii („*Vă spun, nimeni nu este de vină, nimeni"*), tragedia *Furtuna* - sunt doar câteva exemple de profundă poezie. Citim în *Visul unei nopţi de vară* un tablou expresiv al celor trei mari „condamnaţi" la imaginarul poetic:

Nebunu, -ndrăgostitul şi poetul/ Din fantezie pe de-a-ntregul sunt făcuţi;/ Diavoli mai numeroşi ca-n vastul iad/ Nebunul vede; îndrăgostitul, în delirul său,/ Vede-a Elenei frumuseţe pe-o frunte din Egipt./ Rotindu-şi ochiul de extaz cuprins,/ Poetul vede cerul pe pământ, pe cer pământul./ Celor neştiute, condeiul lui, le dă un chip/ Iar vaporosului nimic îi află/ Sălaş să locuiască, şi un nume.

Rainer Maria Rilke, cel mai de seamă poet al modernităţii, şi-a trăit, viaţa ca un neîntrerupt poem, o poezie prin excelenţă suprasolicitând, în măiestrie neîntrecută, metafora. De aici influenţa sa asupra întregii lirici ulterioare, care a devenit „rilkeană", inclusiv la Lucian Blaga - desigur fiecare poet asumând metaforismul la modul propriu. Dar (sub influenţă freudiană), lirica autorului *Elegiilor duineze* este vădit impregnată de un erotism dus până la obsesii antipoetice. Aşa cum remarcă şi Blaga, poezia Hölderlin este lipsită de metafore, în schimb, este cea mai pură.

La noi, cel care şi-a trăit viaţa la cea mai înaltă tensiune poetică şi intuiţie ideatică a fost *Eminescu*. A fost prin excelenţă *Denkender-Dichter*, poet gânditor, lirica lui suind supremele trepte ale gândirii.

În acest sens, a creat viziuni filozofice noi, de uimitoare altitudine. Cea mai importantă este concepţia despre *geniu,* ca fiind un străin într-o lume străină, o entitate din afara Creaţiei, aşa încât, după ce se va elibera din „corpul cel urât", în care a fost captat, geniul îşi va crea o lume a sa, paralelă celei a lui Dumnezeu. O altă originalitate constă în termenul de *arheu* definind identitatea ontică a fiecărui om, ADN-ul său spiritual, unic pentru fiecare dintre noi. Concepţii noi a formulat pe plan universal de asemenea despre *libertatea metafizică,* despre *prezentul poetic etern*, sau despre frumuseţe ca fiind nu o armonie statică, încremenită - „secţiunea de aur" a vechilor greci - ci o *armonie în mişcare*, aşa cum are loc în dans.

Este de la sine înţeles că „poezie gânditoare" nu înseamnă filozofare versificată, ci acea *poezie iluminată activă* care impulsionează inima, sufletul, spiritul la trăirea transfigurată a vieţii de fiecare zi. Este viaţa ideală.

Cititorul ales, cel cu vocaţia trăirii poetice, află acest impuls transfigurator la poeţi-gânditori şi gânditori-poeţi precum filozofii presocratici, Pindar, Platon, Khayyam, Shakespeare, Hölderlin, Nietzsche, Eminescu, Tagore - şi desigur şi la alţi creatori din aceeaşi familie cu largi deschideri luminătoare. Citiţi şi recitiţi, de fiecare dată descoperim în operele lor alte sensuri şi de fiecare dată ne naştem *altfel*, purificaţi - mai sus.

SCENE CONTIMPORANE

ARHIVĂ LIRICĂ

Radu GYR

(1905, Câmpulung Muscel - 1975, București)

VIZITA

Încremenise vântul ostenit
ca un arcuş pe o vioară spartă...
Azi noapte-un înger mi-a bătut la poartă,
cu glasul stins, cu pasul obosit.

Nu ştiu dacă venea din paradis
sau numai de pe-o cruce pământeană
dar m'a privit cu ochii ca de rană
şi tremura de frig când i-am deschis.

În ochii lui de straniu Dumnezeu,
o boală grea părea că se răsfrânge;
şi m'a privit cu ochii plini de sânge
şi toată noaptea-a plâns la pieptul meu.

În zorii zilei nu l-am mai găsit
şi urme roşii se pierdeau la poartă!
Departe'n cer, pe o vioară spartă
Vântul cădea ca un arcuş rănit.

Acad. ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

Alexandru ZUB

Ca şi în alte cazuri ce ţin de cărturărie, mai ales de cea în registru dinamic, istorico-evolutiv, întâlnirea mea cu ideile profesate de Zoe Dumitrescu-Buşulenga a avut loc pe calea scrisului şi în forme pe care nu le-aş putea defini acum destul de precis. Faptul se datorează mai multor circumstanţe. Întâia ţine, aşa socot, de domeniile distincte în care lucram fiecare, evident conexe, dar atunci, în anii 50, încă sever delimitate administrativ. Menţionez apoi împrejurarea că în acei ani, când eu mă aflam tocmai la debut de carieră, s-a produs o sincopă nedorită, plină de urmări, în activitatea mea. Condamnat politic pentru organizarea unor festivităţi, la împlinirea a cinci secole de la înscăunarea lui Ştefan cel Mare, în aprilie 1957, a trebuit să-mi „suspend" munca (un fel de-a zice), să stau şase ani după gratii, apoi încă patru în „carantină" socio-profesională, astfel că abia în 1968, anul miraculoasei „primăveri pragheze", mi-am putut relua, oarecum de la capăt, munca de cercetare. Doamna Zoe, mai în vârstă cu paisprezece ani, publicase deja câteva cărţi, scria curent în revuistica de specialitate şi în presa culturală, fiind considerată, cu bun temei, o figură eminentă a generaţiei sale şi o speranţă a culturii române.

Mi-a fost dat să o întâlnesc de două ori, în ocazii cu semnificaţie aparte. Prima se plasează la începutul lunii decembrie 1973 şi se leagă de tricentenarul naşterii lui *Dimitrie Cantemir*, eveniment omagiat în toată ţara şi în afara acesteia, sub înalte auspicii (UNESCO) sau din iniţiative mai modeste, ca aceea a profesorului Paul Miron de la Universitatea din Freiburg i.Br., unde crease o Societate Culturală „M. Eminescu". Cu mari strădanii, s-a putut forma un grup de specialişti care să ia parte la acel colocviu, desfăşurat într-o cabană, pe munte (*Schauinsland*), timp de trei zile, cu participări simandicoase din „diaspora" (E. Coşeriu, O. Buhociu, C. Poghirc ş.a.), ca şi din ţară (P. Caraman, V. Cândea, Z. Dumitrescu-Buşulenga, Vintilă Mihăilescu, E. Papu ş.a.). A nins atunci din belşug în urbea de pe Dreisam şi s-a lăsat un frig destul de aspru, resimţit ca atare şi în cele câteva zile de excursie pe valea Neckarului şi pe Rhin, până la Bonn, capitala ţării, şi la Köln, unde s-a întâmplat să dăm peste o metropolă cu zăpadă multă şi lumini festive, în aşteptarea Sărbătorilor. De la faimosul Dom, zidit şi renovat timp de secole – aproape un mileniu – şi păstrând încă un „bunker" ca vestigiu dramatic al ultimei conflagraţii, grupul venit din România s-a risipit momentan, fiecare căutând pesemne să procure ceva „frumos" pentru cei de acasă. Într-una din marile unităţi comerciale, luminate feeric, mi-am intersectat accidental paşii cu cei ai Doamnei Zoe, care era însoţită de „Domnul Buşulenga", soţul ei, un distins jurist, căruia i s-a îngăduit, ca şi nouă, celorlalţi, o asemenea ieşire din „lagărul socialist". Am fost surprins să mă aud apelat de Profesoară cu un familiar „Coane Zub", de parcă ne-am fi cunoscut dintotdeauna. Îi păstrez şi acum în adâncul fiinţei mele ecoul cordial. Aş spune că s-a definit, atunci şi astfel, tonalitatea unei relaţii care a durat până la plecarea ei dintre noi[1].

La acea dată, Zoe Dumitrescu-Buşulenga era deja profesor de literatură universală şi comparată la Bucureşti, conducând totodată şi Institutul de Istorie şi Teorie Literară. Publicase studii de referinţă despre Ion Creangă, M. Eminescu, surorile Brontë, Renaştere, figuri şi teme de neocolit în domeniul său, unul prin excelenţă polivalent, oarecum pe linie călinesciană, preocupată cum era (ca filolog de formaţie anglo-germană) de „valori şi echivalenţe umanistice", ca în studiul abia apărut, atunci, în 1973, la Editura Eminescu, în co-

lecţia *Sinteze*, care se va bucura de un real prestigiu. Stagiul didactic de la Universitatea din Amsterdam, ca *visiting professor* (1972), trebuie înţeles ca un semn al stimei de care se bucura în zona comparatismului literar, domeniu în care s-a impus de la primele studii. Anul 1973 era chiar momentul când a fost aleasă în Comitetul Executiv al Asociaţiei Internaţionale de Literatură Comparată, organism în care se va ilustra apoi şi un discipol apropiat, actualul academician Dan Hăulică. Pentru cei din jur, distinsa comparatistă era *Doamna Zoe*, a cărei prezenţă impunea numaidecât, descriind un cerc în extensie, reverberant, cu efecte benefice, imposibil de estimat acum cu precizie. Mie mi-a fost dat să rămân cumva la margine, fiindcă profesam în alt domeniu, chiar dacă afin, şi din cauza depărtării geografice, element care conta atunci mai mult decât ne putem închipui azi.

Dintre cei cu care Doamna Zoe a lucrat în acei ani, după mirabila „intersecţie" de la Freiburg, aş aminti mai întâi pe Mircea Anghelescu şi Mihai Moraru, participanţi şi ei la colocviul *Cantemir*, pe care aveam să-i regăsesc adesea la Biblioteca Academiei, ca şi pe Virgil Cândea, alt „cantemirolog" de marcă, sau pe Edgar Papu, comparatist eminent, tratat mai târziu cu excesivă asprime în disputa protocronistă din deceniul următor. I-aş pomeni, apoi, ca având preocupări tangente, notabile şi prestigioase de pe atunci, pe Alexandru Duţu şi Adrian Marino, cu care Zoe Dumitrescu-Buşulenga a colaborat intens la *Cahiers roumains d'études littéraires* şi la *Synthesis*, reviste ce constituiau, prin chiar titlul adoptat, autentice programe de studii, direcţii menite să extindă contactele cu lumea academică din afară, stimulând pe cât posibil noi vocaţii comparatiste. I-aş mai nota, în

Zoe Dumitrescu-Buşulenga
Prelecţiunile Junimii cu tema „Eminescu"
Iaşi, Muzeul „Vasile Pogor", 8 iunie 1989
Foto: **Constantin-Liviu Rusu**

treacăt, pe Marin Bucur şi Emil Manu, pe care se întâmpla să-i intersectez în marea noastră bibliotecă, cea pe care a condus-o un timp chiar Tudor Vianu, artizan norocos al unor proiecte bibliografice, de care m-am folosit eu însumi, chiar dacă pentru un domeniu conex. De la T. Vianu se şi revendica Doamna Zoe, ca orizont cultural şi stilistic, imprimând şi celor din jur o atitudine consonantă.

Aşa am perceput-o de la distanţă, prin texte şi gesturi simbolice, până în anii târzii, când ne-am regăsit şi sub cupola Academiei Române, unde Domnia Sa împlinea şi un rost mai înalt, de vicepreşedinte, o vreme prestând şi funcţia de director al Şcolii Române din Roma (*Accademia di Romania*), pe urmele lui Pârvan şi ale urmaşilor acestuia.

Ultimii ani şi i-a petrecut mai ales la Agapia, în proximitatea unor oameni aleşi, care ştiau să-i preţuiască marea cultură, melomania, căutările întru cele duhovniceşti, care au sfârşit prin intrarea sa în cinul monahal. Aşa am reîntâlnit-o, în rezerva ce i se alocase la Spitalul ieşean de Urgenţe, unde mi-am luat îndrăzneala să o caut, împreună cu profesorii C. Ciopraga şi V. Cotea, cu iluzia că o distragem, o clipă, de la suferinţa ei. Mi-am dat seama că se bucura, ca de o mare surpriză. Şi-a adus aminte, prin nu ştiu ce mecanism memorial, de întâlnirea noastră dintâi, peste care se aşternuseră tocmai 33 de ani, interval cu sens simbolic pentru numerologi.

Luasem act, între timp, de unele scrieri ale sale, comentându-le sumar pentru lumea istoricilor, fie că era vorba de *Valori şi echivalenţe umaniste* (1973), de *Eminescu şi romantismul german* (1986) sau de eseuri mai puţin ample[2]. Reiau aici concluzia formulată pe seama ultimei cărţi: „*Eminescu şi romantismul german* nu e doar o carte de *minte*, cum sunt multe, ci şi una de *inimă*, cum nu sunt decât puţine, în sensul în care poetul însuşi dorea să reunească cele două registre ale fiinţei noastre”[3]. Se poate spune acelaşi lucru despre autoarea însăşi, mereu atentă la echilibru, la măsură, la armonie, dar sfârşind prin a privilegia *inima*, ca sediu simbolic al sufletului. Ipostaza ei de monahie (Maica Benedicta) reţine luarea-aminte la fel de mult ca dimensiunea livrescă, intelectuală, cea care a prevalat, pesemne, în prima parte a vieţii sale, jertfită până la urmă în favoarea unei plenitudini spirituale.

Colocviile ce i se dedică de câţiva ani la Mănăstirea Putna, acolo unde şi-a aflat „odihna de veci”, dezvăluie forţa germinativă a ideilor profesate de Zoe Dumitrescu-Buşulenga în orice ipostază. Am luat parte la ele cu nespusă bucurie. *Credinţa şi creaţia* se cuvin conjugate mereu, ca în titlul fundaţiei menite a-i cinsti cât mai intens memoria. Iniţiatorul acestui aşezământ şi moderatorul seriei de colocvii tematice, pe seama căreia au fost scoase deja cinci volume din *Caietele de la Putna*, acad. Dan Hăulică, a ştiut să pună toată lucrarea sub semnul unei deschideri permanente, în care „truda noastră, respectuoasă faţă de valorile fundamentale ale tradiţiei, încearcă, în acelaşi timp, mereu, deschideri noi de gândire şi relaţii noi între domenii care uneori păreau pentru totdeauna distante”[4]. E un fel de a pune în relaţie armonioasă idei, atitudini, valori faţă de care Zoe Dumitrescu-Buşulenga, alias Maica Benedicta, a militat mereu. A recomanda „frica de Dumnezeu şi ruşinea de oameni” ca valori demne de a fi asumate oriunde şi oricând constituie un îndemn capabil să stimuleze resuscitarea demnităţii umane. E un gând ce nu-şi pierde nicicând actualitatea.

---

[1] Lucrările simpozionului „Cantemir” s-au publicat în *Dacoromania*, hgg. von **Paul Miron**, 2/1974, 375 p. Zoe Dumitrescu-Buşulenga a luat parte la dezbateri, fără a subscrie un text în acel volum.

[2] **Alexandru Zub**, *Eminescu: glose istorico-culturale*, Chişinău, 1994; *Romano-germanica. Secvenţe istoriografice*, Iaşi, 2006.

[3] Idem, *Eminescu: glose istorico-culturale*, p. 147.

[4] **Dan Hăulică**, *Cuvânt inaugural* la simpozionul *Geniu şi creaţie colectivă. Creangă + Creangă, 20-25 august 2011*, în *Caietele de la Putna*, 5, V, 2012, p. 11.

CARAGIALE RESTITUTUS

Stelian DUMISTRĂCEL

„Cada um fala como quem é"
„Os homens falam do que fazem"
Fernão de Oliveira, *Grammatica da Lingoagem Portuguesa* (1536)

Din preocuparea de cunoaştere şi punere în valoare a contribuţiei filologilor la studierea frazeologiei româneşti, cercetările ne-au condus la descoperirea unei „piese" semnificative privind *mediul* apariţiei unor „blocuri lingvistice" reprezentând sintagme folosite cu sens figurat şi a unor idiotisme specifice profesiilor într-un text al lui I.L. Caragiale cu titlul *Congresul cooperativ român*, publicat în „Moftul român" (în 1898).

Am putut constata, de exemplu, absenţa referirilor la acest text atât la Iorgu Iordan, care, în *Stilistica limbii române* (ediţia I, 1944, ediţia „definitivă", 1975), discută pătrunderea, în comunicarea la diferite niveluri, a numeroase „citate" din opera lui Caragiale, cât şi la Tudor Vianu, autor al unor studii de sinteză privind cercetarea stilului, sau caracterele specifice ale literaturii române, în care opera lui Caragiale ocupă un loc aparte, dar şi al unui studiu cu profil monografic consacrat acestui scriitor.

Dacă lingviştii au neglijat texte caragialeşti din publicistică, *Congresul cooperativ român* s-a bucurat de atenţia exegeţilor literari, din motive uşor de înţeles: în discuţie a fost şi rămâne analiza diversităţii operei lui Caragiale, interes care a determinat analiza, în totalitatea scrierilor, a mijloacelor stilistice (şi lingvistice) adaptate exprimării.

Atenţia acordată clasificării textului şi caracterizarea (destul de sumară) a acelor mijloace stilistice folosite de autor ce ar putea fi invocate, eventual, pentru clasificare ne întâmpină în paragraful consacrat *Congresului...* din secţiunea intitulată *Textul impur* a monografiei *Despre Caragiale*, semnată de Maria Vodă Căpuşan. Autoarea consideră că textul este doar aparent dramatic, prin numirea personajelor, care schimbă replici, amintind scene din *O scrisoare pierdută*; pe de altă parte, este pusă în discuţie şi apariţia unor „scurte relatări ale discursurilor" („bazate tot pe calambururi"), dar „cel care vorbeşte aici", Caragiale, îşi depăşeşte „rolul prescris de genul dramatic pentru didascalii". Există însă şi alte asemănări, pe care cititorii le vor surpinde uşor parcurgând textul după ediţia Zarifopol a *Operelor* lui Caragiale (vol. III, *Reminiscenţe şi notiţe critice*, Editura „Cultura Naţională", 1932, p. 31-35).

Maria Vodă Căpuşan insistă asupra faptului că „prezenţa indicaţiilor parantetice de regie" nu conferă textului calitatea de a fi „teatral", după cum relatările din text „«mimează» dialogul prin jocul de cuvinte". În plus faţă de această caracterizare a exprimării, autoarea observă (mai aproape de profilul textului, dar fără a surprinde şi a numi esenţialul) că „profesiunea vorbitorului determină câmpul semantic al dialogului dar

şi al comentariilor marginale" (*Despre Caragiale*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982, p. 84).

Pe baza bibliografiei consultate până acum, putem constata că, la rândul lor, Stancu Ilin, Nicolae Bârna şi Constantin Hârlav, îngrijitorii ediţiei Caragiale, *Opere*, I. *Proză literară*, (Bucureşti, „Univers Enciclopedic", 2000), pun acest text tot numai sub semnul calamburului, considerând „slăbiciunea" scriitorului pentru jocurile de cuvinte, şi propun lectura textului „în cheie ironică şi parodică", intenţia parodică fiind dublă: pe de o parte, parodia „stenogramelor parlamentare şi a «minutelor» altor întruniri", iar, pe de altă parte, cea a „glumelor bazate pe calambur". Pentru aceşti exegeţi, Caragiale opune constrângerii retorice, dată fiind tema (adică spaţiul pragmatico-discursiv ales, am zice noi) şi identitatea profesională a vorbitorilor, o „constrângere cu fundamentare arbitrar-ludică şi cu manifestare marcat lingvistică", exprimată prin semantică „potenţată aluziv prin exploatarea omofoniilor şi polisemiilor etc.", procedeele fiind, la rândul lor, „ironizate prin supralicitare" (*Note şi comentarii* la ediţia citată, p. 1552-1553).

Atât consideraţiile privind „teatralitatea" textului şi mijloacele prin care se realizează aceasta, la care se referă Maria Vodă Căpuşan, cât şi observaţiile stilistice ale exegeţilor citaţi imediat anterior au pierdut din vedere aspecte esenţiale privitoare la specificul textului, la dimensiunea sa textual-discursivă. Este vorba, de apariţia, ca *personaje*, a unor *persoane* reale din viaţa publică a epocii (Dem. Butculescu, în calitate de preşedinte, într-adevăr o personalitate a organizării cooperatiste din România acelor ani, scriitorul, traducătorul şi ziaristul Bonifaciu Florescu, „doctorul Babeş", eventual şi alţii). Pe de altă parte, pentru a argumenta refuzul taxării, grăbite, a mijloacelor expresivităţii discursurilor drept simple calambururi şi jocuri de cuvinte (care, însă, nu lipsesc!), vom reproduce rezumatul intervenţiei unuia dintre vorbitori, „D. Staroste al birjarilor", cu citate din discursul acestuia.

„D. Staroste" care este „un adevărat pravoslavnic în materie economică, *biciuind* liber-schimbismul, compară congresul cu a cincea *roata la căruţă*. La imputarea ce i s-a făcut că e liber-schimbist, aminteşte proverbul cu *capra* şi oaia; la imputarea că n-a luat *bărbăteşte* [atenţie: birjarul, pravoslavnic, este, probabil, un lipovan scapete; însăşi trăsura se numea *muscal*] iniţiativa unei *mişcări mari* a corporaţiunii sale, zice: *bate şaua să priceapă iapa*! Ei, domnilor, adaugă oratorul, pisica cu *clopoţei* nu prinde şoarecele! [să ne amintim „clopoţeii" care l-au terorizat pe onorabilul Dandanache]. Nu trebuie să *tragem când la dreapta, când la stânga*; trebuie să *mânăm* chestia tot înainte; căci, dacă mergem tot aşa, *hâţa-hâţa*, o vârâm *cu oiştea-n gard* !" (evidenţierile prin litere cursive aparţin originalului, autorul însuşi oferind, astfel, o cheie de lectură).

Şi alţi vorbitori recurg la termeni tehnici din domeniul ocupaţiei lor sau la cuvinte cu denotaţii aparte vizând întrebuinţarea lor în limbaje profesionale; mai dăm ca exemplu intervenţia „*D. Sinie*, căldărar român" (care mai şi „vociferează grozav"; *căldărar*, de!): „Asta-i *spoială*! V-aţi dat *metalul* pe faţă", personaj apostrofat de public prin „Ţi-ai arătat *arama!*". Revenirea la substantivul din enunţul canonic, după substituirea praticată de căldărar, ar putea fi interpretată ca un protest la intervenţia acestuia, pe care însă profesionalismul îl împinge spre generalizare (pentru spoit se foloseşte şi cositorul!), dar figura retorică de construcţie acreditează nu doar recunoaşterea, din partea publicului, a expresiei folosite de un meseriaş (chiar cu distorsionarea respectivă), ci marchează şi postura acestuia de moralist conjunctural prin clişee. Putem ilustra însă acelaşi joc al scenaristu-

lui Caragiale, în acelaşi fragment, prin referirea la cel împotriva căruia D. Sinie nu numai că a vociferat, dar s-a manifestat şi gestual: „Se repede la tribună, apucă pe orloger în braţe şi-l *întoarce pe sus*"; or, *întorsul* pe sus al „D. Georges Ionescu, orloger român de Geneva" trimite la modul specific de „remontare" a orologiului, care se „întoarce", dar cu o cheie.

Prezenţa constantă în text a acestei preocupări de caracterizare a personajelor prin expresii aparţinând astăzi limbii comune, dar apărute, iniţial, ca metafore, în limbaje profesionale, dar mai ales prezenţa zicătorilor şi a proverbelor de tip ambiental ne relevă un Caragiale observator al inventarului general de expresivitate al limbii române, *Congresul cooperativ român* reprezentând o înscenare de virtuozitate lingvistică. Textul este construit spre a ilustra, într-o situaţie de comunicare propice confruntării, cu intenţia ludică de conturare a unui tot, *utilizarea* enuţurilor aparţinând „discursului repetat" ce provin din diferite limbaje profesionale, plasate în discursuri ale unor actanţi convocaţi *ad-hoc*. Ca probă a intenţiei antologice, trimitem doar la câteva texte, cum sunt cele intitulate *Formule topografice*, în care I.L. Caragiale propune contexte personale pentru utilizarea enunţurilor „tufă de Veneţia", „a se duce la Ţurloaia", „a nimerit orbul Brăila", „a-şi găsi Bacăul", „a auzi câinii din Giurgiu", „azi aici, mâine la Focşani" etc., respectiv *Provenienţe populare reputate* (cuprinzând un inventar de sintagme de tipul „salamul şi sfoara de Sibiu", „ghiudemul de Botoşani" „pepenii de Brăila", „pesmeţii de Braşov", „rahatul de Brăila", „jamaica de Bragadiru" etc.; vezi *Opere*, 2000, p. 811-812, şi comentariile de la p. 1704-1705).

În sfârşit, să nu pierdem din vedere nici punctul de vedere, sarcastic, al scriitorului, în legătură cu folosirea în discurs a clişeelor, reprezentând, în general, aşa cum s-a spus, punerea sub protecţia înţelepciunii de împrumut, în cazul de faţă exprimat în comentariul la discursul „D. Prager Iulius, blănar" [un personaj real şi acesta, austriac de origine], care „se-ncurcă **în citate de proverbe uzate**: *lupul* părul îşi schimbă, dar năravul ba; asta-i altă *căciulă*! de ce n-are *ursul* coadă şi *lupul* d-abia o poartă; umblaţi cu *vulpea*-n sac! şi altele. În fine, un discurs să *nu-l mănânce nici moliile*".(evidenţierea noastră prin aldine).

Aşadar, *nici* simplu teatru, dar *şi* teatru, însă în niciun caz doar exerciţiu de folosire a calamburului; *Congresul cooperativ român* este mai ales o *înscenare*, sub umbrela reportajului, de analiză a mediilor particulare de provenienţă a expresiilor de tip „cópii ale realităţii". În registru ludic, caricatural (să ne reamintim că, în italiană, după lat. *carrico, -are*, verbul *carricare* înseamnă „a încărca"), textul analizat este încă o probă în favoarea unei identificări ce-i aparţine lui Tudor Vianu, după care opera lui Caragiale este „cea mai uimitoare anchetă lingvistică pe care a întreprins-o vreodată un scriitor român" (*Asupra caracterelor specifice ale literaturii române*).

Şi, apoi, în ceea ce priveşte virtuozităţile textualizării, să recitim o judecată de valoare a aceluiaşi exeget (din studiul intitulat chiar *I.L. Caragiale*), privind „legea severă a artei lui": „Puţini sunt scriitorii literaturii româneşti, în afară de Caragiale, care să se fi comportat în actul creaţiei cu o atitudine mai lucidă şi mai activă şi la care execuţia operei să se fi însoţit cu atâtea osteneli".

GREAȚA DE LITERATURĂ ŞI ANTIDOTUL EI

Constantin COROIU

În anii 70, când îi apărea primul volum din seria celor patru de *Scriitori români de azi* – o panoramă, de fapt o istorie, în linie lovinesciană şi călinesciană, a literaturii române de după Al Doilea Război Mondial – **Eugen Simion** formula câteva principii ce conturau concepţia sa despre critica literară. Considera că simpla critică de gust este insuficientă, dar nu era nici partizanul criticii formelor – atunci în mare vogă în spaţiul cultural european – care „tinde să codifice ceea ce de-abia a decodificat: opera", precizând, totodată, că spiritul critic „interesat de textul şi subtextul operei" implică atât gustul cât şi „obsesia formelor". În viziunea sa critica era / este „un sistem de lectură, un mod personal de a te apropia de operă, de demers care, folosind mijloace variate, descoperă figura spiritului creator". Critica modernă era percepută ca o fidelitate mediatoare şi, în acelaşi timp, ca o infidelitate provocatoare. În fine – observa criticul – „ea îşi asumă strategic obiectul şi-l îndepărtează pentru a-şi medita în libertate ideile". În esenţă, acesta era modul de a concepe critica şi al altor critici importanţi ai generaţiei lui Eugen Simion. Peste trei decenii, în volumul de convorbiri „În ariergarda avangardei" – răspunzând la o întrebare privind locul pe care îl ocupă în spectacolul literaturii şi ambiţiile sale ca participant direct la acesta, criticul numărul unu al generaţiei 60 avea să spună, dând o replică, ceva mult mai definitoriu în ceea ce-l priveşte: „Cineva, un confrate, a scris recent despre mine – ca să mă ironizeze – că am dat numai diagnostice corecte şi că niciodată nu am avut inspiraţia să greşesc. «Monotonia corectitudinii», zice el, luîndu-mă peste picior. Citindu-l, mi-am zis: omul acesta, voind să mă jignească, mă laudă peste măsură. Ce şi-ar dori mai mult un critic literar decât ca, în o mie de cazuri, să pună diagnosticul bun? Dacă ar fi aşa, aş fi un critic fericit. Dar am îndoieli... Ambiţia mea a fost (şi este încă) de a *construi* o literatură, de a fi, întâi, arhitectul unei generaţii şi, apoi, comentatorul inspirat al unei literaturi.../ Am şi ambiţii mai mari. Am visat de tânăr să fiu citit, nu numai pentru adevărul textelor mele, dar şi pentru frumuseţea lor. Ca o proză superioară de idei. Nu ştiu dacă am reuşit sau dacă voi reuşi. Sigur este că nu mi-am pierdut speranţa... Spectacolul continuă, cu graţia lui Dumnezeu..."

Şi, într-adevăr, spectacolul continuă. Eseurile, cărţile lui Eugen Simion – fie că e vorba de cele patru tomuri de *Scriitori români de azi*, de *Dimineaţa poeţilor* de cele două jurnale –*Timpul trăirii, timpul mărturisirii* (francez) şi *Sfidarea retoricii* (german) – sau *Tânărul Eugen Ionescu* sunt nu numai naraţiuni de idei, ci şi, atunci când subiectul sau tema o permit, naraţiuni propriu zise. Ambiţia sa mărturisită privind frumuseţea textelor şi-a găsit şi îşi găseşte (vezi, de pildă, nu mai departe decât memorabilul portret moral al lui Ion Caraion) pe deplin materializarea. „Lecţia naraţiunii de idei a lui Călinescu", in-

vocată cu admiraţie de Eugen Simion, a putut fi însuşită pe fondul unui remarcabil talent epic. Are dreptate criticul când afirmă: „Numai imbecilii reproşează lui G.Călinescu că «rezumă» cărţile de proză. Nu le rezumă, ci le reconstituie din unghi critic substanţa, tipologia, ideile, simbolurile. Le pune pe toate într-un scenariu critic care este lizibil. Şi este, totodată, seducător. O capcană, în fond, pentru cititor. Nu zicea Sartre că, pentru a-ţi impune ideile, trebuie să le pui într-o poveste? Aşa trebuie să procedeze şi criticul literar".

Scriitori români de azi, însumând aproape 2500 de pagini este o galerie de 200 de portrete în care biografismul şi analiza critică se convertesc de cele mai multe ori în admirabile poveşti ce ne relevă figura unei literaturi. Când am scris despre *Memoriile din când în când*, ale lui Constantin Ţoiu, şi ele nişte captivante poveşti ale unuia dintre puţinii noştri scriitori intelectuali, m-am arătat surprins că autorul *Galeriei cu viţă sălbatică* şi al *Căderii în lume* îi nega, cu o răutate deloc mascată, lui Eugen Simion tocmai arta portretistică. Contestarea mi s-a părut cu atât mai nelalocul ei cu cât era motivată de nemulţumirea faţă de cum arată în amintita galerie prozatorul pe care la apariţia *Galeriei...* îl cam luase, cum constata Marin Preda, cu simţul său moromeţian infailibil, „valul succesului", creându-i poate un mic complex al genialităţii. Am recitit atunci portretul lui

Angela Martin, Constantin Coroiu şi **Eugen Simion**
Zilele „Nichita Stănescu" (ediţia a XXII-a)
Ploieşti, 31 martie 2010
Foto: **L.V.**

Constantin Ţoiu din *Scriitori români de azi*. Este un portret, inclusiv moral, excelent. Ca, de altfel, atâtea altele din cele patru tomuri.

Dincolo de fineţea stilului şi, cu vorbele lui Eugen Simion, de frumuseţea textului, interesează judecăţile criticului. Or, este tonifiant să constaţi soliditatea lor. Te afli pe un teren sigur, în care eventuale revizuiri, ce ar putea părea fireşti, în linia lovinescianismului, nu au cum să afecteze construcţia în ansamblul ei. Aceasta stă în picioare şi ori de câte ori ai de confruntat o idee, o impresie a ta sau a altcuiva cu judecata unei autorităţi critice găseşti în *Scriitori români de azi* o astfel de autoritate.

Când nu se referă strict la literatură, la realitatea operei /operelor, la text, când, plecând de la acesta, evocă un univers, când reconstituie o atmosferă, Eugen Simion îşi ia, aşa-zicând, libertatea de a scrie proză pur şi simplu. Unul dintre exemple îl constituie volumul *În ariergarda avangardei*, îndeosebi cele în care povesteşte scene şi momente din copilărie ori repovesteşte, potenţându-le, mituri biblice, parabola lui Femios. Iată un tablou dominat de un personaj de roman, fabulos, în sensul pe care i-l dau acestui cuvânt francezii. Personajul este nimeni altul decât bunicul patern, Radu Simion, ţăranul din Chiojdeanca, născut în acelaşi an cu Eminescu: „Era un om scund, bine legat, nu părăsise niciodată portul tradiţional, adică iţarii, cămaşa albă cu poale, o curea lată peste pântec, o jiletcă neagră de postav gros (o purta, fără întrerupere, iarna şi vara), iar pe cap o pălărie neagră cu boruri înguste, pereţii înalţi şi acoperişul rotund...Ţin bine minte aceste amănunte. Locuia în „casa veche”, la etaj, cu o largă prispă în faţă. Ca să ajungi acolo trebuia să urci pe o scară solidă de lemn...De pe prispa vastă puteai vedea bine împrejurimile. Prispa era largă, încăpătoare, făcută din lemn tare de stejar. O construise, odată cu casa, spre sfârşitul secolului al XIX-lea. Era încă solidă, deşi lemnul se înnegrise de mult. Stâlpii erau lucraţi cu meşteşug în stilul arhitecturii ţărăneşti din această zonă subcarpatică locuită de moşneni, ţărani, adică, liberi, cu dare de mână./ Marea mea bucurie era să stau pe o laviţă lată acoperită cu o scoarţă, să urmăresc ceea ce se petrece în jur şi să ascult explicaţiile bătrânului ţăran care nu se mişcase, aproape un veac, din spaţiul în care se născuse. Dintre toate **spaţiile copilăriei**, prispa aceasta a reprezentat cel mai mult pentru imaginarul meu. N-am uitat-o nici astăzi. Prispa şi omul care stăteau mereu acolo, de primăvara până toamna târziu (...) Bunicul vorbea puţin şi privea mult. Privea aceleaşi locuri, pentru el toate erau în bună rânduială, morţile nu-l impresionau prea mult./ O fotografie pe care o păstrez cu grijă îl arată pe bunicul Radu Simion stînd de vorbă, la poartă, cu vecinul şi ruda sa, Andrei Rădulescu, ajuns ulterior (1946-1948) preşedintele Academiei Române. Andrei Rădulescu, mai tânăr (n.1880), stă în picioare, cu un impermeabil pe mînă, costum „nemţesc”, borsalină pe cap. Bunicul stă pe laviţă, în faţa porţii, cu pălăria lui memorabilă şi cârja lui de lemn de corn ce-i devenise de la o vreme inseparabilă. Îmi place s-o privesc din când în când: doi vecini, două rude, două straturi de cultură, două destine, aceleaşi rădăcini”. Un text de o melancolie profundă şi discretă, care mă duce cu gândul la *Fărâmele de memorie* ale lui Jose Saramago. Prispa şi laviţa – şi ştiu bine ce înseamnă acestea din propria-mi copilărie! – ca nişte promontorii de pe înălţimea cărora ţi se înfăţişează, în toată splendoarea ei, priveliştea lumii.

Multe pagini de veritabilă proză există în toate cărţile lui Eugen Simion, dar, fireşte, mai ales în cele două jurnale şi în scrierile memorialistice, în care Eugen Simion dublează lectura cărţilor de ceea ce însuşi numeşte „lectura vieţii, studiul existenţei”. Mai înainte de orice însă, Eugen Simion este Criticul, cu majusculă, care, deşi trăieşte (trăim) într-un timp când îşi vede profesia tot mai marginalizată, înlocuită cu „comentariul” de tarabă, îi rămâne totuşi fidel şi înţelege să şi-o practice cât mai constructiv, în respectul valorilor. Re-povestind în convorbirile cu Andrei Grigor, miturile biblice, portretistul „pictează” cu un penel inspirat, din perspectivă culturală şi moral-psihologică personajele din „Noul testament”, rânduindu-le într-o mică galerie tematică, conferind faptelor şi spuselor lor noi tâlcuri, noi semnificaţii. Cel mai memorabil (şi mai tragic) mi s-a părut portretul lui Iuda. L-aş reaminti însă acum, în acest context, pe cel al lui Toma Necredinciosul, întrucât ni se dezvăluie ca simbol al Criticului: „El nu crede fără să pipăie şi, vorba lui Arghezi, să strige «este»... Un personaj complex. Am putea spune chiar că este, în fabula sacră, un personaj existenţialist. El «se situează» faţă de miracol, vrea certitudini, ca psalmistul lui Arghezi. Să înlocuim **necredinţa** prin **îndoială** şi avem formula de existenţă a lui Toma. L-am putea lua uşor ca simbol al criticului literar... Şi, ca să împing parabola mai departe, în domeniul nostru, aş zice: un critic literar trebuie să aibă în fiinţa lui un Petru care nu se leapădă niciodată de literatură (iar când se leapădă, o face în momente de criză existenţială şi morală; şi, de regulă, se leapădă pentru ca, apoi, să regăsească plin de fervoare şi credinţă literatura!) şi un Toma care, îndoindu-se metodic, caută adevărul şi până la urmă îl găseşte...”.

Această analogie, această proiecţie dintr-un unghi biblic a Criticului mă duc cu gândul la o reflecţie a tânărului Eugen Simion din *Timpul trăirii, timpul mărturisirii*. Găsesc că trebuie să o reproduc cu atât mai mult cu cât dramatismul ei sporeşte enorm acum când nu o dată locul literaturii este ocupat abuziv, grobian şi, în definitiv, de-a dreptul criminal de texte redactate în stil de proces-verbal ale unor cominternişti mutanţi care, după ce au demolat tot, de la industrie la păduri, de la agricultură la flota comercială, vor să distrugă şi sufletul. Atât cât a mai rămas. Neliniştile, dar şi optimismul moderat ale criticului exprimate într-o epocă în care literatura însemna totuşi mult par a fi o presimţire a ceea ce se întâmplă astăzi: „Oricine a trăit mult timp în preajma cărţilor cunoaşte o boală care apare fulgerător şi nu ţine, din fericire, mult: *greaţa de literatură*. Ea se manifestă mai întâi printr-o neîncredere progresivă în puterea literaturii de a schimba ceva în lume. La ce bun? Un scepticism fundamental acaparează, în cele din urmă fiinţa celui care face literatură sau trăieşte în interiorul literaturii. *Bibliopolisul* îi pare, atunci, un pustiu dezolant, un loc de ispăşire. Vederea unei cărţi îi produce, pur şi simplu, ameţeli. Ameţeli şi greaţă. O stare jalnică îl cuprinde pe cel care se scoală de dimineaţă cu gândul că menirea lui pe lume este să scrie. Însă forţele spiritului nu-l mai ajută. Scriitorul promite, în acest moment dramatic, să încheie definitiv socotelile cu literatura. Şi le încheie pentru o vreme, căci uşor, uşor, cărţile încep să vină din nou spre el. Azi o pagină, mâine alta, până ce ne trezim, iarăşi, în lumea cărţilor, în *Bibliopolis*. De unde se poate trage morala că de greaţa de literatură ne vindecă tot literatura, numai literatura”.

„SINTEZĂ DE SIMȚIRE ȘI LUCIDITATE"

Vlad ZBÂRCIOG (Chişinău)

Ion Hadârcă (n. 17.8.1949, Sângereii-Vechi, Bălţi) a adoptat de la început, ca şi alţi poeţi ai generaţiei şaptezeci, formula mesianică, împletită cu tendinţa de revenire a poeziei la „frumosul romantizat al sufletului şi al naturii", mai apoi, pe parcurs, şi-a asumat misiunea „constructorului dezinvolt al straturilor sonore ale graiului", vorba academicianului Mihai Cimpoi, utilizând cuvântul uşor „arhaizant", „înmuiat în mit şi taină". „Un clasicist dublat de un suprarealist, mesianic şi degustător de lumesc, cultivator al lucidului posmodernist" – acesta ar fi, după părerea lui M. Cimpoi, calificativul poeziei lui Ion Hadârcă. Un alt corifeu al literaturii – Adrian Păunescu – îi considera poezia „o splendidă sinteză de simţire şi luciditate".

Ion Hadârcă, poet liric şi meditativ în acelaşi timp, s-a afirmat chiar de la prima plachetă de poeme – *Zilele*, apreciată cu Premiul Tineretului. Personalitate de o cultură vastă şi un orizont larg de gândire, scrisul dumisale explorează, deopotrivă cu filonul tradiţional, şi cel modern, împletit în mod măiestrit cu inovaţia, versul tradiţional cu cel modern şi posmodern, arta textualizării cu cea a intertextualizării, factorul de cultură devenindu-i, cum susţine şi academicianul Mihail Dolgan, „element constituent al gândirii sale artistice".

Poetul şi-a făcut studiile la Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă" din Chişinău. Lider de facultate, a condus cenaclul literar studenţesc; după absolvire a urmat doctoratul, apoi activitatea de redactor, şef de redacţie la Editura „Literatura artistică", după care devine consultant la Uniunea Scriitorilor. În 1989 este ales deputat al poporului din URSS, iar din 1991 prim-vicepreşedinte al Parlamentului Moldovei. Împreună cu colegii de generaţie, Ion Hadârcă a contribuit substanţial la reînscăunarea în poezia românească din Basarabia a eticului şi esteticului, a experienţei poeţilor care au activat în perioada dintre cele două războaie. Această mişcare de reînnoire a poeziei a fost posibilă graţie succeselor pe care le obţinuseră poeţii din generaţia Stănescu–Vieru, care au revoluţionat poezia „prin modernitatea unei viziuni şi a unui mod poetic de excepţională originalitate, prin formula lirică şi stil individual, prin mutaţii estetice din temelie în sfera metaforei şi a limbajului poetic". Acest spirit sănătos de înnoire a poeziei s-a desfăşurat pe linia continuităţii tradiţiilor clasice, poetul implicându-se cu luciditatea unei conştiinţe mature în procesul de căutare a identităţii, de asimilare şi promovare a valorilor spirituale ale neamului.

Chiar de la volumul de debut, *Zilele*, apărut în 1977, Ion Hadârcă face figura unui poet matur, înzestrat cu calităţi deosebite pe care le multiplică, le dezvoltă în volumele ulterioare: *Lut ars, Darul vorbirii;* un tânăr cu o viziune neordinară asupra lucrurilor, contopind poezia şi viaţa în sintagme care l-au individualizat: cea a reflexibilităţii, a misterului, a spiritului esenţializant. „Cioplitorul în bazalt", „constructorul dezinvolt al straturilor sonore ale graiului", înmuind cuvântul în „mit şi taină", „în vraja copilăriei", calificative prin care critica literară îi sublinia fără rezerve valoarea, metaforele sale dezvăluind realităţile existenţiale. Volumele despre care am amintit, de un rafinament estetic notoriu, au constituit nişte praguri spre noile sale cărţi care au urmat: *Ambasadorul Atlantidei, Helenice, Două imperii, Cetăţile albe, Albe cetăţile negre, A fi în timp, Teoria stării inutile, Dezinfecţia de frontieră, Globul de mătase, Echipa de îngeri, Arta obsesiei, Artera Zen, Gheara de fum,*

Ion Hadârcă

Memoria celulozei, Pianul din abator, mai multe plachete de poezie şi proză pentru copii... Înainte de apariţia lor însă, poetul s-a retras un timp din lumea literelor, participând activ la renaşterea basarabeană. Au fost ani de activitate politică, poetul fiind antrenat plenar în lupta pentru libertate şi suveranitate. A editat şi un impunător volum de publicistică (*Arena cu iluzii*) în care a inclus majoritatea luărilor de cuvânt în parlament, eseuri politice, tablete, pamflete ş.a.

Volumul *Ambasadorul Atlantidei* a constituit o nouă treaptă în creaţia poetului. Descoperim în această carte un echilibru al gândirii şi al simţirii, o deosebită fineţe în elucidarea unor stări şi situaţii pe cât de lirice, pe atât şi de sarcastice, în toate prevalând intelectul, cerebralul, mişcarea interioară a gândului, apelarea frecventă la elementul mitologic. Poetul şi-a conectat sensibilitatea şi raţiunea la neliniştile epocii, la filosofia existenţială, la substanţa medulară a cititorului urmărind să transpună mesajul limpede, ca pe o lucrare dumnezeiască, pornită dintr-un îndemn al inimii, dintr-o demnitate şi solemnitate funciară. Volumul a constituit, totodată, şi o bucurie pentru confraţii de condei, deoarece poetul nu editase nimic mai bine de un deceniu. Intitulându-şi cartea *Ambasadorul Atlantidei* autorul a vrut, probabil, să sugereze că revine în poezie ca „ambasador" al unui continent – **Poezia** – care nu s-a scufundat în neştire. Dincolo de haina exterioară, de substratul de suprafaţă al gândirii, cartea demonstrează o viziune modernă, aci ironică, aci lirică asupra existenţei, redată printr-un limbaj evoluat, instrumentarul poetic fiind sincronizat la noile cerinţe ale poeziei moderne şi postmoderne. Semnând o cronică despre acest volum, poetul Arcadie Suceveanu nota: „Ion Hadârcă se arată un virtuoz al jocurilor verbale şi al combinaţiilor lingvistico-eufonice (...) explorând filonul ludic, lăsându-se antrenat într-un joc secund barbian. Dincolo de prim-planul semnatico-conotativ, autorul lasă să se întrevadă o altă imagine, secundă, răsturnată sau deformată, ce conferă poemului sens metaforic, infrastructural".

De fapt, particularităţile poeticii sale, după părerea mai multor cercetători, îşi trag filoanele atât din clasicism şi romantism cât şi din modernism şi postmodernism. De aceea, probabil, în unele cazuri este mai mult un melancolic, în altele, un solemn, patetic şi luptător. În mare, însă, este un orfic, îndrăgostit de „virtuţile lirei". Apreciind creaţia acestui poet, criticul literar ieşean Dan Mănucă nota: „Într-o vreme a trivialităţii care se ascunde sub perdeaua postmodernismului, Ion Hadârcă rămâne fidel unei poezii înţelese ca melodie sacră". Nu este întâmplătoare această constatare. Deschis spre „orizonturile poetice înnoitoare", autorul construieşte cu delicateţe şi cu un rafinament livresc „piramide de metafore", vorba lui Traian T. Coşovei, demonstrând responsabilitate, măiestrie în tot ce scrie: poezie, eseu, publicistică, traduceri.

Vorbeam ceva mai devreme că Ion Hadârcă posedă o cultură poetică temeinică, pe care o conjugă cu cea generală, filologică, filosofică. De aici şi discursul liric deosebit, inconfundabil al autorului, de aici şi rafinamentul estetic, de aici şi tendinţa de coborâre în adâncurile simţirii, sondarea universului uman atât de complex...

Este evidentă această particularitate mai ales în volumul *Albe cetăţile negre*, care cuprinde cele mai reuşite şi expresive poeme cu tematică mesianică. Sunt poezii de program, prin care nu numai că rosteşte adevăruri despre durerea şi suferinţele neamului, dar, mai ales, se prezintă ca un poet de substanţă, un poet care are în obiectiv identitatea, rostul omului în această realitate bântuită de neprevăzut.

Explorarea faptelor de viaţă, mai ales a unor momente trăite de întreaga comunitate,

dar şi a experienţei personale interioare, îl subtilizează pe poet sau, cum susţine academicianul Mihail Dolgan, „îmbogăţeşte şi amplifică substanţa spiritual-filosofică a versurilor, fiorul lor existenţial, semnificaţiile general-umane". Continua „ardere" în timp şi creaţie, „ardere de infinită nobleţe" îl conduc spre definirea unor mesaje ce ţin de abolirea unor procese de degradare a Fiinţei. Un poet de tipul lui Ion Hadârcă este numaidecât un promotor al progresului, al dezvoltării poeziei în toate dimensiunile ei structurale. Este unul dintre scriitorii care, prin cultura, sensibilitatea, talentul, „preţul muncii" împing poezia înainte. Şi aşa cum numele unui om este întotdeauna echivalent cu persoana lui, numele lui Ion Hadârcă se întrepătrunde cu structura sa interioară. Numele, afirma Goethe, este epiderma ce acoperă corpul. Dar această epidermă este hrănită din interior. Este vorba, prin urmare, de structura interioară a poetului, de timpul interior care-i direcţionează întreaga creaţie.

Fiecare nouă carte a lui Ion Hadârcă este concepută ca un spectacol bine gândit şi regizat, având o structură intelectuală bazată pe „esenţe şi idei, pe adevăruri vibrante şi dramatice" (M. Dolgan). Din categoria acestora sunt şi volumele *Două imperii* şi *Helenice*, apărute, de asemenea, după ani de pauză forţată, când era nevoit să schimbe peniţa pe cuvântul mobilizator, rostit de multe ori în faţa unor mari auditorii. Poetul a revenit însă cu demnitate la unelte, demonstrând că un talent veritabil niciodată nu se depărtează prea mult de ceea ce i s-a predestinat de Providenţă. „Intrarea în sonet" şi-o face într-un mod cu totul aparte, uzitând un limbaj intelectualizat, susţinut şi de un „rafinament lingvistic", de un lirism dozat cu nuanţe de ironie, uneori de sarcasm. *Două imperii* este volumul care l-a detaşat în totalitate de formula cultivată anterior, situându-l printre autorii care pun preţ în aceeaşi măsură şi pe estetic, şi pe ideatic. Poetul impune lirismului o nouă structură, îl scoate, cum susţine Arcadie Suceveanu, din schemele obişnuite, conferindu-i o dicţiune modernă, o perspectivă postmodernă. E cazul să amintim cititorului că sonetul, ca formă fixă, este cel mai frecventat de poeţi. Cultivat începând cu Renaşterea, apoi în perioada Clasicismului, în Romantism, în Simbolism, sonetul şi-a impus un statut de *Rege al poeziei*, expresie a „secţiunii de aur". Nu orice poet ajunge să facă faţă acestei provocări. Sonetul, pe lângă o cultură poetică serioasă, cere o disciplină interioară, dar şi un înalt grad de măiestrie.

Un alt volum asupra căruia aş vrea să zăbovesc este cel intitulat *Helenice*, carte în care se face evidentă în primul rând o deschidere spre valorile metaforice şi simbolice ale miturilor din Grecia Antică, spre alte dimensiuni spirituale şi estetice, o „proiecţie în celălalt", cum susţine cercetătoarea Ana Bantoş, poetul frecventând cu pasiune „lecţiile culturii universale". Aici dimensiunea cunoaşterii este mult superioară, autorul conectându-se la valorile lumii, totodată, păstrând ceea ce a asimilat la începuturi: sacrul, travaliul artistic, fervoarea intelectuală, spiritul filosofic al culturii, valorile universale, elementele mitologice şi simbolice, nedesprinzându-se, fireşte, de real şi contemplând lumea ca spectacol. Apelând sau evocând anumite „pretexte de ecouri eline", survenite în urma unor călătorii, reflexii şi lecturi, poetul îşi confruntă propriile adevăruri cu problemele sociale, politice, etice, estetice, religioase, existenţiale ale neamului. „Elada (*Helenica*) în ansamblul ei, notează Ion Hadârcă în *Pre-text*, care ţine loc de prefaţă, apare ca un fel de pre-text al civilizaţiilor moderne (...); evident că textele mele apar mai mult ca nişte pretexte de adâncire în pre-textul arhetipal".

Ceea ce i-aş dori poetului este o carte de sinteză, o selecţie din toate volumele sale pentru a se prezenta în faţa cititorului în toată splendoarea şi plenitudinea talentului, pe care i l-a dăruit Providenţa.

Kiki DIMOULA

Kiky Dimoula, născută în 1931 la Atena, din părinţi originari din Kalamata. A debutat literar în periodicul „Nea Estia" („Noua Vatră"), cu poemul ***Umbra***, în 1950. În 1952 îi apare primul volum ***Ποιήματα*** (***Poeme***), cu numele dinaintea căsătoriei (Kiky Radou). De-a lungul anilor (1949-1974), a făcut parte din colectivul de redacţie al periodicului „O Kyklos" („Cercul", finanţat de Banca Greciei), unde a şi publicat o parte din creaţiile sale literare (poezie şi proză). A fost distinsă cu: Premiul al II-lea de Stat pentru poezie (pentru volumul ***Το λίγο του κόσμου / Puţinătatea lumii***), în 1971; Premiul I de Stat pentru poezie (pentru volumul ***Χαίρε ποτέ / Bucură-te cândva***), în 1988; Premiul pentru poezie, al Fundaţiei „Kostas şi Eleni Uranis", sub egida Academiei din Atena (pentru volumul ***Εφηβεία της λήθης / Adolescenţa uitării***), în 1994; Premiul de Excelenţă, din partea Academiei din Atena (în 2001), a cărei membră a devenit în 2002, la secţiunea Literatură-Poezie. A fost tradusă în mai multe limbi de circulaţie. În prezent, este preşedintele Fundaţiei „Kostas şi Eleni Uranis". În limba română, este tradusă şi prezentată aici pentru prima dată. Contactul cu literatura din ţara noastră l-a avut în urma lecturării volumului antologic ***Λυπάμαι που δεν είμαι Έλληνας - Τέσσερις Ρουμάνοι ποιητές*** (***Regret că nu sunt grec – Patru poeţi români***, Editura Sokolis, Atena, 2007, în traducerea lui Andreas Rados), arătându-şi, prin intermediul corespondenţei, entuziasmul şi aprecierea faţă de lirica românească.

Poeziile sunt selectate din volumul antologic ***Ποιήματα*** (***Poeme***), ediţia a noua, Editura Ikaros, Atena, 2011. Prezentarea şi traducerile au fost realizate de **Andreas Rados** şi **Valeriu Mardare**.

MELANCOLIE

Pe cer negură mare se preumblă.
Şi-astfel fereastra luându-mă la piept,
cu o mână
prin cameră târăsc
a drumului incredibilă pustietate
iar cu cealaltă iau
un căuş de cer
şi-n suflet mi-l semăn.

DISTINCŢIE

*Mică pasăre
- a sunetelor strângătoare -
transpune-n muzică
în palma zorilor
sfiala ceasului inocent
şi tristeţea somnului meu
care-n această seară
culcat, după citirea
întinselor întunecimi
a devenit arenă
în care noaptea
vis îndărătnic antrena
al tău chip spre a-l distinge.
Acestui chip
spre a se ivi
îi trebuie un cadru-nsângerat.*

CONIAC FĂRĂ STELE

*Se duc zadarnic spusele înlăcrimării.
Cînd grăieşte dezordinea,
                    ordinea să amuţească;
pierzania prin multe e trecută.
Acum cuvine-se ca inutilului să-i stăm alături.
Încet-încet să-şi regăsească amintirea graiul
spre-a da frumoase sfaturi de trai îndelungat
celui ce-a răposat deja.*

*Să stăm alături de această mică poză
ce-n floarea viitorului încă se-arată:
tineri îmbrăţişaţi fără priinţă
în faţa unui vesel ţărm pe neştiute.
Nafplion, Eubeea, Skopelos ?
Ai spune
că atunci nu era marea.*

*Să stăm alături de această mică poză
ce încă-n floarea viitorului se află:
tineri îmbrăţişaţi zadarnic
în faţa veselului ţărm fără de nume.
Nafplion, Eubeea, Skopelos?
Ai zice
atunci că marea nu era.*

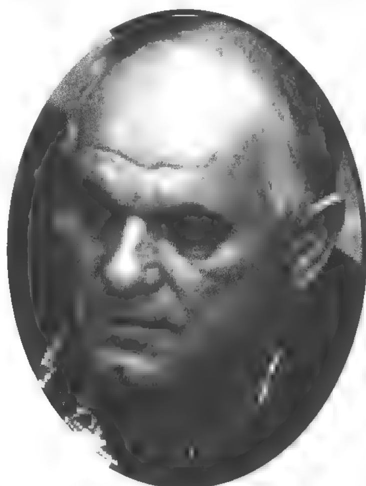
DIALOG ÎNTRE MINE ŞI MINE

Kiki DIMOULA (Grecia)

Ţi-am spus:
 - M-am pierdut.
Şi ai zis:
 Nu te întrista.
Dezamăgeşte-te în tihnă.
Acceptă să priveşti molcom
ceasul oprit.
Arată-ţi disperarea cumpătat
că arcul ceasului nu e slăbit,
că astfel merge timpul tău.
Şi dacă deodată se va întâmpla
ca minutarul să se mişte
tu nu risca să-ţi dai pe faţă bucuria.
Nu e a timpului mişcarea aceasta.
O fi a unor speranţe mincinoase.
Coboară serioasă
de la miile tale de ferestre
coboară de pe tron, lucidă
- pentru un poate le-ai deschis -
uitând de tine, fericită.
Tot ce-ai avut de spus
despre toamnele ca nişte lebede
şi amintirile scurgând iubiri
şi-al orelor măcel
şi despre încrederea în statui
tot ce-ai avut de spus
despre acei care încet-încet se pierd -
ai spus.

Sterian VICOL - 70

Sterian VICOL

LINIA FERATĂ

Lângă linia ferată,
cimitirul văruit de Paşti
deapănă firul ierbii
din goana trenului -

Destui pruni şi gutui dar şi
şerpii viţei de vie americană
apasă pământul cu fructe grele
mai grele decât crucile-nclinate

precum căderea firului de praf
din puzderia de aştri de pe
cumpăna lumii c-un capăt
la poarta bisericii!

LUMEA NOUĂ (proză)

Viorel DIANU

Când furi de la un bogat, zicând că are destul şi nu-l ustură paguba, nu e creştineşte. Furtul e furt şi tot păcat. Dar să-i furi pe cei nevoiaşi...

Teodosia şi Cazimir Oroveanu, pensionari modeşti, rămăseseră lefteri după ce fuseseră păliţi în două rânduri succesive. Iar acum se aflau şi în pragul iernii. Ambele escrocherii, pentru că despre escrocherii e vorba, sunt atât de frecvente în vremea noastră, încât au devenit banale şi, dacă nu te ard personal, te amuzi pe seama lor, însă dacă eşti însuţi cel prăjit, îţi cam plânge sufletul. Hai şi noi: cu un ochi să râdem şi cu altul să plângem.

Vasăzică, astă-iarnă, în noiembrie, ce s-a întâmplat în Blocul M14 de pe Şoseaua Viilor? Administratorul Sorin Marcea s-a mutat de aici într-o vilă de pe Sălaj, nu departe de reşedinţa la comun. Locatarii aflaseră din vară de pricopseala lui şi nu-l pizmuiau: avea omul doi băieţi, unul licean şi celălalt gimnazist – se vor însura mâine-poimâine –, o mamă bătrână de care trebuia să se îngrijească, soţia bugetară..., nu puteai cârti împotrivă-i. Cât să se mai canonească într-un apartament de două camere?... Fusese mai vrednic decât alţii, bravo lui. Să-şi stăpânească sănătos vila. A durat vreme până şi-a transferat catrafusele, fiindcă n-a făcut-o cu zorul, cum o fac îndeobşte oamenii: el avea cuib şi aici, încă, şi acolo. Îl vedeai pe fereastră cum îşi stivuieşte domol în portbagajul şi pe portbagajul maşinii una, alta. Vecinii de pe scară, când a fost la sfârşit, au pus şi ei mâna ori şi-au îndoit spinarea cărând pe trepte în jos din lucrurile mai grele. Aşa se face. În fine, s-a mutat cu totul, iar în apartamentul eliberat, dichisit şi el cu centrală termică şi balcon închis cu termopane, au venit locatari noi. Sorin Marcea, pentru că gospodărise bine – mă rog, mulţumitor – treburile blocului, a cerut asociaţiei să mai rămână administrator până la Anul Nou, dacă nu şi în continuare, iar lumea a acceptat. Locatarii vechi îi erau prieteni, trăiseră împreună în Blocul M14 de douăzeci şi cinci de ani, de când se construise. Deci venea domnul Sorin lunar să încaseze banii pe întreţinere, să taie chitanţe – dădea restul până la ultimul bănuţ –, să mai dreagă un ivăr, ceva... Dar pentru că proprietarii din bloc nu erau cu toţii simpatizanţii lui, nici nu se putea, au pretins prin aprilie să se instaleze administrator nou. A fost dispută lungă şi furtunoasă pe Scara 1, unde s-a desfăşurat şedinţa: unii pro, alţii contra, iar Sorin Marcea arăta că ar ţine cu dinţii de funcţie. Au izbândit cei care optau pentru înnoire, deşi poate că era mai bine să nu fi izbândit, şi deodată s-a înnegrit cumătrul de ciudă, de ce oare?, că nu i se scufundau corăbiile. Ce e o administraţie de bloc!... Mai ştii?... Au ieşit la suprafaţa apei repede rămăşiţele naufragiului. Preşedintele asociaţiei a convocat la două săptămâni şedinţă mare de bloc, cu ordine de zi incendiară. Ce e, ce e? fremătau oamenii nerăbdători să afle. Au aflat: jupânul îi lăsase cu datorii la furnizori de optzeci de mii de lei noi, sau opt sute de milioane vechi; cincisprezece mii de euro, ce mai la deal, la vale. „Asta însemnând, domnilor, că dumneavoastră nu v-aţi plătit banii pe angarale doi ani de zile, ci l-aţi împrumutat pe Sorin Marcea să-şi cumpere vilă... Şi, de fapt, nici împrumut n-a fost, ci donaţie...” Ce să înţeleagă doamna Bela, bătrâna de optzeci şi

opt de ani din garsoniera de la etajul doi? Ea era prima care, în ziua de încasări, cobora să-şi achite dările, pentru că nu voia să-şi risipească pensia de şase sute de lei şi să rămână datornică. Şi, la fel ca ea, şi doamna Sica de la scara cealaltă. Cum să nu-şi fi plătit ele „angaralele”, când pe liste nu apăreau cu nici un leu restanţă? Şi cum să-şi fi „donat” banii lor sărmani barosanului din bloc?... Dar parcă oamenii mai zdraveni la minte şi la trup decât ele înţelegeau cum de-i şmecherise alde Marcea? Asociaţia lor avea preşedinte şi comisie de cenzori, care ar fi trebuit să-l monitorizeze, nu să se dea inocenţi acum, fluierând şi ei a pagubă. Eh, nu-i puteai condamna pe faţă, cu toţii trăiseră în aceeaşi casă cu escrocul care îi „administrase” cincisprezece ani, îl bănuise cineva? Prietenarii chiar mijeau pe sub mustaţă de abilitatea lui. Îl ştiau că e în cârdăşie cu o salariată de la primărie şi e cert că şi pe furnizori îi unsese ca să-l păsuiască lună de lună... De-aia, dacă l-ar fi lăsat la locul lui, poate că s-ar fi evitat balamucul... „Şi ce aţi hotărât?” l-a întrebat Cazimir pe preşedinte. „Să urmăm calea legală. Vom angaja un specialist contabil să facă expertiza, să stabilească exact datoriile, expertiza o vom depune la poliţie, poliţia o va trimite în instanţă şi inculpatul va fi judecat.” „La puşcărie cu el, iar noi să ne recăpătăm banii”, rostiră câţiva mai vehemenţi. „Iar expertul?” nu şi-a pierdut Cazimir ideea. „Păi, am găsit deja unul. Însă, vă daţi seama, pretinde recompensă.” „Cât?” „Cinci mii de lei. Cincizeci de milioane... E muncă... Un milion de apartament.” Oo! s-au extins imediat jelaniile. „E primul pas şi absolut necesar”, a ţinut să-i asigure Mitran. „Altminteri nu putem introduce acţiunea ca să-l tragem la răspundere pe făptaş.” S-au uitat unii la alţii lung şi nătângi. Doamna Bela, prevăzând că n-o chemaseră acolo fără să-i ceară bani, s-a apropiat de Florea Paraschiv, administratorul cel nou, şi i-a întins portofelul uzat. „Poftim, luaţi!” Deschizându-l, erau toţi martori, şi căutând în el bancnota cuvenită, administratorul a scos-o şi i-a înapoiat bătrânei portmoneul. „Doamnă, să ştiţi că nu vă înşală nimeni, aţi înţeles pentru ce daţi banii..., uite, vă tai chitanţă.” Cazimir, impresionat de scenă, s-a căutat în buzunar: „Plătesc şi eu.” După care, femeile cu bani la ele s-au aşezat la rând, alţii s-au dus să-şi ia din casă şi s-au întors: „Numai să-l vedem cu cătuşele la mâini pe hoţ!...” Expertul nu a constatat o pagubă tocmai de opt sute de milioane, ci de şapte sute douăsprezece, ieşise mai puţin decât mai mult, totuşi diferenţa nu era de natură să-i liniştească pe oameni: ce mi-s opt sute, ce mi-s şapte sute!... Să fi fost şi numai douăzeci de milioane, cum s-a întâmplat în iarna cealaltă când li s-a furat contorul de apă caldă de la subsol, de au trebuit să cumpere altul pe care să şi-l instaleze..., şi douăzeci de milioane să fi fost şi tot li s-ar fi părut un jaf. Consecinţele delapidării cu care îi miluise Sorin Marcea au pornit să-şi arate colţii şi să se perceapă concret. O săptămână întreagă nu li s-a mai ridicat gunoiul, apoi două zile li s-au oprit gazele. Şedinţă. „Domnilor, nu există decât o soluţie: să eşalonăm în rate lunare datoriile de la furnizori şi să le achităm.” Cum ar veni: să mai plătească o dată ceea ce îi plătiseră administratorului şi se duseseră pe apa Sâmbetei. „Sunteţi de acord?” „Dar pe Sorin Marcea nu l-aţi dat în judecată, nu i se face poprire silită lui?” Ho-ho, rezultatul expertizei se află încă la poliţie, abia după ce va ajunge la judecătorie intră pe rol, iar până la hotărârea definitivă pot trece patru-cinci ani, cum se petrece în toate cazurile similare... „Până atunci pierim!” „Să-i dăm foc nemernicului!” „Să-l belim!” Strigă, gură, că d-aia îţi dăm să mănânci!... Oamenii s-au împărţit pe dată în două tabere: cei care aveau centrale termice, trebuind să despăgubească numai apa rece, au fost de acord cu eşalonările, ceilalţi, osândiţi să suporte grosul, s-au împotrivit. „E strigător la cer!...” Era, dar fără apă, rece sau caldă, fără gaze, iar în iarna ce va să vină şi fără căldură, nu pot să trăiască. Desfă-te, pungă, şi dă banii!... În acest punct s-au despărţit apele: proprietarii de centrale aproape

că nici nu erau atinşi de escrocheria administratorului, rămânând să tragă ponoasele doar amărâţii. Şi încă, apropiindu-se vara, vor mai respira oleacă, nu vor simţi nici ei cât de mare e măgăreaţa care li s-a cocoţat în spinare, dar pe urmă... În fapt, „centraliştii" îşi râseseră de la bun început în barbă.

De parcă n-ar fi fost destul, în scurt timp a căzut a doua pătăranie pe capul Orovenilor. Cât a durat vara, şi-au mai uitat de necaz. La începutul lui iulie s-au dus cu copiii la munte, Cazimir s-a căţărat până la Crucea Caraimanului, la finele lui august s-a distrat cu „plimbările" la Cotroceni..., dar scroafa era moartă în coteţ. Peste două luni îi curta iarna drăguţa. Şi ei ce tăiau de Crăciun?... „Bărbate, gata, ne instalăm şi noi centrală! Am intrat deja în septembrie, să ne mişcăm repede." Înainte de a se muta în Bucureşti, trecuseră zece ani, în Râmnic, unde li se furniza căldură pe sponci, au avut şi ei centrală de apartament şi ştiau ce înseamnă. Confort. După ce se mutaseră nu s-au mai plâns de frig şi, atunci, pentru ce să se lege la cap dacă nu-i doare? E mai economic. Da, însă la şaizeci de ani să fi dat casa peste cap ar fi fost una, iar la şaptezeci cu totul alta. Nu mai contează, dacă te împinge nevoia. Bătrâni cum sunt, cu ger în casă, nu ar mai ieşi în primăvară... A dat Cazimir fuga la Radet să afle de la sursă cât de gravă e situaţia şi cum se poate ieşi din ea. A găsit acolo o doamnă amabilă, „Sărut mâna", „Bună ziua", a povestit tărăşenia. „Întradevăr, Blocul M14 de pe Şoseaua Viilor are datorii la noi de cinci sute treisprezece milioane." „Deci?" „Deci trebuiesc achitate, eşalonat, altfel..." „Ne opriţi căldura?" „Suntem obligaţi." Îmhî! „Şi dacă aş dori să-mi instalez centrală proprie?" „Vă debranşaţi de la noi." „De ce acte aş avea nevoie?" „Vi le scriu pe hârtie: acord asociaţie locatari debranşare, consimţământ vecini apartament, stânga-dreapta-sus-jos, listă proprietari centrale scară, aprobare Distrigaz racordare gaze naturale, schiţă-plan apartament, cerere Director Radet, taxă proiect debranşare..." S-a întors Cazimir dezumflat. „E groasă, Teodosia. Ne opresc căldura! Iar pentru debranşare şi, apoi, racordare se cer o sumedenie de hârtii, plus casa răsturnată cu fundul în sus. Nu garantez că mă ţin balamalele. Şi de-ar fi numai zdroaba, dar trebuie considerată şi cheltuiala, pe puţin o sută douăzeci de milioane." Câteva zile au stat să chibzuiască. Spre norocul lor, deocamdată numai aparent, le-a trecut gândul izbăvitor prin minte şi altora din bloc. Împreună se făceau patru, în frunte cu administratorul Paraschiv care se angaja să conducă operaţia: să obţină aprobările, să caute o firmă specializată în instalarea centralelor termice... Marşează? Volens-nolens. S-a zbătut omul, le-a întocmit tuturor dosare, a găsit firma..., acum taxele, bacşişurile inerente, avansul..., pentru început treizeci de milioane. Orovenii, care puseseră ceva deoparte din pensii, au dat. Au pregătit şi apartamentul pentru lucrare. Au venit băieţii de la firmă, au făcut măsurătorile, au găurit pereţii... O săptămână, două, Teodosia şi Cazimir s-au uitat la găuri... „Domnilor, i-a anunţat administratorul cu morile înecate, patronul firmei noastre s-a evaporat, nu mai e de găsit." „Cum?" „I s-a pierdut urma pur şi simplu. Prinde orbul, scoate-i ochii." Ţeapă! A doua, după cea babană, pe care le-o trăsese Sorin Marcea... Şi era pe ducă şi luna septembrie; intraseră în ultima săptămână.

- Cazimire, eu dau acatiste la biserică.

- Stai, fată, e păcat să blestemi...

- Ştiu, dar m-au adus în stare.

- Te cred, însă până la blesteme...

Erau fierţi. Le-au telefonat copiilor, să se întâlnească, să se consulte... S-au dus la Costea în aceeaşi seară, s-au descărcat.

- Tată, ca să îngheţaţi de frig la iarnă nu se ia în calcul... La bancă nu aveţi nimic?

- Am avut cincizeci de milioane pe care le-am scos. Şi treizeci le-am pierdut.

- În cât timp aţi putea strânge suma trebuitoare?

- Într-un an şi.

- Vă împrumutăm noi o parte. Cu partea cealaltă vedeţi ce vă spune Avram. Vă convine?

Teodosia şi Cazimir s-au examinat din priviri.

- Zi da, Cazimire, ce mai tura-vura...

- Ne convine, măi băiete.

- Bine. Sunaţi-l pe Avram, să auzim şi părerea lui.

L-au sunat. De acord şi el.

- Irina, caută pe Net o firmă serioasă.

Dimineaţa, au vorbit cu firma. Până seara s-a prezentat la Blocul M14 inginerul, care a luat la cercetat apartamentul.

- Pe aici a mai umblat cineva.

- Nişte şarlatani...

A început să-şi facă o schiţă pe hârtie, notându-şi cotele. Cazimir i-a oferit planul exact, mură-n gură.

- Mulţumesc, a tresărit el plăcut surprins, încheindu-şi astfel mai repede prospecţiunea. Ce fel de centrală vreţi?

- Bosch.

- Să poftiţi mâine pe la noi.

Firma *Instalterm* de pe Ferdinand era de doftă, se vedea de la o poştă. Biroul în care l-a primit doamna Aurora Predescu, vast şi luminos. I s-a înmânat evaluarea estimativă a lucrării integrale. În euro. El a preferat în lei. Nici o problemă, i s-a făcut imediat convertirea: nouăzeci şi opt de milioane, plus/minus unu-două milioane... Perfect, s-a bucurat el în sine, aşteptându-se la mai mult.

- Aprobările?...

- De la Radet şi Distrigaz le luăm noi. Dumneavoastră scrieţi doar cererile şi vă ocupaţi de acordul asociaţiei şi semnăturile colocatarilor.

- Când pornim lucrarea?

- Luni.

- Şi cât durează?

- Trei zile. Racordările finale, după obţinerea aprobărilor.

- Vreun avans?...

- Dacă vreţi..., şi dacă aveţi.

Avea: cinci milioane. La plecare i-a sărutat mâna doamnei Aurora şi s-a întors la Teodosia întraripat. Casa răsturnată, mobila cu cărţile morman în mijlocul camerelor, găurile în pereţi, în loc să-l deprime, i-au ridicat tonusul.

- Soţie, într-o săptămână avem centrală.

Teodosia, care nu văzuse ce văzuse el, nu vorbise cu Aurora Predescu ce vorbise el şi, după ce trecuseră prin ce trecuseră, nu-şi putea alunga într-o clipită scepticismul gravat pe chip.

- Luni, când e început şi de săptămână şi de lună, vin băieţii. În trei zile dau gata treaba. Concomitent, firma obţine şi aprobările, iar la sfârşit, racordările. Luându-ne o rezervă de timp rezonabilă, putem conta că pe la mijlocul lui octombrie vom termina. Cu totul. Şi casa curată şi pusă la punct. Mai bine de atât nu se putea. N-am fi visat.

- Şi banii?...

- A, uitasem, o sută de milioane, cât ne-au împrumutat copiii... De ai noştri nu ne vom mai atinge, îi vom redepune la bancă să facă pui.

Euforia lui Cazimir era debordantă. S-a aşezat la birou să conceapă documentele pe care i le ceruse doamna Aurora de la firmă şi i le însemnase pe o hârtiuţă şi doamna amabilă de la Radet. Erau cinci, mari şi late: cererile către Directorii Distrigaz şi Radet, acordul de debranşare către asociaţie – oricum îi „debranşase" pe toţi Sorin Marcea – şi cele două tabele cu locatarii de pe scară. Primul tabel, pentru debranşare, nu conţinea decât un singur nume, pe al lui Radu Dobre de deasupra, fiindcă alţi vecini stânga-dreapta-jos nu avea. Al doilea tabel nu cuprindea nici el decât cinci proprietari de centrale care trebuiau să-l accepte să se racordeze la ţeava de gaze.

A doua zi, vineri, se odihni – vinerea, în general, e recomandabil s-o ignori – şi abia sâmbătă o porni cu colindatul. Ceea ce i se păruse, în mintea lui, că e penibil şi complicat, se dovedi lesnicios şi plăcut. Atât preşedintele Mitran de la asociaţie, cât şi vecinii îi semnară binevoitori.

- V-aţi hotărât să vă instalaţi centrală, domnu Oroveanu?... Faceţi foarte bine, o să vă convingeţi de avantaje.

Duminică, având documentele gata, s-a dus cu Teodosia la slujbă la Mănăstirea Antim, după obicei. S-au rugat amândoi să-i ferească Dumnezeu de alte necazuri şi să-i ajute să scape de o mare grijă.

În dimineaţa zilei de luni, s-au trezit cu soneria clinchetind voioasă şi cu băcănituri în uşă. Băieţii de la firmă descărcaseră deja din maşină, umplând holul scării, centrala Bosch, caloriferele, ţevile de cupru, sacul cu fitinguri, lăzile cu scule... Locatarii matinali au priceput ei, dacă n-o ştiau, cine-mi sunt Orovenii. Dintre cei patru din bloc, care plănuiseră să-şi instaleze centrale şi fuseseră ţepuiţi de patronul firmei fantomă, numai ei nu se dăduserеă înfrânţi. Asta ca să se vadă de ce-mi sunt în stare nişte pensionari. Când le sar în ajutor şi copiii. Îi creştea lui Cazimir inima în piept de mândrie. Păcat că nu era timp de savurat bucuria, fiindcă băieţii tropăiau şi zdrăngăneau de duduia scara, cărând înăuntru ce depozitaseră afară. Dându-şi seama că apartamentul se va transforma într-un turbulent şantier, Cazimir o goni pe Teodosia de acasă la copiii, să aibă grijă de Leontin şi să rămână singur pe cap cu tot travaliul.

- Du-te! Aici nu e de tine.

- Mai vin deseară?

- Numai dacă te-oi chema.

Nu e că s-ar fi spetit el cu munca, dar şi grija te doboară. Toată ziua o petrecu într-un frământ continuu: să se mute dintr-o parte într-alta, să îndure stoic curentul de la ferestrele deschise peste tot, să fie atent dacă e bine cum se face colo, dacă trebuie scociorât dincolo... În privinţa scociorârii, veniră băieţii cu o idee atât de isteaţă, că îl dădură pe spate. Ca să răzbată cu ţevile din dormitor spre sufragerie, între care se afla baia, ar fi trebuit în mod normal s-o facă prin hol, ocolind baia prin faţa uşii, creându-se un prag înalt de trei ţevi: şi incomod, pentru că te-ai fi împiedicat inevitabil în el, şi inestetic. Netrebnicii firmei prădătoare chiar perforaseră pereţii prin aceste puncte. Însă meseriaşii doamnei Aurora, nu.

- Vom face altfel. Vom traversa baia de-a dreptul dintr-o cameră în cealaltă prin dosul căzii, conducând ţevile în orb pe lângă zidul exterior.

- Se poate? se arătă Cazimir uluit.

- Încercăm...

Dacă reuşeau, era o ispravă de nota zece. Şi au reuşit. A fost, în fapt, schepsisul întregii operaţii. Cazimir şi-a propus să-i premieze consistent pe cei doi la sfârşit. Când o să vadă Teodosia, care s-ar fi poticnit cel mai abitir în pârdalnicul pârleaz, o să fie fericită. A chemat-o seara, să i se laude.

- Iată peste ce firmă grozavă am dat.

Centrala fusese aninată şi ea frumos la locul potrivit, în bucătărie. Pentru a doua zi nu mai rămăsese de executat nici jumătate din lucrare. Băieţii au tras puţintel de timp, să-i găsească şeful meşterind şi să le ponteze toată ziua. Spre seară, când a sosit inginerul de la firmă, s-a probat centrala.

- După ce va fi racordată la gaze, vom reveni pentru ultimele joncţiuni şi pentru revizia finală.

Cazimir s-a achitat de o parte însemnată din sumă şi a predat documentele. În locul tabelului cu semnăturile proprietarilor de centrale, necesar la Distrigaz, i s-a pretins doar o listă simplă de nume. La despărţire, i-a felicitat pe lucrători:

- Bravo, sunt mulţumit.

Le-a strecurat în mână câte cincizeci de lei la fiecare, adică un milion la amândoi. Plus un televizor mai vechi, dar funcţionabil, care stătea pe dulap.

Şi a treia zi a mers treaba ţais. Bărbaţii care au întins ţeava de gaze de la conducta principală până în bucătărie s-au dovedit de asemenea iscusiţi. A venit după-amiaza şi şeful lor Lăzarea să-i ia cu maşina, iar Cazimir i-a plătit şi lui costul lucrării şi i-a dat hârtiile.

- Acum vom aştepta aprobarea de la Distrigaz ca să vă montăm contorul.

- Şi cam cât durează?

- Asta e o problemă. Toamna, mulţi îşi instalează centrale termice şi e criză de contoare.

- Prin urmare?...

- O să fie vreo două luni de adăstat.

- Două luni?... Păi intrăm vârtos în iarnă şi soţia mea e extrem de sensibilă la frig.

- E criză mare de contoare...

- Spuneţi pe şleau!

- Domn profesor, s-ar putea rezolva în regim de urgenţă.

- Mai precis!

- Cu trei sute de euro e gata în zece zile.

- Treisprezece milioane?...

- Paisprezece... Nu mai depinde acum de noi, credeţi-ne. Eu v-am spus fiindcă m-aţi întrebat. Dumneavoastră hotărâţi.

A pornit-o bezmetic spre copii, s-o ia pe Teodosia acasă. Tăifăsuia cu Irina. Le-a dat şi lor vestea... L-au aşteptat pe Costea să vină de la slujbă.

- Costea, auzi: să dăm şpagă paisprezece milioane ca să obţinem o aprobare mai rapidă... Taman când socoteam că am ieşit la liman.

Băiatul l-a privit compătimitor.

- Tată, când o să înţelegi şi tu cum funcţionează lumea asta nouă?

- Niciodată... Şi la ce mi-ar folosi?

S-a întors cu Teodosia acasă împleticindu-se. Dimineaţa l-a chemat pe Lăzarea să-i dea banii. Se făcuseră praf economiile lor adunate bob cu bob un an de zile la bancă. Iar pe deasupra, se îndatoraseră şi pe următorul an.

CHESTIONAR CU ACCENTE LUDICE
(formulat de Lucian Vasiliu) *

Gellu DORIAN

1) V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?

Cîte vise n-oi fi avut eu în copilărie?! Sau n-oi fi avut!? Dacă mi-am întîlnit îngerul vreodată, acesta n-ar fi putut avea decît chipul mamei. Al mamei pe care de curînd am pierdut-o. Pe ea am văzut-o cu bucurie de fiecare dată. Cînd n-o vedeam un timp, mă simțeam în pericol. Ea îmi aducea aminte tot timpul de Dumnezeu. Iar acest lucru nu-l poate face decît numai un înger. Ea era îngerul meu. O fi plecat și îngerul meu odată cu ea? Am scris și eu, ca și tine, dragă Lucian, despre unele „amintiri prenatale”. Imaginații ce-ar putea fi realități posibile. Cine știe... Tot îngerul trimis nouă de Dumnezeu...

Gellu Dorian
Forumul European al Revistelor Literare (ediția a II-a)
Balcic (Bulgaria) - Castelul Reginei Maria, 4-6 septembrie 2008
Foto: **L.V.**

2) Ce credeți despre autodidaxie? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Mai întîi, cînd este vorba de autodidaxie, mă gîndesc la Eminescu. De la Aron Pumnul, n-a mai avut, coerent, un profesor sau profesori în fața cărora să dea examene. La Viena, nu și-a putut da examenele, pentru că nu avea clarificată situația studiilor medii. Încercările de la Botoșani, de la București, ba chiar și cele de la Beiuș, din unele documente, nu l-au ajutat. Singur și-a adunat toată știința de carte pe care o ducea pe umeri, în fața căreia puțini făceau față. Creangă, Caragiale, Panait Istrati, Marin Preda, da' cîți alții... C. Noica a spus că cele mai profunde taine ale filozofiei le-a pătruns ca autodidact, în sensul că după ce-ți desăvîrșești studiile, dacă nu te apleci zilnic asupra cărților, dacă nu te auto-perfecționezi, ajungi cum ai fost la început, gol, lipsit de nicio perspectivă. În opera lui Caragiale cît studiu – de școală – se vede? Mai nimic. Dar cît studiu asupra lumii în care a trăit transpare din scrierile sale! Experiența, cînd este bine sintetizată, adunată, memorată, filtrată, rafinată face de o mie de ori mai mult decît niscaiva examene luate cu cinci sau plătite la casierie cu chitanțe pentru creditele de care ai nevoie pentru obținerea unei diplome. Profesorii sunt niște colectori clandestini de fonduri personale, din care ies, ca-n basme, case peste noapte, mașini, excursii, conturi și mai puțini, din ce în ce mai puțini absolvenți cu adevărată știință de carte. Cei care mai știu carte o fac pe cont propriu, prin studiu personal, prin autodidaxie, fugind în lume pentru a se putea realiza cu adevărat. Din păcate, la noi nimeni nu se mai poate baza pe sine, ci pe conjuncturi care nu sunt de bun augur, ci dimpotrivă. Privește în jur și ai să vezi cine prosperă, toți cei care au bani să-și acopere lipsa de educație cu patalamale spoite cu aurul furat peste noapte. Iar profesorii și ei în mare parte dedulciți la uzufruct, prosperă și ei!... Trage și tu o concluzie…

3) Ce ați descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Nimic deosebit. În familia mea sunt mulți Chirileni (tata se trage din ei, după mama lui, iar după tată, Borfotină, sosit în sat la finele secolului XVIII), deci s-ar putea să fi venit aici dinspre Răsărit, ori dinspre Sud. Sunt cîțiva Robeni, prin urmare, cine știe de unde or fi luat numele de Robu (mama purta numele Robu). De asemenea, Mursă (bunica dinspre mamă), nu știu de unde ar veni, deși din această ramură, mulți sunt cu ochii albaștri, ceea ce ar însemna că vin dispre Polonia. Satul din care vin are o denumire de origine poloneză: Coșula vine de la *koshulka* (însemnă cămașă în polonă). Însă unele legende spun despre acel loc că ar fi cu mult mai vechi, că satele Coșula și Oneaga, sate de deal și pădure, învecinate, și-ar trage numele de la o legendă a două surori, omonime, de pe vremea Daciei, ceea ce ar schimba cu totul situația. Nu am săpat prea mult la rădăcina arborelui meu genalogic, decît pînă pe la final de secol XVIII, cînd ramificațiile duceau la familii de oameni înrădăciniți și nu veniți din altă parte. Metișizarea este posibilă și într-o casă de arieni, darămite într-o comunitate de oameni liberi.

4) Au nevoie elevii noștri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Desigur că au nevoie de profesori de religie. Însă aceștia ar trebui să devină nu numai niște educatori frigizi ci niște duhovnici calzi, care să-l aducă pe Dumnezeu cu adevărat în inimile și mințile copiilor. Dar și de profesori de sport, desigur, că

e nevoie. Că, nu-i aşa, minte sănătoasă în corp sănătos. Însă cu siguranţă au nevoie de profesori de limba română. De profesori, nu de punători de note şi colectori de fonduri, avari şi lipsiţi de har.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Am folosit, ca unelte de scris, plumbul (creionul), creta, condeiul, stiloul, pixul, şi maşina de scris, şi computerul, dar, cînd voiam să mă alint, chiar şi pana de gîscă sau de curcan. Folosesc şi acum toate aceste unelte de scris. Ce scriu, nu cu ce scriu este important!

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Am debutat în *România literară*, în 1972. Acolo am dorit să debutez. Cu debutul în volum este o întreagă poveste. Am prezentat primul meu volum la primul concurs editorial organizat de Editura „Eminescu" în 1973. Mi s-au selectat 7 poezii, care au fost publicate într-o antologie, apărută în 1974 la Editura „Eminescu". Nu mă mai reprezintă. Dar nu le neg. E bine că n-am debutat atunci. Apoi au urmat ani grei de luptă cu editurile. Cel mai mult m-am luptat cu Editura „Junimea". Era la Iaşi, era aproape. Acolo debutaseră mai toţi colegii de generaţie din zonă. Am avut însă pasul făcut şi la „Albatros". Dumnezeu să o ierte pe Gabriela Negreanu, care s-a luptat doi ani de zile pentru *Esopia*, o carte a mea nici astăzi publicată integral, din care a reuşit în 1982 să publice parţial într-o antologie, ca apoi să o pregătească integral pentru tipar. Au trecut ani buni de bătălii, ca abia la 33 de ani, în 1986, să ies cu o carte întreagă la „Junimea". Întreagă, fie vorba, că, redactor de carte fiind Doina Florea-Ciornei, în complicitate cu Andi Andrieş, şi pe el să-l ierte Dumnezeu, director pe atunci al editurii ieşene, mi-au fost scoase din carte 13 texte, indicate la cererea redactorului de carte ca fiind poemele la care ţineam să apară aşa cum au fost scrise. Plus *îngerii* înlocuiţi cu *stele*, *cruce*, cu alte semne, *fulgi, raze*, *sînge*, cu *apă, sirop, miere* sau mai ştiu eu ce. N-am acceptat, totuşi, să încep cartea cu un „poem luminos", cum mă îndemna directorul, „ca să treacă", îmi spunea, de comisie... Aşa a fost. M-am bucurat şi aşa. Acum chiar nu te mai poţi bucura de o astfel de apariţie. Acum nu ne mai putem bucura de nimic, nici măcar de amintiri, pentru că mai toate sunt triste...

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Eventual citesc... Muncesc..., fac tot felul de treburi pe lîngă casă... Mă întîlnesc cu prietenii... Nu lenevesc...

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Avînd în vedere contextul buruienos în care ne aflăm, pierdere de timp. Însă normal ar fi ca scriitorul să fie un reper de atitudine, de implicare civică. Pierderea credibilităţii pe fondul apariţiei aşa-zişilor scriitori de presă de atitudine, analişti, de ieşiri fără rost în public, pe sticlă cum se spune, l-a îndepărtat foarte mult pe scriitorul adevărat de lumea care pînă mai ieri îl admira. Statutul scriitorului a devenit unul precar, nesigur. Uneori îţi este chiar ruşine să spui că scrii şi publici poezii. Traversăm o perioadă cumplită pentru imaginea scriitorului român.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Mama fiind la spital, internată cu o Zonă Zoster cumplită, a trebuit în acele zile să fiu la țară, unde avea de îngrijit păsările, animalele (porc, cîine, pisic). Mă aflam la Coșula împreună cu un unchi de-al meu, cu urechile lipte de aparatul de radio, entuziaști în fața unei sticle cu vin, îngrijorați de morții de la Timișoara, de cei de la București. Trăiam sentimentul libertății pe care o vedeam venind ca pe o greutate imensă, deși euforia unei perspective de altă natură mă cuprindea cu fiecare clipă trecută. Am povestit secvența de la Coșula, din acele zile, în romanul meu *Împotriva noastră.* Fuga lui Ceaușescu am reușit să o văd la televizorul alb-negru, pe lămpi, de acasă, ca apoi să ies și eu pe străzile Botoșanilor și împreună cu Emil Iordache (Dumnezeu să-l ierte și pe el) am scos primul număr liber al revistei „Hyperion", fosta „Caiete botoșănene", care apărea în corpul revistei „Ateneu" din Bacău. N-a fost o revoluție. S-a văzut și se vede și acum ce a fost: o preluare de putere, o aruncare în sălbăticie, o harababură pe care nu o mai poate controla nimeni. Cred că nu ai uitat îndemnul prim al lui Ion Iliescu, adus la televiziune pe tanc, așa cum au venit după război eliberatorii bolșevici, care a spus: „Să-i condamnăm pe cei care au întinat idealurile comunismului!". Și asta a făcut Ion Iliescu și ai lui, au tot condamnat pe cei care n-au înțeles intențiile lor samavolnice. Păcat!

10) Sunteți colecționar (de timbre, clopoței, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiți pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Nu sunt colecționar. N-am timp. N-am bani. Sunt bibliotecar. Adun cărți, le citesc, le așez în bibliotecă, trăiesc cu ele. Da, iubesc pisicile. Pe Guriță, siamezul meu, l-ai cunoscut și tu. Ții minte scena cu Magistrul (poetul Mihai Ursachi – n. red.) de la mine din casă, în iarna cînd împlinise 60 de ani și a fost sărbătorit la Botoșani. Era gelos pe mîngăierile tale făcute motanului meu, încît l-a luat de coadă și l-a aruncat, de nu a mai ieșit de unde s-a ascuns decît a doua zi. Nu cunoscuse pînă atunci, la 8 ani de viață, o agresivitate de acel fel. Pe cîini îi vreau în curte, răi, paznici buni și prieteni adevărați. Păsările – mama avea sute de păsări, de la găini la gîște și rațe, curci și bibilici, de ne umpleau curtea. Cele de apartament, peruși, papagali, nu am avut ocazia să-mi permit astfel de luxuri... Pe cele de pădure, unde lucra tata, am avut ocazia să le ascult și să le cunosc în fiecare anotimp, după cîntecele lor nepereche... Dacă prietenia poate fi o pasiune, atunci asta ar fi... Însă prietenia este mai mult decît o pasiune... Poate călătoriile...

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulțumește în anii noștri „postmoderni"?

Globalizarea trebuie să încheie un ciclu istoric. Dacă ea este asemăntoare vechilor imperii, se va împlini și aceasta și se va termina și ea la vremea ei. Ce mă nemulțumește în anii noștri postmoderni? Multe mă nemulțumesc. Dar mai mult decît mîrlănia pe post de aristocrație nimic nu mă nemulțumește mai tare.

12) V-ați dori o casă la țară? Aveți deja?

Mama, care a plecat de curînd într-o altă lume, m-a tot îndemnat să facem actele pentru a-mi da casa în care a trăit o viață, în care am copilărit. Am tot amînat, în speranța că o voi mai ține în viață. Acum acea casă este a mea. Alta nu-mi mai trebuie. E la țară, la Coșula.

Ioan HOLBAN

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale"?

Forţînd spusele lui Freud şi Jung, da, am amintiri dacă nu "prenatale", atunci, imediat postnatale. În fond, toţi avem ceea ce, în *Introducere în psihanaliză*, Freud a numit *amintiri-ecran*: "Tot ceea ce întîlnim în aşa-zisele amintiri din prima copilărie nu sunt vestigii ale unor evenimente reale, ci o elaborare ulterioară a acestor vestigii, care a trebuit să se efectueze sub influenţa diferitelor forţe psihice intervenite după aceea. În acest fel, «amintirile din copilărie» dobîndesc, în genere, semnificaţia de «amintiri-ecran» şi, în acelaşi timp, evidenţiază o remarcabilă analogie cu amintirile din copilăria popoarelor, aşa cum figurează ele în mituri şi legende". În fond, formula pare simplă: cîndva, cineva din preajmă ne-a povestit ce vrăji şi năzdrăvănii fă-

Petru Radu, Cassian Maria Spiridon (în plan secund) şi **Ioan Holban** (preşedintele juriului)
Iaşi. Târgul de Cărţi Librex 2013 (ediţia a XXI-a)
Foto: **L.V.**

ceam pe cînd abia ieşisem în lume, am preluat "amintirile" pentru memoria noastră activă, le-am asumat făcîndu-le *ale noastre* şi, altcîndva, le-am povestit, la rîndu-ne, altora, eventual, în cărţi din zona literaturii subiective (jurnal intim, autobiografie, memorii, confesiuni): cazul celebru e, la noi, Lucian Blaga care prelucrează vestigii din prima copilărie, dîndu-le un înţeles înalt simbolic în *Hronicul şi cîntecul vîrstelor*. În ce mă priveşte, cea mai îndepărtată amintire e, fireşte, postnatală; rezistă într-un colţ al memoriei (şi vizuale) de pe la trei ani, cînd una dintre bunicile mele, trecută în lumea celor drepţi în 1957 (nu era încă insulina), se apleca asupra-mi şi mă mîngîia spunîndu-mi "puiul bunicii": ochii ei şi vorbele mi le amintesc de atunci.

Cu îngerul nu m-am întîlnit, dar mi-a dat diverse semnale că e prin preajmă; odată, pe cînd citeam E. Lovinescu, acesta mi s-a părut că se "identifică" într-o *pasăre albastră*.

După aceea, mult mai tîrziu, am aflat că, atunci cînd l-a alungat din Eden, Domnul i-a luat lui Cain *memoria locului*; şi atunci nu-i aşa că orice demers creator - literatură, muzică, pictură, rugăciune - e o continuă căutare a acestei memorii luate, interzise şi a amintirilor prenatale aflate acolo? Nu ne rămîne decît, scriind, citind, rugîndu-ne, ascultînd muzică, să sperăm că, într-o zi cu soare şi cu două dimineţi, vom ajunge la amintirile prenatale dintr-o memorie, cu voia Domnului, recuperată, regăsită.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

"Cazul" Panait Istrati e chiar limită: a terminat cu greu cinci clase la Brăila, a dispărut în Orient, a reapărut, bolnav, în Elveţia, a învăţat limba franceză într-un spital, cu un dicţionar alături şi a devenit un clasic al literaturii franceze. Dar parcă numai Panait Istrati? Dar Arthur Rimbaud? Cîtă "şcoală" e în opera lui? Cred, cu toată convingerea, că decisiv este "bagajul" genetic cu care fiecare vine înspre lumea literaturii; acesta e *talantul*. Şcoala şi experienţa adaugă, pot înmulţi talantul, dar nu-l pot înlocui. Acesta face diferenţa între poetul născut, iar nu făcut, între creatorul de limbaj poetic şi poetul care ia ceea ce a creat primul şi meştereşte nişte versuri.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

N. Iorga, la comanda unui Holban care era, prin anii '30, avocat pe la Huşi, a cercetat neamul şi a scris o micromonografie care se află încă în cîteva biblioteci. În *Neamul Holbăneştilor*, acesta spune că ne tragem din Polonia, de unde "neamul" va fi coborît în secolul XVII. În Basarabia e un sat, pare-se pe "traseu", care se cheamă Holbăneşti. În Moldova vremii, neamul s-a stabilit la Huşi, Fălticeni şi Dorohoi. Eu sînt din "ramura" de la Fălticeni.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Casa Domnului e casa omului.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Pe toate, mai puţin calculatorul. Condeiul şi stiloul, pe cînd făceam ore de ca-

ligrafie; creionul şi pixul, totdeauna, din negura vremii pînă azi; maşina de scris, din anii '70, cînd mi-am dat seama că am mare nevoie de tovărăşia ei. I-am rămas fidel.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Pentru că am ratat, din motive ştiute, debutul în "Convorbiri Literare" ale lui Maiorescu şi Iacob Negruzzi, dar şi pe cel în "Viaţa Românească" a lui G.Ibrăileanu, am debutat cu plăcere în revista "Dialog" a Universităţii "Alexandru Ioan Cuza", în seria condusă de Al. Călinescu. Cu volum, am debutat în 1983, dar acel debut nu era prima carte prezentată unei edituri. Scrisesem, înainte de *Proza criticilor*, o carte despre Ion Creangă; am fost păcălit, ca atîţia alţii în acei ani, dar Z.Ornea a venit cu o "contraofertă" de la Editura "Minerva" şi astfel supărarea mi-a trecut. *Ion Creangă. Spaţiul memoriei*, la "Junimea", a rămas să fie a doua carte.

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Citesc şi mă gîndesc la ziua cînd voi scrie din nou.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Scriitorul e "implicat" civic prin tot ceea ce face; chiar şi cînd trece într-un exil interior sau urcă în turnul de fildeş.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Citeam o carte la secretariatul Institutului de Filologie "Al.Philippide", pe care primisem dispoziţie să-l păzim; ziua, doamnele, noaptea, noi, ceilalţi. Nu m-a atacat nimeni, nici măcar "elicopterele de la Roman" sau vreun "lunetist"; se vede că eram departe de miezul evenimentelor.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Am fost colecţionar de timbre pe cînd eram şcolar; apoi mi-au plăcut cîinii şi păsările, dar, mai ales, caii lui Nichita Stănescu şi ai graficianului Dragoş Pătraşcu.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Nu mi-e teamă de globalizare pentru că sînt "fan" al specificului naţional; îi suport, cu măsură şi spirit critic, efectele (nu beau Coca-Cola şi nu mănînc hamburgeri; ei, aşa, de poftă, cîte un wurst, la Viena sau Frankfurt am Main). În rest, ca în istoria recentă. Cavaleria poloneză faţă cu tancurile germane: maşina de scris "Olympia" în faţa olimpianului calculator...

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Casa la ţară nu face parte dintre proiectele mele prezente ori viitoare. Îmi place să fac, aşa, cîte o vizită acolo, vara, la un grătar cu specific naţional şi o bere nordică prin care, fireşte, să dau globalizării ce-i al ei în chip fatal şi definitiv. Altfel, păstrez o vie amintire monologului antologic al inegalabilei Leopoldina Bălănuţă care făcea artă înaltă pe scena teatrului sau la televizor rostind „locuinţa mea de vară e la ţară", cu varianta „locuinţa mea de veră e la ţeră".

Gheorghe SCHWARTZ

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale”?

Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să fac o mică digresiune în trecutul familiei mele: au fost străbunii mei normali? Păi, fiindcă nu ştiu să fi dat personaje incluse în vreo enciclopedie groasă şi cu scoarţe strălucitoare (şi, vai, nici în vreo altă enciclopedie...), ar trebui socotiţi normali. Dar: mai normali au fost cei din ramura paternă, unde nu ştiu decât despre un străbunic de-al meu că ar fi plecat cu o plasă la piaţă pentru a cumpăra verdeţurile necesare supei din ziua aceea, însă abia peste câteva săptămâni a trimis acasă o vedere, precizând că e bine sănătos şi că lucrează din greu pentru a strânge banii de întoarcere. Vederea era din Uruguai... Cealaltă ramură, cea maternă, deşi nici ea n-a pătruns prin cineva în lexicoane, a oferit mult mai multe exemple remarcabile. Fratele bunicii a fost un personaj cu totul extraordinar, fiind singurul pe care nu m-am putut abţine să nu-l includ într-o carte, devenind astfel eroul liant din romanul meu despre procesul Dreyfus. În familia mea s-a respectat o regulă: pentru a se naşte un copil, trebuia să plece cineva. Aşa că nu mi-am cunoscut bunicii. Bunicul matern cred că a fost îngerul meu din copilărie: după poze, cred că îi şi seamăn. După angoase, în mod sigur. Posibil ca viaţa lui să constituie „amintirile mele prenatale”.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

„Scriitorul (artistul) se naşte”. Şcolile de literatură n-au dat niciodată genii. Dar că învăţătura se vede în operă, asta e limpede. Câteodată, atât de mult, încât opera devine temă de casă bine realizată. Arta modernă nu mai poate fi concepută fără şcoală. Nici de autor, nici de cititor (auditor, privitor). Altfel, s-ar compune şi astăzi la fel ca Pan şi s-ar picta în stilul maeştrilor din grotele din neolitic. (Din păcate, lucrurile au avansat atât de mult, încât pentru a putea aprecia arta de azi, e nevoie de o pregătire specială. Ceea ce îi micşorează semnificativ numărul consumatorilor: doar simţurile nu mai sunt suficiente pentru a le da satisfacţia sperată.)

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Am răspuns în parte şi total neîndemânatic la această întrebare la punctul 1. Toţi suntem convinşi că ne tragem din nişte strămoşi, dacă nu deosebiţi, totuşi unici, aşa că extraordinari. Zău că şi ai mei au fost unici şi extraordinari!

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

O chestiune complicată, la care e greu de dat un răspuns în limita spaţiului acordat. Religia uneşte. Asta este indiscutabil. Dar religia este şi o relaţie absolut personală cu Divinitatea. Unii oameni – printre care mă număr şi eu – nu simt nevoia unui intermediar între ei şi Dumnezeu. Sigur, o asemenea relaţie nu se naşte decât în timp, iar copiii trebuie îndrumaţi spre credinţă. Dar în nici un caz nu e bine să-i în-

rolăm în coloane disciplinate în drum spre altar. Asta poate naşte fanatism. Or şi cei tineri trebuie ajutaţi doar spre a-şi găsi fiecare singur drumul spre Dumnezeu. Cel puţin aşa cred eu. Şi eu chiar cred. Singur, doar cu El.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Scriu cu ce am la îndemână, însă m-am obişnuit cu calculatorul pe care-l socotesc un dar de neprecupeţit şi din unealta mea, am devenit eu unealta lui.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Am debutat în presă aproape simultan în *Familia* şi în *România literară*. Dar, în revista din Oradea cu vreo două luni mai devreme. Aşa a fost şi, deci, e bine cum a fost! În legătură cu debutul în volum, sunt saturat de amintiri: mai întâi că debutul meu editorial trebuia să aibă loc în 1970, la *Cartea românească*, dar *Tezele de la Mangalia* au făcut ca volumul aflat în tipografie să nu mai fie tipărit. Pe urmă, am bătut drumul Arad – Bucureşti timp de şase ani (!) până să apară *o carte*, dar şi aceea grav amputată. Însă, între timp, s-au mai născut edituri şi în provincie, şi am debutat la Timişoara, la *Facla.* Volumul a fost al doilea roman publicat de noua editură şi a luat un premiu naţional, având parte de vreo treizeci şi cinci de cronici. (O, tempora…) Anul trecut am citit cu uimire, într-o revistă de cultură, că debutul meu a fost un eşec total şi că n-a fost luat în seamă de critică, iar când s-a scris totuşi despre el, n-a fost decât o binemeritată demolare. Ca să vezi…

Gheorghe Schwartz şi citicul literar **Lucian Alexiu** (Timişoara)
la ultima şedinţă de Consiliu U.S.R. ţinută în Sala cu Oglinzi (fostul sediu al breslei scriitoriceşti - ***Casa Monteoru***; arhitect ***Ion Mincu***).
Februarie 2013
Foto: **L.V.**

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Nu prea am zile în care să nu scriu... Sunt un grafoman incorigibil. Pierd multă vreme cu slujbele necesare pentru plata dărilor, am o vechime în producţie (aşa se spune, nu?) de cinzeci de ani. Pierd multă vreme şi cu drumurile la Bucureşti. Dar nici aşa nu prea am zile în care să nu scriu...

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Prin anii optzeci, răspunzând tot aşa la o anchetă a unei reviste de cultură, la întrebarea „Care este rolul social al scriitorului?" (pe vremea aceea, cuvântul „civic" nu era folosit), am spus că „Rolul social al scriitorului este să lupte cu morile de vânt şi să-şi taie singur craca". Nu am nimic de modificat la aceasta, mai ales că toată viaţa am practicat cu conştiinciozitate cele două comandamente precizate.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Deşi am fost cooptat în primul FSN şi, apoi, CPUN, din Arad, nu am fost în stradă. Pur şi simplu nu sunt capabil să strig nici un fel de lozinci. (Atenţie: nu spun acest lucru în nici un caz sub formă de laudă!) Probabil că şi azi aş face exact acelaşi lucru ca atunci, doar că simţirea mea ar fi mai sceptică. Şi asta nu numai pentru că am îmbătrânit, între timp.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Fiecare om face colecţii: de obiecte, de sentimente, de amintiri, de iubite etc. Doar că unii adună de dragul colecţiei, alţii pentru a valorifica material ceea ce strâng. E adevărat, însă, că indivizii se deosebesc şi prin fidelitatea faţă de tot ce a devenit „al lor": unii se despart uşor de ceea ce au şi nu le mai trebuie, alţii înglobează sentimente în fiecare obiect şi-şi transformă gospodăria într-un talcioc. Eu fac parte din această ultimă categorie, iar de o carte ori – mai ales! – de o pipă nu mă pot lipsi, nici dacă acea carte n-are nici o valoare artistică ori documentară, iar pipa a devenit de mult impracticabilă. Abia aştept să mă mut la ţară – eu, trăitor o viaţă la oraş -, unde deja mă aşteaptă cinci câini. Până atunci, am un acvariu, care face parte, de decenii, din viaţa mea şi m-am pricopsit şi cu doi hamsteri.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Teamă de globalizare?! Mă bucur pentru ea! Sper să pot să mă transform dintr-un bănăţean într-un om al lumii, rămânând bănăţean. (Bineînţeles că, în paranoia mea, sper ca şi scrierile mele să devină scrieri ale lumii.) Ce mă nemulţumeşte? Faptul că am devenit atât de performanţi, încât putem să facem mult mai mult rău ca pe vremuri, bătăliile de astăzi – văzute şi nevăzute – producând infinit mai multe victime decât celebrul război troian.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Şi la această întrebare am răspuns mai înainte. Nu numai că sper să mă mut cât de curând la ţară, dar aş dori, dacă se va putea, să pot să-mi scriu acolo următoarele cărţi. (Dar n-am să pot: pe de o parte, va trebui să mai fac şi „muncă utilă", nesperând ca din scris să pot trăi vreodată cât de cât decent, însă şi mai grav este că simt că şi la ţară eu tot orăşean voi rămâne, căutând toate facilităţile lumii „postmoderne", chiar dacă marea majoritate a aparatelor de care mă folosesc zilnic îmi rămân total necunoscute ca principii de funcţionare).

Maria PILCHIN (Chişinău)

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale”?

Maria PILCHIN

Aveam vreo 6 ani, mergeam deja la şcoală, în regiunea Odessa. Mama a avut o intervenţie chirurgicală complicată. Într-o noapte, am visat o pasăre mare, ca un vultur gigantic, alb. Ştiam în vis că era Dumnezeu şi îl rugasem să o aducă pe mama acasă. Şi pasărea-Dumnezeu, cu aripi enorm-protectoare, a promis că o aduce. O şi vedeam în vis venind, într-un sacou pe care nu îl mai văzusem în garderoba ei. A doua zi mama a revenit acasă şi purta acel sacou în carouri, încât fratele meu se uita după gumele de mestecat aduse de la Odessa, la mare căutare pe atunci, iar eu săream în jurul ei şi o tot întrebam de unde are acea haină. Pot spune că a fost prima mea „întâlnire” cu divinitatea, cu îngerul meu oniric (mai ales că la întrebarea noastră despre Dumnezeu, în copilărie, ni s-a spus că „savanţii nu au descoperit fapte ce i-ar confirma existenţa”, un răspuns însuşit pe la lecţiile din timpul studenţiei medicale a mamei). Acum însă pot spune că am doi îngeri păzitori, locuim într-o casă! Cel mai mic a şi pictat pereţii în noul apartament, cel mare face manuale de literatură universală şi mă numeşte doamna lui... Dacă e să vorbim fără accente ludice, sunt o norocoasă şi simt mereu prezenţa divinităţii! Un lucru e sigur în cazul meu: am o relaţie de prietenie cu divinitatea, una dialogal-raţională, fără acea inhibantă „frică de Dumnezeu”.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Cei trei autori sunt un exemplu de o astfel de instruire. Autodidacticismul este unul dintre zeii politeismului meu! Am cunoscut mulţi semeni de-ai mei, tineri care mereu aşteaptă să li se facă ceva: de către părinţi, şcoală, primar, guvern (e o reminiscenţă a mentalităţii sovietice)... Mi-a plăcut la viaţa mea (cei 30 de ani, toţi ai mei) să suflec mânecile şi să fac singură ceea ce vreau să fiu / am. Am ştiut să învăţ şi de la alţii.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Eram masterandă, scriam o teză despre Jorge Luís Borges şi Lucian Blaga, un studiu comparat. La Biblioteca Naţională am descoperit întâmplător o enciclopedie despre localităţile Moldovei. Acolo am găsit pe străbunii mei după mamă: Nicolae Boboc şi Gheorghe Puha, ţărani răzeşi ai unui sat de lângă Bălţi, care aveau treierători, vii şi cârciume, adică erau crâşmari. De la mama ştiam că, după război, li se confiscase totul, şi pă-

mânt şi averi, dar nu mă aşteptam să mă întâlnesc cu ei într-o carte în câteva volume alfabetice editate după '90. M-a mirat această ascendenţă a mea livrescă, mai bine zis m-a mirat această „întâlnire" cu trecutul meu sanguin, cu mine, pusă genealogic în paginile unei enciclopedii! De altfel, înainte de a începe să răspund la această întrebare mi-am amintit diferite situaţii în care oamenii se mitologizează, povestindu-şi virtuţile genealogice, aurindu-şi rădăcinile. De aceea am recurs şi la acest argument bibliografic: unul „cu acte în regulă" la Biblioteca Naţională din Chişinău!

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Cred că e nevoie şi de unii şi de alţii. Dar dacă ar fi să ne referim la primii, atunci e de evitat habotnicia. Aşa cum oamenii sunt diferiţi, nu mai e posibil vreun purism, nici religios, ar fi mai util să fie o oră de istorie a religiilor, sau o oră de istorie a creştinismului, iar acasă, părinţii ar decide care ar fi praxisul religios. Căci cunoaşterea şi credinţa, mi se pare, au anunţat o schismă deja în „Geneza" biblică. Aşa cum orice disciplină şcolară presupune un anumit nivel de cunoştinţe obligatorii, nu văd cum s-ar realiza o astfel de obligativitate la o oră de religie. Cum ar fi să dăm teste la tema „Sfânta Treime"? Mi se pare cam riscant, până la blasfemitor! Un test la temele „Istoria creştinismului european", „Traducerile Bibliei în limbile vernaculare" sau „Originile iudaice ale creştinismului", etc. îmi sună mai bine. Există însă soluţia şcolilor duminicale, în care copiii ar merge, cu acordul părinţilor, la ore de religie, ţinute de persoane iniţiate în teologie (ortodoxă sau de orice fel, ţine de alegere).

5) Ce instrument de scris folosiţi / aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Am fost nevoită să caut în DEX sensul pentru unele (condei). Am scris odată cu pene, împreună cu fratele meu mai mare, care citise nu mai ştiu ce carte după care am găsit nişte pene de gâscă, le-am ascuţit, dar nu a ieşit mare caligrafie. Creionul simplu îmi serveşte uneori pentru a scrie texte literare. Scriu cu el pe foi galbene, care nu te obligă la nimic, scrii, curgi, nu ai tracul foii albe. Condeiul e o chestie de amintire: în şcoala rusă, prin clasa a doua, ţin minte, profesoara avea condei şi scria cu cerneală roşie în „ungheraşul roşu", colţul clasei unde se adunase toată roşeaţa ideologicului de pe atunci, „icoanele" marilor gânditori ai socialismului, steagul roşu şi portretele pionierilor eroi. Stilourile şi pixurile îmi sunt mai apropiate, primele ca un accesoriu al unei vieţi printre litere, ca nişte obiecte care sunt folosite nu atât ca instrumente ale scrisului, ci ca o metaforă a scrierii speciale, a scrisului festiv. Pixurile, însă, sunt acei muncitori-salahori ai transpunerii pe hârtie. Când scrii cu pixul, ai impresia unui efort adevărat, e doar un pix, unul din miliardele de pixuri, cu el poţi face orice, scrie orice, el nu te obligă. Or, eu cred că majoritatea cărţilor se scriu cu pixul, iar autografele sunt rezervate stilourilor. Maşina de scris este nimic altceva decât un obiect de pus în cabinetul de lucru, ca un mic obiect-muzeu, nu am lucrat niciodată la o maşină de acest fel. Calculatorul – adevăratul strung al scrisului de azi. Totul sfârşeşte în el, învinuit de globalizare şi detaşare de caligrafic, el, digitalul calculator la atingerea degetelor noastre, scrie!

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Am debutat cu adevărat în eseistica şi critica literară în paginile „Daciei literare". Cred că întreaga mea viaţă a curs astfel încât să mi se întâmple anume aşa şi nu altfel. Nu sunt o persoană obsedată de mistic, dar îl admit. Prin clasa a XII-a am luat Premiul I la un concurs literar, dedicat operei lui Mihail Kogălniceanu, la Radio Moldova. Facultatea de Litere, unde am petrecut patru ani din viaţa mea şi Facultatea de Limbi şi Literaturi străine, unde lucrez acum, se află pe strada Mihail Kogălniceanu din Chişinău. M-am măritat cu un băiat care a crescut pe malul Kogâlnicului. Am debutat într-o revistă fondată de Mihail

Kogălniceanu în 1840. Fiul meu este tizul lui Kogălniceanu. Colaborarea întâmplării sau ... o legitate ascunsă!

Sunt coautoare a două manuale de literatură universală pentru liceu şi a unui suport didactic pentru cursurile de literatură universală de la Universitatea de Stat din Moldova. Dar încă nu am debutat în volum. Am un manuscris de prin 2007, despre poezia poetului antic Gaius Valerius Catullus, o reminiscenţă literară a studiilor mele în domeniul filologiei clasice. Sertarele mele conţin şi manuscrisele a două cărţi de eseuri critice, cronici de carte, care, însă, aşteaptă. Nu mă prea grăbesc, vorba aceea, ca „mireasa la măritat".

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Nu există zi în care să nu scriu! Ce patetic sună! Explic: dacă nu mă ating de o pagină, nu înseamnă că nu scriu. Făcând menaj, dădăcindu-l pe Mihu, discutând cu soţul meu despre studenţi, cărţi, oameni, locuri, întâmplări, scriu! Cumulez materialul care să se transforme în scriitură. Odată, cu un cleşte de rufe în mână, am descoperit că e o metaforă a iubirii fizice, kamasutriană metaforă. Casa noastră e plină de cărţi şi de idei, astfel e plină de scriitură.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

E o poveste delicată toată implicarea aceasta. Desigur că un om de artă nu poate să nu ia atitudine faţă de tot ce îl înconjoară. Dar există o limită până unde se implică şi cum o face. Actul creaţiei îl percep mai mult prin filtre estetice, arta este mai degrabă o acţiune decât o reacţiune. Un scriitor care face propagandă politică este periculos şi contagios. Asta însă nu înseamnă că el nu poate avea o poziţie pe care să şi-o spună, dar când un artist e pe baricade, e în avangarda mişcărilor sociale şi politice, există riscul ca ceea ce face în artă să fie pal şi mai puţin expresiv ca activitatea sa civică. Mi-e frică de literatura patriotardă, de arta ce se strigă pe la colţurile agorei, mai bine zis mi-i frică de lipsa de sinceritate în asemenea discursuri, orice cauză ar servi, e vorba de o artă angajată.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Aveam aproape 7 ani. Eram în Ukraina, mergeam la şcoală, învăţam să citesc în limba lui Taras Şevcenko. Îmi amintesc că în clasa mea mai era un coleg şi noi ambii ştiam de la părinţi că suntem moldoveni. Asta ne apropiase: acel „sângele apă nu se face". De atunci ştiu ce înseamnă să te simţi o minoritate naţională. Tot atunci mama ne învăţa alfabetul latin după alfabetul limbii franceze. Familia noastră se abonase la o revistă ce apărea la Chişinău cu alfabet latin. Poştaşul o aducea şi zicea: „poftiţi revista dumneavoastră nemţească", insinuând că am fi naţionalişti. Nu înţelegeam nimic din cele ce se întâmplau, dar simţeam că suntem priviţi cu alţi ochi, ceea ce ne-a făcut să revenim în Basarabia.

Există o istorie anecdotică în familia noastră care ţine de evenimentele din decembrie 1989 din România. Aşa cum u.r.s.s.-ul încă nu picase, la policlinica unde lucra mama mea, Ecaterina Rotaru, în fiecare zi de luni se ţineau ore de informare politică, aşa-numita „politinformaţie" în instituţiile de stat ale imperiului roşu. Într-o dimineaţă, o colegă o anunţă pe mama că ea e responsabilă de revista presei, mama desigur uitase. A luat primul ziar nimerit sub mână şi a mers la ora de (dez)informare politică. A citit articolul din prima pagină. Era despre cuplul Ceauşescu, despre condamnarea lor. Aşa cum era primăvara lui 1990 şi evenimentul se consumase, medicul şef şi toţi colegii au constatat cu mult umor că se cam învechise informaţia, înţelese şi mama, după primul alineat, dar deja era prea târziu să dea înapoi.

Dacă aş fi azi în acel context, cu mintea mea de azi, aş acţiona foarte atent, fără vise şi încântări politice (am trăit profunde dezamăgiri politice în 2005 şi 2013). Am reticenţele mele faţă de majoritatea revoluţiilor din est. Ţin minte definiţia dată pentru „perestroika" – procesul în care copiii şefilor noştri devin şefii copiilor noştri. Nomenclatura partinică a ştiut să nu scape frâiele puterii din mână, asta s-a întâmplat la Moscova, în republicile so-

cialiste şi cred că şi în România. Altceva însă nu poate fi ignorat: forţa poporului care a ieşit în stradă, care s-a emancipat dintr-o dictatură, dintr-un regim opresiv. Am „retrăit" aceleaşi sentimente pe 7 aprilie 2009 la Chişinău.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Sunt colecţionară de vaze. E o pasiune mai veche, de când nu aveam o casă la Chişinău, eram studentă, prima vază o cumpărasem la Constanţa şi mi-am zis că o voi pune în casa mea. Îmi place metafora acestui obiect, o metaforă feminină. Îmi place să primesc flori în dar. Am observat că mulţi profesori nu duc florile acasă, cele primite de la discipoli. Eu le car pe toate acasă, îmi scot vazele şi am o casă plină de flori şi de cărţi. De fapt iubesc ideea de student. Eu cred în studenţii mei. Căci ei sunt ziua mea de mâine!

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Mi-i teamă de viaţă, de viitor, de necunoscut, dar asta mă provoacă şi mă face să merg înainte (dar nu în cheia „să mergem înainte, căci înainte a fost bine!"). Globalizarea! Ca orice fenomen are părţile ei bune şi pe cele proaste. Tuturor ne place să primim e-mailuri de la prieteni şi rude din cele mai îndepărtate colţuri ale lumii, să avem acces la Marea Bibliotecă a Lumii prin marele păienjeniş virtual, dar nu agreăm traficul de fiinţe umane, industria farmaceutică şi cea alimentară care pare să ducă un război ascuns cu umanitatea. Or, ţine de discernământ. Libertatea înseamnă alegere! Democraţia şi globalizarea sunt sisteme ale mediocrului la putere, dar nu există un sistem mai favorabil umanului, cum zicea scriitorul Llosa. Aşteptăm să fie inventat...

Sunt postmodernă prin biografic: m-am născut recent. Globalizarea o percep şi ca pe o universalizare, aşa cum sunt profesoară de literatură universală la Universitatea de Stat din Moldova. Anul trecut mi-am luat licenţa în economie, mă interesează promovarea culturii şi ştiu că o cultură este viabilă doar mergând mână în mână cu civilizaţia, iar civilizaţie înseamnă şi bani şi valori materiale, un mod de trai ce se proiectează într-un mod de a gândi şi a crea. Nu cred în generaţii decadente, nu cred în apocalipse sociale, sunt sigură că fiecare generaţie îşi elaborează, până la urmă, propriile valori şi se autosalvgardează! Rămâne frumosul! Şi asta va salva generaţia noastră, cum a salvat multe altele pentru istorie, pentru memorie.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Mergem la ţară la nordul Basarabiei şi la sudul ei, sunt casele părinţilor noştri. Dar visez la o casă rustică, cu gard împletit din nuiele, cu oale şi ulcele în loc de vasele moderne, unde am putea să mergem vara, un fel de muzeu-locuinţă, în care fiul nostru Mihai ar cunoaşte şi un alt fel de trai (mi se trage de la o noapte petrecută odată, în studenţie, în casa-muzeu „Alexei Mateevici" de la Zaim, făceam o călătorie-autostop prin Moldova, de la punctul ei extrem de sud (Giurgiuleşti), până la cel extrem de nord (Naslavcea). La Zaim am ajuns noaptea, nu aveam unde dormi şi directorul muzeului ne-a permis să dormim în casa poetului. Am dormit pe paturile muzeale, înveliţi cu scoarţele acelea ţepoase, ţesute din lână. Am şi topografia casei de vis: Orheiul Vechi, între stâncile lui, ca o cetate naturală. E un vis, dar visele se mai şi întâmplă! De altfel, am mai visat într-o dimineaţă o casă spaţioasă, de boiernaşi, acum nu demult, cu o masă veche, dar frumoasă, cu un scrin de piele, cu un bun prieten, dar e o altă poveste... Pentru un alt chestionar...

**** Proiectul „Chestionar cu accente ludice" se va derula şi pe parcursul următorilor ani, cu finalizare, sperăm, într-o carte*** **(Lucian Vasiliu)**

CLEPSIDRE. MOUSAION

Andrei BREZIANU

MĂRTURII DESPRE EXILUL ROMÂNESC
(interviu de **Tudor Petcu**)

Eseist, traducător, prozator, redactor şef al postului de radio „Vocea Americii", Andrei Brezianu s-a născut pe 14 noiembrie 1934, la Bucureşti. În 1959 devine licenţiat al Institutului Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, iar în 1969 licenţiat al Institutului de Limbi şi Literaturi Străine al Universităţii din Bucureşti, secţia engleză-română. Timp de cinci ani, până în 1975, este redactor al revistei „Secolul XX". În 1981 îşi susţine teza de doctorat în filologie, cu titlul *Swift and His Romanian Speaking Audiences Before 1944.* ***Din 1986, ajuns în Statele Unite, Andrei Brezianu devine redactor şef al secţiei de limbă română din cadrul postului de radio „Vocea Americii".***

Tudor PETCU: Domnule Brezianu, aş fi deosebit de interesat să începem dialogul de faţă prin a ne raporta la opera dvs. literară. Care au fost principalele direcţii literare pe care le-aţi adoptat în demersurile dvs. scriitoriceşti?

Andrei BREZIANU: Atunci când, în îndepărtatul ianuarie al anului 1985, treceam frontiera de apus a ţării, ascuns în micul meu bagaj se afla, scris cu literă minusculă, lipit între două coperţi ale unei cărţi inofensive, un segment şi, pe capitole, planul de lucru al unei proze subversive, *The Dracula Conversations.* Era, în miez, proiectul meu de a duce până la capăt, în Occident, o proză de idei inspirată din realitatea cotidiană a României de atunci, sugrumată până la asfixie de dezlănţuirile genocidale din ultimii ani ai dictaturii statului totalitar comunist. Primul capitol, bătut în secret la maşină, luase deja calea libertăţii, trecut, graţie unor prieteni americani, peste vămile cucului.

Prin forţa împrejurărilor în care am fost silit să-mi refac viaţa după sosirea mea în Lumea Nouă, acel proiect —rămas din păcate îngropat—, mă reprezintă din mai multe puncte de vedere. Neterminat, nepublicat, el atestă, printre altele, zăbava cu care trag brazdă în preamarele câmp, presărat cu multiple provocări, al literelor româneşti de astăzi. Scrupulul faţă de perfecţiunea formei finale nu e decât o explicaţie parţială. Am scris mereu printre picături, atât în anii de demult, când îmi făceam debutul în proză (cu un roman alegoric, *Ieşirea la ţărmuri*, după ce, mai înainte, debutasem, în eseu, cu volumul *Odiseu în Atlantic*), cât şi mai târziu, când am izbutit să public, nu fără aspre confruntări cu cenzura, *Castelul Romanului*, o parabolă a supravieţuirii, proză cu cheie, din care roşul, culoare cu

repetată trimitere la regimul comunist, cu toate că abil strecurată în ţesătura naraţiunii, a trebuit eliminată din text.

Ceea ce am publicat în toţi acei ani de demult s-a făcut mereu printre picături, printre numeroasele traduceri pe care, din necesităţi legate de subzistenţă, le-am lucrat, folosindu-mă de ferestrele de răgaz din absorbanta mea muncă în redacţia revistei „Secolul 20”.

Apoi, în anii de exil american, contrar marilor speranţe pe care le nutrisem iniţial, constrâns de împrejurări, am fost practic nevoit să încetez să mă mai manifest ca scriitor, ceea ce a putut crea aparenţa unui gol. Angajat să lucrez, nu în cultură, nu în cadrul unei universităţi (aşa cum îmi dorisem cu fervoare), ci la un post de radio; şi nu la un post oarecare, ci la postul de radio al guvernului american, timp de aproape şaisprezece ani, vocea mea publică de scriitor a amuţit. Acestea erau regulile la Vocea Americii — fără exprimări personale, fără ieşiri publice, editoriale ori de altă natură, fără manifestări literare care să poată fi apropiate de politicile postului care, în strictă echidistanţă şi obiectivitate, avea menirea de a furniza, pe lângă punctul de vedere oficial al guvernului american, informaţie critică –clar, răspicat, echilibrat formulată, publicului ascultător din (pe-atunci), îndepărtata Românie. Departe de literatură, am purtat astfel pe umeri asaltul cotidian, necruţător, al efemeridelor, cele ce sorb în flux continuu energiile oricui poartă responsabilităţi în presa zilnică, mai mult încă, la un post de radio precum cel al guvernului american, unde, timp de peste zece ani, până la desfiinţarea postului, am purtat, în calitate de director, răspunderea integrală a emisiunilor în limbă română. Pe lângă faptul că îmi lipsea timpul, acea lume a ficţiunii, universul amalgamat al metaforei cu frumosul şi imaginarul nu aveau încuviinţare să creeze, legate de un nume, posibile interferenţe cu marea scenă a comunicării jurnalistice oficiale, precumpănitor dominată de politic. Aici, diferenţa dintre regulile de la Europa Liberă şi cele de la Vocea Americii era clară şi riguros respectată. Oprită de împrejurări, ulterior depăşită în mare parte de evenimente, cartea *The Dracula Conversations* a rămas aşadar în şantier. Singurele mele ieşiri editoriale din acei ani au fost, cu aprobarea superiorilor, momentul publicării primului dicţionar consacrat, în engleză, Moldovei istorice şi Basarabiei, *The Historical Dictionary of the Republic of Moldova* (care a cunoscut două reeditări) şi colaborarea la volumul colectiv de aprecieri critice *Romania: A Case in Dynastic Communism*.

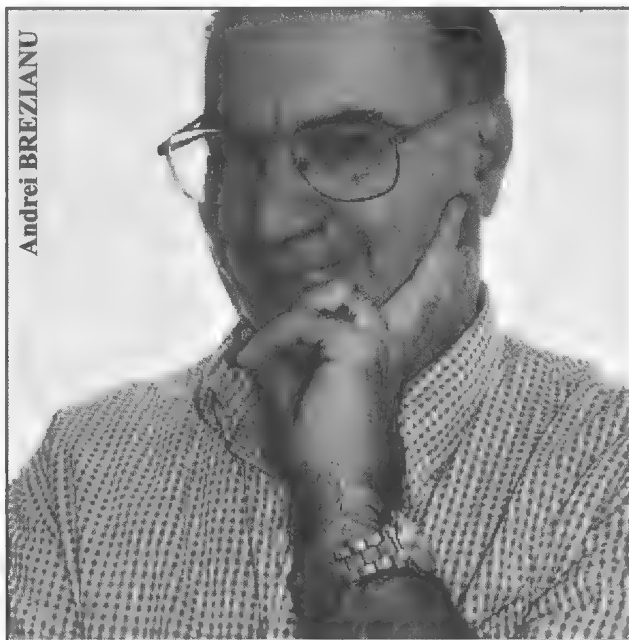
Am revenit la preocupările mele literare abia după 2001, anul când, încheindu-şi misiunea, „Vocea Americii” în română a amuţit la rândul ei, devenind un venerabil capitol de istorie. Cât priveşte ceea ce s-ar putea numi direcţia mea literară, aş prefera să las pe alţii să vorbească; ea a fost bine surprinsă, cred, de autorii *Dicţionarului Scriitorilor Români*: „modalităţi epice diverse se conjugă în romanele lui Andrei Brezianu pentru a da naştere unor alegorii complexe, unde istoria sau arhetipurile funcţionale ale prozei de imaginaţie sunt reorganizate într-o viziune mitică, îmbinând fantezia şi imaginaţia cu erudiţia, cu zâmbetul ironic şi cu provocare intelectuală”. Sau de scriitorul şi polemistul Mircea Mihăieş: „prin producţia sa literară, scrisă într-o tonalitate care îl singularizează în peisajul literar drept unul din cei mai originali prozatori în latura eseistică, Andrei Brezianu sfidează orice separare a genurilor”.

Am fost numit, poate tocmai de aceea, un prozator excentric. Cartea mea cea mai recentă, apărută anul trecut la editura Galaxia Gutenberg, este şi ea o proză sui-generis, provocator intitulată *Incorect în Epithymia – tribulaţiile şi sfârşitul lui Dennis Little*. Na-

rațiunea oferă puncte de miră servind, în cheie romanescă, la înțelegerea câtorva dintre paroxismele, conflictele și dezbinările lumii (vechi și noi) în care trăim, "mândra lume nouă" în ale cărei oglinzi încercăm să desluşim sensuri care să ne dea, cât de cât, satisfacție. Este vorba, din nou, de un roman de idei, o proză intelectuală de structură singulară. E aventura, până la un punct livrescă, vitală totuşi, a unui personaj prins între dileme, navigând suişurile și coborâşurile ispitelor vieții moderne și post-moderne (Epithymia, în convenția cărții, este Lăcomia), urcând și coborând printre capcanele munților de informație ce percutează în şoc continuu ochiul și urechea omului de azi, cocoțat de Providență pe piscul (unii zic final) al istoriei. Sugestiv, pentru coperta cărții, am ales o pictură a renascentistului Lorenzo Lotto, alegoria viciului și virtuții. Ca și prozele mele anterioare, este o carte spărgătoare de tipare, mai greu de clasificat.

În câmpul literaturii române profilul meu nu este aşadar uşor de definit. Mi s-a dat loc printre eseişti și critici. Mi s-a dat loc printre traducători. E adevărat, ca traducător, am tălmăcit din Jonathan Swift *A Tale of a Tub* ("Povestea unui Poloboc") și *Journal to Stella* ("Jurnal pentru Stella"), care au fost apreciate la vremea lor, în anii şaptezeci, ca versiuni de referință. Am tradus din Shakespeare. Versiunea mea după *As You Like It* ("Cum vă place"), a fost aplaudată la vremea ei. Cea mai recentă realizare cu care m-aş putea recomanda în calitate de traducător e, cred, noua versiune după originalul latin a capodoperei lui Thomas a Kempis *De Imitatione Christi* (re-editată de patru ori după 1992). Se reflectă, în ea, formația mea teologică de tinerețe, care a jucat și joacă un rol dăinuitor în preocupările mele.

Rămân de bună seamă și un eseist, cărțile mele anterioare *Odiseu în Atlantic* (Premiul Uniunii Scriitorilor), *Translații*, și, mai recent, *Itinerarii euro-americane* (2004) și *Între Washington și București* (2006) stau dovadă în acest sens. Mi s-a aplicat eticheta de cărturar, erudit, istoric, istoric al culturii (pentru acea primă enciclopedie în engleză a Moldovei și Basarabiei istorice).

Datorită implicării mele în publicistică, am fost numit chiar "analist politic". Nu contest că sunt un observator al scenei politice, un privitor al istoriei în mers. Nu însă, în sens tehnic, un analist. Trebuie să recunosc, pe de altă parte, că experiența mea în jurnalistica radiofonică internațională mi-a dat prilejul unei cunoașteri nemijlocite a acțiunii umane cotidiene la nivelul ei cel mai înalt, cu reverberații și efecte antre-

nând câteodată –ca într-un roman de proporţii uneori enorme, destinele a milioane de oameni. E vorba de acţiunea umană de tip politic, care, în ultimă instanţă, nu este decât o biată acţiune umană investită însă de destin cu puteri uneori excesive, cele care, trecând dincolo de destinul individual al celor mulţi, declanşează mutaţii de soartă pentru mult mai mult decât ar putea reprezenta personajele unei singure familii. Proza din toate timpurile abundă în situaţii de familie, căci, ceea ce spun e un truism, comedia umană se învârte adeseori (şi cât se poate de relevant), în jurul unor situaţii de familie. Există însă şi familia umană într-un sens mai vast. Personajele, nu numai pe scena vieţii cotidiene, dar şi pe scena mai mare a istoriei, se definesc, şi nu în ultimul rând, prin efecte proiectate asupra celorlalţi. Istoria mare în mers, mai cu seamă văzută dintr-un loc înalt, îşi are şi ea eroii ei, cu ideile lor, cu efecte şi impact, uneori sub formă de ghioagă sau de bumerang, asupra familiei umane. Nu e foarte la modă, poate nu întodeauna săbuită, zugrăvirea acestora. Dar nu-i mai puţin adevărat că şi acest nivel de viaţă oferă câmp fertil ficţiunii romaneşti, pe paliere proprii, fabula, alegoria romanescă, fiind două dintre acestea. *Incorect în Epithymia* face parte din această categorie.

Sunteţi unul dintre numele reprezentative ale exilului românesc. Care au fost motivele în virtutea cărora aţi fost nevoit să vă stabiliţi în străinătate şi ce impact a avut asupra dvs. spaţiul în care aţi emigrat?

Raţiunile emigrării trebuiesc căutate în drama locului de care te desprinzi, desigur nu în sens intim, spiritual, ci ca ruptură dureroasă, prin costisitoare distanţare fizică, sentimentală şi afectivă. Reluându-mi, cu enorme sacrificii, viaţa de la zero printre străini, locul fizic de care m-am desprins a fost, evident, România demenţei politice a regimului totalitar ceauşist. Pe plan particular, împrejurările m-au făcut să mă desprind totodată de revista „Secolul 20", pe atunci o oază de cultură înaltă într-o lume intelectuală care, pe planul exprimării publice, devenise o cutie de rezonanţă calpă pentru cultul deşănţat şi absurd al cezarului, al dictatorului care, prin hotărârile lui nebuneşti, proclama "o epocă de aur" a ţării, în timp ce, prin politici de un sadism feroce, înfometa şi extermina prin frig şi asceză forţată un întreg popor. Falsitatea strigătoare la cer a discursului public, dictatura asupra expresiei prin cuvânt, a literaturii, cenzura şi controlul ideologic deveniseră insuportabile. În redacţia admirabilei reviste la care lucram, printr-un fenomen pe care, privind retrospectiv, nu mi-l pot explica decât prin dibăcia şi priceperile relaţionale ale redactorului şef, toate acestea erau estompate şi, într-o manieră aş spune suprarealistă, nu atingeau şi nu loveau aproape deloc prestanţa, actul de prezenţă al publicaţiei. E drept, câmpul ei de comentariu şi expresie erau literele şi artele lumii largi, creaţiile marilor sau mai micilor culturi din afară. Dar efectul de contrast tranşant cu durerosul peisaj publicistic şi cultural al României ceauşiste, "Stima noastră şi mândria Ceauşescu România", prăpastia crescândă dintre sinistra realitate şi discursul public triumfalist din acei ani de paroxism ai dictaturii, deveniseră pentru mine o pricină de frământare obsesivă. Simţeam nevoia să mă desprind de ceea ce, moralmente, mi se părea a constitui partea mea involuntară, proprie totuşi, din acea construcţie de imagine. Mă ispitea gândul să evadez, să revin la munca de jos, să mă distanţez, într-un gest de frondă, de insuportabila alunecare în fals din literele şi discursul public şi oficial al ţării. Mai înainte, minor încă, în anii când dictatura îmbrăca formele ei cele mai crunte, cu tatăl meu la Canal, iar apoi când, îndepărtat de la studii, lucram, în anii cincizeci, ca ajutor de instalator pe şantierele trustului Sovromconstrucţie, şi mai târziu, în anii şaizeci, ca presator în atelierele cooperativelor "Arta

lemnului" şi "Arta Aplicată", îmi însuşisem, putusem practica şi alte forme de supravieţuire individuală sub comunism. Dar situaţia, aici, era diferită. Departe erau anii politicii de destindere şi dezgheţ, sfârşitul anilor şaizeci, când, cu întârziere, putusem să-mi reiau şi să-mi continui studiile, după ce partidul ridicase piedica admiterii în învăţământul superior pe bază de dosare. Prin revers, planul meu din anii optzeci, anii de culminaţie a genocidului cultural ceauşist, fusese să fug din discursul public, din lumea culturii şi a scrisului, şi să mă reîntorc de unde plecasem, la munca de jos, într-o manifestare de protest singular, într-un iluzoriu act de opoziţie faţă de climatul existent din cultură, faţă de desfăşurarea de monstruoasă ipocrizie publică orchestrată atunci de uneltele dictaturii. A survenit însă, venită la „Secolul 20", numirea mea la Churchill College, Cambridge şi invitaţia eminentului profesor George Steiner de a onora o bursă de şase luni în Anglia. Au urmat doi ani de tăgăduire, tărăgănare şi amânări din partea autorităţilor de la paşapoarte. Pot preciza fără resentiment (deşi, în forul meu interior, resimţeam toate acestea ca jignire), faptul că în tot acel timp, fără excepţie, colegii mei de redacţie călătoriseră, călătoreau încă, nu o dată cu familiile, răspunzând unor invitaţii, profitând de burse, sau voiajând turistic dincolo de Cortina de Fier. În virtutea educaţiei mele religioase şi de familie, n-am fost niciodată inclinat spre invidie, dar comparaţiile se impuneau, erau inevitabile: prin comparaţie, ceea ce mi se întâmpla învedera statutul meu de metec. Datorită originii mele sociale "nesănătoase" şi a crezului meu interior, fusesem de fapt întotdeauna un tolerat în cultura supravegheată îndeaproape de putere. În cele din urmă, la doi ani de la primirea invitaţiei de la Cambridge, am căpătat totuşi autorizaţia şi paşaportul, cu condiţia ca soţia mea, prozatoarea Alexandra Târziu, invitată şi ea să mă însoţească, să rămână zălog la vatră. Aveam să stăm doi ani în despărţire forţată, până când, la presiunile autorităţilor americane, avea să i se dea şi ei drumul. Plecat singur pentru şase luni, nu aveam să mă întorc în România decât după nouă ani şi căderea dictaturii, în 1994.

Raţiunile plecării mele au fost aşadar în primul rând legate de aceste premise politice: de caracterul tot mai revoltător al ipocriziei publice, de tirania cenzurii înstăpânite asupra presei şi manifestărilor culturale din ţară, de cultul deşănţat al conducătorului. Pe plan personal, de repetata jignire a demnităţii mele în nerecunoaşterea dreptului de a onora civilizat o bursă şi de a călători cu familia: "Nu prezintă garanţii moral-politice", aveam să aflu, era formula din dosarul ce mi se alcătuise de către cei care încercau, prin toate mijloacele, să-mi controleze viaţa. M-am desprins de România comunistă, cea pentru care, în propriile lor aprecieri, cei care îmi ţineau dosarul, arătau că "nu prezentam garanţii moral-politice". Într-adevăr, chiar aşa era. Atunci când mi-au dat drumul, cei care îmi ţinuseră persoana în colimator şi care crezuseră că îmi pot controla viaţa, mizau, gândind pavlovian, pe ataşamentul meu de neclătinat faţă de familie şi soţie. Dureros, raţiunea morală m-a făcut să înclin însă spre sacrificiu. În vara lui 1985, în loc de reveni acasă de la Cambridge, aruncându-mă în necunoscut, luându-mi întreaga viaţă de la capăt, am ales, la vârsta de cincizeci de ani, calea neîntoarcerii: o cale cu atât mai dureroasă cu cât ştiam că soţia mea, rămasă singură şi fără sprijin, avea să fie expusă, cum a şi fost, presiunilor nemiloşilor cerberi din aparatul de putere al statului totalitar comunist. Acesta a fost drumul prin care mi-am găsit, de astă dată pe faţă, prin acţiune publică, iar nu ca mai înainte, prin discrete subterfugii, vocea făţişă de adversar al regimului de dictatură. Şi nu pe căi literar-subversive, ca până atunci; şi nici (aşa cum mi-aş fi închipuit odată scăpat de cenzură), prin activităţi literare şi culturale de răsunet. Ci, aşa cum mi s-a aşternut de destin, printr-un ac-

tivism politic şi direct de cu totul altă rezonanţă: în final, prin angajare neprecupeţită într-o publicistică mai puţin culturală şi literară, sub egida unui post de radio difuzând spre România acelor vremuri dure, din cel mai important centru de putere al lumii libere, Washington.

Se poate spune că experienţa de la Radio „Vocea Americii" a fost una care v-a ajutat să înţelegeţi concret fenomenul totalitarist din România şi să-l transmiteţi într-o manieră la fel de concretă presei americane sau, dacă îmi permiteţi exprimarea, conştiinţei americane. În ce termeni putem vorbi de rolul pe care l-a avut acest post de radio faţă cu barbarismele comuniste din Europa de Est şi Centrală?

Spaţiul în care am emigrat a avut un impact major asupra personalităţii mele. Din ceea ce fusese lumea mea, lumea scrisului şi a erudiţiei, universul taciturn, discret, al bibliotecii, m-am văzut dintr-odată aruncat pe nepregătite în lumea plină de zgomot, zbucium şi stress a jurnalismului radiofonic. Cărturarul care scosese la lumină relaţiile epistolare dintre Nicolaus Olahus, Erasmus şi Thomas Morus; exegetul lui Swift, cel care scrisese, în premieră, despre izvoarele menţiunii bătăliei de la Plevna în romanul lui James Joyce *Ulysses*, sau despre cele dintâi tălmăciri româneşti din Dostoievski, s-a aflat dintr-odată confruntat cu un peisaj uman şi de comunicare de o factură abrupt diferită. Printre mentorii mei americani, cărora le port recunoştinţă, s-au numărat doi foşti diplomaţi cu solidă experienţă românească, Edward Mainland şi Judith Buncher, iar din conducerea superioară a Vocii Americii, o personalitate cu statură de neuitat, directorul de programe Alan L. Heil. Pe de altă parte, lumea emigraţiei şi exilului românesc de la Washington era pestriţă. La fel era şi echipa în mijlocul căreia am început să lucrez, în ianuarie '86, odată cu angajarea mea, mai întâi ca simplu redactor, la postul de radio al guvernului american. Programele în română ale Vocii Americii reflectau pe atunci vârsta multora dintre membrii echipei, persoane de altfel respectabile, emigrate însă, unele dintre ele, încă din anii patruzeci şi cincizeci. Înainte de a fi rostite la microfon, majoritatea materialelor Vocii Americii erau mai întâi traduse din engleză în română, bătute la maşină iar apoi revăzute spre şlefuire redacţională. Pentru a nu suna desuet, textele, nu o dată grevate de exprimări stângace ori de supărătoare şovăieli de vocabular, aveau urgentă nevoie de şlefuire şi de primenire. Româna rostită la microfoanele Vocii Americii avea într-adevăr imperioasă nevoie de împrospătare. Primele mele experienţe în calitatea mea, câteva luni de redactor, apoi de redactor şef, au fost legate de *medium*, de ameliorarea acestei laturi de stil în expresie (*the medium* is *the message*, cum bine spusese Marshall McLuhan). M-am ciocnit de rezistenţele inerţiei, dar am asimilat destul de repede principalele reguli ale oralităţii radiofonice, punând pe de altă parte la contribuţie toată priceperea şi experienţa mea de până atunci pentru a da limbii rostite de la microfonul Vocii Americii acurateţea, culoarea şi savoarea de care ducea lipsă, pentru a da astfel mesajului purtat pe unde, de două ori pe zi, de postul de radio al guvernului american un impact cât mai limpede şi cât mai percutant.

Dincolo de formă, important era însă mesajul la care participam cu trup şi suflet, în primul rând prin redactarea zilnică a editorialelor. Iată un fragment dintr-un astfel de text, editorialul „Vocii Americii" din 26 noiembrie 1986, zi de moment istoric, după revolta muncitorilor de la Braşov: "Cele petrecute la Braşov punctează doar cel mai recent şi cel mai violent dintre capitolele unei istorii tragice, aceea a vitregiilor îndurate de români sub conducerea care le guvernează ţara: un tablou marcat de înregistrarea unui număr tot mai mare de sinucideri, oamenii găsind tot mai insuportabilă povara presiunilor economice şi

psihologice cu care sunt confruntaţi; un tablou social în care muncitorii multor întreprinderi ajung să nu mai primească decât între 40 şi 50 la sută din remuneraţiile lor, alţii fiind trimişi acasă în concedii "fără plată". E vorba de tabloul unei ţări aşteptând cu groază încă o venire a iernii, în condiţii limită pe planul hranei, al încălzirii locuinţelor şi al consumului de electricitate; în împrejurări în care este de aşteptat ca moartea să secere şi mai multe vieţi, mai cu seamă din rândurile celor de vârstă foarte fragedă sau de vârstă înaintată. Vorbim acum despre supravieţuirea unor oameni şi cerem stăruitor guvernului român să înceapă să dea dovadă de omenie şi de compasiune faţă de proprii săi cetăţeni". Sau, din nou, la 2 decembrie 1988, într-un alt editorial purtând semnătura mea, având ca temă distrugerea satelor din România, ameninţate atunci de nimicire prin aşa-zisa politică de sistematizare ceauşistă: "Românii au îndurat şi îndură toate apăsările la care un regim comunist poate supune pe cei aflaţi sub stăpânirea sa: de la grave penurii de alimente şi reduceri drastice de energie, la sumedenia celorlalte lipsuri ce însoţesc un nivel de trai sărăcăcios şi şubrezirea sănătăţii publice; de la nimicirea unor monumente arhitectonice şi religioase la aspre îngrădiri aduse libertăţilor personale şi la negarea unor drepturi omeneşti de bază. Conducerea comunistă a României plănuieşte însă să pună pe viitor calamităţi încă şi mai mari pe umerii ţării. Ultima dintre acestea este distrugerea programată a unei sumedenii de comunităţi rurale care, vreme de secole, au reprezentat însăşi coloana vertebrală a societăţii româneşti". În 24 iunie 1989, un alt editorial exprimând, prin gura mea, punctul de vedere al guvernului american, ataca politica de zăvorâre a frontierelor României. "În România oamenii sunt din ce în ce mai mult ţinuţi ca nişte prizonieri în propria lor ţară. De câtva timp, aparatul dictatorial al ocârmuirii comuniste de sub ordinele lui Nicolae Ceauşescu a început ridicarea unei bariere din sârmă ghimpată înaltă de peste doi metri de-a lungul frontierei vestice care desparte România de Ungaria. Dar graniţele României nu pot fi violate din afară, traseul lor fiind garantat printr-o serie de tratate internaţionale încheiate mai întîi în 1919 iar apoi în 1947, prevederile acestuia din urma fiind reîntărite sub semnătura tuturor statelor aderente la procesul de la Helsinki, inclusiv a Statelor Unite, în 1975. Conducerea comunistă a României ridică această nouă "cortină de fier" nu împotriva vreunei agresiuni din afară ci ca o măsură luată contra cetăţenilor României, într-o încercare de a împiedica tentativele lor de a evada de persecuţie". Editorialul istoric din 22 decembrie 1989, consacrat momentului de răscruce al prăbuşirii regimului comunist, se încheia cu aceste cuvinte: "Răbdarea îndelung obiditului popor român are şi ea un sfârşit. Ca şi în restul Europei de est, ceasul libertăţii a sosit astăzi şi în România. Statele Unite sprijină poporul român în această luptă a sa pentru drepturi omeneşti şi libertate, drepturi care sunt darul înnăscut al tuturor oamenilor, pretutindeni în lume".

Punctele de vedere ale guvernului american, exprimate zilnic sub semnătura mea în astfel de editoriale, au servit vreme de peste cincisprezece ani ca informaţie de bază pentru cei ce ascultau „Vocea Americii". Pe lângă răspunderea politicii editoriale, lucrând mai tot timpul în asalt, eram răspunzător de toate celelate paliere ale programului, printre care revista cotidiană a presei americane şi internaţionale, cu accent asupra evoluţiilor din Europa de est şi centrală, din România în primul rând. Cu concursul celorlalţi membri ai echipei, organizam mese rotunde cu specialişti americani şi străini, preocupaţi de desfăşurările de pe scena politică şi socială a României acelor ani de barbarie şi oprimare totalitară. De popularitate deosebită se bucura rubrica "interviul săptămânii", la care invitam

la microfon personalităţi internaţionale, americane sau ale exilului românesc, cu care dezbăteam, dintr-o diversitate de unghiuri, evoluţiile politice, economice, culturale şi sociale din România ori din alte ţări ale lagărului comunist. Organizarea întregului program difuzat de la Washington în română mi-a revenit, ca sarcină cotidiană, cu toate răspunderile pe care le implică funcţia de director, îndeplinită de mine, zi de zi, până în ultimul ceas de difuzare a emisiunilor în limba română, în toamna anului 2001. Prin impact şi rezultate în rândurile publicului ascultător şi în conştiinţe, rolul Vocii Americii în serviciul democraţiei şi libertăţii, a fost, mai cu seamă în anii de final ai dictaturii din România şi imediat după prăbuşirea acesteia, de o importanţă majoră, de impact deloc neglijabil.

Sunteţi unul dintre autorii volumului *Romania, A Case in Dynastic Communism* pe care aş dori să ni-l prezentaţi în câteva cuvinte. Care a fost scopul acestui volum şi ce a reuşit el să evidenţieze? Nu în ultimul rând, v-aş întreba şi care au fost alte nume reprezentative ale exilului românesc din SUA pe care le-aţi cunoscut şi cum aţi colaborat în demersurile ce urmăreau denunţarea şi înţelegerea dimensiunii agresive ale comunismului din România?

Volumul *Romania, A Case of Dynastic Communism* a văzut lumina tiparului la editura "Freedom House" din New York în 1989. Autorii, un grup select dar cumva eteroclit de intelectuali şi reprezentanţi ai societăţii civile, îşi propuneau să analizeze, în condiţiile de atunci, când regimurile comuniste din Europa de est si centrală începuseră să se destrame şi se prăbuşeau unul după altul, cauzele pentru care regimul sub care gemea România condusă de Nicolae Ceauşescu continua totuşi să reziste. Interpretările porneau de la mai multe puncte de vedere, reflectând experienţa şi cunoştinţele fiecăruia dintre participanţii la comentariu. Liantul îl constituia evidenţa faptului că, de oriunde ai fi privit fenomenul ceauşist, absolutismul din ce în ce mai accentuat era nota dominantă care îl caracteriza. În timp ce în celelate ţări dindărătul cortinei de fier, inclusiv în Uniunea Sovietică, comunismul încerca, de bine de rău, să se umanizeze şi să-şi asume trăsături de comportament cât de cât constituţional, regimul din România aluneca tot mai mult, aparent ireversibil, în direcţia unei monarhii roşii absolutiste inspirate de modelul dinastic nord-coreean. Cartea cuprinde un întreg mozaic de interpretări. Alături de directorul serviciului român de la „Europa Liberă", Nestor Ratesh, de Vladimir Tismăneanu şi de mine, figurează în lucrare regretatul critic şi istoric literar Matei Călinescu, graficianul de renume internaţional Eugen Mihăescu, disidenţii Mihai Botez şi Dorin Tudoran, de care eram legat printr-o comunitate de convingeri şi idealuri, şi de ruda prin alianţă a acestuia din urmă, Gheorghe Sencovici; din partea opoziţiei anti-ceauşiste maghiare, în carte îşi exprimă opiniile şi doi critici vocali ai comunismului est-european, Laszlo Hamos şi Istvan Hosszu. Buchetul de intervenţii din acel volum, astăzi demult epuizat, stă mărturie despre solidaritatea care caracteriza atunci, în acel an de răscruce, opoziţia anticeauşistă şi anticomunistă din afara graniţelor României, "Închisoarea România", cum caracterizase unul din editorialele „Vocii Americii" ţara condusă de Nicolae Ceauşescu. Volumul, nu foarte gros ca dimensiune, evidenţia o unitate de vederi într-o multitudine de abordări convergente despre absolutismul de tip dinastic al sistemului politic comunist din România. Pe planul imaginii, coperta şi ilustraţiile, semnate de Eugen Mihăescu, confereau impact şi prestigiu suplimentar cărţii. Desenele cu substrat politic anti-comunist ale graficianului român erau de altfel frecvent prezente în acel timp pe coperţile marelui săptămânal The New Yorker, ca şi în

paginile celui mai important organ de presă al lumii libere, The New York Times. Ar fi multe alte nume de înşirat, dintre cele reprezentative pentru exilul românesc, cunoscute şi frecventate de mine în acei ani. Aş aminti aici în primul rând numele profesorului Virgil Nemoianu şi al soţiei sale profesoara Anca Nemoianu, graţie cărora, după primele mele şase luni în America, petrecute ca bursier la Catholic University of America, am putut debuta şi face primii mei paşi spre afirmare la microfoanele „Vocii Americii". Pe fostul meu coleg de la Liceul Francez din Bucureşti, astăzi eminent om de ştiinţă american, bunul meu prieten, Emil Simiu. Am regăsit la Washington pe bătrâna mea mătuşă prin alianţă Ena Brătianu-Racottă, veterană a campaniei Aliaţilor pe frontul de vest al celui de-al Doilea Război Mondial, participantă la debarcarea din iunie 1944 din Normandia, distinsă de generalul Leclerc cu decoraţia "Croix de Guerre". Din generaţia mai veche a exilului, astăzi răposată, am avut onoarea să cunosc personal pe ultimul ministru de externe al României înainte de preluarea puterii de către comunişti, Constantin Vişoianu, cândva, în anii treizeci, director împreună cu Mihail Ralea, al revistei „Viaţa Românească". Pe soţia sa Florica Vişoianu, cea care, cu decenii în urmă, în toiul războiului rece, sub pseudonimul Florica Neculce, prezentase zilnic, în calitate de crainic, emisiunile „Vocii Americii" pentru România. Pe publicistul şi diplomatul Gherasim M. Razi şi pe soţia acestuia, Ioana, care trăieşte şi azi, strănepoată a marelui paşoptist Ion Heliade Rădulescu. Şi, vorbind de ambasadori şi de prieteni ai României, pe diplomatul şi omul politic american Murat W. Williams şi soţia sa Joan cu care mă cunoscusem, copil încă, spre finele anilor patruzeci, la Bucureşti, şi cu care m-am revăzut, curând după sosirea mea în America, pentru un memorabil interviu, realizat în 1986 la reşedinţa de ţară a familiei Williams, la Madison Mills, Virginia. Dintre personalităţile majore ale emigraţiei româneşti, pe Mihail Fărcăşanu, cândva studentul lui Carl Schmitt, autorul cărţii-manifest *Scrisori către tineretul român* (1946), conducătorul tineretului liberal român în scurtul interludiu postbelic care a precedat acapararea totală a puterii de către partidul comunist. Pe distinsa nepoată a acestuia, anglista Domnica Bottea, o mare doamnă a emigraţiei române din capitala americană. Din acelaşi cerc, pe scriitorul şi publicistul Aristide Burilianu, fost colaborator al postului de radio Europa Liberă. Pe Mircea Ionniţiu, secretarul particular al Majestăţii Sale Regele Mihai. Cu însuşi Regele Mihai am fost în legătură încă din anul 1988 când la iniţiativa mea, eram pe atunci redactor-şef, „Vocea Americii" l-a avut drept invitat la microfonul serviciului de limbă română într-un interviu care a făcut vâlvă şi a stârnit mare iritare în rândurile conducerii comuniste de la Bucureşti. Dimensiunile agresive ale politicii comuniste practicate la Bucureşti în toţi acei ani făceau obiectul comentariilor noastre, ale tuturor celor care speram că democraţia va birui. În rândul acestora trebuie în primul rând să-l pomenesc pe marele patriot Ion Raţiu, preşedintele Uniunii Mondiale a Românilor Liberi, cu care mă vedeam ori de câte ori venea la Washington, preţioase ocazii când ne consultam şi făceam bilanţul evoluţiilor din ţară prin prisma opiniilor şi a punctului de vedere american, reflectate cu precădere în politicile editoriale ale „Vocii Americii". Frecvent invitat la microfon, Ion Raţiu era o lecţie vie de speranţă şi de patriotism. Cu el şi cu alţii am colaborat statornic, ani de-a rândul, în acţiunea concertată, neobosită de combatere a răului comunist, de denunţare a fărădelegilor statului totalitar comunist care, în acel timp astăzi îndepărtat, conducea cu braţ de fier România.

Amintirea unei întâlniri memorabile: George Uscătescu (1919-1995)

Grigore ILISEI

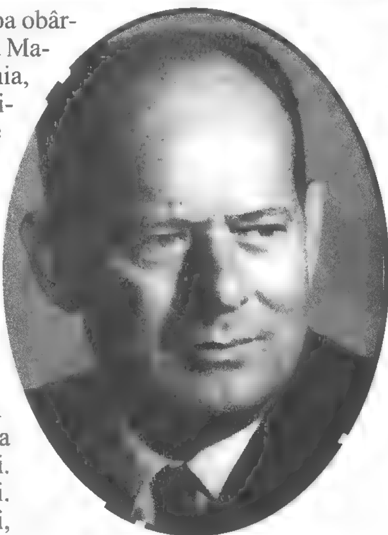
Sfârşit de mai la Madrid. Arşiţă de sfârşit de vară, soare dogorâtor, lichefiindu-se, pământ pârjolit, ars într-un cuptor de oale. Capitala Spaniei, oraşul chinuit de o caniculă infernală, este o oază într-un deşert. Vegetalul sănătos biruieşte ariditatea şi senzaţia de grădină a raiului te ia în stăpânire. Pe o stradă madrilenă, în vecinătatea unei grădini luxuriante, într-un bloc, o clădire masivă, dar nu prea înaltă, un fel de uriaş vapor transatlantic, construcţie ridicată înaintea celui de al doilea război mondial, locuieşte un român, un român celebru. În clipa când ni se deschide uşa şi în canatul acesteia apare trupul bine clădit, turnat parcă în bronz şi chipul de efigie romană, dăltuit în stâncă, însufleţit de o privire vie, scormonitoare, blândă şi înţeleaptă, încerc împreună cu prietenul şi colegul meu de televiziune, poetul clujean Horia Bădescu, cel care a urzit întâlnirea, sentimentul că trăim un moment unic, că n-am bătut degeaba atâta amar de drum din România până în celălalt capăt al Europei. Tot ceea ce mă fascinase în acest oraş magnific nu-şi pierdea însemnătatea, dar trecea în plan secund. Am convingerea, încă înainte de a ne aşterne la vorbă că acesta va fi cel mai important eveniment al călătoriei hispanice, prilejuit de participarea noastră la cea de a X-a Conferinţă Circom de la Valencia, din 1992. Probabil la fel aş fi simţit dacă aş fi avut norocul să ajung la Chicago şi mi s-ar fi oferit prilejul unei vizite acasă la Mircea Eliade.

George Uscătescu, bărbatul cu trup de stejar din codrii Gorjului, cel care ne-a întâmpinat cu zâmbetul pe buze şi inima deschisă, autorul unor cărţi ce m-au fermecat şi incitat prin sigiliul românesc al unui spirit profund european, impresionează din prima clipă a vederii cu neostentativul fel de a fi primitor. Nu impune o distanţă între el şi cel din faţa sa, dar asta nu-i diminuează de fel prestanţa. A rămas, după zeci de ani de exil, la mii de kilometri distanţă de ţară, român în sensul cel mai deplin şi vechi al cuvântului.

Nici o convenienţă nu zăgăzuieşte dialogul, totul se leagă firesc şi natural ca şi când ne-ar cunoaşte de când lumea şi pământul. Omul acesta, pe care lucrarea sa creatoare l-a aşezat pe un piedestal se poartă cu noi cum te porţi cu nişte cunoştinţe bune şi vechi. Pentru el nu suntem străini, ci fraţi de sânge. Sunt tentat să pun acest comportament pe seama vârstei. Amurgeşte timpul peste făptura sa, e vreme de crepuscul în viaţa lui George Uscătescu şi în asemenea momente chemările trecutului răsună tot mai puternic şi întâlnirea cu patria ia poate chipul acestor români care s-au înfăţişat la uşa lui de pribeag. E un ins împlinit. Şi-a găsit rosturi bune în exil şi Spania a devenit cu adevărat casa lui. Dar bărbatul ajuns la patriarhalitatea existenţei, încă în putere, lăsând o impresie de forţă, nu-şi ascunde vulnerabilităţile, înfrângerile şi dezamăgirile „Noi, cei din diaspora, ne mărturiseşte în taifasul ce se leagă repede şi fără formalism, suntem sfâşiaţi între două cămile. Nu aparţinem pe de-a întregul nici culturii ţării în care trăim şi ne-am integrat, nici celei de unde am venit, în care ne-am născut şi ne-am format intelectualiceşte".

Dialogul nostru gravitează în jurul aceleaşi teme, ce-i pur şi simplu acaparatoare. Discutăm dogorâtor despre efortul pe care românii din exil îl fac să-şi păstreze identitatea şi cu privire la dramele generate de acest proces. George Uscătescu ni se confesează că a reuşit să o înveţe româna pe o spaniolă, pe Consuela Ribeta, celebra cântăreaţă de operă, soţia lui, trecută la cele veşnice, dar n-a izbutit să-i convingă pe cei din neamul său, pe care

i-a adus în Spania, să-şi vorbească curat şi curent limba obârşiei româneşti. Fratele Vasile, prosper om de afaceri la Madrid, amesteca doar după câţiva ani de şedere în Spania, cuvintele româneşti cu cele spaniole „Era ceva nefiresc şi caraghios, în graiul lui păsăresc, ţine să adauge George Uscătescu, încât într-o zi nepoţica mea, cu inocenţa caracteristică vârstei, l-a întrebat, lăsându-l pur şi simplu fără replică, dacă a ştiut vreodată româneşte. „Consuela Ribeta, soţia mea, continuă profesorul, aprinzându-se la vorbă, se uimea pe măsură ce cunoştea îndeaproape firea românilor din exil. Era pur şi simplu contrariată de uşurinţa cu care românii treceau de la duşmănie la normalitate, de la prietenie la ură. Era uluită de-a dreptul că oameni care nu-şi vorbiseră o vreme, deşi îi despărţeau doar nişte uşi, ajungeau să se îmbrăţişeze din senin, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat vreodată între dânşii. Iar acest sărut nu era, Doamne fereşte, sărutul Iudei. Acest fel de a fi al nostru, prea schimbător fără temei, are cauzele lui. Pricina lui se găseşte poate în mulţimea stăpânirilor din istoria noastră, care ne-au impus o astfel de purtare ca să supravieţuim. Din acest mental se alimentează şi gâlceava ce otrăveşte viaţa ţării".

George USCĂTESCU
(1919-1995)

Aceste din urmă cuvinte au fost rostite cu o durere vizibilă în glas de profesorul George Uscătescu, un român aruncat de valurile istoriei atât de departe de vatra lui gorjenească, rămasă însă intactă în cuibarul sufletului său. Înţeleptul n-a uitat să ne dea şi un sfat, să căutăm concordia naţională, că altfel nu vom răzbi la liman. E la mijloc, a ţinut să precizeze savantul, salvarea ţării, care a ieşit traumatizată din totalitarism. Naţiunile care au găsit calea împăcării au descoperit şi pe cea a prosperităţii „Uitaţi-vă la Spania, unde a curs atâta sânge, a conchis Domnia Sa. Ţara a cunoscut un război civil devastator, cu milioane de victime, a trecut printr-o dictatură, dar a avut în cele din urmă tăria morală ca să zidească puntea înţelegerii naţionale, proteguind sensibilităţile şi cultivând alteritatea."

Profesorul George Uscătescu a părăsit România în 1941, cu o lună înainte de rebeliunea legionară. A primit atunci o bursă la recomandarea lui Alexandru Marcu şi Nicolae Iorga. Mersul vremurilor, războiul, instalarea comunismului în ţară l-au determinat să ia dureroasa hotărâre de a nu se mai întoarce acasă şi a alege exilul pentru toată viaţa. Deşi s-a realizat profesional în chip strălucit, fiind până la ieşirea la pensie profesor la Universitatea Complutense din Madrid, titular al Catedrei de Estetică şi Arte, gorjeanul s-a simţit, cum a afirmat-o de atâtea ori, un dezrădăcinat. A ales capitala spaniolă ca reşedinţă permanentă după o trecere prin Italia. A avut mai multe oferte tentante de-a lungul carierei sale prodigioase, dar nu s-a putut desprinde de Madrid. Marele oraş l-a cucerit cu atmosfera sa patriarhală din anii cincizeci ai veacului trecut, ce-i amintea de farmecul oriental şi sudic al Bucureştilor, de care se despărţise cu atâtea nostalgii în suflet. Monumental în croiala sa, imperial de-a dreptul, Madridul era, în timpul când a descins aici, o cetate a liniştii şi poeziei, ce învăluiau aproape fiecare colţişor, cele mai multe străzi şi pieţe. Pulsa în oameni o bucurie mereu reavănă a existenţei, pe care arar o întâlneai la vedere în alte părţi ca în acest megalopolis. Lumea nu-şi fereca trăirile, le lăsa să curgă slobode, umanizând străzile, ce erau vesele şi îmbietoare.

Caracteristica de oraş vegetal n-a dispărut, într-adevăr, nici azi. Întinsele grădini şi parcuri, covoarele policrome de verdeaţă din mijlocul uriaşelor bulevarde madrilene creează această impresie de paradis vegetal. La rândul lor fântânile arteziene, omniprezente

în marile pieţe, în faţa clădirilor istorice sau contemporane, luminate feeric noaptea, răcoresc ziua şi ţes o atmosferă de poveste după căderea întunericului. Fântânile sunt de fapt, cele mai multe, superbe opere de artă. Jeturile de apă, îmbelşugat colorate de spoturi multicolore, ţâşnesc din lăuntrul statuilor, lunecând peste ghizduri din piatră şi marmură, pulverizându-se în puzderie de stropi diamantini. Copacii, ierburile, fântânile, parcurile domolesc uscăciunea deşertică adusă de vânturile sahariene, ce-şi poartă deseori trena peste ţinuturile hispanice, neocolind nici colinele pârjolite pe care e situat Madridul. Aşezarea îţi apare, îndată ce-ai trecut de porţile cetăţii, ca o fabuloasă oază, mântuitor sălaş al vieţii. Nu tot Madridul e numai verdeaţă şi umbră, nu peste tot te bucuri de răcoare, dar refugiile de paradisiacă natură sunt pretutindeni răspândite, nu departe unele de altele, în aşa fel încât să-ţi poţi trage sufletul, să te întremezi, ca să-ţi poţi continua drumul. Într-un asemenea colţ binecuvântat se află casa în care a trăit până a închis ochii George Uscătescu. Locuinţa sa se găseşte într-un bloc impunător, înfipt zdravăn pentru totdeauna în solul Madridului. Ferestrele spaţiosului şi elegantului apartament de la ultimul etaj sunt orientate spre întinsa şi bogata grădină din preajmă, care parcă se prosternează înaintea celui care a deschis geamurile şi o priveşte încântat. E ca şi cum ai fi, uitându-te din interior către afară, la margine de pădure. De cum am intrat şi am luat loc pe un scaun, m-am simţit acasă. Amfitrionul nostru ne percepe drept ai căminului, de vreme ce îşi dezleagă atât de repede sufletul. „De când a murit Consuela Ribeta, soţia mea, a cărei şedere aici a fost înveşnicită, la iniţiativa Primăriei Madridului, printr-o placă la intrarea în bloc, mi-e mai greu, iar apăsarea singurătăţii e tot mai împovărătoare de la o zi la alta". Treptat, treptat, pe măsură ce timpul acestei duminici lunecă, profesorul prinde a se despresura puţin de tristeţea ce-a început să i se încrusteze pe chip. Îl cutreieră amintiri, ce nu-s dătătoare de mâhniri, ci de iluminări binefăcătoare. Gânditorul de profunzime, zămislitorul de idei şi de concepte noi privitoare la civilizaţia contemporană, omul chemat pentru a da sfaturi în cele mai înalte medii politice europene referitoare la arhitectura continentală, este o fiinţă căreia nimic din ceea ce-i omenesc nu i-a fost străin. I-a plăcut şi îi place să-şi trăiască viaţa aproape ca un sibarit. A îndrăgit călătoria, chiar umbletul hai-hui prin lume, dar a îndrăgit în egală măsură confortul, tihna vieţii domestice. Nu şi-a înfrânat niciodată bucuria de a admira şi iubi femeia. Azi e dezamăgit de felul în care arată vestimentaţia feminină, cea promovată de marile case de modă. E convins că acum multe reprezentante ale sexului frumos îşi batjocoresc darurile primite de la Dumnezeu. Când face astfel de consideraţii, profesorul e realmente revoltat. Şi adaugă apăsat şi cu năduf: „Se îmbracă urât, într-un fel care e potrivnic feminităţii lor. Sunt bătaia de joc a artiştilor modei, care nu doar că-s misoghini, ci homosexuali cu toţii". Vorbirea cu profesorul George Uscătescu curge dedulcitor. Din când, în când, referindu-se la România şi realităţile ei, faţa lui de metal topit şi rece se împurpură, mâinile prind a se agita şi făptura lui tălmăceşte că acestui om îi este greu să înţeleagă ce se întâmplă cu neamul nostru, dezbinat acasă, dezbinat în afară. „Avem, din păcate, o vocaţie a tragicului, dar nu cel antic, şi chemarea autoflagelării. Eu am încercat prin revista pe care o scot pe cheltuială proprie, *Destin*, un titlu nu întâmplător ales, să apropii marile spirite româneşti din diaspora, să le aduc mai aproape de vatra lor originară. Câteodată am reuşit, dar de cele mai multe ori am încercat sentimentul că lupt cu morile de vânt. E poate blestemul acestui neam, care se adună numai când cuţitul ajunge la os. De ce oare numai atunci?".

O înfiorare gravă urcă în trupul statuar al profesorului când rosteşte aceste adevăruri amare. E stăpânit, se vede, de sentimentul neputinţei în această chestiune fundamentală, pentru care n-a reuşit să găsească un răspuns mulţumitor o viaţă. Se ridică de pe scaun şi ne pofteşte să vizităm muzeul amenajat în studioul de înregistrări al Consuelei Ribeta. La pian, purtându-şi mâinile pe clapele de abanos, George Uscătescu nu ne mai apare înfăşurat în negurile tristeţilor şi dureroaselor aduceri aminte. E senin, olimpic, un om care pricepe adânc şi acceptă rosturile ancestrale ale existenţei. Cu sufletul încă răsunând de cântecul amintirii, ne pofteşte să luăm împreună cina într-o grădină, sub cerul liber şi spuzit cu stele. Pulsaţia de viaţă fierbinte, mediteraneană, ne cuprinde de îndată cu puterea ei de vrajă.

MOTIVE LIRICE VOICULESCIENE: IUBIREA

Liviu GRĂSOIU

Poezia erotică voiculesciană, cuprinzând o mulţime de piese antologice, are câteva particularităţi ce-i conferă o structură imposibil de confundat. Vreau să subliniez că ea este alta, întotdeauna alta, faţă de cea semnată de Arghezi, Pillat, Blaga, Vinea, Barbu, Bacovia, Goga, Eftimiu ori Minulescu, confraţii săi de generaţie.

Prin ce? Mai întâi de toate prin aceea că poezia sa de dragoste nu suferă decât într-o mult mai mică măsură influenţa eminesciană, Voiculescu simţindu-l parcă mai apropiat pe Macedonski, în această privinţă. De aici rezultă însă, în mod cert, una dintre poeziile cele mai bărbăteşti, cele mai evident virile din lirica noastră, Voiculescu împingând senzaţia de trăire debordantă până foarte departe, astfel încât şi cititorul de azi poate fi şocat (*Fericitul gâde, Plugărie* etc). Poetul e printre puţinii care pun în versuri clipele supreme ale pasiunii, năvălirea senzaţiilor, patima mistuitoare, obsesivă. Sentimentul este de posesiune totală şi dură, cu izbucniri ale unui temperament vulcanic, cu înălţări în spirit şi prăbuşiri în carne de o spectaculozitate fără precedent. Niciodată nu se va întâlni la Voiculescu cântarea echilibrului, a fericirii călduţe; regretele sunt violente ajungând la limita blestemului, iar tihna, împăcarea, degustarea pe îndelete a plăcerilor erotice sunt atât de rare, încât au mirajul palatelor fermecate din inima codrilor legendari. Aşadar, vitalitatea explozivă a unui Adam etern în ipostază de poet, pentru care Eva rămâne o „albă demonie". Interesant că în volumele de tinereţe poezia de dragoste lipseşte, ea apărând abia în volumul *Destin*. Poate şi această cauză explică emblema ei de bărbăţie matură, evident altceva decât lacrimile adolescentului ori timpuriile regrete ale tinereţii (care şi ele au dat însă capodopere!).

Vasile VOICULESCU
(1884-1963)

Iar tributul acesta se păstrează până la finele vieţii sale scriitoriceşti. N-aş vrea să se înţeleagă cumva că ar lipsi de la Voiculescu fibra elegiacă, ori că toate poemele lui de dragoste nu se desprind din senzual. Există, fără îndoială, excepţionale elegii, „răpirea în spirit" este afirmată de nenumărate ori, însă spiritualizarea deplină a femeii iubite nu este de conceput în lirica sa, „dona angelicata" fiind mereu o „dona diabolica", paradisul femeii metamorfozându-se în iad cu „demonice stele". Eva voiculesciană se impune printr-o stranie complexitate, exemplar unic, potenţând energii, dând sens trăirilor materiale şi zbor cugetării, un veşnic potir cu apă vie, o „carte de magie" scoasă din soartă în calea poetului pentru ca să se înalţe amândoi, prin artă, în veşnicie.

Sigur că poezia erotică a lui Voiculescu ar putea fi analizată din punct de vedere cronologic, urmărindu-se mutarea accentelor de la carnal la spiritual, sigur că s-ar putea stu-

dia semnificaţia ciclului *Alte amăgiri* din volumul postum *Veghe*, sigur că este tentantă studierea iubirii şi a ipostazelor ei în *Ultimele sonete...*, după cum ar trebui făcută comparaţia cu ceilalţi trubaduri ai iubirii de la noi, ori de aiurea.

În ce mă priveşte, nu voi proceda astfel întrucât analiza cronologică este mai puţin frapantă decât s-ar crede, iar procesul de spiritualizare în erotica voiculesciană coexistă cu reprezentările acut senzuale, „iubirea îmbătrânită" ori melancolia amintirilor respingându-le poetul însuşi. De aceea nici ciclul *Alte amăgiri* nu poartă pecetea senectuţii. Nu mă voi opri îndelung în interpretarea *Sonetelor...*, deoarece au făcut-o alţii cât se poate de scrupulos, iar credinţa mea rămâne aceea că, punând sub semnul iubirii şi numai al iubirii capodopera voiculesciană, se produce o involuntară unilateralizare, nereieşind caracterul ei de unic şi cuprinzător poem. Desigur comparaţia cu ceilalţi îndrăgostiţi ce şi-au imortalizat dragostea în versuri la noi şi în alte literaturi, începând de la facerea lumii încoace, ar fi oarecum obligatorie. Tema este însă inepuizabilă. Propun deci urmărirea unei poveşti de iubire dintre un Adam şi o Evă. O poveste învăluită într-un mister zeiesc, ce dezvăluie rând pe rând chinurile şi bucuriile trupului ori ale sufletului. O poveste contemporană doar cu veşnicia.

Personajele sunt, aşadar, două. Restul lumii e implicat, dar atenţia acordată de autor nu are proporţii deosebite. Protagoniştii au coborât pe pământ, conform străvechii idei însuşite şi de poezia populară: prin izgonirea din rai: „Nehotărâtă, clipa căzuse în genunchi./ Ideea, nfricoşată, din arc se desfăcu:/ Trecu în alt plan jocul. Şi dincolo de muche/ Şerpi, lauri, aur, lume şi viaţă se pierdu" (*Eva*). Sunt rememorate ca-ntr-un film de animaţie scenele anterioare: „Te vezi cu mâna-ntinsă spre-un fruct cu must de noapte,/ Trunchi tânăr de măr dulce sta trupul zvelt de vis./ Pe buzele iubitei treceau şerpi moi de şoapte,/ Aidoma cu şerpii divini din paradis.//...// Te vezi cu mâna-ntinsă spre măr şi simţi catena./ Peste zaplaz de stele priveai în jos din cer". Gestul este conştient, dictat de voinţa bărbatului: „Şi treaz de prăvălire, tu-l caţi cu-o-mbrăţişare,/ Şi-astfel te-alcătui singur din hârburi de minuni". Nimic nu i se pare puţin pentru a-i oferi femeii: „Ai jupui pământul de pajişti să-i faci rochii/ Ai sfâşia pulpane de ceruri rând pe rând,/ Râvneşti să-i scrii poemul mai lin cum deschizi ochii,/ Din înălţimi de vorbe şi albăstrimi de gând" (*Idem*). Eva a fost creată de un Dumnezeu tânjitor şi el după ceva nedefinit, şi atunci, în glumă a zămislit... „o făptură smălţată/ Cu flori, cu fragi, cu mere toată,/ Şuie, arzuie,/ Tulburătoare,/ Cu gheare de petale la mâini şi la picioare,/ Cu nou şi fraged iz de păcat" (*Petec de veche frescă*). Şi iată că: „Albă, goală, neruşinată,/ Eva zâmbea galeşă tuturor,/ Inima paradisului începea să bată" (*Idem*). Aşa se înfăţişează bărbatului: „Uimit, el se-ntreabă, ca-n vis, ce e asta?/ Bălaie şi goală, la ce foloseşte?/ Deodată privirea în miez îşi ţinteşte/ Stă gol de răsuflet o clipă: din casta/ Fiinţă-i un licăr de jinduiri ţâşneşte..." Aici se află explicarea „păcatului" biblic cu toate implicaţiile sale: „Iar Eva, pătrunsă de dulcea săgeată,/ Vărsându-şi pe spate a pletelor unde,/ Îşi plimbă surâsul cu-o graţie-nceată,/ Pe sâni, peste coapse, pe trupu-i oriunde,/ Să afle ce taină-i deschisă... şi iată,/ Ferindu-şi ruşinea cu palme plăpânde,/ Mai mult o arată decât şi-o ascunde"(*Versuri pe tabloul unui primitiv*). Gândurile bărbatului, pentru o clipă, sunt de închinare smerită, părându-i-se a desluşi un vag „nolli me tangere": „Ţie mă-nchin, trup senin,/ Albă răspântie-adâncă,/ între cerul senin/ Şi lutul ce ne mănâncă". El presimte acum destinul în „pura mireasmă a aşteptării": „Rămâi aicea viaţa întreagă,/ Unde se taie păcat cu slavă./ Şi căi potrivnice încheagă/ Un dulce popas de carne suavă (*Fecioară*). Eva îi ascultă implorarea: „îngenunchez cu gândurile sparte/ La scoarţele cu vine azurii.../ Desfă-te lin cu pâlpâiri de fluturi:/ Simt cum făclia stinsă alte dăţi/ Mi-o umple seva fără de-nceputuri/ Ca să pătrund genuni de voluptăţi/ Şi florile sărutului să-mi scutur/ Peste suave impudicităţi" (*Litanie*). Ele sunt suprema încununare a frumuseţii materiei: „Nisipul suge buzelor sărutul.../ Şi-n râvna lui spre frumuseţe, lutul/ Îţi modelează marile splendori (*Ariadna*). Din aducerile-aminte se naşte o *Romanţă veche* unde sufletul

se contopeşte cu dorinţa trupească: „Te frământam ca pe un lut/ În care doarme o tanagră/ Cu carnea aprigă şi neagră,/ Şi, iată, duhul te-a umplut./ Cu braţul galeş mă cuprinzi/ Oftezi uşor şi îmi întinzi/ Tot sufletul într-un sărut./ (Remarcaţi valoarea stilistică a unei singure acţiuni la prezent: „oftezi uşor şi îmi întinzi"...!) Cu puf de noapte pe obraz,/ îngemănaţi sub jar de lună,/ Sclipeam cu stelele-mpreună,/ Luceam cu razele pe iaz/.../ Purtai, asemeni cu sulfina,/ Plăpânda ta podoabă nouă,/ Cununi sălbatice de rouă.../ Îşi scutura pe noi grădina/ Misterioasele-i palori/ Până-mbinam târziu în zori,/ Iubirea noastră cu lumina". Răzbat, precum se vede, ecouri ale iubirii neîngăduite în paradis, bezna împletindu-se cu lumina, la scara totalităţii dar şi particularizându-se: „bălaia Eva", la razele fierbinţi ale iubirii, devine o tanagră, „cu carnea aprigă şi neagră", cu „suflet adânc întortocheat": „Cobor, dar fără teamă,-n vârtejul de capcane/.../ Dedalicul tău suflet locaş mi l-am ales/ Şi jur că niciodată din ei n-am să mai ies" (*Sonetul 11*). Replica femeii este chemare de deşert însetat, aşteptând mitologica fecundare: „Iubite, fluviu fără începuturi,/ De-a cărui apă lutul mi-a tânjit,/ Mi-e sete, intră-n sacrele ţinuturi:/ Mor îngerii şi porţile-au slăbit.// Încolăceşte-mă, tărâmul ars să-mi fiarbă!/ Inundă-mi floarea care s-a uscat,/ Şi-acoperind cu mâl pustia-mi iarbă,/ Mă rodniceşti cu-nalt păcat!" (*Dintr-o cântare a cântărilor profană – Iubita*). Glasul bărbatului are nuanţe şoptite, asemenea muzicii astrale auzită când „dă haosul din nou în muguri cruzi": „Luceafărul îşi caută pereche/ Şi carnea spaţiilor tremură... M-auzi,/ Iubita mea, grădina lumii-ntregi?/.../ Stă între noi genuna ispăşirii?/ Şi morţii frumuseţea vrei să-ţi vinzi?/ Apleacă-te pe marginea iubirii:/ Şi se prefac abisele-n oglinzi" (*Dintr-o cântare a cântărilor profană – Iubitul*). [...] Eva, cea creată în glumă de Dumnezeu, s-a îndepărtat, inexplicabilitatea faptelor ei făcând parte din structura-i misterioasă, din „dedalicul suflet" al femeii. Amintirile bărbatului sunt orgolioase: „Eu ţi-am cules, întâiul, din dinţi toţi ghioceii/ Când te topeai în braţe-mi şi-n zori nu vreai s-ajungi" (*Crăiasa de zăpadă*). Durerea se transformă în scrâşnet de gelozie: „Azi nu-mi mai vii cu albul tău jar în aşternuturi/ Şi limpezimi de ţurţuri în umerii senini,/ Ci-n fiecare noapte mâncată de săruturi/ Zăpada cărnii tale o calcă paşi străini" (*Idem*). Neputinţa de a o readuce la sine ia forma ameninţării ascunse, ironice: „Dar nu-i nimic, iubeşte, în orice chip, n-ai frică" (*Sonetul 61*). Condiţia de Adam triumfă însă, de la dispreţ la implorare şi, apoi, la regăsirea superiorităţii: „Iubirea ta, purtată-n saloane şi la curte,/ Smulsă-n alcov de pofte de colţii lor nebuni,/ Îmi stă-ntr-un peş, îngustă, cu poalele prea scurte,/ Reci drojdii de dantele pe-amare goliciuni.../.../ Dar vino cum te afli, în haina ta de crime:/ Ţi-am pregătit o alta cu străluciri de nimb;/ Veşmânt slăvit, mai trainic ca globul pământesc,/ E mantia-mi de visuri în care te-nvelesc" (*Sonetul 23*). Iertarea promisă este deplină şi supraumană: „Îmi fac din orice cuget o patimă adâncă,/ Şi-n spaţiul durerii te caut neîmpăcat./ Întorce-te din valuri, sunt ţărmul tău de stâncă,/ Chiar de-ai făcut periplul întregului păcat,/ Vom arde tot trecutul cu spaime şi ruşine/ Pe rugul bucuriei ce-ai să aprinzi în mine" (*Sonetul 58*). Chiar dacă ea s-a dezvăluit mulţimii, coborându-se la comportarea unei dansatore vulgare, dominată de sex: „Începe să culeagă văzduhul cu piciorul./ Lumina între pulpe, deschide ochii vii:/ În alba colivie a coapselor mlădii,/ O neagră porumbiţă se zbate să-şi ia zborul.//...// Nu-i dans apoi, ci spumă de val năuc. Şi cum/ O-nvolburează pânza de horbotă-argintie,/ Bacanta rătăcită e-o dulce vijelie/ De linii fulgerate printr-un vârtej de fum" (*Bacantă dansând*). Vârtejul dansului în care există şi elementul de tentaţie a zborului determină gândul dispreţuitor al poetului: „Spre cer te-mpinge sexul, cu marele azur" (*Sonetul 78*). Analogia actelor acut venerice cu multimilenara acţiune a celui ce ară, contribuie şi ea la proiectarea la scara ciclului elementelor a erosului împlinit. Dezlănţuirea aproape brutală a instinctelor face loc unei dezmierdări de inegalabilă puritate; în bărbat s-a trezit cavalerul nobil şi poet: „Domniţă a grădinii cu merele de aur,/ De-acolo ţi-ai luat sânii de mândră Hesperidă?/ Şi verzii ochi atlantici, din ce pierdut

tezaur?/ Şi părul tors din noapte, somptuos ca o hlamidă?/ Eu singur îţi ştiu taina când lung ţi-alint aleanul/ Şi trupul în sărutări ţi-l prind ca-ntr-un năvod,/.../ Mi-ai încleştat pe soartă cătuşele iubirii:/ Să-ţi cânt doar frumuseţea mi-e unica ispravă,/ Nemuritoarea-ţi formă de veci s-o-nalţ în slavă". (*Sonetul 45*). El are ochii scăldaţi de razele ceţoase ale amurgului, simţindu-şi sufletul pe deasupra morţii atunci când îi şopteşte: „Lumina cărnii tale mijea sub mângâiere/ Şi mâna mi-era plină de zâmbetele ei./ Ne-ardea în ochi de ceară un aur nou, de miere,/ Şi suflet mi-era cerul împodobit cu zei" (*Deasupra sihlei de imagini*). Îşi cere iertare, asumându-şi păcatele amândorura: „Tot ce fu somn şi beznă-i acum azur şi vis,/ Şi-n slujba ta stau puse-n genunchi – să nu le cruţi -/ Puternicele-mi viţii întoarse în virtuţi" (*Sonetul 26*). O oarecare oboseală îl îndeamnă să creadă în „Iubirea îmbătrânită" ce-şi „ia de-acum toiagul şi pleacă-ncet spre schit". Reacţia imediată este de leu mândru, imposibil de doborât: „În coasta vremii pun împotrivire/ Arunc veşmânt cărunt şi-n răzvrătire/ Logodna mea cu bătrâneţea stric.../.../ Am iar ochi cruzi de limpezi aguride:/ Prin strâmta noapte-a rochii ce te-nchide,/ Văd toată aurora cărnii tale" (*Dor de tinereţe*). Urmează un imn al învierii, al renaşterii, adevărată odă a bucuriei vieţii, pas hotărâtor al înţelegerii tainelor universale: „Ne bate primăvara în inimi! Să-i deschidem/ Lapislazulii lumii sunt toţi în ochii tăi,/ Cât negurile vieţii putem să le desfidem,/ Alt soare să aprindem pe vechile ei căi,/ E mâna ta în aer? Sau prima rândunică? E tremur lung de pleoapă? Ori gingaş flutur viu?/ Bob roşu de măceaşă mi-ntinde gura-ţi mică,/ Trunchi zvelt de măr cu roadă e trupul tău mlădiu.../ Şi înţeleg prin tine acum întreaga fire,/ M-apuc cu rânduiala din asprul univers,/ Typhonul ce sfărâmă corăbii în neştire,/ Picioru-ţi scump ce calcă o biată gâză-n mers,/ Zăpezi şi flori şi fructe în drum ţi se aştern,/ Pe rând supuse toate la ritmul tău etern" (*Sonetul 14*). Se produce o comuniune infinit superioară, pe deasupra „spaţiului" şi a „leatului": „Te înalţ din carne, frumuseţe pură;/ Te desprind din coapse moi, desăvârşire,/ Viu soseşti la mine dincolo de fire/ Zâmbet al veciei sprijinit pe-o gură./ De sub proslăvire şi închinăciune,/ Gânduri fără pată smirnă la picioare,/ Rece şi senină te dezlegi, minune,/ Dintre patimi albă şi nepieritoare.//...// Pe femeia goală altoiesc zeiţa,/ Mângâi lung tiparul formelor eterne"... (*Te înalţ*). Mânat de „duhul frumuseţii atotbiruitor", el regăseşte-n sine „un-suflet de-mpărat,/ Purtând puternic sceptru de vis şi poezie" (*Sonetul 13*). Spaima pierderii iubitei îl face să pronunţe un înfricoşat jurământ: „Pribegile corăbii te-ademenesc în zări?/ Dar n-asculta de şoapta feericei pierzări! Pentru mirajul orei nu lepăda vecia!/.../ Rămâi fără de teamă aicea, lângă mine,/ În veci mai credincioasă ca soarele de sus/ Iubirea mea nu are nici iarnă, nici apus" (*Sonetul 82*) . Învăluiţi în „misterul unei iubiri de zei/ Ce şi-au ales sălaşul în lumea trecătoare" (*Sonetul 49*) ei intră într-o „înaltă şi grea demiurgie" (*Sonetul 80*). Voinţa bărbatului capătă impulsuri noi; el vrea să scape „iubirea de pătimaşul trup": „Să te ador în suflet; doar duhul să-ţi aleg -/ O veşnică-mbinare a două raze line" (*Sonetul 81*). Condiţia de Adam „nemernic" plângând „la sacre porţi de rai" (porţi deschise atunci când doreşte Eva!) este iremediabil depăşită, bărbatul ajungând în final, ca într-o apoteoză, un atotputernic Prometeu-artist: „Nu-ţi spun nici un adio cum n-ai mai exista.../ Rămâi doar coaja celei pe care-o iau cu mine.../ Ţi-am supt adânc esenţa şi te-am golit de tine.../ Plec numai cu splendoarea şi frumuseţea ta;/ Las ochii falşi luceferi, şi iau privirea dragă,/ Las buze reci de idol şi iau sărutul lor,/ Uit sânii, duc căldura şi forma lor întreagă,/ Fur neagra avalanşă de păr când se dezleagă,/ Din trup, îmbrăţişarea de vrej ametitor.../ Zvârl inima stricată, ce-ţi şchioapătă alene,/ Cu scopuri nepătrunse ţesute-n linguşiri/ - Când prefăcute lacrimi, când râsete viclene -/ Capcană-n chip de suflet ascunsă-n amăgiri.../ Cu tot ce-am strâns din tine curat, ca Prometeu,/ Am să te-alcătui altfel, dar suflet îţi dau eu" (*Sonetul 75*). Aşadar, a doua izgonire a Evei, concomitent cu acordarea înaltei nemuriri prin artă.

Ioan Gh. Savin - Un apologet modern (I)

Amalia VOICU

În contextul revărsării timpului sacru în timpul profan, cum spunea Eliade, adică la vremea sărbătorilor creştine (Sf. Andrei, Sf. Nicolae, Sfântul Crăciun) evocăm figura proeminentă a părintelui-profesor Ioan Gh. Savin, (1885-1973), savant, teolog, profesor, publicist şi om al cetăţii, ale cărei contururi s-au mai estompat din cauza unor circumstanţe istorice mai mult decât nefavorabile, referitoare la prigoana comunistă asupra intelectualilor creştini. În general se consideră că perioada interbelică reprezintă un fel de vârstă de aur a teologiei româneşti, datorită celor care au fost slujitori prin intermediul scrisului ai Bisericii şi ai lui Dumnezeu. Scrierile părintelui Savin pot fi considerate, într-un fel, atemporale, fiindcă esenţa lor se apropie mult de ceea ce scriau odinioară Sfinţii Părinţi, iar în acelaşi timp este de o covârşitoare actualitate, prin faptul că oferă jaloane clare chestiunilor dilematice ale Bisericii de astăzi. Singurul aspect umbrit din activitatea acestui preot este faptul că lucrările sale nu au fost şi nu sunt îndeajuns de cunoscute din cauza ocultării de tip comunist. Ioan Gh. Savin este un exemplu viu, ca să ne exprimăm astfel, al cuvintelor biblice, pe care le parafrazăm aici - „Lumina luminează în întuneric şi întunericul n-a biruit-o încă!”

În afara unei erudiţii de calitate, acest intelectual de marcă a mai impus şi un model de atitudine, determinându-i pe contemporani, dar şi pe cei care îl descoperă astăzi să înţeleagă că apologetica nu înseamnă numai o etapă a istoriei timpurii a gândirii creştine, ci o stare de spirit permanentă a creştinului autentic. Domeniul pe care l-a reprezentat cu strălucire a fost apologetica, despre care el însuşi afirmă că, folosind „armele raţiunii”, oferă Teologiei acel „preambulum fidei” care „ne deschide uşa spre tainicul sanctuar al revelaţiei”. Ea nu utilizează „alte căi şi nici alte metode decât cele pe care le oferă raţiunea” şi le foloseşte „ştiinţa, ca şi filosofia” (*Apologetica* , vol. II, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2003, p. 716).

Profesorul Ioan Gheorghe Savin s-a născut în familia preotului Gheorghe Savin, paroh al bisericii „Sfinţii Împăraţi“ din comuna Jorăşti, judeţul Galaţi, la 19 decembrie 1885. Tatăl a avut 13 copii, însă numai doi băieţi au supravieţuit, Ioan şi fratele său Petre, amândoi alegând calea teologică. Petre a devenit un preot respectat, cu numeroase funcţii în Biserică, promotor al valorilor folclorului românesc, iar Ioan, după absolvirea Seminarului „Veniamin Costachi“ din Iaşi, se înscrie la Facultatea de Teologie din Bucureşti (1905-1909), unde este remarcat de marele profesor Ioan Mihălcescu (viitorul mitropolit Irineu al Moldovei) care îl propune pentru obţinerea unei burse în Germania.

Etapa „germană“ din activitatea lui Ioan Gh. Savin se desfăşoară în anii 1910-1915. După studii la Berlin, tânărul savant este atras de celebritatea marilor profesori Wilhelm Windelband şi Ernst Troeltsch de la Heidelberg. Sub îndrumarea celui de-al doilea îşi va elabora şi teza de doctorat intitulată *Die Religions inhalte eines Systems der Werte.*

Deoarece începuse Primul Război Mondial, iar România se pregătea să intre în

acest conflict, Ioan Gh. Savin este încorporat, iar după finalizarea cursurilor şcolii de ofiţeri, este trimis pe front, în calitate de sublocotent combatant. În primăvara anului 1918, după Pacea de la Bucureşti şi revenirea Basarabiei în hotarele României, este trimis la Bolgrad, unde este numit profesor de română şi germană la liceul din oraş.

În anul 1920 este chemat la Bucureşti, fiind numit inspector general la Ministerul Cultelor condus de Octavian Goga. Astfel, Ioan Gh. Savin devine un apropiat al marelui poet şi om politic, trecerea teologului la diverse demnităţi de stat fiind legată în cea mai mare parte de evoluţia politică a lui Goga. În 1937, în perioada în care Octavian Goga a devenit prim-ministru, profesorul Savin a fost numit subsecretar de stat la Ministerul Educaţiei Naţionale. Fără a fi un militant convins, Ioan Gh. Savin intră în sfera de influenţă a Partidului Naţional Creştin, condus de Octavian Goga şi A. C. Cuza. S-a menţinut însă departe de antisemitismul lui A. C. Cuza, după cum a respins şi 'arhanghelismul' Mişcării Legionare, considerând cele două doctrine ca fiind îndepărtate de învăţătura creştină. În alt plan, el devine profesor la Catedra de Apologetică a Facultăţii de Teologie din Chişinău (1927-1941), încheindu-şi cariera didactică la Bucureşti (1941-1947), de unde se pensionează în 1948. În anul 1950 este arestat şi închis, timp de cinci ani la Sighet, închisoarea demnitarilor, fără însă a fi judecat. Vina principală pentru care ajunge la Sighet ar fi fost aceea că a făcut parte din cabinetul „fascist" al lui Octavian Goga, considerându-se că a contribuit prin aceasta la „dezastrul ţării". Drept circumstanţe agravante i s-au imputat o serie de articole în care profesorul denunţa ateismul comunist, acestea fiind considerate incitări la luptă împotriva intereselor clasei muncitoare. De fapt, ca profesor la Chişinău a combătut în termeni categorici ofensiva comunismului distructiv raportat la credinţa creştină, în contextul scandalului provocat de arestarea profesorului Petru Constantinescu-Iaşi. Eliberat în 1956, profesorul Savin a continuat să fie urmărit de Securitate, agenţii acesteia constatând aparenta „cuminţire" a celui urmărit. În fapt, profesorul continua să ducă o viaţă preocupată de lectură şi scris, legăturile sale cu politica fiind apoi absolut întâmplătoare. În ultimii ani a avut din nou ocazia să publice în revistele bisericeşti unele din cercetările sale, trecând la cele veşnice pe 22 februarie 1973, la o vârstă respectabilă. Ioan Savin a colaborat la revistele „Biserica Ortodoxă Română", „Viitorul", „Fântâna Darurilor", şi ziarul „Calendarul".

Profesorul Savin a fost numit, cu familiaritate respectuoasă, „apologeticul nostru", astăzi considerându-se că, prin el, teologia fundamentală s-a conturat şi s-a definit ca disciplină de sine stătătoare a teologiei ortodoxe române. Ioan Gh. Savin a fost un „teolog luptător", după modelul mentorului său, Ioan Mihălcescu, conştientizând provocările şi chiar atacurile la care este supus creştinismul în epoca modernă. Într-o lume în care îşi fac loc tot mai mult eclectismul religios, indiferentismul, ateismul sau ignoranţa în materie de credinţă şi dogmă, profesorul Savin considera că este necesară o nouă generaţie de apologeţi, care să apere şi să clarifice lumii învăţătura lui Hristos.

Folosind „stilul" drept armă împotriva celor cu puţinătate în credinţă, Ioan Gh. Savin a pus drept principiu fundamental al operei sale cuvintele „fără confuzie", reluând astfel în epoca modernă eforturile creştinilor din primele veacuri: „Creştinismul acesta are nevoie de mai multă interiorizare. Şi, desigur, şi de o mai largă precizare. Suntem faţă de dogmele credinţei de o groaznică, aproape ofensatoare ignoranţă. Din cauza acestei ignoranţe, pactizăm cu doctrinele şi asociaţiile cele mai ireconciliabile cu creştinismul. Suntem creştini şi totuşi frecventăm, ca membri asidui, lojile francmasonice! Ne închinăm

Mântuitorului Hristos, dar în acelaşi timp o facem pe membrii devotaţi ai societăţilor teosofice, exultăm după magismul indic sau mesianismul lui Krishna-Murti! Avem în creştinism cel mai larg şi mai categoric imperativ al dreptăţii sociale şi al înfrăţirii universale şi totuşi căutăm remediile pe căile anarhiei revoluţionare, sau ne ţinem morţiş de coada ligilor internaţionale de pacificare universală". Astăzi, când o parte din populaţie se reîntoarce la un soi de obscurantism confuz, ori îşi îndreaptă privirea idolatru înspre aşa-zisele lumini (probabil ale reclamelor!) occidentale, consideraţiile acestea sunt salvatoare, şi în sensul hristic al cuvântului...

Multe din realităţile actuale se pliază, precum într-o buclă temporală, pe cele ale vremii sale: oraşele României trebuiau să constituie ţinta unei noi evanghelizări. Dezvoltându-se rapid, după secole de stagnare a fenomenului urban, localităţile interbelice cuprindeau o lume amalgamată, scindată faţă de tradiţia satului românesc, însă lipsită o identitate specific orăşenească. Această identitate se construia fragmentar, urmând, de asemenea, modele şi mode europene din acea perioadă, rezultând o imagine pitorească, dar fără coerenţă şi consistenţă. În opinia profesorului Savin, Biserica trebuia să determine această nouă categorie de oameni să redescopere valorile profunde ale credinţei ortodoxe, printr-o întoarcere spre tradiţie, însă pe o treaptă de înţelegere superioară.

Cea mai importantă scriere a gânditorului şi teologului I. Gh. Savin este *Apologetica*, un tratat despre necesitatea cunoaşterii religiei creştine, prin intermediul disciplinei logice care are drept obiect expunerea, apărarea şi justificarea adevărurilor generale ale acestei religii prin mijloacele oferite de raţiune, după cum este specificat în definiţia iniţială. Acest lucru este extrem de important în contextul dezbaterile religioase de acum, precum şi în cadrul mai larg al polemicilor dintre unii adepţi ai evoluţionismului, teorie care s-a mai învechit, şi ai creaţionismului tradiţional, polemici care şi-au găsit un punct de conciliere în noul evoluţionism creaţionist. Trebuie să deosebim, de asemenea, între apologetică şi dogmatică, prima fiind deci absolut obiectivă şi mai ales liberă de substratul confesional („Când adevărurile religiei se ignoră, ele se mistifică"). Profesorul teolog face în excurs un scurt istoric al religiilor şi combate cu tărie acel *Credo quia absurdum* atribuit lui Tertulian şi greşit interpretat.

El apără „marea dogmă şi marea minune a Întrupării şi a Răscumpărării" pe care unele curente o puneau sub semnul întrebării: „Acest amestec între magie şi religie, spune la un moment dat profesorul Savin, între Dumnezeu şi Lucifer, între Simon Magul şi Hristos, între puterea demonică şi bunătatea divină, nu înseamnă decât cea mai completă renegare a creştinismului. E apostazie directă. E separarea de Hristos şi Biserica Lui". Printre adversarii religiei creştine sunt enumeraţi ateii, pozitiviştii, materialiştii etc. Combătând argumentat pe cei care credeau într-o forţă divină, dar care o concepeau în chip sincretic, necreştin, Ioan Gh. Savin s-a aplecat şi asupra celor care se manifestau ca indiferenţi religios, sau ca atei. Această atitudine a profesorului provenea din convingerea fermă că religia nu este doar o etapă în dezvoltarea istorică a omenirii, care trebuie să dispară cândva, ci un dat fundamental al condiţiei umane: „Sentimentul religios conţine în sine elemente specifice sieşi, care nu se pot deduce din alte sentimente, să le zicem profane. Religia înseamnă, în primul rând, sentimentul de legătură personală faţă de supranatural, de transcendent... Religia nu numai că nu poate fi socotită ca o apariţie ulterioară şi secundară a sufletului omenesc, dar ea preexistă chiar formelor constitutive ale raţiunii umane, dându-le garanţia valabilităţii şi universalităţii". Cu alte cuvinte, *homo sapiens* este în mod necesar

şi *homo religiosus*.

Aceasta era deci convingerea profundă a profesorului Savin care-l face să înfrunte pe cei care, în numele unui ideal măreţ, proiectau stârpirea sentimentului religios din sufletul uman. Să nu uităm că, până la un punct, găsea asemănări între creştinism şi anumite direcţii ale ideologiei socialiste, însă numai în linii foarte generale („Din motive politice se declară adversar al creştinismului socialismul, deşi revendicările lui sunt şi în lumina creştinismului"). Din acest motiv, Ioan Gh. Savin s-a referit în nenumărate rânduri la comunismul ateist, căruia i-a subliniat caracterul fals şi metodele perverse prin care degrada sufletul omului.

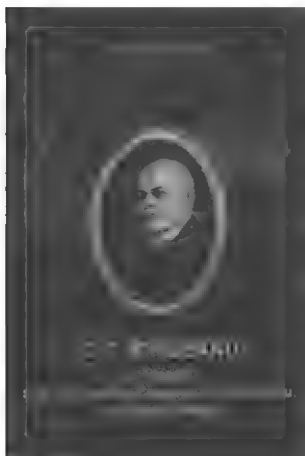
Când face referire la *religia naturală* şi la *universalitatea religiei*, religia fiind concepută precum raportul liber dintre om şi divinitate, exprimat printr-un sentiment sufletesc propriu şi manifestat sub forma externă a unui cult, are în vedere un tip de relaţie subiectivă (sentimentul religios) şi una obiectivă (cultul), din toate acestea derivând patru elemente esenţiale – Dumnezeu personal; omul, subiect al religiei; un sentiment religios; un cult, raportul extern. Mai departe, deosebit de importantă este considerată necesitatea psihologică a religiei, în lumina cuvintelor Fericitului Augustin „Ne-ai creat după chipul Tău, Doamne, şi neliniştit este sufletul nostru până se va întoarce iarăşi la Tine". Este susţinută, de asemenea, teza conform căreia fără religie n-ar exista nici societate, fiindcă omul înainte de a fi un *zoon politikon* (animal politic), este unul religios, după cum îl defineşte şi antropologia modernă, care face din sentimentul religios punctul de separare dintre umanitate şi animalitate.

În subcapitolul despre *Originea religiei*, se consideră că nu se poate vorbi de o origine naturalist-evoluţionistă a religiei, căci religia a existat odată cu omul. Ioan Savin spune foarte tranşant că *ateismul* este doar o infirmitate care poate atinge cel mult unele persoane, însă nu şi masele compacte ale popoarelor. În calitate de profesor, a fost îngrozit de modul în care se încerca în regimurile totalitare manipularea tinerilor şi împiedicarea lor în tentativa de a se apropia de Dumnezeu, pentru că ar fi devenit prizonierii unor idei înapoiate... În final şi în contextul actual amintim cuvintele Ecleziastului: „Ce a fost va mai fi, şi ce s-a făcut se va mai face; nu este nimic nou sub soare".

SCRIERI: *Biserica română şi noua ei organizare*, Bucureşti, 1925; *Cultură şi religie*, Bucureşti, 1927; *Filosofia şi istoria ei*, Bucureşti, 1927; *Iconoclaşti şi apostaţi contemporani*, Bucureşti, 1932; *Cursul de Apologetică*, Bucureşti, 1935; *Creştinismul şi viaţa*, Bucureşti, 1935; *Fiinţa şi originea religiei*, Bucureşti, 1937; *Ştiinţa şi originea religiei*, Bucureşti, 1937; *Problema cultelor în România*, Bucureşti, 1937; *Creştinism şi comunism*, Bucureşti, 1938; *Existenţa lui Dumnezeu. Proba ontologică*, Bucureşti, 1940; *Creştinismul şi gândirea contemporană*, Bucureşti, 1940; *Ce este Ortodoxia?*, Bucureşti, 1942; *Existenţa lui Dumnezeu. Probele cosmologică şi teologică*, Bucureşti, 1943; *Teologie şi istorie*, Bucureşti, 1943; *Creştinismul şi cultura română*, Bucureşti, 1943 etc. **Referinţe critice**: Dumitru Stăniloae, *Iconoclaşti şi apostaţi*, „Telegraful român", 1933, 4-6; I.Gr. Oprişan, *Iconoclaşti şi apostaţi contemporani*, „Fântâna darurilor", 1933, nr. 1; Nichifor Crainic, *Apologetica*, „Gândul nostru", 1936, 9; I. Lăncrăjan, *Cursul de Apologetică al domnului prof. I. Savin*, „Ţara noastră", 1936, nr. 1290; D. Furtună, *Un apărător al credinţei străbune*, „Moldova", 1941, 162;

DESPRE G.T. KIRILEANU

Adrian G. ROMILA

Al. Zub avea dreptate când afirma că biografia lui **G.T. Kirileanu** îi întrece opera, că viaţa sa a fost o operă exemplară. Şi pentru că puţini ştiu cine a fost G.T. Kirileanu, un distins intelectual concitadin, apropiat de opera şi de biografia sa, a scris o carte esenţializată despre vestitul editor, folclorist şi bibliotecar. Volumul lui **Constantin Bostan**, *G.T. Kirileanu. Un destin, sub semnul lui Creangă şi Eminescu, la Palatul Regal* (Piatra-Neamţ, Acţiunea), a apărut încă din 2010 sub acest titlu lung şi uşor comercial, menit să "agaţe" rapid un cititor interesat. Volumul nu a fost semnalat prea vocal, la timp, în afara oraşului a cărui bibliotecă poartă exact numele personalităţii subiect. El însuşi director de ani buni al Bibliotecii Judeţene din Piatra-Neamţ, Constantin Bostan a dorit să dea un eseu despre Kirileanu care să spună, în puţine pagini, ce era mai important despre activitatea şi etapele existenţei celui ce a lăsat instituţiei nemţene cea mai valoroasă colecţie de publicaţii. Şi a reuşit, din plin, astfel încât acum fostul cărturar din Broşteni are o carte de vizită în plus.

Parcursul biografic al lui G.T. Kirileanu, destul de sinuos şi neaşteptat (inclusiv la capitolul strămoşilor şi al naşterii), a fost marcat de câteva "neajunsuri" care au contribuit la discreta sa anvergură naţională: sărăcia, boala, originea simplă, modestia excesivă, moralitatea înaltă, apolitismul. Printr-o documentaţie atentă, prin interpretarea şi corelarea informaţiilor şi prin punerea lor într-o "poveste" coerentă, C. Bostan a recompus acest parcurs fragmentat. Licenţiat *magna cum laudae în drept*, la Iaşi, la 1900, după o copilărie şi o adolescenţă dintre cele mai grele (s-a născut în 1872, într-o familie de ţărani munteni cu origini preoţeşti), cărturarul muntean a căutat mult timp să-şi facă un rost legat de cultură şi de oamenii din mijlocul cărora a plecat. Fascinat de Creangă, de Eminescu şi de folclor, Kirileanu s-a apropiat de junimişti şi mai ales de Titu Maiorescu. Acesta îl numeşte ajutor de judecător la Iaşi, post în care, datorită schimbărilor şi intrigilor politice, nu stă decât puţin timp. Prietenia cu Maiorescu, însă, va rămâne. Urmărit de un nemeritat ghinion, nici alte încercări de a se aşeza profesional nu-i reuşesc, aşa încât marea cotitură a anului 1905 e binevenită. Ca "şomer de lux" şi "virtual dezrădăcinat al meleagului natal", cum îl numeşte autorul, propunerea lui Louis Basset (secretarul particular al lui Carol I) de a veni la Bucureşti, pentru a se ocupa de biblioteca regală şi de alte chestiuni de secretariat (editarea monografiilor moşiilor regale, redactarea corespondenţei şi a unelor discursuri ocazionale) cade ca o mană cerească. Pentru Kirileanu era o ocazie de a-şi asigura existenţa, de a cunoaşte oameni importanţi, de a sta în preajma regelui (care îl şi primeşte empatic într-o scurtă întrevedere) şi de a avea acces la documentele din Biblioteca Academiei. Singurătatea şi alte impedimente vor fi compensate din plin, căci, spune C. Bos-

tan, "își va converti aceste infirmități sociale și afective într-o superioară dragoste pentru întreg spațiul românesc, adăpându-se cu nesaț – întreaga viață – din izvorul viu al valorilor noastre, desfășurând o mereu neobosită activitate în numele propriilor crezuri de echitate și progres".

Deși, conform aceluiași autor, această activitate nu-i va aduce lui Kirileanu înălțări în rang sau venituri mari, ci dimpotrivă, un surplus de irosire și înstrăinare, va fi, totuși, rodnică în planul documentărilor personale, al contactului cu manuscrisele, articolele și cărțile dorite. Când, în 1935, Carol al II-lea îl va îndepărta de la secretariatul fundației "Ferdinand I" (ostilitatea regelui provenea și din contrastul profund dintre rigoarea morală a cărturarului muntean și escapadele prințului risipitor), Kirileanu se va retrage la Piatra-Neamț, la 63 de ani. Acolo își va construi o casă, lângă cea cumpărată pentru familia fratelui său, Simion, decedat, unde se va ocupa de nepoții după frate și unde va adăposti o bibliotecă de aproape 30.000 de volume (achiziționate cu greu, în timp). Între ele, și o *Cazanie a lui Varlaam*, de la 1643. Îl va edita profesionist pe Creangă, respectând manuscrisele originale (editase, mai înainte, împreună cu I. Scurtu, publicistica lui Eminescu și publicase în "Șezătoarea" și în "Convorbiri literare" texte folclorice), va purta corespondență și își va pune ordine în documentele personale care scăpaseră de război și de desele mutări. În anii '50, micile șicane ale regimului comunist nu-l vor afecta prea tare pe apoliticul Kirileanu, căci, octogenar și total dezinteresat de orice fel de partizanat, va fi apărat de însuși Petru Groza. În 1956 donează fondul de carte bibliotecii din orașul care i-a găzduit bătrânețea și, în cele din urmă, trece la cele veșnice, în toamna lui 1960, după ce fusese vizitat în scopuri științifice de somități ca Iorgu Iordan, Gabriel Ștrempel și Alexandru Rosetti.

Aș remarca în eseul biografic al lui C. Bostan câteva curajoase puneri la punct. Mai întâi, cea despre injustiția înlăturării lui Kirileanu ca autor al editării publicisticii eminesciene, în 1905, și trecerii sale de către coautorul I. Scurtu doar ca administrator și transcriptor de texte. Apoi, polemica avută cu autorii ediției de "opere complete" ale lui Creangă, Șt.O. Iosif și Ilarie Chendi, care ardelenizaseră nepermis în 1902 limba marelui povestitor moldovean. O va reface Kirileanu în câteva ediții succesive (ultima – în 1959), spre aprecierea multor confrați. Dar, deplânge C. Bostan situația, nu va da și o monografie Creangă, dintr-un exces de scrupulozitate și modestie scriitoricească. „O monografie Creangă, notează Bostan, ar fi avut – suntem siguri – substanță și culoare, înscriindu-se ca un reper dintre cele mai temeinice în bibliografia autorului și istoria noastră literară".

Ultimul capitol al cărții *Și totul - în tăcere!* semnalează aspecte aproape necunoscute despre abilitățile intelectuale ale cărturarului Kirileanu (etimolog, istoric, comentator de concerte simfonice, susținător material al multor proiecte culturale, posesor de informații inedite și prețioase în varii domenii), arătând că provincia și retragerea în sihăstria autoimpusă din munții Neamțului nu era decât o cale specifică, nu o ratare. Și mai e ceva: așezarea lui "Moș Ghiță" sub auspiciile unui veritabil destin, unul "în tăcere": "nu putem să nu gândim la rosturile cele ascunse ale vieții, la căile sale (cu noian de meandre, suișuri și coborâșuri) parcurse, iată, sub semnul unui destin de excepție". Unul aproape de literă și de cuvânt, cum îi stă bine unui cărturar adevărat.

Cu *Anexele* care cuprind câteva scrisori și însemnări autobiografice ale lui G.T. Kirileanu, C. Bostan a dat o carte care, în ciuda dimensiunilor modice, nu va putea fi ignorată de viitorii preocupați de subiect. Ca să nu mai spun că, acum, G.T. Kirileanu a primit monografia pe care o merita.

Roland Barthes: Între profesorul N.I. Popa și romancierul Renaud Camus

Luca PIȚU

Episodul românesc al lui Roland Barthes? O să-l reconstituim, acum, dinspre două cărţi cu statut osebit: una, ficţionala, a lui Renaud Camus; cealaltă, o istorie a Institutului Francez din România. O vom face în mare grabă, mai mult pentru a semnala niţcai bibliografie rară doctoranzilor neplagiari ai avenirului ce încă nu ne paşte la cotitură.

Începem prin a preleva şi înromâniza pasagiul despre Roland Barthes din ficţia lui Renaud Camus[1], intitulată *Roman Roi* (Regele Roman/Romanul rege)[2], Editions P.O.L[3]., 1983, pp.498-499:

„Ciudat lucru, singurul suflet viu, cel mai viu în orice caz, pe care îl las în urma mea la Back[4], cu un regret ce şi acum îmi e dureros, este cel al unui franţuz, Roland B[5], întâlnit, şi el, la cafeneaua francezilor, în iarna asta. Bietul de el, nu va fi cunoscut un Back prea vesel! E bibliotecar adjunct la Institutul de pe strada Voslar şi lector la Universitate. Avem aproape exact aceeaşi vârstă, doar zece zile diferenţă între noi, nu şi-a cunoscut tatăl, ucis într-o bătălie navală la mai puţin de un an după ivirea sa pe lume, a fost crescut de maică-sa, a petrecut luni multe prin sanatorii. Atâtea coincidenţe nu ar fi fost de-ajuns, desigur, să provoace afecţiunea noastră mutuală, ce e mare... Am petrecut lungi momente împreună în ultimele luni. S-a mutat, oarecum, la mine, pe strada Doneck. L-am dus de vreo câteva ori la Palat. Gândeam că poate să-l intereseze pe Roman, să-l distragă, să-i vorbească despre Franţa de astăzi. Ceea ce s-a şi întîmplat. Şi Diana a manifestat prietenie pentru el. Dar nuanţe infime l-au înscris mai degrabă în curentul de simpatie al lui Roman[6]. Nimeni nu poate fi în aceeaşi măsură prietenul acestor soţi, iar Diana[7] tinde, fără ca probabil să-şi dea seama, să ţină cu subtilitate la distanţă bărbaţii şi femeile de care se simte Roman apropiat, graţie gusturilor, intereselor, conversaţiei. Franţuzul le plăcea totuşi la amîndoi. Am avut, din ianuarie încoace, multe seri liniştite în micul salon albastru, singuratici în Palatul silenţios prea puţin păzit, gol, unde noul meu prieten şi cu mine trebuirăm să înaintăm singuri prin o mulţime de camere pustii şi în care nu mai rămăseseră decât puţini servitori, dintre care majoritatea, cu siguranţă, erau ciripoi ai poliţiei. Îl bănuiesc pe RB că este cît de cît marxist. Însă la el asta o alegere mai degrabă filosofică decît politică. Ne întreţineam cu

N. I. POPA
(1897-1982)

el despre teatrul antic şi despre Gide, deşi Dianei îi plăcea să-l facă să vorbească, în treacăt, despre Brecht ou despre Sartre. Nu se va şti niciodată cît de lenevoase şi docte fost-au ultimele noastre colocvii de la Palatul Regal, prezentate astăzi, fără îndoială, drept nişte conspiraţii infame împotriva clasei muncitoare. Sărmana clasă muncitoare!".

Trecem, de data asta, la studiul lui André Godin: *Une passion roumaine. Histoire de l'Institut Francais de Hautes Etudes en Roumanie (1924-1948)*, L'Harmattan, 1998, de unde vom prelucra sârguincios datele relative la relaţia profesională a tînărului Roland Barthes, lector la Universitatea din Bucureşti, cu Iaşii culturali în general, cu profesorul N.I.Popa (editorul lui Gérard de Nerval şi prof important la Universitatea Cuzană de pe Bahlui) în particular. Cîteva cuvinte despre Institutul Francez de Înalte Studii, André Godin şi Alphonse Dupront le vom spune de pe acum.

Când este înfiinţat Institutul? În 1924, graţie cooperării dintre Henri Focillon, istoric al artei, doctoral Jean Cantacuzène şi Jean Marx, un înalt funcţionar francez. Apogeul l-a cunoscut sub directoratul lui Alphonse Dupront, cel care avea să-i selecteze pe marii bursieri români susceptibili de trimis la studii în Franţa (de-ar fi să amintim doar de Eugen Ionescu, Dumitru Păuşeşti sau Emil Cioran). Sfârşitul său vine sub directoratul lui Philippe Rebeyrol, odată cu denunţarea unilaterală a acordului cultural franco-român în noiembrie 1948 şi închiderea definitivă a Institutului în 1950, la începutul Obsedantului Deceniu.

André Godin, dumnealui, e, ca să spunem aşa, discipol eliadian, istoric al religiilor şi dânsul. A fost director de cercetări la CNRS şi director al Centrului de antropologie religioasă europeană de la Scoala de Înalte Studii în Ţtiinţe Sociale, unde i-a succedat lui Alphonse Dupront. A predat, după Loviluţie, şi la Şcoala doctorală din Bucuresti. Înainte de a scruta, dinspre André Godin şi corespondenţa păstrată la Quai d'Orsay, activitatea lui Roland Barthes în Bucureşti şi împrejurimi, başca schimburile de misive cu decanul Facultăţii de Litere din Iaşi, să vedem cine fu, *ante annum Domini* 1950, decanul acesteia din urmă, N.I. Popa. Frate bun cu dramaturgul Victor Ion Popa[8], făcuse dumnealui o parte din studii în Hexagoneria Interbelică, unde îngrijise chiar un tom dintr-o ediţie de opere complete nervaliene. În 1937, era pe punctul de a concura cu George Călinescu pentru un post de conferenţiar la Universitatea Cuzană. Pe la 1944 semna, împreună cu mulţi intelectuali ai vremii, apelul, adresat Mareşalului Antonescu, pentru ieşirea României din rezbelul mondial secund, gest de curaj ce-i aducea, mai tîrziu, dacă nu simpatia, cel puţin o relativă toleranţă a bolveşevicioşilor locali faţă de el, căci nu-l împiedicau în carieră, lăsîndu-l şi în post decanal pînă spre 1950. Apoi, triumfând multilateral «Maxim Gorki», adică Institutul de Limba Rusă, idiomurile occidentale fiind scoase din curicula universitoantă sau marginalizate, francizantul nostru urma să predea vreo zece ani istoria literaturii române din veacul al nouăşpelea, cu insistenţă pe Alecsandri şi comediile sale chiriţiene, obligat, umilire mare, să le interpreteze ca satire ale francofonfiei. După acest surghiun siberiano-jdanovian, reînfiinţa secţia de franceză, îi aducea acolo pe Val Panaitescu, Vanda Leviţchi, Maria Carpov, Silvia Buţureanu, Elvira Goldmann, Rica Ionescu sau Măriuca Gonciariuc, alături însă de multe „nume“ de la «sorbonica» din localitate. Universitar adevărat, prin ţinută vestimentară, stil de adresare, cursuri, relaţii cu studenţii şi colegii. Nu publica decît studii de specialitate în reviste de profil, ce i s-or învolumat, prefaţate de Gheorghe Drăgan, postumamente. În antologia ieruncianǎ a ruşinii nu e găsibil alături de colegii săi, mai adaptabili, Constantin Ciopraga, Al.Dima sau semiculturalizatul G.I. (iubitul lui Mitrea Cocor, greu dedecanizabilul, şi doar prin pensionare tardivă). Nici membru partinic nu fusese. Mi-a spus-o, foarte discret, un pic înaintea colocviului de admitere la doctorat, văleat 1976, când mă întreba dacă-mi efectuasem stagiul militar şi membream pecereşte. Îi răspundeam că nu am ambiţii decât strict profe-

sionale, aşa că nu văd de ce aş împinge la şareta Pars Pro Toto câtă vreme pentru o modestă carieră încă nu e nevoie de carnet cârmâziu. «Nici eu nu sunt», mi-a şoptit el în treacăt. Aveam să aflu că se afla şi în nu ştiu ce consiliu eparhial, onoare la care nu râvneau bezbojnicii locului. Rămăsese însă cu prudenţa, moştenită din Obsedantul Deceniu Stalino-Dejian, de a adresa mesajele din condica-registru a catedrei «tovarăşului coleg» Ixulescu, Igreceanu sau Cutărică. Oral însă, domnea pe toată lumea. Fusese o vreme şi director al Teatrului Naţional din Iaşi. Omologul moldav al napocanului Henri Jacquier, ce mai tura-vura! Mă bucur că l-am cunoscut, că m-a recunoscut acceptîndu-mă la doctorat, că am dat oralul admiterii la faculate cu el (dar, din păcate, şi cu Alfred Jeanrenaud, şeful catedrei de socialism scientific de la Politehnică, om totuşi insensibil la pile şi hipercorect la notare).

Fiind, între 1947 şi 1950, decan al Literelor, la Iaşi existând şi centru cultural francez, era normal să-l cunoască pe tânărul bibliotecar al Institutului Francez din Bucureşti, lector la Universitatea din zonă, conferenţiator pe teme literare şi culturale, inclusiv muzicale, oriunde era solicitat. De aici importanţa cărţii lui Godin şi valoarea misivelor schimbate de cei doi, N.I.Popa şi Roland Barthes, păstrate în arhivele Ministerului francez de Externe. Le vom extrage substantifica măduvă, în rîndurile ce urmează, *ad usum alumnorum pigrorum Valachiae Postmodernae*. Şi cu speranţa că alumnii harnici vor căuta, prin biblioteci, originalul cărţii, nu modestele – dar genialele – noastre înromânizări.

Portretul, emoţionant, implementat lui N.I.Popa de istoricul André Godin, sună aşa:

„Şi imediat după asta, francofilul nostru profesor enunţă în câteva fraze, foarte simple dar cu atât mai răscolitoare, una dintre cele mai emblematice declaraţii de umanism pe care le-am putut citi în documentarea noastră. Păstrează, ea, mărturia unei dublu devotament ce aduce onoare unui bărbat şi colegilor săi, acelora măcar ce au ştiut sau au putut să-i rămână credincioşi, fie şi numai în tainiţele duhului şi inimii lor:

Voi depune, prin urmare, în birou-mi cele 190 de lucrări, într-un dulap al Centrului Cultural Francez. Vă pot asigura că aceste cărţi or să circule. Biblioteca mea personală stă mereu la dispoziţia studenţilor. Va sta şi mai mult dacă va fi în compania cărţilor voastre.

Marele profesor din Iaşi îi reprezintă pe toţi aceşti oameni din România, ignoraţi de istoria mare, fideli pur şi simplu unei prietenii împărtăşite de atâţia ani. Majoritatea acestor francofili rămas-au insensibili la matracajul masiv al ziarelor şi radioului de stat ce, începînd din 21 noiembrie, încercau să justifice nejustificabilul: denunţarea unilaterală a acordului cultural franco-român de 1939…“[9]. Şi aşa mai departe, tot mai departe.

Întâia dintre misive provine de la N.I.Popa, pe 11 martie 1949 el mulţumindu-i lui Roland Barthes pentru trimiterea de cărţi hexagonale, apoi felicitându-l pentru numirea-i recentă ca ataşat cultural şi adăugând comentariul subsecvent: „Sunt convins că veţi găsi mijlocul de a restabili relaţiile culturale dintre ţările noastre, în spiritul unei colaborări inspirate de comunitatea ideologiei noastre progresiste. Pot să vă asigur de concursul meu cel mai devotat în tot ce priveşte reluarea acestor relaţii. De altfel, micul lot de cărţi clasice pe care excelentul meu colaborator, domnul Robert Drisse, a binevoit să-l lase în depozit la mine, pentru uzul studenţilor, circulă mult printre ei şi asigură prezenţa unei Franţe pe care ne-ar plăcea să o vedem ceva mai suplă“.[10]

Ultimul paragraf al scrisorii, observă historicul, încearcă să schiţeze un tablou, cât de cât optimist, al viitorului: secţia de franceză e „la fel de activă ca pe vremuri, în ciuda câtorva dezerţiuni printre studenţii anului întâi“. Cu toate că se resimte o lipsă dureroasă a periodicelor de specialitate, „rectorul nostru, plin de solicitudine faţă cu reînnoirea bibliotecilor de aici, ne asigură că vom putea, în curând, da comenzi de cărţi din Franţa…“.

Documentaţia lui Godin e lacunară şi aici, fiindcă misiva păstrată de la Roland Barthes, din 3 iunie 1949, răspunde la nişte puncte nemenţionate în scrisoarea precedentă. Ea începe cu o mărturisire de încredere în viitor, deci în schimburile culturale dintre cele două ţări prietene: „Sunt convins că strădaniile dumneavoastră, aş putea spune chiar ale noastre, vor fi încoronate într-o bună zi de succes; de-ajunsu-i să fii răbduriu şi atent“[11].

În aşteptarea unor zile mai bune, binevoiască domnul decan Nicolae Ion Popa să transmită rectorului respectuoasa gratitudine a lui Roland Barthes. Pentru bunul motiv că are o grijă activă de acele cărţi în circumstanţe când altora le-ar fi părut prematur să o facă. Mai mult, N.I.Popa ar putea lua la el cărţile donate şi utile propriilor cercetări de istorie litearăhexagonală. Ar fi un mod de a ocoli refuzul guvernamental persistent faţă cu o donaţie considerată atentatorie la suveranitatea naţională a Republicii Populare România. Cărţile ar fi depozitate, urmând această cale, cu titlu totalmente personal. Decanul nu ar avea de dat socoteală nimănui, Roland Barthes insistând, ca şi cum ar fi fost vorba de a învinge rezistenţele previzibile ale corespondentului său, asupra onestităţii procedeului: „Veţi fi custodele lor, cu unica obligaţia de a-i face să profite de ele, cu titlu personal, când va fi posibil, pe unii dintre studenţii dumneavoastră, apoi de a le remite seminarului de franceză, cînd situaţia generală o va îngădui. Interesul nostru este ca aceste cărţi să folosească, cestiunile formale contînd prea puţin“[11].

Ultima misivă găsită de André Godin în arhivele Institutului Francez de la Bucureşti îi aparţine lui N.I.Popa şi datează din 6 iulie 1949. Conţine o confirmare de primire şi călduroase mulţumiri pentru o ladă cu 96 de volume. Meticulos ca de obicei, profesorul ieşean relevă câteva anomalii în legătură cu lista de titluri anexată coletului. Le atribuie similitudinii copertelor de cărţulii din colecţia «Que sais-je?». Cel puţin două titluri din ceea ce va fi fost ultima aprovizionare livrescă datorată junelui Roland Barthes merită semnalate. E vorba de Marcel Raymond: *De Baudelaire au surréalisme*, şi de Albert Béguin: *L'Ame romantique et le rêve*, traduse mai tîrziu, prin Anii Şaptezeci la Editura Univers, în colecţia „Studii“, obligatorii, şi până atunci, în toate bibliografiile doctorandine serioase din branşă.

Curajoasă i se pare lui André Godin şi reacţia lui N.I.Popa la ştirea pe care i-o transmitea Roland Barthes, într-o scrisoare pierdută, că împotriva sa se emisese un aviz de expulzare din România pe data de 10 iunie 1949. Mirare, dezaprobare, încredere ar putea fi cuvintele rezumatoare ale impresiilor marelui universitar ieşiot, căci iată ce spune: „Marea mea bucurie a fost stricată de veştile foarte melancolice pe care mi le transmiteţi. Mă uluiesc mult, deoarece ştiam că vă bucuraţi de încrederea mediilor noastre oficiale. Vi se recunoştea pretutindeni tactul şi acţiunea foarte eficace în rolul acesta ingrat de intermediator între două ţări, mai degrabă între două guverne. Inutil să vă mai spun că e o eroare pe planul travaliului de reluare a relaţiilor, unde trebuie să fii, conform propriilor dumneavoastră vorbe, răbdător şi atent. Nu am pierdut încă toate speranţele că veţi continua să rămâneţi în România şi continuu să cred că vom putea relua acele relaţii normale ce vor îngădui cărţilor voastre să devină cărţile Bibliotecii voastre de la Facultate...“[12]. În Bucureşti totuşi, la începutul verii lui 1949, responsabilii francezi erau departe de a împărtăşi aceste „speranţe voluntariste“, căci, încă de pe la jumătatea lunii iunie, Roland Barthes era convins că lucrările oferite universităţilor valahe nu mai aveau nici o şansă de a fi distribuite dinspre Institutul Francez, oficial sau oficios. Cărţile cele mai preţioase fuseseră deja reexpediate în Francia, iar o bună parte din cele 45 000 de volume urmau să ia aceeaşi cale, înaintea definitivei închideri a faimosului Institut, odată cu intrarea României, satelitizată moscoveşte, în deceniul de care dă seama, şi încă exemplar, Dorin-Liviu Bîtfoi prin *Aşa s-a născut omul nou*, opul său mereu neegalat.

NOTE:

1.Prozator şi diarist hexagonal, gheu de felul său şi, înainte de 1980, anul morţii lui Roland Barthes, amic apropiat al acestui structuralist cu final de gândirostivieţuire „antimodernă“ (de-i dăm, şi-i dăm, crezare lui Antoine Compagnon). De altfel, RB i-a şi prefaţat lui Renaud Camus cronica autobiografică *Tricks*, însumînd fragmente poponautice de o sinceritate, de o cruzime derutantă la acea dată, văleat 1979. Implicat va fi fost dumnealui, la începutul noului mileniu, într-un scandal mediatic după ce lansa, într-unul din jurnalele sale, o *bombe à merdre* către France Culture, post acuzat de a promova, intergaşcalmente, numai apartenenţi la o anumită comunitate etnico-religioasă, sfidând astfel sfintele principii republicane ale laicităţii şi individualităţii. Dar îi venea în ajutor condiţionat eseistul Alain-Finkiel Kraut. *Ainsi va la vesse du monde, eh oui.* Înainte de asta însă, la oarece timp după Loviluţie, săvârşea Renaud Camus o călătorie prin România iliesciană şi o consemna în *La Guerre de Transylvanie* (P.O.L., 1991), unde îşi notează impresii de contact din marile noastre oraşe culturale ori despre Maramureş, Siebenbuergen, mănăstiri, capitala ca spaţiu al boschetizării şi marocanizării societăţii româneşti, Claude Karnoouh ca apărător al dreptului faurissonian la rostire, Valeriu Stancu ot Iaşi ca neîntrecut gastronom al Moldaviei Iaşiote, despre timiditatea gheilor locali, branletele colective de la Băile Griviţa ş.a.m.d.. Comparaţia cu *Rhapsodie roumaine* a lui Dominique Fernandez, scrisă ceva mai tîrziu şi cu iconografie de mare calitate, îi e defavorabilă totuşi.

2. Roman borgesian, la o adică (inspirat de povestirea Tlon, Uqbar, Orbis Tertius), sau istorico-fantastic, de ce nu? Ba şi geografico-fantastic dacă ne luăm după harta din primele pagini, unde România şi Ungaria figurează la sud de Dunăre, numită Auster, iar întreg teritoriul valahic e botezat Caronia, cu provincii precum Noua Bacie, Bacia Veche, Voldavia Mare, Voldavia Veche, Silvestria, Estenia, Ruselia, Rusenia, Solvenia, La Vésanie, Le Horla (reverenţă către Maupassant), capitala, situată în centrul ţării, cam pe unde s-ar situa Vaşarheiul Mare, chemîndu-se Back. Bun cunoscător al istoriei româneşti interbelice şi imediat postbelice, Renaud Camus o fantastizează elegant. Forma ca deformare, vorba lui Marian Popa. Mai ales în ce priveşte întâmplăturile dinastice cu Carol I, Carol al II-lea, Principele Nicolae, Marele Voievod de Alba Iulia Mihai, reginele Elisabeta, Maria, Elena, guvernarea antonesciano-legionară, frontul de est, ocupaţia sovietică a Caroniei, bolşevizarea, abdicarea regelui Mihai. Dar nu numai.

3. P.O.L. este şi editura unde şi-a publicat Dumitru Ţepeneag o parte din romanele sale. Directorul ei ar fi botezat-o pe fetiţa editatului său. Aşa merge vorba, dar nu punem organul manual în focul ordaliei.

4. Capitala imaginarei Caronii, situată cam pe unde se află realul Tîrgu-Mureş.

5. Roland Barthes, desigur, confundat deseori, în rândurile studenţimii hexagonale de acum un deceniu, cu portarul fotbalistic Fabien Barthez.

6. Regele Mihai, fireşte.

7. Consoarta ficţională a Regelui Mihai.

8. Cel cu *Tache, Ianke şi Cadâr*, dar şi auctorele romanelor *Floare de oţel + Velerim şi veler Doamne.*

9. André Godin: *op.cit.*, p. 218.

10. *Ibidem*, p.223.

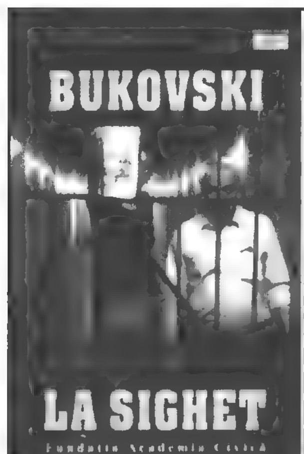
11. *Ibidem.*

12. *Ibidem*, pp.223-224. Întrebarea pe care ne-o punem, măcar că în notă infrapaginală, este aceea despre legătura dintre atitudinea rezervată, politicoasă, prudentă, în felul ei curajoasă, a profesorului N.I.Popa şi ceea ce, în *Gândirea captivă*, Czeslaw Milosz, inspirat chipurile dintr-o carte a contelui Arthur de Gobineau, teoretizează despre *ketman* ca astuţie, clădită pe mult chin psihologic, de fentare a cenzurilor ideologice sau teocraticeşti din regimurile câtuşi de puţin deschise. Mi-amintesc, aici, de o conversaţie cu lusofonul, cromanistul, cu admirabilul Marian Papahagi, în casa cestuia de la Cluj + în prezenţa americanistului Liviu Cotrău, anterioară Loviluţiei şi relativă la un interviu dat de un scriitor din DDR, din Germania Estico-Sovietizată, unei publicaţii literare portugheze. Cuvântul drag lui Milosz ne venea imediat pe buze, ba îl şi adaptam sistemului limbii materne, dotându-l cu infinitiv scurt *a ketmaniza*, şi infinitiv lung substantivabil, *ketmanizare*. Îmi mai amintesc şi de lectura recentă (dar neîncheiată încă) din jurnalul evreului marxist Emil Dorian, acoperind anii 1949-1955, atât de anevoioşi pentru gânditul liber şi circulaţia cărţilor francezăşti, jurnal secret, scos clandestinamente din România, întitulat *Cu fir negru de arnici* şi publicat anul trecut la Editura Compania. Chiar şi un ignorant al ketmanologiei nu poate să nu observe, lecturându-l, discrepanţele dintre paginile scrise, chinuit, în limba de lemn a vremii dejiste, poate de teama eventualei confiscări, şi cele despre anotimpuri, natură, griji medicinale, odrăslite cu talent, firescamente. Redactor la publicaţiile pentru copii, are necazuri cu o poezie despre fluture, mereu refuzată de instanţele superioare pe motiv că, în URSS, există o campanie, la nivel de *Pravda*, împotriva insectelor dăunătoare agriculturii colhozizate. Nici măcar prietenia cu Paul Cornea, mare politrucian la data ceea, nu-i iaşte de folos, aşteptându-se cîteva luni bune verdictul CC al UTM, dumnezeul golemului numit revista *Licurici.*

(Din volumul *Buchetul cajvanastratineriilor frecvente*,
în curs de apariţie la editura „Opera Magna“)

EDITURA *FUNDAȚIEI ACADEMIA CIVICĂ* ȘI VALORILE MEMORIEI NOASTRE

Vasile IANCU

Cu ceva timp în urmă, scriam despre prestigiul *Memorialului de la Sighet*, instituție de rang cel puțin continental, nominalizată – repetăm – de către Consiliul Europei printre primele trei locuri de cultivare a memoriei europene (*Memorialul de la Sighet sub perfida tactică a eludării*, Convorbiri literare,dec.2011). Dar, ca și în cazul excepționalului serial documentar de televiziune „Memorialul durerii", realizat de **Lucia Hossu-Longin**, mulți ani împins spre difuzare, chiar la televiziunea publică, la ore pentru insomniaci, doar-doar, va trece neobservat, și *Memorialul de la Sighet*, cu întregul său complex de programe, e tratat, încă, de multe instituții de cercetare academică, cultural-educative și de învățământ, ca un fapt marginal. Mai curând vin la Sighet cercetători străini, interesați să cunoască, să studieze tragismul poporului român în regimul comunist, mai degrabă iau calea Sighetului turiști (cultivați, desigur) din afara granițelor României. Din nefericire, nu e prima oară când noi înșine ne ignorăm valorile și descoperim, cu uimire ipocrită, că alții ne știu mai bine creațiile materiei cenușii autohtone. Și le prețuiesc cum se cuvine, le valorizează, le răsplătesc. Oare boala asta e nevindecabilă?

În textul pomenit, consemnam, între altele, și câteva împliniri editoriale ale *Fundației Academia Civică*. Reamintim că aceasta e parte integrantă dintr-o complexă triadă instituțională: Fundația A.C., *Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței* (care, în 2013, a marcat un jubileu remarcabil - 20 de ani de la întemeiere) și *Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului*. Același prob, tenace și admirabil **Romulus Rusan**, scriitorul și fondatorul, alături de **Ana Blandiana**, a acestor unice așezăminte, ne-a făcut onoarea de a avea spre lectură trei noi volume importante: *Bukovski la Sighet* (Colecția Istorie orală, ed. a II-a), *Alexandru Zub la Sighet* și *Sfinții pe care i-am întâlnit*, un dialog între Nistor Man și Traian Călin Uba, între un fost deținut politic în pușcăriile comuniste și un jurnalist al istoriei orale. Toate trei sunt editate de Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului.

Despre Vladimir Bukovski, unul dintre cei mai puternici disidenți din lagărul sovietic, de o demnitate și un curaj pilduitoare pentru orice om de pe planeta asta care vrea să se respecte, se știu câteva lucruri din biografia sa, pe cât de dramatică, pe atât de fascinantă. O complexă ființă gânditoare, un om liber cu adevărat.

La întrebarea *cine este el*?- prefațatorul Romulus Rusan scrie: „Un oponent, un re-

zistent, un disident, un eretic, un nonconformist, un luptător pentru drepturile omului, un cercetător, un analist, un politolog, un profet sau, pur şi simplu, un om care gândeşte cu propriul cap, respingând modele, modelele şi compromisurile". Cred că toate aceste trăsături la un loc îl definesc. Se observă personalitatea acestui bărbat, fie şi parţial, din comunicarea sa ţinută la Simpozionul de la Memorialul Sighet din 6 iulie 2002, din conferinţa „Sistemul dublelor structuri, dublului limbaj, dublei conştiinţe", susţinută la Şcoala de vară de la Sighet, din dialogurile cu mulţi dintre participanţii la simpozion (elevi, studenţi, istorici etc.). Reproducem câteva pasaje care îl pun în lumină pe lucidul, necruţătorul analist al istoriei bolşevice, al istoriei comuniste şi postcomuniste Vladimir Bukovski: „Aveam 14 ani când a avut loc al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, unde Hruşciov a dezvăluit crimele comise de Stalin. Am aflat la vârsta de 14 ani, şocat fiind, că în Uniunea Sovietică 40 de milioane de oameni au murit fără motiv, nevinovaţi. Şi, mai mult decât atât, că toţi ceilalţi participaseră la crimă, într-un fel sau altul"; „În 1992, comuniştii din Rusia au revenit şi l-au acuzat pe Elţîn că vrea să-i obstrucţioneze politic, făcând o plângere împotriva lui la Curtea Constituţională a Rusiei. Abia atunci, cei din guvernul Elţîn s-au speriat, iar adjunctul lui Elţîn m-a sunat la Cambridge pentru a-i ajuta în acest proces. Am fost de acord să revin, cu condiţia să fie deschise arhivele. Am venit la Moscova, am devenit oficial expert la Curtea Constituţională a Rusiei, iar arhivele au fost deschise. Atunci am descoperit în arhive că majoritatea forţelor politice din Vest colaboraseră cu Moscova. Unele din ele în secret, prin intermediul K.G.B., altele mult mai direct. Nu le plăcea, deci, ca aceste pete să fie făcute publice. Din cauza atitudinii egoiste a Vestului, încă ne confruntăm cu un fel de monstru care nu e chiar comunist, şi care, totuşi, păstrează multe din principalele caracteristici ale fostului monstru comunist, iar lumea se va confrunta cu el încă 30 de ani"; „Niciuna dintre toate ţările ex-sovietice nu este total independentă faţă de Rusia. Nici Moldova"; „Războiul cu Cecenia este, deci, cel care a adus KGB-ul la putere în Rusia"; „Aceasta este problema cu socialismul: este o idee creată de intelectuali care vorbesc de dreptate, nu de realitate. Ei au inventat întregul concept, care poate suna foarte bine, dar care nu este aplicabil nicăieri. Era o glumă care circula la un moment dat în Rusia despre socialism: socialismul nu este un concept ştiinţific pentru că, dacă ar fi fost, ar fi fost testat mai întâi pe câini, ceea ce nu s-a întâmplat"; „Organizator (al ziselor revoluţii din ţările fostului bloc sovietic – n.n.) a fost generalul Gruşko, care era la vremea respectivă însărcinat cu operaţiunile serviciilor secrete din ţările Europei de Est. Toate operaţiunile au fost conduse de corespondenţii săi în ţările respective"; „...occidentalii sunt naivi şi nu au înţeles deloc esenţa sistemului comunist sovietic"; „ El (Mitterand- n.n.) a susţinut complotul din august 1991, de la Moscova, pentru că – super-naiv – nu a înţeles ce ar fi însemnat de fapt acest eveniment. Cât despre Bush, acesta a mers în Ucraina, în octombrie 1991, cu o lună înainte ca aceasta să se proclame independentă, şi a ţinut un discurs faimos la Kiev, încercând să-i convingă pe ucraineni să nu părăsească Uniunea Sovietică"; „La Malta, în 1989, au decis, aproape ca la Yalta în 1945, sfere de influenţă: ruşii au promis să nu intervină militar în Europa de Est, în timp ce americanii au promis să respecte politica Rusiei şi să o sprijine. Să per-

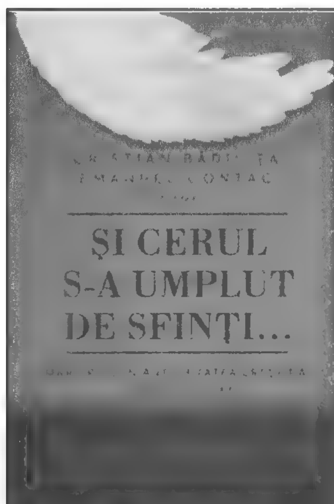
mită rearanjarea Europei de Est (şi a Europei de Vest, după cum ştim)...". În acelaşi context, Stephane Courtios adaugă, revelator: „În ajunul căderii zidului Berlinului, Roland Dumas, ministrul de externe francez, a ţinut un discurs în care a spus că, dacă ne gândim să reunim cele două Germanii, trebuie să luăm în considerare o perioadă de 50 de ani pentru asta. Şi, 24 de ore după aceea, această reunificare a început...".

Volumul ce îl reprezintă pe distinsul istoric **Alexandru Zub** cuprinde, în cele aproximativ 400 de pagini (dialoguri, sintetice exegeze, incursiuni autobiografice), trei consistente capitole: „Analize diacronice", „Discurs istoric şi propensiune educativă", „Instituţionalizarea memoriei". Pagini substanţiale pentru orice istoric, tânăr cercetător al istoriei comunismului românesc, scrise în stilul bine cunoscut al autorului, un stil expresiv, plin de nuanţe. Referindu-se la complexitatea fenomenului de cercetat, la dificultăţile pe care le întâmpină istoricul onest în descifrarea tuturor meandrelor sistemului comunist instalat de bolşevici pe aproape o jumătate din continentul european şi în alte părţi ale lumii, Alexandru Zub zice un adevăr demn de luat în seamă: „Istoricul de meserie nu e mai puţin derutat când se confruntă cu mulţimea determinărilor reale sau posibile, cu haosul documentar, cu explicaţii contradictorii, chiar şi acolo unde totul părea simplu. Dar când e vorba de schimbarea unui sistem politic în mai multe ţări, aproape simultan? " Un episod povestit de istoricul Zub despre propria sa implicare într-un memorabil eveniment, implicare ce avea s-o plătească cu libertatea, priveşte acţiunea de la Iaşi şi Putna, din anul 1957, când un grup de studenţi şi absolvenţi de la Facultatea de Istorie a Universitatăţii „Al. I. Cuza" au pus la cale manifestări ştiinţifice consacrate lui Ştefan cel Mare şi un pelerinaj la mormântul voievodului Moldovei. Urmarea? Un proces exemplar, care a durat trei zile (7-9 iulie), condamnări la închisoare, instalarea fricii în rândul studenţimii şi al intelectualilor. Multă vreme, şi în timpul studenţiei noastre, a fost menţionat „cazul studenţilor care l-au sărbătorit pe Ştefan cel Mare ca un antimodel, ca un lucru ce nu trebuia să se mai petreacă".

Din convorbirea lui **Nistor Man**, profesor de franceză, fost deţinut politic, trecut prin malaxoarele puşcăriilor comuniste, vreme de 12 ani, 8 luni şi 8 zile, bărbat vertical şi inteligent din Maramureşul istoric, satul Şieu, de pe Valea Izei, cu **Traian Călin Uba**, convorbire extrem de interesantă, desluşim o dramatică şi exemplară existenţă. Iată o singură secvenţă. După terminarea facultăţii, la o vârstă destul de coaptă, întrucât anii tinereţii îi fuseseră măcinaţi de închisori, este căutat de un ofiţer de Securitate care îi spune pe şleau: „Tovarăşe profesor, trebuie să colaboraţi cu noi". Răspunsul lui Nistor Man: „Tovarăşe căpitan, toţi colaboratorii dumneavoastră sunt turnători. Ştiţi că a doua oară am făcut puşcărie din cauza turnătorilor? Am făcut 6 ani de puşcărie fără să fiu vinovat. Tot din cauza turnătorilor dumneavoastră am fost trimis în brigăzi disciplinare în primul stagiu de detenţie. Dumneavoastră ştiţi că eu formez caractere? Eu nu pot fi turnător. Iar dacă aş deveni turnător, aş trăi sub teroare pentru că dumneavoastră nu sunteţi niciodată mulţumiţi de turnătorii pe care îi aveţi. Şi cu asta am încheiat discuţia". Puternic caracter, model uman autentic. Şi tot repetă unii, ca nişte papagali penibili, că nu avem modele.

Semen est sanguis Christianorum *

Ioan RĂDUCEA

Volumul *Şi cerul s-a umplut de sfinţi... Martiriul în antichitatea creştină şi în secolul XX*[1] reprezintă nu atît o culegere de studii istorice şi teologice cît un instrument spiritual pentru acreditarea misticii contemporane în spaţiul cultural românesc. El dovedeşte că jertfa dă un sens lumii, astăzi ca şi totdeauna, iar prin observaţiile presărate pe pagini, precum cea despre autoritatea lumească, bună sau rea, care nu se află pe tărîmul mîntuirii, ci pe tărîmul morţii (Dietrich Bonhoeffer); despre persecuţie, ca stare normală a creştinismului (Monica Papazu) dar mai ales prin reamintirea faptului că Domnul a făcut din prigoană una dintre cele zece Fericiri, se schiţează o platformă ontologică adecvată trăirii creştine. Aşa cum spusese Tertulian, sîngele martirilor s-a făcut şi în acest veac sămînţă de creştini şi, vorbind despre ei, îşi dau mîna, alcătuind o lucrare unitară, limpezimea doxologiei ortodoxe cu militantismul protestant şi cu capacităţile catolice de transgresare a mundanului. Se fixează în absolut o dimensiune cutremurătoare, totuşi atît de firească, a omului, şi anume capacitatea de jertfă, unele articole ajungînd la curioasa performanţă de a mixa datele istorice exacte cu considerabile formule teologice, dacă nu direct mistice. Istoriile cu torţionarii veacului devin puncte de plecare pentru relevarea înălţărilor sufleteşti întru mucenicie ale celor mai aleşi dintre noi, ajungîndu-se la fraza hagiografică, deşi nu mai puţin documentară, cum este cazul relatării în paralel despre părinţii Maximilian Kolbe şi Jerzy Popiełuszko, „două morţi spre viaţă”, după cum consemnează părintele Ioan-Irineu Fărcaş.

Deşi lucrarea este concepută ca relaţionare a două epoci istorice, antichitatea tîrzie şi secolul XX, avînd în comun combativitatea anticreştină şi deci martiriul, grozăvia datelor recente, precumpănitoare, fac din acest raport un prilej de consacrare a lor, prin proiecţia la o epocă clasică. De reţinut că iniţiatorii colocviului de la Sighetu Marmaţiei, Ana Blandiana şi Romulus Rusan, au avut în vedere un tablou general al persecuţiilor anticreştine, astfel încît cele mai multe pagini vorbesc despre martirii pe care i-au dat alte culte decît cel ortodox, ce rămîne, desigur, majoritar şi în această privinţă. În acest sens, cerîndu-şi, cumva, scuze, Romulus Rusan face o prezentare mai generală a martirizărilor în urma rezistenţei din munţi, a celor din închisori etc. Expozeul său punctează şi momentele critice pentru destinul Bisericii, ca instituţie: diversiunile, eforturile de înregimentare (părintele Burducea, „cînd cu steaua, /cînd cu crucea”), presiunile sovieticilor pentru desfiinţarea ei, prin subordonare faţă de patriarhia Moscovei, cărora li se împotriveşte patriarhul Nicodim, „mort subit” în 1948, ca şi Irineu Mihălcescu al Moldovei, urmaşul său canonic, „mort suspect” etc.

Cu mult mai documentată şi mai dramatică este expunerea Ninei Negru, despre suferinţele Basarabiei creştine care, după cum ştim, au luat proporţii de holocaust. Lucrurile sînt spuse răspicat, căci armata română s-a retras „ruşinos" în 1940 şi a început „secerişul roşu", cu contribuţia sovietelor formate pe loc şi a „pepinierei de torţionari" din Transnistria. Din 28 de mănăstiri a rămas una singură în 1963, şi aceea fără vieţuitori autohtoni; în 1988 la 12% dintre serviciile funerare se mai solicita preotul şi mai erau botezaţi doi copii din cinci... Exemplificările sînt atroce. Prima, în ordine cronologică, este cea a bolşevicilor mînînd un preot în jurul unui stîlp pe care i-au fost răsucite intestinele (părintele Alexandru Gromov, Cahul, 1917); altele: a celor 100 de creştini ucişi de Paşte, la Dubăsari (1932), a mirilor ucişi la altar, împreună cu preotul (1945, Medveja, Lipcani), a poliţistului Valentin Purice, *răstignit pe cruce* (1992, Transnistria)... Nu e de mirare că titlul volumului a fost preluat din acest text, după cum devine previzibilă şi ardenţa etichetărilor, căci vorbim de „satanologie comunistă" iar Moscova a ajuns „capiştea satanei"... Totuşi, un alt articol dovedeşte că au existat şi acolo creştini şi, tratînd despre martiriul bisericii ortodoxe ruse, Monica Popazu susţine caracterul programatic al crimelor anticreştine, cu sursa în „antropocentrismul şi utopismul Renaşterii". Răul vine pe „o traiectorie spirituală specifică Occidentului", revoluţia bolşevică fiind doar „climaxul" ei, în timp ce disoluţia creştinismului este un scop urmărit de veacuri, care s-a manifestat şi în Franţa revoluţionară şi în Spania războiului civil.

Se recunoaşte şi existenţa unui grupaj al vieţilor exemplare, care portretizează, între alţii, pe părintele Nicolae Steinhardt, încreştinat în închisoare (cunoscuta sa mărturie, *Jurnalul fericirii*, este valorificată de George Ardeleanu dar şi de Ruxandra Cesereanu, într-un alt articol); pe monseniorul Vladimir Ghika (m. 1954, Jilava) – era obişnuit încă din tinereţe , cu barbaria „antarţilor" greci, care ucideau inclusiv preoţi aromâni; a redactat un calendar de mucenicii româneşti din zona Salonicului, notează Andrei Brezianu; pe pastorul luteran Dietrich Bonhoeffer, erou al luptei antifasciste (m. 1945), prezentat de unul dintre editorii cărţii, Emanuel Conţac; pe Constantin Caraman, predicator penticostal persecutat, pastorul Vasilică Croitor realizînd, cu acest prilej, un studiu de caz al metodelor folosite de Securitate etc. Marius David Cruceru, pastor şi profesor universitar, urmăreşte, cu multă acurateţe şi onestitate, imixtiunile serviciilor secrete în viaţa comunităţilor baptiste. Este singurul care dă şi lista principalilor colaboratori, aşa cum o dezvăluie azi arhivele, nelăsînd la o parte nici activitatea propriului său părinte, „victimizator" ajuns „victimă" (pastorul Radu Cruceru, ucis şi el, la 17 decembrie 1975).

O istorie neagră, care nu dă semne că se va încheia prea curînd, aşa cum lasă să se înţeleagă ultimul articol, semnat de părintele Didier Rance, ca dare de seamă despre persecuţiile care însîngerează mapamondul. Trei sferturi dintre agresiunile antireligioase sînt astăzi cele anticreştine, identificîndu-se şase zone în care ele au loc cu predilecţie – ţări musulmane, dictaturi africane, regimuri comuniste dar şi Europa de Vest – rezultatul cel mai dramatic fiind că, în ansamblu, „la fiecare cinci minute un creştin este ucis în lume din cauza credinţei sale"... *Semen est sanguis christianorum!*

---

* *Şi cerul s-a umplut de sfinţi... Martiriul în Antichitatea creştină şi în secolul XX. Actele colocviului internaţional, Sighet, 2-5 iunie 2011*. Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2012. Editori: **Cristian Bădiliţă** şi **Emanuel Conţac**

Din lumea teatrului. Medalioane

Florin FAIFER

Un cerebral - Marian Popescu

Nu sub presiunea unei conjuncturi anume şi nici pentru faptul că îl cunosc de atâta vreme, susţin că **Marian Popescu** este, în peisajul teatrului românesc, o voce de autoritate. Nu e doar un expert, aşa cum studiile publicate de el îl recomandă, ci – lucru mai rar în spaţiul mioritic – un constructor, care a avut şi are ambiţia şi orgoliul să-şi ducă proiectele până la capăt: UNITER-ul, Editura Unitext, revista „Semnal teatral" ş.a. Un coordonator de programe eficient, care evită – la fel ca în eseistica lui – drumurile bătătorite. Confruntându-se cu prvocări inedite, teatrologul nu ezită, pentru că pare a fi găsit „cheia", să păşească în „labirint".

De unde reapare pentru a-şi spune cuvântul – un cuvânt dens, trecut prin ritul abstracţiunii – ca traducător, ca scenarist, ca regizor, ca eseist şi, nu în ultimul rând, ca om de catedră. Apetenţa lui pentru probleme teoretice îl singularizează oarecum printre actanţii comentariului teatral de la noi. Vădind un nesaţ, bine strunit, al argumentării, analiza practicată de acest cercetător cerebral şi întreprinzător, modernă în spirit şi în conţinut, axată pe relaţia – incitantă ca ofertă hermeneutică – dintre text şi spectacol, probează o remarcabilă putere de pătrundere în operaţiunea de detectare a unor indici de originalitate şi expresivitate.

Spectacolul de concepte gândit de Marian Popescu este acela al unui reflexiv care cultivă competenţa unei erudiţii dornice de a se investi într-un sistem. E perceptibilă, în scrisul său, încercarea de a legifera în această lume, a teatrului, în care, în lungul drum de la litera scrisă la imaginea scenică, fantasmatic şi real se întrepătrund. Cu o reconfortantă lipsă de complexe, exegetul propune situarea unor creaţii dramatice (şi scenice) româneşti în circulaţia europeană a valorilor. Panaşul pe care profesorul-teatrolog Marian Popescu îl arborează nu poate fi desprins de acest spirit european.

Un spirit scormonitor - Liviu Maliţa

Un cercetător inventiv, om cu idei şi dicţie convingătoare, este **Liviu Maliţa**, ale cărui demersuri surprind mereu prin originalitate. Spirit scormonitor ferindu-se de căile bătătorite, el are un mod foarte personal de a privi fenomenele din câmpul literar – cu acuitate, într-o perspectivă sondată sub acele laturi ce îi dau relief şi semnificaţie. Cu o profunzime în afara oricărei ostentaţii, Liviu Maliţa, stăpân pe metode moderne pe care le mânuieşte cu supleţe, dispune de capacitatea, nu la îndemâna oricui, de a explora alte şi alte reliefuri cărora le regândeşte de multe ori surprinzător configuraţia.

Păstrându-şi echilibrul aprecierilor (doar unele accente pot părea excesive), exegetul, cu seriozitatea lui îngândurată, îşi face investigaţiile forând în straturi de adâncime. El caută să desluşească structuri, modele, tipare, pulsaţii intime peste care s-a trecut prea uşor (sau deloc...), detectând înţelesuri ascunse şi paradoxuri cărora le (re)găseşte coerenţa. Se lansează aşadar în operaţiuni de desant, în zone în care alţii n-au descins şi multora nici nu le-a dat prin minte să ajungă.

Nelăsându-se amăgit de jocul aparenţelor, iubitor de claritate, Liviu Maliţa nu cade în plasa unor imagini false, a unor iluzii care s-au tot perpetuat, înlăturând cu o argumentaţie calmă dar decisă aburii unor prejudecăţi. Cu alt cuvânt, se delimitează de acele opinii, fie şi emise de instanţe autoritare, care circulă în virtutea inerţiei. Politicul, socialul, psihologicul cristalizează, în lucrările de critică, istorie, sociologie literară ale lui Liviu Maliţa, în revelaţii care cuceresc prin prospeţime.

Stilul său e atrăgător prin rafinamentul care îl catifelează şi prin expesivitatea ideii, pusă în pagină cu o subtilă artă a regiei. Discursul analitic se sprijină pe o documentaţie ce se distinge prin temeincie, oferind interesante surprize şi nutrind interpretări în care se conturează în filigran un personaj, „eu, Liviu Maliţa…", cu orgoliul, un orgoliu firesc, de a nu fi în siajul nimănui.

La catedră, Liviu Maliţa e un profesor care şi în metodele de predare şi în tematica abordată cultivă noul, filtrat, cum insistam, prin optica proprie. Şi urmăreşte să dezvolte la învăţăceii ce au ales să-şi lege destinul de arta scenei spiritul critic, gândind desigur că teatrologia noastră (îi includem aici şi pe cronicari) are nevoie de forţe proaspete, care să-i redea echilibrul şi un fel de a judeca mai sănătos. Cercetarea teatrului românesc postbelic este obiectivul care l-a incitat pe Liviu Maliţa să iniţieze granturi, precum şi alte proiecte, în arie românească şi internaţională. I se datorează, la facultatea unde păstoreşte tineri viitori interpreţi în domeniu, înfiinţarea unei catedre care se ocupă de Cinematografie, fotografie, media. Nu putem trece cu vederea participarea sa la colocvii şi sesiuni din ţară şi de peste hotare.

Director al Centrului de cercetare şi creaţie „Vlad Mugur" al Facultăţii de Teatru şi Televiziune Cluj-Napoca, membru al Uniunii Scriitorilor, recompensat cu premii şi distincţii (nominalizarea la un premiu UNITER este şi ea o importantă distincţie), Liviu Maliţa, persoană agreabilă, ataşantă, este o voce care contează.

Oltiţa Cîntec - *la confluenţa dintre analitic şi sintetic*

Cu o ageră voinţă de a se afirma, **Oltiţa Cîntec**, director artistic la Teatrul „Luceafărul" (despre care a elaborat o temeinică „istorie evenimenţială") şi profesor-asociat la Universitatea de Arte „George Enescu" din Iaşi, a devenit în scurtă vreme o prezenţă conturată în peisajul publicisticii noastre teatrale. Având o pregătire teoretică demnă de respect (pe care nu o aflăm la destui colegi de breaslă), ea a dobândit o competenţă indiscutabilă prin lecturi care vin în întâmpinarea preocupărilor ce o domină, cum şi fructificând inteligent şansa de a putea urmări, nu doar în ţară, ci şi în străinătate, felurite manifestări spectacologice. Cronicile pe care le-a semnat, şi care au depăşit, se pare, mia, se remarcă prin echilibru şi acurateţe, prin ascuţime analitică, constituindu-se în convingătoare mărturii pentru o viitoare istorie a teatrului românesc. Relieful lor vine şi din faptul că sunt plasate într-un context mai amplu (de speţa „Incursiuni în teatrul contemporan"), asupra căruia Oltiţa Cîntec proiectează o viziune nuanţată, cu suport teoretic. Analizele pertinente pe care le întreprinde sunt preludiul unor sinteze – care, de altfel, i-au ieşit de sub condei.

Cărţile pe care criticul dramatic ieşean (din păcate, femininul vocabulei „critic" încă nu s-a omologat) le-a scris desfăşoară o structură, la o primă vedere, mozaicată, dar acest fragmentarium se încheagă într-o panoramă care e o izbutită simbioză între analitic şi sintetic. Atrasă de sincretismul artelor, Oltiţa Cîntec îşi plasează impresiile avizate sub zodia interdisciplinarităţii, unde licăresc semnele expansiunii noţiunii de teatralitate. Spaţiu – al speciilor de graniţă – în care încape, ocolind sau nu extravaganţa, tot ce ţine de nou, de imagine, de experiment. De referinţa sunt şi portretele pe care exegeta le face unor creatori din prim-planul teatrului contemporan.

CĂRȚILE PE MASĂ...

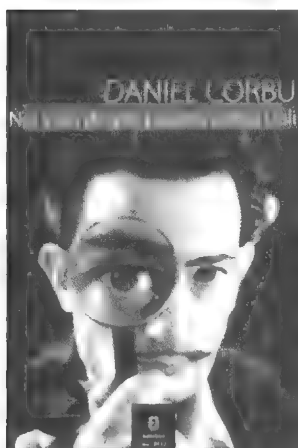
Liviu APETROAIE

Care sunt capcanele istoriei? De ce este România altfel? Altfel decât ce? Aflăm despre acestea, şi mai multe decât acestea, din recentele cărţi ale istoricului-eseist **Lucian Boia***, ataşat fenomenului elitist şi social românesc, detaşat cu luciditate în a-l recepta şi transmite. Cărţile sale se bucură de necesara mediatizare pe care o merită. Rămâne să luăm în seamă această mediatizare şi să tragem învăţăminte. Fie că e vorba despre destinul nefericit al elitei intelectuale româneşti prinse între interbelic şi postbelic, fie că se vorbeşte despre noi toţi carpato-danubiano-ponticii, de acum şi de atunci, eseurile lui Lucian Boia au aliura unor manuale, dintre puţinele şi bunele din ultima vreme, pe care ar trebui să le citim cu fişe. Şi să învăţăm...

* **Lucian Boia**, ***Capcanele istoriei (Elita intelectuală românească între 1930 şi 1950)***. Bucureşti, *Editura Humanitas, 2011*

Lucian Boia, ***De ce este România altfel?***. Bucureşti, *Editura Humanitas, 2012*

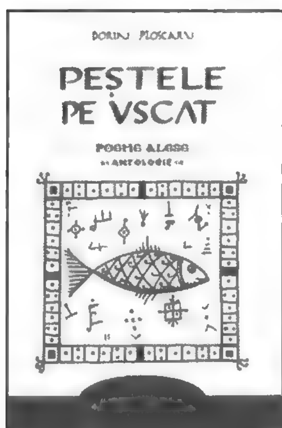
S-a întors „Magul călător" la editura Junimea, de la Iaşi; celebra serie de poezie, din deceniile trecute, se redeschide cu un volum semnat de **Daniel Corbu***, chiar în preajma aniversării celor 60 de ani ai poetului, acum, prin aprilie, 7. Fie şi pentru că Cezar Ivănescu avea în proiect reluarea acestei serii, ca director la amintita editură, îl citez de pe coperta a patra a volumului optzecist-şaizecistului Daniel: „Poet impecabil, născut iar nu făcut, venind din zona mitică a Moldovei, constructor de metaforă epatantă şi parabolă şocantă (...), Daniel Corbu atacă temele mari cu o uimitoare forţă a tragismului." Adevărat! Întru Mulţi Ani!

* **Daniel Corbu**, ***Noi veşti despre pasărea oarbă Dali***. Colecţia „Magul călător", serie nouă, Iaşi, *Editura Junimea, 2012*

Cristina Chiprian* ne oferă o călătorie la capătul lucrurilor, şi ne *ghidează*, cu metaforă apăsată, în „bestiarul" populat de paseri şi blânde dobitoace prin care împrăştie timpul, orizontul şi limitele. Poeta are nevoie de vehicule pe care să urce pentru a scruta limitele eului liric şi, astfel, se lasă cotropită şi purtată spre depărtările firii de tot ceea ce, de la natură, are viaţă şi mişcare. Tulburătoare tablouri, aparent dintr-un nesfârşit safari, se construiesc pentru a defini o necesară oglindă a marilor intimităţi. Cu o precizare, dată chiar de titlu: mai întâi zborul, şi apoi alergarea prin lume.

* **Cristina Chiprian**, ***Ghid pentru a înţelege păsările şi animalele***. Iaşi, *Editura Stef, 2012*

Părintele **Dorin Ploscaru***, ascet ascuns prin ţinuturile Neamţului, a ajuns la o primă antologie (trec anii şi prin clipele lui), subintitulată „Poeme alese" care alcătuiesc „Peştele pe uscat"*. Un volum al reinventării unei ordini lumeşti în care să subziste, vizibil, celestul în toată proiecţia unui suflet copleşit de melancolii şi visări. Dorin Ploscaru ne reconfirmă că rugăciunea, nu neapărat religioasă, se spune în cuvinte simple, „atât de simple, încât devin de neînţeles", vorba aniversatului nostru din anul de faţă, Nichita Stănescu. Dar poetul respiră sonor în paginile acestea, mai sonor decât se arată în lume. De fapt, aceasta e arătarea sa spre lume...

* **Dorin Ploscaru**, ***Peştele pe uscat (Poeme alese – antologie)***. Iaşi, *Editura Doxologia, 2012*

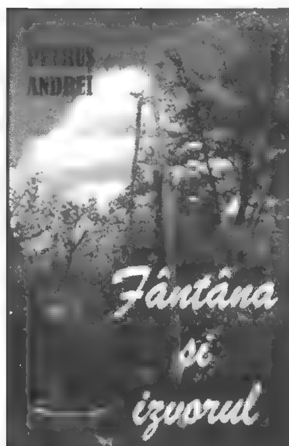
Nicolae Busuioc* ne-a fericit pe mulţi cu măcar câte o cronică dedicată scrierilor noastre; ne-a mai fericit şi cu volume de eseuri pe cele mai variate teme: de la teoria lecturii, la filosofie, biologie, sociologie şi câte mai sunt în spiritul unui autentic erudit. În volumul recent, *În oglinzile celorlalţi*, ne întâlnim cu cei care au scris despre Nicolae Busuioc. Nu sunt puţini, mai mult, sunt scriitori de top şi dau semn despre un confrate născut şi trăit între cărţi, într-o mare bibliotecă la care a adăugat şi el un raft. În esenţă, un scurt tratat de istorie şi critică literară prin care rămâne în conştiinţa publică un scriitor al vremurilor noastre: Nicolae Busuioc.

* ***În oglinzile celorlalţi, Receptarea critică şi comentarii despre cărţile lui Nicolae Busuioc***. Iaşi, *Editura Vasiliana `98, 2012*

Salonul cu portrete în peniţă e vizitat, împreună cu **Florentin Popescu***, de Nichita Stănescu, Horia Zilieru, George Astaloş, Barbu Cioculescu, Mihai Cimpoi şi mai adăugaţi vreo 30 de alţi scriitori contemporani pe care eruditul muzeograf literar i-a cunoscut îndeaproape într-o viaţă plină de întâlniri pe meterezele scriiturii. Obiectiv, rafinat, dar şi cuprins de subiectivele nostalgii, Florentin Popescu povesteşte ori interpretează despre oameni şi felul lor de a fi în viaţă. Şterge, ca un custode aflat în camera cu amintiri, praful care se lasă, din păcate, în valuri tot mai dense, peste cei care, rând pe rând, se întrec pe drumul spre lumea pură a Cuvântului.

* **Florentin Popescu**, ***Salonul cu portrete în peniţă (memorialistică)***. Târgovişte, *Editura Bibliotheca, 2012*

Fabule, satire, zodiace ori sonete satanice compun recentul volum al lui **Petruş Andrei***, poetul dedat, de această dată, nu cunoscutului său lirism neoromantic, ci poemului social, poemului în lume, despre şi pentru lume. Sarcastic, ironic şi autoironic, personificând cu talent natura, Petruş Andrei strigă (nu prea ştim către cine), dar strigă din durerea sufocantă a zilelor acum trăite. Derutant titlul, *Fântâna şi izvorul*, dar paginile justifică alegerea. Până la urmă, o formă de a descrie mentalitatea şi „bunele maniere” autohtone pe care, înţelegem, le naşte izvorul şi le adună fântâna.

* **Petruş Andrei**, ***Fântâna şi izvorul (poeme)***. Bârlad, *Editura Sfera, 2012*

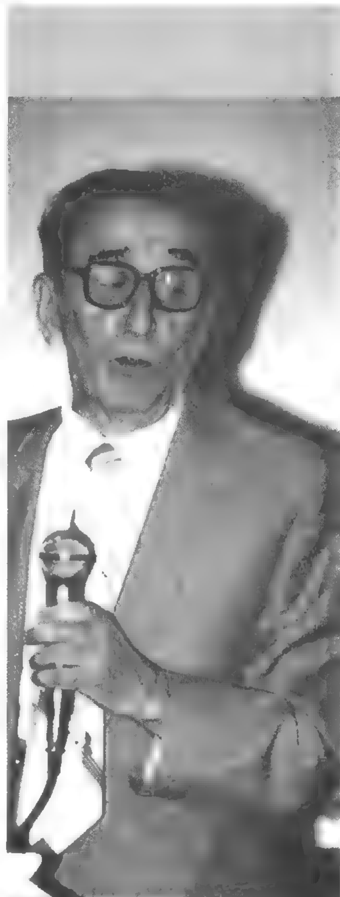
GEORGE POPA - 90

Vasilian DOBOȘ

7 iulie 2013 minus 7 iulie 1923 = 90. Nouăzeci de ani împlinește seminaristul, medicul, profesorul universitar de medicină și farmacie, managerul de spital, scriitorul, traducătorul, cel care va preda între 1995-2005 *Istoria culturii*, la Universitatea „Mihail Kogălniceanu", poetul **George Popa**. Ave, în prag de secol!

Multe reviste literare l-au avut colaborator, multe edituri i-au publicat volumele, fie de poezie (*Laudă formei, Constelația Hyperion, Orfeu și Euridice, Inițieri, Imposibila aventură, Înălțarea mai sus de sine...*), eseistică (*Semnificațiile spațiului în pictură, Spațiu poetic eminescian, Istoria culturii și a civilizațiilor, Însemnările unui oaspete al luminii...*), sau studiile la Eminescu, *Spiritul hyperionic sau sublimul eminescian, Deschideri metafizice în lirica eminesciană, Libertatea metafizică eminesciană*, apoi despre sublimul creației la Shakespeare, Hölderlin, Tagore, traducerile deosebite din Omar Khayyam, catrenele și rubaiyatele, precum și tălmăcirile din Rainer Maria Rilke. Cum să nu merite premiul Uniunii Scriitorilor și premiul revistei *Convorbiri literare*, cum să nu devină *Doctor honoris causa* al Universității de Arte „George Enescu" Iași acest „însetat de candoare", practician al unui joc „filigranat între imanență și transcendență", cum îl vede Al. Zub, și cu surplusul acordat de Nae Georgescu cărților pentru Eminescu, care sunt „poeme filosofice ce fascinează prin stilul gnomic".

L-am revăzut recent în drum spre redacția revistei kogălnicene. Pasul îi era iute. Vorba, clară și zdravănă. Zâmbea cu privirea sa hieratică. Sublim. Da, sublim. Călca un nou deceniu.

George Popa
U.S.R. filiala Iași, 2 iulie 2003
Foto: **Eugen Harasim**

ÎNSEMNĂRI ALE MEMORIEI. CEZAR IVĂNESCU (I)

George STANCA

...Am ajuns la vârsta memoriilor. Şi, constat că sunt atâtea de spus încât aş mai avea nevoie de o viaţă ca să le cuprind pe toate. Apoi, aş mai avea nevoie de încă una şi tot aşa la plus infinit. Precum celebrul raţionament pe tema „un om bea un pahar de vin" al iubitului „academatematician" Grigore Moisil... Am început să-mi public memoriile disparat şi pe la alte publicaţii. Sincer, eu nu le-aş numi „memorii"! Ci mai degrabă însemne ale memoriei. Fiindcă apelez doar la memoria frustă. Cea sinceră...

În afara lucrurilor esenţiale ale unei întâmplări de acum 40 de ani, nu mai poţi reţine, dacă le reţii, decât detalii esenţiale. Apoi, detest să mă ajut de presa vremii, de amintirile concomitente ale martorilor la acelaşi eveniment, mereu diferite... Apelez numai la memoria subiectivă a mea. Care are legile ei, Dumnezeu le ştie... Aşa încât un critic dacă vrea să afle o trăsătură a unui terţ scriitor, personaj descris de mine, o poate face fără probleme. Un istoric, însă, niciodată! Căci, nu mă interesează datele. Prin natura mea, jur!

Când văd la tv oameni care spun: „asta se întâmpla într-o miercuri dimineaţă în data de... anul 19sute toamna, mă simt umilit. Spre deliciul întregii familii, pe vremea când cei doi copii ai mei, George (n. 1985) şi Ana (1988), erau elevi, mă puneau să spun public în ce clasă erau. Mă făceam adesea de râs. Nu mai spun ce eforturi mnemotehnice am făcut ca să ţin minte ziua când m-am căsătorit şi pe cea de naştere a lui George... Am pus la temelie, să nu râdeţi, o dată, pe anul ei, care m-a marcat incredibil de adânc: moartea lui Nichita Stănescu 1983. Aici e baza memorizării. Peste un an m-am însurat, 1984. Peste un alt an s-a născut George 1985. Peste trei s-a născut Ana 1988. Punct. Chiar şi acum, întrebat nepregătit de unul dintre repere, pornesc socoteala tot de la moartea lui Nichita. (Pe care am evocat-o recent în „Scrisul Românesc", februarie 2013).

Cezar Ivănescu, Horst Fassel (Germania), Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu
Muzeul „Vasile Pogor", Iaşi, mai 2004

...Ne-am lămurit. Voi scrie aceste rânduri cu memoria sufletului, cu memoria mea cea liberă. Când am să apelez la datele din istorii, bio- şi biblio- grafii vă voi anunţa.

Pe Cezar Ivănescu l-am cunoscut într-o ipostază total inedită şi insolită pentru mine. Într-o situaţie de examinare, în care eu trebuia să-i dau o notă, să-l promovez.

Eram la revista „Flacăra“ şi răspundeam de sectorul muzical al Cenaclului în calitatea mea de titular al rubricii de muzică pop, rock&folk. Un fel de secretar muzical. (La poezie omolog îmi era Dorin Tudoran, viitorul disident, ca să dau informaţia completă.) Mă cheamă Păunescu şi-mi spune, vezi că azi vine Cezar Ivănescu poetul, să-l asculţi! Cântă folk cu un grup. Audiţia s-a petrecut în biroul secţiei de cultură, golit, unde îndeobşte stăteau Eugen Seceleanu, Tudoran, Flămând şi parcă Horea Pătraşcu (autorul scenariului marelui film semnat de Lucian Pintilie, ”Reconstituirea”, care a consemnat debutul a doi mari actori: Gheorghe Mihăiţă şi Vladimir Găitan). Apariţia lui Cezar m-a siderat. Figura aia ciudată, hieratică, de slăbănog, figură atipică, cu un sacou care-i punea în evidenţă ascuţimea umerilor, te cucerea din prima. Era sincer, deschis. Parcă ne cunoşteam de un secol. E drept, eu îi ştiam poezia. Îl adoram, îl respectam. El s-a apropiat de mine cu o viteză uluitoare. Şi nu s-a mai îndepărtat decât o vreme când cred că mă bănuia, pe ce temei?, de a fi cu ”băieţii”... Ba chiar în cartea postnouăzecistă numită cacofonic *Timpul asasinilor* spune undeva că s-a săturat de securiştii din jurul lui şi dădea iniţialele mai multora, printre care şi un anume „GS”... Despre care mi-a spus că nu eram eu, dar nici cine ar fi fost nu mi-a destăinuit. Lucrul m-a durut tare. L-am neglijat câţiva ani, l-am evitat. Am reluat relaţia, în etapa a doua post90, la un târg de carte ţinut la Teatrul Naţional din Bucureşti. Nu mai ştiu anul.

...Am spus „etapa a doua”, căci prima, imediat după revoluţie, s-a consumat cu cenaclul „Numele Poetului” şi tentativa de Societate a Scriitorilor, ambele ţinute, la iniţiativa mea, în atelierul din pasajul Villacros al prietenului comun pictorul Vasile Chinschi.

Am afirmat că înainte de a ne cunoaşte îi ştiam poezia... „Rod”-ul ei... Nu şi cântecele care circulau pe casete-pirat, „bootleg”, prin mediile intelectuale. Nu fiindcă erau subversive, ci pentru că erau atipice, necomerciale. La vizionarea stabilită era însoţit de grupul Rod, nume luat din lirica cezar-ivănesciană. Era condus de un tânăr din Giurgiu, care taman dădea la Conservator. Dumitru „Mitică” Lupu. Marele compozitor de azi, de muzică uşoară, autorul celui mai mare, devastator, obsedant hit din istoria genului: „Hai, vino iar în gara noastră mică”. Mitică ştia muzică, ştia instrument, ghitară, pian, muzician total - a intrat ulterior la canto - şi avea capacitatea să se ţină după metrica total bizară, amuzicală a lui Cezar în ipostaze componistice. Cântecele lui nu semănau cu nimeni şi cu nimic... cum să nu le promovezi? Sau, poate pentru că nu semănau cu nimic, nu trebuiau promovate... Era o schiţă în acest sens: un tip duce la o redacţie literară o proză, „pe o temă despre care nu s-a mai scris niciodată”. Interesant, zice secretarul, o vom promova. Schiţa nu apare şi scuza redacţiei e foarte logică: „ştiţi, aţi abordat o temă pe care nu s-a mai scris niciodată...”.

Admis! Cezar& Rod au cântat, dacă nu mă înşel la o şedinţă de cenaclu de la sala Dalles. Atunci inadvertenţele dintre trupă şi solist s-au invederat, lucrurile s-au încurcat astfel încât Păunescu a început să ţipe, prieteneşte, desigur, la Cezar. L-a făcut, „tâmpit” - prieteneşte, desigur! - „idiot” - prieteneşte, desigur... – „dobitoc” - prieteneşte, desigur..! - fiindcă nu îşi cultivă talentele vocale şi componistice. Ce să vă spun, Păunescu a suferit toată viaţa că nu a avut glas şi poate nici ureche muzicală. Era un handicap uriaş pentru el. Care-l enerva la culme. Dacă le mai avea şi pe astea, eu unul ceream Cerului să emigrez de pe Pământ. Căci, Pronia ar fi fost nedrept de darnică faţă de o singură persoană...

Asta ne-a legat pe Cezar şi pe mine. Am încercat, şi cred că am reuşit să moderez bine între ei. Căci, repet, Adrian avea o ciudă nemaipomenită pe Cezar, că de ce cu talentul lui la muzică se neglijează, se minimalizează, „boul!”? Oricum, pe vremurile acelea 1974-75 cei doi erau cordiali şi mai ales se respectau reciproc extrem de tare ca poeţi. Relaţia mea cu Cezar a avut şi o coordonată geografică. S-a întâmplat să locuim extrem de aproape, la nici o sută de metri distanţă. În cartierul Militari. Eu stăteam la proprietate personală, pe Vistiernicul Stavrinos stradă perpendiculară pe Bd Păcii şi pe blocul cu cinci scări, unde pe lângă Meri şi Cezar mai locuiau Dan Laurenţiu, Tudoran, Matei-Albastru... *(Va urma sigur)*

CUM A PRINS VIAȚĂ MUZEUL „C. NEGRUZZI" (text inedit)

Olga RUSU

Ştiam că „În mijlocul unei grădini ca din poveşti, cu întunecimi şi luminişuri, cu Prutul care curge într-o coastă, răsare, dintre pomi, o bătrână casă boierească, veche de o sută şi mai bine de ani (...) E aşezarea lui Dinu Negruţi, a fiului Costache şi a nepotului Iacob", aşa cum scria memorialistul **C. Gane**. Ştiam că Trifeştii Vechi (numit şi Hermeziu, Lunca Prut) menţionat într-un uric al lui Ştefan Lacustă din 1539, este atestat documentar în anul 1772, când aparţinea ocolului Turia, Hermeziu fiind comună (aşa cum apărea şi în *Geografia Judeţului Iaşi* a lui I. Creangă, V. Răceanu, Gh. Ienăchescu, din 1879). Aflasem, de asemeni, că patronul spiritual tutelar al locului este familia Negruzzi, ai cărei membri s-au născut sau au locuit multă vreme la Trifeştii Vechi – Hermeziu, alţii găsindu-şi aici sfârşitul. Această casă păstrează în clepsidra timpului amintirea a cinci-şase generaţii de negruzzişti pe parcursul a două sute de ani, reprezentaţi de doi membri ai Academiei Române – **Constantin Negruzzi** – ca fondator şi **Iacob Negruzzi** – aproape 50 de ani preşedinte, vicepreşedinte sau secretar general. Patru scriitori junimişti: **Constantin, Iacob, Leon, George**. Demnitari ai Moldovei: **Constantin** – spătar, agă, postelnic, vornic, preşedinte al Eforiei Iaşilor, director al Visteriei şi Statisticii Moldovei, efor al şcolilor, codirector al Teatrului Naţional (împreună cu Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Petru Câmpeanu), ministru al finanţelor (în 1861). Primari ai Iaşilor: **Leon C. Negruzzi**, **Mihai Negruzzi** care a fost general, rezident regal al Ţinutului Prut în 1938. **Leon**, fost prefect de Iaşi şi senator. **Ella** – prima femeie avocat pledant din România, militantă pentru emanciparea femeii.

S-au afirmat ca scriitori: Constantin, părintele nuvelei istorice româneşti *Alexandru Lăpuşneanul*, Iacob Negruzzi – unul dintre cei cinci fondatori ai Societăţii „Junimea" şi secretar „perpetuu" al „Convorbirilor literare", mai bine de un sfert de veac. Leon a publicat nuvele, Mihai Negruzzi a scris poezie, proză, memorialistică, iar fiul său Leon (Bob) a fost scriitor de limbă franceză şi traducător al multor pagini din literatura română, în limba franceză. În anul 1968, la comemorarea Centenarului morţii lui C. Negruzzi – manifestare inclusă în calendarul UNESCO. Conacul a fost distrus de război, refăcut, preluat şi transformat în sediul unei gospodării agricole colective (în acest spaţiu fiind adăpostită un timp o grădiniţă de copii). Un grup de cadre didactice din sat, autoare împreună cu

prof. **Elena Rusu** a unei monografii: *Trifeşti – lunca amintirilor*, (publicată în anul 1995), animaţi de doamna profesor **Constanţa Arhip,** împreună cu oficialităţile locale şi judeţene, organizează un nucleu de muzeu, în cea mai mare parte de etnografie şi istorie, având într-o încăpere obiecte de mobilier şi personale ale membrilor familiei Negruzzi. „Muzeul" a funcţionat cu intermitenţe şi cu voluntariat până în anii 1982-1983.

La această manifestare au participat şi urmaşi ai familiei Negruzzi: Leon (Bob) Negruzzi cu soţia şi surorile lui Suzana (Zizi), căsătorită cu plasticianul Petre Grant; Martha-Maria, căsătorită cu Eduard Konya şi fiica ei Dana Petrişor. În cartea de onoare au consemnat, din partea negruzziştilor, Leon (Bob), venit din Paris: „Noi nu am fost ca alţii/ De-aceea-n suferinţă...". În 1970, nota în aceeaşi carte de onoare prof. dr. doc. Constantin Ciopraga: „Restaurarea casei lui C. Negruzzi reprezintă un început demn de consideraţie. Lucrul trebuie continuat cu organizarea unui muzeu memorial pe măsura meritelor acestui clasic al literaturii", anticipând ceea ce avea să se întâmple în vara anului 1990, când, după o întâlnire estivală la Casa Universitarilor din Iaşi, doi negruzzişti, scriitorul **Val Condurache** şi profesorul de educaţie fizică **Grigore Marcu**, viitor primar de Trifeşti, împreună cu **Lucian Vasiliu** (director, atunci, ales, al **Complexului Muzeal „Moldova"**) hotărăsc reformularea spaţiului negruzzian de pe malul Prutului. **Muzeul Literaturii Române Iaşi** solicită **Prefecturii** (prefect **Dan Gâlea**) şi **Inspectoratului pentru Cultură** (consilier şef **Maria Carpov**) acord şi sprijin pentru realizarea muzeului.

În august 1992, Primăria Trifeşti (primar **Mihai Teodor**) transmite, spre administrare, Muzeului Literaturii Române Iaşi, casa aflată în ruină, cu grajdurile şi o suprafaţă importantă din terenul familiei Negruzzi. Consilierul şef al Inspectoratului pentru Cultură, **Ştefan Oprea** susţine demersurile. Dumitru Vacariu, Constantin-Liviu Rusu şi Lucian Vasiliu antrenează muzeografi, cercetători, prieteni, pentru finalizarea proiectului general. La sfârşitul anului 1992 soseşte avizul Direcţiei Monumentelor Istorice privind restaurarea casei (autorul proiectului: arhitect **Smaranda Gâlea**).

În aprilie 1993, Consiliul Judeţean Iaşi (preşedinte, ing. **Ion Amihăesei**) finanţează lucrările de restaurare conduse de firma Dam Constant, ing. **Mihai Şchiopu**. În anii 1994-1995, continuă restaurarea, ca şi achiziţionarea unor valori de patrimoniu în suma de 20 milioane lei (finanţare de la Consiliul Judeţean Iaşi). Începe amenajarea drumului Trifeşti-Lunca Prut. Este restaurat mobilierul existent. „Romtelecom" instalează un post telefonic. „Renel" asigură alimentarea cu energie electrică şi iluminatul parcului (inginer **Mihai Caba**).

Sunt create cinci locuri de muncă: două posturi de supraveghetoare şi trei de paznici, personal angajat din localitate. Sculptorul **Ioan Buzdugan** realizează bustul lui C. Negruzzi, pe care „Fortus" SA îl toarnă în bronz. În perioada de pregătire, uneori în paralel cu lucrările de restaurare a casei, am avut sprijinul profesorilor noştri de la Universitate: **Liviu Leonte** – exeget al operei lui C. Negruzzi, pentru care este răsplătit cu diferite premii, între care Premiul „B.P.Hasdeu" al Academiei Române (1980), Ordinul Naţional Serviciu Credincios în grad de Cavaler (2002), numit Chevalier dans l'Ordre des Palmes Academiques de Ministerul Educaţiei Naţionale din Franţa (2002), **Constantin Ciopraga** şi **Al. Husar** (acesta fiind cel care a şi tradus din Leon (Bob) Negruzzi).

Pe lângă cunoştinţe temeinice şi sensibilitate artistică, colectivul de muzeografi, condus de **Constantin-Liviu Rusu** (director adjunct al M.L.R. Iaşi), trebuia, mai întâi, să fie o echipă capabilă să realizeze o selecţie ştiinţifică şi estetică riguroasă a valorilor descoperite în teren, achiziţionate sau donate care, pe lângă cele existente în depozitul de valori al M.L.R. sau în celelalte muzee, să demonstreze bunul gust şi respectarea adevărului. O muncă susţinută, continuă, un ochi proaspăt şi critic capabil să îndrepte, să adauge, să schimbe, să împrospăteze permanent imaginea muzeului.

Am pornit cu obiectele autentice păstrate în muzeul din 1968: două birouri sculptate, un birou simplu, dulap pentru haine, bufet cu un singur corp, cuier din lemn şi unul din metal, masă mică pentru jocuri de noroc, scaune cu împletitură din metal, bombonieră

Muzeul „C. Negruzzi" - Hermeziu, Trifeşti jud. Iaşi, pe malul Prutului

din porţelan, carafă din sticlă, suporturi metalice pentru paharele de ceai, baston cu chipul lui Mihai Negruzzi. Ele nici pe departe nu ar fi fost suficiente pentru a reprezenta această importantă familie de cărturari. Au fost achiziţionate obiecte de mobilier, de artă decorativă, de etnografie. Am realizat selecţia unor obiecte din patrimoniul M.L.R., cât şi din biblioteca instituţiei, de la **Muzeul Teatrului** (pentru Salonul de Muzică şi Teatru – cărţi, partituri, gravuri, tapiserie, statuete, portrete şi fotografii ale unor actori, muzicieni), de la **Muzeul „M. Codreanu"**, valorificând, pentru iconografie, fotografiile şi clişeele aflate în patrimoniul nostru.

Pentru refacerea bibliotecii familiei am folosit documentarea domnului **Liviu Moscovici** de la **Biblioteca Judeţeană „Gh. Asachi"** din Iaşi. Am folosit obiecte din cele achiziţionate, în timp, din bibliotecile şi colecţiile unor oameni de cultură: Th. Naum, Şt. Vârgolici, Leonora şi Gh. Cardaş, Radu Beldiman, Dimitrie, Georgete şi Radu Suţu, Smaranda Chehata, Iustinian Vlădescu (care, în 1986, donează Casei Pogor *Păcatele tinereţilor* de C. Negruzzi, ediţie princeps, 1857, cu dedicaţie autografă a autorului din 3 iulie 1864), episcopul I. C. Antonovici, Liceul „Gh. Roşca Codreanu" din Bârlad, C. Turcu, Ion Costinescu, Ionel Maftei, Pavel Florea, C. Ciopraga, Liviu Leonte, Al. Husar, Viorica Gemnea-Cionca, Davidovici Solomon, Magdalena Gheorghiu, Iacint Ionescu, Elena Bogdan, Maria Andriescu, Al. Carp, Nicolae Iosub, Ana-Maria Tudor (din Iaşi), Nicolae Râmniceanu (Bucureşti), Todică Kirileanu (Piatra Neamţ), Sidonia Hogaş (Piatra Neamţ), Viorica Lascu (Cluj), Magdalena Parascan, Cristian Arhip, Dan Jumară, Neculai Alupei, acad. Mihai Cimpoi (Chişinău), criticul şi istoricul literar Gabriel Dimisianu (Bucureşti) şi mulţi alţii.

În domeniul artei plastice, pentru că din tablourile familiei la data când realizam tematica nu exista nimic, am apelat la artiştii ieşeni **Val Gheorghiu, Traian Mocanu, Vasilian Doboş, Ioan Buzdugan, Lucian Smău, Doru Gheorghiu** care au realizat portretele de familie, leii de piatră de la intrarea casei şi altele. Muzeul a fost conceput cât mai

aproape de ceea ce însemnă o reşedinţă boierească din mediul rural, de dimensiuni mici, compusă din casa propriu-zisă, căreia i se adaugă o grădină, un parc şi, în perspectivă, anexe gospodăreşti. Dar aici avem a face cu „reînvierea casei bunilor români, demnitari şi scriitori din familia Negruzzi" (aşa cum spunea la deschiderea muzeului, în 7 octombrie 1995, directorul instituţiei, poetul **Lucian Vasiliu**).

Această locuinţă boierească face parte dintr-un întreg ansamblu de ctitorii. După conacul construit la început de secol XIX, urmează biserica şi mormintele negruzziştilor (sfinţită la 31 august 1839, în anul căsătoriei lui C. Negruzzi cu frumoasa Maria Gane), şcoala construită în anul 1870 de Iacob Negruzzi (vizitată în 1875 de revizorul şcolar **Mihai Eminescu**), localul vechii primării (în care acum funcţionează şcoala).

În această casă au fost oaspeţi, de-a lungul anilor, domnitorul **Mihail Sturdza, Alexandru Ioan Cuza, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, P.P. Carp, Alexandru (Alecu) Donici**, scriitori junimişti, actori ai Naţionalului ieşean între care **N. Luchian, Matei Millo, Didiţa Mavrocordat, Natalia Şuţu**, alături de care jucau aici în diverse spectacole membrii familiei: Costache, Iacob, Leon, George, împreună cu P.P. Carp, muzicieni ca **Eduard Caudella**, în prezenţa căruia cei doi fraţi, Leon şi Iacob, cântau la pian şi flaut. Aceasta ne-a determinat să refacem salonul de muzică şi teatru, căruia i-am adăugat biroul-bibliotecă, un dormitor, o sufragerie şi încăperea destinată expoziţiei documentare.

Un loc aparte în realizarea muzeului l-au avut urmaşii familiei Negruzzi. **Dana Konya-Petrişor** (stabilită acum în Franţa) dona cărţi cu autograf din biblioteca Negruzzi: Iacob Negruzzi – *Amintiri din Junimea*, I. Petrovici – *Amintirile unui băiat de familie*, Tudor Muşatescu – *Vitrinele toamnei*, Edmond Rostand – *Cyrano de Bergerac* cu dedicaţia traducătorului, toate dedicate bunicului donatoarei (după mamă), generalul Mihai Negruzzi. Revenită la Iaşi, aduce manuscrisul unei cărţi a tatălui ei **Eduard S. Konya** (*Tatăl meu – Samuel Konya – viaţa şi opera*, 1958, care a fost tipărită tot prin grija ei şi a noastră). Au urmat **Leon (Bob) Negruzzi**, decoraţii ale membrilor familiilor Konya şi Negruzzi, au urmat portrete ale lui Leon (Bob) Negruzzi, Iacob, Constantin, Mihai Negruzzi, opera în întregime a lui Leon (Bob), manuscrise, acte, fotografii ş.a.

În mai 1995, cu câteva luni înaintea deschiderii muzeului, **Irina** (nepoată a generalului M. Negruzzi şi fiica artistului plastic Petre Grant) şi **Bradu Fotiade** din Bucureşti, donează pipa de chihlimbar a lui C. Negruzzi şi o pungă brodată cu mărgele şi fir auriu pentru galbeni, care a fost a străbunicului său Leon C. Negruzzi, datată 1871.

Ca zi pentru deschiderea muzeului a fost aleasă ziua de **7 octombrie 1995**, moment în care se sărbătorea **Centenarul Liceului Internat „C. Negruzzi" din Iaşi**. La deschidere, în afara notabilităţilor, au participat decana de vârstă a urmaşilor negruzzişti, Ioanna Rosetti, din Germania (strănepoata lui C. Negruzzi) şi scriitorul Marcel Petrişor. Doamna Ioanna Rosetti ne-a donat multe fotografii privind familia; mai târziu, fiicele ei Catinca (Gherghel) şi Maria (Don), obiecte de etnografie.

Datorită celor două verişoare, Dana Petrişor şi Irina Fotiade (cu soţul, fiul şi nora), inventarul muzeului sporeşte cu caiete manuscrise ale lui Mihai şi ale fiului său Leon (Bob), dactilograme, acte, documente, albume cu fotografii de familie, mici desene, scrisori.

De la Dana Petrişor ne-au parvenit, în ani, *Codicele voroneţian*; *Visătorul de vise* (Ed. *Flacăra*, 1914) cu dedicaţia Reginei Maria pentru Maria-Martha Negruzzi, 1915 (mama Danei Petrişor); A.D. Xenopol, *Istoria partidelor politice din România*, vol. I, 1910; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, V, VII, VIII, IX, X; tomurile I şi II din *Descriptio Moldaviae* de D. Cantemir, 1872 cu iscălitura autografă a lui Iacob Negruzzi; fotografii, telegrame, scrisori; cufărul din piele ce a aparţinut familiei. În afara contribuţiei acestor urmaşi ai familiei la sporirea patrimoniului, (de la 500 numere de inventar la momentul

deschiderii, cu încă 480), în aceşti ultimi ani, daniilor făcute se adaugă cea mai însemnată, credem, cea din 20 mai 2001. Iată ce declara în numele urmaşilor familiei, doamna Irina Fotiade: „Avem bucuria să constatăm că această casă memorială este o realizare de excepţie şi o contribuţie de suflet a muzeografilor de la M.L.R. Iaşi care, în forma sa actuală, face cinste familiei Negruzzi, păstrând fidelă mărturia oamenilor şi a ideilor care s-au născut aici. După 50 de ani, iată că, din nou, ca prin minune, spiritul a biruit. Acest spirit dorim să dăinuie. Donăm M.L.R. Iaşi conacul ce adăposteşte astăzi Casa memorială, pentru că nouă ni se pare firesc ca acei care se ocupă de păstrarea vie a spiritului familiei Negruzzi la Hermeziu să-l aibă în posesie". **Actul de donaţie** este semnat de **Ioanna Rosetti**, **Petre Rosetti-Bălănescu**, **Irina Fotiade** şi **Dana Konya-Petrişor**, „Astăzi, Ziua Domnului 20 mai 2001, ajun de Sfântul Constantin, la Hermeziu, judeţul Iaşi".

Biroul-bibliotecă cuprinde reconstituirea colecţiilor de ziare şi reviste ce au aparţinut familiei, începând cu cele din cufărul lui Dinu Negruţ (după care C. Negruzzi a învăţat „româneşte"), cărţi bisericeşti, însemnate traduceri făcute de Al. Beldiman, Vasile Aaron, Ion Barac, volume cu semnătura negruzziştilor, calendare, ediţii diferite ale operelor membrilor familiei, literatură greacă, latină, italiană, franceză, engleză, germană.

E interesantă istoria refacerii bibliotecii dacă ar fi să vorbim despre oferta lui **Dimitrie Suţu** din Bucureşti privind cartea juridică cu iniţialele J.N. (Jacques Negruzzi) în număr de 21. Sau cum au ajuns alte două cărţi în vitrinele bibliotecii din muzeu: C. Negruzzi – *Lucrări statistice făcute în anii 1859-1860* (publicate de Direcţia Centrală de Statistică din Ministerul de Interne, Iaşi, 1861, cu dedicaţia „Domnului V. Alecsandri amintire prietenească, C. Negruzzi", nedatată, care a fost transferată de la Casa memorială „V. Alecsandri" din Mirceşti) şi C. Negruzzi – *Legiuirile în ramurile administrative şi judecătoresci notate de generalnica obicinuită adunare în sesiile de la 1834-1849, întărite de domn* (Iaşi, Tip. Româno-franceză, 1853, coligată cu *Colecţia de aşezămintele făcute înaintea Regulamentului Organic*, Iaşi, 8 decembrie 1857, care are în interior o fişă a Bibliotecii Liceului „Gh. Roşca Codreanu" din Bârlad, o ştampilă a Şcolii Normale „Vasile Lupu" din Iaşi, intrată în patrimoniul M.L.R. la data de 3.12.1982 cu actul de evaluare de la OJPCN Iaşi). În actul de evaluare nu scrie de unde a fost confiscată.

Din 2006 până acum, graţie pasiunii pentru carte a colegului nostru **Corneliu Grigoriu**, muzeul a beneficiat de un dar de zece volume, în majoritate scene din teatru, două volume cu piese diferite cu notaţii şi distribuţii de roluri şi alte exemplare din piese în limba franceză, apărute în perioada 1836-1900, toate purtând ştampila *Biblioteca Anna L. Negruzzi*. Alături de acestea, o carte care există doar în acest muzeu: a lui Leon C. Negruzzi, *Serghei Pavlovici şi alte nuvele*, apărută în colecţia BPT (1911), cu nr. 703. Ele stau toate într-un raft separat al unei biblioteci cu etichetă „Donaţii Corneliu Grigoriu".

Muzeul are în patrimoniu 980 de numere de inventar cu 2121 obiecte: 100 de artă decorativă, 45 de artă plastică, 1194 documente, manuscrise, tipărituri, imprimante, fotografii; 64 etnografie, 673 istorie, 5 medalii şi decoraţii, 40 ştiinţă şi tehnică, provenit, în marea majoritate, din donaţii.

În ultimii ani, pe lângă amenajarea casei, am vegheat şi la refacerea sitului aşa cum era. Au fost plantaţi pomi fructiferi (consultant prof. **Mandache Leocov**). A fost restaurată o trăsură cu emblema „C. Negruzzi". S-a refăcut gardul de protecţie, precum şi aleea de acces.

Întâlnirile cu publicul, manifestările din primăvară (luna mai) şi din toamnă („Popas moldav la familia Negruzzi", „Familii vechi, repere noi...", „Lunca amintirilor"), adună negruzzişti din a cincea generaţie, scriitori, profesori universitari, actori, notabilităţi, absolvenţi ai Liceului Internat „C. Negruzzi", muzeografi, elevi, turişti, în acest loc care, asemeni Hordoului, Lancrămului, Ipoteştiului, grăiesc despre spiritualitatea negruzziştilor din acest spaţiu est-european „binecuvântat de Dumnezeu".

Un „poet al imaginii“: Constantin Liviu Rusu (interviu de Călin CIOBOTARI) - fragmente -

Doamna Olga Rusu, aşa cum ştiţi, revista „Dacia literară” a iniţiat încă de acum trei ani ideea aceasta a unor suplimente denumite de noi, generic, „Art Museum”. După Dan Hatmanu, Val Gheorghiu şi Ion Truică, a venit rândul lui Constantin Liviu Rusu, soţul dumneavoastră, care a rămas în amintirea contemporanilor ca un muzeograf dedicat, printre altele, şi artei fotografice. Aş vrea să începem prin a-l fixa cumva pe axa pasiune – profesionism.

A fost mai întâi o pasiune izvorâtă din necesitate. La momentul în care făceam facultatea (1957-1962), frecventam, desigur, biblioteca. Îndeosebi când era vorba despre literatură veche, aveam nevoie de mărturii iconografice. Puteam face asta fie cu un aparat de fotografiat, fie la documator, la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iaşi.

Începuturile

Constantin Liviu Rusu avea deja pasiunea aceasta la momentul începerii facultăţii?

A avut un unchi, profesor de engleză la Liceul Internat „Constantin Negruzzi”. Venise cu o arhivă foto impresionantă de pe front. Moş Emil Sfichi, cum i se spunea, în calitatea lui de locotenent făcuse aceste imagini la aparatul său cu burduf, cum era pe atunci. Acela a fost primul aparat cu care Liviu intrase în contact. Ulterior, fiind amândoi bursieri, am reuşit să cumpărăm un Lübitel rusesc, pe film lat, bineînţeles alb-negru, cu dimensiuni 6/9 respectiv 6/6, generos ca posibilităţi, inclusiv pentru imagini de amploare, luate din avion sau de pe blocuri.

Cât timp îşi petrecea luând fotografii?

Depindea de timpul pe care îl aveam la dispoziţie. Studenţia noastră a însemnat zece ore de cursuri şi seminarii zilnic, inclusiv sâmbătă. Dedicam duminica relaxării. Nu existau încă atâtea maşini, mai puteai zări pe străzile Iaşului trăsuri. Ne plimbam pe jos, prilej pentru Liviu de a face fotografii. Din punct de vedere documentaristic, aparatul i-a fost de mare folos la realizarea lucrării sale de diplomă, având ca temă „Istoria ieroglifică” a lui Dimitrie Cantemir. Vreau să vă spun că a fost printre primele lucrări de diplomă ce aveau şi suport iconografic.

Plimba, aşadar, obiectivul de la oraş la documente…

Într-adevăr, urbea era foarte tentantă fiind, pe atunci, într-o continuă devenire. Era o perioadă în care se demolau clădiri de pe străzile care astăzi au devenit bulevarde. Momentul în care se demola nu putea lăsa indiferent ochiul fotografului; la fel, momentul ridicării altor construcţii. Pot spune că nu avea un interes special pentru chipuri, portrete, cu excepţia imaginilor de familie, colegi etc. Preocuparea a apărut mult mai târziu, când, trăind într-un oraş în care sosise în 1954, s-a simţit nevoia să surprindem şi altceva.

O pasiune, o fototecă...

Au rămas, după câte ştiu, consemnări ale vremii despre modul în care Constantin Liviu Rusu practica arta aceasta a fotografiei.

Aşa este. Mi-aş permite să vă citez câteva cuvinte scrise de scriitorul Vasile Filip, într-un Almanah al revistei „Convorbiri literare", la momentul în care Liviu împlinea 50 de ani, aşadar în 1987. „Un poet al imaginii fotografice", îl numea acolo autorul, continuând cu referirile la muzeograf şi vorbind despre: „condensarea reflecţiei în cuvinte puţine şi pronunţate într-o gamă ce lasă loc liber interpretării. [...] Făcând câte toate cele trebuincioase la o instituţie de complexitatea şi importanţa acestui Muzeu, «Bătrânul» [aşa i se spunea lui Constantin Liviu Rusu – C.C.] s-a profilat pe arta fotografică, fără de care nu se mai poate practica la modul ştiinţific muzeografia". Muzeografia începea să fie percepută aşa cum era şi normal să fie: o ştiinţă în care realizezi, conservi, valorifici patrimoniu. Pe lângă toate acestea, Liviu a fost şi un foarte bun gospodar, administrând patrimoniul acestei instituţii care astăzi este Muzeul Literaturii Române Iaşi. În acest sens a avut ideea ca, pe lângă imaginile care intrau în patrimoniul familiei noastre, să alcătuiască o fototecă a instituţiei. În mare parte documentară, în salba de muzee pătrunzând mai întâi Bojdeuca, apoi Muzeul „Vasile Alecsandri" de la Mirceşti, Muzeul „Mitropolit Dosoftei", apoi „Mihail Codreanu", „Otilia Cazimir", „Vasile Pogor", „Muzeul Teatrului", şi, desigur, „Mihail Sadoveanu", „Topîrceanu", „Nicolae Gane", „C. Negruzzi" (cântecul său de lebădă)...

Din ce urma să fie alcătuită această fototecă?

O sumă de imagini redând cele mai vechi documente existente în patrimoniul nostru. Nu doar atât, căci Liviu mergea frecvent la Arhive, la Mitropolie şi, mai ales, la Biblioteca Centrală Universitară, unde exista o aparatură ştiinţifică, avansată. La documator realiza ceea ce au devenit ulterior documentele din arhiva Muzeului. L-au interesat coperţile, aşa cum l-au preocupat şi scriitorii. Folosea telemetrul, pentru a măsura distanţele focale în funcţie de depărtarea până la obiectivul vizat. Era preocupat să surprindă şi lucruri care să ajute imaginea, mai ales la cele de grup, căutând să descopere lumina şi viaţa străzilor, caselor, peisajelor, folosite ca ilustraţii la albume. N-a fost un poet al cuvântului, ci

Olga şi Constantin-Liviu Rusu
în „familia" de la Muzeul „Vasile Pogor",
Iaşi, 15 mai 2004
Foto: L.V.

unul al imaginii, al luminii, dacă ne gândim că foto este element de compunere cu sensul „al luminii", „produs de lumină", „fotografic".

Câte imagini au rămas din acest mare proiect?

De toate sunt circa 14.000 în fototeca Muzeului, la care se adaugă alte mii în arhiva personală.

Considerați că este suficient de bine pusă astăzi în valoare această fototecă?

Nu! Tocmai aşa îmi manifest bucuria pentru inițiativa revistei „Dacia literară", inițiativă pe care o interpretez ca pe încă un semnal de promovare a patrimoniului. Sintetizând, nevoia imediată de la început s-a transformat în lucrare programatică, dublată fiind, ulterior, de această manifestare a poetului în imagini, şi care se regăseşte, în special, în atenția acordată peisajului, dar şi în încercările de a ilustra documentar viețile lui Eminescu, Creangă, Sadoveanu. A valorificat materialul fotografic prin expoziții (precum cea din 1976 – „Pe urmele lui Eminescu"), prin pliante pentru toate casele memoriale din salba Muzeului Literaturii Române Iaşi, pentru ediții ale Festivalului de Poezie „Mihai Eminescu", începând din 1968, pentru taberele de sculptură din localitatea ieşeană Scânteia (din 1986, 1987, 1988), dar şi pentru albumele de istorie culturală realizate împreună cu colegi şi alți colaboratori: Vreme trece, vreme vine (Mihai Eminescu) – 1976, De la Unirea Principatelor la războiul pentru Independența de stat a României – Contribuții iconografice (cu C. Gâlea şi Iţic Kara), Nu ştiu alții cum sunt (Ion Creangă) – 1983, Iaşi – oraş al marilor destine – 1986, Iaşi – 1993, Prin Iaşii de odinioară, Cimitirul Eternitatea din Iaşi – 1995, Iaşii între legendă şi istorie, Ghidul Iaşului - 1997, Iaşi, oraşul din inimă, Lumea rromilor din Moldova – 1998, O zi la Iaşi – 1999. Colaboratorii săi au fost: Agurița Vicoveanu, Ion Arhip, Constantin Parascan, Gheorghe Zaharia, Dumitru Vacariu, Iolanda şi Lucian Vasiliu, Ion Caproşu, Ioan Holban, Viorela şi Codrin Lăcătuşu, Olga Rusu. Din cele 30 de proiecte pe care le aveam, s-au concretizat următoarele: Souvenir de Iassy – 2000, Constantin Liviu Rusu – Toamna Vaporului, Mihai Eminescu – o monografie în imagini – 2000, două ediții din Iaşi – chipuri în bronz, marmură şi piatră – 2003, 2004, Constantin Liviu Rusu după şapte ani. In memoriam – 2006. În 1984, au apărut indicațiile legate de ceea ce se numea autofinanțare. A reuşit să facă din această activitate şi o sursă de venituri pentru instituție. Gestiona, pe atunci, două ateliere foto: unul acasă, celălalt într-o cămăruță de lângă biroul său. Orice profesor care îşi dădea gradul avea nevoie de un cabinet literar. Acele documente care au fost adunate în timp, intrând în zestrea fototecii, au fost de foarte mare folos. Oamenii se interesau de întreaga literatură, pornind de la primele manifestări ale ei, de la cartea veche, religioasă, or de la cartea legiuitoare de pe vremea lui Vasile Lupu.

Nu v-a transmis şi dumneavoastră „microbul" acesta al realizării de fotografii?

Când era în armată, îmi trimitea filmele. Unde locuiam pe atunci nu aveam lumină electrică, astfel încât, cu lumină naturală, copiam imaginile de pe filme şi i le trimiteam; erau imagini cu colegii de acolo, cu acțiuni sportive. În general, însă, realizez doar fotografii de amintire sau utile viitoarelor cărți. Nu fac decât să continuu proiectele lui Liviu.

Următorul care ar fi?

Intenționez, printre altele, să duc la capăt o mai veche întreprindere a noastră, începută în urmă cu trei decenii, o lucrare cu monumente în marmură, în piatră şi în lemn; e un proiect ce vizează nu doar oraşul Iaşi, ci întreg județul. Mai am jumătate de traseu de parcurs; din fericire, nu sunt singură: îi am alături pe tinerii Viorela şi Codrin Lăcătuşu. Mă susțin imperativele lui Liviu: vezi! completează!, după cum am în minte şi vorbele lui Petru Comarnescu: „Mulțumescu-Ţi Ţie, Doamne, că m-ai învrednicit să văd atâtea frumuseți şi sfințenii inspirate de Tine".

Interviul a fost publicat în volumul *Constantin-Liviu Rusu - un poet al imaginii.* Coordonare **Olga Rusu**. Iaşi, Muzeul Literaturii Române, 2011

MÂHNIRE

Sorina BĂLĂNESCU

Când am întâlnit-o ultima oară, avea în ochi o sclipire de bucurie, şi o mină juvenilă îi însoţea întoarcerea la masa de lucru. După ce ameninţarea unei boli dispăruse, cel puţin, după spusele medicilor, Olga se putea concentra pe cartea care se cerea terminată, iar o alta, făgăduită soţului ei, îşi aştepta nerăbdătoare, rândul. De la moartea lui Liviu, Olga se angajase într-o cursă neostenită, fără opriri, contra timpului pe care îl simţea potrivnic. Era convinsă că cel prea repede dispărut i-a lăsat o misiune testamentară, pe care ea trebuia să o îndeplinească negreşit, cu preţul oricărui sacrificiu. O colecţie-unicat de documente şi fotografii vechi trebuie trecute în pagina de carte, pentru locuitorii urbei care i-a adoptat în urmă cu jumătate de veac. Rari oamenii din aluatul celor doi Rusu, oameni frumoşi, visători cu ochi deschişi, în stare să reînvie oameni şi locuri de mult apuse, ca şi cum aceia s-ar afla aici, iar noi le-am simţi aproape respiraţia, veghea şi idealurile. La rigoarea profesională, cum puţini din branşa lor o au, se adăuga flerul căutătorului de comori, pe care dragostea pentru autenticitate îi scoate din impasul rutinei. Autentică era trăirea lor pentru neam, fiindcă patriotismul era, pentru ei, firesc precum aerul pe care îl respiră. Sufereau văzând că puţinele clădiri de patrimoniu din Iaşi şi din împrejurimi se ruinează sub privirea indiferentă a responsabililor care afişează civilitate europeană, când situaţia îi avantajează.

Împărtăşită încă din primii ani de slujire la Catedră, pasiunea pentru documentul de arhivă, care se cuvine pus în valoare muzeistică, a devenit o a doua natură a Olgăi Rusu. Printre alte afinităţi, pe cei doi absolvenţi de Filologie română îi lega respectul pentru lucrurile gândite şi aşezate în forme durabile, convingerea că moştenirea înaintaşilor trebuie să ajungă la oamenii prezentului ca să le amintească de nişte datorii uitate faţă de trecute înţelepciuni şi frumuseţi. Risipitori de fantezie creatoare, muzeografii de aleasă chemare Olga şi Liviu Rusu nu şi-au cruţat cele mai bune elanuri pentru a scoate, din starea de ruină materială şi de umilinţa unei folosiri jalnice, o zidire încărcată de aduceri aminte despre Negruzzeşti, boierii cărturari, oameni mărinimoşi care au înzestrat ţinutul Hermeziu-Trifeşti cu nenumărate danii pentru obşte. Şcoala şi biserica din sat veghează şi astăzi centrul de comună, în preajma fostului conac, devenit, prin râvna inspirată – de-a dreptul inspirată - a soţilor Rusu un model de restaurare, concurând cu cele mai bine cotate muzee din Europa. Dar, pentru inaugurarea din 1995 a conacului-muzeu de la Hermeziu-Trifeşti, nu era de-ajuns clădirea, fost sediu C. A. P., era nevoie de un mobilier autentic şi de piese de interior adecvate. Liviu Rusu, orăşean get-beget, a ştiut cu ce vorbe anume să-i convingă pe săteni să restituie parte din obiectele pe care le luaseră de la binefăcătorii lor, în avântul devastator al exproprierilor. Ţin să se ştie că gestul de bună cuviinţă al notabilităţilor din Trifeşti de a-i atribui Olgăi Rusu titlul de *Cetăţean de onoare* a mişcat-o profund. Era unul dintre puţinele gesturi de recunoştinţă, venite din partea celor pentru care ea şi soţul ei nu şi-au precupeţit nici un efort. În titlul pe care îl căpătase, Olga Rusu găsea motive de speranţă că mai este loc de încredere în puterea modelatoare a binelui, dacă localnicii au considerat truda ei – şi a regretatului Liviu – o faptă vrednică de luat în seamă.

Olga avea decenţa şi modestia intelectualului care nu aşteaptă răsplată, nici măcar atunci când nestematele pe care le oferea nu stârneau bucuria meritată. Pentru ultimele cărţi, la care a lucrat cu acribie de cărturar ce nu şi-ar ierta nici o eroare de redactare ori culegere, a fost nevoită să aştepte sponsorizări care întârziau, de parcă ceea ce scrisese nu avea nici o atingere cu interesul general al municipiului şi judeţului. Era privită, probabil, cu circumspecţie de către decidenţi: la ce bun atâta stăruinţă din partea muzeografei-pensionare – preşedintă a Societăţii "Junimea", membru în colectivul de redacţie al revistei „Dacia literară", la ce bun atâta râvnă neaducătoare de bani ori celebritate - se vor fi întrebat ei. Olga Rusu avea un fel înţelept şi iertător de a privi în jur, avea eleganţa şi armonia interioară, care o plasau mai presus de nimicurile existenţei curente. Mănunchiul de tineri sensibili harnici, înzestraţi cu talent şi imaginaţie, care i-a stat în preajmă în ultimii ani, cu o devoţiune exemplară i-a răsplătit aşteptările. Dintre tinerii ei ucenici se vor găsi cei care vor prelua lucrul la cărţile neterminate ori numai proiectate.

Nasc și la Moldova...

Constantin OSTAP

La nici un an de la trecerea în lumea umbrelor a cunoscutului „trecutolog" **Ion Mitican** (24 martie 2012), a plecat dintre noi şi (nu găsesc femininul de la „trecutolog"...) distinsa doamnă **Olga Rusu**. Însemn aceste gânduri în zi de Bună Vestire când, în cimitirul din dealul Tătăraşilor, au venit la mormântul soţilor Constantin-Liviu şi Olga Rusu (parcela 24/I, r.4) numeroşii lor prieteni, la slujba creştinească de pomenire. Ei au fost printre cei care au contribuit, din iniţiativa Societăţii Culturale *Junimea'90,* la editarea primei monografii a acestui istoric cimitir. Peste ani, în 2008, Olga Rusu a întocmit noua şi completa ediţie, cu denumirea de *Patrimoniu cultural ieşean. Cimitirul Eternitatea.* Recitesc acel „Argument" de început: „Între obiectivele Societăţii Culturale Junimea'90 erau, între altele, îngrijirea mormintelor personalităţilor înhumate în Cimitirul Eternitatea...". Lui Constantin-Liviu Rusu i se datorește, în mare parte, găsirea cavoului uitat în care odihneau osemintele ctitorului acestui cimitir, Scarlat Pastia, trecut, în mod... suspect, în „proprietatea" altei familii. El a contribuit la montarea, pe soclul acelui cavou, a inscripţiei: *„Aici a fost înmormântat Scarlat Pastia, 27 IV 1827- 11 XII 1900, ctitor al Cimitirului Eternitatea, inaugurat la 1 IX 1876".* Fără îndoială, între altele, a contribuit substanţial, prin bogata sa arhivă, lăsată soţiei sale (donată de urmaşi Muzeului Literaturii Române – fondul „Olga şi C.L. Rusu"), la întocmirea amintitei istorii a cimitirului din dealul Tătăraşilor.

Emoţia cea mai mare, la acest ceas al amintirilor, este colaborarea mea cu distinsa doamnă la reeditarea lucrării din 1913 a lui N.A. Bogdan, *Oraşul Iaşi. Monografie istorică şi socială, ilustrată* (Tehnopress, 1997). Olga Rusu a fost o mare admiratoare a lui „Nenea Iancu", căruia i-a închinat şi volumul *Caragiale la Iaşi*, la care am contribuit, alături de alţi admiratori ai autorului „Scrisorii pierdute" . Dovadă este lucrarea ei din 2006, *Mitică şi Nenea Iancu la Berlin sau Caragiale în exil.* O valoroasă contribuţie a prietenei noastre, alături de Ioana Coşereanu, a fost editarea volumului *Prelecţiunile Junimii.* Este o carte deosebit de dragă sufletului meu, martor de la prima prelecţiune, cea din 9 februarie 1974, pînă la cea – ultima menţionată în volum – din 8 noiembrie 1985 (Zoe Dumitrescu-Buşulenga: „Sadoveanu şi cartea unei iubiri"). Lor li se adaugă, luminoasă, amintirea distinsei noastre prietene, care ne-a încredinţat, prin opera şi delicateţea ei, că, şi acum, *Nasc şi la Moldova oameni...*

LUCRUL BINE FĂCUT

Ioan TIMOFTE

Evocarea vieţii şi personalităţii profesoarei Olga Rusu evidenţiază un drum încărcat de bogăţia unei activităţi neîntrerupte, pasionate şi rodnice. S-a străduit permanent să învingă obstacolele, să-şi domine suferinţele cu un stoicism impresionant.

Am avut fericita şansă de a mă afla printre cei care au cunoscut-o, au admirat-o pentru modul în care şi-a dedicat întreaga viaţă profesiei.

Era împătimită de frumos în sensul cel mai larg al accepţiunii. Eleganţa în comportare, distincţia şi ţinuta impuneau şi atrăgeau atenţia. Admiraţia şi respectul reverberau în fiecare dintre noi, ca o provocare lăuntrică, nemărturisită, constituind un model. Cultiva deopotrivă spiritul academic şi toleranţa în relaţiile interumane. Dragostea şi pasiunea pentru profesiunea aleasă nu au părăsit-o niciodată: a fost un muzeograf de elită al muzeelor literare ieşene, autor cu semnificative cărţi în spaţiul memoriei reconstituite.

Rămâne, neîndoielnic, în sufletele noastre, ale acelora ce am cunoscut-o, ca un model al spiritului elevat, al oratoriei, al răspunsului prompt şi miezos, al privirii drepte şi neocolitoare, al graiului neaoş românesc, fără ornamentări academice de prisos, un model al bunei credinţe fără ostentaţie. Ştia, ca nimeni altul, să scoată, să prindă semnificativul, particularul dintr-un fapt concret. Puterea cuceritoare a talentului său oratoric ţinea de spiritul său atât de bogat înzestrat, de pasiunea, de volubilitatea şi siguranţa cu care vorbea, de sensibilitatea, dar şi de lucida inteligenţă cu care te conducea, ca pe un fir al Ariadnei, în miezul, în însuşi subiectul dezbătut. Era un echilibru vizibil între idee şi expresie, surprinzând prin eleganţa cu care îşi alegea cuvintele. Avea generozitate sufletească, distinsă prin cultură, ţinută şi conduită. Ştia să asculte, să înţeleagă şi să „citească" sufletul semenului său cu o rară pătrundere a observaţiei. Ştia să cântărească just orice situaţie, orice faptă. A lucrat neobosit cu mintea, inima şi fapta la eternizarea memoriei şi imaginii scriitorilor, restituind oraşului Iaşi imaginea lui de altădată prin excepţionale albume de istorie literară şi culturală.

Oana Melinte, Viorica Moisa şi Olga Rusu
în redacţia revistei „Dacia literară"
(vara, 2012)
Foto: **L.V.**

Revista poate fi procurată
în *reţeaua muzeelor literare ieşene* (*tel. 0747.499400, 0232.213210 secretariat*),
în *reţeaua de librării Sedcom Libris*,
precum şi prin comenzi la *Zirkon Media* (tel. 021.2551918)

1. Muzeul „Ion Creangă" (Bojdeuca), inaugurat în anul **1918**

2. Muzeul „Vasile Alecsandri"(Mirceşti), inaugurat în **1924**

3. Muzeul Mitropolit „Dosoftei" (Literatură veche), inaugurat în **1970**

4. Muzeul „Mihai Codreanu" (Vila Sonet), inaugurat în **1970**

5. Muzeul „Vasile Pogor" („Junimea"), inaugurat în **1972**; reconstituit în anul **2007**

6. Muzeul „Otilia Cazimir", inaugurat în **1972**

7. Muzeul „Mihail Sadoveanu", inaugurat în **1980**

8. Muzeul „G. Topîrceanu", inaugurat în **1985**

9-10. Muzeul „Mihai Eminescu" - inaugurat în **1989**; **Colecţia** „Istoria Teatrului" - inaugurată în **1976**

11. Casa „Nicolae Gane" (Centrul de muzeologie literară), inaugurat în **1993**

12. Muzeul „Constantin Negruzzi" (Trifeşti-Hermeziu), inaugurat în **1995**

DACIA LITERARĂ
Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Vă invităm
să susţineţi apariţia
publicaţiei,
prin **abonament**,
în formula:
1. COMPANIA NAŢIONALĂ
„POŞTA ROMÂNĂ“
2. MUZEUL LITERATURII ROMÂNE
(Str. Vasile Pogor nr. 4, Iaşi, cod 700110)
prin mandat poştal
în sumă de 31,20 lei (*intern*)
şi 42,60lei (*extern*),
cu menţiunea
pentru **Daniela ILIE**
(tel. 0232.410 340 sau 0747 499 400,
între orele 9-15).
Sumele pot fi virate
către **Muzeul Literaturii Române**,
la Trezoreria Iaşi,
cod IBAN:
RO26TREZ4065004XXX000320.

Dacia literară
apare în tiraj de **1000 exemplare**

Tipar executat la TIPO-LIDANA SRL
Suceava, tel. 0230-517 518

Date de apariţie ale revistei:
ianuarie-februarie (nr. 1-2)
martie-aprilie (nr. 3-4)
mai-iunie (nr. 5-6)
iulie-august (nr. 7-8)
septembrie-octombrie (nr. 9-10)
noiembrie-decembrie (nr. 11-12)

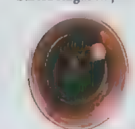
Pavel CHIHAIA
Corespondență.
Scrisori primite. Scrisori trimise
Constanța, *Ex Ponto*, 2012

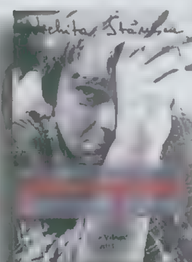
IPOTEȘTI
MEMORIA UNEI CASE
(Casa memorială a familiei Eminovici)
Ipotești, 2012

Silviu MIHĂILĂ
Ioana Em. Petrescu,
citindu-l pe Eminescu
Note, arhive, documente
Cluj-Napoca, *Eikon*, 2012

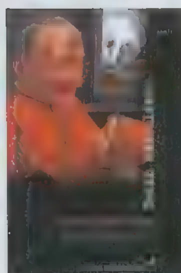
Gellu DORIAN
Cartea singurătăților
Bistrița, *Charmides*, 2012

Nichita STĂNESCU
Jedino moj zivot
Ediție de **Adam Puslojić**
Belgrad, *Filip Visnjic*, 2013

Ion MIRCEA
Terra ballerina
Postfață de **Ioan Holban**
Pitești, *Paralela 45*, 2012

Sorin MARCULESCU
Partea din toate
(Carte singură, VI)
București, *Cartea românească*, 2013

Gabriel ANDREESCU
Cărturari, opozanți și documente.
Manipularea Arhivei Securității
Iași, *Polirom*, 2013

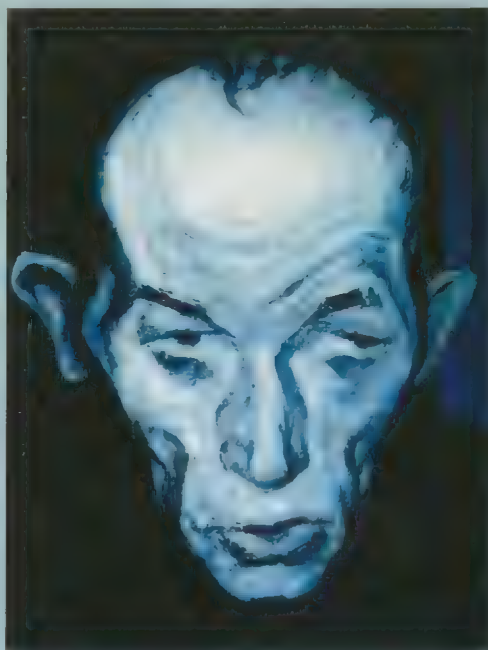
ISSN (Tipărit) 1220-7322; ISSN (Electronic) 1584-2657

Preț: 4 lei

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIV (serie nouă din 1990) nr. 118-119 (7-8 / 2013)

Poetul Cezar Ivănescu, pictură de **Manuell Mănăstireanu**

www. dacialiterara.ro nr. 7-8 / iulie-august / 2013

DACIA LITERARĂ
Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Serie nouă din anul 1990
• **Director** (1990-2007): *Lucian VASILIU*
• **Redactor-şef** (1990-1992): *Val CONDURACHE*
• **Redactor-şef** (1996-2004): *Ştefan OPREA*

Redacţia şi administraţia:
CENTRUL DE MUZEOLOGIE LITERARĂ
Str. Nicolae Gane, 22A, cod 700110
IAŞI, ROMÂNIA

tel. 0747 288 499 sau 40 / 0332 / 102 852
fax 40 / 0232 / 213 210
***E-mail**: dacialiterara@yahoo.com*
***Adresă web**: www.dacialiterara.ro*
***Blog**: www.dacialiterara.wordpress.com*

Revista apare sub egida USR
Editori:
• MUZEUL LITERATURII ROMÂNE IAŞI
• CONSILIUL JUDEŢEAN IAŞI
• SOCIETATEA CULTURALĂ „JUNIMEA '90"

DACIA LITERARĂ

NR. 7-8 (118-119) ANUL XXIV (SERIE NOUĂ DIN 1990)
2013
IAŞI • ROMÂNIA

SUMAR

CLEPSIDRE. MOUSAION

3 *Arhiva lirică:* **Carmen Sylva** - *Steagurile*
4 *Textul regăsit:* **Leonida I. Gheorghiu** - Vechea familie Gane
5 *Reclama de altădată:* Hotel Binder
7 **Doru Scărlătescu**: Eminescu - spinoasa problemă a timpului
10 **Nicolae Scurtu** : Însemnări despre junimistul Constantin Meissner
17 **Nicolae Mareş**: Nicolae Iorga despre copilăria sa, despre polonezi şi Polonia
21 *Inedit:* **Eugeniu Coşeriu** - Pagini despre construcţia textelor prin arta literară
32 Prof. dr. **Johannes Kabatek**: „Coşeriu ne-a învăţat un mod de gândire" (interviu de **Adriana Maria Robu**)
42 **Grigore Ilisei**: Sub semnul amourului fălticenean (***Paul Miron***)
46 **Iulian Marcel Ciubotaru**: O scrisoare inedită a lui Emile Picot
50 **Luca Piţu**: Adnotări la o misivă din Apus (***Constantin Amariu/Amăriuţei***)
54 **Ana R. Chelariu**: Cucuteni, locul de baştină al indo-europenilor
57 **George Stanca**: Însemnări ale memoriei. Cezar Ivănescu (II)

SCENE CONTEMPORANE

Chestionar cu accente ludice. **Răspund în acest număr:**
59 **Petruş Andrei**
63 **Constantin Coroiu**
66 **Iulian Filip** (Chişinău)
70 **Ioan Moldovan**
73 **Bujor Nedelcovici** (Franţa)
78 **Ion Florin Stanciu**

Poezii de:
84 **Daniel Corbu:** *Portret*
85 **George Popa:** *Fiul luminii, În ceasul când...*
86 **Adam Puslojić:** *Sincer vorbind, orice moare*
87 **Valentin Talpalaru:** *Poemele Deltei. Rodion*
88 **Gheorghe Vidican:** *În spatele uşii*
89 **Horia Zilieru:** *Maria din Magdala*

Proză de:
90 **Gheorghe Schwartz:** *Prizonierul literelor*

95 *Din lumea teatrului:* **Florin Faifer** - Micromedalioane
99 **Bogdan Ulmu**- Un doctorat pe teatru-dans (***Ligia Grozdan***)
101 **Călin Ciobotari** - Mitofilia Ioanei Petcu
103 **Valentin Ciucă:** Cei trei... Agafiţei
105 *Numărul de aur:* **Vasilian Doboş** - Dumitru Vacariu
106 **Stelian Dumistrăcel:** „Mai îngheţat decât gerul". Sunete şi sonorităţi ale vorbirii la Marin Preda

BIBLIOFIL

109 **Daniel Corbu:** Câteva rânduri-gânduri la sărbătorirea unui mare critic român: ***Eugen Simion***
111 **Alexandru Zub**: Profesorul ***Dumitru Năstase***: un gând pios şi deferent
113 **Ioan Holban:** Ultimul criterionist: ***Liviu Antonesei*** - 60
122 **Vasile Iancu**: Despre naşterea „Omului nou"
126 **Maria Pilchin** (Chişinău): CheMarea poeziei şi ChiRomantism existenţial
128 **Ioan Ţicalo**: Sfatul scriitoricesc de la Putna (14-15 august 1943)
131 **Luca Prisecaru**: Magistrul din München (***Pavel Chihaia***)
132 **Emanuela Ilie**: File distilate dintr-o nouă Carte singură (***Sorin Mărculescu***)
134 **Adrian Ţion**: Cu ***Mircea Dinutz*** şi ***Rodica Lăzărescu*** printre cărţi şi scriitori
137 **Carmelia Leonte** - ***Horia Bădescu***: un om cât o mie de oameni
139 **Cristina Chiprian**: Zăpezile mor fără leac (***Liviu Georgescu***)
140 **Ioan Răducea**: Balcanii din Sud-Est (***Mircea Muthu***)
142 **Cristina Iovu Gavrilescu**: ***Tudor Leonte*** şi reinventarea romanului policier
144 **Liviu Apetroaie**: Cărţile pe masă...
147 *Cărţi primite (cronologic şi selectiv)*

Revista **Dacia literară** sprijină candidatura municipiului **Iaşi** pentru a deveni *Capitală culturală europeană* 2021

CLEPSIDRE. MOUSAION

ARHIVA LIRICĂ

Carmen SYLVA
(1843-1916)

STEAGURILE *

Bătrânele steaguri sfinte şi eu
Ce singure stăm noi pe pace –
Legende, în cinste, solemne mereu –
Cu noi lumea n'are ce face.

Din lupte purtate de mult, am rămas
Făşii sfâşiate-atârnând –
Acum ne uităm şi stăm fără glas,
Eroi vor fi alţii la rând.

Bătrânele steaguri sfinte şi eu
La praznice suntem purtate,
Solemne stăm altfel, acasă mereu,
În rugă şi'n singurătate.

Traducere din germană de **Ion GORUN**

* În: *Calendarul „Lumea Ilustrată"*, An. XXIII, 1916, p. 113

VECHEA FAMILIE GANE

Eternizarea în bronz a marelui scriitor N. Gane *

Leonida I. GHEORGHIU

Zilele trecute articolul de fond al acestui vechi ziar moldovenesc, arăta că între tată, Neculai Gane, fost primar al Iaşului în 1871 şi ministru în 1888, născut la Fălticeni în 1835, jurist-consult cu studii făcute la Paris şi avocat în Iaşi, marele nuvelist, marcant membru al Asociației literare „Junimea" şi între fiul Nicolae N. Gane, actualul Preşedinte al Comisiei Interimare, distins magistrat-pensionar, este afinitatea de rasă a omului datoriei.

Ziarul îşi exprimă credinţa că va fi şi fiul acelaşi iubitor al cetăţei culturei, înnobilând locul de prim-edil şi punând toată râvna pentru ridicarea oraşului ce cu mândrie duce gloria de fostă Capitală; - oraş în care s'a început de câtva timp, prin primarii perindaţi, o urbanistică ce tinde să-i dea altă înfăţişare.

Comparaţia între tată şi fiu este sugestivă, - mai ales că e vorba de o familie veche boierească din Moldova, care prin membrii săi s'a ilustrat încă din 1790 [...].

Credinciosul colaborator al „Convorbirilor literare", preamărit în criticele lui Maiorescu pe bună dreptate, cât şi de marele nostru istoric Neculai Iorga în ale sale schiţe din literatura română, - a lăsat literaturii noastre 3 volume de nuvele şi un volum de poezii, cum şi o bună traducere a primelor 7 cânturi din „Divina Comedie" a lui Dante.

N. Gane descinde din familia pe care o găsim în Moldova în secolul al XVI-lea printre boierii ţării [...].

Fiul lui Vasile Gane era Ştefan Gane Vel-Comis şi din această familie s'a născut Neculai Gane în 1835.

Casele în care a locuit fostul primar al Iaşului, proprietatea sa, se văd şi astăzi pe strada ce-i poartă numele (fostă Butu), iar din frumosul parc ce le înconjura, au mai rămas de veghe vreo câţiva brazi falnici, în parcul ciopârţit şi în care au fost construite diverse alte clădiri.

Acestea sunt astăzi proprietatea Casei autonome a pădurilor.

Am dori noi ieşenii ca pe vechea clădire rămasă în fiinţă să se fixeze o placă amintitoare că acolo şi-a avut şălaşul marele literat N. Gane, - până se va putea înfiripa ideia de a fi eternizat în bronz alături de Alecsandri, Eminescu, Creangă şi ceilalţi. E o datorie!

Se va face? ori va fi dată uitărei această dreaptă gândire ce de mult timp ne obsedează?

* În: ziarul *Opinia*, XXXIV, nr. 9255, Iaşi, 9 febr. 1938, p. 1

RECLAMA DE ALTĂDATĂ *

Hotel BINDER (imagine parţială)
Iaşi, B-dul Independenţei nr. 1 (Piaţa „Mihai Eminescu“)

Foto: **Corneliu Grigoriu**

ÎN ACEASTĂ CLĂDIRE
-MONUMENT ISTORIC-
A FOST HOTELUL BINDER, UNDE AU
AVUT LOC PARTE DIN BANCHETELE
JUNIMII (MAIORESCU, EMINESCU,
CREANGĂ, CARAGIALE, SLAVICI ETC.).
Bunavestire, 1998 M.L.R. IAŞI

HOTEL BINDER
CU TOTUL REÎNNOIT IN POSESIUNEA DOMNULUI
I. SMOLNITZKI
CUNOSCUTUL HOTELIER DIN
BACĂU ŞI GALATZ
POSEDĂ CAMERE DIN CELE MAI ELEGANT MOBILATE
BUCĂTĂRIA CEA MAI EXCELENTĂ.
SERVICIUL CEL MAI PROMPT.

Preţuri fórte reduse

Abonament lunar:

Dejun:

2 feluri de bucate, 1 dessert, o sticlă vin şi o cafea neagră 40 fr.

Massa:

3 feluri de bucate, 1 dessert, o sticlă vin şi o cafea neagră 60 fr.

Dejun à la Cart 2 fr.

Massă à la Cart 3 fr.

Se recomandă Onor. Clientele.

HÔTEL RESTAURANT BINDER
MENU DU DINER 18 (30) SEPTEMBRE.

Potage aux abaties aux nouilles
Consommé aux petits pâtés

Sterlet au raifort
Mayonaise de Visa
Fricandeau a l'oseille
Cotelettes de mouton soubise
Filet de Beuf Béarnaise
Macédoine de lêgumes à la crâme

Volailles Roties
Cailles et Becassines
Filet a la Broche
SALADE
Crême à la Maintenon
Fruits, vin et café

HÔTEL RESTAURANT BINDER
MENU DU DINER 11 (23) SEPTEMBRE.

Potage Croute au pôt
Consomme aux Risoles de Volaille
Mayonaise de Poisson
Filet de Poisson frit
Chiga au nature
Gigot de mouton Bretone
Filet de Beuf jardinière
Fricassée de poulet aux choux fleurs
Cailles roties-Longe de veau
Poulet roti salade
D'artois aux pomnes
Fruits variès, vin et café.

* În: ziarul „Curierul" (Th. Balassan) – 1883.

EMINESCU: SPINOASA PROBLEMĂ A TIMPULUI

Doru SCĂRLĂTESCU

„Timpul face parte din acea stranie categorie de entităţi pe cît de familiare pe atît de impenetrabile"
Solomon Marcus

Minunată maşinărie, în vremea asta a noastră, internetul. El ne facilitează, iată, lectura unui studiu apărut în 2010, de negăsit în bibliotecile şi librăriile urbei moldave, **Eminescu şi problemele fundamentale ale fizicii moderne: timp, spaţiu, univers**, datorat unui specialist, doctor în fizica atomică şi nucleară, Petre Osiceanu. În polemică deschisă cu G. Călinescu, care văzuse în poetul român doar un „diletant în ale ştiinţelor", autorul susţine, dimpotrivă, asimilarea de către acesta a unui veritabil *background* ştiinţific, începînd cu perioada, hotărîtoare, vieneză, pusă sub semnul marelui fizician şi filosof austriac Ludwig Boltzmann, ale cărui cursuri şi cărţi de popularizare sînt presupuse ca frecventate de tînărul nostru student audient. Nu e prima dată cînd, în virtutea unui interes timpuriu şi prelungit pentru ştiinţe, experţii în materie, începînd cu academicianul Aurel Avrămescu, în 1981, au pus în evidenţă intuiţii, priorităţi şi anticipări ale unor teorii moderne în opera eminesciană. Între acestea, de mai mare ecou, ideea devansării cu cincizeci de ani a teoriei lui Albert Einstein, susţinută constant de un împătimit eminescolog precum Th. Codreanu. Teza revine la cercetătorul recent cu argumente din cunoscuta „lecţie de relativitate" oferită de **Luceafărul**, urmată apoi de o lungă şi ameţitoare suită de anticipări în metaforă ale unor teorii ultramoderne de descendenţă einsteiniană, cu care sîntem liberi să fim sau nu de acord: a *„aproape nimicului"* (*nearthingness*), avansată de americani în 2002, a *„stingerii sorilor"*, pentru care H. A. Berthe primeşte Nobelul în 1967, a *„nesimultaneităţii evenimentelor"*, într-o nouă geometrie, neeuclidiană, a *spaţiului-timp* (alt Nobel, pentru Richard Feynman, în 1965), a *infiniturilor mare şi mic*, în fine, a *„Marii Explozii"* (*Big-Bang*), argumentată de St. Hawking şi St. Weinberg (din nou Nobel, în 1979), dar şi a *Marii Implozii* (*Big-Crunch*)... Toată demonstraţia poate fi, se înţelege, o bază de discuţii în continuarea altora mai vechi, iniţiate de eminescologi. Cu evitarea, totuşi, a unor exagerări amintind de teze ale defunctului protocronism. Ele nu lipsesc din studiul recent, unde, în concluzie, poetul român, net superior în materie de ştiinţă a Universului „infantililor" R. Frost şi T. S. Eliot, e propus drept *„leader al unui grup restrîns de mari poeţi şi gînditori vizionari, adevărate enciclopedii ale cunoaşterii universului timpului lor"*.

Multe dintre teoriile de mai sus au în centrul lor problematica timpului, se înţelege, a timpului fizic, universal. Lectura studiului comparat al lui Petre Osiceanu devine prilej

de rememorare a unor gînduri mai vechi despre un aspect oarecum particular, dar credem, mai fertil, al *timpului ca determinantă interioară* la Eminescu. El se circumscrie după părerea noastră nu atît preocupărilor de ordin ştiinţific ale poetului, reale, desigur, cît, mai cu seamă, demersurilor sale de abordare filosofică a marilor probleme ale existenţei. Sau, mai bine zis, cu apel la un capitol dintr-o cunoscută carte din 1985 a lui Solomon Marcus, ea ţine de *provocările ştiinţei şi reacţiile filosofiei*. Ca toţi marii poeţi ai lumii, Eminescu e obsedat de fatalul „monstru orb", Timpul, adevărată piatră de încercare pentru orice artist autentic. La un astfel de artist, modalitatea de abordare şi exprimare a timpului devine chiar o componentă a fizionomiei sale specifice, *„unul din mijloacele cele mai potrivite pentru a-i caracteriza simţirea, orizontul şi forma"* (D. Caracostea). Şi la poetul nostru, ne întîmpină, definitoriu şi semnificativ, un număr mare de termeni desemnînd durata, „*cronotopi*", după Bahtin, ori, cum i-a numit Greimas, „chrononymes": *timp*, *vreme*, *veac*, *secol*, *an*, *zi*, *oră*, *ceas*, *clipă*; sau instrumente ale măsurării durate: *ceasornic*, *ornic*, *orologiu*.

Sînt îndeobşte cunoscute rîndurile ce deschid „novela" din 1872, **Sărmanul Dionis**. Ceea ce, în monologul interior al personajului titular, li s-a părut junimiştilor (dar nu şi lui Maiorescu) o „elucubraţiune filosofică" (v. relatarea lui G. Panu), nu reprezenta, în fond, decît variaţiuni pe tema timpului şi a spaţiului ca forme pure de sensibilitate, aşa cum le concepuse şi formulase Kant, unul din *maîtres à penser* recunoscuţi de Eminescu (*„Kant – cel mai profund dintre muritori"*), pe care-l aprofundase, desigur, încă de la Viena, unde, în semestrul de vară 1872, optase pentru trei cursuri ţinute de K. von Arndts, Th. Vogt şi R. Zimmermann, obiectul acestuia din urmă interesîndu-ne aici: **Geschichte der Philosophie II. Kursus: Mittelalter und neue Zeit bis auf Kant**. Chiar dacă poetul îşi îngăduie, potrivit obiceiului său, mari libertăţi faţă de textul „înţeleptului de la Königsberg", punctul de plecare îl aflăm în **Critica raţiunii pure**, cum se poate lesne observa din simpla juxtapunere a unor pasaje din opera kantiană, tradusă fragmentar de Eminescu (prima ei parte, „cea mai grea şi cea mai adîncă", după părerea lui C. Noica) şi a unor rînduri din proza acestuia, **Sărmanul Dionis** ori **Archaeus.** Nu de puţine ori, textul eminescian (d.e.: *„În faptă lumea-i visul sufletului nostru. Nu există timp, nici spaţiu – ele sînt numai în sufletul nostru"*) pare o parafrază la Kant (*„Dinafară timpul nu poate fi intuit, tot aşa de puţin spaţiul, ci numai în noi..."*). Alăturarea textelor arată modul în care Eminescu înţelege să utilizeze o serie de teorii filosofice curente drept premisă a prozei sale fantastice, de o factură personală, insolită, „revoluţionară" în epocă (fapt observat însă ceva mai tîrziu). Cu intuiţie sigură, el apelează la Kant, a cărui filosofie, după expresia lui I. Petrovici, „alcătuieşte Noul Testament al cugetării moderne", venit să continuie, dar şi să modifice, „Vechiul Testament cartesian". În numeroase locuri, Eminescu pomeneşte de la Kant din care, în versiuni ale **Scrisorii I**, face prototipul „bătrînului dascăl". Cosmogonia din celebrul poem e tributară, cum bine au observat exegeţii, nu numai textului vedic, dar şi celui kantian, mai aproape de „substanţialismul" lui Newton, de care, iarăşi, Eminescu nu e străin. Dar interpretarea liberă a lui Kant, într-un eclectism specific şi necesar textului literar, privită ca o „trădare" a filosofului afin german, a dus la o întreagă „ceartă de cuvinte", în care distingem cîteva poziţii mai evidente: 1. Poetul înaintează, exclusiv, „pe aripile teoriilor lui Kant" (Rădulescu-Pogoneanu); 2. Ba nu, e curat schopenhauerian, după D. Murăraşu sau Al. Piru; 3. Dar Schopenhauer însuşi e în esenţă kantian, prin preluarea

teoriei apriorităţii timpului şi spaţiului, cum a observat mai de mult Titu Maiorescu în **Prelegerile de filosofie**; 4. Utilizîndu-l pe Kant, deci, ca punct de plecare, Eminescu va construi, însă, „în spirit schopenhauerian" (G. Călinescu, T. Vianu). 5. Dimpotrivă, o nuvelă ca **Archaeus** indică momentul eliberării autorului ei de „mirajul" schopenhauerian şi „revenirea la Kant şi Hegel" (D. Vatamaniuc); 6. Această revenire, subliniază C. Noica, înseamnă şi o confruntare din perspectivă proprie cu Kant, pe care poetul *îl ştia* foarte bine; dar în creaţie „se simţea liber să pună ce-i place, artisticeşte"; 7. În **Archaeus**, nu e Kant, ci mai degrabă un admirator al acestuia, Fichte (I. Boldea); 8. Proza eminesciană vădeşte indiscutabile influenţe ale gîndirii indiene, în special din **Upanişade**, după S. P. Dan, A. Bhose. Timpul e integrabil principiului identității Tot/Unu: *tat twam asi*; 9. Nu sînt de neglijat nici posibile surse provenind de la alchimistul „magician" Paracelsus (C. Barbu); 10. Aceeaşi proză ilustrează idei prekantiene, în primul rînd din Leibniz, *„întrucît deduce existenţa din posibilitatea pe care omul o cugetă"*, dar şi din postkantienii care au împins idealitatea timpului *„spre un subiectivism extrem"*. Această poziţie, pe care se situează, bunăoară, E. Tudoran, îşi are desigur un suport în textele lui Leibniz (corespondenţa cu Clarke), de asemenea, ale lui Berkeley, în primul rînd **Principiile cunoştinţei omeneşti**: *„Deci, dat fiind că timpul nu este nimic dacă facem abstracţie de succesiunea ideilor în sufletul nostru, înseamnă că durata unui spirit limitat trebuie judecată după numărul ideilor sau al acţiunilor care se succed una după alta în acelaşi spirit sau suflet".* Iată un text care pare să-şi găsească corespondenţe în meditaţiile lui Dionis. Ideile episcopului filosof sînt cunoscute mai devreme sau mai tîrziu poetului, dacă nu nemijlocit, atunci prin comentatorii acestuia, căci între listele bibliografice din manuscrise găsim, repetată, o trimitere la **F. Friederich's Uber berkeleys idealismus**, iar o transcriere din Ed. v. Hartmann, **Zur Kant'schen Philosophie**, începe cu o succintă expunere a idealismului subiectiv berkelean, ca punct de plecare pentru apriorismul lui Kant. Pe de altă parte, în cugetările bătrînului din **Archaeus** regăsim idei ale unui alt prekantian, J. Locke, între ele, aceea a dispariţiei duratei în timpul somnului (v. **Eseu asupra intelectului omenesc**). Să menţionăm că filosofia lui Locke este expusă de A. D. Xenopol într-o prelecţiune şi rezumată de Eminescu în „Curierul de Iaşi" din 13 septembrie 1877.

Aşadar, Eminescu e pe deplin familiarizat cu teoriile filosofice curente relative la timp, pe care le valorifică în proza de tinereţe, îngăduindu-şi abateri şi dezvoltări proprii, dar şi în linia unui „idealism magic" specific romanticilor germani, cerute de logica internă a textului literar. Ele sînt vizibile şi-n aplicaţiile la mult discutatul apriorism kantian. În accepţia acestuia, timpul e o reprezentare, o „formă" a „stării interne", în timp ce la Eminescu el devine un conţinut, o substanţă asupra căreia putem acţiona. Din „izvoare de cunoaştere", „judecăţi sintetice" generalizate, la Kant, timpul şi spaţiul devin generatoare de experienţă, de trăiri particulare, la poet. Din „atribute" ale obiectului, obiectul însuşi, din „condiţie formală" a fenomenului, chiar fenomenul. Totul, prin forţa magică a cuvîntului. Această forţă guvernează zborul uranic şi întoarcerea în timp a lui Dionis. Prin, evident, depăşirea imposibilei bariere de viteză a luminii. Ca-n acest amuzant „limerick" modern englezesc reprodus de Stephan W. Hawking în cunoscutul său bestseller privind **istoria timpului**: *„Era o tînără din Wight – definitiv, / mergînd mai repede decît lumina. / O zi, ea a plecat, cuminte / – la modul relativ. / Şi a ajuns în seara dinainte".*

ÎNSEMNĂRI DESPRE JUNIMISTUL CONSTANTIN MEISSNER

Nicolae SCURTU

O personalitate, din cele mai însemnate, în plan cultural, e, desigur, şi profesorul, pedagogul, publicistul şi memorialistul Constantin Meissner (1854–1942), unul dintre cei mai fideli discipoli ai lui Titu Maiorescu. La îndemnul, energic, al profesorului Titu Maiorescu şi, evident, al familiei studiază în străinătate pedagogia, în care va excela şi graţie căreia va ocupa locuri importante în ierarhia învăţământului secundar şi special din România.

A creat şi format una dintre cele mai temeinice şcoli de învăţători şi institutori din Moldova. Elevii săi au făcut cu adevărat apostolat în aproape toate satele şi comunele din întreaga Moldovă. Astfel se explică profunda simpatie şi preţuire faţă de omul, profesorul şi memorialistul Constantin Meissner, care punea accent numai pe adevăr, sinceritate şi muncă.

Bust **Constantin Meissner**,
în parcul *Muzeului Pogor*.
Sculptor: **Richard P. Hette**
Foto: Corneliu Grigoriu

A participat la şedinţele Junimii, la Iaşi şi Bucureşti, a stabilit prietenii cu unii dintre scriitorii care au citit şi au publicat în paginile prestigioasei reviste Convorbiri literare *(1867–1944) şi a întreţinut un lung şi preţios dialog epistolar. Literatura epistolară a lui Constantin Meissner conţine numeroase informaţii şi precizări de istorie literară, culturală şi politică, ce au menirea să întregească sau să retuşeze efigia unor oameni şi a unor evenimente de odinioară.*

Revelatoare, în această ordine de idei, sunt şi epistolele pe care i le trimite istoricului literar I.E. Torouţiu (1888–1953), cu prilejul comemorării Junimii şi a revistei Convorbiri literare *la Iaşi, în mai 1936.*

Lectura atentă a acestor misive, atât de preţioase pentru clarificarea unor probleme de istorie literară, demonstrează tenacitatea şi capacitatea de a convinge, manifestate de Constantin Meissner, în obţinerea unei colaborări de la istoricul literar I.E. Torouţiu.

Din motive încă neclarificate profesorul şi cărturarul I.E. Torouţiu nu participă la comemorarea Junimii şi a revistei Convorbirilor literare, *deşi trimite scrisori excelent articulate, şi nici nu colaborează la cartea omagială coordonată de Constantin Meissner şi de Rudolf Şuţu.*

Impresionează devotamentul şi credinţa profundă de care dă dovadă ultimul junimist întru cinstirea unui eveniment literar şi cultural unic în istoria modernă, şi nu numai, a României.

Iaşi, 6 februarie 1936

Mult stimate domnule Torouţiu,

Pentru cele două volume (V şi VII) din preţiosul d[omniei] voastre op *Studii şi documente literare*[1], ce aţi binevoit să mi le trimiteţi, vă exprim călduroase mulţămiri şi toată recunoştinţa mea.

Totodată vă exprim şi marea-mi dorinţă de a vă face cunoştinţa şi speranţa că voi avea această plăcere la 26 şi 27 aprilie viitor, cu prilejul comemorării Junimii[2]. Nu ne veţi lipsi - nu-i aşa?

Ştiţi că bietul C. Săteanu[3], prin bunăvoinţa căruia am primit volumele, e greu bolnav? Sunt însă speranţe de îndreptare.

Cu deosebită consideraţie pentru istovitoarea muncă ce o depuneţi în scotocirea trecutului nostru literar, vă strâng mâna şi rămân al d[omniei] voastre devotat.

C. Meissner

[Domniei sale domnului I.E. Torouţiu, Strada Argentina, nr. 39, Bucureşti].

*

Iaşi, 7 aprilie 1936

Mult stimate domnule Torouţiu,

Credeam că vă voi putea scuti „de a urca calvarul tribunei" făcând aşa fel ca „să treacă acest pahar de la d[omnia]voastră".

Nu numai că nu mă pot ţine de cuvânt, dar vă rog cu tot dinadinsul, vă implor chiar, să nu mă refuzaţi.

E vorba de o conferinţă cât de scurtă, de 10 până la cel mult 12 minute, privitoare la activitatea, în *Junimea* şi la *Convorbiri literare*, a lui *Iacob Negruzzi*[4].

Căci iată ce se întâmplă. Constat acum că, în afară de cuvântări de un caracter general relative la rostul mare al *Junimii* în cultura românească, s-au înscris trei vorbitori, care se ocupă, unul de Maiorescu, altul de Eminescu, un al treilea de Creangă.

Ei tratează deci despre cei din vârful piramidei, de corifei. Nimeni nu s-a înscris să vorbească despre cuconul Jacques! E un gol ce trebuie umplut. Ar fi de neiertat să nu se scoată la iveală, separat, şi valoarea cu totul deosebită, pentru realizările *Junimii*, a acelui muncitor neobosit.

N-ar fi nici estetic, nici etic, ca asistenţa să nu asculte şi un cuvânt special cu subiectul - Iacob Negruzzi.

Apelez la d[omnia]voastră, ca la cel mai chemat, să îndreptaţi situaţia.

Vă mărturisesc c-aş fi inconsolabil, de nu mi-aţi sări în ajutor. Aş considera ca fiind ratată, în mare parte, *comemorarea*, de ar lipsi această

conferinţă a d[omniei]voastre despre Negruzzi. Ratată, fiindcă de acest „stâlp" *trebuie* să se aminteașcă îndeosebi.

Ca să mă liniştesc, telegrafiaţi-mi un singur cuvinţel - „da" sau „accept". Nici nu vă închipuiţi ce bine sufletesc mi-aţi face cu aceasta.

Primiţi, vă rog, expresia celor mai distinse ale mele sentimente.

C. Meissner

[P.S.] Fireşte că vă fac propunerea şi în numele primarului şi a întregului comitet. Ziua serbării e – 22 aprilie.

*

Iaşi, 22 aprilie 1936

Mult stimate domnule Torouţiu,

Din toată inima vă mulţămesc şi rămân recunoscător pentru acceptarea subiectului, *Legăturile Junimii cu românii de peste hotare*[5], şi promisa cuvântare. Figura lui Iacob Negruzzi nu poate [i]eşi, din cele ce veţi arăta, decât frumos aureolată.

Căldura şi sinceritatea cu care mi-aţi scris, adânc m-a impresionat.

În aşteptarea plăcerii de a vă face cunoştinţa, vă rog să primiţi expresia prea distinselor mele sentimente şi o cordială strângere de mână.

Devotat, C. Meissner

[Domnului I.E. Torouţiu, Strada Argentina, nr. 39, Bucureşti III, *Recomandat*].

*

Iaşi, 23 aprilie 1936

Mult stimate domnule Torouţiu,

Spre marea-mi părere de rău, nu vă pot satisface decât în parte. Ordinea vorbitorilor nu va putea fi fixată definitiv de către comitet decât aproape în ultimul moment.

Iată însă totuşi ce e bine stabilit până acum. Festivitatea o deschide primarul[6], urând şi un bun sosit oaspeţilor.

Iau apoi cuvântul cei doi junimişti ieşeni încă în viaţă - Meissner şi A.C. Cuza[7]. Subiectul - *Consideraţii generale asupra Junimii* şi *Convorbirilor*.

S-au mai înscris să vorbească - Ion Petrovici despre *Maiorescu*, Cezar Petrescu despre *Eminescu*, Mih[ail] Sadoveanu despre *Creangă*, General[ul] Mihai Negruzzi despre *Iacob Negruzzi*, Simion Mehedinţi despre *Epoca Junimii*, I.E. Torouţiu - subiectul ştiut, Gr. Trancu-Iaşi nu şi-a anunţat subiectul, I.C. Filliti despre *Maiorescu bărbat de stat*.

Cum nu e sigur că vor fi cu toţii prezenţi, ordinea rămâne încă în suspans.

Cu cele mai distinse sentimente rămân al d[omniei]voastre devotat,

C. Meissner

[Domnului I.E. Torouţiu, Strada Argentina, nr. 39, Bucureşti, III].

Iaşi, 5 mai 1936

Mult stimate domnule Torouţiu,

Vă mulţămesc din inimă pentru simţita d[umnea]v[oastră] scrisoare din 2 mai. Regret că împrejurările v-au împiedicat de a fi în mijlocul nostru, mi-a fost absolut imposibil să mai amân serbarea.

Cuvântarea relativă la Legăturile Junimii cu românii de peste hotare ar fi încheiat aşa de frumos seria discursurilor: *Es hat nicht sollen sein*[8]. Păcat!

Nu-mi pot însă închipui că nu-mi veţi trimite, sub formă de articol pentru volumul comemorativ, cele ce aveaţi de rostit asupra subiectului convenit între noi. Mă înşel oare?!

Odată cu exprimarea regretului meu p[entru] absenţa d[umnea]v[oastră] s-a dat citire integrală scrisorii d[umnea]v]oastră] la finele ospăţului din seara de 3 mai.

Cu părere de rău că nu mi-a fost dat să vă fac cunoştinţa cu prilejul comemorării, rămân al d[umnea]v[oastră] devotat,

C. Meissner

[Domnului I.E. Torouţiu, Strada Argentina, nr. 39, Bucureşti, Sector III].

*

Iaşi, 11 mai 1936

Mult stimate domnule Torouţiu,

Doream să-ţi fac cunoştinţa chiar din primul moment în care am intrat în corespondenţă cu d[umnea]ta. Acum, în urma scrisorii din 8 mai, o doresc şi mai mult. Iar aceasta, pentru că am rămas cam nedumerit asupra felului cum priveşti unele din problemele cele mai palpitante din zilele noastre.

Posibil să vin la Bucureşti în cursul lunii viitoare şi atunci cu deosebită plăcere voi suna şi la uşa d[umi]tale.

Strâng mâna cu cele mai alese sentimente. Devotat,

C. Meissner

[Domnului I.E. Torouţiu, Profesor, Str. Argentina, nr. 39, Bucureşti, III].

Iaşi, 26 mai 1936

Stimate şi iubite domnule Torouţiu,

Dacă nu v-am răspuns până acum la scrisoarea d[umnea]v[oastră] din 15 mai, e că tot aşteptam întoarcerea în localitate a d[omnu]lui M. Negruzzi[9]. Acest moment n-a sosit nici până acum! Pândesc întoarcerea lui, ca să mă achit, cât mă pricep mai bine, de misiunea ce mi-aţi dat-o.

De un fericit rezultat însă nu vă asigur, deoarece îi ştiu intenţia de a face, personal, un studiu filosofico-literar asupra bogatului material moştenit de la Moşu Jack. Îl aştept.

Am renunţat deocamdată la o venire a mea la Bucureşti, unde mi-aş aprinde paie în cap dacă, venind, n-aş trage la prietenul meu Ştefan Stănescu (CAM), la care am întotdeauna o cameră rezervată.

Propunerea d[umnea]v[oastră] însă mult m-a impresionat şi vă sunt adânc recunoscător.

Doresc şi mai mult acum să fac cunoştinţa omului excepţional care-şi jertfeşte şi timpul, şi munca, şi banul, în chip atât de dezinteresat, pentru înfăptuirea unui ideal.

Oameni entuziaşti se întâlnesc în ziua de astăzi atât de rar!

Cu alese şi devotate sentimente, rămân al d[umnea]v[oastră],

C. Meissner

[Domnului I.E. Torouţiu, Strada Argentina, nr. 39, Bucureşti, III].

*

Iaşi, 29 mai 1936

Mult stimate şi iubite domnule Torouţiu,

Înainte de toate călduroase felicitări pentru triumfala intrare în secţia literară[10] a Academiei Române, alegere dintre cele mai nimerite şi perfect meritate.

Pentru achiziţia făcută în persoana d[umi]tale e, de altfel, de felicitat şi Academia însăşi. Ea are un om de mare ispravă mai mult. Să trăiască!

Cu d[omnu]l M. Negruzzi am şi vorbit. Mi-a spus că are un angajament de colaborare făcut cu d[omnu]l Băleanu[11], directorul Arhivelor Statului din Iaşi.

Am însă impresia că aceasta n-ar împiedica o intrare în serioase tratări cu d[umnea]ta, tratări ce pot duce la un bun rezultat final.

În vedere că posedă un material foarte preţios şi de o remarcabilă bogăţie, te sfătuiesc să-i scrii direct lui Negruzzi, să-i faci propunerea d[umi]tale, cu invitarea ca, venind la Bucureşti, să-ţi facă plăcerea de a se pune în contact cu d[umnea]ta, în vederea unei de aproape înţelegeri. Ar fi calea cea mai scurtă. Ţine-mă în curent cu ce vei face.

Cu deosebită simpatie,

C. Meissner

[Domnului I.E. Torouţiu, Membru al Academiei Române, Strada Argentina, nr. 39, Bucureşti, III].

Iaşi, 6 ianuarie 1937

Mult stimate şi iubite domnule Torouţiu,

Niciodată nu e prea târziu *pour bien faire*. Aştept cu mare bucurie articolul d[umi]tale, spre inserarea-i în volum.

În ceea ce priveşte întârzierea... *Schwamm drüben*[12] - nu eşti d[umnea]ta singurul vinovat al neapariţiei până acum a cărţii în curs de tipărire.

Fii, te rog, convins că-i cu totul deosebită satisfacţia mea că [i]eşim în lume cu *Legăturile Junimii cu românii de peste vechile hotare*.

Sper că, potrivit promisiunii, voi avea în mână până peste 3 zile doritul manuscris.

Mă folosesc de prilej spre a vă exprima d[umi]tale şi onoratei doamne Torouţiu cele mai bune urări de sănătate şi voie bună din partea nevestei şi a mea, atât pentru 1937, cât şi pentru nenumăraţi ani următori.

Cu deosebită consideraţie al d[umi]tale,

C. Meissner

[Domnului I.E. Torouţiu, Strada Argentina, nr. 39, Bucureşti, III].

*

Iaşi, 22 ianuarie 1937

Mult stimate şi iubite domnule Torouţiu,

Înţeleg perfect reticenţa d[umi]tale în urma apariţiei *Însemnărilor zilnice*[13] ale lui T[itu] M[aiorescu], sper însă că e numai vremelnică, ca orişice reticenţă de altfel.

Primeşte pentru doamna Torouţiu şi pentru d[umnea]ta din partea nevestei şi a mea expresia celor mai distinse consideraţiuni.

D[umi]tale personal o cordială şi afectuoasă strângere de mână.

C. Meissner

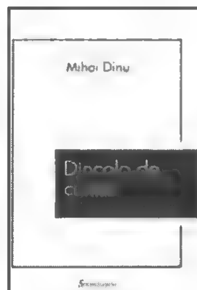
[Domnului I.E. Torouţiu, Publicist, Strada Argentina, nr. 39, Bucureşti, III].

Note

- **Originalele acestor scrisori, necunoscute până acum, se află la Biblioteca Academiei Române.**

1. I.E. Torouţiu ~ *Studii şi documente literare. Volumul 5. Junimea.* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1934, 468 pagini şi *Volumul 7. Corespondenţa literară şi culturală privitoare la anii 1890–1934 şi în special la Sămănătorul.* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1936, 520 pagini.
2. Comemorarea trebuia să aibă loc în zilele de 26–27 aprilie 1936. Din motive organizatorice s-a fixat pentru zilele de 3–4 mai.
3. C. Săteanu (1878–1948), publicist şi bun cunoscător al *Junimii* şi junimiştilor despre care a scris câteva cărţi menţionabile şi astăzi.
4. I.E. Torouţiu nu scrie nimic despre Iacob Negruzzi cu această ocazie. Îl evocă, însă, Mihai Negruzzi – *„Moş Jack"* în *Comemorarea „Junimii" la Iaşi, mai 1936. Sub îngrijirea d[omni]lor Const. Meissner* şi *Rudolf Şuţu.* Iaşi, Tipografia Concesionară – Alexandru A. Ţerek, 1937, p. 96–105.
5. Nu se realizează nici acest deziderat al lui Constantin Meissner, deşi I.E. Torouţiu îl înştiinţează că lucrează la un astfel de text de istorie literară şi culturală.
6. Osvald Racovitză, primar al oraşului Iaşi. Un bărbat plin de iniţiative şi de remarcabile realizări administrative.
7. A.C. Cuza (1857–1947), profesor universitar, junimist şi autorul câtorva cărţi ce se cuvin *citite* sau *recitite*. Legendele din preajma sa ar trebui, în fine, spulberate.
8. N-a fost să fie!
9. Mihai Negruzzi (1873–1958), general, publicist şi memorialist. Autorul unei cărţi de evocări *Nimic.* Posesorul arhivei şi bibliotecii lui Iacob Negruzzi.
10. A fost ales membru corespondent al Academiei Române în ziua de 26 mai 1936.
11. Alexandru Băleanu, arhivist şi cercetător în domeniul istoriei.
12. Să dăm uitării.
13. Titu Maiorescu – *Însemnări zilnice. [Volumul] 1 (1855–1880). Publicate cu o introducere, note, facsimile şi portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu.* Bucureşti, Editura Librăriei Socec et Co., S.A., [1937], 355 pagini.

EX LIBRIS

Mihai DINU
Dincolo de cuvinte
– polifonia inaudibilă a *Scrisorii pierdute.*
Bucureşti, *Spandugino*, 2012

CARTEA COLOCVIILOR
Ediţie alcătuită şi îngrijită de **Aurel Podaru**
Prefaţă de **Andrei Moldovan**
Cluj-Napoca, *Eikon*, 2012

Mircea MORARIU
Teatru şi hărţi – 2012
Un an teatral aşa cum l-am văzut
Oradea, *Editura Universităţii*, 2013

NICOLAE IORGA DESPRE COPILĂRIA SA, DESPRE POLONEZI ŞI POLONIA

Nicolae MAREŞ

Dintr-un text, inedit în română, publicat de Nicolae Iorga, în 1934, la Varşovia, în limba polonă, aflăm o seamă de aspecte necunoscute până azi de istoricii contemporani de vază din cele două ţări. Episodul – Iorga şi profesorul său polonez Tokarski, de la care a învăţat istoria în gimnaziu – nu este menţionat în nici un chip de vreunul dintre distinşii săi biografi. Nu credem ca Iorga să fi ţinut ascunse aceste aspecte esenţiale legate de formarea sa şi de relaţiile familiei sale cu o seamă de polonezi emigraţi în România, după răscoala din ianuarie 1863 de la Varşovia. A găsit însă un prilej dintre cele mai fericite pentru a împărtăşi impresiile sale din copilărie chiar polonezilor, introducând textul intitulat *Amintiri din anii copilăriei* (*Wspomnienia z lat dziecinnych*), în sumarul primului volum de proză românească apărut la Varşovia. Acesta în florilegiul *Prozatori români – Nuvele şi Schiţe,* apărut în colecţia Biblioteca *Săptămânalului Ilustrat* (Tygodnik Ilustrowany), revistă larg răspândită şi de renume din perioada interbelică în spaţiul polonez

Traducerea a fost semnată de Constanţa Mazylówna, cartea bucurându-se de o succintă prefaţă a istoricului. S-ar putea ca şi alcătuirea grupajului să îi aparţină tot lui Iorga. Nu excludem să fi avut o modestă implicare în realizarea proiectului editorial şi fostul ataşat cultural şi de presă din acei ani de la Ambasada României din Varşovia, poetul Aron Cotruş.

Amintesc că nu am găsit nici în volumele de amintiri ale istoricului, publicate în acei ani, şi nici în *Neamul Românesc* menţiuni despre cele ce vom relata mai jos. Credem, de asemenea, că ideea demersului publicistic menţionat i-ar fi putut veni istoricului în timpul deplasării la Varşovia din august 1933, pentru a participa la Congresul Internaţional al Istoricilor, despre care Iorga vorbeşte pe larg în memoriile sale, cunoscut fiind că, aici, acest Voltaire al Românilor s-a remarcat printr-o prezenţă vie, caracteristică temperamentului său. S-ar putea ca traducătoarea, Constanţa Mazylówna, scriitoare la rându-i, care publicase în acel an, la Editura Hoesick, *Basmele fermecate* ale lui Creangă, să fi avut iniţiativa. Ţinând totuşi seama că în culegerea de mai sus a fost inserat şi un text esenţial, semnat de însăşi regina Maria a României, consacrat lui George Enescu, aceasta ne face

să presupunem că numai Iorga personal, singurul dintre persoanele menţionate care avea acces la regină, să se fi putut implica în realizarea culegerii.

De remarcat că florilegiul grupează, în ordine, texte semnate de D. Anghel, Al. I. Brătescu-Voineşti, I. L. Caragiale, I. Creangă, N. Davidescu, V. Eftimiu, E. Gîrleanu, N. Iorga, Maria, Regina României, Cezar Petrescu şi M. Sadoveanu.

Revenind la *Amintirile...* lui Nicolae Iorga, istoricul aminteşte că meleagurile ospitaliere moldave au salutat cu prietenie şi zâmbetul pe buze pe străinii care veneau aici pe calea ferată ce lega Lembergul de Iaşi via Cernăuţi, drum de fier administrat de un consorţiu galiţian.

Pentru prima dată, Iorga îi întâlneşte, aşadar, pe lehi o dată cu stabilirea familiei sale la Botoşani, la vârsta de cincisprezece ani, şi unde „polonezii, adăpostiţi aici, nu prea mulţi la număr, puteau fi întâlniţi însă, pretudindeni, în rândul burgheziei intelectuale locale".

„Păstrez – scrie autorul mai departe – în adâncul inimii, amintiri vechi cu figurile acelor oameni simpatici, care mi-au transmis ceva din sentimentele şi prietenia lor, ba chiar din cunoştinţele pe care mi le-au împărtăşit".

Astfel, autorul îl evocă cu căldură pe doctorul Izak, acel om cumsecade, cel mai bun medic din oraş, pe care tatăl său îl iubea ca pe un frate, recunoscător fiindu-i pentru clipele de sănătate pe care i le datora. Iată cum îl descrie Iorga pe acest medic: „Blond, cu ochi vioi, cu glas tare, zâmbăreţ, mereu binevoitor şi săritor, vorbea într-un frumos dialect ce îl ca-

Bronisław Nakoniecznikow-Klukowski, ministrul agriculturii, îl decorează pe Nicolae Iorga cu Crucea Kaniowska la 25 august 1933. Primul în dreapta – şeful misiunii diplomatice române la Varşovia, Victor Cădere

racteriza; vorbirea noastră căpăta în gura lui o dulceaţă feminină, de copil aproape. Acel emigrant, acel militar, după ce a pierdut bătălia, a rămas în inimă cu un mare ataşament pentru noile meleaguri şi în care se simţea a fi şi o părticică din patria pe care o pierduse". Nicolae Iorga aminteşte că în vizitele făcute mai târziu pe meleagurile copilăriei sale, la Botoşani, n-a ezitat să îl vadă pe doctorul curant al tatălui său, găsindu-l bătrân, dar plin de vervă şi de umor, polonezul arătându-i o tăietură dintr-un ziar din Lwow, în care se amintea de vizita istoricului în oraşul polonez. Dovedea astfel doctorul Izak că îl păstra în minte pe fiul fostului său pacient, dăruindu-i, totodată, şi o fotografie necunoscută a tatălui său. Nu excludem să fie cea pe care biografii de mai târziu o vor insera în textele lor pentru a ilustra viaţa istoricului nepereche. „Amintirea acestui om, care a trăit zeci de ani în societatea noastră, răspândind darurile cunoştinţelor şi bunătăţii sale, s-a păstrat neştearsă în inimile câtorva generaţii".

Nici că se putea un omagiu mai cordial adus acestui modest şi dăruit slujbaş în medicină. Iorga aminteşte, în acelaşi timp, de un anume Greczynski şi Dobrowolski, ale căror nume mama i le spusese, arătându-i şi fotografile lor inserate într-un un album, păstrat cu pietism, într-un cufăr vechi.

Nicolae Iorga întâmpinându-l la gară, în calitate de prim-ministru, pe mareşalul Józef Piłskuski, în vizită în România

N-a uitat demnitarul de seamă al ţării, în rang de prim-ministru, care devenise de-acum Iorga, de dulciurile din copilărie văzute în cofetăriile poloneze. „Îmi amintesc perfect că erau două asemenea localuri, iar pe proprietarul lor îl chema Wojtynowicz. Aş mai adăuga, la cele de mai

sus, că mama mea a crescut la Iaşi în pensionul condus de sora Wiwicka; una din rudele ei a terminat şcoala la Lwow, iar verişoarele acesteia au păstrat relaţii apropiate cu doamna Majewska, învăţătoarea".

Cu simpatie, Iorga îl evocă şi pe colegul polonez din anii copilăriei, pe zdrahonul Dobjanski, amintind că el a fost încredinţat de părinţii lui mamei sale, în gazdă, locuind împreună cu el într-o casă modestă gospodărită de o femeie văduvă. Istoricul de mai târziu nu a uitat cum, seara, la lampa cu ulei, polonezul îi relata o seamă dintre faptele crude înfăptuite de iacobini în 1793, când din ordinul lor se tăiau cu toporul capete de regi şi regine.

În amintirile de referinţă ale lui Iorga, locul central în povestirea sa îl ocupă figura profesorului său de istorie, latină şi franceză de la gimnaziu, Tokarski. Nu i-a uitat istoricul fruntea înaltă, şi părul lung ce îi cădea pe tâmple, ochii plini de o taină ascunsă şi nici barba căruntă ca a unui prooroc alungat din Polonia cu o anumită înverşunare. „Acel om de o rară nobleţe şi dăruire, era în stare să îţi dea tot fără să îţi ceară nimic. Muncea din greu de dimineaţa până seara, numai ca să hrănească şi să îmbrace o femeie grasă şi uricioasă, care îl trăda fără nici o ruşine cu propriul coleg, cel care, fiindu-le zilnic oaspete în casă, ştia că acest om sfânt ducea o viaţa de ascet, fără viitor şi fără bucurii, că totul uită şi iartă.

Uneori în clasă – mai scrie Iorga – când răutatea elevilor depăşea orice limită, privirea lui Tokarski se ridica peste capetele noastre tinere, nebune, peste vechea sală de clasă, peste acoperişurile caselor şi vârfurile copacilor, căutând parcă în depărtări, imagini vechi ale unor câmpuri de bătălie, pe care compatrioţii săi în agonia dinaintea morţii mâncau pământul pe care nu puteau să îl apere. Apoi genele îi cădeau din nou pe manualul şcolar, în timp ce un suspin profund obosit de greutatea vieţii îi ieşea din străfundurile pieptului. Dacă ar fi putut presimţi că patria lui va învia! Cu siguranţă atunci albastrul cerului ar fi zugrăvit în aur locul acela modest, unde el lucra, iar zâmbetele noastre ironice şi maliţioase i s-ar fi părut a fi vocile unor îngeri înaripaţi care cântă Imnul învierii".

Azi, nu ne rămâne decât să spunem că prin mâna sensibilului profesor polonez, Tokarski, în frageda lui copilărie a trecut şi băiatul avocatului Nicu Iorga, frecventând gimnaziul din Botoşani. N-a uitat acest lucru cel care va deveni peste ani cel mai mare Dascăl al naţiunii române. Recunoştinţa pentru modul în care l-a format profesorul polonez a rămas veşnică în amintirea sa. A ţinut să o împărtăşească ca un prinos de dragoste şi apreciere şi conaţionalilor lui, în anii '30 ai secolului trecut. Iorga se afla atunci în culmea gloriei sale de istoric, de literat, de bărbat de stat şi formator de opinie, în România reîntregită, fiind mândru că aceiaşi soartă de a se reîntregi a avut şi Polonia. Istoricul nu i-a uitat niciodată pe cei care l-au format, pe cei care l-au ajutat în formarea sa. Recunoştinţa a fost o virtute caracteristică pentru Omul de caracter – Nicolae Iorga.

PAGINI DESPRE CONSTRUCȚIA TEXTELOR PRIN ARTA LITERARĂ

Eugeniu COŞERIU

În curs de publicare la Editura Universităţii din Iaşi se află *Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului*, o carte esenţială pentru hermenutica literară modernă. Prezentăm, într-o redactare simplificată, fără aparatul critic specific, câteva din paginile importante ale acestei cărţi **(Eugen Munteanu).**

Sarcinile descriptive şi istorice din domeniul lingvisticii textului

O dată ce am recunoscut în mod clar ce scopuri nu pot fi atinse *rationaliter*, ne putem îndrepta nestingheriţi atenţia către sarcinile a căror abordare promite o rezolvare fericită. Individualitatea textelor nu exclude sub nicio formă faptul că între diferite texte pot exista trăsături comune, la fel cum nici individualitatea limbilor nu exclude deloc existenţa unor trăsături comune.

Eugeniu COŞERIU
(1921-2002)

Din această stare de lucruri rezultă o primă, posibilă şi plauzibilă, sarcină a lingvisticii textului: înregistrarea şi clasificarea infinitei varietăţi a textelor concrete, pe baza caracteristicilor comune mai multor texte, după părerea mea ale foarte multor texte. Pe această cale se ajunge la identificarea *tipurilor de texte*. Să luăm, de exemplu, un *articol de ziar*. Este destul de uşor să vorbeşti despre o specie textuală „articol de ziar", deoarece trăsăturile comune exemplarelor concrete ale acestei specii textuale sunt mult mai numeroase decât, de exemplu, cele din domeniul literaturii. Dar şi între textele literare există suficiente trăsături comune pentru a se ajunge la o stabilire inteligentă şi fundamentată a speciilor de texte. Desigur, o asemenea specie de text nu poate „explica" în totalitate niciunul dintre textele concrete care i se subsumează, nu-i poate „epuiza" pe deplin conţinutul; specia textuală aduce însă ordine în multiplicitatea greu de stăpânit a ceea ce trebuie cuprins cu privirea şi ne scuteşte de ocolişuri şi de rătăciri interpretative inutile.

O activitate analogă există de altfel şi la nivelul limbilor particulare: *tipologia limbi-*

lor. Tipurile de limbi, precum cel „izolant", cel „aglutinant" sau cel „flexionar" (pentru a menţiona doar câţiva termeni tradiţionali), se comportă la nivelul limbilor particulare precum „tipurile de texte" la nivelul textelor concrete. Aceste tipuri articulează multiplicitatea „tehnicilor de vorbire" transmise istoric, fără a caracteriza vreuna din aceste tehnici la fel de exhaustiv cum o face definiţia „triunghiului echilateral" în privinţa obiectele care cad sub incidenţa ei.

Trebuie să accentuăm faptul că până în acest moment ne-am mişcat doar în sfera sincroniei. La un moment dat se stabilesc trăsături comune, care trebuie să ofere criterii pentru o clasificare. Se înţelege de la sine că, în anumite cazuri, ba chiar în multe cazuri, astfel de trăsături comune pot fi explicate pe linie genealogică, de exemplu, în cazul limbilor, plecându-se de la ipoteza potrivit căreia, două limbi s-ar fi dezvoltat prin „diviziune dialectală" dintr-un stadiu anterior comun, iar, în cazul textelor, plecându-se de la premisa că asemănările constatate pot fi deduse dintr-un prototip comun mai vechi. Am ajuns astfel la un alt aspect al problemei. Distincţia metodologică între modul de tratare sincronic şi cel diacronic, pe care Ferdinand de Saussure o reclamă atât de insistent pentru descrierea limbilor particulare, îşi găseşte, desigur, un analogon şi în domeniul analizei şi al descrierii textelor. Exact ca în cazul limbilor, şi în cazul textelor se pot constata trăsături comune, fundamentate pe o continuitate istorică. Exact ca în cazul limbilor, şi un text oarecare poate fi cercetat din perspectivă istorică – de exemplu, de la primele schiţe fragmentare, trecând prin diferitele versiuni admise de autor la un moment dat, până la aşa-numita „versiune finală". Exact ca în cazul limbilor, şi textele pot fi grupate genealogic în „familii de texte" şi pot fi cercetate din punct de vedere istoric. Aşa-numitei „familii de limbi" din lingvistica comparativ-istorică îi corespunde, în ştiinţa textelor, specia literară. La fel cum un anumit tip lingistic nu coincide cu o familie de limbi, tot aşa nici o specie literară nu coincide deloc un anumit tip de text, aşa cum poate apărea acesta în sincronie, dacă nu-i cunoaştem evoluţia sau dacă facem intenţionat abstracţie de cunoştinţele referitoare la evoluţia ei. Pe de altă parte, familiile de limbi şi „familiile de texte" sunt, din perspectivă istorică, indivizi (aşa cum o familie propriu-zisă, de exemplu „Habsburgii", trebuie percepută ca individ din perspectivă istorică). Aşadar, în descrierea şi în istoriografia familiilor de limbi şi a familiilor de texte, sunt valabile aceleaşi lucruri ca în descrierea limbilor particulare şi a textelor particulare. De aceea, nu poate nici exista o teorie „ştiinţifică" a genurilor literare, în sensul explicat mai înainte, ci doar o istorie a genurilor literare. Un gen literar poate deveni la un moment dat ceva cu totul diferit decât fusese iniţial. Unele trăsături pot rămâne realmente neschimbate, dar acestea nu sunt în mod necesar trăsăturile în mod obişnuit determinante pentru genul respectiv. Cu adevărat important pentru istoria genurilor este modul în care aceste trăsături s-au dezvoltat din altele, ca, de exemplu, modul cum un anumit text a devenit model pentru texte ulterioare, care însă nu doar au imitat pur şi simplu textul originar, ci l-au transformat în cu totul altceva. Să menţionăm, în acest sens, doar genul literar *novela picaresca*, la aşa-numitul „roman frivol". Ultimele opere produse de acest gen în istoria sa mai păstrează doar puţine trăsături comune cu operele de la începuturile ei.

Despre „stilistica abaterilor"

A venit acum momentul să ne ocupăm ceva mai amănunţit de o problemă, pe care am amintit-o deja pe scurt şi cam apodictic, anume de problema aşa-numitei „stilistici a

abaterilor". Din tezele prezentate până aici rezultă că aşa-numita „stilistică a abaterilor" trebuie respinsă, deoarece ipoteza de la baza ei nu poate fi acceptată. Reflecţiile de mai sus ne permit totuşi o mai bună înţelegere a modului în care s-a constituit această „ipoteză a devierii".

Căci această ipoteză a abaterilor nu este, desigur, lipsită de sens, în măsura în care în domeniul faptelor nu ar exista absolut nimic care să o poată justifica. De obicei, erorile nu sunt erori „pure", nu sunt inversiuni depline, negări totale ale adevărului, ci sunt adevăruri parţiale, aproximări incomplete ale adevărului.

Ipoteza aşa-numitelor „abateri poetice", care, din momentul în care „cântăreţii" nu se mai află în centrul atenţiei societăţii, pare să se fi înrădăcinat adânc în cultura noastră de zi cu zi, poate să ne servească aici drept exemplu-model. Corect în această concepţie este în primul rând faptul, greu de contestat, că între procedeele vorbirii poetice şi cele ale vorbirii cotidiene există diferenţe semnificative. Totuşi, după cum am arătat deja, conceptul de „abatere" depăşeşte cu mult, în ceea ce priveşte pretenţia sa descriptivă, perspectiva simplei constatări a unui „a-fi-altceva", Cine doreşte să conceapă ca „abatere" deosebirea dintre două obiecte sau stări de lucruri comparabile, trebuie să ştie sau, cel puţin, să poată aduce argumente pentru a arăta care dintre cele două elemente ale comparaţiei trebuie considerat ca fiind cel „normal". În toate varietăţile sale, „stilistica abaterii" se bazează în mod evident pe presupunerea fundamentală că limbajul cotidian ar reprezenta tipul de vorbire „normal", iar limbajul poetic, un tip de vorbire „anormal". O astfel de presupunere este acceptabilă însă doar din perspectivă pur statistică, dar nu şi în privinţa esenţei limbajului. Am văzut deja că în limbajul poetic, abstracţie făcând de dimensiunea alterităţii, se realizează toate funcţiile vorbirii şi că alte forme ale uzului lingvistic conţin, prin raportare la limbajul poetic, dezactualizări şi automatizări. Faptul incontestabil că aceste realizări incomplete ale posibilităţilor limbajului apar în practică mai frecvent decât cele complete nu ne îndreptăţeşte să le evaluăm pe ultimele cu aceeaşi măsură ca pe primele.

Cred că pot afirma că, în realitate, nimeni nu face asta cu seriozitate, nici chiar cei care pretind că o fac şi se folosesc de o extraordinară perspicacitate şi de mari eforturi intelectuale pentru a elabora modele tehnice apte să conducă la operaţionalizarea presupuselor lor ipoteze de bază. În practică nu există nicio stilistică care să se limiteze la descoperirea şi înregistrarea abaterilor de la un uz lingvistic stabilit şi normat. Chiar şi aşa-numita „stilistică a abaterii" îşi îndreaptă atenţia nu atât asupra „abaterilor" ca atare, cât asupra regularităţilor din interiorul acestor pretinse abateri. Iar aceste regularităţi ale abaterii nu sunt nimic altceva decât ceea ce frapează imediat în text. Nimeni nu s-ar interesa, de exemplu, în mod sistematic, de greşelile de limbă de orice tip, apărute mai mult sau mai puţin accidental (în definitiv, şi în acest caz vorbim despre „abateri"), deoarece anumite regularităţi în apariţia acestor „greşeli" ne-ar determina să presupunem că în ele s-ar putea manifesta o intenţie expresivă.

Trebuie să mai adăugăm şi faptul că „abaterea" de la un uz al limbii poate fi, la rândul ei, un uz lingvistic, o tehnică a vorbirii. Totuşi, prin intermediul unor asemenea „abateri secundare", pot fi caracterizate de fapt nu textele, ci doar „limbile" sau, mai exact, tehnicile vorbirii, care, din motive istorice, sunt valabile în mod specific pentru anumite texte, care apar în texte specifice. În acest sens restrâns există, într-adevăr, un fel de „limbaj al poeziei". Este însă vorba nu despre limbajul poeziei ca atare, ci despre o anumită „limbă a poeţilor", despre o„limbă poetică" aparţinând unei tradiţii specifice. Se poate, desigur,

susţine că pentru limba poetică există, de exemplu, în germană, anumite tradiţii şi, dacă dorim să spunem aşa, aceste tradiţii „se abat" de la toate procedeele obişnuite în „limbajul cotidian", acele procedee care sunt caracteristice unei comunităţi istorice date pentru realizarea vorbirii practice. „Abaterile" de acest tip nu sunt, însă, abateri proprii limbajului poetic de la un presupus „limbaj normal", ci sunt caracteristici ale unei „limbi funcţionale", în cadrul „limbii istorice" corespunzătoare, elemente specifice ale unui anumit „stil lingvistic". Cînd ne ocupăm de texte, trebuie să ţinem mereu cont de„abaterile" de acest tip; ele nu privesc însă planul textelor, ci planul limbilor, mai precis, stilurile lingvistice ale unei limbi istorice.

Să revenim acum la stilistica abaterilor în sens strict. În urmă cu câtva timp a fost dezvoltată o teorie a vorbirii poetice, teorie care a avut un larg ecou mai ales în ţările romanice. Creatorul acestei teorii, spaniolul Carlos Bousoño, o numeşte „teoria expresiei poetice". Este vorba despre un proiect care încearcă să fundamenteze din punct de vedere teoretic stilistica abaterilor. Conform acestui proiect teoretic ar trebui să înţelegem limbajul poetic ca pe un tip de tehnică sistematică de substituire; în cazul fiecărei exprimări poetice s-ar petrece un fel de schimb, adică ceva „spus aşa" ar fi înlocuit cu ceva „spus altfel".

Această concepţie corespunde unei impresii care apare efectiv adesea atunci când ne ocupăm cu texte poetice. Când Empedocle vorbeşte despre *apusul vieţii*, avem impresia că această expresie ar fi o „abatere poetică" de la cuvântul *bătrâneţe*, pe care l-am aştepta „în mod normal" să apară. Este însă o falsă impresie. Ceea ce se prezintă aici ca „substituire", respectiv „abatere" nu-şi are originea în înţelegerea nemijlocită a textului, ci în inadmisibila reificare a unei metode, intuitiv stăpânite, de înţelegere a textelor. Am în vedere proba comutării. Într-un text poetic nu există „abateri", în poezie totul este spus exact aşa cum trebuie spus. Dacă avem totuşi impresia că, pe ici pe colo, s-ar fi petrecut o substituţie, atunci îi atribuim textului ceva ce nu-i aparţine lui, ci ne aparţine nouă înşine. Am văzut deja că proba comutării se aplică în mod inconştient la înţelegerea unui text. Ne întrebăm ce s-ar întâmpla dacă un segment de text ar fi substituit cu un altul, iar această întrebare, raportată la text de cele mai multe ori inconştient, reprezintă o parte a complexei operaţii de înţelegere. Dar acest lucru nu ne îndreptăţeşte să vedem în respectivul segment de text chiar rezultatul acestei operaţii parţiale.

Sper că a devenit acum ceva mai clar motivul pentru care aşa-numita „stilistică a abaterilor" trebuie respinsă chiar plecând de la pretenţiile sale teoretice, deşi nu toate susţinerile din interiorul acestei metode sunt false. Principala ipoteză pe care se întemeiază stilistica abaterilor corespunde unei intuiţii distorsionate a probei comutării. Astfel se explică de ce rezultatele stilisticii abaterilor pot avea un sens oarecare din perspectivă pur practică. Este de pildă corectă constatarea că într-un text – acest lucru este valabil de altfel pentru orice text şi nu doar pentru textele poetice – ceva anume „frapează imediat" şi că un raport esenţial se stabileşte între acest ceva anume şi sensul textului. Acest ceva care ne frapează nu este totuşi atât de motivat cum vor să ne facă să credem „teoreticienii abaterii". Sensul nu se naşte ca o consecinţă a abaterii de la un uz lingvistic, ci faptul că ceva ne frapează este o consecinţă a înţelegerii noastre. În anumite cazuri, acest lucru este foarte uşor de dovedit. De exemplu, când Spitzer găseşte frapant faptul că la Cervantes se discută mereu despre nume, că una şi aceeaşi persoană este numită mereu cu nume noi şi când cunoscutul stilistician interpretează această stare lucruri, toate acestea nu se întâm-

plă ca o consecinţă a descoperirii unei abateri de la uzul limbii, căci nu există absolut nici un uz lingvistic referitor la acest aspect.

Am arătat deja, şi vom reveni mai detaliat asupra acestei indicaţii pe care aici doar o reamintim, că ceea ce frapează într-un text poate consta, în anumite împrejurări, chiar într-o concordanţă foarte mare cu uzul lingvistic cotidian. În acest caz, sensul ar rezulta – ca să ne exprimăm în termenii „stilisticii abaterilor" – din „renunţarea la abatere".

Stilistica „integrală" a lui Leo Spitzer

La începutul acestei prelegeri am adus vorba despre părerea mea, expusă pentru prima dată în *Determinación y entorno*, şi anume că în stilistica lui Leo Spitzer ar trebui să vedem un fel de lingvistică a textului *ante litteram*. Este acum momentul ca această părere să fie prezentată ceva mai amănunţit.

S-a observat adesea că Spitzer nu a fost un mare teoretician, că el a dezvoltat mai ales aspecte empirice şi că abia foarte târziu a încercat să-şi subscrie această activitate câtorva principii generale. Toate aceste aprecieri sunt neîndoielnic corecte. Ca şi mulţi alţi oameni creativi, Spitzer s-a apropiat de obiectul preocupărilor cu ajutorul unei cunoaşteri intuitive sigure, fără a ajunge realmente la formularea unei teorii. Spitzer interpretează textele la nivelul sensului, chiar şi atunci când crede că prezintă analize pur lingvistice. Mi se pare de aceea absolut îndreptăţit ca în stilistica lui Leo Spitzer să vedem o prefigurare foarte promiţătoare a unei „lingvistici a sensului", aşadar a acelei forme de lingvistică a textului de care ne ocupăm aici şi pe care eu o consider drept lingvistica „propriu-zisă" a textului. Totuşi, aşa cum am mai spus, această stilistică este doar o prefigurare susceptibilă de a fi dezvoltată, şi nu o metodă matură. Pentru a deveni o adevărată lingvistică a textului, în sensul pe care i-l conferim aici acestei discipline, stilistica lui Spitzer trebuie dezvoltată dintr-o triplă perspectivă şi, prin aceasta, fundamentată pe o bază mai sistematică.

a) Ceea ce am prezentat în paragrafele anterioare doar cu titlu de exemplu, şi anume întocmirea unei liste cuprinzătoare cu procedeele care configurează sensul şi pregătirea unui instrumentar descriptiv pentru interpretarea textelor, necesită acum o cercetare mult mai amplă şi mai sistematică. Până acum, în acest domeniu, cercetarea şi teoria au mers de cele mai multe ori mână în mână; de obicei, cine a practicat analiza textuală a fost, în acelaşi timp, *nolens volens*, şi interpret al procedeelor descoperite de el.

b) Stilisticii lui Spitzer îi lipseşte o componentă, pe care am putea-o numi „teoria articulării sensului". Din cercetarea şi din descrierea limbilor particulare ştim că conţinuturile lingvistice sunt legate de „straturile" în cadrul căruia apar de fiecare dată, că există conţinuturi specifice pentru nivelurile structurării lingvistice idiomatice. Astfel, de exemplu, semnificaţia unei propoziţii nu poate fi reprezentată, pur şi simplu, de suma semnificaţiilor cuvintelor combinate în interiorul ei. Trebuie să presupunem că lucrurile stau la fel şi la nivelul sensului. Probabil că nici semnele textuale, la al căror statut semiotic complex ne-am referit de mai multe ori, nu pot fi „însumate" pur şi simplu în unităţi semantice superioare. Ar trebui cândva să cercetăm temeinic care sunt „pietrele de construcţie" ale unităţilor semantice mai complexe şi cum pot fi îmbinate aceste pietre de construcţie în unităţi semantice mai elevate. Am ajunge astfel de la o unitate minimală care încă mai trebuie definită, la „paragraf", de la „paragraf" la „capitol", de la „capitol" la întreaga operă. (După cum se vede, termenii utilizaţi aici aparţin reprezentării pre-ştiinţifice tradiţionale asupra modului în care textele sunt articulate şi, de aceea, nu ar trebui înţeleşi ca propuneri nor-

mative). Ar rezulta de aici, probabil, şi faptul că nici măcar textul finit nu întruchipează încă cea mai mare unitate de sens posibilă, ci că, în anumite cazuri, se dovedeşte a fi necesar ca, dincolo de o anumită operă a unui scriitor, să luăm în consideraţie întreaga activitate a acestuia – o unitate de sens pentru care există, de altfel, şi un termen tradiţional: *œuvre*.

„Articularea sensului" nu prea a fost analizată din perspectivă pur practică şi, ca atare, nu este de mirare că dispunem doar de cercetări teoretice extrem de sărăcăcioase în acest domeniu. Excepţie nu face nici măcar stilistica lui Leo Spitzer, atât de promiţătoare în premisele ei. Ocazional, Spitzer remarcă un aspect, şi anume că anumite fapte constatate de el într-un anumit loc din text se află într-un raport esenţial cu alte fapte, care apar în puncte complet diferite ale textului. Nici el nu a reuşit însă să meargă până la capăt pe această cale, să comenteze un text atât de detaliat, încât să fie puse în evidenţă raporturi mai ample. Dacă ar fi făcut-o, ar fi ajuns şi el să recunoască faptul că o dimensiune a sensului, care apare în text, nu trebuie să coincidă în mod necesar cu sensul întregului text sau chiar al întregii opere a autorului.

c) La cea necesară, am făcut referire de mai multe ori: o lingvistică a textului ca „lingvistică a sensului" se poate ocupa în primul rând, dar nu şi în mod exclusiv, de textele literare. Ca model în această privinţă poate servi, aşa cum am mai spus, Antonino Pagliaro, în a cărui *critica semantica* văd deopotrivă o lingvistică a textului *ante litteram*. Este drept că şi el se ocupă în primul rând de textele literare; în plus, el a recunoscut însă clar că problema apariţiei sensului în texte nu este o problemă specific literară. De aceea, el şi-a aplicat metoda şi în texte filosofice, religioase sau chiar în texte juridice.

Destul despre extrapolările, după părerea mea necesare, ale stilisticii lui Spitzer. Pentru a evidenţia ceva mai plastic toate cele spuse, mă voi strădui să relativizez şi să corectez o celebră interpretare a lui Spitzer (în sensul dezvoltării propuse aici). Fireşte, poate fi vorba doar despre schiţa unei corecturi, dat fiind că există încă prea puţine cercetări în privinţa problemei articulării sensului pentru a ne putea apuca de o analiză temeinică.

Interpretarea făcută de Spitzer operei „Don Quijote"

În conformitate cu metoda sa, dezvoltată intuitiv, în interpretarea romanului *Don Quijote*, Spitzer pleacă de la un fapt care „frapează imediat" în text, şi anume de la – după cum o numeşte el – „polionomazie", de la „inconsecvenţa numelor". Încă din primul capitol al romanului rezultă că „în sursele «acestei poveşti atât de verosimile», figura principală este numită alternativ Quixada, Quesada, sau Quixana, ultimul nume fiind, după cum presupune Cervantes, cel mai probabil" (p. 55). „Nesiguranţa numelor" este o trăsătură ciudată, care apare în cele mai diferite locuri ale romanului; în ceea ce priveşte denumirile, predomină un relativism şi un scepticism bizar, o stranie aversiune faţă de a asuma o denumire ca fiind pur şi simplu dată. Această aversiune se exprimă în disponibilitatea de a discuta cu înverşunare despre justificarea numelor, şi este provocată cu scopul de a „zdruncina încrederea cititorului într-o întrebuinţare stabilă a cuvintelor (p. 68).

În treacăt fie spus – ca excurs în excurs –, semnificaţia numelor proprii dintr-un text este o temă care ar merita o cercetare mai temeinică. Datorită raportării lor la un context sau, pur şi simplu, datorită faptului că sunt extrem de frecvente într-un anumit mediu social, numele proprii pot servi la caracterizarea şi situarea personajelor. Tendinţa de a utiliza atribuirea de nume ca mijloc expresiv mi se pare extrem de evidentă la doi autori, şi

anume la Charles Dickens şi la Thomas Mann. Ambii scriitori au o predilecţie pentru nume analizabile etimologic, precum *Dotheboys* (*do the boys* 'fac băieţii'), *Murdstone* 'piatră criminală', *Copperfield* 'câmp de aramă' sau *Langhals* 'gât lung', *Schweigestill* 'linişte mută' şi – aşa se numeşte un tânăr servitor din München – *Xaver Kleinsgütl* 'mică avere'. Ambii autori lucrează de preferinţă cu nume născocite liber, astfel încât efectul evocatoriu este redus nu la numele concrete ca atare, ci la procedeele pe baza cărora aceste nume se formează.

Să ne întoarcem acum la interpretarea dată de Spitzer operei *Don Quijote*. Spitzer se interesează de tema sa în variaţii mereu noi şi încearcă să arate cum în nesiguranţa procesului de instituire a numelor trebuie să vedem un indiciu extrem de important pentru sensul întregului roman. *Semnificantul* acestor componente ale textului este numit de Spitzer „perspectivism lingvistic”. Desigur, Spitzer se străduieşte şi să pună în lumină *semnificatul* corespunzător, „sensul” acestui perspectivism lingvistic. Acest lucru se întâmplă prin raportare la o idee caracteristică Evului Mediu, potrivit căreia esenţa adevărată, acel a-fi-aşa al oricărei creaturi, ar trebui să se exprime neapărat în nume „corecte”, în măsura în care recunoaşterea acestei esenţe adevărate este cu neputinţă pentru subiectivitatea limitată a omului. Doar Dumnezeu cunoaşte numele „corecte” ale lucrurilor, în timp ce „lumea, aşa cum se prezintă ea omului”, este „deschisă multor interpretări”, „aşa cum şi pentru nume sunt posibile multe etimologii ...” (ibidem, p. 62). Omul nu poate surprinde esenţa lucrurilor; în măsura în care, în calitate de subiect, este el însuşi un creator, omul poate trata totul doar în mod relativ, „din perspectivă proprie”. După părerea lui Spitzer, ar trebui să recunoaştem că „purtaţi de o mare bogăţie de nume, cuvinte, limbi, aşadar de polionomasie, de polietimologie şi poliglotism am fost călăuziţi spre prospectivismul lingvistic al artistului Cervantes. Care ştie că limba este transparentă doar pentru

Institutul „A. Philippide“ Iaşi
Foto: **Corneliu Grigoriu**

Dumnezeu“ (p. 79). O consecinţă a acestei interpretări este şi faptul că „adevăratul erou al acestui roman” (p. 79) nu este văzut nici în Don Quijote, nici în Sancho Panza, ci în poetul însuşi, iar metamorfoza de la *loco* ‘nebun’ la *cuerdo* ‘raţional’, de la *ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* la *bourgeois rangé* Alonso Quijano din final este considerată drept un tip de „vindecare” (p. 55 şi urm.).

După părerea mea, Spitzer a recunoscut în mod corect multiplicitatea numelor din *Don Quijote* drept o trăsătură particulară evidentă a romanului şi, până la un anumit punct, a şi interpretat corect această trăsătură. Mă întreb totuşi dacă această interpretare este valabilă pentru întreaga operă, dacă este vorba realmente aici despre „sensul romanului“, sau dacă nu cumva este vorba, mai degrabă, despre „sensul unei componente a romanului”, al unei componente care, la rândul ei, reprezintă doar un element al sensului articulat la un nivel mai înalt.

Într-o conferinţă despre limba lui Cervantes, ţinută în anii ’50 şi încă nepublicată, am susţinut ideea că în *Don Quijote* este vorba despre altceva, că „nesiguranţa numelor” este doar un fapt între altele, asupra căruia trebuie să ne îndreptăm atenţia, un fapt care poate fi înţeles corect doar în conexiune cu alte fapte.

O altă trăsătură izbitoare a romanului este reprezentată de o „obsesie” a protagonistului: Don Quijote este preocupat în permanenţă de tema libertăţii, atât din perspectivă teoretică, cât şi din perspectivă practică; a elibera pe cineva este una dintre ocupaţiile sale preferate. Faptul că cei eliberaţi fac uz de libertatea recâştigată într-un alt sens decât cel dorit de eliberator, nu scade în nici un fel entuziasmul eroului nostru faţă de ideea de libertate, la fel cum nu îl scade nici dorinţa de libertate evident îngrădită la unii dintre cei asupriţi. Don Quijote, de altfel, vorbeşte de asemenea mult despre libertate. În entuziasmul lui pentru dreptate şi pentru libertate, el nu ne apare însă deloc ridicol. Nu degeaba alte personaje ale romanului îşi exprimă mereu uimirea la gândul că ingeniosul cavaler dă dovadă de o inteligenţă atât de excepţională (*bonísimo entendimiento*) în puţinele zile în care, întâmplător, nu mai meditează asupra unor chestiuni ale cavalerismului. O impresie extrem de convingătoare o lasă Don Quijote în discursul său despre libertate, foarte scurt, însă foarte frumos, discurs în care îi explică lui Sancho Panza esenţa libertăţii (Partea a II-a, cap. 58). În sfârşit, de tema libertăţii mai ţine un alt fir al acţiunii sau, dacă dorim, o variaţie burlescă a temei, cu o bogată tradiţie literară, a utopiei, a descrierii statului ideal. Este vorba despre ciudata stăpânire a lui Sancho Panza asupra „insuliţei” (*ínsula*) Barataria, care îşi găseşte până la urmă un sfârşit atât de ruşinos.

Acest fapt m-a obligat apoi să privesc într-o lumină nouă şi „nesiguranţa numelor”. În multiplicitatea denumirilor nu este obligatoriu să se exprime în mod necesar un moment de nesiguranţă. Chiar şi aici putem vedea un moment de libertate! Suntem liberi în felul nostru de a denumi lucrurile, avem libertatea de a numi un obiect într-un mod sau altul, deoarece fiecare denumire corespunde unei anumite viziuni, unui mod particular de a vedea lucrurile.

Cred că putem afirma că *Don Quijote* este o poezie despre libertate, că libertatea reprezintă tema propriu-zisă a acestui roman. Tragicul – căci *Don Quijote* este în acelaşi timp o tragedie – constă în faptul că posibilităţile de a lupta pentru libertate sunt limitate, că libertatea este legată inseparabil de nebunia eroului şi că acesta renunţă să mai caute libertatea pentru sine şi pentru ceilalţi chiar în momentul în care, înfrânt definitiv, crede că şi-a recăpătat sănătatea. O dată cu însănătoşirea eroul a regăsit, deopotrivă, monotonia nesfârşită a vieţii, din care evadase la început, stăpânit de acel entuziasm „nebun” pentru libertate, entuziasm care constituie esenţa lui propriu-zisă. De acum nu va mai elibera pe

nimeni, nu va mai lupta din nou pentru dreptate. Dacă moartea nu l-ar fi împiedicat, el şi-ar fi mâncat din nou, zi de zi, supa lui de carne, ouă şi slănină sâmbăta, linte vinerea şi, ca supliment, un porumbel în fiecare duminică.

Nu poate fi însă vorba aici despre motivarea şi justificarea detaliată a felului cum interpretez eu romanul *Don Quijote*. Scurta mea schiţă interpretativă reprezintă o încercare de a oferi, în conexiune cu interpretarea lui Spitzer, poate prea sumară, un concept referitor la problema „articulării sensului”. Am plecat de la ipoteza că în domeniul textelor există aceleaşi „niveluri de structurare” ca şi în domeniul limbilor particulare. Rezultă de aici că, pentru înţelegerea unui text procedăm la fel ca pentru înţelegea unei propoziţii, cu singura deosebire că, din cauza complexităţii mai mari, pericolul de a face greşeli este incomparabil mai mare la nivelul textelor decât la nivelul propoziţiilor.

Pronunţarea unei propoziţii simple precum *Ion este prost.* este complet diferită, după cum ea este afirmată doar pentru sine sau apare ca element component al unei fraze: *Nu este adevărat că Ion este prost.* Exemplul pare banal, dar exemplele banale sunt uneori folositoare. Ca şi în acest caz simplu, şi în domeniul textelor trebuie să ne întrebăm mereu dacă un sens care a fost înţeles trebuie interpretat ca o „afirmaţie” completă sau doar ca parte a unei „afirmaţii” care este posibil să nu fi fost încă complet înţeleasă.

„Conotaţia” unui stil al limbii ca factor constitutiv al sensului în opera lui Franz Kafka

Am văzut în alt loc că anumite varietăţi ale unei limbi pot evoca („conota” în sensul lui Hjelmslev) „il millieu” în care se vorbeşte în mod normal această varietate şi că această evocare poate contribui la sensul unui text. Acest fapt se poate ilustra extrem de bine cu ajutorul lui Kafka. Nu este vorba aici despre un fel de efect „veristic” în interiorul unei anumite povestiri a lui Kafka, ci despre valoarea întrebuinţării unui anumit stil al limbii în întreaga lui operă.

Ceea ce frapează mereu la citirea unui text de Kafka este un mod particular de a vorbi: un stil de cancelarie sec, precis, chiar obsedat de precizie, un tip de „limbaj administrativ” prin care lucrurile sunt relatate în mod precis, aproape ştiinţific. Din când în când, se subliniază chiar în mod expres faptul că textul ar trebui conceput ca o dare de seamă asupra celor constatate; în mod corespunzător, o povestire se numeşte *Ein Bericht für Akademie* („O dare de seamă pentru Academie“). Atât deocamdată despre utilizarea unui anumit stil al limbii în opera lui Kafka.

Să ne îndreptăm acum atenţia spre acel *ce* al faptelor relatate în darea de seamă. Ce fel de stări de lucruri şi ce fel de întâmplări fac obiectul acestor dări de seamă exacte, aproape ştiinţifice? La o examinare mai sumară putem distinge două clase de întâmplări.

> Apare aici o vietate, care, privită de departe, arată ca un sul subţire de aţă, sub formă de stea, dar care, la o examinare, ce-i drept, mai atentă, pare a avea o alcătuire ceva mai complicată. Vietatea este foarte mobilă, în mod evident absolut inofensivă şi poate da răspunsuri mulţumitoare, chiar sărace în informaţii, la întrebări simple. Se numeşte *Odradek*, iar acest fapt este sigur. Cât priveşte însă originea, nimic nu este clar; unii presupun un etimon slav, alţii, dimpotivă, cred că este vorba despre un cuvânt german la origine, care a fost slavizat ulterior.
>
> Sau este vorba despre un proaspăt avocat, care şi-a deschis un birou în oraş. Acesta se numeşte dr. Bucephalus, dar prin aspectul său exterior aminteşte prea puţin despre vremea în care încă mai era armăsarul lui Alexandru cel Mare. În linii mari, în barou nu există nicio rezervă în privinţa noilor activităţi profesionale ale

dr. Bucephalus. Având în vedere importanţa sa în cadrul istoriei mondiale, ar trebui să arătăm înţelegere pentru situaţia lui dificilă. În vremurile noastre ar fi poate realmente mai bine să se afunde în codurile de legi decât să cucerească India – un proiect pentru a cărui îndeplinire cu succes nu mai există acum condiţii propice.

Altă dată este vorba la Kafka despre o întâmplare banală. A se duce la B cu treburi importante, dar nu-l găseşte pe B, căci acesta tocmai plecase la A cu aceeaşi problemă. A porneşte înapoi spre casă pentru a se întâlni cu B, acolo unde acesta încă îl aşteaptă. Ca urmare a unei neaşteptate deteriorări a capacităţii sale motorii, A nu mai reuşeşte să ajungă acasă în timp util pentru a-l întâlni pe B, care îl aşteaptă în camera sa. Neputincios, A trebuie să asculte cum B părăseşte casa manifestându-şi zgomotos indignarea.

Se mai petrec însă şi o serie de fapte complet diferite:

Un comis-voiajor se trezeşte într-o dimineaţă şi constată că s-a transformat într-o gânganie îngrozitoare. Această metamorfoză nu va rămâne fără consecinţe asupra vieţii sale ulterioare. Se va ajunge la un îndelungat proces de formare a opiniilor în intimitatea sa imediată, al cărui rezultat va fi concluzia pe care, în final, nici el însuşi nu va fi în stare să o evite: pentru gângănii nu există în definitv condiţii adecvate de viaţă într-o familie burgheză.

Mai avem cazul unui un om de la ţară, care solicită să i se permită intrarea în Lege. Un portar cu o barbă tătărască lungă, subţire şi neagră îl îndeamnă să mai aibă puţină răbdare. Încercările de mituire eşuează şi par a fi fără efect şi din cauză că mulţi portari, în ordine ierarhică, unul mai puternic decât celălalt, păzesc Legea de intruşi. Timpul se scurge, iar viaţa omului simplu se apropie de sfârşit. Fără să mai spere că îşi va atinge scopul, acesta se întreabă, marcat de iminenţa morţii, de ce în tot acest amar de timp el a fost singurul care a cerut să i se permită intrarea în Lege. Din simplul motiv, i se răspunde, că intrarea în faţa căreia se afla, fusese destinată doar lui. Odată cu moartea sa, această intrare nu mai are nicio funcţie şi ar putea fi închisă definitiv.

Altă dată, într-o localitate necunoscută, un frate şi o soră trec pe lângă poarta unei curţi interioare. Nu putem exclude cu maximă certitudine faptul că sora, fie cu intenţie, fie din neatenţie, a bătut la poartă. Întâmplarea, pentru care nu se pot aduce dovezi incontestabile, a fost remarcată, cu toate semnele de uimire, de câţiva martori întâmplători. Un proces nu va putea fi evitat, iar un deznodământ nefericit este ca şi sigur. În ultimul moment, fratele altruist reuşeşte, sub un oarecare pretext, să-şi salveze sora în ultimul moment de intervenţia puterii executive; pentru el însuşi, nu există însă nici cea mai mică şansă să-şi termine înainte de termen pedeapsa cu închisoarea pe viaţă, la care a fost condamnat.

Altă dată ne aflăm într-o colonie penitenciară, în care aparaturi ingenioase de mare rafinament tehnic asigură o executare modernă a sentinţelor. Condamnaţii nu-şi cunosc propria sentinţă; nu li se dau lămuriri nici măcar cu privire la stadiul de execuţie a unei condamnări şi nu au, desigur, nici ocazia să se apere, deoarece principiul după care se iau decizii aici este cel potrivit căruia „vina este întotdeauna indubitabilă".

Într-un caz nu mult diferit, un funcţionar de bancă, fără antecedente penale, este implicat într-un proces lung şi complicat. Un an întreg nu reuşeşte să afle amănunte despre dedesubturile procesului şi nici să fie dus în faţa judecătorului suprem. În cele din urmă, este executat de doi domni îmbrăcaţi decent, zgârciţi la vorbe, într-un mod surprinzător de grosolan – ucis ca un câine pentru o vină pe care nu o cunoaşte.

Ne aflăm aşadar parţial într-o lume inexplicabilă, parţial într-o lume crudă – în sfera de acţiune a unor legiferări de fiecare dată diferite. Lumea inexplicabilă este populată de fiinţe precum Odradek sau dr. Bucephalus, despre care nu putem să adunăm suficiente informaţii pentru a putea da într-un mod oarecare explicaţii clare sau pentru a putea face chiar pronosticuri verosimile cu privire la comportamentul lor. În această lume se petrec şi întâmplări care nu pot fi explicate în întregime, precum întâlnirea, care nu a mai avut loc, dintre A şi B. Este vorba despre o lume încâlcită, însă relativ inofensivă. În schimb, în lumea cea crudă, fapta nedemonstrată de a bate la o poartă poate constitui un delict grav; cineva se poate transforma aici într-o gânganie uriaşă sau poate nimeri în angrenajul nemilos al unei justiţii din care cunoaşte doar braţul executiv – puterea judecătorească şi mai ales cea legislativă rămân enigmatice şi inaccesibile.

Considerate în sine şi pentru sine, nici lumea inexplicabilă, nici cea crudă nu reprezintă o lume înspăimântătoare pentru oameni şi, cu atât mai puţin, pentru omenire. Atât timp cât nu este prezentă o ameninţare serioasă, ne-am putea mulţumi cu explicaţiile nesatisfăcătoare. La o lume crudă ne-am putea adapta atâta vreme cât ea rămâne transparentă din punct de vedere raţional. Unii indivizi izolaţi pot fi nimiciţi, însă omenirea, privită ca specie, va reuşi să înfrunte sistematic ameninţările provenind din această lume crudă.

Întregul se transformă într-o lume înspăimântătoare abia prin faptul că cele două lumi parţiale nu sunt atât de clar separate una de cealaltă, aşa cum ar putea părea în reprezentarea noastră schematică. Lumea „inexplicabilă” şi cea „crudă” alcătuiesc împreună o lume fragmentară şi, prin aceasta, înspăimântătoare, în care nu există nici un fel de ajutor. Diferitele secţiuni ale acestei lumi se întrepătrund, astfel încât nu putem şti niciodată în care dintre secţiuni ne aflăm la un moment dat. Până la urmă, faptul că armăsarul lui Alexandru cel Mare este membru al baroului ascunde oare vreo primejdie? Transformarea unui comis-voiajor într-un gândac este un fenomen inexplicabil, dar în definitiv inofensiv şi reversibil? Într-o astfel de lume fragmentară aşa ceva chiar nu putem şti.

Această lume nu este zugrăvită deloc prin prisma compasiunii unei persoane implicate, ci în acel stil sobru, de o extremă precizie, pe care l-am putea numi „limbaj de proces verbal”. La rândul său, limbajul folosit devine uneori obiect al unei explicaţii factuale, ca în cazul povestirii *Odradek*, unde sunt discutate critic şi respinse ipotezele privitoare la originea numelui întrebuinţat. Aşadar, procesul verbal factual este transpus ocazional la nivelul metalimbajului.

Personajele care apar în aceste procese-verbale de observaţie scrupulos formulate corespund într-un anumit sens modului în care se relatează despre ele. Nu este vorba despre oameni extraordinari, cu o înfăţişare frapantă, care să fie afectaţi de pasiuni puternice sau înzestraţi cu abilităţi peste medie. Sunt oameni simpli, conştiincioşi, care sunt numiţi adesea doar cu iniţialele sau rămân chiar complet anonimi şi care au meserii subordonate, chiar dacă utile: topografi, funcţionari la bancă, comişi-voiajori; chiar şi atunci când iau cuvântul, se exprimă de obicei la fel de factual şi neutru ca povestitorul atunci când vorbeşte despre ei.

Va trebui deci să presupunem că această lume, alcătuită din bucăţi, în interiorul căreia sunt valabile coduri juridice diferite, nu este o lume născocită, ci este propria noastră lume. Aici este locul unde ne putem metamorfoza într-o gânganie uriaşă, aici aşteptăm zadarnic întreaga viaţă în faţa Legii, în faţa propriei noastre Legi, aici există tribunale în fiecare casă, în fiecare pod, şi aici trebuie să ţinem cont de faptul că, fără posibilitatea de a ne apăra şi fără a ne cunoaşte măcar propria vină, putem fi omorâţi în final ca un câine.

(*Traducere din limba germană*
de ***Eugen Munteanu*** *şi* ***Anamaria Prisacaru***)

Prof. dr. Johannes Kabatek

„COŞERIU NE-A ÎNVĂŢAT UN MOD DE GÂNDIRE" (interviu de **Adriana Maria Robu**)[1]

Prof. Dr. Johannes Kabatek, în prezent director al Arhivelor *Eugeniu Coşeriu* şi catedratic de lingvistică romanică în cadrul Universităţii „Eberhard Karls" Tübingen, Germania, face parte din ultima generaţie de discipoli ai savantului de origine română. În calitate de succesor la catedra lui Coşeriu în Tübingen, Johannes Kabatek este, pe de o parte, continuatorul proiectelor iniţiate de Maestru prin Şcoala de la Tübingen şi, pe de altă parte, unul dintre cei mai importanţi promotori ai lingvisticii integrale coşeriene, responsabil fiind cu îngrijirea Arhivelor şi cu publicarea lucrărilor sale aflate în manuscris.

- Stimate domnule Profesor Johannes Kabatek, de-a lungul celor aproape opt luni pe care le-am petrecut la Universitatea din Tübingen, am putut observa activitatea prolifică pe care o desfăşuraţi cu privire la teoriile coşeriene. Mă refer la interesul pe care îl manifestă în acest sens profesorii şi cercetătorii de aici, dar şi la invitaţii germani şi străini prezenţi săptămânal în cadrul Oberseminariilor pe care le organizaţi. Aceasta dovedeşte faptul că lingvistica lui Coşeriu este dusă mai departe. V-aş ruga să îmi spuneţi care sunt aspectele predilecte ale lingvisticii coşeriene promovate astăzi la Tübingen, având în vedere faptul că, pe lângă domeniile pe care Maestrul le-a aprofundat[2], în unele privinţe, domnia sa a stabilit doar anumite principii de abordare.

- Dacă ne uităm la întreaga panoramă a lingviştilor de la Tübingen, putem observa că o mare parte dintre aceştia ignoră complet teoriile coşeriene. Există apoi o altă categorie care, din când în când, deschid un articol cu un citat din Coşeriu, fără ca ei să fie coşerieni. Aceasta este un fel de strategie prin care folosirea numelui lui Coşeriu ca autoritate are rolul de a conferi prestigiu celor spuse de ei mai apoi. Şi, de asemenea, există un grup de lingvişti care aparţin într-adevăr moştenirii lui Coşeriu, care au crescut în spiritul cunoaşterii promovate de Profesor. Grupul acesta mai restrâns duce mai departe ideile sale, mai ales că multe dintre problemele lingvistice discutate de alte direcţii ar putea să găsească observaţii extrem de interesante şi clare în teoriile fundamentate de Coşeriu, prezente atât în lucrările publicate, cât şi în cele nepublicate. Cred că situaţia care există acum în Germania nu este una dintre cele mai bune, şi mă refer aici la tendinţe mai recente, cum ar fi cele promovate de lingvistica experimentală, care s-au dezvoltat fără sens, crezându-se că cei care fac experimente sunt deja lingvişti. De exemplu, dacă ne gândim la experimentele eye-tracking sau fMRI care dovedesc faptul că o propoziţie complexă necesită

mai mult efort pentru a fi înţeleasă decât un simplu cuvânt, atunci nu am avansat cu nimic în cunoaştere. Acest tip de cunoaştere este oarecum circulară pentru că deja ştim aceste lucruri şi nu are rost să mai iniţiem astfel de proiecte. Dar unii cred că acesta este adevăratul progres. Este vorba, de fapt, de vechiul complex de inferioritate al ştiinţelor umaniste şi al celor care cred că şi aici trebuie să aplicăm metode aparţinând ştiinţelor naturii. Iar aceasta este de-a dreptul naivitate, întrucât obiectul de studiu al lingvisticii este pur şi simplu diferit de cel din ştiinţele naturii.

- Şi, totuşi, lingvistica lui Coşeriu este prezentă astăzi la Tübingen şi nu numai...

- Ca să revin la întrebarea dumneavoastră, aş vrea să menţionez câteva domenii dezvoltate astăzi pe baza gândirii coşeriene. Există, pe de o parte, lucrări ale sale publicate fără nicio intervenţie ulterioară, dar şi cele din Arhivele *Eugeniu Coşeriu* despre care poate o să vorbim mai târziu, iar pe de altă parte, există teoriile Profesorului nostru pe care noi le dezvoltăm. În primul rând aş menţiona noţiunea de *tradiţie discursivă* (*Diskurstraditionen*) bazată pe un concept prin excelenţă coşerian, care s-a dezvoltat foarte mult în lingvistica germană a ultimilor ani. Când Peter Koch a creat sau a botezat această sintagmă[3], el s-a referit la un concept coşerian, şi aceasta este o dezvoltare ulterioară. Este important să mergem dincolo de aceste teorii şi, poate, să vedem care este adevăratul potenţial şi utilitatea teoriilor coşeriene pentru alte domenii. Deci, avem în primul rând descoperirea lui Coşeriu însuşi, în al doilea rând dezvoltarea teoriilor coşeriene, şi, în al treilea rând, ar fi o foarte generală noţiune pe care eu o numesc în limba spaniolă *linguistica linguistica*, adică o abordare universalistă care se depărtează de funcţia unei limbi particulare. După cum ştim, în istoria lingvisticii există două tendinţe: particularismul şi universalismul. Astăzi există o anumită tendinţă universalistă care consideră că limbile sunt exemple ale limbii universale, ceea ce este adevărat, pe de o parte, dar asta nu e totul, pentru că, după cum

Eugeniu Coşeriu pe Neckar Brüke, *Tübingen*, Germania

ştim, limbile sunt foarte diferite, iar aceşti promotori ai universalismului ignoră organizarea internă a limbii sau *forma internă*, ca să evoc o sintagmă humboldtiană. E de-a dreptul naiv a crede că prin intermediul unor categorii generale se poate explica cu adevărat ceea ce sunt limbile individuale în plenitudinea lor. Se ignoră, astfel, sistematicitatea sistemului. Există o serie de opoziţii în interiorul sistemului, însă sistematicitatea nu e totul. Există mult mai multe aspecte, şi în aceasta constă miezul teoriei coşeriene: trebuie să privim limba nu din punctul de vedere al sistemului, ci din punctul de vedere al producerii, *enérgeia*, ca activitate de vorbire. Şi acest lucru este mult mai important decât celelalte aspecte. Nu sunt ortodox în sensul de a-l privi pe Coşeriu ca pe un fel de divinitate care a spus totul. El a spus atât de multe lucruri interesante şi utile pentru vremurile noastre, dar cred că fundamentala sa contribuţie a fost aceea de a vedea cum este limbajul în realitatea lui şi cum trebuie privit. Şi din acest punct de vedere există o critică fundamentală la adresa lingvisticii contemporane. Unii lingvişti susţin această critică, cum ar fi Esa Itkonen care apară un alt punct de vedere asupra limbajului decât cel general acceptat astăzi. Un alt aspect ar fi faptul că acesta este un fenomen lingvistic particular, însă alte discipline foarte apropiate de lingvistică se opun tendinţelor din lingvistica actuală. Dacă ne uităm la ceea ce se întâmplă în filosofia limbajului, vom observa, chiar şi în cea americană, că există această opoziţie. De exemplu, un filosof limbajului, Michael Neil Forster, de la Universitatea din Chicago, recent numit Humboldt Profesor al Universităţii din Bonn, susţine ideea că limbajul trebuie considerat din interior, din perspectivă individuală şi nu universalistă. Forster aminteşte faptul că Herder, filosof al limbajului, a fost cel care a precizat în mod clar acest lucru. Iar perioada din istoria filosofiei limbajului dintre Herder şi Humboldt este aceea în care importanţa acestui punct de vedere lingvistic a fost cu adevărat descoperită. Filosoful american subliniază faptul că aceasta este una dintre marile contribuţii din istoria filosofiei limbajului, care reprezintă un punct central şi în lingvistica de astăzi. Mai mult, cartea lui Forster despre Herder se deschide cu precizarea că Eugenio Coşeriu a fost singurul care a înţeles că aşa stau lucrurile cu modalitatea de concepere a limbajului. Putem spera că filosofii limbajului, mai mult decât lingviştii, ne vor ajuta să redescoperim acest principiu fundamental, care nu e un fapt concret, nu e nici lingvistica textului, nici pragmatică, ci e pur şi simplu o viziune esenţială asupra limbajului. Iar toate celelalte fapt nu sunt decât consecinţe ale acestui aspect fundamental. Cred că aceasta este ceea ce trebuie să promovăm şi să salvăm cu ajutorul celor care împărtăşesc aceeaşi opinie. M-aţi întrebat de Tübingen şi de Oberseminar unde, desigur, gândirea coşeriană este prezentă, însă cred că lucrul cel mai important este să fim conştienţi că aici avem o gândire esenţială privitoare la limbaj şi aceasta este ceea ce noi trebuie să ducem mai departe. Iar aceasta este fundamentată înainte de Coşeriu. E Humboldt, e Coşeriu, e limbajul în fond!

- Deja aţi anticipat următoarea mea întrebare care se referă la Arhivele *Eugeniu Coşeriu* de la Tübingen. Este vizibil faptul că aţi reuşit să faceţi multe lucruri aici încă dinainte de a le inaugura în 2005[4]. Aş dori să îmi spuneţi care este situaţia actuală a acestora, ce proiecte aveţi în derulare şi care sunt planurile de viitor?

- Întrebarea pe care mi-o adresaţi sună pozitiv în comparaţie cu realitatea cu care ne confruntăm. Arhivele au început să fie într-o situaţie dificilă încă de când am venit eu la Tübingen în 2004 şi am început să lucrăm mai mult sau mai puţin în 2005. Cel care ne-a ajutat foarte mult să fondăm arhivele a fost Rectorul precedent al Universităţii noastre, Eberhard Schaich, conştient fiind de importanţa moştenirii rămase în manuscrisele şi cărţile savantului, care va trebui elaborată. Iar când am fost numit aici în 2004, domnul Rec-

tor m-a rugat să mă ocup de acestea şi, desigur, o fac cu mare plăcere, însă din momentul în care am început să lucrez sprijinul a încetat într-un fel sau altul. Chiar şi faptul de a instala Arhivele a fost destul de dificil, întrucât a trebuit să luptăm pentru o cameră destul de mică, după care a trebuit să ne mutăm în alt loc. O arhivă este întotdeauna o chestiune problematică deoarece lucrurile noi sunt întotdeauna considerate mai importante decât trecutul. Arhivele înseamnă o instituţie pe termen lung, care nu prezintă ceva spectaculos. De exemplu, avem recent în cadrul facultăţii noastre cinci catedre de ştiinţe media care au nevoie de spaţii, bani şi multe altele. Iar atunci când vorbesc de importanţa Arhivelor, oamenii nu înţeleg asta pentru că nu văd utilitatea acestei iniţiative pe termen lung. A fost dificil pentru că nu am avut fonduri, a trebuit să luptăm pentru un spaţiu mic, apoi Rectorul s-a schimbat, iar noul Rector nu a mai fost atât de interesat de toate acestea. Aşa că am făcut aproape totul de unii singuri, cu ajutorul enorm al Dr. Reinhard Meisterfeld, cel care şi-a dedicat o mare parte din viaţa sa pentru Coşeriu. L-a însoţit pe Maestru în ultimii ani ai vieţii şi a avut o relaţie extrem de strânsă cu el şi lucrările lui. Deci, Dr. Meisterfeld este inima Arhivelor *Coşeriu*, deşi nu este plătit pentru aceasta. De asemenea, ne-am bucurat de colaborarea unor studenţi şi cercetători din afară care au venit cu granturi, însă acestea au fost destul de marginale. Nu e ceea ce am dori noi să facem. Proiectele noastre sunt adesea respinse pentru că nu e la modă să faci proiecte legate de arhive şi pentru că, pur şi simplu, unii lingvişti au alte opinii. Au fost chiar oameni care mi-au spus: „vei obţine finanţarea oricărui proiect dacă nu menţionezi numele lui Coşeriu". Şi încă mai există o astfel de opoziţie în lumea intelectuală germană. Însă ceea ce am făcut noi a fost: am încercat să recuperăm cele mai importante manuscrise. Reinhard Meisterfeld a pregătit şi publicat prima ediţie din *Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft* (*Istoria lingvisticii romanice*) şi am mai publicat şi alte volume. O foarte important colecţie de *Latină vulgară* a fost publicată de Hansbert Bertsch, iar alte lucrări au fost traduse. Avem acum traduceri în limbile spaniolă, italiană, franceză, croată, portugheză etc. ale celor mai importante opere. Un adevărat succes a fost ediţia în limba spaniolă a lucrării *Textlinguistik* (*Lingvistica textului*), iar traducerea în limba română se pregăteşte acum în România. În general ţinem legătura cu traducătorii şi încercăm să controlăm pe cât este posibil terminologia pentru a garanta coerenţa întregii concepţii lingvistice a lui Coşeriu, deoarece problemele de terminologie pot distruge complet o teorie. Deci cea mai importantă muncă a fost cea legată de publicarea unor lucrări şi editarea câtorva manuscrise. Apoi am fondat revista *Energeia* care există deja de patru ani, şi am început să digitalizăm lucrările lui Coşeriu. Am digitalizat până acum întreaga operă publicată şi aproximativ 20% dintre manuscrise. Trebuie să menţionez faptul că sunt în total peste 1000 de manuscrise, ceea ce înseamnă multă muncă. Însă dorim să realizăm şi acest lucru pentru a face accesibilă opera lui Coşeriu *online* prin intermediul unei parole sau pe o platformă. Sunt conştient de pericolul în care se află spaţiul nostru cu Arhivele, pentru că trebuie să insistăm mereu la Decanul nostru să mai rămânem acolo. În mod evident el însuşi are dificultăţi legate de spaţii, întrucât sunt multe alte proiecte în desfăşurare care au nevoie de camera aceasta pe care o ocup deja de multă vreme. Ceea ce trebuie să facem este, deci, să digitalizăm totul, să facem o platformă, iar apoi să predau Arhivele către Universitate unde vor fi conservate pe termen lung.

- Totuşi aţi reuşit să faceţi multe lucruri, în ciuda dificultăţilor cu care v-aţi confruntat...

- Da, numai că e şi o problemă de timp, nu numai de bani. Din păcate, personal, nici nu am cum să dedic prea mult timp Arhivelor. În facultate avem foarte mulţi studenţi,

avem proiecte în desfăşurare şi multe lucruri de organizat, am, de asemenea, propriile cărţi în lucru, încât este tot mai dificil de găsit timp. De câte ori mă uit la manuscrisele lui Coşeriu sau când cobor în depozitul în care se află biblioteca sa, îmi spun că trebuie să facem mai mult, poate să avem pe cineva angajat cu normă întreagă special pentru aceasta. Mai mulţi oameni ar trebui să-şi dedice viaţa operei lui Coşeriu, să o salveze şi să o publice, dar timpul e pur şi simplu limitat. Totuşi ne-am bucurat şi de ajutor până acum, după cum spuneam. Fundaţia Humboldt ne-a ajutat cu câteva granturi: Óscar Loureda a fost primul bursier Humboldt care a venit la Arhivele *Coşeriu* şi a petrecut aici aproape doi ani, timp în care a pregătit ediţii şi publicaţii de lingvistica textului. Apoi, Christophe Gérard a fost un alt bursier Humboldt care nu numai că a publicat câteva manuscrise, dar a şi coordonat Cogresul *Coşeriu* de la Aix-en-Provence, iar astăzi, în calitate de Profesor al Universităţii din Strasbourg lucrează în aceeaşi tradiţie coşeriană. Acest lucru e important pentru Franţa, de asemenea, pentru că acolo există un grup de lingvişti şi filosofi ai limbajului interesaţi de aceasta. Deci Franţa este o altă ţară în care interesul pentru Coşeriu este cu adevărat considerabil. Putem observa această tendinţă şi în alte ţări ca Anglia şi Statele Unite.

- Şi cred că mai ales în Spania...

- În mod evident! În Spania este, de fapt, continuitatea tradiţiei coşeriene, în timp ce în alte ţări Coşeriu este acum redescoperit de tineri şi de alţii care nu sunt afiliaţi unei şcoli lingvistice sau unei tradiţii. Desigur, noi am ştiut aceasta tot timpul, motiv pentru care nu-mi fac griji pentru viitorul concepţiei lingvistice coşeriene. Unii îmi spun că, odată ce am instalat Arhivele, ar trebui să mă grăbesc să public cât mai repede ceea ce pot pentru ca ideile să nu-şi piardă din actualitate. Însă eu întotdeauna spun că aceasta chiar nu este o problemă. Cred că publicarea unora dintre scrierile sale în anii '20, '30 sau '40 ai acestui secol nu va ştirbi din actualitatea operei, pentru că vorbim de o concepţie fundamental clasică. El este deja un clasic şi nu se va pune problema participării la discuţiile din cadrul tendinţelor la modă. Va fi o operă de lucrări clasice în care vei găsi multe concepte interesante şi o viziune, o arhitectură construită coerent, care permite dezvoltarea multor aspecte ulterioare, aşa că nu mă simt forţat să fac asta în cinci ani. Desigur, ar fi interesant să vedem ce se întâmplă. De exemplu dorim să publicăm lucrările de filosofia limbajului care cuprind perioada dintre Herder şi Humboldt. S-a publicat deja primul volum din *Geschichte der Sprachphilosophie*, iar aici avem, iată, *Istoria filosofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*[5] în limba română, tradusă, de altfel, şi în alte limbi. Acest volum, însă, se încheie cu Rousseau, când începe, de fapt, perioada cea mai interesantă. Şi nu avem un volum similar publicat pentru perioada dintre Herder şi Humboldt. Dar avem articolele şi manuscrisele aici. Profesorul Michael Neil Forster de la Chicago nu a ştiut despre manuscrise, iar când i le-am trimis a fost atât de impresionat de ceea ce a găsit în ele, încât mi-a spus: „Trebuie să faci neapărat ceva cu ele, trebuie să le publici!" Da, desigur, dar nu le putem publica aşa cum sunt. Trebuie să le pregătim, să le corectăm şi să le comentăm, ceea ce înseamnă multă muncă. Însă aş vrea tare să fac asta! Dar, oricum, ar fi interesant să o avem astăzi pe masă; ar constitui o contribuţie importantă pentru gândirea lingvistică şi pentru filosofia limbajului. Totuşi, putem face asta şi în următorii zece ani, nu mi-e teamă pentru această lucrare pentru că este cumva în afara timpului.

- Cu toţii suntem conştienţi de necesitatea studierii lui Coşeriu în România şi de publicarea cărţilor sale în ţara noastră. Unele dintre cele mai importante lucrări au fost deja traduse, şi ştim că Profesorul Eugen Munteanu de la Universitatea din

Iaşi lucrează acum la traducerea cărţii *Textlinguistik*. De asemenea, mai există şi alte proiecte la Universitatea din Cluj. Aveţi colaborări cu universităţile româneşti în acest sens?

- Desigur, sunt în contact cu cei care lucrează la opera lui Coşeriu în universităţile din România. Însă nu ţine numai de mine. Eu nu încerc „să vând" opera sa şi să le spun oamenilor ce să traducă. Lucrurile se petrec întotdeauna în sens invers. Unii cercetători au venit deja la Tübingen. Tübingen-ul este, şi îmi place să spun asta întotdeauna, o casă deschisă. Faptul că şi dumneavoastră aţi venit aici să vă desfăşuraţi cercetarea este o bună oportunitate, pentru că puteţi merge în Arhive şi puteţi vedea ce este aici. Dacă găsiţi un manuscris interesant şi spuneţi „vreau să-l traduc, vreau să fac ceva cu acesta", aveţi, desigur, acordul nostru deplin. Desigur că nu oricine îl are; condiţia noastră principală este ca cei care vin aici să cunoască deja opera lui Coşeriu şi să facă lucrurile, după cum întotdeauna spunea Coşeriu, *conform normei interne*, ceea ce înseamnă că lucrurile trebuie făcute cumva perfect. Nu putem, desigur, să atingem perfecţiunea, dar ştim care este ideea de bază, mai ales după ce am văzut destule ediţii proaste. Coşeriu însuşi s-a supărat foarte tare pe editor când, într-un articol, *Sinn* (sens) a fost complet amestecat cu conceptul fregeian de *sens*, care este total diferit de al său. Şi aceasta se întâmplă frecvent în traduceri, unde terminologia se publică eronat. Asta e o ruşine când avem de-a face cu o operă complet coerentă; astfel de greşeli lasă impresia lipsei de coerenţă, ceea ce este inadmisibil, încât asemenea greşeli trebuie evitate. Deci avem încă multe lucruri de făcut. De mulţi ani plănuiesc, şi îmi amintesc de faptul că la Congresul de la Aix-en-Provence am propus publicarea manuscrisului extins din *Nombre propio* (*Numele propriu*) şi încă nu a fost publicat. Am reuşit să public doar prima parte a manuscrisului *online* pe pagina lui Coşeriu. Restul este mult mai greu de elaborat pentru că nu a fost terminat de Coşeriu. Sunt multe note care trebuie elaborate, ceea ce înseamnă un mare volum de muncă.

- Se află în aceeaşi situaţie şi *El problema de la corrección idiomática* (*Problema corectitudinii idiomatice*)?

- Da, dar acesta este un caz particular pentru că José Polo, la Madrid, pregăteşte ediţia din *Correctión idiomática*. Are manuscrisul la Madrid, dar nu am văzut prea mult progres în ultimii ani. El a publicat doar câteva note scrise de Coşeriu, pe baza unor însemnări şi texte făcute destul de ilizibil, încât nu sunt prea optimist că această carte va fi publicată curând[6].

- În continuare aş dori să vă întreb ce credeţi despre impactul *lingvisticii integrale* în lume. Cum se plasează aceasta vis-à-vis de celelalte tendinţe din lingvistica actuală?

- Cred că sintagma *lingvistică integrală* nu este prea bine cunoscută. Ţara în care aceasta este cu adevărat populară este România, în mod clar, pentru că aici au apărut câteva publicaţii şi proiecte prin care a fost făcută cunoscută şi acceptată. În Germania şi în alte ţări nu prea a avut succes. Desigur, ideea care stă în spatele acesteia, anume aceea că lingvistica de sorginte coşeriană este o construcţie, o viziune integrală asupra limbajului, se regăseşte în diferite şcoli, însă nu şi sintagma propriu-zisă. Nu cred că există în Germania lingvişti care să se autointituleze integralişti. Există, poate, oameni care spun că sunt coşerieni. Câteodată eu însumi mă întreb: „Sunt eu coşerian sau ce sunt, de fapt?" Nu simt că sunt coşerian pentru că e ceva care e atât de aproape de mine, încât a devenit un fel de esenţă a propriei mele gândiri, nu pot să mă separ de aceasta. Nu e ceva la care ader,

nu e o alegere, ci pur şi simplu e parte din mine. Şi cred că aceasta se întâmplă cu cei care au interiorizat gândirea coşeriană atât de puternic, încât nu se mai pot desprinde de aceasta. Odată, când vorbeam despre credinţă şi religie, Coşeriu ne-a spus că faptul de a deveni catolic nu a fost pentru el ca o alegere, ci a venit firesc, pentru că întotdeauna a simţit asta. Unii oameni au spus că nu ar fi fost religios, însă aceasta nu e o chestiune de voinţă, ci e parte din viaţă.

- Simţi că aparţii acesteia...

- Exact, e ceva ce vine din interiorul tău, ceva ce porţi cu tine însuţi. Şi aceasta li se întâmplă celor care citesc mult Coşeriu, chiar şi celor care nu au avut contact direct cu el şi nu i-au fost discipoli. Să ne gândim la Óscar Loureda de la Heidelberg, de exemplu, sau la Araceli López Serena din Sevilia, lingvişti mai tineri care sunt puternic coşerieni, şi care nu au nevoie să mărturisească aceasta. Iar acesta este un fenomen interesant. Odată i-am spus lui Óscar Loureda că în scrierile lui poţi identifica un anumit stil care este foarte coşerian. Îmi amintesc, de asemenea, de o critică simpatică pe care mi-a făcut-o cândva Coşeriu. Când mi-am terminat teza de master cu el, mi-a atras atenţia că nu i-am folosit terminologia pe care o publicase într-un articol. Era vorba despre contactul lingvistic şi fenomenul interferenţei. Mi-l recomandase, dar eu nu-l citisem. Mi-a fost ruşine atunci când mi-a spus: „Ar fi trebuit să-l citeşti şi să foloseşti terminologia!” Însă în teza mea folosisem conceptele şi am descoperit ulterior că spusesem cam aceleaşi lucruri ca şi el. Era doar o consecinţă a aplicării aceluiaşi sistem de gândire asupra unei anumite probleme. Acesta este unul dintre lucrurile pe care trebuie să le reţinem: cu ajutorul concepţiei coşeriene putem găsi soluţii la probleme care nu sunt rezolvate, pentru că el are o concepţie solidă. Dacă lucraţi asupra discursului publicitar şi nu găsiţi nimic despre acesta în lucrările sale, puteţi, însă, afla calea pentru că el a spus multe despre limbaj. Întâmplarea cu critica pe care Coşeriu mi-a făcut-o a fost până la urmă un lucru de care nu mi-a fost ruşine. Au urmat apoi câteva articole asupra problemei pe care le-am publicat. În timp ce el vorbea de interferenţă negativă, eu introduceam altă terminologie şi alte distincţii, care erau spuse în alt fel în articolele sale. Coşeriu însuşi spunea că aceasta se întâmplă cu discipolii săi care gândesc în acelaşi fel.

- Pentru că fac parte din aceeaşi familie de gândire.

- Da, desigur! Şi încă se mai întâmplă astfel de lucruri. Acum câteva zile lucram asupra problemei referitoare la marcatorii complementului în limba spaniolă şi am citit articolul Brendei Laca despre această chestiune. Şi am văzut că metoda ei este aceeaşi cu cea pe care aş aborda-o şi eu. Ea spune mai întâi că nu trebuie să căutăm confuziile, ci să urmărim unde apar opoziţiile, să căutăm situaţii clare, apoi să vedem care sunt funcţiile pe care le îndeplinesc, şi apoi să explicăm cazurile mai dificile prin care aceasta poate fi neutralizată. Aceasta este o gândire tradiţional structuralistă, dar este evident faptul că ea şi-a interiorizat moştenirea coşeriană, întrucât ea este unul dintre cei mai brilianţi discipoli coşerieni, dacă nu cumva cea mai briliantă. Când ea vorbeşte despre istoria acestei probleme lingvistice, nici măcar nu-l menţionează pe Coşeriu pentru că şi alţii au tratat subiectul, iar bibliografia este imensă, dar poţi să simţi că el este acolo, îi recunoşti metoda, încât îţi dai seama că lucrurile aşa trebuie făcute.

- Putem observa astăzi că până şi unele tendinţe mai pragmatice au recunoscut importanţa lingvisticii textuale a lui Coşeriu. Mă gândesc aici la Jean-Michel Adam care susţine că teoriile coşeriene nu mai pot fi ignorate, şi care a asimilat unele

dintre ideile savantului de la Tübingen. Credeţi că lingvistica lui Coşeriu poate să vină în sprijinul tendinţelor pragmatice actuale?

- Da, desigur! Cred că noţiunea de pragmatică este importantă. Aceasta a venit dinafara lingvisticii şi a pătruns-o destul de puternic pentru că era necesar, era nevoie să se introducă ceva de dincolo de concepţia pur semantică asupra limbajului. Şi acest fapt era în mod absolut evident încă din anii '70 când pragmatica a fost cumva introdusă în lingvistică, aceasta din urmă fiind redescoperită datorită separării prea ortodoxe a lingvisticii sistemice faţă de esenţa reală, dialogică a vorbirii. Dar, după cum se întâmplă de obicei, aceasta nu s-a produs într-un mod clar diferenţiat. A fost doar un fel de noţiune nouă care a contribuit la punerea într-o singură categorie a mai multor lucruri diferite. De ce poate fi utilă concepţia coşeriană tendinţelor actuale? Pentru că a distins anumite nivele cu mult înaintea pragmaticii. Dacă ne uităm la distincţia celor trei niveluri ale limbajului, *universal, istoric* şi *individual*, şi la schema privitore la ceea ce este cu adevărat nivelul universal, în această lucrare fascinantă intitulată *Determinación y entorno* (*Determinare şi cadru*)*, care este doar un capitol din manuscrisul extins asupra *Numelui propriu*, putem observa că aceasta este o lucrare extrem de influentă. Dar aceasta este în general citată, rămânându-se adesea la nivelul unei menţiuni. Sună interesant a spune că există ceva încă din anii '50, dar noi avem astăzi pragmatica! Poate că cea mai importantă idee este separarea clară a nivelurilor. Însă astăzi există o confuzie completă în cadrul pragmaticii pentru că, în general, nu se face distincţie clară între pragmatica universală şi realizările

Prof. dr. **Johannes Kabatek** în Arhivele *Eugeniu Coşeriu* din cadrul Universităţii „Eberhard Karls", Tübingen, Germania, 25 septembrie 2012

istorice ale fenomenului pragmatic în diferite limbi. Cum ar fi distincţia între *actele de vorbire* care pot fi considerate un fenomen universal şi modul în care limbile exprimă actele de vorbire. De exemplu, aici ar trebui luat în considerare dacă două limbi au distincţii de ordin gramatical sau prozodic pentru funcţia întrebare. Şi acesta nu mai este un fapt de natură universală. Nu toate limbile exprimă întrebarea în acelaşi fel, cum ar fi cazul francezei care o face cu ajutorul inversiunii sintactice sau prozodice. Desigur, a întreba este un fapt universal, dar cum fac asta anumite limbi este o chestiune lingvistică. Aici am menţionat doar două aspecte, dar există multe altele. O altă problemă importantă este chestiunea tradiţiei. Tradiţia culturală este în general o chestiune de pragmatică. De pildă, tradiţiile culturale referitoare la formele de politeţe sunt sau nu de natură lingvistică. În mod cert, distincţia nivelurilor este absolut fundamentală pentru a şti ceea ce faci. Coşeriu însuşi îşi începea unele articole critice cu ideea că „unul dintre lucrurile pe care trebuie să le facem este să facem distincţii; cunoaşterea înseamnă a distinge". Aceasta înseamnă că adevărata cunoaştere poate fi atinsă numai dacă facem distincţii clare şi dacă suntem într-adevăr conştienţi de ceea ce facem. Coşeriu întotdeauna i-a criticat pe cei care doar observau anumite aspecte, dar nu localizau în mod clar fenomenul pe care îl investigau.

- Aceasta ar fi esenţa unei cercetări solide...

- În mod cert, şi de aceea el este în mod absolut actual. Este vorba de un mod de gândire. Nu e ca un experiment sau un tip de abordare empirică, în care am deja rezultatul, ci trebuie mai întâi să ştii ceea ce ai de făcut, ce vrei să cauţi, şi cum trebuie să faci asta.

- Vorbeaţi de faptul că Eugeniu Coşeriu avea un anumit mod de gândire care a devenit un model pentru generaţiile pe care le-a format. V-aş întreba despre importanţa modelului Coşeriu pentru generaţiile de tineri cercetători de astăzi. Şi când spun model, mă refer la două aspecte: unul ar fi necesitatea de a cunoaşte teoriile lingvistice coşeriene, iar celălalt a-i urma modelul de lucru şi de gândire.

- Cred că cel de-al doilea aspect este cel mai important. Întotdeauna le recomand studenţilor şi cunoscuţilor să citească Coşeriu. Noi am avut, desigur, un mare privilegiu să îl cunoaştem şi să fim în contact direct cu el. De aceea spun mereu că am fost norocos. Nu a fost meritul meu, a fost doar o coincidenţă că eu am venit la Tübingen şi el era aici. Dar e încă posibil să ajungem la acest nivel pur şi simplu citind. Când Brigitte Schliben-Lange avea o dificultate lingvistică de ordin teoretic se gândea că poate Coşeriu avea scris ceva despre asta şi mergea să îl întrebe. Coşeriu însuşi a povestit un astfel de moment anecdotic când ea s-a dus şi i-a spus: „Mă preocupă problema numelor proprii. Sunt atât de confuză în legătură cu ceea ce s-a scris, pentru că semantica referenţială încearcă să explice ce este numele propriu, dar aceasta nu se poate face referenţial, întrucât nu poţi să distingi o entitate unică precum Soarele sau Luna după numele propriu dacă o faci referenţial." Şi el i-a răspuns: „Da. Iată un manuscris de două sute de pagini pe care l-am scris despre aceasta." Apoi ea a citit manuscrisul şi a exclamat: „E atât de clar, e ca o iluminare! La fel aş fi vrut să spun şi eu lucrurile!" Aşa se întâmplă cu textele bine scrise. Îmi amintesc că pe când eram copil cineva mi-a recomandat să citesc Hermann Hesse. Am început să citesc şi mi-am spus: „La fel aş scrie şi eu un roman!" Desigur că era o naivitate pentru că nu aş fi putut să fac asta niciodată, dar eram conştient de cum ar trebui făcute lucrurile cu adevărat bune. Şi acesta este câştigul pe care îl avem citindu-l pe Coşeriu.

- V-aş ruga să le daţi un sfat tinerilor cercetători care trebuie să lupte adesea cu timpul şi cu tendinţele ce urmăresc uneori raţiuni cantitative şi mai puţin calitative.

- Sfatul ar fi să-l citească pe Coşeriu, dar fără a fi servili şi fără să creadă că trebuie să-l copieze. Trebuie să-l citeşti astfel încât să devii un gânditor liber, creativ. Nu trebuie să spunem că „acesta este sistemul, voi aplica un aspect sau altul sau voi copia ceva pentru că totul a fost spus deja". El a spus multe lucruri, dar, totodată, ne-a învăţat un sistem de gândire. Dacă eşti capabil să înţelegi cum funcţionează acest mod de gândire, vei putea să mergi mai departe, să-ţi faci propriul mod de lucru pornind de la această cunoaştere pe care o interiorizezi. Iar aceasta se poate realiza numai citind!

- Vă mulţumesc foarte mult pentru amabilitatea de a-mi oferi acest interviu.

Adriana Maria Robu
Tübingen, septembrie 2012

---

[1] Acest interviu a fost luat în limba engleză şi tradus ulterior de autoare în limba română. Mulţumiri proiectului POSDRU/CPP 107/DMI 1.5/S/78342, finanţat din Fondul Social European de către Autoritatea de Management pentru Programul Operational Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, care a facilitat realizarea acestui interviu.

[2] Domeniile aprofundate de Coşeriu sunt lingvistică generală, lingvistică romanică, filosofia limbajului, semantica structurală, lingvistica textului, tipologie, lingvistică variaţională, teoria traducerii, istoria lingvisticii

[3] Termenul este introdus de Peter Koch în *Norm und Sprache*, publicat în *Energeia und Ergon. Studia in Honorem Eugenio Coseriu*, coordonatori Jörn Albrecht, Jens Lüdtke şi Harald Thun, Vol. II, Tübingen 1988, p. 327-354.

[4] Detalii referitoare la inaugurarea Arhivelor *Eugeniu Coşeriu* pot fi găsite în interviul pe care Johannes Kabatek i l-a acordat cu acestă ocazie Eugeniei Bojoga, şi publicat în numărul 11-12 al revistei „Contrafort" din acelaşi an (http://www.contrafort.md/old/2005/133-134/928.html).

[5] Ediţia în limba română a apărut în 2011 la Editura Humanitas, în traducerea Profesorului Eugen Munteanu şi a Mădălinei Ungureanu.

[6] În recenzia cărţii lui José Polo, *Entorno del universo normativo de Eugenio Coseriu. Cuaderno de bitácora* (Editura Biblioteca Nueva din Madrid, 2012) făcută de lingvistul Cristinel Munteanu (în „Limba Română" de la Chişinău, numărul 3 - 4, XXII/2012; http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1377) sunt prezentate etapele şi dificultăţile pe care le presupune editarea manuscrisului coşerian.

[7] Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar, in: *Romanistisches Jahrbuch*, VII Band/1955 – 1956, p. 29 – 54.

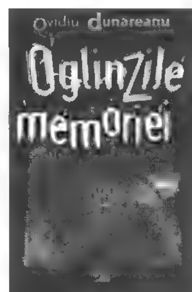
EX LIBRIS

Zeno GHIŢULESCU
Tăvălugul. Roman
Ediţia a II-a
Târgu-Mureş, *Ardealul*, 2013

Mircea MOTRICI
Recuperări
Ediţie îngrijită şi cuvânt înainte de **Nicolae Cârlan**
Suceava, *Muşatinii*, 2013

Ovidiu DUNĂREANU
Oglinzile memoriei
Publicistică 2006-2012
Constanţa, *Ex Ponto*, 2013

SUB SEMNUL AMOURULUI FĂLTICENEAN

Grigore ILISEI

Const.-Liviu Rusu, Elsa Lüder, Paul Miron
Parcul Muzeului „Vasile Pogor“ Iaşi
13 aprilie 1992
Foto: **Petru Fedor**

Sălaşul Sfintei Vineri

Ajung aproape noaptea la Hoffaker, un cătun situat la 15 kilometri de Freiburg, unde şi-a stabilit reşedinţa profesorul **Paul Miron**. Pentru mine această opţiune nu-i defel întâmplătoare. Regăsesc în locul acesta ceva din molcoma ondulare colinară a ţinutului Fălticenilor, unde sunt izvoarele acestui cărturar român pribegit în Germania la sfârşitul celui de al doilea război mondial. Pajişti şi pâlcuri de pădure cât cuprinzi cu ochii, presărate cu ocoale şi case singuratice, se înfăţişează dintr-odată privirii. Unele gospodării se înşiruie pe aţa unor drumeaguri suitoare, altele, nu multe, se adună în strânsuri măsurate. Acareturile din piatră şi lemn, zvelte, săgeată către înaltul cerului. Toate aceste tocmiri, case şi adăposturi pentru animale, sunt curate şi solare. Oamenii locului se ocupă îndeosebi cu creşterea vitelor pentru carne şi lapte. Miroase la Hoffaker, înţepător, a bălegar. Doamna Elsa, soţia lui Paul Miron şi ucenica lui spirituală la Catedra de Romanistică a Universităţii din Freiburg, se simte uşor jenată şi cere, cu delicateţea ce-i este caracteristică, scuze şi îmi explică ce s-a întâmplat. Fermierii au împrăştiat azi gunoiul pe păşuni. E tradiţionala îngrăşare de primăvară cu gunoiul de grajd de peste iarnă, sursă sigură a unei recolte de iarbă bună la gust şi îndestulătoare cantitativ. Îi mărturisesc că nu mă deranjează, că sunt obişnuit, că izul acesta mă întoarce în timp, acasă, în curtea casei noastre de la Fălticeni, unde în spatele şurii dospea bălegarul vacii pe care o creşteau părinţii mei ca să avem cu ce ne înfrupta în acele vremuri de sărăcie lucie.

Casa familiei Paul Miron de la Hoffaker îmi răscoleşte, la rându-i, amintiri ale acelui timp îndepărtat. Dulapurile ţărăneşti din odăi, laviţele din scândura groasă, tăiată cu barda, poliţele de sub grinzi, cergile şi covoarele bătrâne, testimonii ale unei civilizaţii imemoriale, au fost cumpărate şi aşezate în locuinţă ca nişte altare de demult de cei doi preţuitori ai lucrurilor vechi, dintr-o Românie pe cale de dispariţie şi o Spanie şi Germanie ale vremurilor demult apuse. Nu doar mobilierul casei e de când lumea şi pământul,

ci întreaga ambianţă a acestui neobişnuit habitat. Nu e vorba de o atmosferă prăfuită, ci de una care transcende un timp anume, aspirând să atingă eternul.

De cum am suit în mansarda clădirii Primăriei din Hoffaker, în care profesorul şi doamna lui au amenajat cuibul, un tărâm unde să vieţuiască, dar şi să primească prietenii români din ţară şi de pretutindeni, m-am simţit mai aproape de cer. Odaia unde dorm a găzduit de-a lungul timpului lume câtă frunză şi iarbă. Nume mari şi mai mici au fost primite aici cu inima deschisă şi cu dragoste. Mi se pare că mă aflu în sălaşul Sfintei Vineri. Nu doar vocea puţin stinsă, dar dulce, a profesorului, nu numai vorbele lui pline de înţelepciune, bunătate, cuvintele sale tămăduitoare, îmi evocă sălaşul cel sacru al Sfintei Vineri, ci şi curăţia sufletească a casei şi toposului. Ironia muşcătoare şi rafinată a profesorului, care colorează inspirat taclalele noastre germano-moldoveneşti, nu-i amestecată cu pic de otravă, cum se mai întâmplă la unii semeni de-ai noştri, ci-i miere mirosind a toate florile pământului.

Dimineaţă, când mă trezesc, percep mai bine de la înălţimea balconului aflat chiar sub şarpanta casei, măreţia locului. În acest luminiş de la poalele muntelui şi pădurilor se răsfaţă gospodării prospere, frumoase, cochete, totodată. Sunt proprietăţile unor oameni cu o bunăstare materială, care ştiu să robotească, dar să se şi bucure de viaţă. E un tărâm al tihnei, al păcii. Această stare e rodul armoniei şi echilibrului cadrului natural şi, în egală măsură, fructul lucrării întemeietoare a trăitorilor aici. Muncitori, ataşaţi trup şi suflet ţinutului lor, aceşti vieţuitori sunt oameni ai prezentului, însă strâns legaţi de tradiţia atât de bogată a seminţiei căreia îi aparţin. Mai în fiecare curte se găseşte o capelă. Singurătăţile în care muntenii de aici îşi duceau viaţa odinioară, rupţi de lume de multe ori, nu le îngăduiau să ajungă în fiecare zi de sărbătoare la slujbă într-o biserică a comunităţii. Aveau în ograda lor o capelă unde se rugau pios când împrejurările impuneau să rămână acasă. O fac şi cei de azi, ducând mai departe nu numai o tradiţie, ci şi conservând esenţa unei comunităţi, în afara căreia nu poate exista durată. Aici, unde cerul pare mai aproape, omul are impulsul natural de a ridica mai des privirile către cupola de deasupra lui. Conectaţi la tot ceea ce reprezintă civilizaţia contemporană, aceşti locuitorii desfid frivolităţile de tot felul. Muntele, se vede, impune o sobrietate cumpănită şi o rigoare morală mai accentuată. Lumea în care-şi duc viaţa aceşti munteni la sfârşitul secolului al XX-lea este cea mai avansată cu putinţă, dar ei n-au întrerupt deloc legătura cu tradiţia. Îndată după război, îmi povesteşte profesorul Paul Miron, modul de trai în comunităţile ţărăneşti de aici era foarte asemănător cu cel din părţile muntelui de pe la noi. Atunci, odată cu banii americani ai planului Marshall, care au stat la dispoziţia Germaniei de Vest din 1948, guvernul german a îndreptat multe resurse şi spre zonele rurale, urmărind să dea altă faţă agriculturii şi să ridice standardul de viaţă al sătenilor. N-a lăsat lucrurile la întâmplare, ci s-a preocupat ca acest capital să fie cât mai cu folos investit. A format echipe de specialişti şi i-a trimis în sate ca să-i înveţe pe practicanţii agriculturii tradiţionale să-şi remodeleze activitatea şi să-şi emancipeze existenţa diurnă. Creşterea animalelor s-a transformat relativ repede într-o îndeletnicire cu valenţe industriale. Exemplarele din rase de elită, pe care crescătorii le-au primit, sistemele de exploatare mecanizată ce-au fost puse în operă au schimbat din temelii zootehnia germană, inclusiv cea din Munţii Pădurea Neagră. Laptele şi carnea au început a se produce în cantităţi mai mari şi cu randamente superioare, ceea ce-a generat, fireşte, şi mai multă bunăstare.

Hoffaker e un cătun risipit ca o turmă de oi la păscut pe coline dulci, luminoase, lucioase ca o crupă de armăsar de rasă. Sunt colnicele ce-mi amintesc izbitor de molcomele

dealuri fălticenene. Profesorul Paul Miron împărăţeşte aici ca într-un jilţ, din care, stând şi cugetând, parcă izbuteşte să privească peste deal până acasă la dânsul, la Giuleştii natali din vechiul judeţ Baia. E aici ca şi acolo în sălaşul cuviincios al Sfintei Vineri. Profesorul nu poartă straie monahiceşti, dar în sufletul său s-a revărsat generos spiritul preacurat al acestei sfinţite fâpturi a mitologiei sacre româneşti. Şi duhul se îmbrăţişează cu binecuvântata curăţie a locului unde-şi are acum profesorul cuibul vieţuirii.

Prin Freiburg

Cu o zi mai devreme, aproape de amurg, străbăteam o margine de Freiburg în drum spre Hoffaker, înspre coliba unchiului Tom, ospitalierul şi tihnitul cuib al profesorului Paul Miron din podul clădirii Primăriei. Înainte de a o apuca pe şerpuitorul drum ce duce la paradisiacul adăpost al fălticeneanului pribegit în Munţii Pădurea Neagră, luasem un prim contact cu Freiburgul. Unul ce mă derutase puţin. Treceam pe o uliţă largă, flancată de blocuri înalte, mătăhăloase, în culori nisipoase, cenuşii, printre care mai supravieţuiseră case cu un cat, înconjurate de grădini mai mari sau mai mici, dar potopite toate de florile cele mai felurite. Aceste relicve ale unei lumi de demult păreau stinghere într-un univers ce nu era al lor. Mă aflam întâia oară în părţile acestea ale Germaniei, dar le ştiam din auzite, din poveştile altora, din cele citite, din cărţi, drept meleaguri de un pitoresc aparte, păstrătoare credincioase ale naturii şi civilizaţiei vechi. Privind ceea ce vedeam din fuga maşinii, o realitate urbanistică anodină prin multiplicarea obositoare şi plată, rămâneam oarecum surprins. Nu mă grăbeam să judec prea aspru şi la repezeală? Întrebarea îmi suna în urechi şi eram tentat să-i dau ascultare şi să caut răspuns. Mă lăsasem oare furat de aparenţe? Nu cumva adevăratul Freiburg nu mi se arătase? Că aşa stăteau lucrurile aveam să constat a doua zi, după ceasurile de somn în chilia de oaspeţi a căminului monahicesc al profesorului Paul Miron.

Mă găseam aici, la Freiburg, într-un popas ca de schimbat caii de poştă pe vremuri, dar îmi doream să arunc măcar o iute privire asupra sudicului burg german, convins că astfel impresia superficială a primei vederi va deveni caducă. În pofida unei afurisite dureri lombare, m-am încumetat să merg într-o primblare prin Freiburg cu doamna Elsa. Am coborât din microbuzul pilotat cu dezinvoltură de doamna Elsa, pe care şoferiţa l-a parcat la demisolul clădirii unde îşi are biroul, şi am pornit, strângând din dinţi, înăbuşindu-mi sâcâitoarea durere, să colindăm străzile burgului. Era o calmă dimineaţă de duminică la Freiburg. O zi luminoasă şi caldă în acel miez de mai. Oamenii ieşiseră din casele lor şi se îndreptau spre inima cetăţii precum o făceau vechii greci, strângându-se în forum. Sunase ceasul comuniunii, se vestea acel timp al amestecului între duhul celor de azi şi al celor de demult. Era ora deplinei libertăţi. Te-ai despovărat de obligaţiile diurne şi poţi nestingherit să te întorci către lăuntrul tău şi să-l scoţi la lumină pe tipsia cea de împărtăşanie dintotdeauna. Această stare specială de jubilaţie sufletească e una a înfrăţirii cu spiritele celor de altădată, care ies din ascunzişurile lor şi umblă, păşind în conduri de mătase. Freiburgul, cel adevărat, pe care îl descopăr cu voluptate în această călătorie iniţiatică, respiră prin fiecare por al său aerul secolelor ce şi-au lăsat urmele de neşters. Prin zidirile lui fumegă evocator trecutul şi se furişează umbrele celor care au fost şi mai sunt

încă părelnic. Succesiunea epocilor are aici, la Freiburg, întrupare vie. Din logodna timpurilor umanităţii se distilează esenţe, tăinuite în zidurile bătrâne, în caldarâmurile străzilor şi în împărăteasca pace a grădinilor şi grădiniţelor, prezente la tot pasul, în curgerea abia simţită a pâraielor. Freiburgul, în perimetrul său istoric, din fericire păstrat aproape intact, nu-i doar fermecător, cu ulicioarele lui pline de verdeaţă, cu ale sale cotloane romantice şi canalele azvârlite ca nişte lăicere de argint, cu varietatea cromatică şi volumetrică parcă fără sfârşit a arhitecturii stratificate în timp, ci este şi tărâmul vibraţiei spiritului. Acesta a ţesut pânza unei atmosfere în care îi simţi pulsaţia intensă şi binefăcătoare. Eşti parcă într-o biserică unde adâncul fiinţei tale se trezeşte şi începe a se înălţa. Nu faci ceva anume ca să dobândeşti o asemenea stare. Urmezi obişnuitul tău traseu. Târguieşti în piaţă, stai de vorbă la o şuetă cu prietenii întâlniţi întâmplător, citeşti jurnalul preferat într-o cafenea, în faţă cu o cafea şi o halbă de bere, sau pur şi simplu hoinăreşti prin burg şi în tot acest răstimp te încarci lăuntric. Se mişcă cele mai fine fibre sufleteşti. Lucrează asupra-ţi locul binecuvântat, cu toată istoria lui şi semnele nepieritoare cu care oamenii l-au însemnat. Desigur, nu-i vorba de o stare extatică, dar se petrece, indubitabil, o îmbăiere într-o apă curată şi înmiresmată cu mirodeniile timpurilor trecute. Altfel cum ar fi fost cu putinţă până şi notele cele stridente ale unei demonstraţii a funcţionarilor primăriei pentru lefuri mai mari să nu tulbure de fel climatul de seninătate duminicală. Mă încredinţez că nu-i doar percepţia mea, cel care am luat piatra în gură, ci şi a trăitorilor la Freiburg. Pe doamna Elsa am simţit-o cuprinsă de o emoţie din cele fragede când a început să-mi vorbească despre Freiburg, de ieşirile ei cu studenţii la o berărie sau cafenea. E o stare nu a unor efuziuni necontrolate, ceea ce ar fi greu de conceput în comportamentul germanilor, ci una măsurată, uneori aproape imperceptibilă, dar profundă, autentică şi stăruitoare.

1998. ***Dintr-un jurnal de călătorie în curs de editare***

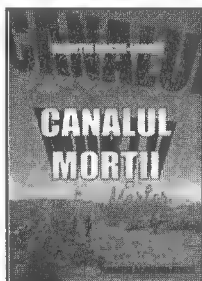
EX LIBRIS

Lina CODREANU
Viaţa ca o poveste
Lagărul – un coşmar
Galaţi, *Axis Libri*, 2013

Hans BERGEL
O viaţă de muzician: Erich Bergel
Notiţe biografice personale.
Editor: **Romulus Rusan**
Bucureşti,
Editura Fundaţiei Academiei Civice, 2013

Valentin HOSSU-LONGIN
Canalul morţii. Proză-document.
Bucureşti,
Editura Fundaţiei Academiei Civice,
2013

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI ÉMILE PICOT

Iulian Marcel CIUBOTARU

Savantul **Émile Picot** (n. 13 septembrie 1844 – m. 28 septembrie 1918, Paris) a avut strânse conexiuni cu majoritatea intelectualilor români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Printre aceştia s-a numărat şi poetul **George Sion**, cu care a întreţinut un schimb de scrisori, din care s-au păstrat, după cunoştinţele mele, doar două. Acestea au fost adresate poetului român la 7 aprilie, respectiv 24 februarie 1875. Prima dintre aceste epistole a fost editată de Ştefan Meteş în 1939[1]. Cea de a doua, trimisă din Paris la 24 februarie 1875, a rămas inedită. Originalul acestor epistole se păstrează în volumul al doilea de corespondenţă a lui G. Sion, aflat la Biblioteca universitară din Cluj-Napoca. De asemenea, copii ale celor două scrisori se găsesc la Arhivele Naţionale din Iaşi, Fond „Manuscrise", Dosarul nr. 93 (anexele VIII-IX).

Precum se ştie, George Sion a tradus în limba română opere ale clasicilor francezi. În ordine cronologică, a început cu Voltaire, a continuat cu Molière, Corneille, Racine, Lamartine, Alfred de Musset şi Banville[2]. Această activitate de traducere a clasicilor francezi nu a rămas necunoscută lui Émile Picot, care a aflat despre ea de la un medic român stabilit la Paris pe nume Mihail Obedenaru. La îndemnul acestuia, Picot scrie poetului român epistola de la 24 februarie 1875, pe care o voi reda în continuare. În această scrisoare, Picot îl roagă pe Sion să-i comunice titlul traducerilor realizate din Corneille şi Racine, imitaţiile care s-au făcut după operele acestora în România, precum şi articolele apărute în presa românească cu privire la cei doi scriitori francezi. Toate acestea se datorau preocupărilor lui Picot, care lucra la realizarea unei bibliografii a lui Racine şi Corneille. Scrisoarea, redactată în limba franceză, este o mostră de solidaritate intelectuală între cărturarii francezi şi români din tulburatul secol XIX şi relevă într-o manieră edificatoare filoromânismul cunoscutului enciclopedist francez.

„3, Place d'Eylau
Paris, le 24 février 1875.

Monsieur,

Notre ami, le dr. Obedenaru, m'a donné le conseil de m'adresser directement à vous pour vous demander quelques renseignements destinés à figurés dans un travail que j' ai entrepris. Je m'occupe d'une Bibliographie de Corneille et de Racine et voudrais pouvoir joindre à la description des éditions qui ont été publieés de leurs ouvrages, une liste aussi complete que possible de traductions ou imitations qui en ont été faites à l'étranger. Grâce à dr. Obedenaru, j'ai pu, il y a quelques semaines, fournir à M. Lacroix qui s'occupe de Molière, des détails assez précis sur le traductions, ou imitations qui en ont été publiées en roumain. Pour le Corneille et le Racine, auxquels je consacre mes soins personnels, j'ai été beaucoup moins heureux. J'ai trouvé deux

ou trois traductions de Racine (y compris la Phèdre que vous avez insérée dans la Prosa), mais une seule traduction de Corneille, celle d'Heraclius, dont j'ai trouvé la mention dans la Bibliographia de Iarcu. J'ai peine à croire que les Roumains aient moins cherché a traduire nos classiques que les Arméniens, et je m'adresse a vous de confiance, sûr que vous connaîtrez quelques pièces qui auront été publiées dans les journaux, ou ailleurs. Comme je vise surtout à l'exactitude, je tiens beaucoup à reproduire fidelement les titres, comme vous pouvez le voir par le petit specimen ci-inclus. Voilà pourquoi je compte donner le titre d'Héraclius avec les vieux caractères: *Eraklie, tragedie în cinci akte de P. Corneille, tradusă de Ianku Ruset, Bucureşti, în tipografia lui Eliad, 1831*, în - 8 de 122 de pp. N'ayant pas eu le livre sur les yeux, je ne puis affirmer que ma transcription reproduit bien le texte de l'original, mais je bien de le penser.

Je vous serai fort obligé, Monsieur, de tous les documents qui vous voudrez bien me fournir. Non seulement je serais très-désireux de connaître les traductions ou imitations, mais les articles critiques auraient également pour moi beaucoup d'intérêt. J'ose à peine ajouter que si votre Phèdre avait été tirée à part je desirrais beaucoup que le poëte voulût bien m'en faire parvenir un exemplaire.

Veuillez agréer, Monsieur, avec mes remerciements anticipés, l'assurance de ma consideration la plus distinguée

Emile Picot"[3].

În rândurile de mai jos am încercat o traducere a acestui document (nu numai) literar:

„3, Place d'Eylau
Paris, 24 februarie 1875.

Domnule,

Prietenul nostru, doctorul Obedenaru[4], m-a sfătuit să mă adresez direct dumneavoastră pentru a vă cere câteva informaţii destinate să figureze într-o operă pe care eu o întreprind. Mă ocup de o *Bibliografie* a lui Corneille şi Racine şi vreau să pot cuprinde în ea atât descrierea ediţiilor care au fost publicate din operele acestora precum şi o listă pe cât posibil completă a traducerilor sau imitaţiilor care au fost făcute în străinătate. Mulţumită doctorului Obedenaru, acum câteva săptămâni am putut să-i furnizez domnului Lacroix[5], care se ocupă de Molière, unele detalii destul de precise cu privire la traducerile sau imitaţiile care au fost publicate în limba română. Pentru Corneille şi Racine, cărora le-am consacrat atenţia mea personală, am fost mult mai puţin fericit. Am găsit două sau trei traduceri din Racine (care cuprind şi Phedra pe care aţi inclus-o în Prosa), dar numai o singură traducere din Corneille (este vorba despre Heraclius), despre care am găsit o menţiune în Bibliografia lui Iarcu[6]. Îmi vine greu să cred că românii au căutat şi tradus mai puţin din clasicii noştri (francezi) decât armenii, adresându-mă dumneavoastră cu încredere, întrucât cunoaşteţi piesele care vor fi fost publicate în periodice sau în alte părţi. Cum urmăresc mai ales exactitatea, ţin mult să reproduc cu fidelitate titlurile, după cum puteţi vedea şi aici prin micul model inclus. Iată de ce ţin să dau titlul *Heraclius* cu vechile caractere: *Eraklie, tragedie în cinci akte de P. Corneille, tradusă de Ianku Ruset, Bucureşti, în*

tipografia lui Eliad, 1831[7], în - 8 de 122 de pp. Neavând cartea sub ochi, nu pot afirma că transcrierea mea reproduce bine textul original, însă cred că se apropie de acesta.

Domnule, vă rămân puternic îndatorat pentru toate documentele pe care veţi binevoi să mi le puneţi la dispoziţie. Însă voi fi foarte bucuros să cunosc nu doar traducerile sau imitaţiile ci şi articolele critice, care prezintă, în egală măsură, mult interes pentru demersul meu. Cu greu îndrăznesc să adaug că dacă *Fedra* dumneavoastră a fost publicată separat, aş aprecia dacă autorul ei[8] ar putea să-mi trimită un exemplar.

Vă rog să primiţi, Domnule, mulţumirile mele anticipate, asigurându-vă de consideraţiunea mea cea mai distinsă,

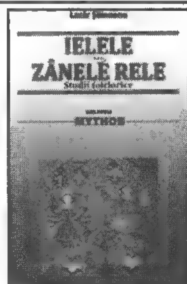
Emile Picot

Prima pagină a scrisorii trimisă de É. Picot lui G. Sion la 24 februarie 1875 (**Ms. 4043, II, nr. 40**). Aflat la BCU „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, secţiunea „Colecţii speciale/ Corespondenţă”, Fond „G. Sion“

A doua pagină a scrisorii trimisă de É. Picot lui G. Sion la 24 februarie 1875 (**Ms. 4043, II, nr. 40**). Aflat la BCU „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, secţiunea „Colecţii speciale/ Corespondenţă”, Fond „G. Sion”.

Note:
[1]Ştefan Meteş, *Din relaţiile şi corespondenţa poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, 1939, p. 199.
[2] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă,1941, p. 241.
[3] BCU „Lucian Blaga" Cluj, secţiunea „Colecţii speciale/ Corespondenţă", Fond „G. Sion", Ms. 4043, II, nr. 40; A. N. I., Fond „Manuscrise", Dosar 93, anexa nr. VIII, f. 19.
[4] Mihail (Gheorghiad) Obedenaru a fost un medic, publicist şi diplomat român din secolul al XIX-lea. Şi-a luat doctoratul la Paris şi a fost o vreme profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti; membru al Academiei Române (din 1873), s-a remarcat şi prin studiile sale de istorie, filologie, economie, folcloristică precum şi prin traducerile realizate (a transpus în română din creaţia lui Manzoni) – *cf.* Dr. Doina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicţionar*, ediţia a III-a revăzută şi adăugită, cu un cuvânt înainte de academician Eugen Simion, Bucureşti, Editura Enciclopedică/Editura Academiei Române, 2003, p. 599.
[5] Este vorba despre Paul Lacroix (care a semnat şi sub pseudonimele *P. L. Jacob* sau *Bibliophile Jacob*), cunoscut istoric şi scriitor francez (1806-1884). A fost unul din cei mai mari exegeţi ai vieţii şi operei lui Molière. Studiile sale despre marele dramaturg sunt impresionante ca număr şi conţinut. Pintre acestea (care mi-au fost accesibile în format electronic) se numără: *La jeunesse de Molière*, Bruxelles et Leipzig, 1836; *Iconographie moliéresque*, Paris, 1876; *Études sur la vie et les oeuvres de Molière*, par M. Édouard Fournier, revues et mises en ordre par M. Paul Lacroix (Bibliophile Jacob) et precedes d'une preface par M. Auguste Vitu, Paris, 1885.
[6] Este vorba despre *Bibliografia chronologică română sau Catalogu generalu de cărţile române, 1550-1873*, ediţiunea a doua, adunate în timpu aproape 30 de ani de Dimitrie Iarcu, Bucuresci, Imprimeria Statului, 1873, 164 pagini; Prima ediţia a lucrării a fost tipărită în 1865 având un titlu uşor diferit: *Repertoriu chronologicu sau Catalogu generalu de carţile române, 1550-1865*, Bucuresci, Imprimeria Statului, 1865, 120 pagini.
[7] Numele acestei cărţi apare în text cu litere chirilice, motiv pentru care Picot precizează că a redat titlul folosind vechile caractere. Titlul acestei lucrări figurează în *Bibliografia* lui Iarcu, atât în ediţia din 1865 (p. 35), cât şi în cea din 1875 (p. 30); De asemenea, în "Bibliographie cornélienne" *Eraklie* apare ca fiind singurul titlu din întreaga operă a lui Corneille care a fost tradus în română (p. 356). Picot apreciază traducerea lui Ianku Ruset drept "foarte slabă, caracterizată de un stil de-a dreptul primitiv". Tot la subcapitolul „Traducerilor în română" savantul francez îşi arată surprinderea pentru faptul că românii nu au transpus în limba lor alte opera ale lui Corneille şi mulţumeşte lui G. Sion pentru informaţiile oferite.
[8] Este vorba, bineînţeles, despre G. Sion. De fapt, Picot foloseşte termenul *autor* pentru a desemna în acest caz traducătorul.

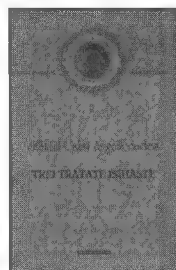
EX LIBRIS

Lazăr ŞĂINEANU
Ielele sau Zânele rele
Studii folclorice
Ediţie critică de **I. Oprişan**
Bucureşti, *Saeculum I.O.*, 2012

Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL
Întrebări şi nedumeriri
Traducere din limba greacă veche şi note de **Laura Enache**.
Studiu introductiv, indici, bibliografie şi note de pr. **Dragoş Bahrim**
Iaşi, *Doxologia*, 2012

Sfântul CALIST ANGELICOUDES
Trei tratate isihaste
Traducere din limba greacă şi note de **Laura Enache**
Studiu introductiv de **IPS Simeon Koutsas**, Mitropolit de Nea Smyrni
Ediţie îngrijită şi bibliografie de pr. **Dragoş Bahrim**
Iaşi, *Doxologia*, 2012

ADNOTĂRI LA O MISIVĂ DIN APUS

Luca PIŢU

Adnotăm, niteluş mai la vale, consideraţiile auctorului **Constantin Amariu/ Amăriuţei** despre *Le Paresseux*, Premiul Rivarol pe 1955, de domnia sa obţinut pentru respectivul roman scris direct în idiom francesc, şi altele, destul de multe, aflătoare în epistola de noi receptată cu peste un deceniu în urmă.

Aceasta:

Brunoy, 01 sept.2001
Stimate domnule Luca Piţu,

Mulţumesc pentru cărţile trimise şi mai ales pentru generozitatea cu care aţi interpretat tema *Leneşului*[1]. În 1948, anul proiectului, plecând de *unui om leneş*, scopul meu n-a fost decît să ridic «lenea» (românească) la rangul de virtute naţională în vremea rezistenţei româneşti la acţiunea stahanovistă a vătafilor moscoviţi. Dar *Leneşul* era mai puţin un marginal pentru mine (dar nu pentru Dragomir) cît un *porte-drapeau*. Pe vremea aceea, legionarii de (Deleanu, de exemplu) mi-au spus că rezistenţa este, în munţi, curajoasă, nu pasivă. (Pe Albert Camus, care a citit romanul în manuscris, l-a încîntat modul «pasiv» *à la Ghandi* de rezistenţă. Mi-a şi spus-o!). Pe urmă, pe la mijlocul romanului, am văzut în Lencea transcendenţa divină exclusă din calculele Kolhozianului. Eram, deci, sigur că «reforma agrară» va eşua. Numai la sfîrşit, când nu ştiam cum să termin cartea, l-am identificat pe Dragomir cu Lencea[2]. Ideea a devenit un leitmotiv în celelalte romane (*du Silence*, *Le Pauvre d'Esprit*, *Prélude à Fête*[3]). René Girard, cum aţi observat, mi-a servit (mai tîrziu) de justificare şi înţelegere teoretică (dublul, rivalităţile mimetice, ţapul ispăşitor etc.).

Deci, încă o dată, mersi pentru înţelegerea profundă pe care aţi avut-o, mai ales că nici un critic francez n-a sesizat tema din *Le Paresseux*.

La rîndul meu, aş vrea să vă felicit pentru curajul de a vă «ataca» la modurile «păşuniste» din limbajul românesc. Pretextul fiind Cioran[4], ar trebui (pentru memoria lui, căci l-am cunoscut foarte bine) să-l apăr. Florescu mi-a cerut să public «amintiri despre el», Eliade, Eugen Ionescu şi alţii, din lumea franceză. Or, cu Cioran totul a început cînd ne-am întîlnit în faţa unui restaurant studenţesc, făcând «coadă» : Cioran, care era cel mai în vîrstă dintre studenţi (în 1947, avea 36 de ani), părea ruşinat. Dar mi-a mărturisit că nimic nu-l mai jenează, că îi este aşa de scârbă de sine, încît acceptă să facă coadă pentru o masă de 35 de centime. Pe urmă… ne-am înjurat reciproc, ne-am împăcat şi am devenit prieteni.

Apropo de «coadă»: cum ştiţi, se spune *faire la queue*. De unde… *prendre la «queue» comme tout le monde*. Marta (de)[5] nu ştie că, facînd coadă, ea avea (ţinea) deja

ceea ce voia să cumpere (în limbaj francez). Ea ignora, de asemenea, că numele ei... este anagrama celebrei Tamara din Vechiul Testament care s-a deghizat[6] pentru a-şi seduce socrul (Iuda) după moartea celor doi soţi precedenţi. Pînă la urmă a preferat (Marta, nu Tamara) soluţia din *Sanctuarul* lui Faulkner[7].

Cuvîntul înainte (preparativ) al lui Cornel Moraru este excelent[8]. Criticul acesta mi se pare şi cult şi agil la scris[8]. Eu nu am citit încă decît pe «Cioran»[9] (obosesc repede, nu din lene). Este plină de nume din «epoca» mea. Pe 80 la sută din persoanele citate, le-am cunoscut, frecventat, ba chiar unele mi-au devenit, timp de mulţi ani, prieteni. Le voi scrie în *Amintiri* (o carte).

În sfîrşit, mi-am permis să vă trimit romanul *Histoire d'O*, scris şi prefaţat de Paulhan[10]. Mi se pare că am trimis d-lui GF[11] o poză de unde apar Gabriel Marcel şi Paulhan(s-o anexeze la carte). Dar, oricum, nu vreau să-mi luaţi în nume de rău... articolul despre «mistică» (scris în 1952), căci el voia să deschidă drumul unui limbaj secund.

Cu simpatia mea,
Constantin Amăriuţei

5 bis, Avenue Pierre Prost
91800 Brunoy

N.B. Cunoaşteţi cartea lui L.M.Arcade[12] (*Poveste cu ţigani*)? Dacă n-o aveţi, pot să v-o trimit. A încercat un joc semantic dificil (pe bază de folclor). C.A.

[1] Cfr. *Intrebarea de baraj* din *Adaosul cel humuleştesc*, ultima secţiune a *Navetei esenţiale* (Iaşi, *Casa editorială Moldova*, ediţia a doua, 1995, pp.152-156), şi *Victimizarea marginalului* din *Sentimentul românesc al urii de sine* (Iasi, Editura *Institutului European*, ediția a doua, 2000, unde intră în joc textele, revăzute mereu şi adăogite aşijderi, pe care auctorele lor izbutise să le strecoare, profitînd oarecum de vigilenţa scăzută a cenzurii universecuritare înainte de 1985, ba şi de unele complicităţi locale, cui? *Opiniei studenţeşti* şi *Dialogului* de altădată. Despre Constantin Amariu(ţei) şi Premiul Rivarol ştiam, cum am mai zis, din Pierre de Boisdeffre: *Une Histoire vivante de la littérature francaise d'aujourd'hui*, secţiunea *Au pays d'Ovide*, iar un exemplar din *Le Paresseux* îl prelevam coţcăreşte, ceva mai tîrziu, bibliotecii romancierului şi fostului deţinut politic Marcel Petrişor, apropiat al lui Petre Ţuţea şi stătător la dreapta Domnului, aşa că puteam face în jurul lui cuvenita vorbire aluzivă, fără a insista pe genitorele său, *nomen odiosum* la acea data (o dovedesc documentele publicate de regretatul Mihai Pelin în cărţile sale excesiv de albe), tot aşa cum din Cioran foloseam, pentru cutare magazin studentin, epigraf, da, dar... atribuit unui domn ciudat numindu-se E. M. Naroic.

[2] Dragomir şi Lencea, mda. Len(c)ea prin urmare, adicătelea politrukul şi refuznikul, colectivizatorul tenace şi inkolhozizabilul, celălaltul absolut al sadovenianului Mitrea Cocor. «Il faut noter que Dragomir n'est pas du tout un spécialiste des problèmes ruraux. Il ignore tout des paysans et sa mission ne lui plaît guère. Mais enfin, il part. Il sait très bien qu'on ne s'inscrit pas au Parti pour s'amuser. Le roman est le récit de l'expérience de Dragomir, experience qui échoue complètement par la faute d'un certain Lencea, lequel refuse de travailler. Dès le début, Lencea disparait et c'est très grave car, un seul exemple d'indiscipline, et tout le système s'effondre. Que dit-on de Lencea? C'est le garcon le plus pauvre du village, une sorte de réactionnaire passif qui se permet, en outré,, d'avoir une fort jolie fille pour maitresse. On le cherche avec ardeur. En

vain. Et cependant, il est là, invisible et partout present dans l'ombre où il murmure ses tentations. Dragomir lui-même, sans le vouloir, subit peu à peu l'influence du rôdeur et se sent gagner par une faiblesse insidieuse qu'il ne parvient pas à dominer. Tout cela finit très mal. Constantin Amariu raconte cette histoire sans forcer le ton, avec calme, avec un humour léger et meme avec un certain charme tendre que l'on n'a pas l'habitude de trouver dans les récits de ce genre. Quant au pouvoir de la paresse, nous ne nous sommes jamais permis d'en douter» (Kléber Haedens, în *Paris-Presse International*, 1955).

[3] Aceste romane amăriuţiene apar după 1955.

[4]Aluzie la dialogul *Sentimentul românesc al urii de sine* din cartea piţuliană cu acelaşi titlu (Iaşi, *Institutul European*, 1991+2000), unde sunt polemicamente trecute prin ciur hermeneutic, plecîndu-se de la trei declaraţii aflate în decalaj temporal, frămîntările identitare ale Omului din Răşinari, aterizat odinioară de pe Coasta Boacii direct pe Coasta Senei şi devenit cîrcotaş de serviciu al gîndirostivieţuirii apusene.

[5] E una şi aceeaşi cu personagiul feminin principal din *Povestea poveştilor* (versiunea optzecistă, meşterită aşadar de Mircea Nedelciu, văleat 1988, şi nemurită de Nemira, alături de hipotextul creanghian, în deja trei ediţii, una mai îmbîrzoiată decît alta, *annis Domini* 1998, 1999+2005), carele, în România Penurial Dezvoltată a Epocii Aurii, se instalează, răbdurie, la o coadă foarte lungă şi prea puţin noduroasă din faţa unui magazin socialist, unde există oarece posibilităţi să se bage în vînzare faluri. Dar Marta nedelciuană, nu ceea apostrofică, este convocată ilustrativ şi în *Le Chasseur de corbeaux. Expéditions cynexégétiques en Créanguie et autour d'icelle* (Iaşi, *Opera Magna*, 2010, pp.30-55), nu însă şi în *Déambulations pataphysiques à travers la futaie narrative du Maître de épique des Carpathes Orientales* (Iaşi, *Opera Magna*, 2012), o, nu. E de presupus că domnul Constantin Amăriuţei va fi primit un exemplar din ediţia a doua, nemirizată şi bilingvă, a *Poveştii poveştilor*, unde, în nota 6, pagina 24, cetim: «Le roman amariuan a l'air d'une réécriture, moult talentueuse, du conte créanguien à l'époque de la collectivisation des terres paysannes sous la botte du cosaque marxiste de staléninienne mémoire.»

[6] În ce? În «meretrice» desigur, cum spun versiunile latinizante ale Şcolii Ardeleneşti din Vechiul Testament; în «prostituată sacră», cum pretind scoliaştii biblici; în «fufă de moravuri lucrative», cum ar spune dar nu spune exegetul ei prilejua, Luka Lukici Meletiev, în *Raţiunile lui Onan* din *Temele deocheate ale timpului nostru* (Piteşti, *Paralela 45*, 2002, pp.207-210).

[7] Tamara biblică, iar nu Tamara sub al cărei şold medita Poetul Bahluierotic «de dimineaţa pînă seara» Aceasta din urmă, după cîte am aflat de Mundfunk, şi-ar fi abandonat visătorul autohton şi s-ar fi repliat peste Atlantic, unde reputaţia ei de oniroloagă şi cititoare în cafea îi va fi deschis deja, larg, porţile *Sanctuarului* faulknerian, dimpreună cu soluţiile cucuruzeşti devoalate de acest roman al Sudului profund. (Să-l relecturăm dară pentru a regăsi pîrdalnica utilizanţă erotică dată nu numai în orizont cisnistrean, ci şi pe alte meleaguri, ştiuletelui, humuleştiuletelui de creanghiană amintire.)

[8] Ştie dumnealui, epistolarul, ce spune. Cornel Moraru a scris competent, tot în *Vatra*, şi despre *Eminescu sau lumea ca substanţă poetică*, propria sa carte, scoasă în Bucureşti, văleat 2000, literar, prin diligenţele domnului Nicolae Florescu.

[9] Trimitere se face, după toate probabilităţile, *precursori ai umanismului socialist: Divinul Marchiz şi Emil Cioran + Sentimentul românesc al urii de sine*, eseuri din cartea noastră cu acelaşi titlu.

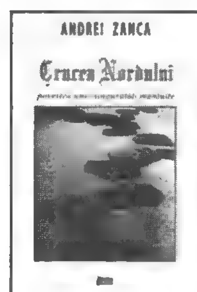
[10] «Scrisă şi prefaţată de Paulhan», *c'est vite dit*, căci povestea *Istoriei* în cestiune, atît de dragă erotosofilor de la noi, îi ceva mai complicată. La originea ei ar sta nişte scrisori patetice, dispe-

rate chiar, amoroase firește, ale gingașei Dominique Aury către Jean Paulhan, mentorul *Noii Reviste Franțuze*. Acesta le-ar fi triat, reordonat, dezepistolarizat, în ficțiune preschimbat, prin rescriere apropriată, și le-ar fi propus unui editor amical, altul decît Gallimard, sub pseudonimul Pauline Réage. Cel puțin așa pretinde dînsul în interviul acordat duduii Madeleine Chapsal și reluat de ea în *Envoyez la petite musique* (Grasset, 1985, pp.251-282). Mai există și o *Histoire d'eau*, o *Wassergeschichte,* dar pe aceea o va fi celebrizat Maria Mailat, în *Neputința/ S'il est défendu de pleurer*, și luminat Luka Lukici Pitulicev (după o intervenție colocvioasă, la frankfurtezul tîrg de carte din 1992, despre greutatea de a face dragoste în vremea comunismului... din cauza frecventelor întreruperi de apă curentă), unde? In prima versiune din *Eros, Doxa & Logos* de bună seamă. Și nu punem la socoteală faimoasa *Histoire d'Olga*, în care sunt implicați, înainte de Ultimul Rezbel, Sartre, «croitorașul răscroit», Simone de Beauvoir, iubirea necesară a aceluia, și Olga Kosakiewicz, liceana, iubirea contingentă a celor doi, tematizată de întîiul în *Drumurile libertății*, de a doua în *Musafira*, dramă a triolismului netemperat, unde juna cobîlțîitoare a perechii de literatori se iveaște cu prenumele Xavière.

[11] Sub inițialele GF musai îl regăsim pe Gabriel Funica, bibliotecar de felul său și actant cvasiprincipal *literară*, practician al prozulelor curioase și al discursului fragmentar, debutant cu *Hîrtii lipite* (Focșani, Zedax, 2005), dar fin expert în moștenirea culturală a concitadinului său amariuan, desțărat pe la 1947.

[12] E vorba de poetul, prozatorul și dramaturgul Leonid Mămăligă (1921-2001), basarabean de obîrșie, ținătorul unui faimos cenaclu de literatură română pe mal senez, nemurit undeva și de Alex Ștefănescu, oaspetele său postloviluționar. *Povestea cu țigani* o publica, Paris, văleat 1966, retipărindu-și-o apoi în patrie, prin 1996, cum ne informează Florin Manolescu în *Enciclopedia exilului literar românesc* (București, Editura *Compania*, 2003, *sub nomine*).

EX LIBRIS

Andrei ZANCA
Crucea Nordului
Povestea unei singurătăți mântuite.
Florești-Cluj, *Limes*, 2012

Preot dr. Nicolae DASCĂLU
Parabola făcliei aprinse.
Comunicarea religioasă în era informațională.
București, *Editura Basilica a Patriarhiei Române*, 2012

Nicolae SCURTU
G.T. Kirileanu și contemporanii săi.
Scrisori către N. Iorga
Piatra-Neamț, *Acțiunea*, 2012

CUCUTENI, LOCUL DE BAŞTINĂ AL INDO-EUROPENILOR

Ana R. CHELARIU

În „Jurnalul de Studii Indo-Europene" [JIES, vol 40, nr. 3-4, Fall/Winter 2012], profesorul Axel Kristinsson de la Reykjavik Academy din Islanda publică articolul „Indo-European Expansion Cycles" în care discută soluţionarea disputatei probleme a locului de unde s-au dispersat indo-europenii (**ie** aici).

Autorul porneşte în studiul său de la premiza că larga răspândire a **ie** ar trebui privită nu ca o problemă ci ca evidenţă a unui fenomen de dispersare care a început probabil prin mileniul al 4-lea î.Hr., ca o consecinţă a unor evenimente ce ar trebui estimate. Ca macro-istoric autorul a studiat expansiunile ciclice care au avut loc în mai multe societăţi, şi consideră că rezultatele cercetărilor sale pot fi aplicate în cazul expansiunii **ie**.

Kristinsson porneşte în argumentaţia sa de la premiza că cea mai remarcabilă cultură preistorică este cultura Cucuteni Trypolie, cultură pe care autorul o consideră ca fiind creată de proto-indo-europeni, constituind leagănul de unde au plecat vorbitorii acestei limbi răspândindu-se în toată Europa şi până în Asia. Apărută în mileniul al 6-lea î.Hr. această cultură se întinde de la poalele munţilor Carpaţi de răsărit, răspândindu-se în timp din Basarabia, peste regiunea de stepă până la Nipru şi până în nord cuprinzând aria din jurul oraşului Kiev. Cultura Cucuteni Trypolie presupune o largă populaţie care beneficia de condiţii favorabile pentru agricultura practicată la acea vreme, o cultură, care a durat aproape două milenii.

Punctul de plecare al lui Kristinsson în argumentaţia sa este că această cultură aşezată la joncţiunea dintre păduri şi stepă se află situată în poziţia ideală pentru a fi considerată locul de dispersare a indo-europenilor. Cele două ipoteze majore care au tratat problema locului de origine al **ie**, cea a kurganelor şi cea neolitică, întâmpină dificultăţi create de bariera naturală de stepă şi înţelegerea modului prin care ie au trecut această barieră.

Ipoteza kurganelor presupune o expansiune de tip „elitar", în care grupuri de luptători de elită, vorbitori de limbă **ie**, au dominat şi colonizat largi teritorii. Conform acestei teorii cultura Cucuteni a fost distrusă de invazia violentă a năvălitorilor **ie** (Gimbutas). Mai recent, cercetătorul David Anthony explică expansiunea **ie** printr-o combinaţie între dominaţia elitară şi formarea unor relaţii comerciale de tip patroni şi client, relaţii care au avut ca o consecinţă transferarea limbii patronilor **ie** la clienţi. Această ipoteză nu se verifică în istoria Europei, un exemplu din istoria mai recentă a Angliei ar fi elita normandă care nu şi-au impus limba pe teritoriul britanic. Un alt argument adus de autor împotriva difuzării **ie** prin grupuri elitare ar fi că armamentul şi carele de luptă au apărut în jurul anilor 2000 î.Hr. iar dispersarea **ie** începe jurul mileniului al 4-lea î.Hr. Kristinsson consideră că o mişcare substanţială de populaţii de tipul celei germano-slave pare o soluţie mai rezonabilă problemei **ie**. Asemenea expansiuni pe scară largă pot duce la schimbări de limbă în societăţi agricole fără organizare statală puternică. Astfel, considerând istoria mai veche sau mai nouă a Europei, ca spre exemplu migraţii de populaţii greceşti, celtice, germanice, slave sau ale vikingilor, Kristinsson conclude că aceste mişcări ar avea un mecanism comun care lucrează înăuntrul acestor expansiuni ciclice, cercetătorul găsind două varie-

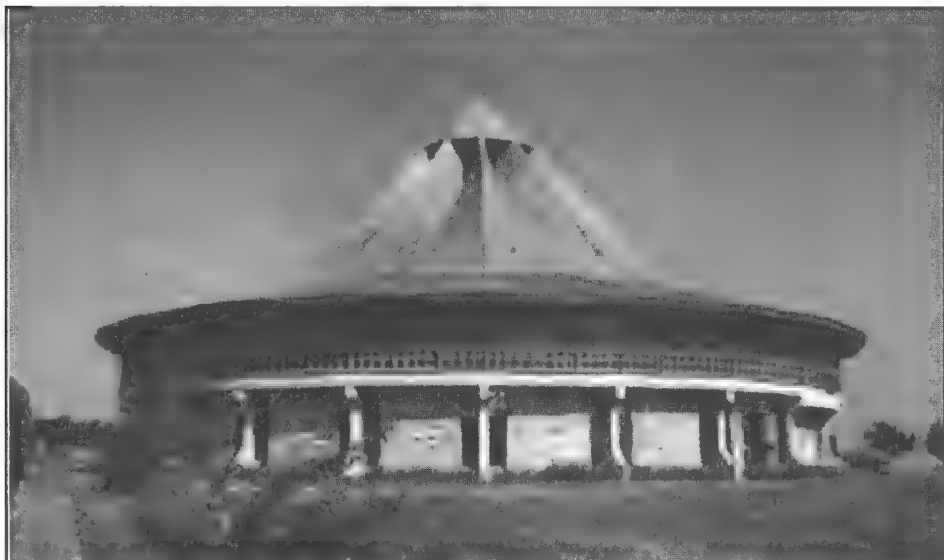
tăți de expansiune, capabile să funcționeze separat sau împreună:

1. Cel mai simplu model de expansiune este prin **colonizare,** ocuparea de noi pământuri necesare agriculturii pentru suportul și dezvoltarea familiilor. În acest fel de colonizare densitatea de populații este esențială; chiar dacă populația indigenă din teritoriile ocupate ar practica agricultura, numărul mare de ocupanți nou veniți devine predominant; în acest caz, are loc un proces de „democratizare", elitele populației minoritare dispărând treptat.

2. Al doilea model de expansiune este numit „**expansiune sistem**" bazată pe competiție; culturile la care se observă acest fel de expansiune sunt mai conformiste și aparțin aceluiași grup lingvistic. Înăuntrul acestei culturi – societăți, între grupuri divizate politic se naște competiția și lupta continuă pentru întărirea puterii militare; treptat elitele militare au nevoie de mai mulți soldați și trec la racolarea oamenilor simpli, de obicei fermieri, care cer ca răsplată noi pământuri; cu timpul, folosirea intensă a pământurilor existente și creșterea populației duce la nevoia de noi pământuri, care se obțin prin forță militară.

Formulând aceste ipoteze de lucru asupra ciclurilor de expansiune autorul și-a dat seama că ele pot fi aplicate cu succes problemei expansiunii **ie**. Aplicând ipotezele sale Kristinsson argumentează că începutul expansiunii ar fi fost rezultatul unei mari creșteri de populații în vestul culturii Cucuteni, ceea ce a creat nevoia de noi pământuri, determinând procesul de colonizare treptată către stepele estice. Pe de altă parte, această creștere în densitate a populației a dus la intensificarea luptelor interne între triburi dovadă fiind aglomerarea de vârfuri de săgeți și de construcții defensive în jurul unor așezări din cultura Cucuteni, ceea ce poate duce la presupoziția că existau competiții și dispute în interiorul societății.

În jurul mileniului al 4-lea se pot observa câteva inovații importante în tehnologia agricolă, incluzând plugul și roata, folosirea boilor pentru căruțe, apariția unei noi rase de oi mai bogată în lână, intensificarea consumului de lapte și a produselor lactate, inovații care au mărit producția fermierilor în Europa și vestul Asiei. Aceste inovații teh-

Complexul Muzeal Național „Moldova", Iași
Muzeul **Cucuteni**
Foto: ***Corneliu Grigoriu***

nice au dus fireşte la creşteri de populaţii şi deci la presiune în cadrul societăţii culturii Cucutenienere rezultând în invazii succesive începând cu anii 3500 î.Hr., şi în consecinţă la colonizarea stepelor din podişurile estice.

Toate aceste fenomene au dus inevitabil la dezintegrarea culturii Cucuteni. În acelaşi timp apar culturile ceramicii şnur (Schurkeramik) în nordul Europei şi Yamna în est, culturi care nu mai păstrează caracteristicile culturii Cucuteni. După cum argumentează Kristinsson, în procesul de colonizare a stepelor coloniştii şi-au schimbat modul de viaţă adaptându-se noilor condiţii naturale. Autorul explică diferenţele mari în calitate dintre ceramica culturii Cucuteni şi celelalte două (Ceramica şnur şi Yamna) ca fiind o consecinţă a faptului că realizarea ceramicii era în general ocupaţia femeilor, iar mutaţiile de populaţii sunt caracterizate în general prin preponderenţa imigranţilor de sex masculin, care se presupune că formau familii noi cu femei localnice, creatoare de ceramică locală, şi deci nefamiliare cu ceramica din cultura Cucuteni.

Începând cu anul 3100 î.Hr. se pot observa elemente din cultura Yamna, incluzând probabil şi vorbitori ai dialectelor **ie** de vest, strămoşi ai grecilor şi frigienilor, coborând de-a lungul Dunării înspre Balcani, ceea ce a dus la mutaţii de populaţii locale dincolo de Bosfor în Anatolia. Populaţii de limbă pre-greacă din bazinul Carpaţilor vor fi venit în contact cu alte grupuri de vorbitori de **ie** din nord, italice sau celte, formând un Sprachbund de influenţe lingvistice.

Dispersarea limbii **ie** în Europa constituie un fenomen unic. Ipoteza de lucru a profesorului Kristinsson se axează pe idea că pentru ca o limbă să se impună este nevoie de o migrare numeroasă a unor populaţii democratizate, non-elitiste, fermieri care folosesc o limbă comună: „În astfel de circumstanţe o limbă locală poate fi înlocuită chiar dacă populaţia nu s-a schimbat prea mult, cum s-a întâmplat în părţi din imperiul roman, în Irlanda sub stăpânirea britanică, sau în mari teritorii din America latină sub stăpânirea spaniolă." (JIES, vol. 40, p. 373)

Această ipoteză de lucru formulată de cercetător poate fi pertinentă situaţiei din Dacia, ţară cucerită de statul centralizat roman, unde populaţia locală nu s-a schimbat odată cu cucerirea romană, dar a primit o infuzie de locuitori din imperiu, vorbitori de latină vulgară, veniţi din teritoriile vecine cucerite de romani cu ceva timp înainte, oameni cu statut de cetăţeni romani atraşi de proverbialele bogăţii din teritoriul proaspăt cucerit, aparţinând triburilor dace din Panonia, ilire, sau celte din regiunile Moesia superioară, Dalmaţia, Noricum etc. Legăturile economice şi sociale stabilite cu precădere prin transhumanţă dintre populaţia din Dacia şi locuitori şi vorbitori ai aceleiaşi limbi din sudul şi vestul Dunării, latina vulgară, au favorizat formarea unui *schprachbund* cu un vocabular comun folosit în relaţiile comerciale. Conform ipotezelor lui Kristinson, invazia bulgaro-slavă fiind de natură economică şi nu militară, a dus la impunerea limbii slave în teritoriile cu un sistem organizaţional mai slab, întinzându-se de la nord spre sud din Polonia până în Macedonia, ocolind regiunile cu o structură mai stabilă sau mai dens populate, cum ar fi Dacia.

În concluzie, deşi autorul insistă asupra faptului că acestea sunt simple ipoteze, argumentele sale par să stabilească astfel, cu mai multă claritate, posibilitatea ca locul de pornire al indo-europenilor să fi fost cultura Cucuteni Trypolie, cultură care explică difuzarea indo-europenilor în vestul şi nordul Europei pornind din latura ei vestică - Cucuteni, şi înspre est din latura ei estică - Trypolie. Aceste ipoteze pun într-o lumină nouă cultura Cucuteni, iar studiul ei din această perspectivă devine o necesitate imperioasă. Astfel cercetătorii români, istorici şi lingvişti, pot beneficia şi aprofunda această ipoteză, contribuind astfel la elucidarea uneia din marile dezbateri ale istoriografiei contemporane, dar mai ales pot contribui substanţial la cunoaşterea istoriei antice a României.

ÎNSEMNĂRI ALE MEMORIEI. CEZAR IVĂNESCU (II)

George STANCA

Începuseră fierberile pentru alegerile de la Uniunea Scriitorilor din anul 2005.

Cele provocate de demisia forţată a excelentului manager care a fost, ca preşedinte, prozatorul Eugen Uricaru. Lume bună se adunase atrasă, întâmplător sau nu, de Bookfestul de la Teatrul Naţional. Mai exact, la terasa minunată a *Lăptăriei lui Enache*. Unde votka şi berea erau cam scumpe pentru scriitori. Dar ăsta e negoţul, exploatează de-a dreptul marxist viciile omului. Pe alocuri se constituiseră grupuri–grupuri de scriitori viitori electori. La vreo 20 de metri de bar, la umbră, trona Don Cezar cu grupul lui ieşean. Jorj! mă apelează - aşa m-a numit tot timpul cu apetitiul lui monşerian – tu cu cine votezi? Cezar, îţi mărturisesc, am o mare obligaţie faţă de Victor Frunză, ba chiar m-a rugat să-i fac o promovare, să-i fiu PR! Ştii, el mă ajută cu documentarea despre Pamfil Şeicaru la doctorat. Iar eu am pierdut deja doi ani bâjbâind până ce mi-a spus ”Lasă tema asta cretină (<< Editoialişti români după 1990>>) ia-l pe Şeicaru şi îţi pun la dispoziţie tot ce priveşte viaţa/opera lui din exil; restul, la biblioteca Academiei."

Cezar IVĂNESCU, Iaşi, 2004
Foto: ***Eugen Harasim***

După cum mergeau sondajele, Victor nu avea nicio şansă, bietul disident... Ce popor minunat... şi ce scriitori de soi că de aia îi iubim noi ! Cu toate că are nişte merite sociale şi de breaslă formidabile. Vremea lui, când îl făcea praf pe Ceauşescu la „Europa liberă“ sau apoi când lansase „Istoria (*reală a...* n.n.) Comunismului" şi Piaţa Universităţii era ocupată la coada pentru cartea sa, s-a dus....

Nu te superi, Cezar, zic. Monşer, am priceput, nu mă supăr, bine că eşti corect. Dar, zic, cine mai merge cu tine în afara ieşenilor de la muzeul „Pogor“? Mai toţi cei din Moldova, zice, şi băcăuani şi nemţeni şi bucovineni. În acel moment, fatalmente trece nu chiar pe lângă noi, mai precis prin raza mea vizuală, impozantul lider nemţean Adrian Alui Gheorghe. Mă reped spre el şi-l interpelez brusc : tu cu cine votezi ? Cu Manolescu, desigur! Da, am fost ca un copil: m-am întors la masa lui Cezar şi l-am turnat pe Marele Blond. Pârâcioisu, pârâciosu... ! Cezar a făcut feţe-feţe - luaţi expresia cu vorbe, cu spută

cu tot - i-a pus o anatemă de nescris şi s-a uitat spre mine parcă nevenindu-i să-şi creadă urechilor... Cezar, i-am spus, mă, tu nu te-ai maturizat nici acum, nu cunoşti făţărnicia omenirii în general şi a scriitorilor noştri în special? Încercarea de a face Societatea Scriitorilor nu ţi-a ajuns, nu ai decoperit atunci destule "caractere" în care ai crezut? Ascultă, te baţi cu morile de vânt! Pe tine toţi te votează dacă îi întrebi. Dar la urnă merg pe trendul Manolescu...

La alegeri, în urma propunerii lui Frunză, vigilent, am fost ales şeful comisiei de numărătoare a voturilor. Pe la o sută de voturi s-a văzut clar cine va fi câştigătorul detaşat... Pe scenă, unde se numărau voturile, alături de mine era cuplul municipal bucureştean Cipariu - Gârbea. Nu-mi mai amintesc dacă erau şi ei în comisia „mea", dar erau pe acolo pe scenă. Cert e că atunci când s-a conturat matematic preşedinţia lui Nicolae Manolescu, cei doi au bătut "Cuba" ca doi baschetbalişti americani în miniatură, mai să-şi spargă capetele în rivalta amfiteatrului de la Drept cu elanul lor hopamiticist. Se bucurau. Ieşise omul lor. Mă uitam la ei, cu aerul unui înţelept - ce nu sunt, dar...- şi mă gîndeam cine oare îl va lătra, muşca, zgâria, contesta primul pe Manolescu...? Nu m-am înşelat... După Manolescu - nu mai ştiu exact ordinea, dar nici nu contează - s-au situat Cezar, Gruşa Gherghel, Carolina Ilica, Mihai Gălăţeanu... şi cine o mai fi fost. Ultimul, bietul Victor Frunză cu 12 voturi... Îi ştiam şi pe o parte dintre cei ce l-au votat: Dumitru Ion Dică şi buzoienii, eu, Nicolae Lupan fostul corespondent al „Europei Libere" pe problemele Basarabiei, de la Paris, Ion Dumitru de la München, doi-trei exilaţi, acolo...

La un timp după, mă sună Cezar şi mă întreabă dacă îi pot intermedia o întâlnire cu Frunză. „Bătrîne am găsit o chichiţă, o fisură în procedura de alegere a lui Manolescu. Vreau să facem o contestaţie colectivă"! Ne-am adunat la editura lui Victor dintr-o fundătură, o stradă obturată de un gard înalt, ce ieşea sau intra în turbata arteră a Moşilor. Cezar şi-a expus discursul în care eu, sceptic ca de obicei, nu credeam deloc, dar mă lăsam fascinat de cerbicia lui. Mai întâi, zice, să ne adunăm, noi, victimele lui Manolescu. Carolina a zis că merge mai departe cu noi. Trebuie să-l sun pe Gălăţeanu. Operativ a format numărul şi după câteva vorbe Cezar a tras o înjurătură şi a închis. Laşul nu vrea să conteste! Mai departe: Victor, ai înţeles demersul! Uite eu apelez la tine şi la Grişa Gherghei, că voi mai aveţi nişte căi absconse prin etnia voastră... Pauză. Eu mă înroşesc, mă uit semnificativ la Cezar, Frunză se îngălbeneşte, dar zice: Ce vrei să relevi domnu Ivănescu, la ce etnie te referi? Vădit jenat, Cezar se uită în ochii mei, unde găseşte trupul abandonat al unei crunte dezamăgiri. Apoi, jenat, fâstâcit întreabă: Ce, nu eşti evreu, Victor? Eu izbucnesc într-un râs polar şi mă uit la Cezar direct, dar direct în ochi ca un cilindru-compresor spre fâşia de bitum. Băi Cezare, taci şi ascultă: Victor Frunză e român, ortodox, din Râmnicu Sărat. Că ar fi evreu este lucrarea băieţilor de la Secu, ca atunci, pe vremea lui Soljeniţân şi a celorlalţi să spună lumea eh, alt evreu nemuţumit de comunism... Pricepi ?

Şi, dacă aş fi, nu m-ar deranja deloc, adăugă Victor... aşa ca de după un gard peste care doi megieşi se ceartă pentru o palmă de pământ.

... Aşa cum prevedeam, lupta lui Cezar a fost lungă, plictisitoare şi fără izbândă. Era poate încă o moară de vînt pe care don Quijotele Cezar o ataca fantasmagoric. O cacealma, o luptă inutilă, o himeră absurdă pe alocuri, debordând de energii.

... Dar ce frumos era... Căci Cezar, oricât de suav lupta, el tot din lupte se hrănea.

SCENE CONTEMPORANE

CHESTIONAR CU ACCENTE LUDICE
(formulat de Lucian Vasiliu) *

Petruș ANDREI

1) V-ați visat îngerul în copilărie? V-ați întâlnit cu el; aveți amintiri...„prenatale”?

Am descendență nobilă: părinții mei, Maria (Ionașcu) și Ion Andrei (din satul Bărc - Goșmani, comuna Români, județul Neamț) sunt țărani, oameni cu frica lui Dumnezeu, oameni cu știință de carte și înzestrați cu har. Ei sunt, probabil, singurii țărani din România care și-au făcut, din cei patru copii, trei băieți și o fată, patru profesori: Ștefan și Vasile, frații mai mari, profesori de matematică la Colegiul Tehnic „Ion Borcea” din Buhuși și sora mai mică, Maria Tudor, profesoară de matematică și bibliotecară la Liceul Economic din Piatra Neamț; iar eu, din mila Domnului, sunt, de-o viață, profesor de limba și literatura română la Liceul din Puiești – Vaslui. De când am început să înțeleg ce mi se spune, și de când am început la rândul meu să rostesc și să rostuiesc vorbele, am învățat „Tatăl nostru”, „Îngerașul” și „Doamne, Doamne, ceresc tată.” Am fost un copil fricos: mă temeam de întuneric; dacă iarna, în toiul nopții, tre-

buia să ies afară, mă lua groaza. Aceeaşi frică grozavă m-a însoţit toată perioada celor trei ani de gimnaziu când trebuia să merg zilnic, pe jos, 14 km., 7 dus şi 7 întors, pe ploi, pe vânt şi pe ninsori, până la Şcoala din Români. Au fost zile, mai degrabă nopţi, când plecam singur pe la cinci şi ceva dimineaţa, într-o beznă de catran, stârnind toţi câinii de pe lângă gardurile pe unde treceam să-mi ţină de urât.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă ...şcoală (studiu) este în operă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Devenirea culturală nu poate fi despărţită de devenirea umană. Venind de la ţară la şcoli înalte, atât la liceu cât şi la facultate, a trebuit să muncesc mai mult pentru a acoperi lacune şi pentru a recupera timpul pierdut spre a ajunge la nivelul cultural şi educaţional al colegilor de clasă sau de an. Ca poet şi eseist am întâmpinat aceleaşi greutăţi, de aceea autodidaxia este obligatorie pentru cel care se respectă.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Nu am făcut săpături mai adânci să-mi descopăr rădăcinile. Nu mi-am cunoscut bunicii pentru că au murit în primul război mondial pentru apărarea şi întregirea ţării. Surpriza de care vorbiţi a venit în timpul unei mici petreceri când, fiind în vacanţă tuspatru, trei băieţi şi o fată, care studenţi, care elevi de liceu, care de gimnaziu, am auzit glasul mamaiei izbucnind dintr-odată: *– Măi Ionele, tu erai/ Aseară când fluierai? Iar tataia i-a răspuns lăsându-ne pe noi toţi fără grai: – Da, Marie eu eram/ Aseară când fluieram?* Nu numai că purtau numele protagoniştilor din frumosul cântec dar aveau voci atât de frumoase încât, ducând cântecul până la capăt, au stârnit în mijlocul nostru un entuziasm greu de potolit.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai...de sport?

M-am bucurat când s-a reintrodus religia în şcoli. Noi nu am avut acest noroc. Păstrez până acum respectul şi evlavia faţă de preoţi şi haina preoţească. Avem nevoie de profesorul sau profesoara de religie (şi de cel de sport, desigur) pentru că, din păcate, noile generaţii nu au nici educaţie intelectuală, nici estetică, nici etică, nici erotică şi nici religioasă. Tinerii extrem de zgomotoşi din zilele noastre sunt asemeni poloboculului gol rostogolit la vale. Ei sunt educaţi de manelişti, de telenovele şi de cluburile de fiţe. Idolii lor sunt „beizadelele" regilor asfaltului şi ale altor parveniţi şi îmbogăţiţi după revoluţie. Din preocupările lor şi din vocabular lipsesc multe cuvinte ca: muncă, respect, cinste, cumpătare, linişte, recunoştinţă, familie, viitor şi altele. Biserica, şcoala şi societatea au un rol esenţial în educarea generaţiei actuale şi-n lupta împotriva prostului gust, a mârlăniei, a nonvalorilor, a perversiunilor de tot felul, a drogurilor, a leneviei fizice şi intelectuale...

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Ca instrument de scris am folosit creionul, condeiul, stiloul, pixul şi maşina de scris (de la o prietenă din Franţa). Am un pix de aur personalizat (cu care scriu numai capodopere, spune domnul Theodor Codreanu), pe care mi l-au făcut cadou, în To-

ronto, soţia şi fiica mea, poeta Oana Andrei Pavăl.

Scriu cu pixul, aşadar, las manuscrisul pe birou sau pe noptieră, citindu-l, întregindu-l, corectându-l până când îmi învăţ unele poezii pe de rost. Atunci le transcriu într-un caiet din care nu rup nici o foaie. Când îmi apare o carte, ea este alcătuită din poeziile scrise până în acel moment, negociind fiecare creaţie cu cel mai sever critic literar, soţia mea, secretară, tehnoredactor şi principal sponsor.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Am debutat, cam în acelaşi timp, în *Păreri tutovene* şi *Totuşi iubirea.*

Volumul de debut „Descântece de inimă rea" a fost lansat într-un ianuarie geros într-o atmosferă plină de căldură la Muzeul Literaturii Române din Iaşi. Botezul meu a avut loc la Vânători Neamţ, la serile de poezie organizate de poetul Daniel Corbu. Botezul a continuat în anul următor cu cel de-al doilea volum („Floarea de jar", Editura „Panteon", Piatra Neamţ, 1996) la Mânăstirea Neamţ (moment înregistrat de Dan Silviu Boerescu) în prezenţa părintelui stareţ Irineu Chiorbeja şi a consacraţilor: Cezar Ivănescu, Lucian Vasiliu, Daniel Corbu, Mihai Gălăţanu, Vasilian Doboş, Violeta Zamfirescu, Ion Flora, Dan Silviu Boerescu, Ioana Drăgan, Cătălin Ţârlea şi alţii. Le sunt recunoscător tuturor pentru că m-au primit astfel în tagma lor scriitoricească.

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

În ziua în care nu scriu, citesc din cărţile primite de la prietenii scriitori. Subliniez cu creionul un vers, două, iar din cele în proză, un portret, un dialog, o descriere, notez cu creionul ideile care îmi vin, reiau lectura a doua sau a treia zi, mai aştept o zi sau două să se decanteze apoi redactez prima ciornă a recenziei, cronicii, eseului pe care după transcriere şi baterea pe calculator le trimit autorului sau unei reviste, pe urmă mă înarmez cu răbdare.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Am luat atitudine de când mă ştiu. Câteva dintre articolele publicate în *Păreri tutovene, Obiectiv, Amurg sentimental* au ajuns, prin grija senatorilor şi deputaţilor de Vaslui, în mâinile miniştrilor. În urma unui astfel de articol, am fost pe ordinea de zi a unei şedinţe „comuniste" condusă de o inspectoare teritorială (după 1990) şi în urma altui articol am fost anchetat de patru inspectori generali, printre care şi domnul inspector general Vasile Cautiş (din corpul de control al doamnei ministru Ecaterina Andronescu), un om integru, carismatic, inteligent, căruia i-am spus că mă anchetează în liceul construit de mine. Am fost felicitat că am dreptate, dar mai ales că am condei şi curaj; mi s-a propus funcţia de director, dar am refuzat-o. Am deţinut funcţia de director în cea mai grea perioadă, 1976-1982, când, după cutremurul din 4 martie 1977, am reparat toate şcolile din comună, am construit un liceu nou şi două şcoli noi, la Iezer şi Gâlţeşti. În 4 martie, la orele 21 şi 22 de minute, cutremurul m-a prins în clădirea veche a liceului alături de o sută de elevi interni şi cu pedagogul Costea Elena în sălile de meditaţie şi nu alături de familie.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Pe 22 decembrie 1989 eram la Inspectoratul Şcolar Vaslui. Acolo am aflat că „trădătorul" Vasile Milea s-ar fi „sinucis". Ne-am împrăştiat toţi ca potârnichile. Odată ajuns acasă, am aflat din gura poetului Mircea Dinescu că am învins. Într-una din zilele următoare, preşedintele CPUN-ului, părintele Nicuşor Dumbravă m-a chemat la primărie şi m-a rugat să fiu primar, deoarece sunt singurul care a făcut ceva pentru Liceu şi comună. Astfel timp de şase luni, fără a fi remunerat, am fost şi profesor şi primar. Acum, dacă roata timpului s-ar putea întoarce, aş face „exact" ceea ce am făcut, dar „cu totul altfel".

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise, etc.)? Iubiţi pisicile, câinii. Păsările? Alte pasiuni?

Nu fac nici un fel de colecţie. În copilărie şi adolescenţă nu ştiam de timbre: „Am crescut după război/ Fără fleacuri şi moţocuri/ că eram ca vai de noi/ Însă inventivi în jocuri". Jucam oina, ţurca, de-a v-aţi ascunselea, cu cercul, cu sania. De citit, citeam mult descoperindu-i pe Dumas, Jules Verne, Hugo, dar şi pe Eminescu, pe Topârceanu sau pe Coşbuc.

Nu mi-s dragi câinii pentru că unul dintre fraţii mai mici a murit din cauza unui câine. De atunci, nu e câine pe lângă care trec şi să nu sară la mine, dar şi eu la el. Ana Blandiana iubea cu patimă ploile. Eu, cu aceeaşi patimă, iubesc florile.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Eminescu şi Maiorescu nu au avut „complexul Dinicu Golescu", nici complexul Europei şi au discutat cu Europa şi cu regina ţării Carmen Sylva de la egal la egal. Europa are nevoie de noi în aceeaşi măsură în care avem şi noi nevoie de ea. O spune Adrian Marino: „Spiritul românesc a dat şi va continua să dea tot mai multe valori superioare culturii, artei şi literaturii universale." (*Prezenţe româneşti şi realităţi europene*, Editura Albatros, 1978).

12) V-ţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

O casă la ţară e visul oricărui creator, fie pictor, muzician sau scriitor, pentru că toţi au nevoie de linişte, de aer curat... Eu locuiesc la ţară, dar stau la bloc. Observ cu strângere de inimă că satul a devenit mult mai zgomotos decât oraşul. Unii şi-au luat de prin cele străinătăţi boxe performante şi pun manele non-stop de o asemenea intensitate că urechea obişnuită cu muzica nu poate suporta infernalul şi oribilul zgomot. Dacă mai ai vecin „Un hoţ de cârciumar/ Care are marfă proastă/ Şi-o nevastă ce se ţine c-un «primar»", vorba lui Topârceanu, atunci te-ai scos (din sărite, desigur). Despre fumul care te îneacă şi despre gunoaiele care te împresoară din toate părţile nu mai vorbim că de la întristare trecem la supărare şi pe urmă ipohondria-i gata.

Constantin COROIU

1) V-aţi visat îngerul în copilărie? V-aţi întâlnit cu el; aveţi amintiri...„prenatale”?

Ce înseamnă să-ţi visezi îngerul? Îmi place să cred că l-am visat şi poate chiar l-am întâlnit, dar nefiind eu însumi poet nu-l pot evoca în cuvinte şi imagini aşa cum ar face-o un poet. Cât despre amintirile prenatale, n-am să-i invoc aici pe Freud sau pe Jung. Aş spune doar că ele sunt cele pe care le-am trăit... postnatal. În anumite momente ale vieţii, amintirile prenatale s-au ivit ieşind parcă dintr-un abis sub formă de stări, scene, evenimente ce îmi erau şocant de cunoscute, deşi nu le mai trăisem niciodată.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă ...şcoală (studiu) este în operă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

În opera literară şi în cea de artă în general este, în doze diferite, şi şcoală în înţelesul tradiţional al cuvântului, şi experienţă, şi multă, multă intuiţie. Creangă, Panait Istrati, Marin Preda sunt bune exemple privind *autodidaxia*, dar exemplul românesc suprem şi din acest punct de vedere, aşa cum observa răspunzând la chestionarul de faţă şi poetul Gellu Dorian, mi se pare că este Eminescu. El e, însă, şi în această privinţă “o enigmă nesplicată”, unic în orice caz, încât nu putem trage o regulă pe baza experienţei lui. Nu o dată *autodidaxia* este făcută, aşa-zicând, responsabilă, între altele, de ceea ce se numeşte fragmentarism. Or, tocmai Eminescu, contrar tuturor aparenţelor, e tot ce poate fi mai opus fragmentarismului. Cel puţin ca viziune, dar şi ca faptă culturală eminamente întemeietoare. Să ne amintim, dragă Lucian Vasiliu, ce scria Cioran în 1937, la aproape 50 de ani de la moartea lui Eminescu:

"Tot ce s-a creat până acum în România poartă stigmatul fragmentarului. Afară de Eminescu, totul e aproximativ în cultura românească... Fără Eminescu am fi ştiut că nu putem fi decât esenţial mediocri, că nu este ieşire din noi înşine şi ne-am fi adaptat perfect condiţiei noastre minore".

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Cel mai important lucru pe care l-am descoperit în arborele genealogic personal este că ascendenţii mei sunt preţ de vreo şase veacuri răzeşi vrânceni. Ceva mai nobil nu-mi pot imagina şi nici nu mi-aş dori. Istoricii spun că pe teritoriul satului meu natal în urmă cu aproape două mii de ani era o aşezare carpică. Dacă aude Domnul Neagu Djuvara, şi el istoric, sunt un om făcut, m-am născut răzeş şi mor carp...

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai...de sport?

Nu-mi dau seama dacă elevii noştri au nevoie de religie, adică dacă simt această nevoie. Ceea ce cred e că le-ar fi cum nu se poate mai profitabile lecţiile de istoria religiilor. Ca jurnalist am avut ocazia să cunosc câte ceva despre ce înseamnă orele de religie în şcoala romănescă de după decembrie '89. Sunt multe aspecte de-a dreptul lamentabile. Nu puţini dintre cei ce predau religia sunt literalmente nechemaţi. Oricum, pentru a forma oameni capabili să înfrunte provocările ce îi aşteaptă, şi încă într-un viitor deloc îndepărtat, pentru a forma caractere puternice, conştiinţe, lecţiile de religie, adică, repet de istoria religiilor, sunt foarte importante, dar tot atât de importante sunt şi cele de sport.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Am apucat şi am practicat în perioada preşcolară şi poate şi în clasa întâi scrisul cu plumbul pe tăbliţă neagră. A urmat creionul şi tocul cu peniţe ce "lăsau" pe hârtia care de obicei sugea cerneala obsedantele pete din cauza cărora trebuia să schimbi deseori, la propriu, foaia. Apoi, stiloul, şi el de obicei cu dificultăţi de funcţionare, pixul şi tastatura computerului. Deşi am făcut jurnalistică toată viaţa – la Radio, la cel mai mare cotidian al ţării, începând din 1990, la importante reviste de cultură, n-am redactat la maşina de scris nici măcar câteva rânduri. Constat asta acum cu oarecare surprindere şi nu găsesc o explicaţie, deşi ea probabil există.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Mi-ar fi plăcut să debutez la "Viaţa Românească" a lui Ibrăileanu. De la debutul meu editorial cu un volum de interviuri cu mari scriitori din generaţia războiului şi din cea de la '60, apărut la "Junimea", condusă de Mircea Radu Iacoban, nu am decât amintiri plăcute, cu atât mai mult cu cât despre carte a scris într-un cotidian central criticul Eugen Simion.

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Citesc câteva cărţi pe săptămână, ascult muzică şi gândesc uneori cu o melancolie grea la viaţa care cură...

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Un scriitor este fatalmente implicat civic prin însăşi profesia sa. Ştiu, e un truism. Problema e alta: mai este scrisul o profesie într-o lume atât de debusolată?

Mă tem că blogurile îi vor face în curând pe toţi semenii noştri scriitori. Şi când te gândeşti că noi, bătrânii, atunci când voiam să-i ironizăm pe diverşi veleitari în ale scrisului, îi taxam cu sintagma "scriitori de vagoane"! Dar unde mai sunt zăpezile, vreau să zic, vagoanele de altădată?! Poate ne spune Emil Brumaru care le-a cunoscut în toată romantica lor splendoare...

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Mă aflam la Fabrica de confecţii din Iaşi, una de recunoscută elită atunci, şi mă miram că dispăruseră ca prin farmec de pe platoul de la intrare nelipsitele tiruri ce aşteptau să încarce marfa pentru pieţele occidentale... Ce-aş putea face acum în acel context? Nimic important, nimic eroic, aşa cum unii confraţi ai noştri au avut curajul să facă în acea zi intrată în istorie, iar alţii doar se laudă că au făcut.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise, etc.)? Iubiţi pisicile, câinii. Păsările? Alte pasiuni?

Colecţionez, dacă pot spune astfel, cărţi. Alte colecţii, de exemplu de artă plastică, altminteri modestă, sau de cutii de chibrituri, sunt aleatorii. Îmi plac păsările, de la cele de curte, ca orice om care s-a născut şi a copilărit la ţară, până la cele ce spintecă văzduhul şi se ridică în înaltul cerului.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Globalizarea se aseamănă întrucâtva cu exilul. Cu exilul sufletesc. Ca şi exilul, ea este ca o moarte. Din păcate, în faţa morţii nu putem decât să ne resemnăm. De aceea, îmi reprezint globalizarea şi ca un preludiu al extincţiei spirituale şi chiar ca un început al sfârşitului planetei noastre. Dar asta nu trebuie să ne sperie. Îmi vin în minte acum versurile lui Călinescu: "Precum ştii Anaximene / Trăim printre fenomene / Soarele, imensul sfeşnic, / Mă-ndoiesc că este veşnic...". Multe mă nemulţumesc în anii noştri postmoderni şi postpostmoderni. Cel mai tare mă întristează faptul că intelighenţia autohtonă sau, mă rog, o bună parte a ei, nu mai poate dormi din cauza lui Eminescu, "neeuropeanul", devenit un fel de erou al unei "mitologii negative" cu formula lui Eugen Simion. Cred însă cu tărie în ceea ce exprima un mare poet – Cezar Ivănescu – şi anume că Eminescu îşi pierde pe drum şi admiratorii, şi detractorii. Important e că prin el ne valorizăm ca neam, adică, mai zicea poetul, "ne măsurăm nulitatea, nemernicia, valoarea...". Altfel, postmoderni şi postpostmoderni avem câtă frunză, câtă iarbă; Eminescu este însă etern. Etern, adică "atâta vreme cât se va vorbi româneşte în colţul nostru de lume", cum credea Constantin Noica.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Da, mi-aş dori, dar numai în condiţii de civilizaţie urbană. Dar şi aşa, mă gândesc că grija pentru o casă la ţară m-ar crispa şi mi-ar complica existenţa, încât mi-ar umbri practic confortul din câteva momente sau perioade mai lungi ori mai scurte din an. Apoi, cu banii pe care i-aş cheltui cu ea, dacă i-aş avea, aş prefera să călătoresc mai mult decât am putut să o fac până acum. Merg însă, din păcate din ce în ce mai rar, în vizită la rudele apropiate care au case la ţară, în Vrancea mea natală, de fiecare dată cu sentimentul că mă reîntâlnesc cu îndepărtata-mi copilărie rămasă acolo pentru totdeauna...

Iulian FILIP (Chişinău)

1. V-ați întâlnit cu îngerul în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?

Nu prea visam în copilărie. Visele mele erau limbute – relatam în vis ceea ce mă impresiona ziua cel mai mult în libertățile mele de pe dealurile și văile Sofiei, unde îngerii aveau în grijă ochii copilului care eram: să văd cât de frumoasă e această lume în care m-am întâmplat. Îngerii aveau grijă să nu-i visez – să recapitulez în timpul menit viselor lecțiile frumoase pe care le treceam la fugă în zilele foarte scurte.

2. Ce credeți despre autodidaxie*? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?*

Psihologia modernă constată că omul se împlineşte/devine în primii cinci ani de viață – *sinele.* Ceea ce urmează după această pornire se aseamănă cu împodobitul bradului după ce l-am fixat vertical (că dacă nu i-am înrădăcinat verticalitatea, prea multele jucării îl dărâmă). Experiența celor cinci ani esențiali cu ulterioarele experiențe – pățaniile, poznele, cumpenele, aventurile, suferințele, inclusiv cele legate de școli... – sunt lecțiile permanente, din care te alegi cu ceea ce poți înțelege și culege. E important și leagănul/ambalajul/geografia/relieful acestei școli: că mie-mi place că m-am întâmplat la Sofia, dar am trecut cu înfrigurare și nerăbdare apele Ozanei și abia am aşteptat provocarea lui Spiridon Vangheli (*Iuliane, eu zic că tu nu poți urca pe cuptorul lui Creangă!*) ca să mă ițesc pe cuptorul lui Nică, dar am bătut pe jos și lungi drumuri italiene, dibuind camertonul la traducerea lui Giusseppe Ungaretti, care nu a avut noroc să pască o vacă ori barem o capră... Școala! Întregimea *sinelui* e agresată necruțător de disciplinele și învățătorii *specializărilor înguste*, între care doar dascălii dați de Dumnezeu (nu doar de facultate) conjugă, încearcă să împletească din toate cele bune care se întâmplă la diferite lecții o închipuire de cărărușă spre magnetismul marelui drum, *căii...* Scriitorul vine din aceste trei porți esențiale – din casa părintească, de la baştină, de la școala de acasă. Întâlnirea cu cartea e norocul crucial, care bine ar fi să fie și în familie (mai întâi), și la școală, și în biblioteca publică, dar să se! Nu zic *întâlnire cu cartea* întâlnirii și chinului cu manualul școlar... Scriitorul se alege cu depozitele sensibile și gustul arhetipal pentru întregimi acolo unde toată lumea lucrează pentru *devenire* – în copilărie. Subtila potrivire/înzorzonare /înveșmântare a ideii în câte îți provin din cele trei adrese fac diferența între felul de a fi/scri al unui ori altui scriitor. Școlirea lui Creangă e percepută anapoda într-un context comparativ, unde bibliotecile somptuoase și universitățile celebre par să fi aşternut covoare sigure eventualelor celebrități din rândul norocoșilor studenți, descendenți din clasele înstărite... Libertatea asumată de a te școli oriunde, în lecții memorabile, ajunse ulterior operă memorabilă, chiar trebuie să ne învețe ceva în materie de *cum să învățăm* – era să zic *mai ca lumea,* dar mi-am luat de seamă că anume această inerție ne joacă festa...

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Mai deosebit mi se pare că am venit exact pe rămurica mea, iar străbunica pe linia mamei era mămuca Sofia (din satul nostru Sofia), iar străbunelul pe linia paternă era fântânarul Costache Filip, care mi-a lăsat la baştină urmele sale lucrătoare în foarte multe porţi sofiene. Repere esenţiale genealogice!

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Elevii noştri au nevoie de profesori buni. Profesorul bun nu-l împarte pe elev, nu-l hrincuieşte conform disciplinelor de studiu. Precum în biserică avem nevoie de preoţi (nu doar de popi). Nu aş căuta pretextele dezbinării din această perspectivă - întregimea omului are nevoie de *tot*.

5) Ce instrument de scris folosiţi/aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Le-am folosit pe toate, cu excepţia penei (îmi părea rău de gâşte – ele ce vină au pentru scrisul meu?). Dar mi-a rămas din anii de început deprinderea *să scriu pe cer* – fără hârtie, din mers, fie că mersul îmi e în troleu, ori pe jos, ori în avion... Mă refer la poezie. Celelalte – proza, teatru, publicistica, folcloristica – mă obligă la o relaţie mai disciplinată cu hârtia ori cu ecranul calculatorului. Dar *mai scriu cu ajutorul culorilor, claviaturii pianului, acordeonului...*, - dar nu am fost întrebat de aceste instrumente...

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Evident, în... toate publicaţiile culturale existente la îndemână şi pe mai departe mi-ar fi plăcut să izbucnesc cu debutul! În aşteptarea evenimentului – să afle lumea de mine! – mi se părea foarte important că mai există un poet. Slavă Domnului, mi-a rămas până acum convingerea că e important să consideri *cuvântul potrivit începuturilor* noutate germinatoare/germinatorie netrecătoare... În 1971 mi-a fost discutat manuscrisul de poezie „Ispita oglinzilor" la Uniunea Scriitorilor din Moldova. Liviu Damian, Grigore Vieru, Spiridon Vangheli, Mihai Cimpoi, Ion Gheorghiţă, Gheorghe Chira mi-au vorbit atât de frumos manuscrisul (pe care-l şi vedeam cartea de debut), încât nici nu

am luat seama că am fost umflat în armată (deşi eram doctorand la Academie şi parcă nu ar fi trebuit...), iar primele luni de serviciu militar îmi erau cu răsăritul soarelui la editura unde trebuia să mi se întâmple debutul... Un binevoitor/binefăcător din administraţia editurii a invocat aflarea autorului pe departe de editură (tocmai în armată) şi mi-a spulberat şansa debutului... Am debutat cu „Neîmpăcatul meşter", – în colecţia *Debut*, – dar debutul sărbătoresc (ratat) a fost „Ispita oglinzilor".

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

În orice început de zi bag de seamă *de ce isprăvi sunt gata.* Uneori mă trezesc torturat să-mi fac drumul meu pe jos – de 5 km – până la *Casa greierului* (atelierul meu de creaţie), unde alta să nu fac decât să strivesc o culoare cu cuţitul de şevalet şi să văd *ce-o mai fi după acea strivire cromatică.* Alteori mi-i necaz că am uitat un motiv maramureşean, care-mi reuşea mai bine la acordeon decât la pian, iar pe drum (când mergeam pe jos – fără pian!) chiar îl fluieram... Am libertatea să citesc, în sfârşit, să nu mă rup de o carte, dacă mă captivează în asemenea măsură... Dacă-i timp bun şi nu mi-i a nimic dintre acestea, consult agenda şi-mi onorez nişte întâlniri cu prieteni şi colegi: acestea pot fi, mai deseori, la *Casa greierului,* unde-mi place să-mi fac ce-mi place, inclusiv nişte bucate, despre care istoria literaturii române (cel puţin, din Basarabia) îşi va lua de seamă cât de importante sunt pentru buna împlinire a unor proiecte literare, dar pot fi şi pe un mal de ape cu peşti, cu care am o relaţie mai lungă... Nu mă tem de zilele în care nu scriu.

8) Ce înseamnă atitudine, implicarte civică pentru un scriitor contemporan?

Relaţia cu prezentul, cu ceea ce *acum* ni se întâmplă e complicată şi pentru cel care trăieşte acest prezent, dar îndeosebi pentru cel care încearcă să înţeleagă această forfotă imediată şi să-i dea expresie. De la înţelegerea *comediei* până la *implicare* e o interminabilă polemică – care şi cum înţelege realitatea dată pe noi şi care şi ce calităţi are, ca să se implice şi să facă bine acestei realităţi. Scriitorul ar avea totdeauna o scuză pentru turnul lui de fildeş şi uneori e mai bine acolo să stea decât să i se pară că înţelege ce se întâmplă, că înţelege de ce e capabil şi că înţelege chiar ce face. Ne-au fost daţi nişte ani cu răsturnări spectaculoase, dramatice, în care am testat – în condiţii reale de luptă – întrebarea. Unii colegi scriitori au fost de mare folos la începuturile mişcării renaşterii naţionale – şi-au dus crucea, determinând lumea să iasă în străzi şi în Piaţa Marii Adunări Naţionale cu o singură lozincă „Scriitorii şi poporul!". Or, acest rezultat nu-l obţii decât într-un singur fel – implicându-te sincer... Am înţeles să nu stau într-o parte şi timp de 16 ani şi 16 zile am acceptat să fiu şef la Departamentul Cultură al primăriei Chişinău şi să fac ceea ce mi se părea imperios necesar: să pun umărul la deschiderea noilor biblioteci de carte românească, la deschiderea câtorva teatre noi, la deschiderea de noi librării, la schimbarea denumirii străzilor în Chişinău, la lansarea de festivaluri, de programe de spiritualitate românească într-un poligon, unde timp de aproape două secole s-au încercat alte experienţe... În aceste condiţii mi-au apărut convingerea şi dictonul: *DACĂ POŢI SĂ FACI, E PĂCAT SĂ TE PREFACI CĂ NU POŢI!* Nu am ştiut la câte o să ies, dar la rele nu m-am gândit, când m-am implicat să schimb ceva în viaţa culturală a Chişinăului. Şi nu numai...

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Eram cu urechile, cu ochii şi cu inima pe toate ecranele, undele, hărţile şi părţile noastre, alergând de la telefon la Uniunea Scriitorilor, apoi în Piaţă, apoi unde

se părea că ar fi mai util să fiu... Se întâmpla! Se dărâma ceea ce părea monolit şi de lungă durată!... Nu cred că azi aş fi mai ştiutor de câte ni se întâmplă şi că *aş şti* precis *ce să fac* – chiar după atâția ani...

10) Sunteți colecționar (de timbre, clopoței, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiți pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Colecţia mea de cărți, biblioteca personală, e o pasiune de lungă durată, care-mi iese pe ochi și pe ferestre... (Jumătate de bibliotecă am dus-o, împreună cu pianul de acasă, la Liceul Academiei de Ştiinţe, unde am un alt atelier, de creativitate, şi un club lunar *Miercurea pe la chindii...*) Între cărțile bibliotecii mele am și cărți rare, dar intenţia şi pornirea mea la cumpărare era să mai am o carte bună acasă... Am și o colecție de clopoţei. Partea activă a clopoţeilor mă însoţeşte la pescuit, cealaltă parte, clopoţei-suvenire, i-am adunat de pe unde am fost (SUA, Japonia, Franța, Italia, Danemarca, Suedia, Finlanda, Anglia, Turcia...) ori de pe unde s-au întors unii prieteni ştiutori de colecţia mea... Am o pinacotecă din picturile care mi s-au dăruit, iar picturile şi graficele mele mi-au căşunat a doua problemă la *Casa greierului* - nu-mi încap... Îmi place, la distanță, orice jivină. După adevărate drame cu pisicile și câinii din viața copiilor mei, m-am convins că într-o altă viață, cu casa pe pământ, cu ogradă, mi-ar fi plăcut să încapă alături de noi şi aceste suflete... Cred că pescuitul mi-a rămas cea mai longevivă pasiune sub cerul deschis, iar tablele cu Ianoş Ţurcanu a înghesuit şahul şi biliardul în ocazii rarisime... Bicicleta, mersul pe jos, înotul la mare, întâlnirile cu cine mă aşteaptă şi mă cheamă îmi îngăduie un ritm neafectat de monotonie, dar care nu-s agresive cu ale scriitorului.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulțumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Mi-i necaz pe neaşezarea noastră într-o lume neaşezată, în care *voitorii binelui universal* operează cu duble standarde. Trebuie să ne venim în fire din mers şi la fuguța, înțelegând cu anticipație câte provocări şi capcane ni se mai pot întinde. Toate aceste fortificări au şanse pe segmenul copiilor, tinerilor – educaţiei prin cultură şi prin tot adevărul, spus să se audă, nu să irite ori să dezbine în continuare. Aici trebuie să fim solidari şi să întoarcem firească dragoste de moşie într-un reper axial al sistemului nostru de învăţământ. Aceasta mă nemulumeşte în anii noştri „postmoderni": sincronizarea noastră cu Europa nu înseamnă sacrificarea temeiurilor noastre naţionale (şi aşa fisurate de lucrarea neostenită din vecinătăţi).

12) V-ați dori o casă la țară?

În condițiile actuale de viață la țară felul meu de viață nu are nici o șansă – prea mi-s multe activitățile, alergările şi pasiunile, ca să mă cuminţesc într-o *casă tăcută mititică.* Nu am casă la țară, dar acasă, la Sofia, casa părinţilor mai e încălzită de tata, care la 88 de ani ai săi întruchipează cumpătul şi împăcarea de om acasă. Jumătate de secol în urmă plecam din Sofia spre şcoli mai înalte – nu mă mai pot opri din acest drum și nici nu mă mai pot întoarce... Nu știu unde voi fi *mai acasă* în anii ce mi-au mai rămas, dar Casa Greierului – atelierul meu de toate – încearcă eroic să mă cuprindă, să mă domolească, inclusiv și cu ceea ce s-a constituit Acasă, la Sofia. Expediţiile folclorice m-au purtat în acest univers *de țară* pe drumuri esenţiale, care nu opresc la marginea satului, dar nici la marginea Chişinăului – altfel privind lucrurile, eu mereu sunt pe aceste drumuri de legătură, de solidarizare a risipiților/rătăciților de noi.

Ioan MOLDOVAN

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale"?

Singurul înger de care-mi aduc aminte că mă cerceta pe-atunci era unul verbal şi prenocturn: era îngerul din „Înger, îngeraşul meu...", rugăciunea pe care o spuneam ca pe apă, stând, totuşi, în pat şi având-o înainte-mi pe mama. Când nu era ea de faţă, nu se rostea – uneori – nici îngeraşul meu. O fi fost vreo legătură tainică între înger şi mama? „Însă vezi nu m-am gândit" . „Eram mult mai prost pe-atunci"?!

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Până la urmă totul este, vorba ceea, *autodidaxie*, fie că bibliografia şi corpul profesoral stau în apa Ozanei cea frumos curgătoare, în ciulinii Bărăganului, în chinul cu Bisisica, în studiile la Viena ori Berlin, în observarea lui Mitică la berărie, în amurguri violete, în cuvinte potrivite, în trilogia cunoaşterii, în jocul secund şi în geometriile neeuclidiene, în tristeţea ce aude nenăscuţii câini pe nenăscuţii oameni cum îi latră, în soarele de apoi sau în urcarea muntelui, în probleme personale sau în câmpiile magnetice, în litere şi albine, în Nimicitorul, în skycam ori în dispars, în dulapul îndrăgostit sau în cartea alcool ş.a.m.d. Şcoală, studiu, experienţă, intuiţie, şi altele şi altele, intră în operă în fel şi chip, oricum ferindu-se de controlorul de bilete, pentru ca după o vreme să ne întrebăm noi ăştia, învăţăceii, cum şi cât şi de câte ori au intrat.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

La un moment dat, acum mai spre apus, m-am întrebat şi eu, temător şi slăbănog, care e arborele meu genealogic, sub care adamul şi eva neamului moldovan au şezut şi-au râs-şi-plâns, şi-am văzut că, de va fi fiind un astfel de copac, n-am cum să-i dau de rădăcini, tulpină, ramuri, rămurele. Şi mi-am şoptit atunci în barba căruntă: lasă, poate că abia de-acum încoace creşte vreun copac şi urmaşii urmaşilor mei vor avea tema/teama asta de concurs.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

De sport, de sport şi iar de sport – că uite cum sărim şi noi de la una la cu totul altele.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Pană, nu – că îi trecuse vremea; creion, da - că a fost prima sculă de scris în clasele elementare, mereu în tandem cu guma de şters, în urma lor rămânând mira-

bilele grămăjoare de gunoi pe care cu dosul palmei le măturam sub pupitru; condei- ehei! la orele de caligrafie, ore de care în veci n-o să mai fie; pix- da! Aş zice că fac parte dintr-o primă generaţie a pixului; maşina de scris – ooo! abia prin anul unu de revistă „Echinox“ la unica maşină de scris din redacţie, pe care, pe rând, şi cam la coadă, o manipulam. Până când, ginerelui ce eram socrul i-a cumpărat, pe bani primiţi în ajutor din străinătate, ca sprijin pentru fostul preot greco-catolic ce n-a voit a trece vesel şi liniştit la ortodoxie cum porunciseră comuniştii, şi care fusese închis şi apoi lăsat să muncească necalificat la Cetrofarm, o maşină de scris nou-nouţă, „Erika“ se numea, era nemţoaică redegistă; noaptea când o foloseam bătându-mi „operele" îi puneam dedesubt un prosop că prea era zgomotoasă. Mi-a fost de folos multă, multă vreme, ca o amantă, până a apărut nemaipomenitul calculator, acesta, primul, primit ca donaţie sorosiană pentru „Familia" orădeană; şi mai încoace P.C.-ul băieţilor mei, apoi calculatoare îndeajuns în redacţia familială, plus un laptop... Aşa că am folosit de toate şi parcă-parcă în curând o să aud şi eu zicându-mi-se nu se poate.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Cred că în „Familia", ori în „Convorbiri literare", că la „Dacia literară" nici nu poate fi vorba. Nimic neplăcut în amintirea debutului în volum. Plăcut, cam totul şi mai ales emoţia, sentimentul, uimirea, exaltarea de genul „nu-mi vine să cred", uite

asta e cartea *mea*, *Viaţa fără nume*, uite fotografia *mea* făcută de Adrian Oţoiu, uite *Prefaţa* scrisă de Ion Pop, îţi dai seama? Ion Pop!

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Mă întreb mai degrabă: ce fac într-o zi în care scriu? Şi nu ştiu răspunsul, şi trec în banca mea şi mă gândesc că poate n-o să rămân repetent şi anul acesta.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Să scrie cât mai bine, restul vine mai apoi şi nu e tăcere civică.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Ieşeam şi eu cu amicii la Rivuluţie, în faţa Primăriei de Oradea, alături de colegi şi prieteni, alături de popor, cum ar veni, speriat, uluit, fericit, apoi alergând spre casă să nu-i las pe copii, pe soţie, pe soacră, pe vecini să bea apă de la robinet, că auzisem că teroriştii ar fi otrăvit apa din rezervoarele staţiei de alimentare a oraşului „de pe Crişul Repede" şi sperând că voi ajunge la timp, înaintea apei otrăvite. Şi aşa a fost: am ajuns. Apa otrăvită n-a mai venit. Au venit însă vremurile astea noi şi cine mai poate spune şi măsura câtă toxicitate de care nu mai poţi străbate cuprind ele?!

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Nu mi s-a dat să mă preumblu prin grădina unor atari delicii, aşa că doar în anii de şcoală primară începusem a aduna timbre în clasor, din plicurile alea de doi lei (în sens propriu şi figurat), mai făcând schimb cu unul ori altul dintre colegi – un timbru din Gabon pe un timbru din Mauritania, cică etc - , dar nu m-a ţinut pasiunea şi aşa am ratat să deţin şi eu un cap de bour. Da, îmi plac păsările şi animalele, dar doar să le privesc, nu să le deţin. Îmi plac cărţile, filmele, muzica, fotbalul, sunt un om banal.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Am impresia că, împreună cu moartea şi fiscul, globalizarea e al treilea termen al triunghiului Bermudelor noastre. Sunt toate/toţi trei inevitabile/inevitabili şi ca atare nu e cazul să te temi, turmă mică ce suntem(i). Eu am primit de la Domnul şi de la viaţă multe şi mari daruri, aşa că nu voi a fi nemulţumit, nici nu s-ar cădea, de altfel, chiar şi doar pentru a nu mi se lua darurile.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

R: N-aş zice că o am (că pământul pe care stă nu-i al meu, e al lui Sivu), e o „căsutză", cum o alintăm cu drag, de bârne, cu o singură încăpere şi cu un pod bun de dormit în el, undeva pe Valea Drăganului, în Lunca Vişagului, unde vara ne ducem şi stăm zile şi nopţi, în familie, cu vreun prieten, cu vreo una-două rude, sub un cort alăturat, privind-o şi promiţându-i că anul viitor sigur o să avem bani să o mai reparăm pe ici pe acolo. Dar, vai, nici viitorul nu mai e ce-a fost, cum bine s-a spus deja.

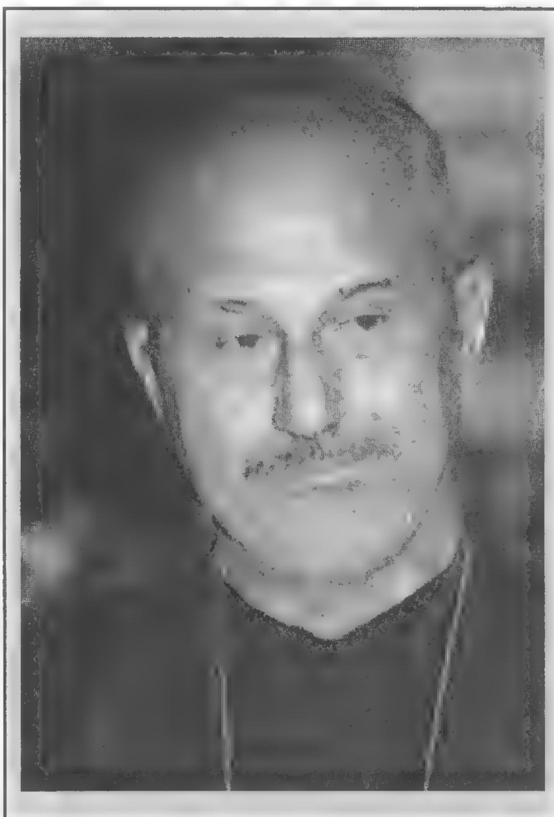
Bujor NEDELCOVICI (Franţa)

1. V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale”?

Nu mi-am visat îngerul în copilărie sau dacă l-am visat l-am uitat, aşa cum am vrut să uit multe amintiri din adolescenţă şi tinereţe. Ştiu că dacă cineva nu a fost fericit în copilărie ar trebui s-o inventeze, şi totuşi... De atunci am păstrat o amintire. Locuiam în Ploieşti într-o casă în apropiere de Catedrala Sfântul Ioan. Apartamentul era la etaj. Eram singur şi bolnav. Vedeam din pat crucea luminată pe turla bisericii şi mă simţeam ocrotit, alungam orice teamă, eram cu cineva şi parcă îmi vorbea... După mulţi ani am tradus în cuvinte imaginea de atunci: *„N'ayez pas peur”*...

2. Ce credeţi despre autodidaxie*? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?*

Vă referiţi la *„autos”* (însuşi) şi *„didaskein”* (a învăţa)... Am fost şi am rămas un autodidact. Când am terminat Liceul de la Ploieşti (1953) nu aflasem nimic despre Iorga, Blaga, Bacovia... De atunci sunt un bun student care are mereu ceva să recupereze dintr-un trecut al ignoranţei deliberate. Cei care au încercat să *„fiu un idiot util”*(Lenin), mi-au făcut atunci şi în continuare mari servicii. Răul când vrea să facă prea mult rău... face indirect bine. Aşa a fost de-a lungul vieţii... Şi atunci când am muncit 12 ani la munca de jos şi am început să scriu... Cunoaştere, cultură dar pentru a fi scriitor îţi trebuie multă imaginaţie, intuiţie, simţ de observaţie (să ai un bun ochi care deschide ferestrele sufletului), să auzi vorbind în tine personajele până acolo încât să nu mai suporţi, să te aşezi la masa de lucru şi să le dai cuvâtul pe pagina de

hârtie. Scrisul îţi cere o stare de transpunere şi extaz când uiţi de tine ca autor şi intri într-un spaţiu şi un timp care se află dincolo de sinele ascuns şi care corespunde cu lumea pe care vrei să o contruieşti în romanul pe care îl scrii. Romanul este o simfonie, o catedrală pe care o clădeşti cu migală câte un an sau doi ani de zile. Ieşirea din *„fenomenul"* kantian şi intrarea în *„numenul"* care corespunde cu transcendentul şi divinul. *„L'écritùre de la lumière"*. Acolo poate avem ocazia să ne întâlnim cu îngerul nostru protector...

3. Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Se spune că un bărbat trăieşte toată viaţa *„sub semnul tatălui"*. Mult timp nu am vrut să accept acestă idee, dar cred că acum... Tot ce s-a petrecut în viaţa tatălui meu – ofiţer de carieră ce a luptat în Primul Război Mondial, condamnat politic, mort în mizerie - a determinat să trăiesc o permanentă stare de protest, revoltă (*„Omul revoltat"* a lui Camus), inacceptarea supunerii voluntare, a duplicităţii, a compromisului, a disimulării şi a simulării... Şi în special a imposturii. Am fost un scriitor *„incomod înainte şi după"* (cum m-a definit un student) şi de atunci suport consecinţele unui *„outsider"* şi ale unui *„franc- tireur"* care mă amuză şi pot să spun: *„Asta am fost şi ăsta sunt"*. Şi poate pentru că nu am acceptat cenzura şi nici nu m-am autocenzurat am rămas un scriitor liber. În 1987 am plecat din ţară şi am cerut azil politic în Franţa.

4. Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Sportul este absolut necesar. Este ştiut: *„un corp sănătos..."* Eu am fost copil de biserică şi am ascultat lecţiile de religie la şcoala primară predate de un preot. Cred că elevii au nevoie de o educaţie civică, morală, o istorie a religiilor şi nu numai ortodoxă (catolică, musulmană), dar şi respectul valorilor umaniste, a modestiei, a alterităţii, a sensibilităţii în raport cu suferinţa celuilalt şi al armoniei în familie... Şi în special al cunoaşterii trecutului istoric, a perioadei comuniste (două milioane de victime), a memoriei (*„datoria de a nu uita"*) şi apoi de a ierta. Noi am început cu *„a uita"* şi ne îndreptăm privirile numai spre viitor şi spre *„homo economicus"*. Nu avem o cultură a memoriei, a conştientului şi a subconştientului colectiv, a locurilor de memorie, a memorialelor... Dar un trecut care nu este asumat responsabil se întoarce mereu şi asta este situaţia de azi în România. O tranziţie care nu mai trece... Un trecut care nu mai trece! Nimeni nu a fost responsabil şi vinovat... şi toţi au fost inocenţi... Când o să înţelegem că aşa nu se mai poate?!

5. Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Am trecut prin toate: creionul, peniţa cu cerneală, maşina de scris manuală, maşina de scris electrică, iar acum... ordinatorul. În perioada revoluţiei cibernetice este greu să nu foloseşti facilităţile informaticii şi ale corespondenţei prin e-mail. Voltaire a scris câteva mii de scrisori care au rămas în patrimoniul cultural. Ştiu că toate mesajele prin e-mail nu vor fi strânse de nimeni dar ne aflăm într-o altă epocă, care comprimă timpul şi ajută comunicarea dintre noi. Înainte aşteptam poştaşul la poartă, acum deschidem ordinatorul şi vedem cine a vrut să vorbească cu noi...

6. În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Am debutat în 1970 în *Gazeta literară* cu un fragment de roman intitulat *Ochii*. Romanul *Ultimii* (1970) a fost bine primit de critica literară şi de criticii de prestigiu de atunci: Dana Dumitriu, Lucian Raicu, N. Manolescu... Iată! Se împlinesc 43 de ani de când am intrat în „arena literară".... cu un roman. Atunci se debuta cu nuvele sau schiţe. Eu am avut ambiţia să debutez cu un roman. De atunci am scris mai multe romane (cinci au fost publicate în Franţa), eseuri, publicistică, scenarii de film, piese de teatru etc. Editura ALLFA a publicat *Opere complete,* 7 volume; câteva mii de pagini...

7. Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Dacă nu scriu – se întâmplă destul de rar – citesc. Am încercat să citesc aici cărţile la care nu am avut acces înainte de a pleca în exil. Lucrez de mai mulţi ani la Revista „Esprit" şi acolo am găsit multe cărţi şi un cerc de intelectuali în care m-am simţit bine. Când deschid o carte am o senzaţie fizică şi spirituală de bucurie pentru a medita în raport cu alte cărţi şi autori. Prietenii mei mă înconjoară în bibliotecă şi acum nu mai am rafturi unde să-i aşez şi încerc să nu calc pe cărţi când mă mişc prin cameră pentru că aş putea să-i aud protestând... Când nu scriu şi nu citesc ascult muzică simfonică şi în special muzică de jazz. În romanele *Provocatorul* şi *Jurnalul unui cântăreţ de jaz* o să găsiţi mulţi îndrăgostiţi de muzica „saul, salsa, jazz retro" şi alte ritmuri, instrumentişti şi compozitori.

8. Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Ei! Este o temă sensibilă şi nu ştiu cum o să mă descurc pe scurt. Artisul-cetăţean! Artistul-angajat social şi politic! Exemplele sunt numeroase, dar la noi s-a vorbit despre *„rezistenţa prin cultură"*. Nu contest că mulţi scriitori strecurau *„şopârlele"* în romanele lor. Dar nu cumva acea perioadă trebuia depăşită pentru a lua o atitudine deschisă de contestaţie împotriva cenzurii? Sunt puţini scriitori care şi-au asumat un risc. Sunt împrejurări grave în care trebuie să alegi alături de cine vrei să trăieşti: oprimat... ori revoltat? Au fost scriitori care şi-au asumat riscul de a trimite manuscrisele cenzurate în străinătate. Octavio Paz spunea: *„Un scriitor trebuie să rostească cuvântul NU"*. Îmi pare rău că sunt nevoit să vorbesc despre mine şi nu sunt lipsit de modestie, dar această temă este ataşată destinului meu. După ce am publicat romanul *Zile de nisip*, am scris scenariul filmului *Faleze de nisip.* Filmul a fost prezentat în cinematografe câteva zile, apoi retras din ordinul lui Ceauşescu. Este cunoscută povestea şi discursul lui Ceauşescu la Mangalia. În 1982 am prezentat la o editură (nu-i spun numele) manuscrisul romanului *Al doilea mesager*. După doi ani de aşteptare, directorul (era membru al Comitetului Central) mi-a spus că nu poate să-l publice dacă nu fac mai multe modificări. Am refuzat. Am dus romanul la altă editură. Acelaşi răspuns. Am refuzat şi de data aceea. Am trimis pe căi clandestine romanul la Paris şi a fost publicat la Editura Albin Michel în 1985 şi a luat *„Premiul libertăţii"* acordat de PEN Club Francez. Am încercat să public în ţară o culegere şi nuvele, dar au avut aceeaşi soartă. De curând un critic de prestigiu mi-a spus că am *„fost un naiv şi un masochist"*, ca şi cum eu nu am înţeles că atunci romanul nu putea fi publicat. Am înţeles perfect, dar nu am putut să accept şi să cedez presiunilor şi a

interdicţiei exercitate de cenzură. Nu suport să-mi spună cineva NU atunci când este vorba de libertatea mea de gândire şi expresie! Şi iată! Un roman a avut forţa de a mă determina să plec în exil în 1987. La Salonul de carte de la Paris (martie 2013) am auzit un scriitor care spunea că cenzura era o măsură pe care puteai s-o tranzacţionezi, să te târguieşti: *„mai lasă tu, mai las eu"*, iar Dumitru Popescu Dumnezeu era un scriitor care a scris romanul *„Pumnul şi palma"*. Duplicitate, ambiguitate, tocmeală precum în târg... La Salonul de carte de la Paris au fost câţiva tineri care au contestat absenţa unor scriitori din România, dar nimeni nu a semnalat sau protestat pentru că Paul Goma şi Dorin Tudoran nu au fost invitaţi. Bravos naţiune! Dar greşelile mele au continuat pentru că în 2006 am scris o carte despre Dosarul de Securitate: *„Eu, Nica şi Securitatea"*. Mi-am dat foc la baracă! Polemicile, insultele, dispreţul (*Moraru, Novicov, Un Jdanov la Paris)* s-au ţinut lanţ şi nu mai vreau să intru în amănunte. Am fost chemat în judecată la *„Consiliul de onoare al Uniunii Scriitorilor*". M-am prezentat. Ştiam că un dramaturg a trimis rapoarte la Securitate. A negat tot timpul. După o vreme a recunoscut şi publicat în România literară două pagini din aşa-zisele rapoarte, dar m-a considerat că tot eu sunt un mincinos. Au urmat polemicile cu cei care susţineau *„disocierea dintre etic şi estetic"*. Fără comentarii... Pentru tot ce am trăit... un simplu zâmbet! Parcă a fost o glumă... o farsă, un carnaval din care nu pot decât să mă amuz cu Hurmuz... Mereu *„D-ale carnavalului"* Sau: *„Tout prendre à la légère et à la blague"*.

Să nu uit... De 20 de ani mă străduiesc să construiesc un monument în memoria celor 250 de scriitori arestaţi, condamnaţi sau morţi în închisorile comuniste din 1945-1989. Nu am reuşit chiar dacă am vorbit cu toţi preşedinţii Uniunii Scriitorilor care mi-au promis cu entuziasm. În 2013 am vrut să ridic acest monument – suportând pe cont propriu cheltuielile – în Grădina Icoanei de la Bucureşti. Am locuit acolo o perioadă şi am scris un roman intitulat *„Grădina icoanei"*. Spre supriza mea am găsit statuia lui Adrian Păunescu pe care scria: „Poet român". Nu mai comentez...

9. Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Pe 22 decembrie 1989 eram la Paris. Priveam la televizor *„Revoluţia în direct"* şi ascultam la radio împuşcăturile care se auzeau în Piaţa Palatului. În acele nopţi am scris piesa de teatru *Noaptea solstiţiului* în care mi-am imaginat că un regizor de teatru a pus în scenă tot ce s-a petrecut în timpul şi după evenimentele din decembrie 1989. Poate nu am fost departe de realitate. În scris îmi găsesc salvarea şi liniştea. În martie 1990 am plecat de la Paris cu mai multe camioane dăruite de francezi ca ajutoare: maşini de scris, imprimante, xeroxuri, ordinatoare. Ajunşi la Bucureşti, camioanele au dispărut ca prin farmec cu încărcătură cu tot şi am înţeles că a fost numai o „cacialma şi o acţiune de afacere". Iar am fost naiv! N-am fost frivol şi superficial cum mă sfătuia un critic. Greşeală! Da! E adevărat! În martie 1990 am vrut să mă întorc în ţară, dar când am auzit că Iliescu se prezintă la alegeri şi după „iunie 1990, invazia minerilor, graţierea celor arestaţi", am renunţat la idee, atât eu cât şi fratele meu. Şi nu îmi pare rău... Nu am încetat să mă întreb... Cum de mai sunt intelectuali care nu acceptă că atunci a fost o lovitură de stat mascată abil în revoluţie?! Orice schimbare de regim politic se produce prin violenţă, victime şi sacrificii. Este cunoscut că după Revoluţia franceză (1789) Napoleon Bonaparte (18

Brumar) a dat o lovitură de stat şi a ajuns împărat. În 1917 Lenin şi Troţki au dat o lovitură de stat desfiinţând Duma în favoarea bolşevicilor. În România a fost o revoltă sau o revoluţie, incontestabil. Aparent – dar numai aparent – nu a fost o lovitură de stat pentru că puterea politică a fost luată de cei care se aflau deja la conducere. O înscenare genială! Unică în ţările din Est! Atunci a fost o continuitate, dar care a cerut 1100 de victime, cifră oficială. Nu s-a aflat nici până acum cine au fost ucigaşii, dar victimele au un loc consacrat în Cimitirul de la Bellu. În 1989-1990 nu s-a produs o ruptură, nu a fost *„un înainte şi un după"* şi de atunci trăim aceeaşi continuitate (tranziţie care nu mai trece) şi are la conducere eşalonul doi sau trei din fosta nomenklatură politică. O realitate de spectacol grotesc! După 23 august 1944 mulţi intelectuali s-au repezit să ocupe funcţii şi poziţii politice şi culturale. La fel s-a întâmplat şi după 1990. Mulţi intelectuali s-au dus la Cotroceni, au devenit academicieni, şefi de edituri, reviste şi ziare, dar despre ei nu se vorbeşte... încă nimic...

10. Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Nu sunt colecţionar, dar iubesc animale cu devoţiune. Dacă o să citiţi romanul *Jurnalul unui cântăreţ de jazz* care va apărea la Târgul de carte de Bucureşti în iunie, o să aflaţi că personajul principal este Pisica Bill...

11. Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Despre „postmodernism" s-a vorbit şi s-a scris foarte mult. Aş vrea să spun câteva cuvinte despre globalizare, „satul universal". Trăim mutaţii fundamentale la nivel geografic, politic, social, cultural şi mental. Au apărut trei centre de conducere globală în lume: Statele Unite, Europa şi Asia. După cum bine ştiţi, în Europa au dispărut graniţele, dreptul de a călători şi a te stabili este asigurat. Noţiunile de popor şi de naţiune aproape au dispărut şi au fost înlocuite cu indentităţi naţionale. Noi trăim o revoluţie structurală la nivel de informatică şi industrie electronică. Putem să corespondăm cu o persoană ce se află la celălalt capăt al lumii. Se vorbeşte de un război cibernetic şi pericolul care presupune că la o simplă apăsare a unei taste de ordinator să se declanşeze un război nuclear. Trăim „Al treilea război mondial" provocat de cercurile finaciare şi bancare de speculaţie fără limită ce au declanşat criza financiară actuală ce face ravagii în multe ţări din Europa... Nu intru în amănunte despre băncile Goldman Sacks şi Lehman Brothers sau despre escrocul secolului, Madoff (cincizeci de miliarde de dolari)... Iată! Globalizarea este o probă de înţelegere şi acţiune la nivel mondial... dar şi de protecţie a valorilor umaniste şi morale universal recunoscute.

12. V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Mi-am dorit o casă la ţărmul mării. Multe din romanele mele se petrec la mare. Ador marea, valurile, culorile apusurilor, orizontul ce se întîlneşte cu cerul şi înot fără dificultate la distanţă. Îmi petreceam vacanţele la Vama Veche unde aveam o bojdeucă unde scriam. Ieşeam deseori pe plajă, stăteam lungit la soare şi apoi intram în mare. Înotam până vedeam în depărtare ţărmul Bulgariei. În imaginar mi-am realizat ce mi-am dorit şi nu a fost prea rău...

Ion Florin STANCIU

1. V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?

În prima copilărie, eram culcat, adesea, în odaia de la uliță, a bunicilor – cameră de reculegere și de taină pentru toți membrii familiei. Acolo, sus, deasupra ușii și deasupra unei candele cât un pumn de copil, veghea, înrămată între crenguțe șlefuite de cireș, o icoană multicoloră, unde, pictată cu migală de miniaturist de către un profan anonim, se înfățișa detaliat *Judecata* și *Ispășirile de Apoi*, printr-un colaj de viniete care, uneori, se suprapuneau și se împleteau derutant. Și, seară de seară, întins pe pat, în penumbra parfumată a camerei care chiar mirosea a gutui și a flori de câmp, cercetam fascinat imaginile acelea naive, care tremurau unduios în haloul eteric al candelei. Iar, acum, mi-o și amintesc cu atât de multe și de surprinzătoare amănunte, tocmai deoarece, între veghe și somn, o privisem, câteodată, ore în șir – mai ales, în nopțile senine de vară, când licurirea fluturată a candelei se îngemăna cu lucoarea palidă de pe Calea Robilor, ce se scurgea până-n zori prin ferestrele înalte și înguste, sporind atmosfera aceea de sihăstrie împăcată cu sine.

Acolo, în mijloc, deasupra tuturor, străluceau Isus și Apostolii Săi, în spatele cărora se pierdeau, spre zările senine, oștiri himerice de îngeri cu figuri vesele de fetițe senine și cu cercuri de lucoare verzuie în jurul capetelor. Până când, într-o bună zi, chiar atunci, în copilărie, dintre cetele nesfârșite-ale îngerilor s-a desprins un îngeraș mai sfios și opalescent-sidefiu, care, cu aripi suave, de porumbel s-a așezat pe bara metalică a patului, la numai trei palme deasupra ochilor mei, încremeniți în adorație. Și trebuie să recunosc că, uneori, în momente de mare cumpănă, am mai simțit veghea aceea străvezie deasupra, dar din ce în ce mai stinsă și mai îndepărtată, deoarece casa aceea a fost demolată de mult, iar cucuta și pălămida au sufocat otrăvit temeliile.

2. Ce credeți despre autodilaxie? Câtă... școală (studiu) este în operă, câtă experiență, câtă intuiție (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Trebuie să ne pregătim tot timpul, ca să nu știm nimic precis!, se amuza un bătrân filozof german.

Dar eu știu că, dacă te-ai rătăcit vrăjit, în hora de iele-a bibliotecii, lectura va deveni, pe nesimțite, o necesitate vitală, ca și necesitatea de a respira. Deoarece singurele adevăruri livrești esențiale, care se vor întipări în cugetul nostru, cu nemuritoarele litere de foc, vor fi numai acelea, pe care le vom descoperi, pe cont propriu, în sihăstria asumată a unei camere de lectură. *Schimnic retras din lumea profană, pentru a căuta înțelepciunea întru mâhnire*, cum frumos spunea Sadoveanu.

După cum sunt convins că atunci când, miraculos, ne oprim din zadarnicul nostru treierat, ca să admirăm, în extaz, o pisică, o floare, o scoică sau un suflet frumos, ne pregătim, de fapt, ca să fim mai buni, mai înțelepți, mai artiști. Adică, mai

oameni, în cele din urmă.

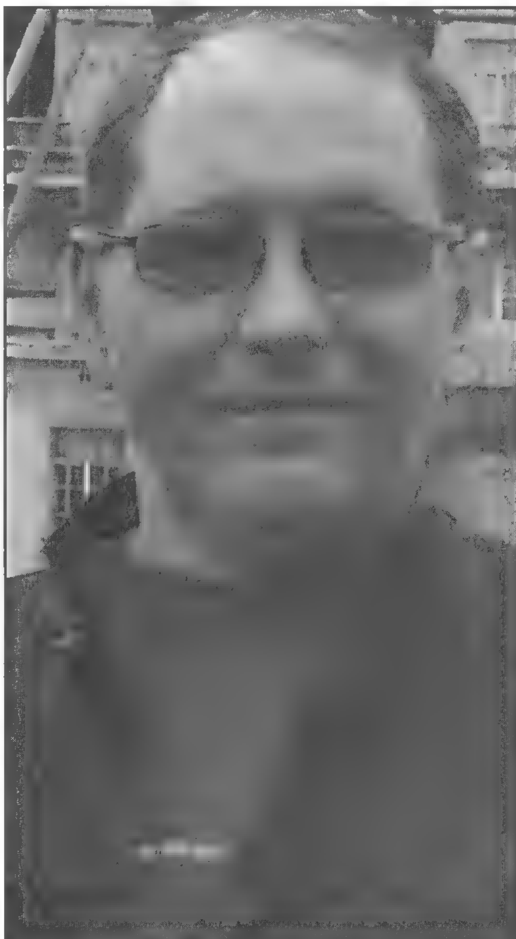
Ţinând cont că, adesea, a şti să alegi şi să participi afectiv este mai important decât a şti carte şi că totul ţine, de fapt, de direcţia, de intensitatea şi de sinceritatea privirii.

Deoarece, după cum bine s-a spus adesea: Ştiinţa fără suflet este de o mie de ori mai rea decât prostia.

3. Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Când eram copil, dispensarul comunal, dotat cu un tremurător pat militar, metalic şi cu un scâncitor dulap coşcovit, ca un sarcofag vertical, fusese înghesuit într-o cămăruţă din chirpici puturoşi, a unei vechi case bulgăreşti, confiscată şi aceea de la un *chiabur* pasămite, care fusese, mai întâi, demascat şi trimis la Canal, ca să fie iute reeducat şi eradicat, prin muncă.

Spre acel dispensar de supliciu, înfruntând noroaie nesfârşite şi repezi pripoare-derdeluş, eram mânaţi, periodic, cu clasa, ca să fim vaccinaţi împotriva unor chestii de care n-auziserăm niciodată, dar care aveau nume mai complicate şi mai cumplite decât ale iubiţilor *eliberatori* sovietici aninaţi pe peretele din faţă al clasei, deasupra catedrei.

Vreo două-trei ore, terorizaţi şi înfriguraţi, trebuia să aşteptăm, în tindă, până când sanitarul Silivestru, pripăşit şi el tot de pe la Canal, îşi sorbea spirtul medicinal şi îşi pregătea *ostromentele* – o seringă gigantică, de exemplu, cu care vaccina şi vacile *înconfiscate* ale G.A.C-ului Omul Nou (sau *Omul Bou*, cum îi zicea toată lumea).

În aplecătoarea aceea tenebroasă şi mereu jilavă, ca o ciupercărie, studiam, minute în şir, o uriaşă planşă de carton, prinsă între două baghete din lemn lustruit unde, o siluetă umană, în mărime naturală, cred, ne fixa cu picioarele larg desfăcute şi cu braţele uşor depărtate de corp. Înăuntrul fantomei, scrijelite cu creionul de tâmplărie, pe fondul cenuşiu-murdar al cartonului, se desluşeau doi arbori de fum, îmbrăţişaţi şi încâlciţi între ei

– unul roşu-gălbui, ca fotografiile vechi, iar altul verde-albastru ca laguna Sinoe. Nişte copaci-fantomă, pesemne, sub care, ceva mai târziu, am desluşit, literă cu literă, CIRCULAŢIA SÂNGELUI (Care circulaţie?, că nu circula nimic p-acolo!).

De aceea, mult mai târziu, când am auzit, prima oară, despre arborele genealogic, eu am ştiut că nu-i vorba despre nici un pom adevărat, ci despre arborii aceia din sânge, pe care-i purtăm în noi, fără să-i vedem niciodată: unul roşu, al mamei, izvorând dintr-o rană din partea stângă a pieptului şi altul, albastru, al tatălui, venind de undeva, de mai jos.

În concluzie, spre norocul meu, nici eu, dar nici alţii nu mi-au văzut, deocamdată, arborii genealogici. Asta e!

4. Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

În calitate de pătimaş profesor de română, douăzeci de ani am vorbit despre plopii fără soţ şi despre setea căprioarei ucise, vegheat parşiv şi ameninţător de deasupra catedrei, când de ochii diabolici ai lui Stalin, când de intransigenţa idioată a lui Dej sau Ceauşescu.

De aceea, după 1990, când rezemat de perete, în spatele clasei, vedeam, pe deasupra copiilor care-şi trudeau tezele, surâsul matern al Fecioarei, învăluindu-ne pe toţi ca într-o apă a zorilor, mi se părea că visez. De asemenea, când descopeream în carnetele pentru note ale elevilor, câte o iconiţă aurorală, strecurată-ntre file, mă simţeam deodată colaborator binecuvântat la miracolul vieţii şi-al luminii eterne.

Astfel, trebuie să mărturisesc, cu palma pe inimă, că, chiar dacă elevii n-or fi având nevoie de religie în şcoală, noi, profesorii, avem mare nevoie de veghea continuă şi înţeleaptă a Duhului Sfânt.

Cât despre sport, din fericire, spiritul olimpic s-a transformat progresiv într-o decerebrată goană după bani, fiind animat, via fotbal, de interesele mafiote şi de foamea iresponsabilă după căpătuială.

5. Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Primul meu instrument de scris a fost o nuieluşă din lemn de corn, perfect lustruită şi bine uscată, toată iarna, pe sobă. Deoarece, înainte de şcoală, mama m-a învăţat să desenez literele într-o ladă plină ochi cu nisip auriu de râu care, frumos nivelat, ori de câte ori era nevoie, ne servea drept tablă de scris. Iar, astfel, nu numai că am învăţat toate literele alfabetului, dar am mai şi inventat altele noi, necunoscute până atunci.

În clasa întâi însă, am trecut la *karandaş*, un creion subţirel şi roşu ca sângele, pe care bunicul meu îl primise de la un brav-turmentat soldat sovietic, în trecere pe Capul Midia.

Pă numai trei chile dă vin!!, se lăuda bunicul, ca şi cum ar fi făcut o grozavă afacere.

Dar, cu acel *karadaş* tovărăşesc, am scris prima mea poezie (sau poate o fabulă) despre o pisică hoaţă/ ce-a furat un pui de raţă. Poezia aceea a avut un succes fulminant, pentru că a trebuit, apoi, s-o citesc, împiedicat şi pierit, în faţa tuturor rudelor, vecinilor.

6. În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

În liceu, când mi s-a strecurat un candid text liric, într-o revistă şcolară, rudimentar şapirografiată, după îndelungi demersuri şi aprobări, aş fi dorit, cred, să debutez triumfal într-una dintre revistele-cult ale literaturii române, ale căror coperte le vedeam reproduse prin manuale: *Convorbiri literare* sau *Viaţa Românească*, deoarece *Dacia literară* mi s-a părut întotdeauna un pod mult prea îndepărtat.

Dar, pentru că prima mea poezie, cea cu pisica hoaţă, a avut un atât de nesperat ecou, mi-am căutat norocul, încă de la 14 ani, încercând să public câte ceva prin *Arici Pogonici* şi *Scânteia pionierului*, unde poşta redacţiei era asigurată vremelnic de omniprezentul, pe atunci, Dan Deşliu.

Spre norocul meu, vreo 15 ani mai târziu, într-o confuză perioadă underground, când eram încă proaspăt-rătăcit profesor la *marginea întregului pământ locuit*, am fost abordat, prin corespondenţă (pentru că eu sunt retractil şi excesiv de prudent în relaţiile cu ceilalţi), de divinul meu prieten şi Poet din Cer – Aurel Dumitraşcu, cel care m-a pus imediat în relaţie cu Adrian Alui Gheorghe, fascinant prin optimismul şi încrederea sa molipsitoare în destinul nostru de scriitori. Din aceeaşi stirpe rară, a celor convinşi, de la bun început, că literatura va fi singurul nostru mod de a exista, era şi prietenul meu, de atunci şi dintotdeauna, Ovidiu Dunăreanu, care, după o lungă tăcere, forţată de împrejurări, m-a reprimit în literatura de la Mare, ca pe un înviat din morţi sau, mai degrabă, ca pe un fiu rătăcitor.

Dar scriitor, în sensul publicistic al termenului, m-a făcut d-l Geo Dumitrescu, care oficia, cu prestigiul său legendar şi cu aureola sa de Poet, din *illo tempore*, la rubrica *Atelier literar* a revistei *Luceafărul*, pe unde a trecut aproape toată generaţia mea.

Târziu, pe la vreo 24 de ani, cu adâncă smerenie şi cu frisoane de emoţie, am îndrăznit să-i trimit vreo patru *poezele*, îndelung caligrafiate, pentru că o maşină de scris ar fi fost împlinirea, imposibilă atunci, a unui vis mult prea frumos. Iar, spre surprinderea mea, marele poet mi-a răspuns cu o surprinzătoare amabilitate şi mi-a publicat, succes, trei din cele patru poezii. Apoi, fireşte, am rămas vreo doi ani sub aripa Domniei Sale, timp în care, încurajat mereu, am publicat, în acea revistă-luceafăr, aproape o sută de texte, până când am devenit, generos încurajat, un colaborator permanent al revistei *Tomis*.

7. Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Odată, am întrebat un pescar foarte pasionat ce face în zilele în care nu merge la pescuit... *Visez că prind peşte*, mi-a răspuns el.

Tot astfel, şi eu, în ziua în care nu scriu, mă gândesc la ce voi scrie mâine.

Nu pot să spun mă plictisesc, pentru că numai idioţii şi fiarele-n cuşcă se plictisesc. Un om normal are, mereu la îndemână, gândirea. Iar gândirea este un spectacol nu numai gratuit, dar şi infinit.

Altădată, cuprins de un elan irepresibil, am înşirat repede o poezioară pe cartea-menu a unui mare restaurant:

– *Dacă chestia aia se mănâncă, noi n-avem aşa ceva*, mi-a spus chelnerul cu un zâmbet indescifrabil.

– Bănuiam, am răspuns eu cu un zâmbet şi mai subţire, *dar eram sigur că aveţi şi dumneavoastră, câteodată, fantezii din astea fulgerătoare.*

Iar asta chiar în momentul în care, printr-o revelaţie bruscă, i-am înţeles frăţeşte pe toţi cei care-şi caligrafiau panseurile pe pereţii toaletelor publice. Pentru că, în cele din urmă, orice s-ar spune, arta este o chestie de fiziologie.

8. Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Problema e că, atunci când se vorbeşte de implicare, nu pot să nu mă gândesc la tentaţia scriitorului român de a se integra într-o haită ad-hoc sau, mai degrabă, într-o comodă şi protectoare complicitate de turmă. Pentru că nu voi putea niciodată să uit parşivul şi veninosul *consens naţional fesenar*, care s-a dovedit apoi o păguboasă variantă autohtonă a dictonului latin *Asinus asinum fricat.*

Deşi, fiind noi, daco-romano-slavo-turcii, predispuşi înspre fatalitatea alegerii unui loc cât mai periculos-incomod, de pe extrema-extremă, am încercat să-mi imaginez şi ataraxia orientală, suficientă sieşi, dar conform căreia *După ce Dumnezeu a făcut lumea, nouă nu ne-a mai rămas decât s-o distrugem*!

9. Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

– La Corbu, fiind, profesor şi director de şcoală, după ce-am auzit cu urechile mele cum elicoptere nevăzute survolau Combinatul Petrochimic Midia şi am ascultat înfiorat schimburile întărâtate de focuri, mitraliere şi mortiere, care veneau dinspre unitatea militară de pe Capul Midia, am telefonat la acea U.M., ca să le spun că sunt ofiţer în rezervă şi comandantul gărzilor patriotice din comună şi că aştept ordinele lor. Dar, spre surprinderea mea, soldatul de la telefon mi-a transferat imediat legătura cu ofiţerul C.I., pe care eu îl credeam deja arestat şi anihilat.

– Bă ciufulici, a strigat acela, vădit deranjat, *mai întâi şi mai întâi, ar trebui să afli şi tu, că, în ţara asta, nu e nicio revoluţie, pentru că nu se fac revoluţii cu nişte pisoi d-ăia dilimaci, de-alde Dinescu şi Doina Cornea. Aşa că du-te frumuşel şi te culcă, până la loc comanda*!

– Şi totuşi..., am miorlăit eu, *voi cu cine vă bateţi pe-acolo?!*

– Opaaa, pă, noi ne batem între noi, ca de obicei, ori n-ai auzit niciodată dă manevre militare şi dă exerciţii de luptă?!

În drum spre casă însă, am dat peste o mulţime de consăteni agitaţi şi violenţi care scoseseră de prin casele lor câţiva notorii turnători locali ai miliţiei şi securităţii, pe care intenţionau să-i linşeze. Aşa că am sărit imediat între ei. Şi, cu autoritatea şi respectul de care mă bucuram atunci, am reuşit să împiedic dreapta răzbunare.

Acum însă, i-aş spânzura cu mâna mea, mai înainte de a ne desfiinţa ei, ca popor.

10. Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Într-un fel, colecţionez semne: cărţi, reviste, caiete, manuscrisele mele, în primul rând, iar, apoi, mai vechile şi mai noile semne ale lumii în care mi-a fost dat să trăiesc: măruntele semne de cretă pe care steaua zorilor le strecoară prin plasa de crengi, miracolele efemere ale-apusului, poziţia scoicilor pe nisip sau a frunzelor

moarte prin parcuri, hărţile enigmatice şi mereu schimbătoare de pe pereţii-n ruină şi de pe zidurile vechi, care ştiu ele ce ştiu. Dar noi nu ştim!

Deşi cred că m-aş considera cu adevărat fericit, numai dac-aş putea să adun şi să înţeleg, în sfârşit, cuvintele de dinaintea cuvintelor: lighioanele desenate prin peşteri şi ghearele lor deschise pe tăbliţa de lut, apoi, scrisul acela străvechi cu şerpi, copăcei, floricele, suliţi, stele şi ochi, dar, mai întâi, porumbeii albi, peştii, pâinea, vinul, şi Crucea, desigur.

Chiar dacă, de la o vreme, sunt nevoit să caut zilnic noi cuvinte de taină, ca să le găsesc un nume şi-un sens tuturor sespectelor semne care-mi apar, zi şi noapte, pe trup, ca şi cum cineva nevăzut ar vrea să-mi trimită mereu un mesaj urgent şi îngrijorat. De aceea, palma mea stângă pare tot mai mult o tăbliţă arsă de lut, prevestind flăcări, prăbuşiri, nenoroc şi furtuni de nisip în pustietatea fără nume şi sens a veacului nostru, unde, nici pe pământ, nici în cer, n-au mai rămas nici un semn coerent şi nici o fereastră deschisă.

Iar toate astea sunt tot nişte semne, în cele din urmă. Din moment ce vorbele ne-au fost date, ca să ne ascundem gândurile.

11. Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

Pe la începutul secolului trecut, după izbucnirea Primului Război Mondial, Kandinski scria: *Cu cât lumea devine mai îngrozitoare, cu atât arta devine mai abstractă.*

Parafrazând asta, dintr-o perspectivă postmodernistă, am putea spune: *Cu cât lumea devine mai egoist-mercantilă, cu atât arta devine mai gratuită.* Deoarece eu chiar cred, uneori, că cel mai potrivit motto pentru o bună parte din literatura postmodernă ar fi: *Hai să lăsăm vorbele să fie frumoase, fără să însemne nimic*!

Deocamdată, semnificativ mi se pare faptul că perioada cea mai sângeroasă a secolului XX se află sub semnul a două ţipete artistice îngrozite: Munch (1893) şi Ginsberg (1956).

Şi, tot semnificativ cred, tinerii anilor 60, când începusem şi eu a mă înălţa copăcel, se uniseră pretutindeni sub deviza All you need is love.

În vreme ce, la doar un pas de globalizare, deviza care a adunat o mie de like, pe Facebook este Get rich or die trying.

Aşadar, din acest punct de vedere, mi-e teamă de această parşivă globalizare, care în loc să însemne solidaritate umană se îndreaptă, vizibil, înspre un egoism nemilos şi feroce.

12. V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Printr-un fericit concurs de împrejurări, am reuşit să-mi renovez casa natală, de la Corbu, pe Capul Midia, pe care-am transformat-o încet într-o oază de flori şi de linişte, ca să nu mai vorbesc, deocamdată, de paradisul pisicilor, de biblioteca din mansardă şi de pomii fructiferi. E bine!

** Proiectul „Chestionar cu accente ludice“ se va derula şi pe parcursul următorilor ani, cu finalizare, sperăm, într-o carte* (Lucian Vasiliu)

Daniel CORBU - 60

Portret

Despre el se va spune:
Avea un ochi glorios ce nu
mai privea
decît în sine.
Era atât de preocupat de esenţe
că pînă şi moartea i se părea
o melodie galantă.
Ar fi putut vorbi mai mult despre abatoarele
fricii ar fi putut îmbrăca o cămaşă străină
sau accepta jocurile şi nu martirajul
Ar fi putut rămîne în scepticul cor de bărbaţi
al vechii înţelepciuni
de n-ar fi învins peste limita lor
altă şi altă şi altă înfricoşătoare limită.
Ar fi putut să accepte a-i creşte
cîteva rînduri de aripi false
sau să negocieze la un preţ bun
praful de stele.
DAR EL ERA ATÎT DE PREOCUPAT
DE ESENŢE
CĂ PÎNĂ ŞI MOARTEA I SE PĂREA
O MELODIE GALANTĂ.

George POPA - 90

Fiul luminii

Mă fulgeră adesea lumini necunoscute
Şi-n prag de verb aşteaptă în ele să înviu.
Răzbat din lumi străine? Lăuntric sunt născute?
M-am rătăcit de ele în armonii pierdute
Şi înapoi îşi cheamă rătăcitorul fiu.

În ceasul când...

Svetlanei Paleologu Matta

În ceasul când poemul mă scrie,-atunci trăiesc.
Mister adânc, miracol e fulgerul ceresc,
Bunavestirea lirei dintr-un alt spaţiu vine
Acolo unde-aşteaptă iluminatu-mi sine
Când îmi închei chemarea în cercul pământesc.

Adam PUSLOJIĆ - 70

Sincer vorbind, orice moare

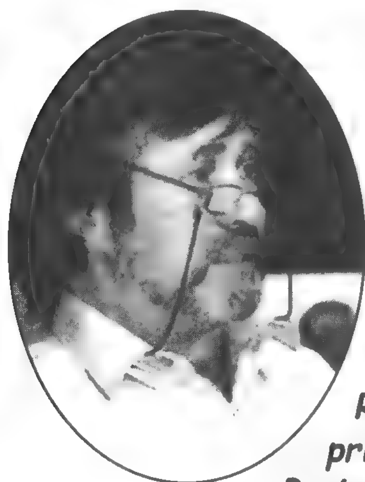
Orice moare,
sincer vorbind
mă depăşeşte
precum o rană uitată
în cicatrice şi prin semne
celeste, ilizibile

moartea lineară fiind

acum
iarăşi
nu mai tac din gură
ca Edgar Poe-ul lui Bacovia
sau mai apoi Petre Stoica
nedefinitiv întors acasă
în Jimbolia

cânt dureros şi
tot mai vizibil -
la piatră la râuri la munţi
la copacul mărului sălbatic
din mine

îmi vine uneori să mă opresc
din mers şi să-mi dau
sfaturi bune sau o palmă
aşa sunt de trist.

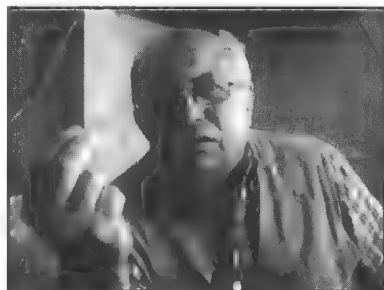

Valentin TALPALARU - 60

Poemele Deltei. Rodion

Rodion păşea cu băgare de seamă
prin cătunele în formă de inimă:
Periprava
Mahmudia, Maliuc, Gorgova, Sarichioi
luînd de ici o babuşcă, de colea un somotei
pentru cel mai lung drum, pentru drumul spre oameni.
"Oare unde vor fi - se întreba -
i-am căutat prin grinduri, prin plauri,
poate stau ascunşi în apa adîncă şi rece
cu păstrugile. Poate nimeni nu-i cheamă!"
La uşa lui Rodion stătea singurătatea
care semăna cu Evdochia lui.
"Nu poate fi ea. La plecare
nu am găsit decît un pumn de sare
într-o basma de mătase,
dar ea ţinea sarea lîngă icoane
şi punea şi în candelă
să fie lumina mai bună la gust,
să-I placă Pruncului...Evdochia
ar fi ştiut cum să-i cheme pe oameni,
oriunde s-ar fi ascuns.
Ea ştie toţi oamenii în parte;
acum unde să-i caut ?"

Gheorghe VIDICAN - 60

în spatele uşii

în spatele uşii liniştea
adormită în hainele mele de mire
clarvăzătoare mirarea bunicii
duce în dar
porumbei albi preotesei
să-i scape de deochi bărbatul fugit
în altă femeie
scârţâie praful de puşcă
în ciripitul vrăbiilor cade-n uitare
dorinţele cărnii
urma fricii se pierde-n bucuriile învingătorului
călătoria începe bobul de rouă are
formă de cheie
în spatele uşii ocheanul bunicului
adoarme marginea cerului
mirosul de tei înflorit e lacrimă pe obrazul
femeii
poartă bucuriile învingătorului
dincolo de umbrele lunii auzi
cum sparg sfârcurile sărutului
ating bătrâneţea liniştii cu paşii soldatului
o secundă de patimă coboară
marginea cerului în răsfăţul altor lumi
neştiute de trupul femeii poposit pe prag

Horia ZILIERU - 80

Maria din Magdala

Orbirea mea la ora sfintei denii
vede-o femeie în genunchi cum spală
picioarele - iisuse. C-o astrală
coamă le şterge şi cu mirodenii

le unge lin şi strania beteală
cunună trup şi suflet. Trec vedenii
pe urma limbii exilate ——— genii
redându-i curăţia de vestală

şi alt eon. Cădelniţa tresare
polen de prisme sparte fecundându-l
rigidul mers al ochiului. E rândul

la tunet să te-aşezi. C-o fulgerare
(copil imaginat în pântec) lutul
subt talpa ei suflând întingi sărutul.

PRIZONIERUL LITERELOR *

Gheorghe SCHWARTZ

Lui Dandy de la Paris şi surorii sale li s-au citit de mici copii cărţi de poveşti de Fraţii Grimm sau Charles Perrault ori producţii populare atât de des publicate în *„Almanahurile pentru toată familia"*, alături de pilde biblice, sfaturi practice pentru gospodărie, nuvele romanţioase ori îndrumări pentru cazurile de prim ajutor. Alăturarea basmelor cu texte preluate din scrierile sacre le conferea şi acestora un aer şi solemn şi de nepus la îndoială. Al Nouăzeci şi şaselea, a preluat din ilustraţiile cărţilor modele pe viaţă pentru ţinuta sa de „prinţ", întrucât „prinţ" a fost el dezmierdat de bona sa. Şi a preluat din literatura aceea şi faptul că nu numai evenimentele obişnuite sunt posibile, ci că orice poate să se întâmple într-o lume plină de neprevăzut. „Imaginaţia trebuie să fie doar provocată să se desfăşoare şi devine realitate" a susţinut Peter-Pierre în vorbe şi în fapte. Şi iată că fiul său a fost şi el, în mare măsură, tot un produs al lecturilor timpurii. S-ar fi dezvoltat altfel destinul celor doi, dacă nu s-a fi întâlnit atât de devreme cu cuvântul scris şi cu ilustraţiile din cărţi? Iată încă o întrebare – dintre cele multe – la care scribul nu este în stare să răspundă.

Dacă lecturile copiilor lui Raul-Olfert au făcut parte din cele obişnuite vârstei lor, ceea ce a citit Rudolph s-a încadrat în cu totul altă categorie. E drept că n-a început nici el cu lucrări de ştiinţă ori de filozofie, însă drumul într-acolo l-a dus. Debutul l-a făcut tot un text dintr-un almanah popular, o descriere a unui anume doctor Ramaha Vaharadjan, *„mare înţelept hindus, cu studii amănunţite în domeniul fiinţelor spirituale şi profesor la Universitatea din Bombay, aflat într-un senzaţional turneu de conferinţe în Europa şi în America"*, cum este prezentat sub fotografia unui bărbat îngrozitor de slab şi cu o barbă lungă şi subţire. La început, nu „studiul amănunţit în domeniul fiinţelor spirituale" i-a atras atenţia băiatului, ci tot ilustraţiile: „fiinţele spirituale" erau înfăţişate plutind străvezii în imediata apropiere a unor oameni aflaţi în atitudini cotidiene: la masă, pe stradă, pe terenul de sport. Copilul a întrebat-o pe Fany despre acele arătări, însă, cum n-a primit răspunsuri mulţumitoare şi cum nici mama nu l-a putut ajuta mai mult – deşi „Arăboaica" n-a acceptat să-şi recunoască lipsa cunoştinţelor în domeniu -, băiatul a citit acel prim articol din viaţa sa şi nu le-a mai întrebat pe cele două femei decât sensul cuvintelor pe care nu le cunoştea.

Ilustraţiile cu „fiinţele spirituale" i-au devenit ceva mai de înţeles, după prima lectură şi şi mai familiare după următoarele. Ceea ce nu i-a putut însă şterge spaima trăită ştiindu-se în apropierea unor arătări care-l văd pe el, în vreme ce rămân de nesesizat de simţurile sale. Ceva ce nu este perceptibil, rămâne un pericol faţă de care nu poţi dezvolta nici o strategie de apărare. E la fel ca şi cu tentaţiile ratate dintr-o încăpere necunoscută şi aflată în întuneric: cum să te simţi în siguranţă într-un asemenea loc, chiar dacă acolo – tocmai acolo! – se găsesc dulciurile mult râvnite? După prima întâlnire cu un „studiu amănunţit" al profesorului hindus Ramaha Vaharadjan, Rudolph, în vârstă de vreo cinci ani, n-a mai avut curajul să rămână singur, iar somnul îi era şi el grav tulburat de insistenţele „fiinţelor spirituale". Scribului i se pare remarcabil că puştiul nu a intrat într-o criză, ci a

căutat să-şi explice acele ameninţări prin cunoaştere. Cum cele două mame nu i-au putut furniza, nici în continuare, informaţiile aşteptate, a căutat lămuriri tot în cărţi, iar lectura a reuşit să-i aducă linişte. Cel puţin atâta vreme cât citea. Aşa că se oprea tot mai puţin din citit.

Când i s-a sugerat că are în faţă o carte care „nu este pentru copii", el pur şi simplu n-a înţeles: cum, adică, nu este pentru copii? Cu ce este mai „pentru copii" o carte cu balauri şi zâne, decât *Ocult Science in India*, unde Louis Jacolliot a povestit experienţa sa cu Covindasamy, fachirul care i-a transformat bungaloul într-o „vază imensă de bronz plină cu apă", cum aceasta, dacă era lovită cu o vergea de fier, „cânta" cu sunete ce reveneau la intervalele pomenite şi la destinaţiile indicate? Sau: povestea *Toboşarului demon din Tidworth* investigată încă înainte cu două veacuri de către Glanvill în *Saducismus Triumphatus* este o lectură pentru adulţi ori pentru copii? Rudolph era mult mai documentat decât cei ce au încercat să-i ghideze lecturile, aşa că băiatul a citit şi pe mai departe ceea ce a vrut. Şi a vrut să citească tot, după cum i-a spus mamei sale. „Eu vreau să citesc tot!" i-a zis şi lui Fany.

Biblioteca ambulantă a tatălui său, după cum am văzut iubitor şi el de carte, era limitată la o ladă ce-i însoţea peregrinările. Băiatul vorbea franţuzeşte şi nemţeşte, ceea ce, pe unde se aflau, nu era de ajuns. Peter-Pierre stăpânea şi alte limbi, însă copilul, obligat mereu să-şi adapteze şi graiului locului, a început să se bâlbâie. Ceea ce l-a făcut să se retragă şi mai tare între hârtii. Da, dar şi acestea s-au epuizat, chiar dacă Rudolph a reluat câteva dintre ele de mai multe ori. De unde să cumperi la Novisad ori la Zagreb, ca să nu mai amintim şi localităţile mai mici, unde Dandy de la Paris a mai zăbovit şi acolo destul timp, de unde să cumperi cărţile esoterice în limba franceză ori germană? Şi nu orice cărţi, ci acelea la care au făcut trimitere autorii materialelor la care băiatul a avut acces… Al Nouăzeci şi şaselea a mai comandat câteva titluri, care au sosit punctual, însă Rudolph „mânca volumele", după cum s-a exprimat mama sa, şi rămânea mereu în criză de citit. Atunci lua la întâmplare cărţile găsite te miri unde. Aşa a citit manuale de chimie, cărţi despre fabricarea berii ori „Îndrumătorul conducătorului de locomotivă". Şi chiar şi regulamente K.u.K. dedicate funcţionarilor locali din administraţia fiscală. „Rudolph dacă nu are ce citi se îmbolnăveşte: cărţile sunt pentru el la fel ca mâncarea pentru ceilalţi oameni", spunea îngrijorată Fany. Apoi, în Italia, băiatul a frecventat anticariatele, unde a dat de mai multă literatură de tot felul, mai multă chiar decât putea până şi el parcurge. Biblioteca ambulantă nu mai încăpea în lada destinată ei. Bagajele lui Dandy de la Paris

Gheorghe SCHWARTZ, în China mai, 2000
Foto: **Lucian V.**

erau tot mai voluminoase şi tot mai grele, mai ales că Rudolph făcea scene îngrozitoare, când se punea problema să se abandoneze o carte. Oricare carte.

În 1889, în timpul Expoziţiei Universale, îi găsim pe Al Nouăzeci şi şaselea la Paris împreună cu a doua sa soţie – „Arăboaica, femeia cu talia cea mai subţire din ţară”- cu Rudolph şi Fany, alături de cei doi gemeni Jean, însă şi cu alţi domestici, bucătăreasa, ajutoarea bucătăresei (Madame Ana-Marie), un grădinar etc. Toţi atent monitorizaţi de către vecinii de pe Île Saint-Louis, nedumeriţi cum de putea acea societate atât de numeroasă să apară cu tot calabalâcul pe nesimţite în Palatul Kubic. Şi cum putea să dispară la fel de neobservat? Nu numai vecinii n-au putut rezolva enigma, însă nici serviciile secrete, intrigate şi ele de comportamentul stăpânului unui palat cu poarta mereu larg deschisă - şi când era locuit şi când era părăsit pentru un timp nedeterminat -, cu toate lucrurile lăsate la locul lor într-o reşedinţă de lux nepăzită. (*Lungă frază! La fel de confuză precum misterul nedezlegat...*) Spectacolul lui Dandy de la Paris cu prilejul Expoziţiei Universale a fost preluat de scrib din presa vremii, cu ocazia descrierii vieţii Celui de Al Nouăzeci şi şaselea. Acesta, aflat de mai mulţi ani cu familia în capitala Franţei, va mai rămâne acolo multă vreme, chiar dacă în lungi răstimpuri va locui şi pe domeniul de pe Leopoldsberg ori în cel de la Perpignian.

Rudolph n-a ajuns la timp pentru a putea frecventa şcoala luxoasă distrusă în zilele Comunei, locul care l-a încântat atât pe tatăl său. O altă instituţie, măcar cât de cât asemănătoare, Monsieur Pierre n-a găsit pentru fiul său. Iar să-şi dea odrasla la o şcoală obişnuită i se părea lipsit de sens. Un lucru ce ieşea din orice discuţie. Absolut! Aşa că Rudolph se pregătea acasă singur, nici măcar cu un mentor particular, prezentându-se la şcoală doar spre a-şi da examenele. Nu exista materie de învăţământ să-i displacă, cu excepţia sportului şi a muzicii. Unde nu se poate avansa doar buchisind toată ziua din cărţi. În schimb, desenul nu-i displăcea: de desenat tot pe hârtie se desenează.

Al Nouăzeci şi şaptelea a fost un copil foarte uşor de supravegheat: nu se căţăra în copaci, nu se aventura în mijlocul râului, nu era niciodată în pericol de a se răni; stătea cât era ziua de lungă cu câte o carte în mâini şi citea, fără să simtă nevoia să verifice în viaţa reală cele descoperite din lectură. („Cele aflate din experienţa directă nu sunt decât rodul întâmplării, pe când cele aflate din lectură reprezintă întotdeauna o confirmare”, va spune el mai târziu, susţinând că trăitul nu este decât un accident ce se poate întâmpla sau nu, pe când lectura constituie întotdeauna o dovadă sigură, din moment ce nici un autor nu este capabil să consemneze şi altceva decât îi oferă modelul din realitatea concretă.) Dar de ştiut ştia foarte multe şi ar fi putut să ducă o discuţie competentă cu aproape orice specialist. Fără să-şi aleagă prea mult temele, parcurgea orice scriere îi cădea în mână, însă cel mai mult îi plăceau textele esoterice. („Moştenire ereditară” spunea cu ceva mândrie tatăl său, comparându-l apoi iarăşi şi iarăşi cu împăratul alchimist Rudolf al II-lea. Ceea ce pe tânăr continua să-l deranjeze: „Împăratul Rudolf a cheltuit multă vreme în laboratorul pe care şi l-a amenajat în palat, un laborator atât de bogat şi de celebru încât a împrăştiat peste întreaga Praga un mister dens, ce-a plutit mai multe veacuri deasupra oraşului. L-a văzut Peter-Pierre – ori altcineva – pe Al Nouăzeci şi şaptelea printre alambicuri şi eprubete?” Nu, tânărul respingea orice apropiere de modelul pe care tatăl său i-l punea mereu în faţă.

Rudolph se oprea rar din citit pentru a purta o discuţie cu cineva, însă, de o făcea,

avea întotdeauna argumente. Aşa că, pentru a închide subiectul „împăratul alchimist", tânărul a studiat activitatea "sosiei" sale imperiale. Însă, din nou, Al Nouăzeci şi şaptelea n-a fost în stare să-şi selecteze în mod sistematic lecturile, zăbovind de fiecare dată asupra textului care i-a ieşit mai mult sau mai puţin întâmplător în faţă. „O carte bună este asemenea unei grădini bogate, l-a învăţat tatăl său. Ea conţine nenumărate alei şi nu este de mirare că te poţi rătăci uşor". De unde fiul a tras concluzia că o cartea este cu atât mai valoroasă cu cât îţi permite mai multe alegeri: până ce ajungi să nu te mai poţi opri, umblând brambura, în neştire. *Rătăcirea în lectură a rămas marea pasiune a vieţii Celui de Al Nouăzeci şi şaptelea.* Citind despre împăratul Rudolf, băiatul Rudolph a dat şi de faima celebrului Codex Gigas, aşa-numitul „Codex al diavolului", furat de către suedezi, după războiul de treizeci de ani. Uriaşul manuscris a făcut parte din colecţia de curiozităţi a „împăratului alchimist" şi Al Nouăzeci şi şaselea era convins că, în ciuda renumelui său neasemuit, au mai fost acolo şi alte exponate la fel de interesante. Dar, cu toate strădaniile, n-a reuşit să descopere un inventar al ciudatei colecţii. Aşa că s-a oprit la Codexul Gigas şi a insistat mult să meargă la Stocholm pentru a-l vedea cu ochii săi. Scribul nu ştie motivul pentru care nu şi-a putut realiza acel plan, el căruia tatăl său nu i-a refuzat nimic. (Mai târziu, într-o discuţie, Fany i-a amintit că niciodată n-a făcut atâtea demersuri pentru a-şi atinge un scop decât atunci. Iar el i-a mărturisit că nu-i pare rău că n-a ajuns în Suedia, repetându-i că experienţele nemijlocite sunt adesea iluzorii: de aceea cărţile sunt surse de investigaţie mult mai sigure. Păi, altfel, de ce să nu fi plecat măcar până la Praga atât de apropiată de Leopoldsberg, unde sigur ar fi dat de oameni gata să-i spună mai multe? Întotdeauna găseşti indivizi doritori să-ţi umple capul cu tot felul de informaţii, numai ca să se arate ei deştepţi. Şi numeroase asemenea informaţii nu sunt decât simple născociri învelite în elemente din lucruri de toată lumea ştiute.) Despre colecţia de curiozităţi n-a găsit să citească mare lucru, însă despre Codexul Gigas, da. Intrată de mai multe ori în uitare, „cartea diavolului" reapare din timp în timp. Una dintre aceste apariţii s-a întâmplat chiar în ultimii ani ai secolului al XIX-lea, când legenda *Hermanus inclusus* a fost publicată într-un *Almanah al Familiei* şi reluată şi în mai multe alte publicaţii. Relatările din manuscris se termină în anul 1229, când un călugăr benedictin din mănăstirea Podlažice din Boemia ar fi comis „greşeli intolerabile pentru un aparţinător al ordinului" şi, drept urmare, ar fi fost osândit să fie zidit de viu în chilia sa. Aruncându-se la picioarele judecătorilor săi, Herman, cum s-ar fi numit condamnatul, a implorat iertare şi, în marea sa disperare, s-a obligat să scrie... până a doua zi (!?) o carte „care să conţină toată înţelepciunea omenirii". Intrigaţi, ierarhii au fost dispuşi să-i amâne pedeapsa cu douăzeci şi patru ore, iar Herman s-a apucat de treabă. Însă a trebuit să constate evidenţa: angajamentul său era imposibil de îndeplinit de către un om. Aşa că, la miezul nopţii, l-a chemat pe diavol şi i-a oferit sufletul în schimbul manuscrisului atoatecuprinzător. Ca de obicei, satana ar fi acceptat târgul şi, a doua zi dis de dimineaţă, Herman ar fi putut să le arate judecătorilor uriaşa carte gata scrisă. Legenda *Hermanus inclusus* este, desigur, apocrifă, s-au grăbit să precizeze, în încheiere, autorii *Almanahului*, iar reluările din celelalte înscrisuri, care au preluat *mot a mot* textul, n-au omis nici ele atenţionarea. „Cum, adică, este apocrifă legenda?" s-a revoltat adolescentul.

- Ce este inventat, când nu se acceptă nici măcar că a existat acel călugăr Herman? Manuscrisul cuprinde tot textul Bibliei, lucrări de Isidor din Sevilla, Flavius Josephus, Cosma din Praga etc., un calendar, lista cu numele călugărilor din mănăstirea Podlažice şi

multe alte precizări despre oameni şi întâmplări putând fi cunoscute doar de un localnic. Şi nimic nu pare aşternut în grabă – dovadă acurateţea desenelor majusculelor, calitatea pergamentului (provenind din pilea a 160 de animale – viţei ori măgari), precum şi culorile măiestru alese şi executate – toate fiind opera mâinilor unui singur autor. Această realitate face imposibilă realizarea imensului volum nu într-o noapte, ci chiar şi într-o viaţă. Iar diavolul, înfăţişat pentru întâia oară într-un tom menit să stea în biblioteca unei mănăstiri, este dovada cea mai limpede asupra întrebării cine a fost autorul! Rudolph n-avea dubii în această privinţă.

- Tu chiar crezi în poveştile cu diavoli?

- Cuvântul „diavol" nu este decât o convenţie. Trebuia să poarte şi el un nume…

- El? Care „el"?

- El… El, cel numit în mod convenţional „diavol". Mai bine să ne întoarcem la adevărul legendei: dacă uriaşul manuscris există, dacă el conţine toate acele texte, desene, culori etc., toate cât nu au putut fi realizate de aceeaşi mână nu într-o singură noapte, însă nici măcar într-o singură viaţă de om, atunci unde este minciuna? A venit cineva cu o explicaţie mai „adevărată"?

Codexul Gigas l-a făcut pe Rudolph să tragă nişte concluzii mult mai importante: de numeroase ori, e adevărat, oamenii nu sunt în stare să-şi lămurească anumite lucruri, fenomene şi întâmplări. Atunci, ei născocesc explicaţii supranaturale. Bine, asta se ştie. Tocmai pentru că se întâmplă atât de des şi pentru că se ştie, tot ce este împins spre tărâmuri de necuprins cu simţurile omeneşti este catalogat drept fantezie. Şi, dacă acceptăm că, într-adevăr, majoritatea explicaţiilor de acel soi nu sunt decât dovada neputinţei, de ce să le vârâm pe toate în aceeaşi oală? De ce să negăm totul, doar pentru că majoritatea acelor explicaţii chiar sunt de negat? Rudolph vorbea rar, dar când o făcea, se înfierbânta, devenea convingător ori măcar greu de contrazis. Avea un fel propriu de bâlbâială, care nu deranja, ci chiar îi dădea un şarm special exprimării.

- Într-o casă de nebuni se află mulţi nebuni. Dar sunt nebuni toţi cei ce locuiesc acolo, numai pentru că majoritatea celor internaţi suferă de boli mintale?

Fany n-a înţeles ce a vrut să spună băiatul, însă nu l-a întrebat nimic. Ea n-a auzit pentru prima oară asemenea cugetări şi, la fel ca pentru majoritatea oamenilor, propoziţiile conţinând cuvinte sau gânduri doar pe jumătate pricepute nu făceau decât să pară indicii pentru cugetări profunde. Fany era tot mai convinsă că în Rudolph se dezvoltă o inteligenţă genială.

Ceea ce n-a împiedicat-o nici pe ea şi nici pe „Arăboaică" să se îngrijoreze pentru sănătatea tânărului, sănătate tot mai evident afectată de un regim de viaţă lipsit de aer curat, de mişcare şi de un orar normal al zilei. Al Nouăzeci şi şaptelea creştea înalt, însă era tot mai slab, pielea îi era tot mai galbenă, tuşea tot mai mult şi uneori era scuturat şi de frisoane. Motiv insuficient spre a-l face să lase măcar atunci cartea din mână. Femeile casei erau tot mai îngrijorate şi l-au convins şi pe Dandy de la Paris că era imperios necesar să se întreprindă grabnic ceva pentru sănătatea adolescentului.

---

* Fragment din romanul AGNUS DEI - ultimul din ciclul CELOR O SUTĂ - în curs de apariţie la editura *Curtea Veche*.

MICROMEDALIOANE

Florin FAIFER

SENSIBILITATE ŞI CEREBRALITATE

O înzestrare multiplă are **Vasilica Oncioaia**, absolventă a Universităţii de Arte „George Enescu" din Iaşi – actriţă, regizoare, scenaristă, prezentatoare de emisiuni pentru copii la Radio, interpretă vocală. Câteva premii au venit ca o recunoaştere a acestor calităţi. În ceasurile de inspiraţie (sau de restrişte?) scrie şi poezii. Dar nici o altă tentaţie nu întrece pasiunea pentru teatru, care i-a acaparat existenţa. Aliaj de sensibilitate şi cerebralitate, talentul ei de actriţă – manifestat şi în „teatrul mic" şi în „teatrul mare" – e susţinut, în chip fericit, de dotarea pe care Vasilica Oncioaia o are pentru muzică, înregistrările pe care le-a realizat, pe casete sau în emisiuni radiofonice, fiind un argument în acest sens.

O defineşte, în afară de această dăruire – căutarea. Aflată, dacă se poate spune, în competiţie cu sine însăşi, Vasilica Oncioaia abordează denomenul teatral şi din unghi eseistic. Impresionează la ea, cum se întâmplă în teza despre Eugène Ionesco (*Spectacolul poeziei în teatrul lui Eugène Ionesco*), voinţa de a contura un punct de vedere trecut prin filtrul gândirii proprii. Şi are într-adevăr un asemenea punct de vedere, aşa cum reiese din interviurile pe care le-a luat unor figuri importante din lumea spectacolului, din ţară şi din străinătate. Sunt, de fapt, dialoguri în care Vasilica Oncioaia nu rămâne o prezenţă discretă, ci dovedeşte că are ceva de spus.

Participarea la festivaluri (Avignon, *mon amour...*) vine să întregească imaginea unei artiste care, făcând uneori sacrificii, se zbate pentru adevărurile ei, nădăjduind că odată şi odată va găsi înţelegere şi sprijin din partea celor care vor sfârşi prin a recunoaşte şi patima şi energia ei de a-şi duce proiectele la bun sfârşit.

O PROFESIONISTĂ ÎNTR-ALE MANAGEMENTULUI

Nu e deloc un act formal, impus de rigorile unui examen, lucrarea de masterat a **Cristinei Cherţ**, *Managementul proiectului teatral*. Vădind experienţă în domeniu, disertaţia, informală şi făcută cu metodă, dezvoltă o pledoarie menită să sporească şansele de succes ale solicitantului (unul dintre partenerii negocierilor ce urmează să aibă loc) atunci când îşi propune să obţină finanţări nerambursabile pentru proiectele pe care vrea

să le implementeză.

Totul, (şi) în lumea de azi a teatrului – e premisa de la care pleacă masteranda –, se învârte în jurul banilor. Fără teancurile de bancnote, proiectele teatrale, oricât de interesante, nu se pot realiza. Degeaba îţi pui în gând să organizezi festivaluri internaţionale, să faci rost de dotări de care este absolută nevoie, să întreprinzi turnee care să ducă la un indispensabil schimb de valori. Concurenţa e acerbă şi, în hăţişul atâtor „indicatori" uneori plini de capcane, un om de teatru care şi-a asumat nişte răspunderi trebuie să aibă nu doar calităţi de animator, dar şi de bun manager. Învăţând regula jocului (pornind, de pildă, de la felul în care se scrie o cerere de finanţare), el va evita eventualele erori şi va convinge finanţatorul că e vrednic de încredere, investiţia pecuniară urmând să fie iscusit folosită. S-a produs o deschidere spre fondurile comunitare, accentuează autoarea, numai că amatorii trebuie să ştie să le obţină.

Despre toate acestea şi încă despre altele discută Cristina Cherţ, care punând capăt, din păcate, unei promiţătoare cariere de actriţă, şi-a găsit o nouă vocaţie, aceea a manageriatului, branşă unde se manifestă cu aplomb şi eficienţă. Demonstraţia ei e logică, sistematică, şi, dacă vocabula nu deranjează, constructivă. Un vademecum care e bine să fie la îndemâna celor ce, luptând cu fel de fel de dificultăţi, vizează standarde ridicate de performanţă.

Fire realistă, prevăzătoare, preţuind fapta şi mai puţin vorbele, Cristina Cherţ nu pierde nimic din vedere. Recomandări, îndemnuri, „exerciţii" pilduitoare, adrese de pe mapamond se încheagă într-o expunere care nici nu-i atât de aridă pe cât putea să fie. De menţionat că unele sugestii sunt direcţionate spre Academia ieşeană de Arte, ţinta fiind bineînţeles Departamentul de Teatru.

Lucrarea se constituie într-un binevenit „suport teoretic" (sintagmă preluată din text) pentru încercările de reformă care tind să vitalizeze aspecte ale teatrului căzute în inerţie. Profesionistă adevărată, cum este şi pe scena Naţionalului din urbe, Cristina Cherţ se arată a fi tot astfel, poate chiar cu un plus de autoritate, în aria presărată cu dificultăţi, dar oferind ispititoare oportunităţi, a managementului teatral.

UN REMARCABIL STUDIU DE POETICĂ TEATRALĂ

Un pariu îndrăzneţ este studiul de poetică teatrală al **Ioanei Petcu**, *Motivul dublului, un „semn" în metamorfoza teatrului*, studiu în care virtuţile hermeneutice oferă un spectacol analitic mănos în sugestii. Printre „semne" textuale şi „semne" scenice, exegeta detectează cu subtilitate şi cu o grăitoare coerenţă a discursului ipostaze ale *dublului* teatral, motiv care, cu spectrul lui de „elemente" (masca, oglinda, travestiul, gemenii ş.a.), o incită tot atât pe cât o inspiră. Vocaţia teoretică, vădită în limbajul ispitit de abstracţiuni, se vădeşte cu deosebire în cuprinsul teatrului absurdului, privilegiat fiind Samuel Beckett,

pentru care masteranda dispune de antene fine.

Înclinaţia spre această zonă rarefiată, de simboluri şi de varii ermetisme ce îşi aşteaptă decodarea, e oarecum surprinzătoare la Ioana Petcu, ţinând seama de sensibilitatea ei aparte, manifestată în montările pe care le-a încercat până acum. Discursul ei e mereu dens, argumentat (într-un sistem de relee), ferindu-se de ariditate prin referiri la spectacole de teatru, la filme, picturi şi alte forme de manifestare ale artei, care îi pun la încercare competenţa semiotică. Lucrarea, chiar în forma în care se înfăţişează acum, poate fi socotită o contribuţie în domeniul, nu foarte aglomerat la noi, al teoriei teatrale.

SPECTACOL DE POEZIE DIRIJAT DE...

Am văzut şi eu, invitat fiind, spectacolul de poezie *Patrulater liric*, pregătit de **Petru Ionescu**, spectacol contând ca examen la disciplina Arta actorului. Într-o discuţie pe care am avut-o după „căderea de cortină", l-am felicitat pe îndrumător pentru ideea pe care a avut-o. Cred, nu „cred", acesta e adevărul, că mulţi dintre tinerii noştri interpreţi (ba destui şi dintre cei în vârstă) nu mai ştiu să spună un vers, să ţină o cadenţă, să prindă „melodia" specială a unui text. Au probleme şi atunci când parcurg o piesă în versuri (un student, la un examen scris, se plângea că-i vine greu să citească Shakespeare, fiindcă marele Will nu s-a exprimat numai în proză). Mie îmi plac piesele în versuri (tatăl meu, Laurenţiu Faifer, a compus trei astfel de piese, apărute în volum), aşa încât felicitările pe care i le-am adresat lui Petru Ionescu erau sincere.

Problema e că aceşti tineri nu vor fi, în cariera care-i aşteaptă, (numai) nişte recitatori, ci vor juca (şi) teatru, ceea ce implică şi alte coordonate în evoluţia lor. Au învăţat, aici, să nuanţeze, să schiţeze anumite atitudini, să privească. Dar, de acum înainte, vor trebui să se exprime într-un registru care va pretinde mai mult decât calitatea de recitatori.

Lucrurile acestea, de altfel, se ştiu. Pe cei patru tineri interpreţi, Erica Moldovan, Gabriela Buduşanu, Gabriela Iacob, Vlad Baba (de ce numai ei? Ceilalţi au dat bir cu fugiţii neplăcându-le poezia?) i-am urmărit cu alte ocazii jucând roluri în diferite piese. Le cunosc potenţialul. Ca spunători de poezie, ca să revenim la spectacolul la care fac referire, sunt buni, au momente de emoţie, dar trebuie să ştie că şoapta continuă nu poate ţine publicul în priză. Poezia, dacă tot ai urcat pe scenă, o emiţi nu pentru tine, ci pentru cei din sală, care trebuie să te audă, să nu piardă nici un cuvânt, nici o intonaţie.

E nevoie de impostaţie vocală, de plămâni exersaţi, de un organ fonator care să lanseze cuvântul (sau chiar şoapta) până în ultimul rând al sălii de spectacol. Am avut şansa să urmăresc, la Naţional, astfel de actori (primul care îmi vine în minte este Costache Sava). Sunt sigur că mai sunt şi astăzi şi că alţii or să apară.

Spectacolul văzut/ auzit îl cred util pentru tinerii interesaţi. Pe care aş vrea să-i regăsesc şi în alte dimensiuni ale personalităţii lor care încă de pe acum prinde contur.

O LUCIDĂ FEBRILITATE

Lucrarea de disertaţie a lui **Octavian Jighirgiu**, asupra căreia facem aici scurtă zăbavă, confirmă nervul analitic al acestui înzestrat artist, spirit probat şi în substanţiala sa teză de doctorat, consacrată lui Matei Vişniec. Îl regăsim, în zecile de pagini, cu spiritul său căutător, cu gândirea îndrăzneaţă, atrasă de soluţiile neaşteptate. Îi auzi parcă vocea cu timbru agreabil, cu o rostire elegantă, modulând nuanţe ce produc revelaţii.

Surprinzător, studiul desfăşoară de la început o viziune amplă, aproape că nemăsurată, răsfrântă peste secole, până în Antichitatea greacă, pe firul abisalei teme a destinului implacabil, de neînfrânt. Sigur, argumentaţia ar fi putut să fie încă mai dezvoltată, dar asta numai într-un spaţiu mai puţin constrângător. Rămâne incitaţia unui punct de pornire ambiţios.

Într-un alt diapazon, reglându-şi respiraţia, Octavian Jighirgiu intră îndată, chiar cu o anume bruscheţe, într-o zonă a analizei de fineţe, abordând, într-un sondaj care pretinde un suplu exerciţiu comparatist, dramaturgia lui Gogol, aceea a lui Cehov, pentru a ajunge unde şi-a propus – piesa *Azilul de noapte* a lui Maxim Gorki. Un „text revoluţionar", abordat ca atare, cu evitabile concesii făcute tendenţiozităţilor socio-politizante de pe vremuri. Comentatorul nu se fereşte de semnele de întrebare, dimpotrivă, le caută, ceea ce duce la o privire proaspătă, cu acuităţi de percepţie, asupra unei drame în care relaţii felurite, la felurite niveluri, se întreţes, nutrind o încrengătură de înţelesuri, de simboluri, de tensiuni.

E o explorare în care intuiţia îşi are rolul ei, dar flancată de argumente deduse din lecturi care se potrivesc. O dovedeşte capitolul despre anarhie („ca act de nesupunere/ revoltă"), care însă ar fi avut nevoie de o tratare mai circumspectă, Octavian Jighirgiu acordând prea mult credit propagandiştilor acestui curent zgâlţâit de excese şi de dezechilibre. Faptul remarcabil este că el a găsit un fundament teoretic pentru montarea lui provocantă, *Squat*, din spaţiul neconvenţional oferit de Baia turcească. Cu o febrilitate lucidă, regizorul-exeget pătrunde în tainiţele scenariului (care, într-o bună măsură, îi aparţine) ce a generat acel spectacol neliniştit şi neliniştitor, împânzit de tristeţe şi încărcat de agresivităţi explodând în violenţă, spectacol ce arcuieşte punţi spre tinerii şi mai puţin tinerii zilei de astăzi, pândiţi de descumpănire, cuprinşi de disperare, loviţi uneori de un sfârşit prematur.

E nu numai o adaptare, ci şi o re-creare a unui text iradiant prin încărcătura de sugestii, decriptate de Octavian Jighirgiu cu iscusinţa unui analist, a unui interpret a cărui înzestrare ne va mai face încă surprize. Lucrarea asupra căreia am făcut comentariul este o promisiune în acest sens.

UN DOCTORAT PE TEATRU-DANS

Bogdan ULMU

Mai întîi, o să facem o constatare: patru dintre doctoranzii noștri au ales teme asemănătoare celei propusă azi, de **Ligia Grozdan**. Ceea ce înseamnă că *non-verbalul* a devenit o preocupare serioasă a oamenilor de teatru treimiiști.

Apoi, vrem să semnalăm faptul că teza doctorandei noastre depășește domeniul anunțat în titlul ei; fiindcă în lucrare nu găsim doar referiri de ordin pedagogic, ci și trimiteri la artele spectacolului, precum și portrete ale unor importanți coregrafi sau autori de poetici teatrale.

În fine, teza are avantajul de-a fi *interdisciplinară*, într-o conexiune mai rar întîlnită în lucrările de gen: ea face incursiuni în teatru, în dans, dar și-n gimnastică ritmică, autoarea avînd privilegiul ca, în timp, să fi trecut prin furcile caudine ale celor trei specialități conexe.

Vrem să mai amintim că de-a lungul drumului spre această ultimă etapă s-au auzit voci, în timpul prezentării referatelor, care considerau că *teatrul-dans* (sintagmă tutelară a lucrării) ar putea fi un uzurpator al cuvîntului.

Ne-a pus pe gînduri remarca. Am meditat îndelung asupra ei. Ce putem spune? Am trecut, în îndelungata noastră carieră de practician, prin cel puțin douăzeci de spectacole de teatru (cu) dans. Și am constatat că dansul, inserat în spectacolul de teatru tradițional, *ajută* cuvîntul: dacă știi să-l limitezi pînă la granița în care verbul are iarăși nevoie de putere. Și dacă proporționezi cu tact.

Pe de altă parte, după cum reiese și din teză, *teatrul-dans* nu este posibil oriunde și oricînd, pe orice text și în orice stil. Sunt piese care refuză dansul; e greu să dansezi în *Cidul* lui Corneille, ori pe texte de Strindberg, Caragiale, Sartre, ori Camil Petrescu.

Teza împletește studiul diferitelor curente artistice care au acces la *non-verbal*, cu studiul practic al doctorandei, cu trecerile ei prin lumile îngemănate ale gimnasticii sportive și artistice, teatrului, coregrafiei și pedagogiei.

În *cuvîntul înainte*, Ligia Grozdan semnalează un paradox: „Dacă am judeca după numărul extrem de redus al cărților apărute în ultimele două decenii, care se ocupă de stilistica baletului și a dansului contemporan, ca și de predarea acestora în școlile și academiile de coregrafie, am putea trage concluzia eronată că dansul și baletul românesc contemporan se află într-o stare precară cînd, de fapt, fenomenul artei dansului cunoaște în prezent o efervescență fără egal". Opinie justă, deoarece spectacolele de balet modern, precum și cele de *teatru dans*, sunt într-un teribil reviriment, și-n România.

Am da cîteva exemple recente: cele semnate de Gigi Căciuleanu, Răzvan Mazilu,

Vava Ştefănescu, Florin Fieroiu ş.a. Ar trebui, poate, să adaugăm şi cele două montări recente de la Opera din Iaşi (*Indiile galante* şi *Troienele*), realizate de Andrei Şerban; montări de referinţă, spectacole-etalon ale *teatrului cu muzică şi dans* contemporan.

Tot aici, doctoranda comentează un op cvasi/necunoscut (din cauza păguboasei circulaţii a tipăriturilor în ultimele două decenii), apropiat temei cercetării ei: *Rolul dansului în universul ficţiunilor scenice* de profesorul Szöke István de la Tîrgu Mureş.

Partea întîi a tezei – *Despre dans şi corporalitate* – este dedicată mai multor subiecte, dintre care reţinem: *Teatrul ritualic, Teatrul-dans, Pina Bausch, „Sculptura" vie, Animaţia lui Philippe Genty.* Vorbind despre *teatrul-dans*, în capitolul dedicat Pinei Bausch, Ligia Grozdan propune o definiţie laconică şi exactă a sintagmei: „Aici, dansul preia influenţe de pantomimă, arte marţiale, gimnastică, ritualuri şi tot aici dansul se întoarce spre expresivitate, spre stilizare, *spre măiestrie, pur şi simplu*".

Partea a doua a lucrării începe cu o observaţie culpabilizantă, pentru noi, cei care trebăluim, de decenii, prin lumea spectacolului contemporan: dacă pedagogia teatrală nu s-a arătat interesată de cîştigurile experimentale ale pedagogiei dansului sportiv, aceasta din urmă a profitat de cunoştinţele metodicii aplicate a artei actorului. E un semnal de alarmă. Şi nu-i timpul pierdut, aş zice...

Partea a treia intră în probleme de didactică. Autoarea începe cu rememorarea celor de la care a învăţat – profesoara Vera Proca Ciortea, formată şi ea la şcoala berlineză a lui Mary Wigman. Tot aici, Ligia Grozdan vine cu precizări importante, în prelungirea ideilor lui Meyerhold: „dansul interesează pedagogia teatrală ca *dans pentru teatru* şi mai puţin ca *dans în teatru*, celebrul exemplu al personajului ibsenian Nora fiind edificator în acest sens".

În fine, lucrul cu studenţii parcurge multe etape, descrise amănunţit în teză, cu trimiteri repetate la mari nume ale domeniului; o metodă originală, *Metoda ritm/dans*, e folosită de profesoară pentru modelarea prin dans a simţului ritmic al cursanţilor şi pentru obţinerea unor evidente progrese în abordarea oricărui stil de dans. La *tango*, spre exemplu, este relatat, în episoade captivante chiar, lucrul cu studenţii şi actorii în cadrul realizării a două spectacole ieşene: *Concert pentru pian şi alcov* şi *Tango în fum de ţigare* (ambele din 2010). Mărturisirile din timpul repetiţiilor, precum şi cronicile inserate în teză, ne întăresc convingerea că dansul poate pune-n valoare cuvîntul, şi nu-l marginalizează: atunci cînd, repet, este gîndit în prelungirea replicilor.

Ultima parte a tezei este dedicată unui gen de spectacol mai rar pe afişele teatrelor, şi doctoranda a dovedit inspiraţie teoretizîndu-l şi practicîndu-l apoi la ore: *teatrul de balet cu păpuşi/marionete.* Păpuşarul are deci sarcina, nu simplă, a *dublei* coregrafii.

Iconografia lucrării este bogată şi elocventă, îmbinînd fotografiile unor personalităţi şi spectacole celebre, cu poze din arhiva personală – manifestări sportive prestigioase, cursuri cu studenţii, secvenţe din spectacole de *teatru* (cu) *dans*.

Bibliografia este atent aleasă, alăturînd texte celebre şi lucrări cvasi/necunoscute, adecvate subiectului.

Mitofilia Ioanei Petcu

Călin CIOBOTARI

S-ar putea crede despre volumul Ioanei Petcu, *Urmaşii lui Thespis. Identitate şi alteritate în tragedia greacă (*Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, 2012), că ar fi un (alt) studiu vast despre arta actorului. Asta dacă este să ţinem cont de Thespis şi despre ce se spune că ar fi fost: părintele simbolic al actorilor de pretutindeni, primul interpret al unui personaj pe o scenă, primul cântăreţ de ditirambi şi aşa mai departe. Dar nu, nu este o carte închinată actorilor, pentru că metafora lui Thespis este asumată de Ioana Petcu într-un sens mult mai larg, ca semn al începutului teatral în general. Ca o paranteză, la Iaşi apelul metaforic la Thespis l-a mai făcut criticul de teatru Ştefan Oprea, al cărui volum, frecvent citat, poartă numele *Căruţa lui Thespis* (Editura Opera Magna, Iaşi, 2005).

Revenind la studiul Ioanei Petcu, avem de-a face cu o carte scrisă din „nevoia personală de a înţelege şi de a ne explica nu doar începuturile scenei lumii, ci şi devenirea acesteia". Altfel spus, autoarea face parte dintre acei teoreticieni pentru care recursul la origine, la punctul zero al unei evoluţii, este obligatoriu.Nu este vorba despre a urmări o cauzalitate mecanică, în care identifici cauza şi poţi vorbi liniştit, toată viaţa, despre efect. Ar fi prea simplu să fie aşa! Iar simplismul nu o caracterizează sub nicio formă pe Ioana Petcu. Comunicarea între trecutul şi prezentul teatral nu apare asemenea unei axe lineare pe care circulă sensuri şi semnificaţii, într-un du-te vino accesibil oricui, ci, într-o foarte expresivă comparaţie, mai degrabă sub forma unei răspântii unde personajele antice se întâlnesc şi, totodată, unde îşi aţintesc privirea asupra omului modern, „creat de ei, creat din ei". Ioana Petcu însăşi a ajuns la *răspântia* despre care vorbeşte şi s-a simţit fixată, preţ de o interminabilă clipă, de o privire încărcată de stranietate... Şi, totuşi, o privire atât de familiară...

Într-adevăr, pentru orice lector fidel al anticilor, o sesizare se impune cu evidenţă: observarea unui difuz sentiment de familiaritate ce nu provine din omniscienţa unor poveşti ce ne sunt livrate, sub diferite forme, încă din copilărie, ci dintr-o foarte subtilă regăsire a noastră în atmosfera, personajele, faptele vechilor tragedii greceşti. Concret, niciodată epuizatul interes pentru operele antice se originează tocmai în acele *universalii* (în terminologie de factură aristotelică), date comune ale tuturor epocilor, constante ale devenirii umane ce conţin în ele însele ADN-ul spiritual pentru ceea ce suntem. A investiga aceste *universalii* înseamnă, de fapt, a adresa întrebări directe *fiinţei*, în sensul în care vorbeşte despre fiinţă şi întrebarea către ea Heidegger. Iar a zăbovi în preajma *universaliilor* nu înseamnă altceva decât a zăbovi în imediata vecinătate a ceea ce este esenţial. Este o „preajmă" periculoasă, riscantă pentru cei slabi de îngerul metodei. Căci ce altceva decât un înger păzitor este, pentru cercetător, metoda?!

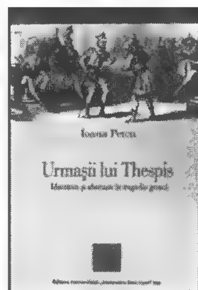
Marele avantaj al Ioanei Petcu la acest capitol al metodei este, desigur, dubla ei formare: filolog şi teatrolog. O voce dublă, armonios antrenată, ce semnifică, din punctul meu de vedere, o condiţie ideală pentru confruntarea cu anticii şi cu operele lor. După o

analiză extrem de lucidă a conceptelor de mit şi arhetip, cu popasuri prin comentariile cele mai avizate ale domeniului şi cu decuparea unor sensuri avantajoase propriului ei demers, Ioana Petcu se opreşte asupra aşa-numiţilor *topoi*, „figuri retorice, stocate în mintea umană, acolo unde se *depozitează* ideile [...] pot fi reactivaţi de fiecare dată atunci când sunt sesizaţi fie în text, fie în oricare alt loc (discurs verbal, semne vizuale concretizate în imagini)". Aşa se face că mare parte din *Urmaşii lui Thespis* este o încântătoare inventariere a unor astfel de *topoi* antici care, odată întâlniţi de creatorul modern, declanşează la nivelul acestuia atitudini ce îl plasează în proximitatea creatorului antic. Toposul ochiului (Ion, Oedip rege, Electra), toposul nebuniei (Bacantele, Ajax, Hipolite), toposul efemerului, toposul călătoriei, toposul singurătăţii – sunt doar câteva exemple din amplele şi mereu surprinzătoarele investigaţii hermeneutice ale Ioanei Petcu.

Impresionant este aparatul critic pe care tânăra cercetătoare îl are mereu la îndemână. Şi nu doar la bibliografie ne referim aici, ci şi la remarcabile trimiteri spectacologice. Cum spuneam, în textele Ioanei Petcu filologul îl strigă mereu pe omul de teatru, iar omul de teatru răspunde, fără ezitare, acestui strigăt. Scriitură foarte puternică, o vigoare hermeneutică remarcabilă, siguranţă şi dezinvoltură în analize comparative, coerenţă şi concizie – iată atuurile *mitofilei* Ioana Petcu (termenul-epitet îi aparţine lui Florin Faifer, cel ce semnează prefaţa cărţii de faţă).

Ioana Petcu şi-a impus, prin *Urmaşii lui Thespis,* o ameţitoare înălţime a ştachetei. Şi-a ars toate corăbiile către un tip de discurs mediu, comfortabil şi călduţ, iar, acum, nu-i rămâne decât aerul acesta rarefiat al elitei. Cred în Ioana Petcu la fel de intens cum vechii greci credeau în zei şi aştept de la ea cam tot atât de mult pe cât aşteptau muritorii de la cei veşnici.

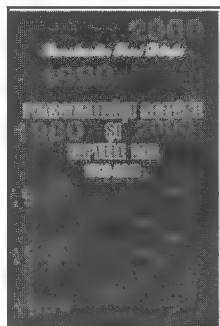
EX LIBRIS

Ioana PETCU
Urmaşii lui Thespis.
Identitate şi alteritate în tragedia greacă
Prefaţă de **Florin Faifer**
Iaşi, Editura *Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"*, 2012

Stelian BABOI
Opere. Schiţe şi nuvele
Iaşi, *Tipo Moldova*, 2013

Constantin Toni DÂRŢU
Personalităţi române şi faptele lor
1950-2010
Iaşi, *Studis*, 2013

CEI TREI... AGAFIȚEI

Valentin CIUCĂ

În lumea zugravilor de subţire, a pictorilor altfel spus, circulă formula că într-o familie şi un artist este prea mult... Avem a face, desigur, cu o autoironie, mai ales că în istoria artei se cunosc cazuri când arta picturii este practicată de succesive generaţii, fiecare dintre ele având propria sa viziune şi performanţe pe măsură. Genetica ne arată că talentul antecesorilor se transmite în variate proporţii şi că doar prin efortul propriu se poate ajunge la notorietate. În fond, fiecare creator vrea să fie original şi diferit faţă de înaintaşi, cu motivaţia ideală a unei stilistici proprii şi a unei viziuni individualizante.

Ideea Gabrielei Agafiţei de a organiza o expoziţie unde să fie laolaltă cu tatăl său, Costache Agafiţei, şi cu fratele stabilit de ani buni în spaţiul cultural francez, a interesat publicul ieşean, complementarităţile stilistice configurând inechivoc personalitatea fiecăruia. Spectacolul vizual de la Galeriile Municipale din Centrul Civic a fost urmărit şi apreciat de un public numeros şi interesat de artele frumoase, asocierea celor trei Agafiţei, asigurând o diversitatea stilistică convingătoare şi profesionistă. Regretatul Costache Agafiţei, un reputat artist şi profesor, cel care în timpul celui de al doilea război mondial a avut responsabilitatea ocrotirii patrimoniului artistic de la Palatul Culturii, plecând într-un fel de bejenie cu destinaţie necunoscută şi imprevizibilă a dovedit un ataşament total faţă de ocrotirea valorilor artistice de patrimoniu. Numai acest fapt este de natură să genereze respect pentru eroismul său cultural, lucrările de patrimoniu naţional revenind aproape intact la locul lor dintotdeauna.

Cât priveşte arta Maestrului Agafiţei trebuie spus că aceasta s-a structurat în spiritul artelor din Moldova, de unde o notă lirică nu putea lipsi. Imaginile sale din Iaşii interbelici, scenele de iarmaroc sau imaginea vechilor şi pitoreştilor cartiere au configurat o atmosferă tihnită, poetică aproape, unde spiritul locului asigură o amprentă individuală. Peisajistul interesat de vedutte, a surprins scene din tot spaţiul Moldovei cu tandreţea unui privitor deschis către orizontul miracolului. Tuşa, atent studiată, nu a exclus niciodată reacţia spontană, tablourile sale generând cordiale afinităţi între privitor şi opera de artă. Unele scene sunt, deseori, memorabile. Mă gândesc, în primul rând, la *Autoportretul* pictorului, privind pe fereastră, cu aerul său de senior al breslei, unde se profilează câteva monumente de arhitectură ieşeană. În ceea ce mă priveşte, *Portretul* de tinereţe al soţiei artistului este o veritabilă capodoperă, prin iubirea ce se află dincolo de imaginea propriu zisă. Am identificat aici un subtil poem de dragoste, un mod de a mulţumi celei care i-a făcut darul celor doi copii.

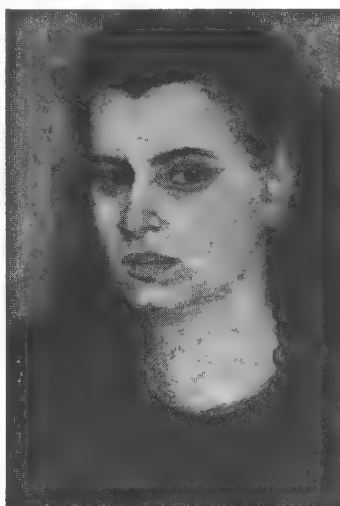
Costache Agafiţei, prin ansamblul operei, a convins de timpuriu iubitorii de artă ieşeni, în casele acestora aflându-se, deseori, compoziţii exponenţiale pentru palmaresul artistului.

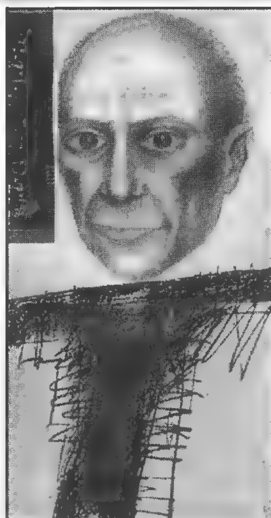
În ceea ce o priveşte pe Gabriela Agafiţei, semnele unei modernităţi inevitabile i-au prilejuit accesul la o viziune proprie, originală şi convingătoare pentru împlinirea unui talent

transmis genetic, dar consistent prin cercetări stilistice personale, convingătoare şi, deseori, memorabile. În ciclul consacrat evocării lui Picasso, fantezia debordantă, stilistica imaginii, cromatismul i-au permis să fie originală şi diferită de amprenta paternă. Structurile ei plastice au geometrismul rigorii şi subtilitatea feminină a unui colorist cu acces la inefabile nuanţe. A fi diferită de nota generală a familiei a fost o strategie câştigătoare, artista detaşându-se de posibile alte modele. Grafica ei are potenţialul unui inspirat şi rigoarea unui geometru care visează la dantelăriile imaginare ale liniei şi ale culorii transparente în sensul accesului la spiritul creator.

Pentru cel de al treilea membru al trioului, Miron Agafiţei, fixarea definitivă în orizontul cultural francez, locuind undeva în preajma Parisului, constituie impunerea prin propria voinţă a unui reper axiologic cât mai înalt, arta sa ţintind către idealul de a face artă franceză cu mijloacele expresive ale unei conceptualizări plurivoce, unde sugestia esenţialului elimină artificiile stilistice în favoarea unei originalităţi prin care simbolul, metafora subtilă, ermetică uneori, are valoarea unui discurs îndrăgostit de esenţe.

În ansamblu, *Expoziţia grupului celor trei*, a încântat un public selectiv, disponibil în a accepta soluţiile prin care modernitatea se completează convingător cu palpitul cromatic autentic al celui care era capabil să picteze cu har o uliţă anonimă sau un palat de domnitor…

Costache AGAFIŢEI
Portretul soţiei
(pictură în ulei)

Gabriela AGAFIŢEI
Din ciclul „Picasso“
(grafică)

Miron AGAFIŢEI
Portret
(pictură în ulei)

DUMITRU VACARIU

Vasilian DOBOŞ

Este născut la Pipirig. Îl leagă de Ion Creangă nu numai acest spaţiu mirific, ci şi sfătoşenia, una plăcut muzicală, cu umor literar. Dacă este născut în 1931, are ceva ani de viaţă, dar şase ani au fost ai întunericului, ai unei nedreptăţi crunte, când un poem, cu dragoste închinat Domnitorului Ştefan cel Mare şi Sfânt, la 500 de ani, dezlănţuie mitocănia sistemului. Au fost detenţiaţi alături de el, Alexandru Zub, Aurelian I. Popescu şi Mihai Brudiu. Poemul era *Moldova Însângerată* (sau *Chemare*), scris în primăvara lui 1956 („Îţi pradă Ştefane, şi roua din flori/ Şi-a cerului faţă ţi-o pradă de stele"). După ce activează la Centrul de librării, începând din anul 1971, conduce Muzeul Literaturii Române Iaşi. Pe lângă celelalte frumuseţi umane ale lui, mi-a rămas în memorie demnitatea sa, deosebita amiciţie şi plină de hârjoană literară cu Constantin-Liviu Rusu. Scrie... şi scrie fermecător. Ia premii cu piesa pentru copii *Bing-Bang-Bing,* piesă care a avut un turneu amplu: Pachistan, Iordania, India, Franţa, Germania. Scrie... şi scrie povestiri, versuri, romane. Debutul editorial a fost în 1979, cu volumul *Dincolo de poveste*. Urmează multe cărţi. Pe un raft văd *Poteci fără întoarcere, Comoara, Bârzăunul şi restul lumii*, volume scrise în dictatură (palierul anilor '80). Pe raftul libertăţii, '90, văd *Aventură dincolo de timp, Ochii viperei, Planeta lui Orim, Psalmii fiului rătăcitor...* Văd articole în revistele *Cronica*, *Manuscriptum*, *Dacia literară*, *Ateneu, Timpul*. Şi mai văd, iarăşi, şase nori negri-negri în sufletul său, care nu se mai împrăştie. Nu, aceşti nori, nu.

Dumitru Vacariu
la Muzeul „Vasile Pogor"
Iaşi, februarie 1990
Foto: **Constantin-Liviu Rusu**

„Mai înghețat decât gerul“
Sunete și sonorități ale vorbirii la Marin Preda

Stelian DUMISTRĂCEL

Amintindu-ne, la fiecare început de august, de un mare scriitor, despre care Nichita Stănescu, în 1973, nota „îmi pare că greul cuvântului lui Marin Preda este greul pământului”, am luat romanul *Moromeţii* drept spaţiu pragmatico-discursiv de referinţă pentru compararea resurselor generale de care dispune limba pentru a caracteriza tonalităţile vorbirii, *paraverbalul*, cu efectele căutărilor şi cu reuşitele, în aceeaşi direcţie, ale prozatorului teleormănean.

Căci acesta, iniţiindu-se în misterele literaturii, mărturisea, în *Viaţa ca o pradă*, că „singurul lucru care mă făcea să rămân mut de fascinaţie era cuvântul rostit de oameni” – un motiv de a confrunta provocarea cu epitetele calificând vorbirea personajelor sale.

În funcţie de fire, de interlocutor, de statutul sociocultural şi de momentul psihologic al situaţiei de comunicare, acestea pot numai *şopti* (Ilie Moromete, Nilă, dar, uneori, „cu o blândeţe ameninţătoare” – primul, sau „gros şi ameninţător” – Paraschiv), sau *murmura* („căzând pe gânduri”, eventual „speriat” – Ilie; „uimită” – Catrina; „cu glas liniştit” – Birică).

Numeroase sinonime se adună în aceeaşi zonă, a manifestării reţinute, a tonalităţii minore: abia *gângăveşte* neajutoratul Nilă, sau Niculaie (protestând); dar acesta şi *îngână* (cu glas „îndurerat”), trăsătură articulatorie atribuită şi altor personaje. De exemplu, chiar lui Ilie Moromete, când caută să-i distragă atenţia agentului fiscal („Mai dă-mi, mă, o ţigare!”), când îşi povăţuieşte fiii (fără mare nădejde că va fi ascultat), sau când meditează cu glas tare la ce câştig s-ar putea aştepta de pe urma oilor („păi îmi dă el patru mii de lei?”), ba chiar atunci când, dormind spate în spate pe prispă, vrea să-l potolească pe un Niculaie neliniştit de soarta ce-l aşteaptă (când tonul se schimbă, el îngânând „răguşit şi furios”).

Absenţa apetitului şi a performanţei elocuţionale, dar şi neîncrederea într-o eventuală replică este atribuită prin verbele a *bolborosi* (Tudor Bălosu, fierarul Iocan, Catrina, mustrătoare la adresa soţului), a *bombăni* (nedumerit” sau „furios” – Nilă), a *îngăima* („moale, lipsit de chef” – Paraschiv) sau a *mormăi* (acelaşi „cu buzele lui împletite” şi „ca un urs”; Achim: „dispreţuitor”, Nilă: „nepăsător”; Mo-

romete: „sâcâit”).

Obida, neputinţa şi furia aduc sonorităţi aparte, prin valenţele onomatopeice ale verbelor a *mârâi* (caracterizând „disputa” dintre Anghelina şi bărbatul ei) şi a *scrâşni*, urmărind fie lehamitea lui Niculaie de a mânca brânză (doar ca răsplată pentru că paşte oile, ocupaţie domestică estivală ce-l ameninţă cu repetenţia, la şcoală), fie năduful lui Vatică, pe când loveşte un cal (subliniindu-şi cuvintele de neîncredere faţă de promisiunea lui taică-său că va avea grijă să nu-l mai poarte în zdrenţe), dar, mai ales, autoritatea momentană asumată de Achim într-o situaţie sau alta, respectiv punând în valoare postura de comandant de companie a învăţătorului Toderici, muştruluindu-i pe „premilitari”.

Nu lipseşte nici transferul dinspre manifestările sonore ale lumii animalelor: „smuls din odihna adâncă în care zăcea”, Nilă „*mugeşte* chinuit”; Niculaie, când mai vrea lapte, „miorlăie”, iar Ilinca „se miorlăie”, invocând sprijinul patern într-o împrejurare când fratele mai mic se obrăzniceşte faţă de ea.

Deosebit de bogată şi de nuanţată se dovedeşte gama sunetelor şi a sonorităţilor surprinzând tonalitatea, amplitudinea dar, în special, conotaţia *glasului*: de la cele ce concură la şarjarea comportamentelor prea puţin comunicative prezentate anterior („răguşit”, „gros”, „aprins”, „ascuţit”, „înţepat”, „sumbru”, „rece”, „tăios”, „mai îngheţat decât gerul”, „îndesat şi ameninţător”, „turbure”, „înspăimântat”), la caracterizările ce umanizează: „schimbat”, „şoptit”, „scăzut”, „liniştit şi încet”, „copilăros”, „lung” (care jeleşte), „odihnitor”, „încrezător”, „obişnuit, nici supărat, nici vesel”, „moale, parcă vinovat”, „legănat şi domol, de munteancă” (iată şi variabila *diatopică*!) etc.

Neobişnuitul, surprins prin determinări a căror noimă rămâne să fie descifrată contextual de cititor („cu totul deosebit”, „ciudat”, „tainic”), apare însă frecvent analizat cu rafinament de autor: glasul liniştit al lui Ilie Moromete poate suna şi „cu fire de ameninţare” (şi poate „înfiora”); Paraschiv pote vorbi şi „miorlăit” când încearcă să imite „glasul făţarnic al fratelui său mai mic”; glasul ciudat al lui Achim ascunde „ceva tainic şi cumplit”.

Vibrarea coardelor vocale şi rezonanţa canalului fonator pot transmite multe: răspunzându-i lui Niculaie, Catrina Moromete are un glas „îndepărtat şi îmbulzit de alte gânduri”; urmărind să fie cooperant, Achim îşi potriveşte glasul după al mamei, „adică cinstit şi înţelegător”; unsă la inimă de neplăcerile pe care le-a provocat familiei Moromete, intriganta Guica vorbeşte cu glasul „înecat de curiozitate şi plăcere” („şi el ce zicea?!... Alea ce zicea, puturoasele-alea? Mă-sa, mă-sa ce zicea?”).

Apoi, vocea are uneori o „blânde-ţe suspectă”, poate fi plină „de mirare şi spaimă”, din ea pot „răzbate câteva urme de interes”, „necazul şi durerea” sau satisfacţia fudulă: „un glas din care se vedea că îi făcea mare plăcere că nu *obişnuieşte*” – Victor Bălosu, care nu bea ţuică de dimineaţă.

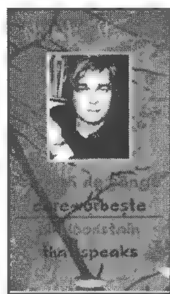
Ca de obicei, performerul este Moromete; mirosind obedienţa contextuală a semnatarului unui articol de ziar pe care-l citeşte în vestita poiană lui Iocan, el poate să-l ironizeze implicit, doar „rotunjind mieros" anumite cuvinte.

La un scriitor considerat, simplist, „un realist dur", surprinderea subtilă a brutalităţii şi dezagreabilului, dar şi a notelor reticenţei şi ale duioşiei, se dovedeşte încă un efect, în planul artei, al sintezei pe care o constituie opera lui Preda între opţiunile „pătimaşilor ideologi" rurali (de tip Rebreanu) şi resursele pitoreştilor scriitori de umor (şi umoare) balcanic(ă). Iar „inventarul" este comparabil cu bogatele florilegii de sub cuvintele-titlu *glas* şi, respectiv, *voce*, din tezaurul Academiei (DA şi DLR), cuprinzând citate din limbaje funcţionale diverse ale limbii române.

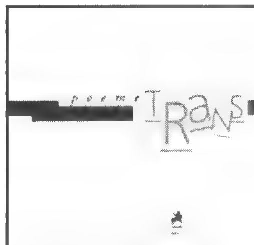
Rafinamentul în denumirea actului vorbirii sau articulării sonurilor şi acuitatea perceperii polifoniei glasului fac din autorul *Moromeţilor* un artist a cărui proză ne evocă rezonanţe concurând muzica: chiar numai caracterizările selectate în rândurile de mai sus ne pot trimite la îndrăzneli ale lui Francis Poulenc din *La Voix humaine.*

La 5 august 1926, în Siliştea – Gumeşti, din judeţul Teleorman, se năştea Marin Preda.

EX LIBRIS

Nichita STĂNESCU
O pată de sânge care vorbeşte /
A bloodstain that speaks.
Traducere de **Mike Frölich.**
Prefaţă de **Liliana Ursu.**
Antologie alcătuită de **Dionisie Duma**
Galaţi, *Pax Aura Mundi*, 2013

Magda CÂRNECI
Poeme TRANS
Bucureşti, *Tracus Arte*, 2012

Iulian FILIP
Vorbitul de bine la românii basarabeni
Îngândurări iuliene
Chişinău, *Simbol-N.P.*, 2013

BIBLIOFIL

CÂTEVA RÂNDURI-GÂNDURI LA SĂRBĂTORIREA UNUI MARE CRITIC ROMÂN: EUGEN SIMION

Daniel CORBU

S-a împământenit în lume ideea că e hazardant ca poeţii, prozatorii, dramaturgii să scrie despre criticii şi istoricii literari. Ideea a fost contrazisă în mai multe rânduri. La noi de Arghezi, când a scris un fulminant articol la sărbătorirea lui Eugen Lovinescu. Aştern şi eu câteva cuvinte de dragoste pentru marele critic român Eugen Simion, care în anii '80 mi-a fost şi profesor la Facultatea de litere din Bucureşti. Şi, prin cărţile sale, mi-a rămas profesor până acum.

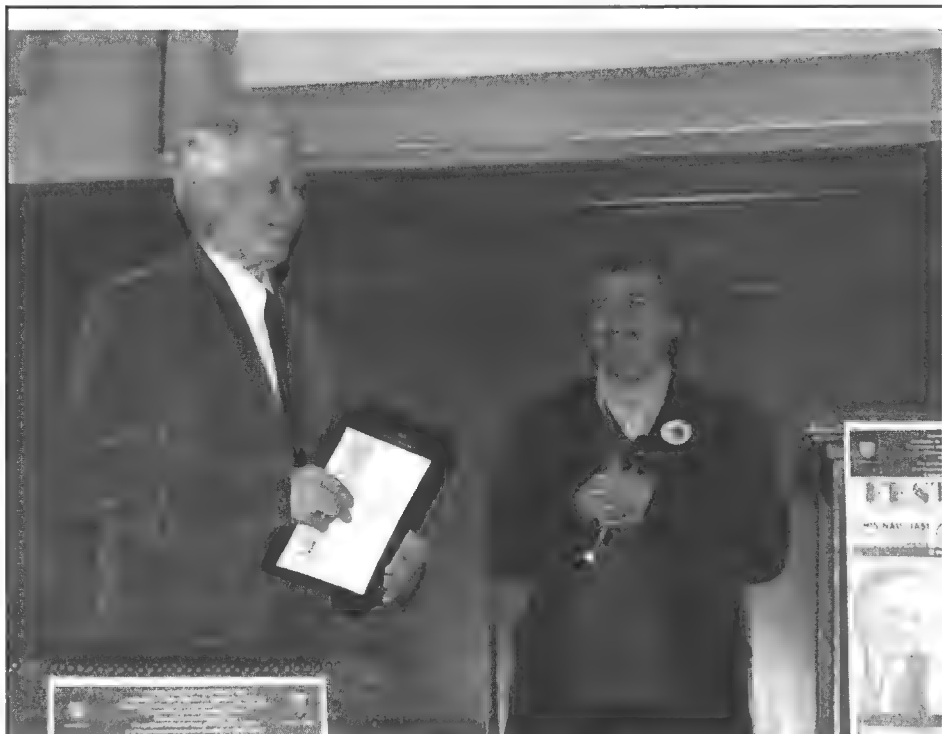
Ceea ce trebuie să spun de la început este că Eugen Simion nu e hăruit doar cu autentică vocaţie, ci că e un literat cu destin. Coleg de clasă cu Nichita Stănescu la Liceul din Ploieşti, coleg de facultate bucureşteană cu mulţi poeţi şi prozatori „şaizecişti", el avea să devină criticul recunoscut al generaţiei sale literare. Şi nu numai! Studiile sale critice din *Scriitori români de azi* (peste 200 de portrete critice, 4 volume, 2400 pagini) deveneau imediat bibliografie. Studiile despre Eugen Lovinescu („scepticul mântuit"), despre Mircea Eliade, Eugen Ionescu, G. Călinescu, Marin Preda sau Nichita Stănescu au devenit de absolută referinţă.

Fineţea stilului, farmecul textelor, spectacolul tonic al referinţelor, soliditatea ideilor, care dau alura unei impecabile autorităţi, ne îndeamnă să cităm un fragment dintr-o mărturisire a Domniei Sale: „Am visat de tânăr să fiu citit, nu numai pentru adevărul textelor mele, dar şi pentru frumuseţea lor. Ca o proză superioară de idei. Nu ştiu dacă am reuşit sau dacă voi reuşi. Sigur este că nu mi-am pierdut speranţa... Spectacolul continuă, cu graţia lui Dumnezeu..." Într-adevăr, spectacolul a continuat fără întreruperi. Eugen Simion este cel care a provocat la noi discuţiile, deseori polemice, despre avatariile biograficului în literatură, despre jurnal, prin cărţile sale: *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian* (1977), *Întoarcerea autorului* (1981), *Sfidarea retoricii. Jurnal german* (1985), *Ficţiunea jurnalului intim* (trei volume, 2001), *Genurile biograficului* (2002), *Tânărul Eugen Ionescu* (2009).

Buffon nu poate fi contrazis: stilul e omul. Criticul şi istoricul literar Eugen Simion a impus un stil. Pornind de la Sartre, Domnia Sa are credinţa că „pentru a-ţi impune ideile, trebuie să le pui într-o poveste. Aşa trebuie să procedeze şi criticul literar". Înțele-

gând astfel că povestea e umbra oricărui gen literar (şi al criticii!) a impus în critica ultimei jumătăţi de secol un cuceritor, inconfundabil stil. Îmi amintesc, student fiind, cât de nerăbdători îl aşteptam pe conferenţiarul Eugen Simion la curs, în Amfiteatrul „Odobescu" al Universităţii bucureştene. Era după stadiul Domniei Sale de trei ani la Université Sorbonne şi după bursa de studii din Germania. Era ca un zeu tânăr. Ne vorbea două ore uitându-se din când în când pe o foiţă cât un bilet de tramvai sau arătându-ne câte o ediţie princeps de Bachelard, Rolland Bartes sau Georges Poulet. Îmi amintesc că n-am lipsit la nici un curs al magneticului meu profesor.

După 1990, preşedinte al Academiei Române, Director al Institutului Filologic „G. Călinescu", coordonator al *Dicţionarului general al literaturii române* (şapte volume) şi al seriei *Opere fundamentale* (Eminescu, Blaga, Barbu, Goga, Arghezi, Cioran etc.), într-un timp al postmodernismului în care critica e înlocuită cu comentariul comercial, Eugen Simion a rămas un reper prin fidelitatea faţă de valorile româneşti şi un promotor al ideii că numai prin cultură un popor ca al nostru poate avea identitate şi poate fi cunoscut în lume. Acum, la împlinirea a optzeci de ani, să-l felicităm din tot sufletul pe marele Senior al criticii româneşti!

Eugen SIMION şi **Daniel CORBU**
Festivalul „Grigore Vieru" (ed. a III-a), Iaşi, 2011
Foto: **Ionică Moldovan**

PROFESORUL DUMITRU NĂSTASE: UN GÂND PIOS ŞI DEFERENT

Alexandru ZUB

Lumea academică a fost silită să suporte, în ultimii ani, dispariţia multor slujitori de marcă ai istoriografiei, într-un timp ce ar fi avut atâta nevoie de energia, talentul şi devoţiunea lor profesională. Cornelia Bodea, Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, P.Ş. Năsturel, Dumitru Năstase, M. Petrescu-Dîmboviţa îmi vin acum în minte, ultimii doi fiind şi cei mai de curând adăugaţi *ad patres*. Chiar dacă i-a pierdut în virtutea unei legi a firii, Clio se poate socoti neconsolată, deoarece înlocuitori *ejusdem* nu se prea află în spaţiul nostru etnocultural, aşa de tulbure încă şi atât de puţin favorizat de istorie. Pe profesorul M. Petrescu-Dîmboviţa, „decan" de vârstă al arheologiei şi preistoriei carpato-danubiene, tocmai l-am condus pe ultimul drum, la *Eternitatea* ieşeană. Aproape sincron, ne-a sosit, de la Atena, vestea expierii altui eminent cercetător, Dumitru Năstase, medievist şi istoric al artelor, expatriat demult, însă rămas fidel idealului său de restituţie istoriografică.

Istoricul **Dumitru Năstase**
la Simpozionul „Ştefan cel Mare şi Sfânt. Atlet al credinţei creştine"
Mănăstirea Putna, 18-25 aprilie 2004
Foto: Pr. **Victor Bortaş**

De îndată ce a fost posibil, după schim-barea de regim, D. Năstase a revenit în ţară, mai insistent la Iaşi, unde mai avea rude apropiate şi a găsit un mediu stimulativ pentru ideile sale de revalorizare a trecutului istoric. Am avut bucuria de a-l primi la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol", unde a prezentat comunicări demne de tot interesul, fiind cooptat şi membru de onoare al aces-

tuia, la 9 iulie 1993. Simbolistica puterii în evul mediu românesc, în relaţie cu moştenirea bizantină, l-a preocupat cel mai mult, ajungând să devină o temă prioritară în medievistica noastră, după cum a sesizat deja un alt istoric afin, profesorul Ştefan S. Gorovei, care a ţinut să consemneze, după trei lustri, acel moment de graţie[1]. Între timp, echipa a inclus şi alţi specialişti, cu rezultate notabile şi extensii tematice nu mai puţin semnificative. Accentul pe „gândirea logică şi construcţia argumentativă" se cuvine a fi subliniat ca un câştig notabil[2].

Sensul prezenţei sale în mediul academic „postdecembrist" l-a definit singur în *Cartea de onoare* a Institutului (p. 107, octombrie 1992), într-o formă ce se cuvine a fi reţinută: „Mă simt într-adevăr acasă printre colegii de la «Xenopol», după un sfert de veac de absenţă din oraşul copilăriei şi adolescenţei mele. Le mulţumesc cu emoţie pentru prilejul pe care mi l-au oferit să vorbesc în faţa lor şi pentru interesul pe care l-au arătat celor spuse de mine. Şi văd aici începutul unei colaborări pe care o doresc lungă şi roditoare".

S-au scurs de atunci patru lustri, timp în care Profesorul Năstase a conlucrat în fel şi chip cu istorici ieşeni, în urbea natală sau în altă parte, lăsând urme ce vor fi, să sperăm, puse în lumină de cei în măsură să o facă. Menţionez aici numai faptul că, din capul locului, el a schiţat în chiar revista Institutului un autentic program de cercetare[3], cu efecte astăzi notabile în medievistica noastră.

Nu pot uita, cât despre mine, cele câteva ocazii de „taifas" amical la Casa Universitarilor, împreună cu alţi colegi, ocazii în care spiritul său vivace şi afabil se dezvăluia încă mai pregnant. Regret că tentativele lui de armonizare a unor tensiuni din breaslă n-au avut mare succes.

Îi rămân dator, apoi, pentru atenţia acordată la simpozionul dedicat legendarului Rhigas Velestinlis (21-22 septembrie 1998), la care a ţinut să fie prezent şi să mă ghideze, apoi, amical şi competent, în mica escapadă pe *Acropole*. Nu se pot ignora asemenea ore de comuniune spirituală. Cât despre tema reuniunii, „bicentenare", am căutat să identific, personal, nişte „accente româneşti în Europa Sud-estică pe timpul lui Rhigas"[4]. Regretatul savant Virgil Cândea a evocat atunci capitala munteană a timpului, făcând – ca totdeauna – o impresie excelentă[5].

Colegii de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", aşezământ al cărui *doctor honoris causa* Profesorul D. Năstase a devenit, i-au urat cele de cuviinţă la început de posteritate academică[6]. Ne vor lipsi mereu luminile sale.

---

[1] Ştefan S. Gorovei, *Caracterizarea puterii în Moldova la cumpăna veacurilor XVI-XVII*, în vol. *Ideologii politice şi reprezentările puterii în Europa*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Bogdan-Petru Maleon, Liviu Pilat, Iaşi, Ed. Universităţii „Al.I. Cuza", 2009, p. 175-190.

[2] Cf. Marian Coman, *Putere şi teritoriu. Ţara Românească medievală (secolele XIV-XVI)*, Iaşi, Polirom, 2013, p. 310.

[3] D. Năstase, *„Necunoscute" ale izvoarelor istoriei româneşti*, în *AIIX*, 30, 1993, p. 483-499.

[4] *Homage to Rhigas Velestinlis*. Proceedings of the International Two-Day Conference…, Athens, 1998, p. 69.

[5] *Ibidem*, p. 79-84.

[6] *Ziarul de Iaşi*, 20 aprilie 2013, p. 5.

ULTIMUL CRITERIONIST LIVIU ANTONESEI - 60

Ioan HOLBAN

Liviu Antonesei are o biografie nu numai literară foarte agitată: poet – în *Semnele timpului* (1988), *Pharmakon* (1989), *Căutarea căutării* (1990), *Apariția Eonei și celelalte poeme de dragoste culese din Arborele Gnozei* (1999), *Psaumes* (2004), *Povești filosofice cretane și alte poezii* (2011), *Un taur în vitrina de piatră* (2013) –, eseist, sociolog, cercetător și psiholog – *Jurnal din anii ciumei: 1987–1989. Încercări de sociologie spontană* (1995), *Paideia. Fundamentele culturale ale educației* (1996), *O prostie a lui Platon. Intelectualii și politica* (1997), Nautilus. Structuri, momente și modele în cultura interbelică (1999; 2007), *Despre dragoste. Anatomia unui sentiment* (2000; 2005; 2010), *Literatura, ce poveste! Un diptic și cîteva linkuri în rețeaua literaturii* (2004), *Polis și Paideia. Șapte studii despre educație, cultură și politici educative* (2005) -, jurnalist și prozator – *Vremea în schimbare* (1995), *Check Point Charlie. Șapte povestiri fără a mai socoti și prefața* (2003), *„Morrison Hotel". Povestiri de pînă azi* (2007), *Victimele inocente și colaterale ale unui sîngeros război cu Rusia* (2007) –, politician, administrator, un om care mereu a ales libertatea: înlăuntru (și asta se vede din cărți), deseori, în afară, în lume, greu de înțeles, înainte de toți, poetul. În primele cărți, s-a spus, „textualism" (un concept cum s-a văzut, disputabil); în *Apariția Eonei*, se poate spune „neoromantism"; adică, în celălalt capăt, altundeva.

„Dacă n-ar fi existat teroarea cenzurii, dacă n-ar fi existat ceaushima, dacă n-ar fi existat teama din redactorii de carte, dacă n-ar fi existat delatorii, așa ar fi arătat cartea apărută în 1989, la «Cartea Românească», sub titlul *Pharmakon*. Dar, dacă toate acestea n-ar fi existat, ar mai fi fost oare scrisă? Imposibil de răspuns". În această *O explicație* ce prefațează volumul de poezie *Căutarea căutării*, adunând ceea ce era de adunat – cum spune autorul – din *Pharmakon* –, Liviu Antonesei pune o problemă foarte gravă care agită conștiințele scriitorilor români de azi și care trimite nu atât către ceea ce a fost câmpul nostru literar sub două dictaturi, cât la ceea ce urmează a fi cartea și scriitorul, în particular, poezia și poetul, pe mai departe. Citită în perspectiva acestor delimitări, pe care le impune explicația autorului, cartea e una tipică de pasaj, de căutare a temelor și noilor strategii literare. Ceea ce rezistă din *Căutarea căutării* pentru că răspunde acelei paradigme a sensibilității omului de azi – nu mai puțin terorizat de spaime de tot felul, dornic de sinceritate, cerând de la poezie și realul dar, mai ales, ceea ce e dincolo de el – este „vorbirea în cercuri concentrice", imaginea mereu adâncită (prin desfaceri și reconstituiri succesive) care se transformă în ceea ce se numește *metaforă obsedantă*; cele mai frumoase poeme ale cărții sunt cele care urmează o logică a filmului interior, cu imagini puternice, aparent fără conexiuni între ele: *trăirea* în marginea acestor imagini e foarte semnificativă pentru poezia lui Liviu Antonesei, ca și pentru posibila cale de comunicare cu cititorul: „Câinele lup nu mai urlă în grădina botanică,/ câinele lup zace-ntr-o baltă de sânge/ O barcă de-argint coboară obo-

sită din nouri./ Ea geme ca o ţară-n genunchi, ca o hoardă/ isterizată, ca un vultur căzut de pe stemă./ Strigătul meu de iubire închis e de spaimă în gură. În spatele dinţilor, în laringe,/ în bronhii. Tu nu vei veni niciodată./ Eu voi pleca. Ochii roşii de ritmul inimii/ tale. Mâna-ncleştată pe funii... Ude. Ude şi reci. Tăcerea pulsând între noi ca o dungă/ verticală. Şi marea-şi aşteaptă ofranda./ Pescăruşii plutesc în memorie îndepărtaţi şi streini. Un fum este totul. O spaimă/ fierbinte a cărnii. O.../ Din depărtare, percep gândacii, gândacii? negri-trandafirii ai vorbelor tale. Şi ochii,/ doar ochii, doar ochii! (întunecate lumini de februarie, crepuscul! violet al speranţei, fanatice faruri)/ Funcţionarii iubirii nu au odihnă, ruşine – ei sapă, ei sapă, ei sapă.../ Prăpastie. Soare. Tăcere" (*Poem*).

O poezie a imaginii scria Liviu Antonesei, descoperindu-şi nucleele tensionale între *a relata cu precizie* faptele şi *abandonul* într-un maelstrom de figuri rost(u)indu-se în cercuri concentrice, într-o mişcare centripetă către punctul de unde începe întunericul, neantul lovit cu glonţul de cristal al poeziei şi unde poate demara căutarea căutării: iar căutarea căutării e poezia însăşi, poate chiar viaţa însăşi. Pe urmele lui Lessing care mărturisea că între căutarea unui lucru şi aflarea sa, aleg căutarea, textele lui Liviu Antonesei îşi fac foarte des explicit „mesajul": *dorinţa* de căutare, iar nu descoperirea reperului „căutat". Dincolo de faptul că tema îmbracă, adesea, un aspect eseistic, trădând profesiunea poetului, canalul de comunicare cu fratele cititor se află în „practica" aceloraşi nevroze (sursa publicisticii de azi şi a disidenţei de ieri a poetului), în ipostazierile persuasive ale unui *topos* (marea) atât de specific omului de la Porţile Orientului, în tensiunea dintre *cuvânt* şi *imagine*, dintre *secvenţă* şi *sintaxă*, dintre spaimă (tăcere impusă, frică, oroare) şi „incorporala metafizică a lucidităţii", în fine, în *cântecul despre mine însumi* care se cuprinde, deopotrivă, în şoapta poemului de dragoste şi exasperarea, în ţipătul dintr-un text precum *Urlu. Despărţirea de lume. Un testament*: „siamezi fraţi ai disperării" sunt poetul şi semenul său, cititorul. Care mai poate citi, în acea carte a lui Liviu Antonesei, cea mai frumoasă definiţie a poeziei („un glonţ de cristal loveşte neantul"), ca şi seria poemelor de dragoste, de un lirism profund, acroşant: „O trecere de la treizecişitrei la treizeci –/ în tunelul timpului, spre începuturi,/ într-o peşteră fierbinte şi clară./ Noi ne-am văzut acolo, altădată/ noi ne-am cunoscut. Şi altunde./ Corpuri în lumina violetă. Regăsire/ Radha şi Krishna. Tresărire cerească./ Şi. Febra calmă./ Şi. Lunecare pe ape./ Şi. Un pahar fragil ce-şi regăseşte, în/ mâinile mele, echilibru./ Frumoasă ca moartea eşti tu, trestia mea,/ frumoasă şi vie ca moartea" (*Treizeci*).

Poeme de dragoste de regăsit în *Apariţia Eonei şi celelalte poeme de dragoste culese din Arborele Gnozei*, o carte de mare curaj; „poeme de dragoste", se spune, chiar. Poate să fie iubirea în sensul dat de textele Sfinţilor Părinţi, cum e în primul poem al cărţii, cu ecouri evidente din Baudelaire: „Acea, doamne, doamnă a mea care eşti/ Ei, domnul,/ acea fantastică fantă absorbantă, acea prăpastie/ uriaşă, uriaşă precum marea planetară, acel/ sfârşit fără capăt.../ Eu am plecat singur. Eu am plecat pentru totdeauna./ Ea a rămas. Să reînceapă Judecata!/ Să reînceapă reînceperea" (*Apariţia Eonei. O Uvertură*). Poate să fie şi elegiac, în felul „minor" (şi asta în sensul unui Eminescu citit superficial, cel din „romanţe" sau, cine ştie?, al unui Minulescu citit doar la „ceas de seară"). Oricum, cartea are, în această perspectivă, un sens *polemic* şi unul, mai ales, *recuperator*: Liviu Antonesei reîncarcă de sens cuvinte desemantizate, gen, iubire, singurătate, moarte etc. Sigur că, la rigoare, se pot regăsi aici temele de totdeauna ale neoromantismului, cum ar fi motivul (pe)trecerii timpului în poeme precum *Axiome*, structurate într-o metaforă de mare profunzime: „Dacă o cauţi, printre palide chipuri,/ greu poţi afla fericirea. Dacă nu o cauţi/ nu o găseşti./ O scrisoare la post restant, o ruptură/ în timp, un colier din oasele mele/ în jurul gâtului ei, un miracol./ Ne iubim deci exist". În fond, Liviu Antonesei acroşează paradigma

de sensibilitate a omului de azi, terorizat de tot felul de spaime, dornic de sinceritate, cerând de la poezie şi realul, dar şi, mai cu seamă, ceea ce e *imediat* dincolo de el. Ca, de exemplu, în poezia sa, asocierea morţii cu erosul; după ce psihanaliza se va fi pronunţat – şi profesiunea lui Liviu Antonesei şi-o asumă –, poezia oferă acel *feeling* cu totul special, de n-ar fi decât aceste două versuri: „frumoasă ca moartea eşti, tu, trestia mea/ frumoasă şi vie ca moartea". Nimic nu este întâmplător în *Apariţia Eonei*, o carte frumoasă, surprinzătoare, elaborată, ivită din altă matrice poetică şi de sensibilitate decât vor fi fost poemele din *Căutarea căutării. Apariţia Eonei* e semnul sigur al unui nou început; o poezie care merită citită pentru că, poate, vom desluşi aici multe dintre cele ce se petrec înlăuntrul nostru: chiar în imediata (i)realitate.

Nautilus. Structuri, momente şi modele în cultura interbelică este o carte de istorie a culturii româneşti interbelice, arătând cealaltă „faţă" a lui Liviu Antonesei. Dedicaţiile, prefaţa şi datările textelor cuprinse aici privesc activitatea unuia dintre cei mai importanţi cercetători de psihologie şi sociologia culturii din deceniul nouă al secolului trecut, cu un stagiu bun (între 1989 şi 1999) în politică şi administraţie locală, revenind, iată, acum, la pasiunea şi profesiunea sa. E o anume nostalgie în prefaţa cărţii, unde Liviu Antonesei rememorează împrejurările şi vremea scrierii acestei cărţi; între 1978 şi 1989, Liviu Antonesei a fost cercetător în problemele educaţiei, într-un colectiv constituit de profesorul Ion Holban, o vreme şi un mediu (era coleg cu Mihai Dinu Gheorghiu şi vecin cu acţionarii care lucrau la *Dicţionarul literaturii române din secolul XX*, în „Casa Asachi", din Iaşi), evocate cu neprefăcută căldură şi cu acel abia disimulat regret al unui timp când „munca de cercetător ştiinţific, dincolo de obligaţiile contractuale, îţi lăsa timp suficient la dispoziţie pentru a-ţi încerca eforturile şi în alte zone de interes intelectual – literatura, de pildă. Sau, desigur, abordarea unor domenii colaterale ale domeniului de elecţiune". Nostalgie? Da şi nu. În orice caz, o nostalgie creativă după o durată *a sa*, de formare şi exprimare a fiinţei interioare (poezie, proză, eseu, cercetare ştiinţifică), dar şi după

Liviu Antonesei şi **Valentin Talpalaru**
la redacţia revistei „Dacia literară", august 2011
(***Centrul de muzeologie „Nicolae Gane"***)
Foto: **Lucian V.**

vremea când o grupare de intelectuali de la Iaşi era cât pe ce să constituie o adevărată *şcoală*. Va fi fost un „reflex“, poate ultimul, al „spiritului critic“, născut, cum zicea Ibrăileanu, la Iaşi? Sau, mai bine, un fel de manifestare a ceea ce s-a numit „rezistenţa prin cultură“? Al. Zub, Al. Călinescu, Luca Piţu, Mihai Dinu Gheorghiu, Val Condurache, Andrei Corbea, Dan Petrescu, Ştefan Afloroaiei, Sorin Antohi, Valeriu Gherghel, Ştefan Lemny, Gh. Hrimiuc, Dorin Spineanu, Daniel Condurache, Carmen Creţu, Florin Cântec (cei de atunci, mulţi plecaţi definitiv, alţii, poate, pentru o vreme) şi alţi câţiva au creat şi întreţinut iluzia, vreme de două decenii (prin cărţi, revistele „Dialog“, „Opinia studenţească“ şi „Viaţa Politehnicii“ şi activitatea în mediile culturale ieşene), a unei şcoli de critică, istorie a culturii, eseistică şi presă, la un nivel cu adevărat performant, în vechea „capitală a culturii“. Cum, însă, ideea de „grupare“, de „şcoală“ (în general, tot ce însemna mai mult decât o singură persoană) era suspectă, proiectul, despre care s-a şi scris, la un moment dat, pe larg, a fost risipit; întâmplările de după 1990 n-au făcut decât să termine ideea amintită: alianţe demolate, oameni plecaţi în cele patru zări, o lume surpată poate pentru o alta (mai bună?), altfel, oricum.

Nautilus e, în bună măsură, cartea lui Liviu Antonesei „de atunci“. Ţinta e cultura dintre cele două războaie mondiale, iar miezul ei este profilul grupării *Criterion*, unde Liviu Antonesei a găsit, cu dreptate, nu puţine puncte de identificare cu gruparea ieşeană din deceniile trecute şi, mai ales, cu aspiraţiile sale, cu modelul său intelectual de existenţă/rezistenţă. Liviu Antonesei este, în multe privinţe, ultimul criterionist, în sensul admiraţiei, al entuziasmului, dar şi în cel profund, al valorificării *modelului productiv* construit în urmă cu şaptezeci de ani de generaţia de aur a elitelor intelectuale româneşti din secolul trecut (numită, inspirat, de Alexandru George într-un memorabil eseu în volumul *În treacăt, văzând, reflectând*, „prima a unui accentuat şomaj intelectual“); după ce analizează, el militează – atât cât permite tonul nu o dată grav al cercetărilor de istorie literară şi a culturii – pentru unitatea culturală a umanităţii, pentru explorarea (şi exploatarea) afinităţilor dintre culturi, împotriva provincialismului şi în sensul asumării condiţiei umane în dimensiunea sa culturală (omul? *o fiinţă culturală*, repetă, aproape obsesiv, Liviu Antonesei), pentru acceptarea diferenţei culturale şi a pluralismului spiritual în dialogul între naţiuni – adică, exact ceea ce îi mâna în luptă pe tinerii Mircea Eliade, Eugène Ionesco, Emil Cioran, Petre Ţuţea, Mihail Sebastian, M. Vulcănescu, Constantin Noica (şi cei afiliaţi lor, ideatic, ori măcar simpatizanţi ai „trăirismului“ prin anii ’30: M. Blecher, H. Bonciu, Geo Bogza, M. Celarianu, O. Şuluţiu). *Momentul „Criterion“ – un model de acţiune culturală, Generaţia „Criterion“ şi receptarea lui Eminescu, Eliade, omul arhaic şi omul neprovincial* constituie, probabil, cea mai temeinică cercetare a rolului jucat, în cultura română, de Asociaţia de Arte, Litere şi Filosofie „Criterion“, din câte avem până acum. Liviu Antonesei e, se vede, pasionat de acest subiect foarte complex, ca şi necunoscut publicului (chiar şi specialiştilor), scotoceşte sistematic presa şi (în) scrisurile vremii, atent la mişcarea ideilor, la diferenţele specifice şi, în egală măsură, la ceea ce va fi constituit *paradigma culturală* a deceniului patru, cu atâtea efecte, astăzi, după refacerea punţilor de comunicare cu acel timp, cu gândul şi cu acţiunea acelor oameni (impactul, şi emoţional, în opinia publică, pe care l-au avut apariţiile în presă şi pe micul ecran, după 1990, ale lui Cioran, Ionesco, Ţuţea, e încă o dovadă a profundei motivaţii pe care gesturile şi cărţile lor o au pentru ceea ce credem că ar trebui să fie gesturile şi cărţile noastre).

Surprinzătoare studiile *Generaţia „Criterion“ şi receptarea lui Eminescu şi Interpretări ale timpului popular în cultura română interbelică*. Eminescu şi Cioran, Eminescu şi Eugène Ionesco? Da, spune şi dovedeşte, cu argumente bune, Liviu Antonesei. Mircea Scarlat a avut, în urmă cu peste douăzeci de ani, ideea de a explica istoria poeziei româneşti

prin reluarea, în diverse epoci şi în diferite forme, a modelului eminescian; bacovianismul era, pentru el, o formă, prima, de eminescianism, cum, la fel, Blaga, Arghezi, Nichita Stănescu. E timpul să ne întrebăm, o dată cu Liviu Antonesei, dacă nu cumva întreaga cultură se supune acestui ciclu „fatal“ şi dacă nu „grila“ lovinesciană a generaţiilor maioresciene în critica literară se repetă într-o „grilă“ eminesciană în poezia noastră. Celălalt studiu, solid, bine argumentat, priveşte „timpul popular“, plecând de la un fapt aparent lipsit de însemnătate, anume, reformarea, în 1924, a calendarului. Argumentele lui Liviu Antonesei vin dinspre antropologie, după ce, în epocă, Vasile Băncilă făcea o analiză plauzibilă care încerca să explice fenomenele acceptare/respingere cu instrumentele filosofiei istoriei, ale psihologiei etnice şi economiei vieţii ţărăneşti. Adaug bunelor argumente ale lui Liviu Antonesei, distincţia dintre *timp* şi *vreme*, cu care operează cultura populară (în literatură, la Eminescu şi Creangă, faptul e „flagrant“).

Nautilus e o carte de care va trebui să ţină seama orice cercetare de istorie a culturii noastre. Şi altfel, modelul criterionist, pentru care militează Liviu Antonesei, e unul foarte actual, fie şi numai pentru bunul motiv că presupune totdeauna o *bună întâlnire intelectuală*: aceea care îţi permite apropierea, asumarea, dar şi despărţirea, îndepărtarea: „o apropiere prin îndepărtare“, cum zice, după un poet de azi, Liviu Antonesei.

„În fond, n-am venit aici ca să-mi regăsesc patria, ţigăneala de acolo, ci mai degrabă ca să scap puţin de drăgăstoasa, insistenta, insinuanta şi sufocanta sa îmbrăţişare. Cu atât mai mult, n-am adus cu mine obsesiile fotbalistice ale unui patron de club vizionar, bântuit de îngerii luminii şi consiliat de însuşi Dumnezeu, reunite cu cele ale unui preşedinte de ţară în pană de inspiraţie. Da, e foarte bine să ieşi din când în când din maelströmul acela năucitor, isteric şi amestecat, ce-ţi epuizează trupul şi energia, te stoarce nemilos, ca pe un fruct prea copt de sucul său şi te aruncă între nenumăratele pagube, victime colaterale ale tranziţiei. E bine să pui din când în când ecranul distanţei între tine şi lumea aceea nebună, pentru că doar aşa, după ce o priveşti cu luciditate, fără iluzii, o mai poţi accepta, o mai poţi regăsi cu oarecare înţelegere, chiar cu un strop de tandreţe şi duioşie“; aici, pe străzile şi într-o „piwnica“ din Cracovia, pe uliţa unui sat din secuime, în oraş, pe blog şi într-o gară sau într-o tavernă dintr-un „sejur cretan“ descoperă protagonistul prozelor din *Victimele inocente şi colaterale ale unui sângeros război cu Rusia* (Editura Polirom, 2012) ceea ce aş numi o *reţetă de supra-vieţuire.* Liviu Antonesei şi personajul-narator din cele unsprezece povestiri ale cărţii nu fug din „ţara bananieră cu climă temperată“, din „ţigăneala“ ei, nu ia distanţă, de exemplu, faţă de anul 1968, evocat cu uriaşa manipulare de atunci şi nici nu se refugiază din faţa vremurilor de tranziţie, „aspre şi lacome“, ci caută mereu *alternativa intimităţii* în formula monologului interior, a fluxului de conştiinţă şi a naraţiunii la persoana întâi, regăsindu-se pe sine în *spaţiul public*, cu întâmplările, lecturile, iluziile, memoria şi ficţiunile proprii: în forfota străzii sau în „piwnica“ unde se adună „câteva zeci de oameni pe o suprafaţă de vreo 50 de metri pătraţi“, protagonistul caută viaţa în chiar viaţa fie şi închipuită a celor din jur, *interiorizează* întâmplările şi chipurile văzute, le asimilează, le face ale sale pentru a le transfera, apoi, în textul povestirii: un alt fel de realism, în fond, al realului lăuntric, provenind din oglinda întoarsă spre realitate şi, deopotrivă, spre fantasmele din laboratorul unde o procesează.

Un labirint de texte şi întâmplări, cu oglinzi înşelătoare sau fidele, clare sau deformate, impenetrabile sau transparente, delimitând sau amestecând lumea de aici, din realitate, cu lumea de dincolo, din realul lăuntric, structurează povestirile lui Liviu Antonesei din *Victimele inocente şi colaterale ale unui sângeros război cu Rusia*; prin cotloanele şi galeriile acestui labirint aleargă cel care povesteşte, provocând cititorul să-l caute şi să (re)construiască *împreună* ceea ce vor fi reflectat sau vor fi deformat oglinzile din drum.

Totul se leagă de viaţa, experienţa şi lecturile personajului-narator; în prima proză, de pildă, ajunge, venind de la Sfântu Gheorghe unde participase „la un fel de simpozion“, într-un sat din secuime pentru a-şi cunoaşte personajul, pe părintele Mathias şi să „asimileze“ într-un loc unde, aparent, nu se întâmplă nimic, minunea icoanei Maicii Domnului care „a început deodată să vorbească“, în *Ocolul Cracoviei, într-o singură noapte* interiorizează „incredibila şi banala poveste de dragoste a unui turist yankeu“, altundeva, pune între realitate şi realul dinlăuntru oglinda textelor citite din Sartre, Heidegger, Spengler, cărora le dă sau nu dreptate, îi analizează pentru a-i asimila, la mormântul lui Kazantzakis din Heraklion sau într-o tavernă de stil vechi din Hersonissos, pe site-ul gastronomic „al lui Boerescu“, din hârtiile-cârje ale memoriei – rămase după „plecarea mamei din cea mai bună dintre lumile posibile“, pe străzile oraşului, în tovărăşia lui Adam Leon, „unul dintre cei mai cunoscuţi literaţi ai urbei noastre“, protagonistul îşi smulge personajele, le *fură* chipul şi viaţa prin *fotografiere*. De la strămoşii chinezi, incaşi, azteci, egipteni care fixau, în oglinzi şlefuite în piatră, bronz ori argint, chipul cuiva pentru a-l „vrăji“ şi de la „chipul cioplit“ pentru practici ritualice din comunităţi tradiţionale de la noi şi de aiurea, până la banala fotografie de azi, reproducerea imaginii cuiva înseamnă, între altele, să-i furi nu doar chipul, dar şi viaţa.

Protagonistul şi personajele „secundare“ din *Victimele inocente şi colaterale ale unui sângeros război cu Rusia* au, toate, o devastatoare pasiune pentru imagine; naratorul fotografiază „un bărbat de vreo cincizeci de ani“, exclamând, bucuros, „aşa i-am furat chipul pe ascuns, i-am furat şi întâmplarea!“ şi tot „persoana întâi“ e hotărâtă „să fure chipurile Cracoviei“ prin obiectivul aparatului de fotografiat, pasiunea sa, aflăm din povestirea *Ziua în care a început să moară tata* e încă din copilărie, când colecţiona „timbre, monezi, fotografii cu actori şi fotbalişti din pachetele cu gumă de mestecat aduse din Danemarca“, Adam Leon din cea de-a noua povestire a cărţii lui Liviu Antonesei e şi fotograf. Mai mult încă, literatura subiectivă, cum i-a spus Tudor Vianu, pe care o scrie prozatorul e un alt fel de fotografie, o oglindă care îl înghite, îl devoră şi îi ascunde chipul: scriind la persoana întâi, naratorul îşi fură propriul chip şi propria viaţă.

Urmând modelul criterionist din volumul de eseuri *Nautilus. Structuri, momente şi modele în cultura interbelică* (1998), *ultimul criterionist* îşi rezervă, în *Victimele inocente şi colaterale ale unui sângeros război cu Rusia*, o *bună întâlnire intelectuală* cu sine, aceea care îi permite asumarea, apropierea, dar şi despărţirea, îndepărtarea – o „apropiere prin îndepărtare“, cum zice un alt poet contemporan –, în aventura explorării etajelor succesive, din prezent spre trecut, ale memoriei. În povestirile cărţii, autorul lucrează, ca şi în poezie, cu o unitate *spaţiu-timp* unde se adună amintirile din depozitul memoriei active şi, deopotrivă, amintirile-ecran, cum le numeşte Freud, cele induse de alţii şi din subconştient; protagonistul îşi aminteşte de întâmplările trăite la Cracovia, în Creta, la Cluj-Napoca sau într-un sat din secuime, dar îşi aduce aminte şi ceea ce „nu citisem niciodată“, reconstituind „pentru că nu-mi amintesc mai nimic în mod direct, ci am apelat la amintirile altora“: la punctul de interferenţă dintre amintirile directe şi cele „ecran“, în spaţiul-timp creat acolo, „se poate întâmpla orice, absolut orice, inclusiv – sau poate mai ales! – magicul, grotescul, sublimul, ireparabilul!“. Tot astfel sunt *monologul interior* al Mariei din cea de-a treia povestire a volumului şi explorarea celei mai vechi amintiri din *Ziua în care a început să moară tata*, nu prin gustul madlenei proustiene, ci prin *mirosul bolii*: „Cea mai veche, cred că amintirea cea mai veche este legată de o iarnă fabuloasă, cu zăpezi enorme, cum nu mai sunt acum, când mă îmbolnăvisem de rujeolă. Nu-mi aduc aminte multe despre perioada propriu-zisă a bolii decât că aveam febră şi că «boala mirosea». Nu ştiu exact ce înţelegeam prin asta, dar mirosul acela al bolii, pe care mi-l pot aminti şi acum, îl simt undeva în nări sau în fundul plămânilor, oricât fum de ţigară ar fi trecut între timp prin ei. Nu-mi

amintesc însă întâmplarea din pricina acelui miros, ci din cauza contrastului cu un alt miros, ce i-a succedat, un miros rece, proaspăt, înviorător. Intrasem probabil în convalescenţă şi tata m-a scos afară să mă aerisesc şi, chiar înainte de a vedea zăpada, de a simţi frigul, la deschiderea uşii m-a izbit în nări mirosul acela viu, «sănătos», proaspăt, care mi-a relevat mirosul jilav, cald, vechi, «de boală», pe care urma să-l părăsesc".

Lângă Lucian Blaga din *Hronicul şi cântecul vârstelor*, Liviu Antonesei este, poate, prozatorul de azi care ştie cel mai bine rostul amintirilor-ecran, unind, în fond, în unitatea spaţiu-timp, pe un traseu direct, fără ocolişuri, poetul cu prozatorul. Liviu Antonesei scrie eseuri, publicistică, poezie, studii de specialitate, ia interviuri, face politică şi participă la talk-show-uri inflamate despre (i)realitatea imediată, a trecut prin administraţia publică locală şi, iată, îşi fură chipul şi viaţa în admirabilele povestiri din *Victimele inocente şi colaterale ale unui sângeros război cu Rusia*: şi face totul într-o bună întâlnire intelectuală cu seamănul, fratele cititor.

„Eu sunt dintre cei care în Nil s-au scăldat,/ în Marea cea Moartă botez am primit,/ cu sarea cea vie lipită de buze –/ Iordanul clipea pe sub stele, sfânt şi vagant/ când în adâncuri m-am tot scufundat,/ lăsând lângă maluri beduine mofluze./ Drept care-n cvadrigă m-am fost ridicat/ şi-am plecat pe sub nori, în vântul ce-adie/ pentru că doar de la ea lumină primesc,/ doar pe câmpia ei pluteşte bobocul/ pe mări legănate din apa cea vie"; „Călător prin legiune de locuri, călător în vreme,/ Aşezat pe iarbă, cu spatele lipit de trunchiul/ Puternicului, falnicului arbore,/ Sunt potopit, mă bântuie nostalgia drumului/ Către casă. Melancolia întoarcerii". Acesta e portretul interior al *călătorului*, figura lirică în jurul căreia pivotează şi se structurează temele şi motivele poetice din cea mai recentă carte a lui Liviu Antonesei, *Poveşti filosofice cretane şi alte poezii din insule* (Editura Herg Benet, 2012); poetul, „un biet trecător fără domiciliu stabil, un metec universal, un Ioan fără ţară", cum îşi spune într-un fragment londonez din cea de-a cincea secţiune a volumului, *London by Night*, nu cercetează, nu citeşte şi nu vizitează lumea, ci o *gustă*, nu face o călătorie de iniţiere, ca în atâtea alte paradigme lirice şi epice, ci una de *identificare* pentru că, iată, apa şi lumina spaţiului sunt ale gustului, Hesperia, Sudul din insulele greceşti, Nordul de unde pleacă asemeni lui Cezar Baltag – Nordul, spunea poetul din *Euridice şi umbra* este punctul „din care-ncepe/ numai sud şi sud şi sud şi sud" –, Vestul din „ostroavele Azore" sunt *înlăuntrul* fiinţei, o (de)construiesc, îi dau identitate: între *extazul plecării* şi *melancolia întoarcerii* călătoreşte poetul prin „legiune de locuri" şi, mai departe încă, în Shambala, unde „m-oi cărăbăni" pentru a descoperi *viaţa vie* acolo unde totul e *dincolo*, n-ar fi decât poveste.

Partea de Nord a călătorului din *Poveşti filosofice cretane şi alte poezii din insule* caută partea de Sud în Mare Nostrum, unde latinii care au venit odinioară vor fi văzut, şi ei, „poporul de pisici libere ale Cretei": i-au spus Marea *noastră*, pentru a puncta, probabil, posesia, dar – cine ştie? – poate şi pentru că îşi vor fi descoperit aici partea lipsă din fiinţa interioară, asemeni poetului de peste milenii: „De la aceste insule şi până la Adriatica/ şi, mai departe la coloanele dinspre Atlantic,/ doar corpuri goale de zei primitivi,/ doar valuri aurite de retsina –/ taur în amurg tropăind pe stâncile/ de piatră de var, printre rătăcite tufe/ de smochini, măslini şi aloe./ Poate cel din urmă drum,/ poate ultima năvălire.../ În peisaj, un chip în efigie,/ un chip de atunci, un chip de departe./ Totul se socoteşte în ritmurile apei,/ Totul se socoteşte cu o mătăsoasă/ şi aspră măsură!" (*Mare Nostrum*). Ce caută „pe cărările celui mai vechi pământ" cel care gustă lumea şi se construieşte pe sine în orizontul unităţii *spaţiu-timp*? Scufundarea, trupului în alt trup, de exemplu, dimineaţa eternă şi noaptea fără de moarte, ca într-un basm al Nordului, care vorbea despre tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte, zeiţa despletită de ape şi taurul înspumat care au făcut lumea,

începutul fără izvor și sfârșitul fără de capăt, cum se poate schimba o imagine cu o altă imagine și o icoană cu o altă icoană, cântecul din vechime peste „vesele spaime“, zborul înalt din sine, în sfârșit, înțelepciunea de a nu avea nimic „întrutotul al tău“ și, la fel ca în ostroavele Azore sau printre chipurile și fantasmele din Londra, iluzia unui alt Heraclit, dintr-o nouă poveste filosofică: „E iluzie vinovată să crezi că durerea îndepărtării spațiale/ Se alină prin cea temporală. Zilele trec, dorul e mereu flămând/ Și, parcă, mereu tot mai flămând./ Și nici marea, și nici stâncile zdrențuite,/ Nici pâlcurile de măslini,/ Și nici luna atârnând de streașina tavernei/ În care absorb prin toți porii retsina,/ Apoi uzo, apoi raki, apoi un aspru vin cretan/ De culoarea vie a sângelui,/ Nimic din toate acestea/ Nu pot ascunde peștera de departe,/ Ca un luminiș în umbra veselă a pădurii./ Nimic nu trece cu totul, nimic nu vindecă./ Totul se adună în mine de la fereastra lumii/ Încoace“.

Povești filosofice cretane și alte poezii din insule nu reprezintă un jurnal liric de călătorie, efect al unei cunoașteri epidermice, deși sunt evocate – ca și în cartea de proze *Victimele inocente și colaterale ale unui sângeros război cu Rusia*, apărută în același timp cu poveștile filosofice cretane – tot felul de locuri pe unde va fi umblat bietul trecător fără domiciliu stabil (Creta, Cipru, Santorini, Vezuviu, Marea Moartă, Oceanul Atlantic, Azore, Terceira Islan, Lisabona, Londra „by night“); călătoria e calea regăsirii ființei interioare, în *sfera* unității spațiu-timp, a unirii lecturilor cu preajma văzută prin gust, a reîmplinirii Nordului cu Sudul, cele două „ființe“, jumătăți de sferă care se caută mereu, oriunde, oricând: „Două jumătăți inegale de sferă – una poartă povara/ ispășirii, cealaltă o durere imensă în suflet –/ rătăcind prin ploaia pe care o detest,/ prin ploaia care mult îți place./ Ploaia cade cu stropi de aur, de plumb lichid și rece./ Două jumătăți nătânge de sferă încercând disperat/ să-și lipească una de alta circumferințele inegale/ ale cercului lor cel mai larg, cel mai mare./ Două jumătăți căutându-se prin foșnetul obsesiv al ploii./ — Ființe ale mele, de după cerul cel umed, opac, văd/ că vă bântuie visul magic, visul fantast al împlinirii!/ Dar totul se petrece în ritmul marii rotiri...“ (*Enós andrógynoin diégesis*). Jumătățile de sferă sunt înlăuntru, două componente ale ființei interioare care se naște, într-o nouă, mereu repetată concepție, din *geneza reciprocă* a Nordului și Sudului; astfel, valurile sărate și lumina de cretă ale Sudului pulsează în venele unui zidar de biserici din Hiperboreea (*Tu adică eu, adică tu*). Creta și Potaissa, iele și zeie (*Cântecul minotaurului*), pădurea din Sud și aceea din Nord („Alcătuită după chipul Mediteranei, pădurea de ieri,/ Din drumul spre grotă, mi-a evocat pădurea aceea de stejari,/ Ulmi și carpeni. Halucinație a memoriei!“, scrie poetul în cea de-a zecea poveste filosofică), Edenul din Mare Nostrum și versul „neguros“ al lui Rilke (aici, în rai, versul rilkean „moartea e mare“ își pierde „în veci suveranitatea“, se spune în cea de-a treisprezecea poveste cretană), peștera „fierbinte“ a zeului și văgăuna „răcoroasă“ din Septentrion, zeița din Chypros și „nebunul înțelept“ predicând pe munte, în umbroasele păduri ale Nordului și, mai departe, „spre sud și sud și sud și sud“, ecuatorul viu și muntele de gheață, grădinile Vestului și ochii care „plutesc către răsărit“, dar, mai ales, taurul venit din Nord și minotaurul din Sud: „Atunci, da!/ Atunci când taurul nordului va coborî/ Peste pustiul ultramarin ca un taifun de neoprit,/ Atunci, da, vor sfârși caznele minotaurului/ Și chiparoșii, smochinii și dafinii vor exploda/ În mii de jerbe, în spaime multicolore,/ Peste întinsele câmpuri de bazalt, siliciu și cretă./ O clipă, cosașii vor tăcea, pentru a intona apoi,/ În glorie, marele imn al întoarcerii lor acasă –/ În Mare Nostrum, pe covoarele de frunze/ De măslini și de laur./ Din spatele perdelelor de piatră, statornic răsună/ Thalassa, thalassa, Thalassa, thalassa –/ În glorie, în veci, în zadar./ De-a pururea pururi!“ (*Taurul venit de la nord*): acestea sunt jumătățile care întregesc sfera ființei interioare, unitatea spațiu-timp care o identifică: „E ceva cu timpul, e ceva și cu spațiul –/ În inima mea, chiar se interpătrund“, scrie Liviu Antonesei în una din nopțile sale londoneze.

Poemele din *Poveşti filosofice cretane şi alte poezii din insule* desfăşoară o gamă largă de tonuri şi tonalităţi lirice, de la baladescul în linia poeziei „magistrului“ Mihai Ursachi, ca în *Cântec pentru Anais Lee* şi nucleele tonale din *I promise you...* („Nu vei şti vreodată cât te iubesc/ Cuvintele-acelea încă nu s-au născut/ Şi nu s-or naşte cât mai vieţuiesc/ Pe-această închipuire de apă şi de lut/ Pe-această închipuire de apă şi de lut/ De care-n veci eu nu mă murdăresc/ De vom rămâne ca la început,/ De vom rămâne ca la început! Ei, da, oho,/ Noi vom rămâne/ Ca la început!“), la dimensiunea picturală în cadre ce par încremenite, irigate, însă, de palpitul trăirii, din *Afrodita pe coamele egee, În ostroavele Azore* sau *London by Night* (iar picturalitatea e totdeauna din şi înspre sine, în aceeaşi mişcare lentă dar sigură a unirii jumătăţilor de sferă: „Banca de măslin de lângă/ Bisericuţa săpată în stâncă/ Şi chiparosul strâmb deasupra –/ În depărtare, farul pitic/ Luminând parcă peste puterile sale./ O lumină care vine dinăuntru./ Dinlăuntrul cui? Mă simt/ Ca un Buddha aruncat/ În altă lume. În lume?/ În altă lume!“) şi tonurile elegiei din acest poem de dragoste prin care adie neliniştea necunoscutului, a misterului de dincolo de pragul vederii: „Şi dacă o speranţă mică, mică de tot/ ca o steluţă aruncată de bolta de păcură,/ ca o scânteie zburată din foc,/ din focul mare de tabără al copilăriei,/ o prinzi în podul frumoasei tale palme/ şi sufli încet, încet asupra ei –/ să nu se stingă./ Şi dacă din debila scânteie izbucneşte iar/ rugul aprins – şi nu acela mistic şi metafizic,/ ci rugul, rugul întrupat din flama subtilă/ între două suflete vagante./ Aşa, ca o luminiţă la capătul tunelului,/ după cum sună trăncăneala zilei de azi./ Şi dacă... Şi totuşi.../ Şi dacă, totuşi, există ceva deasupra, există ceva în afară,/ există ceva dincolo de trăncăneală?“ (*Şi dacă...*). În *Poveşti filosofice cretane şi alte poezii din insule*, Liviu Antonesei scrie despre acest „ceva deasupra“ care se identifică mereu în *concentratul fiinţei*, de dincolo de paginile cărţii, în sfera unităţii spaţiu-timp: azi, Nord, *illo tempore*, Sud, în dimineaţa eternă şi noaptea fără de moarte a poveştilor filosofice şi poeziei adevărate.

EX LIBRIS

Virgil DIACONU
Prinţesă cu fluture
Floreşti-Cluj, *Limes*, 2012

Mircea PETEAN
Lovituri de nisip şi alte poeme / Coups de sable et autres poèmes
Traduceri de **Luiza Palanciuc, Letiţia Ilea, Tudor Ionescu, Mircea & Yvonne Goga.**
Floreşti-Cluj, *Limes*, 2013

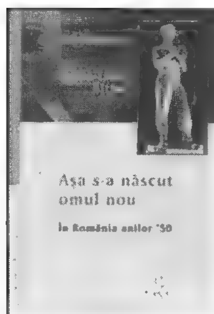

Dan DĂNILĂ
Dimineaţă târzie
Floreşti-Cluj, *Limes*, 2013

DESPRE NAŞTEREA „OMULUI NOU"

Vasile IANCU

I. O revelatoare carte-document

Considerabilă muncă de documentare e încorporată în masivul volum (aproape 700 de pagini) semnat de **Dorin-Liviu Bîtfoi**: *Aşa s-a născut omul nou. În România anilor 50* (Bucureşti, Ed. *Compania*, 2012). Preocuparea tenace şi – cum se vede – rodnică pentru descâlcirea şi revelarea *omului nou*, în formare, din deceniul şase al veacului încheiat, presupune, mărturiseşte autorul, trecerea prin faţa ochilor, cu creionul pe hârtie, aşa-zicând, a mii şi mii de: „documente şi fotografii din arhive, cărţi (acoperind domeniile cele mai diverse, de la istorie, literatură, filosofie politică şi până la psihologie, ştiinţă şi tehnică, ghiduri turistice, hărţi, nomenclatoare de străzi şi indexuri cuprinzând unităţi ale comerţului de stat), presa vremii şi cea contemporană, filme artistice şi documentare, jurnale de actualităţi, emisiuni de televiziune, programe radiofonice şi documente audio, mărturii orale, sit-uri, expoziţii, comunicări, muzee, programe ale unor aniversări sau comemorări, obiecte de colecţie şi piese de numismatică, filatelie, cartofilie etc." În acest hăţiş divers de hârtie şi peliculă, de înregistrări pe benzi magnetice şi de alte numeroase mărturii, scrise şi orale, Dorin-Liviu Bâtfoi a fost pus, la tot pasul, să deceleze autenticul şi falsul, să discearnă, cu inteligenţă şi stăruinţă, ce informaţie e adevărată şi care e mistificată de propaganda comunistă, care sunt sursele credibile şi care sunt mincinoase, unde e verosimilul în marea de contraste, când un adevăr e spus/ scris pe jumătate sau sfert şi, la o superficială citire, pare acceptabil. La grea povară s-a înhămat filosoful, literatul, omul de presă şi de film Dorin-Liviu Bîtfoi (n. 4 noiembrie 1969, Feteşti-Ialomiţa). În cazul lucrării de faţă, demonstrând şi calităţi de arhivar- documentarist, de comentator politic, de eseist scormonitor. Acest op e impresionant – o spunem dintru început – prin structurarea deşteaptă a cantităţii uriaşe de material documentar, prin comentariile succinte, dar sugestive, adesea, încărcate de nervul narativ al observatorului lucid şi, totodată, acroşant.

Două mari compartimente coagulează materia cărţii: primul, intitulat *Încolonarea clasei muncitoare* (pag. 60-350), ţinteşte „epopeea represiunii şi schimbările structurale majore operate de noul regim în sistemul politic şi în societate"; al doilea, *Anii puterii populare* (353-506), vizează deceniul şase propriu-zis, când întemniţările, arestările în miez de noapte, deportările, confiscările de proprietăţi, domiciliile obligatorii, epurările, pedepsirea „deviatorilor" – de dreapta, de stânga, nu conta – fac ravagii în rândul populaţiei. Când, practic, nu exista familie din această ţară care să nu aibă pe cineva (din familie, un prieten etc.) anchetat, închis, deportat, ostracizat, exclus din viaţa socială. Chiar atunci când a murit Stalin şi lumea se aştepta la slăbirea „şurubului", chiar şi după revoluţia maghiară, chiar şi după ce trupele de ocupaţie sovietice au plecat, în sfârşit, de pe teritoriul românesc, sistemul represiv comunist din România n-a dat dovadă de clemenţă. Ba, după momentele tragice de la Budapesta, s-a declanşat un

nou val de arestări. Să-și bage mințile în cap potențialul răzvrătit din arcul carpato-danubian: partidul veghea, prin brațul lui dublu înarmat – Securitatea și Miliția. Aceste evenimente dramatice, în cazul multora, tragice, vor marca pentru generații – să nu ne amăgim, până-n zilele noastre – destinul neamului românesc. Prologul „Aici începe lumea nouă (anul 1950)" debutează ca un scenariu de film verite: „Iată-i. Îi vezi în gări, strecurându-se printre soldații cu mantalele strânse colac pe umăr (...) Iată-i. Săraci, fără mijloace și doar cu speranțe vagi, urmăriți – mulți – de Securitate și Miliție. Pleacă din orașele și satele lor de teama că vor fi ridicați. Vin la București ca să se piardă în marele oraș ori să-și caute norocul..." E, parcă, un început de roman de un realism crud. Așa au venit în Capitală – scrie D.-L. B. – poetul Andrei Ciurunga, poetul Teohar (nu Teodor) Mihadaș, Vasile I. Rusu, muzicologul și fostul diplomat Mihai Rădulescu, Ion Negoițescu, I.D. Sârbu, Cornel Regman, Nicolae Balotă, Dominic Stanca și alții. „Și totuși, Capitala nu pare un loc prea sigur. De câțiva ani se pot vedea cadavre pe străzi..." Lugurbă imagine, sumbre perspective. Mărturie că, unul câte unul, cei pomeniți și alții, cu sutele și miile, au fost „pescuiți" de *organe* și trimiși îndărătul gratiilor. Se închid tot mai sever granițele, „robinetul" trebuia strâns, vorba lui Teohari Georgescu, sinistrul bolșevic român, ministru de Interne, mâna înarmată a lui Gheorghiu-Dej. În pagini dense, se descriu episoade precum propaganda agresivă împotriva lui Iuda-Tito, liderul comunist iugoslav care întorsese spatele Moscovei, despre „bandiții din munți", revizuirea pensionarilor, verificarea membrilor de partid, cu epurările de rigoare, pentru a „purifica" partidul de elemente „dușmănoase", despre „adevărata literatură", despre morala proletară și „sfinții" clasei muncitoare... Final: „Un nou Ev Mediu se deschide".

Oamenii își pierd ultimele speranțe. Gândul că „vin americanii" se dovedise o iluzie. Pericle Martinescu își amintește că lumea, în ajunul Crăciunului, nu va mânca sarmale, ci parizer și salam popular, că nu se vor cânta colinde, ci cântece pentru Stalin... Iar Alice Voinescu, aflată cu domiciliu obligatoriu la Costești-Tg. Frumos, le scrie prietenilor din București (nu copiilor, pentru că n-a avut copii cu iubitul ei Stelo) că „ne aflăm la începutul unei ere noi". Teribilă eră! Pentru a-și legitima puterea – se știe cu ce mijloace – nomenclatura comunistă de la București întocmește așa-zisa legalitate populară. „Dictatura proletariatului" este mama legilor. Se declanșează mari procese politice. Pușcăriile, coloniile de muncă forțată, Canalul, bălțile Brăilei își iau obolul. În zeci și sute de mii de victime. Cotele obligatorii pentru „marea prietenă de la Răsărit" îi sleiesc pe țărani, țara e istovită de Sovromuri. Metodele sovietice înspăimântă lumea românească: țărănimea, meseriașii, funcționărimea, intelectualitatea. Incompetența catastrofală, geamănă cu prostia grosolană, hei-rupismul conducătorilor bolșevici de la București au efecte pustiitoare pentru economie, pentru viața diurnă a populației. Bunăoară, în ședințe de guvern (Consiliul de Miniștri), se discută aprins despre culegea jirului, din care să se facă ulei comestibil, despre cât de mult câștigă căruțașii, despre valorificarea morcovului în marmelada cea de toate zilele („salamul săracului"), se dau ordine guvernamentale pentru transferul unui vagon, pentru plata unei chirii – era în dezbatere chiria lunară pentru o luntre cu două lopeți! –, se aprobă transferul unui motor Diesel de la o întreprindere din Baia Mare pentru Tușnad... Când cineva se încumetă să aibă o opinie aparte, e pus la colț cu o propoziție tabu: „Așa este în Uniunea Sovietică!"

Ideologia bolșevică, marxist-leninistă, pervertește totul: literatura, artele frumoase, filmul, teatrul, manualele școlare, cursurile universitare. Discursul public onest și inteligent e înlocuit cu lozinci imbecile. Scriitorii – ca să ne referim doar la ei – sunt divizați; unii nu au siguranța zilei de mâine (de publicat nici nu putea fi vorba), alții cântă în struna partidului, mai-marilor timpului. Un moment grăitor relatat de autor: Lucian Blaga și I.D. Sârbu merg către Biblioteca Universitară, unde marele pot și filosof era „tolerat" ca bibliotecar, sub o scară a instituției. Pe drum, se întâlnesc cu Veronica Porumbacu, Beniuc și alți scriitori clujeni. Blaga

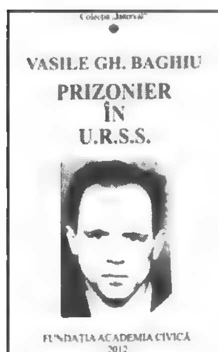
privește în pământ, se face că nu-i vede. „Atunci, A.E. Baconsky se desprinde din grup, dar numai pentru a le adresa gestul acela țigănesc, scârbos, din cot... Cei doi sunt stupefiați".

Rezistența anticomunistă din munți era aproape lichidată, americanii nu dădeau niciun semn că ar dori să ne mai elibereze de ruși – aveau treburile lor –, vocile opozante erau închise brutal. În acest climat apăsător și amenințător, ce-i mai rămăsese românului de făcut? Să râdă. Să mai facă puțin haz de necaz. Însă, nu întotdeauna – să recunoaștem – poți să râzi, văzând în jurul tău atâta amărăciune, atâta sărăcie, atâta promiscuitate, atâtea abuzuri și absurdități încremenitoare.

Cartea a doua debutează cu istorisirea unui moment extrem de dramatic pentru o bună parte din această nație, datat - iunie 1951: *Rusaliile Negre*. Aproximativ 44.000 de locuitori din zona de frontieră cu Iugoslavia au fost ridicați din casele lor, din gospodăriile lor și deportați între Galați și Brăila, într-un perimetru plin de bălți și stufărișuri, și în Bărăgan. Bănățenii, îndeosebi, etnicii germani (șvabii), mai suferiseră un val de deportări, începând cu anul 1949. Peste 22.000 de familii – copii, bătrâni, femei, unele gravide, bărbați, cu ceea ce au putut lua într-o căruță – au fost „vărsați" în plin câmp, sub cerul liber. Așa ceva nu făcuseră nici turcii invadatori cu acest neam. Au făcut-o bolșevicii români. Ziua de 18 iunie, 1951 – zi de sărbătoare creștină – a intrat în memoria colectivă drept „Rusaliile Negre". Dorin-Liviu Bîtfoi descrie, succint, episoade cutremurătoare. Cele trei părți ale cărții sunt numite sugestiv: „Aflăm din ziare că suntem fericiți (1951-1954)", „S-a dat drumul la dragoste (1954-1957)", „Somnul popular-democratic (1958-1960)". După dispariția lui Stalin (5 martie 1953), românii crezuseră că vor fi mai liberi, că vor fi tratați mai omenește, că țara aceasta, tratată ca o colonie, va scăpa de opresiunea „luminoasă" de la Răsărit. Nici vorbă. Nomenklatura de pe Dâmbovița, educată, „forjată" la școala moscovită, leninist-stalinistă, și – de ce să n-o spunem – din naștere ticăloasă, a făcut, în continuare, ceea ce știa ea mai bine: să terorizeze oamenii (fizic, psihic).

Raportul lui Hrușciov la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. (14-25 febr. 1956), prin care se dezvăluiau și crimele săvârșite de Stalin, aureolat de un cult al personalității aberant, n-a avut urmările așteptate de mulți români. Nici revoluția din Ungaria (toamna anului 1956) n-a adus o destindere a raporturilor atât de tensionate dintre statul comunist și cetățenii săi. În anul 1958, s-au pus la cale alte arestări, mai cu seamă, din rândul intelectualilor, studenților, percepuți ca ostili regimului. Așa, preventiv. Să nu care cumva să le vină în cap vreo conspirație revoluționară, ca la Budapesta. Ceea ce a părut multora un gest nemaipomenit, acceptat de *conducerea superioară de partid și de stat*, a fost la înmormântarea lui Petru Groza (ian. 1958): organizarea de funeralii religioase. Culmea, funeraliile au fost transmise și la radio. „Puterea încearcă să se pună bine cu poporul", credea, cu bună credință, G. T. Kirileanu, fostul bibliotecar al Casei Regale, cărturar de seamă, proscris la Piatra Neamț, trăitor într-o încăpere modestă. Curând, puterea trece la represalii. Procentul studenților excluși din facultăți, unii, arestați și băgați în temnițe – ca să oferim numai un exemplu – a fost între 15 și 20 la sută. Gheorghiu-Dej exprimă cel mai clar starea de fapt: „nu trebuie avut niciun pic de sentimentalism". Indezirabilii „trebuie aduși pe ring, boxați bine, făcuți K.O. și eliminați!" Lumea românească s-a lecuit de orice iluzie. Începea drumul dur al adaptărilor în orice situație. „Omul nou" se călea. În epilog („O epopee cum n-a mai fost"), Dorin-Liviu Bîtfoi încheie cu o secvență memorabilă, într-o notă ceva mai optimistă: „București, 4 august 1964. Eliberat de la Gherla, Nicu Steinhardt se îndreaptă spre casă. Își vede tatăl, sprijinit de un văr. Îl ia de braț, pe nevăzute, bătrânul își întoarce capul. Fiul îi cere să nu plângă. Tatăl: *Să plâng?, zice. Ce-s prost? Ia spune, tu ai mâncat ceva astăzi*?

II. Prizonier în *Uniunea Lagărelor Sovietice*

Între sutele de mii de prizonieri români din lagărele imperiului sovietic, foarte mulţi luaţi/ capturaţi şi după ce România regală întorsese armele împotriva Germaniei şi se alăturase Antantei, **Vasile Gh. Baghiu**, supravieţuitor întors acasă, ţăran din ţinutul Neamţului, a lăsat o emoţionantă mărturie scrisă. Un manuscris, păstrat cu mari riscuri, făcut public (şi la „Europa liberă"), tipărit după anul 1990. O carte-document, cu destule calităţi narative, în primul rând, prin oralitatea istorisirii, dată mai cu seamă de ziceri adresate direct cititorului, socotit ca un posibil destinatar al unei scrisori („Şi acum să vă spun mai departe...", Dragii mei, nu am ajuns în România, ci într-un lagăr de români chinuiţi...", „Să vezi fericire...", „Ia-ţi, Vasile, pat de fier..." etc.), de proverbe, de formule fireşti de comunicare, prin fluenţa relatărilor, adesea, încărcate de emoţii personale. ***„Prizonier în U.R.S.S."*** (Bucureşti, Editura Fundaţiei Academia Civică, 2012) este acum la a doua ediţie, îngrijită de acelaşi scriitor şi – iată – foarte bun editor Romulus Rusan. În prefaţă, scrie cu pertinenţă: „Este interesant cum Vasile Gh. Baghiu narează anumite momente fără să ştie – sau fără să spună – că ele erau efectul unor evenimente istorice. Ceea ce i se întâmplă în ziua de 24 august 1944 (în chiar ziua întrunirii la Moscova a Convenţiei de armistiţiu), sau şi mai târziu – în urma diverselor întâlniri şi reacţii din Comisia Aliată de Control de la Bucureşti, în legătură cu soarta prizonierilor –, este relatat fără conştiinţa contextului, încât scriitorul-personaj apare încărcat cu o imensă bună-credinţă şi naivitate, ca o fiinţă – dintre milioane – care-şi urmează destinul senin, fără crâcnire, şi tocmai de aceea demnă şi chiar măreaţă". Să remarcăm un fapt: Vasile Gh. Baghiu este tatăl poetului Vasile Baghiu. Prizonierul martor (n. la Mastacăn/ Borleşti, 1 apr. 1922 – mort în 1974, „în condiţii învăluite în mister") a făcut doi ani de front, fireşte, în Est, plecat la „războiul sfânt" pentru recâştigarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord de sub ocupaţie sovietică, şi şapte ani de prizonierat. Cunoaştem destule întâmplări zguduitoare despre soarta prizonierilor din infernul Imperiului Sovietic. Romanul nostru – *Prizonierul* – e bazat pe mărturiile a zeci de prizonieri-supravieţuitori, din toate zonele ţării, din toate straturile sociale. Cartea lui Vasile Gh. Baghiu ne dezvăluie lucruri pe care le-am auzit, într-o formă sau alta, de multe ori. Însă, e o dovadă (scrisă) în plus la un teribil dosar istoric: prizonieratul exterminator din *Uniunea Lagărelor Sovietice*. Şi, potrivit mărturiei poetului Vasile Baghiu, „Viaţa-i chinuită, curmată brusc de un accident ciudat (oamenii îmi spun că *prea povestea peste tot*), devine, prin toată suferinţa, dar şi prin aventura memoriilor de faţă, un destin edificator pentru întreaga perioadă comunistă". Să oferim doar o secvenţă ce atestă puterea evocatoare a povestitorului, ieşit, parcă, de sub „mantaua" lui Creangă :

„Dânsul s-a sculat în picioare, mînios, înjurându-mă şi scoţând din dreapta un pistol din buzunar. Şi mi-a hotărât cu răzbunare:

– Dacă nu spui, te împuşc şi te îngrop colo pe deal.

Eu i-am spus hotărât:

– Nu ştiu nimic. N-am ce spune. Puteţi să mă puşcaţi. Poftim, pistol aveţi! Şi numai ce văd că-mi spune: Noi nu avem nevoie de hoitul tău, ci avem nevoie de muncă. Iar dacă nu vei spune ce noi ştim deja, pedeapsa te aşteaptă. Şi pedeapsa voastră prin împuşcare este uşoară. Trebuie să mâncaţi iarbă şi rădăcini şi apoi să muriţi de voie".

Vasile Gh. Baghiu n-a cedat. N-a devenit „om nou". Şi-a păstrat verticalitatea până la sfârşitul vieţii sale. Aşa cum se dezvăluie şi în acest mic roman confesiv. El face parte din neamul celor tari.

CheMarea poeziei și ChiRomantism existențial

Maria PILCHIN (Chişinău)

Colaborarea întâmplării a făcut să scriu un poem cu titlul „evAdam". Era un exercițiu rațional cu poeticul, un experiment pe care îl mărturisea şi E.-A. Poe cu referire la poemele sale şi pe care îl nega Borges, declarând raționalul în afara poeziei. La finele anului 2012, am citit un titlu de volum de versuri, care m-a intrigat – era cartea **Radmilei Popovici-Paraschiv:** *EvAdam* (Chişinău, *Gunivas*, 2012). Mă mirase acest izomorfism şi avui un interes, în primul rând, unul egocentric, de a-l citi. Ulterior a intervenit şi motivația critică. Titlurile similare s-au dovedit a avea un conținut diferit, dar întâlnirea s-a produs!

Radmila Popovici-Paraschiv face o poezie „emancipată" şi totodată cuminte (cu minte) prin rima aleasă şi deloc supusă în conținutul ei. E poezia în care entitatea feminină este la ea acasă. Se pare că poeta a încercat să spargă metafora uzată, (de)plasată de veacuri în mințile umane: Femeia M(ed)uză (azi când conceptul de muză e foarte neclar!), Femeia taină şi mister. Există o prezență fizică, epidermică a Evei în aceste texte şi această prezență nu e una elaborată, „machiată". Citeşti: „o cremă pentru mâini", „un decolteu sintetic / împodobind modernul silicon", „dimineața pungi sub ochi şi gheață" şi vezi o femeie în *néglígé*-ul ei (meta)fizic, impusă şi împinsă spre frumusețe. Totodată găseşti în toate astea nişte biografii ale lucrurilor, o lume obiectual-feminină. Urmărind caleidoscopic poemele, ajungi „la piatra din cercel", acea piatră filosofală a unei vieți feminine, practic neînțeleasă de Celălalt, complementarul. Nebunia „cu-n dulce „J'adore" de Dior" pare să fie o ipostază sau o alternativă a femininului. Nebunia ca o salvare, nebunia ca o beție a parfumului, a desfătării simțurilor (or, senzualitatea trebuie să fie prezentă într-o carte), dar şi ca o alienare a existenței feminine. E un existențialism feminin, camuflat prin accesoriile nevinovate ale unei *pulcher femina,* a acelei ființe ce ştie că a ascunde e o artă. În „Coridor" întâlnim „o copilă", o Alice din Țara Minunilor, care trece printr-un coridor al reflecțiilor ființei. Dar copila cade în timp, ca în păcat, şi timpul îi sapă „brazde vii pe câmpul feței". Or, vorbim de poeme ce sunt produse de o existență, o *genderpoetry*, dacă se vrea, proprie unei mentalități avansate.

În masa literaturii virile, o astfel de poezie nu poate să nu te oprească în loc (dacă eşti o fiică a Evei sau un fiu al lui Adam capabil să pătrundă dincolo de stereotipic, să abandoneze schemele şi clişeile sociale). Volumul „EvAdam" este diferit de textura androcratică şi androcentrică, astfel riscând chiar să nu placă unui receptor viril. Dar, într-o societate în care familia e privită, de multe ori, ca o instituție penitenciară, în profunzimile ei, e vorba de o poezie dialogală, deloc beligerantă, e acel *poiesis* care se vrea explicit şi acceptat. E „femeia de zi" şi „femeia de noapte", e confesiunea intimă (dar e una general-umană, căci eul liric nu îşi scrie propria sa intimitate), e ființa complexă care iubeşte şi se revoltă, se dăruieşte şi se opune, căci pe lângă frumusețe, divinitatea i-a mai dat un păcat – înțelepciu-

nea, pe care ea secole la rând o tot ascunde, de frica neacceptării unei frumuseţi înţelepte, a unei *Sophia pulcherissima*. Ea ştie care îi este păcatul, acel „Adam hipnotizat / de Ea" căruia îi poate spune oricând acel „Adio / frumos şi răspicat / ca pe-o urare".

E o carte feminină în care ajungi să citeşti până şi „mirosul de copil". Există aici şi acea „etică a grijii", formulată de studiile feministe cele mai recente. „Plantele mutante" din poemul „Cimitirul festiv", cum, de altfel, şi întreg poemul, trag clopotele alarmei, venite dintr-o *fiinţare* (dacă ar fi să formulăm heideggerian) feminină, maternă în esenţele ei într-o „grădină a devenirii". E grija „galacticului uter" într-o geografie „de la Apus la Infinit". Corolar, există aici şi o imagine care te blochează, dacă ajungi să o duci până la capăt – imaginea Occidentului cartografiat în raport cu estul ca un hău, ca o dimensiune a Infinitului, a sacului fără fund al Lumii, în care fiinţa feminină îşi simte şi mai intens tragedia şi în care exclamă: „Căutaţi în alt Eden Adamii!" Simpla existenţă a acestui vers justifică apariţia cărţii; versul acesta e ambiguu şi prin asta e frumos.

Intertextul ţine de o zonă latentă a lecturalului în această carte. Poeta nu pozează prin lecturi, nu afişează o corporalitate livrească, corporalitatea acestor poeme este una a cărţilor tăinuite în frumuseţe. Într-o lume în care „muşuroiul n-are timp de teatru şi lecturi", poeta se „trădează" baudelairian: „în pieptul meu planează albatroşii", e vorba de acea pasăre a neîndămânării şi a inadaptării într-o lume a poeziei chiuretate. Există, însă, şi o anumită doză de ironie postmodernă, de dialog detaşat cu trecutul literar: „descrierile lui Dostoevski / sunt bune somnifere / în unele seri". Aceste rânduri (curajoase! Acest lux, curajul!) îmi amintiră de acele exclamaţii patetice ale multor „personaje" sociale care pozează prin lecturi (din marii clasici), acele artificii patetice ale pretinselor discuţii culturale.

Organizarea textuală te face să constaţi o poezie vizuală, cu versuri caligrafiate tipografic, aşa încât citeşti mai mult decât cuvinte: *EvAdam, car-caar, pot-oop, (V)indicativ Prezent, si(n)gur, TotUna, mu(l)te, CheMare, ChiRomantică, A(l)ta*. Identifici şi o apropiere a mâinii poetice de Logos, de forţa verbală: „cuvintele – set de cuţite menite să taie ceva anumit", o metaforă cumva minimalistă ca şi cea a „gândului-tangou", ce produc o poezie prolifică semantic. Muzicalitatea textelor şi a ideilor e una explicabilă, căci autoarea „cântă litere", ea produce poezia ca pe o formă a muzicii.

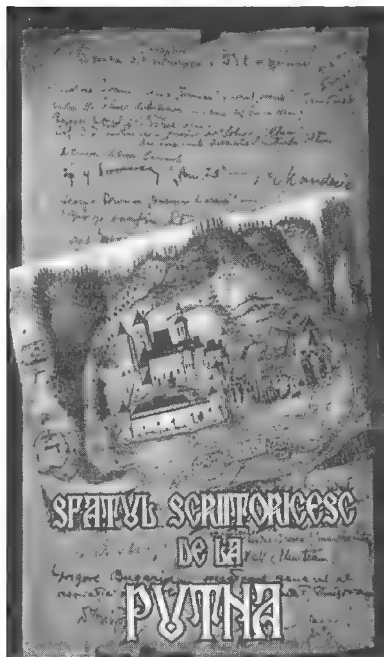
Atractivitatea cărţii e indiscutabilă, ca şi intensa ei spiritualitate. Nu e o carte destinată măsuţei din salon, care să orneze discuţiile cochete ale unor doamne scoase din obişnuinţa şi pasiunea căminului de ceaiul seral. E un volum de texte deosebite! Indiscutabil că sunt aşa. Respiraţia inteligenţei şi latenţa frumuseţii te atrag în paginile acestei cărţi.

Pulsul creşte
ţiuie în timpane
linia ascendentă
do-re-
mi-
solul
încremenit
mă crede o babă
Odochia în prag
de 14 febru-
arie

(Cantata Nr. 15)

SFATUL SCRIITORICESC DE LA PUTNA 14-15 AUGUST 1943

Ioan ŢICALO

A apărut, spre finele anului 2012, la Suceava (cu sprijinul Consiliului Judeţean prin Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", iată că se mai poate!), volumul cu titlul de mai sus, în ediţia a doua „revăzută şi întregită de **Ion Filipciuc**". Neastâmpăratul om de cultură din Câmpulungul Bucovinei se dovedeşte a fi un vrednic, atent şi tenace scormonitor al arhivelor, călătorind pentru aceasta în lungul şi în latul ţării, ori dincolo de nefirescul hotar, rămăşiţă ghimpată a „tătucului" călău.

Cartea se deschide cu o prefaţă semnată bineînţeles de „întregitorul" pomenit şi intitulată sugestiv *Predoslovie la o tăcere suspectă*, din care ne grăbim să cităm: *Ciudat cum un eveniment cultural-artistic petrecut în faţa a peste zece mii de oameni, într-o zi de aleasă prăznuire cu hramul Adormirii Maicii Domnului din 15 august 1943 şi într-un loc de profundă sacralitate patriotică precum Mănăstirea din Putna – altfel spus la mormântul lui Ştefan cel Mare şi cu pricina de a omagia jertfele ostaşilor români căzuţi în războiul sfânt pentru eliberarea hotarelor ţării călcate de cotropitorii de la răsărit –, cu ecouri reverberate în ziarele vremii, între care „Bucovina" de la Cernăuţi avea un tiraj de vreo şaptezeci de mii de exemplare iar alte publicaţii care au elogiat manifestarea se tipăreau în tiraje de alte mii, scapă din mrejele memoriei colective sau livreşti şi după mai bine de jumătate de veac nu se învredniceşte cu nici o vorbă de ocară sau proslăvire.*

După lectura acelor aproape 300 de pagini, nu-ţi vine în minte altceva decât să proclami cu entuziasmul cuvenit: „Vrednic este!", după cum au fost şi cei care în septembrie 1939, sub un cer mohorât, înfiinţează la Cernăuţi Societatea Scriitorilor Bucovineni, exact în perioada când se pune la cale, după cum reiese dintr-o telegramă a Ministrului de Externe al Germaniei către guvernul Ungariei, o mârşăvenie de proporţii, însemnând „lichidarea României". Aflăm, de asemenea, că din ianuarie 1942, într-un Cernăuţi eliberat de pângăritorii a tot ce era sfânt şi românesc, va apărea, sub egida aceleiaşi societăţi, „Revista Bucovinei", cu o ultimă perioadă timişoreană, după reîntoarcerea hoardelor răsăritene, şi cam tot din aceeaşi perioadă fastă de afirmare naţională, ziarul „Bucovina", care, ca urmare

a unei activităţi literare efervescente, se îmbogăţeşte cu un supliment de profil.

Tot aici, are loc la 24 septembrie 1942, sub deviza „Crucea şi spada", un congres al preoţimii ortodoxe române, adunare prezidată de mitropolitul Tit Simedrea, clerul manifestându-şi fără nici o rezervă sprijinul spiritual în lupta eroică a diviziilor române pentru „neam şi ţară".

Se pare că după acest ilustru model va fi organizat în 14 şi 15 august 1943, la Cernăuţi şi la Putna, *Sfatul scriitoricesc*, cu scriitori şi ziarişti de pe întreg teritoriul românesc, evenimentul desfăşurându-se sub semnul tripticului „Crucea, spada şi condeiul". E de menţionat că în mai se constituise, la iniţiativa poetului George Drumur, Cercul literar al „Bucovinei literare", cu activitate intensă pe tot spaţiul Ţării Fagilor, iar în 20 iunie, cu implicarea scriitorilor şi cu sprijinul Inspectoratului Regional de Propagandă, s-a organizat un *Mare festival de joc şi cântec românesc*, la care au asistat gen. Corneliu Dragalina, guvernatorul Bucovinei şi gen. Dumitru Carlaonţ, comandantul militar al teritoriului. Acest evantai este completat de şezătoarea literară din 27 iunie 1943, ţinută în acelaşi oraş, de Asociaţia Regională a Învăţătorilor din Bucovina, închinată „memoriei învăţătorilor eroi". Şirul manifestărilor continuă la Reşedinţa Mitropolitană, în săptămâna 1 – 7 august cu o *Retragere duhovnicească*, la care au participat *doi stâlpi luminaţi ai Bisericii Ortodoxe Române – mitropolitul Tit al Bucovinei şi arhim. Benedict Ghiuş de la Patriarhia Română din Bucureşti*. Programul spiritual, extrem de riguros, publicat în „Foaia oficială a Mitropoliei Bucovinei" a cuprins şi câteva teme de importanţă capitală pentru viaţa creştinilor: *De la icoană la duhovnicie; Moaştele Sfântului Ştefan şi veşnicia trupului; Cunoaştere şi asceză; Cei şapte tineri din Efes şi dovezile învierii; Patos şi Patmos; Schimbarea la faţă şi frumuseţea izbăvitoare; Duhovnicie şi tămăduire; Rugăciunea inimii şi sfânta isihie.* E foarte posibil ca I. Filipciuc să aibă dreptate când afirmă că acest program *ar putea fi chiar sămânţa pentru ce se va petrece mai târziu la întrunirile grupului „Rugul Aprins" de la mănăstirea Antim.*

În această atmosferă înălţătoare şi de un entuziasm coborâte parcă din „Ierusalimul românesc" al anului 1871, când albastrul de pe tricolor căpătase irizările cerului bucovinean iar inimile băteau la unison, are loc o manifestare scriitoricească în două zile consecutive: pe 14 aug. se ţine *Sfatul Scriitoricesc la Mitropolia Bucovinei*, pentru ca în ziua următoare să fie organizată *Şezătoarea literară populară la mănăstirea Putna.*

Primiţi iniţial la sediul Cercului „Bucovina literară", unde s-au ţinut înflăcărate discursuri (George Drumur, Ion Valerian, secretarul general al S. S. R., Gavril Pop, directorul ziarului „Tribuna" din Braşov, Grigore Bugarin din Banat, Nicolae Ivan de la ziarul „Dacia", C. D. Fortunescu, directorul revistei „Arhivele Olteniei", Vasile Ţepordei din Basarabia *care şi-a adus adeziunea prin graiul d-sale, emoţionat încă de pribegiile recente, când cei mai buni fii ai Neamului au trebuit să-şi lase avutul şi munca de o viaţă întreagă prăpădului roşu*, încheierea aparţinând profesorului univ. Constantin N. Tomescu), participanţii s-au reunit apoi în audienţă la guvernator, iar, în final, s-au consfătuit la Palatul Mitropoliei, unde au vorbit prof. Augustin Z. N. Pop, prof. Aurel Vasiliu, Gheorghe Noveanu, Sergiu Matei Nica şi Const. N. Tomescu. Remarcăm, printre altele, ideile profund patriotice ale penultimului vorbitor care a deplâns situaţia literaturii din Basarabia în termeni cât se poate de realişti: *Am trimis s-o cutreiere reporteri cumpăraţi de jidovime sau servitori cu afecţiuni dizolvante, comunişti, care au ştiut să scoată la suprafaţă numai aspectele ei rele şi-o puneau într-o lumină întunecată şi care o îndepărta de*

simpatia şi iubirea firească a ţării. Romancierii trubaduri ai rusoaicelor şi ai ghetourilor, stihuitori exageraţi şi rău intenţionaţi ai beţiilor şi ai unui specific care nu ne aparţine, au format prejudecăţile şi lipsa de cunoaştere a adevăratelor revelaţii sufleteşti şi pitoreşti ale acestei provincii.

Sfatul a continuat duminică, 15 august, în arhondaricul mănăstirii Putna, patronat de Mitropolitul Tit şi în prezenţa celor doi generali, membrii de onoare ai Cercului „Bucovina literară". Şi aici a avut loc un bogat şi fructuos schimb de idei, intervenţiile având caracter academic. Iată, de pildă, un fragment din referatul inspectorului George Noveanu: *Arta este ardere vie, caldă, distrugătoare de contingent în sensul Fecioarei arse pe rug şi se preţuieşte numai prin această capacitate de dăruire. Opera de artă şi artistul nu văduvesc prin aceasta viaţa de toate zilele, ci o întregesc înălţând-o la grad de simbol, desfăcând-o din haos pentru a-i da înţeles şi finalitate.* IPSS Mitropiltul Tit al Bucovinei a evocat în cuvinte pline de simţire *primul congres literar* de la Putna, cel din 1871, în vreme ce Grigore Bugarin, prezent în numele Asociaţiei Scriitorilor Români din Banat, după ce face o pioasă reverenţă în faţa *Prinţului Bisericii dreptmăritoare*, avându-l în vedere pe ierarhul prezent la lucrări, face următoarea mărturisire: *Eu vin de pe meleaguri unde românismul sângeră şi unde credinţa în mântuirea suferinţelor este mai tare ca oricând. Nu am alt dar să vă aduc aici decât voinţa românească a noastră de a vindeca rănile Ardealului şi ale Banatului. Spiritul nostru, alimentat de exemplele mari ale trecutului, este viu întru viaţa cea fără de moarte a neamului românesc. Noi nu plângem, noi protestăm. Noi nu ne resemnăm în suferinţă, noi luptăm! Scriitorul român din Ardeal şi Banat se află azi pe baricade, ostaş al Cuvântului Adevărului.*

A urmat apoi o serie întreagă de reportaje şi impresii prezentate în diverse publicaţii ale vremii, adunate şi „la lume iarăşi date" de acelaşi I. Filipciuc, semn că reverberaţia consfătuirii nu s-a stins degrabă. Din păcate, strivirea pământului sfânt al patriei de către tancurile „eliberatoare", duhnind a votcă, a făcut ca simbolul dătător de atâta speranţă – crucea, spada şi condeiul – să fie *îngropate într-o neagră tăcere vreme de aproape 50 de ani, până-n decembrie 1989*, consemnează cercetătorul, *când doar speranţa şi-a mai înălţat smerită steagurile azurii zdrenţuite de prelungi tertipuri diplomatice.*

Cartea mai conţine un capitol extrem de interesant, lucrat şi prelucrat după o serie de surse documentare, de care se face „vinovat" tot I. Filipciuc, intitulat *Chipuri din pâcla uitării*, un interviu cu Aspazia Coşara, soţia lui G. Drumur, precum şi consemnarea în chenar a principalelor momente politico-diplomatice ori militare din perioada respectivă, cu un preambul, de fapt o fluturare sângerie, cuvintele aparţinându-i filozofului Constantin Noica, aşa cum au fost reţinute de truditorul cărţii: *toată istoria din acest veac XX stă ghemuită în vagonul plumbuit în care nemţii, în cel dintâi război mondial, l-au trimis pe revoluţionarul Lenin la Sankt-Petersburg, să pornească revoluţia bolşevică din octombrie 1917.*

Scriitorii au crezut cu ardoare în acel luminos august 1943 în triumful ideilor nobile şi în viitorul strălucit al patriei. Din nefericire, exact peste un an, glasul hodorogit şi grobian al katiuşei avea să amuţească pe cei mai mulţi, stârnind setea de sânge nevinovat în lătrătorii şi vampirii neamului, pentru ca momentul 1989 să-i aducă pe supravieţuitorii şi odraslele lor, născuţi din neagra ideologie, la pragul primitor al cameleonismului. Scriitorii n-au decât să viseze în continuare că ar putea fi şi altfel...

MAGISTRUL DIN MÜNCHEN

Luca PRISECARU

Pavel Chihaia (n. în 1922, stabilit în Germania în 1978) ne-a oferit în ultima vreme un regal editorial (10 volume „Opera Omnia", la editura *Ex Ponto* din Constanța, în anul 2010), un volum expresiv „Despre prietenii artiști și înfăptuirile lor" (Cluj-Napoca, *Eikon*, 2011) și, recent, tot la constănțeana editură opul de scrisori primite și scrisori trimise (cu o prefață semnată de Nicolae Rotund). Sunt de menționat și numele vrednicilor dobrogeni Ioan Popișteanu, Ovidiu Dunăreanu, Ileana Marin și Angelo Mitchievici care s-au dăruit repunerii în circuit a operei magistrului din München...

Aproape de vârsta decanatului (câte ar fi de spus despre „generația pierdută" a intervalului năucitor al anilor 1945-1947!), apropiat în tinerețe de idealurile junilor Dimitrie Stelaru, Constant Tonegaru, Dinu Pillat, Geo Dumitrescu, Alexandru Vona, Șerban Cioculescu, Teohar Mihadaș, Alexandru Husar, Vladimir Streinu și alții, autorul romanului „Blocada" (apărut în 1947, retras din librării și topit în 1948, reeditat abia în 1993) adună, selectiv, epistole semnificative pentru un destin uman și cultural exemplar. Cea mai intensă corespondență datează din perioada zbuciumată a exilului (1978-1979), când familia se reîntregește datorită intervenției președintelui francez Valery Giscard d'Estaing.

Oferite alfabetic, epistolele sunt relevante în spațiul tulbure al Europei de după al doilea război, având ca loc de expediere sau de primire puncte diferite de pe harta lumii: Melbourne (scrisoare expediată în 1996 de Ana-Maria Beligan), Cluj (de la Virgil Bulat, fost deținut politic, epistolă din 2006), Lausanne (de la Ion Caraion, în 1982), Indiana University (de la Matei Călinescu, în 1988), București (Simona și Barbu Cioculescu, în 1981), Neagu Djuvara (Paris, 1986), Mircea Zaciu (Bonn, 1992), Monica și Virgil Ierunca (Paris, 1978) sau Marian Popa (Köln, 1999)...

Mesajele trimise, cele care întregesc tabloul epistolar, încep cu anul 1971 (Geneva, Florența), continuă cu anii '72-77 (Paris, Prato, Roma), încheind excursul cu secvențe cuprinse între 1989-1999: „Europa liberă", Jean Almosnino, Laurențiu Ulici, Cornel Moraru, Alexandru Vona.

Finalul cărții conține un interviu realizat de Mihaela Crăciun, cu ocazia împlinirii vârstei de 90 de ani, în care cărturarul sărbătorit mărturisește, între altele, despre activitatea dedicată monumentelor medievale românești (la Institutul de Istoria Artei, condus de profesorul George Oprescu), despre fiul său Matei (profesor de spaniolă și franceză în Germania), despre cercul cultural din tinerețe, în preajma lui Petru Comarnescu, despre prietenie, vocație, destin...

Carte-document impresionantă, volumul de „corespondență" e și o radiografie subtilă, rafinată, a lumii noastre postbelice și postcomuniste.

FILE DISTILATE DINTR-O NOUĂ *CARTE SINGURĂ*

Emanuela ILIE

Cea mai recentă materializare a proiectului poetic marca **Sorin Mărculescu**, *Partea din toate (Carte singură, VI)* (*Cartea Românească*, Bucureşti, 2013), exersează într-o manieră specifică partitura tematică dragă acestui autor pe deplin convins, ca întotdeauna, de necesitatea reîntâlnirii cu „cea de decenii/ pierdută ea teofilia". În poemele sale osmotice se materializează, prin urmare, variate epifanii lirice, anamneze taumaturgice şi proiecţii crepusculare, micro-istorii individuale revelatorii şi fragmente de cristomorfoze luminoase. Cum este şi firesc, toate par nutrite din obsesia unificării şi subsumate principiului transsubstanţierii. Impresia primă a cititorului este aceea că se află în faţa unei poezii altoite pe o erudiţie de excepţie, în care totul stă sub semnul decisiv al sintezelor ceremoniale, al misteriilor scenografiate în faţa unei cortine grele de semnificaţii, deopotrivă existenţiale şi intertextuale. Deşi hipertextul este cât se poate de evident, autorul ţine să sublinieze faptul că ***Partea din toate*** are ca sursă esenţială „*Cartea* prin excelenţă, *Biblia*, multimilenara conglomerare de voci şi istorii tragic asumate unei tăceri atotvăzătoare pe care am vrea s-o ascultăm sau încercăm s-o auzim aşa cum ni se pare sau ni se îngăduie", dar şi să îşi delimiteze ferm viziunea cu totul particulară, având ca etalon structurant un element arhitectural, retablul: „Modelul tutelar am încercat să-l transpun, la scară personală, într-o înjghebare coezivă şi monologală, nu multitudinară, ci solitară, pentru o voce evadată dintr-un cor adunat nu se ştie cum. (...) Abia cu cartea aceasta, *Partea din toate*, viziunea structurală mi s-a clarificat şi am ajuns la imaginea simplă şi extensibilă a unui retablu portabil, de uz personal, pentru timpul ce-mi va mai fi dat, când căutarea interlocutorului supramundan nu mai e înşurubare într-un loc, fie el şi sacralizat, ci vagabondaj spre inarticulare."

Şi această ultimă *înjghebare coezivă şi monologală* conţine, prin urmare, numeroase dovezi ale priorităţii esenţialului în dauna derizoriului – căci, neîndoielnic, predela retablului pe care îl înalţă şi de această dată Sorin Mărculescu reface anevoioasa cale a fiinţei către Fiinţă, având drept analogon simbolic rătăcirea printr-o „via crucis neîntreruptă", rătăcire înlocuită, altundeva, de „călătoria [ce] ţine patruzeci/ de zile în poala palmei Tale". Mă gândesc, pe de o parte, la elanurile mistic-incantatorii ori nuanţele oraculare ale formulei imnice, priza aproape magică a discursului psalmodic. Iar pe de altă parte, la prezenţa unor figuri cu funcţii mistagogice (precum teobald portarul şi alţi „martori împovestiţi" ai miracolului) sau la potenţialul divinatoriu al recuzitei lirice: „bucuria e Doamne în staulul/ cu ieslea golită de recensăminte şi/ cartea absenţei din jilţ: Tu ştii că duhul/ încă pluteşte pe apele neizvorâte şi arca se-nchipuie/ şi din catarg sicomorul se saltă în cafeneaua în care/ nimeni n-aşteaptă nimic în ungherul cu cenotaful din/ carte: fagurii însămânţaţi de nesfârşiri şi/ peştii săraţi de sub mările moarte: înmulţeşte/ răbdarea muririi pe cruce Tu Doamne" etc. etc.

Toate semnele hierofanice presărate în ***Partea din toate*** dovedesc, într-adevăr, că „n-ai cum să scapi de baldachinul de deasupra/ oriunde şi-oricum un acoperământ te veghează oricum/ te-ai întoarce oricum ai dispărea oricum ai fi treaz/ oricât l-ai despica oricât l-ai împinge în ecuaţii oricât/ l-ai uita întrerupt de o raţiune a morţii nimeni nu ştie/ cât de neîntreruptă". Treptat, însă, cititorul descoperă că plasmozomul liric ascunde şi altfel de revelatori identitari decât cei subsumaţi obsesivei căutări/ revelări a divinului în toate şi mai ales în sine. Pentru că în interstiţiile decupajelor trans- ori meta-fizice din carte palpită, dureroase, însemnele suferinţei biologice. Câteva dintre mişcătoarele „fotografii stagnante" ale identităţii individuale – o identitate mai vulnerată ca oricând – sunt captate în „nisiparniţa/ echidistantă" a literelor „în toate nuanţele negrului antracit" odată cu prim-planul unei picturi celebre atribuite lui Domenico Ghirlandaio, *Un bătrân şi nepotul său*: „să-mi fiu continuare pentru ca eu/ mai uşor să mă uit: autoportretul mi-aş fi într-un timp/ necopt pentru spaţiu: autoportret în ghirlandaio cu/ nepotul în care bunicul stingerea şi-o distilă din/ golul atom al chiverei aurite roz picurându-şi/ derma vulcanică în ascensiunea copilului şi de-/ colorându-se mişcat până la extincţia vestită:" Alte deconspirări ale funestei lupte cu deteriorarea biologicului sunt tratate cu cerneluri îngroşat postmoderne, astfel încât sfârşesc fie în invective dulci-amărui („noru' mă-sii de frică decorativă"), fie în prelucrări ale unor metafore-simbol ale specularului şi fragmentarului ca moduri de locuire (inclusiv poetică) a universului, devenit el însuşi „o nalbă de galaxii repetată-n oglinzi carnivore". Între atâtea „dispersii", „reduplicări", „oglinzi oarbe" şi „umbre fin macerate", vocea poetică se vede totuşi silită să îşi recunoască ultima angoasă: „încep să-nţeleg că/ începutul e doar un sfârşit amânat şi amânarea îmi/ este doar scâncetul prin care fiinţa lent se subţiază-n/ necroza grădinii de crini: ce miasmă subtilă/ ard fără să vreau în cătuiele paşilor tot mai greoi". La fel ca în acest acaparant fragment din *imnul 108*, pe întreaga carnaţie poematică a ansamblului sunt din ce în ce mai vizibile „vergeturile spaimei" de propria degradare ca simptom al marii extincţii: „altfel să-ngaimi dar tot întru lauda stingerii:/ ştii ce se spune în preajma catedrelor: cum de-ţi începi cântecul iar cu o laudă-a toamnelor lungi şi fierbinţi?/ dar ţie acum puţin îţi mai pasă fugit cum te vezi/ prin gurile sparte din gard noaptea cu muşchii căzuţi/ şi celule fără trecut: toamna pe care acum/ pregeţi s-o lauzi fierbinte şi lungă cum este/ aşa se şi-ntinde pe ţară: limpede fii şi proclamă-i/ sălbăticia-n pofida contradiscursurilor/ superioare".

Compoziţii rafinate de tematizare poetică a sacrului – fie el şi abil camuflat în profanul ontologic – sau de sublimare a morţii în epifanii discret învăluitoare, „imnurile" şi cele două „balade" care alcătuiesc ***Partea din toate*** sunt în acelaşi timp exerciţii de admiraţie culturală. La tot pasul, cititorul întâlneşte referinţe de tot felul, de la filosofia platoniciană până la deconstructivism, de la misteriile eleusine până la existenţialismul creştin, de la arta paleocreştină la –ismele artistice actuale. Un loc aparte în economia *Cărţii singure* îl ocupă decupajul referenţial prin care autorul îşi devoalează afinităţile poetice româneşti şi, odată cu ele, orgoliul secret (pe deplin meritat!) al apartenenţei la o familie spirituală aparte. Iată, spre exemplu, unul dintre nodurile agonice din *imnul 16 (threnos fără sfârşit)*: „ce cortine de frig să/ mai consolăm când le ştim doar nemaifiind? au fost şi/ agoniile: de cort luminos a lui turcea: apneică/ a lui dimov: şi am trecut pe lângă ei şi ei pe lângă mine/ şi unul pe altul ne-am amânat pe rând întârziind să/ mai adăugăm un vers un cuvânt o carte la o evanghelie în/ curs de rescriere: şi totuşi de ce m-am simţit atât/ de somat de fotografie nedeclanşată a poetului ultim/ zubaşcu singur la o masă cu o filă în faţă cu ţeasta nu/ rasă ci ştearsă de păr întru lucrarea speranţei? care/ lucrare este tăcerea de sus".

Din fericire, nostalgia aromitoare a *tăcerii de sus* încă reverberează, ca în paginile acestei cărţi splendide despre morţi, învieri şi apocatastază, despre sfâşierile neîncetate ale biosului şi triumful etern al Spiritului. Căci, la sfârşit, chiar şi când „uit vorbelor/ glas să le dau: rămâne doar crucea. doar pacea./ după chipul şi-asemănarea Ta discursul tăcerii"...

CU MIRCEA DINUTZ ŞI RODICA LĂZĂRESCU PRINTRE CĂRŢI ŞI SCRIITORI

Adrian ŢION

La puţină vreme după trecerea în eternitate a lui **Mircea Dinutz**, redactorul şef al revistei *Pro Saeculum*, iată că apare sub semnătura sa şi a **Rodicăi Lăzărescu**, la Editura *Nico* din Târgu-Mureş, o carte incitantă prin natura „confesiunilor provocate", însumând interviuri realizate de cei doi autori şi publicate de-a lungul timpului în revista focşăneană amintită şi în *Vatra Veche* de la Târgu-Mureş. Trebuie spus de la început că profilul proiectului ieşit din provincie este unul total neprovincial. Aducând provincia „la fileu", după cum lansează Mircea Dinutz însuşi intenţia confruntării valorilor, cartea configurează un nucleu cultural, să-i spunem iniţial vrânceano-moldav, extins permanent şi îmbogăţit cu esenţe intelectuale din alte zone culturale ce ţin de un centru virtual analogic. Deşi trebuia să conţină mai multe pagini, după cum subliniază Rodica Lăzărescu pe coperta a patra, incluzând mai mulţi interlocutori, dar timpul n-a mai avut răbdare, volumul *Confesiuni provocate*, scos de sub tipar în martie 2013, numără trei sute de pagini, suficiente pentru a convinge cititorul de seriozitatea şi valabilitatea demersului. Opiniile şi mărturisirile referenţilor, provocate şi consemnate cu probitate profesională de autori, conţin veritabile pagini de critică şi istorie literară, mărturii peste timp despre acerbe dezbateri de idei şi luări de poziţie ale unor personalităţi ale prezentului nostru literar şi cultural. Unitatea cărţii este dată de tratarea temei provinciei literare care traversează mai toate luările de cuvânt. Poziţia autorilor deghizaţi în reporteri este una respectuos admirativă şi incisiv interogativă, derivată oarecum atitudinal din profilul configurat al revistei *Pro Saeculum*. Ei par a propune: „Stăm în faţa timpului şi consemnăm pentru acest secol următoarele..."

Lista invitaţilor la dialog este aleatorie şi ordonarea interviurilor s-a făcut după criteriul cronologic, „respectând strict data apariţiei interviurilor în cele două reviste". La ceas aniversar (75 de ani împliniţi în 2010 şi aproape şase decenii de activitate literară), Dumitru Radu Popescu declară că nu ştie unde se simte „mai împlinit", după ce Mircea Dinutz face bilanţul operei: „zece volume de proză scurtă (1958 – 1981), optsprezece romane, paisprezece volume de teatru, şase volume de publicistică/ eseuri şi un volum de poezie". Dezinvolt, dispus a face evocări, romancierul neglijat de critica tânără şi dramaturgul nejucat în prezent combină, în manieră proprie, neaoşismul cu argoul şi cu informaţia doctă într-un limbaj colorat, neacademic, ce-i subliniază vitalitatea şi incisivitatea

expresivă, nealterate de trecerea timpului. Pe decadenţele prezentului, pe căderea din „trăirea eroică”, autorul nuvelei *Duios Anastasia trecea* pune mai multe întrebări retorice, printre care şi aceasta: „Nu e la ora zilei împuţiciunea umană, eroismul falimentar, comedia caducităţii omului?” deplângând indirect volatilizarea „unui panteon eroic”. Din scurta intervenţie a lui Daniel Cristea-Enache se reţin „calităţile pe care trebuie să le aibă un comentator/ judecător de literatură” şi aserţiunea-program conform căreia el nu valorizează „nici centrul fiindcă este centru, nici provincia fiindcă e provincie”, normă demnă de luat în seamă de orice critic literar ce se respectă. Un set de răspunsuri protocolare obţine Mircea Dinutz de la Ionel Haiduc, preşedintele Academiei Române, „reales în această funcţie în aprilie 2010”. Savuroase incursiuni în „slova cu patină arhaică” oferă amănunţitele răspunsuri ale lui Ioan Adam pornind de la cartea sa reeditată *Povestea vorbelor – O istorie secretă a limbii române* în discuţia cu Rodica Lăzărescu. De la „limba de aur” a înaintaşilor se ajunge, inevitabil, ca-n *Epigonii,* la analiza aspectelor actuale, la româna vorbită în Parlament, la şcolarii care „vorbesc o română minimalistă, scâlciată”, concluzia fiind că „ni s-a birjărit limba”, după cum spunea Constantin Călin. „Atacul” la Vasile Andru e formulat direct de Rodica Lăzărescu: „de câtă *taină* şi de câtă *revelaţie* aţi avut parte de-a lungul vieţii?” În locul unui expozeu isihastru despre „meşteşugul liniştirii”, Vasile Andru croşetează gânduri despre „beneficiul tainei” conţinut în discursul minţii, deoarece „taina ridică mult voltajul trăirii” şi „o carte este sărbătoarea unei revelaţii sau mormântul ei”. El recunoaşte că are două existenţe: „una la vedere, care este scrisul, şi alta ascunsă, care este practica liniştii”. Sub semnul revelaţiei poetice teoretizate în diverse forme stă şi formularea de un distinct rafinament, inserată ca viziune vibrantă adusă la „corul anonimilor” din republica literelor româneşti: „Nici valurile mării nu au dirijor şi totuşi produc un melos şi o thalaso-terapie”.

Toate interviurile stau sub „tirania dulce a cărţii”, a confruntărilor de opinii stârnite de lecturi şi concepţii răspândite în vuietul vremii şi livrate prin litera tipărită ca mărturii virtuale viitorimii. Din cele 21 de intervenţii (Niculae Gheran de două ori) remarcăm confesiunile Magdei Ursache, prezentată ca „amazoană războinică” în luptă cu ideologiile trecutului, situată pe poziţii ultra-combative faţă de „catehismul roşu”, dar şi faţă de „deculturalizatorii noştri tocşoişti” sau „tocşoistele care vorbesc, în rochii de bal, despre sărăcirea populaţiei”. Înverşunata polemistă recunoaşte deschis că tonul tranşant al articolelor sale i-au atras, din partea presei, atribute ca „scandalie, colţoasă, atipică, trouble-maker, sărită de pe linie”, ceea ce nu pare s-o deranjeze prea mult. Ea denunţă, cu vehemenţa-i cunoscută, „românofobia” ca boală acută a prezentului cu dramatice şi imprevizibile consecinţe. Popasul în istoria străveche şi recentă este asigurat de Petre Ţurlea, care combate teoriile lui Tismăneanu şi Lucian Boia, considerându-le „dezastruoase pentru generaţiile care acum se formează şi citesc numai <operele> lor”. Viorel Savin glosează degajat despre scris ca salvare şi amăgire, despre teatru ca „marea mea dragoste moartă”. Fenomenul incriminat este o marotă legată de distanţarea regizorilor de textele autorilor autohtoni sub incidenţa căruia cade şi D.R. Popescu, pus în capul listei *Confesiunilor provocate.*

În centrul unor dezbateri despre postmodernism şi transmodernism se situează intervenţiile cărturarului din Huşi, Theodor Codreanu, care este, „alături de Constantin Călin (Bacău), Petru şi Magda Ursache (Iaşi), Constantin Trandafir (Câmpina), intelectualul per-

formant care înglobează *marginea* şi îi dă strălucire", după cum îl prezintă Mircea Dinutz. Despre armenii aşezaţi pe pământ românesc şi despre celebra sa *Carte a şoaptelor* vorbeşte focşăneanul economist, politician şi scriitor Varujan Vosganian, divulgând secrete despre geneza cărţii, a suferinţelor îndurate şi subliniind importanţa păstrării legăturii cu obârşia nemului. Tema marginalităţii este atinsă şi în discuţia purtată cu Eugen Simion de Rodica Lăzărescu. Semnul apartenenţei la o anume „aristocraţie a spiritului" se simte la tot pasul iar elogiul adus „zeflemistului de serviciu al literaturii noastre" – nimeni altul decât marele Caragiale – se face în aceeaşi gamă a observării viciilor româneşti „de la un etaj superior al spiritului". Chestionat în problema raportului *centru - margine*, academicianul Eugen Simion crede că *„marginalitatea* (geografic vorbind) are iniţiativa". Chiar iniţiativa acestei cărţi, apărute în provincie, e o dovadă a afirmării unui centru onorant de valori şi personalităţi provenite sau formate în afara unui punct central prea des disputat, devenit adesea discutabil. Deşi mângâie tangenţial scandaloasa speculaţie a împuşcării lui Liviu Rebreanu, Niculae Gheran declară că refuză să intre în polemică absurdă cu nişte ageamii care „trosnesc din bice pe tema pomenită: ba că Rebreanu a fost împuşcat, pe data de 1 septembrie 1944, de către un soldat – fiindcă maşina în care s-ar fi aflat în Piaţa Victoria n-a oprit la somaţie (...), ba că a fost ucis de Fanny şi Puia Rebreanu, o gogomănie la fel de mare". Intervenţia tranşantă a specialistului în Liviu Rebreanu să sperăm că va pune capăt zvonisticii penibile legate de acest subiect. O voce mai autorizată în domeniu nu există, deci trebuie să-i dăm crezare. Constantin Călin, „format în spaţiul magic al Bibliotecii", marele exeget al lui Bacovia, mărturiseşte despre „etica meseriei de scriitor", dar şi despre „scrisul fără frână", această boală numită „scrisomanie". Ziaristul şi omul de televiziune Vartan Arachelian, al doilea armean din această carte a interviurilor înşirate pe axa temei marginalităţii culturale, desfide din start condiţia de „ziarist...minoritar". El aminteşte de interviul luat regelui Mihai la Versoix în 1990, când monarhia era o alternativă pentru România şi consecinţele lui, alungarea din TVR. Ion Pop apare în postură de universitar, poet şi critic literar, evocând „efectul Echinox" clujean şi secvenţe din experienţa sa pariziană. Recunoaşte că activitatea sa de critic şi istoric literar „a concurat, evident, cu cea de poet" şi că „după 70 de ani <postmodernitatea>, în cazul meu, cred că se tot agravează".

Concluziile periplului printre cărţi şi personalităţi ale scrisului românesc (din provincie sau nu) sunt trase de Ana Blandiana. Mircea Dinutz citează dintr-un alt interviu al poetei acordat lui Daniel Săuca: „Libertatea cuvântului a diminuat importanţa cuvântului". Confirmând şi reluând ideea, poata care n-a avut drept de semătură în ultimii ani ai dictaturii ceauşiste accentuează că fraza aceasta repetată mereu „reprezintă cea mai mare descoperire pe care am făcut-o după 1989, atunci când nu mi-a venit să cred că dispariţia cenzurii adusese după sine şi dispariţia cititorilor". Dezamăgirea exprimată cu profundă mirare nu e numai a Anei Blandiana, ci a tuturor scriitorilor puternic şi definitiv legaţi de destinul cărţii tot mai ameninţător conturat în viitor. Unul dintre aceştia, prezentat de Constantin Călin ca un om care „respira, trăia prin cărţi", tocmai a plecat dintre noi, lăsând în urma sa încă un semn al trecerii lui prin lume, aşa cum vor lăsa şi „personajele" acestui colocviu cărturăresc, reunite într-o carte de mărturii şi opinii de mare importanţă pentru actualitatea noastră literară.

HORIA BĂDESCU: UN OM CÂT O MIE DE OAMENI*

Carmelia LEONTE

L-am cunoscut în Oradea, la Zilele revistei ”Familia”. Am schimbat doar câteva cuvinte, dar au fost suficiente pentru a descoperi un om cu adevărat deosebit. De curând septuagenar, **Horia Bădescu** impresionează prin prestanță discretă, necăutată, amabilitate sinceră (care nu este, deci, un joc de societate, ci o trăsătură de profunzime) și prin neobosita politețe intelectuală pe care o dovedește față de colegii de breaslă. În ochii lui, orice om care scrie contează, este încă o șansă de a face lumea mai bună.

Poet, prozator și eseist, jurnalist și diplomat, autor a peste treizeci de cărți, multe traduse și premiate în străinătate, Horia Bădescu își păstrează prospețimea și firescul de la început. Într-un decalog personal, a unsprezecea poruncă ar suna, probabil, astfel: ”Fii tu însuți!”.

În romanul *O noapte cât o mie de nopți*, scriitorul nu se dezice de principiile lui estetice (și nu numai). Vede în continuare viața ca ”o răscumpărare a cuvintelor” (p. 42), o construcție ce crește permanent, în timp ce așteptarea (pasivă) este autoreferențială, ”o poveste despre ea însăși” (p.44). Deși cuvintele dau sens așteptării, a contempla miracolul vieții înseamnă a te situa în poezia de dincolo de cuvinte, care se întâmplă deja, se întâmplă mereu, deci așteptarea este inutilă, un simplu artificiu al povestirii, un cadru de limbaj.

Întreaga narațiune a fost pe drept încadrată în tiparul sud-american al realismului magic. Totuși, aș decela aici două sensuri aparent contradictorii: unul al realității captive în magie și celălalt al realului captiv istoriei. Personajele se extrag cu greu, suferinde, muribunde sau chiar moarte, dintr-o realitate pentru a aluneca în cealaltă. Ele surprind, fascinate, momentul când fabulosul se insinuează în lume și obiectele încep să lase o umbră magică în care se poate locui mai confortabil decât în realitatea însăși. Această umbră, prin ambiguitatea ei, privilegiază aparițiile incredibile și mai ales disparițiile deconcertante. Evenimentele, de orice fel, sînt doar niște pretexte necesare pentru a puncta conturul de altfel impalpabil al personajelor. Ele nu își propun să fie plauzibile, ci au curajul să atârne în poeticitate precum strugurii de vrej. Obiectele, decorurile participă la definirea ființelor, sunt chiar o prelungire a unor gesturi. Sensul este surprinzător. Nu se ajunge la reificarea personajelor, ci la umanizarea decorului: ”Pe urmă totul se reîntrupase în lumina gălbuie a lămpii. Pînă și coperțile castanii ale manuscrisului lui Al Bassani, pe care

Elina îl aşezase pe scrinul deasupra căruia licărea candela. Dacă-şi încorda ochii putea desluşi cîteva dintre semnele aurii care-i împodobeau cotorul" (p.45). Toate aceste personaje îşi refuză concretețea, dar în acelaşi timp îşi caută identitatea. De aici o tensiune continuă. Primul pas este spre înapoi, într-un timp rezolut despre care încă nu s-a spus nimic. Acolo nu există chipuri recognoscibile. Imaginea de sine este astfel pulverizată în gesturi tot mai criptice, al căror cod este tot mai greu de desluşit. Milian îi spune lui Onu: "Trebuie să fii sărac... Poate că nici nu exişti..." Sărăcia este strâns legată de lipsa existenței, a puterii de a trăi, de a aştepta. O asemenea suspiciune la adresa unui om ar fi ofensatoare dacă nu am afla că nici timpul nu există! Călătoria propusă este spre "inima timpului", care rămâne mereu ascunsă, imposibil de aflat. În aceste condiții, romanul lui Horia Bădescu poate fi citit ca o dramatizare cu avatari, în stilul lui Pessoa, un excurs mitic într-o zonă indescifrabilă din care cuvintele s-au retras.

Riscul este uriaş: acela de a se ajunge la înstrăinare, la viață în ecou. Oamenii îşi vorbesc fără să se audă, dialogul se mută în pantomimă. Gesturile dintre ei devin incredibile, ceremonii ale imposibilului pierdute în atemporal misterios. Într-o astfel de lume, nu se pune problema sincerității pentru că nu există minciună, chiar dacă realitatea este disimulată. Adevărul este o stare de fapt care nici măcar nu presupune o victorie asupra mediocrității, ci este un mod subtil, cel mai blând mod posibil, de a distruge limitele. Personajele bolnave de inexistență parcurg straturi circulare ale unui miez luminos, bănuite a fi eflorescențe crepusculare ale sufletului uman, tensiuni ascunse dintre subiect şi capacitatea lui de a-şi mînui eurile virtuale într-o lume care li se opune.

Uneori te întrebi cât e fascinație şi cât este imaginea unei disfuncții fundamentale în ordinea realului. Între personaje apar diferențe de verosimil, ceea ce face ca întregul să pară elaborat pe paliere diferite şi să răsfrângă sensuri diverse, uneori divergente. Ceea ce le uneşte este metafora (de aici şi abundența exprimărilor aforistice), poezia, cu un ochi deschis spre trecut şi unul spre viitorul care deja se întâmplă. Nici măcar istoria nu-i rezistă: "Venea toamna şi el simțea că se copsese ceva în adâncul lui, ceva nedesluşit însă irepresibil. Ceva care-l împingea dincolo de îngrăditura aceea neîngrădită. Se oprea tot mai des din secerat şi rămânea cu ochii pironiți în gol pe linia orizontului, care se-nchega dincolo de coama mişcătoare a stufului, pînă cînd vocea aspră a paznicilor îl apleca iar peste tulpinile aspre. Noaptea se trezea, asculta ore în şir tânguirea stolurilor de păsări, aşa cum altădată ascultase vuietul mării la Poarta Albă. Zagura n-ar fi putut spune cum şi de ce. Ar fi fost mult prea complicat să îşi explice neliniştea bolnavă, chemarea irepresibilă care urca din adâncul lui şi nici nu era loc de explicații acolo. De altminteri nici n-ar fi încercat să o facă. Acolo n-aveai timp de asta, acolo te trudeai doar să găseşti puterea de a rămâne în viață. De-a mai rămâne în viață! Cum nu încercase să o facă nici mai târziu, nici după aceea. Sunt lucruri pe care le faci pentru că trebuie, nu se mai poate altfel. Ele fac parte deja din trecutul tău atunci când se întâmplă iar întâmplarea e deja viitorul care vine cu o zi mai devreme" (p.82).

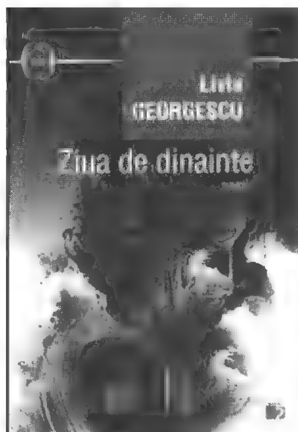
În definitiv, nu contează efectele de limbaj, ci sfîşierea autoreferențială căreia limbajul îi serveşte ca mijloc de transcriere. Putem depăşi totul – trecut, sentimente, viață. Transcrierea acestei aventuri este deja un pas spre altceva.

---

* **Horia Bădescu**, ***O noapte cât o mie de nopți***. Cluj-Napoca, *Limes*, 2011

ZĂPEZILE MOR FĂRĂ LEAC

Cristina CHIPRIAN

Lirica lui **Liviu Georgescu** oferă în noul volum* o mărturisire a apocalipsei şi o soluţie a acesteia, ambele esenţializate în spirit dar vizualizate concret, contextualizate cotidian. Poezia se delimitează ca o experienţă existenţială, pluridimensională care suprapune trăirile, identificând voinţa divină într-o „transparenţă dilatată la scară planetară". Poetul este „o inimă vie într-o realitate feroce", care face sinteza geometriei şi haosului, determinând astfel, între cele două dimensiuni, manifestarea „vârtejului cosmic"desfăşurat tragic.

Umanitatea rătăceşte în labirintul „reţelelor de nervi", unde persistă fragmente de vise şi negarea de sine, mărturii ale laturei divine amputate. Solii sacri sunt imaginaţi carnal, deseori lipsiţi de aură, în vreme ce acuitatea trăirii ierarhizează altfel valorile, punând accentul pe debordant şi spontan: „pe patul sinelui ţintuit răscoleşti şi te zbaţi şi urli sângerând". Evoluţia omenirii se concentrează în lupta individului cu sine însuşi, pentru a se descoperi cu durere: „Exist ca să mă întregesc", iar recuperarea se face total, din trecut, prezent şi viitor.

Cotidian, existenţa focalizează idealitatea, cei puţini care mai cred îi însufleţesc pe ceilalţi. Emblematicul este chemat să anuleze învălmăşeala ne-semnificantă, iar cititorul deprinde algoritmul restructurării materiei prin spirit: „Am tăcut şi am închis ochii ca să aud şi să văd". Lirismul relativizează eticul, identificând o vină care nu era a nimănui şi redimensionând astfel lanţul cauzalităţilor: „de vină nu-s eu... numai existenţa asta/ materială"; „Indicaţiile erau clare liniile drepte/ dezastrul sigur".

Condiţia umană se manifestă, însă, prin conştiinţa de sine, mărturisind vinovăţii etern ignorate: spaima de moarte, nepăsarea de viaţă. Discursul liric devine ecoul unui „auz profetic ce simte o mare stingere". Cunoaşterea ridică suferinţa la rang de concept, drumul până acolo este o trăire superioară, „iar mai departe nu se ştie nimic".

Individul dă seamă în faţa celorlalţi, conştiinţa „se uită la ea însăşi", adică poartă oglinda ce reflectează umanitatea în luptă, competiţie, conflict (*Smulgerea egoului*). Biblia, cu foiţa ei subţire, acoperă prin veacuri materia plăpândă a trupului, însufleţindu-l. Tălăzuirea simţurilor se involburează „încoloşincoace", „înainteşinapoi", „înăuntruşinafară", erodând convenienţele.

Podul marchează trama vieţii: nimic nu se mai distinge în ceaţă, „pe malul de dincolo poate sunt lucruri/ neîncepute". Îndemnul se adresează celor încercaţi în lupta interioară: nu dezertaţi, „ne-aşteaptă aici ceva măreţ" (*Salvarea*).

Oda în metru viitor parafrazează şi autoironizează: „poţi să priveşti entuziast apocalipsa şi revoluţia?". Dar poetul identifică reversul apocalipsei şi pe acela al revoluţiei eşuate: nemurirea, beatitudinea. Ambele întoarse *ab initio*, adică la big-bangul „zilei dinainte".

---

* **Liviu Georgescu**, ***Ziua de dinainte***. Piteşti, *Paralela 45*, 2012

Ioan RĂDUCEA

Panoramicul sud-est european al lui **Mircea Muthu*** urmează retorica specifică afirmării unei discipline, aceea, relativ recentă, a studiilor denumite „sud-est europene", după o sintagmă geografică inexpresivă, menită să acopere balcanologia, bizantinologia, domeniul așa-numitei uniuni lingvistice balcanice etc. Valabilitatea științei desemnate prin acest termen, prin cele subsumate sau alternative lui, depinde de miza care i se atribuie, iar această miză este importantă. În plan istoric, prin ea se acreditează ideea că ne-am înțelege mai bine trecutul dacă am ține cont de o ordine de lucruri intermediară între cea națională (locală) și cea universală. Discutabil că această ordine ar fi „sud-est europeană", mai ales că, în fond, referințele se restrîng la tradiționalul balcanism, cercetat mai întîi terminologic, pentru a disocia științele despre Bizanț de cele despre Balcani, într-un (excelent) grupaj de articole de dicționar: balcanologie, balcanitate, balcanism, bizantinologie, bizantinism. Nu poate fi decît salutar faptul că un distins cărturar clujean, înțelegînd în profunzime etosul nostru oriental, nu se lasă atras de „Mitteleuropa", de „seducțiile Europei Centrale" (expresie a lui Cornel Ungureanu, reprodusă în text). Credem totuși că acest etos aspiră spre universalitate antrenînd o arie culturală foarte largă, de care noi înșine nu sîntem pe deplin conștienți. Pe lîngă lucrurile răsăritene care ne vin prin creștinismul nostru ortodox, depășind bineînțeles balcanismul și bizantinismul, vor fi existînd necunoscute aspecte mediteraneene, pontice, stepice, poate boreale, caucaziene (deschiderea Moldovei spre est și, poate, mai ales spre nord, nu este deloc evaluată, însă i se recunoaște, tot în expresia criticului citat „sentimentul abisal al culturii"). Mai ales autohtonismul nostru și-ar putea releva alte valențe, precumpănitoare față de cea balcanică, de altfel un epitet care îndeplinește, într-o măsură, și funcția de cuvînt-valiză pentru tot ceea ce ține de tainele substraturilor românității.

Cu toate acestea, onest, autorul caută fibra noastră în textura balcanică, în care s-a specializat și ale cărei înflorituri le cunoaște atît de bine încît le îngăduie să contribuie la structurarea cărții, compusă aproape ca un miscelaneu. Ea cuprinde, în cele opt diviziuni, alcătuite din varii texte, teorie, eseu, etnologie, geopolitică, folclor, critică literară, biografii, bibliografii, analize etimologice (inclusiv una despre Ardeal: Far-deal – „sub pădure"); o „istorie" de la 1620 despre „luarea Țeligradului" (= Constantinopolului), care se

reproduce în întregime (16 p.), pentru „plăcerea lecturii”; un alt „advis” de epocă despre Mihai Viteazul; pagini de jurnal proprii, despre Creta şi Veneţia. Există un set de *Note şi referinţe* finale şi un *Indice de nume* care deserveşte inclusiv paginile beletristice. Ansamblul este unul original, o argumentaţie policromă pentru domeniul de studiu propus. Ajuns la apogeul carierei, specialistul a rămas cu fascinaţia spectacolului cultural. Ipotezele sale prind aripi în glose şi conexiunile erudite schimbă natura unor intenţionate recenzii. Nu mai puţin, îi place să narativizeze, dotîndu-l, de exemplu, pe Dimitrie Ralet, emisar moldovean la Istanbul, cu „un ac de etnopsiholog” sau atribuind lui Bolintineanu, în călătoriile în Macedonia şi la Athos, o căutătură de „conchistador cu condeiul după ureche”. Altădată el se aruncă într-un comparativism dezlănţuit, pornind de la balada *Chira-Chiralina*, pentru ca în paginile următoare să treacă în revistă, năucitor, zeci de titluri, eroi, nume, Eminescu, Giraudoux, Lampedusa, Motte-Fouqué, Bontempelli, Voiculescu etc., cu tot cu citate şi analize de personaj. Odată consumat un asemenea subiect, naratorul se reculege, stînd la pîndă în căutarea eşantioanelor de balcanism pe care i le mai pot releva o nouă publicaţie, o ediţie, un document şi pentru aceasta se face atent pînă şi la *Geografia culinară* (titlu de articol), care schimbă garnitura la dovlecei, cu smîntînă în România, cu iaurt în Bulgaria, cu ulei de măsline la greci...

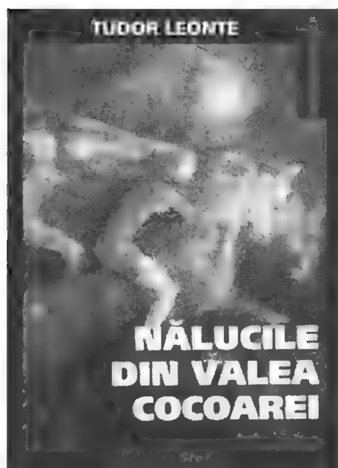
Toate acestea se încadrează bine unui *panoramic*, după cum neted ne spune şi titlul lucrării. A rămas mult de lucrat la sistematica ideii, care să dea, din unghi românesc, o coerenţă Balcanilor. Este adevărat că, şi în aceste condiţii, discursul are drept fundament grija pentru românitate, disciplina promovată de Mircea Muthu constituind şi o cale de relevare a problemelor românismului, îndeosebi ale celui balcanic. Acesta continuă să subziste, cu toate că starea lui este „dramatică” şi se vorbeşte destul de pe şleau despre Balcanii conflictuali; în ceea ce ne priveşte, despre masiva *alungare* a etnicilor români din vechile lor vlahii din Grecia, despre oprimarea, după anul 1833, a masei de români care ocupă pînă astăzi estul Serbiei etc. Urmînd exemplul autorului, este de ajuns să reproducem, în această privinţă, citatul din George Vâlsan (1926), considerat, într-un medalion, ca întemeietor al antropogeografiei clujene dar mai ales ca expert în românitatea sud-dunăreană, pentru a ne da seama cît de puţin conştientizăm situaţia reală a propriei noastre naţiuni: „Oltenia, Banatul şi regiunile locuite de români în Serbia, Bulgaria (bazinul Timocului şi al Moravei) (...) alcătuiesc un fel de mare provincie cu aceleaşi caractere geografice, etnice şi lingvistice.” Ni se atrage atenţia, în mai multe rînduri, că lipseşte un studiu de sinteză despre aromâni, schiţîndu-ni-se istoricul cercetărilor şi pionierii lor. La un nivel superior de generalitate se află cîteva idei, scumpe autorului, fiindcă ţin de sensul general al disciplinei: Bizanţul, cu toate că a fost o „civilizaţie de sacrificiu”, propune o „formă de universalitate”; prin „echilibrul său instabil”, sud-estul european îl continuă; balcanismul este integrabil europenismului (sau poate invers? n.n.) şi nu opusul occidentalismului etc.

---

* **Mircea Muthu, *Panoramic sud-est european. Confluenţe culturale*.** Cluj-Napoca, Editura *Eikon* şi Editura *Scriptor*, 2012

TUDOR LEONTE
ŞI REINVENTAREA ROMANULUI POLICIER

Cristina IOVU GAVRILESCU

Titulatura de roman poliţist pare o încadrare prea searbădă, prea simplistă, faţă de puternica încărcătură emoţională ce transpare din paginile cărţii lui Tudor Leonte, *Nălucile din Valea Cocoarei.* Ar fi vorba, mai degrabă, de un roman biografic, în care formaţia juridică şi experienţa din câmpul practicii poliţieneşti îi conferă autorului uşurinţa de a fixa planul naraţiunii în termenii precişi ai derulării anchetei. Dar cercetarea şirului unor crime nu reprezintă decât un pretext pentru realizarea unor profunde introspecţii.

În fapt, cartea urmăreşte traseul regăsirii identităţii eroului principal, nevoie care transcende timpul şi chiar moartea. Chemarea gliei, a străbunilor, îl atrage cu o putere magnetică spre vremuri demult apuse, uitate, închise în sine. E vorba de nevoia, nedesluşită până atunci, de a completa golurile din şirul de istorisiri care alcătuiau tabloul său de familie.

Fără de veste, liniştea sa aparentă este tulburată de venirea din spaţiul ancestral a unui străbun care îl cheamă să-şi revendice rădăcinile. Treptat, treptat, ca într-un puzzle, amintirile prind contur, figurile capătă chip cunoscut, lucrurile se leagă. Proiecţia în propriul trecut este făcută din perspective multiple: se combină planul real, reluarea contactului direct cu lumea amintirilor prin regăsirea satului natul, cu lumea onirică, în care eroul primeşte mesaje încriptate, ca nişte simboluri freudiene, cu trecerea provocată prin hipnoză, pentru a forţa barierele timpului şi spaţiului.

Semnele premonitorii care i se dezvăluie în vis nu anunţă doar succesiunea crâmpeielor pe care urma să le regăsească din povestea vieţii sale, ele poartă şi o semnificaţie spirituală: peştişorul este semnul lui Iisus, al Mântuitorului; cocoşul este semnul lui Iuda, al trădătorului, şarpele este semnul Ispititorului; ciclopul poate fi chiar al treilea ochi, conştiinţa amorţită care zace în fiecare dintre noi şi aşteaptă să fie trezită.

Răsună obsesiv întrebarea *Quo Vadis*? Dorinţa înăbuşită devine mistuitoare, autorul fiind învăluit de o seamă de sentimente copleşitoare: incertitudine, teamă, curiozitate, dragoste, vină... Satul uitat şi regăsit nu este însă nici pe departe un loc paradisiac, totul apărând străin şi pustiit. Mai mult, pe măsură ce adânceşte căutările, se dovedeşte a fi doar o vale a nălucilor. Totuşi, crâmpeie de lumină, de căldură, se revarsă din chipul zugrăvit cu

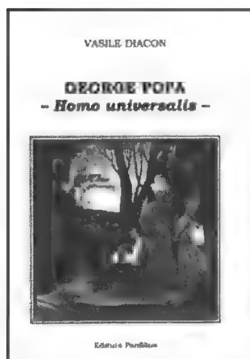
nespusă dragoste şi pioşenie al părinţilor săi, care i-au vegheat copilăria în vremuri de cumplită restrişte, cu preţul fiinţei lor. Figura cea mai emoţionantă, plină de candoare, învăluită într-o lumină divină, este de departe cea a Ilenei, Zâna Zorilor, Zâna Florilor, a cărei aură feciorelnică, putere de iubire şi spirit de sacrificiu o fac să se confunde cu icoana Maicii Domnului. Destinul ei, născut cu preţul vieţii mamei sale, pe un pat de flori, este acela de a fi ea însăşi altar şi ardere. Singura bucurie ce i-a fost îngăduită, aceea a unei iubiri fulgerătoare, intense, de-o vară, chiar neîmpărtăşită, este suficientă să-i lumineze zilele tulburi ce vor urma. Rodul acestei iubiri, adus pe lume în împrejurări tragice, este răsplata şi durerea ei. Dar chiar şi preţiosul odor este gata să-l sacrifice pentru a împlini un destin, pentru a urma calea ce-i marchează menirea. Cu sufletul zdrobit, primeşte toate acestea nu doar pentru că nu se poate împotrivi legii oamenilor, pe care ea pare a le fi nesocotit, ci mai ales pentru că urmează voinţa divină, acţionează în spiritul credinţei ancestrale că „aşa i-i datul". Totuşi, nici legea umană şi nici cea divină nu o pot opri, când copilul ei drag este pe cale să devină victima celui mai de temut personaj, expresia întruchipării iadului pe pământ. Atunci se transfigurează, devine ea însăşi fiară dezlănţuită, pentru a răpune răul din calea Lui, semnându-şi astfel sentinţa izolării totale, a îndepărtării de ce-i era mai drag. În cele din urmă, retrasă întru credinţă, dobândeşte izbăvirea, căci se stinge împăcată. După moarte, dorinţa îi este împlinită, prin încununarea cosmică a mormântului său, ca în poemul mioritic, doar că aici dragul ciobănel este cel care îşi caută mama crăiasă, a lumii mireasă. Regăsirea celor doi este încărcată de o vibraţie profundă, misiunea principală s-a încheiat, tot ce urmează reprezintă doar reacţia firească a închiderii cercului.

Stăpânind tehnica juxtapunerii contrariilor, autorul creionează într-un mod ilustru estetica urâtului şi a răului, ilustrate de maleficul Crudu, de şi mai tenebrosul Petrache, pentru care şi moartea şi Cartea Sfântă chiar sunt un pretext de exacerbare a urii ancestrale. Seria de crime se încheie cu călugărul Nechita, care, după ce scapă de sub influenţa fratelui natural, pierde şansa la mântuire, căzând pradă ispitei insuflate de fratele „întru credinţă", devenit mentor în cele rele, de a se ghida după legea talionului, care în cele din urmă îl va urmări şi pe el.

Autorul ne poartă de la un cadru la altul, istorisirea ţesându-se din reconstituirea unor amintiri, fie induse de relatările altora, fie extrase direct din străfundurile minţii sale. Asistăm la confesiuni, reflecţii, raţionamentul nostru este ghidat de cel al autorului. Astfel, planurile se multiplică, se întretaie uneori, autorul introducând cu dibăcie tehnica povestirii cu ramă, făcând trecerea subtilă din prezent în trecut, de la persoana întâi la persoana a treia, de la planul real la cel oniric. Fraza curge lin sau biciuieşte aprig, ţinând mintea trează şi sufletul deschis.Concentrând la un moment dat intriga în planul vieţii monahale, ai senzaţia că retrăieşti atmosfera mistică din *Numele trandafirului* al lui Umberto Eco. Stilul romanului este însă unul infuzat de profunda înţelepciune românească ancestrală, amintind cumva când de *Baltagul* lui Sadoveanu, când de *Amândoi* al lui Rebreanu, când de *La hanul lui Mânjoală* al lui Caragiale, îndulcit de note pe ritmul din poezia *Mama* lui Coşbuc. Un stil original, despre care cu greu ai crede că este al unui autor debutant.

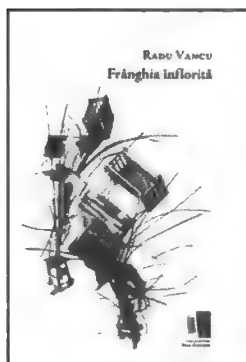
CĂRȚILE PE MASĂ...

Liviu APETROAIE

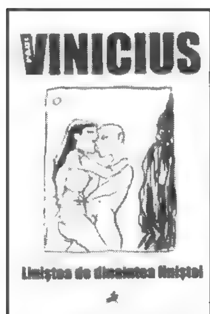
Dialoguri cu medicul, cu scriitorul, traducătorul, orientalistul şi eminescologul **George Popa** ne propune **Vasile Diacon*** într-o recentă apariţie, *George Popa – Homo universalis*, chiar în vremea aniversării celor 90 de ani ai reputatului erudit. O monografie în care îl întâlnim pe cărturar în toate etapele devenirii sale, în care ne dumirim despre felul în care şi-a făcut alegerile de viaţă. Apoi, primele încercări filosofico-literare, câte ceva din poemele sale, dedicaţii ale confraţilor, inclusiv epigramatice şi un album fotografic reprezentativ alcătuiesc o carte cu totul cuprinzătoare şi necesară depre un destin care, cu adevărat, se poate numi al unui *homo universalis*.

* **Vasile Diacon**, ***George Popa – Homo universalis (monografie)***. Iaşi, *Editura Panfilius*, 2012.

Radu Vancu, deja o voce puternică în poezia tânără, ne aduce *Frânghia înflorită**, în deja cunoscuta „tehnică Vancu" prin care poetul topeşte multă informaţie, în eprubete expresioniste, de mare impact vizual şi sonor, dând măsură şi ritm interior versurilor sale în care dramatismul trăirii respiră şi transpiră şi îşi caută loc de întemeiere. „Aici unde ne trăim toţi cumplita speranţă de viaţă, nu-i de fapt nimeni. Cei mai vii nu ştiu nimic despre viaţă...", ne avertizează poetul, ca mai apoi, acest paradox existenţial să fie spânzurat de „frânghia înflorită" de care el însuşi se agaţă pentru o şansă a urcuşului spiritual. Volumul curge, când domol, când alert, se construieşte şi „înfloreşte" pe o funie imaginară, mereu pe verticală, dând seamă de opţiunile lirice ale autorului. Din banalul cotidian, Radu Vancu filosofează frumos, larg, cu fine ironii şi concluzii grave, într-o poematică autentică a experienţelor întemeietoare.

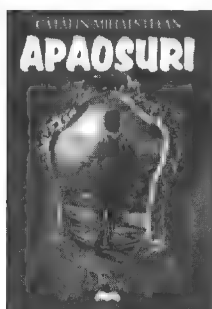
* **Radu Vancu, *Frânghia înflorită***. Bistriţa, Casa de editură *Max Blecher*, 2012.

Apropo de *Liniştea de dinaintea liniştii*, a lui **Paul Vinicius***. Ea începe şi sfârşeşte, paradoxal, în nopţi zgomotoase, după ce, toţi ai lui, de dimineaţa până seara dormeau.

Apoi, se porneşte o morişcă prin care se duce, centrifug, spre margini imposibil de prins cu simţurile elementare, la un ascuţit sentiment al vieţii trăite. E o poemă autobiografică, dar nu e doar povestea, e amintirea şi rescrierea ei. Invitaţia la excurs e bine pusă într-un titlu: „cui nu-i convine să se arunce din mers – eu am pornit". Şi eu am pornit alături de poemele sale şi m-am convins (dacă mai era cazul) că e poet născut, iar nu făcut, de care să ne temem cu bucurie... Îi iese, asta e!

* **Paul Vinicius**, ***Liniştea de dinaintea liniştii.*** Bucureşti, *Editura Tractus Arte*, 2011.

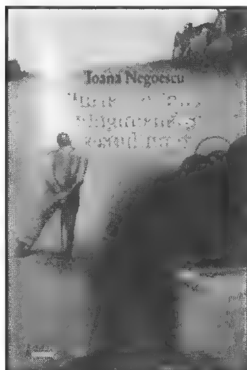
Apaosurile lui **Cătălin Mihai Ştefan***, pe care, inspirat, Paul Gorban le numeşte „holograme lirice", sunt licori pe care poetul le soarbe la finalul fiecărei etape de viaţă, pe care, odată depăşită, o radiografiază poetic, prin sublimare şi concentrare de imagini-reper. Interesant de urmărit acest traseu, al copilăriei, în cazul de faţă, şi ce rămâne în memoria profundă după nişte ani; altfel spus, cum are loc întoarcerea, ce a definit şi definitivat experienţa trăită la vârsta primelor întrebări şi răspunsuri. O carte vie şi sinceră, în care poetul se arată în nuditatea amintirilor copilăriei şi în care îşi priveşte şi îşi „iartă" paşii timizi, şi primele curiozităţi de viaţă ale începuturilor din alte vremi.

* **Cătălin-Mihai Ştefan**, ***Apaosuri***. Bucureşti, *Editura Ideea europeană*, 2012.

Un foarte erudit eu liric ne expune **Liviu Ofileanu** în două volume recente*, dense, de poezie şi prozo-poezie care sunt, cu siguranţă, cele care îi împlinesc, până acum, destinul poetic remarcabil. Liviu Ofileanu este un constructor de text amplu, arborescent dar necomplicat ci, dimpotrivă, senin şi sincer. Este, după cum apreciază şi Al. Cistelecan, o poezie „realist-biografică", cu pendulări între reverii şi cinisme, între autohton şi depărtări exotice, care îl definesc cu multă exactitate. Poemele curg unul din altul, trebuie receptate în totalitate pentru decriptarea unui portret complet al unui poet apăsat şi adâncit în propria-i scriitură.

* **Liviu Ofileanu,** ***Atlantic.*** Sibiu, *Editura Info Art Media*, 2011;
* **Liviu Ofileanu,** ***Cinderelle & alte marşuri funebre.*** Adjud, *Editura Armonii culturale*, 2011.

Pe **Ioana Negoescu** ne-o recomandă şi **Ana Blandiana,** şi **Mihail Gălăţanu**, şi **Lucian Gruia** în primul rând pentru autenticitate, sensibilitate şi, deopotrivă, luciditate. *Jurnalul* ei plasat în universul complicat al spitalului unde e medic, pe drumul de acasă la slujbă, în saloane unde întâlneşte suferinţa şi speranţa, agăţarea furioasă a omului de viaţă, tot ce ţine de experienţe limită sau finale. Astfel, volumul e dens, bine definit, autoarea trăieşte experienţa unui ospiciu care are cu totul alte reguli decât exteriorul liber. E foarte atentă la întâmplări şi le caută sensul, explicaţia, ceea ce le face să poată trece în poem. Pe o astfel de tematică, poeta are avantajul unor experienţe mai rare pentru ceilalţi şi de aici justificarea autenticului invocat de cititori.

* **Ioana Negoescu**, ***Jurnal cu tine, o lighioană şi restul lumii***. Cluj-Napoca, *Editura Limes*, 2011.

65 de ani de la Marea Dramă a Academiei Române (1948-2013)

În coordonarea academicianului **Păun Ion Otiman**, a apărut recent, la **Editura Academiei Române**, un consistent volum dedicat evenimentelor din anul 1948, când s-a consumat cea mai mare dramă din istoria Academiei Române, generată de epurările şi arestările unui număr semnificativ de membri ai instituţiei. Faptele istorice sunt cunoscute, dacă e să amintim de instaurarea forţată a noului regim comunist post-belic şi este evidentă „grija" reprezentanţilor acestui regim în primul rând faţă de cei mai importanţi formatori de opinie şi conştiinţă ai ţării, care au fost, întotdeauna, marii savanţi.

În 1948, după reorganizarea Academiei pe baze ideologice comuniste, nu mai puţin de 113 membri nu s-au mai regăsit în structurile instituţiei, şi pentru că lista este, evident, lungă, vom aminti, selectiv, pe câţiva dintre aceştia. Apar, aşadar, pe această listă a ruşinii nume de prim rang intelectual mondial, cum au fost Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Ion Petrovici, Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti, Simion Mehedinţi, Gheorghe I. Brătianu, Horia Hulubei, Ion Agârbiceanu, Tudor Vianu, Mihai Codreanu, Artur Gorovei, Traian Vuia şi mulţi alţii. Şi mai dramatic e faptul că mulţi dintre aceştia au fost întemniţaţi iar unii şi-au găsit sfârşitul în puşcăriile vremii.

Volumul este, în context, oglinda fidelă a Academiei Române dinainte şi după 1948; fiecare dintre cei 113 membri excluşi se bucură de un portret care reliefează concret marile contribuţii ştiinţifice şi culturale ale acestora, iar în secţiunea „Pagini din gândirea încarcerată" sunt republicate texte semnificative ale unora dintre aceşti membri, fiind vorba de comunicate de specialitate, expuneri, prelecţiuni, pentru a puncta, cât mai vizibil, pe cine au scos comuniştii din circuitul cultural naţional.

O carte-omagiu şi document pentru distinsele personalităţi, publicată de Academia Română la împlinirea a 65 de ani de la odiosul eveniment care a zdruncinat ireparabil spiritualitatea naţională pentru mai bine de patru decenii.

L.A.

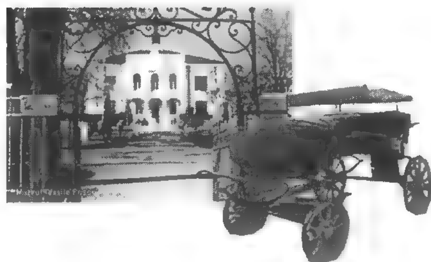
CĂRȚI PRIMITE
(cronologic și selectiv)

- **Iulian FILIP**, ***Pentru întâlnirea cu tine***. Versuri noi. Cu ilustrațiile autorului. Chișinău, Tipografia *AȘM*, 2013;
- **Viorel MIREA**, ***Cultul Miorița***. Cu prefață de Gelu Negrea. București, *Tracus Arte*, 2012;
- **Hervé BEL**, ***Noaptea lui Vojd***. Roman. Traducere de Simona Modreanu. Iași, *Junimea*, 2013;
- **Julieta Carmen PENDEFUNDA**, ***Frunzele roșii***. Versuri. Postfață de Emanuela Ilie, Iași, *Junimea*, 2013;
- **Marian GAVRILĂ, Minodora PETROVICI**, ***O cronologie a culturii***. Iași, *Junimea*, 2012;
- **Ligia DIMITRIU**, ***Olga Caba***. Monografie. Cluj-Florești, *Limes*, 2012;
- **Radu-Ilarion MUNTEANU**, ***365 ¼***. Reflecții. Cluj-Florești, *Limes*, 2013;
- **Cătălin LUPU**, ***Când omul descoperă tăcerea și focul***. Corespondență cu Livia Spiridon. Cluj-Florești, *Limes*, 2012;
- **Voichița TULCAN MACOVEI**, ***Destine. În căutarea adevărului***. Roman. Cu prezentare de Gheorghe Mocuța. Arad, *Tiparnița*, 2012;
- **Ștefan BOLEA**, ***Introducere în nihilismul nietzschean***. Craiova, *Aius*, 2012;
- **Kristin DIMITROVA**, ***Sabazios***. Roman. Traducere de Paraschiva Boboc. Prefață de Angelo Mitchievici. Constanța, *Ex Ponto*, 2012;
- **Valeriu VALEGVI**, ***Octombrie reloaded***. Cu 10 poeme traduse în limba engleză de Petru Iamandi. Grafică de Vasilian Doboș. Iași, *Opera Magna*, 2013;
- **Șerban CODRIN**, ***Baladierul***. Ediție definitivă. București, *Europress*, 2012;
- **Ignat Florian BOCIORT**, ***Progresul estetic al literaturii ca problemă a praxeologiei***. Texte inedite și selecțiuni raportabile la funcția praxeologică a esteticii. Cluj-Napoca, *Arpeggione*, 2012;
- **Serghei COLOȘENCO**, ***Ionel Teodoreanu***. Rebus. Bârlad, *Sfera*, 2013;
- **Adrian GEORGESCU**, ***Descensio***. Ediția a 4-a. București, *Sieben Publishing*, 2013;
- **Claudia PARTOCLE**, ***Tötentantz sau Viața unei nopți*** (Jurnalul menajerei). Ediția a doua revăzută și completată. Chișinău, *Pontos*, 2011;
- **Emil ARITON**, ***O frontieră cât toate iernile noastre***. Versuri. Cu o prezentare de Gellu Dorian. Iași, *Zona Publishiers*, 2012;
- **Cristina TAMAȘ**, ***Vacanțele Președintelui***. Roman. Constanța, *Ex Ponto*, 2012;
- **Ioan V. MAFTEI BUHĂIEȘTI**, ***...Întru amintirea lui Anton Pann***. Prefață de Ion Machidon. București, *Amurg sentimental*, 2012;
- **Victoria MILESCU**, ***Sub steaua câinelui***. Versuri. Prefață de Horia Gârbea. București, *Tracus Arte*, 2012;
- **Ion CORLAN**, ***Dulap de vânătoare***. Roman. Cu un cuvânt de Cornel Ungureanu. Timișoara, *Brumar*, 2012;
- **Constantin BOBULESCU**, ***Dealu lui Păun***. Cuvânt înainte de Ion I. Solcanu. Ediție de Gh. G. Mironescu. Indice de Alexandrina Ioniță. Iași, *Demiurg*, 2012;
- **Hrisant ACHIMESCU**, ***Bucuria cuantică***. Versuri. Drobeta Turnu-Severin, *Ecko Print*, 2012.

Revista poate fi procurată
în *reţeaua muzeelor literare ieşene* (tel. 0747.499400, 0232.213210 secretariat),
în *reţeaua de librării Sedcom Libris*,
precum şi prin comenzi la *Zirkon Media* (tel. 021.2551918)

1. **Muzeul** „Ion Creangă" (Bojdeuca), inaugurat în anul **1918**
2. **Muzeul** „Vasile Alecsandri" (Mirceşti), inaugurat în **1924**
3. **Muzeul** Mitropolit „Dosoftei" (Literatură veche), inaugurat în **1970**
4. **Muzeul** „Mihai Codreanu" (Vila Sonet), inaugurat în **1970**
5. **Muzeul** „Vasile Pogor" („Junimea"), inaugurat în **1972**; reconstituit în anul **2007**
6. **Muzeul** „Otilia Cazimir", inaugurat în **1972**
7. **Muzeul** „Mihail Sadoveanu", inaugurat în **1980**
8. **Muzeul** „G. Topîrceanu", inaugurat în **1985**
9. **Muzeul** „Mihai Eminescu" - inaugurat în **1989**; **Colecţia** „Istoria Teatrului" - inaugurată în **1976**
10. **Casa** „Nicolae Gane" (**Centrul de muzeologie literară**, inaugurat în **1993**)
11. **Muzeul** „Constantin Negruzzi" (Trifeşti-Hermeziu), inaugurat în **1995**

PARCUL COPOU
HERMEZIU-TRIFEŞTI
MIRCEŞTI
Str Codreanu
Bulevardul CAROL I
Str Lascăr Catargi
Şoseaua Sărăriei
Str Sărăriei
Str Simion Bărnuţiu
Str Păcurari
Piaţa Mihai Eminescu
Str Mihail Kogălniceanu
B-dul INDEPENDENŢEI
Str Arcu
Str Cuza-Vodă
Str Ştefan cel Mare şi Sfânt
Str Elena Doamna
Str Anastasie Panu
Str Zlataust
Str Otilia Cazimir
Piaţa BUCSINESCU
TUDOR VLADIMIRESCU

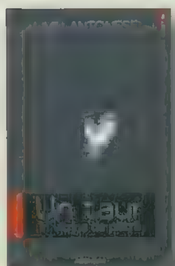
DACIA
LITERARĂ
Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Vă invităm
să susţineţi apariţia
publicaţiei,
prin **abonament**,
în formula:
1. COMPANIA NAŢIONALĂ
„POŞTA ROMÂNĂ“
2. MUZEUL LITERATURII ROMÂNE
(Str. Vasile Pogor nr. 4, Iaşi, cod 700110)
prin mandat poştal
în sumă de 31,20 lei (*intern*)
şi 42,60lei (*extern*),
cu menţiunea
pentru **Daniela ILIE**
(tel. 0232.410 340 sau 0747 499 400,
luni-vineri, orele 9-15).
Sumele pot fi virate
către **Muzeul Literaturii Române**,
la Trezoreria Iaşi,
cod IBAN:
RO26TREZ4065004XXX000320.

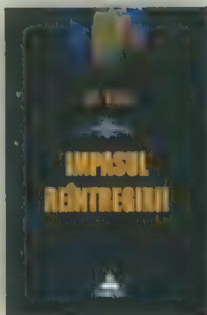
Tipar executat la S.C. PIM S.R.L Iaşi

Date de apariţie ale revistei:
ianuarie-februarie (nr. 1-2)
martie-aprilie (nr. 3-4)
mai-iunie (nr. 5-6)
iulie-august (nr. 7-8)
septembrie-octombrie (nr. 9-10)
noiembrie-decembrie (nr. 11-12)

EX LIBRIS

Liviu ANTONESEI
Un taur în vitrina de piatră
Antologie lirică 1977-2012
Ilustrații de **Dragoș Pătrașcu**
Iași, *Adenium*, 2013

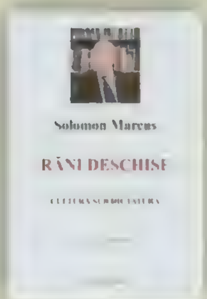
Al. ZUB
Impasul reîntregirii
ediția a IV-a, revăzută și adăugită
Iași, *Timpul*, 2012

Petru URSACHE
Miorița.
Dosarul mitologic al unei capodopere
Ilustrații și postfață de **Ștefan Arteni**
Iași, *Opera Magna*, 2013

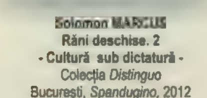

Valentin TALPALARU
Cu amurgul în lesă
(Antologie. 101 poeme)
Iași, *Junimea*, 2013

Aurel SASU
Mihail Sebastian
Dincoace de bine și de rău
Cluj, *Epsi*, 2012

Solomon MARCUS
Răni deschise. 2
- Cultură sub dictatură -
Colecția *Distinguo*
București, *Spandugino*, 2012

Daniel CORBU
Poezie și destin
- Album aniversar -
Iași, *Princeps Multimedia*, 2013

Radu FLORESCU
Poeme oculte
Bistrița, *Charmides*, 2012

ISSN (Tipărit) 1220-7322; ISSN (Electronic) 1584-2657

Preț: 4 lei

www. dacialiterara.ro

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIV (serie nouă din 1990) nr. 120-121 (9-10 / 2013)

Valori de patrimoniu cultural la MLRI
Maşină de scris
Donaţie : Alexandru HUSAR (1920-2009)

www. dacialiterara.ro nr. 9-10 / septembrie-octombrie / 2013

DACIA LITERARĂ
Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Serie nouă din anul 1990
- **Director** (1990-2007): *Lucian* ***VASILIU***
- **Redactor-şef** (1990-1992): *Val* ***CONDURACHE***
- **Secretar general de redacţie** (1992-1993): *Nichita* ***DANILOV***
- **Secretar general de redacţie** (1994-1996): *Mirel* ***CANĂ***
- **Redactor-şef** (1996-2004): *Ştefan* ***OPREA***
- **Secretar general de redacţie** (2004-2007): *Carmelia* ***LEONTE***

Colegiul de onoare:
- *Ana* ***BLANDIANA*** *(Bucureşti)*
- *Leo* ***BUTNARU*** *(Chişinău)*
- *Pavel* ***CHIHAIA*** *(München)*
- *Matei* ***VIŞNIEC*** *(Paris)*
- *Alexandru* ***ZUB*** *(Iaşi)*

Redacţia:
- *Lucian* ***VASILIU*** *(redactor-şef)*
- *Călin* ***CIOBOTARI*** *(redactor)*
- *Roxana* ***DRUGESCU*** *(tehnoredactor)*

Redactori asociaţi:
- *Vasilian* ***DOBOŞ*** *(grafică)*
- *Liviu* ***APETROAIE*** *(muzeologie)*
- *Corneliu* ***GRIGORIU*** *(foto)*

Distribuţie, abonamente, secretariat:
- *Daniela* ***ŞTEFAN*** *(tel. 0747.499400; 0232.213210)*

Redacţia şi administraţia:
CENTRUL DE MUZEOLOGIE LITERARĂ
Str. Nicolae Gane, 22A, cod 700110
IAŞI, ROMÂNIA

tel. 0747 288 499 sau 40 / 0332 / 102 852
fax 40 / 0232 / 213 210
E-mail: *dacialiterara@yahoo.com*
Adresă web: *www.dacialiterara.ro*
Facebook: *dacia.literara@facebook.com*

Revista apare sub egida USR
Editori:
- MUZEUL LITERATURII ROMÂNE IAŞI
- CONSILIUL JUDEŢEAN IAŞI
- SOCIETATEA CULTURALĂ „JUNIMEA '90"

DACIA LITERARĂ

NR. 9-10 (120-121) ANUL XXIV (SERIE NOUĂ DIN 1990)

2013

IAŞI • ROMÂNIA

SUMAR

CLEPSIDRE. MOUSAION

3 *Arhiva lirică:* **B. Fundoianu** - *Metru vechi*
5 *Textul regăsit:* **Profira Sadoveanu** - Note
8 **Alexandru Zub**: Memorial Sighet - Moment bilanțier
12 **Daniel Corbu**: Vasile Conta. Conceptul de materie și teoria fatalismului
16 **Nicolae Scurtu**: Noi completări la biografia lui ***Petre P. Panaitescu***
21 **Amalia Voicu**: ***Ioan Gh. Savin*** - Un apologet modern (II)
25 Petru Ursache (1931-2013) : Drama Academiei
31 **George Stanca**: Cezar Ivănescu (III)
33 **Mircea Radu Iacoban**: Dincolo (***Stelian Baboi***)
35 **Grigore Ilisei**: Posteritatea cărturarului (***Zoe Dumitrescu-Bușulenga)***

SCENE CONTIMPORANE

Chestionar cu accente ludice. **Răspund în acest număr:**
37 **Vasile Andru**
42 **Ioana Diaconescu**
48 **Adrian Popescu**
50 **Cornel Ungureanu**

Poezii de:
54 **Viorel Bucur** (Germania)
55 **Marius Grama**
56 **Ion Maria**

Proză de:
57 **Constantin Arcu**

64 **Dosar:** ***Presa studențească la Iași***

BIBLIOFIL

75 **Florin Cîntic:** ***Kogălniceanu, Zub*** - istorici
78 **Ioan Holban**: Elegiile locomotivei Stephenson (***Arcadie Suceveanu***)
83 **Theodor Codreanu:** *In extasis mentis* (***Svetlana Paleologu Matta-George Popa***)
87 **Maria Pilchin** (Chișinău): (Re)lecturi din *Câmpia Borges* de ***Vasile Gârneț***
91 **Vasile Iancu:** ***Monica Lovinescu*** într-un eseu de referință
Rodirile antologistului scrupulos (***Liviu Papuc***)
97 **Iulia Murariu**: Poezia ca rugăciune (***Dorin Ploscaru***)
102 **Lina Codreanu**: Rătăcind prin timpul cărturarului ***Nicolae Dabija***
107 **Cristina Chiprian**: Un cer mult mai mare (***Gellu Dorian***)
108 **Ioan Răducea**: O ediție mai mult decât anastatică (***G. Bals***)
109 **Ion Filipciuc**: Tereblecea, sat românesc urzit din mai multe dureri (***Ion Crețu***)

ARCA LUI NOE

113 **Doru Scărlătescu:** Eminescu: timp în metaforă
116 **Stelian Dumistrăcel**: ***Ovidiu Densuseanu*** - între folclor și lingvistica textului
119 **Raluca Popescu**: Și altfel despre... *distracție*
121 **Florin Faifer:** *Din lumea teatrului*
(Alina Cosmanciuc, Cosmin Maxim, Călin Chirilă)
124 **Valentin Ciucă:** ***Florin Morun*** - Un pictor jovial...
126 **Bogdan Ulmu:** File dintr-un jurnal teatral
127 **Constantin Ostap:** ***Aurel Vlaicu*** la centenar
131 **Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu:** Bistrițenii și problemele Prințului Carol
144 *Numărul de aur*: **Vasilian Doboș** - ***Marcel Pavel***
145 **Luca Prisecaru:** Radical din... A4 (presă, culturală presă)
147 *Cărți primite* (selectiv și cronologic)

CLEPSIDRE. MOUSAION

ARHIVA LIRICĂ

B. FUNDOIANU
(1898, Iași - 1944, Auschwitz)

Metru vechi
Mamei

Prietene, prietene, e toamnă -
un sfert de ceas, şi calul ne azvârle
la via veche unde, lângă cramă,
e anotimpul cald pentru şopârle.

Nu-i nimeni în hambare şi în şură.
Pustiu. E-o cârciumă aici. Vom cere,
în sticle vechi, cu lacăte la gură,
puţină reverie şi tăcere.

E o podgorie întreagă-n cupă -
ascult, ca-n vremuri vechi şi cunoscute,
cum fierbe vinul copilandru după
cuiele puse-n cea din urmă bute.

În cupa asta udă, Amintirea,
imagini, amintiri mai false, cearcă
să puie-n via veche însorirea
şi sufletul cel tânăr, de la poarcă.

Tata e-acolo, lângă crama veche.
Îl văd cum chibzuieşte cu vierul
(cu fierberea din vrană la ureche)
dacă sunt semne că se schimbă cerul.

În toamna ştearsă ca o apă-ntinsă,
nucii în pace-şi desfoiau amarul
pe iazul liniştit, cu apa linsă.
De undeva, din fund, gornea pândarul.

Veneam cu tata-ngânduraţi spre casă.
Tata tăcea. Tăceam. Şi toamna numai
ofta uscat, din frunze de mătasă.
Soseam cu liniştea pe noi şi bruma.

Ci uită-te, prietene, ni-i teamă:
Aracii cad în drumuri? Via-i gata?
Şi spune-mi: râde cineva spre cramă?
Aş vrea, deşi – ştiu bine – nu e tata,

şi nu e crama veche, nu-i vierul,
nu-s goarnele în fund, nu-i bucuria,
şi, uite, poate nu mai vrea nici cerul
să coacă toamna şi să coacă via.

NOTE [1]

(fragmente)

Profira SADOVEANU

Cine l-a cunoscut pe Mihail Sadoveanu în 1932, pe când era președinte al Senatului, nici vorbă c-a rămas uimit văzând un om înalt și svelt, fără un pic de burtă, c-un obraz ușor alungit, nu prea colorat și ochi sclipind vioi sub fruntea adânc brăzdată. Cântarul pe care avea obicei să-l cerceteze zilnic îi arăta că trecuse de la categoria grea la semigrea, scăzând la o greutate pe care nu o mai avusese din 1901, pe când făcea stagiul militar și de-abea își întemeiase gospodărie. Pentru asta, făcuse una din curele lui năstrușnice, cu regim alimentar sever, băi de abur, gimnastică suedeză și medicinală, sport. Copilărimea de la Copou îl vedea aproape zilnic pe terenul de voley-ball din preajma casei, iarna transformat în gheţușcă de patinaj.

La vremea aceea, în după-amiezile de vară, urca și Demostene Botez în Lancea lui lungă și roșie „la deal". Cerea de la Mihuț maleta dată în păstrare, își scotea pantofii de tenis, bascul și tricoul și, astfel deghizat în sportiv, se grăbea să dea ascultare gongului care suna adunarea. Amândoi oiniștii de altădată ai Liceului Național din Iași - și „domnu Demostene" și „cuconu Mihai" erau niște fundași de forță, specialiști în „bombe", care aveau darul de a învineți nasuri și a scrânti degete.

De dragul acestei sprinteneli, cuconu Mihai renunțase pentru o bucată de vreme la sărmăluțele preparate după rețeta lui Griga șătrar, la plăcintele poale-n brâu, pârjoluțele moldovenești, musacalele, baclavalele și alte bunătăți, pe care știa să le aprecieze ca nimeni altul. Câteva legume fierte, fructe, o fiertură de buruieni ori un pahar de zamă de tomate îl ajutau fără îndoială să se simtă ca acel Kesarion Breb creat la acea epocă. Poate că n-am dreptate, dar cred că n-ar fi putut scrie *Creanga de aur*[2] cu doi ani înainte, pe când ospăta miel fript hoțește sub poala Ceahlăului, cu Panait Istrati și Jenică Mironescu, bând vin de Cotnar și ascultând balade haiducești cântate de un lăutar cu obraz tuciuriu și ochi bulbucați.

Urmând pe Kesarion Breb în muntele ascuns din vechea Dacie, ca să primească porunci de la bătrânul mag al lui Zamolxis și apoi la curtea bogată și desfrânată a Bizanțului, desigur că-și simțea sufletul luminos și străveziu urcând ca un fum subțire dintr-un jertfelnic.

Deși nu fusese încă la Constantinopol, îndrăznește să-și plimbe eroii pe apele Bosforului, prin palatele și grădinile feerice, pretutindeni în vechea cetate orientală de la porțile Asiei Mici. Era o aventură riscantă, o întreprindere la care nu avusese ajutor decât cele câteva romane franțuzești tratând despre faimosul Bizanț. Neliniștit, temându-se ca nu cumva să fi dat peisagiului oriental un colorit străin, se hotărăște în primăvara anului 1933 să facă o călătorie la Constantinopol.

Lili și Ionel Teodoreanu, care l-au însoțit în această aventură de

câteva zile, au simţit cât era de emoţionat - deşi nu arăta - constatând că nu avea mare lucru de îndreptat la cele ce scrisese în *Creanga de aur*. A vizitat moschee, a intrat în bazare, a visat pe apele Bosforului privind turnuri şi ziduri vechi, a băut cafea neagră în filigene, pe când un turc bătrân cu fes roş îi văcsuia ghetele... şi s-a pornit spre ţară bucuros că fantazia lui nu-l înşelase nici de data asta.

Întors la Copou, nici vorbă c-ar fi vrut să reia numaidecât *Creanga de aur*; dar e împresurat de treburi şi numeroase obligaţii. Iată ce scrie în iulie 1933 la câţiva din copiii lui care se aflau la Budachi şi-l rugau să vie la mare măcar o zi:

... Sînt destul de împresurat de treburi şi năcazuri, ca să-mi pot realiza această mică plăcere. Până la finele lui iulie trebuie să isprăvesc ***Aventurile şahului*** *(acesta e titlul cărţii) şi am treabă în fiecare dimineaţă la credit. La 30 iulie trebuie să mă duc la Bucureşti pentru o conferinţă la Radio «Despre poezia populară». În august bănuiesc că voi avea alte chestii şi griji (între altele poate încep lucrările casei de devale) şi nu văd cum aş putea să sacrific patru zile de drum pentru a cincea de petrecere cu voi. Dar însfârşit, să vedem...*

... La cartea mea am mai scris astăzi un capitol. N-am timp, deoarece în fiecare dimineaţă trebuie să ies în oraş. Azi fiind însă sărbătoare, am lucrat. Nădăjduiesc să isprăvesc până la sfârşitul lunei. Pe urmă trebuie să reiau ***Creanga de aur****. Când se întoarce Didica, va trebui să facă copia pentru tipar.*

După cum se vede din scrisoare, maşina de scris încă nu pătrunsese în dealul Copoului. Cutiile cu peniţe „Feder Iserlohn" se lăfăiau pe biroul maestrului, iar condeiele de toate colorile, mărimile şi grosimile zăceau pe toate mesele şi prin toate sertarele casei; căci nici tocurile rezervor încă nu erau la modă.

Când era gata o carte şi trebuia trimeasă grabnic la tipar, şeful cerea să i se înfăţişeze mâna lui dreaptă:

- Profiriţă, ce facem? Trebuie copiat repede.

- Păi, să copiem. [...]

Dintre toţi ai casei era preferată Didica pentru treaba asta; avea un scris mai mărişor, rotund, cuminte, cu punctele bine aşezate pe **i**, cu codiţele lui **ş** şi **ţ** la locul lor, cu cozile literelor înalte, cu majusculele frumoase. Aşa că, întâmplându-se să fie liberă în toamna aceea, ea a copiat în întregime *Creanga de aur*.

Şi copiind pe îndelete, se delecta cu tot felul de amănunte, găsindu-le corespondentul real. Aşa, îşi aducea perfect aminte de furtuna aceea de vară care se abătuse în partea locului; trăsnea şi fulgera, turna cu găleata ş-un călugăr străin intrase fuga pe poartă, cerând să fie adăpostit contra potopului. Sadoveanu îl poftise pe cerdac şi de-acolo de sus priviseră amândoi deslănţuirea furtunii, stând de vorbă despre multe şi de toate.

Didica, care stătuse prin preajmă şi auzise tot ce se vorbise atunci, acuma zâmbea amintirii aceleia încă aşa de proaspete, văzând-o vie în paginile pe care le aşternea pe hârtie cu peniţa „Iserlohn" muiată în cerneala albastră „Pelikan".

Avea o armată de copii, care-i dădeau destulă grijă; dar care-i erau şi de folos la nevoie, gata să-i îndeplinească orice fantezie.

Şi-aici la Copou, - cum am mai spus şi-n alte dăţi -, ca şi la Fălticeni, avea o gospodărie frumos întocmită. Prisaca mică de sub cireşii sălbatici mergea bine. Bucăţica de vie pentru nevoile casei era perfect îngrijită, cum spune el singur în aceeaşi scrisoare din 22 iulie 1933:

Aici timp frumos. A mai plouat, a mai bătut vântul, dar timpul e frumos, grădina urmează a fi splendidă, câmpurile pretutindeni încântătoare, via într-o stare mulţămitoare. Pe cât înţeleg, puţine vii sînt ca a noastră.

Grădina de zarzavat avea de toate; livada tânără cu mulţi caişi, cireşi şi pruni creştea an de an tot mai frumoasă, spre marea lui satisfacţie şi mândrie.

Un singur lucru plănuia de mult şi nu izbutise încă să realizeze: să crească paseri de rasă. Acuma însă, cum câţiva din copiii lui îşi iau obligaţia să se ocupe îndeaproape, se hotărăşte să facă o mică crescătorie de paseri de rasă. Într-o animaţie extraordinară, aventura începe încă din iarna lui 1931, dând pentru o bucată de vreme proprietăţii din dealul Copoului o atmosferă cu totul nouă.

Toate cărţile de specialitate care se aflau de mult, încă de la Folticeni, în rafturile bibliotecilor - dovadă că preocuparea de care vorbim era veche - sunt scoase, citite şi răscitite până la distrugere. Sosesc clocitoarele sistematice de la Bucureşti şi sunt instalate la demisol, puse la punct cu multă grijă. Sunt comandate ouăle de rasă de la Institutul de Agronomie: Leghorn, Plymuth şi Rhodeisland. Sunt primite şi celelalte jucării de tot felul: lămpi, umbrele, maşini de tocat praf de oase etc.

Vă închipuiţi cu câtă nerăbdare a urmărit fermierul Sadoveanu înălţarea pavilioanelor care trebuiau să adăpostească peste cinci sute de paseri. Şi cu cât interes a urmărit clocitul artificial al ouălor, bucuros că se obţine un procent aşa de mic de ouă limpezi; apoi primii pui crescuţi în jurul umbrelelor calde, alimentarea care se făcea întocmai „ca la carte"; prepararea hranei; vaccinările contra diferitelor boli şi zelul copiilor lui de-a obţine un randament excepţional, cât mai apropiat de acela citit în cărţile de specialitate.

Îi plăcea mai cu samă să vadă pe toată lumea activă în jurul lui, să fie interes şi animaţie; unul să treacă cu vermorelul în spate la stropit via, altul să scoată sparanghelul, să-l trieze, să-l facă mănunchi şi să-l lege; al treilea să ridice ouăle din cuibar şi să puie data pe ele, al patrulea să supravegheze culesul cireşelor... Iar sara, când forfota zilei se ostoia, să se stea la taifas în cerdac ori pe pajiştea din coasta casei, în vreme ce nopţile înalte de vară visau în jurul lor la tainele pe veci îngropate ale acelor locuri.

Mihail Sadoveanu alături de o parte a familiei sale, la locuinţa sa ieşeană, anii 1930 (actualul muzeu)

---

[1] Mihail Sadoveanu – **Opere 12**. Bucureşti, *Editura de Stat pentru Literatură şi Artă*, 1958.

[2] **Creanga de aur**, fevruarie 1934, *Cartea Românească*.

MEMORIAL SIGHET - MOMENT BILANȚIER

Alexandru ZUB

Am consemnat deja, în alt loc, suita de acţiuni prilejuite de împlinirea a două decenii de când a luat fiinţă, la Sighet, *Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei*[1]. Aşezământ privat, de sorginte civică, iniţiat de Ana Blandiana şi Romulus Rusan, *Memorialul* constituie o premieră la nivel european şi chiar mondial, ca o creaţie aparte, una ce se bucură peste tot de înalte elogii. Era nevoie de o instituţie ca aceasta, forjată în pofida opreliştilor de tot felul, admisă în cele din urmă şi legalmente ca un „ansamblu de interes naţional".

În acest cadru, activează, după cum se ştie, un Centru Internaţional de Studii asupra Comunismului, condus de Romulus Rusan, concomitent cu o Şcoală de Vară, a cărei ultimă ediţie, de caracter jubiliar, a avut loc la 12-15 iulie 2013, cu un program mai sintetic, menit a evidenţia ideile generale şi rezultatele mai de seamă. Ana Blandiana, ca preşedinte a Fundaţiei Academia Civică, a găsit, ca de obicei, cuvintele cele mai potrivite spre a defini evenimentul şi a crea o stare emoţională ce s-a extins apoi asupra întregii manifestări. Din partea Consiliului Europei, ca reprezentant al *Platformei Memoriei şi Conştiinţei Europene*, a vorbit Göran Lindblad, cel care a contribuit, cu ani în urmă, la condamnarea *de plano*, în Parlamentul Uniunii Europene, a dictaturilor comuniste. Istoricul Stéphane Courtois, celebrul editor al sintezei *Cartea neagră a comunismului*, a evocat cu aplomb, exigent şi simpatetic, experienţa sa de rector al Şcolii de Vară.

O expoziţie specială, *Memoria Manuscriselor*, legată de acelaşi aşezământ, şi alta despre *Charta 77* (oferită de Ambasada Republicii Cehe) au putut fi vizionate apoi, ca modalităţi de a pune în valoare elemente noi ale muncii depuse în ultimul timp de inimoasa echipă. Mi-a atras luarea-aminte manuscrisul lui Florin Constantin Pavlovici, *Tortura pe înţelesul tuturor*, din care Fundaţia Academia Civică tocmai a scos o nouă ediţie, a treia, acum sporită cu un preţios „dosar de lectură" şi cu o entuziastă adnotare a editorului, Romulus Rusan, care vede în autor, nu fără temei, „un clasic al genului".

Se cuvine a fi amintită, în acelaşi cadru, şi lansarea volumului *Geist hinter Gittern. Die rumänische Gedenkstätte Memorial Sighet* (*Spiritul după gratii. Cenotaful românesc Memorial Sighet*), editat de Katharina Kilzer şi Helmut Müller-Enbergs, cu texte de Ana Blandiana, Stéphane Courtois, Patrick Moreau, Romulus Rusan, Alexandru Zub, Dennis Deletant, Karl-Peter Schwarz, la care se adaugă cele subscrise chiar de editorii cărţii.

Încă o lansare importantă se cuvine a fi menţionată aici: *Vandeea – de la genocid la memoricid. Mecanismul unei crime legale împotriva umanităţii*, de Reynald Secher, carte tradusă de Ana Ciucan Ţuţuianu, cu o postfaţă de Hélène Piralian şi alta de Stéphane Courtois, ambele alcătuind peste o sută de pagini, nespus de utile cititorului român, dacă ar dori să cunoască un moment semnificativ din istoria „violenţei în revoluţie", sintagmă folosită cândva de Bakunin, înainte ca violenţa să cunoască, prin Lenin şi Stalin, excese şi mai mari. Stéphane Courtois defineşte acel moment, pe coperta volumului, ca „un

episod al bătăliei care se desfăşoară de mai bine de două secole în jurul istoriei şi memoriei Revoluţiei franceze, mai exact în jurul celui mai tragic şi mai enigmatic moment al ei, având în centru problema Terorii şi apogeul acesteia, genocidul vandeean".

Dezbaterile înseşi, pe tema memoriei în acţiune, au fost concepute în trei „mese rotunde", fiecare vizând un aspect anume: *I. Memorie şi memorial. Memorialul ca actor al istoriei* (moderatori: Dennis Deletant şi Alexandru Zub); *II. Represiunea comunistă în timp şi spaţiu* (moderatori: Stéphane Courtois şi Pierre Hassner); *III. Memorialul – ancoră între generaţii. La ce foloseşte memoria?* La cei treizeci de vorbitori din program s-au adăugat alţii din sală, îndeosebi foşti cursanţi la „Şcoala de Vară", capabili acum să preia „bagheta" din mers.

Extraordinară, ca mesaj, a fost alocuţia rostită de maestrul Dan Grigore, marele pianist, plin de emoţie, bucuros să constate că „Sighetul" reprezintă deja un motiv de mândrie naţională. A sesizat, pentru acel public sensibil, că adevărul presupune libertate, memorie, concordanţă între gândul bun şi fapta salutară. Un memorial precum cel de la Sighet semnifică oarecum izbânda perspectivei celor oprimaţi, viziunea victimelor asupra istoriei recente, „oropsiţii vieţii", sintagmă prezentă în imnul comunismului, ajungând astfel să se revanşeze.

Emoţionantă, pentru mine, a fost apoi intervenţia profesorului Ion Pop, critic şi istoric literar, despre memoria activă, salutară, aşa cum o definea, acum două decenii, scriitorul Iordan Chimet, în antologia *Dreptul la memorie* şi în culegerea de eseuri *Momentul adevărului*. Terapeutică prin memorie, prin „stilizarea etică a trecutului", volumele amintite fac din exigenţa adevărului o condiţie *sine qua non*, adoptată şi de echipa Memorialului ca supremă deviză.

Din acelaşi program de restituţii semnificative face parte volumul *O viaţă de muzician: Erich Bergel* (Fundaţia Academia Civică, 2013), scrisă de fratele acestuia, Hans Begel, şi prefaţată de entuziastul, infatigabilul editor Romulus Rusan, după versiunea germană din 2006. Este un dublu omagiu, fiindcă fraţii Bergel, unul scriitor, altul muzician, sunt indisolubil legaţi de lumea românească, fiecare cu locul său şi în *Memorial*.

Acad. **Al ZUB, Romulus RUSAN** şi alţi participanţi la ***Memorialul Sighet***, Şcoala de vară, iulie 2013

Se poate spune, în ansamblu, că actuala secvenţă a Şcolii de Vară, desfăşurată la două decenii de la crearea instituţiei memoriale, a prilejuit un bilanţ şi o sugestie programatică. Unii tineri au insistat chiar asupra nevoii de a extinde, pragmatic, efortul restitutiv. „Victoria reprezentată de *Memorialul de la Sighet* asupra indiferenţei şi uitării" (Ana Blandiana), merita în adevăr să fie pusă în lumină, o dată în plus, după atâtea activităţi bine gândite şi optim puse în valoare de artizanii instituţiei, ca şi de numeroşii colaboratori de parcurs.

Noua rundă educaţională, având ea însăşi un caracter aniversativ, le-a permis foştilor „elevi", adunaţi anume din ţară şi din diasporă, să caute a-şi defini experienţele de la Sighet, ca şi pe cele care au urmat, dincolo de Memorial. Unii au avut chiar „curajul" de a identifica nota specifică a şcolii, pe linia unei valorificări optime a rezistenţei anticomuniste şi a căutărilor, adesea la fel de dramatice, din epoca tranziţiei posttotalitare.

Dacă e adevărat că sistemul comunist a reuşit să forjeze un om cu memoria diminuată, iniţiativa Fundaţiei Academia Civică de a crea un complex istorico-memorial la Sighet se defineşte ca un remediu educativ şi recuperator, „o instituţie a memoriei, unică în felul ei, prin faptul că este în acelaşi timp centru de cercetare, de muzeografie şi de învăţământ" (Ana Blandiana)[2].

Un spirit sagace ca Mihai Şora sesiza, mai demult, nota simpatetică a *Memorialului*: „Este, practic, imposibil să nu intri pe firul istoriei, să nu fii atins de tot ce se află în celulele fostei închisori. Pe aici au trecut oameni mari, aici s-a stins elita României"[3].

Restituţiile simbolice nu sunt mai puţin importante în istorie faţă de cele educative, geopolitice după cum s-a putut vedea în Moldova pruto-nistriană după dezagregarea sistemului sovietic[4].

S-a nimerit din nou ca ziua naţională a Franţei, 14 iulie, să constituie un moment de emoţie comună, prilej de urări adecvate şi de un minunat buchet de flori, alcătuit din culorile Hexagonului. Gest simbolic, desigur, fiindcă în acelaşi sens a fost lansat volumul *Vandeea: de la genocid la memoricid*, de Reynald Secher, având ca subtitlu „mecanismul unei crime legale împotriva umanităţii", volum ce denunţă fără drept de apel ororile săvârşite în vremea *Terorii*, pe seama celor mai înalte idei[5].

Două secole şi mai bine de la Revoluţia franceză constituie o durată destul de mare pentru a înlesni, istoriografic şi moral[6], o reflecţie mai riguroasă despre radicalism, violenţă, nevoia de echilibru în orice moment al istoriei, oricât de dramatic. Cartea lui Reynald Secher, disponibilă deja la standul instituţiei, oferă un bun suport consensual, unul ce sporeşte semnificativ discursul demitizant despre acea Revoluţie, discurs ce recomandă o analiză mai calmă a schimbărilor postcomuniste de la noi[7].

Ultima secvenţă a programului (16 iulie) a avut loc, cu o parte din aceeaşi vorbitori şi un public nou, în capitală, la un nou aşezământ memorial. *Spaţiul Public European* (str. Vasile Lascăr nr. 31), gândit ca un fel de proiecţie rezumativă a celui de la Sighet, spaţiu pe care am avut norocul să-l pot vizita, la 14 aprilie a.c., chiar înainte de a fi disponibil pentru marele public.

Nu se putea o prelungire mai plină de tâlc a proiectului iniţial de valorificare istorico-memorială a istoriei noastre recente.

[1] Alexandru Zub, *O instituţie pentru România: Memorialul Sighet*, în „Convorbiri literare", CXLVII, 4 (208), apr. 2013, p. 47-49; versiune germană (*Eine Institution für Rumänien: Memorial Sighet*), în vol. *Geist hinter Gittern. Die rumänische Gedenkstätte Memorial Sighet*, hg. Katharina Kilzer & Helmut Müller-Enbergs, Berlin, Frank & Timme, 2013, p. 41-45.

[2] *Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei. Introducere şi ghid, Sighet, 1993-2013*, p. 49.

[3] Mihai Şora, *Un muzeu al memoriei într-o ţară fără memorie*, în *Observator cultural*, 74 (24 iul.-2 aug. 2006), p. 10.

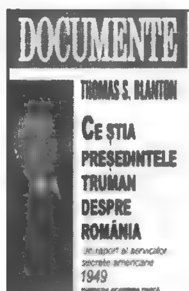
[4] Alexandru Zub, *Impasul reîntregirii*, ed. III, Iaşi, 2012, p. 15-16.

[5] Reynald Secher, *Vandeea: de la genocid la memoricid. Mecanismul unei crime legale împotriva umanităţii*, trad. de Ana Ciucan Ţuţuianu, Bucureşti, FAC, 2013, 517 p.

[6] Alexandru Zub, *La sfârşit de ciclu. Despre impactul Revoluţiei franceze*, Iaşi, Institutul European, 1994.

[7] Cf. Andrei Pleşu, *Două chipuri ale memoriei*, în *Dilema veche*, IX, 492 (18-24 iul. 2013), p. 3.

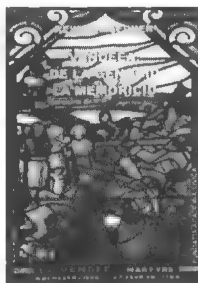
EX LIBRIS

Thomas S. BLANTON
Ce ştia preşedintele Truman despre România. Un raport al serviciilor secrete americane. 1949
În româneşte de **Ioana Ieronim** în colaborare cu **Raluca Schiau, Raluca Ionescu** şi **Andrei Popovici**.
Postfaţă şi note de **Romulus Rusan**
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică*, 2013

Copilăria, ca luptă de clasă
Editori: **Traian Călin UBA, Ilie RAD**
Prefaţă de: **Ana BLANDIANA**
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică*, 2013

Reynald SECHER
Vandeea: De la genocid la memoricid
Prefaţă de **Gilles-William Goldnadel**
Postfaţă de **Hélène Piralian** şi **Stéphane Courtois**
Traducere de **Ana Ciucan Ţuţuianu**
Bucureşti, *Fundaţia Academia Civică*, 2013

VASILE CONTA.
CONCEPTUL DE MATERIE ŞI TEORIA FATALISMULUI

Daniel CORBU

Vasile Conta a apărut în cultura română în perioada în care România, prin personalităţile sale (majoritatea şcolite în Franţa şi/ sau Germania) era angajată în efortul de a se sincroniza lumii moderne europene. Influenţat de pozitivismul francez, de empirismul englez şi de materialismul german, Vasile Conta este cel dintâi filosof român care a construit un sistem de gândire solid, original.

Născut în satul Ghindăoani, judeţul Neamţ, a urmat Şcoala Domnească din Târgu Neamţ (aici l-a avut coleg pe Ion Creangă), apoi Academia Mihăileană din Iaşi, Facultatea de drept din Iaşi, precum şi Institutul de Comerţ din Anvers. După obţinerea titlului de doctor în drept la Universitatea din Bruxelles (1872), întors în ţară practică avocatura şi predă, la Universitatea ieşeană, *Dreptul civil*, dar are, în perioada 1872-1882 o activitate publică prodigioasă, fiind, alături de companioni junimişti, deputat şi ocupând la un moment dat, în guvernul I.C. Brătianu, portofoliul de ministru al Instrucţiunii publice şi cultelor.

Patru sunt lucrările care pun bazele sistemului filosofic al lui Vasile Conta: trei apărute în timpul vieţii (*Teoria fatalismului* – 1876, *Teoria ondulaţiunii universale* – 1877, *Încercări de metafizică* – 1879) şi a patra, *Bazele metafizicii*, apărută postum, în 1890.

Teoria fatalismului, carte apărută iniţial în revista *Convorbiri literare* (numerele din sept. 1875 până în martie 1876), tradusă în 1977 în franceză de D. Rosetti-Tescanu şi apărută la Ed. G. Mayolez, Bruxelles, Belgia sub titlul *Théorie du Fatalisme. Essai de philosophie matérialiste*, este lucrarea filosofică prin care Conta îşi demonstrează şi impune viziunea materialistă asupra lumii. Pornind de la demonstraţiile ştiinţelor pozitive, filosoful român afirmă că în lume nu există altceva decât materie şi că toate fenomenele din lume sunt supuse *legilor fatale*. În capitolul despre fenomenele fizice şi fiziologice, Conta scrie: „A. Comte a statornicit şirul în care ştiinţele au trebuit cu necesitate să ia naştere şi să se dezvolte. Astfel, astronomia sau mecanica cerească, ajutată de matematică, a fost cea dintâi care ne-a arătat că zeii n-au nimic a face cu mişcarea corpurilor cereşti. Veni apoi fizica şi, după dânsa, chimia, care formară într-un mod definitiv convingerea noastră că lumea neorganică este stăpânită de legi inflexibile şi fixe. Ştiinţele biologice stabiliră, la rândul lor, că legi fixe prezidează la toate mişcările fiziologice ale lumii organice. Până aici toată lumea este de acord. Însă îndoiala începe asupra existenţei fatalităţii în ceea ce priveşte fenomenele sociale şi fenomenele psihologice."

Vasile Conta era convins la 1876 că *teoria fatalismului* este singurul sistem filosofic care explică totul şi se află în armonie cu totul şi singurul care ne face să înţelegem de ce armonia este perfectă între lumea fizică, lumea intelectuală şi lumea morală. Astfel, *Teoria fatalismului* deschide câmp de speculaţii şi demonstraţii logice privind „una dintre cele mai generale legi ale materiei", cea mai fecundă pentru cercetarea ştiinţelor pozitive:

Legea ondulaţiunii universale. Este şi cea care va întregi şi care va da forţă sistemului filosofic original al lui Vasile Conta.

Vasile Conta a rămas până astăzi, o sută treizeci de ani de la trecerea în eternitate, primul şi singurul filosof român cu sistem. Atacând vehement preceptele epistemologiei şi aşezând la baza cunoaşterii experienţa, filosoful român avansează ideea că materia se metamorfozează neîncetat, luând forme niciodată identice unele cu altele, iar întreaga existenţă este supusă *mişcării ondulatorii*, care ne apare astfel ca o *lege fatală*, adică necesară a universului.

Viziunea filosofică din opera lui Conta consonează cu înfăptuirile teoretice şi metodologice de vârf ale filosofiei universale, cărţile sale, cunoscute nu mult timp după redactare în Franţa, Belgia şi Germania, impunându-se ca o realitate spirituală originală, prin abordarea problematicii filosofiei cu mijloace noi şi prin susţinerea materialismului cu argumente la fel de originale. Într-un capitol al *Cugetărilor* sale, filosoful mărturisea: „Niciodată nu mi-a plăcut să primesc de-a gata; ci, totdeauna ce-am citit, tot ce-am aflat, am trecut prin prisma cugetării mele, supuind acest material la o analiză serioasă. Pentru că numai atunci putem să ne dăm scama de valoarea unei lucrări, a unei acţiuni, când vom privi obiectiv în reflexia gândirii altora, cumpănind pe a noastră. Acest lucru e atât mai trebuitor pentru acei care se ocupă cu filosofia. În acest labirint al gândirii, avem mare trebuinţă de vedere limpede. Căci filosofia nu este altceva decât mărgelele unor descoperiri atomice din univers, pe care de vremuri le trecem pe firul infinit al timpului. Şi dacă n-am ajuns încă să deslegăm enigma ce ne înconjoară, e din cauză că în omenire au fost mulţi învăţaţi, dar prea puţini filosofi."

Vasile Conta (1845-1882)
Monument funerar, Cimitirul „Eternitatea" Iaşi
Ioan Iordănescu, 1913

Conform concepţiei sale filosofice, există un determinism universal care se manifestă în toate domeniile: natură, conştiinţă, economie, viaţă socială. Filosof determinist, Vasile Conta afirmă că toate fenomenele de care se ocupă ştiinţele pozitive „sunt reglate de legi inflexibile". Excluzând deplina libertate a voinţei şi respingând din start liberul arbitru, Conta afirmă: „Prin urmare, nu există

nimic din tot ceea ce s-a numit voinţă liberă omenească sau dumnezeiască". De exemplu, determinismul social este explicat de Conta prin apelul la datele istoriei, ale economiei şi statisticii. El este convins că istoria a încetat să mai fie „o poveste a faptelor eroice ale unor oameni de seamă" (personalităţi pozitive sau negative) acţionând după bunul plac, ci o „conexiune de legi, de legături între faptele sociale ale unei epoci". Cu alte cuvinte, chiar cu cele ale filosofului român, „istoria este o ştiinţă care ne arată legătura de cauză şi efect sau legătura de evoluţiune ori metamorfozare ce există între faptele sociale ce se succedă în curgerea vremii".

În toate domeniile progresul este un rezultat al mişcării ondulatorii, înfăptuit prin apariţia şi dispariţia formelor materiale deosebite calitativ unele de altele, prin înlăturarea formelor materiale vechi şi apariţia formelor noi, mai evoluate, provenite din lupta dintre nou şi vechi. După Conta, secretul dezvoltării se află în interiorul fenomenelor, „în fiecare fiinţă vie, evoluţiunea complexivă rezultă mai cu seamă din echilibrul şi lupta forţelor interne, adică a acelor forţe care se nasc din interiorul forţelor ce evoluează."

Filosoful român duce mai departe concepţia lui Democrit, care explica universul prin patru principii: *atomii*, *vidul*, *mişcarea* şi *trebuinţa*. Adăugând încă două principii (*spaţiul* şi *timpul*), Conta va afirma că aceste şase principii sunt calităţi ireductibile şi universale ale lumii întregi, pentru că, spune el, „nu există un singur atom care să nu conţină decât spaţiu, timp, vid, materie şi mişcare, executate după nişte legi stabile". În demonstraţiile sale se poate uşor observa că dintre cele şase principii, *materia* este cel mai important. De altfel, în Cuvântul înainte la *Teoria ondulaţiunii universale*, Conta explică acest lucru şi mobilul demersului său filosofic: „Prin expunerea *Teoriei fatalismului* am dovedit, cred, că, după starea de astăzi a ştiinţelor pozitive, nu se poate admite că s-ar afla în lumea întreagă altceva decât materie, că aceasta din urmă are însuşiri, care toate la un loc constituie aceea ce se numeşte forţă, că, prin urmare, materia şi forţa nu sunt decât unul şi acelaşi lucru, divizibil în mintea noastră când îl privim sub puncte de vedere deosebite, dar indivizibil fiziceşte, şi că toate fenomenele din lume sunt supuse la *legi fatale.* Căutarea şi cunoaşterea acestor legi sunt scopul şi obiectul ştiinţelor pozitive, iar aplicarea instinctivă sau voluntară a aceloraşi legi la scopuri practice, adică la bunăstarea omului, este scopul şi obiectul artelor în genere. Prin studiul de faţă mă voi sili să dovedesc existenţa şi să fac întrucâtva şi explicaţia practică a unei legi, pe care voi numi-o *legea ondulaţiunii universale.* Această lege, după cum se va vedea, este una din cele mai generale ale materiei, şi va fi, poate, una din cele mai fecunde pentru cercetările ştiinţelor pozitive în genere."

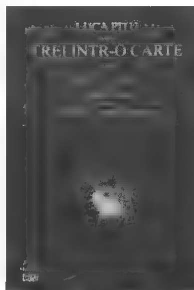
Vasile Conta a trăit doar 37 de ani. Activitatea publică şi redactarea originalei sale opere filosofice s-a desfăşurat pe durata a zece ani (1872-1882). A participat la şedinţele Societăţii „Junimea" din Iaşi (păstrându-şi independenţa de gândire), a fost prieten cu Eminescu, Maiorescu, P.P. Carp şi Creangă, care i-au apreciat prelecţiunile susţinute la „Junimea" şi primele fragmente filosofice din „Convorbiri literare". Legăturile sale cu prietenii din Belgia, Franţa şi Germania au însemnat traducerea la timp a principalelor studii filosofice. Astfel, *Théorie du Fatalisme. Essai de philosophie matérialiste* va fi tradusă în limba franceză de D. Rosetti-Tescanu în 1877 şi va apărea la Edition G. Mayolez din Bruxelles cu o distribuţie în Franţa prin LibRăria Germer-Baillière Paris. În 1880, la Bruxelles, apărea *Introduction à la Métapsisique. Philosophie materialiste*, iar în 1895, la editura Felix Alcan din Paris, în traducerea lui D. Rosetti-Tescanu şi beneficiind de o

prefaţă semnată de prestigiosul L. Büchner, apărea *Théorie de L'Ondulation Universalle. Essai sur l'évolution.* Ecourile filosofilor din Belgia (Delboeuf etc.) şi Franţa au fost pe măsură în revistele de specialitate şi în ziarele vremii. Iată un fragment dintr-o scrisoare a lui Conta către prietenul Livianu (1877), care probează conştiinţa valorii filosofului român: „Pe la anul viitor va apărea în franţuzeşte *Teoria Ondulaţiunii Universale.* Cred că aceasta va fi cea mai însemnată scriere a mea, şi cred că dacă va fi vreodată să am un renume, apoi îl voi avea mai cu seamă din cauza acestei teorii".

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când discursul filosofic se plia pe materialismul vulgar, pe scientism sau pe naturalism, Vasile Conta, pornind de la principiile raţionalismului şi ale criticismului, a identificat condiţiile logice şi ontologice de gândire a lumii, construcţiile sale teoretice, bazate pe reîntemeierea metafizicii aşezându-l pe filosoful român în linia de gândire inaugurată de Descartes şi continuată de Kant şi Hegel.

Atitudinile filosofice ce au urmat la noi nu puteau să ignore demonstraţiile de o impecabilă acurateţe logică, prin care Vasile Conta argumenta (remarcăm în acest sens contribuţiile recente ale istoricului şi eseistului Florin Cîntic, finalizate în cărţi substanţiale), pornind de la datele ştiinţelor, ideea infinităţii, a inepuizabilităţii materiei şi mişcării ca suport al determinismului universal. Astfel, multe idei ale operei lui Vasile Conta se găsesc în demersurile teoretice argumentate original, ce-i drept, în studii de mare valoare, de la P.P. Negulescu la Mircea Florian, de la I. Petrovici şi C. Rădulescu-Motru la D.D. Roşca sau de la Lucian Blaga la Constantin Noica.

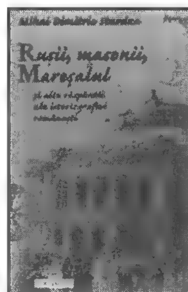
EX LIBRIS

Luca PIŢU
Trei într-o carte
Iaşi, *Opera Magna*, 2013

Ilie Tudor ZEGREA
Ştergând lacrimile singurătăţii
Cernăuţi, *Misto*, 2012

Mihai Dimitrie STURDZA
Ruşii, masonii, Mareşalul şi alte răspântii ale istoriografiei româneşti
Bucureşti, *Editura Compania*, 2013

NOI COMPLETĂRI LA BIOGRAFIA LUI PETRE P. PANAITESCU

(*Se dedică istoricului, savantului Ştefan S. Gorovei*)

Nicolae SCURTU

Biografia istoricului, filologului şi excelentului istoric literar şi comparatist **Petre P. Panaitescu** (1900–1967) nu e cunoscută în profunzime nici la aproape o jumătate de secol de la dispariţia sa fizică.

Există o inexplicabilă şi incalificabilă *reţinere* a unor istorici faţă de unele aspecte exterioare itinerariului spiritual, ştiinţific şi administrativ al celui mai însemnat cărturar şi discipol *preferat* al profesorului Nicolae Iorga.

Anii îndelungaţi pe care i-a petrecut în marile biblioteci şi arhive ale Europei, contribuţiile ştiinţifice, cărţile, ediţiile critice, instrumentele de lucru, memorialistica şi bogata sa corespondenţă îl aşează *definitiv* în panteonul spiritual al românilor. Şi nu numai.

Opera sa, de o mare densitate de idei şi informaţii inedite, adunate din cele mai sigure izvoare, nu e cunoscută, aşa cum s-ar cuveni, nici de medievişti şi nici de unii istorici cu reputaţie.

Restituirea, în condiţii ireproşabile, a unora dintre cărţile sale, se datorează istoricului şi savantului Ştefan S. Gorovei (n. 1948) care i-a *citit* şi *recitit* întreaga operă, i-a reconstituit, cu o desăvârşită obiectivitate, *«coordonatele evoluţiei»* biografice şi ştiinţifice şi a decriptat sensurile majore ale unei opere fundamentale a culturii naţionale.

Literatura sa epistolară, deloc de neglijat, adunată, adnotată şi comentată, cu discernământ critic, ar releva noi şi nebănuite faţete ale personalităţii istoricului şi cărturarului Petre P. Panaitescu.

Ceea ce se ştie, până acum, privitor la corespondenţa sa cu unii dintre cărturarii români şi străini e cu totul *insuficient* şi *irelevant* pentru a-i realiza un portret autentic sau pentru a-i califica anumite *ieşiri* emoţionale în condiţiile unei tragedii naţionale.

Epistolele ce se publică acum, întâia oară, sunt trimise lui Constantin Moisil (1876–1958), numismat şi director între anii 1923–1938 al prestigioasei publicaţii *Revista Arhivelor,* precum şi istoricului literar Nicolae Cartojan (1883–1944) căruia i se confesează cu o sinceritate dezarmantă.

Aceste epistole, ce conţin informaţii, precizări şi amănunte extrem de preţioase, contribuie, esenţial, la schimbarea percepţiei unei personalităţi inconfundabile a culturii române.

Recitite fără prejudecăţi, coroborate cu acte oficiale şi administrative şi cu mărturii ale unor universitari *credibili,* aceste epistole au menirea de a *restitui* imaginea completă a unui intelectual care a fost cumplit de nedreptăţit în timpul vieţii cât şi în posteritate.

Fontenay aux Roses, 12 iunie 1925
Rue des Chataigniers, 50
Seine
France

Mult stimate domnule Moisil,

Este aproape un an de când v-am dat pentru *Revista Arhivelor* un articol intitulat *Tatăl lui Miron Costin*. Acest articol alcătuia un fragment dintr-o lucrare mai mare asupra cronicarilor moldoveni, pe care intenţionam s-o public mai târziu.

Cum de atunci, din motive lesne de înţeles, când sunt atâtea greutăţi pentru tipar, *Revista Arhivelor* n-a mai apărut, am dat Academiei Române lucrarea mea întreagă despre cronicari nădăjduind că *Revista* va apare totuşi înainte.

Acum însă lucrarea mea a apărut în *Anale*[1]. Nu-mi pot face plăcerea să trimit un exemplar, deoarece nu am cartea la îndemână aci.

Cred deci că este inutil să se publice din nou acel fragment în revista d[omniei] voastre, aşa că vă rog să-l scoateţi dintre articolele ce urmează a se publica[2].

Pentru a nu provoca o turburare în economia revistei şi pe de altă parte pentru a-mi păstra colaborarea, la care ţin, vă trimit un alt articol, pentru a înlocui pe celălalt.

Este vorba de o foarte interesantă descriere a serbării *Paştilor*[3] în principatele noastre, bănuiesc la curtea lui Brâncoveanu, făcută de un francez[4] la sfârşitul veacului al XVII-lea, pe care am găsit-o într-o bibliotecă de aci.

Ştiu că procedeul meu de a retrage articolul, ce vi-l dădusem şi de a-l publica aiurea, v-ar putea indispune împotriva mea, însă vă rog să nu-l luaţi în nume de rău şi să-mi păstraţi sentimentele ce mi le-aţi arătat şi mai înainte.

Cu deosebită stimă,
P.P. Panaitescu

Fontenay aux Roses, 4 august 1925

Mult stimate domnule Moisil,

Vă mulţumesc foarte mult pentru *Revista Arhivelor* şi cele două extrase ce mi-aţi trimis. Am remis şi d[omnu]lui Giurescu[5] numărul şi extrasele ce i-aţi trimis şi am depus celelalte la Bibliotecă.

Nădăjduiesc să vă trimit în curând lucruri interesante, în special privitoare la relaţiile noastre cu ruşii şi polonii, pentru unul din numerele viitoare.

În septembrie mă întorc pentru o lună în ţară, aşa că sper să vă pot vedea.

Cu deosebită stimă,
P.P. Panaitescu

Paris, 23 iulie 1928

Stimate domnule Moisil,

Am plecat mai repede decât credeam din Bucureşti şi nu v-am putut lăsa lista lucrărilor făcute de mine în Polonia, pe care mi-aţi cerut-o. V-o trimit în această scrisoare.

Sunt acum la Paris numai pentru câteva zile şi fac anume cercetări la Biblioteca Naţională, unde am copiat m[anu]s[cri]sele lui Dimitrie Cantemir privitoare la Caucazia, semnalate de d[omnul] G. Vâlsan[6].

De aci voi pleca în Belgia şi, apoi, înapoi în ţară.

Din ziarele de aci văd că s-a făcut stabilizarea, adică împrumutul, şi aceasta îmi dă nădejde că s-ar putea obţine suma pentru cercetările în Polonia.

Vă voi trimite adresa mea în Belgia, unde voi sta vreo trei săptămâni, rugându-vă să-mi scrieţi dacă este ceva nou în această chestie.

Al d[omniei]voastre devotat,

P.P. Panaitescu

București, 27 septembrie [1929]
Strada Paris, nr. 30, Parcul Bonaparte

Scumpe domnule Cartojan,

Am fost azi dimineaţă cu d[omnul] Sauciuc-Săveanu[7] la d[omnul] Mirto, însă n-am obţinut nimic, deoarece mi s-a spus că biletele gratuite acordate ministerelor au fost retrase de direcţia C.F.R.

În schimb aflu că, carnetele noastre de reducere 50%, s-au mai prelungit până la 1 noiembrie.

D[omnu]l Nandriş[8] mi-a scris că renunţă din motive financiare să ia parte la congres, ceea ce e regretabil.

De la Praga am primit mai multe pachete: 1) lista membrilor şi toate rezumatele comunicărilor, din care rezultă că de la noi nu mai merge nici Silviu Dragomir[9], în schimb va merge Ilie Bărbulescu[10], care ţine o comunicare despre *Cihak*. (Cehii în cultura noastră); 2) programul congresului[11]: se prevăd vreo şase banchete, ţinuta: haină neagră, iar la recepţia de la Ministerul de Externe: frac şi smoking; 3) Rugămintea ca să anunţăm data şi ora sosirii, ca să fim aşteptaţi la gară. Am răspuns şi în numele d[omniei]voastre.

La 2 octombrie voi căuta să pătrund la ministrul Costăchescu.

Cu cele mai bune sentimente de prietenie,

P.P. Panaitescu

P.S.

Chiar în momentul în care vă scriu îmi soseşte o nouă scrisoare din Praga, în care se indică hotelul în care mi s-a reţinut o cameră.

[Domniei sale domnului profesor Nicolae Cartojan, Preşedintele Comisiunii de Bacalaureat ~ Liceul «Fraţii Buzeşti», Craiova; P.P. Panaitescu, Strada Paris, nr. 30, Parcul Bonaparte, Bucureşti, 3].

București, 22 noiembrie 1944

Dragă domnule Cartojan,

Am aflat de la soția mea amabilitatea nu numai colegială, dar adevărat frățească, pe care ai arătat-o față de mine. Țin să-ți mulțumesc deocamdată pe această cale, cu nădejdea că în curând voi putea să-mi exprim recunoștința prin viu grai.

Încurajat de dumneata, vin cu o nouă rugăminte. Am citit în ziarele de azi dimineață noua lege a *epurației* în formă modificată. Anume paragraful din art[icolul] II, prin care erau exceptați cei ce dovedeau că se înrolaseră în rândurile mișcărilor democratice înainte de 23 august, a fost suprimat. Prin aceasta situația mea se îngreuiază mult.

M-am gândit totuși, la un mijloc de scăpare și am scris alăturata declarație, care corespunde întrutotul realității.

Te rog călduros pe dumneata să o prezinți comisiunii unul din exemplare și să-l arăți și actualului rector *întrebându-l dacă este de părere că această declarație poate eluda textul legii.* Rog transmiteți-mi răspunsul prin soția mea.

Cu cele mai bune sentimente de prietenie.

P.P. Panaitescu

[P.S.]

Te rog încă și pentru dr. Lupu, care am auzit că-mi este favorabil și un cuvânt în plus de la dumneata ar avea *acum* o mare greutate.

[Domniei sale domnului profesor Nicolae Cartojan. Personal].

Declaraţie suplimentară

În legătură cu întrebările ce mi-au fost puse de comisia pentru purificarea aparatului de Stat instituită la Universitatea din Bucureşti, ţin să precizez următoarele: Aşa cum am declarat în răspunsul la chestionar, am fost înscris din anul 1938 în Partidul *Totul pentru Ţară.* Conform organizaţiei legionare, bine cunoscute, cei ce se înscriau în partid erau primiţi cu titlu de încercare şi *abia după trei ani* urmau să depuie un jurământ şi să fie primiţi ca legionari. Până atunci erau socotiţi ca *aspiranţi şi nu intrau în organizaţia paramilitară.*

În ce mă priveşte, termenul de trei ani expira în cursul anului 1941, dată când organizaţia era desfiinţată şi eu renunţasem definitiv la orice activitate politică în această direcţie.

Nu am depus deci niciodată jurământul şi nu am fost primit în organizaţia paramilitară legionară.

Declar aceasta pe onoare, întocmai ca şi celelalte declaraţii.

Prof. P.P. Panaitescu

Note

· *Originalele celor cinci epistole şi a declaraţiei, necunoscute, se află în biblioteca profesorului Nicolae Scurtu din Bucureşti.*

1. **P.P. Panaitescu ~ *Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin.* Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1925, 226 pagini. (*Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice. Seria a III-a. Tomul IV. Memoriul 4. Şedinţa de la 31 octombrie 1924*).**
2. **Nu a fost publicat articolul *Tatăl lui Miron Costin* în paginile *Revistei Arhivelor.***
3. **Petre P. Panaitescu ~ *O descriere franceză necunoscută a serbării Paştilor în Principatele Române la sfârşitul veacului al XVII-lea* în *Revista Arhivelor*, 1, nr. 2, 1925, p. 291–292.**
4. **De la Croix, secretar al Ambasadei Franţei la Constantinopol în timpul lui Ludovic al XIV-lea. A publicat în anul 1695 o carte despre obiceiurile religioase din Orient.**
5. **Constantin C. Giurescu (1901–1977), istoric şi memorialist. Unul dintre iniţiatorii *Şcolii noi de istorie.* Adversar înverşunat al profesorului şi istoricului N. Iorga.**
6. **Petre P. Panaitescu face trimitere la amplul articol al lui George Vâlsan, *Opera geografică a principelui Dimitrie Cantemir* în *Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii din Cluj. Volumul II (1924-1925),* Cluj, 1926, pag. 3-20.**
7. **Teofil Sauciuc-Săveanu (1884–1971), istoric şi epigrafist. Autor al unor contribuţii fundamentale privitoare la antichitatea greco-romană.**
8. **Grigore Nandriş (1895–1968), lingvist, filolog, eseist, memorialist şi traducător. Specialist în limba slavonă pe care a predat-o la Universitatea din Londra, Oxford şi Cambridge.**
9. **Silviu Dragomir (1881–1962), istoric şi om politic. Specialist în istoria Transilvaniei. A publicat cărţi esenţiale privitoare la cunoaşterea Ardealului.**
10. **Ilie Bărbulescu (1873–1945), lingvist şi filolog. A înfiinţat catedra de slavistică de la Universitatea din Iaşi. Cartea care l-a impus, *Individualitatea limbii române şi elementele slave vechi* (1929), este reluată şi reevaluată.**
11. **Este vorba de *Congresul de istorie* ce a avut loc la Praga în noiembrie 1929.**

IOAN GH. SAVIN
- UN APOLOGET MODERN (II)

Amalia VOICU

În contextul polemicilor europene referitoare la legiferarea legăturilor între persoanele de acelaşi gen (?!), continuăm prezentarea succintă a volumului *Apologetica* scrisă de teologul interbelic **Ioan Gheorghe Savin**, subliniind necesitatea înţelegerii adecvate a argumentelor ştiinţifice moderne exprimate în această carte, precum şi conştientizarea acestora. Astfel, nu este deloc întâmplător că vom cita, pentru început, din capitolul *Teleologie şi disteleologie*, următoarele - „Faimoasa dialectică a *materiei*, care stă la baza concepţiei materialismului istoric, conţine în sine o imposibilitate de fapt şi o absurditate logică" (p. 290). Iată fraze pentru care profesorul Ioan Gh. Savin a fost „răsplătit" cu detenţia în închisorile comuniste, cum menţionam în prima parte a articolului nostru, el afirmând că „Decât să trăim în genunchi, mai bine murim în picioare !".

În *Cartea a patra* din volumul al doilea al *Apologeticii*, *Fiinţa şi originea religiei*, se aduce în discuţie argumentul nomologic, se face o prezentare a etimologiei cuvântului *religie*, şi se vorbeşte despre revelaţionism (religia este un dar al Domnului), apriorism (religia este un fenomen natural sau supranatural, constitutiv şi aprioric umanităţii) şi historism (religia este exclusiv un fenomen natural - vezi pagina 373). În cadrul capitolului *Teorii psihologiste asupra forţei religiei* sunt desfăşurate perspective personale moderne ale părintelui Savin, prin care explică şi aduce contra-argumente faţă de tezele lui Ed. Hartmann, Auguste Comte, Herbert Spencer, Max Müller, Fichte şi Schleiermacher.

În continuare, insistă asupra „apriorismului" religiei, opinând în mod temeinic că acesta este doar o teză constatativă, şi nu una explicativă, concluzionând „Iată de ce raţiunea umană, în conceptul ei superior de conştiinţă logică, etică şi estetică, *postulează necesitatea unei realităţi obiective a Divinităţii*, care să *garanteze* prioritatea şi realizarea acestor valori raţionale" (pagina 401). Astfel de preocupări fundamentale în favoarea dogmaticii creştine, în sensul larg al termenului, şi prin prisma istoriei religiilor şi a psihologiei religiei, apar la profesorul Savin încă înaintea consideraţiilor lui Mircea Eliade. În acest sens, categoria *sacrului*, în accepţiunea sa, deţine o valoare distinctivă pentru ceea ce este specific religios, faţă de ceea ce este profan, sau areligios. Sentimentul absolutei transcendenţe a Divinităţii, mai adaugă I. Gh. Savin, în mod surprinzător, a condus la echivalarea divinităţii cu neantul, cu non-existenţa în Nirvana buddhistă.

Creştinul obişnuit trebuie, aşadar, să înţeleagă că deosebirea dintre diferitele religii este reprezentată de grad, şi nu de esenţă, de graţie, şi nu de evoluţie. Intervine în acest context, întrebarea, de ce, în zilele noastre, deşi s-a ajuns la un progres fără precedent în toate domeniile, şi chiar la o anumită conciliere a ştiinţei cu religia, există o puzderie de „religii", eclectismul marcând, după cum se ştie, epocile de criză moral-spirituală.

În capitolul al cincilea, *Originea religiei*, întâlnim aspecte relativ cunoscute despre animism, fetişism, totemism, naturism. Toate aceste faţete ale unei singure realităţi, *ani-*

mismul, sunt disecate, într-o manieră argumentativă, în subcapitolul *Critica animismului*, unde se conchid următoarele: „Pornind de la *identitatea* dintre sufletul primitivului cu cel al omului civilizat, se presupune că sufletul civilizatului contemporan reprezintă o *fază* mai înaintată a dezvoltării spiritului omenesc, faţă de faza primitivului care se află pe o scară mai puţin evoluată. Prin această fază însă fatal a trebuit să treacă înteaga omenire, deci şi civilizaţia de astăzi". (pag. 481). Să nu uităm că acest contra-argument pornea de la faptul că mai există chiar şi astăzi pe glob anumite regiuni populate cu oameni care, potrivit stadiului culturii lor, sunt desemnaţi de către unii cercetători ca „primitivi" sau uneori - deşi nejustificat - ca „popoare naturale", care deţin un soi de religii muribunde, sau, consideră unii, nu ar crede în nicio divinitate (ex. populaţiile care locuiesc în lagunele şi pădurile tropicale, la est de Coasta de Fildeş; cultura „Falii", cu populaţiile din zonele muntoase, de la sud de Lacul Ciad, în partea de nord-vest a Camerunului; cultura Tiv, cu populaţia semibantusă de pe malul stâng al Râului Benue, afluent al Nigerului etc.)

Obiecţiile aduse de apologet împotriva teoriei animiste ar fi destul de multe; le enumerăm ca atare: 1) Mai întâi e greu de admis că a fost un timp când omul primitiv să nu fi avut noţiunea de suflet; 2) Dar mai ales felul cum s-ar fi ajuns la noţiunea de suflet, după teoria animistă a ridicat cele mai multe şi mai hotărâtoare probleme; 3) În altă ordine de idei, *visele* se referă, cele mai multe dintre ele, la trecutul nostru. Cum putea să ajute ideea unui „dublu eu" (care să ducă apoi la ideea de suflet) pentru a explica acest trecut ? *Era mult mai natural ca primitivul să considere aceste vise ca simple amintiri şi nu realităţi, cel puţin aşa cum face copilul, care nu crede nici el în realitatea unor astfel de vise*; 4) Sufletul este însă socotit ca fiind ceva nematerial, chiar şi la aceşti primitivi; 5) Apelul făcut la primitivii de azi nu furnizează nici el datele necesare în sprijinul tezei animiste; 6) Analogia cu respiraţia şi umbra nu poate fi iarăşi o bază serioasă şi acceptabilă pentru formarea ideii de suflet. Cl.: Din toate acestea rezultă că teoria animistă în privinţa descoperirii sau inventării sufletului pe căile indicate nu se poate susţine, mai afirmă I. Savin, pentru că lipsesc faptele, invocate de teorie, sau, dacă acestea există, nu pot fi interpretate în sensul dorit, iar la toate acestea se opun şi logica, psihologia şi etnografia. Spirit pătrunzător, exegetul acceptă în demonstraţia sa, până la un punct contrariul - „Dar să presupunem totuşi că omenirea a ajuns la ideea de suflet pe calea indicată de teoria animistă. *Numai ideea de suflet nu ar fi fost suficientă pentru a se forma ideea de religie*". Cât priveşte naturismul, autorul pune un accent deosebit în analiza *henoteismului*, adică pe sentimentul difuz al adoraţiei omului în faţa naturii, a imensităţii şi infinitului acesteia. În mod firesc se îndreaptă ulterior către critica viciilor sistemelor numite *totemism*, *tabuism* şi *fetişism*, fenomene destul de cunoscute.

Este interesant de observat că pe teologul nostru îl preocupă foarte multe aspecte, inclusiv nuanţele culturale referitoare la *simbol*, şi chiar *mit*, întâlnindu-se astfel cu păreri actuale ale unor filosofi ai culturii, precum Vassilis Vitsaxis (autor al unei opere complexe şi solide, tradusă în 14 limbi şi distinsă cu prestigioase premii, una dintre cele mai dinamice personalităţi culturale ale Greciei de azi, preşedinte al Societăţii Naţionale a Scriitorilor Greci, membru al Academiei de Ştiinţe Umaniste din Moscova, membru al Academiei Naţionale de Litere a Indiei, *doctor honoris causa* la diferite universităţi din străinătate).

Faptul că părintele Savin constituie, de asemenea, o personalitate plurivalentă, se poate deduce şi din excelentele sale cunoştinţe de filologie şi, mai ales, de etimologie. Din

carte aflăm că grecescul *theos* a fost situat iniţial în relaţie cu sanscritul *devas* (termen dintr-o paradigmă exprimând divinitatea), ca mai apoi să fie ataşat de sanscr. *dyaus*, însemnând „ceresc, strălucitor". Mai târziu, Platon considera că provine de la *theo* = a merge, a alerga, aşadar *theos* ar fi „cel care aleargă", aici intervenind asocierea cu soarele, însă Herodot crede că, mai degrabă, *theos* vine de la *thithimi*, adică „a pune, a aşeza", fiind convins că aceasta este denumirea pe care i-au dat-o vechii pelasgi lui Dumnezeu, ordonatorul Universului. Argumentaţia lingvistică se continuă în acelaşi fel, prin perspectiva lui Windischmann, Schleicher şi Curtius, care apropie cuvântul *theos* de rădăcina *thes*, de unde verbul *thessaasthai*, care înseamnă chiar „a se ruga", aşadar substantivul de început este „celui care cineva i se roagă".

O secţiune deosebit de importantă este rezervată *magismului*, autorul recunoscând încă din start că, la întrebarea *Ce este magia?*, găsirea unui răspuns exact este foarte dificilă, astfel încât apelează iniţial la autorităţi precum James George Frazer, Henri Hubert, Marcel Mauss, Levy Bruhl, Salomon Reinach ş. a., disociind între magia imitativă şi magia simpatetică, şi enumerând apoi diverse teorii cu referire la fiinţa şi originea magiei. În concluzie, „magia s-a născut din tendinţa naturală a omului de a capta, de a stăpâni, de a constrânge în folosul său personal forţele ascunse, dar inerente lucrurilor şi întâmplărilor" (p. 665); „dacă magia s-a putut naşte fără ideea de sprijin şi de divin, religia nu s-ar fi putut naşte fără acestea" (p. 675). În sfârşit, preotul Ioan Gheorghe Savin realizează, în acest context larg, nuanţări infinitezimale între *suflet* şi *spirit*.

Teologul **Ioan Gh. Savin** (1885-1973)

Ultimul capitol, sintetic, se intitulează *Ipoteze mai vechi referitoare la originea religiei*. Iar ultima pagină conţine următoarele lucruri, pe care le redăm întocmai aici: „Prezenţa lui Dumnezeu în lume nu se poate explica decât printr-un prim act al propriei sale revelaţii. De la acest act prim, de origine şi din bunăvoinţă divină, toate desfăşurările şi evoluţiile sunt posibile. Fără el, toate teoriile şi ipotezele sunt sterile. Existenţa de ne-

înlăturat a unui monoteism primordial şi universal, de care ne vorbesc astăzi şi tot mai insistent, religiile tuturor popoarelor, chiar a celor mai primitive şi mai singuratice, şi pe care, cu fiecare nouă pătrundere în misterul religiilor primitive, ni-l atestă cercetările etnologice şi sociologice mai noi, nu se poate explica nici el decât pe calea acestei revelaţii primordiale. [...] De la acest prim monoteism va trebui să plecăm şi noi, şi de el trebuie să ţinem seama în explicarea apariţiei şi evoluţiei religiei în lume. Căci numai pe această cale vom găsi explicaţia originii religiei, ca şi a fiinţei ei, explicaţie refuzată teoriilor încercate până acum. Ceea ce vom şi face, în partea a doua a lucrării noastre...".

Tratatul de apologetică reprezintă, aşadar, o sinteză aproape carteziană care oferă cititorului şi credinciosului actual un set de argumente filosofice referitoare la articulările raţionale ale sentimentului religios. Textul luptă deopotrivă împotriva efuziunilor pietiste şi a prejudecăţilor conform cărora intelectualul rămâne obligatoriu dezarmat în faţa misterului divin.

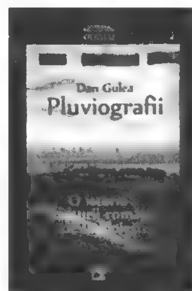
Ceea ce a promis autorul, nu a mai realizat însă, deoarece, după cum ne luminează editorul, Sorin Dumitrescu, într-o paranteză, Ioan Gh. Savin n-a mai apucat să redacteze această parte a doua, după cum n-a mai apucat să redacteze nici cărţile care ar fi urmat să reprezinte vol. III şi IV din cursul său de apologetică. Dumnezeu să-l odihnească laolaltă cu drepţii!

Încă o dată, am ţinut să evocăm această figură a spiritualităţii româneşti, al cărei volum face parte din colecţia *Luminătorii lumii*, asumându-ne un anumit risc, nefiind vorba nici de vreun literat interbelic seducător, ori de vreun istoric de răsunet, pe de o parte, iar pe de alta, pentru că am ridicat doar un fald, deocamdată, din eterna cortină de fier a uitării din vremea de odinioară...

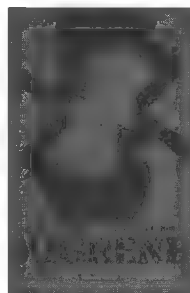
EX LIBRIS

Daniel-Ilie TURCEA
Urme în veşnicie
Ediţie îngrijită de Pr. **Sever Negrescu**
Iaşi, *Doxologia*, 2013

Dan GULEA
Pluviografii. O istorie a culturii române de la Ploieşti
Piteşti, *Paralela 45*, 2012

Ovidiu PECICAN, Octavian BOUR
Migrene
Cluj-Napoca, *Mega*, 2013

Petru URSACHE (1931-2013)

Naţiunile trăiesc mai mult prin instituţiile lor tradiţionale decît prin oamenii lor trecători. De aici, jertfa şi devotamentul acestora pentru ele. Suntem şi rămînem, în această privinţă, plini de încredere şi de optimism. Înfăptuirile şi rolul de pînă acum al Academiei Române în viaţa culturală a neamului sînt garanţia operei de mîine a urmaşilor noştri.

(Dintr-un discurs academic rostit de **Alexandru I. Lapedatu**, membru de onoare al Academiei Române)

1948. Marea Dramă a Academiei Române
coordonare şi studiu introductiv
de acad. **Păun Ioan Otiman**
Bucureşti, *ed. Academiei Române*, 2013

Drama generalilor români, cum titrează **Alesandru Duţu** şi **Florica Dobre** (Bucureşti, Editura *Enciclopedică*, 1997), *Marea dramă a Academiei Române*, după **Păun Ion Otiman** (Bucureşti, Editura *Academiei Române*, 2013), dar şi *Decimarea elitei politice* evocată de **Stelian Neagoe** (Bucureşti, 2009), *Procesul ziariştilor «naţionalişti»* de **Ioan Opriş** (Bucureşti, 1999); toate s-au petrecut în văzul lumii, „sub povara Armistiţiului" şi în deceniul proletcult, deceniul crimei. La drept vorbind, *dramă* este un cuvînt blînd, dacă ţinem seama de proporţiile dezastrului la scara naţională. Să zicem că a însemnat *decimare* ca în timpurile cele mai sălbatice. Ce înseamnă decimare? Zece din cît? În majoritatea compartimentelor societăţii româneşti, moartea s-a ridicat la proporţia zece din zece, sută din sută, mie din mie, ca în privinţa Armatei, a Academiei, a Bisericii, a instituţiilor fundamentale, ajungînd să fie complet desfiinţate, trecute în afara legilor „noi". *Moarte lor*! a fost cuvîntul de ordine rostit peste tot: pe stradă, la manifestaţii muncitoreşti organizate de politrucii năvălitori, în tribunale, în şedinţe „de lucru" din fabrici-uzine-ogoare, în presa cotidiană, în cărţi. Aşadar, *etnocid* în toată regula. Formule acuzatoare, „epitete negre", cum le numeşte cineva, *reacţionar*, *conservator*, *criminal de război*, *naţionalist*, *fascist*, *antisemit* inventate cu intenţie, puteau fi aplicate oricărui in-

divid, indiferent de clasă socială, apartenenţă politică, religie. În contemporaneitatea noastră postdecembristă, dar aflată sub aceeaşi veghe cominternistă, au rămas „moştenire" pe lista termenilor incriminanţi şi ca „epitete negre", *antisemit*, *naţionalist*, dar şi *expirat*, *incorect politic*, *român*, invenţii mai noi, sub canoanele ideologizării, ale „integrării".

Optimismul lui Alexandru I. Lapedatu, exprimat în aliniatul pus ca *motto* la începutul acestor rînduri, era perfect îndreptăţit la 1940 cînd îşi ţinea cuvîntarea în *Parlamentul cultural şi ştiinţific al ţării*, cum era denumită pe vremuri Academia Română. Se afla de faţă regele însuşi, înconjurat de personalităţi de înaltă valoare, savanţi întemeietori de ştiinţe, jurişti şi clerici, istorici şi literaţi, militari şi lideri politici. Operele lor despre oamenii locului, despre priveliştile ţării şi bogaţiile ei naturale au dus la întărirea unităţii etnice şi la înălţarea conştiinţei umaniste, incomparabil mai temeinic decît reuşeau s-o facă guvernele şi partidele în baza programelor lor conjuncturale. Prin ei, România reuşise să capete un nume onorabil în lume, la cota valorilor respectabile, de la egal la egal cu ţările civilizate, fără complexe de inferioritate, fără intenţii minimalizatoare de o parte sau de alta. Atîta vreme cît Academia fiinţează prin oameni aleşi şi de bună credinţă, are la dispoziţie instrumente eficiente de lucru (universităţi, biblioteci, fundaţii, asociaţii) reprezintă garanţia muncii creatoare, a relaţiilor stimulative interne şi externe, speranţa regăsirii în clipa de faţă şi în ziua de mîine.

Cursul acesta în plină creştere şi dorit de toată fiinţa neamului avea să fie întrerupt cu brutalitate începînd cu declanşarea războiului care a tulburat profund apele şi existenţele dar, mai ales, după ocupaţia bolşeo-comunistă şi prin reformele asasine care au urmat rapid şi năprasnic, una după alta. În context, *drama Academiei* apare ca o farsă sinistră. Comuniştii căpătaseră destulă iscuţinţă în a se dezlănţui în jocuri diabolice. Pe scurt, *ultima* sesiune generală a Academiei istorice a avut loc la 8 mai 1948, fără rege, cum se obişnuise pînă la acea dată. Membrii ei aveau pe agenda de lucru punerea la punct a unor teme încă nerealizate, ca aceea a Dicţionarului Limbii Române, şi includerea altora, tot de importanţă majoră pentru cultură. Dicţionarul devenise o adevărată obsesie din cauza deselor întreruperi sub presiunea evenimentelor. Imediat după Primul Război Mondial, intrase în grija Muzeului Literaturii Române din Cluj, Secţia Literară. La 30 mai 1919, acelaşi Alexandru I. Lapedatu înfăţişa un raport în cadrul adunării generale şi, fireşte, în prezenţa regelui, arătînd stadiile cercetării, volumele pregătite pentru tipar, după o întrerupere de cinci ani, şi ordinea celor în curs de elaborare. Istoria s-a repetat în literă, imediat după al Doilea Război Mondial. La 15 mai 1945, tot Alexandru I. Lapedatu prezenta, în calitate de secretar general al Academiei Române, încă un raport în care susţinea necesitatea urgentării lucrărilor la Dicţionar, iarăşi întrerupte din cauza evenimentelor istorice nefavorabile. Problema revenea cu acelaşi acut interes în raportul lui Theodor Capidan, la 31 mai 1948. Adunarea generală a Academiei istorice, încă temerară în acţiunile ei culturale, nepolitizate, era anunţată că munca la Dicţionar fusese reluată cu succes şi că dădea roade. Şi Capidan avea motive să fie optimist, asemenea lui Lapedatu, cu mai puţin de un deceniu în urmă.

Dar n-a fost să fie aşa. În contrareplică vădită cu sesiunea academică ce a urmat la

8 iunie acelaşi an, se dădea publicităţii un decret prezidenţial (chiar a doua zi, 9 iunie) care nesocotea hotărîrile luate în ajun de înaltul „Parlament cultural" al ţării. Decretul era semnat de Constantin I. Parhon, Preşedinte al Marii Adunări Naţionale (membru activ al Academiei, din 1939), de Avram Bunaciu, ministru al Justiţiei, şi de Marin Florea Ionescu. Era o hotărîre pur politică prin care se decidea înfiinţarea Academiei Republicii Populare Române ca for ştiinţific, e drept, dar ca *instituţie de stat*, avînd sarcina de a sprijini munca de formare şi de educare a „omului nou", asemenea oricărei instituţii acceptate de conducerea populară şi de partid. Nu se rostea, deocamdată, nici un cuvînt despre Academia istorică; iar pe Alexandru I. Lapedatu, pe Theodor Capidan ca şi pe toţi, dar absolut toţi colegii de „parlament cultural", avea să-i aştepte, încă din acel moment, marginalizarea umilitoare, arestarea sau moartea în temniţă. Lapedatu a murit foarte curînd la Sighet (30 august 1950), „din cauza condiţiilor de exterminare" (Cicerone Ioniţoiu, *Victime ale terorii comuniste*. Dicţionar H-L. Bucureşti, Editura „Maşina de Scris", 2003, p. 301). Capidan a scăpat cu viaţă după primul tăvălug, total marginalizat şi ducîndu-şi existenţa precară în profundă mizerie şi amărăciune. „Alături de C. Lacea, a fost cel mai devotat colaborator la Dicţionarul Limbii Române" (Păun Ion Otiman, *1948.Marea dramă a Academiei*

Constantin CIOPRAGA, Dumitru VACARIU, Petru URSACHE, Grigore ILISEI
Premiile USR - filiala Iaşi, Bolta Rece, 2002
Foto: **Eugen Harasim**

Române. Bucureşti, Editura *Academiei Române*, 2013, p. 87). Despre Sextil Puşcariu încă se păstrează oarece tăcere, însă aflăm din sursa Păun Ion Otiman că filologul şi lingvistul Constantin Lacea, fost membru de onoare al Academiei istorice, a îndurat aceeaşi „dramă" a neantizării ca şi Theodor Capidan. Se pare că Dicţionarul Limbii Române ca şi Articolul 1 din Constituţia României Mari provoca nelinişte de nevindecat adepţilor cominternişti ai „României mici".

Decretul prezidenţial din 9 iunie 1948 anunţa alcătuirea unui nou statut care urma să intre în competenţa unei comisii numite de guvern. „Timp de două luni, ni se spune, în aşteptarea elaborării Statutului, situaţia Academiei şi mai ales a componenţei ei au plutit în incertitudine. Dar, implacabil, procesul s-a desfăşurat mai departe. Nu se naţionalizaseră doar industria şi locuinţele, urma acum Academia, căreia nu i se mai acceptau funcţiile tradiţionale, în primul rînd cea de Parlament cultural şi ştiinţific al naţiunii şi, în al doilea rînd, de instituţie apolitică, care adună înmănuncheate elitele ţării. Subordonată regimului, ea trebuia să fie cu deosebire, în gîndul şi planul slujitorilor acestuia, un *instrument* al său, înainte de a-şi exercita funcţia pentru care fusese creată" (Dan Berindei, *Istoria Academiei Române*.1866-2006. Bucureşti, Editura *Academiei Române*, 2006, p. 316).

Statutul a intrat în funcţiune la 12 august 1948, iar în ziua următoare a fost publicat în „Monitorul Oficial", fiind contrasemnat de I. C. Parhon, de Petru Groza şi de Avram Bunaciu. În plan profesional, răspunderea şi-o asumaseră Constantin I. Parhon, devenit preşedinte de onoare al Academiei, secondat de Traian Săvulescu şi de Mihail Sadoveanu. „Aceşti trei membri activi, ne spune aceeaşi voce autorizată, Dan Berindei, martor şi victimă a evenimentelor, s-au găsit în fruntea echipei care a operat transformarea, realizată la comandă şi potrivit directivelor Partidului Muncitoresc Român, şi nu ca un rezultat al sesiunii extraordinare anunţată de Nicolae Bănescu la sfîrşitul lunii mai 1948 (Dan Bădărău, Idem, p. 311). Să reţinem amănuntul că pe istoricul Nicolae Bănescu, membru titular al Academiei istorice din 23 mai 1936, cum aflăm din *1948 Marea dramă a Academiei Române*, semnat de Păun Ion Otiman, nu l-au aşteptat vremuri bune: odată cu intarea în funcţiune a Statutului noii Academii, 12 august 1948, a fost dat publicităţii şi Decretul prezidenţial (să nu uităm că „cei trei", Parhon-Săvulescu-Sadoveanu, deţineau funcţii de seamă în Prezidiul Marii Adunări Naţionale) cu numărul 1454, prin care se vedea eliminat, asemenea lui Theodor Capidan şi a tuturor membrilor Parlamentului cultural şi ştiinţific al naţiunii. Avea să fie reprimit, *post-mortem*, la 3 iulie 1990, în aceeaşi zi cu Theodor Capidan. Tristă poveste!

Prima sesiune a Academiei Republicii Populare Române s-a deschis în octombrie 1948, „avînd în componenţă 66 membri titulari activi şi 132 de membri corespondenţi, români şi străini, intrînd în completare o cifră nedefinită de membri de onoare; faţă de 47 de membri activi şi 76 din componenţa fostei Academii. Acestora li se adăugau şi *membri de onoare români*, printre ei numărîndu-se – în viaţă – un număr de personalităţi ştiinţifice, dar şi personalităţi politice; alese, însă, în general, după ce demonstraseră preţuirea şi sprijinul moral acordat Academiei.

Pot fi amintiţi în această categorie, într-un bilanţ din 8 iunie 1948, episcopul Ni-

colae Bălan, Paul Bujor, Mircea Cancicov, Aristide Caradja, Daniel Danielopolu, Artur Gorovei, Emil Haţieganu, episcopul Iuliu Hossu, Constantin Karadja, G. T. Kirileanu, Ion Lapedatu, Iuliu Maniu, George G. Mironescu, Simion Sanielevici, Nichita Smochină, medicul Marius Sturza, Virgil Şotropa, Gheorghe Tărărescu, Grigore Tăuşan, Traian Vuia" (Dan Berindei, Idem, p. 200). Niciunuia nu i s-a găsit locul în noua Academie; mai rău, şase dintre ei au fost arestaţi prin decretul amintit, iar trei au murit în detenţie, la Sighet şi la Râmnicu Sărat (Alexandru I. Lapedatu, Mircea Cancicov, Iuliu Maniu). „Lucrările au fost deschise de Constantin I. Parhon, ca preşedinte de onoare, dar şi ca preşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale. El a vorbit de vechea Academie aflată «în serviciul regimurilor reacţionare burghezo-moşiereşti» şi de noua Academie «înfiinţată de guvernul democrat român care şi-a însuşit iniţiativa Partidului Muncitoresc Român», eliminînd orice îndoială referitoare la procesul de transformare care avusese loc! Evident, nu uitase să aducă elogiile sale Uniunii Sovietice şi generalissimului Stalin!" (Dan Bădărău, Idem, p. 320-321).

Din cîte se cunoaşte pînă acuma, cuvintele lui Constantin I. Parhon, rostite la prima sesiune a Academiei Republicii, din octombrie 1948, au fost şi primele atacuri deschise şi de pe înaltă poziţie oficială, cu adresă directă la Academia istorică, instituţie „în serviciul regimurilor reacţionare burghezo-moşiereşti", ceea ce justifica, în opinia slujbaşului comunist, Constantin I. Parhon, desfiinţarea ei. În acest scop a fost pus în funcţiune pomenitul Decret prezinenţial nr. 1454 semnat de acelaşi Parhon în echipă cu Săvulescu şi Sadoveanu, alţi slujbaşi de marcă ai culturii kremlinizate. Arestări printre academicieni s-au operat şi înainte de octombrie 1948, cu precizarea că se invocau criterii politice. I-am identificat pe: Onisifor Ghibu, închis la Aiud în 1945; Emil Haţieganu, la Văcăreşti (şi la Cluj, Sighet, Jilava, Ocnele Mari), în 1945; Nichifor Crainic, la Aiud în 1946. În fapt, oameni de cultură de primă mărime. Dacă se judecă realitatea în fondul ei, se constată că în „deceniul proletcult" culturalul era mai deranjant pentru oamenii regimului decît politicul; avea putere mai mare de cuprindere şi de susţinere a etnicului în esenţa lui.

Oficializarea atacurilor contra Academiei istorice s-a produs cu prudenţă şi cu oarecare „întîrziere" în raport cu armata sau cu ziaristica militantă, „naţionalistă". Academia Română, ca „parlament cultural şi ştiinţific", era instituţie, supranaţională, europeană. Mulţi dintre membrii ei ne reprezentau peste hotare, făcînd parte din componenţa academiilor altor ţări, după cum oameni de ştiinţă străini faceau parte din corpul Academiei istorice. De pildă: Gheorghe I. Brătianu (scos prin decretul 1454, apoi arestat, mort în detenţie, la Sighet) a fost membru al Comitetului Internaţional de Studii istorice, al Societăţii Regale de Ştiinţe şi Litere din Boemia, membru al Institutului „Kondakov" din Praga, Doctor Honoris Causa a Universităţii din Bonn; Constantin I. Angelescu (scos prin acelaşi decret), membru al Societăţii Internaţionale de Chirurgie-Bruxelles, al Societăţii Naţionale de Chirurgie din Paris, Doctor Honoris Causa al Facultăţii de Medicină din Varşovia; Nicolae N. Donici (acelaşi decret), membru al Uniunii Internaţionale de astronomie, membru de onoare al Institutului *Cimbra* (Portugalia), membru de onoare al Societăţii de Astronomie din Heidelberg. Exemplele se pot înmulţi, cu precizarea că titlurile nu se acor-

dau cu uşurinţă, ca astăzi, ci după grele probe de recunoaştere şi de selecţie. Să reţinem părerea unuia dintre oamenii de ştiinţă străini, în calitatea de membru al Academiei Române, exprimată în incinta înaltului for cultural şi ştiinţific. Este vorba de marele romanist Angelo de Gubernatis: „Poate fi cineva membru a numeroase academii străine, eu însă aparţin academiei voastre mai mult, cred, din cauza simţămintelor mele decît meritelor mele. Alipirea mea se explică prin faptul că dacă în celelalte academii se lucrează pentru ştiinţă cu stăruinţă, mi se pare că aici a pătruns însuşi sufletul naţiunii româneşti. De aceea sunt îndeosebi fericit că am putut, în sfîrşit, să strîng mîna iluştrilor mei confraţi din Academia Română" (Cf. Doina N. Rusu, *Istoria Academiei Române*. Repere cronologice. Bucureşti, Editura *Academiei Române*, 1992, p. 90). Este o mărturie veche, din februarie 1897 dar, cu siguranţă, ar fi în ton şi cu părerile altor mari prieteni ai românilor ca Charles Diehl, Alf Lombard ori ale zecilor de personalităţi străine care au onorat Academia Română pe urmele italianului Angelo de Gubernatis.

Cum s-a menţionat mai înainte, în iunie 1948, Academia Română, înaintea desfiinţării prin decretul 1454 şi prin amintitul discurs incriminant, rostit de Constantin I. Parhon, număra 47 de membri activi şi 76 corespondenţi, în total, 123, fără a-i mai socoti pe membrii de onoare, români şi străini. Se pare că cifrele variază puţintel. Scrie academicianul Păun Ion Otiman, cu referire la datele statistice, în lucrarea sa, *1848. Marea Dramă a Academiei Române* (la p. 25-26): „Imensa jertfă a Academiei Române, pentru «împlinirea idealurilor comuniste», statistic vorbind, se prezintă după cum urmează:

– îndepărtarea din Academie a 113 de membri, din care 26 academicieni, 58 membri corespondenţi şi 29 membri de onoare (Tabelul 1);

– condamnarea şi întemniţarea, pentru delictul de a-şi fi servit şi iubit ţara, 31 de membri ai Academiei, pe o durată de peste 120 de ani de temniţă, dintre aceştia nouă murind în închisoare (Tabelul 2);

– îndepărtarea a 15 membri, din care patru titulari, zece corespondenţi şi unul de onoare, unii dintre ei fiind realeşi începînd cu 1955 (Tabelul 3)".

Aceasta este *drama*, în latura ei „strict" statistică. Este drept, cîţiva academicieni din vechea gardă au fost acceptaţi în Academia republicană, dar de ochii lumii şi pe scurtă durată, unii fiind eliminaţi pe parcurs. Pe de altă parte, tocmai cei reprimiţi post-festum, după 1955 (4 dintre titulari şi 10 corespondenţi), au dat greutate instituţiei academice (mă refer îndeosebi la Horia Hulubei, Costin D. Neniţescu, Octav Onicescu, Tudor Vianu, Ştefan Procopiu), nu aleşii regimului, tip Mihai Roller, I. C. Gulian, Mihai Beniuc. O analiză a tabelelor cuprinse în lucrarea semnată de acad. Păun Ion Otiman, în latura biografică a numelor indicate şi a operelor ştiinţifice, ar lămuri mai bine în legătură cu „imensa jertfă", mai bine zis, *pagubă*, săvîrşită prin desfiinţarea Academiei Române, prin asasinarea şi maltratarea membrilor ei. Nu numai „drama generalilor" a însemnat drama ţării şi a noastră, cum am afirmat cu alt prilej, dar în aceeaşi ordine de idei intră şi *drama Academiei*.

Ultimul text oferit redacţiei de reputatul nostru magistru şi fidel colaborator al foii kogălnicene...

CEZAR IVĂNESCU (III)

George STANCA

Nu ştiu dacă vi s-a întâmplat să cunoaşteţi un om şi după o viaţă de prietenie, vecinătate, megieşie să nu vă mai amintiţi, nici tu nici el, împrejurările exacte în care v-aţi cunoscut. Acestea să intre într-un spaţiu ascuns, un con de umbră al amintirilor. La Cezar lucrurile stau invers. Îmi amintesc perfect împrejurările în care, pe când aveam cârma folkistică a cenaclului „Flacăra", Păunescu m-a chemat şi m-a anunţat că vine Cezar Ivănescu „un poet remarcabil, ascultă-l"... Ca poet, da, îl ştiam bine. Dar ce să ascult? Cezar a venit la mine cu firescul lui. Nu mă flata ca toate don'şoarele care voiau să cânte în cenaclu. Oricum, a sosit împreună cu băieţii de la grupul „Rod", condus de giurgiuveanul, viitor constănţean, viitor absolvent de canto la Conservator şi viitor compozitor de muzică uşoară, Dumitru Lupu,... „Gara Mică" e de-ajuns de mare, uriaş, imens şlagăr al lui, încât să-l recomande azi. Pe Mitică şi „Rod" îi respinsesem odată pe motivul indubitabil că stilul practicat de ei era unul de muzică lejeră. Nicio legătură cu folkul. Dealtfel, bunul meu amic de azi Lupu recunoaşte şi acum şi nu-mi poartă pică... Noi promovam acolo folkul, domnule. Oho, ce ne-am mai certat pe stabilirea, definirea noţiunii, ani de zile. Printre respinşii mei celebri a fost chiar şi Nicu Alifantis... Ba, îmi amintesc că Universitatea clujeană prin viitorii mari ziarişti şi eseişti Radu G. Ţeposu şi Ioan Buduca, încă studenţi, sub oblăduirea marelui filozof blagian Tudor Cătineanu, rector, decan nu mai ştiu exact, m-au invitat prin aprilie '75 acolo, să stabilim chiar asta: definiţia folkului. Un pretext de festival cu Doru Stănculescu, Mircea Vintilă, şi regretatul Nicu Vladimir. La care a cîntat şi azi celebra vrăjitoare americană Hara, pe numele ei mirean Carmen Mureşean...

În fine la vizionarea dată cu mine pe post de cerber, Cezar era emoţionat ca un copil. Deşi, o repet, ne-am plăcut tacit din prima secundă. Dar el era marele Poet, eu, vezi Doamne, o autoritate în muzica folk. Ce cânta Cezar era – este, căci dovezile există – o muzică atipică. După care nu se putea adapta, ţine cu acompaniamentul decât un profesionist serios precum Lupu... Totul era straniu la Cezar. Mirific. Inedit... el părea un trubadur medieval apărut din mărăcinişuri pe drumul Valliadolidului.

Desigur, mă joc, căci a defini exact stranietatea, plus dramatismul şi tragismul din vocea-i „cancerigenă" – cum am poreclit-o eu – era imposibil. Nu era folk, nici pop, dar nici muzică uşoară. Era „muzică cezară", dacă doriţi cât de cât o definiţie. Căci eu tot mai încerc a defini o muzică liberă, aproape fără reguli. Atipică. Amuzică. Specifică lui Cezar. Subliniez. De aici m-am apropiat, împrietenit cu el. Întâlniri la o cafea, discuţii despre folk şi poezie.

Când a deschis cenaclul „Numele Poetului" eram deja apropiaţi. În plus, ne mai lega şi o chestiune geografică. Eram colegi de cartier, „Militari". Eu locuiam pe str. Vistiernicul Stavrinos în spatele blocurilor din zona Apusului-Autogară, la proprietate personală; el cu Meri (Maria), la un bloc mare de faţadă de pe Bulevardul Armata Poporului. În acelaşi stabiliment mai erau şi alţi scriitori: Dan Laurenţiu, Matei Gavril-Albastru, Dorin Tudoran... La cenaclu veneam cu o mare plăcere. Se ţinea într-o sală mai încăpătoare din

redacţia „Luceafărului". Pe atunci, eu făceam un cuplu vesel, zgomotos şi ferice întru vodcă, poeme şi femei cu Dan David....

Dar nu activităţii literare mă voi deda acum cu povestea, ci strict lui Don Cezar. Cred că nu îi plăcea să fie şef, sau o disimula aşa de bine ca să nu ne prindem. O făcea pe autoritarul. Pe activistul limitat. El numea prezidiul unde trona îndeobşte cu o poetesă de-a dreapta, „Comitetul Central". Şi, în glumă, a început să numească membri plini, membri supleanţi, secretari. Ba mie îmi dăduse o demnitate care suna ca dracu: prim-vice-prim ministru... al cenaclului... Cel mai important era ministrul de finanţe, Eduard Gugui, pe atunci pasionat SF-ist, aflat realmente pe o funcţie reală care îi permitea să finanţeze un suc, o sticlă de vin, vodcă... Şedinţele post-cenaclu se ţineau acasă la distinsa Mihaela Moraru-Mândrea. Cea care ulterior avea să ajungă un lider al Partidului Umanist Român condus de Voiculescu, până când cel numit „Felix" şi-a descoperit vocaţia conservatoare...

Pe lângă gazdă, situată în blocurile de patru etaje din faţa Politehnicii, Mihaela care avea o „Dacia" ce ne stârnea invidii era – funcţie grea, de mare răspundere! – şoferul oficial al lu' „tov prim"... Soţul ei, Nicu, îmi era coleg de muncă într-un fel. Fiindcă eu atunci eram arhitectul-şef al sectorului 6, iar el un şef de centru la ICRAL Giuleşti, ne intersectam adesea. Numai că el nu se băga în poezie. Când soseam noi, şleahta de poeţi, el se retrăgea în altă cameră. Sau rămânea tăcut într-un con de umbră discret, semi-întunecos.

Dacă pe la cenaclul propriu-zis Edi Gugui era un ins tăcut, la Mihaela în casă era cel mai zgomotos, dezinvolt, dezvăluind oarecum pe viitorul politician ecologist şi patron de trust, unul dintre primele din România, „Baricada" etc. Numai că Cezar îi poartă lui Gugui o amintire dezastruoasă. *Părăsisem Uniunea Scriitorilor obligat, deoarece fusesem în martie dat afară, ilegal, de la revista „Luceafărul" de securistul Mircea Dinescu şi banda lui, încercasem cu un alt escroc, Victor Eduard Gugui, fost cenaclist de-al meu, să reîntemeiez Societatea Scriitorilor Români, am realizat că va fi un eşec (toţi erau traşi de sforicele, ăsta, Gugui, uite-aşa, întâmplător, se combinase c-o „jurnalistă" americancă venită să şeadă în România, în preajma Revoluţiei, ca pe ghizdul fântânii!), şi, simţind că fug de-un hoţ şi dau de doi, cu un restrâns grup operativ mi-am schimbat sediul S. S. R. -ului, din clădirea unde funcţiona „Baricada" lui Gugui, într-un apartament de pe Bulevardul Magheru, oferit „generos" de un alt dubios personaj, D. C. Calmuschi, prieten al unuia din „oamenii mei", Gheorghe Şerban...* (roncea.ro REMEMBER 13-15 IUNIE 1990 - *Mărturia lui CEZAR IVĂNESCU: Aproape ucis... Am zăcut bolnav doi ani*).

Da, şi eu am avut unele deziluzii cu vulcanicul şi nu prea corectul Gugui. Dealtfel, Dumnezeu l-a luat la El destul de repede şi dramatic, după un accident pe o autostradă franceză în drum spre festivalul filmului de la Cannes.

Dar, apropo, sincer să fiu, eu nu-mi amintesc să fi fost vreodată în sediul SSR de pe Magheru. La un moment dat, din cauza unui conflict fizic cu un alcoolic lider al SSR – o bătaie mai precis – tocmai din bun simţ, eu m-am îndepărtat o vreme de SSR, fără ca şeful să ştie motivele. Niciodată, însă, de Cezar... .

Ceea ce ştiu cu precizie, măcar pentru o eventuală istorie exactă, este faptul că primul sediu al S.S.R. a fost – ales la sugestia subsemnatului, şi acolo s-au ţinut chiar câteva dintre primele şedinţe – atelierul din pasajul Vilacross aparţinând pictorului Vasile Chinschi. Azi, atelierul este locuit, conservat şi păstrat ca atare de văduva pictorului împreună cu fiica lui...

DINCOLO (STELIAN BABOI)

Mircea Radu IACOBAN

Baboi înseamnă peşte mic. Indiferent de specie, mic să fie. Şi mă tem că nu l-am preţuit cum se cuvine pe **Stelian Baboi** (n. 29 aug. 1937 – m. 1 iunie 2004) începând de la sonoritatea oarecum hazoasă a numelui ce evocă plevuşca şi caracuda – adică, mărunţişul bălţilor. Citindu-i cartea de schiţe şi nuvele recent apărută, am încercat un sentiment de culpabilitate: prietenul nostru Stelică numai plevuşcă nu-i în marea literelor române, constant şi fericit agitată de valurile reconsiderărilor rituale, ci un autor stimabil, tratat cu superficială îngăduinţă şi cu vinovăţie privit de sus. Chiar dacă instituţional n-am de ce să mă simt în culpă – i-am publicat cartea *Primele iubiri* încă în 1977, la începuturile devenirii sale scriitoriceşti – omeneşte încerc o anume vinovăţie, câtă vreme am răsuflat atât de des alături şi nu m-am învrednicit să-i observ cum se cuvine marea sensibilitate şi reala încărcătură de adevăr a scrierilor sale de mai târziu.

Nu i-am citit romanul *Ură şi iubire*, nu mai eram de mult la editura „Junimea"; aflu din referate ulterioare de susţinere că „organele represive ale Securităţii au oprit difuzarea lui". Poate aşa va fi fost. Proza lui Stelian n-are, însă, numaidecât nevoie de argumentul susţinerii politice; din cele ce am citit şi recitit acum (fiindcă-s republicate şi texte din cărţile lui de tinereţe) se conturează fără îndoială statutul de scriitor original, capabil de incursiuni caracterologice profunde, multe izvorâte din confruntarea cu episodul final al amarei sale experienţe de viaţă. Cu ştiinţa sugestiei (un întreg univers se înfiripă din cele două vorbe ale sintagmei „lumini plumburii" – luminile sale-ului din marginea zării cu o foarte personală ştiinţă a topirii fantasticului în real, ori, dacă vreţi, a inserţiei în irizări ale absurdului, în fantasticul cotidian ce-i devine adiacent, cu o permanentă sugestie a unui dominant urmărit până-n pragul morţii, pe care o vede ca o cununie între frumoasă văduvă şi mama humei. Pur şi simplu nu l-am crezut când mi-a spus, zâmbind, tăios, „am un cancer măreţ" – cum să dai crezare unei astfel de destăinuiri făcută public cu

Daniel Corbu, Stelian Baboi (1938-2004), **Lucian Vasiliu**
Iaşi, Casa Pogor

zâmbetul pe buze, când mai toţi cei loviţi de cumplita boală se străduiesc să-şi ascundă penibila suferinţă? Am trecut-o în contul şotiilor lui Stelică – şi a comis destule, unele din nonconformism, altele dintr-un anume teribilism auto-ironic. Este singurul lector universitar din lume care şi-a dat în judecată studenţii – performanţă demnă de Guiness Book.

Am bătut pas de front împreună în străvechea cazarmă de la Botoşani, unde elevul rezervist Baboi a făcut mai mult puşcărie, la arestul Garnizoanei, pentru monumentalul motiv că... refuza să cureţe cartofi. Plutonului nostru îi revenea penibila obligaţie săptămânal, aşa că, o dată pe săptămână, Stelică se muta la arest, unde apărătorii patriei, insubordonaţi, dormeau cu capul pe cizme, spre a-şi feri cât de cât somnul de răceala şi umezeala betonului-pat. Explicaţia: este sub demnitatea lui să cureţe cartofi!

Când era gazetar la „Flacăra Iaşului" şi-i venea iarăşi rândul la o prestaţie penibilă, adică la scrierea articolului de fond pe care, cu certitudine, nu-l citea nimeni, a preluat ostentativ pasaje din fondul tipărit de „Scânteia", citit la fel de nimenea. S-a găsit, însă, vigilentul care să citească şi, desigur, să toarne. Taman când erau mai la modă cunoscuţii elitişti, Stelian declară, în revista „Est", că „a primit poruncă de la cer să pună mâna pe pană, spunându-le o dojană denigratorilor neamului." A făcut-o, cred, cu sinceritate, dar fără a-şi lua minime măsuri de prevedere, aşa că „România literară" a afurisit cu promptitudine „delirul paranoic al necunoscutului scriitor Baboi". Pe de altă parte, opiniile aceluiaşi „necunoscut scriitor" erau entuziast comentate de Ion Petru Culianu, care, glosând pe marginea cărţii lui Baboi „Spiritualitatea morală a poporului român", o considera exemplară în „relevarea a ceea ce este definitoriu pentru spiritualitatea românească". De altfel, Culianu (alături de prof. Tudor Ghideanu) s-a numărat printre puţinii fani statornici ai lui Baboi. Comentând romanul „Ură şi iubire", foarte tânărul Culianu (abia îl debutasem în „Cronica") aduce numele lui Stelică în preajma celor infinit mai iluştri Joyce, Bekett, Faulkner, Brâncuşi, Eugen Ionescu, Eliade. Scuzabil pentru entuziasmele de elev (se întâmpla în 1969), câtă vreme un preţuit profesor al nostru n-a pregetat, la o lansare, să aşeze un prozator al urbei – altfel, onorabil – în aceeaşi ramă cu Dostoievski. Doar păstrând măsura putem credibiliza omagiul şi preţuirea pe care Stelian Baboi le merită cu prisosinţă.

Dincolo de vehemenţa puseelor polemice, Stelică era un conviv blajin şi hâtru. Se intitula auto-ironic „titanul titanilor", iar dialogurile lui cu Ioanid Romanescu în timpul interminabilelor noastre partide de şah erau de un spectaculos fără pereche.

Cartea de-a dreptul reparatoare acum apărută conţine câteva proze antologice, de nivel cel puţin Nicolae Velea, unele scrise aproape „in articulo mortis", şi investighează cu precădere „pragul morfinei", cel al răscrucii viaţă-moarte. Memorabila schiţă „Mama" topeşte amintiri în magma ultimelor trăiri personale, pe care doar cel ce a traversat astfel de experienţe sub duhul morfinei le poate desluşi cu adevărat...

Seria 1962 a Facultăţii de Filologie, care, atunci, includea şi Filosofia absolvită de Baboi, s-a reunit la întâlnirea anuală de la Casa Universitarilor. Nu s-a mai citit catalogul; trist, dar din grupa 231, cu 23 de studenţi, am rămas în viaţă 11 şi au venit la întâlnire 7. La fel de trist este că obişnuim a intui şi celebra valoarea abia după ce este trecut pragul către Dincolo.

În 2013, Stelian Baboi ar fi împlinit 75 de ani.

POSTERITATEA CĂRTURARULUI. ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

Grigore ILISEI

La Mănăstirea Putna, unde lumina candelei de la mormântul ştefanian arde neîntrerupt de peste cinci veacuri, în 2006, la 7 mai, s-a configurat în deplinătatea sa o axa de o tulburătoare forţă simbolică şi evocatoare. Pe aceeaşi linie invizibilă s-au rânduit să doarmă somnul de veci întâi voievodul Ştefan. Apoi Mihai Eminescu, care a stat în 1871, în timpul Serbărilor de la Putna, în turnul de la intrarea în mănăstire, s-a înveşnicit aici printr-o statuie ridicată de tinerii de la „Arboroasa". În partea opusă a acestui adevărat brâu ecuatorial s-au aşezat la somnul întru eternitate monahul Iachint Unciuleac, stareţul de bună aducere aminte, o figură emblematică pentru şirul cel lung de venerabili părinţi ai chinoviei, şi în acel mai 2006, împlinind superba linie, academicianul ZoeDumitrescu-Buşulenga, maica Benedicta. Remarca părintelui arhimandrit Melchisedec Velnic, stareţul vrednic al Putnei, privitoare la forţa de iradiere a acestei imaginare axe, ce leagă într-o logodnă peste timp personalităţi prin care poporul român şi-a dat măsura puterii creatoare şi ziditoare, şi-a revelat cu adâncime tâlcuitoare existenţa roditoare în miez de mai 2013, când la Mănăstirea

Zoe Dumitrescu-Buşulenga (1920-2006)

Putna s-au strâns din nou într-un conclav de înaltă spiritualitate unii dintre cărturarii acestei ţări. I-a chemat aici, la şapte ani de la înveşnicirea sa, în semn de „Omagiu şi imbold", doamna Zoe, maica Benedicta. Poftirea venea dinspre spiritul ce încarnase cu nobleţe şi vitejie esenţele culturii noastre.

Aşa cum a subliniat cu adâncă pătrundere a tâlcurilor cele de dinăuntru Dan Hăulică, devotatul său discipol, cele două dimensiuni ale fiinţei, acea de om al cetăţii şi de om al bisericii coexistau fericit în făptura doamnei Zoe. Poate pentru că cele două vocaţii erau asumate şi trăite cu gravitate, dar şi cu o seninătate de înţelept care are pe deplin simţul relativităţii a tot şi a toate. Omul religios fugea de întunecimile bigotismului, iar omul de mare cultură nu uita niciodată de rolul harului pogorât asupra-i.

În acest al şaptelea an de la trecerea la cele veşnice temele de dezbatere au fost „Pedagogia modelelor" şi „Pădurea, ambient decisiv şi metaforă primordială". Cea dintâi constituia axul central al sistemului de valori la care Zoe Dumitrescu-Buşulenga aderase, susţinându-l din toate puterile de umanist ca pe o premisă a rânduirii lumii în albia cea bună şi mănoasă. Această veritabilă „obsesie" a existenţei cărturarului se regăseşte ca un leit-motiv în cartea „Credinţe, mărturisiri, învăţăminte", pe care am îngrijit-o şi prefaţat-o, tipărită de Editura „Nicodim Caligraful" a Mănăstirii Putna şi lansată în reuniunea de închidere a celui de al şaptelea Colocviu al Fundaţiei „Credinţă şi creaţie". Am antologat în paginile cărţii 47 din cele peste 70 de interviuri şi dialoguri apărute în presă şi cărţi între 1970 şi 2005 sub semnătura academicianului Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Diferite ca substanţă şi expresie, vin toate să mărturisească în felul lor cine a fost Zoe Dumitrescu-Buşulenga, conturând nuanţat şi argumentat universul său spiritual şi sufletesc, zugrăvind din jocuri de lumini şi umbre, din tuşe viguroase şi sugestive portretul unui personaj care şi-ar fi putut afla locul în pagini de Thomas Mann.

Suntem martorii elaborării migăloase şi pline de har a unui autoportret în timp. Fiecare dialog vine cu tuşa sa şi aşa se definesc veridic şi tălmăcitor interiorităţi sufleteşti şi de caracter, ies la lumină credinţe, învăţăminte, ia formă mărturisitoare autoportretul. Conturării universului său de credinţă i se consacră un alt volum apărut în zilele Colocviului, editat şi îngrijit de monahii Putnei, intitulat *Să nu pierdem verticală*, o tulburătoare mărturisire a legăturii cu biserica drept măritoare şi o desluşire din postura unui erudit a tâlcurilor cărţilor sfinte.

Şi pădurea, leagăn al sufletului românesc, şi-a aflat în condeiul şi glasul doamnei Zoe un interpret de fineţe şi un apărător brav. Acest fapt a reprezentat şi temeiul abordării temei la colocviul din acest an, ţintind implicarea elitei româneşti apărarea pădurii româneşti, ameninţată cu pieirea. Această adeziune şi-a găsit expresia într-un apel semnat de participanţii la Colocviu, academicieni, profesori universitari, teologi, plasticieni, muzicieni, jurnalişti.

Din ceruri a vegheat bucuroasă Zoe Dumitrescu-Buşulenga, maica Benedicta, mulţumită pentru cele mult de folos spiritului românesc ce se săvârşesc an de an la Putna.

SCENE CONT/MPORANE

CHESTIONAR CU ACCENTE LUDICE
(formulat de Lucian Vasiliu) *

Vasile ANDRU

1) *V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale"*?

La noi, în casa părintească, nu s-a făcut uz și abuz de îngeri. Părinții, deși foarte religioși, deși ne-au crescut cu Biblia în mână, nu făceau uz și abuz de îngeri. Așadar, noi, cei trei copii, n-am fost „programați" mental cu această reprezentare candid-pedagogică, „îngerașul". Prima rugăciune, când noi eram copii, nu a fost nicidecum „Înger-îngerașul meu", ci a fost „Tatăl nostru". De la 8 ani, eu recitam „Crezul" în biserica satului, la slujbă. Când auzeam: „Ușile, ușile, cu înțelepciune să luăm aminte!", pășeam în fața altarului și recitam „Crezul". Iar când eu am mai crescut – pe la 11 ani – soră-mea cea mică a preluat „ascultarea" să recite „Crezul" în biserică. Astfel că în copilărie nu mi-a fost indus acest „program" cultural cu îngerași. Mult mai târziu, când am avut primele trăiri religioase mature, am avut o percepție ceva mai apropiată de „realitatea" îngerilor, ei fiind „vestitorii" unui informațional dumnezeiesc, și nicidecum „entități" bucălate ca-n picturi; „entități" care, e drept, în mintea vizionarilor ar putea lua și configurații-suport... cu sau fără aripioare.

Dacă am amintiri prenatale?... M-am întâlnit, în rugăciune, fulgurant, și cu mine cel necunoscut mie. Poate acolo erau și scânteierile din chipul prenatal.

Prima trăire răscolitoare, în copilărie, am avut-o într-o noapte de Paște când mi s-a citit, în casă: „Adevărat, adevărat vă spun că de-acum încolo veți vedea cerul deschizându-se…". Am fost răscolit și fascinat de acest enunț, parcă asistam la un miracol. Astăzi aș zice că acea frază mi-a hotărât viața, mi-a desenat linia religioasă a vieții. În acel moment, copilul ce eram a avut percepția că cerul stă să se deschidă realmente, deschidere care era, probabil, înlăuntrul meu, dar eu o simțem fizic, ex-

terior. Aveam 9 ani, atunci. Şi acum, la intervale, îmi mai amintesc senzaţia de beatitudine trăită atunci.

2) *Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?*

Creativitatea primitivului incult este un mit creat de oameni foarte culţi. Primitivul autodidact orbecăind victorios prin labirintul cunoaşterii este alt mit creat de oameni foarte învăţaţi... Mozart ar fi rămas un geniu pierdut definitiv (nici măcar „pustiu"!) dacă n-ar fi existat un dascăl care să-l înveţe cum să apese cu degetele pe clapele pianului. Cum să spui că Eminescu era „autodidact", după ce poetul i-a audiat, la Viena, pe R. Zeimmermann, pe metafizicianul Theodor Vogt, pe Louis Neumann! Iar la Universitatea din Berlin (înscris oficial de data aceasta!) audiază pe prof. Duhring, pe prof. Althaus!... Numai să-l vezi 10 minute pe Althaus (sau pe Arsenie Boca) şi s-a dus cu autodidactul. Lucrurile stau aşa: *Un om talentat mizează pe şcoli multe*; *iar un om genial mizează pe iniţiere.* Dar ambele – şi şcoala şi iniţierea – sunt absolut necesare în exprimarea talentului sau a geniului. Sau şcolire, sau iniţiere, sau amândouă! Nici Hristos n-a fost un „autodidact", în ipostaza sa istorică. Mi se va spune că unii scriitori români de cursă lungă n-au avut şcoli mari, nici magiştri, în biografia lor... Să nu ne lăsăm amăgiţi de aparenţe. În biografia unor Nicolae Filimon sau Anton Pann se poate descoperi un şoc iniţiatic, o scuturare psihedelică, o traumă iniţiatică, neştiută sau neatestată de manuale. Petru Ursache din Iaşi, la o sesiune, a lansat o ipoteză *tare* (la care am subscris imediat): „Chiar balada *Mioriţa* are un *autor* şcolit, un *aristos*". Adică ea n-a apărut aşa, ca o producţie colectivă, în comuna Nereju; ci a fost alcătuită de un *aristos*, adică un „cel mai elevat". Iar un al doilea „şcolit", Alecsandri, a dat baladei forma sub care o ştim azi.

3) *Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?*

Pe lumea asta, m-am trezit într-un sat românesc din Bucovina, sat înconjurat de cătune cu alogeni: cu lipoveni, poloni, ucraineni, saşi. Doar satul meu, nucleul zonei, era românesc. M-am trezit latin într-un sat de latini. Şi mereu am zis, precum anticul nostru înaintaş: *Mulţumesc Domnului că m-am născut latin şi nu barbar... credincios şi nu păgân...* Mai târziu, suspiciunea sau clevetirea unor confraţi m-au făcut să mă întreb dacă nu cumva sunt *un barbar latinizat...* „Totul e posibil în istorie!" mi-a zis Cioran, la Paris, în 1991. E drept că am o bună memorie latină... şi la 17 ani citeam *De viris illustribus*, în original. Dar Cornel Regman mi-a zis, relativizând vehemenţa sa prin ton mucalit: „Mă Andrucovici, tu eşti rutean ca şi Eminovici!" Mulţumesc! i-am răspuns, încă neştiind ce-i aia „rutean" (dac slavizat?). Iar notarul din Bahrineşti i-a spus mamei, când îşi făcea actele de măritiş: „De ce te măriţi cu un polonez?" Evident, mama i-a răspuns că tata nu-i deloc polonez... Mai târziu, Pr. I. Bălan, într-un interviu dat la o „gazetă de perete" locală zicea: „Uite cine-i învaţă isihasm pe românii noştri: Andrucovici care şi-a luat numele de Andru!". Şi insinua că aş fi alogen, că aş fi evreu! Nu sunt evreu; iar dacă aş fi, nu văd de ce nu i-aş putea învăţa pe români isihasmul, fiind din poporul care L-a dat pe Iisus Hristos! Şi apoi, Paisie Velicikovski însuşi, cu care ne lăudăm, are bunică evreică. Dacă aş fi evreu, aş fi neam de sânge cu Hristos. Aşa sunt doar neam de veneraţie, de legământ şi de botez, cu El.

Universitarul Ion Popescu-Sireteanu din Iaşi e primul care mi-a sondat ge-

nealogia şi a publicat un articol; el demonstrează că numele meu a fost slavizat de mitropolitul Bucovinei, Daniil Vlahovici, un aromân (vlah) din Serbia... Nu-s convins pe deplin, deşi... în istorie totul e posibil! Fiica mea, Tamara, are un *arbore* şi mai rămuros: dinspre bunica basarabeană, are şi afluenţi neidentificaţi etnic, dintr-un Chişinău babilonic. Ştim că Basarabia rurală este românească; dar oraşul Chişinău (de pe când Puşkin şi Tolstoi erau cătane năzdrăvane la Chişinău, şi până azi) a fost un Babilon sadea şi a primit amestecuri fel de fel, şi e un miracol că a reînviat la grai românesc, în ciuda bilingvismului asumat dacă nu din obligaţie, măcar din pragmatism şi damnare.

4) *Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?*

De sport, elevii noştri au nevoie *pentru viaţă*; iar de religie, au nevoie *pentru hiper-viaţă*. Treptat, se va face trecerea de la cunoaşterea informaţională la cunoaşterea revelatorie. O asemenea trecere va fi posibilă şi la noi, nu doar în Shantiniketan. Numai religia ne învaţă cum se face trecerea de la biologic la spirit, de la biosferă la nooasferă... Părintele Teofil Braşoveanu spunea unui autor s.f. care căuta extrateştri: „Măă, farfuriile noastre zburătoare sunt rugăciunile!"

5) *Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?*

În călătorii, scriu pe genunchi (scrisul este o prelungire a ochiului, a privi-

Vasile ANDRU
expunând tema „Filocalia şi viaţa", la o retragere spirituală
Câmpulung Moldovenesc, iulie 2012

rii). Cărțile mi le-am scris cu mașina de scris „Consul". Când savantul Henri Wald îmi zicea că „ideile se formează în gură", eu îi răspundeam: „Ideile se formează în mașina de scris Consul!". Claviatura mașinii parcă îmi smulge propoziții bune, fraze fierbinți, idei... Acum, de vreo 8 ani, sunt amorezat de un *laptop* argintiu... Acest laptop este o alcătuire (sau o „mișelie", cum zic ardelenii) totuși prea tânără pentru anii mei! Așa că o folosesc cu prudență, cu înfrânare... dar și cu uluirea că este cea mai formidabilă invenție a omului!

6) *În ce publicație culturală v-ar fi plăcut să debutați? Ce vă amintiți (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?*

Am debutat exact la revista dorită și la timpul dorit: în revista „Suceava", făcută de muntosul Bădia Sidorovici. Debutam cu proza *Colindul dificil*, în 1967. Tot atunci, m-a „descoperit" S. Damian și m-a publicat în „România literară", cu proza *Pentru recuperarea Martei*. Debutul a fost, așadar, sărbătoare și mister. Îmi amintesc ceva plăcut și bizar legat de acel timp al debutului. Giga Iuteș m-a respins la „Luceafărul", zicând: „Nu te public, pentru că *nu scrii ca toată lumea*!" Cu proza respinsă, m-am dus la „România Literară", iar S. Damian zice: „Te public, pentru că *nu scrii ca toată lumea*". Memorabil!

7) *Ce faceți într-o zi în care nu scrieți?*

Când nu scriu... surâd, deci exist. Eu am două existențe: una văzută, scrisul; și una secretă: o practică a liniștii.

8) *Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?*

Pentru mine, implicarea e mai specială. Sunt un introvertit când scriu, un extrovertit când predau o disciplină sapiențială. Când în jurul tău se adună să te asculte 100 de oameni însuflețiți... e implicare.

9) *Ce făceați pe 22 decembrie 1989? Ce ați face acum în acel context?*

Pe 22 Decembrie 1989 mă aflam la Vatican. Aveam o bursă din partea guvernului italian și cercetam o temă la biblioteca Vaticanului. Acolo am prins și vizita lui Gorbaciov la Vatican. Am fost și la o audiență la Papa Ioan Paul al II-lea... Iar pe 25 Decembrie, am fost la slujba în care Papa a binecuvântat revoluția română. Unii au presupus complezent vreo conspirativă legătură între evenimentele liberalizării și prezența mea la Vatican, tocmai atunci. Eu spun că a fost o simplă coincidență, o întâmplare. După cum tot o întâmplare (mai mult parapsihologică decât politică) a fost întâlnirea mea cu Raisa Gorbaciova, ceva mai înainte, pe 8 iulie 1989, la București. Revin la evenimentele din Decembrie. Pe 17 Decembrie, la Roma, securistul de la Academia Romena di Roma (unde riscasem să mă cazez), mi-a zis: „Vezi că te trimitem rapid în țară, cu barba rasă și tuns în cap!" Aveam o barbă *tânără*, frumoasă, pașoptistă. După vreo trei zile, când balanța înclina în favoarea revoluției, același securist se punea bine cu mine și-mi spunea: „Veste bombă! Prietenul tău Mircea Dinescu a vorbit la televizor! Sunteți tari, domnule!" Securistul se fericea că, totuși, nu s-a grăbit să-mi radă barba... Au fost atunci întâmplări grozave, dar, ziceam, toate „coincidențe" (nu implicări intenționate). E drept că Einstein ne șoptește cu tâlc: „Coincidența e modul lui Dumnezeu de a rămâne anonim".

10) *Sunteți colecționar (de timbre, clopoței, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiți pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?*

Casa mea s-a umplut de cărți și icoane. Pereții dinspre est sunt acoperiți cu icoane, iar ceilalți pereți, cu rafturi de cărți, pe 2-3 rânduri. Dar *nu colecționez* și nu

am nici o intenţie să adun, să depozitez. S-a întâmplat aşa: Toată viaţa, cărţile s-au ţinut scai de mine. Mereu m-au tras de mânecă, precum omuleţii lui Gopo. N-am patimi de colecţionar, se vede şi din faptul că donez mereu cărţi. Dau cărţi cu sacul. În primii zece ani după Revoluţie, am dus în Basarabia zeci de saci cu cărţi şi le-am dat la şcoli săteşti. Acum m-am restrâns la copiii din bloc. Se mai ţin scai de mine şi Bibliile. Am în casă multe Biblii, în română şi-n limbile ţărilor prin care am poposit. Am o Biblie în greceşte, după care îmi place *să corectez*, prin apel la sursă, traducerile moderne. Când călătoresc spre Mexic, citesc în avion Biblia în spaniolă, ca să-mi împrospătez cunoştinţele de limbă spaniolă. Este al doilea secret în învăţarea rapidă a unei limbi străine: să memorezi din *Evanghelia după Matei* capitolele 5-7, în respectiva limbă! Când am rezidat în Polinezia, prima dată am învăţat *Tatăl Nostru* în polineziană. Poţi vorbi colocvial o limbă nouă cu vocabularul conţinut în „Predica de pe Munte": tot vocabularul de bază al unei limbi se află acolo!... Şi icoanele se ţin de mine! Nu colecţionez, ci vin ele la mine, mereu. Ultima care-mi bucură sufletul este icoana Nuestra Senora de Guadalupe, cu engrama ei de teofanie… Dacă iubesc necuvântătoarele? Da. Le iubesc, dar sunt prudent, pentru că ele dau o dependenţă *amarnică*. Poţi să faci dependenţă de o ţestoasă, de pildă. Aveam cândva o ţestoasă care-mi ieşea în întâmpinare când intram în casă, şi-mi ronţăia degetele când întindeam mâna... era un fel de comunicare! Iubesc berzele şi albinele. Îmi place când, dimineaţa, pe balcon vin golumbi sălbatici, să „ia masa". Deplâng împuţinarea lăstunilor din Bucureşti. Aveam cândva cuiburi de lăstuni la ferestre; şi regretatul Nicolae-Paul Mihail îmi zicea: „Cred că tu visezi un bloc locuit de lăstuni, iar tu să-ţi faci cuib la fereastra lor!"

11) *Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?*

Eu m-am globalizat foarte devreme. Testul globalizării îl treci după ce-ai băut prima ceaşcă de cafea… Spune-mi câte ceşti de cafea bei, ca să-ţi spun cât de globalizat eşti! Acest test al cafelei nu se aplică la mine. Având eu reflexe ţărăneşti, am băut cafea foarte târziu. În facultate, mă uitam cu uimire la colegii mei care se drogau cu cafea! Eu nu am gustat cafea până la 25 de ani. Iar primul expresso l-am băut la Nisipurile de Aur, în Bulgaria, la 39 de ani. Eu m-am „globalizat" altfel: încercând să vorbesc limbile minorităţilor care înconjurau satul natal românesc. Mă străduiam să vorbesc cu toţi minoritarii pre limba lor! Astăzi, peste tot în lume, mă simt ca-n satul meu natal. În Kyoto m-am simţit ca-n Iaşul studenţiei mele... Kyoto chiar seamănă cu Iaşi, nu numai prin coline, prin ştaif istoric şi blazon, ci şi prin psihologia moştenitorului unei vârste de aur...

12) *V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?*

Îmi place orice casă care să aibă un aeroport la prag. Fie şi la ţară, numai să aibă aeroport. Casa, pentru mine, nu este un spaţiu în care să locuieşti, *ci un loc unde să te întorci de la capătul lumii*. Oricât de „acasă" mă simt pe Athos, sau în India, sau în America, sau la Antipozi, pe mal de Pacific (unde am rezidat perioade mai lungi), simt un bine imens să ştiu că am unde *să mă întorc*: chilia de la Bucureşti. În chilia asta îmi petrec câteva luni pe an... alte luni stau în altă parte: *într-o patrie alternativă*. Mă simt om sortit eliberării, când am patrii alternative. Şi că pe pământ suntem „oaspeţi şi trecători". Aici am chilia de pe Mărgeanului şi „schitul alb" Dalles, unde mai conferenţiez despre Cunoaşterea revelatorie. Pentru mine, aşadar, casa nu-i pentru locuit, ci este pentru întoarceri de peste mări şi ţări.

Ioana DIACONESCU

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale”?

Vreau să mărturisesc, de aceea voi vorbi despre aceste întâlniri. Da, l-am şi visat, l-am şi întâlnit în viaţa mea şi chiar acum când îţi scriu, dragă Lucian Vasiliu, îl simt lângă mine, unde este de obicei. Prima „arătare” a îngerului meu păzitor s-a produs când aveam zece ani, în timpul unei anestezii totale. Şi a fost aşa: eram întinsă, cu mâinile pe lângă trup, într-un tunel din care ieşeam lent spre o imagine de nedescris. În faţa ochilor mei se deschidea o pajişte de cel mai pur verde, luminată de o lumină strălucitoare şi nespus de curată cum nu văzusem niciodată, care se cernea cu blândeţe dintr-un cer de o albăstrime uluitoare, pe care iar nu ţi-o pot descrie cu vorbele mele prea omeneşti. Puritatea culorilor, strălucirea luminii şi sentimentul liniştii în care mă simţeam de acolo pur şi simplu, fără gânduri şi fără nici o determinare, expresivitatea de neasemuit a acestui loc în care eram invadată de o imensă fericire, dar nu de... fericirea noastră cea de toate zilele ci de una pe care nu am mai trăit-o şi pe care nu am cu ce să o compar şi nici cum s-o explic. Eram acolo pur şi simplu, când, în stânga acestei imagini fără să ştiu cum apăruse (sau fusese acolo tot timpul), puteam vedea din profil, la o oarecare distanţă, un înger care stătea puţin aplecat şi mă îndemna să număr.

Peste ani mulţi, într-o împrejurare asemănătoare, cu diferenţa că viaţa mea fusese în pericol şi câteva minute bune ieşisem complet din existenţa pământeană, am retrăit aceeaşi experienţă extraordinară pe care o avusesem la zece ani! Cu diferenţa că, de data aceasta, speranţele medicilor erau nule şi mă socoteau pierdută pentru lumea aceasta. Şi când nu mai era nici o speranţă, am deschis ochii iar ei au exclamat: „A înviat doamna Diaconescu!” În tot timpul când nu fusesem încă „înviată” eu am stat, de data asta în picioare (se spune că statul în picioare este o postură a omului înviat), în mijlocul acelei miraculoase pajişti, cu cerul albastru diamantin deasupra mea şi cu lumina strălucitoare ce cobora spre mine, cu acea fericire nepământeană care mă copleşea, în timp ce îngerul meu, alb în întregime, înalt, dar cu un chip pe care nu i-l puteam desluşi (faţa lui îmi apărea ştearsă de orice trăsături şi de asemeni foarte albă şi aşa mi-a apărut întotdeauna) era la locul său, departe şi aproape în acelaşi timp...

Mai târziu, mult mai târziu, i-am dat un nume şi am început să-l chem pe numele dat. Trebuie să nu uităm să-i spunem mereu îngerului nostru că-l iubim fiindcă şi îngerii au nevoie de atenţia şi de iubirea noastră. Şi dacă, în întâlnirile mele, imaginale sau nu, cu el, a avut buna voinţă să-mi arate aripa lui întreagă şi să mă acopere, în întregime, cu ea, eu la rândul meu îl asigur mereu de iubirea pe care i-o port...

„Îngerii a căror esenţă este privirea” spune Sf. Augustin. Privirea lor reflectă contemplativitatea constitutivă fiindcă ei văd faţa lui Dumnezeu şi în acelaşi timp ei sunt stăpâni asupra întregii creaţii vizibile. Îngerul este spirit pur creat. El are o altă formă de timp decât a noastră şi are o gândire detaliată, foarte de sus, dar în perimetrul lumii, create şi se poate întâlni cu omul în imaginal, sau, mai explicit, în lumea

pură. Altfel, îl putem percepe ca pe o prezenţă.

Îngerii sunt premergători Lui Iisus Hristos în fenomenul întrupării când, altfel spus „se goleşte cerul ca să se umple de îngeri Pământul”.

Uite o rugăciune către înger: ”Sfinte îngere/ Acela ce stai înaintea pătimaşului meu suflet/ Şi a vieţii mele cele păcătoase/ Mă îndreptează la calea mântuirii/ Iartă”.

Acesta este adevărul meu şi îl mărturisesc.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Talentul îngemănat cu învăţătura, de cele mai multe ori amândouă împletite, îl construiesc pe artist. Şi totuşi nu este aceasta o lege. Eu cred mult în talentul nativ care uneori înfloreşte genial fără învăţătură. În cazul ăsta, lucrarea vieţii se naşte din inteligenţa inocenţei creatoare. Există, în istoria culturii, autodidacţi ce şi-au exprimat, pe calea talentului frust, extazul providenţial. Despre mine, însă, pot să spun că am deschis ochii pe bibliotecile din casa tatălui meu şi cea a bunicului meu, am fost de mică cu cartea în mână, aşa încât la cinci ani citeam poveştile lui Ion Creangă, dar eram şi cu creionul în mână fiindcă scriu „de când mă ştiu”, având norocul, aşa cum am spus, să mă nasc într-o casă unde cartea era un obiect nelipsit, într-o familie în care toţi ai mei aveau studii universitare, de la părinţi şi bunici până la unchi şi mătuşi. Erau vremuri grele pentru noi atunci, lipsurile deveniseră obişnuite în viaţa noastră, dar cartea, atâta câtă mai rămăsese în urma epurării bibliotecilor (şi ră-

Ioana DIACONESCU şi **Ana BLANDIANA**
la expoziţia „Memorial Sighet (20 de ani de la fondare)“
Bucureşti, 9 mai 2013

măsese destulă, crede-mă!) rămăsese la rangul ei. La început actul cititului era mimetic, făceam ce vedeam că fac ceilalţi din jurul meu, dar foarte curând am îndrăgit mirosul hârtiei din cărţi, al creioanelor, al cernelii, ca pe miresmele cele mai alese din lume, pentru ca, odată cu trecerea anilor, iubirea pentru lectură şi scris să rămână pentru toată viaţa. Am învăţat să scriu învăţând să citesc, am deprins unele limbi străine datorită tatălui meu care a angajat profesoare particulare cu care învăţam, cu toată sărăcia din casa noastră ce urmase epurării tatei din învăţământul universitar. Datorez mult formaţia mea de scriitor părinţilor şi bunicilor mei (cu bunicul luam lecţii de latină de la zece ani) în ale căror case cartea era prietenul bun şi devotat care suplinea atâtea şi atâtea lipsuri din viaţa mea de atunci... Sunt sigură, însă, că talentul a fost esenţial în această direcţie a vieţii mele. Fără talent poţi citi oricât, poţi avea toată ştiinţa lumii, dar scriitor nu devii. Talentul este pe primul loc în evoluţia oricărui artist. Eu, însă, nu ştiu cum aş fi evoluat dacă nu m-aş fi născut în mediul de care v-am vorbit. Poate că talentul meu nu ar fi apucat să se dezvolte în alt mediu. Nu ţin neapărat să am dreptate, dar vorbesc în numele experienţei personale. Fiecare om, mai mult, fiecare artist este un unicat şi are calea lui proprie de afirmare, dezvoltare şi de împlinire a talentului. Îmi face plăcere să reiau ce a afirmat Paul Aretzu pe această temă: „Şi universitatea şi şcoala proprie îţi pot ascuţi harul, cu condiţia să existe".

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Nu mi-am făcut până acum arborele genealogic, el este, până la urmă, o reprezentare grafică, dar uite că îmi dai o idee s-o fac la un moment dat. Pe ramurile lui stau atâtea poveşti demne de cele mai grozave romane încât am să pomenesc, dintre ele, istoria de dragoste dintre străbunica mea Cassandra, de frumuseţea căreia străbunicul meu Gheorghe s-a îndrăgostit fulgerător trecând, într-o zi, pe lângă casa ei, numai că ea avea doar... 13 ani, dar fiind cea mai mică dintre cele trei surori, părinţii ei aşteptau, aşa cum era cutuma, să se mărite mai întâi fata cea mare şi singura cale de a se căsători cu ea a fost s-o fure într-o bună zi pe când fata era în grădină jucându-se cu păpuşile ei de Marsilia. Şi uite aşa s-au căsătorit şi au făcut împreună nouă copii şi au trăit în bună pace până la moartea străbunicului. Străbunica mea Cassandra a trăit nouăzeci şi şase de ani. Cei nouă copii, ca şi părinţii lor, erau înalţi, frumoşi, cu ochii albaştri, iar numele acestei minunate familii, Bălan, presimţise, parcă, părul lor blond ca aurul...

Îmi face plăcere să-mi aduc aminte de tante Viola, despre care am aflat într-un târziu că avea sânge albastru din partea mamei ei care era de viţă nobilă, de faptul că bunicul meu, preotul profesor Gheorghe Vlad, director al Seminarului Teologic din Ismail şi apoi al celui din Roman i-a avut ca elevi preferaţi pe preoţii Constantin Galeriu şi Ioan Ivan de la Neamţ, numit şi „patriarhul diaconilor" – (ambii absolvenţi ai Seminarul Teologic Sf.Gheorghe din Roman), că tatăl meu, Ion Diaconescu, epurat din învăţământul universitar în 1947, a fost încă din timpul studenţiei bibliotecarul şi asistentul profesorului Nicolae Cartojan şi câte aş mai avea de spus...

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Este nevoie de profesori de religie în şcoli. Am suferit prea mult cei care nu am beneficiat de acest fel de învăţământ, deşi eu am avut noroc având trei preoţi în familie, dintre care doi erau profesori şi conduceau seminarii teologice, dar e vorba aici de generaţiile de elevi care în timpul sărbătorilor religioase se duceau, riscând,

pe furiş, la biserică. Orele de religie predate aşa cum se cuvine ar fi un timp îmbogăţit spiritual din viaţa tinerilor.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Întrebarea asta este înduioşătoare. Mai ales că nu m-am gândit în mod special, vreodată, cu ce scriu. Dacă mă întrebi, conştientizez că am scris mult timp (versurile) cu creionul pe caiete cu hârtie absorbantă, era o adevărată voluptate să am un creion bun şi să scriu cu el pe hârtia cu mireasma aceea indicibilă! Am scris şi scriu cu stiloul, încă mă umple de voluptate mirosul cernelii şi foşnetul peniţei pe hârtia velină (pe care greu o mai găseşti). Folosesc pixul cu pastă când nu am altceva la îndemână, continuu să scriu pe caiete (versurile). Am mai multe caiete care să-mi fie la îndemână oricând, unul e sigur pe noptieră, un carneţel în geanta de mână, altul... pe frigider, în bucătărie. Lângă aceste caiete sunt creioane şi pixuri. Cred că mulţimea acestor „instrumente" de scris reprezintă pentru mine un memento, o dorinţă fierbinte de a nu uita niciodată, în goana vieţii, că am datoria de a scrie, o iubire fără de sfârşit pentru meseria aceasta de aur. Privindu-le şi avându-le zilnic sufletul meu se bucură perpetuu de ceea ce voi avea mereu de făcut.

Computerul este numai de ajutor, pentru editarea lucrărilor. Nu eu îl slujesc pe el, el mă slujeşte pe mine.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Debutul meu a fost o poveste cu zâne. Numai că a fost vorba de un... zân, pe nume Geo Dumitrescu care mi-a făcut, pe când eram elevă, debutul la „Contemporanul" cu un mare grupaj de poezii, pe care îl alesese dintr-un caiet de poezii lăsat la secretară (o făcusem într-o doară, ne fiind sigură deloc că se va întâmpla ceva). Asta, ziceam eu, e totul deocamdată, şi mă gândeam că va urma, firesc, un drum de scriitor (dacă va fi unul), în nici un caz nu credeam că cineva ca Elis Buşneag, faimos redactor la Editura Pentru Literatură, îmi va cere atât de repede şi îmi va edita în colecţia „Luceafărul" cartea de debut. Aşa încât, când am intrat la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti, aveam deja publicată o carte. Poate n-o să mă crezi, dar tot vârtejul acesta cu debutul în presă şi în volum s-a petrecut aproape fără voia mea, m-am trezit peste noapte o tânără poetă cunoscută datorită oamenilor generoşi care existau pe atunci, pe care, repet, nu-i cunoşteam şi numai datorită lor! Eu eram aproape un copil, nu ştiam pe nimeni din lumea literară de atunci. Sigur, sunt amintiri plăcute, dar pot să spun că la toată publicitatea de atunci eu nu am avut absolut nici o contribuţie fiindcă, repet, dintre scriitorii şi oamenii de influenţă din lumea literară de pe atunci nu cunoşteam pe nimeni. Şi nici nu aş fi făcut-o, cum nu am făcut-o niciodată în viaţa mea. Întotdeauna am gândit că în momentul în care începi să te agiţi să ieşi în faţă, mai ales călcând peste alţii, totul e un fals şi atunci ce satisfacţie poţi avea? Întotdeauna valoarea autentică iese singură în faţă (sigur, dacă nu i se pune piedică!) şi abia atunci îţi dă o satisfacţie reală.

De aceea pot spune că debutul meu s-a produs... aproape fără voia mea. M-a dus, singură şi în mod atât de explicit, soarta.

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Am un acut sentiment de vinovăţie. Şi au fost atâtea zile în viaţa mea în care

n-am putut scrie! Ele mi-au făcut mult rău, până la starea de panică. Nu mă liniştesc niciodată mai mult decât după o zi de scris. Orice aş face altceva, oricâte lucruri îmi reuşesc nu au o valoare mai mare decât o zi în care îmi fac datoria scrisului. Este ca o iubire în care simţi că ţi se stinge viaţa fără subiectul iubirii tale.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Poezia este un act de insurgenţă. Orice formă de poezie înseamnă atitudine. Poetul, prin forţa împrejurărilor, odată cu naşterea sa, are conştiinţa scrisului. Dacă ne gândim la avangarda literară, la simbolism, la expresionism, etc., acestea, vrând nevrând, nu sunt altceva decât expresii ale implicării, ele vădesc o atitudine. Scriitorul este, da, un posibil model de atitudine. Atitudinea lui faţă de cei ce-l citesc nu poate fi decât responsabilă, căci el poartă, conştient sau în subconştient, de când lumea şi pământul, o datorie neîntreruptă, aceea a scrisului, dar nu pentru sine, ci pentru cei care asimilează ceea ce conştiinţa lui transmite prin scris. Scriitorul este până la urmă şi un pedagog, un luptător neînfricat (căci scrisul poate fi uneori arma de atac şi alte ori poate fi scutul de apărare), o conştiinţă.

În secolul actual, însă, cel puţin în spaţiul nostru, artistul este lăsat mai la margine, fără să i se recunoască virtuţile şi atitudinile care ar aduce un mare folos progresului societăţii. Acest lucru nedorit se întâmplă datorită formării, în mod tot mai accentuat, al unui anumit tip de politician, care ignoră cu bună ştiinţă forţa spirituală a creatorului care ar putea constitui un mare sprijin pentru naţiune. Se uită, conştient sau nu, că artistul este, prin firea lucrurilor, un vizionar.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

O, Doamne, ce amintiri din acele zile! Imediat după ultimul discurs al lui Ceauşescu din balconul Comitetului Central am alergat de la Casa Scriitorilor în zona aceea atât de periculoasă! Am văzut librăria Kretzulescu cu geamurile sparte şi cu operele lui Ceauşescu aruncate în stradă, mai târziu am trecut pe lângă scutierii care alcătuiau adevărate bariere, le priveam de aproape ochii goi şi mă întrebam dacă nu erau roboţi, uneori nu mă puteam abţine să-i întreb pe unii dintre ei cum pot face aşa ceva simţind cum mă sufoc de indignare, apoi l-am văzut pe Ceauşescu din nou, fugind cu elicopterul, ridicându-se de pe clădirea Comitetului Central în huiduielile mulţimii şi am văzut unul dintre primele steaguri din care era tăiată stema comunistă, am văzut portretele în flăcări ale perechii odioase şi mereu mă întrebam cum de au curaj copiii aceia să facă aşa ceva căci erau împrejur o mulţime de oameni înarmaţi, mi se învălmăşesc în cap toate zilele alea cumplite în care puteam oricând muri pe stradă, căci nu aveam astâmpăr şi eram la toate... feţele locului, am văzut, o Doamne, bălţi însângerate şi am văzut, îngrozită, pe ziduri fragmente de creier uman amestecate cu sânge închegat, dovadă că atâţia tineri fuseseră împuşcaţi în cap! Am trecut pe străzi în zgomot continuu de arme automate, fugisem de acasă fiindcă în jurul blocului unde locuiam zburau elicoptere militare la nivelul geamului meu, le puteam atinge cu mâna de pe fereastră. Am văzut atunci, cu ochii mei, totul, uneori avându-l lângă mine (în inconştienţa mea ce mi se părea, pe atunci, atitudine) şi pe copilul meu care pe atunci era un băieţel care se dădea în vânt după uniformele tanchiştilor din faţa Ateneului Român... Povestea mea din acele zile e mult mai lungă, nu am loc aici să ţi-o spun pe toată. Dar sunt atât de multe portrete de copii pe crucile funerare din cimitirul eroilor revoluţiei...

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Iubesc toate vieţuitoarele Pământului, de la cele mai mici efemeride până la elefanţi. Regnul animal se conduce după reguli precise, vieţuitoarele nu ucid din resentimente, ci doar când nu mai au cu ce se hrăni, nu mint, nu înşeală, se luptă în luptă dreaptă pentru a câştiga cinstit, fiecare după puterile lui, partenerii când îşi găsesc altă pereche nu devin duplicitari şi până când nu o părăsesc pe cea de dinainte nu formează o alta etc. etc. Mamiferele, chiar cele mai fioroase, au o dezarmantă claritate în privire şi unele dintre ele chiar o autentică ingenuitate. Am să cred întotdeauna şi nu am cum dovedi că unele dintre ele cunosc limbajul uman. Pasiunea mea pentru muzică m-a condus, în copilărie şi adolescenţă la studiul pianului. Schumann, Sonatele pentru pian ale lui Schubert, muzica de cameră a lui Mozart şi a lui Brahms, dar sunt atâtea şi atâtea de spus despre ceea ce ascult şi cum ascult! Am studiat baletul în copilărie, dar acolo a fost invers, pasiunea pentru balet s-a dezvoltat cu timpul tot mai mult, privesc fascinată marile spectacole de balet din lume. Şi când mă gândesc că i-am văzut pe viu, la Teatrul de Operă Balşoi din Moscova, în Lacul lebedelor, pe Maya Pliseţkaia (în ultimul ei spectacol cu acest balet) şi pe Mihail Barîşnikov (care încă nu fugise în America)! Dacă mă întrebi despre pasiuni (pentru arte, desigur) aş ocupa foarte mult spaţiu, aşa că mă opresc aici. Dar pasiunea pentru cărţi, pentru scris şi citit se subînţelege, nu cred că lipseşte cuiva de meserie scriitor.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

Mă nemulţumesc atât de multe încât mai bine tac. Ştii bine că era postmodernă este una depresivă, aşa că eu nu mi-o asum. Cât despre globalizare... Uf, de ce-mi pui întrebarea asta care m-ar face un fel de contabil dacă ţi-aş răspunde?

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Nu, nu mi-aş dori o casă la ţară. Şi altă casă decât asta în care locuiesc eu nu am. Mi-aş dori, ca printr-o minune, să apară, dintr-un vis, pe locul ei acum rămas gol, casa bunicilor mei de la Roman, Raiul în care am copilărit şi unde, odată poarta închisă în urma mea, urâtul vremurilor dispărea ca prin farmec. Numai că Raiul acesta, înconjurat de tufe de liliac şi cu dalii mai înalte decât statul de om la poartă, cu fragii şi căpşunile lui pe care le găseam în iarbă ca şi puse acolo de îngeri, cu crinii regali şi cu crinii de toamnă ce aveau frumzele în formă de inimă, cu toate florile anotimpurilor dintre care bunicul iubea cel mai mult „dumitriţele” de la poartă, cu pomii fructiferi şi tufa de agrişe rotundă ca un arici uriaş, cu oleandrul ce trona cu florile lui albe, înmiresmate, în grădina din spate, ca un prinţ preaiubit, cu părul în care mă urcam ascunzându-mă în el ca să pot citi în voie fără să ştie nimeni de urma mea, ei bine acest Rai a fost distrus în anii 80 de buldozerele care au muşcat din trupul casei şi au făcut-o una cu pământul. Până şi azi, acolo este un enorm loc viran, dovadă că gospodăria bunicilor mei a fost demolată pur şi simplu din ură...

Închid ochii şi pot reconstitui totul, în cele mai mici amănunte, culori şi mirosuri. Totul e viu în inima mea, casa copilăriei mele, casa unde am scris primele versuri pe la cinci-şase ani (pe care bunicul le-a păstrat multă vreme), de unde am întreaga ştiinţă a vieţii mele, dacă am vreuna... Măcar o dată dacă mi-ar fi dat s-o mai văd, să intru în ea, să-i mângâi pereţii încărcaţi de atâtea tulburătoare amintiri, să mai pot sta cu caietul pe genunchi în chioşcul din trandafiri, să mă aşez în iarbă şi să mai aud greierii în timp ce florile de Regina Nopţii se deschid tot mai tare...

Adrian POPESCU

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale"?

Nu-mi amintesc, poate că am uitat. Acum la bătrâneţe, încerc să-i ghicesc numele.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Toate contează, iar amestecul se cere să fie omogen. Cultura fără intuiţie poate deveni pedanterie, intuiţia fără cultură se stinge repede.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Din partea tatălui, bucovinean din Ciudei, am aflat că bunicul era din neam de răzeşi, iar bunica provenea dintr-o familie poloneză, bunica mea se numea ca domnişoară Elena Ianosewska, vorbea fluent idiş, polona, germana, ucraineana, rusa, pe lângă limba română, una expresivă, rezolut-decisă în ceea ce exprima, pe un ton mai mult ferm, decât blând... Din partea mamei, cea care avea un nume din basmele lui Ispirescu, se chema Ana Verde şi era originară din Borşa, (un sat al grofului Banfy, sat aproape de Cluj), am moştenit credinţa tare şi gustul minunilor, care se înfăptuiesc dacă insişti şi crezi în ele.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Religia formează sufletul omului adevărat, sincer, curajos, responsabil, demn de acest nume. Preotul, profesorul, părinţii, lecturile, prietenii ne modelează caracterele; grea răspundere vor avea cu toţii în faţa Dreptului Judecător...

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Creioanele tocite la vârf, dar cu mina foarte neagră, tip B, erau preferatele mele. Apoi, am scris la o răbdătoare maşină de scris „underwood 315", cu care am avut o relaţie afectivă îndelungată, preţ de vreo 15 ani, număraţi după 1990. Mi-a fost donată de o fundaţie religioasă spaniolă, cu condiţia să nu bat niciodată lucruri nedemne la amintita maşină... M-am conformat, totuşi o polemică a acelor ani a implicat un ascuţiş caracterologic mai dur, din partea mea, dar nu ură. Nu am călcat înţelegerea.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Debutul mi-a fost fast, am primit premiul de debut, pe 1971, al Uniunii Scriitorilor, pentru „Umbria". Acelaşi premiu, l-a primit, tot atunci, Mircea Dinescu, pentru „Invocaţie nimănui". Debutul în revista „Steaua", 1964, a avut girul unui redactor-şef binevoitor, Aurel Rău, şi al redactorului de poezie, delicatul Victor Felea, născut pe 24 mai ca mine, anii nu mai contează... Dar prin 1962, elev în clasa a noua, debutasem în ziarul local „Făclia" cu un pastel citadin, în genul „stelistilor", pe care-i citeam sârguincios.

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Călătoresc, sau mă plimb, sau amândouă.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Un scriitor este un om generos, neapărat, obligatoriu, aş zice. Un ins moral, nu moralist, o fire mai mult sau mai puţin complicată, tinzând, prin căinţă – scrisul poate fi şi un proces de căinţă – la o pace cu Domnul, practic cu conştiinţa sa şi cu semenii. Implicarea civică a scriitorului o văd mereu ca fiind de partea celor slabi sau nedreptăţiţi.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Eram cu Eugen Uricaru, Alexandru Vlad, Adrian Marino pe străzile principale din Cluj, pe B-dul Eroilor, de azi, la Casa de Cultură a studenţilor, apoi înapoi la Catedrala Ortodoxă, printre manifestanţii anticomunişti. Coloanele de oameni cu steagurile cu stema decupată îngenuncheau spontan, când se rostea rugăciunea Tatăl Nostru, iar opozanta Doina Cornea era aclamată, în faţa Teatrului Naţional... Astăzi, nu ştiu...

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Drumurile italiene, geografia Peninsulei italice, oraşele de pe coasta Adriaticei şi cele din Liguria, prietenii numeroşi din Cesena, bisericile suple din Dolomiţi, cabanele în vârf de munte, mai sus de Corvara, de unde vezi zăpada la doi paşi de masa unde te poti desfăta cu lichior de afine, tare, aşa cum îl făcea bunica, demult, la Rădăuţi.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

Globalizarea ne-a adus multe lucruri pozitive, nu le mai înşir, de la „libera informaţie” la infatigabila circulaţie transcontinentală, dar şi o periculoasă, autodistructivă relativizare a valorilor religioase, etice, artistice. Idealul de nobleţe sufletească, în lipsa căruia scriitorul devine un mediocru tehnician al stilului la modă, nu mai are ecou, decât rar. Aristocraţia spiritului, talentocraţia au suferit de pe urma unui concertat atac pseudo-democratic, al egalizării absurde a valorilor. Egalitatea există numai în faţa legilor, un deziderat de fapt şi acesta, dar suntem inegal dotaţi cu inteligenţă, har creator, putere de sacrificiu. Piramida axiologică nu trebuie prefăcută în nisip unde-şi poate imprima oricine urmele.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

O casă la Câmpulung Moldovenesc, sau la Cacica, ori la Arbore, mi-aş dori. Dar n-am, noroc cu prietenii...

Călin CIOBOTARI şi **Adrian POPESCU**
redacţia „Dacia literară“, 23 aprilie 2010, Iaşi
Foto: **Lucian V.**

Cornel UNGUREANU

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale"?

Nu.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Care operă? Şi: care şcoală? Fiecare operă, fie ea literară sau spirituală, intelectuală sau religioasă îşi are şcoala ei. Într-o carte vie, Vasile Lovinescu a încercat să-l citească pe Creangă prin Guenon. Dacă respectăm şcoala, dascălii, învăţătura, dar şi operele discipolilor, învăţăceilor, elevilor, e bine.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Fiecare dintre rudele mele – persoanele, personalităţile, verişorii, nepoţii din arborele genealogic îmi fac mereu-mereu surprize. Aşa că o să scurtez cât pot descoperirile ca să fac intervenţia mea suportabilă. Unul dintre fraţii mamei mele, doctorul Ilie Săbăilă, fiu de ţărani din Cornea s-a căsătorit cu Sanda Dobrescu, fiica lui Aurel Dobrescu, naţional ţărănist de seamă, ministrul al agriculturii odinioară. Ilie Săbăilă a făcut prin anii patruzeci primele operaţii pe creier în România, în 1942 a fost detaşat la spitalul din Odesa.

Una dintre surprizele recente a fost că una dintre cântăreţele celebre de muzică uşoară din anii şaizeci e fiica lui. Copilul lui natural. Se iubise cu o cântăreaţă de operă şi uite surpriza. Şi iată câteva suprize din care ar putea ieşi romane-fluviu: cum a vrut să preia Aurel Dobrescu, după arestarea lui Iuliu Maniu, conducerea PNŢ; cum a murit, la Sighet, Aurel Dobrescu.

Cum proprietarul – primul – al Hotelului Central despre care scrie Sanda Şora pe prima pagină a romanului ei, a fost străbunicul soţiei Sandei Dobrescu (Săbăilă), mama lui Aurel şi a Iconicăi, verişorii mei. Că dacă Iconicăi i-ar trece prin cap ar revendica (*restitutio in integrum*) jumătate din Bucureşti.

Iar Aurel, care e mai domol, un sfert. Dar – altă surpriză – Iconica nu revendică nimic. Aurel parcă ar vrea o vilă de la Sinaia, dar fiindcă ar trebui să mi-

tuiască prea mulţi, s-a lăsat păgubaş. Poate că n-a găsit nici ţiganii potriviţi. Iconica şi-a dat un doctorat în arhitectură cu o teză despre influenţa arhitecturii luxemburgheze asupra arhitecturii din Banat în secolul XVIII. O lucrare de erudiţie (pentru mine, care ştiu câte ceva despre Banat) impresionantă.

A făcut-o pentru ţara unde s-a stabilit ca arhitectă – Luxemburg – şi pentru tatăl ei – un bun bănăţean. Ar mai trebui un roman-serial despre Aurel Săbăilă şi despre extraordinara sa familie. Şi despre istoria fabuloasă de la Vărticăuţi (a fost notar acolo, între 1942 şi 1944) a tatălui meu. Dar asta când mai dau un interviu despre suprizele arborelului meu genealogic. Au fost multe.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Cum intrăm într-o lume a americanizării galopante dar şi a despiritualizării la fel de galopante, voi spune, ca toţi ceilalţi, că e nevoie de profesori de sport. Profesorii de religie trebuie să ni-i descoperim, formăm, instruim, definim. Dar – vă întreb – mai e timp?

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Am început cu tăbliţa şi griful, am trecut la creion şi maculator, la toc şi peniţă.

Pe urmă la stilou şi la pix. Din 1969 până în 1994 am folosit maşina de scris (mi-am scris articolelele, cărţile ca o bună dactilografă), iar din 1994 studenţii meu m-au instruit să mă descurc la calculator. Pe care şi acum îl folosesc ca pe o bună maşină de scris.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Nu s-a pus problema debutului – un dascăl al meu de la filologia timişoreană m-a dus la revista *Scrisul bănăţean* şi i-a spus redactorului de la secţia de critică – Andrei A. Lillin – „ţi-am adus unul care ar putea să-ţi facă recenzii".

Era prin 1962, eram prieten cu Sorin Titel, voiam să scriu romane. Pe urmă, prin 1963 cenaclurile din Banat şi din regiunile înconjurătoare s-au întâlnit la Lipova, Eusebiu Camilar m-a tras de-o parte şi mi-a spus: uită-te la mine! Ai privire de critic.

Despre debutul în volum – mi-au fost respinse vreo două volume; *La umbra cărţilor în floare* a apărut, surprinzător, în 1975. I-am dus primul exemplar lui Ovidiu Cotruş, care l-a primit cu entuziasm, l-a citit repede şi mi-a dat un telefon ca să-mi spună cât de mult i-a plăcut.

Pe urmă a venit telefonul de la Bucureşti, de la Sorin Titel, că e un volum foarte bun, dar nu scrie el fiindcă vrea Manolescu să scrie. Era un eveniment, să scrie Manolescu!

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Cred că scriu zilnic. Dacă nu scriu, citesc.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Înseamnă să fii apropiat de prietenii care au soluţii. Care caută soluţii.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Cred că ar trebui să spun, mai întâi, ce făceam între 16 şi 22 decembrie şi pe urmă ce făceam între 23 decembrie şi 23 ianuarie. Cum prin mai 1999 Mircea Ciobanu mi-a cerut pagini despre Timişoara revoluţiei pentru un volum ce urma să apară în Franţa, iar Sergiu Levin mi-a cerut alte pagini pentru o secţiune ce urma să apară în Israel, le-am trimis imediat. Pe urmă m-am bucurat că n-au apărut. Nici volumul din Franţa, nici cel din Israel. Şi nu mă bucur nici despre paginile pe care le-am scris în primele numere din *Orizont* – serie nouă.

Aşa că pot să vă spun ce făceam în 22 decembrie: nu dormisem toată noaptea fiindcă de la etajul 11 coborâseră în apartamentul meu câteva familii care ştiau sigur că oraşul va fi bombardat. Ei locuiau la etajul 11 şi le ştiau pe toate, eu locuiam la etajul 1 şi ce mai conta dacă ne bombardează. Dacă se sfârşesc toate.

Pe la ora 11 am ieşit, omul care era la intrare m-a mai însoţit câţiva paşi (de obicei, din 19 decembrie mergea după mine pe traseul meu obişnuit, cam acelaşi: casă, redacţie) şi mi-a spus zâmbitor: să ştiţi că nu mai avem nimic cu dumneavoastră. Piaţa era arhiplină, de la balconul operei se vorbea, se spuneau rugăciuni, am vrut să urc, dar cel de la uşă – om cu armă - m-a întrebat dacă sunt membru de partid. Eram.

Nu mi-a dat voie, m-am întors, la mine acasă era înghesuială, se citea la televizor ştirea despre ministrul armatei. Am stat lipiţi de televizor până a apărut Dinescu, am scos rezerve de votcă (două sticle) şi iar am luat-o pe străzi. Pe urmă ne-am întâlnit la Adriana Babeţi acasă – cu Antoaneta Iordache (soţul ei, Claudiu, era dintre cei de la balcon: după Lorin Fortuna, omul nr. 2 al rezistenţei) Mihăieş, Lucian Alexiu, Iosif Costinaş să facem primul număr al revistei *Orizont*. Editorialul l-am dictat eu la linoptip, ei l-au corectat: Timişoara, primul oraş liber al României.

Nu mai am cum să repet zilele acelea. Care au fost (şi) ale autoiluzionării.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Ei, sigur, de toate, dar mai ales cărţi. Am multe, nu mai ştiu câte. Problema e ce să fac cu ele. Fiica mea cu soţul ei sunt chimişti fixaţi la Cincinatti, nepotul meu e american, fiul meu e cetăţean canadian şi se ocupă de limbile protoindoeuropene. Când a murit Delia Cotruş, soţia lui Ovidiu Cotruş, în 2009, mi-a lăsat biblioteca ei şi a lui Ovidiu Cotruş mie. Eu nu mai aveam unde să le

pun, eram prieten cu directorul bibliotecii Universității de Vest, Vasile Țâra, un om admirabil, care a zis: pot să le iau eu. La biblioteca Universității. Le-a luat, dar pe Vasile Țâra l-au pensionat cu mare viteză, s-a instalat un altul care a închis într-un depozit biblioteca lui Ovidiu Cotruș. Și a Deliei Cotruș. Cum trecem din Galaxia Guttenberg în Galaxia Imaginii mă întreb ce să fac cu biblioteca mea. Poate, ca în celebrul roman, ar trebui să-i dau foc.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulțumește în anii noștri „postmoderni”?

La șaptezeci de ani, de ce să-ți fie teamă, dacă ai o fiică, un ginere și un nepot în State, un băiat în Canada? Știu că am intrat în altă lume. Suntem într-o altă lume. Dacă îi privim din unghiul meu de vedere, poate greoi tradiționalist, ei ar fi niște mutanți.

12) V-ați dori o casă la țară? Aveți deja?

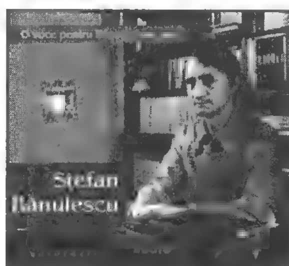
Am, e casa mamei, a făcut-o între 1960 și 1966, cu eforturi și energii greu de imaginat și de înțeles. Voia casa ei, a noastră, a făcut-o.

Tatăl meu murise în 1951, visase toată viața casă la Zăgujeni, adunase piatră, cărămizi, bârne, țiglă, dar n-a mai apucat... să se apuce de treabă.

Mama a murit în 1989, de 24 de ani casa e goală, în fiecare vară ne propunem să stăm acolo, să punem la punct cele care sunt de pus la punct. Poate în vara aceasta.

Da. Am casă la țară.

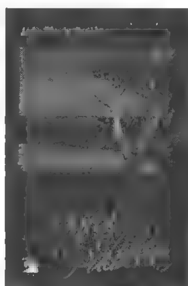
EX LIBRIS

O voce pentru Fonoteca de aur
Ștefan Bănulescu - audio book
MMB-Doxologia, 2012

Ioan Florin STANCIU
Starea de grație
Constanța, *Ex Ponto*, 2013

Ioan Florin STANCIU
Praful și pulberea
Constanța, *Ex Ponto*, 2013

Viorel BUCUR (Germania)

***

în livada cu meri
pieptul fetelor tresaltă
la fiecare muşcătură

***

mereu
teama de lucruri neterminate
o viaţă nesfârşită
şi neînceputa moarte

priveşte
ne înfloresc iarăşi crinii spre seară
ca nişte urme de lupi în zăpadă

***

e atât de uşor să ţii ochii închişi
fulgii de pe pleoape,
mai grei decât toate ninsorile de altă dată

Marius GRAMA*

copilăria mi-am petrecut-o iubindu-mi bunicii
murat în băi cu pelin şi
descântat de câteva ori pe săptămână
am cules muşeţel pentru ceaiuri pe care
nu le puteam înghiţi
am călărit crengile copacilor după corcoduşe
acre şi dude
am aşteptat cu înfrigurare ploile binefăcătoare
deşi în secret seceta îmi era mai degrabă prietenă

timpul nu avea cap şi coadă nici noroc sau nenoroc

alergarea continuă după nimic avea un sens al ei

din când în când înţelegeam că e duminică
femeile se trezeau cu noaptea-n cap să dreagă colivele
pentru biserică
tinerii îşi făceau curaj şi planuri pentru horă

noi ne adunam pe la poarta vreunuia cu bunici mai surzi
şi ne organizam
„e duminică e vremea să ne jucăm de-a Cassiop”

---

* **Premiul revistei „Dacia literară” la Festivalul-concurs *Porni Luceafărul...*, Botoşani, 2013.**

Ion MARIA

CARTIERUL

pentru mine cartierul este o biserică
mai mare sau o grădină a lui Dumnezeu
aici găsesc toate felurile de oameni
ca şi cum aş găsi toate florile pe care
le-a sădit cel de sus
pe pământ

sunt aici unde sufletul meu e pus
ca pe o răzătoare
printre oameni şi câini el
se va întări până va da de lumină
şi într-o dimineaţă răsăritul soarelui
va fi o icoană

fiecare om din cartier este o lumânare
nu ştiu pentru cine arde însă
stă aprins ziua şi noaptea
şi eu sunt ca ei
şi eu ard cu ei şi eu ard ca ei
de asta scriu despre acest cartier
care oricând poate fi
o biserică

EŞTI BUN, *TATAIE!*

Constantin ARCU

Nu făcusem note în acele ultime zile şi părea greu acum să pun cap la cap fragmente de amintiri, încercînd să reconstitui odiseea întoarcerii mele dintr-un exil lipsit de strălucire. Mă aflam într-un snack bar de lîngă Termini, mestecînd un sandvici fără gust, cu ou şi cu o frunză de salată verde. Comandasem şi un ceai cu vagă aromă de lămîie, o spălătură infectă. În extrasezon parcă toate mergeau aiurea. Priveam pe fereastră strada mohorîtă sub ţîrîitul ploii, întrebîndu-mă cum să procedez. Habar n-aveam unde există o clinică de dezintoxicare în Roma. Nu ştiam unde fuseseră internaţi nenorociţii din lagăr şi cum aş fi putut să-i găsesc. Şi, presupunînd că aş reuşi să dau de urma lor, la ce mi-ar folosi? Cîţi ar avea chef să se întoarcă acasă ca să crape de foame? În timp ce şeful statului le-ar cere iar de pe posturile de televiziune să emigreze. Să se care naibii unde văd cu ochii.

Mestecam privind aiurea prin local, fără să îndrăznesc să miros sandviciul, ca să nu fiu nevoit să-l arunc. La una din mesele înalte, doi indivizi bărboşi, cu feţe buhăite, discutau întunecaţi peste nişte pahare cu *grappa*. Dincolo de ei, domnul cu figură prelungă şi păr grizonat sub şapca în carouri, la vreo cincizeci de ani, cu un geamantan din piele alături, îşi agita paharul cu whisky. Era dus pe gînduri şi probabil aştepta pe careva. Alături, măsuţa de lîngă tejghea era ocupată de trei femei bondoace, nişte ţărăncuţe care sporovăiau, storcînd pliculeţele de ceai. Probabil lucrau ca fete prin case, păreau destul de jerpelite.

Mi-am terminat sandviciul şi am scos carneţelul, încercînd să aştern cîteva însemnări. Atunci în local a intrat un ţigan cu un acordeon acoperit cu nailon. Treaba asta nu mi-a plăcut deloc, aveam senzaţia că aduce ghinion. De la o vreme nu-i mai puteam suferi pe ţigani. Te loveai de ei peste tot. În plină noapte în faţa unui hotel de lux din mijlocul Parisului sau în apropierea catedralei din Milano ori pe o costişă la ieşirea dintr-o biserică din Lisabona etc. Nu-mi dau seama cum de nu ne-am asfixiat pînă cînd au dobîndit dreptul la libera circulaţie. De bine, de rău acum s-au mai rărit. Mă distrez totuşi să văd cum occidentalii care ne criticau aspru pentru că, dragă Doamne, nu avem programe de integrare socială, acum constată că eforturile şi programele lor nu produc nici un efect. N-au găsit altă soluţie decît să le dea cîte trei sute de euro sau cîteva oi pe cap de lăieţ, numai să se întoarcă în ţară. Ce folos că după ce papă oile şi banii se întorc în Occident plini de voioşie şi cu forţe noi. Asta chiar îmi place, prea erau pricepuţi jurnaliştii francezi la dat lecţii.

(...)

Ţiganul se învîrtea printre mese scoţînd dezacorduri jalnice din armonică, însă nimeni nu se gîndea să-i dea vreun ban. Barmanul, un tinerel brunet, cu faţa răvăşită de eczeme, spăla pahare şi ceşti, aruncîndu-i din cînd în cînd priviri urîte. Nu-l arunca afară pentru că lăutarii de teapa ăstuia au alţi coloraţi în spate şi o şleahtă de derbedei poate face pagube serioase în orice bar. Îmi explicase chestia asta un chelner român din Arezzo. Ar fi fost preferabil să-l alunge clienţii nedîndu-i bani, numai că de obicei se izmenea pînă cînd fraierii se lăsau convinşi şi-şi scociorau buzunarele după ceva mărunţiş.

Tot învîrtindu-se prin bar, ţiganul ajunse la masa mea, continuînd să întindă foalele acordeonului. Nenorocitul nu-şi dădea seama că atenta grav la integritatea istoriei literaturii. M-am văzut silit să-mi închid carneţelul, inspiraţia îşi luase pe loc tălpăşiţa. Mă irita şi m-aş fi cărat cu dragă inimă de acolo, însă nu-mi făcusem nici un plan de bătaie. Oraşul părea inundat sub ploaie, unde să ieşi? Eram sechestrat în birtul ăla nenorocit şi ţiganul mi se tot băga în suflet. Parcă intrasem într-un coşmar, nespălatul cu armonica începu să-mi facă din ochi. O clipă am crezut că mi s-a năzărit, apoi am înţeles că-mi cere să-l urmez. Ce naiba însemna asta? Privindu-l cu atenţie, mi-am dat seama că pocitania îmi părea cunoscută. Iisuse Cristoase! Îşi lipise o mustaţă falsă şi-şi sulemenise figura, însă n-aveam cum să mă înşel. Îl recunoscusem după priviri. Visasem să pun mîna pe el şi să-i trag o chelfăneală şi, cînd colo, el dădea buzna peste mine! Nu-mi venea să cred. Îndemnul biblic se schimbase numai puţin: Lăsaţi nemernicii să vină la mine! Şi nu era cazul să-i caut eu sau să le fac vreo invitaţie specială. Veneau singuri să-şi afle răsplata.

Secărică strînse burduful armonicii şi-mi transmise confidenţial, ţuguindu-şi buzele, că Levi vrea să mă întîlnească. Mă mîncau palmele şi abia am reuşit să mă abţin să nu-l iau de guler şi să şterg cu el mozaicul din tot barul acela mizerabil. Numai că ar fi fost păcat să ratez întîlnirea cu cealaltă secătură, creierul operaţiunilor criminale pe care le săvîrşea grupul. Nu pricepeam de ce propunerea era învăluită în mister, o întîlnire cu puşlamaua de Levi nu însemna totuşi un secret de stat. Nu ştiam ce doreşte, însă aşteptam cu nerăbdare să-l apuc de beregată şi să-l strîng de să-i iasă ochii din cap ca la melc. Aşa că m-am prefăcut încîntat: Levi?! Sigur că da, mă aflam la ordinele lui.

Am ieşit din local în urma ţiganului. Afară ploua mărunt, oraşul părea strivit sub perdeaua de apă. Norii pluteau chiar deasupra noastră. Ne strecuram rapid printre trecătorii înfriguraţi şi uzi, grăbiţi sub umbrele sau pelerine. Mă ţineam de Secărică şi după un timp mi-am dat seama că sînt total dezorientat. Încercasem să reţin drumul, însă nu cunoşteam bine Roma şi cotisem pe nişte stradele dosnice, încît nu aveam nici o idee cam pe unde mă aflam. În cele din urmă, ţiganul s-a oprit în faţa unui imobil vechi, decolorat, cu tencuiala gata să se desprindă. A sunat la poarta din fier ruginit de două ori şi ni s-a deschis.

Am pătruns pe o uşă grea, metalică şi, imediat, am coborît nişte scări. Vizuina lor se afla la demisolul clădirii. În urma brunetului, am intrat într-un hol înalt. Prin ferestrele de lîngă tavan se vedeau flori şi tufe verzi din straturile de afară. Secărică deschise uşa masivă de lemn maroniu din capătul holului. Sub lumina albăstruie, se profilau două paturi suprapuse şi un birou simplu. În partea cealaltă a camerei erau aşezate pe parchet sticle pline cu whisky, un morman de telefoane mobile, altă grămadă cu adidaşi şi un teanc de blugi. Părea un depozit serios pentru nişte potlogari. Printr-o uşă întredeschisă, în penumbră, se zăreau alte loturi de marfă.

Levi apăru în cadrul uşii.

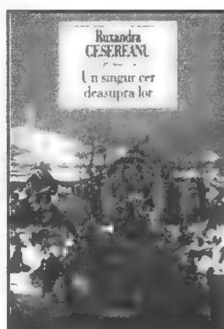
- Oau! De unde-ai picat, tataie? spuse el, întinzîndu-mi mîna. Pe bune, asta-i o mare surpriză. Chiar nu m-am aşteptat!

Dintr-o privire mi-am dat seama că haimanaua încerca să se mascheze. Nu-şi răsese barba albinoasă de cîteva zile şi îşi lipise o mustaţă ceva mai închisă la culoare. Purta şi ochelari de soare fumurii, numai potriviţi pentru demisol. În lumina neonului, faţa îi părea şi mai vineţie. Mă uitam peste mărfurile depozitate, prefăcîndu-mă că nu-i observ mîna întinsă. N-aveam chef să bat palma cu ticălosul ăla. Mi-am dat seama totuşi că apariţia mea însemna o surpriză adevărată. Habar n-am cum descoperise atît de repede că mă aflam în Roma, însă precis nu se aştepta să scap din infernul în care mă băgase. Şi cu siguranţă nu auzise încă despre cele întîmplate acolo.

Fierbea de nerăbdare să afle cum izbutisem să evadez din iad, însă eu nu simţeam nici un îndemn interior ca să-i potolesc setea de cunoaştere! Fusese convins că nu exista speranţă de ieşire, iar eu mă plimbam prin Roma bine mersi. Păi cum vine treaba asta? El dusese în lagărul lui don Morton mulţi indivizi şi, dacă toţi ieşeau cînd le trecea pe chelie, unde se ajungea? Trebuia să se aştepte la tot felul de surprize. *Cadavrele*, cum obişnuia să le spună, ştiau acum pentru ce au fost duse în colonie şi abia aşteptau să-i mulţumească. Scăpate de sub control, mortăciunile astea însemnau un mare pericol pentru el.

Renunţă la strîngerea mîinii şi-şi scoase ochelarii. Se învîrti puţin pe lîngă mine, privindu-mă atent. Doar nu sîntem supăraţi, spuse. El n-a avut nimic personal cu mine, însă afacerile sînt afaceri, mă asigură. Trebuie să învîrt tot timpul ceva, altfel n-am de unde să dau crăpelniţă oamenilor mei, înţelegi, tataie? Şi nu faci nici o brînză cu oameni lihniţi de foame, să fie clar. Şi fă o socoteală simplă, tălică, numai în Roma am patru guri de hrănit, başca în Arezzo şi Milano alte cîteva. Iar de la don Morton îmi ies 500 de euro de *cadavru*, nu mai

EX LIBRIS

Ruxandra CESEREANU
Un singur cer deasupra lor
Iaşi, *Polirom*, 2013

Cătălin GHIŢĂ
Orientul Europei romantice
Bucureşti, *Tracus Arte*, 2013

Vasile Andru povestit
de 29 de confraţi şi de el însuşi
Coordonatori: **Iulia Mihăileanu, Constantin Blănaru**
Suceava, *Accent Print*, 2012

mult. Şi, drept să-ţi spun, astea nu stau pe toate drumurile.

- N-o să-ţi mai iasă, l-am contrat, binedispus. Îmi venise inima la loc, după ce am aflat că domnul Levi nu avea ceva personal cu mine şi nu însemnam decît un simplu pion pe tabla de şah a afacerilor sale. Am adăugat, misterios: Don Morton nu mai dă nimic la nimeni, s-a făcut un zgîrcit de n-are pereche.

Levi mă privi cu atenţie. Nu lua în calcul că lui don Morton i se putuse întîmpla ceva rău, în mintea sa omul cu nume de moarte nu putea fi nimicit. Se petrecea ceva bizar totuşi şi prezenţa mea în Roma însemna o dovadă de neînlăturat. Numai dacă nu cumva devenisem omul lui don Morton, însă varianta i se părea puţin probabilă. Dar ce altceva survenise şi cum reuşisem să evadez? Tot întrebări care-i zgîrîiau creierii. Neavînd încotro, încercă să schimbe placa. Era sigur că înţeleg situaţia, aşa-i în afaceri, tataie.

Secărică îşi scoase armonica şi o aşeză lîngă grămada de telefoane mobile. Abia atunci mi-am dat seama că nu-mi dădusem rucsacul din spate şi hanoracul de pe mine era ciuciulete. Levi îmi observă intenţia şi se arătă binevoitor. Dă jos rucsacul, tataie! Că nu ţi-l fură nimeni. Eşti într-o casă de oameni serioşi. Ia loc şi fă-te comod, adăugă, arătînd spre scaunele din faţa biroului. Simte-te ca acasă. Scuze, nici n-am întrebat: Vrei să haleşti ceva? Nu te sinchisi, eşti oaspetele nostru.

Mi-am scos rucsacul şi l-am aşezat pe colţul biroului. Îmi intrase în cap nu ştiu cînd şi cum că *nu-i bine* să-ţi aşezi geanta sau bagajul personal pe podea. Nu reţinusem sancţiunea încălcării acestui precept, respectam superstiţia din reflex. În acest timp, rotiţele creierului mi se învîrteau cu repeziciune. Trebuia să găsesc nişte explicaţii. Mi-a trecut prin cap să le spun că sînt în căutare de lucru. Părea în regulă să le dau de înţeles că am nevoie de ajutorul lor. Mai departe însă lucrurile se complicau. Nu puteam şti ce reacţie ar fi avut băieţii dacă le-aş fi spus că don Morton s-a dezintegrat în miliarde de particule ce s-au depus pe fundul iadului. Dacă treceam sub tăcere splendoarea exploziei care l-a teleportat pe don Morton în infern, cum puteam explica ieşirea mea din lagăr? Nici în ruptul capului nu m-ar fi crezut că am evadat de acolo.

- S-o aduc pe Pamela? se interesă ţiganul, întorcîndu-şi faţa. Nu-mi dădeam seama dacă era uns cu ceva pe figură sau pielea lui era unsuroasă ca la porcii din rasa Mangaliţa.

Levi îşi privi rapid ceasul. Poţi s-o mai laşi vreo oră, spuse. Şi-aşa stăm prost cu lovelele. Şi-a pus pe ea cîteva rînduri de strenţe şi o pelerină, nu cred să-i fie frig. Da, mai las-o, vrei s-o auzi suspinînd pe-aici? Du-te mai bine şi vezi ce face Dudu, adăugă. Sîntem o echipă, fiecare-i cu treaba lui, îmi explică Levi, urmărindu-l din priviri pe ţigan. Dacă nu eşti tot timpul în priză, nu te descurci. I-o luptă dură, tataie, ca peste tot. Iar concurenţa ne ucide. N-o spun cu răutate, da' parcă toţi ţiganii s-au oploşit în Italia. Nu-i vorbă, sînt ei destui şi-n Spania sau Franţa…

Încurajat de împrejurări, mi-am scos hanoracul. N-am descoperit nici un cuier prin cameră şi l-am aşezat pe spătarul unui scaun. Levi încuviinţă din cap. Părea prietenos chiar. Nu avea ceva personal cu mine, dar dacă s-ar ivi prilejul, n-ar ezita să mă vîndă din nou, mi-am spus. Ca şi cum mi-ar fi ghicit gîndurile, Levi s-a interesat de învîrtelile mele: Dacă nu-s indiscret, tataie, cum se face că baţi trotuarele prin Roma? Sau ai cumva bilet de voie de la don Morton, continuă să mă descoase, ironic.

N-a fost nevoie să mă cobor pînă la a spune lucruri neadevărate, pervertindu-mi astfel caracterul imaculat, pentru că s-a auzit un urlet dinspre fundătura în care dispăruse

Secărică. Levi privi fix în faţă şi, fără o vorbă, se întoarse rapid, dispărînd pe uşă. M-am luat după el şi am traversat o cameră scufundată în penumbră, ticsită cu mobilier şi baloturi de haine. Din cealaltă uşă, în lumina neonului, se vedea un trup atîrnat de sîrmele vechii instalaţii electrice. Deşi nu-i distingeam faţa, mi-am dat seama din prima ochire că era Dudu. Îşi făcuse laţul din bretele de blugi. Pe moment m-am zăpăcit complet. Pentru a-mi reveni, am început să inspir adînc. Vedeam pentru prima dată un individ spînzurat, numai că, Doamne, iartă-mă!, nu mă simţeam deloc doborît de durere. Urangutanul ăsta fusese cît pe ce să-mi rupă gîtul, probabil că nu se aştepta acum, din fundul iadului unde probabil ajunsese, să-mi torn cenuşă în cap.

- Am pus-o! spuse Levi, îngrijorat. N-ai cum să nu anunţi o treabă ca asta.

Mă holbam la picioarele lui Dudu, care atîrnau în aer. Nu-mi puteam dezlipi privirile de pe bocancii lui scîlciaţi, treaba asta mi se părea ciudată din cale afară. Nu reuşeam să mă dumiresc de ceva şi dintr-odată am simţit că-mi vine să vomit. Secărică mă prinse de cot, strigîndu-mi: Vino-ncoa, tataie! Era pentru a doua oară că ţiganul ăla slinos îmi zicea *tataie*! Aşa-mi trebuia, dacă nu-l plesnisem peste bot de la prima abatere.

M-am lăsat condus de ţigan, amînînd deocamdată să-i stîlcesc mutra. Simţeam nevoia presantă să-mi golesc gura. Printr-o uşă laterală am intrat într-o baie strîmtă şi mizerabilă. Lîngă uşă se afla o chiuvetă îngălbenită şi am deşertat jetul de vomă acolo. După ce mi-am clătit gura la robinet, m-am aşezat pe bazinul de alături. Mă simţeam sfîrşit de oboseală şi parcă mă străbăteau valuri de căldură. Mi-a trecut prin cap că va veni vremea să-l pun pe ţigan cu botul pe labe şi am chicotit în sinea mea. Numai de nu m-aş îmbolnăvi, mi-am spus. Ferească sfîntul, dacă mă pune la pat o gripă nenorocită?!

Nu ştiu cît am rămas pe tronul mizerabil, pentru că nu-mi venea deloc să mă ridic. Mă temeam să nu mă prăbuşesc din picioare. Secărică a bătut de cîteva ori în uşă, apoi a venit Levi. Tataie, ce tot faci acolo? s-a interesat. Ai jumate de ceas de cînd te-ai încuiat în budă. Să ştii că avem locuri şi mai plăcute în casa asta, mă asigură. Puţin mai tîrziu, am reuşit să mă ridic şi mi-am dat iar cu apă pe faţă. M-am tamponat cu un prosop pătat, mirosind a rînced. Cu mare efort, am reuşit să-mi reprim tendinţa de a trimite un nou jet de vomă în chiuvetă. Apoi am străbătut în viteza camera spînzurătorii. Dudu fusese coborît şi stătea tolănit ca paşa pe un maldăr de bulendre. Nu i-am aruncat nici o privire. Nu mă simţisem atras de figura lui de bestie nici pe cînd trăia, darămite spînzurat?

Cînd am ajuns în prima cameră, Levi mi-a făcut semn să mă aşez pe patul de jos. Imediat a adus un pahar şi o sticlă cu whisky pe care a desfăcut-o demonstrativ în faţa mea. Ca prin vis mi-am amintit faza cu berea pe care o primisem din mîna aceluiaşi nemernic domn Levi, ca să mă trezesc apoi în lagăr. Bea şi pune-te pe picioare, tataie, mă îndemnă. Pentru c-avem treabă. Nu ştiu ce i-a venit dobitocului de Dudu să se spînzure tocmai acum. Am băut paharul cu whisky din cîteva guri, simţind cum un şuvoi fierbinte mi se scurge prin intestine. Am refuzat încă un pahar, dar nici Levi n-a insistat. M-am întins pe pat şi m-am înfăşurat într-o pătură, lăsîndu-mă cuprins în vîrtejul ameţitor.

Mi-am revenit mai tîrziu, sub rafalele unor discuţii aprinse în italiană. Nu ştiam ce se petrece şi am rămas întins în pat. Pîndind printre gene, am observat că în cameră erau mai mulţi indivizi, cîţiva în uniforme de carabinieri. La masă, pe un scaun stătea Levi. Tirurile de întrebări se îndreptau spre el. L-am zărit apoi şi pe Secărică, în picioare. Ţiganul îşi tot trăgea mucii. Speram să dea de dracu' şi să nu mai aibă prilejul să-mi zică *tataie*. Poate îi băgau macaronarii ăştia la zdup, mi-am zis. Perspectiva de a rămîne într-o

cameră ticsită cu sticle de whisky părea atractivă.

Discuţia a scăzut în volum şi toţi s-au tras lîngă masă, lăsînd să treacă nişte indivizi cu o pătură. De unde mă aflam, am văzut cum pătura aluneca suspendată în aer cam prin dreptul meu. Mi-am făcut cruce cu limba. Cadavrul lui Dudu se deplasa lin prin aer, parcă levitînd. Mi-a trecut prin cap că forţa aceea a naturii nu poate fi nimicită atît de uşor. Mă aşteptam dintr-o clipă în alta să se ridice şi să ne sucească la toţi gîturile. Nu s-a întîmplat însă nimic spectaculos. Dudu, nepăsător şi rece, a trecut înfăşurat în pătură şi a dispărut pentru vecie. Levi mi-l prezentase ca pe un individ sensibil şi prietenos, însă n-a curs nici o lacrimă în urma lui.

Oricît de ameţit eram, mi-am dat seama că nimeni nu-şi bătea acum capul cu Dudu. Acela pornise pe drumul său inexorabil şi urma să facă primul popas la morgă, unde îl aştepta probabil un chirurg cu bisturiul. La disecţia brutei vor fi prezente cu siguranţă multe grupe de studenţi medicinişti. Un festin pentru studioşi, dacă pot spune aşa. Handicapatul uriaş, cu un creier cît cel de găină, pe care îl vor păstra într-un recipient cu formol pentru seminarii. Mă rog, chestiile astea ştiinţifice nu-i interesau pe anchetatori. Ei îl storceau pe Levi, dorind să afle dacă nu înlesnise cumva suicidul. Nu înţelegeam mare lucru din vorbăria lor în italiană, însă mi-am dat seama că tipii se aruncau în haită peste Levi. Parcă nu voiau să le scape.

- De ce n-ai anunţat carabinierii? am auzit, pe neaşteptate. Asta vor să ştie ei. Şi cum de i-a sucit gîtul fetei? Îţi dai singur seama, nu-i nevoie să-ţi explic eu.

Întrebările, în cea mai pură limbă românească, veniseră parcă din senin. Puse de un individ care stătea pe jumătate întors spre Levi. Mi-am îndreptat periscopul în direcţia lui, gîndindu-mă că l-au adus pe maramureşeanul din Ardea. Nu. Figura mi se părea cunoscută, însă pe moment nu ştiam de unde s-o iau. Era îmbrăcat într-un costum maroniu cu dungi şi o cămaşă bleu descheiată la gît. Şi dintr-odată mi-a picat fisa. Îşi făcuse din nou apariţia în Italia buldogul Adrian, poliţistul sub acoperire din lagăr.

Mi s-a părut o mică lovitură de teatru şi, într-o clipă de exaltare, am fost tentat să sar din aşternut. Mi-am reprimat totuşi pornirea, calculînd la iuţeală că nu ştiam ce hram poartă. Îl studiam printre gene şi mi-a trecut prin cap că, indiferent de naţionalitate, poliţistul tot poliţist rămîne. Ce încredere puteam să am în el? De unde pînă unde îl consideram prieten? Apoi mi-a revenit cu violenţă în minte afirmaţia cu sucitul gîtului. Sfinte Hristoase, ce-a avut cu fiinţa aia nenorocită? Ce bestie!

M-am uitat pe furiş după sticla cu whisky pe care o desfăcuse adineauri Levi, însă n-am zărit-o prin jur. Grozav aş mai fi tras o duşcă. Prin cap mi se derulau asociaţii pe care numai mintea mea le poate face. Un val de tristeţe şi duioşie urca prin mine, amintindu-mi de Pamela. Ce rău făcuse fiinţa asta la viaţa ei? Ooo, floare de la Dunăre! Îmi venea să plîng la gîndul că un nemernic îi curmase zilele. Şi abia în acel moment mi-am dat seama că Pam semăna leit cu fiica Preşedintelui. Avea buzele proeminente şi aceeaşi căutătură inteligentă. Pamela ar fi putut să evolueze fără complexe în Parlamentul European. De ce nu? Împreună, nestematele astea ar fi putut face mult pentru România. Numai că regretele veneau prea tîrziu. Păcat.

De obicei îmi controlez reacţiile şi n-am ieşiri care să-i contrarieze pe cei din jur. Acum însă, dintr-odată, am simţit că mi se ridică sîngele la cap şi văd roşu în faţa ochilor. Cred că tulburarea a fost declanşată de atitudinea lui Levi care le dădea cu tifla carabinierilor. Mi-am dat seama că tupeul avea să-l salveze şi acum, deşi avea la activ un milion

de potlogării pentru care ar fi trebuit să stea în puşcărie pe puţin două sute de ani. Numai că de fiecare dată reuşea să se salveze. Parcă îi vedeam pe jandarmi cum se cărăbăneau de acolo, urmînd să aprofundeze cercetările, pînă cînd se împotmoleau într-un hăţiş de excepţii avocăţeşti despre drepturile omului şi nu ştiu ce măsuri de garantare a libertăţii persoanei, iar individul avea să rămînă liber ca pasărea cerului. Întotdeauna ieşea basma curată din încurcăturile judiciare. Nu, nu puteam să permit aşa ceva.

- Tipul ăsta e un ucigaş, am strigat, sărind din pat cu pătură după mine. Arătam cu degetul spre Levi şi mă adresam carabinierilor, convins că îi vor cere lui Adi să traducă revendicarea mea. Nemernicul m-a vîndut lui don Morton pentru 500 de euroi, el singur mi-a spus cît a primit. Sper să înfunde pe viaţă puşcăria!

Probabil eram serios agitat. Mi-am dat seama că strigam cînd toţi ochii s-au întors holbîndu-se spre mine. Numai în maiou, ţinînd un deget acuzator spre Levi şi urlînd, nu puteam face impresie bună. A intervenit Adi, asigurîndu-mă că informase poliţia italiană despre tranzacţie şi se lucra deja la acel dosar. Nu dădusem deja o declaraţie? Îmi ceru să mă calmez, ce se întîmpla? Şi de îndată începu să le explice macaronarilor situaţia.

- Ce-nseamnă asta, tataie? se interesă Levi, calm, cu un zîmbet în colţul gurii. Eu te primesc în casa mea şi te omenesc şi tu îmi arunci zoaie în cap?

Mă scotea din sărite calmul lui imperturbabil şi iar mi s-a ridicat sîngele la cap.

- De ce-ai ucis-o pe Pamela, spurcăciune?! am urlat ca scos din minţi, continuînd să ţin degetul îndreptat acuzator spre el. Ce-ai avut cu nenorocita aia, ce rău ţi-a făcut? A cerşit ca o proastă pentru tine, asta a făcut!

Probabil mă şi bîlbîiam, pentru că îmi ieşisem cu totul din fire. Nici nu-mi explic de ce mă enervasem în aşa hal, la urma urmelor huiduma aia de Pamela îmi era la fel scumpă ca şi Secărică sau Dudu. Erau făcuţi din acelaşi aluat, ce s-o mai lungim? Cred că fusesem pătruns dintr-odată de un spirit justiţiar la gîndul că nemernicul Levi scăpa iar nepedepsit. Presupunerea asta a însemnat picătura care a făcut să se reverse paharul din mine.

- Omul ăsta e nebun, domnilor, nu vedeţi? întrebă Levi, sigur pe el, continuînd să zîmbească. Îşi flutură degetele pe la tîmplă şi spuse ceva în italiană. Tot îi dădea cu *pazza* sau *pazzo*, arătînd spre mine. Cred că n-ar strica să-l vadă un doctor de cap, sugeră către Adi.

Priveam uimit surîsul flegmatic al Levi şi atunci mi-am pierdut cumpătul. Nu doream decît să-i smulg mustăcioara falsă şi să i-o îndes pe gît. Ticălosule! i-am strigat, aruncîndu-mă asupra lui. Zvîcneau probabil în străfundurile inimii mele ura şi resentimentele pe care le purtam mîrşavului său tată. Mi-ar fi plăcut să-i proiectez un pumn în gură, însă am fost apucat din toate părţile şi imobilizat ca fiara în capcană. Mă zbăteam furios şi, din cîte mi-am dat seama, puţin a lipsit ca macaronarii să-mi pună cătuşe. Părea că ţin cu tot dinadinsul să mă umplu de penibil. Nu puteam să-mi imaginez o situaţie mai jenantă, pentru că domnii Levi şi ţiganul se distrau de n-aveau aer. Nici nu vreau să-mi amintesc. Şi totuşi nu cred că am să uit vreodată faza de coşmar în care Secărică rîdea arătîndu-şi dantura paradită şi-mi făcea galerie, eşti bun, *tataie*! Nu te lăsa!

(Fragment din romanul *Legiunea română*, în lucru)

DOSAR: PRESA STUDENȚEASCĂ LA IAȘI

De la „Dialog" şi „Opinia studenţească" la „Europa liberă".

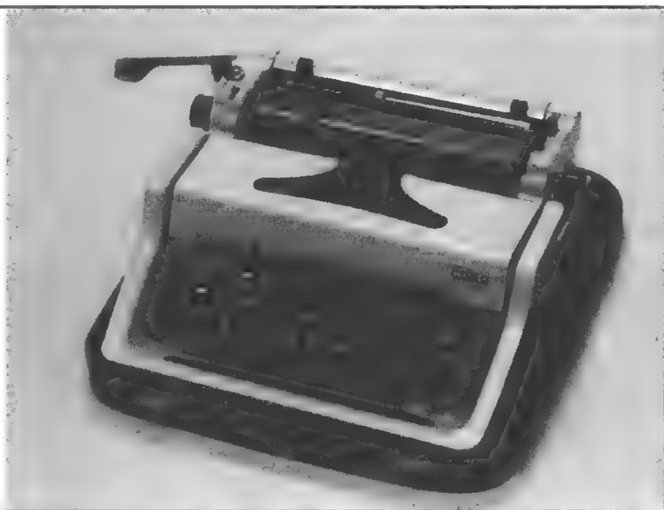
***Participă*: Liviu Antonesei, Al. Călinescu, Daniel Condurache, Carmen Creţu, Valeriu Gherghel, Luca Piţu, Lucian Vasiliu**

(fragmente)

Lucian Vasiliu: Încercăm să reconstituim întâmplări de odinioară, de acum 30-40 de ani: un mic şi subiectiv-istoric al presei studenţeşti, în context: „Alma Mater" (ulterior „Dialog") şi „Opinia studenţească". Publicaţii studenţeşti existau şi la Bucureşti, la Cluj, la Timişoara. Ce spui, Valeriu?

Valeriu Gherghel: De revistele studenţeşti am auzit, fireşte, încă înainte de a intra la facultate. Am fost invitat de unul dintre redactorii de la „Opinia Studenţească" să fac corectură, cu un an înainte de a intra în facultate. Acest prieten nu mai trăieşte astăzi, este regretatul poet Mihai Leoveanu.

Daniel Condurache: Eu cred că a fost un fenomen unic şi, cum bine spui, Lucian, legat şi de context. Un tip de atitudine care stau şi mă întreb cât era frondă şi cât era tinereţea noastră, dorinţa de a construi ceva. Cât era întâmplare, cât era determinism în toată povestea asta. În timp ce-mi puneai întrebarea stam şi mă gândeam că perioada e din ce în ce mai complicat de reconstituit, deşi, iată, există martori oculari. Uităm de fiecare dată contextul în care au apărut revistele studenţeşti. Aceste publicaţii pentru tineri aveau magiştrii lor, în acea perioadă, pe care uităm astăzi să-i mai valorizăm cum trebuie, devalorizând în felul acesta şi ceea ce se întâmpla. Era o perioadă în care practic nu exista presă digestă, ca să zic aşa, cu foarte mici excepţii. Revistele culturale, revistele studenţeşti erau printre altele şi supape prin care pătrundea spiritul tânăr. Revistele studenţeşti valorizau în

Din colecția „Mașini de scris" MLR Iași
donație **Lucian VASILIU**

Acasă la **Liviu ANTONESEI,**
cu **Mihai Ursache, Emil Brumaru, Tamara Pintilie, Nicolae Băciuţ, Mircea Dan Lesovici ş.a.**
Iaşi, octombrie 1980

acel moment şi o serie întreagă de personaje proeminente din spaţiul cultural care nu-şi găseau locul în altă parte.

Liviu Antonesei: Revistele studenţeşti nu se vindeau la chioşcuri. Mă întreb dacă autorităţile nu lăsau un pic mai liberă presa asta ca studenţii să nu acumuleze tensiune, să şi-o elibereze, cum era şi cu bancurile politice, dintre care unele le fabrica Securitatea şi le lansa, ca detensionator, ca eliberare a tensiunii din social. Omul râde sau critică ceva şi se eliberează. Nu vedeţi că acum n-ar fi posibilă o revoltă, dat fiind faptul că poate înjura oricine, oriunde, pe oricine?

Valeriu Gherghel: Din 1983 până în 1987, în „Opinia studenţească" am avut posibilitatea să publicăm câteva nume de oameni de cultură însemnaţi. De la Constantin Noica la Nicolae Steinhardt, de la Nicolae Steinhardt la Gheorghe Grigurcu, de la Gheorghe Grigurcu la Dumitru Stăniloaie, Şerban Foarţă şi alţii. Dumitru Stăniloaie era un *nomen odiosum* pentru vremea aceea, el fiind preot.

Liviu Antonesei: Presa studenţească a apărut cam în '65, cum a fost „Echinoxul" de la Cluj şi „Alma Mater" la Iaşi (care avea să devină „Dialog"). Dacă ne gândim bine e limpede că a apărut pe fondul acelei liberalizări a regimului comunist între '64-'65 şi '71. S-a terminat liberalizarea, în '71, odată cu Tezele din iulie! Cu cele din noiembrie, efectul nu a fost total.

Carmen Creţu: ... Colocviile studenţeşti „Eminescu" aveau loc în fiecare an în Iaşi. Veneau şi colegii noştri de la „Echinox" cu Radu G. Ţeposu, Emil Hurezeanu, Ioan Groşan... Studenţii erau parte a acestor dezbateri, interferau cu toate aceste personalităţi, inclusiv de la noi: Dumitru Irimia, Ioan Constantinescu, Mihai Drăgan, Alexandru Călinescu...

Luca Piţu: Trebuie să se ştie că într-o anumită perioadă, să zicem, perioada de interval, cum spun filosofii istoriei, în intervalul dintre '65 şi '71, '72, '74 când tovarăşul Nicolae Ceauşescu încă nu pusese mâna pe toate pârghiile, puteai cumpăra în chioşcurile din Iaşi publicaţia „Combat", dar şi „Le Monde". De „l'Humanité" nu mai vorbesc. Era o mare schimbare în comparaţie, să zicem, cu anii stalinişti când fiul lui Perpessicius, de

exemplu, şi grupul său de cititori ai ziarului „L' Humanité" sunt arestaţi şi fac închisoare...

Liviu Antonesei: E limpede că revistele studenţeşti din România, dar în special din Iaşi, au funcţionat şi ca o şcoală de presă neoficială.

Lucian Vasiliu: Inclusiv de aici se trage Editura „Polirom", pornită şi coordonată de un bun realizator de presă, Silviu Lupescu...

Liviu Antonesei: Şi nu numai „Polirom", ci şi Editura Institutul European care-i prima editură făcută de Silviu Lupescu, cel care-a paginat mai întâi „Viaţa Politehnicii" şi după aceea „Opinia studenţească" de la primul număr...

Lucian Vasiliu: Aşa ne mâna şi pe noi în luptă ideea de a face revistă, deşi nu ne aducea avantaje, ba chiar uneori...

Daniel Condurache: Era un mod de viaţă în fapt, nu? Aşa ne trăiam o parte din existenţă, parte dintre noi având chiar una dezechilibrată, ca să zic aşa... Petreceam mai mult timp acolo decât la şcoală, pentru că era un univers paralel atunci, foarte necesar în care eu cred că s-au făcut la foc mic multe dintre valorile care există azi pe piaţa culturală.

Liviu Antonesei: Scopul „proprietarilor", care erau ASCR-urile, era propaganda. Numai că intenţiile nu au fost atinse, ba din contra, aş putea spune, dacă ne amintim ce am spus mai înainte despre anchetele Securităţii, din 1983, care s-au desfăşurat asupra noastră, urmare având şi schimbarea noastră de la conducerea revistelor...

Alexandru Călinescu: Aventura mea la „Dialog" a început prin martie-aprilie 1972. Atunci revista se chema „Alma-Mater". Era o criză la nivelul conducerii, nu ştiu ce se întâmplase, se certaseră între ei, nu eram la curent.

Carmen Creţu: Pentru mine cei patru ani cât am fost redactor la revista „Dialog" au fost ca o insulă de speranţă, suspendată într-un univers în care erau foarte multe ameninţări. Îmi amintesc cum era primirea în redacţie a celor noi. Era de fapt o atmosferă de club, prietenească. Pe vremea aceea cluburile erau interzise. De aceea spun că era un fel de insulă de libertate şi de speranţă într-un ocean din acesta de marasm, de riscuri, de primejdii, de urât...

Luca Piţu: Cenzura ar fi tăiat orice aluzie negativă la Basarabia, la Bucovina, la Cernăuţi, la Chişinău... Erau cuvinte care nu puteau să apară. Un student de la Filosofie sau de la Istorie marxistă, cum era atunci, se numea Ilarion Cernăuţi. I-au făcut curte ca să accepte să-i fie folosit numele în revistă...

Carmen Creţu: Silviu Hoişie era student la engleză parcă, iar acum din câte ştiu este profesor la un colegiu din S.U.A. Ţin minte că am făcut împreună un reportaj în satul Flămânzi (judeţul Botoşani). Erau reportaje literare, dar şi reportaje cu tentă sociologică, psihologică. Practic încercam să surprindem percepţiile şi reprezentările studenţilor, profesorilor, dar şi ale altor actori din societatea de atunci. Evident, studenţii se exprimau necenzurat. Atunci când prelucram datele, automat ieşeau şi analize care nu conveneau întotdeauna.

Lucian Vasiliu: Pentru noile promoţii de studenţi, de tineri care iubesc actul cultural, cenzura nu le mai spune mare lucru, nici radio „Europa liberă", nici...

Valeriu Gherghel: Sunt foarte multe lucruri imposibil de înţeles pentru tinerii de 20, 25 de ani care n-au trăit acea perioadă. Termeni precum *cenzură* sunt ceva abstract pentru ei, pe când noi, în anii '80, ne-am confruntat direct cu cenzura şi-am încercat să o păcălim.

Daniel Condurache: Era un fel de joacă vânat-vânător, să o numesc aşa, dar uneori şi cu complicitatea vânătorului. Deci, din toate episoadele de cenzurare a publicaţiei pe care eu le-am trăit, depun mărturie acum că o parte dintre ele se făceau cu complicitatea celui care făcea operaţia asta. Era un tip de solidaritate intelectuală mai largă, ca să-i

spun așa, care este foarte greu de explicat astăzi, dar care-a existat în epocă și atunci cred că trebuie spusă.

Valeriu Gherghel: Adeseori am beneficiat și de un soi de bunăvoință între ghilimele, ceva extrem de ambiguu, deci am beneficiat de o atitudine îngăduitoare a celor care răspundeau de Universitate din partea Partidului Comunist. De pildă d-na prorector Elena Puha, de atunci, sau logicianul, profesorul Petru Ioan.

Luca Pițu: Exista o colaborare bună între supervizorul universitar, să spunem, d-na Elena Puha, care era prietenă cu mama lui Liviu Antonesei sau, știu eu, doamna Maria Carpov...

Carmen Crețu: Eram foarte aproape de profesori prestigioși din țară. La toate evenimentele culturale de ținută care aveau loc, ne invitau, eram și noi mică parte din aceste evenimente și le trăiam într-un mod tineresc, mai puțin cenzurat. Exista și un soi de toleranță față de noi și față de reportajele noastre, de scrierile noastre, de poeziile pe care voi le publicați acolo.

Valeriu Gherghel: Complicitatea este nu între adversar și victimă, nu este între dușmani, complicitatea este între prieteni. Noi am fost priviți cu o anumită bunăvoință,

Din colecția „Mașini de scris" MLR Iași donație **Sorina BĂLĂNESCU**

poate interesată, de către membrii de partid de atunci care răspundeau de publicarea revistei și de, firește, omniprezenta și în același timp invizibila Securitate.

Daniel Condurache: La „Opinia studențească", în perioada în care am lucrat eu împreună cu Valeriu Gherghel, îmi amintesc că în paginile revistei apărea Părintele Stăniloaie, apărea Constantin Noica, apăreau traduceri din Canetti. Acestea nu curgeau de la sine, se întâmplau, le făcea cineva în perioada aceea. Întrebare: cu riscuri sau nu? E foarte greu să explici acum ce aventură nebună era să treci un text care în mod firesc pica la cenzura presei culturale. Atunci erau și mici momente de eroism pe care noi le savuram ca să spun așa în toată plenitudinea lor. La fel cum astăzi când avem generații care nu știu cum arată o societate fără presă liberă, e foarte greu să explici cât de complicat era să ai în subtext, cum spuneai mai înainte, ceva care să dezvăluie un adevăr pe care în mod firesc nu puteai să-l spui, cum de exemplu a fost mișcarea studențească din 1987.

Lucian Vasiliu: Noi eram grupați, cumva întâmplător, în așa-zisul *cartier latin*,

cu Valeriu Gherghel, cu Luca Piţu, cu Liviu Cangeopol, cu tine...

Liviu Antonesei: Erau mulţi grupaţi pe o circumferinţa de o sută de metri sau două sute de metri, dacă-l punem pe Valeriu care era un pic mai departe, eram grupaţi şi fizic ca să zic aşa...

Lucian Vasiliu: Mai precis... în jurul pieţei „Nicolina" şi al Întreprinderii „Nicolina", pe malul drept al Bahluiului...

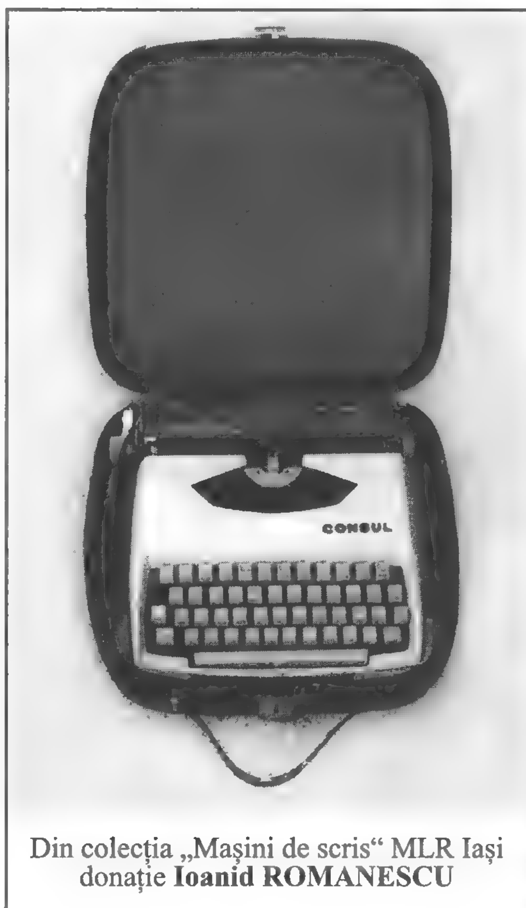
Carmen Creţu: Era o viaţa frumoasă şi aveam impresia că noi nu minţim, că noi facem ce dorim, că spunem adevărul şi puneam extraordinar de mult suflet.

Liviu Antonesei: După ancheta din 18 mai 1983, eu am fost eliberat din funcţie de către UASCR. Eram redactor-şef adjunct la „Opinia studenţească". Redactor-şef era un student. Din fericire nu au reuşit să strice revista. A venit Daniel Condurache care a preluat partea de jurnalistică propriu-zisă. Valeriu Gherghel a preluat partea culturală.

Alexandru Călinescu: Am fost redactor-şef. A fost o primă încercare de înlăturare a mea. Cei care mă sprijineau şi mă iubeau s-au ţinut tare. S-a găsit o formă de compromis, m-au făcut ceva în genul... director, coordonator până în mai 1983, când am fost înlăturat în condiţii mai complicate.

Carmen Creţu: Evident ne-a lăsat un gust amar tot ce s-a întâmplat cu profesorul Alexandru Călinescu, modul în care a fost luat dintre noi. I s-a interzis să se mai întâlnească cu noi. A fost foarte bulversant pentru toţi tinerii de acolo.

Liviu Antonesei: În '83, atunci, pe 18 mai, practic, Securitatea a anchetat aproape 30 de oameni. Ţin minte că eu am avut parte de 6 ore de percheziţie. După 6 ore au sunat un Aro şi mi-au zis că mergem sus la sediul lor... Şi le-am spus: „D-le, copilul meu rămâne acasă, soţia mea e la serviciu, cum să mă consider: *invitat*, *reţinut*, *arestat*?" Şi-au zis: *Invitat*. Bun. Am lăsat un bilet, am rugat vecinii să se ocupe de fetiţă până vine soţia mea, după care am mai stat 7 ore în anchetă... Din fericire citisem Paul Goma, *Cutremurul oamenilor*, şi ştiam: securistul bun şi securistul rău! Deci era ăla care te mângâia pe cap, care-ţi spunea că îi plac scriitorii, dispărea, venea altul, ăla era de la Bucureşti sosit, care începea să spună că te arestează, că nu ştiu ce-ţi face. Eu râdeam: pentru ce? Păi, ce-am făcut, am omorât pe mama? Pentru ce să mă arestaţi, care e problema? A

Din colecţia „Maşini de scris" MLR Iaşi
donaţie **Ioanid ROMANESCU**

Din colecția „Mașini de scris" MLR Iași donație **Eugen ANDONI**

fost neplăcut, foarte neplăcut, după care clar am constatat o întărire a supravegherii, mi se dădeau mereu semne. Inclusiv prietenii îmi spuneau: vezi că se interesează Secu de tine, chestii de genul ăsta care nu erau făcute ca să fiu eu pus în temă, ci ca să ştiu că ei sunt cu ochii pe mine, să mi se facă frică.

Daniel Condurache: Detalii am aflat mult după, le-am aflat după 1989, toată povestea anchetei voastre de la Securitate. Am simţit că ceva nu e în regulă atunci, însă e un lucru care istoric ar trebui consemnat. Venirea lui Valeriu Gherghel la „Opinia studenţească" nu a făcut de fapt decât să continue ceea ce începuse Liviu Antonesei. Sumarul pe zona culturală a revistei îl făceau împreună. Liviu Antonesei a continuat, să spunem, într-un fel de clandestinitate să lucreze la „Opinia" până în 1989 împreună cu Valeriu Gherghel, despre care se vorbeşte puţin din păcate, pentru că el e un om discret şi sfios.

Carmen Creţu: Regretul meu este că revista „Dialog" nu mai apare... „Dialogul" a fost un organism viu. Or, dacă nu a fost hrănit, ajutat, susţinut spiritual nu avea cum să trăiască. S-au încercat tot felul de resuscitări în anii '90, dar părerea mea este că s-a pierdut exact esenţa şi anume acea prietenie, acea predare şi preluare a ştafetei, acea întrepătrundere între generaţii, spiritul de interstimulare, creativitate, mica noastră conspiraţie de acolo.

Alexandru Călinescu: Sigur că ne îndreptam spre un final care de fapt era previzibil şi s-a-ncheiat cum s-a-ncheiat, cu percheziţia din mai 1983. Sorin Antohi era redactor-şef şi am fost eliminaţi amândoi. Publicasem, noi am zis că în bătaie de joc, dar ei s-au prins, un celebru portret al lui Dan Hatmanu pe pagina I, cu soţii Ceauşescu ciocnind un pahar de şampanie cu Ştefan cel Mare... Sorin a avut ideea genială, dar fatală, şi mi-a zis: „Domnule profesor, am un tablou, o reproducere trăsnet".

Valeriu Gherghel: În 1983, Securitatea a vizitat acasă pe mai mulţi dintre cei care publicau la „Opinia studenţească", mă refer la Liviu Antonesei, la Luca Piţu, la Alexandru Călinescu, grupul „Dialog"...

Alexandru Călinescu: Revista deja îşi şi câştigase prestigiul.

Lucian Vasiliu: Radio „Europa liberă", prieteni din străinătate o mediatizau cât puteau de argumentat...

Alexandru Călinescu: Da, de la un punct încolo au început s-o menţioneze,

într-adevăr, în special la emisiunile culturale de la Paris ale Monicăi Lovinescu şi ale lui Virgil Ierunca. Noi, pe diverse căi, cu mijloace specifice, ca să zic aşa, trimiteam revista şi în străinătate...

Luca Piţu: Era un fost lector francez, Jean-Paul Goujon, căsătorit cu o româncă. Lector la Facultatea de Litere, Universitatea din Sevilla. Venea odată la 2, 3, 4 ani. Îi dădeam mai multe numere! Le scotea din valiză şi le expedia din Spania, le putea expedia chiar la Monica Lovinescu sau la „Europa liberă"... Cea mai mare plăcere a noastră de atunci, sper că-ţi aminteşti Lucian, era să ne întâlnim la tine în garsonieră şi să ascultăm emisiuni interzise...

Liviu Antonesei: Mihai Ursachi, când a fost în străinătate, ne-a adus, prima dată şi penultima dată, că pe urmă a rămas în America, ne-a adus nişte adrese de la Paris care nu erau ale lui Virgil Ierunca şi ale Monicăi Lovinescu, erau ale unor cunoştinţe de-ale lor care erau un fel de căsuţe poştale. Noi le trimiteam pe numele ălora şi de la ei ajungeau la Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca, cei care ne-au făcut un mare bine şi un mare rău. Marele bine e că ne-au făcut celebri, lăudându-ne la „Europa liberă", citând din articolele noastre, rostind poemele noastre... Marele rău e că au atras şi mai tare atenţia autorităţilor. Fiecare număr din „Opinia studenţească" şi „Dialog" era lăudat într-un fel sau altul. „Opinia"... era lăudată şi la „Tinerama" lui Max Bănuş pentru că avea prima parte de, ca să zic aşa, viaţă socială studenţească, unde noi scriam articole cinstite despre cămin, cantine, viaţa studenţilor... Noi într-un fel o făceam ca să ţină cortină celeilalte părţi, culturale...

Daniel Condurache: La Paris, pentru că acolo se făceau emisiunile, presa studenţească din Iaşi şi din România în genere era citită cu foarte mare atenţie. Se citea atât textul, dar şi subtextul.

Lucian Vasiliu: Cei care încercau să-şi facă loc în paginile „Opiniei studenţeşti" sau „Dialogului" cu veleitarisme nu aveau nici o şansă! Funcţiona spiritul critic lansat de Kogălniceanu în „Dacia literară" (1840)!

Daniel Condurache: Nu mergea! Textele rezistă şi astăzi. Eu am colecţiile complete şi uneori le mai frunzăresc. De foarte multe ori le dau spre pildă celor tineri de astăzi. Textele rezistă şi astăzi. Pentru corectitudinea discuţiei trebuie spus că în acea vreme se adăsta mai mult asupra textului. Textele erau mult mai îngrijite pentru că ritmul vieţii era mult mai domol, era mult mai încet decât nebunia pe care o trăim astăzi.

Alexandru Călinescu: Mă rog, fiecare se descurca aşa cum putea. Mulţi aveam prieteni în străinătate. Prin intermediul lectorilor francezi sau ai unor prieteni care mergeau afară trimiteam revista la soţii Ierunca şi ei, ca să zic aşa, ne făceau reclamă. Era cu dublu tăiş, fiindcă, pe de o parte, îţi asigura un succes de stimă în cercurile literare neoficiale, pe de altă parte atrăgeau vigilenţa Securităţii.

Liviu Antonesei: Presa studenţească a reuşit să rămână liberă şi după aceea. Să ne gândim că în '89 lumea încă umbla să caute să citească „Opinia studenţească" sau „Dialog". După '81-'82 începuseră să fie destul de citate la „Europa liberă" pentru valoarea literară, dar adesea pentru curajul unora dintre texte care nu erau neapărat literare. În „Opinia"... erau anchete făcute la sânge. Căminele, cantinele, subiecte banale, uite că se puteau trata şi adevărat, ca să zic aşa, ca şi cum ar fi tratat Brunea Fox un subiect în interbelic.

Lucian Vasiliu: De multe ori ne revedeam, ne solidarizam jucând fotbal sau înotând în lacul Ciric...

Valeriu Gherghel: Ne întâlneam în cămăruţa ta, Lucian, din aşa-numita metaforic *corabia nebunilor*, un bloc care aparţinea Universităţii „Alexandru Ioan Cuza". Ne întâlneam în cămăruţa lui Lucian Vasiliu şi ascultam radio „Europa liberă"... Era înainte

topul muzicii rock după care urmau emisiunile culturale, în care adeseori numele noastre erau pomenite de cei doi mari comentatori din exil ai literaturii române, mă refer la Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca.

Lucian Vasiliu: Ca mai târziu să-i ascultăm chiar pe Emil Hurezeanu şi Matei Vişniec, care trecuseră dincolo de zidul Berlinului şi se exprimau şi în numele nostru, al celor rămaşi. Alteori ne întâlneam la Tereza şi Dan Petrescu, uneori la Liviu Antonesei.

Valeriu Gherghel: În '89 doi dintre cei care publicaseră la „Dialog" şi „Opinia Studenţească" au dat chiar interviuri în direct la „Europa liberă". Era în decembrie, 20 decembrie, poate puţin mai devreme... Interviuri la „Europa liberă" au dat Dan Petrescu şi Luca Piţu.

Daniel Condurache: Bună parte dintre prietenii de atunci, dintre cei cu care am fost apropiat, nu au fost cei de la şcoală, ci cei din jurul publicaţiilor studenţeşti. Asta e un fenomen foarte greu de explicat astăzi. Publicaţiile studenţeşti erau puncte de coagulare a oamenilor cu afinităţi elective şi nu numai. E un fenomen care cred că trebuie reconstituit. El a născut grupuri, unele literare, alte publicistice. Foarte mulţi dintre cei care au lucrat în presa liberă de după '89 au provenit din presa studenţească, din mediile studenţeşti, oameni care de altfel aveau cu totul alte profesii.

Liviu Antonesei: Să ne gândim că la începutul anilor '90, revistele şi ziarele din Bucureşti se alimentau cu oameni din şcoala de presă de la Iaşi. Ieşeni, foşti ieşeni lucrau la posturile de radio care-şi deschiseseră redacţii în '90, în Bucureşti: „Europa liberă", „BBC", „Vocea Americii"...

Luca Piţu: Cât a răspuns Liviu Antonesei de „Opinia", unele numere se pregăteau chiar la el acasă. Ne întâlneam seara la un ceai de busuioc şi se discutau contribuţiile, numerele tematice...

Lucian Vasiliu: Bineînţeles că mai şi citeam la el, jucam şi o canastă!... Acolo l-am cunoscut pe Mircea Cărtărescu, de pildă, într-o seară cu Mihai Ursachi, cu Emil Brumaru, o adunare mare scriitoricească... Liviu era generos, cu doamna lui de atunci, Irina... Micul apartament, în care ne primeau între cărţi, era loc de relaxare, era spaţiu de normalitate. În fond, cam asta ne doream şi noi! **Normalitate!**

Valeriu Gherghel: Serile revistei „Dialog" s-au desfăşurat în cursul anului 1983. Erau întruniri în Studbarul de la Casa studenţilor de astăzi. Întâlniri la care gluma, ironia la adresa regimului, nonconformismul erau la ele acasă...

Liviu Antonesei: Bun, serile „Dialog" erau absolut excepţionale, de plidă când a prezentat Dan Petrescu „Revista Presei" şi a comentat, să zicem, un articol al lui Florea Ceauşescu, fratele lui Ceauşescu, care lucra la ziarul „Scânteia". A comentat plin de umor.

Lucian Vasiliu: Sau George Pruteanu cu filmuleţul lui despre bazar, talcioc, piaţa de vechituri...

Liviu Antonesei: Vai! Pruteanu a avut câteva filme extraordinare, între care cel cu talciocul, aproape că-l ţin minte cadru cu cadru şi au trecut vreo treizeci de ani, cred că, de atunci! Fantastic, nu ştiu dacă o mai fi pe undeva, ar trebui să fie la Cine Club, Dumnezeu ştie, dacă nu s-o fi pierdut. Şi a mai fost un episod la Serile „Dialog" tot cu filme, când au venit cei cu cineclubul din Arad... Gheorghe Săsărman şi cu colegii lui au fost absolut senzaţionali, cu nişte filme, unele practic de analiză socială extrem de profundă, altele de experiment artistic, dar extrem de reuşit! Cred că ţin minte toate serile „Dialog", inclusiv când Pruteanu pe lângă cineast s-a dovedit un foarte bun parodist, când a citit o parodie, a făcut o parodie după unul din cânturile din „Divina Comedie" cu noi, ăştia din lumea ieşeană. Când am auzit-o prima dată am râs atât de mult că am făcut febră musculară la abdomen, dacă poţi să-ţi imaginezi...

Luca Pițu: Dacă-ți amintești, Lucian, la una din serile „Dialog", Valeriu Gherghel a vrut să ne „bruieze" pentru că nu erau organizate de „Opinia studențească"... Serile „Dialog" erau organizate de Sorin Antohi și de echipa lui, ceea ce însemna „Dialog", nu „Opinia studențească". El făcea naveta, deja avea un post de instructor și atunci ne-a făcut surpriza aducând o orchestră de muzică populară să ne cânte la alămuri și la țambaluri. Întâi am fost uimiți, panicați că nu puteam discuta, conversa... Era un mic podium acolo și am început să îi tragem o sârbă cu tine, cu Constantin Parascan... Am ilustrat cu dansuri, eu neștiind dansurile populare, dar le-am mimat ludic și atunci am arătat că am făcut scor 1-1 cu Valeriu!

Liviu Antonesei: Și cred că ai mai trecut cu vederea alte întâlniri ale nostre care aveau loc la noi, în cartierul latin, ba la tine Lucian, ba la Luca! Acestea erau cele trei locuri unde ne vedeam mai des. Ne mai vedeam, mai rar, la Liviu Cangeopol (el avea televizor color) să vedem partidele nu știu cărui campionat de fotbal. Cred că atunci am văzut pentru prima dată un meci color, aproape că nu puteam să urmăresc, eram șocat de diversitatea de culori în mișcare!

Luca Pițu: Îți amintești de cercul amicilor de la Ioana și Dorian Obreja?

Lucian Vasiliu: Cu Al. Călinescu, Ioan Holban, Mihai Dinu Gheorghiu, Mircea Doru Lesovici, Ghighi Chipail...

Luca Pițu: Am mers o dată cu tine să văd despre ce este vorba. Unii veneau să joace fotbal. Mircea Doru Lesovici voia să citească o recenzie la nu știu ce carte...

Lucian Vasiliu: Ioan Holban cânta la acordeon o „studențească"...

Luca Pițu: „Rapagalița". Evident că și acest grup de la Ioana și Dorian Obreja a fost lucrat informativ...

Carmen Crețu: Ceea ce m-a frapat nu a fost neapărat duritatea modului în care am fost interpelată, ci faptul că personajul respectiv a venit cu citate din mine și care într-adevăr erau vorbele mele, exact cuvintele pe care eu le adresasem studenților, deci nu era un basm faptul că printre studenți erau informatori.

Liviu Antonesei: Existau turnătorii din redacție, mie îmi pare rău că trebuie să spun asta!

Carmen Crețu: Avea notițe, foi întregi, în care erau exact cuvintele mele. Am știut și seminariile și orele din seminar unde am rostit aceste cuvinte.

Lucian Vasiliu: Dincolo de presiuni, de tensiuni, de crispări, noi ne doream o viață liberă, curată, colocvială...

Liviu Antonesei: ...Și la 2 Mai, la Vama Veche, dar și la București! Când mergeam la București la Uniunea Scriitorilor, ne reuneam la restaurant! Și câte blestemății vorbeam noi acolo și câte schimburi de experiență făceam între noi, multe înregistrate, după cum aveam să ne dăm seama mai târziu. Dar e mai bine că nu știam că eram mai liberi decât ne-am fi permis știind că e o cenzură undeva deasupra...

Luca Pițu: Era un pârâiaș care se vărsa în mare și separa nudiștii de chiloțiști! Acolo a avut loc incidentul cu Virgil Mazilescu, care neștiind distincția s-a dus dechiloțat în zonă. S-au adunat mai mulți în jurul lui. Niște femei au protestat. Ardelenii fiind cuminți și-au dat seama că e poetul boem prin excelență! El a început să-i numere: un prost, doi proști, trei proști ș.a.m.d. Până la urmă cred că a mers cineva dintre noi și l-a adus la o groapă de nisip, pe plajă, unde erai tu, Lucian și Magdalena Ghica, Helmuth Britz și Mariana Marin...

Valeriu Gherghel: Da, a fost solidaritate absolut corectă între cei care publicau în revistele studențești, a existat o anumită prietenie. S-a vorbit de grupul de la Iași, de eseiști, de poeți, de prozatori... Între noi exista o afinitate deosebită pe care probabil și

vremurile imposibil de descris de atunci au făcut-o să fie mai însemnată.

Luca Piţu: Prin grupul de la Iaşi înţelegem tinerii scriitori sau tinerii intelectuali din jurul revistelor studenţeşti. Dar şi grupul bridge-iştilor de la Iaşi. Am pe tema asta o povestire, o autoficţională sau ficţională *Marta semnificanta, vagaboanda din Piatra*; o „paraşută" din Piatra-Neamţ care era şi studentă la Litere, e o poveste mai complicată.

Liviu Antonesei: Atunci, la căderea zidului, s-a văzut foarte clar cât de bună şi de puternică era presa studenţească. De unde înainte apăreau 12 numere pe an, de fapt în ultima perioadă numai 8 numere pe an (că pe vacanţe nu mai apăreau) s-a ajuns ca imediat după 22 decembrie „Opinia studenţească" să scoată un număr la 2 zile. Se vindea pe tarabe, se vindea direct în stradă, se vindea pe treptele redacţiei, se adunau banii în nişte ligheane până să fie duşi la bancă. Eu cred că ajunsese la tiraj de zeci de mii în condiţiile în care fosta publicaţie cotidiană (unica în judeţ) „Flacăra Iaşului" nu-şi revenise. Revistele culturale sigur că-şi reveniseră, dar nu puteau avea acelaşi impact pentru că oricum nu-şi schimbaseră la fel de mult domeniul, poate mai puţin faza cu „Convorbirile literare" cât au apărut săptămânal. Adevărul e că atunci când am trecut de la săptămânal la o dată la două săptămâni, atunci am simţit oboseala. Până atunci n-o simţeam, parcă eram băgaţi în priză.

Lucian Vasiliu: Remarca un bun prieten că imediat după decembrie '89 ieşenii (şi nu numai) tăbărau nu neapărat pe presa nouă, centrală, ci se repezeau tot la „Opinia studenţească".

Daniel Condurache: E un fenomen foarte interesant pentru că de fapt „Opinia studenţească" avea o istorie a locului pe care oamenii o ştiau şi eu atunci am văzut pentru prima dată ce înseamnă un vid de putere. Sper să nu mai trăiesc a doua oară în viaţa mea lucrul acesta, când totul dispare, toate ierarhiile... Fenomenul a avut loc cel puţin câteva zile şi atunci exista o singură certitudine din viaţa anterioară ca să zic aşa, care însemna „Opinia studenţească". Colegii de facultate veneau să mă întrebe ce se-ntâmplă, ce se va-ntâmpla, deci deveneai deodată un pol de autoritate în lucrurile alea fluide care cădeau unele după altele. Cotidianele care au apărut în Iaşi, calitatea lor, care a fost absolut specială un foarte larg interval de timp, se datorează în fapt rădăcinilor din presa studenţească. Toţi cei de la „Opinia studenţească", cel puţin, care au făcut mai apoi carieră în publicistică au făcut-o la nivel maxim. Aş reaminti că de la „Opinia"... au plecat între alţii Alina Mungiu (ulterior şi Pippidi) şi Cristi Mungiu, la Bucureşti, la şcoala de film.

Carmen Creţu: La 23-24 de ani ai impresia că poţi orice, mai ales dacă vrei şi dacă există şi o serie de premize. Ai o forţă fantastică, ai impresia că poţi muta munţii din loc şi exact aceşti ani care au urmat şi care au fost anii '80 au însemnat tăierea aripilor! Dacă urăsc în mod maximal acel regim, în mod subiectiv, îl urăsc pentru că mi-a distrus cei mai frumoşi ani din viaţă.

Lucian Vasiliu: Am pornit, Valeriu, de la ideea că ai intrat în paginile presei studenţeşti în ipostaza de corector... Acum eşti universitar, eseist cunoscut. Ce-ai face, dacă te-ai întoarce la momentul acela când Mihai Leoveanu te-a invitat în atelierul de potcovit inorogi de la Casa studenţilor?

Valeriu Gherghel: Nu ştiu dacă aş mai avea acelaşi parcurs profesional. În condiţiile de astăzi aş fi rămas în învăţământ şi nu aş fi mers să lucrez la Casa studenţilor, dar din biografia mea nu am dorit niciodată să trec sub tăcere faptul că atât amar de vreme, 15 ani, eu am publicat şi am şi contribuit în chip direct la publicarea celor două reviste studenţeşti din Iaşi.

Liviu Antonesei: Mi-a plăcut perioada aceea din viaţa mea! Practic am învăţat şi meseria de jurnalist, că doar nu am făcut Jurnalistica, am învăţat-o la locul de muncă.

Într-un fel pot spune că am făcut două facultăţi în paralel, ba a doua, jurnalistica, a fost mai lungă, chiar decât cea de Psihologie-Sociologie, care după patru ani s-a terminat. Pentru că eu am revenit la revistă în '81, nu mai eram student, eram la cercetare şi am stat până în '83, când m-au eliberat din funcţie. Aş face inclusiv nebuniile pe care le-am făcut atunci, adică nu m-ar deranja să trec din nou prin anchetă din cauza asta, nu e o problemă, în fond viaţa trebuie să fie bogată, mai ales dacă eşti scriitor. Toate experienţele până la urmă produc ceva.

Luca Piţu: Nu cred că aş schimba. Sigur, aluzia cea mai îndrăzneaţă cred că a fost asta: în loc să spun Marx, am spus „un epigon bărbos al lui Hegel" şi cred că s-a prins colegul meu Constantin Parfin, dar n-au fost ecouri, n-am fost tras de urechi, ceea ce înseamnă că a rămas între noi.

Daniel Condurache: Foarte multe dintre textele de atunci trec proba timpului. Sunt interesante şi astăzi, şi, mai mult, reconstituie în fapt peisajul de atunci, ceea ce mi se pare remarcabil pentru o meserie în care ne-am învăţat să spunem că totu-i perisabil, că orice material publicistic durează o zi... N-aş schimba nimic. Şi n-aş schimba pentru că eu cred că ceea ce s-a-ntâmplat atunci a fost, a avut determinare socială ca să zic aşa, măcar a microgrupurilor despre care vorbim pentru că era o presă elitistă, era făcută de oameni subţiri, de oameni care citeau, oameni care reflectau asupra a ceea ce-i înconjoară.

Liviu Antonesei: Nu ştiu ceilalţi, dar eu m-am radicalizat politic pentru că mă tot băteau la cap, se luau de mine degeaba. Că până la urmă ce făceam, doar nu protestam cu bombe! Nu vreau eu să mă supravalorizez, Doamne-păzeşte! N-am fost decât un om care-a vrut să se simtă liber şi care n-a vrut să moară de ruşine.

Documentar realizat de **Corneliu GRIGORIU** şi **Mihai APOSTU**, studenţi ai Universităţii de Arte „George Enescu", Iaşi.

Transcriere de **Cătălin-Mihai ŞTEFAN** (MLR Iaşi)

Din colecţia „Maşini de scris" MLR Iaşi
donaţie **Olţiţa** şi **Florin CÎNTIC**

BIBLIOFIL

KOGĂLNICEANU, ZUB: ISTORICI

Florin CÎNTIC

La 1 septembrie 1973, în Sala Senatului Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, un istoric își susținea impresionanta sa teză de doctorat, de 1400 de pagini dactilografiate, sub coordonarea profesorului Dumitru Berlescu și avându-i referenți pe Dan Berindei, Leonid Boicu și Dan Simionescu. Avea 39 de ani, fusese student strălucit și făcuse aproape șase ani și două luni de pușcărie politică pentru că îl omagiase pe Ștefan cel Mare la Putna, eveniment ce-i retezase, în 6 martie 1958, destinul strălucit de cărturar care i se prefigura. Până să-și susțină teza de doctorat, devenită imediat reper de acribie și profesionalism istoric, intrase deja în legenda locului prin faptul că luminița de la geamul modestei sale cămăruțe de bibliograf al Bibliotecii Centrale Universitare din Iași – singurul post cu activitate intelectuală care-i fusese aprobat la ieșirea din recluziune – nu se stingea niciodată. **Alexandru Zub** nu a confirmat niciodată veridicitatea acestei legende și nici nu era nevoie pentru că exemplara sa muncă din acei ani s-a proiectat în bio-bibliografiile de referință ale istoricilor Kogălniceanu, Xenopol și Pârvan care, evident, înmagazinau ani de muncă neobosită devenind rapid repere istoriografice rămase și astăzi de neegalat.

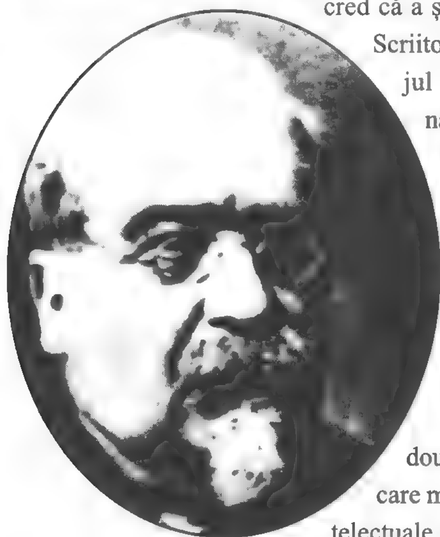
Odată cu susținerea tezei de doctorat cursul vieții sale avea să se schimbe întrucâtva. Grație sprijinului profesorului Berlescu, magistrul său, a fost reprimit la Institutul de Istorie, inițial pe o poziție inferioară celei pe care o avusese înainte de arestare și, cu ajutorul influentului editor Mircea Radu Iacoban, directorul Editurii Junimea, teza sa apărea în mai puțin de un an într-o ediție de lux, masivă și într-un tiraj de 1370 de exemplare legate. La scurt timp, profesorul Paul Miron de la Universitatea din Freiburg reușea să-l scoată din țară, pentru prima oară în viață, la un spectaculos simpozion internațional dedicat lui Dimitrie Cantemir unde va avea posibilitetea de a intra în contact cu istoricii vest-germani care apoi i-au înlesnit obținerea mult râvnitei Burse Humboldt, câțiva ani mai târziu. Cu toate acestea, cariera universitară avea să-i fie blocată până în 1990, din cauza faptului că nu a acceptat intrarea în Partidul Comunist și pentru că relația sa cu poliția politică a rămas

distantă, refuzând orice formă de colaborare sau de înregimentare.

Alexandru Zub, căci el este protagonistul întâmplărilor amintite mai înainte, şi-a construit, în cinci decenii de activitate, o impresionantă carieră de istoric prin punerea în valoare a moştenirii istoriografice a câtorva corifei ai istoriei naţionale şi prin articularea unui drum propriu în istoriografie şi în istoria culturii româneşti şi universale astfel încât proiectul Editurii Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi de a-i dedica o serie de autor este mai mult decât inspirat. Iar seria sa de autor se deschide, cum e şi firesc, cu memorabilul volum despre Kogălniceanu ca istoric, cu care a început aventura sa editorială şi academică în urmă cu patru decenii, la zece ani de la ieşirea din puşcăriile comuniste.

Această reeditare, un volum masiv, *in octavo*, de aproape o mie de pagini impune, de la bun început, câteva consideraţii. În primul rând, faptul că autorul nu a avut de şters nicio pagină compromiţătoare, nicio concesie făcută regimului, niciun oportunism este, în sine, remarcabil. Desigur că istoriografia problemei s-a mai îmbogăţit de atunci încoace şi autorul asumă onest această realitate, însă volumul uriaş de informaţie istorică prelucrată în acei ani, aproape fără rest, face ca sursele importante privitoare la originile intelectuale ale activităţii de istoric a celui care avea să devină un uriaş om politic, să fie, practic, epuizate de cercetarea aproape exhaustivă a lui Alexandru Zub. O ediţie publicată *ne varietur* reprezintă, la patru decenii de la ediţia primă, desigur, nu numai o provocare, ci şi o probă de acribie şi profesionalism care înfruntă rigorile timpului. Scoţând la iveală din arhive şi din biblioteci documentele, manuscrisele, articolele şi cărţile lui Kogălniceanu cu privire la istorie şi istoriografie, construind această amplă şi detaliată monografie de autor care fundamentează începuturile activităţii profesioniste de istoric făcute de Mihail Kogălniceanu, Alexandru Zub face o muncă de pionerat, în ciuda existenţei mărturiilor şi literaturii secundare anterioare. El produce o sinteză făcută cu rigoare şi elan enciclopedic care a funcţionat ca model în breaslă şi care rămâne, iată, şi astăzi un reper de neocolit.

Nu e locul să facem aici o analiză detaliată, aşa cum ar fi de dorit, a acestei lucrări monumentale în care, cu vorbele lui Iorga, se încearcă o readucere în atenţia publică a acelui "Mihail al luminii" care a fost eclipsat, fatalmente, în memoria colectivă de către politician, de "Mihail al sabiei". Ce trebuie însă precizat, dincolo de amploarea şi rigoarea cercetării, este limpezimea stilului şi forţa expresivă a construcţiei literare a acestei analize. Vorbind de etapele de formare, de sursele intelectuale, de lecturi, de experienţe culturale europene sau de viziunea educativă ori de operele istorice propriu-zise ale lui Kogălniceanu, Alexandru Zub găseşte un ton măsurat şi o forţă de comunicare literară neobişnuite pentru istoriografia timpului. Într-un volum de convorbiri cu Sorin Antohi, mărturisea că a fost în anii studenţiei nehotărât între Litere şi Istorie (putea să aleagă orice specialitate pentru că avea Diplomă de Merit şi, paradoxal, a fost iniţial înscris de un profesor al său la Chimie!) ceea ce poate explică faptul că toată proza sa istorică este infuzată cu o forţă de expresie care vine din aptitudinile sale literare evidente (dacă nu mă înşel,

cred că a şi fost printre primii istorici primiţi în Uniunea Scriitorilor). Acestor calităţi li se mai adaugă şi mixajul neobişnuit de rigoare germanică cu empatia naţională (graţie rădacinilor sale familiale: tata – bucovinean, mama – maramureşeancă) elemente care l-au ajutat să se plieze perfect pe subiectul monografiei, el însuşi riguros şi sârguincios, cu formaţie germană, plasat în siajul istoriei formative şi cu valenţe de pedagogie naţională a lui Ranke, generând o naraţiune istorică limpede şi expresivă.

În ce mă priveşte, aş aminti, în fugă, doar două chestiuni abordate în această analiză elaborată, care mi se par esenţiale pentru un discurs al istoriei intelectuale aşa cum a fost el prefigurat de autor la începutul anilor 70: analiza orizontului lecturilor formative din biblioteca personală şi tema pedagogică de a "arăta europenilor cine sunt moldo-valahii". Sunt două chei de citire a parcursului istoric extrem de surprinzătoare pentru metodologia istorică a timpului, perfect adecvate însă pentru înţelegerea personajului istoric analizat. Refacerea parcursului formativ intelectual prin analiza cărţilor fondatoare din care s-a nutrit Kogălniceanu va deschide o linie de analiză istorică extrem de interesantă şi de bogată în revelaţii pentru toţi cei care i-au urmat lui Alexandru Zub în siajul istoriei culturii. Apoi descifrarea acestei tensiuni identitare româneşti în contextul european, temă recurentă în istoriografia românească din ultimul secol şi jumătate, niciodată epuizată, relevă că plasarea metodologică şi formativă a lui Kogălniceanu nu a fost doar justă şi necesară, ci a şi identificat rădăcinile nesiguranţei noastre identitare. Sunt, în sine, teme la fel de vii şi astăzi, iar reeditarea volumului lui Alexandru Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, volum care mai putea fi găsit doar la biblioteci specializate, nu este doar un gest de reverenţă, în prelungirea celui de acum patru ani, când universitatea ieşeană îi sărbătorea un Jubileu şi jumătate, ci şi o recunoaştere a eternei tinereţi a ideii şi a curiozităţii istorice, tinereţe pe care Alexandru Zub o ilustrează zilnic, sfidând detaliile neinteresante ale cărţii de identitate. Pentru că, aşa cum am încercat să evocăm fugar şi aici, cărţile sale de identitate sunt altele. Care trec sprinţar, iată, proba timpului.

ELEGIILE LOCOMOTIVEI STEPHENSON (ARCADIE SUCEVEANU)

Ioan HOLBAN

„Eram o ceată de inşi transparenţi,/ un fel de visători de profesie,/ avangardişti miopi/ cotrobăind prin garderoba literaturii,/ scribi jerpeliţi lucrând/ la Cartea Nimicului"; acestea sunt profilul şi povestea poetului optzecist, oriunde va fi trăit el în „patria limbii române", cum, retoric, spunea Nichita Stănescu: în 1982, pe când se (re)încadra între visătorii de profesie, **Arcadie Suceveanu** lucra la *Cartea Nimicului*, alături de Aurel Pantea care se pregătea să exploreze lucrul perfect, sfera impenetrabilă a **negrului pe negru** şi care avea viziunea venirii Nimicitorului în vremea putrezirii codurilor limbajului poetic, dar şi prin preajma lui Ioan Moldovan, cel „de gât cu mainimicul", adolescent „plin de cuvinte" care vine de pe Vechiul Tărâm ca să dărâme „pe-aici ce e de dărâmat", în sfârşit, cu Mircea Cărtărescu degustând Nimicul din Halucinaria sa: temele şi motivele literare circulă, cum se vede, în interiorul unei paradigme de sensibilitate care defineşte însăşi generaţia scribilor jerpeliţi şi avangardiştilor miopi. Până la *Cartea Nimicului*, Arcadie Suceveanu a trecut, asemeni tovarăşilor săi, peste diverse praguri şi prin diferite filtre de percepere a lumii şi sinelui: până la Nimic e o **cale** al cărei traseu e limpede trasat de lirica sa, în succesiunea volumelor şi vârstelor poetice. Primele cărţi – **Mă cheamă cuvintele** (1979), **Ţărmul de echilibru** (1982), **Mesaje la sfârşit de mileniu** (1987), **Corabia de la mansardă (7 jurnale de bord, 1983-1987)** – sunt ale unui elegiac în răspăr cu veacul, denunţându-i bolile, îndemnând la vigilenţă în faţa lui **homo informaticus**, păzind dulapurile copilăriei şi fondul de aur al sentimentelor din biblioteci: „Ninsoare obosită, uzată, iarbă aproape plictisită,/ sentimente galvanizate, superproducţie,/ viermi de mătase recalificaţi, producând/ nylon verde. Dar nu, nu vă întristaţi:/ băncile elveţiene au şi început să primească/ depuneri nelimitate de mireasmă de pin şi/ freamăt de pădure/ În burta calului au fost găsite trenuri,/ foarte multe trenuri, kilometri întregi/ de şine şi roţi, roţi, roţi/ 1987 – să fie oare adevărat?!/ Fiţi vigilenţi, în veacul nostru bântuie/ molii atomice, aerisiţi cât mai des/ dulapurile în care vă stă închisă copilăria,/ bibliotecile în care păstraţi fondul de aur/ al sentimentelor/ Doamne, ce absurditate: luptător/ al stării pe loc!/ Închisă în carapacea marilor oraşe, copilăria mea –/ fragilă şi sfidătoare – miroase-a răchiţi/ şi-a cânepă topită. Habar nu are de/ **homo informaticus**/ Noaptea cimitirelor celor săraci mai visează/ reforme/ Şi dintr-odată mă simt aproape fericit/ că se mai aud greierii şi trandafirul/ mai are miros" („Jurnal de bord – I").

În locomotiva ceţoasă a veacului şi în clinchetul monedelor care acoperă definitiv Simfonia a 9-a de Beethoven, poetul **încă** mai cioplește sentimente „în forma lor naturală", ironizând „prezentul industrial", fără ca lirica să capete deocamdată previzibilele

accente expresioniste: în **Ţărmul de echilibru, Mesaje la sfârşit de mileniu** şi chiar în **Corabia de la mansardă**, Arcadie Suceveanu rămâne un elegiac atârnat de marginile veacului duşmănos. Figurile tutelare ale acestor prime cărţi sunt **omul din scripeţi, arcuri şi roţi** şi **poetul** care visează încă la clipa când în toate şcolile lumii va fi introdus „cântecul greierului" drept obiect obligatoriu de studiu: nu sunt încă ţipătul şi protestul deschis ale poetului expresionist, ci amărăciunea şi şoapta rănită ale poetului (neo)romantic, faţă cu lumea computerului: „Un computer mai sârguincios ajunge până la/ corul antic, intră cu el în polemică:/ unui vers safic îi dă o replică/ de trei-patru logaritmi,/ contra unui imn de Pindar/ invocă teoria cuantelor/ Trec zilele – tautologii violete/ Legitimaţie de poet? Ca şi cum ai zice:/ adeverinţă de dragoste, paşaport de rouă,/ certificat de copilărie/ Rana, ca un contor electric/ Te-aştept. În seara asta o lună magnetică/ atrage turlele oraşului, o muzică galbenă/ se naşte pe portative. La doar lumina/ ferestrelor scriu elegia locomotivei/ uzate. Sunt trist şi te chem. Vino,/ mai e ceva septembrie în copaci,/ mai e ceva rouă-n sertare/ Era brutal şi vulgar, lipsit/ de scrupule: ca o armată mărşăluind/ pe gâturi de viori, ca o firmă ce-ar/ vinde surâsul Giocondei/ ca pe o materie primă/ O civilizaţie purtând blazonul **Neanderthal**:/ plante carnivore, oraşe-savane,/ academii-peşteră/ Dar veniţi să vă arăt: pe zidurile/ morţii trandafirii căţărători/ ai sângelui" („Jurnal de bord – IV").

Cu volumul din 1990, **Arhivele Golgotei** şi, apoi, din ce în ce mai acut în următoarele – **Eterna Danemarcă** (1995), **Înfruntarea lui Heraclit** (1998), **Mărul îndrăgostit de vierme** (1999), **Cavalerul Înzadar** (2001), **Zaruri pictate** (2003), **Corabia de la mansardă** (2004), **Arca dies** (2008), **101 poeme** (2009), **Cafeneaua Nevermore** (2011), **Fiinţe, umbre, epifanii** (2011), **Profesionist al himerei** (2011) –, viziunea poetului se radicalizează, poemele croindu-se într-un evident tipar expresionist: lumea e o Danemarcă putrezindă, prăbuşită în votcă şi tutun, unde adevărul rugineşte şi oul se cloceşte în privighetori, luceferii se sting în „mâlul cu duhori", lebedele sunt înjunghiate şi viermii din baltă „au veleităţi" de raze ale unui soare ce pluteşte în canale cu mâzgă, drojdii şi otravă: lumea roboţilor cu sufletul de plumb, a omului făcut din scripeţi, arcuri şi roţi e, acum, o lume a inchizitorilor morilor de vânt: „Din şira lor şi-acum mai ies reptile,/ Târâşul e chiar starea lor de zbor –/ Un zbor ciudat, de vultur târâtor,/ De melc ţestos, cu aripi inutile./ Lor le mai sună Ţarigradu-n oase,/ Când se apleacă-a temenea; ei sunt/ Inchizitorii morilor de vânt/ Cu sânge pervertit şi limbi vâscoase./ Ei se aţin la drumul dinspre arte,/ Vânează stele şi le tund chilug,/ Şi vorba lor duhneşte a coşciug.../ Bine-ai venit! – îmi strigă de departe,/ Când vin la ei din beznă şi din moarte, –/ Fă-te comod... Poftim... Ia loc pe rug" („Inchizitorii morilor de vânt"). În eterna Danemarcă se aud pisicile Apocalipsei şi se distilează farmecul funciar al buldozerului, poemul însuşi se configurează într-un atelier mecanic, cu maşini de fabricat absurd şi haos: lumea lui Arcadie Suceveanu e în descompunere, reformulată pentru a intra, bucăţi, în maşinile din atelierul mecanic.

Expresionismul lui Arcadie Suceveanu nu este unul vizionar, poetul nu proiectează nimic şi, în consecinţă, lipsesc tensiunea extatică, accentele halucinatorii, transcenderea fantast tragică a realităţii; el chiar **vede** Danemarca din jur, în fluxul unei conştiinţe apocaliptice care denunţă criza spirituală într-o lume dezumanizată, surpată de civilizaţia roboţilor, scripeţilor, şuruburilor, arcurilor, roţilor; aici întrebările Sfinxului s-au uitat, miturile sunt „dulci pastile" pentru cei ce suferă de insomnie şi plictiseală, Oedip poate fi văzut prin curtea azilului de bătrâni, caii troieni au sfârşit între „zoioase hamuri domestice",

poemul crește în sarcasm și ironie demolatoare, iar râsul țipat care se aude din spatele versului e unul bergsonian – **du mécanique plaqué sur du vivant**: poetul e la manetele unei vechi locomotive Stephenson, metaforă a lumii care se năruie: „La capăt de linie/ în spatele depozitului de cherestea/ am văzut-o pufăind, tușind spasmodic/ cu burta umflată de aburi/ Semăna cu o reptilă arhaică/ părea o omidă neagră lunecând unduios pe limba/ industriei/ /Ce-i acum viața ta/ dacă nu chiar această locomotivă cu aburi/ înaintând spre muzeul sentimentelor demodate/ cu roțile roșii strălucind pe șesurile literaturii/ prin gările celei mai glorioase provincii?)/ Era frumoasă și tristă, în faruri/ i se vedea lumina ochilor mei/ în motoare cutreiera sângele meu fantastic/ ușor obosit/ Ducea 14 vagoane («bielă-manivelă» – tren-sonet)/ în care se vedea tinerețea mea/ adunată-n baloturi ușoare/ «Îi curg din cur ouă de dinozaur – s-o scoatem dracului/ pe linie moartă»/ Lângă turnul de apă/ printre butoaie cu var și rulouri de smoală/ îngeri mecanici o ciocăneau tacticos/ era frumoasă și tristă/ avea carcasa vopsită-n culoarea disperării/ în inima ei lucra sângele meu/ la patru pistoane, în faruri/ i se vedea lumina ochilor mei/ Locomotiva Stephenson – viața mea/ alergând pe drumul cărbunelui și petrolului/ înaintând spre muzeul lucrurilor demodate/ pe linii tot mai roșii, pe linii tot mai subțiri/ pe lamele lor de cuțit" („Locomotiva Stephenson").

Acest admirabil poem din **Eterna Danemarcă** anticipă tonul foarte polemic din **Mărul îndrăgostit de vierme**: apariția fantomaticei locomotive Stephenson marchează, în fond, ceea ce aș numi ciocnirea paradigmelor literare: romantism „desuet" **versus** antilirism („Pentru a supraviețui ca poet/ la sfârșitul secolului XX/ trebuie să fii profund antiliric/ ori să faci ceva trăsnit de tot/ de exemplu, să-ți cumperi o ghilotină/ Numai așa, capul îți va sări/ tot mai spectaculos în poeme/ sângele scurs se va închega într-un text/ roșu postmodernist", scrie Arcadie Suceveanu în **Manualul bătrânului neofit**), fixând vremea când „groparii literaturii" bat în cuie transcendența, răstignesc parabolele, îngroapă utopia: „În Joia Mare biserica din Suceveni/ miroase-a deșertăciune/ învinsă/ Copiii adună prin curți vrafuri de nori/ așteptând cântarea cocoșului din parabolă/ Ah, iertați-mă, voi, douămiiști și voi,/ dezinhibate spirite postmoderniste,/ dar nu-mi pot înfrânge rușinoasa vetustețe idilică/ comunicându-vă, aici și acum, că în lunca Siretului/ vântul miop al Buneivestiri alăptează/ mâțișorii în sălcii,/ că diminețile pe-aici poate fi văzut Dumnezeu/ în redingota lui Vasile Alecsandri/ ambasade în trunchiuri/ dictând structura pânzei de păianjen ori/ drumul cârtiței pe sub pământ.../ Tot omul e bun și blând și arhaic/ părând să poarte taina răspunsului/ pe buze/ După-amiaza ți-o pierzi prin lutării/ alegi vopsele pentru iconari/ ori stai de vorbă cu paracliserul ce-adună/ liliecii morți din clopotniță/ Cu pâinea psalmilor sub căpătâi,/ seara adormi fericit, convins că viața ta/ e cercul mic/ înscris/ în Cercul cel mare" („După-amiază arhaică"). Mansarda unde își cultivă Arcadie Suceveanu poezia „cu ochi albaștri", ca ai lui Grigore Vieru este o altă corabie a unui alt Noe, eșuată pe propriul Ararat, unde lirismul „cu venele tăiate" nu poate fi resuscitat decât de „viețuitoarele" romantice și simboliste de pe punte: Novalis, Poe, Rimbaud, Baudelaire, Byron sunt cei salvați pe arca sa: „Recunosc, sunt vetust, sunt anacronic, romantic/ adesea mă înham la corul antic/ necuviincios pentru vremea noastră/ postmodernistă/ îmi strivesc lacrima în batistă/ mă-mbăt cu-amurg și beau anume/ din cești de-argint/ sfârșit de lume/ mai scriu sonete neolitice, ca Will,/ retardat în rimă și stil/ vorbesc despre dragoste și ideal/ nu mă pot sincroniza decât/ cu iarba pe deal/ iar uneori împrumut de la Novalis/

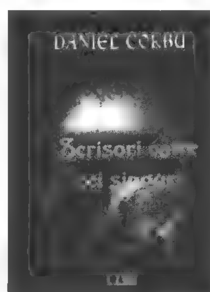
monstruoasa floare albastră/ şi vă bat cu ea, dinadins,/ în fereastră" (**Arca dies**): **omul** din poezia lui Arcadie Suceveanu, asemeni celui din poetica romanticilor şi simboliştilor este **omul de dinaintea cuvintelor**, cel care, ziua, învaţă cântecul greierului, iar seara, adoarme fericit „cu pâinea psalmilor sub căpătâi".

Într-o altă ordine, Arcadie Suceveanu e un solar rătăcit în Hiperboreea: poezia sa primeşte materie, în 1982, **dinspre** lumea vechilor greci, iar fluxul liricii se îndreaptă **înspre** acea lume: „Lăsaţi licornul nopţilor să treacă/ Cu paşi de aur dinspre lumea greacă", scrie Arcadie Suceveanu într-un poem precum „Catharsis (II)", căutând în lumea greacă **ţărmul său de echilibru**, regăsindu-se în „caleşti de purpur" alături de Homer şi Heraclit: legătura cu Sudul elin nu e nostalgie, nici un reper de identificare, ci **confruntare** ca pentru a-şi găsi rosturile aici şi acum; ca în acest poem memorabil: „Când am intrat în râu era dimineaţă/ nu se auzea curgerea/ prin carnea mea transparentă scheletul tânăr/ strălucea glorios/ «Dă-l naibii pe Heraclit, am strigat, eu voi fi/ primul care se scaldă de două ori/ în aceeaşi apă» – şi aşteptam apa/ să prindă în jurul meu pojghiţă/ apoi alergam în josul râului/ s-o prind, să-i aflu tiparul în care m-am oglindit/ «Dă-l dracului de grec, strigam,/ cu tot cu dialectica şi ordinea necesară»/ şi iar alergam în josul râului/ dar de fiecare dată apa era alta/ alte şi alte contururi lichide, alte oglinzi, alte muchii, alte linii/ «Vezi că ţi se termină râul», îmi striga/ de pe mal Îngerul/ dar nu vroiam să aud decât vocea sângelui orgolios/ lustruind scheletul meu tânăr/ «Nu vreau să ştiu de nici un fel/ de principii fundamentale, strigam,/ să mă lase în pace cu acest stupid panta rhei»/ şi alergam să prind apa în care mă oglindisem o dată/ dar apa era alta/ mereu şi mereu alta alta alta/ Amurgea când curentul cel repede/ se mistui în marea indefinită/ râul se terminase, acum/ înotam într-o apă amorţită, nepământească,/ oglindită în sine/ nu era curgere, nu erau valuri, nu erau limite/ «E punctul Alfa, mi-am zis, o! De aici/ nu-mi voi mai putea relua experimentul»/ «Ţi-ai cheltuit râul în zadar, altul/ nu vei mai avea niciodată, eşti prost ca toţi ceilalţi»,/ mi-a zis Îngerul trist/ şi-a plecat" („Înfruntarea lui Heraclit"). Între Sud şi Hiperboreea e, însă, Fanarul, **filtrul otrăvit** unde se năruie, deopotrivă, hohotul Eladei şi albul zăpezii din Carpaţi: Ţarigradul, Fanarul reprezintă o altă ipostază a eternei Danemarce, unde sferele desenate de greci se transformă în „pragmatice cercuri", corul antic se stinge în replicile computerului, imnul lui Pindar nu mai are loc de teoria cuantelor, apa Styxului dă căldură în calorifere, iar sufletul e vândut de „brokerii Isarlîcului" la eternul circ balcanic.

Fiecărei etape a poeziei lui Arcadie Suceveanu îi corespunde câte o figură anume, câte un **centru de semnificare** a paradigmei poemelor. Astfel, în primele cărţi e **Cavalerul florii de măceş** călare pe un greiere, cu spada înflorită, în fruntea „glorioaselor armate ale ierbii": e un alt Don Quijote, cavalerul tristei **lumi** de la sfârşit de mileniu. Apoi, la curtea Mărului de Smarald din **Eterna Danemarcă** şi **Mărul îndrăgostit de vierme** e chiar Cavalerul Vierme, Magnificul, pentru ca, într-o carte din 2001, poetul să celebreze pe **Cavalerul Înzadar**; numele, amintind de **înzadarul** lui Cezar Baltag, din **Odihna în ţipăt** e al clovnului care îşi înghite propriile lacrimi, al paiaţei, nebunului, măscăriciului. Cavalerul florii de măceş, Cavalerul Vierme şi Cavalerul Înzadar veghează surparea eternei Danemarce; **Cavalerul Dada** se ocupă de literatură, are grijă de cadavrul acesteia, părăsit pe ţărmul de unde tocmai se va fi desprins arca pe care noul Noe îi salvează pe Novalis, Poe, Byron, Rimbaud şi Baudelaire: „În seara aceasta/ s-ar putea să apară Cavalerul Dada/ cadavrul literaturii a început să miroasă/ El se arată de regulă pe la/ sfârşit de

veac, în amurguri aprinse:/ jumătate înger-jumătate porc de câine –/ şi doi ori doi nu mai vor să facă patru/ şi, Doamne, frumos mai e/ spectacolul dezagregării/ fiţi cu băgare de seamă, el duce/ o ghilotină de cuvinte sub braţ/ nici nu veţi prinde de veste când ne va asasina zeii/ nici nu veţi simţi când ne va schimba/ cifrul statuilor/ Unii l-au şi văzut la cafeneaua din colţ/ bând cafea cu Ecleziastul, unii/ au şi pus la adăpost cuţitele,/ măştile clasice, pipa lui Alecsandri/ şi alte lucruri mai însemnate/ Hotărât, el este pregătit pentru/ o nouă cruciadă/ «În zadar crede că ne poate/ influenţa starea de spirit»,/ zic unii, săpându-şi tranşee şi mai adânci/ în manuale şi crestomaţii/ «Ha, revoluţionari de paie, am mai văzut noi!» –/ răbufnesc alţii, ghintuindu-şi rimele/ şi arătând cu degetul la noile generaţii/ Dar e târziu: pisica dezarticulată a gramaticii/ a trecut sfidătoare prin dreptul Academiei Franceze/ cadavrul literaturii a început să miroasă/ maimuţa îmbătrânită a frumuseţii/ a căzut din copac –/ semn că în curând se va arăta Cavalerul subţire/ cu ghilotina de cuvinte sub braţ,/ răsfăţatul tuturor revoluţiilor, falitul de-o viaţă/ jumătate porc de câine-jumătate înger" („Cavalerul Dada"). Într-o lume care şi-a uitat poveştile, unde Fraţii Grimm, Andersen şi Creangă au rămas definitiv în departele copilăriei pierdute, unde haina miracolelor „s-a rărit pe la coate" şi unde nimic nu mai e **în sine**, dar totul e **în afară**, în noua Danemarcă **rămâne** de veghe în muzeul sentimentelor, în mansarda sa, poetul, „acest zeţar aşternând în şpalturi şiruri de cocori". A bon entendeur, salut!

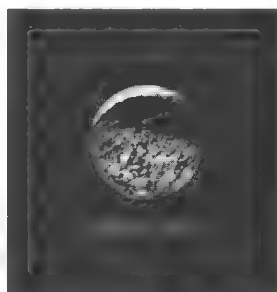
EX LIBRIS

Daniel CORBU
Scrisori către cei singuri
Iaşi, *Princeps Multimedia*, 2013

Bianca MARCOVICI
Arta nudului poetic
Israel, editura *Revista Familiei*, 2013

Cassian Maria SPIRIDON
Poeme în balans
Bistriţa, *Charmides*, 2013

IN EXTASIS MENTIS

Theodor CODREANU

De regulă, marile prietenii literar-culturale se produc între bărbaţi, poate mai rar între bărbaţi şi femei. Una dintre aceste minunate excepţii este întâlnirea dintre **George Popa**, eminentul medic şi poet ieşean, şi **Svetlana Paleologu Matta**, ilustra românistă din Elveţia. Oglinda acestei fericite întâlniri spirituale mi se pare a fi cartea Svetlanei Paleologu Matta, *George Popa* ***in extasis mentis*** (Iaşi, Editura Panfilius, 2012). Volumul cuprinde, în prima parte, un amplu eseu al autoarei, *Din lirica lui George Popa*, iar în a doua *Scrisori către George Popa*, încheindu-se cu o *Addenda*, distribuită egal între cei doi, prin câte un eseu filosofic: *Filozofie şi poezie la Nietzsche*, de Svetlana Paleologu Matta, şi *Ochiul transcendental*, de George Popa, ambele menite să arate cititorului ceva din puterea gândirii „protagoniştilor", sub aceeaşi dimensiune: *in extasis mentis*. Cartea se deschide cu o scurtă prezentare a personalităţii Svetlanei Paleologu Matta, aparţinând lui George Popa şi se întregeşte cu ilustraţiile fotografice şi grafica aparţinând autoarei. Poate că n-ar fi fost lipsit de interes ca dialogul epistolar dintre cei doi să fie întregit cu publicarea şi a corespondenţei lui George Popa.

La prima vedere, exegeza doamnei Paleologu Matta, care, *de facto*, se prelungeşte şi-n scrisori, este una *impresionistă*, putând da senzaţia superlativităţii encomiastice. Numai că *uimirile* comentatoarei consonează electiv cu o *poetică a uimirii*, care freamătă în textele lui George Popa, sub semnul sintagmei din titlu: *in extasis mentis*. Cu alte cuvinte, cititorul avizat va descoperi în critica autoarei un *fundament hermeneutic* ce nu-şi are locul în simplele impresii de lectură. Te întâlneşti imediat cu profunzimile hermeneutice din *Existence poétique de George Bacovia* (1958), *Eminescu şi abisul ontologic* (1988), *Jurnal hermeneutic* (1997), *Calicantus, scene din viaţa lui Cristal* (2005), *Galaxie de Proust* (2011) etc.

Un fapt pare să se limpezească de la bun început: opera ambilor parteneri de dialog spiritual nu se înscrie în paradigma, la modă, a postmodernităţii. Poate de aceea poezia lui George Popa n-a stat în prim-planul atenţiei criticii. În faţa „concretului" modern şi postmodern, George Popa gândea, încă din adolescenţă, despre *transposibil*, cuvânt inventat de el, cum ne atrage atenţia în mai multe rânduri Svetlana Paleologu Matta. Intuiţia lui estetică şi existenţială îl plasa într-o cu totul altă paradigmă a culturii, fără a fi „tradiţionalistă", deşi mergea pe urmele a ceea ce René Guénon numea Marea Tradiţie. Astăzi, la început de secol XXI şi în zorii erei transdisciplinare, putem să asimilăm extaza intelectuală cu noua paradigmă a *transmodernităţii*, a „transposibilului", ca să recurg la termenul invocat.

Raportându-ne la Marea Tradiţie a culturii europene, George Popa, observă Svetlana Paleologu Matta, vine din *extaza* filosofului din Agrigent, misteriosul Empedocle. Şi George Popa s-a aruncat într-o Etnă: „şi-a risipit avutul pe un basm" (p. 11). Totul este *uimire* la acest poet şi gânditor, comparat şi cu enciclopedicul Omar Khayyam (poet, medic, matematician şi astronom). Nu întâmplător George Popa şi-a adunat patru plachete de ca-

trene sub titlul *Tratat despre uimire*. El vorbeşte despre *geniul uimirii* ca altădată Chateaubriand despre geniul creştinismului. Pentru George Popa, observă autoarea, „uimirea este cea mai înaltă formă a cunoaşterii. A cunoaşterii transfiguratoare” (p. 33), pe care doar copilul o mai stăpâneşte cu desăvârşire. Un poem se intitulează *Abecedarul mirării*, fiind axat pe dorinţa întoarcerii la vârsta mirării, din clasa întâi: „Aş vrea să mă întorc la clasa-ntâi. / Să mă uimesc din nou: în a!... în o!... în i!...”.

George Popa are vocaţia *rostirii esenţiale*, culegând „florile Cuvântului”, păşind „din creastă-n creastă ca vulturii, ca norul: / Înveţi pe cei din vale cum să se ’nalţe, zborul. / Iar de la nori să afle cum să sfinţeşti pământul / Cu picături de rouă rodind în flori Cuvântul.” (*Empedocle*). Poet din familia lui Lucian Blaga, George Popa este un însetat de lumină, un poet al *călătoriei spre transparenţă*, ca şi confinul său, medicul şi poetul C.D. Zeletin. Într-o *Ars poetica*, poetul ne apare înconjurat de discipoli-fete de la care lumina se-ntoarce spre maestru, într-un joc ca-n primele zile ale creaţiei: „Vă arde, fetelor de joacă / şi mă stropiţi iar cu lumină”. Iată şi comentariul exegetei: „Fiind lumină din prealumină, «alb pe alb», poezia sa, cum poate fi citită, înţeleasă? Doar de aleşii dotaţi cu ochi «cereşti», căci ceresc este versul poetului.” (p. 15). Starea de uimire îl aruncă pe poet în plăsmuirea basmului, el însuşi devenind un fel de Făt-Frumos al creaţiei care creşte într-o zi, în carte, cât alţii într-un an: „un mare om al cărţilor, scriind în trei ani ceea ce alţii într-o viaţă – ca un transatlantic faţă de un bateau-mouche de Sena.” (p. 32).

Ciclul de poeme *Ritmuri antice* este interpretat din perspectiva mitului păsării Phoenix, cu apropiere de celebra *Odă (în metru antic)*: „Care este semnificarea acestui mit? E necesitatea umană, generală de a dobândi eternitate printr-o renaştere superioară de un înalt ordin al spiritului – *transposibilul*.” (p. 36). Ne apropiem astfel de înţelesurile adânci ale termenului creat de adolescentul George Popa, cel precoce precum eroul de basm.

Fiorul tragic nu lipseşte din poezia lui George Popa. În *Iminenţă antinomică*, ne întâlnim cu aceste exclamaţii tulburătoare: „De aici şi pân’ la moarte / ce aproape-i, ce departe!” Grecii sunt cei care au intuit antinomia seninătăţii şi tragicului, înfrăţite: „Fără ei, în tot cazul, Occidentul ar fi în urmă cu două mii de ani!” (p. 43). Această misterioasă antinomie străbate şi orfismul poeziei lui George Popa, observă autoarea, ca supremă împlinire *in extasis mentis*. (p. 45). Sub semnul aceluiaşi extaz intelectual sunt interpretate şi cărţile de hermenutică ale lui George Popa: *Studii de literatură comparată, Meditaţii asupra liricii universale, Eminescu sau dincolo de absolut, Trei feţe ale sublimului: Shakespeare, Hölderlin, Tagore*, toate ivite din aceeaşi plasmă a *uimirii*, veritabile *poeme filosofice*: „La fel ca întreaga poezie a lui George Popa, sunt cărţi scrise *in extasis mentis* şi induc extazul minţii.” (p. 48).

Într-o vreme în care scrisul epistolar a ieşit din obişnuinţa cărturarilor, înfrângere în faţa comunicării fragmentare şi rapide pe internet, Svetlana Paleologu Matta este o fermecătoare epistolieră, în manuscris, chit că scrisul ei mărunt şi inconfundabil solicită o pricepere de benedictini pentru destinatari. Într-un *Preambul*, apreciază: „O corespondenţă epistolară între George Popa şi Svetlana Paleologu Matta este o irizare a acestor fapte şi relevă şi anumite potriviri «stelare» între oameni. Ele par a ţine de o «legendă» ori de un mit, unde e vorba de «noroc» care marchează existenţa cuiva. [...] Mi-a dat imens din bogăţia lui lăuntrică, precum nimeni altul, m-a transformat şi m-a transfigurat. E absolut de necrezut.” (p. 56). În această cheie trebuie citite scrisorile Svetlanei Paleologu Matta.

Într-adevăr, epistolele vorbesc, cu o nesfârşită mirare, despre întâlnirea transfiguratoare dintre două spirite superioare. Svetlana Paleologu Matta susţine că este principala beneficiară: „Parcă am început o viaţă *nouă*. Sunt într-o uriaşă transformare, continuă!” (7

ianuarie 2012). Cu atât mai mult, cu cât transformarea e trăită într-o Carte, scrisă împreună cu partenerul de dialog: „Totul e *viu* simultan. Totul iradiază în eul nostru în nenumit." Depărtarea dintre Viganello şi Iaşi e suprimată de scrierea împreună a Cărţii: „Vai, tot lucrez înainte la CARTEA noastră! Simt o mare emoţie la acest gând!" (8 martie 2012). Şi: „Ţin să-ţi mulţumesc din străfunduri! Ajutorul tău a fost zeesc în perfectarea Cărţii noastre. Nu visam că poate exista! Deci există un *destin*." (13-14 mai 2012). Modernii şi postmodernii pot vorbi aici de *metaliteratură*, deşi nu e vorba de aşa ceva. Cartea se creează din extaze, fructe ale prieteniei actuale şi a celor remanente: bunăoară, iradiind din preajma filosofului român din Stuttgart, Şt. Teodorescu, cel care a îndemnat-o să scrie *Eminescu şi abisul ontologic*, cu „poruncă" de a-l scoate pe Eminescu din exegeza pozitivistă (15 mai 2011). Sau dinspre filosoful Nino d'Augenti care a provocat întâlnirea cu Proust şi Nietzsche (26 iunie 2011); Michael Titus datorită căruia a scris *Calicantus, scene din viaţa lui Cristal*; sau dinspre fericitele întâlniri cu N. Steinhardt, Paul Anghel, Edgar Papu, Lucia Olaru Nenati, Adrian Dinu Rachieru. Dar niciuna nu s-a putut compara cu cea prezentă şi e uimită că, în România, *nimeni nu a scris adecvat despre George Popa* (poate cu o singură excepţie: „Ce minunat scrie George Munteanu despre Dvs. Sunteţi unic!", p. 60): „Ai creat minuni în tot ce scrii! Nimeni nu a scris în aşa fel de bogat despre Eminescu, şi tot ce spui e de un mare adevăr şi frumuseţe! Nu am întâlnit până acum o persoană de înălţimea şi cu înzestrările tale: şi poet, şi filozof, şi medic!" (10 august 2011). Ba chiar, altădată, e tentată să-l ridice pe treapta *zeilor*: „Nu cumva sunteţi un zeu care şi-a pus o «mască»?..." (15 iulie 2011).

Superlative de felul acesta pot nedumiri, dar ele îşi au funcţionalitatea contextuală cea mai firească. După cum la fel de firească e nemulţumirea că Eminescu este prea puţin cunoscut în lume din pricina intraductibilităţii lui, dar şi din cauza „inofensivităţii" intelighenţiei naţionale. În exegeza lui, George Popa apreciază faptul că nu e ispitit să facă

George POPA - Premiul de excelenţă la 80 de ani
alături de **Alexandru HUSAR, Grigore ILISEI, Liviu LEONTE**
Premiile USR - filiala Iaşi (2 iulie 2003)
Foto: **Eugen HARASIM**

teorii, „ci practicați faptul poetic” (5 mai 2011). În definitiv, evaluările spirituale sunt făcute la o cotă de maximă exigență, ca în cazul raportului dintre Nietzsche și Heidegger (30 martie/3 aprilie 2012). Autorul lui *Sein und Zeit* i se pare „lovit ca de dambla văzând geniul în mare belșug la Nietzsche, pe când el avea jargonul lui tehnic ilizibil de «șarlatan» (cum a fost numit). El, e sigur, l-a furat fără scrupule pe Nietzsche. Nu l-a citat (obiceiul lui de a nu cita sursele...). În cartea lui despre Hölderlin (*Aproches*) nu a putut spune *nimic* despre poezia lui (era mai degrabă o formă poetizată a lui *Sein und Zeit*). Astfel l-am părăsit total pe Heidegger (în ciuda unor calități de care și vorbisem anterior). Dar m-a scârbit necinstea lui: pentru mine, pata cea mai neagră.” (p. 153).

Totuși, fără Heidegger nu s-ar fi născut *Eminescu și abisul ontologic*! Svetlana Paleologu Matta nu e prima care se desparte de Heidegger. O făcuse și Noica în *Devenirea întru ființă*, din pricina „împiedicării” ontologiei heideggeriene de *timp*, pe când filosoful român scria ancorat în euforia *spațiului* (A vedea eseul meu *Povestire despre Noica*, în *Provocarea valorilor*, 1997). Alții s-au despărțit de Heidegger din pricini ideologice și politice. Cât o privește pe Svetlana Paleologu Matta, nu e la prima despărțire de o dragoste intelectuală. A mai făcut-o și față de Bacovia, după ce publicase o admirabilă carte, prima despre poetul român, în 1958, teza ei de doctorat. Într-un dialog cu Mihai Cimpoi, a motivat aproape ca în cazul despărțirii de Heidegger: „Eminescu e desigur un geniu, Bacovia doar un poet sincer, autentic («clasa întâi», cum îl califica foarte just, pe vremuri, un mare prieten la Paris). La unul nebunia aduce o spărtură în profunzime, la altul ftizia nu e decât o dezagregare clinică./ De abia acum îmi dau seama că Bacovia l-a «prădat» literalmente pe Eminescu. Dar lucrul acesta nu are nici o importanță – l-a făcut și marele Balzac cu marele Rabelais. Numai că din bogăția infinită și vitală a lui Eminescu, Bacovia nu a sustras decât un singur cânt monocord: ploaia și plumbul.” (Mihai Cimpoi, *Spre un nou Eminescu. Dialoguri cu eminescologi și traducători din întreaga lume*, Editura Hyperion, Chișinău, 1993, p. 62). În alt loc, mai preciza un motiv: bântuitoarea *moarte* din imaginarul poetic bacovian. Probabil și fiindcă ea însăși a trăit, zguduitor, experiența morții în copilărie, neputând suporta urâțenia acesteia: „Prima dată când am «privit» un mort – era mama mea. Faptul era copleșitor, nu era o altă ieșire. Și am stat cu ea până la 4 dimineața. Dar ideea «morții» mi-a rămas ceva catastrofic.” (1 decembrie 2011).

„Ceva catastrofic” de învins: *in extasis mentis*. Și Svetlana Paleologu Matta este o biruitoare datorită întâlnirilor exemplare cu Bacovia, Heidegger, Eminescu, Nietzsche, Proust, Borges, Șt. Teodorescu, Nino d'Augenti, George Popa ș.a. De fapt, întâlnirile cu sine însăși. De la „filozoful științific” Nino d'Augenti a aflat: *„mi-a spus că infinitul material este astăzi explicat cu poezia!”* (9/12 noiembrie 2011). Nu altceva susține și filosoful transdisciplinarității, Basarab Nicolescu. Autoarea vorbește chiar, pe urmele lui Hölderlin, despre o *religie a poeziei* (care va rămâne după ce toate religiile vor dispărea), esența a ceea ce numește *extaza minții*: „Trăiesc deci într-un soi de *încântare* fără efort!” (22 februarie 2012).

La 15 mai 2011, îi dezvăluie lui George Popa: „Eu nu sunt româncă (nici nu știu cine sunt), e un mare amestec în mine și slav (ruso-polon), și german și sud american (Chile), sunt «cetățean universal» ca Voltaire (fără a avea marele lui spirit), fără a include desigur și triburile care se exprimă prin tam, tam...” Părerea mea însă e că, spiritualicește, Svetlana Paleologu Matta este o româncă dintre cele mai autentice, că adevărata ei patrie culturală este România, prin care numele ei va supraviețui în eternitate, în acea „eternitate” câtă va binevoi Dumnezeu s-o dăruiască neamului românesc.

(RE)LECTURI DIN *CÂMPIA BORGES* DE VASILE GÂRNEȚ

Maria PILCHIN

Am trăit, recent, o senzaţie de revizitare, un fel de poetică comparată în diacronie, prin relectura unui volum de poeme (recitit în gara din Iaşi în aşteptarea trenului spre Cluj). E vorba de *Câmpia Borges*, Bucureşti, Editura Vinea, 2002, autor **Vasile Gârneţ**. Cunoscusem aceste poeme fiind studentă, le găsii tentante, cifrate şi complexe. Revenirea, la un deceniu de la apariţia cărţii, îmi aduse frumoase exerciţii de reamintire a textului şi a sinelui cititor, căci mă regăseam şi pe mine, cea de cândva, în faţa acelor pagini. Un exerciţiu deloc narcisiac, o practică ideatică fascinantă, iată ce a fost această lectură retrovizoare.

Schelley (1792-1822) insistă asupra participării tuturor poeţilor, din toate epocile, la compunerea unui *Mare poem* care se înscrie necontenit sub orizontul umanităţii. Sau, cum avea să spună Borges (1899-1986), poeţii îşi creează propriii precursori şi nu descoperă ei poezia, ci poemele îi descoperă pe poeţi. Artiştii trăiesc deopotrivă în operele predecesorilor şi în acelea ale urmaşilor, iar istoria omenirii nu e altceva decât istoria unui singur om, cum avea să afirme şi Borges: „ceea ce i se întâmplă unui om li se întâmplă tuturor". Tot argentinianul continuă: „Când scriu ceva, am senzaţia că totul preexistă. Eu plec, de regulă, de la un concept general; ştiu, mai mult sau mai puţin, începutul şi finalul, iar apoi descopăr părţile intermediare, dar nu am senzaţia de a le inventa, nu am senzaţia că ar depinde de mine în mod arbitrar acest lucru. Lucrurile sunt aşa cum sunt, iar datoria mea, de poet, este să le descopăr. Bradley a spus că unul din efectele poeziei trebuie să fie acela de a da senzaţia, nu de a fi găsit ceva nou, ci de a ne fi amintit ceva uitat".

Citisem borgesian poemele semnate de Vasile Gârneţ, gândind la „Biblioteca Babel" şi la „interpolările fiecărei cărţi în toate cărţile". Mă îndemnau titlul şi unele semne textuale. Întinderea vastă a textului îţi permite să citeşti intertextual şi să percepi cele două lumi auctoriale, privindu-le alephic dintr-un singur punct. Panorama şesului ideatic produs de mâna scriitorului basarabean permite (şi cere) existenţa unor lumi paralele, concomitente, mai ales a celei borgesiene.

Maria Mureşanu Ionescu anunţa într-un studiu o iconicitate a lumii poematice, care, după cum consideră cercetătoarea, nu e neapărat una exhibată, ci conţinută latent de fenomenul poetic: majuscule, italice, semne de punctuaţie, spaţii albe. În acest caz e vizat şi un *show pictural*, o evoluţie diagramatică a mesajului poetic. Acestea din urmă sunt adesea ignorate la o eventuală decodificare textuală, scrierea fiind considerată un semn al semnului, o epidermă materială neutră. Nu se prea admite crearea unui fond de către formă, un fel de plastie textuală, sau faptul că graficitatea textului poate deveni un algoritm lectural, un pretextur. „Forma unei litere, simpla alegere între majusculă şi minusculă, repartiţia semnelor grafice în ansamblul textului se pot transforma din semnale în semne pline de sens şi funcţiona ca atare în interiorul sistemului textual", afirmă aceeaşi autoare. Or, toate poemele din acest volum al lui Vasile Gârneţ sunt scrise cu litere mici, majusculele apar doar în numele proprii, o confirmă însuşi autorul în „neumă III": „eram tineri, pro-

mitători şi bovarici / sfidam toate majusculele". Însăşi lipsa unor anumite semne de punctuaţie în poezia postmodernistă şi ce modernistă presupune o informaţie vizuală: ruperea de rigoare, revolta, ignoranţa afişată, spargerea de tipare, canoane sintactice şi poetice.

Sábato (1911-2011) afirma, pe bună dreptate, că „titlul e metafora esenţială a cărţii". În acest sens, „Câmpia Borges", ca o grădină a potecilor ce se bifurcă, mai bine zis, ca o grădină a poemelor ce se bifurcă, este o carte mai mult decât intertextual borgesiană. „Privilegiul de a fi singur" al poetului este prima dimensiune care te apropie de Borges, dar şi de orice alt mare autor, căci „singurătatea orgolioasă şi esenţială a unui poet / care se apără capitonându-şi existenţa cu lecturi / din Borges şi Proust" este cea care te împinge spre ceea ce numim cu toţii creaţie. În „caligraful suferinţei" eul scriptural apare „singur între cărţi şi lucruri". Aici îmi amintii de celebrul vers borgesian „Digo estas cosas, estas cosas no estas palabras" („Spun aceste lucruri, aceste lucruri şi nu aceste cuvinte" „Mateo XXV,30"). Un fel de chose-ism al receptării şi comunicării artistice, astfel în „exerciţiu în est" apare îndemnul „să vedem în lucruri ceea ce ele ascund de privirea noastră". Dar e şi acea singurătate percepută uman, cu toată epiderma minţii. O găsim în „neumă III": „să-ţi povestesc despre frigul singurătăţii".

Marea bibliotecă a lumii apare cu acel „rosteam cuvinte din cărţi"; e, de fapt, marea (re)scriere universală a literaturii din toate epocile şi din toate punctele geografiei umane. În „neumă II" transpare modelul unei practici mintale: „aşa cum faci note pe marginea unui text", astfel, citim aici existenţa ca o scriitură / lectură (în maniera lui Umberto Eco). Versul „privirea ta mereu doritoare de a cunoaşte" te face să percepi cartea şi ca pe un procedeu de cunoaştere poetică, iar poemul „oraşul lui Kant" produce „o bibliotecă mare ca o fabrică", comparaţie oximoronică la o primă abordare, dar care, la un moment dat, te face să percepi scrisul ca pe o muncă mai mult decât doar intelectuală. Astfel viaţa devine o „reminiscenţă de lectură", iar trecutul se adună în exclamaţia: „ce mult citeam pe atunci!" Psihanalitic citite, unele texte precum „copilăria altfel" ne plasează în zona rememorării proustiene: „prin fereastra / ca o carte deschisă / îmi revăd copilăria / uşor degradată de timp"; am continua cu borgesianul gând: „fusesem cândva un copil într-o simetrică grădină".

Volumul poate fi citit şi epic, e o epică de idei, cu personaje-idei. În „bez pokoia – bespokoiu?" cunoaştem un personaj purtător al vocii autorului: „bătrânul poet muncit de insomnii / uneori mă caută la telefon în dricul nopţii ... / spune sincer tu chiar reciteşti vreo carte scrisă de vreun basarabean? / mai răsfoieşti mormanul acesta de maculatură? / am scris cu toţii pentru groapa comună a istoriei"... „tu eşti fructul bibliotecii, iar eu al fricii" ... „în Basarabia cei care gândesc înnebunesc". Există în acest poem un dialog de generaţii literare, în care disperarea scriiturii de provincie prinde contururi de angoasă umană şi auctorială – istoria ca o ratare şi nebunia ca un sfârşit iminent.

Apare aici un specific local, nu însă şi un localism, e o stare universală a eului scriitor care analizează şi se pronunţă cu privire la spaţiul ce îl conţine, „contemplând o mocirlă", referitor la faptul că „istoria noastră nu are stil", „şi am simţit o nevoie acută să mă spăl de istorie"; de aici şi disperarea: „ce mai înseamnă strigătul meu / în malaxorul confuziei valahe?" – o întrebare retorică a gânditorului „în geografia mizeriei". Dar, chiar şi în această dimensiune a disperării metafizice, esteticul e un(ic)ul salvator. Versul „un poem descriind un tablou / cu un nud de femeie coborând scara" din „summer in Bessarabia" te plasează într-un spaţiu al dialogului artelor în care litera transpune culoarea, care, la rândul ei, transfigurează realitatea – o viziune la puterea a treia. Sintagma „poemele mele din est" („stampă berlineză") anunţă o plasare într-o geografie literară, în acel (r)est literar şi

de tot felul. Poemul „poligon 2001” aminteşte un subiect similar cu cel din naraţiunea borgesiană în care moare Kilpatrick, cu ţara ca un poligon, ca un teatru politic existenţial, unde „întotdeauna e prea târziu / Basarabia mea pare astăzi un cimitir / care nu ne mai luminează deloc memoria”. Iată de ce în „learning Russian” transpare „descumpănirea intelectualului între Occident şi Orient”, un fel de scindare bipolară, una determinată de geografic şi de fluxurile mintale ce lasă doar un „apăsător sentiment al provinciei”.

Umanul apare în acest volum într-o formă similară reflecţiilor din oglinzile abominabile din textele borgesiene. În „omul deteriorat” citim un individ „singur şi inactual”, „şi chiar ai plăcerea să scrii tragic / despre omul deteriorat care eşti / despre omul c-un zilnic ritual al regretelor”. Apare şi omul-expert „ce lucrează la un tratat / despre omul din est / ... sau omul de la frontieră”, marginalul, locuitorul unui stat de margine geografică.

În „oraşul lui Kant” găsim „tăcerea lui adâncă precum o durere”, vers care ridică scriitura mai sus de simpla capacitate livrească a poeziei. Kant, tăcerea şi durerea sunt trei dimensiuni ce converg într-o stare de o sensibilitate majoră camuflată aparent într-un simplu intertext. Astfel, stările emotive ale poetului Vasile Gârneţ nu sunt absente, ci într-o latenţă produsă de paravanul cultural. Autorul pare să spună, în maniera lui Umberto Eco, care exemplifica declaraţia de dragoste făcută printr-un citat – „cum ar fi spus” cutare... Poetul basarabean afirmă ceva de felul mă doare ca pe Kafka, ca pe Kant, ca pe toţi marii literaturii.

În poemul „câmpia Borges” citim: „ascultam cum respiră tăcerea”, e o tăcere a întâlnirii cu eul şi cu lumea în care „noi umblam prin grădini cultivate” (această grădină borgesiană ne aminteşte şi de un alt titlu semnat de Vasile Gârneţ - în 1992 apăruse volumul de poezii *Personaj în grădina uitată*). În acelaşi poem găsim o lume a lecturilor şi a descifrărilor de sensuri: „recitam pe rând din legea pendulei”, „fiecare înţelegea cât putea să înţeleagă”, „găseam o carte citeam... / scria enigmatic acolo”. În „scrisoare de la prietenul meu monegasc Domenico Moratti” găsim îndemnul „citeşte Borges”, această borgesiană lectură în lectură produce cititorului poemelor lui Vasile Gârneţ o stare hoffmanniană cumva, acea senzaţie a cercului şi a elipsei lui.

Tăcerea, muţenia este o temă centrală în acest volum. În „ziua memoriei la Ypres” ajungem într-un „loc numit al tăcerii”, în „citatul nocturn” descoperim versul „apoi tăceam şi era din nou o linişte prevestitoare”. În „dublă lectură” „se lasă aşa o tăcere ca pe lama cuţitului”, vers ce te face să simţi lama şi cuţitul întreg, care pare să fie o metaforă eternă e existenţei basarabene. Din arhetipal însă te trezesc, te zguduie, chiar „arhivele tăcerii” din „exerciţiu în est”. Zona arhivelor unui trecut deloc fericit te scoate din acea stare a tăcerii contemplative. Tăcerea arhivelor şi arhivele tăcerii te plasează în faţa unor date istorice atroce în care istoria apare ca o traumă colectivă.

Există şi profunde exerciţii de alteritate în acest volum de poeme. În „loc pentru altul” citim: „uite aşa mai fac un loc pentru altul”, e întâlnirea cu Celălalt sau cu dublul. Alteritatea ţine de o lume a oniricului. În „despre fericire” citim exerciţiul visării „să împingi gândul până la starea de vis”. Dar poetul basarabean face o distincţie dintre visare ideatică şi acea somnolenţă mentală pe care poeţii producători de poezie „leşinată” o numesc nostalgie, dor sau visare.

De o performanţă majoră sunt însă textele în care se vorbeşte despre texte. Trimiterea la Kant, Tarkovski, Andrei Pleşu, Kafka, Pavese, Bernanos, René Char contribuie la crearea unei cărţi-bibliotecă, acel procedeu categoric borgesian al literaturii ca raft. Numele pe care le-am numit nu epuizează catalogul lecturilor auctoriale, ele doar întredeschid o uşă spre biblioteca *in mente* a scriitorului Vasile Gârneţ.

În „semn de carte" cititorul e anunţat cumva în maniera unui manifest: „generaţia mea care crede în poezie ... / mereu e învinuită că transformă / lectura poemelor într-un rebus". Literatura de după literatură, poezia de după poezie, poezia dintr-un Ev Postlivresc, iată ce filosofează poetul Vasile Gârneţ. În „lucruri vechi" găsim ideea comparatistului Pageaux precum că lumea creează cărţile, iar ele la rândul lor o produc pe ea: „să imiţi pe cineva dintr-o carte". Literatura şi viaţa cu prefixul *–post* anunţă „privilegiul de a trăi în timp / de mai multe ori / ciudate obiceiuri ale memoriei / de a răscoli întâmplări / şi lucruri vechi" sau stările acelea „privind pe pereţi fotografiile strămoşilor / rescriindu-le biografiile". Versul „într-o casă veche / să scapi jos o monedă" ne-a amintit de borgesianul „Zahir". E prezentă şi lumea aceea a iniţiaţilor, a oamenilor care se rup de masele unui trai „cumva". E vorba de acele semne „de solidaritate între iniţiaţi", care te rup de fluxul tuturor, or, literatura nicidecum nu poate fi una a maselor.

În „tehnica mozaicului" citim o descriere alephică, în manieră borgesiană întâlnită la poetul argentinian şi în poemul „Mi vida entera": „apoi alte scene / o harpistă într-o pauză de meditaţie / (rochia ei avea culoarea muribundă / ceva prevestind parcă o primejdie) / un amator de bridge care striga / că ştie cum să zidim rozbombonul / o staţie de tren pustie unde regnul / îşi săvârşea ritualul despărţirii / din nou cortina muzicală – trompeta lui Nini Rosso / şi regretul nostru că istoria reţine foarte puţin / din toate acestea".

Volumul *Câmpia Borges* e topografic până la criptografic: Malbork (Polonia), Cascais (Portugalia), Ypres (Belgia). Aceeaşi manieră borgesiană de a recrea lumea şi harta ei în rândurile dintr-o carte. Or, Vasile Gârneţ a demonstrat faptul că Borges e un autor ce poate deveni un obicei.

În „stampă III" citim: „uneori e bine să nu ai certitudini asupritoare" în lectură, în orice act cultural săvârşit şi chiar şi în felul de a interpreta o carte. Ca şi la Borges, în *Câmpia Borges*, volumul lui Vasile Gârneţ, am trăit acelaşi sentiment al incertitudinii, acea blagiană sporire a misterelor textuale.

În acest sens, *Câmpia Borges* trădează un autor compozit, „un mare poet rece, intelectual", cum ar fi formulat Borges. Vasile Gârneţ e un exemplu destul de concludent al scriiturii postlecturale, al scriiturii ideatice şi cerebrale. Or, poemele lui Vasile Gârneţ conţin rezonanţe afective ale ideaticului şi trădează o individuală teorie poetică proprie mâinii care scrie. Poemele din acest volum se citesc mai mult decât nişte excelente exerciţii literare şi la distanţa de 11 ani de la apariţia cărţii, or acest fapt nu poate să nu bucure.

Cartea place şi prin peisajul basarabean intelectual pe care îl poţi deduce, prin opiniile intelectuale ce iau locul celor emoţionale, prin exerciţiile de gândire poematică, şi prin lipsa acelor dificile ecuaţii stilistice sau acelor metafore şi comparaţii poetice prea facile sau uneori chiar false care abundă în geografia literară dintre Nistru şi Prut. În *Câmpia Borges* nu întâlneşti pasionantele bagatele ale repertoriului liric pastelat cu interjecţii vocative şi litere majuscule. E o poezie cerebrală, dar procedeul e mult mai delicat ca la alţi autori, nu e vorba de poeme seci, e vorba de o viaţă ce musteşte trecută prin prisma ideaticului.

Vasile Gârneţ nu e deşteptul zgomotos care s-ar deda oglindirii în propria literatură. Ideile şi stările cerebrale sunt proiectate spre un precursor, astfel poemele marca Gârneţ asigură dezvoltarea acelei electricităţi numite Poezie, Idee, Logos cu electronii dintr-un circuit între un ieri şi un azi literar universal.

Vasile IANCU

MONICA LOVINESCU ÎNTR-UN ESEU DE REFERINȚĂ

Înainte de a citi jurnalele/ memoriile semnate de **Monica Lovinescu** (în România, toate, apărute după 1990), vocea sa de la „Europa Liberă" a fost - și este - pentru mine, ani mulți și până în clipa de față, un reper incontestabil: moral, intelectual, estetic, politic. Până în decembrie 1989, și o speranță că va veni și vremea când voi trăi, cât de cât, în normalitate. Îndărătul acestei lucide și inconfundabile voci, se contura limpede și statura unui om de un curaj al opiniei rar întâlnit în lumea în care trăiam. Din păcate, și în lumea de azi. O lume a valorilor voit amestecate cu nonvalorile, a valorilor autentice împinse, perfid, în uitare sau de-a dreptul interzise. Iar când am auzit, evident, tot de la „Europa Liberă", dar și de la „Vocea Americii", și de încercările de asasinare a acestei Doamne a spiritului treaz românesc, de către Securitatea ceaușistă, prețuirea noastră pentru ea a căpătat acele tonuri afective – neaprinse de vreun trecător impuls sentimental – apropiate de sentimentele pentru eroi. Da, pentru că, în opinia noastră, eroi nu sunt numai cei care își jertfesc viața pe câmpul de luptă, cu arma în mână. Eroi au fost și cei care, cu demnitate, curaj, credință neclintită, au înfruntat regimul comunist între zidurile închisorilor și și-au lăsat ani mulți între acele ziduri, zeci de mii, dispărând în temnițe, uciși sau lăsați să moară, eroi sunt și cei care, cu riscul căderii în stare de sclavie, cu riscul dispariției lor fizice, și-au rostit, lucid, responsabil, adevărul inteligenței lor creative. Pentru cauze mari și drepte.

În anii când dogmatismul stalinisto-dejist încă făcea ravagii, pe urmă, în „iepoca de aur", când vicleana „doctrină" naționalist-comunistă se insinua peste tot, în acei ani, singura gură proaspătă de oxigen era procurată de Doamna Monica Lovinescu. La începuturi, din 1951, în emisunile literare de la Radiodifuziunea franceză, continuate până în anul 1975, apoi, din 1962, și la microfonul „Europei Libere", în celebrele de-acum emisiuni „Teze și Antiteze la Paris" și „Actualitatea culturală românească". Era perioada în care studenții facultăților de Litere (de Filologie, cum se numeau, după tipicul învățământului sovietic) nu învățau despre Blaga, trecut la index, despre Ion Barbu și Vasile Voiculescu, Arghezi era studiat fragmentar și incorect, ca și cum era numai poetul „Cântării omului" și al ciclului „1907. Peizaje", și despre atâția alți scriitori de mare valoare pentru cultura română. Un poreclit profesor universitar de la Iași, un frustrat fără nicio contribuție în is-

toria literaturii pe care o preda (și ne preda perioada marilor clasici!), arunca blesteme asupra „Junimii" („Contemporanul" era infinit mai important, curentul și revista lăfăindu-se în mai multe cursuri), Eugen Lovinescu aproape nu exista, „Gheorghi" – așa îl numea în deriziune veninoasă – Călinescu pălea în fața lui Dobrogeanu – Gherea... Mihai Beniuc, mai marele scriitorilor români, un mic tartor al literaturii în acele vremuri, scria negru pe alb, în prefața la volumul de versuri argheziene, apărut în anul 1959, după vreun deceniu de interdicție a poetului *Cuvintelor potrivite*: „Blaga s-a complăcut să împrăștie în jurul său o luminescență de putregai, învăluindu-se în ea ca sepia în norul de cerneală și ținându-se sus și la distanță de mulțime, dar bucurându-se de grație și favoruri la cei puternici..." Opunându-l, vezi, Doamne, lui Arghezi, care plătise tributul știut. („El este al timpului nou, al țării clocotind de energie revoluționară, al poporului sieși stăpân..." Bla, bla, bla.) Și alte asemenea aberații se rostogoleau în procesul formării noastre intelectuale. Ce mai poți adăuga la astfel de penibile considerații, demne de condeiul bont al unui politruc. Cum se vede, politico-ideologice, nicidecum, estetice, de axiologie literară. După terminarea facultății, dezmorțindu-se atmosfera stalinistă, intrând într-o așa-zisă liberalizare a regimului, au început să fie reeditați unii autori (scoși de la fondul secret), cu unele opere, deseori, și acelea cu destule *croșetări*, alții, ciuntiți până atunci, au apărut reviste literare cu mai multă deschidere, s-au făcut traduceri din literatura universală, din autori niciodată pomeniți în programul studiilor noastre universitare, necum, studiați. Ne-am pus pe lecturi, fișând în caiete cărți împrumutate, cărți cumpărate, umplând goluri, goluri, realizând ce catastrofală fusese programa la literatură în Facultatea de Filologie și cât de inutile și otrăvitoare fuseseră cursurile de socialism (cică, științific), de economie politică (evident, socialistă), de materialism dialectic și istoric (falsă filosofie). Tot atunci, am luat știință de spiritul critic autentic, salutar, exprimat de Monica Lovinescu, dar și de Virgil Ierunca (acesta, în vestitele emisiuni „Povestea Vorbei" și „Antologia rușinii"), la acele posturi de radio mereu bruiate, atunci, aflam pentru întâia oară de existența unor scriitori de primă mărime din literaturile străine contemporane, de care nici profesorul Al. Dima, altfel, un cărturar de seamă, nu ne pomenise. Dar Doamna Monica Lovinescu îmi făcea cunoștință cu literatura vie din Occident, încercând, în parte, și reușind, să lege o punte între cele două culturi, situate de o parte și de cealaltă a Cortinei de Fier. Vorba sa sintetică, sagace, limpidă, punea ordine în conglomeratul de cărți și de idei apărute/ vehiculate la noi și în literatura apuseană, în blocul sovietic și în Europa apuseană și de dincolo de Ocean, neezitând să critice, neechivoc, cu argumente, și derapajele unor scriitori din Apus, cu cărțile și pozițiile lor prosovietice, să semnaleze, cu bucurie și speranțe, cărți apărute în România comunizată, în Rusia bolșevică. Atunci, am aflat de Soljenițîn – se tradusese în franceză „O zi din viața lui Ivan Denisovici" - , de Raymond Aron și despre ce scrie el, de Orwell, de procesul politic al celor doi „sovietici" Siniavski și Daniel, de ipoteza plagiatului superbului roman *Pe Donul liniștit* (manuscrisul unui fost ofițer alb intrat pe mâinile comisarului militar Șolohov, „un fiu al lui Stalin", cum se autodefinea), atunci, luam știință de ipocriziile mult lăudatului J.-P. Sartre, copios tradus și comentat la noi, de consoarta lui, Simone de Beauvoir, de un stângism fanatic, de stalinismul lui Aragon, alt glorificat poet, și de perechea lui kremlineză, Elsa Triolet... Comentariile Monicăi Lovinescu spulberau mituri, minciuni, false valori, valori supradimensionate, arătau goliciunea unor „regi" ai literelor și artelor apusene, mulți dintre ei jucând și rolul de propagandiști ai Moscovei, când fățiș, când mimând neutralitatea. Aflarăm ceva mai târziu că nu pe gra-

tis. Apropo de Sartre şi de umbra lui... feministă, care în mai 1968, la Paris, se puseseră în fruntea troţkiştilor devastatori, citez din *Unde scurte (I)*, masivul volum ce adună intervenţiile „cu voce tare", opiniile critice ale Doamnei Monica Lovinescu, volum apărut prima oară la Madrid, Editura Limite, 1978, şi la Humanitas, 1990: „Dacă ideologic nu te situezi pe linia lor, dacă aluneci spre dreapta (infernul însuşi, răul absolut), atunci trebuie să existe motive mârşave la originea acestei alunecări. Sartre enunţă teoria, Simone de Beauvoir denunţă mârşăvia". Când te luai după ce scriau revistele noastre culturale/ literare, Sartre era zeul filosofiei franceze, dacă nu al Europei. Heidegger, bunăoară, nu exista. Şi, mai departe, despre rolul cel puţin nefast al cuplului Sartre-Beauvoir. În cearta cu Albert Camus, „Sartre s-a mulţumit cu o polemică de idei. Simone de Beauvoir s-a însărcinat cu execuţia capitală şi calomnioasă (...), încât adversarul a fost transformat în om de nimic. Există şi la Sartre şi la Simone de Beauvoir o vocaţie de distrugere a adversarului ideologic de ce mai întunecată tradiţie inchizitorială". Parcă ar fi fost ideologi ai regimului comunist din România, unelte ale lui Chişinevski, Răutu şi Popescu-Dumnezeu. Ne amintim că, în anul 1967, ascultând aceste judecăţi tranşante la „Europa Liberă", ele aveau impactul unui şoc intelectual. Fireşte, asupra minţilor care înţeleseseră că ne aflam în plină mistificare a culturii, de oriunde ar fi fost ea. Aveam revelaţia unor adevăruri ascunse. „Vinovată" era Monica Lovinescu.

Mult mai târziu, am aflat că mama Doamnei Monica Lovinescu, Ecaterina Bălăcioiu, fosta soție a marelui critic literar Eugen Lovinescu, era șantajată de Securitate pentru „a-și potoli fiica". Altfel... Urmau amenințările. Profesoara de excepție și intelectuala veritabilă Ecaterina Bălăcioiu, descinsă dintr-o veche familie de boieri olteni, cu știute vederi democratice, nu a dat ascultare poruncilor „organelor". A fost arestată, supusă anchetelor torturante și și-a găsit sfârșitul în pușcărie, refuzându-i-se tratamentul medical cuvenit. Practic, a fost ucisă. Moartea mamei a declanșat în ființa Monicăi Lovinescu remușcări, nepotolite până la sfârșitul vieții sale. Deși fiica Ecaterinei Bălăcioiu, trăitoare la Paris de la 20 de ani, cu statut de exilată, proscrisă a regimului comunist, nu putea să facă nimic pentru a-și salva mama. Nu avea, așadar, nicio vină pentru crima săvârșită împotriva mamei sale, care a fost un fundamental reper moral și intelectual. Ca și tatăl, Eugen Lovinescu. („Mama şi tatăl meu s-au cunoscut la Biblioteca Academiei", se confesează Monica Lovinescu într-un dialog cu Doina Jela, *Această dragoste care ne leagă – Reconstituirea unui asasinat*, Humanitas, 1998). De la microfonul „Europei Libere" am auzit despre strălucita minte a unei femei de rară esență intelectuală, Hannah Arendt, care a judecat cu mare finețe cele două sisteme totalitare ale secolului XX: fascismul și stalinismul/ bolșevismul, despre memoriile Nadejdei Mandelstam, soția lui Osip M., ucis într-un lagăr bolșevic, despre impactul lui Soljenițîn la Paris, după publicarea zguduitorului *Arhipelag Gulag*, care, în sfârșit, izbuteşte să deschidă (parțial, nici vorbă) ochii stângii occidentale, orbiți de stalinism, ochi dispuși, în fine, să vadă printre gene „impostura ideologică" împrăștiată dintre zidurile Kremlinului în întreaga lume. Cu efecte devastatoare până în zilele noastre. Judecățile Monicăi Lovinescu, concentrate, țintind miezul, adunate apoi în volume, au prospețime stilistică, valabilitate și acum, la atâția ani de la rostirea/scrierea lor.

La toate acestea și la multe altele ne gândim, după ce am parcurs și ultima filă a frumoasei cărți ce adăpostește incitantul eseu al **Angelei Furtună**: *Monica Lovinescu. Est-Etica. I. Geneze*, București, Editura Vinea, 2012, carte apărută sub egida Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera" – Suceava. În cuvântul-prolog, autoarea cată a desluși lumea în

care am trăit și pe care atât de lucid și drept a scrutat-o Monica Lovinescu. Crede, însă, că acest lucru e aproape imposibil. Pentru că „lumea *aceea*, inclusiv cea culturală și literară, era dominată de criterii și logici disjuncte, construite adesea pe vehicul propagandistic sau pe filoane de tipul *evul media* care evacuează adevărul din realitate". Și, totuși... „Martorul la dezvrăjirea lumii politice a secolului trecut și care face obiectul acestei cărți este Monica Lovinescu. Principala grijă, citește *îngrijorare*, care a însoțit viața de scriitoare și de jurnalistă a autoarei a fost aceea de a apăra sensul adevăratei literaturi, în mod conceptualizant și nu instinctiv". Precizarea e absolut necesară: în condițiile exilului, cu o atitutudine publică net anticomunistă, cu o voce ascultată de milioane de români. Remarcabil este faptul că, în paralel cu grija de a apăra „sensul adevăratei literaturi", Doamna Monica Lovinescu a pus în lumină reală, implicit, adesea, chiar și subtextual, și mizeriile sistemului politic în care s-au produs literatura, artele, cultura, în genere. Cu bisturiul aparatului critic inteligent și prob a tăiat în carnea vie a realității. Fără concesii și fără părtinire. De pildă, recunoaște valoarea literară a romanului *Groapa* (tradus atunci, în 1966, în franceză), însă, deceleazā și „vocația particulară" a lui Eugen Barbu de „a asuma tarele cele mai pernicioase ale unui sistem căruia i se devotează cu o abnegație mereu crescândă. Pornit să facă o carieră". Când presiunile acestui sistem erau mult mai laxe. Cine îl împingea pe acest talentat prozator să facă prostituție politică? (Să mai punem la socoteală și plagiatele!) Caracterul, credem noi. Peste câțiva ani, știm bine, a făcut din revista culturală a Bucureștiului, „Săptămâna", o publicație a răfuielilor, a opiniilor abuzive, o tribună a comenzilor Securității. Ca să ne referim numai la acest simptomatic caz de devotament față de un sistem ticălos. Comentând o lucrare fundamentală a Hannei Arendt privind totalitarismul (*Originile totalitarismului*, prima ediție apărută în 1951), „ca mașină de fabricat absurdul, ca demență în stare pură" – „Monica Lovinescu a formulat, zice Angela Furtună, accentele cuvenite asupra responsabilității intelectuale și a necesității diluării istoricismului prin opțiune etică, adică prin respingerea fatalităților de tip *sens al istoriei.* Opțiunea și viziunea Monicăi Lovinescu s-au înscris în nucleul tare al filosofiei politice moderne, adică în paradigma gândirii străbătute de ideea *maleabilității naturii umane, a posibilității de a o schimba...*

În capitole dense, cu multe trimiteri bibliografice, rod al investigațiilor serioase, complexe, cu fine nuanțări, Angela Furtună, în acest prim volum al eseului de mari dimensiuni *Monica Lovinescu. Est-Etica*, abordează, mai întâi, biografia personalității studiate, geneza intelectuală a familiilor Lovinescu (din Fălticeni, „leagănul natal patern") și Bălăcioiu (din Crușeț-Gorj, unde se afla moșioara și conacul bunicului matern, bunic care a avut, la 1907, „extravaganta idee de a-și împărți pământurile țăranilor"). Accentele cad pe formarea intelectuală a celei care avea să devină vocea autorizată a spiritului liber la „Europa Liberă", cea mai distinctă voce, în crezul nostru, a exilului românesc. Modelele ei morale și culturale au fost până la capătul vieții: tatăl, marele critic literar, dar și important sociolog al culturii și civilizației noastre, mentor al unui celebru cerc literar din capitală, cu reverberații în toată literatura română, Eugen Lovinescu, și mama, Ecaterina Bălăcioiu, dascăl de elită al învățământului liceal românesc, o doamnă de mare demnitate și curaj. Urmează alte foarte interesante părți ale cărții, de citit cu nesaț spiritual: despre cele două mari *ciume* ale secolului XX, cea *brună* și cea *roșie,* despre efectele tragice ale stalinismului în România, despre „comandoul exterminist al lui Ceaușescu", în continuarea stalinismului dejist, dar în alte forme învăluit, care a avut în obiectiv și pe Monica Lo-

vinescu, *spre lichidare*, despre ierarhizarea culpabilităților, despre moartea părinților Monicăi Lovinescu (suntem convinși că, dacă Eugen Lovinescu ar fi trăit și după instaurarea bolșevismului în România regală, ar fi avut soarta altor mari cărturari români, condamnat la ani grei de pușcărie sau îngropat într-o groapă comună la Sighet), despre Orwell și monopolul asupra opiniei, despre limba de lemn și conceptul est-etică, despre arestarea inocenților etc. Peste toate aceste comentarii eseistice, de bună factură, se impune „*Vocea* de la Radio *Europa Liberă*, *vocea* care trezea România din somnul de moarte injectat de Stalin poporului român, a străbătut Cortina de Fier după ce spărsese metodic, timp de decenii, Zidul Berlinului, a colorat cerneala gândurilor ce s-au adunat între timp în cărțile autoarei, a deschis cu onestitate arhivele, memoriile, odăile și criptele, revenind cu bucurie acasă pe firul unui dor de țară nepotolit și regăsind, în sfârșit, la Fălticeni, brațele protectoare părintești, în care s-a cuibărit pentru vecie". Tulburătoare carte a scris Angela Furtună.

Anexele, bogate, dezvăluie relațiile Monicăi Lovinescu cu vestitul dirijor-muzician Sergiu Celibidache, cu România postdecembristă, dezamăgirile sale. Un text sintetic vorbește de nevoia de *est-etică* și de actualitatea Monicăi Lovinescu. Textele au fost publicate în revista „Acolada" și unul în „Dacia literară" (3-4, 2012). Evocându-l pe ilustrul disident-scriitor Vaclav Havel (președinte al Cehoslovaciei, după căderea comunismului, apoi, al Cehiei), Angela Furtună găsește sugestive similitudini între acesta și Monica Lovinescu. Subscriem.

RODIRILE ANTOLOGISTULUI SCRUPULOS

Îngrijitor de ediții, alcătuitor de importante antologii de documente, subsumate mai multor domenii și teme, literatul **Liviu Papuc** ne pune la dispoziție alt volum de texte diverse privind „o floare aleasă din buchetul provinciilor românești": *Bucovina în notații de epocă* (Iași, Editura Alfa, 2011). Într-un argument, antologistul ne pune în cunoștință de cauză cu scopul demersului său (împlinit) – scoaterea la iveală, din publicații, mai toate, dificil de procurat, a unor contribuții scriitoricești vizând subiectul propus – și cu sumarul, compozit, al volumului (pagini pur istorice, pagini de reclamă turistică, de evocare culturală, istorică, socială, „de exaltare literară – în sensul cel mai bun al cuvântului – adevărate imnuri închinate locurilor natale"). Și o noutate absolută, scrie Liviu Papuc: „premiera absolută a traducerilor în limba română a textelor semnate de Martha Bibescu, Sachaverell Sitwel și Lucien Romier (ultimele două datorate colegei Elena Antohi)". Să purcedem la o scurtă, rapidă despuiere a celor peste 270 de pagini de cuvinte. Și ce avem, între alte semnificative texte? O relatare a călătoriei prin Moldova și Bucovina, la anul 1802 – observați diferențierea provinciilor, deși ele făcuseră parte din aceeași Țară a Moldovei – de către un Joseph Rohrer, care observă, și la vremea aceea, că „bucovineanul face defrișări din ce

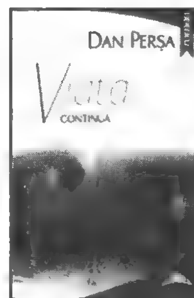
în ce mai mari în pădurile sale", o însemnare sentimentală a lui Traian Demetrescu despre pădurea din Solca, o alta, de Artur Gorovei, o evocare a Hajdăilor, de C. Istrati, paginile bucovinene ale Marthei Bibescu, relatarea lui Traian Chelariu, în calitate de însoțitor delegat, privind vizita ministrului Franței la București, Marchizul Andre Lefevre d*Ormesson, prin Bucovina („Humorul și Voronețul sunt surprinzătoare revelație pentru vizitatorul străin"). De altfel, cărturarul, scriitorul Traian Chelariu este prezent în antologie cu mai multe texte („Perspective bucovinene", „Dulce Bucovină", „Cernăuți 1941", „Cernăuți, vechi târg moldovenesc și oraș care începe"), toate, revelându-l pe condeierul cult, subtil, dar și categoric în afirmații ce privesc personalitatea neamului său, patriot de cea mai curată esență. Un singur citat e grăitor: „Nu am fost niciodată dintre aceia care neagă orbește națiunii sau colectivității adverse calitățile pe care, desigur, e firesc să le aibă. Faptul că ne găsim într-un război de două ori sfânt – o dată fiindcă luptăm pentru deparazitarea lumii de secta socială cea mai periculoasă – nu m-a determinat nici cât negrul sub unghii (și mă gândesc la unghiile cele mai civilizate cu putință) să neg genialitatea unui Tolstoi sau Dostoievski, să arunc cu noroi în Pușkin sau Gogol, sau să nu recunosc că Serghei Esenin a fost un de tot mare poet. Ceea ce însă mă simt obligat să neg ca oricare altul cât de cât conștient, dintre europeni, este dreptul pe care, în obnubilarea lui, și l-a arogat slavismul să mântuiască lumea prin doctrine netraductibile în real sau pur și simplu simpliste până la tragicomic" (din amplul articol „Cernăuți 1941", subcap. „Rusie, n-ai dreptul!", publicat în „Universul literar", an L, nr.38 și 40, 13 și 27 sept. 1941). Câteva pagini cu reproduceri foto ilustrează frumusețea peisajului bucovinean și valorile ei umane.

Antologiile lui Liviu Papuc, întocmite cu acribie filologică, sunt mereu binevenite.

EX LIBRIS

Dora PAVEL
Do Not Cross
Iași, *Polirom*, 2013

Dan PERȘA
Viața continuă
București, *EuroPress Group*, 2013

Gheorghe SCHWARTZ
Cei o sută. Agnus Dei (Mielul Domnului)
București, *Curtea Veche*, 2013

POEZIA CA RUGĂCIUNE

Iulia MURARIU

„Să te rogi aceasta e menirea ta mereu, în continuu"

Sub semnătura lui **Dorin Ploscaru**, la Editura Doxologia, din Iaşi, în 2012, a apărut volumul *Peştele pe uscat*. Subintitulată nu întâmplător *Poeme alese. Antologie*, culegerea cuprinde *o samă de* poeme anterior publicate, incluse în volume de poezie tipărite începând cu anul debutului editorial al poetului, primul din serie fiind însă cel din 2000, care dă şi titlul cărţii antologie. Fiind o selecţie de texte din nouă volume publicate ori în curs de publicare (precum *Cincizeci de ierni pe muntele fuji*), cărora li se adaugă o inedită (*contemplând liniştit aura violetă a morţii*), cartea – apărută în condiţii grafice excelente – nu conţine o lirică religioasă în accepţia consacrată. Simptomatic pentru un tip de vedere lirică asupra lumii şi a existenţei, circumscrise mitologiei creştine, e faptul că pe coperta ultimă se află poemul *duminica celor cinci pâini şi doi peşti (Ihtis)* în care se regăsesc simboluri creştine consacrate: *Pâine eşti, Ihtis...*; dar *peştii şi pâinea fac şapte*, cum printr-o elementară operaţie aritmetică precizează poetul. Simbol arhetipal ambivalent, asociat obişnuit apei, peştele – în perfectă tradiţie creştină – evocă apelativul gnostic al lui Hristos: IHTUS. Iar imaginea Mântuitorului, a Răstignitului, este tutelară în acest imaginar poetic. Poezia creată de Dorin Ploscaru e străbătută de credincioşie şi de duh creştin, e o poezie zămislită prin rugăciune de către omul în rugăciune, dar devine doar arareori ea însăşi rugăciune. Când discursul liric ia forma unui monolog adresat către Atotputernicul, antrenând problematica gravă a relaţiei om – Divinitate, ca în *rugăciune în 31 decembrie*: „Dumnezeule al cerurilor / Doamne al binecuvântării / înzăpezeşte-mă-n sămânţă / de rod / Dumnezeule al cerurilor / Doamne al ninsorii / nu Te lepăda de mine, / nu mă lepăda de Tine, / ochii mei spre foarte / sus se ridică / între piscul de munte / în sus / şi tina pământului / jos...", imediat conştiinţa apartenenţei la timpul profan, măsurabil, antrenează asocieri în arcadă şi declanşează la modul fals proustian mecanismul memoriei culturale asumate: „treizeci şi unu decembrie, / murea bădia ion / beethoven scria / în surzenie / [...] / dostoievski / dirija / clocotitor orchestrele,/ marile orchestre-ale cuvântului...". Nu lipsesc şi nu pot lipsi însă tonalităţile imnice din glasul făpturii ce percepe fiinţarea ca miracol: „... câtă frumuseţe şi bucurie zidit-ai! / [...] / câtă linişte, câtă bucurie / dăruitu-ne-ai Doamne!" (*ţin în podul palmei jăratecul roşu al candelei de la troiţa bătrână*); „Doamne câtă frumuseţe şi / milă ai semănat / pre pământ..." (*la fereastra ta cititorule în nopţi de tăcere cu lună*) etc. şi nici inflexiunea elegiacă ce rezidă din asumarea conştiinţei apartenenţei la timp istoric: „Doamne secătuitu-mi-au ochii / de-atâta durere /

uscatu-mi-s-au / oasele de-atâta jelanie / toate bocetele istoriei / urcă în psalmii lui david...", *Doamne uscatu-mi-s-au ochii de-atâta durere*; „Doamne şi fericirile noastre / pasagere sunt rănite de / privirea noastră către Tine" (*contemplând liniştit aura violetă a morţii*); „Doamne au vrut să / ucidă sufletul meu, / să-mi spânzure în copaci / ochii şi mâinile..." (*Trompete de aur*) etc. Uneori, ochii (doar ochii!) certifică existenţa în mundan a îngerilor („pe cerul acesta cu puzderii / de stele ochii au văzut / îngerii coborând şi urcând / în dimineaţa aceasta de sâmbătă...", *pe drumul ud de roua cunoaşterii*), alteori eul liric transferă omenescul într-un soi de angeloontologie (fie eul liric îşi simte dureros aripile-cioturi născându-se, fie oamenii i se înfăţişează ca îngeri, ca în poemul *ştergarele albe agăţate-atârnate pe umărul drept şi numai pe umărul drept deveniseră aripi*, nefiind însă vorba despre sinteze hibride, şocant-suprarealiste ori despre un euhemerism *sui generis*) sau invocă toţi sfinţii, cuvioşi şi necuvioşi: „ajută-mă sfinte trifon, / sfinte mercurie, sfinte pantelimon doctor fără / de arginţi / fiecare secundă are măsura ei / sfinte dominic şi apuleius, sfinte / porfirie şi ambrosius, caliopie şi gotfried / ajutaţi-mă să trec puntea / sfinte ghelasie, sfinte cuvioase amfilohie şi / simeon de la pângăraţi / chiriac de la bisericani, rafail de la râşca..." ş.a.m.d. Desfăşurarea e în evantai şi seria începe, se pare nu întâmplător, cu sfântul creştin Trifon, asociat în mitologia populară românească unei divinităţi autohtone a naturii (Triful), în vreme ce poemul are ca subtitlu *alesule sfinte martin*.

Poetul are conştiinţa veşnicei treceri şi cere sprijin din partea celor nevăzute întru contopirea cu lumina: „...încinge-mă întru acoperământ de / lumină", aspiraţie ce relevă nu doar natura lui solară, ci şi setea de miracol şi de identificare cu lumea cosmică. Poezia lui e nu religioasă în mod tradiţional şi tradiţionalist, ci *sui generis*; e însă o poezie creştină la modul autentic. Când invocă Divinitatea, eul poetic o face şi pentru a-i mulţumi pentru tot ce a creat pe pământ, dar e fascinat îndeosebi de această creaţie divină care e lumea. Sentimentul religios e asociat, în mod inedit, conştiinţei omului modern, căruia îi sunt străine însă îndoiala, anxietatea ori angoasa, convulsiile, un om ce vede doar cele văzute şi crede în cele nevăzute. El vede lumea ca miracol, iar viaţa ca mare trecere („simt cum îmi scapă / cum îmi alunecă printre degete viaţa") şi ca pretext al reflecţiei („Da am / contemplat viaţa în palmă / am răsucit..."). Şi, în ciuda aparentei înclinaţii spre auditiv, poetul se manifestă ca un vizual: până şi propria viaţă i se înfăţişează ca „icoană bătută de vânturi". Există, în această poezie, preferinţă pentru roşu şi negru, dar şi pentru galben şi albastru, culori ce capătă evidentă conotaţie simbolică: „iată-L stătea roşu în / faţa mea / nins de ninsori / uscat de ploi şi vâltori / cu Faţa înecată / în roşu [...] stătea negru şi roşu / în faţa mea" (*stătea negru şi roşu în faţa mea*), „eu sînt râul cel roşu" (cele şapte râuri galbene şi celelalte nouă râuri verzi); „oh dulcele acesta blestem / de albastru..." (*nicicând nu am văzut palma mai răstignită pe crucifixul lumii*); „albastrul / ne umblă prin sânge" (*pe sculptor moartea trebuie să-l găsească totdeauna-n picioare*); „aerul acesta / albastru / al nopţii Crăciunului" (*ieşirea din zid*); „târzii şi / galbene aduceri aminte..." (*Zadarnic uitându-te în lunca Mirceştilor*); „pasărea galbenă, oh pasărea galbenă..." (*într-o miime de secundă a vieţii porfirice*) etc. etc.

Însemnele euharistiei creştine: pâinea şi vinul revin obsedant şi firesc, antrenând motivul (cu trimitere la *cina cea de taină* a lui Nichita Stănescu) „mesei pâinii": „...nu / vei uita iarna şi pâinea dumicată la masa / singurătăţii" etc.

Străbătută de tristeţi existenţiale trecute prin filtrul seninătăţii creştine, lirica lui Dorin Ploscaru este expresia unei meditări îndelungate asupra vieţii şi a morţii, din miezul vieţii şi în preajma morţii: „mor zi de zi şi nu mai mor / niciodată.", *mă aşez în pat ca în mormântul de stâncă*; „în fiecare zi mă culc viu / şi mă trezesc mort", *la fereastra ta cititorule în nopţi de tăcere cu lună*; „acum pot muri liniştit. sînt un / om fericit.", *Timpul tornadelor* etc. Sfârşitul e exersat reiterant, miracolul e trăit în timp istoric, agonic: „...cu braţele mele întinse / a zbor / cu braţele mele de pasăre / vertical-transversală / mi-e răstignirea aceasta / gata de plecare în fiece / zi..." (*serpentina aghioritică*), deşi eul liric tânjeşte permanent să recupereze a-timpul: „timp împins în eden", „ceasurile s-au oprit / timpul stă nu vremuieşte / am ieşit din acest fluviu..." etc. De altfel, pentru eul poetic existenţa devine o repetabilă şi cotidiană răstignire în timp măsurabil, linear, dar, paradoxal, şi eternă provocare a evenimentului mitic recuperat pe cale spirituală: „Îţi văd spinii îi aud / cum pătrund în carnea frunţii Tale / şi durerea o iau în pumni / ca pe o apă de izvor / să mă spăl cu ea pe faţă...", *picătura roşie de măceş*. Poetul are viziuni / vedenii („doar viziunile / vedeniile mi-au rămas neatinse", se confesează el într-un poem) şi vederi despre viaţă şi moarte, despre realitatea sufletului şi a minţii, despre *timpuri albe* („Pruncu-nfăşat îmi intră în odaie. / călătorit-a obosit Măicuţa / din timpuri albe prin / zăpezi şi ger...", *Curge la vale lacrima din Ler*).

Fundamental, poezia lui Dorin Ploscaru are un autentic filon autobiografic, semn indiscutabil al unei vieţi trăite în lume şi asumate în planul spiritului. Din gândul şi inima eului liric se înalţă, din când în când, chipul luminat de muncă ori de suferinţă al câte unei fiinţe apropiate sau cunoscute, construind crâmpeie de vieţi trăite: „bunica albise / se făcuse vară / se-mbrăcase în alb...", *bunica se făcuse vară*; „bunica mă tot întreba / unde sîntem, / bolnavă în maşina / întoarcerii acasă", *rohia albă*; degetele bunicii sînt acum / lumânări.", *Şi-au ţinut înnodată năframa văduviei în neagră postire*; „în mijlocul vremii, în mijlocul curţii / cu un cocoş / ţinut în braţe: / mama", *în mijlocul curţii cu un cocoş ţinut în braţe, mama*; „zâmbesc de-acolo din icoană / chipuri dragi / ţaţa chiţa / mama şi tata din sus...", *Totdeauna Paştele la Fundu Herţii venea pe 15 aprilie* etc. Ca un caleidoscop, discursul liric ordonează frânturi din propria copilărie („născut la ora doisprezece ziua / într-o casă lângă drumul de fier / am avut mereu revelaţia morţii", *ca zborul păsării pe cer mi-e răstignirea*; „...fâşia aceea de pământ semănată cu ovăs / pe care o cucerea m cu fratele meu viorel / ca pe-un teritoriu virgin."; *păşind prin gări, prin noapte, printre trenuri*; „mama mea ne învăţa colinde / alături aveam o bucătărie cu o / arcadă boltită...", *zgribulind de frică şi aşteptare* etc.). Gândul hotărniceşte nevăzută şi trainică punte între lumea de aici şi lumea de dincolo: „în fiecare zi / trec / pe la capătul / crucii lui tata / cimitirul e lângă / calea ferată / ţărâna din mâini / clocoteşte / el vede aşa / în noapte toate / luminile trenurilor / cu care-a străbătut / toată viaţa / mii de kilowaţi / anii lumină / pierduţi / îmi zic, / îmi

zice / băiete sus / ochii nu mai / privi în / pământ...” (*asinul doarme în adâncimi de păduri neştiute*) sau răzbat tandreţi parentale: „ţineam capul băiatului meu / sub braţ / el zâmbea, în somn îngeresc” (*poemul se naşte dintr-o pasăre sălbatică*). Nu-i sunt străine, ca om, neliniştile, contorsionările de conştiinţă, asaltul ispitei şi al slăbiciunii trupeşti, transferate câteodată în sfera oniricului: „toată noapte m-am / luptat / cu strigoii / îmi purtau patul...” (*de aici se numără timpul adevărat*). Dar mai mereu eul liric experimentează bucuria de a trăi („îmbrăcând zi de zi / cămaşa fericirii”), o bucurie subminată şi cenzurată de conştiinţa finitudinii şi de gândul creştinesc spre cei singuri, spre cei săraci şi goi (ca în poezia *să fii sfâşiat de durere în ziua Crăciunului*) şi tot aproape mereu încearcă apropieri de însăşi sorgintea luminii lumii primordiale, inaccesibilă muritorilor, dar cunoscută prin spirit şi întru spirit ca frângere a fiinţei: „am gustat / am fost dus / în tării / în neapropiată lumină, / dulce paradis / nepământeană / durere.” şi-şi contemplă trupul – fertil pământ biblic: „cotropit mi-e trupul de bulbi...”. Iubirea e mai degrabă sugestie, fiind rarefiată şi despovărată de lestul organicului; iubirea sacralizată ca taină şi nu închisă în taină („taina iubirii / noastre [...] / s-a înfipt în inima trupului / în zi de paisprezece”). Femeia are materialitate suavă („peste stâncile cunoaşterii / se întinde arcul de curcubeu / al pasului tău / al graţiei dansului tău...”, *între zborul gazelei peste stânci se întinde arcul de curcubeu*) şi se înscrie într-un fel de contigent transcendental („aşez pe carnea trupului tău hieratic / sărutul buzelor uscate...”; „aluniţele pielii tale înfloresc scăldate / în lumina filtrată de zori...”, *Ochiii care au plâns la bucuria răsăritului soarelui*).

Viaţa e asumată ca ceremonial („în fiecare dimineaţă / moş nicu / îşi ridica pălăria / în faţa dimineţii / să audă soarele răsărind / să privescă păsările vorbind...”, *moş nicu*), iar timpul istoric pare eludat prin repere sacre: Crăciunul (cînd „colindele a zăpadă / de foc / amiros / a busuioc / a paie de grâu / ridicate în valuri / peste ieslea / de Miel”, *mâna ta moale, colăcel de ajun*), Boboteaza („din casa de gheaţă a crucii de bobotează / au răsărit apele”), Sfântul Ilie („în noaptea / sfântului ilie / cad prăbuşit ca un măr / de pe creangă”), Sfânta Maria, Ispasul, duminica Rusaliilor („e ziua – rusalii”, *lumina teiului în duminica de rusalii*) etc. Dorin Ploscaru e creatorul unei mitopoezii inedite, întemeiată însă nu printr-o viziune mitologizantă asupra cotidianului nud, ci prin reinterpretarea sau contaminarea unor mituri (pre)existente ori prin regândire poetică (ca altădată la Blaga) a unor noi mituri: „toaca e lemn / de dezgheţ / clopotul turlei de îngheţ”, „să se facă ziuă aştept / să se aleagă apele / de deasupra / de cele de / dedesubt.”, „ana se răsucea în vaiet / în strânsoarea mormântului / printre cărămizi / [...] / voia acum să respire / aerul acesta / albastru / al nopţii Crăciunului” (*ieşire din zid*) etc. Poetul valorifică semnificaţiile simbolic-creştine ale cifrelor şi instaurează o nouă vedere asupra valenţelor lor magice: „în zi de paisprezece / adică de două ori măsura lui şapte”; Sântămăria mică e „optul pus în picioare / e optul culcat”, „patruzeci de / timpuri / de zile / să mi se strecoare...”; „umblare la straja a patra / din noapte”, „de Iisus binecuvântate / în vin s-au făcut / din şase, şapte”; „sufletul tău blând / vasile bune / sta-va patruzeci de zile / la fântâne”; „fă Doamne ca cele şapte râuri / galbene / şi celelalte nouă râuri verzi / izvorâte din Eden...”; „Umblarea pe mare / mult mai târziu

când la / straja a patra / din valuri / a strigat disperat" etc. Trăirea în mundan e veşnică pribegie, un exil („atunci m-am născut / lângă iazul clocotind a susur / lângă apa vavilonului...", *la fereastra ta cititorule în nopţi de tăcere cu lună*; „bei vinul pribegiei în / corturi din piele de ren", *Trompeţii vestesc intrarea Reginei* etc.), dar e şi bucurie a spiritului care comunică prin lamura cuvântului cu Divinitatea şi cu semenii: „Doamne / am patruzeci de ani şi nu m-am / întâlnit cu america pe stradă. / din când în când mă mai opreşte / câte un prieten să vorbim despre poezia / lui vasile voiculescu..." (*Am patruzeci de ani şi nu m-am întâlnit cu america pe stradă*).

Creator al unor imagini inedite: „zidul se uita la mine / prin geam", „ne prăbuşeam peste / toamnă / ne luminam în candelă"; „ne trezeam uluiţi cu somnul în spate...", „privighetorile îşi dansau / trilurile / ca pe o rugă...", într-un vers cu tăietură modernă, poetul cultivă metafora şi dezvăluie reale disponibilităţi spre jocul grav în sfera cuvântului ce capătă materialitate diafană şi cunoaşte «clivaj»: *vezi şi străvezi, înger de sânger, bejanie / jălanie, bejanie, bejania, grijania, luminau / iluminau* etc. cuvintele desfăşoară un joc „pe ram / ca nişte vrăbii..." (*Sângele acestei zile...*), sunt chemate „şi ele vin la mine/ cu toată avalanşa viitorului" (*Rechinii înghit sfârşitul de veac*) etc., pentru că însuşi poetul pare a reprezenta un al treilea gen natural: „Stăteau adunaţi la o masă bărbaţi, femei / şi poeţi..." (*Curge la vale lacrima din Ler*). Dorin Ploscaru vădeşte suavităţi ca-n poemul *Norii*: „Demult, foarte de demult priveam / munţii în depărtare / ca pe nişte călăreţi fără cap, / în ceaţa depărtată, întindeam mâna, voiam să-i ajung, / demult, foarte de demult, / norii erau ca nişte pâini..." şi, bun cunoscător al tradiţiei liricii româneşti, valorifică tehnici poetice neomoderniste (ca în *Lupul singuratic* sau ca în poezia *între zborul gazelei peste stânci se întinde arcul de curcubeu*), iar prin aplecarea spre cotidian şi recursul la intertextualitate ce deviază uneori în autoreferenţialitate, se apropie de postmodernism.

Poetul Dorin Ploscaru vădeşte o sensibilitate de romantic şi spirit modern, viziunea unui creştin şi imaginaţia unui om de cultură. Mărturisit tânjeşte după „o mare încăpere / cu atâta poezie în jur / şi atâta rugăciune-mprejur / cu atâta aer" (*când voi mai avea eu o casă cu atâta poezie în jur*, adverbul *mai* din titlul amplu al poemului punctând dorinţa recuperării a ceea ce pare a fi avut cândva eul liric, nostalgia după ce ar fi putut fi şi s-ar putea *mai* să fie) şi e convins, se pare, că *poemul se naşte dintr-o pasăre sălbatică* şi numai duminica („poemele se nasc / duminica / precum ziua din seară..."). Repere ce-i jalonează fiinţarea lirică rămân Iisus şi Nichita, dar şi Eminescu („un os din osul / tău / eminescule / mihaiule / se desface...", *ianuarie de eminescu*). Şi mai ales Iisus / Ihtus, poetul căutând, după cum însuşi mărturiseşte în poemul *solzii-mi cădeau de pe ochi*, să înţeleagă răstignirea: „încercam să înţeleg / răstignirea / unită cu firea / nu puteam...". Indiferent însă care e acest suveran (nu însă şi inhibator, strivitor) etalon din ontologia poetică, antrenând miticul sau mitizarea, poetul trăieşte în sfera poeziei în continuă şi eternă rugăciune; „Să te rogi / aceasta e menirea ta...", spune undeva poetul. Şi face din chiar viaţă eternă rugăciune şi comuniune cu transcendentul. Iar din poezie o formă înaltă de cuminecare.

RĂTĂCIND PRIN TIMPUL CĂRTURARULUI NICOLAE DABIJA

Lina CODREANU

Genul de literatură scurtă – schiţa, povestirea, nuvela – a fost / este ades încercat de scriitori, dar foarte rari sunt prozatorii care au perseverat în a cultiva această specie literară. Cel mai adesea, proza scurtă a constituit o punte necesară în trecerea către proza de largă respiraţie – romanul. Au făcut-o încă Nicolae Filimon, primul romancier atestat esteticeşte, apoi, Ioan Slavici, Ion Agârbiceanu, Marin Preda şi alţi mari prozatori ai literaturii române.

Culegerea *Nu vă îndrăgostiţi primăvara!* (Chişinău, Ed. „Literatura şi arta", 2013), surprinde cititorul comod şi îmbogăţeşte cu un aer proaspăt atât beletristica lui **Nicolae Dabija**, cât şi literatura românească. Autorul o subintitulează *Nuvele*, înscriind textele sub umbrela acestei specii literare, conştient că nuvela nu e o specie literară la îndemâna oricui. Ea poate deveni o „bijuterie", precum *Alexandru Lăpuşneanul* a lui C. Negruzzi, ori poate să rămână la ipostaza unui exerciţiu – un nucleu epic – pentru un mare roman, precum *Proştii* pentru *Răscoala* lui Liviu Rebreanu, ori *Calul* pentru *Moromeţii* lui Marin Preda. Când intenţia de a scrie nuvele este categorică şi prefigurează pe marele creator de proză scurtă, atunci atenţiei îi sunt necesare dimensiuni poliedrice, fiindcă dimensiunile relativ reduse restrâng câmpul epic, mijloacele tehnice trebuie bine strunite iar din domeniul modalităţilor artistice selecţia e făcută cu echilibru, dacă nu cu zgârcenie. Şi, pe lângă toate acestea, unitatea compoziţională dă mult de lucru, deoarece asigură cel puţin un sfert din valoarea literară a textului propus. Focalizarea se face mai ales asupra unui personaj şi, în funcţie de liniile definitorii ale caracterului acestuia, se poate proiecta un conflict epic strâns, căruia, în echilibru, i se va contrabalansa un final tensionat şi dramatic. Aşadar, cu mijloace puţine, creaţie temeinică.

Puţini creatori au reuşit asta deplin; mă gândesc la clasicii I. Slavici şi I.L. Caragiale, la interbelicii L. Rebreanu, Anton Holban, Mircea Eliade ori la scriitorii din a doua parte a sec. XX – Fănuş Neagu, Ştefan Bănulescu, D.R. Popescu. E drept că unii romancieri au adoptat speciile povestirii şi (mai rar) ale schiţei, ca puncte de propulsare în marea literatură, dar acestea au particularităţi deosebitoare în ceea ce priveşte rigoarea epică, structura personajului, atmosfera narativă etc. Am în vedere povestirile semnate de Gala Galaction, M. Sadoveanu, Vasile Voiculescu. În fapt, unele elemente apropie speciile într-un ansamblu de variabile, păstrând impresia carenţelor de omogenitate, în timp ce alte aspecte rămân definitorii, particularizându-le.

Tânărul prozator Nicolae Dabija – scriu „tânăr” deoarece aceasta este o nouă carte de proză, după recenta apariţie a romanului *Tema pentru acasă* (2012), scriitorul excelând până acum în poezie şi publicistică –, propune în volumul *Nu vă îndrăgostiţi primăvara!* texte de graniţă a speciilor. Cu toate că o subintitulează *Nuvele*, cartea are o plajă mai roditoare, deoarece include şi memorialistică, povestiri ori parabole.

Îndemnul din titlu, sub forma imperativului negativ, „Nu vă îndrăgostiţi...!” este un tertip oratoric, deoarece provoacă cititorul pe care autorul îl ia ca partener narativ, i se adresează şi-i aşteaptă reacţia. Îndemnul împovărat de tonalitate aspră trimite către un avertisment, dar, de ce nu?, poate fi interpretat şi ca o rugăminte protectoare adresată celor imprudenţi.

În jurul titlului cărţii gravitează substanţa celor şaisprezece texte cu tematici variate, a căror coordonată esenţială rămâne *dragostea*, diversificată prin motivaţia auctorială în altruism matern, în erotic imponderabil, în aventura cunoaşterii, în anihilarea sinelui, în dedublarea prin alienaţie mintală ş.a. Dacă avem în vedere personajele din primele nuvele, acestea circumscriu iubirea lor unei dramatice *pierderi*. Aşa se întâmplă cu prizoniera Leyla care salvează vieţile altora, dar ea rămâne captivă (nuvela *Leyla*), apoi starea de plutire a lui Augustin se risipeşte prin pierderea iubirii (*Nu vă îndrăgostiţi primăvara!*), chiar călătoria studentului în cimitirul cărţilor e spre paguba tinereţii (*Casa cu cărţi*), gândul tânărului de a-şi vinde visurile devine fatală (*Omul care şi-a vândut visele*), tocmai tratarea alienaţilor îi izgoneşte medicului propria luciditate (*Minciuna noastră cea de toate zilele*), tot aşa cum pierde armonia omul fără somn (*Trenul spre Paradis*) etc.

În nuvela *Leyla,* Nicolae Dabija propune un personaj civilizator, prins într-un dramatic război pentru supravieţuire. Prin ochii unui copil, realul şi magicul animă întreaga ţesătură a operei. Naratorul de numai doisprezece ani, cel mai mare între fraţi, redă povestea unei nepoate de sultan – frumoasa Leyla – răpită de piraţi şi vândută părintelui lor într-un târg al sclavilor. Stăpânul cumpărător, un împătimit al jocurilor de noroc, este tatăl a zece copii. Orfani de mamă, abrutizaţi, neglijaţi, fără mâncare, chiar fără individualitate onomastică, copiii intră sub vraja Leylei. Sclavă şi liberă totodată, Leyla opune atitudinii tiranice a tatălui, un altruism magic, conştientizând micile făpturi fără nume despre propria persoană, suferind bătăi crunte alături de ei, acceptând iniţierea ludică, într-un cuvânt, redându-le un drept fundamental, acela de a-şi trăi copilăria: „Ne mai învăţase cum să visăm toţi zece, şi cu dânsa unsprezece, vise comune, cum să vedem [...], cum să dansăm [...], şi cum să alergăm”. Când nemernicul părinte este condamnat la spânzurare, îl salvează frumoasa sclavă, nu din frică ori din respect faţă de el, ci din dragoste pentru fragedele suflete nevinovate. Ea va călători pentru a-i aduce negustorului firmanul de iertare pentru nevolnicul tată. Din disperare şi sub ameninţarea cinică a tatălui atârnat de creanga castanului şi cu funia strânsă în jurul gâtului („Dacă mă scapi, te omor!”), copilul Amnar îi salvează viaţa condamnatului. Fata putea fugi, avea toate motivele, dar s-a întors, întărind încrederea copiilor. Răsplata e una majoră, impresionantă prin gestul inocent şi afund al creştinării – botezul: „... şi atunci pentru prima dată i-am zis pe numele ei adevărat: Da. Da, Mamă!”

E un mod pilduitor de frumusețe morală în a rămâne captivă tiranului, asumându-și misiunea salvării copiilor, fiindcă sclavia fermecătoarei Leyla înseamnă libertatea copiilor.

Nuvela care dă titulatura întregului volum al lui Nicolae Dabija – *Nu vă îndrăgostiți primăvara!* – este o altă piesă de rezistență în proza românească. Dacă *Leyla* poartă gândul către magicul prozei voiculesciene, nuvela în discuție împrospătează imagini din lirica lui Nichita Stănescu, fie că e vorba despre „Du-mă fericire în sus / Și izbește-mi tâmpla de stele...” (*Cântec*), fie despre „Și deodată-n jurul meu natura/ se făcu un cerc de-a dura...” (*Leoaică tânără, iubirea*). Senzația inefabilă de plutire a îndrăgostitului îi dă sentimentul că trăiește în afara universului lumesc din care tocmai a plecat. Poate de aceea semenii, de care se desparte prin trăirea intensă a iubirii, îl percep ca anormal, pentru că toți, înșiși bătrânii „morocănoși”, au pierdut iubirea. Concentrarea gândului către iubita lui, pe care și-o imaginează „desăvârșită, iradiind de tinerețe”, constituie combustia necesară levitației. De la „înălțimea” sentimentului, îndrăgostitul are percepția clară a realității, dar de la nivelul țărânii, oamenii obișnuiți nu pot înțelege cutuma iubirii. Ei doar se tem, se ascund, se protejează, își iau măsuri de prevenire a epidemiei de starea de imponderabilitate. Avertismentul e dramatic, dominator fiind resentimentul.

Cred că într-o viață, ființa omenească trăiește mirajul oniric în trei momente capitale. Mai întâi, în copilărie, visul inocent se împletește cu *ludicul*, apoi, în tinerețe, visul înaripat stă sub puterea *erosului* și, spre final, visul *thanatic* este acceptat cu seninătate și înțelepție. Visul are caracter inițiatic, fiecare experiență erotică ducând îndrăgostiții pe căi inedite și irepetabile. Scriitorul Nicolae Dabija surprinde momentul în care în viața unui tânăr intervine tulburătorul vis de dragoste ca un sorb al apelor care duc ființa în adâncuri, ca o tornadă ce o urcă în înalt ori ca o cotitură fundamentală a vieții. Oricare din ipostazele visului are forța reîntrupării fragilei ființe numită om, dând un alt curs sorții. Visul de dragoste face ca tânărul Augustin să se desprindă de lumesc, să sfideze legile gravitației: „Era convins că există o legătură secretă între capacitatea de a se menține în aer și dragostea lui pentru Ela”. Ca ființă comună, fata-și dorea „ca logodnicul meu să fie un om ca toți oamenii”, în timp ce, atins de aripa iubirii, Augustin are trăsături ce-l situează peste nivelul mediocru al celorlalți. Starea de plutire este similară cu zborul fulgilor imaculați din plopii iubirii asaltați de primăvară. Ruperea lui de realitate îl face vulnerabil și îi alarmează pe semeni care se tem de iscarea unei contagiuni: „Ce ne facem dacă se molipsește tot orașul și într-o bună zi încep cu toții a pluti prin aer? Numai închipuie-ți ce-o să se întâmple! Va trebui să trăim prin copaci sau pe acoperișuri, ca vrăbiile. Și să renunțăm astfel la realizările civilizației”. Rând pe rând, cei care i-au fost apropiați, devin suspecți, ostili, sunt îndepărtați de pacientul bizar, orașul intrând într-un fel de carantină pentru prevenirea neașteptatei epidemii. Consiliul savanților nu poate demonstra pe cale științifică absența câmpului gravitațional: „– Levitația dumitale, să știi, nu are nici un argument științific! Ceea ce faci dumneata e absurd, e imposibil, nu e susținut de nicio lege a fizicii sau a mecanicii”. Drept urmare, prizonierul va fi izolat într-o celulă, strașnic păzit, spionat, observat, doar-doar se va lecui. Gândul către fata dragă îl situează într-un spațiu sacru, unde reface imaginar („vedea cel mai bine cu ochii închiși”) atitudinea, gesturile ei, așa cum le

dorea Augustin, încă nevindecat de iubire. În sens invers, iubirea Elei se va disipa, vizitele se vor rări, uitarea va netezi sentimentele pentru care Augustin a plutit prima oară, aducând-i de pe peretele unei stânci floare regală.

Fascinanta experienţă aurorală sfârşeşte brusc şi dureros când Augustin o vede pe fată îmbrăţişând un tânăr, păşind pe o altă planetă a dragostei. Starea de levitaţie sfârşeşte subit iar tânărul „cu capul în nori" devine un concitadin normal „cu picioarele pe pământ": „S-a terminat. Nu mai levitez, nu mai pot. Sunt şi eu, în sfârşit, om ca toţi oamenii. Nu mai prezint o primejdie pentru liniştea cetăţenilor, cum zicea domnul comisar". Întors în normalitate, constată mâhnit că „lumea devenise alta".

În finalul nuvelei *Nu vă îndrăgostiţi primăvara!*, prozatorul propune o imagine alegorică a unei ninsori apocaliptice cu puf imaculat din plopii uriaşi, asemeni unui pansament miraculos aşternut peste rănile iubirii din Oraşul Plopilor.

Dacă în *Nu vă îndrăgostiţi primăvara!* dominantă este aventura erotică, în nuvela *Casa cu cărţi*, Nicolae Dabija propune o aventură a cunoaşterii, ceea ce constituie motivul central. Şi aici se profilează un drum iniţiatic, iscat din călătoria în timp. Naratorul e un învăţăcel care merge ritmic la bătrânul profesor Lewi pentru iniţiere în studiul limbilor vechi considerate „moarte". Iniţierea este precară, dar dorinţa de cunoaştere devine acută când studentul descoperă că sub hardughia cărămizie, din care se mai iţea doar un gemuleţ, se află uitat în vremuri, un cimitir al cărţilor. Negăsind chei pentru lacătele grele, tânărul îşi face drum printre bălării şi pătrunde într-un lugubru depozit aflat sub pământ, în care, fascinant, copacii îşi smulgeau seva din foile cărţilor: „Ici-acolo spânzurau, ieşite dintre pietrele tavanului, rădăcini de arbori, unele înfipte direct în cărţi, cei în ale căror coroane crescute în afară mă zbenguisem toată copilăria". Varietatea, dar mai ales vechimea cărţilor de pe rafturile putregăite îl uimesc pe scotocitorul care le descoperă sub grele pulberi şi ţesături de păianjeni: „Aş fi crezut că mii de ani n-a pătruns în încăpere picior de om…", „Unele cărţi erau îngreunate de propriile lumini şi umbre, de propriile frumuseţi şi prăpăstii".

Mirajul cărţilor îl scoate din timpul convenţional şi-l fac să gliseze în atmosfera altor timpuri şi spaţii, are chiar sentimentul unei dubluri, mai precis al unei captivităţi în pagini de carte: „ Simţeam cum mă contopesc, cum mă fac una cu ea, fiind o continuare a acesteia, sau cum, poate, dânsa venea ca o prelungire a braţelor şi a respiraţiei mele".

Trecând graniţa imperceptibilă din atemporal în istoric, cărturarul stă sub capcana nedumeririi iar drumul invers, spre normalitatea existenţei, îi redimensionează viaţa, natura, obiectele, timpul… Hardughia cu cărţi care, la intrare, abia se zărea de sub pământ, acum „crescuse din ţărână", catedrala impunătoare era abia în stadiul zidirii, oamenii vorbeau un limbaj arhaic, profesorul Lewi e rabinul cu vârstă incertă, oraşul – străin, casele – scunde…, doar podul şi râul îi păreau cunoscute. Însuşi rătăcitul cărturar îşi regăseşte, „lângă portiţa casei care ar fi trebuit să fie a mea", dublul – un „bătrân nesuferit". Nimerise în alt timp existenţial al urbei.

Propunând călătoria în timp, spiritul lui Nicolae Dabija împrospătează motivul întoarcerii acasă a feciorului de împărat din basmul românesc *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*. Călătoria iniţiatică a cărturarului are intersectări de situaţii şi cu

aceea a profesorului Gavrilescu din nuvela lui Mircea Eliade – *La ţigănci*. Întors acasă, feciorul de împărat rămâne să moară în spaţiul împărăţiei tatălui, doar calul se-ntoarce pe tărâmul eternităţii. Aici, pentru că n-a nimerit în momentul corespunzător plecării în labirint, cărturarul face cale-ntoarsă în cimitirul cărţilor, aşa cum şi eroul lui Eliade revine în spaţiul magic „la ţigănci", situat în afara perceperii temporale. Puterea de a aştepta timpul potrivit e privită ca „un dar" şi cărturarul continuă lecturile magice, preferând osmoza seculară cu viaţa cărţilor de sub pământ. Astfel autor-narator-eroul îşi asumă destinul de cărturar, care în biblioteca lui, între cărţile proprii ori în paginile creaţiilor sale se situează în afara oricărui timp măsurabil. Este *timpul cărturarului!*

Următoarele texte literare se pliază pe teme general-umane, care conduc tot spre zona oniricului (*Omul care şi-a vândut visele*) sau explorează zona absurdului şi problematica timpului (*Minciuna noastră cea de toate zilele,* dar şi *Trenul spre Paradis*). Le urmează povestiri alegorice cu un conţinut de factură religioasă sau morală (*Al treisprezecelea apostol*, *Vameşul,* grupajul *Îngerul păzitor*), lecturi confesionale ori amintiri semnificative (*Moş Frasin*, *Despre suflete-pereche, Romeo şi Julieta din Bişcotari*).

În grade variate, naraţiunile din cartea *Nu vă îndrăgostiţi primăvara!* valorifică potenţat legendarul-miticul-folcloricul, încât, puse în conlucrare, acestea sporesc valorile care ţin de esenţa umană: blândeţea, iubirea, credinţa, visul... Cronotopic, descrierile au coordonate vag determinate, ceea ce măreşte apetitul cititorului atras de ţesătura epicului. Verbele la imperfect din incipitul textelor duc faptele într-un timp şi spaţiu de poveste, creând atmosferă evocatoare: „Era început de primăvară...", „Era o noapte cu lună plină...", „Eram într-o vacanţă..." Toposul are aceeaşi coloratură legendară, fiind vorba despre un port la malul mării (*Leyla*), oraşe provinciale (*Nu vă îndrăgostiţi primăvara!, Minciuna noastră cea de toate zilele*), sate (satul nostru, de obicei) din arealul local (*Nunta de şerpi, Omul care şi-a vândut visele, Vânătorii de şerpi, Dragoste de mamă*) etc. Nici portretizările nu conduc spre o literatură încadrabilă strict curentului literar realism, autorul redând doar crochiuri, în care o trăsătură definitorie spune aproape totul despre personaj: omul fără somn din *Trenul spre Paradis*, vânzătorul de vise din *Omul care şi-a vândut visele*, de exemplu. Pentru aceea cred că trăsăturile de povestire, chiar parabolă, ca specii literare, devin dominante în lecturile din partea a doua a cărţii *Nu vă îndrăgostiţi primăvara!*

Conceptual, scriitorul suferă pentru degradarea generală a receptării estetice a ludicului ori a eroticului, a livrescului ori a oniricului şi pentru aceea lecturile au final deschis. Întregul volum apărut sub semnătura lui Nicolae Dabija propune lecturi inegale ca forţă epică şi valoare artistică. Am zăbovit, selectiv, doar asupra nuvelelor în care am decelat un mesaj polivalent, în care am observat densitate de idei şi semnificaţii, conştientă că am nedreptăţit altele. Dat fiind că lucrările artistice nu pot fi definitiv fixate ca într-un insectar, am certitudinea că resurse ale prozei lui Nicolae Dabija, de azi şi din viitor, vor constitui subiect de discuţie pentru critica literară şi că proza Domniei sale va fi aşezată pe-un raft distinct în istoria literaturii române.

UN CER MULT MAI MARE

Cristina CHIPRIAN

Visul şi singurătatea secondează volumul lui **Gellu Dorian*** configurând un univers liric tridimensional, în care memoria ierarhizează artefacte evaluate sentimental şi raţional. Dacă poetul nu ar cunoaşte singurătatea, ar trebui să o imagineze, aşa cum filosofic divinitatea ar trebui inventată, dacă nu ar exista. Stai singur, deci exişti - sugerează vocea lirică, ceea ce înseamnă să navighezi pe marea ta interioară şi să acostezi în porturile cunoscute. Itinerariul traversează epoci şi destine, luări de atitudine şi reflecţii, în încercarea de a decanta esenţa de aparenţă, având ca reper sinceritatea şi emoţia. Confruntarea valorilor se traduce liric într-un registru cvasiironic, în fapt foarte profund, cu un supliment de imagine personalizată („frumoasă şi albă ca zăpada celor şapte poteci"). Parafraza redimensionează epistemiologic, dând efectul de perspectivă şi demarând reevaluarea cotidianului („ultimul poem de dragoste, primul poem de adio"). Imersiunea în „déja vu," susţinută prin structurile lingvistice, pune în evidenţă unicitatea trăirii.

Simboluri ale devalorizării/revalorizării echilibrează demersul liric de autoanaliză, în care se standardizează aşteptarea şi speranţa. Secvenţele lirice evidenţiază succesiunile iluziilor sau idealurilor, intersectate de imaginea-cheie, care punctează semnificaţia, fără să se anuleze procesul (păpădia ce invadează decorul cu puful ei nebănuit). Peisajul dezvoltă dominante cromatice şi adnotări revelatorii (apele cântă şi mor odată cu veşnicia – dar nimic nu este atât de frumos ca îngerul în sine). Cântecul privighetorii, nerecunoscut de urechea bolnavă, devine emblema valorilor care există, dacă se află măcar un singur iniţiat pentru a le remarca. Sublimul relaţionează cu banalitatea şi cu tragicul („ea e oaia neagră a pajiştii din care lipsesc oile" – *Pacostea*). Imagini şi motive lirice se grupează în contextul locului damnat, dar preferat al beţiei „de sine", acolo unde individul rămâne foarte singur, în mijlocul celorlalţi („fiecare viu în moartea lui/fiecare mort în viaţa lui"). Preocuparea de a crea idoli anulează ideea de divinitate, insistenţa cu care cultivăm forma face nerelevant conţinutul („femeile scoase din alte femei/cu ajutorul bărbatului" – *Păpuşa*). Contextul social este asimilat ceţei, fumului, care relativizează dar paradoxal invită la meditaţie („se putea trage pe rând/gând după gânduri"). Paharele cârciumii conţin mii de mătănii, pruncii vor să se facă îngeri. „Măcelul" cotidian este reevaluat, pentru ca apoi toţi să treacă prin rai liniştiţi (*Sarea*). Ambivalenţa imaginii echilibrează semnificaţiile, redând omul comun, marcat de timp şi limitare, dar identificând uneori nostalgia paradisului.

Urmând drumul marcat de absintul postmodern al poeziei, poetul celebrează similarităţi în lumea literară (*Schiţă de istorie recentă a poeziei*), unde se poate muri liniştit, într-o atmosferă de final de petrecere. Un semn comun se lansează asupra unei branşe parţial delimitate („rude sărace cărora nu li s-a lăsat moştenire decât lectura"). Principiul estetic este asimilat unei expresii abstracte, cu ancorări temporale („citesc doar numele pe care le-a purtat de la Homer până la mine [...] s-a refugiat în căutarea unui nume care s-o scoată în lume") şi geografice („ce vrei, bă, ce să fac la botoşani"). Cartea dedicată *singurătăţilor* contextualizează motivul literar în domenii şi epoci variate, arătând de ce avem nevoie sau nu avem nevoie de singurătate, ce este sau ce ar trebui să fie singurătatea, dar mai ales faptul că aceasta apropie pe om de divinitate (ambele instanţe există în propriul lor plan de referinţă, resimţind atracţia contrariilor).

***Gellu Dorian,** *Cartea singurătăţilor*. Bistriţa, Editura *Charmides*, 2012.

O EDIȚIE MAI MULT DECÎT ANASTATICĂ

Ioan RĂDUCEA

Apărut sub egida Muzeului Bucovinei din Suceava, studiul lui **G. Balş** *Bisericile lui Ştefan cel Mare*[*] se distinge mai întîi printr-o excelentă condiţie grafică: legat, în format mare, pe hîrtie lucioasă şi cu coperţi rigide. Ediţia se declară a fi una anastatică, după cea din 1926, reprodusă într-adevăr cu fidelitate (prin fotocopiere), însă întregită, după pagina 333, de către „îngrijitorii de ediţie", ceea ce îi schimbă considerabil specificul. Este demnă de toată lauda iniţiativa reeditării unui text de referinţă pentru istoria artei noastre medievale, „un dar a cărui valoare nu s-a perimat", aşa cum menţionează, în deschidere, cele două cercetătoare care, cu modestie, se consideră doar „editori".

În fapt, sesizîndu-se caracterul de sinteză exemplară, ca şi suflul unitar al textului, apărut iniţial în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice* (Anul XVIII, nr. 43-46/1925), s-a obţinut, prin adăugarea a două esenţiale contribuţii, de cîteva zeci de pagini fiecare, cu mult mai mult. Prima, a **Paraschivei-Victoria Batariuc**, se referă la noutăţile arheologice survenite în cele mai bine de trei sferturi de veac scurse de la ediţia princeps. A doua, aparţinînd **Terezei Sinigalia**, caută să aducă la zi textul de referinţă printr-o tehnică de toată lauda, contrapunctică, pe care autoarea o numeşte „comentariu punctual" şi care este de parcurs, după cum sîntem preveniţi, împreună cu textul principal. Cercetătoarea şi-a luat libertatea să intervină cu variate precizări, noutăţi, rezumate ale investigaţiilor recente, confirmări sau infirmări ale ipotezelor din vechiul studiu, realizate cu plăcerea şi cu aplombul unui medievist expert. În plus, ambele studii sînt completate, la rîndul lor, de considerabile note de subsol (409 la număr!), prilej, printre altele, de a aduce la zi bibliografia anastatică, cu mult amplificată. Prin asemenea iniţiative, autorul reeditat devine într-adevăr contemporanul nostru, căci coerenţa viziunii sale asupra unui fenomen cultural fundamental este întregită de necesara actualizare a cercetărilor, cu lămurirea situaţiei din teren, la nivelul secolului nostru, din punct de vedere arheologic, al restaurărilor efectuate între timp etc. Mai puţin este avută în vedere valoarea artistică a monumentelor şi mai ales a picturii murale, ceea ce se explică în primul rînd prin profilul cercetării iniţiale: G. Balş, inginer de formaţie, a pus accentul pe virtuţile constructive, implicînd deci în primul rînd estetica arhitecturală, cu „formele" ei interioare şi exterioare, materiale, meşteri etc., precum şi pe filiaţiile istorice sau artistice, adăugirile pliindu-se, cu necesitate, pe aceste direcţii de studiu. Vorbim deci de un eveniment editorial, cu observaţia că de asemenea salutare translaţii beneficiază, cînd şi cînd, opere de primă mărime ale culturii noastre. Ne gîndim aici la personalităţi comparabile, care au restabilit autoritatea unor texte de bază ale altor domenii – Al. Piru, relansînd *Istoria* călinesciană, prin ediţia revăzută din 1982; Manole Neagoe, cu reeditarea *Daciei preistorice* a lui Nicolae Densuşianu, în 1986; Radu Florescu, răspunzător de *Getica* lui Vasile Pârvan din 1982 etc. În final, lucrarea propune, aşa cum se cuvine şi o permite tehnica fotografică actuală, superioare imagini color de ansamblu ale monumentelor în discuţie, precum şi cîteva interioare, prea puţine faţă de bogăţia materialului adunat între timp şi mai ales faţă de amploarea efortului de restaurare întreprins în ultimele decenii şi care, din fericire, se află în desfăşurare şi în momentul actual.

---

[*]Ediţie îngrijită de Tereza Sinigalia şi Paraschiva-Victoria Batariuc. Ediţia a II-a, revizuită. Suceava, Editura *Karl A. Romstorfer*, 2012.

TEREBLECEA,

SAT ROMÂNESC URZIT DIN MAI MULTE DURERI

Ion FILIPCIUC

Numele satului *Tereblecea* are o rezonanţă stranie, ca şi cum un fierestrău cu dinţi rari şi laţi ar muşca apăsat din trunchiul unui arbore bătrîn şi încă falnic. Nu ştiu ce înseamnă, *Porubnoe*, denumire pe care i-au dat-o satului Tereblecea autorităţile ucrainene sau sovietice îndată ce au acaparat acest spaţiu printr-un tratat fraudulos după al Doilea Război Mondial, dar sonul slav nu mai stîrneşte nici un interes filologice sau cotidian. Aşa i-au dat nume ucrainenii şi cu asta ne-am mîntuit. *Tereblecea* însă nu-şi găseşte astîmpăr. Cine au fost primii locuitori ai aşezării? Cu ce se îndeletniceau sătenii? Cînd apare cuvîntul *Tereblecea* într-un document scris? Unde este aşezat acest sat românesc? Ce s-a ales din cei care s-au născut cîndva sub zodiile satului Tereblecea? Şi mai cu seamă ce perspective are cineva să trăiască fericit între hotarele acestei aşezări în mileniul al III-lea al erei noastre?

De toate cele şi încă altele se ocupă **Ion Creţu** în cartea ***Tereblecea, un sat la margine de ţară*** (Cluj-Napoca, *Presa Universitară Clujeană*, 2010), care conţine o *Prefaţă* semnată de prof. univ. dr. Vlad Surd, o poezie patriarhal-sentimentală, *Sat pribeag, Tereblecea*, aparţinînd unui fiu al satului, poetul George L. Nimigeanu, care închide fastuos opul cu încă un text poetic, *Satul furat, Tereblecea*, o scurtă prezentare – *Tereblecea, vatră scumpă* – alcătuită de Mihail Cojocari, primarul comunei şi 13 capitole.

O bogată *Bibliografie*, un *Cuvânt de încheiere* şi trei Anexe – *Lista locuitorilor din Tereblecea la 1 aprilie 2010* (p. 265); *Oameni de ieri şi de azi din Tereblecea*, *Casa şi fântâni din Tereblecea* dau seama de seriozitatea lucrării bogate în iconografie – portretul lui Ştefan cel Mare, reprodus după un tablou de autor nespecificat –, cîteva hărţi, precum *Principatul Moldovei la 1483*, *Harta fizico-geografică a satului*, *Harta etnografică a Bucovinei la 1910*, cu multe chipuri de oameni şi aspecte din sat, ceremoniale, peisaje, biserici, şcoli, case şi fîntîni, ceea ce oferă cititorului destule elemente pentru cunoaşterea istoriei şi vieţii contemporane a localităţii.

Din întregul datelor şi informaţiilor prezentate în cele 341 de pagini ale volumului, am spicui pentru pofta de lectură a cititorilor cîteva amănunte:

Atrage atenţie toponimul *Prisaca* deoarece e destul de frecvent într-un spaţiu strîmt cum este un sat: cătunul *Prisaca*, ţarina *Prisaca* şi lunca *Prisaca* din teritoriul Tereblecei ar fi un întreit semn lingvistic că în acele locuri nu erau trei prisăci, adică ştiubeie şi acareturi pentru îngrijirea albinelor, ci mai degrabă un teren în care erau aşezaţi oameni de pază ai hotarului ţării sau ai unui punct de trecere important sau obişnuit pentru călători şi străini, o posadă, un val de pămînt, o întăritură, după cum glăsuieşte şi toponimul *Prisaca Dornei* (tradus, *Întăritura* sau *Posada* de la *Vîrtejul* apei Moldovei) din jos de Cîmpulungul Moldovenesc, la ieşirea rîului Moldova din strîmtoarea a două obcini nu prea înalte, în fapt singura strîmtoare prin care se putea trece dinspre satul Vama către satul Cîmpulung şi îndărăt.

Să nu uităm că satului vecin cu Tereblecea, *Oprişeni*, spre nord-vest, între care se

întinde pădurea, a mai fost numit şi *Panţîri*, ceea ce însemna, cel puţin prin secolul al XVIII-lea „oameni însărcinaţi cu paza hotarului”, după cum precizează şi un document de la domnitorul moldav Grigore Ghica, din ziua de marţi, 6 septembrie 1736: *Dat-am carte domnii meale slugii noastre lui Ştefan Tabără căpitan să fie vornic cu cartea domniei meale a chema şi a strânge oameni străini dintr-altă ţară şi oameni de ţară cărei o fi fostu înstreinaţi mai înainte de venirea domnii meale ca să facă până la cinzăci de liude la steagul lui şi acei oameni se vor numi panţâri şi vor fi de paza marginei la vad la Prut...* (După Teodor Balan, ***Documente bucovinene***, vol. VII, 1464-1740. Iaşi, 2005, p. 251)

Un alt enigmatic toponim tereblecean este *Greci* (*Lunca Grecilor*) sau *Grecu* (*Pădurea lui Grecu*), pomenit drept reper şi în hotarnica satului Tereblecea, dată de Grigore Ioan Voievod, în ziua de vineri, 1 noiembrie 1761, *hotarul Teriblecii* mergînd *din apa Siretului şi din gios să hotărăşti iarăşi cu moşiea mănăstirii ce se numeşte Greacii, iar pe din sus cu satul Bărlinţii a lui Ştefan Stârcea ce-i iaste a lui zestri de la socrul său Sandul Hăjdău*...[...] ... *şi de acolo purcedi hotarul Tiriblecii alături cu Bărlinţii pin dumbravă şi tot drept spre răsărit din boar în boar până unde a începi locul a să tragi la vale pin pădurea mai diasă şi pe din gios de un izvor pe la un boar ce s-au făcut într-un stejar în protiva izvorului şi aproape de izvor şi de acolo tot drept spre răsărit [...] acesta iaste hotarul Tiriblecii pe din sus de către Bărlinţii, iar hotarul cel pe din gios a Tiriblecii pe unde să hotărăşti din drumul cel mare la dial către răsărit pe unde să hotărăşti cu satul Sănăuţi şi din drumul cel mare la vale către Siretiu şi spre apus pe unde să hotărăşti cu satul Greacii, am dat ca să ştiea şi să stăpâniască pe hotarul vechiu, pe undea s-a dovedit c-au umblat din vac*... (Teodor Balan, ***Documente bucovinene***, vol. VII. Iaşi, 2005, p. 37-39)

Ion Creţu se bazează pe un document tîrziu, cînd afirmă (p. 24) că *Referitor la moşia Greci, aceasta era înglobată în hotarul satului Tereblecea încă din 1782 şi se hotăra cu Tereblecea propriu-zisă, râul Siret, frontiera Moldovei, Rogojeşti, Sinăuţi şi Gărbăuţi*, după cum arată harta cadastrală a satului Tereblecea. De precizat însă că harta cadastrală era realizată de administraţia austriacă şi nimic din topografia ei nu probează că ţinea seama de cum „a umblat hotarul din veac”.

Problema moşiei sau a satului Greci a fost tratată şi de Ioan Bileţchi-Albescu în legătură cu porecla *A Greculesei* pe care o purta în satul Oprişeni bunicul său, poate din pricină că bunica provenea dintr-un sat apropiat *Greci*. Nepotul Pintilei Bileţchi din Boian îl contrazice susţinînd că străbunica era chiar *grecoaică* pentru că nu purta pe cap o broboadă, precum ţărăncile din sat, ci o tichie, iar ca îmbrăcăminte specifică avea un pieptar înflorat din postav, şi nu din blană de oaie.

Să se observe apoi că forma de feminin a toponimului *Burleniţa* de astăzi suna în 1761 *Bărlinţii*, iar cea a cuvîntului *Telebeacinţii* din documente anterioare era scrisă *Tiriblece*, fapt care ne obligă la mai multă prudenţă în creionarea unei etimologii.

Ceea ce avertiza şi un bun cunoscător al toponimiei bucovinene scriind că *în numele de locuri găsim multe fapte importante pentru cunoaşterea trecutului; în ele e îngropat un întreg trecut, de pe care o cercetare atentă şi prudentă a toponimiei face să ridice perdeaua grea a uitării, aducând la cunoştinţa celor de astăzi atâtea nume de oameni, adeseori uitaţi, necunoscuţi de urmaşi, dar odinioară cu însemnate rosturi active în partea locului, atâtea fapte istorice şi întâmplări mai mărunte, de multe ori necunoscute sau nelămurite până acuma*... (Nicolae Grămadă, ***Studii de toponimie minoră***, în „Analele Bucovinei”. Rădăuţi, an I, nr. 2/ 1994, p. 395)

Ion Creţu abordează cu sfială „*enigma toponimicului Tereblecea*” trecînd în revistă toate formele întîlnite în documente, de la prima atestare din ziua de 11 martie 1446, şi anume: *Telebeacinţe, Telebeacinţii, Telebecinţe, Telibeacinţi, Telebecinţi, Telibecinţi, Teleblecinţi, Tereblești, Tereplecea, Tereplişi, Tiribleşti, Terebleşti, Terebleci* sau *Tiribleci*.

Ipotezele asupra originii numelui acestui sat ar fi şase:

1. o legendă despre „cetatea lui Tereba” a tătarilor;
2. o sorginte cumană *Căci satul se chemase pe vremuri Telebeacince, adică satul*

lui Talabă. Dacă «Talabă» este cuvânt cuman, după cum se susţine dintr-o parte, atunci avem în faţa noastră un sat întemeiat de cum ani. (Teodor Balan, op. cit., vol. VI, 2005, p. 7). În ce condiţii cuvîntul *Tatabă* îşi închide vocalele şi dă *Telebă* sau *Teleabă*, ca să nu mai punem sub semnul întrebării şi sufixul *-inţi*, *-ince* sau rotacizarea *Terebă - Tereabă,* implică un proces greu de aproximat şi încă mai complicat de argumentat. Dar nu-i musai ca numele cuman al unui sat românesc să fie chiar consecinţa întemeierii satului de către cumani;

3. o poreclă *Terebea*, care ar proveni din cuvântul malorus *мереб – burtă,* apropiat de termenul polonez *telbuch* – burtă, sau de slavonul *требухъ* – mîncăcios ori *тельбухатий* – burtosul, după cum a opinat Ion Bogdan, în ***Documentele lui Ştefan cel Mare***, vol. I, 1913, p. 414. În sprijinul acestei filiaţii am putea invoca toponimul *Fălticeni*, provenit din numele stăpînului unei părţi din viitorul tîrg, anume boierul *Foltea*, cuvînt care însemna *flămîndul* şi care va fi produs *Folteni*, *Folticeni* şi apoi *Fălticeni*;

4. un patronim polonez, preluat de români de la episcopul catolic Andrei Wassilo *Jastrzebiece*, care înfiinţează la 9 martie 1371 Episcopia Catolică de Siret, după afirmaţia prof. Fanz Pieszczoch în lucrarea ***File din istoria oraşului Siret***, Câmpulung Bucovina, 2009, ipoteză subminată serios de inexistenţa grupurilor *te -re -bl-* în patronimul polonez, care ar fi dat uşor în româneşte un hipocorism *străjbiţe*. E drept că în apropierea oraşului Siret avem toponime de origine poloneză, precum *Muşeniţa*, fără a hazarda însă legile foneticii limbii române;

5. un cuvînt grecesc, *terebentos* – terebentină (răşina unui arbore), din care se poate deriva *terebinţi* şi, prin derotacizare, singular *telebint*, plural *telebinţi* sau printr-o diftongare ulterioară *teleabinţi*, în contextul în care avem un sat alăturat *Greci* sau moşia *Greaca* şi un alt sat, ceva mai departe, *Calafindeşti*, toponim posibil a fi provenit din patronimul grecesc *Calapindos* – frumosul din Pind, din munţii Pindului –, cu trecerea grupului *pi* în *fi*, după modelul *Agripina –Agrifina*. De menţionat că *terebentul* este răşina cu care se prepară *mirul* pentru oficierea miruirii credincioşilor în bisericile de rit grecesc sau ortodox. Alternanţa fonetică pentru numele locuitorilor satului *Terebinţi*, *Telebinţi*, drept *terebinţeni – terebinceni – teleblenceni* sau *terebleceni* poate fi asemănată cu alternanţa *Frătăuţi – Frătăuţeni – Frătăuceni.* Din pluraul *terebleceni* sau *telebleceni* se ajunge la toponimul singular *Tereblecea* sau *Teleblecea*, întocmai ca din pluralul *Bârlinţi* la singularul *Bârlinţa*, *Bărlinţa*, *Burleniţa*;

6. existenţa unui sat *Terebea* în Maramureş, de unde se prea poate să fi venit în apropiere de prima capitală a statului feudal Moldova un grup de oşteni cu cel dintîi descălecător, Dragoş de Bedeu, reprezentantul regelui ungar pentru a despresura teritoriul de hoardele tătărăşti; fie că oamenii din anturajul lui Dragoş s-au întors în Maramureş unde au fost recompensaţi cu moşii pentru fapte de vitejie şi credinţă iar cei împroprietăriţi astfel şi-au numit noul sat după numele aşezării în care au vieţuit o vreme în preajma capitalei moldoveneşti.

Oricum, va trebui văzut, înainte de orice ipoteză, ce-i cu toponimul *Terebea* din Maramureş. Apoi, pe unde au venit totuşi maramureşenii: peste Obcina Mestecănişului, trecînd Moldova, sau prin Transcarpatia, coborînd pe Ceremuş, pe Siret? Faptul că numele satului are mai multe forme în decursul vremii ar putea sugera că fonetica fluctuantă se datorează unui nume *străin* însuşit anevoie de români şi greu de înţeles, fie că e vorba de un substantiv comun, fie de un nume propriu, oamenii locului şi cei din cancelaria domnească, vornicii şi vecinii nu-i stăpînesc bine pronunţia şi, prin urmare nici scrierea nu este constantă precum la *Oprişeni*, *Stăneşti* sau *Bârlinţi*.

Între cei mulţi născuţi în Tereblecea şi risipiţi în lumea largă spre a-şi rostui viaţa în alt chip decît la coada sapei, ar trebui pomeniţi: *Vasile Ţintilă*, preot uns însă doar dascăl la şcoala din sat, cărturar care a întocmit primele calendare româneşti din Bucovina; *Teofil Pătraş,* călugăr; *Eugen Botezat*, biolog; *Aspazia Munte*, poetă şi prozatoare; *Teodor Rusu*; *George C. Nimigeanu*, cartea despre Huţuli; *George L. Nimigeanu*, poetul; *Vasile*

Zotic, inginer; *Dumitru Nimigeanu*, ţăran (născut în 1906-decedat în 1991) care, deportat din Tereblecea în ziua de 13 iunie 1941, se întoarce din Kazahstan în 1947 şi, trecînd prin România şi Iugoslavia, se stabileşte în Australia, unde îşi povesteşte calvarul deportării în ***Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina***, apărută la Paris, *Fundaţia Regală Universitară Carol I*, 1958.

Poetul Vasile Posteucă, aflat în Ontario, Canada (1958), întîmpină cartea lui Dumitru Nimigeanu cu mare entuziasm şi speră să provoace dumerirea occidentalilor în legătură cu ce se petrecea în gulagul sovietic:

Însemnările lui Dumitru Nimigeanu caută drum spre inimile fraţilor din America, în numele părinţilor, al fraţilor şi al prietenilor dragi rămaşi în satele martirizate din Basarabia, din Bucovina, din Transilvania şi de pretutindeni. Cei rămaşi în acele sate şi cei duşi în robie îşi aşteaptă mântuirea de pe continentul Americii. [...]

Se prea poate ca exemplu lui Dumitru Nimigeanu din Tereblecea să fi fost urmat de Aniţa Cudla-Nandriş din satul Mahala, Cernăuţi, însă tipărirea cărţii ei despre cei ***20 de ani în Siberia***, imediat după deschiderea cerurilor din decembrie 1989, i-a sporit şi interesul şi succesul printre românii din întreaga lume.

Alături de cei înşiraţi mai sus se înscrie şi *Dumitru Covalciuc*, născut în Oprişeni, dar cu meritul de a fi fost şcolit în liceul din Tereblecea, după care s-a avîntat vijelios în presa bucovineană ca ziarist, istoric literar şi folclorist. Căci, din patriotism local şi generozitate colegială autorul alcătuieşte un capitol special cu absolvenţii Şcolii medii din Tereblecea, care continuă studiile şi se remarcă într-un domeniu sau altul. Poate că în locul lor – cu fotografii de profil – spaţiul tipografic ar fi fost mai bine gospodărit cu cîntece şi snoave sau basme culese din sat, care au intrat în atenţia folcloriştilor, cum s-a întîmplat cu Elena şi Domnica Nimigean, Catinca Luncan, Vasile Gavriloae, Ana a lui Simeon Dubău sau Pentelemon Chirilă, de la care Alexandru Voievidca notează cîntece prin anul 1908.

Oricum, textul ar fi trebuit amendat pe unele locuri în care mai persistă calcuri sau formulări greoaie, provenind din limba rusă ori ucraineană.

În sfîrşit, ar fi cazul să spunem cîteva cuvinte şi despre autorul monografiei ***Tereblecea, un sat de la margine de ţară***..., deşi nu îl aflăm trecut printre „personalităţile" locului, după cum observăm obiceiul casei la diferiţi monografişti ai satelor româneşti. Înainte de toate, este unul dintre fiii de nădejde ai aşezării, născut în ziua de joi, 2 iunie 1938, absolvent al şcolii medii din sat, al Facultăţii de Filologie Romano-Germanică, secţia Limba şi Literatura Română, de la Universitatea din Cernăuţi (1960), profesor prin regiunea Lugansk, director la Şcoala Medie din Tereblecea, inspector şcolar în raionul Hliboca, şef de secţie la ziarul „Zorile Bucovinei" din Cernăuţi (1967-2004), membru al Uniunii Naţionale a Ziariştilor din Ucraina şi al Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România, membru al diferitelor societăţi culturale din Ucraina şi România, colaborator asiduu la publicaţiile „Concordia", „Libertatea Cuvântului" şi „Renaşterea" (Lugoj), „Cuvântul liber" (Tg. Mureş), „Cuvântul Românesc" (Canada), „Origini" (SUA), sau „Crai nou" (Suceava) şi editor cu oarecare faimă în Bucovina întrucît a îngrijit cărţile lui Vasile Posteucă, ***Icoane de dor*** (versuri, Lugoj, 1997), ***Băiatul drumului*** (roman, Cîmpulung Bucovina, 2000) şi ***Folclor stăneştean*** (culegere de articole şi texte folclorice, în colaborare..., Cîmpulung Bucovina, 2004).

Am fost de mai multe ori prin satul Tereblecea, oaspete primit gospodăreşte de Ion Creţu sub acoperişul casei sale părinteşti, am păşit prin cimitirul unde şi-au aflat liniştea şi somnul veşnic oameni şi oameni, am stat de vorbă cu mai mulţi gospodari în graiul foarte unitar al bucovinenilor de-o parte şi de alta a „sîrmei ghimpoase", îi cunosc bine pe poetul George L. Nimigeanu şi pe folcloristul Dumitru Covalciuc, încît la apariţia cărţii despre Tereblecea am trăit o bucurie înflorată cu oarece mîndrie, ca şi cum aş fi fost un sătean din baştină şi cele scrise acolo erau despre megieşii mei.

ARCA LUI NOE

EMINESCU: TIMP ÎN METAFORĂ

Doru SCĂRLĂTESCU

Un poem precum **Trecut-au ani...**, inclus de Titu Maiorescu în ediția sa de la finele lui 1883 și plasat de Perpessicius în epoca bucureșteană, în imediata vecinătate a splendidului triptic sonetistic veronian publicat în „Convorbirile literare" din octombrie 1879 („un acord al aceluiași cîntec"), ni se pare emblematic pentru problematica timpului individual, psihologic, la Mihai Eminescu. Transcenderea biograficului, semn al marii literaturi, are loc și aici, precum în întreaga sa operă poetică, sintagma adunînd sub genericul ei un destin de excepție. Nu întîmplător spectacolul omagial organizat anul acesta la Iași, în 20 ianuarie, cu participarea lui Ion Caramitru și Nicolae Prelipceanu, alături de corul Filarmonicii, îi va împrumuta numele: **Trecut-au anii...** Autoarea scenariului, tînăra profesoară, doctor în filosofie, Nicoleta Dabija, pare a-și regăsi astfel, după despărțirea („eliberarea", zice Liviu Antonesei), de prăpăstiosul Cioran, printr-o carte din 2011 dedicată **nopților** acestuia, echilibrul, dat de frecventarea scrierilor eminesciene, ele reprezentînd, după opinia sa, *„dimensiunea cea mai profundă a sufletului romînesc".*

Dincolo de prozele tinereții, asupra cărora ne-am oprit în numărul trecut al acestei reviste, timpul reprezintă unul dintre motivele dominante, obsesive, ale întregii poezii eminesciene, de la texte care sînt – s-a demonstrat – simple transpuneri versificate ale unor pasaje filosofice cunoscute, cum sînt cele despre „prezentul etern" (**Patria vieții e numai prezentul...**, **Cu mîine zilele-ți adaogi...**) și pînă la tulburătoarele imagini precum cea a vremii încercînd să se nască din abisurile neființei, în **Luceafărul**. La polul opus, găsim o altă imagine, la fel de tulburătoare și care a făcut să curgă destulă cerneală, a timpului reintrînd în golurile originare și redevenind, prin anularea propriei esențe, eternitate: *„Timpul mort și-ntinde trupul și devine veșnicie/ Căci nimic nu se întîmplă în întinderea pustie..."* (**Scrisoarea I**). Opoziția dintre *Timp* și *Veșnicie*, de care e preocupat Eminescu, e în consens cu întreaga filosofie modernă, de la Hegel, pentru care veșnicia reprezintă suspendarea relativă e timpului: *„De aceea veșnicia nu va fi, nici nu a fost, ci ea este"*, și pînă la Heidegger: *„Timpul nu este veșnicie",* sau Berdiaev: veșnicia este moartea, starea în care nu se întîmplă nimic. Pe aceeași linie de preocupări, cu un punct de plecare încă din Platon, veșnicia este *Ideea*, *Absolutul*, *Spiritul*, *Perfecțiunea*, în fine, *Divinitatea*, care se autodefinește astfel la poetul român *„Noi nu avem nici timp, nici loc..."*

Un motiv frecvent la Eminescu este acela al ceasului măsurînd înaintarea timpului implacabil. Îl întîlnim deopotrivă în versuri, îndeobște cunoscute: *„Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare/ Doar ceasornicul urmează lunga timpului cărare...*; *„Și noapte-nșiră ceasuri pe firu-i incolor/ Ca rîul care-și mînă trecutu-n viitor..."*, cît și în proză: *„Orologiul, fidel interpret al bătrînului timp, sună de douăsprezece ori în limba lui de metal"*. Formu-

lări desigur banale, un tribut plătit de poetul nostru unui uz literar îndelungat, stereotip. Mai interesantă ni se pare însă metafora ceasornicului dereglat, semnificînd ieșirea din matca sa firească a unui destin individual: *„O, simt cum al meu suflet înveninat/ E ca un orologiu ce îmblă înapoi"* (**Andrei Mureșanu**) sau colectiv: *„Căci lumei aceștia și legilor din fire/ De li se naște un dușman e semn că firea toată/ E-n neorînduială, că din încheieturi/ Ceasornicul ieșit-a, al lumei noastre-ntregi"* (**Grue Sînger**). În antiteză cu astfel de viziuni sumbre, iată o tratare mai senină, într-un registru comic de bună factură populară, a veșnicei confruntări dintre om și timp. Este vorba de basmul **Călin Nebunul**, în care șugubățul erou titular, pentru a obține răgazul necesar îndeplinirii unei misiuni primite de la frații săi, îi leagă de copaci, în pădure, pe *De-cu-sară*, *Miezu-nopții* și *Zori-de-ziuă* (un tratamnet oarecum asemănător îl va aplica morții Ivan Turbincă). Reproducem aici, pentru savoarea lui lexicală, un pasaj, al dialogului eroului cu Zori-de-zi: *„Ei cumetre Zori de ziuă, ia oprește-oleac-aici/ Hai să stăm de vorb-o țîră – să mîncăm păsat cu lapte/ Vin încoa că bate luna – hai la umbră – tot îi noapte./ – Omule, ce-mi cați pricină... sînt grăbit. – Ce-atîta grabă ?/ Ciorilor ! Ia nu mai spune, Știu că nu ai nici o treabă !/ Îl legă și pe acesta ca pînă va găsi foc/ Ziuă să nu se mai facă și* ***vremea să stea pe loc****"* (s. n.)

Trăit de individ, timpul fizic, universal, se convertește în biografie, destin. Din acest punct de vedere, întreaga lirică elegiacă eminesciană este o *„căutare a timpului pierdut"*, cu cele două etaloane majore: *copilăria* (v. **O, rămîi**) și *iubirea* (**Floare albastră**, **Sînt ani la mijloc...**). În confruntarea cu timpul, nu lipsesc accentele de sfidare, „eroice", ca-n aceste rînduri înșirate pe la 18 ani: *„Lumea toată-i trecătoare/ Oamenii se trec și mor.../ Numai poetul/ Ca păsări ce zboară/ Deasupra valurilor/ Trece peste nemărginirea timpului"*, dar, mai cu seamă, cele dramatice, generate de sentimentul mai acut al neputinței și înfrîngerii, dominant în poezii ca **Melancolie** sau **Trecuta-au ani...** Asupra acestuia din urmă vrem să ne oprim mai îndelung, căci nu este în creația lui Eminescu, credem, o poezie mai sfîșietoare în lamento-ul ei reținut, plin de demnitate, tragic, în esență. Scrisă în perioada de maturitate deplină a poetului, de după 1878, ea se desprinde din seria liricii directe, expresie a eului individual, empiric, detectabil, bunăoară în sonetele veroniene ale despărțirii amintite (**Afară-i toamnă**, **Sînt ani la mijloc**, **Cînd însuși glasul**), cu care mai păstrează totuși, cum sugera Perpessicius, subterane legături, făcînd trecerea, după părerea noastră, către o poezie mai puțin „personală", sprijinită pe definiție și concept, ilustrată magistral de **Oda în metru antic**. Dar nu atît de „rece" precum vecina ei din ediția aceluiași Maiorescu, schopenhaueriana **Cu mîine zilele-ți adaogi**... Dedicîndu-i un spațiu larg, într-un **Fragmentarium eminescian** din 2004, Adrian Voica evidenția aici, pe urmele lui Vianu, „primatul ideilor", fără a deroba, totuși, de la rara și nobila menire de metrolog (scuze, metrician), numărîndu-i cu perspicacitate silabele și accentele.

O cumpănă între planurile ideatic și afectiv sînt de remarcat în sonetul **Trecut-au ani...** Circumscris, pur și simplu, liricii de dragoste, el apare sărăcit de multiplele-i semnificații; una dintre dintre acestea se referă, cum am spus deja, la sentimentul copleșitor al timpului irecuperabil, în marginea căruia a glosat primul său comentator avizat, Tudor Vianu, dîndu-l ca exemplu de construcție artistică, în **Estetica** sa din 1936. Dar ni se pare că dominanta o constituie aici nu „cufundarea" în noianul Timpului, ci, dimpotrivă, ruperea de Timp. Poetul ne comunică senzația stranie, neliniștitoare, că timpul a pornit să curgă fără el. Sau chiar împotriva lui. Acesta poate să fie unul dintre sensurile versului final: *„Iar timpul crește-n urma mea...mă-ntunec !"*, în cheia căruia urmează să recitim sonetul, începînd cu versul inițial. Deschis printr-un topos, tocit de uz și banalizat de romanță, al timpului ireversibil, primul vers devine, în mod paradoxal, memorabil, prin comparația insolită ce o conține. Dincolo de sugestia de fluiditate și de lentoare, sintagma poetică „nouri lungi" crează imaginea linearității timpului universal, prezentă și în alte texte eminesciene (v. „firul

timpului", „rîul timpului"...), în concordanță, de altfel, cu reprezentarea propusă de Kant, menită să suplinească lipsa „figurii" acestei entități abstracte, proiecție a „intuițiunii noastre interioare". *„Noi căutăm* – spune filosoful german – *să înlocuim această lipsă cu analogii și reprezentăm timpul ca o linie prelungindu-se în infinit"* (am citat din **Critica rațiunii pure**, în traducerea lui Eminescu însuși). Nu este aceasta unica modalitate în care Eminescu gîndește timpul în termeni de spațialitate și de mișcare; alături de timpul fizic, văzut în genere ca o deplasare progresivă, în „linie dreaptă", timpul social-istoric e reprezentat și el prin simboluri matematice: cercul („roata istoriei"), spirala („istoria spirată"), unda („undele de timp", „valurile vremii")

Întorcîndu-ne la sonetul nostru, vom observa că, revăzută din perspectiva „întunecării" finale, imaginea „nourilor lungi" dobîndește și funcția unei prefigurări. Dar diagrama de creștere a tensiunii lirice ar cuprinde trei momente sau trei secvențe distincte. Prima este secvența afirmativă, a relatării aparent calmă, „albă", a trecerii timpului, din versul incipit al poeziei. Secvența secundă e aceea a acumulărilor negative, pe tema neputinței regăsirii „timpului pierdut": „niciodată n-or să vie iară", „nu mă-ncîntă azi", „în van mă-mpresuri", „pierdut e totu-n zarea tinereții", „mută-i gura dulce-a altor vremi"... Ratînd trecutul, eul liric pierde și perspectiva viitorului, rmînînd suspendat într-un prezent al zădărniciei. Cuvintele cheie ale secvenței sînt determinările adverbiale „azi" și „în van", de altfel singurele recurente în text. Ultima secvență, afirmativ-negativă, e a rupturii dintre timpul universal și cel individual, cuprinsă în versul final, în care forma pozitivă a verbelor conține în ea și alternativa ei negativă. „Creșterea" timpului poate să însemne devenire dar și, mai ales, întoarcere, regres: „în urma mea". Sugestia nu e atît de amplificare, cît de distanțare față de eul liric. Dereglarea „simțului intern" conduce la o dereglare pe linia temporalității. Timpul nu mai curge înainte, ci e „întors", tot mai „străin" (v. și versul „s-a întors mașina lumii" din **Epigonii** ori metafora discutată a ceasornicului care merge înapoi din **Mureșanu**). Sub acest aspect, sintagma finală, „mă-ntunec !", ce cade greu, ca o sentință, închide în ea – judecînd în termeni kantieni – sensul înnoptării „simțului intern", cu consecința inerentă e ruperii de Timp. Fiindu-i refuzată transcendența, mijlocind libera deplasare pe axa temporalității, deopotrivă, în trecut și în viitor, cum, altă dată, a lui Dan-Dionis, eroul nuvelei din tinerețe, poetul rămîne fixat într-o contingență goală de sens. Trecutul se îndepărtează vertiginos și se pierde într-un tunel în care eul liric nu mai are acces. Dar despărțirea de timp nu-l vindecă pe poet de obsesia timpului. Ea e însoțită, totodată, de sentimentul alterării „miezului", a esențialității ființei, redusă la ipostaza de „coajă" sau cea de „spumă", căruia Eminescu, la vârsta studiilor univesitare, îi dăduse glas într-un fragment-manuscris: *„Domnilor. Azvîrliți pe suprafața vremei asemenea spumelor care plutesc pe ocean, sîntem însă un fel de spume cu ochi și privim îndărătul nostru la acel trecut stabil împietrit, neschimbat – care pare cu toate acestea a se îndepărta din ce în ce mai mult de ochii noștri..."*

Pierderea identității de timp aduce cu ea și pierderea identității de sine. Perpessicius avea dreptate cînd regăsea în sonetul analizat sentimentul înstrăinării din **Melancolie**. „În mic și într-un registru mai temperat" – preciza editorul monumentalei ediții eminesciene. Nouă ni se pare însă că sentimentul, modern în esență, al scindării de sine, e, nu atenuat, ci potențat în sonet. Asistăm, cu termenii Emanuelei Ilie din excelenta ei carte abia apărută, **Fantastic și alteritate**, la *„apariția alterității în orizontul eului"*. „Gura străină" din poemul ieșean: *„Și cînd gîndesc la viața-mi îmi pare că ea cură/ Încet repovestită de o străină gură"* amuțește însă definitiv în **Trecut-au ani**...: *„Pierdut e totu-n zarea tinereții/* ***Și mută-i gura dulce-a altor vremi****"*, versul subliniat constituindu-se, de data aceasta, în nucleul polarizant al textului. Structura echilibrată, clasică, a sonetului e înșelătoare. Tensiunile subterane, numărul mare al categoriilor negativității, exclamația concentrat-disperată a finalului conduc la conturarea unui sentiment al tragicului, definitiv și copleșitor.

OVIDIU DENSUSIANU - ÎNTRE FOLCLOR ȘI LINGVISTICA TEXTULUI

Stelian DUMISTRĂCEL

La 130 de la naşterea unuia dintre cei mai importanţi filologi români din prima jumătate a secolului al XX-lea şi la 100 de ani de la crearea, de către acesta, a Institutului de Filologie şi Folclor din Bucureşti, îi datorăm umanistului Ovid Densusianu, istoric al limbii şi literaturii române, folclorist şi poet, preţuirea ce trebuie să se manifeste şi prin recunoaşterea calităţii sale de fondator al unui domeniu de studiu pe care îl prezentăm în cele ce urmează.

Un punct de plecare de strictă specialitate îl constituie referiri directe la activitatea sa, considerată unilateral ca una de *folclorist*, în calitate de autor (împreună cu lingvistul şi etnologul I.-A. Candrea şi Theodor D. Sperantia, literat care a avut şi preocupări de etnografie) al culegerii *Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de români* (I: 1906; II: 1908). În două monografii apărute la o oarecare distanţă una de alta, cele semnate de Cezar Tabarcea, *Poetica proverbului* (1982) şi, respectiv, de Pavel Ruxăndoiu, *Proverb şi context* (2003), prezenţa unui număr mai mare de proverbe şi zicători în textele culese chiar în ajunul publicării lor în volumul I din *Graiul nostru*, faţă de frecvenţa, mai redusă, a acestora, în culegeri de texte dialectale reprezentând deceniul al optulea din secolul trecut, este pusă pe seama distanţei în timp dintre cele două momente din evoluţia limbii române: parimiile ar fi ieşit, treptat, din uz din vorbirea populară! Nu stăruim asupra fondului problemei; într-un studiu de specialitate publicat recent, am adus argumente contra acestei alegaţii: mai întâi, distanţa în timp invocată nu este semnificativă, iar, apoi, circulaţia reală, în vorbire, a speciilor genului paremiologic nu poate fi stabilită statistic, cu raportare la numărul de pagini al unor volume de texte; factorul important îl reprezintă specificul, tematica textelor şi caracteristici ale vorbitorilor înregistraţi, *idiostilul* lor. Or, elemente ale unei asemenea optici de analiză au fost formulate în *Prefaţa* la vol. I din culegerea la care ne referim, atribuită lui Densusianu (şi din care cităm în cele ce urmează).

Antologia *Graiul nostru* a fost proiectată, cu ocazia sărbătoririi naţionale a 40 de ani de la încoronarea regelui Carol I, ca un corpus urmărind, după declaraţia liminară, să reprezinte o „icoană *a graiului nostru*, o colecţiune de texte *din toate părţile locuite de români*" Această declaraţie de intenţii lingvistice, privitoare doar la *cod* (ca justificare a titlului şi a subtitlului), este completată, referenţial, de precizarea capitală de la pagina următoare; o preocupare *a anchetei* a fost delimitarea de culegerea textelor folclorice: „Nu e de sigur aşa de greu să se culeagă, cum se face de obicei, poezii ori basme; de acestea, ţăranul e mai curând gata să-ţi împărtăşească. Dar în culegerea de faţă s-a căutat să se dea şi *altfel de texte*, mărturisiri de ale ţăranilor despre traiul lor, păreri asupra unor lucruri care-i privesc, amintiri istorice ş.a.". Sau, mai departe: „Multe din textele care se dau în acest volum pot fi socotite ca documente sufleteşti, culturale şi, în parte, istorice, aşa că

colecţiunea nu va avea numai interes linguistic". De fapt, textele referitoare la generalităţi din mediul rural, la întâmplări din viaţa cotidiană a subiecţilor chestionaţi sunt tot atât de numeroase ca şi evocările istorice (războaiele ruso-turce, domnia lui Cuza Vodă, războiul de la 1877).

Spre deosebire de volumul al II-lea, cuprinzând numeroase texte folclorice *preluate* din publicaţii anterioare, în primul volum, textele propriu-zis folclorice înregistrate (basme „tipice", snoave, versuri, urături) sunt puţin numeroase; de aici rezultă, în primul rând, profilul acestui volum din culegerea *Graiul nostru*, acela de a cuprinde majoritar naraţiuni pe care dialectologii le numesc „texte libere", iar, în al doilea rând, aşa poate fi explicat, măcar în parte, numărul mai mare de proverbe şi zicători, uneori comentate ca atare, în mod empiric, în unele texte din acest volum. Nu numai că nu se poate vorbi de o altă fază din istoria limbii române, mai bogată paremiologic, dar, dacă proverbele şi zicătorile ar fi dispărut cândva din vorbire, într-un interval de numai câteva decenii, de unde au răsărit acestea în publicistica actuală şi în spaţiile „de socializare" de pe internet? De exemplu, titlurile articolelor din diferite ziare, domeniu de performanţă a comunicării, abundă în enunţuri aparţinând „discursului repetat", printre care şi numeroase parimii.

Pe de altă parte, surprinde faptul că, pentru a analiza adecvat statutul volumului I al culegerii de care ne ocupăm *şi* în funcţie de punctul de vedere al lui Ov. Densusianu, exegeţii citaţi, dar şi alţi comentatori nu au luat în considerare, măcar în treacăt, un text ce cuprinde explicit viziunea acestuia privind *finalitatea lingvistică*, una *complexă*, a publicării colecţiei în discuţie; este vorba de comunicarea marelui profesor bucureştean la primul Congres al Filologilor Români (Bucureşti, 1925, publicată în 1926), intitulată *Vorbirea populară din puncte nouă de vedere* (din textul căreia cităm în continuare).

Noutatea preocupării şi a criteriilor de analiză rezultă din precizări de principiu şi de metodologie ale lui Densusianu, după o observaţie ironică a acestuia: „scriitorii care au făcut excursii spre ruralism şi au încercat să redea graiul celor simpli nu ne-au adus până acum decât *ţărănism convenţional ori diluat*". Se precizează, astfel, că textele respective sunt „culese din popor altfel decât după *şablonul folklorist predilecţionat* multă vreme". Din această viziune, complexă, sunt analizate „ticuri" ale vorbirii ţărăneşti, repetiţia, „psihologia predilecţiei pentru diminutive", „introducerea de întrebări în şirul povestirii", dialogul şi, în linii generale, este analizată fraza (coordonare şi subordonare), dar şi ritmul vorbirii, concluzia fiind că, pe ansamblu, există „diferenţe de care trebuie să ţinem seamă, nuanţări care ne interzic să fixăm într-o formulă felul de exprimare a ţăranului nostru". Este, acesta, un program de analiză care cuprinde numeroase aspecte prezente în viziunea de studiu a unui domeniu pe care exegeţii contemporani îl numesc „lingvistica textului", ce poate fi echivalat cu pragmalingvistica.

Faţă de acest avertisment metodologic extrem de clar, surprinde şi o caraterizare grăbită, probabil de dragul formulării tranşante, aflată sub semnul „demitizărilor", a lui Ion Coteanu: „Limbajul popular nu este nici tezaur inepuizabil, nici schematismul imaginat de Caragiale, nici parataxă rudimentară cum credea Ovid Densusianu" (*Stilistica funcţională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Bucureşti, 1973, p. 10). De observat, dacă referirea la Caragiale are în vedere celebrul dialog intitulat „Cum se înţeleg ţăranii", că eticheta de *schematism* este departe de a reprezenta o caracterizare stilistică şi pragmatică pertinentă; textul respectiv este, de fapt, o exemplară ilustrare a negocierii informaţiei şi (non)angajării, din perspectiva unei „şiretenii" (să-i zicem) ţărăneşti.

Insistenţa asupra aspectelor abordate se datorează şi curiozităţii pe care ne-o provoacă, în acest caz, o anumită exegeză modernă, de pretinsă reconsiderare, fără necesara revenire la surse, la fondatori. „Recitindu-l” pe Ovid Densusianu (dar, se vede, foarte selectiv), o folcloristă care, exprimându-şi, abia mascat, regretul că textele din această antologie, cât şi cele care însoţesc monografia *dialectală* (aşadar *lingvistică*) *Graiul din Ţara Haţegului* (publicată în 1915) nu sunt (toate!) *folclor propriu-zis*, găseşte o consolare în faptul că *Graiul nostru* reprezintă „primul corpus românesc de folclor contemporan”, caracterizare ce derivă din calitatea textelor de a constitui „documente etnologice”; astfel, autoarea se poziţionează alături de cei care refuză „reducerea abuzivă a obiectului de studiu al etnologiei doar la faptele de folclor literar” (Otilia Hedeşan, *Recitind* [sic!] *Ovid Densusianu*, „CERC. Revistă de etnologie”, anul I, nr. 1, iarna, p. 22–33).

Fără să subapreciem viziunea de interpretare lărgită a conceptului (în sensul termenului din limba engleză *folklore*), considerăm că a evalua (şi) relatări despre conflicte mărunte între persoane, sau despre excesele unui oarecare zapciu abuziv, ca şi altele de acelaşi fel, sub semnul *etnologiei* este un pic prea mult. Dar meritul de fondator al lui Ovid Densusianu se impune evaluat din altă perspectivă: în a doua jumătate a secolului al XX-lea, sociologi, istorici şi lingvişti s-au preocupat de ceea ce avea să devină domeniul *istoriei orale*, prin înregistrarea de „texte de vorbire cotidiană” şi constituirea unor „arhive de sociolingvistică” (pentru Germania şi Franţa, avem în vedere antologii şi exegeze ale unor autori cum sunt Hugo Steger, Arno Ruoff, Jean-Louis Fossat; cf. Dumistrăcel et alii, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Iaşi, 1997, p. 51–52 şi passim).

Numeroase naraţiuni din *Graiul nostru*, vol. I, acoperă deja perfect cele două domenii, iar în această privinţă programul Densusianu de culegere de etno- şi sociotexte reprezintă o lucrare de întemeiere.

Nu este mai puţin important, în ordinea de idei a clasificării unor astfel de texte, să ne referim la o altă sursă, numai comparabilă, totuşi, din perspectiva nivelului cultural al emiţătorului: este vorba de textele reprezentând *scriitura populară*. Respectiva sursă documentară, al cărei fericit nume a fost găsit de N. Iorga, este „istoria ţării prin cei mici”: pe spaţiile albe ale tipăriturilor şi manuscriselor, majoritatea cărţi de cult, ce se aflau în posesia bisericilor, a mănăstirilor sau a unor persoane particulare, proprietarii, dar mai ales preoţi sau călugări, au notat cui aparţinea cartea, biografia acesteia (vândută sau chiar „robită” şi răscumpărată de cineva, dăruită unei biserici), cu a cui cheltuială a fost legată şi când, cât a costat cartea etc.; în lipsa cunoştinţelor despre consemnări oficiale, apar mărturii despre cele petrecute în zilele acelui „scriitor”, de la molime, năvăliri şi războaie, la evenimente de familie, ori la secete, ploi şi viscole năpraznice etc. Ne-am referit la această iniţiativă a marelui nostru istoric analizând cele trei volume de *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei*, pentru perioada 1429–1828, tipărite de istoricii ieşeni Ioan Caproşu şi Elena Chiaburu, în articolul *Dăinuirea prin cuvânt*, publicat în „Dacia literară”, 2009 (nr. 3 /84, p. 33–34).

Cu astfel de precizări, ca îndreptăţite elemente de dialog peste timp, vrem să-l omagiem, aniversar, pe Ovid Densusianu, absolvent al unui liceu ieşean şi al Facultăţii de Litere şi Filosofie de la Universitatea Mihăileană.

ȘI ALTFEL DESPRE... *DISTRACȚIE*

Raluca POPESCU

***Motto:* „Oricât de minuţioasă şi de comprehensivă ar fi o descriere lingvistică a sensului, ea nu poate fi valabilă pentru totalitatea sensurilor pe care le poate avea o expresie". (Doina Comloşan, Mirela Borchin, *Dicţionar de comunicare (lingvistică şi literară)*, vol.1)**

Luăm ca exemplu cuvântul *distracţie* şi analizăm sensurile acestuia, consemnate în dicţionarele limbii române:

distrácţie, *distrácţii,* s.f. 1. Ceea ce distrează, ceea ce produce destindere sufletească; amuzament, petrecere; agrement. 2. Lipsă de atenţie, de concentrare – Din fr. **distraction**, lat. **distractio**.

distrácţie, *distracţii* s.f. 1. ceea ce distrează, ceea ce produce destindere sufletească; petrecere: *am şi eu nevoie de o plimbare, de o distracţie*; *a-şi procura distracţii*; 2. lipsă de atenţie; neatenţie: *distracţiile tale te fac să scoţi cuvinte ce nu ar fi cu cale* (şi: (înv.) **distracţiune**). [Din fr. *distraction*, lat. *distractio,-onis*.].

Pentru acest demers, avem în vedere cel de-al doilea sens al cuvântului *distracţie.*

În toate dicţionarele, acest lexem apare drept un cuvânt de sine stătător, împrumutat, se pare, din franceză, unde a pătruns din latină (*distractio*, *-onis*). În niciunul nu este consemnat decât cu aceste două sensuri şi nu este trecut ca rezultat al vreunei derivări. Cu toate acestea, mai ales când are sensul de „lipsă de atenţie", ar putea fi considerat un cuvânt derivat cu prefixul privativ *dis-* + substantivul *atracţie.* În dreptul acestui prefix, în *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX) stă scris: **DIS-** v. **des1-** . Mai departe, la perechea sa găsim:

DES1- (Înaintea vocalelor şi a consoanelor sonore, în forma *dez-*). Element de compunere cu sens privativ, care serveşte la formarea unor substantive, a unor adjective şi a unor verbe. [Var.: **dez-**, **dis-**] – lat. **dis-**, fr. **des-**.

În lucrările de specialitate, *des-*, cu cealaltă formă a sa, *dis-* şi perechea lor, *dez-* sunt incluse în clasa prefixelor *privative*, cu sensul de „fără, lipsite de". Din punct de vedere semantic, schema *distracţiei* ar arăta astfel:

dis- (lipsă de „-") + *atracţie* („+") = *distracţie* („lipsă de atracţie")

Drept argument în acest sens stă (şi) termenul *atracţie*, derivat de la verbul *a atrage*:

atrage (*-g, -as*), vb. – A exercita o atracţie, a apropia la sine. Format pe baza lui *trage*, ca fr. *attirer* de la *tirer*. – Der. *atrăgător*, adj. (atractiv). Cf. *atracţie*, s.f., din fr. *attraction*; *atractiv*, adj., din fr..

atráge, atrag vb. (tr.) 1. a exercita o atracţie, a atrage spre sine: *planeţii sunt atraşi de soare conform acestor legi.*; *magnetul atrage fierul*; (reflex. recipr.) *sarcinile electrice de sens contrar se atrag*; 2. a determina pe cineva (prin vicleşug) să vină sau să se ducă undeva; a ademeni, a ispiti: *colonii de lumi pierdute... sunt atrase în viaţă de un dor*

nemărginit; **a atrage atenţia** (sau **luarea-aminte**) **cuiva**, a) a face ca atenţia cuiva să se îndrepte într-o anumită direcţie: *preocupările în jurul economiei atrag atenţia... unui public tot mai larg.*; b) a preveni, a avertiza (...); 3. a-i trezi cuiva interesul, pasiunea, aprecierea; a pasiona: *ne-a atras totdeauna cu o putere deosebită pentru folclorul românilor noştri*; 4. a cauza, a avea drept consecinţă: *pedeapsa penală atrage destituirea.* [**A + trage**; cf. fr. **attirer**, it. **attrarre**].

Aşadar, *distracţie* are un sens negativ, ce duce la ideea de *a dis-trage, a (te) trage (înapoi) de la ceva.* (A se vedea în acest sens şi cunoscuta expresie *a distrage atenţia cuiva.*) Astfel se întâmplă şi în limba franceză: *distraction = dis- + attraction.* În engleză, echivalentul este *entertainment*, provenit, probabil, tot din franţuzescul *entretien,* cu sensul de bază „întreţinere", „ţinere între". Sensurile de „a ţine între (a întreţine)", „a distrage atenţia / a fi tras de la ceva şi atras înspre altceva" par a fi cuprinse în acest substantiv propus spre dezbatere. Bineînţeles, limba română dispune şi de substantivul postverbal, cu acelaşi sens, *distragere*, provenind de la verbul, derivat şi el, *(a) distrage*. Dar de ce nu ar putea fi considerate *distracţie* (cu sensul de care am vorbit aici) şi *distragere* perechi sinonimice? Mai ales că realitatea ne dovedeşte tot mai mult acest lucru...

Mă gândesc acum la *distracţia* pe care ne-o promit şi ne-o oferă televiziunile şi alte medii, precum cel on-line. E, de fapt, şi motivul care m-a determinat să dau formă acestor gânduri, după o discuţie pe care am avut-o cu o cunoştinţă. Mai este vorba (în mass-media) de acea *distracţie*, cu sensul care s-a împământenit în limba noastră şi căruia nu-i mai acordăm atâta atenţie, sau este doar acea *pierdere de timp* (cam opusă sensului pe care i-l atribuim cu toţii, din prima, fără să cădem pe gânduri), conţinând ideea de „a acapara atenţia, de a ne lipsi de aceasta (până la hipnotizare!)"; acea *ţinere între* („întreţinere") lucrurile / show-urile şi jocurile pe care televiziunile şi internetul încearcă să ni le vâre pe gât?

Se pare că mass-media cunoaşte (mult) mai bine decât noi (consumatorii de... *distracţie*) sensurile cuvintelor şi profită de acest lucru, dar, mai ales, de faptul că puţini cunosc semantica limbii române pe deplin sau prea puţini îşi mai pun întrebări în acest automatism de a porni televizoarele şi calculatoarele. Gândiţi-vă doar, cu mai multă atenţie de această dată, la sloganul unei televiziuni româneşti, deja obsesiv de des repetat:

We love to entertain you! („Ne place / Iubim să te distrăm!").

Bibliografie

Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române.* Ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă, de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O.

Comloşan, Doina, Borchin, Mirela, *Dicţionar de comunicare (lingvistică şi literară)*, vol.1, Timişoara, Excelsior Art, 2002.

*** * *, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1998.**

Gherghina, Dumitru, *Limba română contemporană*, Craiova, Editura Didactica Nova, 2002.

Oprea, Ioan, Pamfil, Carmen-Gabriela, Radu, Rodica, Zăstroiu, Victoria, *Noul dicţionar universal al limbii române*, Bucureşti-Chişinău, Litera Internaţional, 2007.

Florin FAIFER

Un condei lucid şi expresiv –
Alina Cosmanciuc

Înzestrată plurivalent, **Alina Cosmanciuc** scrie, pictează, are înclinaţii muzicale şi se profilează ca o interesantă actriţă de compoziţie, cu disponibilităţi şi pentru comedie şi pentru dramă. E o natură problemantizantă, asaltată de întrebări cărora le caută un răspuns. Nu întâmplător şi-a ales pentru lucrarea de diplomă, *În căutarea adevărului*, un dramaturg, **Teodor Mazilu**, a cărui operă este, cum se spune astăzi, o provocare prin dificultăţile aparte pe care le ridică în calea oricărei abordări.

Cu fior liric, Alina Cosmanciuc şi-a intitulat primul capitol „Moartea unei lacrimi”, titlu frumos, literaturizant, dar care riscă să rămână suspendat într-un eter al sentimentalităţii. Primele pagini, cu o respiraţie confesiv-interogativă, sunt inundate de acest val ca şi poematic, cu exclamaţii şi palpituri care nu anunţă luciditatea paginilor ce vor urma. Mă refer la explorarea pe care Alina Cosmanciuc, refuzând să păşească pe căi bătătorite, şi-o propune. Miza ei este ca, făcând apel şi la palierul teoretic, să ajungă la esenţele dramaturgiei lui Teodor Mazilu, într-o căutare stăruitoare a adevărului.

Ingeniozitatea procedării Alinei Cosmanciuc e izbitoare. Ea şi-a conceput studiul ca pe un dialog, de maieutică turnură, cu dramaturgul însuşi, chemat din lumea umbrelor, unde s-a cufundat mult prea devreme. Îndrăzneaţă, scormonitoare, uneori agresivă, tânăra actriţă îl “hărţuieşte” pe autor cu întrebări menite să scoată la iveală înţelesuri de adâncime ale creaţiei sale. E un exerciţiu dezinvolt sau, s-ar putea spune, un mic spectacol de imaginaţie critică, în care se întreţes, cu destulă supleţe, reflecţiile ascuţite, paradoxale, originale ale celui care a scris *Proştii sub clar de lună*, piesă în care Alina Cosmanciuc a jucat şi la care cu deosebire se referă, plasând-o în universul straniu şi cu atât mai adevărat al teatrului mazilian.

Dialogul, recurgând la învăluiri isteţe, iscodiri insistente, provocări mergând până la somaţie, se apropie de ţintă: rolul Ortansei, privit în raport cu alte personaje feminine, în mereu aceeaşi manieră, nu lipsită de unele candori, căutând şi - din punctul nostru de vedere - găsind cheia, una din cheile dramaturgiei pe care cândva o aşezam sub semnul unei anume tandreţi a mizantropiei şi în care autoarea descoperă *perfecţiunea geometrică a unei lumi de idioţi şi de morţi*. La fel ca

şi pe scenă, unde se distinge într-un ansamblu, Alina Cosmanciuc, mânuind un condei inteligent şi expresiv, promite să se manifeste şi în scris. Sigur, asta depinde de voinţa ei de a continua, în măsura în care va avea şi şansă.

(iunie 2005)

O expunere însufleţită – *Cosmin Maxim*

Agreabilă, lejeră este lucrarea de masterat a lui Cosmin Maxim despre *Commedia dell'arte*. Se vede bine că subiectul îl atrage. Apelând la scrieri de referinţă, el porneşte, cum se şi cuvine, de la primele manifestări ale *Commediei* numită şi *di maschere*. Informaţia agonisită e comunicată într-un stil aerisit, care nu-şi refuză tenta analitică. Dovadă, aprecierile menite să contureze o privire cât mai concludentă asupra unor aspecte care se cer bine cumpănite (de exemplu, raportul fluid între spontaneitate şi premeditare).

E o incursiune alegră în secolul de înflorire a comediei, cum s-ar zice astăzi, meseriaşe. Comedie ale cărei trăsături Cosmin Maxim le punctează – de la “domnia necontestată a actorului” (temă care îi stă la inimă) la expresivitatea şi la valenţele măştii, de la schemele repetitive ale intrigii la personaje, costume (amintite cu minuţie descriptivă) şi decor. Lăudabile, în ce priveşte tipurile *Commediei all'improviso*, sunt, mai întâi, recursul la etimologie, apoi invocarea unor histrioni faimoşi care, uneori, s-au identificat cu rolurile jucate, intrând în legendă. Tot aşa, într-un capitol economicos, sunt înşiruiţi, ca într-un dicţionar, o seamă de scriitori-actori care au marcat evoluţia genului.

Portretistica, vioaie, glisează şi spre “strămoşi”, dar şi spre eroii comici de mai târziu (din dramaturgia lui Molière ori a lui Goldoni), care se trag din actanţii Comediei dell'arte. Comunicând sprinten, duhliu cu publicul, satisfăcându-i nevoia de amuzament şi de batjocură la adresa celor ajunşi, aşii improvizaţiei exuberante au făcut decenii de-a rândul deliciul mulţimii, iar uneori şi al aristocraţiei cu aplecări spre ludic. Iar după glorie – declinul. *Commedia istrionica* intră în istorie, lăsând o preţioasă moştenire. Moştenire legată îndeosebi de măiestria artei actoriceşti.

Ultima parte se opreşte asupra unui tip emblematic, care, s-ar părea, a contat în evoluţia profesională a junelui interpret. E vorba de Arlecchino. Cu un sprinţar ataşament faţă de personajul aiurit şi ingenuu, actorul-masterand discută despre înfăţişarea eroului şi despre felul lui de a fi, desfăşurând în eventai măştile purtate, prin ani, de diverşi interpreţi. Şi, dacă pomenim din nou despre măşti – expuse în reproduceri color - se cuvine adăugat că masterandul are buna idee să creioneze (la calculator!), în linii rapide, o imagine a Carnavalului veneţian, de azi şi de demult.

Finalul explică volubilitatea condeierului de circumstanţă. Cosmin Maxim

a fost distribuit, în spectacolul *Dragoste la Veneţia*, în rolul lui Arlecchino. Astfel s-a declanşat pasiunea pentru Commedia dell'arte, unde se simte cel mai în largul lui. E o confesiune sinceră, uşor euforică, despre întâmplarea care a dus la această revelaţie.

Dar şi la o concluzie cu care nu putem decât să fim de acord: "Teatrul dintotdeauna a însemnat ACTORUL!". Actorul, pe care excesele regizorale de tot soiul l-au cam împins în plan secund, văduvind scena de un farmec ce trebuie recuperat.

Unele observaţii critice se pot face în legătură cu Bibliografia, cum şi referitor la acurateţea culegerii pe computer, care afectează ortografia. Şi ca un amănunt pe care Cosmin Maxim îl poate afla cu surpriză: "profesorul coordonator" nu se numeşte Florin Faifăr, ci aşa cum se semnează mai sus.

(iunie 2007)

Reflexivitate şi dezinvoltură – *Călin Chirilă*

Un tânăr actor, Călin Chirilă, care îndreptăţeşte prin evoluţiile lui de pe scena Naţionalului ieşean foarte bune nădejdi (de fapt, putem vorbi de o certitudine), se încumetă să se confrunte, pe un tărâm căruia putem să-i spunem ştiinţific, cu o temă ancorată în teatrul antic. Profesor la Facultatea de Teatru, el a gândit un spectacol-colaj, intitulat, cu tâlc, *A suferi spre a înţelege*. Reperele lui sunt "corul", "corifeul", "masca" şi, fireşte, "personajul central".

E o ipostază dublă aceea în care masterandul se prezintă aici. Una, aceea a exegetului (*in nuce*) care caută să dibuiască esenţe perene în impunătoarele texte străvechi şi aceea a, să-l numim aşa, instructorului care, într-un limbaj (uneori exagerat de) sprinţar, se străduieşte, la repetiţii, să familiarizeze studenţii cu universul pe care, împreună cu ei, îl explorează. Nimic încliftat, nimic uscat în incursiunea efectuată de Călin Chirilă în piesele lui Eschil, Sofocle, Euripide. E un jurnal de repetiţii vioi, de o prospeţime ce riscă să alunece în uşurătate, în care pasaje analitice iau în discuţie tragedii ale căror înţelesuri trebuie, evident, filtrate pentru înţelegerea tinerilor învăţăcei. Regizorul-masterand îşi iniţiază trupa cu vervă şi ascuţime, urmărind să detecteze "resorturile umane şi sufleteşti" ale unor personaje pe care studenţii urmează să le interpreteze.

Încă o dată, reflexivitatea, slobodă, a autorului acestei lucrări se conjugă cu o dezinvoltură care, având inconvenientele ei, imprimă aplomb discursului ce ni se propune. Un discurs viu, pe alocuri perfectibil, care păstrează ceva din carisma interpretului de pe scenă.

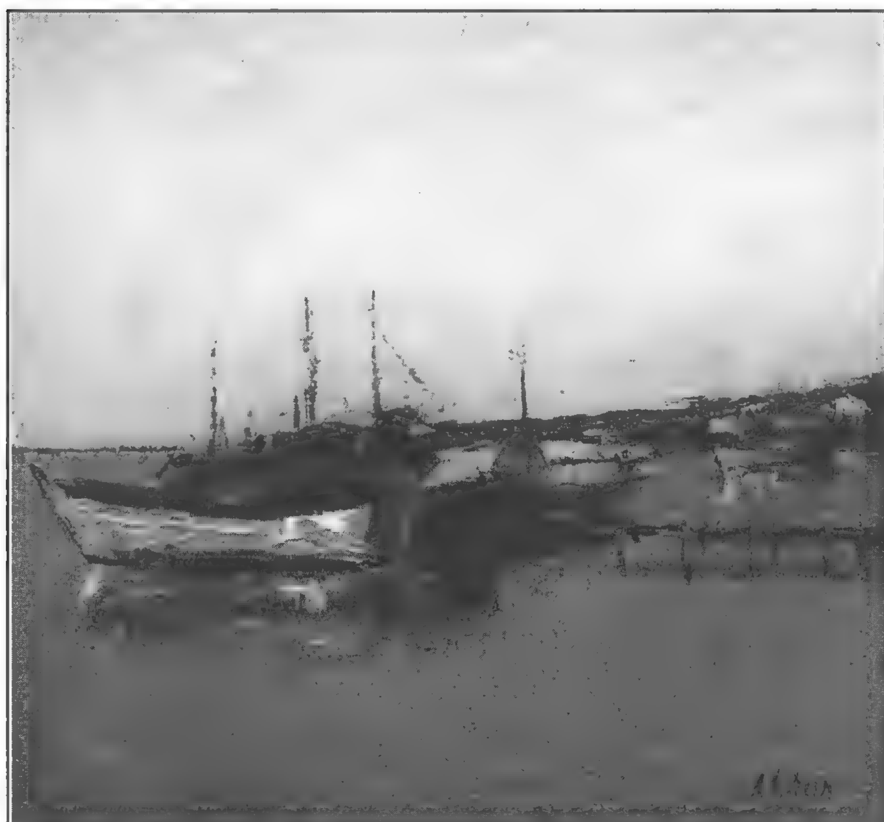
(iunie 2008)

FLORIN MORUN - UN PICTOR JOVIAL...

Valentin CIUCĂ

Revenit în spaţiul anteic al Vrancei cu o expoziţie consistentă numeric şi variată tematic, Florin Morun a fost anturat de un public receptiv şi interesat de creaţiile recente ale artistului. Mobilitatea producţiilor sale picturale, spiritul inventiv şi accesibil deopotrivă celor iniţiaţi cât şi publicului larg în general, a făcut din această nouă ofertă expoziţională un spectacol agreabil şi ataşant. Pictorul vrâncean, stabilit definitiv la Iaşi, face parte din familia pictorilor ieşeni unde s-a impus prin dialogul firesc cu motivele plastice ale unei comunicări tandre cu ofertele unor motive uşor recognoscibile în realitatea imediată.

Studiile universitare recente se racordează firesc cu anii şi producţiile sale anterioare unde vocaţia decorativului sugera constant un potenţial ce trebuia valorificat prin ra-

corduri convingătoare cu universul vizibilului. Florin Morun a frecventat constant taberele de creaţie, unde dialogul cu motivele imediatului au devenit firesc expresii convingătoare ale unei vocaţii şi ale unei fidelităţi faţă de dialogul cu realitatea imediată în variatele ei ipostaze.

Consistenţa ofertei artistului a impresionat prin varietatea decupajelor din spaţiul vizibilului, fiecare compoziţie fiind rezultatul unei bucurii stenice de a se comunica pe sine şi de a stabili un parteneriat durabil. Taberele de creaţie la care a participat i-au permis accesul la o varietate de motive şi de interpretări personalizate, ataşante prin expresie şi accesibile prin decupajele inspirate din realitatea imediată.

Peisajele variate de pe malurile Dunării, atmosfera locurilor, personalitatea lor unică, orizontul citadin sau pitorescul rural, naturile statice configurează, în ansamblu, un repertoriu de unde surpriza nu poate lipsi. Profesionist al construcţie plastice, Florin Morun face din fiecare motiv un fel de autoportret unde identificăm o viziune şi, desigur, un stil propriu. Are, permanent, un potenţial de comunicare, ludicul nefiind niciodată exclus din proiectul său auctorial. Ceea ce îi oferă realitatea imediată este transfigurat prin subtilul şi convingătorul cromatism al culorii locale dar şi disponibilitatea de a adăuga de la sine accente definitorii. Anii din urmă l-au condus către soluţii sugerând sinteze individuale, expresive şi fireşti. Pictura lui lasă impresia unei respiraţii în spaţiul vast al motivelor posibile cărora le imprimă o personalitate inconfundabilă. Varietatea imaginilor decupate doar aparent din real face trimitere la un potenţial inventiv inepuizabil. O anumită tandreţe a tuşei face din culoare o bucurie şi un elogiu al ofertei vizuale, interpretările sale, paginaţia inspirată, configurând coerent şi subtil un univers proprietate personală.

Evident că în selecţia vrânceană artistul a vrut, asemenea fiului rătăcitor, să convingă odată întors acasă că a avut înţelepciunea de a înmulţi talantul. Aşezată sub semnul bucuriei şi al valorii, expoziţia vrânceană a făcut ca publicul să zăbovească îndelung în atmosfera elevată, cele câteva cuvinte de mulţumire adresate publicului nefiind altceva decât o convingătoare şi succintă confesiune.

Pictura lui Florin Morun nu presupune sofisticate analize, deoarece pictorul are o sugestivă formă de directitate, deschis şi tandru adesea, fiind partenerul potrivit pentru dialoguri simple şi convingătoare. Arta de a comunica firesc şi direct face ca orice întâlnire cu Omul şi Artistul Florin Morun să fie, de fiecare dată, un prilej de bucurie intelectuală şi de solidaritate umană. În potenţialul său uman şi artistic am permanent încrederea pe care o merită un coleg şi un prieten, un artist care şi-a găsit drumul către sine şi spre ceilalţi. Expoziţia de la Focşani a avut amprenta unui recital unde sunetele au devenit culori iar culorile arătau frumuseţea misterioasă a unui curcubeu ivit din adâncurile mării... Florin Morun, iată un nume, un artist, un destin, despre care, cu siguranţă, vom mai vorbi...

File dintr-un jurnal teatral

Bogdan ULMU

Ce-nseamnă erorile de apreciere şi evoluţia mentalităţilor! Despre comedia lui Caragiale *D-ale carnavalului* s-a zis, la premieră, că-i „murdară”. I-auzi! Şi doar n-are niciun pat în scenă, nu există legătură prăzulie incriminatorie, nici adulter (cele două perechi – Pampon/ Didina şi Crăcănel/Miţa nefiind căsătorite). Mai mult, Don Juanul piesei nu-şi sărută concubinele; nici partenerii lor „oficiali”.

Şi-atunci, de ce-i „murdară”? Nu vom şti niciodată, vorba romanţei...

*

La examenul de licenţă, un student-actor spune că ar vrea să joace regii lui Will: Richardii, Henricii...

Fiindcă tot îi place pluralul, îi spun să evite să joace *hamleţii*, că-s indecenţi, dă-i în sărăcie!

*

Alt coleg de-al lor, fiind rugat să descifreze rolul scaunelor goale din piesa celebră a lui Ionesco, vine cu o explicaţie năucitoare: semnifică absenţa publicului în sălile de teatru. Ooooo!!!... Prea sceptică viziune. Şi *ne*-ionesciană...

*

Ce frumos descrie marele Roland Barthes, cazul Brecht: „Măreţia şi solitudinea lui constau în faptul că el continuă să inventeze marxismul”. În doar patru cuvinte sintetizezi limitele unui dramaturg, teoretician şi practician celebru!

*

Despre *Gaiţele* lui Kiriţescu: abia acum, cu ocazia examenului, realizez două trimiteri cvasi/inedite – la *Trei surori* (căci doar şi-aici sunt trei surori, eroine principale, care le parodiază pe Olga, Maşa şi Irina) şi la familia ...Ceauşescu (două din cele trei numindu-se Lena şi Zoia).

Ce ascunzişuri livreşti şi premoniţii la Kiriţescu!

*

Văd filmul lui Purcărete... *Palilula.* Suntem doar cinci spectatori, în sala de 500 de locuri. Tot mi-e frică să nu cumva să se suspende proiecţia. Film bine făcut, cu imagini minunate, cu actori buni, cu un scenariu gîndit în amănunt... e un film în care toate compartimentele funcţionează admirabil şi totuşi, rezultatul e dezamăgitor. Ciudat! Îi lipseşte ceva. Sau îi prisoseşte. Nu ştiu (nu vreau?) să spun CE...

*

Abia acum aflu că-n argoul puşcăriaşilor, verbul *a galibardi* = a spune, a povesti. Nu-i de mirare, deci, că flecarul Leonida folosea termenul, stîlcind numele gloriosului militar.

Simplă coincidenţă, ori o fi cunoscut Caragiale acest amănunt?!...

AUREL VLAICU LA CENTENAR

Constantin OSTAP

„În vremurile acelea eroice ale cuceririi aerului, cînd orişice decolare putea să însemneze sfîrşitul îndrăzneţului cercetător, Vlaicu (1882-1913), mînat de credinţă nestrămutată, a dat şi el contribuţia sa la deslegarea problemei care pasionase omenirea, de la Icar şi Meşterul Manole...". Am reprodus din prefaţa primului volum al trilogiei lui **Victor Ion Popa** din 1939, *Maistoraşul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu*, pe care l-am găsit în biblioteca Liceului Internat din Iaşi, al cărui elev am fost, ca şi autorul trilogiei. Am făcut această menţionare, nu din puerilă vanitate, ci pentru că de acest prestigios liceu se leagă interesante informaţii din istoria aviaţiei româneşti, inclusiv realizarea de către fostul elev Ioan Romanescu (1895-1918) şi colegii lui, ce formau grupul *Infraroşii,* a planorului *Rollet 3.* Colegii mei urmăreau cu pasiune progresele făcute în acest domeniu, inclusiv din revistele de specialitate, precum *Aripi româneşti*, *Alli di Guerra*, *Der Adler.*

Am fost şi eu molipsit de această pasiune şi am încercat, fără succes, să urmez cursurile unei şcoli de zbor fără motor. Dar această pasiune a tinereţii a dus la lecturi temeinice despre aviaţie, consemnate în publicaţiile de mai tîrziu. Revăd capitolul *Aripi româneşti deasupra Iaşului* (1996), care începea cu citatul lui Mihail Kogălniceanu din articolul *Cercări făcute de om spre a zbura în aer cu aripi*, incluzînd o legendă frumoasă cu referire la Iaşi, publicată în *Albina Românească* din 2 septembrie 1832: *...O altă legendă aminteşte că meşterul bisericii Trei Ierarhi din Iaşi a fost lăsat, din porunca domnitorului Vasile Lupu, pe acoperişul bisericii. Ca şi meşterul Manole, acesta şi-a făurit aripi, cu care a zburat spre cîmpia Frumoasei.* Despre zboruri adevărate, legate de oraşul Iaşi, a relatat regretatul nostru prieten Ion Mitican. De la el am aflat de consemnarea lui Florin Manolescu, în „Literatura S.F." (1980): *...O impresie extraordinară trebuie să fi produs* ***înălţarea la Iaşi*** (s.n.), *cu ocazia înscăunării domnitorului Mihail Sturza (*26 august 1834, n. n.*), a unui glob aerostaticesc, din care s-au împrăştiat foi volante cu versurile lui Gheorghe Asachi...* Tot el a menţionat evenimentul din 1875 (consemnat şi de Rudolf Suţu în volumul II din *Iaşii de odinioară*) referitor la planorul realizat de principele Grigore Sturza *în curtea palatului din strada Lozonschi* – actualul Seminar Teologic – şi la primul zbor executat de profesorul de gimnastică Luigi Spinţi, al cărui nume a fost dat străzii *Spinţi* din cartierul Păcurări.

Să mai amintim că prima victimă a aviaţiei române a fost ieşeanul lt. *Gheorghe M. Caranda* (n. 1884), decedat în ziua de 20 iunie 1912, la Bucureşti, cu ocazia zborului efectuat pe aerodromul de la Cotroceni. Mormîntul lui este în parcela 29/ I a cimitirului Eternitatea din Iaşi. Găsim această informaţie şi în volumul III al lui V. I. Popa – capitolul Aspern. Să consemnăm că, în volumul II, se vorbeşte despre zborul lui Traian Vuia (18 martie 1906), pe terenul de la Montesson, cînd *...s-a ridicat întîia oară de la pămînt, prin mijloace proprii, un aeroplan european.*

Ieşenii au asistat, pentru prima dată, la zborul unui avion în 1910. Este probabil că primul articol despre acest zbor este cel din numărul din 16 aprilie 1910 din ziarul „Opi-

nia", intitulat „Filozofia zborului", în care se scrie: *...De aceea vom opri încă luarea aminte a cititorului asupra momentului istoric ce se anunţă în curînd:* ***un aeroplan la Iaşi***. Şi, în adevăr, ieşenii au aflat, din numărul din 17 aprilie al aceluiaşi ziar: *Compania aeriană din Paris a organizat un zbor cu Aeroplanul Bleriot No. XI, tip Traverse la Manche.* ***Zborul va avea loc Duminică, 25 aprilie a.c. pe aerodromul de la Iaşi (Abator), sub patronajul Societăţii „Jockey Club"***. Evenimentul era comentat, cu seriozitate, în *Opinia* din 22 aprilie 1910, în articolul ***Aeroplanul***: *E senzaţia la ordinea zilei în Iaşi şi pe drept cuvînt (...) Este un moment de cea mai mare importanţă, menit să întipărească în amintiri şi în imaginaţii, în sensul literar al cuvîntului, un moment culminant, rezultat al evoluţiunii îndelungi şi de secole aşteptat cu nerăbdare....* Se sugera luarea de măsuri ca la acest zbor să fie de faţă cît mai mulţi elevi, *...astfel ca tineretul şcolar să poată fi* martor *al uneia din cele mai mari minuni ale timpului.*

Avionul Bleriot a sosit în Iaşi abia în ziua de 28 aprilie 1910, fiind expus spre vizionare *...în grădina Cuza Vodă din strada Lăpuşneanu.*

Primul zbor, executat de pilotul Deletang, a avut loc în ziua de 2 mai 1910, pe terenul de la Abator. În numărul din 3 mai 1910 Rodion (dr. Steuerman) a publicat articolul *Omul pasăre: ...aparatul, pornit cu vertiginoasă repeziciune a micului motor, se ridică şi la un moment dat îl vedem susţinîndu-se în spaţiu, mişcîndu-se şi tăind aerul cu repeziciunea unei săgeţi: e pasărea care spintecă aerul fără vreo rezistenţă şi fără vreo mişcare a aripilor, descriind un arc la înălţime neprecisă, scoborîndu-se apoi treptat, la o distanţă la care abia-l putem urmări:* ***a zburat!***

Următorul zbor la Iaşi a avut loc în ziua de 29 iunie 1910, avionul Farman fiind pilotat de aviatorul Osmont. Amintim de acest zbor, consemnat în numărul din 1 iulie 1910 al ziarului „Evenimentul", cu titlul: „Aeroplanul Farman – Zbor de încercare". Redăm un

Aurel VLAICU (1882-1913)

fragment din acest articol: *...La al doilea zbor, împreună cu Osmont s-a urcat şi poetul Mihai Codreanu.* Poetul avea atunci 34 ani şi, probabil, amintirea acestui zbor i-a inspirat sonetul *Testamentul unui poet necunoscut: ...Las setea mea de-azur la rîndunele;/ Avîntul, vulturii mi-l moştenească...*

La realizarea primului său avion – Vlaicu I – a fost mereu ajutat de scriitorul ieşean D. D. Pătrăşcanu (1872-1937), cel care, în revista „Viaţa românească", a publicat articolul *Tribulaţiile unui aviator.* Volumul III începe cu discuţia pe care Vlaicu a avut-o la Bucureşti, în Cişmigiu, cu Pătrăşcanu; *...Dar deputatul se făcuse posac... Îl amărau cumplit piedicile puse lui Vlaicu să-şi ridice banii de la Ministerul de Război...* Datorită lui şi altor prieteni ai „maistoraşului", Vlaicu obţinuse suma de şaizeci de mii de lei, *...care-i ajungeau să facă alte două aeroplane noi.* Astfel a putut realiza prototipul Vlaicu II, care a ajuns la Iaşi în septembrie 1911. Căci *...Aflase, din gazete, veşti despre Marile Serbări din Iaşi, unde, cu prilejul prăznuirii a cincizeci de ani dela înfiinţarea Universităţii, avea să se desvelească statuia lui Mihail Kogălniceanu, iar totodată, să se puie şi piatra de temelie unor clădiri călugăreşti din cuprinsul Mănăstirii Cetăţuia (...) Toată Familia Regală se pregătea să plece la Iaşi. Chiar Regele, decum se încheiaseră manevrele* (de la Bacău, n.n.), *şi primise defilarea, a îndreptat trenul spre Capitala Moldovei. Vlaicu citise veştile fără interes. Cînd însă văzu ştirea că Bibescu şi Capşa au zburat la defilarea de încheiere a manevrelor, salutînd pe Rege dela o mie două sute de metri înălţime, s-a zbîrlit şi s-a dus praştie la Poşta Centrală, de unde a trimis o telegramă „urgentă" Comandantului garnizoanei din Iaşi, vestindu-l că vine să sboare, Vineri treizeci Septemvrie, în ultima zi a Sărbătorilor. Asta se petrecea* Marţi, *la douăzeci şi şapte. După amiază n-a mai avut răbdare şi şi-a împachetat aeroplanul, iar seara* (în 28 septembrie, n.n.) *a şi pornit cu trenul spre Iaşi...*

Vlaicu a sosit în Iaşi în ziua de 29 septembrie 1911. Aici i se propusese să zboare de pe aerodromul de la Abator, dar *...Nu i-a plăcut, pentru că era departe de inima oraşului, de Piaţa Unirii, de strada Lăpuşneanu şi de strada Carol, unde se afla Universitatea, clădirea Corpului al IV-lea de armată, în care fusese găzduit Regele şi cu Regina şi chiar clădirea cu ieşitură rotundă în drum spre Cercul Militar ce avea să găzduiască Principii Moştenitori şi Principesa Elisabeta...*

A optat pentru terenul de la Copou, *în susul căzărmilor şi a spitalului Militar.* În *Istoria aviaţiei Române* (1984) se afirmă că primul lui zbor ar fi fost cel din ziua de 30 septembrie/ 13 octombrie 1911. Adevărul este că acest prim zbor a avut loc în ziua de 1/ 14 octombrie 1911. O spune şi V. I. Popa: *...Aeroplanul a venit însă chiar a doua zi, Joi (*29 septembrie n.n.)... *Vlaicu se îndărătnicea să isprăvească montarea mai curînd şi să zboare. Îi era teamă ca a doua zi... să nu fie vremea încă mai rea...* Urmează interesanta precizare: *...Atunci... de faţă cu... doi băieţaşi din clasa a patra a Liceului Internat din Iaşi – foarte solemni în redingota lor neagră, cu vipuşcă vişinie şi cu două rînduri de nasturi auriţi – Aurel Vlaicu a încins o mare bătălie cu Ion Ciulu. Pasă-mi-te, mecanicul nu-l lăsa în ruptul capului să zboare...*

– Bate vîntul, dumneta nu vezi?... Nu se poate, dom'Inginer!

Unul dintre cei doi elevi ai Liceului Internat era chiar Victor Ion Popa (n. 1895), colegul lui Al. O. Teodoreanu – Păstorel („Promoţia 1914"). Urmau detalii referitoare la zborurile de la Iaşi ale lui Vlaicu: *...A doua zi dimineaţa* (1/ 14 octombrie 1911, n.n.) *vremea era închisă, dar molcuţă şi prielnică. Nici o frunză nu se clintea la nouă şi jumătate, cînd Ion Ciulu a dat drumul motorului. Pornind spre deal, unde se vedeau răsărind turlele roşii ale Şcolii Normale „Vasile Lupu" ...Vlaicu a ocolit spre stînga, intrînd la mare*

înălţime peste şesul afundat al Bahluiului. Apoi, a venit deasupra oraşului, rotindu-se şi tot rotindu-se, ori unde vedea o piaţă şi o îngrămădeală de lume, pînă ce a scos tot Iaşul din case (...) Cînd aeroplanul şi-a isprăvit nebuneştile lui învîrtituri pe sus şi a dat a înţelege lumii că se întoarce spre Copou, Iaşul a purces-o în goană la deal, pe strada Carol şi pe Sărărie (...)

Urma descrierea celui de al doilea zbor: *...Maistoraşul întîrziase atîta vreme cel de al doilea zbor, fiindcă aştepta împlinirea ceasului cînd Regele să fi ajuns la Cetăţuie. Atunci a întrebat pe cineva, să-i arate încotro vine locul Mănăstirii, s-a uitat bine, ca să nu-şi zăpăcească drumul şi a purces din nou spre miazănoapte, legănîndu-se domol în suiş dulce. Ocolind iarăşi spre stînga, a ţinut valea Bahluiului, întins, pînă deasupra Cetăţuii. Aici, a coborît pînă la cincizeci de metri deasupra omenirii, care umpluse curtea largă a mănăstirii. Vedea bine de sus şorţurile albe în care era îmbrăcat Regele, Mitropolitul Pimen şi Miniştri. Ochiul lui bun a deosebit chiar şi chipurile lui Marghiloman şi Delavrancea... Nu s-a ales mare lucru din cuvîntările rostite atunci. Cine să le mai asculte, cînd şedeau cu gura deschisă şi inima în spaimă la priveliştea zvînturării lui Vlaicu. Dar chiar să fi le ascultat şi încă era zădarnic, din pricina detunării motorului...*

În final se spune: *...Iar întărirea a şi venit, seara, la plecarea din Iaşi, cînd Regele i-a spus în gară lui Alexandru Marghiloman, să-l propună pe Vlaicu la decorarea cu Coroana României.*

Vlaicu a mai rămas trei zile în Iaşi, unde, la Teatrul Naţional, a asistat la premiera piesei în versuri *Cometa* de Iosif şi Anghel, cu Puiu Iancovescu în rolul principal. Victor Ion Popa remarca: ***...Pentru Aurel, zborul de la Iaşi a fost o mare mîngîiere, o mare încurajare.*** *Izbutise să ajungă la opt sute de metri înălţime. Şi se ţinuse în aer un ceas încheiat...*

Volumul III se încheie cu mărturisirea autorului: *Alcătuitorul acestei cărţi nu-şi poate încheia osteneala, fără să nu aducă mărturisirea recunoştinţei sale tuturor acelora care, cu mult sau puţin, l-au ajutat în cercetările lui de cinci ani (...) Recunoştinţa scriitorului se înclină, înainte de toate, în faţa acelor duşi dintre noi şi de la care el a căpătat cu adevărat nepreţuite amintiri despre Vlaicu: Alexandru Vlahuţă, Octavian Goga, T. Brumărescu, Vasile Goldiş, Ion Bianu, Amos Frîncu, C. Bacalbaşa, D. D. Pătrăşcanu, V. Branisce, Caton Theodoreanu şi Comandorul Cezar Ştiubei, prietenul cel mai credincios în scrierea cărţii de faţă şi care, doar cu cîteva ceasuri înaintea morţii sale fulgerătoare, aducea cel din urmă document aflat (...) Dar dintre toate amintirile cîte s-au cules despre viaţa lui Aurel Vlaicu, cele mai intime, mai nedesminţite şi mai temeinice, au fost ale fratelui său, gospodarul Ion Vlaicu din Binţinti, ale lui Miron, vărul său şi ale primului mecanic pe care l-a avut sburătorul, Ion Ciulu, astăzi mecanic la Uzina de electricitate de la Filaret. Oamenii aceştia au trăit lîngă cel mai întreg şi mai adevărat Vlaicu. Pentru ei maistoraşul n-a avut nimic de ascuns, şi niciodată...*

Mărturiile acestea au fost păstrate în cele *două mii de fişe de material,* incluzîndu-le şi pe cele ale *d-lui învăţător I. Popescu din Binţinţi, ginerele lui Ion Vlaicu, fratele lui Aurel.*

Să mai adăugăm articolul „Aurel Vlaicu”, redat în întregime, al lui Nicolae Iorga, care se încheie cu acel emoţionant elogiu adus zburătorului decedat lîngă Băneşti-Prahova: *...Se uită bărbaţii politici, se uită scriitori de renume. Pe el însă nu-l vom uita. Oricînd îndrăzneala omenească va smulge aiurea succese strălucite naturii învinse, nu vom privi cu invidie pe acel învingător, ci vom zice cu mîndrie:* ***Şi noi am avut pe Vlaicu.***

Bistrițenii și problemele Prințului Carol

Mircea Gelu BUTA,
Adrian ONOFREIU

În vara şi toamna anului 1918, prinţul Carol al României a trăit o experienţă cu totul deosebită, care i-a màrcat viaţa şi care a produs un adevărat cataclism sufletesc pentru întreaga Familie Regală. Întâmplările au fost mult comentate şi interpretate atât în epocă, dar şi mult timp după aceea.

În anul 1917, s-a luat hotărârea ca Prinţului Carol - care se afla pe front, fără a participa însă la lupte şi fără a avea un post de comandă - să i se ofere comanda Regimentului I de Cavalerie de Munte. Din păcate, în toamna anului 1917, Carol s-a îmbolnăvit *de gălbinare*, iar în convalescenţă a fost trimis la Iaşi. Acolo, a cunoscut-o pe Zizi Lambrino, o tânără încântătoare, *de familie bună*, fiica unui ofiţer, devenită cântăreaţă[1].

Carol s-a îndrăgostit de aceasta şi nu a făcut niciun secret din dragostea sa. În scurt timp, fără acordul familiei, Principele s-a hotărât să se însoare printr-o ceremonie religioasă completă pentru a înlătura orice îndoială asupra legalităţii legăturii. Întrucât nici un preot *n-ar fi riscat să slujească decât în secret*, Prinţul, ajutat de câţiva ofiţeri ruşi demobilizaţi, a trecut împreună cu Zizi punctul de frontieră Cetatea Albă. Descoperit, a fost condus la Comandamentul german din localitate, unde Generalul Zeidler l-a primit şi găzduit, şi apoi i-a dat maşina proprie pentru ca să ajungă cât mai grabnic la Odessa[2].

Conform ordinului regal, colonelul Ernest Ballif[3] a plecat la Odessa *să mustre pe fiul rătăcit şi să-l readucă pe calea cea dreaptă*. Acesta s-a reîntors cu o scrisoare prin care Carol arăta Regelui că este dispus să abdice de la tron, după care dorea să plece împreună cu soţia pe frontul francez.

În data de 22 septembrie 1918, Regele a convocat un Consiliu Militar pentru a se consulta cu privire la măsurile ce trebuiau luate în cazul Principelui Carol, care nu voia să se despartă de Zizi Lambrino. Cei convocaţi au hotărât în unanimitate ca Prinţul Carol să fie pedepsit disciplinar, fiind condamnat la 75 de zile de închisoare, la Mănăstirea Horaiţa (Neamţ) de lângă Bicaz, începând cu data de 22 septembrie 1918. Paza arestului cădea în sarcina generalilor Râmniceanu[4] şi Mărdărăscu[5].

Această căsătorie contractată *fără autorizarea augustului Părinte, fără publicarea strigărilor, fără căsătoria la ofiţerul stării civile sau consulului român din Odessa, în cazul în speţă cudolos (înşelăciune) şi cu semnarea actului de căsătorie la biserica rusească*[6], atrăgea după sine atât lipsirea dreptului de Principe moştenitor, cât şi anularea căsătoriei[7].

Deşi totul părea simplu, Carol nu şi-a găsit însă liniştea. Tensiunile dintre prinţ şi părinţii săi s-au acutizat, iar Zizi Lambrino părea să fi câştigat partida. Totuşi, lupta pentru recuperarea lui Carol nu a încetat nicio clipă. Profitând de faptul că la mijlocul anului 1919 regimentul comandat de Carol pleca pe frontul din Transilvania, unde trebuia să în-

frunte rezistenţa trupelor ungureşti, Comandamentul armatei i-a trimis acestuia ordinul de mobilizare. În urma tratativelor, Carol şi-a dat acordul să meargă pe front, dar condiţionând ca mai întâi să se recăsătorească cu Zizi, lucru de altfel neacceptat de Casa Regală.

La şapte luni după anularea căsătoriei, Prinţul Carol a revenit asupra hotărârii sale şi declara într-o scrisoare adresată la 1 august 1919 către Zizi Lambrino: *cu toată anularea căsătoriei noastre, niciodată nu am încetat de a mă considera soţul tău*[8]. De asemenea, a început să vehiculeze din nou problema abdicării[9]. Pentru a i se da timp de gândire, prinţul a fost trimis alături de unitatea sa pe frontul de pe Tisa[10]. În timpul ocupaţiei Budapestei, unele cercuri îi solicitau lui Carol să accepte chiar tronul Ungariei *A Trónörökös*[11], plasând în anturajul său *o brunetă zveltă, tare frumoasă*, care mai târziu a venit la Bucureşti, adusă în timpul retragerii de generalul Panaitescu[12].

În decursul lunii noiembrie 1919, a început operaţiunea de aducere în ţară a armatei române aflată pe teritoriul Ungariei. Pe lângă aceasta, s-au lipit o sumedenie de artişti şi actriţe, care, clandestin, au fost aduşi în România Felix. Principele Carol, moştenitorul tronului, nu reuşise să se împace cu familia în chestiunea Zizi Lambrino, fapt pentru care regimentul de vânători pe care îl conducea nu avea voie să se întoarcă la Bucureşti. Iniţial, drept pedeapsă, regimentul a fost direcţionat spre garnizoana Sighetu Marmaţiei, dar ulterior, *îndulcindu-se pedeapsa*, s-a hotărât fixarea lui în oraşul Bistriţa, subordonat punctului de comandă de la Cluj, condus de Generalul Nicolae Petala[13]. Sediul Regimentului de vânători s-a fixat în casa medicului colonel pensionat Reinl, de pe actuala str. Alexandru Odobescu, nr. 9, pe care autorităţile au închiriat-o[14]. Cu această ocazie, au fost încadraţi recruţi, viitorii alpinişti şi schiori, cei care au pus temelia elitei trupelor de munte. S-a format astfel un batalion, sub comanda căpitanului Pompei Demetrescu, încadrat cu cei mai buni instructori, cu administraţie separată de restul regimentului, care a primit echipament nou şi hrană îndestulătoare. Cele aproape 4.000 de gâşte afumate şi vinul Tokay, aduse odată cu retragerea din Ungaria, completau în mod fericit hrana soldaţilor[15].

Familia Regală la Bistriţa

Principele Carol al României, comandantul regimentului, s-a ocupat

în mod deosebit de toate ramurile de instrucţie, *fiind sever, dar foarte drept, călăuzit de principii sănătoase, priceput, şi dintre cei mai punctuali la serviciu*...[16]. Acelaşi ofiţer din Regimentul de vânători îşi aminteşte că într-una din zile, la sfârşitul programului de după-amiază, s-a pomenit în dormitorul plutonului cu Prinţul Carol, care luându-l deoparte, l-a apostrofat cu discreţie: *Am ordonat ca după orele de program să nu mai rămână în cazarmă ofiţeri şi subofiţeri. De ce nu execuţi ordinul meu*? Pentru că în ochii interlocutorului se citea nedumerirea, acesta a continuat: *Ostaşii, mai cu seamă recruţii, oricât şi-ar iubi ofiţerii, nu se simt liberi între ei, să se gândească la ai lor de acasă, decât atunci când ofiţerii şi subofiţerii au ieşit pe poarta cazărmii. Eşti un ofiţer prea bun, căci altfel te-aş pedepsi*[17].

Într-o altă zi, patroana de *La Şapte hornoi*[18], împreună cu câteva din *pensionarele ei* împopoţonate şi viu sulemenite, s-au prezentat la poarta regimentului, reclamându-l pe sublocotenent Panescu că ar fi lovit în seara precedentă pe una din fete. Prinţul Carol le-a primit imediat şi le-a ascultat cu răbdare. În cele din urmă, sublocotenentul a recunoscut că una dintre fete nu a fost cuviincioasă şi că i-a aplicat *cravaşa fatală*. Nereţinându-şi zâmbetul, Principele Carol a decis: *Panescule, vei primi şi tu zece zile de arest sever... fatale*. Deşi patroana şi fetele au cerut o pedeapsă mai indulgentă, Prinţul nu a fost de acord să-l ierte, ba mai mult i-a făcut şi o *gravă cresteală (sic!) în memoriu*. De atunci, sublocotenentului i-a rămas porecla *cravaşa fatală*[19]. Din rapoartele medicale aflăm că iarna grea şi *gripa spaniolă* au adus regimentului multe necazuri, printre care chiar morţi între ostaşii mai tineri.

Între timp, în Pasul Tihuţa din Munţii Rodnei a luat fiinţă Centrul de Instrucţie de Schi condus de maiorul Emil Pălăngeanu şi de sublocotenentul Rosetti-Solescu, un vechi şi priceput schior, trăit prin străinătăţi. Erau primele încercări de introducere a schiului în armata română. Inevitabil, la popotă se dezbătea cu multă aprindere dacă schiul este doar un sport sau *un mijloc necesar şi practic de locomoţie pe timp de iarnă, fie în munţi, fie la şes*. Oamenii aveau păreri împărţite. Cei mai bătrâni erau de părere că schiul este doar un sport, iar introducerea lui în armată nu este absolut necesară. Tinerii, deşi în minoritate, erau de altă părere. Principele Carol, care nu-şi manifestase un punct de vedere, a dat într-o zi următorul ordin: *Mâine dimineaţă, la ora 8, toţi ofiţerii echipaţi de iarnă, cu hrană rece pentru trei zile, vor fi adunaţi în curtea cazărmii. Vom merge la Tihuţa.*

A doua zi, la ora fixată, pe o vreme rece cu ninsoare şi vânt aspru, Prinţul a primit raportul. Cei mai bătrâni şi mai rotofei erau mofluzi. Trupa s-a încolonat pe grade şi vechime şi a pornit la drum. După ce a trecut de Vama de Sus a oraşului, au străbătut satul săsesc Iad, şi au continuat drumul pe valea Bistriţei ardelene, iar mai apoi pe valea Bârgăului şi abia către seară au ajuns în comuna Prundu Bârgăului, unde s-a făcut popasul de noapte. Prinţul era însoţit şi de colonelul Nicolae Condeescu[20], aghiotantul său, om mai în vârstă şi cam plinuţ la trup.

Dacă cei mai bătrâni, rupţi de oboseală, au trecut repede la odihnă, tinerii, împreună cu Principele, au mai stat la o şuetă cu un pahar de vin în faţă.

A doua zi de dimineaţă, a început urcuşul prin zăpadă. În ciuda protestelor aghiotantului, Principele a participat alături de ceilalţi militari la deschiderea pârtiei. Se înainta din ce în ce mai greu. Prin flancul coloanei a trecut o echipă de schiori. O parte din ofiţeri dădeau semne de oboseală. Văzându-i, Prinţul a oprit coloana şi i-a întrebat: *Mai*

este cineva de părere că schiul este numai un sport? Câţiva, mai încăpăţânaţi, persistau. *Atunci, înainte marş*! a comandat Carol. Nu peste mult timp, Principele a ordonat echipei de schiori conduse de sublocotenentul Rosetti-Solescu să pună schiurile şi să treacă în capul coloanei. Plini de avânt, aceştia au început să urce cu uşurinţă şi apoi, din vârful dealului, au coborât uşor, parcă zburau, sub privirile admirative ale celorlalţi. S-au întors şi croind drum, au condus întreaga trupă la cabana militară, unde cu toţii au servit o masă bună, stropită cu vin de Tokay. Ce a fost de demonstrat s-a demonstrat. Prin aceasta, Principele Carol a statornicit în mod practic utilitatea schiului în armată, dovedind încă o dată *talentul militar şi bunul său simţ practic*. A doua zi, cu toţii s-au întors la Bistriţa pe un drum bătut, dar *cu febră musculară şi guturai*[21].

Între timp, Bistriţa transilvană a devenit locul unde oamenii Curţii Regale au acţionat sub cele mai diverse forme şi metode, în încercarea de a-l determina pe Carol să revină asupra renunţării la Tron şi a legăturilor sale cu Zizi Lambrino. Prinţul îi cerea mamei să i-o trimită cât mai repede pe Zizi. *Fie-ţi milă de mine. Nu mă face să sufăr... Te implor în genunchi, te implor cu lacrimile mele*, cerşea Carol mila mamei sale, care îi răspundea în felul următor: *Fericirea ta, la fel ca fericirea altora, trebuie să aştepte până când îţi vei face datoria. Nu e prea mult pentru un bărbat şi un prinţ*[22].

Cunoscându-i-se înclinaţiile şi capriciile prinţului, cei din jurul său au organizat partide de vânătoare, defilări de trupe, petreceri, precum şi numeroase aventuri sentimentale, toate menite a-l face să uite de Zizi Lambrino[23]. În memoriile sale, deputatul Victor Moldovan consemna: *În cercurile Palatului era părerea că influenţa femeilor asupra Prinţului constituie un caz patologic. La 1 august 1919, Prinţul îşi dă demisia din demnitatea de principe moştenitor al Coroanei României, ca la data de 26 ianuarie 1920, să-şi reia titlul de Principe Regal şi să-i arboreze steagul pe locuinţa din Bistriţa.*

Încă la data de 13 noiembrie 1919, se instalează Regimentul de Vânători de Munte în noua garnizoană Bistriţa. Comandantul, locotenent-colonelul Prinţul Carol, invită pe intelectualii Bistriţei la serviciul religios ce se va oferi în Piaţa Mare. Am fost invitat şi eu, în calitate de deputat, ca să asist la această serbare.

Prinţul Carol nu s-a ferit în Bistriţa de societate. A luat parte la concerte, petreceri, sport, la serbări şi la sărbători. Boboteaza a fost sărbătorită cu toată solemnitatea de către protopopul Gr. Pletosu în faţa Prinţului Carol şi a unei companii de onoare.

Dar n-au lipsit nici chefurile. După un astfel de chef a dat o serenadă primarului sas Sanchen, iar la un bal mascat a dispărut într-un moment dat, în acelaşi timp cu o frumoasă doamnă, fiica unui cetăţean sas.

Se pare că în urma legăturilor amoroase pe care principele Carol le-a avut la Bistriţa, s-au născut mai mulţi copii. Nici unul nu şi-a revendicat însă originea sângelui albastru. Folclorul local a găsit, totuşi, o asemănare izbitoare între una din personalităţile publice ale oraşului, cu oarecare ascensiune în ierarhia politico-administrativă a judeţului pe vremea comuniştilor şi regele Carol, fapt pe care cel în cauză nu l-a dezminţit niciodată.

Întrucât Casa Regală considera că problema lui Carol nu este rezolvată, s-a luat hotărârea ca la sfârşitul lunii decembrie - 29 dec. 1919 - Alexandru Vaida Voevod, în calitate pe prim-ministru, şi Nicolae Iorga *să facă un demers personal pe lângă Prinţ*, pentru a-l convinge să revină asupra hotărârii de abdicare. Cei doi au sosit la Bistriţa într-un tren special, în dimineaţa zilei de 30 decembrie şi au fost aşteptaţi la gară de Generalul Ni-

colae Condeescu, care le-a comunicat că Prinţul urma să-i primească *după-amiază între orele 4 şi 6*, după care îi invita să participe la o adunare publică în sala mare de la Gewerbeverin. Până atunci, oaspeţii au fost invitaţi să viziteze bisericile româneşti din oraş, unită şi ortodoxă, după care au luat masa în vagon[24].

La rugăminţile lui Iorga, primul care a mers în audienţă a fost Alexandru Vaida Voevod. În faţa unei persoane *indiferentă şi apatică*, primul-ministru a trecut în revistă destinul neamului românesc, minunea închegării naţiunii şi naşterea statului român. Apoi, elogiind rolul Familiei Regale în construcţia României Mari şi simţind că s-a spart gheaţa, a făcut referire directă la problema în cauză: *De-ar fi o Ileană Cosânzeană, nu se poate să jertfiţi o ţară, o coroană şi adorarea unei naţiuni în schimbul unui amor... Nimic nu Vă împiedică Maiestate să vă satisfaceţi şi datoria de Prinţ Moştenitor al tronului şi dragostea totodată... Nu aveţi decât să alegeţi unul din castelele din Ardeal şi puteţi sta în deplină libertate, cu tot confortul. Nu însă pe ascuns...*[25].

Invocând faptul că Iorga aştepta să fie primit, primul-ministru a cerut voie să se retragă. Iată ce a notat Nicolae Iorga despre această întrevedere cu Prinţul Carol: *D-nul Vaida s-a dus fireşte cel dintâi, eu aşteptând la arhive, unde continuam, pentru a întrebuinţa timpul, vechile şi spornicele mele cercetări. După un ceas, primul-ministru a revenit pentru a-mi spune că moştenitorul doreşte să vorbească cu mine, cunoscându-mă mai demult. Ce s-a petrecut acolo se va şti la vremea sa sau poate nu se va şti niciodată, dar am ieşit din lunga conversaţie... cu asigurarea că se va retrage public părăsirea de drepturi*[26].

În memoriile sale, Victor Moldovan îşi aminteşte că *în ziua de 4 ianuarie 1920, Iorga şi Vaida au venit la Bistriţa, pentru a-l vizita pe prinţul Carol care se găsea exilat, aci, în garnizoană. Cu această ocazie au asistat la o slujbă în bisericuţa ortodoxă, o biată căsulie. Se ştie că prinţul dezertase de pe front în plin război pentru a se căsători cu Zizi Lambrino. El spunea: Ştiu bine că în 20 de ani România, ca toate celelalte ţări, va fi republică, de ce să fiu atunci împiedecat să trăiesc cum vreau?... L-am auzit eu însumi cu ocazia unei defilări, spunându-şi părerea că viitorul este al socialiştilor.*

Spre seară, în jurul orei 6, Alexandru Vaida Voevod împreună cu Nicolae Iorga s-au deplasat, conform programului, spre Gewerbeverein. Sala cea mare era ticsită de lume. Prinţul stătea aşezat într-un fotoliu plasat în faţa estradei. Atât primul-ministru, cât şi Iorga au ţinut câte un discurs, fiind aplaudaţi cu însufleţire, mai ales atunci când au fost aduse omagii Principelui. De acolo, au mers cu toţii la colonelul Bob, comandantul garnizoanei, *unde Doamna (o soră a Doctorului Gottfried Knall) i-a ospătat cu un bufet delicios*[27].

În timpul mesei, primul-ministru Alexandru Vaida Voevod şi-a cerut scuze de la Prinţ şi gazde, sub pretextul că ar avea de rezolvat o chestiune oficială şi, împreună cu Generalul Nicolae Condeescu, aghiotantul Principelui, s-au deplasat la hotelul din partea de sus a Străzii Lemnelor (*König von Hungarn*), pentru a discuta cu d-şoara Maria Martini, metresa Principelui. Galant, după ce s-a prezentat, primul-ministru i-a oferit *duduii* o cutie cu bomboane de la Capşa. După ce a studiat femeia din faţa sa, de *statură mijlocie, castanie bătând în blond, nici urâtă nici frumoasă, rotogoală cam în luna a şasea, sprintenă în mişcări*, acesta i-a cerut să relateze despre felul în care *şi-a aplicat lecţia cu care fusese trimisă în misiune specială la Bistriţa*. Tânăra le-a spus că de câte ori primea vizita

Prinţului, *dornic nu numai de femelă, ci şi de un surogat de viaţă familială,* îl întâmpina cu căldură, dar şi cu scene de reproş, pe care considera ea că le interpreta *cu rafinament propriu chiar şi celei mai puţin inteligente femei.* Pentru a fi convingătoare, încerca chiar să-i descrie primului-ministru cum decurgea o astfel de întâlnire: *Cum?,* îi imputa ea Prinţului, *copila aceasta nu Tu mi-ai făcut-o? Burta asta nu poartă fătul dragostei Tale? Că sunt de familie modestă e adevărat, dar eu Te-am iubit* de *dragul Tău, nu ca să te căsătoreşti cu mine... Acum ai uitat? Ţi-ai uitat copiii?* În acest fel, tânăra *năzuia să-l înstrăineze de soţia sa*[28], şi în acest fel de hotărârea de a abdica.

Considerându-şi misiunea de prim-ministru *în rolul de agent secret terminată,* Alexandru Vaida Voevod şi-a luat adio de la *duduia* complice, cu vorbe de laudă şi încurajare şi a plecat, convins că *pentru prinţul Carol, factorul principal de care erau determinate ciudatele lui escapade era mai mult de ordin psihologic.* Probabil lipsa căldurii mediului familial din copilărie *îl mâna spre căutarea acesteia, ceea ce îl ducea fatal la găsirea de surogate.* În această situaţie, remediul l-ar fi descoperit cu siguranţă mult mai bine profesorul Freud şi nicidecum oamenii politici. Cu toate acestea, *opinia publică de cafenea* căuta vulgare diagnoze fiziologice ori anatomice pentru explicarea fanteziilor princiare, *iar dânsul orbecăia pe plaiuri aride în loc să-şi fi căutat vindecarea* în *braţele uneia din splendidele femei anglo-saxone.* Iar pentru că altă terapie precum *morala creştină* era greu de aplicat unui prinţ cu firea lui Carol, ursitoarele au continuat să încâlcească atât firele destinului său, cât şi destinul ţării[29].

La întoarcere spre Bucureşti, în gară la Braşov, cei doi bărbaţi de stat s-au întâlnit cu perechea regală. Erau plecaţi, cu un tren special spre Bistriţa, unde urmau să petreacă împreună cu fiul lor o parte din sărbătorile Crăciunului, dezminţind astfel toate zvonurile

Oraşul Bistriţa în perioada interbelică

legate de o presupusă abdicare a Prinţului[30]. La despărţire, Iorga îi mărturisi primului-ministru: *Nu mi s-a părut că s-a apreciat îndestul vestea aşa de bună pe care o aduceam*[31].

Cu câteva zile înaintea Crăciunului, a sosit la Bistriţa profesorul Gheorghe Mugur[32], unul dintre mentorii Principelui moştenitor, încă de pe vremea adolescenţei acestuia, când activa în Asociaţia Cercetaşilor. La masa de seară de la popotă, unde au fost invitate şi soţiile ofiţerilor, părintele Vasilescu - confesorul regimentului - a rostit câteva fraze patetice, la care Principele i-a răspuns, mai în glumă, mai în serios: *Stai jos, părinte, vorbeşti năzbâtii*[33].

După un timp, s-a ridicat să toasteze profesorul Gheorghe Mugur: *Alteţă Regală, ţi-am fost îndrumător, îţi cunosc toate cutele sufletului şi comoara de înalte şi distinse calităţi cu care te-a înzestrat Atotputernicul Dumnezeu. Trecutul strămoşilor, moşilor şi părinţilor Tăi a fost plin de glorie. Împrejurul Tău se găsesc astăzi ofiţeri cu însemnele celor mai glorioase fapte de arme săvârşite pe câmpurile de bătaie, priveşte-i! Toţi aşteaptă să te vadă rege, împărat. Întreg poporul României Mari, făurită de gloriosul tău părinte, priveşte spre Tine cu mari nădejdi. Unchiul şi mătuşa Ta, regele Carol I şi regina Elisabeta, se odihnesc astăzi în lăcaşul de veci, Mănăstirea Curtea de Argeş, unde, la timpul sorocit de Atotputernicul, se vor odihni toţi urmaşii regali. Acest lăcaş sfânt, ce a fost durat de meşterul Manole, care şi-a zidit iubita în meterezul acestuia şi numai astfel a putut da neamului său acest templu frumos de închinăciune creştinească. Ziditorul lumii, Atotputernicul Dumnezeu, îi poruncise aceasta. Zideşte-o şi tu, Alteţă Regală, părinţii Tăi o cer, poporul întreg o cere*... După un scurt timp de gândire, Principele Carol s-a ridicat, a sorbit din paharul de şampanie, l-a aruncat în tavan şi apoi a spus: *Hai, Mugur! Mergem!*... Emoţia i-a cuprins pe toţi cei prezenţi. Doamnele mai sentimentale boceau pe capete, iar ofiţerii au început să dea târcoale în jurul locuinţei princiare, care rămăsese luminată toată noaptea. Acolo se petreceau lucruri mari. A doua zi dimineaţă, cu primul tren, profesorul Mugur, radios şi plin de fericire, cu patalamaua în buzunar, pleca spre Bucureşti cu vestea cea bună. Moştenitorul tronului rupsese orice legătură cu Zizi Lambrino şi astfel această tristă poveste a luat sfârşit[34].

Între timp, la reşedinţa Prefecturii din Bistriţa a sosit următoarea telegramă: *MS Regele cu Familia Regală va sosi în ziua de 6 ianuarie 1920 în oraşul Bistriţa, pentru a vizita Regimentul Vânători de Munte şi va petrece acolo până în 7 ianuarie seara*[35]. *Stop. Pe lângă autorităţile militare, autorităţile civile vor face o primire fără prea multă pompă. Stop. În acest scop luaţi contact cu D-nul General Hanzu şi cu Alteţea Sa Principele spre a stabili programul de primire. Stop. Acest program se va comunica fără amânare. Stop. Itinerariul trenului regal se va comunica la timp. Stop.* Semnat indescifrabil[36].

Seara la popotă a fost pregătit un cor pe patru voci, de peste 100 de persoane, sub conducerea maiorului Horia Lazăr, un nepot al marelui Gheorghe Lazăr de la Avrig. Era un bun cântăreţ, bas profund, şi un bun dirijor. Principele Carol, care cânta *la secund*, îl tachina pe locotenentul Şuteu: *Măi, Şuteu, cânţi fals*!. Acesta, un ardelean băţos, a răspuns: *Alteţa Voastră, şi când fluieră, fluieră fals!* Au râs cu toţii fără supărare. Şuteu avea perfectă dreptate[37].

În data de 4 ianuarie 1920, prin Ordinul circular Nr. 4 al Garnizoanei Bistriţa, s-a făcut public programul serbării *Înaltei vizite a MMLL Regele şi Regina şi a ALL Prinţesele României din ziua de 6 ianuarie 1920*[38]. Trenul regal a sosit la Bistriţa, la ora 8

dimineaţa. Pe peronul gării se aflau *companiile de onoare* ale Regimentului Vânători de Munte, în frunte cu ofiţerii, având alături muzica regimentului, cu toţii pregătiţi pentru a da onorurile cuvenite.

Grupul de înalţi ofiţeri era alcătuit din generalul Hanzu comandantul Diviziei 16; Colonelul Bob, comandantul Garnizoanei; Lt-Colonel Phleps, şeful de Stat Major al Diviziei 16; maiorii Tătaru, Samuilescu, Straica; comandantul Companiei de Jandarmi, Lemeni; Lt- colonel Jusstel, comandantul Batalionului 16 Pioneri; căpitanul Mantu, comandantul Regimentului 100 Infanterie. Alături de aceştia se aflau autorităţile oraşului reprezentate de Dr. Gavril Tripon, prefect, cu d-na; Ioan Şerban, subprefect delegat, Carol Sanchen, primarul oraşului, cu d-na; Grigore Pletosu protopop ortodox, cu d-na; Dionisiu Vaida protopop gr.-cat., cu d-na, Dr. Gustav Kisch, paroh, cu d-na; Dr. Vasile Pahone, comisar gubernial, cu d-na; Ioan Aleman, directorul Regiunii silvice, cu d-na; Nicolae Pop, preşedintele tribunalului, Dr. Victor Şandor, prim-procuror, cu d-na; Dr. Cornel Lazăr, director financiar, cu d-na; Dr. Emil Rebreanu, subprefect; Ioan Pavel, revizor şcolar, cu d-na; Ioan Popu, senator; Ioan Păcurariu, senator; Iulian Marţian, deputat; Dr. Victor Moldovan, deputat, cu d-na; Dr. Arthur Connerth, deputat, cu d-na; Dr. Laurenţiu Oanea[39].

Din trenul regal au coborât Regele Ferdinand, Regina Maria, principesele Elisabeta, Marioara, Ileana şi principele Nicolae. Îmbrăţişări afectuoase şi duioase, cu lacrimi de bucurie marcau *întoarcerea fiului rătăcitor* pe care cu toţii o priveau cu emoţie şi adâncă mulţumire.

După ţinerea discursurilor protocolare, convoiul regal s-a deplasat la reşedinţa Principelui moştenitor, unde pudoarea ne face să nu intrăm în intimitatea enigmaticei seri de Crăciun, pe care au petrecut-o membrii Familiei Regale reîntregite[40].

Regina Maria, împreună cu prinţesele au împodobit un imens brad de Crăciun în curtea popotei, sub care au înşirat multe şi frumoase daruri, pe care le-au împărţit personal ofiţerilor, subofiţerilor şi ostaşilor.

În noaptea de Ajun, corul Regimentului, bine pregătit, a plecat la colindat. Un obicei frumos, pe care ardelenii au reuşit să-l menţină până în zilele noastre. Colinzi precum *Bună dimineaţa la Moş Ajun, O, ce noapte luminată, Florile dalbe"* etc. răsunau în tot oraşul.

Prefectul judeţului, bătrânul Gavril Tripon, *latinist din cap în tălpi*, privind de la fereastră şi văzând între corişti pe Principele Carol, a ieşit în ogradă şi, copleşit de emoţie şi lacrimi, a spus: *Alteţă Regală, bunul şi milostivul Dumnezeu mi-a hărăzit mie acuma, la adânci bătrâneţe, să fiu colindat în Ajunul Naşterii Mântuitorului de către un fiu de împărat, împăratul României Mari. Vă mulţumesc, Alteţă Regală, şi dumneavoastră, domnilor ofiţeri, pot merge acum fericit în împărăţia cerurilor*![41] Plin de bucurie, grupul de colindători s-a îndreptat spre gara unde era tras trenul regal. De la ferestrele vagoanelor, *întreaga familie regală a primit cu bucurie colindele*[42]. La întoarcerea spre oraş, Principele a mers acasă puţin mai devreme pentru a-i aştepta şi el pe colindători. Nu a avut încotro şi a trebuit să-i primească în casă şi, *cu toată avariţia îndeobşte cunoscută*, i-a tratat cu fel de fel de bunătăţi, dintre care *băuturica n-a lipsit*[43].

A doua zi, către ora prânzului, s-a desfăşurat în piaţa oraşului o impresionantă paradă militară. Peste două mii de ostaşi, echipaţi şi aliniaţi au fost trecuţi în revistă de întreaga familie regală, după care Regimentul de Vânători de Munte, în frunte cu Principele

Moştenitor, comandantul lor, cu *armele în cumpănire şi în pas alergător*, a defilat în faţa MS Regele Ferdinand I, îmbrăcat în ţinuta vânătorilor de munte. Era o frumoasă zi de Crăciun, cu zăpadă cristalină, o zi cărora celor prezenţi le-a rămas veşnic în memorie[44].

Au rămas însă şi cu aspecte mai puţin plăcute, mai ales pentru populaţia de rând, amărâtă şi obidită de greutăţi. Încercarea de a prezenta perechii regale durerea unei tragedii familiale din partea lui Iarincka Adam din Rodna i-a cauzat acestuia, în prima fază, neplăceri, apoi, rezolvarea problemei; la fel s-a întâmplat şi în cazul lui Ioan Urâte, din Salva. Scrisorile pe care intenţionau să le înmâneze regelui au fost *prinse la postul de cenzură Bistriţa*, eternul ochi de veghe al oricărei societăţi umane, care le-a înaintat prefecturii *rugându-vă să binevoiţi a cerceta cererile petiţionarilor şi a le da tot concursul pentru a fi satisfăcuţi*[45].

Apoi, autorităţile au organizat şi partide de vânătoare pentru a satisface pasiunea principelui moştenitor. O astfel de vânătoare a fost organizată în primele zile din ianuarie 1920, pentru porci mistreţi, pe hotarul localităţii Şanţ. Principele moştenitor a sosit cu trenul de la Beclean, pe traseul Nimigea-Mititei-Salva-Năsăud. În Mititei şi Salva „a fost popor, băieţi de şcoală, preoţi în ornate bisericeşti” dar trenul, în urma amestecului prefectului Vasile Pahone, „n-a stat la acele staţii, ceea ce în popor a făcut o impresie de tot rea. Se spune că au fost mulţi din Salva, Runc, Bichigiu, Hordou, Romuli”. La Năsăud, trenul a sosit în jurul orei 12; aici, „fiind şi zi de târg – joi – a fost popor mult, banderiu de vreo 80 de călăreţi”. A fost întâmpinat de primarul Augustin Anton, şcolarii au cântat Imnul Regal „la poarta de triumf, ridicată în strada Trenului”[46].

Cele trei zile de Crăciun au fost petrecute de Familia Princiară într-o caldă atmosferă, de camaraderie şi prietenie. A patra zi, trenul regal a plecat spre Bucureşti. În cele din urmă, manevrele Casei Regale au reuşit, principele Carol promiţând familiei sale o *revenire solemnă* asupra deciziei luate în august 1919, astfel încât nu mai recunoştea faptul că este soţul şi părintele copilului pe care Zizi Lambrino îl purta în pântece[47]. Ofiţerii şi subofiţerii care plecau în concediu pentru sărbători au fost invitaţi să călătorească cu trenul regal. Pedeapsa s-a ridicat şi călătoria dintre Bistriţa şi restul ţării devenise acum fără restricţii.

În data de 8 ianuarie 1920, Zizi Lambrino a dat naştere unui copil pe care l-a botezat Mircea Grigore, după care a recurs la şantaj, dând publicităţii scrisoarea prin care Carol se recunoştea părintele copilului şi soţul ei[48]. În cele din urmă, pe 20 februarie 1920, Principele i-a cerut regelui Ferdinand să considere *ca nulă şi neavenită scrisoarea pe care am trimis-o Majestăţii voastre la 1 august* şi *în conformitate cu spiritul Constituţiei şi al legilor noastre de familie, mă devotez serviciului ţării şi al Majestăţii voastre*[49].

Pe 8 ianuarie 1920, principele Carol a părăsit ţara, trimis într-o *excursie de studii* prin lume, pentru a încerca să uite de fosta sa iubită[50].

La 6 mai 1920, Regimentul de Vânători a părăsit definitiv oraşul Bistriţa şi a fost invitat la Bucureşti pentru a defila în faţa statuii lui Mihai Viteazul, primul întregitor vremelnic de neam, şi în faţa marelui Rege Ferdinand I, al doilea şi *pe veci întregitor de neam*. Într-o minunată zi de mai, s-a desfăşurat parada militară în faţa a zeci de mii de bucureşteni, plini de entuziasm[51].

Note:

[1] Gheorghe Bodea, *Viaţa lui Carol al II-lea*. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2000, p. 57.

[2] „La 27 august / 9 septembrie 1918, Prinţul Carol a părăsit, deghizat în uniformă de ofiţer rus, unitatea militară pe care o comanda (Regimentul III Vânători) aflată la Târgu-Neamţ. În ziua de 31 august 1918, s-a căsătorit la *Biserica Ortodoxă Pokrovsha* din Odessa cu Ioana Maria Valentina (Zizi) Lambrino, fiica decedatului maior C-tin Lambrino. Chiar în aceeaşi zi, Carol împreună cu Zizi s-au prezentat la Consulatul român din localitate pentru a înregistra căsătoria, intrând din acest punct de vedere în legalitate" (Barbara Cartland, *Viaţa scandaloasă a Regelui Carol – Iubirile şi pasiunile sale*. Bucureşti, Ed. Sturion, 1992, p.31).

[3] Colonel, apoi general, fost adjutant al Regelui Ferdinand, iar din anul 1916, al Reginei Maria.

[4] Teodor Râmniceanu (1860-1932), General, Şeful Casei Militare Regale.

[5] Gheorghe Mărdărăscu (1866-1938), General, Comandantul trupelor române din Transilvania (1919), ulterior Ministru de Război (1922-1926).

[6] *Acte şi corespondenţe relative la renunţările la tron ale fostului principe moştenitor* (*1918-1925*) f.a., f.e., pp.5-6; vezi şi Gheorghe Bodea, *op.cit.*, pp.66-67.

[7] Căsătoria a fost anulată de Înalta Curte de Casaţie la 8/21 ianuarie 1919; *Acte şi corespondenţă*… p.6.

[8] *Ibidem*, p. 9.

[9] Alexandru Marghiloman, şeful Partidului Conservator Progresist, nota în însemnările sale conţinutul scrisorii pe care Prinţul Carol a înaintat-o Regelui Ferdinand: *Sire. Pe temeiul unui drept firesc implicamente recunoscut şi prin art. 83, par. 2 din Constituţie, declar că renunţ la calitatea mea de Principe moştenitor al Coroanei României, atât pentru mine personal, cât şi pentru descendenţii mei, şi la toate avantajele ce-mi sunt recunoscute în Constituţie în această însuşire de moştenitor al Tronului. Rămân slujitor credincios al Ţării şi punând spada mea în serviciul ei rog Maiestatea Voastră să-mi desemneze un loc de luptă printre ostaşii care se găsesc azi pe front. Bucureşti 1919. Carol Principe al României* (Alexandru Marghiloman, *Note politice*, Vol. IV, pp. 356-357; vezi şi Gheorghe Bodea, *op. cit.*, p.78).

[10] *Acte şi corespondenţă…*, p. 10

[11] Moştenitorul tronului.

[12] Vasile Scârneci, *Viaţa şi moartea în linia întâi, Jurnal şi însemnări de război 1916-1920, 1941-1943*. Bucureşti, Ed. Militară, 2012, p. 96.

[13] *Ibidem*, p. 101.

[14] Ulterior, în clădire a funcţionat o filială a Băncii Naţionale. Vezi Arhivele Istorice Centrale, fond *Regele Ferdinand*, *Arh. Personală*, dos. V-693/1919/f.8; Serviciul judeţean Bistriţa-Năsăud al arhivelor Naţionale, fond *Prefectura judeţului Năsăud-prefect*, d.135/1920; Victor Moldovan, *Memorii.* manuscris, Academia Republicii Socialiste România, SR, 1562.

[15] Vasile Scârneci ,*op.cit.*, p. 102.

[16] *Ibidem*, p. 103.

[17] *Ibidem*.

[18] Singurul bordel cu „*felinar roşu*" din Bistriţa la acea vreme era situat în partea

dintre gară şi târgul de vite.

19 *Ibidem.*

20 Nicolae Condeescu (1876- 1936) a fost politician şi adjutant regal, general român şi ministru de război. Din anul 1919 a devenit general de brigadă, unul dintre oamenii de încredere al Principelui moştenitor. În anul 1919, în calitate de adjutant, l-a însoţit pe Carol într-o călătorie în jurul lumii. Între anii 1928-1930, a fost şef al Casei Militare Regale, iar în perioada 1930-1931, Ministru de război. A fost cel care în anul 1930 l-a readus pe Carol în ţară.

21 Vasile Scârneci, *op.cit.*, p. 105.

22 Gheorghe Bodea, *op. cit.*, p. 86.

23 Cu această ocazie, la Bistriţa a fost trimisă o elevă de la azilul *Elena Doamna* pe nume Maria Martini, cu care Carol a avut anterior o aventură amoroasă. Într-o seară, aceasta a fost surprinsă într-o *postură interpretabilă*, ceva de genul *atentat la pudoarea publică*. Căzuse într-o cursă întinsă de către persoane de specialitate, care i-au sugerat că doar moştenitorul tronului ar putea-o salva. În urma acestor aranjamente, d-şoara a ajuns *întâmplător* în Bistriţa cu misiunea de a-l seduce pe Carol. Aceasta adusese cu sine şi o fetiţă de 5-6 ani, de asemenea un rezultat mai vechi al acestei legături. Siguranţa îi închiriase un apartament într-un hotel de pe „Ungarn-Gasse", str. Ungurească, actuala Nicolae Titulescu, unde Prinţul o vizita. La Bistriţa, *noaptea bunilor burghezi* începea pe la ora 9, după lăsarea întunericului. Prinţul îşi dădea capela pe ochi, ridica gulerul mantalei şi se furişa până la hotelul duduii. Totul se petrecea sub protecţia aghiotantului său, Generalul Nicolae Condeescu, care (*era nu numai un soldat distins, ci şi un om cult, devotat Prinţului la care ţinea cu iubire sinceră*; Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. II. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1995, p. 42; vezi şi Ioan Scurtu, *Criza dinastică din România*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1996, p 22).

24 Victor Moldovan, *Memorii, mss.*, p. 115.

25 Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. II, pp. 41-42.

26 *Ibidem*, pp. 42-44.

27 Nicolae Iorga, *O viaţă de om. Aşa cum a fost.* Bucureşti, Ed. Minerva, 1972, pp. 577-578.

28 Victor Moldovan, *Memorii*, mss., p. 114.

29 Alexandru Vaida Voevod, *op. cit.*, p. 44. Şi autorităţile locale au consemnat prezenţa celor doi la Bistriţa. În raportul Prefecturii din 3 februarie 1920, înaintat ministrului de Interne, se arătau împrejurările vizitei în termenii cei mai elogioşi. „Culmea zilelor frumoase în judeţul nostru au fost zilele de Crăciun şi înainte de Crăciun. A cercetat Bistriţa şi judeţul d-l. prim-ministru Dr. A Vaida şi d-l. prezident al Camerei, N. Iorga. La casa judeţului o mare adunare de popor, inteligenţă mixtă, români şi saşi şi ofiţerimea din localitate, în frunte cu Alteţa Sa Regele au ascultat o frumoasă conferinţă a d-lui. Iorga şi un expozeu al d-lui. prim-ministru. Corul prezent al muzicii militare a intonat Imnul Regal, colinde de Crăciun şi cântecul patriotic *Pe-al nostru steag e scris unire*; A.N.B-N., fond *Prefectura judeţului Năsăud-prefect,* d. 85/1920, f. 2.

30 În urma acestei legături, tânăra a născut un băiat cu numele de Silviu. Generalului Nicolae Condeescu, aghiotantul Prinţului, i s-a încredinţat misiunea ca acest lucru

să nu fie dat publicității, iar tânăra să păstreze discreție. Cazul a fost preluat de ministrul de interne Romulus Voinescu, care a convins-o în cele din urmă pe Maria să se căsătorească cu un șef de gară pe nume Leonescu, care a primit o importantă sumă de bani pentru a păstra discreție asupra paternității micuțului Silviu; Ioan Scurtu, *op. cit*, p. 22.

[31] Alexandru Vaida Voevod, *op. cit.* p. 45.

[32] *Ibidem.*

[33] Nicolae Iorga, *op. cit.*, pp. 577-578.

[34] Gheorghe D. Mugur (1878-1946), publicist: director general al Fundației Principele Carol, inspector general al Cultelor și Artelor; din iulie 1940, președintele Consiliului de Administrație al Societății de Radiodifuziune. A sprijinit cercetășia încă de la primii pași ai organizării în România. Din anul 1914, a fost secretar al asociației, din 1915, a fost membru în comitetul central al asociației și membru al Direcției Publicațiilor care edita buletinul lunar "Cercetașul". Tot din 1915, a fost inspector general în cadrul comandamentului Marii Legiuni, făcând tandem cu prof. Gheorghe Murgoci.

[35] Vasile Scârneci, *op.cit.*, p. 103.

[36] *Ibidem*, p. 104.

[37] În calendarul iulian, Crăciunul cădea în data de 7 ianuarie. Noul calendar, cel gregorian, a fost adoptat în România în anul 1923.

[38] A.N.B-N., fond *Prefectura județului Năsăud-prefect*, d. 135/1920.

[39] Prezența lui Carol la Bistrița a stimulat și organizarea unui cor bărbătesc. În acest sens, prefectul Gavril Tripon lansa la 18 noiembrie 1919 un apel, în care motiva stimulentul pentru acest demers prin prezența principelui moștenitor. „Aflarea în Bistrița pe întreaga iarnă a Alteței Sale Regale, Prințului Moștenitor Carol și a Regimentului Vânători de Munte este și rămâne prilej statornic de o muncă culturală, literară și artistică, muzicală, ce ni se impune". După ce enumera prima datorie, de a organiza coruri bărbătești și mixte, prefectul arăta și scopul acestora, „se va ivi necesitatea unor prestațiuni muzicale, concerte, șezători". Prefectul încheia cu apelul către „toți domnii funcționari de la aceste servicii să se grupeze în coruri ocazionale sau în cadrele Reuniunii de cântări din Bistrița, acum în era românească, când datoria noastră e mai mare"; *Ibidem,* d. 43/1920, f. 1.

[40] *Ibidem.*

[41] *Ibidem.*

[42] Conform Circularei Nr. 4, din 4 ianuarie 1920 a Garnizoanei Bistrița, s-a stabilit ca „Pe tot parcursul de la gară la reședința ASR Principelui Moștenitor, se va menține ordinea cu ajutorul companiei 81 Infanterie Dej și 40 oameni de la Regimentul Vânători de Munte care vor fi puși la dispoziția comandantului companiei Dej. După trecerea MMLL și AASS Regale la reședința ASR Principelui Moștenitor se vor organiza patrule prin oraș de către compania Regimentului 81 Infanterie Dej. Maiorul Darabaș, Comandantul Pieței este numit Comandant pentru menținerea ordinei, având ca ajutor 2 ofițeri de la 81 Infanterie Dej și Adjutantul Garnizoanei Aj. Subloc. Todea"; A.N.B-N., fond *Prefectura județului Năsăud-prefect*, d. 135/1920.

[43] Vasile Scârneci, *op.cit.*, p. 105.

[44] Conform actului mai sus amintit al Garnizoanei Bistriţa, „MMLL şi AASS Regale au rămas pe timpul nopţii 6-7 ianuarie în vagoanele trenului regal. Onoarea de a executa serviciul de gardă pe timpul nopţii la tren a revenit companiei de onoare care a pus la dispoziţie 30 soldaţi pentru acest scop": A.N.B.-N., fond *Prefectura judeţului Năsăud-prefect,* d. 13571920.

[45] *Ibidem.*

[46] *Ibidem.* Ca de altfel, şi în consemnările autorităţilor. Acelaşi raport al prefectului menţiona că „Zilele de Crăciun ne-au adus pe cei mai scumpi oaspeţi ce are ţara, pe Majestăţile Lor, Regele, Regina, Prinţesele Elisabeta şi Ileana. Primirea a organizat-o garnizoana de aici şi regimentul vânătorilor. De Crăciun, un cor poporal de 80 de inşi a colindat pe la familia Regală, stârnind înalta complacere a Majestăţii Sale, Regele şi Reginei. Tot atunci s-a prezenta la familia regală o trupă de Irozi, după obiceiurile din Bistriţa. Majestăţile Lor au cercetat bisericile din Bistriţa, apoi, spitalele şi policlinicul. Pe acest din urmă l-au aflat foarte bine condus"; A.N.-B.-N, fond *Prefectura judeţului Năsăud-prefect,* d. 85/1920, f. 2. Urmarea vizitei s-a concretizat şi practic, prin faptul că în luna aprilie, Primăria Bistriţa a primit din partea familie regale suma de 4.000 coroane, pentru a fi donată orfanilor de război, sumă repartizată locuitorilor saşi ai oraşului; *Ibidem,* d. 149/1920.

[47] Iarinka Adam se ruga pentru a primi un ajutor financiar şi o proteză, în cauza accidentului suferit în timpul muncii, deoarece avea un picior amputat – vezi anexele - iar Ioan Urâte reclama o ceartă de hotar, care „a fost îndrumat ca în cauza de mai sus, să păşească contra lui Gavrilă şi Nicolae Finegariu pe calea judecătorească, neputându-se împăca"; *Ibidem,* d. 128/1920, f. 1-9.

[48] Autorul acestor consemnări, Alexa David, menţiona apoi că „după masă, principele cu suita sa – constătătoare din 12 inşi, s-a întors la staţie şi trenul a plecat spre Rodna-Veche, de unde numai în 25 s-a întors"; Idem, colecţia *Iuliu Moisil,* d. 124/3. Tot cu ocazia acestei acţiuni, Carol a primit şi reclamaţia unei femei din Ilva-Mare – Ioana Şteopan - care s-a plâns că a fost bătută de jandarmi şi îi era frică să se întoarcă acasă. Reclamaţia a ajuns în cercetarea autorităţilor competente. La 24 ianuarie, Prefectura raporta personal locotenentului-colonel M. Condeescu, adjutant al Principelui Moştenitor că „Ioana Şteopan, din Ilva-Mare, care s-a plâns Alteţei Sale că au bătut-o jandarmii, şi care în 17 ianuarie s-a prezentat la prefectură, la cererea prefectului, a fost trimisă în aceeaşi zi la Ilva-Mare, cu *salvus conductus* şi însoţită de un jandarm din Bistriţa, care a primit ordin a îndruma postul de jandarmi din Ilva-Mare ca, pe sus numita să o lase în bună pace"; Idem, fond *Prefectura judeţului Năsăud-prefect,* d. 37/1920, f. 2. În 1923 Principele Carol a participat la o vânătoare de cocoşi în Munţii Bârgăului; *Ibidem,* d. 266/1923.

[49] Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 559.

[50] „Universul", Bucureşti, anul XXXVIII, nr. 54, 14 ian. 1920.

[51] Arhivele Istorice Centrale, fond *Casa Regală, Principele Carol,* dos. 2/1919, ff. 235-236; în continuare, A.I.C.

NUMĂRUL DE AUR

MARCEL PAVEL

Vasilian DOBOŞ

Văd în **Marcel Pavel** un om dezinvolt, cu mişcări gestuale ca şi cum ar exersa desenul perpetuu, oriunde, oricum, încântat de orice element fizic, de orice idee ce se frământă în mintea şi sufletul lui. Nichita Danilov are dreptate atunci când asemuieşte atelierul lui cu o chilie, pictorul însuşi are un desen fizic anahoretic, pe punctul de a-ţi pune o întrebare clipă de clipă, de tipul: „i-a spune, cum este cu...". În lucrările sale se impun nervozitatea artistică şi geometriile libere, bucuria desluşirii ţesăturilor lumii, stringurilor, firele care compun ideile şi formele unei lumi obsedante, pitite în el, pentru o luptă eliberatoare cu „mărul negru", dintr-o creaţie a sa. Ba chiar îi bâiguie prin notaţii lui Chagall – Omul cum că *umblă mai mult prin bâlciuri, mâncă în fiecare zi câte un cal, câte un rechin, pendule, flori şi mai ales ceva colorat*... ceea ce înseamnă abundenţa imaginativă care nu-i dă pace. Marcel Pavel nu este el însuşi dacă nu supratensionează, dacă nu încordează la maximum arcul, pânza, muşchii, privirea spre mistere. La atâta experienţă pentru toate ale artei şi vieţii, este sincron la înotul european în piscina valorilor. Nu-l interesează luxul, temporarul, astfel, este bacovian, nu-l interesează alte ateliere, astfel, nu este ciupitor de formulele ori simbolisticile confraţilor. În schimb ciupeşte de la Dumnezeu toate cele trebuincioase, şi, aşa, cam nervos, cum e, ca şi Caravaggio, are sfinţenie în arta sa, are sfinţenie în al său suflet. Da!

RADICAL DIN... A4 (PRESĂ, CULTURALĂ PRESĂ)

Luca PRISECARU

■ Preşedintele Uniunii Scriitorilor, pregătit pentru a înfrunta noi avalanşe de reacţii, pe fond de alegeri de breaslă, enunţă ferm renunţarea la a mai răspunde calomniilor, intoxicărilor, insultelor:

... M-am decis să consacru de aici încolo majoritatea editorialelor mele exclusiv unor chestiuni literare sau general culturale. Prea e mare zgomotul cetăţii ca să nu râvnesc la o muzicalitate pură [...]. Asta înseamnă că le recomand (*cititorilor* – n.n.) să-şi astupe urechile cu ceară ca să nu cedeze ispitei sirenelor unui cotidian abject [...]. Există josnicii la care nu putem răspunde fără să ne pierdem demnitatea.

(**Nicolae MANOLESCU**, în *România literară*, nr. 25-26, 2013)

■ Dintre multele pagini de calitate propuse de revista de cultură editată la Alba Iulia (cetate venerabilă, respiritualizată în chip fertil, în ultima vreme), am ales un poem sapienţial:

Ziua e pe sfârşite, dar din sfârşiturile ei,/ nici unul, din câţi au plecat, nu se mai întoarce,/ desigur, s-au rătăcit, se spune,/ desigur s-au rătăcit,/ dar unii spun că cei plecaţi au găsit calea.

(**Aurel PANTEA**, în *Discobolul*, nr. 184-185-186, 2013)

■ Ne instruim, ne delectăm de mulţi ani cu paginile rubricii „Asterisc" din revista orădeană „Familia":

... A fost odată ca niciodată. Băiat de 18 ani, am venit la o şedinţă a Academiei Române, înaintea tuturora. Sala înconjurată de portrete era goală, dîndu-mi un fior de o pătrunzătoare aşteptare. La un moment dat, şi-a făcut apariţia un soi de Moş Crăciun, cu o barbă albă şi lungă, în contrast cu veşmîntul clerical întunecat ce-l purta, de sub care ieşeau boturile cizmelor. Mi-am dat seama că era Gala Galaction. M-a săgetat cu o privire ageră de sub sprâncenele-i stufoase şi a început, la rîndu-i, a măsura încăperea cu paşi largi, răbdător aşternuţi de încălţările-i grosolane. Înalt, uşor înclinat, ţinînd mîinile împreunate la spate, părea, cu alura sa tolstoiană, că e unul din chipurile de academicieni din trecut, care a... înviat [...]. Din când în când tresărea uşor, urmărindu-mă cu coada ochiului ca pe o gînganie care nu părea a-l necăji, însă pe care nici nu voia a o băga în seamă. În prezenţa lui Gala Galaction, academica incintă se însufleţea pentru mine într-un chip aparte, nu ca o biserică, ci mai curînd ca un spaţiu în care urma a se desfăşura un proces formidabil, implicându-i laolaltă pe cei vii ca şi pe cei trecuţi dincolo, pe cei răi şi pe cei buni, încordaţi şi terifiaţi deopotrivă, aidoma Judecăţii de Apoi...

(**Gheorghe GRIGURCU**, în *Familia*, nr. 5, 2013)

■ **... Rostul pe lume al criticului este să citească şi ceea ce nu-i place. Cât invidiez pe cei care citesc din plăcere, numai din plăcere, după recomandări sigure! Eu trebuie să citesc totul cu atenţie, să duc dificila lectură până la ultima silabă. Şi asta zi de zi, săptămână de săptămână. Cartea bună vine rar, foarte rar... în rest... literatură...**

(**Eugen SIMION** citat de **Mircea A. Diaconu** în *Convorbiri literare*, nr. 5, 2013)

■ Tulburător, interviul luat de **Matei Martin** lui **Romulus RUSAN**, dedicat celor 20

de ani de la fondarea **Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței** de la Sighet:

Cifrele sunt seci, vorbele sunt necuprinzătoare. Cum aş putea face bilanţul a două decenii în care au încăput atîtea zile şi nopţi – toate, de fapt – pentru Memorial. A fost, la început, un vis cu ochii deschişi, apoi unul încordat, care nu ne-a mai lăsat în pace [...]. de la condiţia de vizitatori asidui ai muzeelor, la aceea de autori ai unuia atît de special, urma o cale lungă. Eram naivi şi încrezători, credeam că vom putea transforma, pe moment, vechea închisoare austro-ungară într-un muzeu [...]. S-a lucrat foarte greu la început. Aş spune că am lucrat ca la Spitalul de Arşi, pe răni deschise, pe carne vie...

(**Romulus RUSAN**, în *Dilema veche*, nr. 490, 2013)

■ Ministrul **Varujan VOSGANIAN** (senator de Iaşi) află timp, într-un an bacovian, printre... picături, să ne ofere un poem memorabil:

DUPĂ NOUĂ CEASURI

Atunci a început să plouă./ Picăturile aveau gust de lacrimă/ sărată şi dulce.// De partea cealaltă a Golgotei/ copacii îl plângeau pe mântuitorul copacilor/ răstignit pe omul/ în formă de cruce

(în *Mişcarea literară*, Bistriţa, nr. 1/ 45, 2013)

■ Virgil Ştefan NIŢULESCU este, cert, o voce europeană a muzeografiei şi muzeologiei naţionale. Ne invită, săptămânal, să-i citim consistenta rubrică „Arhipelagul muzeelor", derulată de mai multă vreme sub semnul preocupărilor majore pentru conservarea şi valorificarea patrimoniului cultural:

... De cel puţin 20 de ani aud acelaşi refren, al aducerii în fruntea instituţiilor de cultură a unor adevăraţi profesionişti, fără nici o legătură cu orientările lor politice. Şi tot de atâta vreme, constat că fiecare nouă administraţie îşi începe mandatul prin a schimba conducerile instituţiilor din subordine, pe singurul criteriu al apartenenţei la clan.

Cunosc directori sau foşti directori de muzeu de toate orientările politice, de pe întregul cuprins al României, şi nu îmi este greu să constat că politica nu are nici o legătură cu profesionalismul...

(**Virgil Ştefan NIŢULESCU**, în *Cultura*, nr. 16, 2013)

P.S. Am respectat ortografia autorilor (n.n.-L.P.).

Concursul Naţional de Proză „Mihail SADOVEANU"
ediţia a VI-a, Iaşi, 1-3 noiembrie 2013

Se desfăşoară în conformitate cu regulamentele Uniunii Scriitorilor din România şi este organizat de **Muzeul Literaturii Române Iaşi şi Uniunea Scriitorilor din România – filiala Iaşi**, în parteneriat cu **COPYRO (Societate de gestiune colectivă a drepturilor de autor), Consiliul Judeţean Iaşi, Primăria Municipiului Iaşi şi Editura Junimea.**

Persoană de contact: muzeograf Liviu APETROAIE
(tel: 0755.187.259; 0747.499.408; e-mail: liviu.apetroaie@gmail.com)

CĂRȚI PRIMITE
(CRONOLOGIC ȘI SELECTIV)

· **Ionel POPA**, *Scrisori despre Liviu Rebreanu*. Râmnicu Vâlcea, ed. *Almarom*, 2013;
· **Paul SÂN-PETRU**, *Empatii*. Galaţi, *Phoebus*, 2013;
· **Ioan BARB**, *Oraşul scufundat*. Unsprezece povestiri. Sibiu, *Cenaclul de la Păltiniş*, 2013;
· **Eliza MACADAM**, *Anotimp suspendat*. Versuri. Cluj-Napoca, *Eikon*, 2013;
· **Ştefan BOLEA**, *Existenţialismul azi*. Bucureşti, *Herg Benet Publishers*, 2012;
· **Aurel POP**, *Taina căderilor*. Versuri. Satu-Mare, *Citadela*, 2013;
· **Ion N. OPREA**. *Alexandru Mănăstireanu. Corespondenţă*. Iaşi, *PIM*, 2013;
· **Vasile FLUTUREL**. *Rondeluri*. Cu o prefaţă de Constantin Mănuţă. Iaşi, *Vasiliana*, 2013;
· **Traian D. LAZĂR**, *Noutăţi de istorie şi critică literară*. Indice de persoane de Alexandra Ioniţă. Iaşi, *Demiurg Plus*, 2013;
· **Zeno GHIŢULESCU**, *Imprevizibile maree*. Versuri. Târgu-Mureş, *Ardealul*, 2013;
· **Lucian GRUIA**, *Haosul condamnat la visare*. Eseu despre poezia lui Daniel Corbu. Iaşi, *Princeps Multimedia*, 2013;
· **Ana-Mihaela NUŢA**, *Crisalida*. Versuri. Colecţia „Debut sideral". Chişinău, *Clipa* (Combinatul Poligrafic), 2012;
· **Teodor OANCĂ**, *Instantanee cotidiene*. Craiova, *Universitaria*, 2013;
· **Livia CIUPERCĂ**, *Neînstruniri*. Versuri. Iaşi, *Timpul*, 2013;
· **George CEAUŞU**, *Analiza şi sinteza sistemelor informaţionale pe baza categoriilor semiotice*. Iaşi, ed. *Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"*, 2012;
· **Nicolai TĂICUŢU**, *La început a fost câmpia...* Versuri. Râmnicu Sărat, *Valman*, 2013;
· **Anda CHIŞ**, *Un zâmbet mi se agaţă de buză*. Poeme. Alba-Iulia, *Unirea*, 2012;
· **Dumitru VLĂDUŢ**, *Fragmentarium hispanic*. Timişoara, *Eurostampa*, 2012;
· **Dorina STOICA**, *De Florii în Ţara lui Iisus*. Bârlad, *Sfera*, 2013;
· **Dorina STOICA**, *Bietul om sub vremi*. Iaşi, *PIM*, 2012;
· **George SCHINTEIE**, *Clepsidra de cuvinte*. Timişoara, *Artpress*, 2013;
· **Radu CIOBANU**, *Călători şi călătorii*. Timişoara, *Excelsior Art*, 2013;
· **Augustina VIŞAN-ARNOLD**, *Firul poeziei*. Prefaţă de Ion Chiriac. Iaşi, ed. *A 92*, 2013;
· **Ion CATRINA**, *Întoarcerea*. Roman. Craiova, *Sitech*, 2013;
· **Ioan BARB**, *Meditând închis în ochiul ciclopului*. Versuri. Timişoara, *Brumar*, 2013;
· **Alexandru-Cristian MILOŞ**, *Sud-galactic... Amintiri... S.F.* Cluj-Napoca, *Casa Cărţii de Ştiinţă*, 2013;
· **Constantin HUŞANU**, *Reflecţii la reflecţii*. Pe portativul anilor. Iaşi, *PIM*, 2013.

Revista poate fi procurată
în *reţeaua muzeelor literare ieşene* (tel. 0747.499400, 0232.213210 secretariat),
în *reţeaua de librării Sedcom Libris*,
precum şi prin comenzi la *Zirkon Media* (tel. 021.2551918)

1. **Muzeul** „Ion Creangă" (Bojdeuca), inaugurat în anul **1918**
2. **Muzeul** „Vasile Alecsandri" (Mirceşti), inaugurat în **1924**
3. **Muzeul** Mitropolit „Dosoftei" (Literatură veche), inaugurat în **1970**
4. **Muzeul** „Mihai Codreanu" (Vila Sonet), inaugurat în **1970**
5. **Muzeul** „Vasile Pogor" („Junimea"), inaugurat în **1972**; reconstituit în anul **2007**
6. **Muzeul** „Otilia Cazimir", inaugurat în **1972**
7. **Muzeul** „Mihail Sadoveanu", inaugurat în **1980**
8. **Muzeul** „G. Topîrceanu", inaugurat în **1985**
9. **Muzeul** „Mihai Eminescu" - inaugurat în **1989**; **Colecţia** „Istoria Teatrului" - inaugurată în **1976**
10. **Casa** „Nicolae Gane" (**Centrul de muzeologie literară**, inaugurat în **1993**)
11. **Muzeul** „Constantin Negruzzi" (Trifeşti-Hermeziu), inaugurat în **1995**

PARCUL COPOU
HERMEZIU-TRIFEŞTI
MIRCEŞTI
Str Codreanu
Bulevardul CAROL I
Str Lascăr Catargi
Şoseaua Sărăriei
Str Sărăriei
Str Simion Bărnuţiu
Str Păcurari
Piaţa Mihai Eminescu
Str Mihail Kogălniceanu
B-dul INDEPENDENTEI
Str Arcu
Str Cuza-Vodă
Str Ştefan cel Mare şi Sfânt
Str Elena Doamna
Str Anastasie Panu
Str Zlataust
Str Otilia Cazimir
Piaţa BUCSINESCU
TUDOR VLADIMIRESCU

DACIA LITERARĂ
Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Vă invităm
să susţineţi apariţia
publicaţiei,
prin **abonament**,
în formula:

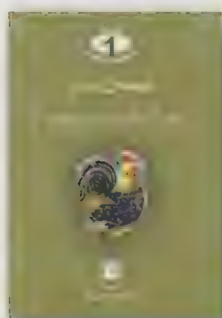
1. COMPANIA NAŢIONALĂ
„POŞTA ROMÂNĂ“

2. MUZEUL LITERATURII ROMÂNE
(Str. Vasile Pogor nr. 4, Iaşi, cod 700110)
prin mandat poştal
în sumă de 31,20 lei (*intern*)
şi 42,60lei (*extern*),
cu menţiunea
pentru **Daniela ŞTEFAN**
(luni-vineri, orele 9-15).
Sumele pot fi virate
către **Muzeul Literaturii Române**,
la Trezoreria Iaşi,
cod IBAN:
RO26TREZ4065004XXX000320.

Tipar executat la S.C. PIM
Iaşi, tel. 0729. 992 968

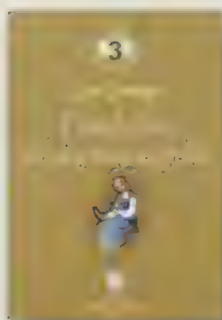
Date de apariţie
ale revistei:
[illegible]
martie-aprilie (nr. 3-4)
[illegible]*unie* (nr. 5-6)
[illegible]*gust* (nr. 7-8)
septembrie-octombrie (nr. 9-10)
noiembrie-decembrie (nr. 11-12)

EDITURA MUZEELOR LITERARE IAŞI

vă propune:

Festivalul Internaţional de Literatură şi Traducere (FILIT) va reuni la Iaşi, în perioada 23-27 octombrie 2013, peste o sută de scriitori străini şi români, traducători, editori, critici literari, jurnalişti internaţionali şi directori de festivaluri internaţionale. Este vizată transformarea Iaşului într-o scenă de dialog pentru scriitori de naţionalităţi, vârste şi orientări literare diferite, dar şi facilitarea unor contacte profesionale între industria editorială din România şi cea mondială.

ISSN (Tipărit) 1220-7322; ISSN (Electronic) 1584-2657

Preţ: 4 lei

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIV (serie nouă din 1990) nr. 122-123 (11-12 / 2013)

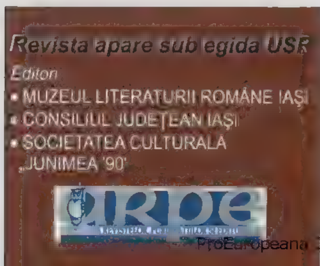

www. dacialiterara.ro nr. 11-12 / noiembrie-decembrie / 2013

Distribuţie, abonamente, secretariat:
Muzeul Literaturii Române
Str. Vasile Pogor, nr. 4
- *Daniela ŞTEFAN (tel. 0747.499400; 0232.213210)*

Redacţia:
CENTRUL DE MUZEOLOGIE LITERARĂ
Str. Nicolae Gane, 22A, cod 700110
IAŞI, ROMÂNIA
tel. 0747 288 499 sau 40 / 0332 / 102 852
***E-mail**: dacialiterara@yahoo.com*
***Adresă web**: www.dacialiterara.ro*
***Facebook:** dacia.literara@facebook.com*

DACIA LITERARĂ

NR. 11-12 (122-123) ANUL XXIV (SERIE NOUĂ DIN 1990) 2013

ROMÂNIA

SUMAR

CLEPSIDRE. MOUSAION

3 *Arhiva lirică:* **Ioan Alexandru** - *Lumină lină*
5 *Inedit:* **Anghel Popa** - Nordul Moldovei şi Imperiul Austriac
12 *Textul regăsit:* **Eduard S. Konya** - Bătrâneţea (fragmente)
16 *Proiecte de altădată:* Organizarea casei de pensii a scriitorilor
17 **Dumitru Vitcu**: Modernizarea instituţională sau competiţia orgoliilor?
24 **Liviu Papuc**: Ion Creangă şi Bojdeuca. Începuturile muzeografiei literare
27 **Gheorghe Baciu**: Tereza Stratilescu - O viaţă dedicată şcolii
33 **Laura Guţanu**: File de album - Natalia Suţu
36 **Traian D. Lazăr**: Învăţământul secundar în Bucovina după 1918
39 **Doru Scărlătescu**: Eminescu. O dublă hermeneutică a timpului istoric

SCENE CONTIMPORANE

***Chestionar cu accente ludice.* Răspund în acest număr:**
43 **Romulus Rusan**
47 **Cassian Maria Spiridon**
49 **Vasile Tărâţeanu** (Cernăuţi)

Poezii de:
55 **Minerva Chira**
56 **Gellu Dorian**
59 **Vlad A. Gheorghiu**
60 **Daniela Sabina Penciu**

Proză de:
61 **Dana Konya-Petrişor** (Paris): Crăciunul

BIBLIOFIL

69 **Alexandru Zub:** O revistă de istorie la semicentenar
72 **Amalia Voicu**: Curat fatalitate, monşer!(***Mircea A. Diaconu***)
75 **Constantin Coroiu:** Tinereţea unui „călinescian"(***Adrian Marino***)
78 **Ioan Holban**: Mircea Iorgulescu - 70. Criticul absent. Prezent
83 **Mircea Coloşenco:** Destinul unei prietenii literare: Nichita Stănescu - Aurel Covaci (***Stela Covaci***)
85 **Vasile Iancu**: „Să auzim numai de bine!" (***Mircea Carp***)
90 **Victoria Fonari** (Chişinău): Neosisiful din spectrul mitic al lui Leo Butnaru
93 **Maria Pilchin**: „Mal de Vie"... (***Emilian Galaicu-Păun***)
99 **Ioan Răducea**: Legat de etnolog (***Petru Ursache***)
101 **Cristina Chiprian**: Expediaţi ca răspuns celui care întreabă zilnic de noi
103 **Liviu Apetroaie**: Cărţile pe masă...

ARCA LUI NOE

105 **Stelian Dumistrăcel:** Parimia ca turnură stilistică
108 **Raluca Popescu**: Plasarea *pre*numelui după nume - clişeu specific românesc
111 **Daniel Corbu**: Dimitrie Cantemir...
114 **Nicolae Scurtu:** Un biograf al Junimii - C. Săteanu
121 **Anastasia Dumitru:** Franţa, hegemonie sau declin?
125 **Grigore Ilisei:** Un drum suitor (***Cvartetul „Ad libitum"***)
127 **Daniel Paneş:** Metafora crucificării la Matei Vişniec
133 *Dialogurile Daciei literare:* „Regizorul e ca un psiholog..." (interviu cu **Antonella Cornici** realizat de ***Călin Ciobotari***)
138 **Florin Faifer:** *Din lumea teatrului* (***Andrei Ciobanu, Cătălin Dârja, Alexandru Savu***)
140 **Valentin Ciucă:** Expoziţii temperate (***Grig Bejenaru, Dorin Lehaci, Marcel Cahniţă ş.a.***)
142 *Numărul de aur*: **Vasilian Doboş** - ***Nelu Grădeanu***
143 **Luca Prisecaru:** Radical din... A4 (presă, culturală presă)
146 *Publicaţii primite* (2013)

Revista **Dacia literară** sprijină candidatura municipiului **Iaşi** pentru a deveni *Capitală culturală europeană* 2021

CLEPSIDRE. MOUSAION

ARHIVA LIRICĂ

Ioan ALEXANDRU
(25.XII.1941 - 16.IX.2000)

LUMINĂ LINĂ

Lumină lină lini lumini
Răsar din codri mari de crini.
Lumină lină cuib de ceară,
Scorburi cu miere milenară
De dincolo de lumi venind
Şi niciodată povestind
Un răsărit ce nu se mai termină
Lină lumină din lumină lină.

Cine te-aşteaptă te iubeşte,
Iubindu-te nădăjduieşte
Că într-o zi lumină lină
Vei răsări la noi deplină.
Cine primeşte să te creadă
Trei oameni vor veni să-l vadă.

Lumină lină lini lumini
Răsar din codri mari de crini.
I-atâta noapte şi uitare
Şi lumile-au pierit în zare
Au mai rămas din veghea lor
Luminile luminilor.

Lumină lină lini lumini
Înstrăinându-i pe străini
Lumină lină, nuntă leac
Tămăduind veac după veac,
Cel întristat şi sărăcit,
Cel plâns şi cel nedreptăţit
Şi pelerinul însetat
În vatra ta au înnoptat.
Lumină lină leac străin
Deasupra stinsului pământ
Lumină lină Logos sfânt.

NORDUL MOLDOVEI ȘI IMPERIUL AUSTRIAC

Anghel POPA

Uneori, în graba lor, arhivarii pot încadra un document la o altă tematică sau îl etichetează sub o formulare greşită, derutând cercetătorul, în sensul că îl determină să nu-i acorde atenţia cuvenită. Un astfel de document este menţionat sub noţiunea de „Concept cu jurământul de credinţă faţă de Maria Tereza şi Iosif al II-lea, din 29 august 1777". (1) Curiozitatea ne-a determinat să-l solicităm pentru a-i cunoaşte textul în totalitatea sa. După o atentă lectură, documentul în cauză s-a dovedit a fi o *Declaraţie* originală, făcută de stareţul unei mănăstiri din Moldova, arhimandritul Anton*, la 29 august 1777, în prezenţa unei autorităţi administrative locale, vechilul, prin care semnatarul jura credinţă noii stăpâniri. Documentul, l-am putea denumi *Declaraţie-Jurământ*, este elaborat şi scris cu cerneală neagră, în alfabet chirilic, pe ambele feţe ale paginii, de un reprezentant al Justiţiei, notar sau judecător, purtând doar semnătura olografă a stareţului şi pecetea sa. (2) Actul nu are menţionat locul unde a fost încheiat. Dar, având în vedere circumstanţele în care a fost realizat, susţinem următoarea aserţiune: *Declaraţia-Jurământ* a fost scrisă la Mănăstirea Humorului, unde era stareţ Antonie, acelaşi egumen pe care îl găsim, peste şapte ani, respectiv în 1784, semnând, alături de stareţii principalelor mănăstiri din Bucovina, două *Memorii*, adresate, prin intermediul guvernatorului militar al Bucovinei, generalul Enzenberg, Curţii de la Viena, prin care cereau să treacă cu Obştiile lor (călugării pe care îi păstoreau) în Moldova, deoarece autorităţile imperiale nu le-au respectat vechile drepturi, aşa cum au promis. (3)

Aparent banal, documentul îşi are importanţa sa, concretizată în faptul că ne dă informaţii despre modul în care s-a desfăşurat evenimentul menţionat. În general, în lucrările de specialitate, exceptând contextul în care a avut loc depunerea *Jurământului*, nu se insistă cu alte detalii. Istoricii, în cel mai bun caz, fac aprecieri scurte, după cum vom constata pe parcursul acestor pagini, considerându-l, probabil, nerelevant în contextul general al istoriei acestei provincii româneşti.

Considerăm necesar să prezentăm, chiar şi succint, pentru înţelegerea faptelor, evenimentele desfăşurate în partea de nord a Moldovei, în acel sfârşit de veac al XVIII-lea, insistând, fireşte, pe momentul din toamna anului 1777.

Fără a intra în detalii, reamintim că cedarea părţii de nord a Moldovei a început la 7 mai 1775, când s-a semnat *Convenţia de la Istanbul* dintre otomani şi austrieci. Ulterior, această convenţie a fost completată de alte trei înţelegeri, ultima din 2 iulie 1776, care au fixat definitiv şi cu exactitate, teritoriul cedat de Poartă, Imperiului Austriac, (4) pecetluind pentru 143 de ani ocupaţia acestuia, şi pe care administraţia austriacă avea să-l numească Bucovina. (5) Ocupaţia, începută în 1775, a fost urmată de măsuri aplicate treptat, până în 1777, când autorităţile austriece au preluat conducerea deplină a teritoriului, sub toate raporturile. Momentul, nu lipsit de importanţă, Viena a considerat necesar să-l marcheze printr-un eveniment care să aibă rezonanţe deosebite, atât pentru politica europeană

imperială, cât şi pentru populaţia românească recent ocupată: depunerea *Jurământului de credinţă* faţă de Împărăteasă şi Împărăţia Austriei.

Autorităţile austriece au declanşat acţiunea, ordonând generalului-guvernator al „Moldovei austriece", cum a fost numit de Viena, o perioadă de timp, noul teritoriu ocupat, Baronul Gabriel von Spleny, ajutat de guvernatorul Galiţiei, generalul Siskowicz, să înceapă pregătirile necesare. Unii dintre istoricii Bucovinei susţin că întregul teritoriu a fost împărţit în 27 de sectoare, cuprinzând, fiecare, 8-10 localităţi, conduse de *Comisii speciale,* subordonate *Comisiei centrale* din Cernăuţi. (6) Să fie aceste sectoare reşedinţele ţinuturilor (sic!) invocate de istoricul Ion Nistor, care au fost destinate aceluiaşi scop? (7) În toate aceste centre, urma să se desfăşoare depunerea *Jurământului de credinţă,* la 1 octombrie (st. v.) 1777*. Cătanele imperiale, folosind toate mijloacele, erau răspunzătoare de [...] *aducerea tuturor supuşilor la depunerea jurământului.* (8)

În acest context, trebuie să introducem în ecuaţia noastră un element esenţial, care are o importanţă deosebită: populaţia din teritoriul proaspăt ocupat de Imperiul Austriac, prezentând-o sub raport numeric. Care era, deci, la acea dată, numărul ei?

La ordinul Vienei, în anul 1776, Baronul Gabriel von Spleny a realizat un recensământ al populaţiei şi o nouă împărţire administrativă a teritoriului ocupat, cuprinse în: *Tabel al mai jos numitelor localităţi, persoane din păturile de sus, de mijloc şi de rând, preoţi, ţărani, aprozi, băştinaşi, armeni, evrei, ţigani nomazi, atât de sex bărbătesc, cât şi femeiesc, precum şi mănăstiri.*(9) În conformitate cu acest document, ţinuturile, ca formă administrativă, au fost desfiinţate şi înlocuite cu 12 Ocoale sau Cercuri, mai târziu numite Districte. Cifrele relative la numărul locuitorilor ce trăiau în acest teritoriu, menţionate în act, (10) au cunoscut mici modificări după semnarea ultimei Convenţii dintre otomani şi austrieci, la 2 iulie 1776. Astfel că, din totalul populaţiei, 55.495 erau moldoveni şi 16.255 erau alogeni (ruteni, huţani, armeni, evrei şi ţigani la un loc). (11) La aceste cifre, trebuie să adăugăm un număr de 466 călugări şi 88 călugăriţe, vieţuitori ai celor 18 mănăstiri şi 18 schituri de rit ortodox. (12)

Inevitabil, ne întrebăm: putea fi dislocată această populaţie, de peste 70 de mii de persoane, aşa cum, uşor voalat, s-a afirmat, (Supra) pentru a depune *Jurământul* în Centre speciale şi la o dată fixată în prealabil? Răspunsul, care nu mai necesită argumente, nu poate fi decât negativ. Totodată, trebuie subliniat că nu toată populaţia a depus *Jurământul*, ci numai bărbaţii majori necăsătoriţi (în nume personal) sau căsătoriţi (în numele familiilor lor), precum şi stareţii mănăstirilor, în numele obştilor pe care le păstoreau; era o decizie a Vienei, ce decurgea din spiritul legislaţiei austriece, dominată de absolutismul luminat. (13) Prin această acţiune, Casa de Habsburg a vrut să dovedească lumii şi, în deosebi, popoarelor din împărăţia sa, că Imperiul Austriac era o structură statală liber consimţită, constituită prin legi şi civilizaţie, având la bază un element care-i unea pe toţi într-un singur monolit: credinţa în Împărat şi Împărăţie.

Odată stabilite aceste repere, vom corobora desfăşurarea evenimentelor cu documentul menţionat de noi. Deşi data depunerii *Jurământului* a fost fixată pentru 1 octombrie 1777, autorităţile austriece, cu o acribie specifică lumii germane, au început pregătirile încă din primăvara aceluiaşi an. După cum rezultă din document, s-au adresat populaţiei printr-o *Proclamaţie*, fapt confirmat şi de alte surse, (14) prin care li se cerea noilor supuşi să jure credinţă Împărătesei Maria Tereza, coregentului Joseph al II-lea (15) şi Împărăţiei Austriei. *Proclamaţia* stabilea şi condiţiile în care urma să se desfăşoare întreaga activi-

tate **pe sate** (s.n.), deoarece stareţul Anton aminteşte de participarea tuturor obştilor (sate, cătune şi mănăstiri); nici cei bolnavi nu erau uitaţi, urmând să depună *Jurământul* prin încheierea unui act scris de o autoritate juridică şi în prezenţa unor martori din administraţia locală (vornic, vechil), aşa cum a făcut-o chiar stareţul. Probabil că documentul conţinea şi un *Preambul* cu titlurile deţinute de cei doi monarhi, din moment ce magistratul le foloseşte în *Declaraţia-Jurământ*, neştiindu-le din memorie, nici el, şi cu atât mai puţin egumenul.

Documentul începe cu menţiunea că stareţul depunea jurământul în numele său personal, dar şi al călugărilor din obştea pe care o păstorea, împuternicindu-l pe vechil să-l reprezinte, prin depunerea jurământului în locul său, în satul de care aparţinea mănăstirea, atunci când urma să se prezinte, la 1 octombrie, depunând, totodată, şi actul pe care juristul îl scria: (16)

Fiindcă de la preînălţată, ţăsărească crăiasă apostolească a Râmului, preluminată împărătească, s-au poroncit ca noi, toată obştie, să facem acest giurământ. Deci, nu întârzâiem noi, cari mai gios sântem iscăliţi, a da ascultari la poronca acestei preaînălţati şi doamnă a ţării. Şi fiindcă di a ei preaînălţată milostivire şi milă sântem lăsaţi de a mergi sânguri, şi avem voaie, ca prin vechil, să facem acest giurământ, aflându-mă la neputinţa boli, (loc lăsat liber în text) *drept aceasta, pe acesta,* (loc lăsat liber în text) *ca pe un plenipotent al mieu, pe cari, ca pe un credincios, l-am alesî să fie în locul mieu, ca el, în numele mieu şi pe sufletile noastre* (cuvântul *noastre* este tăiat şi scris deasupra cuvântul *mieu*) *giurământ, după cum mai gios arat[ă], să giuri.*

Deci, în ziua de duminică, 1 octombrie 1777, în fiecare sat, la biserică sau primărie, bărbaţii majori ai comunităţilor, în faţa vornicilor sau a vechililor, stareţii mănăstirilor în faţa obştiilor lor au depus *Jurământul* de credinţă faţă de noua Împărăţie, exceptându-i pe cei bolnavi, care au făcut-o anterior acestei date, din cauza neputinţei de a se deplasa, după cum am menţionat. Celor prezenţi li s-a citit textul *Jurământului*, care nu poate fi altul, considerăm noi, decât cel menţionat în documentul ce poartă semnătura stareţului Anton:(17)

Teatrul Naţional din Cernăuţi
Construit în anii 1904-1905. Arhitecţi: Fellmer şi Helmer

Eu făgăduiesc şi giurî, giurământ trupăsc, Dumnăzăului Atotițâitorul, pentru mine şi pentru puterea ce mi s-au dat, pe sufletele acelor ce m-au trimis, A[n]ton egumen, ca eu aciei preluminaţi şi preînălţaţi cnighini domni şi [doamnii] Marii Terezăi, cu mila lui Dumnăzău împărăteasă a Râmului, văduv[ă] crăiasă de la Şliavonie, Galiţâi şi Lodomerie, arhicnighina Aoastrii, cnighina de la Burgundie, mari doamnă de la Ardeal, cnighina de la Milan, Mantova, Parma i proci, i proci (şi altele şi altele), *grafina de la Habşburgî, Flandriia, Tirul i proci, cneaghina de la Logărigiia şi Bar, mari cneaghina de la Etroriia i proci, i proci.*

Ca a noastră acum preamilostivă stăpânitoari şi ace preîn[n]alţat[ă] cnighina ţării, pe luminatul şi pe preînălţatul şi pre mulputinciosul cnejul şi domnul, domnul Iozăf al doile, împărat al Râmului, Ghermaniei şi al Ierusalimului, crai i proci, i proci, dinpreună cu e[a], stăpânitoari primit şi întărit iaste.

Aşijderea, acestuie ţăsăreşti şi crăieşti măriri, ca unui moştian (Moştenitor al tronului imperial n.n.), *şi celor ce în urma lui, scaunului lui vor fi moştinitori, asemine, adevărat giurământ, cu toată credinţa giurămu.*

Aşijdire, adeveriz acestora, amândoi ţăsari, crai apostoleşti împăraţi şi la aceşti crăieşti moştenitori şi pe scaun şezători, ca de-a pururi, cu credincioasă ascultari, cu toată voire şi supus a fi acestorî preînălţaţi, ca celi mai de folos cu toată vârtute a le împlini, totî răul şi vicleşugul a l[e] lepăda, cum şi pe podanii miei (călugării mănăstirii, care-i erau supuşi la ascultare religioasă), *ce-i voi ave la aceasta a-i învăţa, şi la toate faptele să mărg, după cum să cadi a fi unii drepţi şi credincioasî supusî.*

Aşe să-m[i] agiute Dumnăzău şi Sfânta Evanghelie şi Preacurata Maica Sa Marie şi toţi sfinţii lui.

După citirea *Jurământului*, care după unele surse era repetat de mulţimea celor prezenţi (18), fiecare persoană a semnat documentul (cei care ştiau să scrie), majoritatea covârşitoare prin punerea degetului, muiat în cerneală, pe semnul Crucii. Din sate, având asupra lor întreaga documentaţie, autorităţile administrative (vornicii şi stareţii) s-au îndreptat, aşa cum era stabilit în prealabil, spre centrele Sectoarelor din care făceau parte sau spre reşedinţele de Ocoale, unde se aflau Comisiile speciale. S-au deplasat, în acest scop, aproximativ 216-270 de persoane (raportate la numărul de 8-10 sate, câte se aflau într-un Centru), călare, pe întregul teritoriu al „Moldovei austriece"; misiune îndeplinită la timp şi eficient. De aici, după centralizarea situaţiei, care a necesitat un timp mai îndelungat, şi-au început misiunea curierii militari, care au dus rezultatele la Cernăuţi, unde se afla Comisia centrală. Toată această activitate nu s-a putut încheia într-o singură zi, dat fiind, în primul rând, distanţele mari care trebuiau străbătute. Autorităţile imperiale ştiau acest lucru, l-au luat în calcul, pentru ele importantă era încheierea depunerii jurământului şi centralizarea rezultatelor pe marile centre, aşteptând în linişte deplină, satisfăcute, rezultatele purtate în raniţele cătanelor imperiale, care străbăteau în noapte drumurile de ţară ale încercatei Moldove, ducând cu ele înscrisurile mult aşteptate şi deschizând, fără a şti, calea spre civilizaţie.

La Cernăuţi, imperialii începeau sărbătoarea bucuriei, care a fost deschisă printr-un mare festin, în prezenţa a peste 800 de invitaţi (19) : Imperiul Austriac a simţit, abia acum, importanţa *Cadoului* primit din partea Imperiului Otoman, la 1775. Aproape incredibil, un imperiu atât de mare, ca întindere teritorială, s-a putut bucura de un petic de pământ, smuls prin manevre diplomatice, în care Viena era expertă, cum era partea de nord a Moldovei

(10.441 km/2)? (20) Da. Era o satisfacţie pe care nu o pot înţelege decât cei care au stăpânit şi au condus destinele popoarelor şi care au în ei cultul şi orgoliul conducătorului, pe care îl transmit şi generaţiilor următoare. Orice victorie, cât de măruntă, pentru orice cuceritor este o bucurie, mai cu seamă atunci când urmaşii, care preiau moştenirea, o asociază cu numele progresului şi al civilizaţiei. O bucurie păstrată nostalgic de Austria, chiar şi peste două sute de ani, considerând, prin glasul istoricilor săi contemporani, (21) că [...] *locuitorii Bucovinei nu aveau cu siguranţă motive să se plângă de schimbarea apartenenţei de stat. Din regiunea, foarte rar populată, complet părăginită, administraţia austriacă a creat, printr-o muncă susţinută de-a lungul câtorva decenii, o* **ţară-model a monarhiei** (s. n.). Este un adevăr, ne place sau nu, care, pe lângă multele dureri ce le aduce orice stăpânire străină, şi care nu pot fi uitate, impune, a cărui urmări benefice se mai văd, din fericire şi astăzi!, numai că nu ştim cât.

Oare ce au trăit, în acea noapte, românii din teritoriul ocupat al Moldovei? Au simţit că erau singuri, parcă şi Dumnezeu a rămas în slăvile tăriilor lui. Semnul a fost dat de faptele petrecute la Sfânta Mănăstire Putna, unde clopotul „Buga" a bătut, în miez de noapte, tras de puteri tainice, iar candela s-a stins pe mormântul Domnitorului, în semn de jertfă supremă, după cum povesteşte Poetul: (22) Atunci au ştiut că speranţele lor s-au frânt, că o schimbare s-a produs: au plecat otomanii şi au venit nemţii! Şi mai ştiau un lucru, că Împărăţiile vin şi pleacă, iar **ei rămân.** Dar nu au ştiut că la cumpăna nopţii, la Iaşi, domnitorul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica al III-lea, era asasinat de trimişii Porţii, pentru numeroasele sale proteste, făcute vreme de doi ani, în numele acestui colţ de pământ românesc, pe care ei trăiau. Zorile au adus această veste, prin bătaia miilor de clopote ale bisericilor din toată Moldova, a căror rezonanţă a trecut şi peste proaspătul *Cordon* („*Cordun*" cum aveau să numească ţăranii români noul hotar), angajându-le în jalea lor şi pe cele din „Moldova austriacă": (23)

Să se ştie că au tăiat turcii pe măria sa, Grigore Alexandru Ghica Voievod, în Iaşi, cu vicleşug, prin un spurcat de turc capugiu, la casele din Beilic, la văleatul 1777, octombrie 1, duminică spre luni, ca la două ceasuri de noapte! Şi într-acea zi au fost zaiafetul nemţesc la Cernăuţi şi toată noaptea, când au jurat pe toţi oamenii ce s-au aflat sub stăpânirea lor la 1777, octombrie 1, duminică spre luni. **Şi luni au început a cădea ceaţa ca fumul pe pământ şi au fost tot fum până joi dimineaţa şi apoi s-au rădicat acea negură.** (s.n.)

Evenimentul din 1777 a rămas în istoria Imperiului Austriac un moment nu lipsit de importanţă, sărbătorit cu fast, începând din acel an, ca pe o nouă anexiune teritorială, iar în mentalul populaţiei româneşti din „Moldova austriacă" a fost momentul perceput, şi perpetuat de-a lungul deceniilor drept începutul ocupaţiei Bucovinei, de **facto** şi de **jure.**

A fost asasinarea veşnic pomenitului domnitor, la cumpăna nopţii de 1 octombrie, o coincidenţă cu depunerea *Jurământului*? Nu, spun majoritatea istoricilor, (24) unii dintre ei acordând circumstanţe atenuante, dar fără credibilitate. A fost **Crimă politică** evidentă, fără cea mai mică îndoială, pe care Viena, din păcate, a organizat-o cu premeditare, în colaborare cu Poarta. Aşa a fost pecetluit, cu sângele Familiei Ghica, *Jurământul* din 1777.

Redăm în *Anexă,* (25) in extenso, documentul inedit, în transpunerea alfabetului latin, mulţumind, şi pe această cale, pentru sprijinul acordat de arhivarii Virginia Isac şi Arcadie Bodale, din Iaşi.

ANEXĂ

Fiindcă de la preînălţată, ţăsărească crăiasă apostolească a Râmului, preluminată împărătească, s-au poroncit ca noi, toată obştie, să facim acest giurământ. Deci, nu întârziem noi, cari mai gios sântem iscăliţi, a da ascultari la poronca acestei preaînălţaţi şi doamnă a ţării. Şi fiindcă di a ei preaînălţată milostivire şi milă, sântem lăsaţi de a mergi sânguri, şi avem voai, ca prin vechil, să facem acest giurământ, aflându-mă la neputinţa bolii (loc alb în text), *drept aceasta, pe ace[a]sta* (loc alb în text), *ca pe un plenipotent al mieu, pe cari, ca pe un credincios, l-am alesî să fie în locul mieu, ca el, în numele mieu, şi pe sufletile noastre* (cuvântul „nostre" este tăiat şi scris, deasupra, cuvântul „mieu"), *giurământ, după cum mai gios arat[ă], să giuri.*

Eu făgăduiesc şi giur, giurământ trupăsc, Dumnăzăului Atotîţâitorul pentru mine şi pentru puterea ce mi s-au dat, pe sufletile acelor ce m-au trimis, A[n]ton egumen, ca eu, aciei, preluminaţi şi preînălţaţi cnighini, domni şi [doamnii] Marii Terezăi, cu mila lui Dumnăzău împărătească a Râmului, văduv[ă] crăiasă de la Ţara Ungurească, Buhamie, Cruaţâie, Şliavoniei, Galiţâie şi Lodomerie, arhichnighina Aoastrii, cnighina de la Burgundie, mari doamnă de la Ardeal, cnighina de la Milan, Mantova, Parma i proci, i proci (şi altele şi altele), *grafina de la Habşburgî, Flandriia, Tirul i proci, cni-ghina de la Logărigiia şi Bar, mari cniaghina de la Etroriia i proci, i proci.*

Ca a noastră acum preamilostivă stăpânitoari şi ace preîn[n]alţat[ă] cnighina ţării, pe preluminatul şi pe preînălţatul şi pre multputinciosul cnejul şi domnul, domnul Iozăf al doile, împărat al Râmului, Ghermaniei şi al Ierusalimului crai, i proci, i proci, dinpreună cu e[a], stăpânitoari primit şi întărit iaste.

Aşişderea, acestuie ţăsăreşti şi crăieşti măriri, ca unui moştian (moştenitor), *şi celor ce în urma lui, scaunului vor fi moştenitori, asemine, adevărat giurământ, cu toată credinţa giurămu.*

Aşişdere, adeviriz acestora, amândoi ţăsari, crai apostoleşti împăraţi şi la aceşti crăieşti moştenitori şi pe scaun şezători, ca de-a pururi, cu credincioasă ascultari, cu toată voire, şi supus a fi acestorî preînălţaţi, ca celi mai de folos cu toată vârtute a le împlini, totî răul şi vicleşugul a l[e] lepăda, cum şi pe podanii miei (călugării mănăstirii, care-i erau supuşi la ascultare religioasă), *ce-i voi ave la aceasta, a-i învăţa, şi la toate faptile să mărg, după cum să cadi a fi unii drepţi şi credincioasî supusî.*

Aşe să-m[i] agiute Dumnăzău şi Sfânta Evanghelie şi Preacurata Maica Sa Marie şi toţi sfinţii lui.

Aşijdere, mărturisăscu şi adeveresc cu acest giurământ, cari prin vechilu mieu, cu numele şi suflitile noastre (cuvântul *nostre* este tăiat şi scris deasupra cuvântul *mieu*) *iaste făcut, să fie aşe de primit şi întărit şi cunoscutî.*

Şi aşe, cu credinţă şi supuneri, ca când aş fi eu sângur faţă, să fac acest giurământ.

Şi spre încredinţare aceştii cărţi de vichilâc (act făcut de un om al Legii: notar, judecător) *cu mâna me[a] am iscălit şi pecetluit cu pecete[a] me[a].*

S-au dat în anul 1777, august 29.

NOTE

1. Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Suceava, Colecţia de documente, Fond nr. 35, Pachetul V, documentul 41. (în continuare se va cita: S.J.A.N.S.)

** În religia creştină, fie de rit ortodox, fie de rit catolic, se întâlnesc ambele forme patronimice de Anton şi Antonie*

2. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei.* Ediţie şi studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 38. Vezi şi capitolul *Sub stăpânirea austriacă. 1775-1918,* în *Sfânta Mănăstire Putna,* lucrare apărută cu binecuvântarea Înalt Preasfinţitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei şi Rădăuţilor, Editura „Mitropolit Iacov Putneanul". Centrul de Cercetare şi Documentare „Ştefan cel Mare", Mănăstirea Putna, 2010, p. 63.

3. S.J.A.N.S., Colecţia de documente, Fond nr. 35, Pachetul V, documentul 41, f. 1-1verso.

4. Vezi Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei,* vol.I (1774-1862). De la administraţia militară la autonomia provincială. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993, pp.79-81.

5. Cf. Ion Popescu-Sireteanu, *Ocuparea treptată a nordului Moldovei şi numele Bucovina,* în „Glasul Bucovinei" Cernăuţi-Bucureşti, anul II, nr. 4, 1995, pp. 3-14.

6. Mihai Iacobescu, *op. cit.,* p. 83.

7. Ion Nistor, *op. cit.,* p. 13.

** Autorităţile austriece, deşi în Imperiu se folosea stilul calendaristic nou (gregorian), au fixat data depunerii Jurământului în stilul calendaristic vechi (iulian), care era folosit în Moldova, pentru a nu produce confuzie în legătură cu data în cauză.*

8. Mihai Iacobescu, *op. cit.,* p. 83.

9. Georg Geib, *Istoria unui mic oraş-studiu monografic al localităţii Gura Humorului. (1774-1940) (I),* în „Analele Bucovinei", Bucureşti, anul XVI, nr.2, 2009, p.582.

10. *Ibidem.*

11. Ion Nistor, *op. cit.,* pp. 16-17.

12. Georg Geib, *op. cit.,* p. 583.

13. Vezi Reformele Împărătesei Maria Tereza, în Erich Zollner, *Istoria Austriei. De la începuturi până în prezent,* ediţia a VIII-a, vol.I, traducere de Adolf Armbruster. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 385-388. Vezi şi pertinenta analiză a efectelor reformelor pentru Bucovina, la Mihai Iacobescu, *op.cit.,* pp. 101-109.

14. După unii autori, Imperiul Austriac a publicat *Proclamaţia* imperială din 26 august (st.v.) 1777, prin care locuitorii din teritoriul ocupat al Moldovei erau înştiinţaţi despre obligativitatea depunerii jurământului, la 1 octombrie (st.v.). Vezi Mihai Iacobescu, *op. cit.,* p. 129.

15. Erich Zollner, *op. cit.,* pp. 392-395.

16. S.J.A.N.S., Colecţia documente, Fond nr. 35, Pachetul V, documentul 41, f. 1.

17. Ibidem.

18. Mihai Iacobescu, *op. cit.,* p. 83.

19. *Ibidem,* pp. 83-84.

20. Ion Nistor, *op. cit.,* p. 16.

21. Erich Zollner, *op. cit.,* p. 390.

22. Vezi M. Eminescu, Răpirea *Bucovinei,* în *Opera Politică,* vol. I, *1870-1879,* ediţie îngrijită de profesor I. Creţu. Bucureşti, Editura Cugetarea-Georgescu Delafras, (1941), pp. 115-116.

23. Apud Mihai Iacobescu, *op. cit.,* p. 89.

24. *Ibidem,* pp. 84-91.

25. S.J.A.N.S., Colecţia documente, Fond nr. 35, Pachetul V, documentul 41, f.1-1 verso.

Eduard S. KONYA

BĂTRÂNEŢEA*
(fragmente)

Oricum, vârsta de 79 de ani, după muncă încordată, ştiinţifică, socială şi umanitară, îi dădea dreptul la odihnă binemeritată de care n-aş putea zice că tatăl meu a beneficiat din plin.

Înzestrat de Dumnezeu cu o deplină sănătate fizică şi cu o minte limpede până la adânci bătrâneţi, nu mai putea totuşi exersa sporturile lui preferate, deşi a făcut-o până la o vârstă destul de înaintată: vara, înotul[1]; iarna, patinajul. *Mens sana in corpore sano*... Pe patinoarul din Iaşi, aflat pe atunci în preajma gării, făcea senzaţie cu partenera lui cam de aceeaşi vârstă, Doamna General Pascu, o cucoană foarte durdulie, dar sprintenă la dans pe gheaţă, în evoluţiile de «olandeză în doi». Erau decanii patinajului din Iaşi.

Pe vremea aceea, nu existau costume speciale de sport. Putea fi văzut la patinaj în aceeaşi ţinută sobră de oraş, cu căciulă de astrahan pe cap şi cu ţigara de foi între degete, trăgând câte un fum în clipele de repaus. Patinele sale, însă, ieşeau cu totul din obişnuit. Erau arhaice chiar şi pentru acea vreme. O talpă de lemn, fixată la vârf şi la călcâi printr-un sistem de curele strânse cu cataramă. Şina patinelor avea şanţ, rotunjită-n sus la vârf.

După ce renunţase la sport, pentru a-şi cheltui energia, făcea lungi plimbări pe jos la Copou, cu băbuţa lui care se ţinea şi ea încă foarte bine, sau la cimitirul Eternitatea unde, când întâlnea vreun cunoscut care îl întreba: – *Ce cauţi, cucoane, pe aici?*, îi răspundea: – *Am venit pe la prietenii mei*: Nicu Gane, Doctorii Botez şi Russ, Caudella şi atâţia alţii pe care nu-i mai găsesc în oraş...

Nu-şi schimbase nimic din ţinuta impecabilă pe care o avusese în tot timpul vieţii: haine de culoare închisă, cămaşă cu pieptul

scrobit, guler şi manşete tari, cravată neagră. Numai vara purta haine de culoare deschisă, fără a renunţa la jiletcă, aceasta trebuind să fie negreşit de pichet alb şi cravata la fel. Nici în toiul căldurilor celor mari, cel ce venea la el acasă nu i-ar fi găsit vreun defect de ţinută vestimentară. [...]

Uneori, mai făcea şi o călătorie prin străinătate, având grijă să spună întotdeauna, la plecare:

- *Să nu uitaţi că, oriunde oi muri, să mă aduceţi la Iaşi şi să mă înmormântaţi aici!*

Trecuse de 80 de ani când ne făcea aceeaşi recomandare înaintea fiecărei plecări.

Constantin Meissner îmi spunea odată:

- Tatăl Dumitale este mai mare ca mine cu 10 ani! Mă uit la el şi mă văd cum aş dori să fiu peste 10 ani...

Şi Meissner avea pe atunci vreo 80 de ani!

La 82 de ani, tatăl meu s-a urcat cu cea mai mare seninătate pe masa de operaţii pentru a i se scoate o tumoare pe care medicii o declaraseră suspectă. Ceea ce nu l-a împiedicat să mai trăiască încă 13 ani şi să mai călătorească. [...]

Astfel, Creditul Urban Iaşi, din consiliul căruia făcuse parte timp de treizeci de ani, împreună cu Matei Cantacuzino[2], Constantin Meissner[3], Gheorghe Lascăr[4] şi alţi cetăţeni venerabili ai Iaşului, i-au făcut o sărbătorire la care n-am fost prezent dar din ale cărei ecouri am auzit că N. L. Gheorghiade, directorul instituţiei, în cuvântarea sa omagială a spus, printre altele: *Viaţa Dumneavoastră este un cristal limpede în care putem privi de la un capăt la altul fără a descoperi nici o impuritate.* [...]

În 1934, în al 90-lea an de viaţă, Regele Carol al II-lea, aflând de această aniversare, îl decorează pe nonagenarul cetăţean Doctor S. Konya «proprio motu» cu Ordinul Steaua României, gradul de Comandor, însărcinându-l pe Generalul Pestriţu, comandant al Corpului IV Armată Teritorial din Iaşi să-i înmâneze însemnele într-un cadru festiv.

Solemnitatea a avut loc în casa noastră părintească din strada Lăpuşneanu, în prezenţa figurilor celor mai reprezentative ale Iaşului. S-au ţinut cuvântări numeroase, începând cu Generalul Pestriţu - după citirea ordinului regal, de către Şeful Statului Major al Corpului - din care spicuiesc: [...]

Binefacerile analizelor chimice ce aţi făcut, în special asupra

apelor minerale şi a apelor potabile, au fost pentru omenire şi pentru populaţia Ţării Româneşti îndeosebi, cel mai indispensabil aport la prelungirea vieţii şi întărirea sănătăţii.

Nu v-aţi dezinteresat, Domnule Doctor, nici de dezastrul ce l-ar fi putut aduce carnajul câmpurilor de luptă. Proiectul Dumneavoastră redactat în 1877, pentru dezinfectarea câmpului de luptă pe care luptau bravii noştri strămoşi, a scutit multe vieţi omeneşti şi a servit de îndreptar pentru viitor.

Prin activitatea Dumneavoastră ştiinţifică, începută încă din anul 1866, când în ţara noastră aproape totul era în embrion, vă număraţi, Domnule Doctor, printre puţinii oameni de ştiinţă care au precedat Junimea şi au pus bazele unei culturi ştiinţifice în Ţara Românească. [...]

Mihai Negruzzi[5], fost Primar, accentuând virtuţile cetăţeneşti ale sărbătoritului, adaugă:

Doctorul S. Konya a ridicat, domol, modest şi senin, încă în reală vigoare trupească şi sufletească, culmea celui de-al 90-lea an.

Din culmea acestui pisc al veacului în care se află, privind înapoi, ce splendidă privelişte! Copilăria, adolescenţa, maturitatea şi parte din bătrâneţe.

De la Principatul Moldovei, la România Mare!

De la Kiselef, la ziua de azi!

De la poşta cu cai, la aeroplan!

De la caterincă, la radio!

De la teatrul de păpuşi ambulant, la cinematograf vorbitor!

De la «Trei chifle zece bani», la o chiflă doi lei!...

D-apoi la breasla lui de chimist?

Doamne, ce splendid tablou trebuie să fie! Noi nu-l putem fixa. Nu este aşa, respectabile şi respectate moşneag?

Acel motiv al poveştilor din depărtata lui copilărie: «a fost odată, când se potcovea puricile cu 99 oca de oţel la fiecare picior şi tot zbura», s-a învederat. Uite, s-a ajuns în stratosferă; iată-ne şi-n lună, în curând, când vei ajunge să te ridici, iubite amice, taman pe «piscul veacului».

Drum bun peste secol, dragul şi respectatul nostru moşneag![6]

Rectorul Universităţii, Traian Bratu, făcând aluzie la momentul de cu cincizeci de ani în urmă, când tatăl meu renunţase la catedra universitară, adaugă:

Unicul caz de acest fel, desigur, în Ţara Românească [...]

Prietenul său, Constantin Meissner, unul dintre puţinii supravieţuitori ai *Junimii*, fiind împiedicat a ieşi din casă, îi scrie printre altele:

...Ne aflăm într-o epocă de aprigă luptă a tineretului contra bătrâneţii. Necontestat că în toate vremurile şi mai cu seamă în clipe grele, trebuie să se facă apel şi la experienţa şi înţelepciunea bătrânească. Menţinerea echilibrului între cele două extreme pare să fie lozinca indicată de sărbătorire a Dumitale.

În persoana Dumitale onorăm: începuturile, la noi, ale cercetărilor ştiinţifice serioase în domeniul Chimiei; primele încercări, bogate în număr, practice, privitoare la apele Slănicului Moldovenesc; aducerea la cunoştinţa lumii întregi, cu ocazia acelei expoziţii internaţionale de la Paris, la care ai participat ca factor esenţial, a marilor comori din subsolul nostru. [...]

Ajuns la această culme a vieţii sale, moşneagul trăia retras şi modest, cu băbuţa lui, în cuibul lor de la Iaşi, unde văzându-i ai fi zis că cei doi bătrâni au moştenit veşnicia... Doctorul Konya putea privi cu mândrie înapoi, cu conştiinţa unei datorii împlinite din belşug faţă de ai lui, faţă de Iaşul lui şi faţă de ţară. O datorie mult mai cuprinzătoare decât ce se înţelege prin sensul comun al cuvântului. [...]

Trupul lui şi-a găsit odihna veşnică în cimitirul «Eternitatea» din Iaşi.

Deşi născut la Braşov, ieşean a fost, ieşean a trăit, ieşean a murit!

---

[1] Era un excelent înotător. Într-o vară, în timpul unei excursii de la Tuşnad, la Băile Jigodin din părţile Ciucului, a salvat de la înec pe cele două fetiţe ale lui C. Rădulescu-Motru, căzute într-un bazin foarte adânc. S-a aruncat îmbrăcat şi încălţat în acesta şi a reuşit să le scoată pe amândouă.

[2] 1854-1925. Jurist de mare valoare, profesor universitar la Iaşi, fost ministru.

[3] 1857-1924. Profesor de Pedagogie, membru al Junimii, fost ministru.

[4] 1857-1929. Profesor de Matematică la Liceul Internat, fost primar.

[5] 1873-1958. General, fost rezident regal al Ţinutului Prut.

[6] Ziarul *Lumea*, nr. 4720 din 9 febr. 1934.

* *Din volumul „Tatăl meu. Doctorul Samoil Gheorghe Konya. Viaţa şi opera. 1845-1940".*

Organizarea casei de pensii a scriitorilor*

D. Al. Arhiri directorul Casei Asigurărilor Sociale, a primit o serie de instrucţiuni în legătură cu înfiinţarea şi organizarea Casei scriitorilor.

Scopul acestei case este de a fixa şi plăti, scriitorilor sau urmaşilor lor, pensii de invaliditate, de bătrâneţe, ajutoare în cazuri de înmormântare sau de boală.

Veniturile se vor acoperi dintr'o taxă percepută asupra cărţilor şi publicaţiilor periodice de orice natură, - inclusiv cotidianele ce se împart în vederea vânzărei. Taxa pentru toate periodicele va fi de un leu; pentru cărţile cu un preţ de vânzare până la 50 lei inclusiv se va percepe un leu; pentru cărţile cu un preţ de vânzare de la 50 până la 100 lei inclusiv va fi o taxă de 2 lei şi pentru toate celelalte va fi o taxă de 3 lei. Aceeaşi taxă se va percepe şi asupra traducerilor publicate în ţară, ca şi asupra tuturor scrierilor ce se vor publica în ţară şi care vor fi intrate în domeniul public, neachitându-se pentru ele drepturi de autor. Taxele de mai sus vor fi achitate prin aplicarea unor timbre speciale pe publicaţiile periodice ca şi pe cărţile arătate mai sus.

Aplicarea şi suportarea valorii acestor timbre, în ce priveşte periodicele şi cărţile importante, este în sarcina celor ce importă, spre vânzare, aceste cărţi sau publicaţii.

Aceste dispoziţii s'au pus în aplicare de la data de 6 iunie 1939, iar cărţile care la acea dată erau importate şi se aflau în vânzare vor fi timbrate cu un timbru special de un leu, indiferent de valoarea cărţei. Veniturile acestei case se vor mai acoperi şi din 4 la sută asupra drepturilor de autor la contractele de editură, de orice natură şi care contribuţie va fi suportată în părţi egale de către autori şi editori.

Controlul, ca şi aplicarea sancţiunilor pentru nerespectarea dispoziţiunilor de mai sus, se va face de către organele Casei Centrale a Asigurărilor Sociale. Pentru orice informaţiuni dl. director Al. Arhiri a delegat serviciul asigurărilor de pe lângă Casa Iaşi.

---

* În: Ziarul OPINIA, anul XXXVI, nr. 9690, Iaşi, 15 iulie 1939, pag. 1

MODERNIZAREA INSTITUȚIONALĂ SAU COMPETIȚIA ORGOLIILOR?

Dumitru VITCU

Un episod controversat al relaţiilor dintre Domn şi Mitropolit în vremea Unirii

Ca instituţie fundamentală a statului încă de la cristalizarea primelor forme de organizare a acestuia, biserica ortodoxă a fost şi a rămas nu doar un stâlp de rezistenţă a fiinţei naţionale, al conservării naţionalităţii în faţa vitregiilor de orice fel, ci şi un focar de cultură, de spiritualitate şi toleranţă, în interior ca şi în afară, dovedindu-se, prin conduita slujitorilor şi mărturisitorilor ei creştini, o autentică precursoare a ecumenismului de azi. Care a fost locul şi rolul bisericii ortodoxe române în cadrul mişcării plenare regenerative şi cum au evoluat relaţiile, altminteri seculare, între stat, cu expresia puterii politice supreme, *domnia,* şi instituţia mereu alăturată, asociată ori (vremelnic) subordonată acesteia, *biserica,* dar niciodată văduvită de menirea şi capacitatea ei de a cultiva şi întreţine credinţa în Dumnezeu şi speranţa în mântuirea sufletelor, sunt întrebări care provoacă şi alimentează interesul constant al specialiştilor, uneori şi al diletanţilor, pentru aflarea adevărului istoric, ca ţintă generică.

Trecând peste secole de convieţuire, de cooperare şi asistenţă mutuală (cu nelipsitele confruntări sau incidente, specifice bunăoară „parantezei" fanariote) şi intrând în spaţiul modernităţii, ar fi de observat câteva modificări, nu doar formale, în evoluţia raporturilor tradiţionale între cei doi poli ai puterii, reprezentând – în fericita expresie a regretatului teolog Dumitru Stăniloaie – împărăţia legii şi, respectiv, împărăţia harului[1].

Mai întâi, intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice, în anii 1831-1832, a semnificat nu doar o bornă cronologică, marcând faza preliminară a construcţiei naţionale prin unificarea cadrului legislativ al celor două Principate, ci şi o veritabilă piatră de hotar în organizarea şi evoluţia vieţii bisericeşti, în afirmarea statutului clerului şi, desigur, în reglementarea noilor raporturi între autorităţile laice şi cele bisericeşti.

În al doilea rând, mişcarea regenerativă în plan social şi naţional şi lupta pentru înfăptuirea Unirii în deceniile de mijloc ale veacului al XIX-lea nu pot fi deplin înţelese fără aportul consistent şi evident al bisericii ortodoxe, covârşitoare, reprezentată deopotrivă de clerul de jos, ca şi de înalţii ierarhi, ale căror credinţă şi devotament pentru idealul unităţii naţionale au fost exprimate prin mijloace specifice – scrieri, traduceri, predici, acţiuni şi atitudini afişate şi dincolo de amvon – de foarte mulţi cărturari şi slujitori ai altarului, aparţinând unor generaţii şi, parţial, unor concepţii diferite, precum Veniamin Costachi, Neofit şi Filaret Scriban, Calinic şi Sofronie Miclescu, Melchisedec Ştefănescu, Ieronim al Bistriţei, Calinic al Râmnicului, Filotei al Buzăului, Climent al Argeşului ş.a.

Îndeosebi, în împrejurările dramatice ale precipitării evenimentelor politice din

anii 1856-1859, când confruntările dintre unionişti şi separatişti s-au generalizat şi acutizat mai ales în Moldova, cei doi mitropoliţi, de la Iaşi şi Bucureşti, Sofronie Miclescu şi, respectiv, Nifon al Ungrovlahiei, aflaţi în ipostazele succesive de preşedinţi ai Adunărilor ad-hoc (1857) şi, apoi, ai Adunărilor elective (1858-1859), au fost chemaţi să dea expresie devoţiunii generalizate, chiar dacă nu şi unanime, a clerului ortodox din Principate pentru cauza naţională.

În al treilea rând, perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza se confundă cu etapa celor mai curajoase, mai consistente şi mai durabile reforme, vizând în egală măsură statul şi biserica, spre emancipare, prin modernizare. De altfel, întreaga legislaţie bisericească iniţiată şi aplicată de guvernele succesive ale lui Cuza, cu evidenţierea cabinetului M. Kogălniceanu pentru amploarea şi densitatea reformelor operate, a imprimat un nou curs şi raporturilor „tradiţionale" dintre stat şi biserică, curs ilustrat, deopotrivă, prin cunoscuta şi îndelung contestata (mai ales în afara graniţelor ţării) *lege a secularizării averilor mănăstireşti* din 1863, prin *legea comunală* din anul următor, care atribuia primăriilor locale elaborarea actelor de stare civilă, aflate până atunci în responsabilitatea bisericii, prin *Codul civil,* de inspiraţie laicizantă franceză, care diminua rigoarea mai vechilor canoane bisericeşti în privinţa căsătoriilor civile şi a divorţului, prin *legea călugăriei* sau a *schimei monahale*, reglementând condiţiile şi problematica monahismului, prin organizarea învăţământului teologic, prin oficierea liturghiilor sau a slujbelor religioase, cu câteva mici excepţii, doar în limba română, prin constituirea sinodului general unic etc.

Nu mai puţin însemnate prin efectele provocate în interior, ca şi în exterior, au fost măsurile legislative, în acelaşi domeniu, adoptate de autorităţile centrale ale statului, menite a asigura dobândirea autocefaliei bisericii ortodoxe române, în perfect consens cu efortul general în direcţia deplinei emancipări politico-naţionale. Prin *înfiinţarea autorităţii sinodale centrale*, în decembrie 1864, ca şi prin *legea pentru numirea de mitropoliţi şi episcopi eparhioţi în România*, din ianuarie 1865, s-au realizat paşi importanţi pe calea desprinderii bisericii româneşti de sub autoritatea Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, desprindere care – depăşind episodul rezistenţei patriarhului ecumenic Sofronie, în exterior, şi al „luptei pentru canonicitate" în interior – avea să fie reafirmată legislativ, atât prin Constituţia din 1866, cât şi prin legea organică din 1872, spre a fi recunoscută oficial de noul patriarh ecumenic, Ioachim IV, abia în aprilie 1885.

În numai şapte ani de domnie, observa un istoric-teolog, domnitorul Cuza a realizat în biserica română lucruri pe care alţii nu le-au săvârşit în zeci de ani[2]. Privite şi judecate în ansamblu, într-un orizont politic mai larg, chiar dacă au zdruncinat tradiţia şi au provocat uneori reacţii potrivnice, fireşti şi explicabile, atât în rândul clericilor, cât şi al mirenilor, atrăgând şi serioase adversităţi externe, reformele operate de Al.I.Cuza (şi) în spaţiul ecleziastic s-au situat în perfect consens cu întreaga sa operă reformatoare aşezată la temelia statului naţional român modern. Nu este însă mai puţin adevărat faptul că măsurile adoptate, necesare dacă nu şi imperative, pozitive şi benefice pentru stat, societate şi instituţie, s-au interferat uneori cu ingerinţe şi abuzuri generatoare de stări conflictuale, sesizabile până la cel mai înalt nivel. „Domnia lui Cuza – nota cândva un cunoscut istoric bisericesc, Simeon Reli – se inaugura în 1859 prin acte arbitrare în biserică"[3], concluzie împărtăşită ulterior şi de alţi autori teologi. Printre actele care vor fi alterat, cu siguranţă, normalitatea relaţiilor preexistente între cele două instituţii, stat şi biserică, reprezentate la cel mai înalt nivel, s-au numărat, desigur, trecerea precipitată a averilor marilor mănăstiri

neînchinate din Moldova (Neamţ, Secu, Agapia, Văratec, Adam şi Vorona) sub administraţia Ministerului Cultelor, desfiinţarea atelierelor mănăstireşti şi a tipografiilor de la Neamţ şi Mitropolie, numirea de către domn a unor înalţi ierarhi, fără consultarea sau acceptul mitropolitului[4], ori a unor clerici, în funcţii guvernamentale laice, cu ignorarea poziţiei bisericii[5], preluarea în gestiune, de către puterea civilă, a administrării averii (74 000 galbeni) agonisită de episcopul Buzăului, căzut în grea suferinţă etc.

Confruntaţi cu asemenea stări de lucruri „atingătoare autorităţii înalţilor reprezentanţi eclesiastici", cei doi mitropoliţi au ripostat cu diferenţiată vehemenţă, asumându-şi fiecare – tot diferenţiat – pagubele, ca şi foloasele oricărui tip de reacţie împotriva celor care, în proprie expresie, „vătămau drepturile bisericeşti". Mai reţinut în atitudinea-i protestatară faţă de noile autorităţi politice, fiind surprins şi cu mai multe nereguli administrative decât omologul său moldovean[6], ierarhul bucureştean va uita repede mai vechile angoase şi va găsi calea coabitării cu un sistem decis a ignora, deopotrivă, protestele venite din interiorul şi din afara bisericii şi a ţării. Flexibilitatea sau abilitatea sporită aveau

Muzeul Unirii din Iaşi, str. Alexandru Lăpuşneanu

să-i asigure, peste numai cinci ani, scaunul de mitropolit primat al României, titlu acordat prin ordonanţa domnitorului Cuza, emisă la 11 ianuarie 1865, la propunerea ministrului Cultelor în exerciţiu, Nicolae Kretzulescu. Este drept că, după ieşirea din scena vieţii politice a domnitorului Unirii, Nifon se va elibera de orice sentimente îndatoritoare faţă de cel care îi oferise toiagul primatului mitropolitan şi-l va anatemiza verbal pe fostul său binefăcător[7].

În schimb, mitropolitul de la Iaşi, în scaun din 1851, arborând o intransigenţă aparent mai greu de înţeles faţă de „alesul naţiunii" din 1859, a cărui popularitate nu putea fi afectată, cel puţin în primii ani, de unele pretinse derapaje autoritariste, s-a impus din start ca „unul din cei mai înverşunaţi protivnici ai noului ordin de lucruri şi ai domnului", în expresia marelui istoric A.D. Xenopol[8]. De fapt, atitudinea-i duplicitară faţă de cauza

Unirii, în general, observată de unii contemporani şi adversitatea sa deschisă faţă de unii fruntaşi ai partidei naţionale din Moldova confirmau oarecare consecvenţă în conduita înaltului ierarh, afişată cu mai multă sau mai puţină discreţie încă din vremea Adunării ad-hoc, a Căimăcămiei de trei (acea administraţie provizorie a ţării din perioada 1856-1859) şi, mai ales, a Adunării Elective, al cărei preşedinte de drept a fost desemnat, dar de la ale cărei lucrări a lipsit, invocând, fără temei real, motive de sănătate[9].

Tolerate în primul an şi până în a doua jumătate a celui de al doilea, dezacordurile, urmate de ieşirile publice ale mitropolitului, împotriva acţiunilor sau măsurilor reformatoare iniţiate de domnitor şi de colaboratorii săi în domeniul păstorit de Sofronie Miclescu, l-au determinat pe Cuza să declare răspicat că *„dacă în treburile bisericeşti el (mitropolitul) este suveran (...), în cele lumeşti nu poate fi decât ascultător şi supus"*. Reacţia nu s-a limitat însă la atât. La recepţia organizată, în ziua de 23 octombrie 1860, în incinta Palatului domnesc din Iaşi, imediat după întoarcerea sa din prima vizită protocolară efectuată la Constantinopol, domnitorul i-a adresat înaltului ierarh o veritabilă filipică, pe cât de neaşteptată – de faţă fiind întreaga protipendadă a urbei – pe atât de acidă:

"Prea Sfinte Mitropolite, ţeara v-au încredinţat toiagul arhipăstoresc, pentru ca să o conduceţi pe calea moralei şi a mântuirii sufleteşti. Eu sunt sigur că Prea Sfinţia Voastră aveţi conştiinţa acestor mari şi frumoase datorinţi, însă sunteţi rău încongiurat, rău sfătuit; şi consilierii voştri vă conduc pe o cale nepotrivită, nici cu demnitatea Bisericii, nici cu interesele statului. De un timp încoace, clerul înalt a părăsit cu totul misia sa. Relaţiile sale către puterea civilă devin din zi în zi mai necuviincioase. În loc ca clerul să fie cel întâi a da exemplul respectului către lege şi autoritate, el s-a pus în stare de adevărată revoltă. Şi astăzi, în această epocă de transiţie, când, mai presus de toate, avem trebuinţă de ordine şi de linişte, clerul provoacă la anarhie.

Şi ca domn şi ca creştin, noi nu vom mai tolera o asemenea stare de lucruri jăcuitoare fericirii şi progresului ţării. Trebuie în viitor ca capitele cele mai îndărătnice să se supuie legii. Am multe rezoane pentru a vă adresa aceste cuvinte. Vi le voi spune cu franchete". După care, enumera într-o ordine oarecum aleatorie: opoziţia faţă de încercările miniştrilor de a introduce morala şi disciplina în mănăstiri, măsuri respinse de mitropolit prin "cărţi de afurisenie" date împotriva iniţiatorilor şi făptuitorilor, reacţii ce au generat nesupuneri şi chiar revolte în rândul călugărilor; protestul înaltului arhiereu faţă de pedepsirea răzvrătiţilor; împotrivirea sa la destituirea stareţului Mănăstirii Neamţ, care, cu prilejul unei anchete mixte, fusese găsit cu mai multe nereguli, între care şi cu îndepărtarea stemei de ţară de pe frontispiciul şcolii din mănăstire; refuzul de a participa în mai multe rânduri la ziua onomastică a domnitorului etc. În legătură cu această ultimă învinuire, Cuza insista: *„Ca simplu individ eu nu cer, eu n-am trebuinţă de rugăciuni de comandă şi făcute fără voie, însă, ca şeful statului, cerem şi pretindem ca mitropolitul Moldovei să se roage pentru domnul românilor. De aceea, domnule president al Consiliului şi ministru de Culturi ad-interim* – adresându-se de această dată primului său sfetnic de politică internă, M. Kogălniceanu – *ne vedem silit a vă arăta nemulţumirea noastră, pentru molătatea şi indulgenţa cu care aţi răbdat starea de nesubordinaţie în care s-au pus unii din membrii clerului înalt şi anarhia care din aceasta au rezultat în nişte locaşuri sfinte, a căror menire este de a fi un centru de abnegaţie,de supunere, de morală şi de pietate creştinească. Dumneata, chiar de mâine, vei lua măsurile cele mai energice, pentru ca legea şi autoritatea să fie respectate de toţi, fără osăbire, şi pentru ca oricine, fie*

oricare, să-şi plece capul înaintea legii [...] Am respectat şi voiu respecta drepturile atât a fiecărui cetăţean, cât şi a fiecărei puteri a statului; însă voi şti a face să se respecteze şi drepturile care sunt date domnului [...] Naţia ne-au delegat suveranitatea sa, ca să facem fericirea a cinci milioane de români, iar nu ca să ne oprim din această cale mântuitoare, prin consideraţii către câţiva răzvrătitori sau ambiţioşi, care nu se pot împăca cu noul ordin de lucruri. Suntem domnul românilor – a încheiat Cuza, la fel de răspicat, partea a doua a acestui discurs-rechizitoriu – *şi, prin urmare, suntem datori a ocârmui astfel ca fericirea întregii naţii să nu mai fie sacrificată la câţiva nemulţămiţi*"[10].

Care au fost urmările ? La numai două săptămâni de la acea neuitată (pentru unii) recepţie festivă de la Palat, mitropolitul indezirabil a fost suspendat, trimis în judecată şi surghiunit la Mănăstirea Slatina. Motivaţia acestui act, apreciat de mulţi analişti ca fiind abuziv din parte autorităţilor politice, era înscrisă în cuprinsul decretului de suspendare, purtând data de 7 noiembrie 1860 şi următoarele acuze: 1."N-a ţinut nici o seamă de legile canonice la decretarea numeroaselor despărţenii, care pe toată zioa se fac, încât, prin abuzul acestora, au slăbit legăturile familiei şi au zdruncinat bazele soţietăţii...[11]; 2. Spre desăvârşita desconsiderare a clerului în ochii poporului [...] a hirotonisit şi hirotoniseşte preoţi în contra articolului 415 din Regulamentul Organic şi a mai multor legi posterioare[12]; 3. A caterisit pe acele persoane din cler, care, de către guvern, au fost chemate a îngriji de trebile materiale a(le) mai multor mănăstiri". Se poate lesne observa că erau invocate doar acele abateri sau învinuiri care ţineau de natura funcţiei eclesiastice (duhovniceşti) îndeplinite potrivit rangului, nicidecum de raporturile mitropolitului cu autorităţile laice, în speţă cu domnitorul. Or, adevărata cauză pentru care Kogălniceanu l-a îndepărtat din scaunul mitropolitan pe Sofronie Miclescu, după cum însuşi a mărturisit într-o scrisoare publicată în ziarul „Trecutul", a fost aceea că *„domnul ţărei este o fiinţă mai presus de toţi cetăţenii. Nimănui nu este iertat a se pune faţă în faţă cu dânsul. Aceasta însă s-a încercat a face mitropolitul, ca un alt ales al naţiei, de aceea l-am dat jos"*[13]. În locul celui suspendat, prin acelaşi decret a fost numit, ca locotenent de mitropolit, arhiereul Meletie Saridon.

A doua zi după emiterea ordonanţei domneşti de suspendare, fiind şi sărbătoarea Sfinţilor arhangheli Mihail şi Gavril, mitropolitul – potrivit propriilor confesiuni făcute unui apropiat, ieromonahul Teofan Cristea, preluate apoi de analiştii de mai târziu – a fost ridicat chiar în timpul Sfintei Liturghii "cu tirănească neomenie, fără să-l mai lalse să-şi pună ceva la cale", urcat "într-o trăsură, înconjurat de jandarmi cu săbiile scoase" şi închis între "grozavele ziduri ale Mănăstirii Slatina, sub pază grea de jandarmi, încât nici de zidurile, nici de porţile mănăstirii nu se poate apropia nimeni, fiind tratat ca un tâlhar din cei mai făcători de rele"[14].

Cazul, de gravitate extremă, trebuia însă judecat potrivit dispoziţiilor în materie de "politicească greşală" din partea mitropolitului sau episcopilor eparhioţi, înscrise în articolul 413 al legiuirii organice în vigoare, care cuprindea o procedură greoaie, cu o comisie de anchetă alcătuită din 12 arhierei din ambele Principate şi 12 boieri aleşi de Obşteasca Adunare a Moldovei, dar întăriţi de domn, comisie al cărei raport final – cuprinzând concluzia majoritară de vinovăţie sau nevinovăţie a celui anchetat – urma a fi întărit de domn şi trimis patriarhului "spre caterisire (în caz de confirmare a vinovăţiei) şi cunoaştere a celui nou numit"[15]. Iar termenul de judecată a fost fixat pentru ziua de 15 februarie 1861.

Pe fondul creşterii agitaţiilor în rândul clerului, la 1decembrie 1860, noul ministru al Cultelor din Moldova, A. Romalo, înştiinţa pe mitropolitul Nifon, la Bucureşti, asupra măsurilor luate împotriva omologului său de la Iaşi, cerându-i să desemneze patru ierarhi pentru completarea tribunalului bisericesc menit a judeca acea "pricină" şi chiar să accepte preşedinţia, ori să delege în funcţie pe "cineva de încredere". Peste alte câteva zile, Kogălniceanu prezenta "cazul" mitropolitului în Adunarea Obştească, care a desemnat o comisie de anchetă dintre mădularii ei (R. Rosetti, D. Corne, L. Catargiu, G. Cuciureanu şi C. Catargiu) spre cercetarea celor întâmplate. Pe parcursul anchetei, unul din membrii comisiei (L. Catargiu), invocând starea precară a sănătăţii surghiunitului, a cerut autorităţilor să-i aprobe transferul în "alt loc de petrecere" spre o mai lesnicioasă asistenţă medicală, cerere încuviinţată de preşedintele Consiliului, cu precizarea "oriunde va voi, afară de oraşul Iaşi".

Impresionaţi, probabil, de starea în care l-au aflat pe înaltul ierarh şi calificând ca abuzivă conduita autorităţilor politice în acel caz, membrii comisiei, prin acelaşi Lascăr Catargiu, şi-au prezentat concluziile în Adunare, la 17 ianuarie 1861, aducând grave acuze guvernului pentru suspendarea mitropolitului: "Alesul ţării la chiriarhia bisericii, cu acelaşi mod ca şi domnitorul, nu poate fi niciodată amestecat cu funcţionarii statului, numiţi de către domnitor, funcţionari ce singuri pot fi revocabili sau suspendabili". Prin urmare, actul suspendării mitropolitului, de către o autoritate laică, constituia, în opinia comisarilor, un grav abuz, deşi legea încă în vigoare Regulamentul Organic, precum am văzut, îngăduia asemenea măsură. În aceeaşi ordine de idei şi argumente, Catargiu invoca şi canoanele bisericii, care ofereau "chiriarhului" întreaga putere executivă asupra clerului, adăugând că "acei care s-au sustras de la nemijlocita lui autoritate (a mitropolitului), după canoane, sunt călcători de lege"[16].

Atacat în Adunare, dar şi în presa conservatoare ("Viitorul", "Unirea"), ca membru al guvernului, care – hotărând exilul – semnase de fapt "moartea politică unui mitropolit şi preşedinte (de drept) al Adunării, fără a mijloci o sentinţă judecătorească"[17], Kogălniceanu şi-a prezentat în aceeaşi zi demisia, împreună cu întregul cabinet, locul său luându-l Anastasie Panu. În ziua imediat următoare, la 18 ianuarie 1861, domnitorul primea de la mitropolitul surghiunit o foarte smerită şi impresionantă scrisoare, prin care cerea înalta încuviinţare de a se retrage din scaunul metropolitan, din pricina suferinţelor ce-i măcinaseră sănătatea, precum şi întoarcerea sa în capitală pentru a fi aproape de "*doctorul în carile am toată încrederea a mă căuta, ca unul ce-mi cunoaşte toată boala*". Domnitorul a transmis cererea către guvern pentru deliberare, iar noul preşedinte al Consiliului de Miniştri a propus aprobarea demisiei şi, totodată, încetarea procesului intentat fostului mitropolit. Raportul guvernamental, contrasemnat de ceilalţi membri ai cabinetului, a fost returnat domnului, care, dovedind de astă dată o sporită înţelegere, poate şi căinţă, ori compasiune, a dispus în favoarea petiţionarului *"să conserve titlul de mitropolit, putând rezida oriunde ar voi"*, iar Adunării a cerut să-i asigure bătrânului ierarh o pensie viageră "*potrivită cu rangul şi poziţia ce a ocupat*"[18]. Beneficiarul "gratitudinii" domneşti nu a mai apucat însă decât trei luni să primească acea neaşteptată răsplată morală şi materială, pentru că, la 18 mai 1861, răpus de supărări, dezamăgiri şi boală, poate şi regrete, a trecut la cele veşnice, fiind înmormântat în pridvorul Mănăstirii Neamţ.

Se încheia aici un prim episod din dramatica dispută între stat şi biserică, prin reprezentanţii ei cei mai înalţi, prilejuită de derularea procesului reformator în societatea ro-

mânească, proces – nelipsit de acte temerare, de măsuri absolut necesare şi justificate, dar nici de abuzuri – în urma căruia ambele instituţii aveau să înregistreze progrese remarcabile în direcţiile comune ale emancipării şi modernizării. Epoca Unirii, deşi scurtă şi personificată îndeobşte prin numele şi faptele întâiului ales al naţiunii, s-a impus în istoria naţională ca etalon pentru ritmul, bogăţia şi densitatea prefacerilor înnoitoare pentru societatea românească, proces din a cărui dinamică nu puteau lipsi disputele, dezacordurile, derapajele sau abuzurile, uneori previzibile, alteori şi regretabile, influenţând diferenţiat, ca durată sau consistenţă, ansamblul împlinirilor.

---

[1] **Dumitru Stăniloaie, *Ortodoxie şi românism,* Asociaţia românilor din Bucovina de nord, 1992, p. 181.**

[2] **N. Şerbănescu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul domniei lui Al. I. Cuza,* în „Glasul Bisericii", XL, nr. 1-2, 1981, p. 166.**

[3] **Simeon Reli, *Curs de Istoria Bisericii Române,* ediţie revizuită şi completată, vol.II, f.a. Bucureşti, p.423.**

[4] **Cazul lui Dionisie Romano, numit de Al. I. Cuza locţiitor de episcop la Buzău, în locul lui Filotei, fără acordul mitropolitului Nifon.**

[5] **Cazul lui Melchisedec Ştefănescu, numit ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice în Moldova, la 30 aprilie 1860, în total dezacord cu mitropolitul Sofronie Miclescu.**

[6] **Dimitrie Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza Vodă,* ediţia a II-a, Bucureşti, 1869, p. 147**

[7] **La 21 martie 1872, cu câteva luni înainte de promulgarea noii *legi pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române,* mitropolitul primat declara: „Sunt aproape şapte ani de când furăm nevoiţi a ne retrage până în cele dinăuntru ale altarului lui Dumnezeu, dinaintea furiei unui legiuitor care călca sau răpea tot dreptul şi toată autoritatea legitimă a Sfintei Biserici, dată ei de întemeietorul său, Dumnezeu, de Apostolii săi şi de Sfintele Sinoade, de a toată lumea, primită şi recunoscută de toţi Sfinţii Împăraţi ai creştinătăţii, care şi-au însuşit-o sistemului lor guvernamental. Sunt tot atâţia ani de când noi am dat alarma şi ne-am plâns în plin Senatul ţării, în contra acestor uzurpări ale puterii civile" (Laurenţiu Stamatin, *Stat şi Biserică în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza,* Iaşi, Editura Junimea, 2011, p. 59, nota 69).**

[8] **A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă,* vol. I-II, Iaşi, 1903, p. 162-163.**

[9] ***Acte şi documente relative la istoria renascerii naţionale a României,* vol. VIII, Bucureşti, 1900, pp. 104-107, 148-150, 164-176, 231-281.**

[10] **„Monitorul Oficial al Moldovei", Iaşi, an III, nr. 19 din 24 octombrie 1860, p.74.**

[11] **Acuza se regăsea, versificată, şi în cuprinsul pamfletului antiunionist *Memoar de stegari şi cocardişti* din 1857 (Dumitru Vitcu, *Unionişti şi separatişti în faza confruntărilor decisive,* în vol. *Vârstele Unirii,* Fundaţia Academică „A.D. Xenopol", Iaşi, 2001, pp.106-107).**

[12] **Potrivit art. 415 al legiuirii moldovene, puteau fi admişi în "tagma preoţască" doar absolvenţii Seminarului de la Socola, cu atestat dobândit, în urma unui examen, din partea Epitropiei Învăţăturilor Publice (*Regulamentul Organic al Moldovei,* ediţie Dumitru Vitcu, Gabriel Bădărău, Iaşi, Editura Junimea, 2004, p. 562).**

[13] **Apud Laurenţiu Stamatin, *op.cit.,* p. 47. A.D. Xenopol, *op.cit.,* p. 179-180.**

[14] ***Ibidem,* p.45; Nestor Vornicescu, *Participarea Mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu la înfăptuirea Unirii Principatelor Române – 1859,* în „Biserica Ortodoxă Română", an CII, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1984, p. 112.**

[15] ***Regulamentul Organic al Moldovei,* p. 562.**

[16] **Laurenţiu Stamatin, *op.cit.,* pp. 46-47.**

[17] **A.D. Xenopol, *op.cit.,* pp. 178-179.**

[18] **Adunarea a aprobat mitropolitului demisionar o pensie anuală viageră de 2400 galbeni.**

Ion Creangă și Bojdeuca. Începuturile muzeografiei literare

Liviu PAPUC

Ion Creangă este unul dintre puţinii scriitori care s-au bucurat, care se bucură de perenitate. Chiar şi în momentele de cumpănă ale naţiei, el a rămas în picioare, ca un remember al statorniciei. Nu altfel s-au petrecut lucrurile în deceniul al doilea al secolului XX, martor al marii conflagraţii. Desfăşurarea războiului în megieşia României şi pregătirea febrilă a acesteia de participare la o nouă împărţire a „prăjiturii" europene nu îl aruncă pe humuleşteanul nostru în uitare. Iată, de exemplu, că la 1 ianuarie 1915 V. Savel semnează articolul *Ion Creangă. 25 de ani de la moartea lui*, în care punctează câteva idei legate de opera clasicului, din care reţinem: „Creangă are o valoare locală şi generală. Locală, privit din punct de vedere al vieţii intime de sat; generală, prin nota care o imprimă şi care domină impresia generală a lecturii: exuberanţa unui umorist primitiv", sau: „Creangă nu scrie povestea pentru valoarea intrinsecă a poveştii. La el povestea e un mijloc de descriere a vieţii ţărăneşti, o completare a vieţii descrise în *Amintiri*" [„Minerva" (Bucureşti), An. VII, nr. 2170, 1 ian. 1915, p. 1].

În aceeaşi lună, I. Dragoslav ne informează că şi Societatea Scriitorilor Români a avut grijă să nu treacă nepomenit evenimentul, în articolul *Sărbătorirea lui Creangă* [„Înainte" (Bucureşti), An. III, nr. 610, 29 ian. 1915, p. 1]. La Iaşi, prof. univ. I. Peretz ţine o cuvântare, cu acelaşi prilej, neuitând să afirme cu tărie un adevăr ce se cere cu necesitate repetat şi astăzi: „Domnilor, e o datorie sfântă acest respect, această veneraţiune faţă de fruntaşii noştri, faţă de cei ce au adus propăşirea neamului pe orice cale şi în orice direcţiune, faţă de marii dispăruţi, care, deşi nu mai sunt între noi cu trupul, brodează încă întreaga noastră viaţă cu raze sclipitoare de lumină" [*Comemorarea lui Creangă*, în „Ecoul Moldovei" (Iaşi), An. XIX, nr. 17, 22 ian. 1915, p. 2]. Ceva mai târziu în acelaşi an, Radu Manoliu scrie despre *Conservatismul lui Ioan Creangă* [„Iaşul", An. I, nr. 46, 24 iul. 1915, p. 1-2].

Dar să revenim la îndemnul profesorului Peretz şi să vedem cum a ajuns foarte curând acesta a fi pus în practică. Doi ani mai târziu, în plin război, ba chiar în toiul refugiului unei ţări întregi într-o Moldovă ştirbită, Nicolae Iorga anunţa lumii întregi că: „Acel bun romantism, care se apropie şi de pietate, fără să fie însă pietatea ea însăşi, căci ea află mijloace mai iuţi şi mai efective de a se manifesta, a făcut ca, în aceste zile de boli şi de lipse, de suferinţe şi de ameninţări, Consiliul Comunal din Iaşi să se ocupe de căsuţa lui Ion Creangă, marele povestitor popular, sau de *bojdeuca* lui, cum îi zicea el însuşi şi cum i se spune şi de toată lumea astăzi, pentru ca lucrul să aibă o savoare poetică", continuând, ceva mai departe: „Acuma când se dreg – şi se strică – atâtea lucruri, hai să se repare şi adăpostul poetului simplu al *Amintirilor*! Mai ştii? Cu acest prilej s-ar ceti şi ce a scris omul, care e în primejdie să plătească admiraţia generală cu acel scump preţ, uitarea scrisele sale chiar! Mai puţin impunătoare şi trainice decât statuile, *bojdeucele* îşi vor avea

poate de acum înainte rostul lor în comemorarea oamenilor de seamă ai nației" [*În loc de „bojdeuce"*, în „Neamul Românesc" (Iași), Mc. 1 nov. 1917, p. 1]. Tot în același loc găsim și o splendidă prefigurare a ceea ce avea să se și întâmple, este adevărat, cu mult mai târziu, în zilele noastre – construirea unei anexe multifuncționale, pe care marele nostru istoric (și literat) o vedea cu ochii minții: „Ce-ar fi dacă, pe terenul chiar unde a trăit institutorul Creangă, în locul reconstruirii fără gust a unei hardughii urâte, s-ar face o casă mai încăpătoare și mai sănătoasă, în care astfel de școlari din părțile de unde a venit el să afle adăpost și, să zicem, și ceva mâncare caldă?".

La nici trei săptămâni, într-o vineri, presa anunța cu emfază inițiativa unui grup de intelectuali ieșeni, prin care se cumpăra locul bojdeucii cu tot cu rămășițele acesteia, pentru a fi imediat donat Universității, care urma să grijească de viitorul acestui muzeu-bibliotecă. Dar fiind mult prea important actul acesta, cuvine-se a reda *in extenso* măcar partea de început a articolului: *Luni, înaintea Tribunalului local s. III, s-au prezentat d-nii A.C. Cuza, dr. N. Leon, dr. C. Șumuleanu, dr. N. Racoviță, I. Mitru, Al. Alimăneștieanu, C. Ionescu-Olt, N.A. Bogdan, Inginer Gh. Popescu, G. Teodorescu-Kirileanu, P. Cujbă și Economul Ap. Andrieș, subscriind și cerând autentificarea și transcrierea actului de vindere-cumpărare a locului pe care se află rămășițele bujdeucei lui Ion Creangă din str. Țicăul-de-Sus, No. 4.*

După săvârșirea acestui act, imediat s-a prezentat Tribunalului și un al doilea act, prin care comitetul cumpărător al imobilului îl donează Universității ieșene spre a-l avea sub ocrotirea sa pe viitor, urmând a servi atât ca un mic muzeu-bibliotecă, cât și ca un cămin pentru 3-4 studenți din cei mai nevoiași.

Săptămâna aceasta chiar se vor începe lucrările de consolidare ale terenului și restaurarea lemnăriei căsuței, cu acoperământul ei de șindrilă – păs-

Bojdeuca „Ion Creangă" din Iași, str. Simion Bărnuțiu

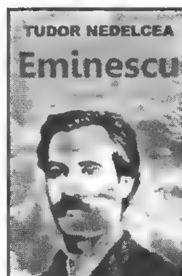
trându-se întocmai forma şi dimensiunile primitive – sub conducerea şi privegherea d-lui inspector inginer Gh. Popescu [*Bojdeuca lui Ion Creangă*, în „Evenimentul" (Iaşi), An. XXV, nr. 238, 24 nov. 1917, p. 1].

Iată doar câteva dintre frământările care au premers inaugurarea primei case-muzeu, cu profil literar, de pe teritoriile româneşti. Urmarea este vizibilă astăzi, dar împlinirea năzuinţelor nu a fost uşoară, nu s-a realizat de la sine. La mai bine de doi ani de la consemnarea de mai sus, o altă ştire de gazetă ne informează că, în loc să fie deja un muzeu amenajat, „locuinţa ameninţă să cadă", dar şi că – veste bună – se preconiza cumpărarea casei din Humuleşti a scriitorului. Dar să citim, mai bine, pe îndelete: „Aseară s-a întrunit la Universitate comitetul instituit pentru întreţinerea bojdeucii lui I. Creangă, şi din care fac parte, între alţii, şi d-nii A.C. Cuza, Iulian Teodorescu, dr. C. Şumuleanu, N.A. Bogdan şi alţii. S-a însărcinat pe d. N.A. Bogdan să facă un raport amănunţit în ce stare se găseşte bojdeuca lui Ion Creangă, căci această locuinţă ameninţă să cadă. Comitetul va proceda apoi la refacerea întregii clădiri şi va cumpăra căsuţa din Humuleşti de lângă Th. Neamţ, unde a locuit Creangă, din suma de 40.000 şi ceva, diurna de o zi a senatorilor, cedată în acest scop [*Bojdeuca lui Creangă*, în „Evenimentul", An. XXVII, nr. 260, 17 ian. 1920, p. 1].Relatări privind frământările legate de bojdeucă mai există în presa vremii, dar le vom reaminti altă dată. Deocamdată, să rămânem cu o idee pe care învăţătorul Creangă sigur ar fi accentuat-o în lecţiile sale: nimic nu se face uşor, dar cu dedicaţie, cu stăruinţă, cu devoţiune, toate obstacolele pot fi surmontate şi faptul de cultură, cel mai important dintre toate, poate fi dus la bun sfârşit.

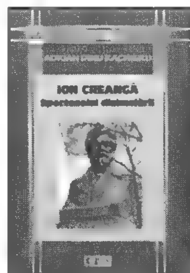
EX LIBRIS

I.L. Caragiale. Titircă, Sotirescu&C[ia]
Ediţie îngrijită de **Dan GULEA**
Piteşti, *Paralela 45*, 2012.

Tudor NEDELCEA
Eminescu
Prefaţă: Acad. **Mihai CIMPOI**
Cuvânt înainte: **Theodor CODREANU**
Postfaţă: **Victor CRĂCIUN**
Bucureşti
Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2013.

Adrian Dinu RACHIERU
Ion Creangă. Spectacolul disimulării
Iaşi, *Princeps Multimedia*, 2013.

TEREZA STRĂTILESCU - O VIAȚĂ DEDICATĂ ȘCOLII

Gheorghe BACIU

În noaptea de treisprezece spre paisprezece aprilie a anului 1864[1], în comuna Tarcău din jud. Neamţ, într-un conac situat la confluenţa pârâului Tarcău cu râul Bistriţa, se năştea Tereza Strătilescu. Tatăl, Gheorghe Strătilescu, descendent al unei familii de răzeşi tutoveni, era arendaşul moşiei Tarcău, recăsătorit, după moartea primei soţii, cu Melania, primul copil al unei familii de emigranţi din Piatra Neamţ: francezul Fréhaut, profesor de matematică, şi italianca Eliza Truckki.

După expirarea termenului de arendare a fostei moşii mănăstireşti de la Tarcău, deoarece nu a reuşit să câştige licitaţia care i-ar fi permis să rămână arendaşul respectivei proprietăţi, Gheorghe Strătilescu a fost nevoit să-şi caute de lucru în altă parte, ajungând astfel în valea Prutului, în apropierea oraşului Huşi. Prin urmare, şi familia sa a fost nevoită să se mute din conacul de la Tarcău pentru a se stabili pe moşia din valea Prutului, unde alternarea unor producţii bogate cu recoltele unor ani calamitaţi de secetă sau de grindină provocau fluctuaţii corespunzătoare ale veniturilor.

Potrivit celor consemnate în „statele personale", în care indică anul 1864 ca dată a naşterii sale[2], Tereza Strătilescu şi-ar fi început instrucţia şcolară „acasă", afirmaţie ce exclude trecerea sa, împreună cu fraţii Grigore şi Mitică, pe la şcoala Elizei Veningher din Huşi[3], oraş în care Gh. Strătilescu închiriase o „căsuţă" pentru şederea învăţăceilor din familia sa. Este posibil ca această omisiune să fi fost determinată de faptul că, la puţin timp după începerea frecventării şcolii din Huşi, Tereza a fost mutată la „Notre Dame de Sion" din Iaşi, spre a beneficia de educaţia călugăriţelor catolice ale aşezământului respectiv. Doar un an a rămas în această şcoală (1875-1876), deoarece în 1876 a trecut la Institutul de Educaţie a Tinerelor Fete din Iaşi, instituţie şcolară înfiinţată şi condusă în fosta capitală a Moldovei de Emilia Humpel, sora lui Titu Maiorescu. A absolvit Institutul Humpel în 1883, iar în luna iunie a aceluiaşi an obţinea diploma de bacalaureat în cadrul Universităţii din Iaşi.

Finalizarea studiilor medii a coincis cu o perioadă de deteriorare a stării materiale a familiei, criză agravată de faptul că cei doi băieţi nu îşi încheiaseră studiile, în timp ce alţi doi copii abia începuseră şcoala primară. Această situaţie a determinat-o pe Tereza Strătilescu să se încadreze ca suplinitoare în învăţământ chiar din anul obţinerii bacalaureatului. Până la obţinerea licenţei în studii istorico-filosofice la Universitatea din Iaşi, în anul 1887[4], a predat matematica la Şcoala Normală (1883-1884), limba italiană la Externatul secundar de fete (1885-1887), istoria la Şcoala Normală (1888), pentru ca din 15 octombrie 1889 să fie transferată, „în aceeaşi calitate", la Externatul secundar de fete, unde avea să rămână până la încheierea carierei didactice.

Obţinerea licenţei i-a oferit posibilitatea să concureze pentru ocuparea unei catedre de filosofie, apoi a unei catedre de istorie universală. Eşecul cu care s-au soldat aceste în-

cercări, cauzat de mai vechiul nărav al căpătuirii clientelei politice, a determinat-o să se adapteze „obiceiului pământului" căutând sprijinul unui potentat al vremii. L-a găsit în persoana lui Titu Maiorescu, al cărui prestigiu a fost suficient pentru a determina comisia examinatoare să facă o evaluare obiectivă a capacităţii şi pregătirii protejatei sale. Prin urmare, la concursul desfăşurat în octombrie 1889, pentru ocuparea postului pe care îl suplinea, Tereza Strătilescu a obţinut media 9.33, fiind declarată câştigătoare în competiţia cu celelalte cinci concurente. Prin grija aceluiaşi protector, în doar câteva zile a fost emis şi decretul de numire pe postul respectiv, începând cu 1 noiembrie 1889.

În amintirea profesoarei Elena Bogdan, fostă elevă a Liceului „Oltea Doamna", Tereza Strătilescu era „o profesoară admirabilă" pentru că lecţiile sale nu se prezentau sub forma unor „simple înşiruiri de fapte", erau lecţii „bine documentate", care captivau atenţia auditoriului deoarece urmăreau să evidenţieze „cauzele diverselor fenomene din viaţa societăţii", să provoace reflexii „asupra evenimentelor istorice şi sociale". Temele pentru acasă urmăreau să pună elevele în situaţia de a descoperi singure „cauzele întâmplărilor petrecute în decursul veacurilor", după cum tablourile „sincronistice" pe care trebuiau să le realizeze aveau menirea să pună „în paralel fapte istorice şi sociale din diferite părţi ale lumii". Prin temele pe care trebuiau să le realizeze, elevele erau puse în situaţia de a depăşi cadrul oferit de manual, de a consulta „cursuri universitare" precum cele ale istoricului ieşean A. D. Xenopol, „cărţi de istoria societăţii şi de istoria artelor", profesoara lor pretinzându-le, în plus, „o expunere originală" pentru a le obişnui să vorbească liber.

Totodată, preocupată de lărgirea orizontului cultural al elevelor sale, Tereza Strătilescu a cerut şi a obţinut de la ministerul de resort aprobarea pentru introducerea unui „curs de istoria civilizaţiei şi artelor", pe care îl „preda ea, fără manuale", şi a unui „curs facultativ de limba engleză, pe lângă limbile franceză, germană şi latină" ce erau obligatorii. Dacă opţiunea pentru cursul de istoria civilizaţiei şi a artelor se justifica prin necesitatea unei completări fireşti a programei de istorie generală, completare de mare utilitate din punctul de vedere al profesorului de istorie, preocuparea pentru studiul limbilor străine se explica prin faptul ca ea însăşi cunoştea nu mai puţin de şapte limbi străine: franceză, italiană, germană, engleză, rusă, sârbă şi bulgără.

Dorinţa de a-şi completa pregătirea pedagogică, de a-şi îmbogăţi experienţa didactică prin cunoaşterea experienţei altora, precum şi interesul de a cerceta la faţa locului modul de organizare a şcolilor de fete, dar şi a celor de băieţi, au determinat-o pe profesoara de istorie de la Externatul secundar de fete din Iaşi să cuteze a solicita lui Take Ionescu, deţinătorul funcţiei de ministru al instrucţiunii publice, o bursă cu durata de un an de zile pentru a studia organizarea şcolilor din Anglia. Cererea sa era corelată şi cu faptul că, în acel an 1893, sora sa Eleonora îşi luase bacalaureatul şi i se putea încredinţa ei suplinirea catedrei ce rămânea vacantă. Cum şi de această dată susţinerea lui Titu Maiorescu nu a lipsit, aşa cum rezultă din scrisorile adresate acestuia din Anglia, bursa i-a fost acordată şi, ulterior, prelungită cu încă un an.

Cunoştinţele acumulate în timpul celor doi ani petrecuţi în Anglia – în cursul vizitelor pe care le-a întreprins într-un număr impresionant de şcoli, al întrevederilor şi al discuţiilor purtate cu prestigioşi pedagogi şi oameni de cultură şi al numeroaselor ore petrecute în biblioteci – au fost puse la dispoziţia corpului didactic românesc şi a diriguitorilor învăţământului acelor vremi prin redactarea unui volum de studii cu privire la învăţământul din Anglia şi Ţara Galilor, publicat în 1895 de Ministerul Instrucţiunii, şi a

unui alt volum referitor la învăţământul din Scoţia şi Irlanda care a rămas nepublicat.

Nici cunoaşterea societăţii englezeşti „în toate straturile sociale" şi „pe tot întinsul Marii Britanii" nu a rămas nevalorificată, fiind pusă la dispoziţia publicului românesc prin intermediul celor optsprezece (?) „scrisori din Anglia" ce i-au fost publicate în revista „Convorbiri literare".

Liceul „Oltea Doamna", actualul Colegiu „Mihai Eminescu " din Iaşi

Din 1896, Tereza Strătilescu şi-a reluat activitatea didactică la Externatul secundar de fete, dar şi la Institutul Humpel unde asigura predarea cursului superior de istorie. Modul foarte responsabil în care se achita de obligaţiile didactice şi prestigiul dobândit prin publicarea pomenitelor materiale i-au determinat pe cei ce deţineau poziţii de decizie la nivelul oraşului Iaşi să vadă în ea persoana cea mai potrivită pentru a prelua conducerea Externatului secundar de fete. Ocazia s-a ivit în 1902, când, prin moartea Mariei Amfilochi Xenopol, sora apreciatului istoric, postul de director, rămas vacant, a fost asaltat de şaisprezece candidate, printre care nu se găsea şi Tereza Strătilescu. Tocmai ei i s-au adresat, însă, deputaţii ieşeni Constantin Stere şi Rache Vasiliu, rugând-o „cu stăruinţă să primească să fie ea directoare, în locul rămas vacant", pe considerentul că „politica şi stăruinţele" trebuiau să cedeze în faţa competenţei. În consecinţă, la 26 ianuarie 1902, prin decretul regal cu nr. 305, începea mandatul de director al Terezei Strătilescu ce avea să se încheie în... iulie 1929.

Printre preocupările noii directoare s-a numărat, în primul rând, îmbunătăţirea calităţii corpului profesoral deoarece, la vremea respectivă, potrivit aprecierii Eleonorei Stră-

tilescu, cine solicita un post de profesoară, oricât de „puţină pregătire profesională" ar fi avut, „dacă avea putere intra, ocupa locul". Ulterior, multe dintre aceste profesoare de conjunctură îşi petreceau timpul în concedii nelimitate, în ţară sau la Paris, catedrele lor fiind încredinţate unor suplinitoare tinere, unele dintre acestea fiind mai îndreptăţite să ocupe posturile respective. În special spre cadrele tinere s-a îndreptat atenţia directoarei, care, „utilizând vasta ei experienţă căpătată în Anglia", le învăţa „cum trebuiau predate lecţiile, cum trebuie făcută educaţia". Grija atentă acordată îndrumării perfecţionării didactice dublată de o exigenţă pe măsură, au avut ca rezultat alcătuirea unui corp didactic „selecţionat, pentru care toată lumea începea să aibă stimă şi chiar afecţiune, pe de o parte prin predarea materiilor de studii, pe de altă parte prin educaţia caracterelor tinerelor fete...".

În mod evident, grija pentru alcătuirea unui corp didactic valoros avea ca scop desfăşurarea unui proces instructiv – educativ de cea mai bună calitate, în folosul tinerelor care alegeau Externatul secundar de fete ca instrument al desăvârşirii educaţiei lor. În viziunea Terezei Strătilescu, odată cu pregătirea intelectuală a elevelor sale, şcoala trebuia să le cultive curajul opiniei, respectul binelui obştesc, patriotismul, să se preocupe de dezvoltarea armonioasă a acestora prin efectuarea unor exerciţii fizice într-un spaţiu special amenajat şi prin drumeţii, să le formeze deprinderile necesare pentru îngrijirea ţinutei, să le iniţieze în deprinderea unor ocupaţii „folositoare şi productive" prin lecţii practice de gospodărie, de îngrijire a copiilor, de ţesătorie şi împletituri din paie, creşterea viermilor de mătase şi chiar de cizmărie. Pornind de la ideea, foarte progresistă pentru vremea respectivă, că „şcoala şi familia trebuie să se cunoască, să se înţeleagă, să se sfătuiască, să se ajute reciproc", în înfăptuirea obiectivelor pe care şi le propunea, directoarea şcolii a iniţiat o amplă acţiune de mobilizare a părinţilor prin intermediul lectoratelor desfăşurate în acest scop, ba chiar şi a gazdelor elevelor din alte localităţi, prin vizitele pe care membrii corpului profesoral aveau îndatorirea să le efectueze.

Prestigiul din ce în ce mai mare de care se bucura şcoala, şi datorită celor câţiva ani de directorat ai Terezei Strătilescu, au făcut ca, din 1905, Externatul secundar de fete din Iaşi să fie transformat „în liceu clasic – modern", numit la vremea respectivă „şcoală secundară gr. II". Peste trei ani, cum consemnează chiar Tereza Strătilescu, „cu ocazia descoperirii pietrei funerare a mamei lui Ştefan cel Mare şi aşezarea ei în mănăstirea Probota, ministrul de pe atunci, Spiru Haret, a acordat acestei şcoli cinstea de a purta numele patronal al... mamei... marelui voievod", după această dată şcoala purtând deci numele de „Oltea Doamna".

Cu aceeaşi responsabilitate şi perseverenţă au fost tratate şi chestiunile administrative ce reveneau în sarcina directoarei Liceului de fete „Oltea Doamna". În momentul în care Tereza Strătilescu preluase funcţia de director, şcoala funcţiona (din 1900) într-un local propriu construit în incinta mănăstirii Golia, loc ce mai purta încă urmele şantierului din care se născuse clădirea şcolii. Prin grija directoarei, şcoala s-a îmbogăţit cu o sală de festivităţi şi cu o sală de gimnastică, iar spaţiul rămas disponibil a fost plantat cu flori şi cu pomi.

Distrugerea acelui local, mistuit de un incendiu din august 1909, a determinat strămutarea şcolii în palatul logofătului Alexandru Mavrocordat, construit în cursul secolului al XVIII-lea, local situat între str. M. Kogălniceanu şi str. Sărărie, în care, până în 1907, funcţionase şi fostul liceu particular de băieţi numit „Institutele Unite". Instalarea şcolii în

palatul „Curţii Domneşti din Sărărie", transformat în spital militar în timpul primului război mondial, şi revenirea ei, în 1919, în localul respectiv, cumpărat de ministerul de resort în 1920, i-au oferit directoarei sale posibilitatea de a-şi dovedi din plin capacităţile manageriale prin amenajarea sălilor de clasă, a sălii de gimnastică, a laboratoarelor pentru studierea ştiinţelor, a sălii pentru cursul de gospodărie, a muzeului de ştiinţe naturale, a birourilor destinate personalului auxiliar, a unui cămin pentru elevele ce nu-şi aveau domiciliul în oraşul Iaşi şi multe altele.

Spaţiul generos de care dispunea noul local al şcolii, de peste un hectar şi jumătate, i-a oferit fiicei fostului arendaş posibilitatea de a-şi valorifica atracţia pentru cultivarea pământului, dobândită în timpul copilăriei, atracţie împletită cu necesitatea de a spori resursele alimentare de care aveau nevoie atât directoarea, ce locuia în incinta şcolii, cât şi cantina căminului pe care îl înfiinţase. În consecinţă, cu excepţia părţii de nord ce a fost rezervată „pentru exerciţiile de gimnastică în aer liber", restul terenului din jurul şcolii a fost transformat în grădină de zarzavat şi în livadă de pomi fructiferi.

Multiplele solicitări ce decurgeau din îndeplinirea îndatoririlor didactice şi a celor manageriale nu au reuşit să o îndepărteze pe Tereza Strătilescu de la masa de scris. Activitatea publicistică, inaugurată în timpul şederii în Anglia, a fost continuată cu elaborarea volumului *From Carpathian to Pindus,* tipărit „în inglizeşte", la Londra, în 1906, carte scrisă cu intenţia de a arăta străinătăţii „că naţiunea română nu se mărginea numai la regatul român din pragul veacului al douăzecilea" şi că „această naţiune, cu toate sfâşielile teritoriale şi măruntele ei deosebiri", nu era lipsită de „unitate sufletească". Înscrisă în competiţia pentru acordarea premiului pe care Academia Română îl acorda „pentru cea mai bună lucrare istorică", opul Terezei Strătilescu s-a clasat pe locul al doilea, premiul fiind acordat lui Sextil Puşcariu pentru ... o „lucrare filologică". În anul următor (1907), cu prilejul aniversării a 25 de ani de la reînfiinţarea Externatului secundar de fete, după ce – timp de cinci ani – cunoscuse statutul de şcoală profesională, Tereza Strătilescu publica o nouă carte intitulată *Educaţia fizică, morală şi intelectuală, convorbiri cu mamele şi educatoarele tinerelor fete,* carte prin care dorea să îndrume elevele şi pe mamele acestora „către sistemul de educaţie pe care îl avea ea în vedere". Istoricul şcolii şi numeroasele articole publicate în revista editată din iniţiativa ei întregesc imaginea unei activităţi publicistice cu mult mai bogată decât cea schiţată aici.

Din cele relatate până acum ar rezulta că nimic nu mai putea intra în preocupările directoarei Liceului „Oltea Doamna", din Iaşi, din simplul motiv că nu i-ar mai fi rămas timp şi pentru altceva. Acceptarea unei astfel de alternative ar echivala, însă, cu o eroare de mari proporţii deoarece – în paralel cu activitatea didactică, administrativă şi publicistică – Tereza Strătilescu a desfăşurat şi o susţinută activitate socială. Inspirată din ideile pe care Ion Nădejde le punea în circulaţie prin conferinţele pe care le ţinea „în aula universităţii celei vechi", sau în cadrul întrunirilor ce se desfăşurau „în modesta lui locuinţă din mahala, în str. Biserica Sf. Haralambie", dar, mai ales, de contrastul pe care, în zona în care era situată şcoala sa, îl creau „strălucita eleganţă a universităţii celei noi" şi „mizeria grozavă în care se zbătea mulţimea... în mahalaua Ţicău", la fel ca „în toate mahalalele Iaşiului periferic", Tereza Strătilescu s-a angajat, cu toată energia şi abnegaţia de care era capabilă într-un susţinut efort de neîntârziată „ridicare culturală şi economică" a locuitorilor din zonele respective.

Asumarea unei asemenea misiuni, ce a făcut ca în unele cercuri oficiale să fie numită „socialista aia", presupunea atragerea unui sprijin pe care l-a căutat şi l-a găsit, în primul rând, în mediul în care îşi desfăşura activitatea profesională. Aşa s-a născut societatea „Unirea Educatoarelor Române" – ale cărei „statute s-au votat definitiv în şedinţa din 7 ianuarie 1910" – în fruntea căreia se aflau Emilia Humpel, ca preşedintă de onoare, Aneta Socor, ca preşedintă activă, Tereza Strătilescu, în calitate de secretară, şi alte trei persoane: Aneta Severin, Maria Buţureanu, Luiza Stoica. În cadrul acestei societăţi feministe, cu activitate la nivelul întregii ţări, ce îşi propunea să contribuie la „ridicarea nivelului cultural în genere şi la limpezirea atmosferei intelectuale şi morale a societăţii româneşti", secretara avea „în sarcina ei toată corespondenţa cu toate centrele, precum şi cea mai mare parte din treburile de organizare a societăţii şi în acelaşi timp şi sarcina editării publicaţiei *Unirea Femeilor Române.*"

Intrarea României în primul război mondial, încercările prin care a trecut Iaşiul în anii respectivi, evenimente ce au coincis cu o deteriorare a stării de sănătate a Terezei Strătilescu, au făcut ca din 1916 „Uniunea Educatoarelor Române" şi „Unirea Femeilor Române" să-şi înceteze existenţa. Rămasă în şcoala ce fusese transformată în spital militar, Tereza Strătilescu a luat în grija sa pregătirea hranei şi, cu ajutorul elevelor sale, a lenjeriei de care aveau nevoie răniţii. Bucuria pe care i-a provocat-o împlinirea idealului naţional a făcut-o să uite de neajunsurile războiului şi să-şi reia activitatea temporar întreruptă, în amintirea Marii Uniri plantând stejarul care astăzi se înalţă falnic în curtea Colegiului Naţional „Mihai Eminescu" din Iaşi, lângă vestigiile livezii de altădată.

Pentru activitatea desfăşurată, în cursul îndelungatei sale cariere didactice, Tereza Strătilescu a fost răsplătită cu numeroase distincţii, dintre care vom menţiona doar pe cele consemnate în „statul" personal din 1908: „Răsplata muncii" cl. a II-a, „Medalia jubiliară Carol I", „Răsplata muncii" cl. I-a, „Bene merenti" cl. a II-a, „Bene merenti" cl. I-a.

În anul 1929, atingând limita de vârstă până la care mai putea preda, ministrul Costăchescu a hotărât că venise momentul să pună capăt îndelungatei sale perioade de profesorat şi directorat. În aceste condiţii, singură şi cu sănătatea zdruncinată, Tereza Strătilescu s-a retras la sora sa Eleonora, profesoară în Bucureşti, care avusese prevederea să-şi construiască o casă. Se pare că despărţirea de şcoala în care-şi petrecuse aproape toată viaţa şi de oraşul natal i-au accelerat deteriorarea stării de sănătate astfel încât, peste numai doi ani, la începutul toamnei anului 1931, Tereza Strătilescu îşi încheia trecerea prin această lume.

---

[1] Toate informaţiile folosite în materialul de faţă provin din documentele pe care subsemnatul le-a adunat în volumul *Tereza Strătilescu, directoarea Liceului „Oltea Doamna"din Iaşi (1902-1929),* Iaşi, Editura Panfilius, 2008, 244p.

[2] Sora sa, Eleonora, indică anul 1862 în monografia pe care i-a dedicat-o Terezei.

[3] Consemnarea aceasta aparţine Eleonorei Strătilescu.

[4] Această dată este consemnată de Eleonora Strătilescu, însă din datele înscrise în „statul" personal, completat în 1908 chiar de Tereza, rezultă că diploma de licenţă i-a fost eliberată abia în 1892.

FILE DE ALBUM: NATALIA SUȚU

Laura GUȚANU

Fascinaţia personajelor din vechi fotografii este punctul de plecare pentru o incursiune în arhive, aşa cum mi s-a întîmplat cu un vechi album de familie aflat acum în colecţiile *Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu"* din Iaşi în care am revăzut cîteva fotografii cu Natalia Suţu, născută Mavrocordat.

Descendentă a unei familii princiare, este fiica generalului Nicolae Mavrocordat, şi a Smarandei (Didiţa) Boldur Lăţescu. Mama ei avea un salon cunoscut în epocă pentru că reunea toată protipendada alături de oameni de cultură, ceea ce se întîmpla mai rar în saloanele epocii. Acolo s-au împrietenit Iacob Negruzzi şi P. P. Carp odată întorşi de la studii şi tot acolo a concertat Liszt pentru moldovenii melomani. Natalia mergea împreună cu mama ei la cursurile lui Maiorescu de la Universitate, după cum reiese din corespondenţa acestuia de la 1863. În casa părintească veneau Regele Carol I şi Regina Elisabeta la fiecare vizită în fosta capitală a Moldovei. Casa de pe strada Săulescu ar merita ea însăşi o cercetare amănunţită pentru că are atît de multe poveşti de spus şi face parte din istoria oraşului.

Fotografiile sînt din perioade diferite, prima e de tinereţe, făcută la Walery Paris, 9bis rue de Londres, cea de-a doua, la maturitate, împreună cu prietena ei Maria

Natalia SUȚU cu prietena **Maria BOGDAN**
Atelierul **Nestor Heck**, Iaşi

Bogdan, născută Docan, făcută la atelierul Nestor Heck, Jassi, Grande rue.

Natalia Mavrocordat, mai apoi Suţu, petrece mult timp în capitala Franţei, unde se şi căsătoreşte, în 1868. Despre cum este reflectată această căsătorie românească în presa franceză, în rîndurile ce urmează. Mai întîi anunţul mariajului semnat de vicontele Honoré de Chaville (*Le Mémorial diplomatique:* journal international, politique, littéraire & financier, an 6, no. 17, jeudi 23 avril 1869, p. 286.): *Je voudrais bien vous raconter un autre grand mariage qui a lieu aujour'hui, à neuf heures du soir, à l'église russe; mais notre journal qui paraît demain, doit être composé ce soir sur les huit heures; force m'est donc du me borner à vous dire les noms des très-nobles et très-riches fiancés: le prince Soutzo, dont le pére a été hospodar de Valachie, épouse mademoiselle Nathalie Maurocordato, fille de madame Maurocordato Latzesco-Costaki Bolduro, et petite-fille de madame de Rosetti. La fiancée est âgé de dix-sept ans, jolie et gracieuse, elle a seize mille francs de dot. Je vous demanderai la permission de vous reparler la semaine prochaine de ce mariage, auquel j'ai l'honneur d'être invité.* Şi un alt anunţ, semnat cu pseudonimul Don Galaor într-un alt jurnal parizian de epocă: *Se anunţă, pentru 19 aprilie, căsătoria prinţului Suţu cu prinţesa Mavrocordat. Se spune că acest mariaj va fi pretextul pentru cele mai frumoase petreceri printre marile familii valahe care locuiesc la Paris în acest moment. Vom putea vorbi curând despre minunatele bijuterii comandate pentru această ocazie. Se vorbeşte mai ales despre o coroană heraldică, care împarte admiraţia iscată pretutindeni cu cea a ducesei Fernan-Nuñez. Prinţesa Mavrocordat este nepoata Doamnei Rosetti, care a fost una dintre vedetele emigranţilor, cu câţiva ani în urmă*[1].

Apoi descrierea căsătoriei la Biserica rusă Sfîntul Alexandru Nevski, într-o serie de alte căsătorii aristocratice, sub semnătura aceluiaşi enigmatic Don Galaor: *Capela rusă a fost martora a trei căsătorii princiare în această săptămână: prima, care a fost celebrată Duminică, este cea a prinţului Gorceakoff, fiul Primului-ministru al Ţarului Alexandru, cu prinţesa Maria Sturdza, fiica fostului domnitor al Moldovei, moştenitoarea multor milioane. A doua a avut loc miercuri seară, tinerii căsătoriţi fiind prinţul Suţu şi domnişoara Natalia Mavrocordat. Niciodată, sub coroana de aur, nu s-a văzut o mai frumoasă şi elegantă logodnică. A treia căsătorie a avut loc în aceeaşi seară. Prinţul Achille Murat s-a căsătorit cu prinţesa Mingrélie, care suntem asiguraţi că descinde din Iason şi Medeea şi a cărei familie a posedat până în zilele noastre peninsula Colchida. Toată pompa ceremoniilor greceşti a fost desfăşurată pentru aceste căsătorii, unde se grăbea o mulţime aleasă, îmbrăcată în haine de ceremonie şi toalete de bal, după moda gazdelor noastre din Nord.*

Amănunte avem în continuare de la cronicarul monden care dovedeşte o bună cunoaştere a modei feminine, descriind pentru posteritate detaliile toaletelor şi coa-

furilor elegante prezente la eveniment: *Căsătoria Prinţului Suţu cu Prinţesa Mavrocordat a fost celebrată miercuri seara, la capela rusă, în mijlocul unei mulţimi numeroase şi extrem de elegante. Biserica ortodoxă greacă acceptând toaletele de bal la cununii, se aflau miercuri tot atâtea rochii decoltate cât şi toalete montante. Rochia miresei era de satin alb cu un magnific volan de dantelă în punct englezesc, revenind pe două părţi, astfel încât forma un fel de şorţ în faţă, care se desfăşura în spate întro trenă de o lungime prodigioasă. Capătul volanului era constituit de o ghirlandă fină de flori de lămâiţă. Tânăra prinţesă nu purta voal, acesta fiind înlocuit cu aureola de frunze de aur pe care o poartă de obicei moldovencele, prinsă în păr în spatele capului. Restul coafurii era presărat cu flori de lămâiţă prinse în mănunchiuri şi ghirlande chiar direct în păr. Cele mai remarcate toalete au fost cele de tulle argintiu, purtate de două tinere fete. Prinţesa Mavrocordat, mama miresei, într-o rochie de tafta galben porumb, acoperită de dantele; prinţesa Mavrocordat, mătuşa ei, în verde pal; doamna Rosetti, bunica, în violet deschis; prinţesa Bibescu, în alb şi roz; contesa Dash, în moar auriu; nepoata ei, domnişoara Mathilde de Cisterne, în roz grenadin şi alb; marchiza de Faudoas, în bleu ciel şi mai multe alte frumuseţi străine în toalete albe.*

Ca orice eveniment legat de o familie aristocratică, fie el naştere, căsătorie sau moarte, este inventariat de Borel d'Hauterive în *Annuaire de la noblesse de france et des maisons souveraines de l'Europe*, Paris, 1869, p. 235: „29 avril. (...) M. Nicolas Soutzo, à Jassy, fils de Grégoire *Soutzo* et de Catherine *Mavroyeny*, sa veuve, avec Mlle Nathalie *Mavrocordato*, fille de Nicolas Mavrocordato, général de division au service de la roumanie, et d'Esmeralde Boldorda *Latzesko*, à Paris."

Dar despre Natalia Suţu mai sînt multe de povestit. Deocamdată doar istoria căsătoriei sale...

BIBLIOGRAFIE

Negrescu-Suţu, Radu Alexandru. – *Livre d'or de la famille Soutzo.* Paris: /f. e./, 2005.

Suţu, Rudolf. – *Iaşii de odinioară.* Iaşi: Tipografia Lumina Moldovei, Viaţa Românească, 1923-1928, 2 vol.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR ÎN BUCOVINA DUPĂ 1918

Traian D. LAZĂR

Înainte de Unire în Bucovina existau, ţinând seama de **criteriul finanţării**, trei categorii de şcoli secundare: şcoli susţinute de stat (liceele nr. 1 şi 2 din Cernăuţi, şcoala de stat germană cu 7 clase din Cernăuţi, liceele din Suceava, Gura Humorului, Siret, Rădăuţi, Câmpulung, Coţmani, Vijniţa), şcoli întreţinute din fondul bisericesc ortodox dar considerate de stat – controlate de stat (Şcoala reală superioară ortodoxă cu 7 clase şi liceul ortodox cu 6 clase din Cernăuţi, liceul ortodox de băieţi din Suceava) şi şcoli finanţate de oraşe, licee municipale (liceele de fete cu şase clase din Cernăuţi, Suceava şi Rădăuţi).

După **criteriul limbii de predare – învăţare** existau: şcoli ce foloseau limba germană (marea majoritate); şcoli ce foloseau limba uneia dintre naţionalităţile din Bucovina, de ex. limba română la liceul din Câmpulung şi limba ruteană (ucraineană) la liceul din Vijniţa; şcoli utracviste, ce foloseau limba germană şi limba uneia dintre etniile din Bucovina. Liceul nr. 2 din Cernăuţi şi liceul din Rădăuţi foloseau germana şi româna (erau licee germano-române; erau licee germane dar aveau secţie română). Iar liceele nr. 2 din Chişinău şi din Coţmani erau germano-rutene.

Românizarea învăţământului în Bucovina s-a înfăptuit prin preluarea finanţării şcolilor secundare în bugetul statului român, generalizarea folosirii limbii române în predare, adoptarea programelor de învăţământ din Vechiul Regat şi a tipurilor de şcoli (structurii organizatorice şcolare) de aici.

Şcolile secundare din Bucovina aflate până la Unire în întreţinerea statului austriac au fost **preluate, imediat după Unire, în întreţinerea statului român**. O situaţie aparte au avut şcolile noi create prin fragmentarea fostelor şcoli de stat austriece în şcoli ale minorităţilor naţionale din Bucovina, dar şi acestea au fost preluate în întreţinerea statului român. Este cazul Liceului (german de stat) nr. 1 din Cernăuţi care prin Ordinul Consiliului şcolar al Ţării (Bucovinei) nr. 16703 din 25 decembrie 1918 s-a împărţit în secţii naţionale (română, germană, evreiască, ruteană, polonă) din care ulterior se vor crea licee pe naţionalităţi: Liceul nr. 1 „Aron Pumnul", român; Liceul nr. 2, german; Liceul nr. 3, evreiesc, înfiinţat prin Ordinul Consiliului şcolar al ţării nr. 12403 din 12 octombrie 1919; Liceul nr. 4, rutean; Liceul nr. 5, polon.

Elementul principal al românizării l-a constituit introducerea limbii române în predare. Oglindind autonomia de care se bucurau provinciile unite cu Ţara în 1918, introducerea limbii române în şcolile secundare din Bucovina s-a realizat pe o altă cale decât în Basarabia. Operaţiunea a avut un mare grad de individualizare şi s-a înfăptuit în funcţie de situaţia concretă a fiecărei şcoli.

S-au românizat mai rapid şi pe scară mai largă liceul român şi secţiile române ale liceelor germane din Bucovina. Liceul din Câmpulung Moldovenesc, care era liceu român dinainte de Unire (se învăţa în română!), a fost românizat complet imediat după Unire. Secţia română a Liceului german de stat nr. 1 din Cernăuţi a constituit (împreună cu şcoala

reală ortodoxă şi Liceul ortodox de fete Cernăuţi) un liceu român, Liceul nr.1 „Aron Pumnul", Cernăuţi. Secţia română a Liceului (german) din Rădăuţi a devenit liceu românesc primind, în iunie 1919, numele „Eudoxiu Hurmuzaki". Clasele germane au fost desfiinţate treptat, elevii rămaşi din aceste clase fiind primiţi în liceul român. La 31 octombrie 1919 Consiliul şcolar al Ţării (Bucovinei) a înfiinţat o clasă paralelă pentru fete pe lângă clasa I-a a liceului de băieţi „Eudoxiu Hurmuzaki". În anii şcolari următori s-a adăugat mereu câte o nouă clasă I-a formând secţia de fete a liceului „Eudoxiu Hurmuzaki". În anul 1923 Directoratul general al Instrucţiunii publice (din Cernăuţi?) a declarat această secţie independentă constituind Liceul de fete al statului din Rădăuţi, ce înlocuia liceul municipal de fete din Rădăuţi cu limba de predare germană, desfiinţat în acelaşi an. La Liceul german de băieţi din Gura Humorului, începând cu 1 septembrie 1919 s-a sistat înscrierea în clasa pregătitoare şi în clasa I-a de liceu. Liceul german a intrat în lichidare, în locul său creându-se un liceu românesc. De la 1 septembrie 1920 s-a înfiinţat o clasă I-a de liceu cu predare în limba română. S-a inaugurat astfel cursul inferior al liceului din Gura Humorului, care la 15 octombrie 1921 a primit denumirea „Principele Carol". De la 1 septembrie 1924 acest liceu avea şi curs superior. În anul şcolar 1924-25 mai existau în lichidare 2 clase ce învăţau în limba germană.

Liceele germane situate în zone populate majoritar de români au mers pe aceeaşi cale a restrângerii germanismului lingvistic şcolar şi extinderii românismului. În toamna anului 1918, la reluarea cursurilor liceului german de băieţi din oraşul Siret, corpul profesoral constata că existenţa unui liceu cu limba de predare germană într-o zonă cu populaţie în mare majoritate românească, nu e motivată. Ca urmare, Secretariatul general al Instrucţiunii publice a decis, la începutul anului şcolar 1919-1920, transformarea liceului german din Siret în liceu românesc. (Lichidarea treptată a liceului german şi extinderea liceului român, a învăţării în limba română).

După reorganizarea şcolilor secundare din Cernăuţi şi restul Bucovinei pe criteriul naţionalităţii, existau în provincie pe lângă şcolile române sau în curs de românizare şi şcoli ale minorităţilor etnice: germane, rutene, evreieşti, polone (unde se învăţa în limba

Universitatea din Cernăuţi, fondată în 1875

minorității respective). Faptul că Bucovina făcea parte din statul național român impunea ca în aceste școli ale minorităților naționale să se învețe și limba română, limba oficială a statului, istoria și geografia țării.

La Liceul nr. 2 din Cernăuți al minorității germane se predau în limba română trei obiecte: limba română, istoria și geografia, dar și gimnastica (neavând profesor german), restul obiectelor învățându-se în germană.

După 1918, învățământul în limba ucraineană, pentru ruteni, se realiza în liceele din Coțmani (fostă secție a unui liceu germano-rutean) și Vijnița (fost liceu rutean). Din lipsă de localuri și de elevi care să le frecventeze, aceste licee s-au desființat până în 1924-25. Românii din aceeași zonă fiind mai numeroși, statul le-a creat școli: un liceu de băieți la Coțmani, la 10 decembrie 1920 și un gimnaziu la Vijnița, din fostul liceu rutean. Liceul nr. 4 din Cernăuți, al minorității rutene a introdus treptat predarea în limba română, din clasele I-a și a V-a de liceu, începând din anul școlar 1923-24. La Liceul nr. 3 evreiesc din Cernăuți predarea în limba română s-a introdus din anul școlar 1921-22, începând cu clasele I-a și a V-a. Liceul polon (nr. 5) din Cernăuți s-a desființat în 1922 din lipsă de elevi.

Cel de al treilea aspect (element) al românizării l-a constituit adoptarea programelor școlare și a structurii organizatorice a învățământului (tipului de școli) din Vechiul Regat și în noile provincii. La Liceul nr. 1 „Aron Pumnul" din Cernăuți s-a învățat în limba română din toamna lui 1918, dar după programele școlare austriece până la 1 septembrie 1924, când s-au introdus programele școlare din Vechiul Regat începând cu clasa I-a de liceu. În școala reală superioară ortodoxă de băieți cu 7 clase din Cernăuți s-a aplicat, de la 1 septembrie 1924, programa liceelor reale din Vechiul Regat, începând cu clasa a V-a urmând ca să se aplice treptat, în anii următori, inclusiv la clasa a VIII-a. Adoptarea unui anumit tip de programe școlare marca încadrarea școlii respective într-un anume tip de școală secundară din Vechiul Regat, unificând organizarea (structura organizatorică a) învățământului din România Mare. Liceul „Aron Pumnul" devenea liceu clasic-modern, școala reală superioară devenea liceu real. Liceul ortodox de fete nr. 1 din Cernăuți a fost transformat, în 1921, în școală secundară de fete gr. II. Liceul de băieți din Gura Humorului, românizat treptat începând din 1920, a adoptat profilul modern de la 1 septembrie 1924. Școlile noi înființate în Bucovina au funcționat de la început pe baza programelor școlare din Vechiul Regat și s-au încadrat în tipologia școlară de aici. Liceul de fete din Rădăuți avea de la înființare – 1923, programa școlilor secundare de fete gr. II. Liceul de băieți „Regele Ferdinand" din Storojineț a fost înființat în anul 1920 ca liceu cu profil clasic. Liceul de băieți din Coțmani înființat la 10 decembrie 1920 era un liceu cu profil modern. În anul școlar 1918-1919, la Liceul municipal de fete din Cernăuți s-a creat un curs superior reformat de 4 clase pentru elevele care intenționau să se pregătească pentru studii academice (admiterea în facultate). Acest nou profil coexista cu cel vechi de liceu de fete german cu 6 clase. În 1922-1923, cele 2 profiluri au fost desființate și în locul lor s-a adoptat acela de liceu clasic- modern. Școala a fost preluată în întreținerea statului la 1 aprilie 1923 și numită Liceul de fete nr. 2 din Cernăuți, care era o școală secundară de fete gr. II.

Bibliografie

Ministerul Instrucțiunii, Direcțiunea generală a învățământului secundar, Anuarul Învățământului Secundar pe anul 1924-1925. precedat de o expunere asupra dezvoltării învățământului secundar și a situației sale în anul școlar 1924-25 întocmită de Const. Kirițescu, director general al învățământului secundar, București, Tipografia curții regale F. Gobl Fii, 1925.

EMINESCU:

O DUBLĂ HERMENEUTICĂ A TIMPULUI ISTORIC

Doru SCĂRLĂTESCU

A treia componentă a timpului eminescian, după aceea a timpului fizic, universal, şi a celui biologic, individual, este aceea a timpului social: istoria. De la bun început vom observa că în explicarea acesteia Eminescu aplică o dublă hemeneutică, citind-o, ca să zicem aşa, prin două coduri diferite. Două chei, una a literatului, ghidat de liberul zbor al propriilor lui sentimente, viziuni şi fantezii, alta a specialistului aplicat, „rece", strict îndrumat de raţiune şi document. O antinomie pe care vom încerca să o explicăm în rîndurile următoare. Ne îngăduim astfel să venim în dezacord cu aserţiunea prea tranşantă a prefaţatorului excelentului volum antologic (din 2010, de la Iaşi, ***Eminescu: Sens, timp şi devenire istorică***), Gh. Buzatu, despre „clara organicitate şi unicitate", dincolo de orice contradicţie, a tuturor scrierilor eminesciene legate de istorie. Mai prudent, tot un istoric, profesorul academician de la Cluj, Camil Mureşanu, găsea într-o recenzie dedicată gîndirii politice eminesciene că alăturarea dintre poet şi „filosoful realist" poate să ne apară, uneori, „contrariantă". Dintre criticii literari, Al. Oprea, pornit, în 1983, *în căutarea lui Eminescu gazetarul*, dezavuînd ideea judecării operei acestuia ca pe „un tot monolitic", priveşte totuşi simplist problema, prin aplicarea unui principiu metodologic enunţat de Ibrăileanu, dintr-un unghi strict diacronic, ca o traiectorie cu „faze" şi „mutaţii" în timp a concepţiilor eminesciene. Considerîndu-le, dimpotrivă, sincronic, lui Dan C. Mihăilescu îi place să creadă că avem de a face aici cu două planuri distincte şi că fiecare dintre ele „îşi conservă autonomia". Eugen Simion observă şi el că una e ideologia şi alta poezia: „poezia e altceva, e o expresie a existenţialismului".

Viziunea literatului asupra istoriei este în general pesimistă, tributară filosofiei lui Schopenhauer. Aşa cum poetul nu oferă vreo şansă individului, acesta ratînd fericirea, el nu favorizează nici societatea umană, urmărită în evoluţia ei ciclică, o perindare succesivă de *creşteri şi descreşteri*, ca să vorbim în termeni cantemirieni, totul conducînd către un deznodămînt fatal, cum vedem în poemul de tinereţe, „Memento mori": *Ş-astăzi punctul de solstiţiu a sosit în omenire./ Din mărire în cădere, din cădere în mărire/ Astfel vezi roata istoriei întorcînd schiţele ei...* Mişcarea e inexorabilă, în afara voinţei umane ori a proniei divine: *În zadar palizi, siniştri, o privesc cugetătorii/ Şi vor cursul să-l abată... Combinaţii iluzorii –/ E apus de zeitate ş-asfinţire de idei...* Acest punct de vedere, al vitregiei istoriei, rămîne o constantă a poeziei eminesciene de factură filosofică şi este fără echivoc exprimat în „Împărat şi proletar": *Nedreptul şi minciuna al lumii duce frîu/ Istoria umană în veci se desfăşoară/ Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău...*, „O, adevăr sublime": *Istoria spirată – minciună şi bătaie...*, „O,-nţelepciune, ai aripi de ceară": *Istoria cu lungile ei ere/ Un vis a fost amar, amăgitor...* El guvernează, deopotrivă, numeroase pagini de proză şi, mai ales, încercările dramatice. Una dintre ele este „Andrei Mureşanu".

Paradoxal însă, chiar în anul cînd Eminescu îi comunica din Viena, lui Iacob Negruzzi, proiectul acestui poem dramatic de un pesimism negru, copleşitor, el se manifesta, la numai cei douăzeci de ani ai săi, ca un fervent militant pentru unitatea şi drepturile români-

lor, apelînd de data aceasta la argumente privind sensul şi finalitatea istoriei, în slujba căreia trebuie să se pună noile generaţii. Idei de sorginte vizibil hegeliană apar în articolele poetului din „Federaţiunea" (care-l vor aduce – va declara chiar el amuzat mai tîrziu – *în conflict cu judecătorul de instrucţie* din Pesta, fără urmări, totuşi, grave, cum a demonstrat într-un articol Radu Economu), în cele trei „Apeluri", apoi, ale comitetului pentru serbarea de la Putna şi, mai ales, în scrisoarea deschisă adresată lui Dumitru Brătianu, din care desprindem acest fragment ce ni se pare esenţial pentru demonstraţia noastră: *Dacă o generaţiune poate avea un merit, e aceea de a fi un credincios aginte al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care-l ocupă în înlănţuirea timpilor. Şi istoria lumii cugetă – deşi încet, însă sigur şi just: istoria omenirii e desfăşurarea cugetării lui Dumnezeu. Numai espresiunea exterioară, numai formularea cugetării şi-a faptei constituiesc meritul individului ori al generaţiunii, ideea internă a amîndurora e latentă în timp, e rezultatul unui lanţ întreg de cauze, rezultatul ce atîrnă mult mai puţin de voinţa celor prezenţi decît a celor trecuţi.* În scrisoarea din „Românul", 15 august 1871, sînt exprimate astfel de idei ce vor reveni frecvent în proza politică a gazetarului Eminescu, obsedat de destinul şi misiunea istorică ale poporului român, aici şi acum, la gurile Dunării. Ele sînt în consens cu cele exprimate de Hegel la începutul *Prelegerilor de filosofie a istoriei* privind înlănţuirea raţională a evenimentelor lumii: *Singurul, unicul gînd ce constituie aportul propriu al filosofiei este aici gîndul – primordial în simplitatea lui că raţiunea stăpîneşte lumea şi că deci istoria universală are o desfăşurare raţională*; *Abia din însăşi consiterarea istoriei universale trebuie să reiasă că orice se va fi întîmplat în cuprinsul ei s-a întîmplat potrivit raţiunii, că ea este miezul raţional necesar al spiritului universal.* Tot din Hegel poate să provină, în aceeaşi scrisoare, teoria predestinării istorice a unui popor, sprijinită pe comparaţia, destul de banală (o găsim şi la M. Lazarus, într-un text transcris de poet), a sîmburelui în care preexistă devenirea viitoare a copacului. Filiaţia este evidentă şi ea la o nouă alăturare de texte. Iat-o, în citatele „Prelegeri": *...şi tot cum sămînţa poartă în sine întreaga natură a pomului, gustul şi forma fructelor, la fel manifestările iniţiale ale spiritului conţin de pe acum în mod virtual întreaga istorie*, şi, din nou, în versiunea eminesciană din scrisoarea „Domnului Dumitru Brătianu": *...astfel în viaţa unui popor munca generaţiunilor trecute, cari pun fundamentul, conţine deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viaţa unui popor complesul de cugetări cari formează idealul lui, cum în sîmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg.*

Găsim aşadar, în gîndirea şi creaţia aceluiaşi scriitor, două viziuni diametral opuse asupra istoriei, una „pesimistă", de esenţă, cum s-a remarcat, schopenhaueriană, în opera literară, alta, mai „optimistă", hegeliană, în articolele politice, ceea ce i-a făcut pe exegeţi să vorbească de structura complexă, adesea scindată, contradictorie, a personalităţii eminesciene. O „dublă personalitate", preciza D. Murăraşu. Mai demult, I. Petrovici încercase să pună această opoziţie dintre „pesimismul metafizic" şi „activismul practic" pe seama înrîuririi unui alt filosof german, Eduard Hartmann. Dar Hartmann însuşi a fost plasat într-o vizibilă descendenţă hegeliană. În ceea ce-l priveşte pe poetul nostru, sînt în paginile sale, cum am arătat, destule idei de sorginte hegeliană şi chiar trimiteri directe la autorul *Raţiunii în istorie* (1830), citat într-un caiet manuscris (nr. **2257**): *Adevărul nu e afară de istorie, el e în istorie*; *Tot ce e, e raţional*, şi rezumat, tot acolo, astfel: *Tot ce, e e raţional înseamnă că raţiunea se realizează în istorie. Ceea ce are consistenţă, ce există e raţional, fiindcă istoria şi adevărul merg mînă-n mînă. Noi recunoaştem prin istorie ceea ce-i stabil, consistent, solid în înlănţuirea timpilor*. Pe de altă parte, există pasaje clare la Eminescu indicînd un apel conştient la „cheile" oferite de vestitul opozant al şcolii postkantiene, pe lîngă altele, şi în filosofia istoriei, văduvită de sens şi finalitate, cum este acesta dintr-o scrisoare adresată lui Titu

Maiorescu, din epoca doctoratului berlinez: *Filosofia dreptului, de stat şi a istoriei sînt indicate numai la Schopenhauer, şi totuşi cheia unor expuneri adevărate a acestora e cuprinsă în metafizica sa.*

Nu e greu de observat că dubla ipostază de literat şi de gazetar a lui Eminescu devine, deopotrivă, cauză şi consecinţă a atitudinii sale contradictorii. S-au dat explicaţii diferite cu privire la viziunea sumbră, tragică, asupra istoriei în creaţia sa artistică. Maiorescu o punea, primul, cu nuanţările de rigoare, pe seama înălţimii astrale a punctului de perspectivă, sub directa influenţă a sihastrului de pe malurile rîului Main: *Ce e drept, el era un adept convins al lui Schopenhauer, era prin urmare pesimist. Dar acest pesimism nu este redus la plîngerea mărginită a unui egoist nemulţumit de soarta sa particulară, ci era eterizat sub forma mai senină a melancoliei pentru soarta omenirii îndeobşte.* Aducînd lucrurile mai către noi, vorbind şi el despre pesimismul poetului, ca o *dulce resemnare faţă de devenirea universală,* Mircea Eliade o explica prin moştenirea unei viziuni *sobre, demne, virile* de la vechii daci, cu resemnarea lor calmă şi dispreţul lor ştiut pentru suferinţă fizică şi moarte. O poemă precum „Rugăciunea unui dac", putea oferi, astfel, sensibilităţii latine un model cu totul diferit de cel al marilor lirici europeni.

Credem că astfel de explicaţii, pertinente în mare măsură, nu sînt totuşi suficiente. Nu ne mulţumeşte pe deplin nici aceea a lui G. Călinescu, bazată pe o justă observaţie psihologică, privind pesimismul negru dintr-un poem al vîrstei senine şi active, „Mureşanu": *Eminescu era – nici vorbă înrîurit de cugetarea la modă, şi, tînăr fiind şi sănătos, simţea o voluptate deosebită să cînte vanitatea lumii, aşa cum toţi, cu mai multă sau mai puţină sinceritate, o cîntau pe atunci.* Nouă ni se pare însă că motivaţia acestui pesimism literar, la o vîrstă a maximei robusteţi fizice şi intelectuale eminesciene, e mai degrabă de natură estetică. Ea stă în obiectul şi construcţia operei, pe care Eminescu, emul declarat al lui Shakespeare, o gîndeşte ca pe o tragedie, rezervînd gazetăriei rolul pozitiv de edificare a unei veritabile pedagogii naţionale. Din acest punct de vedere, bunăoară, uriaşele piramide egiptene pot fi nişte *piedici contra pasurilor vremii* în scrisoarea către Brătianu, dar un semn al zădărniciei umane în „Egipetul". Pentru a da un alt exemplu, iată, *mica Veneţie* este prezentată, într-un articol din „Timpul", 7 aprilie 1878, ca un model al dăinuirii, prin muncă şi destoinicie, a unei restrînse comunităţi umane, în timp ce în celebrul sonet ce-i poartă numele ea devine o dureroasă ilustrare a unei glorii defuncte. Din imaginea lui Ştefan al Moldovei, gazetarul selectează trăsături ale măreţiei şi eroismului naţional, dar pentru ciclul proiectat, dedicat muşatinilor, tînărul dramaturg se opreşte asupra eredităţii încărcate a acestora, făcînd din înşirarea domniilor, ca-n tragediile shakespeariene, o suită de crime. Nici evocarea victoriei de la Rovine nu e lipsită, cum bine ştim, de concluzii descurajante privind capacitatea contemporanilor de a se menţine la înălţimea înaintaşilor. În felul acesta, „Scrisoarea III" se înscrie parcă într-o polemică implicită cu „Umbra lui Mircea. La Cozia", unde cumpăna era înclinată totuşi, de scriitorul înaintaş, în favoarea prezentului, acesta cunoscînd progresul *prin ştiinţe şi prin arte.*

Desigur, disocierile pe care le propunem, nu trebuie luate strict mecanic, în dispreţul complexităţii adesea tulburătoare, derutante, a operei eminesciene. Ca să dăm cezarului ce e al cezarului, şi Ibrăileanu, şi Al. Oprea aveau totuşi – trebuie să recunoaştem – partea lor de dreptate cînd aplicau un criteriu cronologic în descifrarea acesteia. Dincolo de viziunea sumbră proiectată în dodecameronul său dramatic, tînărul Eminescu are în vedere şi o dramă eroică naţională, mai luminoasă, al cărui prolog pare să-l constituie fragmentul dramatic „Întunericul şi poetul", cu declararea unui nobil mandat: *Să văd trecutu-n viaţă, să văd română dramă./ Cum din mormînt eroii trecutului îi chiamă.* La 19 ani, însufleţit de idealurile gene-

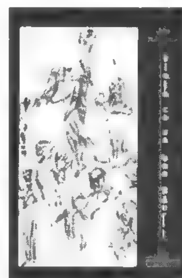
rației anterioare, pe care o va celebra în „Epigonii", poetul crede, încă, într-un destin favorabil poporului său: *Românu-n trecut mare, e mare-n viitor!* Este, aceasta, și convingerea eroului său preferat, Mureșanu, din tabloul dramatic – prima versiune – al aceluiași an, 1869, unde, dincolo de conștiința vitregiei vremurilor *(ursita-ne amară, lanțuri crude, cnuta plumbuită)*, apare, în final, credința în statornicia poporului român, tare *ca muntele de fier*, și în viitorul acestuia: *Privesc cu voioșie la viitoru-i mare.* Aceste accente mai optimiste dispar însă în versiunea din 1872, cuprinzînd monologul tragic al eroului așezat acum sub semnul demonului damnat, romantic (Lucifer e, de altfel, invocat). Tonalitatea și sensul discursului sînt acum mult schimbate. Destinul națiunii e înscris în destinul fatalmente absurd al istoriei universale. Sensul acestuia rămâne obscur, viitorul e imprevizibil, eroul nu mai e, ca-n „Epigonii", *preot deșteptării noastre*, nu mai are, ca-n varianta anterioară, capacitate vizionară: *Și gîndul meu nu poate să rup-acea perdea/ Ce-ascunde viitorul puternic după ea...* Forța care mișcă resortul istoriei îi rămâne străină: *Dar pîrghia aceea ce ridicînd tenebre,/ Ridică viitorul – puterea care toarce/ Al vremii fir – aceea îmi e necunoscută.* Tezele lui Hegel privind raționalitatea și finalitatea istoriei sînt puse acum sub semnul îndoielii: *E plan, precugetare/ În șirul orb al vremii și-a lucrurilor lumei ?/ Sau oarba întîmplare fără-nțeles și țintă/ E călăuza vremei?*, și înlăturate apoi, cu concursul lui Schopenhauer, care așezase răul și egoismul la originea mersului lumii. În transpunerea poetului nostru: *sîmburele lumii e răul, răul e colțul vieții, răul și iarăși răul, în sîmînța dulce a răului s-a pus/ Puterea de viață.*

În versiunea ultimă, din 1876, a poemului discutat, ideea schopenhaueriană a răului ca motor al istoriei nu mai ocupă un spațiu atît de mare, dar ea e reluată într-un text de o mai îngrijită ținută stilistică. El devine emblematic pentru o întreagă suită de poeme eminesciene, de la „Memento mori" și pînă la „Sarmis-Gemenii".

EX LIBRIS

Gellu DORIAN
Șaizeci de pahare la o masă
București, *Cartea Românească*, 2013.

Ion DUMBRAVĂ
Viața ca un ban găurit. Ediția a II-a
Târgu-Mureș, Editura *Romghid*, 2013.

Marcel MUREȘEANU
Cartea cu vise
Cluj-Napoca, *Eikon*, 2013.

SCENE CONTIMPORANE

CHESTIONAR CU ACCENTE LUDICE
(formulat de Lucian Vasiliu) *

Romulus RUSAN

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale"?

N-am avut astfel de premoniţii şi nu cred că le-a putut avea cineva decât închipuindu-şi că le-a avut. Totuşi, la vârsta începutului de conştiinţă mi l-am reconstituit pe Îngeraşul meu, combinându-i portretul din poezioara cu acelaşi nume, învăţată de la mama, cu imaginea colorată descoperită, printre atâtea altele, în biserică, pe timpanul de deasupra iconostasului. Am înţeles că acesta era păzitorul meu şi de-atunci încolo mi-l imaginam aşezat alături de mine în genunchi, cu coatele sprijinite de marginea patului, ori de câte ori mă rugam.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Din politehnica mea, absolvită cu brio, dar la care m-am refugiat din motive de dosar, după ce am trecut şi prin „câmpul muncii", mi-a rămas doar o anume disciplină stilistică (în sens larg), corijându-mi firea zăpăcită ca a oricărui romantic. Astfel, pot să spun că şcoala cu adevărat scriitoricească am făcut-o luând interviuri, scriind reportaje, trăind într-un sat, călătorind pe unde am apucat în ţară, în sfârşit dormind în cortul „Alpin" şi mâncând salam de Sibiu şi pesmeţi în străinătate. Bineînţeles că la asta se adaugă cărţile citite, BBC-ul şi Europa Liberă ascultate, paginile în care m-am analizat pe cont propriu, iar – în cele două decenii de Alianţă Civică, apoi la Memorial Sighet – experienţa cu nenumăraţi oameni întâlniţi pe baricade.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Mulţi preoţi: sunt nepot, strănepot, stră-strănepot şi ginere de preoţi ortodocşi. În Poiana Sibiului, arborele mamei avea rădăcini în secolul XVII; unii au făcut

slujbele clandestin, în păduri, ca să scape de persecuţia Uniaţiei. Generaţia următoare a putut să se întoarcă, însă în biserica zăvorâtă din Deal, iar lucrurile s-au întors şi ele la normal.

De aceea îi privesc azi pe greco-catolici cu o compasiune meritată, după prigoana suferită în timpul comunismului. A duce mai departe dezbinarea în aceste vremuri de restrişte spirituală ar fi un lux şi un păcat.

Bunicul patern, de la Alba Iulia, a fost memorandist, organizator al adunării de la 1 Decembrie 1918 şi gestionar al Catedralei Încoronării, în 1922.

Iar tatăl Anei (Blandiana – n.n.) a fost arestat de multe ori şi mulţi ani pentru că, în plin stalinism, îşi lua în serios misiunea de preot într-un cartier românesc la Oradea.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Este nevoie de profesori de religie calificaţi în toate domeniile, inclusiv în ştiinţe, şi care să ştie convinge copiii că, neexistând alte răspunsuri plauzibile la problemele Creaţiei şi Existenţei, singurul Răspuns este El, Creatorul. Pentru a ajunge la această soluţie este însă absolut indispensabil să le fi parcurs pe toate celelalte.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Creionul „Hardmuth", cu miezul negru şi moale. Stiloul şi pixul. Dar şi „creionul chimic", mai uşor de folosit în poziţia orizontală, în care pixul contemporan „seacă" după numai două-trei cuvinte.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Am debutat în „Steaua", când era în forma cea mai bună. Am continuat la „Tribuna", din prima ei zi de existenţă. Sunt mulţumit cu aceste debuturi (la „Tribuna" am cunoscut-o pe Ana, care a debutat tot acolo, dar situaţia redacţiei s-a deteriorat treptat: Ana a fost interzisă la Cluj, iar după facultate, devenind şomeră, am „emigrat" la Bucureşti). Totuşi, după atâtea decenii, întorcându-mă la Cluj redevin nostalgic...

Cât priveşte debutul în volum, cele mai supărătoare erau frazele partinice, introduse de edituri, alandala, în texte la care ţineai şi cu care nu aveau nicio legătură. Sau secretele inexplicabile: într-un reportaj despre un şantier din creierul munţilor Vulcan, la care lucra tatăl meu, unde nu exista decât un membru de partid şi nu se punea nicio problemă partinică, nu s-a admis să spun de unde veneau gazele de sondă (Ţicleni) şi unde mergeau (termocentrala Paroşeni), pentru că proiectul era ţinut la secret de cenzura economică. Ca să nu mă fac de râs faţă de tata, am transformat conducta în râu, dar titlul („Râul ascuns") dat întregului volum m-a răzbunat.

Cu titlul celui de al doilea volum („Expres 65") am avut mai puţin noroc: era un reportaj curat şi bine simţit despre căile ferate şi titlul era superb: „Adevăratul mers al trenurilor". Mi s-a transmis de la cenzură că „Mersul trenului" (cartea care apărea de două ori pe an, scoasă de CFR) este respectată perfect, deci trebuie să schimb. Am propus „Armata a doua", căci CFR-ul era pe atunci o instituţie onora-

bilă şi foarte disciplinată. Mi s-a respins şi acest titlu, pe motivul că ar duce la ideea că trenurile sunt militarizate. Şi aşa, scârbit şi dezamăgit, am lăsat editura să facă ce ştie. A rezultat acel titlu de roman poliţist, de serie neagră, de care mi-e ruşine şi azi.

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Sufăr că nu scriu.

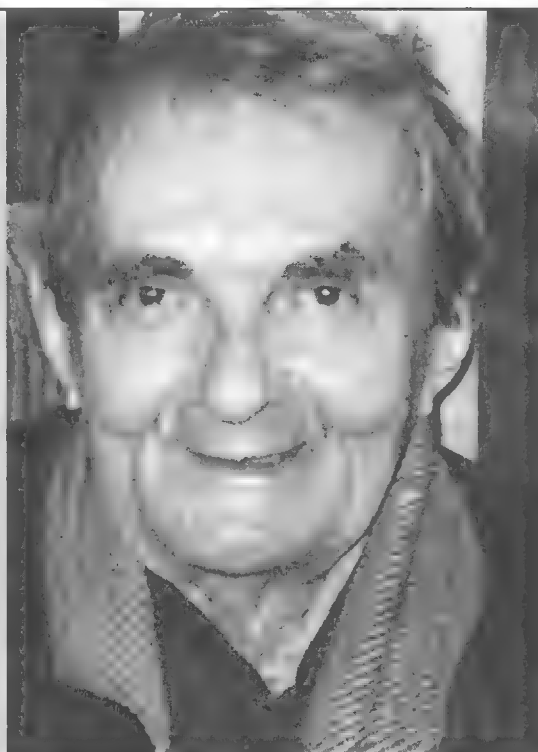
8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Pentru mine, ca şi pentru Ana, a însemnat un sfert de viaţă dată altora. Un lucru dificil, pentru că nu toată lumea este dispusă la aşa ceva, şi atunci cei comozi sau laşi te condamnă că ai ieşit înainte. Să te ferească Dumnezeu de ura celor laşi şi a celor comozi.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Umblam pe străzi cu manuscrisele după mine. Locuiam lângă Radio şi casa ne era blocată de baricade şi periclitată de incendii. Azi îmi dau seama că, scoţându-le noaptea la plimbare, le primejduiam mai mult. Sau puteam deveni ţinta unui „terorist".

Ce aş face azi? Greu de spus, după cele aflate între timp...

Romulus RUSAN
la Zilele „Mihai Eminescu", Botoşani - Cernăuţi - Herţa
Ianuarie 2011. Foto: **Lucian**

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

„Colecţionez" flori vii. Strâng seminţe, semăn, sădesc şi răsădesc, creez arhitecturi cromatice. Când locuiam la Comana aveam chiar un spital de flori. La Sighet am imaginat, din conifere, o hartă a ţării la Cimitirul Săracilor. Printre mormintele anonime, ţara îşi ţine morţii în braţe şi îi plânge cu generaţiile vegetaţiei, cum m-am explicat în ghidul muzeului.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

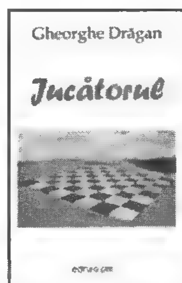
Cel mai mult mă supără manualele de istorie (poate şi altele, dar eu pe acestea le ştiu). Istoria este pusă în patul lui Procust, devine identică, aproape, cu istoria altor naţii. Nu Alexandru cel Bun sau Matei Basarab, ci Che Guevara şi Idi Aurin, comparaţi cu Ceauşescu. Manualele acestea sunt o crimă de etnocid şi tare m-aş duce la Parlamentul European să pledez pentru revenirea la istoria naţională, cronologică şi faptică, fără de care copiii aceştia hrăniţi cu like-uri mişto pripăşite pe facebook, nu mai ştiu cine sunt, de unde vin şi unde se duc. Dar nefiind eu, aş fi bucuros dacă această sarcină şi-ar lua-o unul sau mai mulţi euro-parlamentari români.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Am avut, am şi sunt fericit când am timp să o vizitez. Şi să scriu ce n-am scris în ultimele două decenii...

16 august 2013

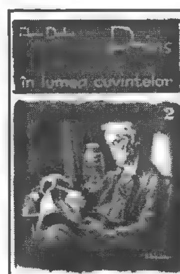
EX LIBRIS

Gheorghe DRĂGAN
Jucătorul
Iaşi, *PIM*, 2013

Mircea DINUTZ
Editoriale
Focşani, *Pallas Athena*, 2013

Florin DOCHIA
Prins în lumea cuvintelor
Ploieşti, *Premier*, 2013

Cassian M. SPIRIDON

1) V-aţi visat îngerul, în copilărie? V-aţi întâlnit cu el, aveţi amintiri... „prenatale”?

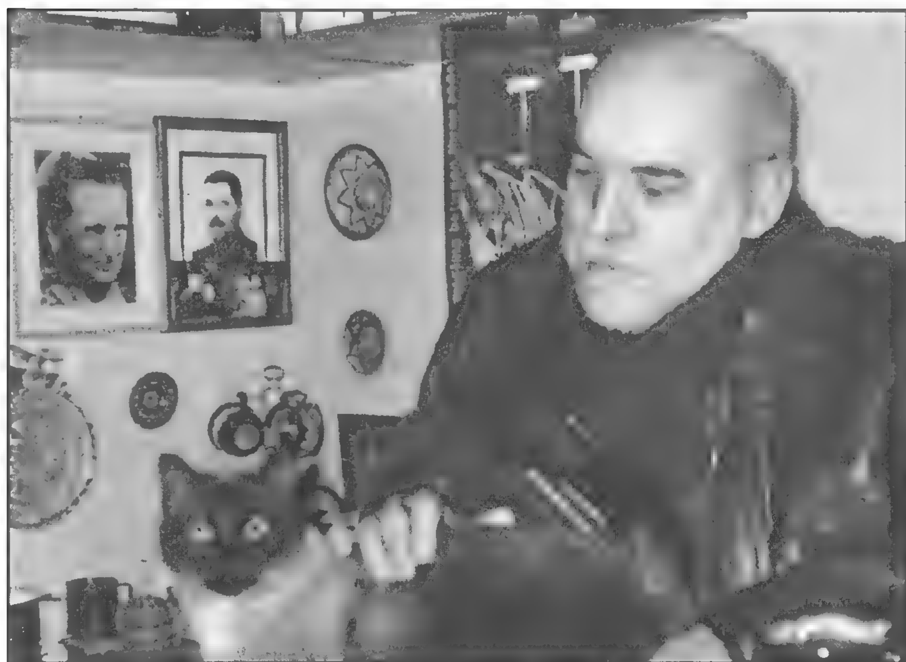
Am visat-o pe Maica Domnului cu Pruncul. Dormeam sub Icoană şi mi-a apărut în vis, de după Lună, şi mi-a vorbit.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Toţi scriitorii sînt, prin definiţie, autodidacţi.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Din ce mi s-a povestit, un stră-stră-străbunic era tătar, rămas din timpurile cînd neamul lor ne „vizita” şi s-a stabilit în satul nostru vechi, răzeşesc – sat consemnat, de altfel, într-un document al lui Dragoş-Vodă la 1399.

Cassian Maria SPIRIDON
în redacţia „Daciei literare“ (Centrul de muzeologie „Nicolae Gane“)
Ianuarie, 2013. Foto: **Lucian**

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Sport fac şi fără profesori, religie nu. Aşa că orele de religie sînt o necesitate.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

Toate, fără discriminare. Totuşi, n-am renunţat la scrisul de mînă – indiferent de instrumentul folosit, de la „toc purtăreţ" la pix.

6) În ce publicaţie culturală v-ar fi plăcut să debutaţi? Ce vă amintiţi (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

Am debutat în *România literară*, graţie lui Geo Dumitrescu şi în *Amfiteatru*, graţie Anei Blandiana. În *Cronica*, Mihai Ursachi m-a apreciat la *Poşta redacţiei* pe care o susţinea atunci. Cît despre debutul în volum e prea trist şi revoltător ce mi s-a întîmplat...!

7) Ce faceţi într-o zi în care nu scrieţi?

Mă pregătesc pentru clipa cînd voi scrie.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

Scriitorul este şi cetăţean şi, în această calitate, este obligat să se implice.

9) Ce făceaţi pe 22 decembrie 1989? Ce aţi face acum în acel context?

Eram în detenţie politică şi, în amiaza acelei zile, am fost eliberat. Atunci aş face ce am făcut şi atunci.

10) Sunteţi colecţionar (de timbre, clopoţei, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiţi pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

Pe unde călătoresc cumpăr bufniţe (care poposesc pe un raft din biblioteca personală) şi căni imprimate cu imagini ale locului (care îşi află exprimarea în rafturile din redacţia Convorbirilor literare). Am şi un mic lapidarium cu pietre din spaţii istorice şi case memoriale ale personalităţilor, de la lacul Tiberiada la Casa Goethe.

Am doi cîini – Dudaş şi Lio – şi am rămas cu un motan – Titu; Pogor şi Negruzzi au dispărut – probabil au fost furaţi.

Mă preocupă îngrijirea ierbii, a pomilor, arbuştilor etc. din curtea proprie.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni"?

Sîntem o specie extrem de adaptabilă. Nu am teamă decît de Dumnezeu. „Postmodernitatea" este încă un cuvînt gol de conţinut.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Mi-am dorit şi, slavă Celui de Sus, am şi sînt foarte încîntat.

Vasile TĂRÂȚEANU

1) V-ați visat îngerul, în copilărie? V-ați întâlnit cu el, aveți amintiri... „prenatale”?

– Tu, pe lângă îngerul păzitor pe care îl ai ca fiecare om, chiar de la naştere trimis de Cel de Sus ca să ne apere de toate cele rele, ai mai avut parte şi de o mierlă ce-ţi cânta-n urechi ceva foarte important din mediul înconjurător încărcat de poezie, iluminat de chipurile unor mari înaintaşi care-ţi vegheau paşii în timpul zilelor de muncă la Casa lui Pogor.

Noi, cei care ne-am născut în acelaşi spaţiu românesc, dar rupt cu japca de la sânul patriei noastre istorice, n-am avut fericirea de a ne naşte şi de a trăi, de a ne forma într-un mediu cultural naţional, ci în unul înstrăinat cu de-a sila de veneticii care ne impuneau alte valori, străine spiritului nostru.

Poate că alţii, eu însă, nu mi-am visat îngerul păzitor în copilărie, eu, i-am simţit de mai multe ori prezenţa salvatoare de la moarte, când, neastâmpărat cum am fost şi sunt, în copilărie am căzut din copaci sau de pe cal, când era să mă înec sau, mai târziu, la maturitate, călare pe mai mulţi cai putere, într-o fracţiune de secundă am reuşit să evit diverse tamponări cu alte vehicule. Acestea-s amintirile reale, comune cu ale îngerului. Amintiri... prenatale... nu am. Dacă ai fi cunoscut-o şi întrebat-o pe regretata mea maică poate că ştia ea ceva de la îngerul ei păzitor despre amintirile mele prenatale.

Dar ca să mă înţelegi mai bine îţi pun la dispoziţie două poeme în care încerc să mă clarific eu singur cu privire la relaţia-mi cu făptura divină ce mă ocroteşte.

Înger de pază

Tu stai de asupra mea
de strajă,
Cuprins de milă şi
de vrajă.

Cu suflet mistuit
de dor...
O, lasă-mă să nu
mai mor

Şi ca să nu mă pierd
în turmă
Mă tragi de mânecă
din urmă.

Cu aripă de înger

Poemul acesta –
argint viu –
fuge de sub pană
când scriu.

Şi-atunci îngerul
văzând
Cum viaţa-mi
se-nrisipă.

Îmi zvârle din ceruri

plângând
o aripă.

2) Ce credeţi despre autodidaxie? Câtă... şcoală (studiu) este în operă, câtă experienţă, câtă intuiţie (mă gândesc la Ion Creangă, Panait Istrati, Marin Preda...)?

Ce aş putea crede în afară de faptul că în orice condiţii autodidaxia este binevenită, este necesară?! Chiar şi în cele mai bune sisteme de învăţământ, care nu vor da niciodată rezultatele aşteptate dacă vom lăsa totul în seama profesorilor, a instituţiilor. Or, la urma urmei, totul depinde de fiecare dintre noi. De dorinţa şi voinţa de a se autoinstrui.

Nu ştiu dacă se pot găsi asemenea unităţi de măsură care să stabilească raportul în procente între efortul studios, experienţa de muncă, imaginaţie, intuiţie, la urma urmei talentul, harul primit de la naştere, pe care ar trebui să-l conţină în sine o operă de artă sau o capodoperă ca atare. Capacitatea de a pune suflet şi talent în tot ce faci şi în ce eşti chemat (dacă eşti chemat) să faci.

Cei trei mari scriitori la care te-ai referit nu sunt singurii mari creatori, a căror operă nu poate fi contestată, chiar dacă ea este în primul rând un produs al autoinstruirii neasistate, nedirijate de un facilitator, ce parcă s-a născut din senin, de la duhul sfânt care le-a înnobilat simţirea şi gândirea.

3) Ce aţi descoperit deosebit în arborele genealogic personal?

Nu m-am preocupat în mod special de arborele genealogic al familiei mele. Mi-era îndeajuns că o cunoscusem pe bunica. A murit când eu aveam vreo trei anişori. Atunci îngerul păzitor m-a salvat pentru prima dată când, neastâmpărat cum am fost şi sunt, m-am caţărat pe spiţele roţii carului mortuar ca pe o scară voind să mă urc şi eu lângă bunica Maria care era dusă la cimitir, pe ultimul ei drum. Eram nemulţumit că ea nu vrea să se ridice din sicriu şi să mă ia în braţe. La unul dintre cele 12 prohoade avea să nimeresc sub roata căruţii. M-a salvat, probabil, aripa îngerului păzitor transformată în braţele mamei mele.

Pe bunicul Vasile Puiu nu l-am cunoscut. El murise când mama nu era decât o puştoaică de vreo 14-15 ani.

Dar i-am cunoscut pe fraţii şi surorile mamei mele. Regret că l-am întâlnit doar o singură dată pe fratele ei cel mai mare, pe nenea Visarion Puiu. (Cel mai viguros şi înalt ram al arborelui genealogic al familiei mele pe linie maternă). Absolvent de până la război al Seminarului de Teologie din Iaşi şi al renumitei Facultăţi de Teologie a Universităţii din Cernăuţi. Un om deosebit. Preot. Cărturar de marcă. Deţinut politic timp de 12 ani la Gherla şi la Aiud pentru „uneltire împotriva ordinii sociale". Autor al câtorva cărţi de povestiri, al unui roman şi al unei piese, semnatar de nenumărate articole risipite în presa vremii. Fondator de publicaţii religioase.

Dintre descoperirile pe care le-am avut este aceea că soarta mea într-o măsură mai mare sau mai mică are multe tangenţe cu viaţa remarcabilului meu înaintaş, de la care aş fi avut ce învăţa dacă trăiam în preajma lui, dacă între noi n-ar fi existat acea frontieră nedreaptă instalată în urma creionului bont, de tâmplărie, al „tătucului tuturor popoarelor". Poate că atunci n-aş fi avut atâtea goluri în pregătirea

mea profesională, pe care le descopăr cu regretabile întârzieri.

4) Au nevoie elevii noştri de profesori de religie? Sau numai de... sport?

Eu cred că da. Religia ţine de sănătatea spiritului, mai mult decât sportul – de sănătatea trupească. *Mens sana in corpore sano.* Parcă aşa ziceau strămoşii noştri. Eu unul regret că n-am avut posibilitatea să studiez la şcoală istoria religiilor, să încep lecţiile cu Tatăl Nostru, iar inaugurarea anului şcolar să aibă loc nu numai cu cuvântările directorilor şi ale diverşilor funcţionari de la secţiile de învăţământ, oaspeţi, reprezentanţi ai diverselor întreprinderi patronatoare, ci şi cu predica unui preot, pe teritoriul parohiei căruia trăiesc elevii şcolii.

5) Ce instrument de scris folosiţi/ aţi folosit (pană, creion, condei, stilou, pix, maşină de scris, calculator)?

De toate. Şi creionul, şi condeiul, şi stiloul, şi pixul, şi maşina de scris, iar acum – calculatorul. Am încercat chiar, din curiozitate, cum se scrie şi cu pana, smulsă din aripa unei gâşte, pe care am muiat-o în călimara ce-o purtam în ghiozdan în clasele primare ale şcolii din sat. Dar m-am lăsat repede păgubaş în faţa progresului, după ce am stricat câteva caiete din cauza petelor mari de cerneală.

Vasile TĂRÂŢEANU
în redacţia revistei „Dacia literară" (Centrul de muzeologie „Nicolae Gane")
19 martie 2008. Foto: **Lucian**

Acum scriu cu ce-mi cade la îndemână: stilou, creion, pix. În tren, în autocar. În fotoliu. La masa de scris.

6) În ce publicație culturală v-ar fi plăcut să debutați? Ce vă amintiți (plăcut, neplăcut) de la debutul cu volum?

– Nu m-am gândit la aceasta. Căci nu prea știam multe despre publicațiile din țară la ora debutului care s-a întâmplat să fie în gazeta raională „Constructorul comunismului" (îți dai seama ce constructor eram la absolvirea școlii medii necomplete din satul meu natal?). Desigur că mi-ar fi plăcut să debutez în *Convorbiri literare*, în *Luceafărul*, în *Viața românească*, în *Dacia literară*, reviste de mare prestigiu, dar lucrul acesta s-a întâmplat mai târziu, și nu mai poate fi considerat debut... M-aș fi mândrit și cu debutul în *România literară*, sau în *Junimea literară* cernăuțeană, sau de ce nu în *Familia* de la Buda-Pesta.

Cât privește debutul editorial cu *Harpele ploii* **la Editura „Carpați" din Ujgorod, în 1981, am amintiri de tot felul. Și bune, când după mai multe amânări a fost confirmat pentru publicare volumul de debut, anterior debutând în diverse volume colective** *Plaiul doinelor* **și** *Glasuri tinere*, **din Cernăuți, precum și-n volumul** *Dintre sute de catarge* **de la Chisinău. Dar și mai triste când unele versuri, sau titluri de poezii mi-au fost schimbate în direcția ideologiei de partid, deși n-am fost niciodată membru de partid, decât că am lucrat mai întâi ca lucrător literar inferior, apoi în calitate de corespondent la ziarul „Zorile Bucovinei", pe atunci organ al Comitetului regional de partid și Consiliului regional. Dar m-am împăcat repede cu gândul că nu eram unicul și nici ultimul căriua i se impuneau comandamente proletcultiste.**

7) Ce faceți într-o zi în care nu scrieți?

Scriu. Diverse adresări, planuri de activitate, articole. Sau răspund la întrebările unor interviuri sau anchete. Ca în cazul de față. Dar dacă nu am asemenea urgențe care nu pot fi amânate – citesc. Tot ce-mi trezește interesul în publicațiile românești locale sau în syte-urile ucrainene în care suntem atacați. Și, desigur, cărțile primite cu autografe de la prieteniii mei. Ca să nu le înșel încrederea. Precum și cele despre care aflu că sunt de valoare.

Ca să nu trag cu obrazul că nu le-am citit.

8) Ce înseamnă atitudine, implicare civică pentru un scriitor contemporan?

După opinia mea scriitorul este și trebuie să fie un om al cetății, al spiritului. Un exponent de valoare al unei entități, al unei limbi. Și el nu poate fi în afara acestora. Numărându-se printre cele mai luminate minți ale unui neam, scriitorii, chiar și atunci când nu vor să se implice politic în viața societății din care fac parte, trebuie s-o facă în calitatea lor de cetățeni, de oameni de cultură. Poate că din cauza neimplicării scriitorilor în problemele cetății – nivelul de cultură, moralitatea, eticul și esteticul au coborât atât de jos.

9) Ce făceați pe 22 decembrie 1989? Ce ați face acum în acel context?

Nu mai țin minte precis ce aveam de făcut în ziua de 22 decembrie 1989 și în noaptea premărgătoare sau după această zi decisivă. Dar postul de radio român, care de obicei la noi în casă funcționează *non stop*, îmi tot furniza vești cutremurătoare, vești din ce în ce mai alarmante, care-mi făceau inima să tresalte.

Nu-mi puteam găsi locul. Toată noaptea am stat cu urechea lipită de aparatul radio, având emoții ce se revărsau peste marginea sufletului și minții. Când auzeam alarma și focurile de armă, strigătele și agitația simțeam cum mi se face pielea de găină de frica unui război civil. De teama unui măcel îngrozitor.

Cu lacrimi în ochi scris-am atunci un apel liric prin care – naivul de mine! – îi imploram pe frații de dincolo să nu mai tragă unii în alții. Nu știu dacă l-am publicat sau nu, dar de citit țin minte că l-am citit la un post de radio din țară. Chiar în acele zile.

Cred că acele înlăcrimate pagini se află undeva printre manuscrisele mele.

10) Sunteți colecționar (de timbre, clopoței, carte rară, artă plastică, manuscrise etc.)? Iubiți pisicile, câinii, păsările? Alte pasiuni?

– Nu, nu am asemenea pasiuni – frumoase și nobile – de colecționar, deși câteva dintre marile personalități din lumea colecționarilor și numismaților (cum sunt Corneliu Beda din București, Dumitru Grumăzescu din Iași, cărora le-am organizat chiar expoziții la Cernăuți) se numără printre bunii mei cunoscuți. Nu dispun de colecții de timbre și mărci, de medalii și insigne, nici de artă plastică în afară, desigur, de colecția de insigne și medalii, de tablouri și portrete, de fotografii pe care le-am primit cu diverse ocazii de la diverse instituții sau de la prietenii mei pasionați de arta plastică.

Cât privește manuscrisele păstrez câteva scrisori și manuscrise de versuri de la multregretații Grigore Vieru, Vasile Levițchi, Dumitru Hrinciuc, Liviu Damian și alții. În ultimul timp am descoperit manuscrisele care au rămas de la unchiul meu, mitropolitul Visarion Puiu – piesa în cinci acte „*Dochița* sau Căderea Sarmisegetusei", cartea de povestiri *Vedeniile sihastrului Vichentie*, nuvela „Solul lui Decebal" și altele pe care le-aș dori publicate dacă aș găsi oameni cu dare de mână...

Îmi plac și câinii și pisicile, și păsările. La casa părintească am avut de toate acestea. Și rândunici la streșina casei părintești sau în grajdul de vite, lângă grinda încăperii.

De când locuiesc în oraș m-am trezit într-o bună zi, fără să vreau, cu o cățelușcă neagră. Mi-a adus-o Cristina, fiica cea mică. Apoi cu o pisicuță mică aruncată de nu știu cine dintre vecini când era ceva mai mare decât un șoarece, la scara blocului în care locuiesc.

Mai am în casă și un acvariu cu pești. O colivie din care papagalii și-au luat zborul spre țările calde. Am avut și un iepuraș, și niște hamsteri. În fiecare dimineață la geamul balconului apartamentului meu de la etajul doi vine un stol întreg de porumbei ca să le arunc firimituri din pâine uscată, unii chiar dau perdeluța la o parte și intră în balcon căutând singuri hrană. De când avem pisicuța nu îndrăznesc să

intre, dar stau aranjaţi ca la paradă pe frângiile de uscat albituri, aşteptându-şi porţia zilnică de la fraţii lor cuvântători.

Cu alte cuvinte dacă m-aş lăsa uşor convins de mezina mea şi de soţie, casa mi s-ar transforma într-o grădină zoologică. Nu e rău. Dar ea seamănă mai mult cu o bibliotecă dezordonată. Nu ştiu cum se face că nu mai reuşesc să-mi pun în ordine cărţile în număr de peste 20 de mii de exemplare, adunate de-a lungul a peste jumătate de secol.

11) Vă este teamă de globalizare? Ce vă nemulţumeşte în anii noştri „postmoderni”?

– Nu mi-i teamă de ea, de globalizare. Teamă mi-i de noi, de români, că nu suntem destul de puternici şi rezistenţi ca să facem faţă tuturor provocărilor ei, că ne-am putea pierde identitatea, limba maternă, valorile noastre, specificul naţional. Din cauza indiferenţei, dorinţei de a intra în voia celor mai mari şi mai puternici. Din cauză că a cam scăzut în ultimul timp sentimentul patriotismului.

Şi apoi, n-ar fi cazul să uităm că globalizarea în unele cazuri e ca un vânt, ca o vijelie, ca o calamitate, care de multe ori demolează, făcând să dispară multe dintre lucrurile de care am avea nevoie în toate timpurile. E ca o modă, care trece, în unele cazuri, răvăşitoare, demolatoare peste noi.

Cei care au temelii puternice rezistă intemperiilor, şi nu sunt luaţi şi duşi cu puhoaiele apelor în largul mării unde devin un pământ şi o apă.

Să nu crezi cumva că sunt împotriva globalizării, adică a modernizării proceselor şi tehnologiilor de producţie, a protecţiei în comun a mediului înconjurător, a luptei împotriva terorismului internaţional, sau împotriva studierii şi cunoaşterii unor limbi de circulaţie internaţională, sau împotriva trecerii la o monedă unică, la norme general umane de conduită, şi împotriva altor lucruri benefice.

În ce priveşte nemulţumirile, de acestea avem parte la tot pasul, dar mi-ar trebui prea mult timp şi spaţiu ca să le enumăr pe toate. Dar cum nemulţumiţilor li se ia harul, nu mă hazardez, pentru că tot ce ni se întâmplă în viaţa de toate zilele nu e întâmplător. Totul ori este dinainte programat de pronia cerească, ori reprezintă rezultatul, consecinţa activităţilor noastre, a greşelilor, a abaterilor de la normalitate, de la bunul simţ, de la principiile creştine, de la iubirea de aproapele nostru.

12) V-aţi dori o casă la ţară? Aveţi deja?

Nu mi-o pot dori, căci o am. E casa părinţilor mei, rămasă pustie de când s-a dus mama la Dumnezeu ca să-i povestească ce înseamnă suferinţa şi generozitatea sufletească. Casa de la Sinăuţi stă goală în aşteptarea noastră, a celor patru copii ce-am crescut între pereţii ei, fiecare având acum casa, castelul, apartamentul său situate în alte locuri decât în satul nostru de baştină.

Aflată la un capăt de ţară tânjeşte de dorul nostru, suferă de singurătate.

Ca şi noi de dorul ei şi al scumpei noastre mame.

**** Proiectul „Chestionar cu accente ludice“ se va derula şi pe parcursul următorilor ani, cu finalizare, sperăm, într-o carte* (Lucian Vasiliu)**

Minerva CHIRA

Săgeata

Mâini în îmbrăţişare
să nu pară că exist
Îmi amintesc doar că le-am aşezat
mai jos de umerii tăi
pe braţe ca şi cum le-aş fi ajutat să curgă
spre corabia din vasul cu apă sfinţită

Nu reţin ale tale unde au poposit? –
(vijelia n-a frânt nicio ramură):
ca marginile cărării
pe care m-am îndepărtat de mine
Asemenea stolului cu vârful
unde începe despicătura
înainta spre oglinda
ce nu poate fi făcută cioburi

În formă de arc
port săgeata care va ucide
leul din tine

Gellu DORIAN

MAŞINA DE COPT PÎINE

Nu mai am nevoie de alte femei,
mi-am luat maşină de copt pîine,
am aşezat-o pe masă în bucătărie – masa să fie perfectă,
ca un pat cu aşternutul proaspăt,
nu cere mult, 220 de volţi, cordonul bine întins, fără bucle,
ştergi tava, fixezi paleta,
pui în ea, pentru o pîine de 900 g, trei pahare cu apă caldă,
patru linguri de lapte praf, degresat,
trei linguri de zahăr,
o lingură şi jumătate de sare,
trei linguri de ulei de floarea soarelui,
trei pahare de făină, albă sau neagră
(ai la dispoziţie zeci de reţete),
o linguriţă şi jumătate de drojdie rapidă,
introduci tava în cuva cuptorului,
apeşi pe Start/Stop o secundă, alegi în Meniu programul Basic,

aştepţi trei ore,
în timp ce ea face, la început, un pic de zgomot,
ca un sforăit,
tu poţi dormi liniştit pînă cînd un ţiuit ascuţit te trezeşte
din somn
ca pe un cîine dresat pentru a salva din zăpezi
pe cel rătăcit,
scoţi tava, o laşi cincisprezece minute să se răcească,
apoi o răstorni pe un fund de lemn,
scoţi cu un inel paleta,
aşteptînd să se răcească pîinea, speli tava,
ştergi paleta cu o lavetă
şi apoi întorci capul spre ea
şi-i spui, ca unei femei din harem, să aştepte
pînă ce vei rezolva toate celelalte probleme
cu maşina de spălat rufe,
cu cea de spălat vase,
cu aragazul şi cuptorul cu microunde,
cu roboţica de tocat toate rădăcinoasele,
cu cea de tocat carne,
cu cea de făcut sucuri,
şi încă o serie de amante care te-au înlocuit perfect,
pentru că, ostenit de toate, pot dormi liniştit,
fără a da explicaţii pînă cînd mintea nu mai ştie
ce să scornească
pentru a fi crezut că nu am fost nicăieri
în timp ce nu am fost lîngă tine,
gata de mîncat în pat ca pîinea de pe masă,
rumenă şi gustoasă, cum păreau a fi buzele tale
cînd se lăsau

mursecate de buzele mele,
cînd după o zi întreagă la bucătărie,
întorcînd tăvile în cuptor,
spălînd rufe, tocînd legume, făcînd mîncare şi aşteptînd să vin de pe drumuri,
te aruncai în pat ca într-un leagăn în care nu mai încăpea nimeni,
ucigînd clipă de clipă fericirea pe care o transformai în tristeţea
cu care mă înveleai
ca pe un strat florile pe care doreai să le priveşti înflorite în zori,

dar şi ea este rece, deşi învîrte aluatul şi-l coace
atît de bine la temperaturi pe care numai mîinile tale le are
cînd mă ating înainte să adorm
alături de tine,
alungat în jungla de gînduri prin care alerg toată noaptea
pînă în zori cînd
feliem pîinea, ne bucurăm în faţa ei ca nişte copii,
umplem cănile cu lapte şi ne uităm la maşina de copt pîine
ca la o intrusă pe care eu mă gîndesc cum s-o alung din casă,
tu, cum s-o păstrezi fără să te trădeze cu mine.

Vlad A. GHEORGHIU*

retro

şi dacă ţi-aş spune că toate astea
sunt degeaba
că degeaba te trezeşti în fiecare
dimineaţă să mergi la serviciu
şi să tragi 8 ore
fără pauză şi te întorci
acasă iar pusă pe treabă
întinzi oglinda
scrumezi pe ea ca să nu faci mizerie în pat
şi câinele tău se uită la tine
altfel
vă-nţelegeţi din priviri
nu te mai deranjează când vine
seara dacă-i dai drumul pe scara
blocului unde
are un rendez-vous
după 7
şi tu rămâi singură în casă
îţi aprinzi o ţigară întinzi oglinda
scrumezi
fumezi iar
scrumezi o
întorci o ştergi şi
deja lucrurile nu mai sunt
cum le ştiai.

---

* Premiul revistei la Festivalul-concurs național „Porni Luceafărul...", Botoșani.

Daniela Sabina PENCIU*

boală

sensibilitatea e ca un handicap
inima-ţi e captivă într-un scaun cu rotile
Şi nu poţi avansa prea mult
cei din afară vin să te strivească
eşti la pământ şi trebuie să te ridici
nu vine nimeni să-ţi întindă mâna
eşti singur şi trist
durerea te-apasă
ar vrea să te posede stafia suferinţei
carnea ta emană miros de frică
ochii tăi o văd în juru-ţi
buzele îi apasă coastele oxidate
frica se împrăştie deasupra porilor
îţi smulge cu dinţii ei insaţiabili
cioturile de curaj şi plămânii
aerul devine greu ca plumbul
în final învingi
omul sensibil e o pradă

* Premiul revistei „Dacia literară" la Festivalul de Poezie „Grigore Hagiu", ed. a XXI-a, Galaţi, 2013.

CRĂCIUNUL

Dana KONYA PETRIȘOR

„«Infernul înseamnă ceilalți» a scris Sartre.
Sunt absolut convins de contrariul: Infernul este omul rupt de ceilalți.
Un zîmbet costă mai puțin decît electricitatea,
dar dă tot atîta lumină”.
Abbé Pierre

Septembrie 2011

Sala de îmbarcare a aeroportului... care aeroport oare? Nici nu mai știu, Otopeni sau Roissy? Parcă m-aș trezi dimineața, în pat... care pat? Cel de la București sau cel din Fontenay? Viață de nomad... Ar fi culmea să mă plîng, nu? După o viață fără căpătîi, fără nici un reper, faptul de a ajunge să nu știu bine în care din locuințele mele mă trezesc, reprezintă un adevărat miracol de care nu încetez să mă minunez și să-i mulțumesc Domnului.

Am auzit la alții că deszărații care suntem am fi niște nenorociți trăind o viață de nici-nici: se pare că am fi niște Ioan-fără-țară, care, în mod obligatoriu, nu putem fi „acasă”, în nici una din țările în care trăim. Or, nu știu cine și de ce s-ar simți atît de năpăstuit, mai ales acum, cînd lumea este deschisă, cînd dorul de țară se rezolvă cu un drum la aeroport și un zbor de două-trei ore de „acasă” pînă „acasă”, cel puțin pentru cei ce ne aflăm în Europa. Și asta cu atît mai mult cu cît această noutate intervenită de cîțiva ani, numită *low-cost*, ne ușurează viața.

Pentru mine personal, viața actuală este mai curînd un și-și: sunt acasă atît în micul meu apartament din Fontenay, cît și în casa în care m-am născut, din București. De unde și întrebarea mea: „oare în care pat m-am trezit azi?”

E drept că lung a fost drumul pînă la acest sentiment... o viață de om. O viață ciudată pe care, dacă mi s-ar propune s-o retrăiesc, aș refuza cu tărie. Nu, mulțumesc! Dar da, mulțumesc Domnului pentru această bătrînețe binecuvîntată și pentru orele sau zilele pe care, în marea Lui bunătate, mi le va mai lăsa.

Stau deci în sala de așteptare din... a, da, din Otopeni și aștept să-mi regăsesc locul meu obișnuit – 8 C sau 9 C – pe care compania Air France mi-l oferă aproape automat pe tichetele de îmbarcare livrate cu 36 de ore înainte de plecare, pe adresa mea electronică. De cînd cu low-cost-urile, companiile mari fac tot ce pot ca să se mențină la același nivel și asta spre marele nostru avantaj.

Mă aflu deci pe același aeroport, de pe care, cu 25 de ani în urmă, mă îmbarcam cu gîndul că nu va mai exista niciodată întoarcere. „Niciodată nu trebuie să spui niciodată”, zice o vorbă înțeleaptă, dar, pe vremea aceea, numai de întoarcere nu putea fi vorba...

Cînd au trecut acești 25 de ani? Cum am putut ajunge de pe străzile Parisului sau din azilul Ajutorului Catolic pînă la acest dublu „acasă” și la așteptarea asta plăcută și li-

niştită din sălile de îmbarcare ale aeroporturilor europene? Mi-ar fi imposibil să spun.

Trec de multe ori în revistă anii aceştia şi mai ales figurile tuturor celor pe care Dumnezeu mi i-a scos în cale exact în clipa în care credeam că voi pieri, pentru a-mi arăta calea de urmat. Să nu-mi spună cineva că Îngerii nu există! Cu atît mai rău pentru cei care nu ştiu să-i recunoască. (...)

Decembrie 2011

S-au deschis în toată Franţa tîrgurile de Crăciun. Pe cel de pe Champs Elysées l-am vizitat deja, dar e drept că a rămas la fel cu cel din toţi anii, adică nimic încîntător, în afară de vestitele iluminaţii ale „celei mai frumoase străzi din lume", care, anul acesta, sunt într-adevăr feerice. Poate că voi face un drum pînă la cel de la Defense, mult mai întins şi mai pitoresc datorită alsacienilor, în mare număr, cu covrigii şi turtele lor dulci în multiple variante şi cu ruşii cu icoanele şi bijuteriile lor de o deosebită frumuseţe. Asta, doar de plăcere, căci Crăciunul am să-l fac în România, la Ocişor, satul lui Marcel, aşa că nu am de ce să-mi bat capul. Sigur că am să las casa împodobită, ca s-o găsesc frumoasă la înapoiere, precum şi balconul cu care, desigur, nu voi intra în concursul de balcoane luminate, lansat în fiecare an de Primărie, dar care va avea farmecul lui.

O, Doamne! Sărbătorile de Crăciun ale copilăriei! Sigur că era război, tata trebuia să obţină permisie, dar eram copil şi Crăciunul era cea mai minunată sărbătoare din an...

Tot „tribul" Negruzzi* serba seara de Ajun la noi, în casa din Ştirbei Vodă din Bucureşti. Moş Crăciun aducea daruri pentru toţi copiii din familie, şi uneori le încurca. Într-un an, păpuşa mea purta eticheta unui verişor şi eu m-am trezit cu maşinuţa lui cu cheie. S-a dat vina pe anii înaintaţi ai lui Moş Crăciun şi lucrurile s-au limpezit repede.

În prima zi de Crăciun, ne adunam iar, în casa lui Iacob Negruzzi, din Piaţa Romană, fost sediu al Junimii, cînd Iacob, ales academician, se mutase în Bucureşti. Casă boierească, de mari proporţii, demolată în anii '50, sub ochii mei care fotografiam dintr-un apartament din vecini...

Salonul se înălţa pe două nivele, ceea ce făcea că bradul putea atinge înălţimi de 7 metri şi că, în anul în care a luat foc, casa a fost în mare pericol. Pe vremea aceea, ghirlandele electrice nu existau, aşa că brazii de Crăciun erau luminaţi cu lumînări. Mulţi luau foc; de altfel, ultimul care a păţit-o a fost un brăduţ din Fontenay, într-un an cînd am vrut să respect vechile tradiţii. Noroc că am intervenit repede şi n-am mai repetat experienţa.

În Piaţa Romană, masa de Crăciun era şi mai spectaculoasă, căci spaţiul era imens şi „tribul" negruzzist se putea desfăşura în voie. Noi, copiii, mîncam, cu bonele noastre, la masă separată, cum se obişnuia pe atunci. Una aveam noi de discutat despre ţoţiile noastre şi alta cei mari, mai ales în acele timpuri de război şi de restrişte, cînd ruşii ocupaseră o parte din trupul ţării noastre şi intraseră şi pe teritoriul moşiei noastre de la Hermeziu.

Dar ce ştiam noi, cei mici, preocupaţi doar de magia Sărbătorilor? Noi ne bucuram, neştiutori, şi nici măcar părinţii şi bunicii nu realizau că aveau să fie ultimele Sărbători luminoase, înaintea dezastrului comunist.

Peste ani, Sărbătorile de Crăciun aveam să le serbăm la serviciu, căci Naşterea Domnului, în plin regim comunist, fusese ştearsă din calendar. Din fericire, atmosfera din

atelierul nostru era de așa natură că nimic din ce putea să fie prilej de sărbătoare nu ne scăpa: aniversări, zilele sfinților ai căror nume le purtam, Paștele sau Crăciunul erau tot atîtea prilejuri de a o „face lată". Așa că, de Sfintele Sărbători, valurile de mirosuri de sarmale, cîrnați și cozonac traversau culoarele dintre ateliere, în timp ce planșetele, văduvite de planurile în curs de lucru, foloseau drept mese de sărbătoare. Nici unul dintre noi n-ar fi lipsit de la această mare sărbătoare colectivă. Dumnezeu să-i odihnească la dreapta Lui pe cei plecați la El, din fosta conducere a institutului nostru de proiectare și să le dea sănătate celor pe care-i mai avem printre noi...

Un Crăciun memorabil, pe care Lucian, băiatul nostru cel drag, de suflet, l-a evocat zilele trecute, la comemorarea Părintelui Calciu, care a avut loc la Catedrala Ortodoxă Română din Paris, a fost cel petrecut cu un an înainte de ultimul pe care aveam să-l mai serbez în țară.

Ca de obicei, casa noastră era deschisă, așa cum a fost și mai este și astăzi, pentru marile sărbători ale anului. Mama își trăia ultimul Crăciun din viață. „Frigul lui Ceaușescu" urma să fie decretat zece zile mai tîrziu. În acea seară de Ajun, era încă plăcut și bine în casă. Aveam chiar și sarmale pe masă, dacă-mi amintesc bine.

Prieteni și colegi veniseră să cînte colinde lîngă pomul nostru frumos împodobit și luminat. Lucian era la noi. Spre marea bucurie a invitaților, veniseră și Preotul Gheorghe Calciu cu soția și un nepot. Sigur, vizita lui avea și unele inconveniente, cum ar fi faptul că „îngerii păzitori" (mai curînd „diavolii") ai părintelui se și instalaseră în curtea casei și în casa scării, de unde țîșneau ca niște draci ce erau, în fața oaspeților, răcnind „buletinu'!". Numai cardiac să nu fi fost! Dar colegii mei nu se prea formalizau. Ce naiba ar fi putut să le facă pentru că veniseră într-o vizită de Crăciun? De unde ar fi putut să știe că omul cel mai urmărit din acea vreme avea să fie taman la mine, în seara aceea? Unii dintre ei aveau să fie urmăriți pînă spre casele lor, după cum mi-au povestit mai tîrziu.

Spre surprinderea celor ce ne păzeau cu mare străşnicie, la sfîrșitul serii, Marcel cu Părintele Calciu și Lucian au plecat din casă îndreptîndu-se spre... gară!!! În timp ce soția părintelui și nepotul acestuia se îndreptau spre casă. Panică mare în „casa Secu". Reorganizare de ultim moment. Regrupînd acum, după atîția ani, faptele, acestea au decurs astfel:

O echipă de securiști a fost mobilizată și expediată spre Deva, după ce urmăritorii au constatat că cei doi „fugari" urcaseră în trenul spre această destinație. În același timp, a fost mobilizată Securitatea din trei județe, Hunedoara, Arad și Alba, pentru ca nu cumva să li se piardă urma. E clar că, în zilele noastre și pentru mintea unor oameni normali, un asemenea bîlci pentru un biet popă răspopit fără arme, trupe sau alte mijloace de rezistență în afară de harul lui, poate părea absolut aberant. Dar să nu uităm că trăiam timpuri aberante, față de care Kafka, Ionesco sau Jarry puteau să pară dulci copii.

Deci, trupele s-au mobilizat... Cei rămași în București habar n-aveau de toată nebunia asta. Eu eram la serviciu, ca în orice zi de Crăciun pe vremea aceea, nimănui nu-i ardea de muncă și etalasem pe planșete bunătățile aduse de acasă. Biroul întreg era năpădit de arome de cozonaci și de sarmale. Minunatul nostru director dispăruse strategic la Minister și noi dădeam frîu liber bucuriei Crăciunului.

Deodată am fost chemată la telefon. Era colonelul B., cel care ne avea „în sarcină", adică purta, nenorocitul, răspunderea „periculosului" Marcel Petrișor, a relațiilor

acestuia și – îngrozitor! – a gurii de moldoveancă afurisită a nevestei lui.

Am avut norocul unui om civilizat, ardelean cumsecade, total diferit de omologul lui, un țigan al dracului, care se ocupa de familia Calciu. Cine a spus oare că cel mai greu lucru în viață nu este să faci binele, ci să nu faci răul? Dacă aș avea ocazia să-l întâlnesc astăzi pe acest om, i-aș strînge mîna pentru că nu ne-a făcut niciodată vreun rău și a fost întotdeauna, cum se spune, un om la locul lui.

Deci, colonelul B. era la telefon și m-a întrebat unde e Marcel. Nedumerită, neștiind nimic de furtuna iscată, i-am răspuns simplu că trebuie să fie în drum spre Ocișor, ca în fiecare an de Crăciun. Cînd mi-a spus că este el însuși la Deva în acel moment, am rămas mută și mi s-a făcut o milă nesfîrșită de familia lui, despre care îmi vorbise deseori, rămasă de izbeliște în plin Crăciun, din pricina acestei isterii inexplicabile.

Urmarea a fost că, avînd în vedere vacanța de iarnă, școala din sat era liberă și trupele de supraveghere s-au instalat în ea, la doi pași de casa noastră. Nimeni nu le asigura aprovizionarea, în sat, așa că fiecare tură își aducea hrana de la oraș, în timp ce aromele de afumătură de porc, de pîine caldă și de sarmale se răspîndeau din toate hornurile satului.

Drept este că și ai mei erau puși pe șotii. Părintele voia să vorbească cu Mitropolitul din Arad fără însă să-l compromită. Așa că cei doi prieteni au hotărît să încerce o „evadare", lăsînd copilul singur în casă. Casa noastră este la marginea dinspre munte a satului și zăpada era cît ea. Așa că, în miez de noapte, făcîndu-și loc prin nămeți, cei doi temerari s-au îndreptat pe jos, în beznă, spre satul vecin, de unde urmau să ia trenul spre Arad. Hornul casei continuînd să fumege și radioul să se audă, urmăritorii nu s-au prins pînă foarte tîrziu de dispariția „complotiștilor". Copilul a fost dus la Securitate în Brad, unde, pe bună dreptate, nu avea ce să le spună, căci mai mult decît faptul că cei doi plecaseră în noapte nu știa nici el nimic și cele trei județe au intrat în mobilizare totală, de teamă că Părintele își va lua, într-un fel sau altul, tălpășița peste graniță, de parcă așa ceva ar fi fost posibil în marea pușcărie care era pe atunci țara noastră.

Era ajun de Anul Nou... Noi, cei din București, continuam să nu avem habar de nimic. Mie nu-mi ardea de petrecere căci o mătușă a mea era pe moarte în spital și Mama era cumplit de tristă, fără să știe că avea s-o urmeze în curînd.

De cîteva ore însă, nu mai aveam telefon. Imposibil de obținut vești de la familie și nu știam de ce.

Pe la amiaza zilei de 31 decembrie, m-am trezit cu colonelul B. acasă, negru de supărare și într-un hal de agitație de nedescris. Se învîrtea prin casă ca un leu în cușcă, eu îl tot întrebam ce s-a întîmplat și de ce nu am telefon, el bălmăjea tot felul de justificări stupide printre care faptul că Marcel s-ar fi îmbătat și nu știu ce ar fi făcut. Cît eram de nervoasă și tot am rîs cu poftă, căci Marcel detestă băutura și chiar cînd e obligat să bea ceva, a făcut-o doar din politețe; nu am reușit în viața mea să-l văd amețit. Așa că tot nedumerită rămîneam.

Și, în toată agitația aceea stupidă, a sunat telefonul... Nici n-am apucat să răspund, că omul s-a repezit și a ridicat receptorul. Deodată, s-a înseninat brusc, s-a calmat, și-a luat rămas bun, mi-a urat la mulți ani și a plecat, eu rămînînd, cum se zice, ca proasta-n tîrg și cu telefonul funcționînd.

Ce se întîmplase? După ce securiștii se înființaseră la cumnata mea, în Deva, întrebînd-o dacă luase bilete de întoarcere pentru frate-său și compania și după ce intraseră

în posesia biletelor, reținuseră întregul vagon numai pentru ei (ce mobilizare!), pentru a constata că mica noastră trupă nu se afla în trenul acela. Cei care păzeau casa părintelui, în București, comunicaseră că acesta sosise, liniștit și nevinovat ca o floricică, acasă, la familia lui, pentru a serba noul an cu ai săi. Marcel revenise la Ocișor, Lucian fusese și el readus acolo, unde aveau să mai stea cîteva zile. Apele s-au liniștit și uite-așa trupe întregi de securiști fuseseră mobilizate, pe toată vremea sărbătorilor și pe banii contribuabililor pentru o „alertă" imaginară.

Dana KONYA PETRIȘOR, Olga RUSU și Lucian VASILIU
la Muzeul „Negruzzi"
Hermeziu (malul Prutului), 21 octombrie 2000
foto: **Corneliu Grigoriu**

Primul meu Crăciun în Franța a fost plin de peripeții. Departe de casă, fără prieteni sau cunoscuți (că nu dau buzna românii să invite o nou venită, care nu și-a găsit încă rostul), m-am aciuat, cu cîteva zile înainte de Sărbători, la seara de colinde de la Casa Românească. Mai cunoșteam totuși cîteva persoane, cum ar fi familia Hillerin (Sandra fiind minunata fiică a lui Mircea Vulcănescu) care mă adăpostise cîteva zile după sosirea mea. Apoi, Ileana Brie, cea cu vocea de înger, ne-a cîntat colindul de război care m-a făcut să plîng toate lacrimile din mine: „Mamă, mamă, vin nămeții și murim. Velerim...". Plecasem din țară după moartea mamei mele, care se stinsese de „frigul lui Ceaușescu" în iarna anului '85; era începutul acelei aberante economii de energie cînd ni se tăiaseră lumina și căldura în case, pe acel ger cumplit care făcuse mii de victime, mai ales printre copiii foarte mici și printre bătrîni. Velerim...

Dar, pentru Sărbătoarea Sfîntă, luasem bilet de tren pentru acel sătuc pierdut din Savoia, unde locuia minunata familie a doctorului K. – doctorul, soția și fiul, viitorul doctor K. Jr. – pe care îi cunoscusem cu mulți ani în urmă, pe plaja de la Mamaia și care mă găzduiseră și cu ocazia primului meu Paște în Franța. Paște catolic, desigur, căci pentru

Paştele nostru, mă învoisem, pentru Înviere, de la azilul Ajutorului Catolic, luasem lumină, încercasem să spun în jurul meu Christos a înviat!, la care unii abia de-mi răspunseseră cu jumătate de gură (cine-o mai fi şi asta?) pentru a mă întoarce, singură şi tristă, la azil. Noroc că sărbătoarea Crăciunului pică în aceeaşi zi pentru catolici şi ortodocşi şi aşa nu aveam să mai fiu singură. Doar că aveam să am de-a face, pentru prima oară, cu realităţile sociale franceze şi să trăiesc prima mea grevă generală de mari proporţii din această ţară. Nu mă întrebaţi ce voiau greviştii. Dac-ar fi să ţin minte toate revendicările manifestanţilor şi greviştilor din Franţa, discul dur al memoriei mele ar fi saturat. Oricum, ţara toată era blocată, conform obiceiului de a folosi mai ales perioadele de mare circulaţie a populaţiei, pentru ca impactul acţiunii să fie cît mai dezastruos.

Nimeni nu putea şti cu ce, cînd şi în ce direcţie avea să poată circula. Dar eu mă aflam în acea vreme într-o stare de iremediabil optimism. Poate că, după tot ce am scris mai sus, această afirmaţie poate părea ciudată, dar încă nu-mi pierise euforia de a mă afla într-o ţară liberă în care, în ciuda tuturor greutăţilor pe care le întîmpinam, totul mi se părea posibil, mai ales după înscrierea mea la şcoala de informatică ale cărei cursuri aveau să înceapă în ianuarie.

Aşa că, înarmată cu acest optimism nesăbuit, m-am prezentat la Gare de Lyon, în căutarea unui tren. Aveam, desigur, bilet rezervat, dar acesta nu mai valora doi bani, în situaţia dată. În mijlocul acelei mulţimi năuce, adunată acolo cu aceleaşi speranţe ca mine, încercam să aflu, pe vreun peron din imensitatea celei mai frumoase gări pariziene, un tren cu intenţii de plecare spre o destinaţie care să mă apropie de tărîmurile savoiarde.

Deodată, s-a auzit la un megafon un anunţ despre o eventuală plecare spre Annecy. Fie şi Annecy! Aveam să văd cum mă descurc, de acolo... Vă spun eu că nu eram prea întreagă la minte, în vremea aceea, cînd totul mi se părea posibil, numai pentru că fusese posibil să ajung pe acele meleaguri. Am făcut deci parte din puhoiul care a luat cu asalt trenul miraculos. Avînd doar o mică valiză cu mine, m-am strecurat mai uşor printre familiile numeroase care plecau – sau încercau s-o facă – în mult aşteptata vacanţă de Crăciun, spre pistele de ski ale Alpilor înzăpeziţi: călători încărcaţi, de la mic la mare, cu săniuţe, skiuri, clăpari şi alte recuzite necesare pentru împlinirea viselor lor înzăpezite.

Culmea reuşitei a fost că am găsit chiar şi un loc pe care m-am grăbit să-l ocup, pentru a nu-mi petrece ore întregi de drum, în picioare. Pe vremea aceea, TGV-urile nu existau încă, aşa că aveam să călătorim o bună bucată din noapte. Ba, trenul a şi demarat, fără să fim însă convinşi că ne îndreptăm cu adevărat spre Annecy, dar bucuroşi că ne aflăm într-un vehicul în mers.

După cîteva ore, în miez de noapte, ne-am trezit imobilizaţi în plin cîmp înzăpezit. Toată acea lume călătoare amuţise. Cînd, din megafoanele tuturor vagoanelor, s-au auzit două veşti: una proastă şi una bună, ca-n bancurile cu Bulă. Cea proastă era faptul că trenul s-a oprit definitiv şi nu mai exista nici o şansă să se urnească de acolo pe tot timpul cît avea să dureze greva. Cea bună era că se vor pune în funcţie autobuze de substituţie (o, minunatele autobuze salvatoare în atîtea situaţii similare!) care vor fi anunţate pe măsură ce se vor prezenta, funcţie de destinaţie, pentru ca toţi călătorii să poată ajunge la locul dorit. Ei, da! Dar eu nu ştiam drumul decît cu trenul, aşa că direcţiile menţionate la megafon nu mă lămureau prea mult. Oricum, nimeni nu cunoştea numele cătunului pierdut care era ţinta mea finală. Cu vagile mele cunoştinţe despre geografia Franţei în general şi a Savoiei în special, mi-am spus că acel Epierre minuscul nu putea fi decît în

direcţia Saint Jean de Maurienne şi – fie ce-o fi! – m-am prezentat la autobuz de îndată ce am auzit că o ia pe valea Mauriennei.

Bietul şofer, rechiziţionat de pe cine ştie unde, mergea după cum îl îndruma toată lumea, în afară de mine. Mi-am adus eu vag aminte de numele comunei din care făcea parte satul şi, ca să nu mai lungesc vorba, îngeraşul acela de şofer m-a lăsat drept sub ferestrele luminate ale casei familiei K. Deşi era trecut de două noaptea, toată casa era luminată şi în cadrul ferestrei se vedea chipul doamnei K. (*Maman*, cum aveam s-o numesc după aceea), care scruta întunericul pentru a afla oaia cea pierdută în mendrele grevei.

Odată intrată în casă, Maman m-a năpădit cu întrebările, în timp ce soţul ei, cu o flegmă demnă de un lord englez, trăgea concluziile: „Ţi-am spus eu că te agiţi degeaba şi că fata asta ajunge şi pe coadă de mătură!" A urmat un Crăciun tare frumos. Mi-l amintesc în fiecare seară, cînd aprind candela în faţa fotografiilor celor dragi care m-au părăsit...

Cu întoarcerea, însă, a fost altă poveste, căci greva era departe de a lua sfîrşit. Ei, şi? Încercarea moarte n-are. Aşa că am luat un autobuz local pînă la Chambery, unde urma să văd ce-mi rezervă soarta şi starea grevei. Chambery fiind un focar important al greviştilor, nu exista nici o şansă de vreun tren spre Paris, aşa că m-am dus, pur şi simplu, la unicul ghişeu deschis şi am cerut să mi se înapoieze banii pentru biletul de întoarcere, ceea ce s-a făcut fără nici o discuţie. Grevişti, dar nu escroci.

În timp ce mii de călători, cu acelaşi calabalîc ca la plecare, luau cu asalt autobuzele spre Lyon, unde se zvonea că ar exista, din cînd în cînd, un tren spre diferite destinaţii, eu m-am dus calmă, la ghişeul autogării şi am cerut un bilet pentru... Geneva!!! Nu cred că, în ziua de azi, după un sfert de veac de experienţă occidentală, aş mai avea iniţiativele şi reflexele pe care prezenţa sentimentului de proaspătă libertate mi le dădea atunci. Pur şi simplu, conştiinţa că mă aflu într-o lume fără frontiere şi ideea de simplu bun simţ că, în fond, Elveţia nu e în grevă (nu e niciodată), şi că trenurile spre Franţa trebuie să circule, m-au împins să mă îndrept spre Geneva. Ceea ce am şi făcut.

Odată ajunsă la Geneva, trecînd din Franţa în Elveţia prin drumurile înzăpezite ale Alpilor, am coborît la autogara care se afla în preajma gării Cornavin şi am cumpărat un bilet de tren spre Paris. Simplu ca bună ziua, cum zice românul. Socoteala mea se nimerise la fix. M-a amuzat faptul că, în toată mulţimea de călători, am dat peste familia Lahovary care – de! Tot românul! – avusese exact aceeaşi idee ca mine şi tot la Chambery. După cîteva ore de pălăvrăgeală... ne aflam la Paris, odihniţi şi în plină formă. Ăsta a fost primul meu Crăciun pe meleaguri străine...

Mamă, mamă, vin nămeţii şi murim... Velerim...

Vocea Ilenei Brie s-a stins pentru totdeauna, ieri. Accident stupid. Dar există oare accidente inteligente? Două mari pierderi în mai puţin de o lună. Două lumini stinse pentru totdeauna. Prea mult. Puţini sunt oamenii care au acest dar de a lumina viaţa celorlalţi de îndată ce intră pe uşă şi bine este cînd putem profita de ei cît mai mult posibil.

O asemenea persoană era mătuşa mea, Maria (Mitzi) Konya, soţia fratelui mai mare al tatălui meu. Tante Mitzi era vieneză de origine şi de o rară frumuseţe. Unchiul meu o cunoscuse în timpul studiilor de chimie făcute la Viena şi o adusese cu el în România, unde trăiseră împreună o viaţă plină de dragoste. Locuiau în apartamentul de deasupra noastră şi, seară de seară, adormeam în sunetele valsurilor lui Chopin, pentru care vieneza se aşeza la pian înainte de a se duce la culcare.

Supraviețuindu-i vreme de mulți ani unchiului meu, Tante Mitzi ajunsese, la sfîrșitul vieții, într-o mizerie de nedescris. Rămasă în apartamentul ei, după ce toți ceilalți din familie ori muriseră, ori fuseseră evacuați din casă, ocupa fostul birou-bibliotecă și, din toate mobilele ei superbe, nu mai avea nimic. Dormea pe un pat desfundat, puțina îmbrăcăminte pe care o mai avea zăcea într-un scrin cumpărat dintr-un depozit de mobile vechi, îmbîcsit de o vopsea lipicioasă de care se prindea tot praful și mizeria și o măsuță microscopică pe care mînca ceea ce familia fostei ei femei de menaj, care ocupase apartamentul, binevoia să-i dea să mănînce. O vreme, mai păstrase pianul ei drag, singura ei consolare. Curînd, i l-au luat și pe acela. Spre sfîrșitul vieții, făcuse și o tumoare, probabil canceroasă, pe care nimeni nu se gîndea să i-o trateze, regimul comunist refuzînd să se mai ocupe de bătrîni, considerînd „bătrîn" pe orice cetățean de peste șaizeci de ani. Cu mulți ani înainte, cînd era încă relativ tînără, Tante Mitzi avusese un accident în care își rupsese femurul. Beneficiase de una din primele operații de protezare din vremea aceea, cu tije, cuie și diverse plăci. Piciorul ținea, dar, la o radiografie, s-a văzut că operația nu fusese foarte reușită și medicii erau uluiți de forța morală a acestei femei care de umblat umbla dar – ziceau ei – cu niște dureri cumplite. În orice caz, ea nu se plîngea niciodată. Își lua bastonul și mergea înainte.

Tot așa cum, în culmea mizeriei și a bolii, nu am auzit-o niciodată plîngîndu-se. Spre deosebire de alți bătrîni, de cîte ori îi făceam o vizită, mă întreba ce naiba caut eu la o babă plicticoasă, în loc să fiu în compania unor prieteni de vîrsta mea. Or, numai babă plicticoasă nu era. Nu numai că nu se plîngea de nimic, dar își păstrase un umor nesfîrșit și povestea tot felul de întîmplări din viața ei anterioară, bogată în bucuriile epocii în care trăise. În loc să critice generația noastră, conform obiceiului fiecărei generații de a spune „pe vremea mea..." cu un ton de reproș, ea o spunea cu admirație. De exemplu, găsea că trebuie să fie minunat că noi ne putem scălda în costume de baie tot mai reduse ca dimensiuni și povestea cu un haz nespus cum ea, cînd era la vîrsta noastră, intra în mare cu o cămășoaie pînă-n pămînt, departe de zona de scăldat a bărbaților. Rîdea în hohote cînd își amintea scenele acelea de pudibonderie extremă, cînd simplul fapt de a i se descoperi glezna cînd pedala pe bicicletă – în rochie lungă, evident – era un adevărat scandal.

Cînd o întrebam cum se simte, zicea că-i bine față de atîtea mii de oameni care nu mai locuiau în casele lor, sau fuseseră deportați, sau – și mai rău – aruncați în pușcării... Îmi repeta mereu că atunci cînd era tînără și se plîngea de ceva, tatăl ei îi repeta aceeași povață: „Hinunterschauen, Mitzi, hinunterschauen!" adică „uite-te în jos" la cei care nu au ce ai tu. Acest *hinunterschauen* a făcut că, pînă la mizerabilul sfîrșit al lungii sale vieți, Tante Mitzi nu s-a plîns niciodată de nimic. După moartea ei, am rugat-o pe fosta ei femeie de menaj să-mi dea amintire o minusculă cutiuță de argint în care își punea medicamentele, cîte putea avea, pentru ziua în curs. Mi-a fost refuzată și asta. În schimb, am moștenit scrinul acela lipicios și jegos, dar foarte încăpător, care s-a dovedit util. Mai mult, peste ani, mai precis cînd ne-am întors în casă și am făcut apel la un tînăr tîmplar să ne repare ce se mai putea repara din mobilele noastre, acesta a avut curiozitatea să curețe cu un șpaclu mîzga aceea respingătoare și a descoperit că sub ea se afla un superb lemn de mahon intact. Cu răbdare și grijă, a curățat scrinul centimetru cu centimetru și pînă în ziua de astăzi am în camera mea o mobilă de mare frumusețe. Să fi știut hienele de ce se descotoroseau, nici pe ăsta nu l-aș fi avut amintire de la cea mai veselă și optimistă bătrînică din tinerețea mea.

---

* *Autoarea este descendentă a celebrei familii de scriitori, demnitari, cărturari Negruzzi. A donat mari valori (inclusiv casa și terenul) pentru amenajarea muzeului dedicat familiei negruzziene (Hermeziu – Iași, pe malul Prutului)* - ***nota redacției.***

BIBLIOFIL

O REVISTĂ DE ISTORIE LA SEMICENTENAR

Alexandru ZUB

O veche cutumă academică face ca revistele de caracter ştiinţific să-şi marcheze traseul, din când în când, la intervale menite a înlesni, eventual, estimări bilanţiere. Nu este cazul de faţă. Organ al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol", *Anuarul* omonim a avut soarta acestuia, schimbându-şi titlul odată cu numele instituţiei.

Creat în 1991, prin transformarea Seminarului de Istoria Românilor de la Universitatea din Iaşi în Institutul de Istoria Românilor „A. D. Xenopol", actualul aşezământ a cunoscut diverse avataruri, schimbându-şi numele şi publicaţia potrivit cu împrejurările social-politice. Moartea intempestivă a fondatorului, Ilie Minea, care făcuse din revista *Cercetări istorice* organul de expresie al institutului fondat, a adus o primă schimbare, iniţiată de noul director, Alexandru V. Boldur, care a făcut ca numele respectiv să fie modificat: *Institutul de Istorie Naţională „A. D. Xenopol"*, epitetul *naţională* fiind un mod de adecvare la situaţia geopolitică a momentului. Revista a suferit şi ea o schimbare de titlu, devenind pentru un timp *Studii şi cercetări istorice*, cu elemente de renovaţie programatică, stopate brusc, în 1949, prin reorganizarea Academiei Române şi a institutelor din subordine[1].

Istoriografia a cunoscut, atunci, în anii stalinismului cultural, o perioadă foarte grea, lesne de sesizat şi în publicaţiile de resort, aduse îndeobşte la unison, sub bagheta celui care avea misiunea să controleze partinic domeniul: Mihail Roller. Însă şi atunci s-au putut realiza unele lucrări de seamă, îndeosebi în zona instrumentarului[2]. Este un fapt admis că, în pofida ingerinţelor de tot felul, istoriografia „s-a îmbogăţit enorm, în ciuda piedicilor puse, prin contribuţii speciale, chiar prin sinteza materialelor realizate anterior, datorită eforturilor a numeroşi istorici români, din diverse generaţii, de la cei mai vrednici care au dispărut din viaţă până la cei mai tineri care se formează sub ochii noştri", după cum sesiza istoricul Şerban Papacostea într-un dialog memorabil cu Pavel Chihaia, confratele din exil[3].

Se poate afirma că la Iaşi s-a produs apoi un reviriment în cercetarea istorică, la începutul anilor '60, pe seama destinderii iniţiate de regim, în sensul reconsiderării relaţiilor cu Uniunea Sovietică şi *ipso facto* cu lumea apuseană. S-a putut scrie atunci, în vechea metropolă moldavă, puţin mai liber, mai firesc, faţă de lucrările emise în alte centre. Rezultă acest lucru şi din analiza oricât de sumară a textelor publicate în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie*, pus din nou sub patronajul postum al lui A. D. Xenopol.

Primul tom din seria ajunsă acum cincantenară a ieşit în 1964, aşadar la două decenii după evenimentele care au dus la emergenţa „dictaturii proletariatului" în România. O coincidenţă nu lipsită de tâlc a făcut ca *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie*, cum s-a numit iniţial (numele de „A. D. Xenopol" se va adăuga de la tomul IV înainte), să apară tocmai în anul când regimul „democrat-popular" iniţia o schimbare semnificativă în politica externă, prin acea *Declaraţie din Aprilie*, fără ca acest fapt să determine momentan şi nuanţe specifice în discursul istoric. Articolul de fond din tomul I evoca *e.g.*, fără semnătură, „a XX-a aniversare a eliberării patriei noastre", spre a elogia „minunatele realizări dobândite sub conducerea înţeleaptă a PMR". Redactor responsabil era modernistul Val. Popovici, iar secretar ştiinţific eminentul istoric L. Boicu, înlocuit în 1967 cu I. Caproşu, care avea să rămână în funcţie multă vreme, până la integrarea sa în corpul didactic universitar. Cu tomul IV, *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol"* intra într-o nouă fază, una de extensie cvasi continuă a publicaţiei, asigurată şi de alţi secretari de redacţie, îndeosebi de L. Şimanschi şi Ştefan S. Gorovei. *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie* şi-a dobândit, în timp, un prestigiu ştiinţific de care a profitat spre a-şi extinde aria colaboratorilor, în ţară şi în străinătate, ca şi iradiaţia socio-culturală.

În această situaţie l-a găsit schimbarea de regim din Decembrie '89, moment după care au survenit prefaceri analoage şi în cercetarea istorică. Secţia de arheologie a devenit institut autonom, iar partea mai nouă *Institutul de Istorie „A. D. Xenopol"*, diminuat şi acesta prin detaşarea unui alt grup spre a forma *Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană*.

Convulsiile social-politice care au urmat după schimbarea bruscă de sistem au afectat considerabil activitatea Institutului ieşean, pus în situaţia de a căuta mijloace noi de adecvaţie la împrejurări. S-a creat, de aceea, o *Fundaţie Academică „A. D. Xenopol"*, menită a sprijini proiectele celor interesaţi, cu un buletin conex, *Xenopoliana*, conceput ca mijloc de stimulare a reflecţiei istorice, îndeosebi a tinerilor interesaţi de studiul trecutului. S-au publicat astfel 15 volume, pe diverse teme: *Discurs istoric şi integrare* (I); *Postmodernism, postcomunism, postistorie* (II); *Învăţământul istoric azi* (III); *Elitele: repere, secvenţe, controverse* (IV); *Naţionalism, etnicitate, minorităţi* (V); *Modernizare în spaţiul românesc* (VI_1); *Istoria ca discurs demistificator* (VI_2); *Comunismul în România: ideologie, întemeieri, dileme* (VII_1); *Confesiune, societate, naţiune* (VII_2); *Istorie şi identitate* (VIII); *Discursul istoric la început de secol şi de mileniu* (IX); *Istoria culturală astăzi* (X); *Istorie şi societate după 1970* (XI_1); *Memorie şi uitare în istorie* (XI_2); *A scrie şi a citi. Practici, simboluri, tipuri de lectură* (XII); *Liberalismul românesc. Tendinţe, structuri, personalităţi* (XIII); *Ritualuri politice în România modernă* (XIV); *Pour une histoire culturelle de la mort. Perspectives ouest- et est-européennes* (XV). Se poate deduce din simpla înşiruire de teme vastul orizont teoretic şi de metodă în care s-a derulat munca de cercetare la Institutul de Istorie ieşean, institut ai cărui membri, trebuie spus, au luat parte concomitent şi la editarea revistei *Studia et Acta Iudaeorum Romaniae*, ca şi la unele serii tematice: *Biblioteca Fundaţiei Academice „A. D. Xenopol"*; *Bibliotheca Historiae Universalis*; *Restitutio Historiographica*.

Anuarul însuşi a fost structurat la rândul său pe teme, ţinându-se cont de preocupările existente în comunitatea academică respectivă, ca şi de orientările ce se degajau din analiza bibliografiei străine. Spiritul critic, mereu prezent, a continuat să se exercite încă

mai ferm în noile condiţii, spirit stimulat de vechi tradiţii locale, dar şi de contactele asidue cu şcoli istorice din lumea apuseană. Nu se poate face, pe loc, o analiză mai detaliată, însă ea ar fi nespus de utilă noilor serii de studioşi ai trecutului.

Pentru primii ani de tranziţie s-au tipărit deja două fascicole de prezentare a Institutului[4], cu date „tehnice" despre ceea ce numeam „faza postcomunistă a acestui aşezământ", iniţiativă necontinuată însă în anii următori, deşi se admitea că e necesar să existe cât mai multe instrumente de acest fel[5].

Într-o lume stând sub semnul determinărilor cantitative, cifra 50, pusă acum pe frontispiciul noului volum din *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol"*, s-ar putea să nu însemne mare lucru. Ea constituie însă, cel puţin pentru breasla care l-a produs, un semn de continuitate a strădaniei profesionale, pe linia unei tendinţe ce se confundă, cumva, cu istoriografia însăşi.

---

[1] Asupra contextului în ansamblu, vezi Alexandru Zub, *Contribuţii ieşene la istoria culturii naţionale*, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol"*, XIX, 1982, p. 9-24.

[2] Cf. Florin Constantiniu, *De la Răutu şi Roller la Muşat şi Ardeleanu*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2007.

[3] Pavel Chihaia, *Faţa cernită a libertăţii. 20 de convorbiri la „Europa liberă"*, Bucureşti, Ed. Jurnalul literar, 1991, p. 13.

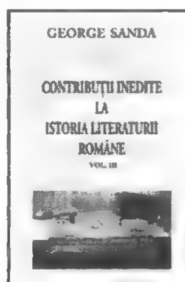
[4] Mihai-Ştefan Ceauşu, *Institutul de Istorie „A. D. Xenopol" Iaşi, 1990-2000*, Iaşi, Fundaţia Academică „A. D. Xenopol" (FAX), 2001; idem, *Institutul de Istorie „A. D. Xenopol" Iaşi, 2001-2002*, Iaşi, FAX, 2003. Date esenţiale, de natură tehnică, se pot regăsi în idem, *op. cit.*, 2001, p. 1-17.

[5] Alexandru Zub, *În loc de prefaţă*, în Mihai-Ştefan Ceauşu, *op. cit.*, 2001, p. 7-8.

EX LIBRIS

Adela POPESCU
Între noi - timpul. Between us - time
Traduceri de **Adriana Volceanov**
Bucureşti, *Publisher House Tracus Arte*, 2013.

George SANDA
Contribuţii inedite la Istoria Literaturii Române. Vol. III. Destinatari şi emitenţi: G. Topîrceanu, Otilia Cazimir.
Bucureşti, Editura *George Sanda*, 2013.

Oltea RĂŞCANU GRAMATICU
Personalităţi Bârlădene.
Dicţionar vol. 1 (A-J) şi 2 (L-Z)
Iaşi, *PIM*, 2012.

CURAT FATALITATE, MONȘER!*

Amalia VOICU

În mare, volumul lui **Mircea A. Diaconu**, *Fatalitatea ironică*, reprezintă o suită de studii dintr-o arheologie critică numită, la modul jucăuş, *şantierul Caragiale*. Deşi analizat anterior în diverse circumstanţe, de Marian Victor Buciu (*Onto-retorica lui I. L. Caragiale*), Al. Călinescu (*Caragiale sau vârsta modernă a literaturii*), Adriana Ghiţoi (*Caragiale publicist. Teatralitate, comunicare, actualitate*), Florin Manolescu (*Caragiale şi Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*), Loredana Ilie (*Un veac de caragialism*), Mircea Tomuş (*Caragiale după Caragiale*), criticul nostru revine asupra acestui teritoriu, afirmând că „Orice idee este pentru critic un joc incert între intuiţie şi argument, o mişcare în zig-zag, însemnând confirmări, infirmări, abateri, contradicţii, nelinişte" (p.8). Poate că termenul *fatalitate* este puţin prea accentuat, şi aceasta din cauza formulei textualiste predilecte, iar *fatalism* ar corespunde mai adecvat intenţiei exegetice; totuşi, noţiunea respectivă este bine temperată de către o categorie cu rol de mediere inversă între om şi lume, *ironia*. Se pare că între *lumea ca lume* şi *lumea ca text*, aceasta din urmă prezintă o mai mare însemnătate la Caragiale, instituind relaţii de natură specială între autor/ uneori, narator şi cititorul absolut indispensabil, fără de care „lumea respectivă nu îşi justifică existenţa".

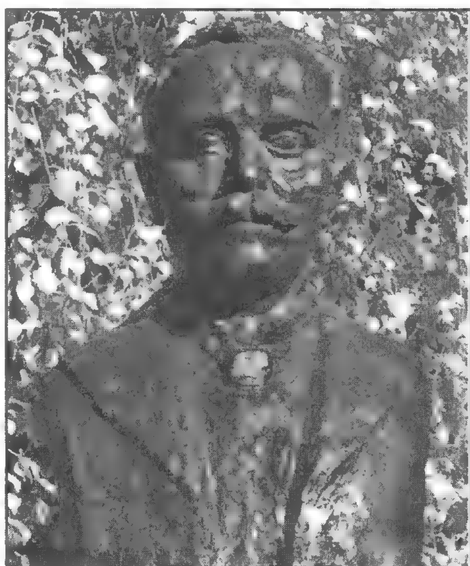
Pe parcurs, arhitectura refacerii universului caragialian, prin prisma fatalităţii ironice, urmează trepte determinate după logica pendulării între imanenţa cuvintelor şi metafizica realului aflat în perpetuă criză: *Lumea ca tehnică şi abisalitate*; *Realul himeric. Text şi context*; *Logica, acest paradis*; *Absurdul înşurubat în real*; *Realul problematic*; *Fragmente despre tot – sau despre vid*; *O lume de cuvinte*; *O întoarcere în labirint*; *D'ale hermeneuticii. O paranteză*; *Un hedonist în labirintul lumii şi al textului*; *Euforia fatalităţii*; *Farsa ca transcendenţă goală*; *Sub masca autenticităţii*; *Variaţiuni finale*; *Mofturi despre reveria şi cinismul limbajului publicitar (un nou început)*. Cu alte cuvinte, de pildă, în capitolul *Realul himeric*, sintagmă care acoperă intenţia de denunţare a situării lui Caragiale în zona realismului, istoricul literar Mircea Diaconu deconspiră inconsistenţa lumii respective, punând accent pe marginal şi derizoriu.

Astfel, rezultă faptul că „*moftul*-monadă este chiar imaginea căzută şi burlescă a lucrului în sine, văzut în ipostaza balcanică". Răspunzându-se la întrebarea dacă omul/ personaj este un „agent dumnezeiesc" sau „joc nenorocit al oarbei întâmplări", are loc o întreagă desfăşurare de forţă interpretativă, în urma căreia se trage concluzia că între un Dumnezeu *armonist* şi un diavol ghiduş care străbat proza lui Caragiale nu ar fi mare diferenţă (vezi şi consideraţiile altui „balcanic", George Magheru, poet de data aceasta, care declara solemn şi ironic în acelaşi timp - „Capriciu, fi-mi lege,/ Capriciu, fi-mi rege!"). Ramificaţiile absurdului, urmuzian înşurubat în real, ajung foarte departe, în acest sens, *a proceda metodic*, la modul ironic, desigur, fiind „formula cea mai elocventă a spiritului analitic care construieşte realul pulverizându-l". În relaţie de contiguitate, gustul pentru parodie din scrierile ploieşteanului este observat cu minuţiozitate şi în secţiunea *Realul pro-*

blematic, în care *identitatea* şi *alteritatea* se intersectează, pentru a se submina reciproc (aşa cum se întâmplă, de pildă, chiar într-o schiţă caragialiană intitulată întocmai, *Identitate*). În continuare, în secţiunea *Fragmente despre tot – sau despre vid*, Caragiale devine în mod cert un precursor al avangardiştilor, în speţă a lui Urmuz, pentru că, citām, *a înregistra realul, a-i pipăi cu pupila, arghezian, formele, a-l parcurge ca pe o planetă plină de surprize şi de suspans, a-l construi, finalmente, în interiorul unor astfel de repere, iată bucuria cuiva care face din scepticism prilejul unei restaurări a fiinţei*. Subscriem la toate acestea, iar singura aserţiune mai discutabilă din carte ar fi următoarea: „Poate că balcanismul de care se tot vorbeşte şi cu privire la I. L. Caragiale să aibă legătură cu o anume viziune metafizică. Ba chiar cu fascinaţia faţă de o lume devenită text." (p. 91). Alex Goldiş numeşte acest tip de perspectivă „critica supracalificată", în revista „România literară", numărul 23 din 2012.

Criticul şi istoricul literar M. Diaconu, de la Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, se mai preocupă îndeaproape de limbajul prozei caragialene, îndeosebi de paradoxuri şi calambururi; într-adevăr, aici lumea respectivă este reprezentată de textul pur, care devine monedă de schimb între două universuri, realitatea şi ficţiunea, iar au(c)torul este instanţa unui filosof şi, de ce nu, negociator-mediator între acestea două (v. *La Moşi* sau *Tren de plăcere*). Aşadar, „turtă dulce – panorame – tricoloruri – bragă – baloane – soldaţi – mahalagioaice – lampioane – limonadă – fracuri – decoraţiuni – decoraţi – doniţe – menajerii – provinciali – fluiere – cerşetori – ciubere – cimpoaie – copii – miniştri – pungaşi de buzunare – hârdaie – bone – doici – trăsuri – muzici – artifiţii – fotografii la minut – comèdii – tombole – *Moftul român* no. 8 – oale – steaguri – flaşnete – îngheţată de vanilie – fleici". Ce îşi doreşte cititorul mai mult ?

De asemenea, o privire specială este aruncată, cu aplomb critic, asupra corespondenţei lui Caragiale, asupra anumitor scrisori care, pe bună dreptate, se integrează în proza sa literară. Acolo, efigia lui Mitică este întruchipată, nici mai mult, nici mai puţin, decât de figura de acum prăfuită a lui Barbu Ştefănescu Delavrancea. Ajungem, încet-încet, la *nordul caragialian*, un mod de reprezentare original, ambivalent, care permite detaşarea şi, deopotrivă, complacerea în lumea respectivă. Este mai greu de înţeles de ce este selectat acest punct cardinal, şi nu altele, când mai firesc ar fi fost să fie *estul*, cosmos alienant, sau *sudul*, medie balcanică a existenţei (să nu uităm că acelaşi exeget a mai compus o carte, o colecţie de eseuri critice, cu titlul *La Sud de Dumnezeu. Exerciţii de luciditate*). În sfârşit, o afirmaţie destul de subţire, şi la propriu, şi

I. L. CARAGIALE
Bust de **Ioan Buzdugan** (1984)
Parcul Casei Pogor, Iaşi.

la figurat, subliniază, parafrazând, că arheul, aici, în nord, în forma lui grotescă şi textuală, realizată ca materie, şi simultan, ca reverie, este cu totul şi cu totul posibil...

Astfel încât nu credem întrutotul într-o *Lume de cuvinte* la scriitorul muntean, ci mai mult într-o *lume ca nelumea*, cum am demonstrat şi cu altă ocazie. S-a considerat uneori că e vorba de o lume pe dos sau o lume răsturnată, însă lumea răsturnată se referă mai degrabă la o anumită negativitate a lucrurilor, pe când expresia de sorginte eminesciană surprinde mai bine o anumită disponibilitate minimă a receptorului/ spectatorului, în sens larg, de a surprinde i-mediat deosebirile specifice dintre aparenţă şi esenţă, luând drept bună lumea care i se desfăşoară iniţial pe dinaintea ochilor. Pentru a înţelege mai bine deosebirea dintre viziunea lumii cu susul în jos, şi lumea-nelume, la modul intuitiv, se poate face apel la imaginea unei persoane care îmbracă o haină având căptuşeala pe dinafară, părând de la depărtare ca fiind totul în regulă, însă de aproape producând o impresie cel puţin hilară.

De aceea se produce *O întoarcere în labirint*, după călătoria prin lume, în căutare de semne, după logica terţului inclus. Încât Mircea Diaconu este furat, la un moment dat, de labirintul propriului text, la modul pozitiv, de data aceasta, după părerea noastră, şi face o „paranteză" în cuprinsul lucrării, numită inspirat *D'ale hermeneuticii*, bazată pe următoarele - „Există o lume obiectivă? şi, dacă da, e posibil ca ea să fie cunoscută? Sunt întrebări întemeietoare ale scrisului caragialian". Apoi ne oferă o definire foarte adecvată a comediei – „A face diferenţa dintre ceea ce vezi, o anume reprezentare sau imagine palpabilă, şi adevăr, adică a înţelege identitatea lucrurilor dincolo de aparenţa lor, este una dintre cheile comediei" (p. 152). Faptul că fatalitatea imprimă un fel de euforie, că farsa reprezintă o transcendenţă goală, toate acestea pot fi înţelese doar citind cartea *Fatalitatea ironică*, o combinaţie fericită de exactitate profesorală şi libertate critică.

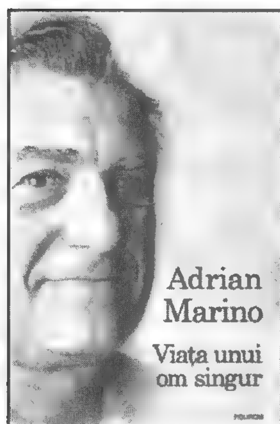
[1] **Mircea A. Diaconu**, *Fatalitatea ironică*, Bucureşti, *Cartea românească*, 2012, 206 p. Profesorul universitar M. Diaconu aduce în discuţie ideea de *hazard*, însă este un hazard plin de ordine, o evocare permanentă, în subtext, a jocului de şah de origine persană, aşadar orientală, - şi mai târziu balcanică - , în care piesele, sub orice înfăţişare, intră în regula jocului (ironic, desigur), însă se află, în cele din urmă, la mâna zeului-noroc, în invocata zodie a fatalismului.

Balcanismul atribuit de criticul în discuţie lui Caragiale este, însă, de o cu totul altă factură decât al lui P. Istrati sau Ion Barbu, dramaturgul detaşându-se discret-critic de această lume pitorească, de care se simte, în mod fatal, consangvin, desrădăcinat totodată, „confiscat" de Apus într-o civilizaţie în care vestimentaţia a devenit mai importantă decât trăirea. Emblematică rămâne figura cafegiului armean, privit cu ironie simpatetică, aceasta exprimând chiar situarea intimă a scriitorului faţă de lumea balcanică, iubită şi repudiată, veşnic obiect de nostalgie dureroasă, căreia *lucidul* Caragiale i se sustrage precum Ulysse din insula lui Circe.

Excesivă ne apare insistenţa lui M. Diaconu pe ideea unei lumi textuale ordonată de reguli interne, ţinând de natura artei şi nu de coerenţa lumii, ceea ce nu este cu totul neadevărat, mai puţin autonomia şi gratuitatea acestei realităţi suficiente sieşi a textului, întrucât s-ar pierde din vedere faptul fundamental al scrisului ca răspuns, ca ripostă, critică şi denunţare a unui real pe care scriitorul îl transfigurează într-o operă de o esenţă mai tare decât realitatea însăşi.

TINEREȚEA UNUI „CĂLINESCIAN“

Constantin COROIU

Cei pe care istoria literară i-a reţinut în mod deosebit ca discipoli ai lui G.Călinescu sunt din perioada ieşeană a marelui critic, de altfel pentru el şi implicit pentru cultura românească cea mai fecundă sub toate aspectele, deşi relativ scurtă – 8 ani (1936-1944). Este vorba, se ştie, de *Al.Piru, Adrian Marino, G.Ivaşcu* şi *G.Mărgărit*, acesta din urmă se pare cel mai înzestrat, cel mai strălucit, dar, din păcate, dispărut prematur. **Nicolae Mecu** consacră un capitol distinct în volumul ***G.Călinescu față cu totalitarismul*** lui Al.Piru şi Adrian Marino, în calitatea lor de colaboratori ai lui Călinescu la ziarul „Naţiunea", gazetă de a cărei pagină literară cei doi au răspuns până în toamna anului 1947. Autorul include aici şi cele patru scrisori ale lui Marino către magistrul său, expediate în perioada 1946-1958, aflate în patrimoniul Institutului „G. Călinescu" al Academiei, pe care le publică, dacă înţeleg bine, în premieră. La începutul anilor '80, Marino s-a opus publicării lor, exprimându-şi ferm dezacordul într-o epistolă din martie 1982, adresată editorului. Ca orice istoric literar care se respectă, Nicolae Mecu reproduce şi textul acesteia.

Nu numai portretul la tinereţe pe care i-l creionează lui **Adrian Marino**, dar şi portretul caricatural, în stil de pamflet, pe care Marino i-l face lui Călinescu în ***Viaţa unui om singur*** mă determină să mă opresc în aceste însemnări la ceea ce scrie Nicolae Mecu despre autorul monografiei ***Viaţa lui Alexandru Macedonski***.

Din retrospectiva întreprinsă de Nicolae Mecu reiese că Marino a publicat în „Naţiunea" microeseuri şi articole ce îl anunţau pe comparatist, pe hermeneut, pe teoreticianul şi biograful ideii de literatură. Cât priveşte literatura română, aceasta l-a preocupat mai puţin. Sunt semnalate „câteva consideraţii consacrate poeziei «tinere»" ce nu îl recomandă însă pe Adrian Marino ca pe un „critic de susţinere al generaţiei care (biologic) era şi a lui, ci mai degrabă ca un adversar al ei. De altminteri, «sciziunea» între generaţii îl irită, după cum îl deranjează şi vocabula poet «tânăr», convins fiind că valoarea nu ţine cont de criteriul generaţionist şi că marea literatură nu a fost scrisă de tineri... Dincolo de curente, grupări şi mode, criticul crede în valoarea ca atare".

Principial, concepţia teoreticianului era corectă. Totuşi, a afirma atât de tranşant că marea literatură nu a fost scrisă de tineri e prea mult şi, în definitiv, neadevărat. Există numeroase exemple care îl contrazic pe Marino. Dau la întâmplare unul: Mario Vargas Llosa a publicat la vârsta de doar 27 de ani un roman – ***Oraşul şi câinii*** – despre care cri-

tici de marcă din diverse ţări şi culturi au afirmat aproape unanim că este scris cu o mână de maestru.

Revenind, lui Adrian Marino nu-i plac poeţii din aşa-numita *generaţie pierdută*: *Mihail Grama* şi *Mircea Popovici*. Singurul care îi atrage atenţia, dar îl receptează într-o cheie minoră, este *Geo Dumitrescu*, cu al său faimos volum ***Libertatea de a trage cu puşca***. În schimb, „judecă aproape entuziasmat" un volum de poezie al lui Radu Teculescu, întrucât ar fi „mai sensibil decât «teribilii» săi colegi de generaţie". Simptomatic e modul cum îl receptează Marino pe moralistul, eseistul, şi mai ales pe „aspirantul la o terapeutică a singurătăţii" *Petre Pandrea*, autorul volumului ***Portrete şi controverse***.

O pondere importantă acordă Nicolae Mecu în studiul său articolelor teoretice ale lui Adrian Marino care, în opinia sa, „circumscriu o viziune organică şi unitară asupra literaturii, schiţând şi un program pe care îl vor pune în operă amplele lucrări de după 1970 ale savantului". Tot acum se vădesc ţintele predilecte ale polemistului: provincialismul (pe care nu mi se pare a-l fi definit vreodată remarcabil sau convingător), foiletonismul, impresionismul, fragmentarismul, veleitarismul, amatorismul etc. Criticul de la „Naţiunea" deplângea suficienţa în informaţie, absenţa monografiilor şi vocaţia efemerului. Acestea aveau să constituie, de fapt, teme obsesive ale unui Marino inclement şi, nu o dată, nedrept. El deplânge, de asemenea, lipsa din spaţiul cultural autohton a ideologiei literare şi a spiritului polemic, de care ar suferi mai ales foiletonistica, inclusiv cea a unor cronicari de prim plan ca Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, căruia îi mai reproşează preţiozitatea şi afectarea, sau Perpessicius. Călinesciană, cum bine apreciază Nicolae Mecu, este concepţia criticului privind monografia şi biografia literară. În articolul „Idei despre biografie", el „porneşte, ne dăm numaidecât seama, de la concepţia călinesciană privind istoria literară ca «ştiinţă inefabilă şi sinteză epică», ca şi de la modelul incontestabil al genului, ***Viaţa lui Mihai Eminescu***". Marino admite că biografia este un gen literar, şi „ca orice gen literar, biografia este principial o operă de artă, producând în ordinea contemplaţiei, emoţii asemănătoare cu acelea date de un bun roman". Şi – citează din nou Nicolae Mecu din amintitul articol – „un biograf fără *esprit de finesse,* talent literar şi de analiză interioară este un orb. Adevărata viaţă a eroului său îl desfide ironică, rămânându-i ermetică, în ciuda asediului laborios de texte şi documente". În fine, e de relevat ideea „consubstanţialităţii" biografului şi personajului său pe care o postulează autorul ***Vieţii lui Alexandru Macedonski***, care, conform propriilor evocări din ***Viaţa unui om singur***, nu ar fi fost chiar pe gustul lui Călinescu, cu alte cuvinte, teoria ca teoria, dar mai greu e cu practica… Oricum, teoreticianul are perfectă dreptate când afirmă că „scriind biografia artistului pentru care simţi afinităţi obscure, în realitate îţi compui propria biografie". Aserţiunea aceasta ne apare ca cel mai mare elogiu adus, indirect, lui G. Călinescu, autorul a două capodopere ale genului, ai căror eroi sunt nimeni alţii decât Eminescu şi Creangă. ***Viaţa lui Mihai Eminescu*** a fost întâmpinată cu entuziasm de Ibrăileanu, criticul de la „Viaţa Românească" văzând în ea cel mai impunător şi mai durabil monument ridicat Poetului.

„Este tânărul Marino un «călinescian»?" E întrebarea pe care o pune Nicolae Mecu la finalul esului său. Deşi, după publicarea monografiei ***Viaţa lui Alexandru Macedonski***, el a respins „din ce în ce mai radical şi iritat eticheta aceasta"; Nicolae Mecu constată totuşi că „multe dintre liniile directoare ale operei de maturitate (operă esen-

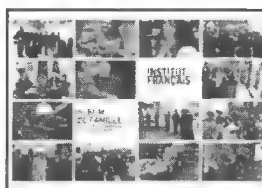
ţialmente independentă de călinescianism) se află *in nuce* în cea de tinereţe". Studiul întreprins îl conduce la concluzia că „tânărul Marino rămâne *şi* un călinescian. De la magistrul său (dar, evident, pe o structură genuină prielnică influenţei) a deprins imperativul creaţiei majore, al construcţiei solide, monumentale. Ca şi maestrul său, a cerut acest lucru scriitorilor din vremea sa şi a creat el însuşi o operă care impune şi prin masivitate. Tânărul Marino este, asemenea dascălului său, un critic de gust clasic – tocmai în sensul preferinţei pentru ceea ce Croce, citat de el, numea *«perfetta poesia»* –, gust al creaţiei solide, perene şi situate dincolo de curente, metode, formule şi mode. Conceptul de critică, şi în mod special cel de biografie literară, reprezintă o continuare originală al celui călinescian, dar numai ca nuanţă, nu şi în esenţa lui. În fine, stilul însuşi al eseurilor lui din tinereţe aminteşte, uneori izbitor, de acela al lui Călinescu. Dar oricâte note de călinescianism am regăsi în scrisul tânărului Marino, acesta nu face figura unui epigon, ci a unui discipol creator. Care, ca orice discipol, dotat cu personalitate, îşi părăseşte la un moment dat modelul. De obicei printr-un paricid simbolic".

O concluzie ce îmi întăreşte impresia că textul despre Marino din volumul *G. Călinescu faţă cu totalitarismul* – datând din 1993 – a fost scris nu numai pe baza unei riguroase documentări, nu numai cu un remarcabil spirit analitic, ci şi cu o anumită simpatie intelectuală, poate chiar admiraţie, pentru savantul, dar şi pentru omul Marino. Numai că după lectura memoriilor acestuia apărute între timp, sintagma „paricid simbolic" mi se pare – cum să zic?! – prea... tandră.

EX LIBRIS

Natalia CANTEMIR
„Cheile Mariei"
Postfaţă: **Valeriu Stancu**
Iaşi, *Cronedit*, 2013.

Album de familie. Peste 20 de ani de istorie
Iaşi, *Institutul Cultural Francez*, 2013.

Bucureşti în şapte mii de semne
Ediţie alcătuită şi îngrijită de **Aura Christi**
Bucureşti, Ed. *Europress Group*, 2013.

MIRCEA IORGULESCU - 70
CRITICUL ABSENT. PREZENT

Ioan HOLBAN

Pe prima filă a studiului despre Camil Petrescu din volumul **Prezent** (1985), Mircea Iorgulescu face următoarea distincţie: „Există două feluri de a crea în critică şi, în consecinţă, două feluri de critică: una care descoperă, explorând şi valorificând într-un sens nou relieful existent al operei, şi alta care inventează, adăugând operei alte dimensiuni prin accentuarea şi dezvoltarea unor aspecte particulare. Şi apoi: descoperirea priveşte totdeauna ansamblul, în vreme ce de regulă invenţia se referă la fragmente, eşantioane, detalii. Într-un caz ceea ce se ştie este reluat şi continuat, chiar dacă adesea prin corectare sau contestare, în celălalt este programatic ignorat. Nici una din cele două atitudini nu poate fi însă judecată în sine. Decisivă rămâne proba adecvării la operă; căci sunt opere al căror spirit obligă la descoperire şi altele care pretind un demers esenţial inventiv". Nici nu ştia, poate, ce „nucleu problematic" arunca Mircea Iorgulescu, atunci, în 1985, în lumea literaturii, cu aceste observaţii la o carte despre stricta (i)realitate literară. Critic al actualităţii literare – în **Rondul de noapte** (1974), **Al doilea rond** (1976), **Firescul ca excepţie** (1979), **Critică şi angajare** (1981), **Ceara şi sigiliul** (1982) –, prezent mulţi ani (de prin 1966) în paginile revistelor culturale româneşti la rubrici rezervate analizei fenomenului literar curent, semnând, deseori, articole „programatice" pe pagina a treia a „României Literare", Mircea Iorgulescu este, în acelaşi timp, autorul unor solide studii referitoare la scriitorii din perioadele clasică şi modernă ale literaturii noastre (iar **Scriitori tineri contemporani**, din 1978, ar putea fi citat în acest sens); volumul **Prezent** este semnificativ pentru felul în care înţelege el critica, în dubla sa ipostază, fiind un „descoperitor" şi un „inventator", în aceeaşi măsură: Mircea Iorgulescu *descoperă* scriind despre Camil Petrescu, Panait Istrati (în cartea **Spre alt Istrati**) şi I.L. Caragiale (în **Marea trăncăneală. Eseu despre lumea lui I.L. Caragiale**) şi *inventează* pronunţându-se despre aproape cincizeci de poeţi, critici şi prozatori contemporani. Dacă studiul despre Camil Petrescu are un pronunţat caracter eseistic, vizând ansamblul operei prin urmărirea evoluţiei personajului şi a problemei comunicării în scrisul camilpetrescian, secţiunea intitulată **De trei ori despre Panait Istrati** este schiţa unei monografii pe care Mircea Iorgulescu o va scrie, de altfel (e printre puţinii critici care promit şi chiar fac ceea ce au promis!), unde va corecta şi va contesta – se va vedea – multe dintre prejudecăţile care au marcat receptarea prozatorului la noi şi aiurea; oricum, alături de Alexandru Talex (cine mai ştie, azi, de acest exeget excepţional al lui Panait Istrati?), Mircea Iorgulescu este, la noi, cel mai avizat cunoscător şi interpret al vieţii şi operei lui Panait Istrati; a urmat, fireşte, G. Dimisianu.

O secţiune importantă a volumului **Prezent** cuprinde şase profiluri ale unor autori contemporani, cu opere în curs de „clasicizare": Marin Sorescu, D.R. Popescu, Paul Georgescu, Octavian Paler, Eugen Simion şi Nicolae Manolescu. În aceste texte, criticul face dovada calităţilor care l-au consacrat: suplu, spiritual, bine articulat, comentariul arată mobilitate a lecturii şi forţă de a sintetiza în câteva linii profilul unei personalităţi; iată cum începe textul despre Dumitru Radu Popescu: „Cu toate că nu-i lipseşte de obicei cravata, este probabil

accesoriul vestimentar cel mai nesuferit lui Dumitru Radu Popescu. Îl stingherește, în orice caz, vizibil și o va fi acceptând ca pe un rău suportabil, dar în momentele de încredere, când gesturile devin reflexe, el schițează aproape întotdeauna o încercare de a-și deschide gulerul cămășii, smucind apoi într-o parte și în alta sufocantul gât-legău, în acest inofensiv tic refugiindu-se și răzbunându-se toate tensiunile strângerii de cheutori, asumate, îndurate totuși cu un stoic orgoliu invers, cerut de respectarea protocolului"; ideea portretului scriitorului și a analizei operei este lipsa protocolului, refuzul său, eliberarea de orice convenție străină unei creații robuste, dezvăluind voluptatea improvizării și plăcerea simbolizării existenței. Un articol „cu țintă" monografică este cel despre Paul Georgescu în a cărui evoluție literară criticul găsește esențial raportul dintre militant și artist. Interesantă, analiza pe care o face Mircea Iorgulescu eseului lui Nicolae Manolescu despre romanul românesc este, pe alocuri discutabilă, însă, pentru că, iată, selecția pe care o face criticul în **Arca lui Noe** nu este doar „funcțională", ci și valorică; apoi, studiind romanele, Nicolae Manolescu spune esențialul și despre

romancieri: oricum, chiar dacă cele trei tipuri definite de Nicolae Manolescu (ionic, doric și corintic) nu pot constitui „instrumente de lucru", de felul acelora pe care ni le pun la dispoziție naratologia sau poetica, eseul său despre romanul românesc rămâne cea mai importantă sinteză asupra genului epic din câte s-au făcut (prin istorii literare, mai ales), până azi, la noi.

Calitățile de portretist ale lui Mircea Iorgulescu se răsfrâng și asupra analizei critice propriu-zise; el caută totdeauna formulările esențiale și gesturile definitorii („Ceea ce merită să fie văzut – iată o formulare esențială pentru înțelegerea literaturii lui Geo Bogza", spune criticul), punând în evidență mărcile literare ale unei structuri în permanentă fierbere: niciodată „liniștit", mereu grăbit, gata de a lua în răspăr prejudecăți și ordini valorice false, Mircea Iorgulescu vorbește cu nostalgie despre jumătatea deceniului șapte, când el însuși a debutat (în 1966): „Neguri dogmatice se retrăgeau, deschizând privirilor zarea: primenire, gust amețitor de libertate, frenezie a noului și a înnoirii, tineri scriitori talentați primiți cu entuziasm, deocamdată mai mult de o critică și ea tânără decât de cititori, încă reticenți față de

scrisul contemporan după un deceniu de absență a cultului valorii. Avânt, așadar, vechiul în clătinare: idei, deprinderi, forme, ierarhii, atitudini, termeni, terminologie". Cordiale, cu două excepții (Marian Popa și Mirela Roznoveanu), subtile, adecvate, pertinente, comentariile lui Mircea Iorgulescu din **Prezent**, ca și acelea din cărțile anterioare, se circumscriu câtorva idei esențiale: radicalitate estetică, atitudine, specificitate și, nu în ultimul rând, dimensiune morală. Cel care descoperă și cel care inventează, criticul și cronicarul literar – acestea sunt ipostazele sub care se înfățișează, în toate cărțile sale, Mircea Iorgulescu.

Prefața „epică" a volumului **Spre alt Istrati** (1986), scrisă pe un ton confesiv, atrage atenția asupra unei operații care se impune pentru multe „secțiuni" ale istoriei literaturii noastre; „cazul" Istrati (ca și „cazul" Caragiale, numai după doi ani), admirabil analizat în această carte surprinzătoare din numeroase puncte de vedere este doar unul dintre acelea care necesită reevaluări critice atât din cauza superficialității abordărilor anterioare (cine mai știe, în afară de G. Dimisianu, că Panait Istrati e de origine de undeva, din insulele Greciei, din Faraklata, undeva, lângă Kefallonia), cât, mai ales, din motivele prea bine știute, legate de evoluția gustului, perspectivei și instrumentelor de analiză pe care le pun la dispoziție noile metode de cercetare a literaturii; dar, „relația" sa cu U.R.S.S.? mărturisirea sa, după ce se va fi lămurit, asemeni lui André Gide? sau, poate, nu? Bibliografia lui Panait Istrati i-a oferit lui Mircea Iorgulescu un teren ideal pentru aceste reconsiderări; puțin cunoscut (din generațiile mai vechi, mai cu seamă, din filmul **Codin**, co-producție româno-franceză care a rulat cu succes prin a doua jumătate a deceniului șase din secolul trecut, iar de generațiile mai noi din reeditările și traducerile publicate succesiv, fără prea mare ecou, însă, insuficiente, oricum, pentru a revitaliza interesul publicului larg, dar și al specialiștilor), Panait Istrati părea a rămâne definitiv în grija neobositului său exeget, Alexandru Talex: refăcând dosarul informațiilor biobibliografice, cu rigoarea și răbdarea istoricului literar care își ia în serios profesiunea, Mircea Iorgulescu a ajuns la un proiect de o vastitate neașteptată, **Spre alt Istrati** fiind doar o punere în temă, o introducere care promite viitoare interpretări noi ale operei, după ce criticul a revenit aici asupra unor date de biografie și asupra unor judecăți de situare ce păreau de nezdruncinat: „surprizele" inerente explorării unui subiect marginalizat voit, sau pe nedrept, de critica și istoria noastră literară după dispariția scriitorului (fapt consumat acum mai bine de jumătate de secol) i-au impus lui Mircea Iorgulescu „necesitatea unei reconstituiri documentare cât mai fidele" și alcătuirea unui „portret spiritual" al unui alt Istrati, revelat de informații și date, până acum, ori neștiute, ori superficial analizate.

Ceea ce caracterizează, în primul rând, studiul despre „tânărul Istrati" este modificarea esențială a perspectivei critice, deplasarea punctului de incidență a analizei prin sancționarea prejudecăților, exagerărilor și nepotrivirilor de tot felul, care abundă atât în textele unor exegeți români, cât și francezi. Judecăți de valoare și situare ce păreau definitive sunt supuse unei „canonade" de interogații pentru a fi anulate în răspunsuri cuprinzătoare care nu lasă nici o îndoială asupra falsității „cazului" Istrati, a imaginilor-șablon („un Gorki balcanic", un „aventurier", un „vagabond" și un autodidact, un „anonim" norocos în o viață „improvizată" etc.) care s-au fixat prin manuale și istorii literare și care sunt reiterate cu prilejul vreunei aniversări sau al unui articol comemorativ. Ceea ce așază Mircea Iorgulescu în locul acestor prejudecăți este nu numai tentant, dar și – lucru esențial – adevărat. Celor care l-au caracterizat pe Panait Istrati drept un „aventurier balcanic", un „vagabond" care și-a datorat succesul unor împrejurări norocoase, criticul le răspunde cu o analiză în profunzime a revoltei lui Istrati: aceasta este „expresia libertății lui în fața lumii, a acestei lumi, etern divizată în învingători și învinși, unde răul se află pretutindeni, în oameni ca și în afara lor". Revolta lui Istrati provine din conștiința libertății (vieții și scrisului), „harul dumnezeiesc" cu care a fost

înzestrat acest „Charlot balcanic" pentru care lectura reprezintă, în anii formării sale, o formă de libertate şi un cult al adevărului; nimic din neglijenţa şi improvizaţiile „omului revoltat" (aşa cum l-au văzut alţi critici), dimpotrivă, activitate conştientă, scop, ordine şi, uneori, chiar disciplină. „Strategia" întâmplătorului şi continua vânătoare a hazardului au fost două obstacole importante în calea criticului care trebuia să ordoneze un material pulverizat în amănunte tulburi, peste care s-au suprapus judecăţi critice eronate: această realitate i-a cerut lui Mircea Iorgulescu prudenţă, dar şi „spirit de aventură", răbdare, dar şi exasperare, pe care le dezvăluie „cu sânge rece" în amintita prefaţă epică. De exemplu, analizând publicistica dintre 1906 şi 1916 (cu precizarea debutului real al lui Istrati), Mircea Iorgulescu descoperă adevăratele temeiuri ale legăturilor scriitorului cu mişcarea socialistă şi cu liderii acesteia; pornind de la unele afirmaţii ale lui Istrati însuşi, criticul defineşte profilul unui revoltat sentimental (opus „revoltatului de profesie", identificat în persoana lui Cristian Racovski), trăind mai mult în orizontul unor sentimente pure decât în cel al principiilor, fiind gata pentru angajamentul moral pe care i-l cerea „setea de frumuseţe şi dreptate": datele raportului de adversitate cu lumea sunt căutate de Mircea Iorgulescu în revolta socială dublată de o revoltă etică şi în mecanismele textului literar al cărui specific este discursul insurgent, „specialitatea incontestabilă atât a tânărului Istrati, cât şi a viitorului celebru prozator". Studiind biografia lui Istrati, criticul dezvăluie una dintre pistele viitoarei analize a operei: scrisul ca act de revoltă, ca insurgenţă. Acest mod al revoltei face perfect valabile două apropieri dintre cele mai interesante şi originale: cu Don Quijote şi cu Hamlet. Mai întâi, „eroismul" lui Istrati este asemenea celui dezvăluit de personajul lui Cervantes în viziunea lui Unamuno şi Ortega Y Gasset; aş spune, însă, că dezacordul cu lumea creează căutările şi plecările istratiene (un volum se numeşte chiar **Mes départs**), aşa cum celebrul hidalgo îşi crea utopia sa „pozitivă": Istrati şi personajul lui Cervantes descoperă ceea ce aş numi starea de criză a lumii în două dintre ipostazierile sale: aceea „cavalerească" şi cea a Europei începutului de secol XX. De Hamlet – spune Mircea Iorgulescu –, îl apropie damnarea, „melancolicul prinţ cu cartea în mână revoltat împotriva putreziciunii lumii" fiind personajul „simbolic reprezentativ" pentru Panait Istrati.

În aceeaşi ordine, relaţia tânărului Istrati cu „obiectele" culturale care îi intersectează biografia constituie un alt câştig sigur al acestei introduceri în biobibliografia istratiană; Mircea Iorgulescu descoperă în spaţiul acestei relaţii zona de identificare a fiinţei viitorului scriitor pentru că în cultul cărţii, criticul „citeşte" un raport psihanalitic: iată-l ilustrat într-o pagină de excepţie care fixează prima lectură a lui Istrati, aceea a **Dicţionarului universal al limbii române** de Lazăr Şăineanu, făcut cadou de „căpitan" Mavromati în crîşma lui Kir Leonida: „dicţionarul este, concomitent, amantă şi mamă, contopire şi echivoc deopotrivă de semnificative, lectura se desfăşoară într-un spaţiu matricial, la lumina tulbure, pâlpâitoare, acvatică a unei lumânări, într-o poziţie («încovrigat») care nu este alta decât aceea a fătului în cavitatea uterină. Neînfrânatul cititor este despărţit de lume printr-o subţire, fragilă membrană (umbrela), nu mai ştie de sine, îşi pierde percepţia duratei, alunecă, pluteşte, hrănindu-se «în chip inconştient» dar cu nesaţ, din cartea în care trăieşte şi pe paginile căreia, fericit, satisfăcut, adoarme ca un copil pe genunchii mamei": fiul cărţii va deveni „amantul" ei, această evoluţie fiind marcată de contactul cu o carte a lui Tolstoi, **Învierea**, cumpărată cu ultimii bani la Alexandria, în Egipt. Lectura şi scrisul sunt cele două principii care guvernează lumea spiritului istratian; dacă în revolta socială scriitorul este un „sentimental", în spaţiul culturii activitatea lui Istrati este conformă sensurilor de acţiune şi reacţiune ale celor două principii: „În vreme ce lectura se realizează printr-o participare pasivă, printr-un abandon, este feminină, scrisul înseamnă acţiune, gest viril, ofensiv, materializarea unui impuls fundamental masculin".

Spre alt Istrati este, într-o bună măsură, şi „spre alt Iorgulescu"; criticul se află aici în alte „ronduri de noapte" în care foiletoanele sunt înlocuite de perspectiva amplă asupra unui subiect unic, acaparator, abordat printr-o „pluralitate convergentă" de metode care nu abuzează nici de terminologie şi nici de tehnologie; lucruri confirmate, ulterior, de cartea despre I.L. Caragiale. Două sunt, totuşi, metodele critice folosite mai intens: investigarea istorico-literară şi psihanaliza. Invenţia şi vioiciunea din foiletoanele „rondurilor" sunt dublate de rigoarea şi răbdarea cercetătorului de arhivă, ca şi de mobilitatea şi forţa analitică necesare demersului psihanalitic. **Spre alt Istrati** şi **Marea trăncăneală. Eseu despre lumea lui I.L. Caragiale** pledează pentru întoarcerea criticului în literatură, când lectura poate fi „reînviere" şi trebuie să fie şi implicare estetică.

Cenzura n-a fost de acord cu titlul **Marea trăncăneală** şi, atunci, cartea din 1988 a lui Mircea Iorgulescu a trebuit să se numească **Eseu despre lumea lui Caragiale**; conotaţiile au rămas, însă, neatinse: eseul despre lumea lui Caragiale tatăl este, în fapt, un eseu despre lumea noastră, care afirmă mistificarea ca mod esenţial al trăitului; mistificarea prin vorbă, printr-o mare şi neîncetată trăncăneală care să ascundă spaimele, teroarea vidului moral. Fugim, asemeni personajelor lui Caragiale, de vidul din noi înşine pentru a ne regăsi - neschimbaţi! - în vidul din vorbele care par a spune totul necomunicând, în fapt, nimic: a vorbi fără a comunica, aceasta este drama personajului caragialian şi - asta e! - tragedia noastră. Mircea Iorgulescu îl citeşte pe Caragiale pornind din prezent şi întorcându-se în prezent: violarea interiorităţii, expunerea ei din frica de oglindă (un cuvânt care apare rar la Caragiale şi numai cu intenţia deformării, a sporirii - dacă aşa ceva se poate - a vidului), principiul spaţiilor comunicante (secţia, oraşul, berăria, mahalaua - „universuri logopatice" - şi „ritualul halucinogen" al carnavalului), formele fără fond (de la primarul Cuţiteiu den **Păcat**... până la venerabilul Trahanache din **O scrisoare pierdută**), întemeierea fiinţei prin verbalitatea cu registrele sale diferite (sentimentalitate, automatizare până la confortul patului lui Procust, cult al uniformizării, compromitere, viciere, instalarea autorităţii fără putinţa de a o contesta), lipsa intimităţii - iată caracteristicile unei lumi care e a noastră, imbecilizată de frică, vorbind la nesfârşit pentru a nu comunica nimic, stăpânită de spaima care e „dimensiunea sa permanentă", locuită de un om care e purtătorul haosului: „Se trăieşte continuu sub ameninţarea unei primejdii cu mii de chipuri; se trăieşte în alarmă şi în nesiguranţă, cu ochii-n patru şi cu inima gata să sară din piept. Omului caragialesc i se insuflă convingerea că este un om periclitat; se teme că i se destramă familia, se teme că va fi suprimat, se teme că i se vor da pe faţă micile sau marile matrapazlâcuri, se teme bianual, de Sf. Dumitru, şi de Sf. Gheorghe, că nu găseşte unde să se mute, se teme de iarnă, se teme de ghinion, se teme de «şef», se teme de ipistaţi, se teme că poate fi «lucrat», se teme de orice, chiar şi de nimic. Mai ales de nimic: omul periclitat este o victimă sigură a ficţiunii": a puterii, a autorităţii absolute, adică.

Într-o asemenea lume, omul lucid e asemeni călătorului lui Wells: el vede dar nu are voie să schimbe nimic. Împotriva unui asemenea „model" sunt scrise eseurile pe teme politice pe care Mircea Iorgulescu le-a publicat în revista „Lupta" din Parisul de adopţie; iată unul ales la întâmplare, intitulat **A fi sau a nu fi... fesenist**, în care citarea vorbelor lui Pristanda („altele am eu în sufletul meu, dar de! n-ai ce-i face: famelie mare, renumeraţie după buget, mică...") e foarte semnificativă, dezvăluind mecanismul fabricării de false identităţi, atât de intens folosit ieri şi azi în viaţa noastră politică; „dincolo", Mircea Iorgulescu continuă eseul despre lumea lui Caragiale, în speranţa (deşartă?) de a o scoate din secolul XIX, de a o corecta şi de a o întoarce cu faţa spre adevăr, luciditate, civilizaţie - spre secolul XX; apoi, XXI.

DESTINUL UNEI PRIETENII LITERARE: NICHITA STĂNESCU - AUREL COVACI

Mircea COLOŞENCO

Cartea de faţă, ***Destinul unei prietenii literare: Nichita Stănescu – Aurel Covaci (1956-1983***; de cca. 300 p.) este dedicată aniversării a 80 de ani de la naşterea genialului poet Nichita Stănescu (31 martie 2013).

Stela Covaci a structurat conţinutul dens de informaţii/ referinţe în trei capitole distincte şi, totodată, concentrice: a. **memorialul personal**; b. **documente preluate din Arhiva Securităţii** (cca. 80, CNSAS); c. **Documente de familie** (cca. 40, foto+acte) şi, în **addenda**, volumul de versuri al lui Nichita Stănescu: ***Tânjiri către firesc***, inspirat şi închinat cu generozitate familiei Covaci.

Cărţile autoarei, membră a Uniunii Scriitorilor din România, cum sunt ***Timpul asasinilor*** (1997, în colab. cu Cezar Ivănescu), ***Persecuţia*** (2006), ***Nopţile de coşmar ale poetului Nicolae Labiş*** (2011), conţin informaţii deosebite datorită unei memorii prodigioase, a faptului că a traversat furcile caudine ale unor penitenciare comuniste, dar şi pentru că şi-a dus existenţa în mijlocul unor artişti şi cărturari de prestigiu, dacă menţionăm în treacăt pe Nicolae Labiş – Nichita Stănescu – Geo Bogza – Mihai Şora – George Apostu – Petre Pandrea, fiind soţia unuia dintre cei mai mari traducători români – Aurel Covaci.

Pe de altă parte, devenind cercetătoare la CNSAS, cu aprobarea Avocatului Poporului, evocarea amintirilor proprii este dublată de însemnările/ consemnările poliţiei politice.

De altfel, în casa familiei Covaci Aurel şi Stela, zeci de ani după 1960, anul eliberării lor din închisoarea politică, au avut loc întruniri cenacliere cultural-muzicale de boemă (supravegheate tacit de ochiul şi urechea Securităţii).

Valoarea cărţii în discuţie constă în descrierea altor întâmplări/ evenimente de dinainte de anul fatidic 1989, care se circumscriu titlului: **destinul unei prietenii literare**, contribuind în reală măsură la adâncirea cunoaşterii celor două mari personalităţi harismatice. În plus, un grup de poezii din addenda cu versuri, la fel ca majoritatea documentelor reproduse, sunt inedite. Toate poeziile tipărite sunt dublate de facsimile care reproduc scriitura olografă a poetului.

Valoarea documentară e întregită de stilul alert al autoarei.

Direcţia Generală a Presei
şi Tipăriturilor
de pe lângă Consiliul de Miniştri
Nr. 6343 din 21.X.1971

NOTĂ

Revista „Argeş" – Piteşti nr. 10/ 1971, publică, pe prima pagină, la rubrica „Amintiri din prezent" tableta: „Un om al plumbului" de Nichita Stănescu, pe care o redăm:

„Îmi încep rubrica lunară la atât de iubita de mine, revistă «Argeş», apărută sub grija de colecţionar de tanagre vii a prietenului Gheorghe Tomozei, cu un elogiu pe care de un amar de vreme se cuvenea să-l înalţ nu marelui poet care este Eugen Jebeleanu, ci acelui om al plumbului, dăruitul şi nobilul rob al cauzelor nobile, gotul cel mai înalt pe care presa noastră l-a investit vreodată cu damf, de linotip şi literă aldină, – romanticul şi pururea adolescentul Eugen Jebeleanu.

Scăpărător şi ciufut ca o sabie de Toledo, «marele Jebi», cum e poreclit de către admiratori, a fost şi este întotdeauna în contratimp cu mersul nisipului în clepsidră, rostind adevărul de la obraz, călcând în peniţă convenienţa, jignindu-se şi înduioşându-se de mersul prea lent sau prea iute al sângelui prin artera aortă a omului viu.

Nu mi-l închipui dormind niciodată şi nici nu mi l-am închipuit dormind niciodată.

Nu mai visează de mult, de când regina Frigiei i-a răpit visul.

Stă singur ca un iatagan înfipt într-o grindă şi se lasă visat.

Eu bunăoară îl visez uneori".

Tableta a fost semnalată Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste. Acesta a hotărât eliminarea celor subliniate.

Materialul a primit „bun de tipar".

[PÂNĂ ŞI DRUMUL...]

Către Aurel

Până şi drumul care este cel mai stătător
Călcat numai de roată şi numai de picior
Şi drumul însuşi el în sine are un zbor
Şi drumul în sine însuşi are un zbor
De-am ridica noi pe spinare drumul
S-ar face mai gingaş decât e fumul
S-ar face mai femeie decât e femeia
Şi mai scânteie el s-ar face decât e scânteia
Mă întorc şi zic: Pe drumul ăsta lung,
Călcaţi-l în picioare ca pe-o nuntă
De vreţi vreodată să ajungă
În aripa pământului un plug.

„SĂ AUZIM NUMAI DE BINE!"

Vasile IANCU

După acest salut, rostit de o voce inconfundabilă, mai mult decât un „La revedere", starea noastră sufletească, în anii lipsiți de speranță, se încărca de puțin optimism. Un optimism lucid, așa cum îmi transmiteau mai toate vocile din eterul... occidental, adresate românilor. A fost, ani la rând, salutul domnului **Mircea Carp**, ziarist de primă mână și redutabil analist/ comentator politic la *Vocea Americii*, unde e și director al Serviciului românesc, apoi, la *Europa Liberă*, în calitate de coordonator al Programului politic, director adjunct și director al Departamentului românesc de la acest memorabil post de radio de la München. Post de radio cu o popularitate extraordinară în rândul ascultătorilor din țările comunizate din Est, care și-a închis porțile, în capitala bavareză, la 30 iunie 1995. (În cartea pe care o comentăm există și o imagine fotografică semnificativă, cu următoarea legendă: *Împreună cu Edelina Stoian –„ Știri" –, stingând luminile redacției la închiderea postului „Europa Liberă" de la München. 30 iunie 1955.* Amândouă personajele au, parcă, un zâmbet trist. E de înțeles). Precizăm că „Europa Liberă" și-a continuat emisiunile, într-o formulă restrânsă, și după această dată, însă, la Praga, chiar în clădirea Parlamentului, grație Guvernului ceh, „în semn de recunoștință pentru activitatea desfășurată ani de zile..." Da, în Praga se putea. Întrucât la conducerea Cehoslovaciei, apoi a Cehiei era scriitorul Vaclav Havel, personalitate remarcabilă a disidenței din lagărul comunist. Să nu mai facem comparații cu ceea ce s-a întâmplat în România postdecembristă. Extragem doar un episod petrecut în Bucureștiul anului 1990, povestit de autor în cartea de care ne ocupăm acum – *Aici Mircea Carp, să auzim numai de bine!*(Ed. *Polirom*, 2012): „Dar am trăit, în camera de la Intercontinental, și clipe de groază. Era târziu, în noapte. Trimisesem ultima relatare a zilei la München, iar colaboratorii mei – redactori, tehnicieni – și oaspeții plecaseră. Mă pregăteam să mă culc, după ce mai privisem o dată în piață și ascultasem acel faimos *Noi de-aicea nu plecăm, nu plecăm acasă...*, când am auzit un ciocănit în ușă. Am întrebat: Cine este? – fără să deschid. Trădătorule, deschide, că, dacă nu, sparg ușa și te omor! – și alte cuvinte și amenințări de acest fel. Am rămas paralizat. (...) Mi-am revenit – dar tot cu inima strânsă - și i-am strigat că, dacă nu pleacă, chem recepția. Au urmat alte invective. L-am amenințat și eu de câteva ori, iar în cele din urmă a dispărut. N-avea niciun rost să chem recepția – cine să vină?" Era în mai 1990, când Piața Universității era ocupată de „golani" care cereau: Fără comuniști! Firește, „golanii" îi aveau în vedere pe activiștii eșalonului doi al partidului comunist care ocupaseră funcțiile cheie în stat.

În comentariul nostru nu e vorba, însă, de publicistul Mircea Carp, ci de memorialistul Mircea Carp, ipostază în care prima calitate se revelează de la sine. E o carte de amintiri și documente, menționează autorul cu modestie în cuvântul introductiv. Credem că prefațatorul, Dinu Zamfirescu, o definește aplicat: „Mircea Carp realizează o frescă a istoriei recente trăite de el și de generația lui. Este o frescă deoarece, începând cu des-

crierea originilor sale și a primilor pași în viață, redă viața firească a unei familii dintr-un mediu care contribuise (și continuă să o facă) la crearea unei Românii ce ajunsese să fie o țară în continuu progres și care făcea parte integrantă dintr-o lume europeană de așezări pașnice și democratice".

Vreme de 44 de ani de jurnalism de radio - și nu unul de rând -, fostul ofițer al Armatei Regale, dintr-o ilustră familie de ofițeri de carieră, este avocatul drepturilor istorice ale românilor, încercuiți într-un sistem/ lagăr diavolesc, este pledantul drepturilor românilor călcate în picioare cu program. S-a pus întotdeauna „în poziția ascultătorilor din România care așteptau știri corecte, dar și baloane de oxigen din partea *Vocii Americii* și de la *Europa Liberă*. De la un om cu importante responsabilități profesionale în aceste posturi de radio, un om cu înaltă conștiință patriotică. Un bărbat a cărui „Origine(a) militară l-a determinat să aleagă de foarte tânăr cariera armelor, care prin moștenire și formație i-a insuflat mai mult decât altora un patriotism pe care nu l-a abandonat niciodată". Și atunci când a fost nevoit să ia viața de la capăt, să îmbrățișeze, cu talent și inteligență, altă carieră, pe alte meleaguri.

În cele peste 360 de pagini ale volumului, autorul ne poartă, cu înțeleaptă cumpănire și expresie ageră, în fluxul unor evenimente derulate în peste opt decenii, personajul central fiind, desigur, Mircea Carp. Fără nicio urmă de egocentrism. Dimpotrivă. Memorialistul „se topește" permanent în viața celorlalți: părinți, membri ai familiei, prieteni, colegi, camarazi de arme și de condei, neamuri etc. În viața adevărată a oamenilor care, certamente, conferă autenticitate și consistență cuvintelor. Tocmai de aceea, stilul evocărilor, direct, despodobit de inutilități verbale, este acroșant. Unele pagini se citesc de parcă ai avea în mână un serios roman polițist.

Capitolele *Gherla, Chișinău, Botoșani, Bălți, Sibiu, Liceul Militar „General G. Macarovici" din Iași, Liceul Militar „Nicolae Filipescu" de la Mănăstirea Dealu, Școala Militară din Germania, Întoarcerea în țară – din nou pe front, Arestarea* descriu existența copilului, adolescentului, școlarului, tânărului studios și ofițerului Mircea Carp, până la plecarea, extrem de primejdioasă, din țară. Câteva secvențe notabile. „Au fost doi ani de intensă pregătire militară în cazărmi, în școli militare și pe front. În toți acești ani, în toate unitățile pe unde am trecut, s-a făcut doar pregătire militară fără niciun fel de propagandă politică. (...) Câțiva camarazi români au avut chiar legături sentimentale mai profunde – dacă nu mă înșel, doi s-au și logodit". (E vorba de pregătirea din Germania – n.n.) „Am luat prânzul în apartamentul generalului (Vasiliu Rășcanu – n.n.), care era plecat din Breaza. Binedispuși, la un moment dat Julieta a trecut la unele confidențe care m-au surprins. Mi-a spus că, de câtva timp, vin niște persoane în civil și chiar câțiva militari, ca oaspeți ai tatălui ei, cu care se închide în birou și discută, uneori agitat, până spre seară. (...) ... am dedus că este vorba de un grup de personalități din opoziție, chiar militari, care doresc îndepărtarea mareșalului Antonescu de la putere și ieșirea României din război". „Colonelul D. a intrat la mareșal, iar după câteva minute a ieșit și mi-a spus că domnul

mareşal doreşte să mă vadă". „În mai puţin de trei zile avea să se producă actul de la 23 august 1944, apreciat de mulţi (contestat de alţii) ca un act necesar, de salvare naţională". „În acea zi de 23 august 1944, de la o oră la alta am schimbat nu numai frontul, dar şi o camaraderie de arme care nu avea nimic în comun cu vreo ideologie politică sau de altă natură". „Am participat la lupte, în prima fază ca sprijin pentru Divizia 9 Infanterie, în luptele de la Târnăveni. O rezistenţă germano-maghiară mai solidă am întâmpinat la nord de oraşul Târnăveni, unde de altfel am şi fost rănit. Opriţi în loc de rezistenţa germană de la cota 495, ne-am trezit cu un sprijin sovietic nedorit". „Am trecut prin sate ca Lara, unde eram primiţi cu flori de populaţia eliberată până când am ajuns la Apahida, comuna din imediata apropiere a Clujului. Clujul fusese eliberat de trupele române, dar acestea au trebuit să-l părăsească imediat pentru a lăsa locul sovieticilor, care anunţau astfel – ca în atâtea alte ocazii – eliberarea de către trupele sovietice victorioase". „Detaşamentul Blindat al colonelului Matei a participat astfel la luptele pentru eliberarea oraşului Careii Mari şi a ultimei bucăţi de pământ românesc de sub ocupaţia maghiară. A fost darul pe care armata l-a făcut regelui Mihai I cu prilejul zilei sale de naştere, pe 25 octombrie 1944". „A venit marea deblocadă din 9 august 1947; am fost dat afară din armată, apoi închis şi, în fine, în 1948, am reuşit să mă refugiez în Occident. În Austria".

Dar înainte, fusese închis aproape jumătate de an. Este pus în libertate, temporar, cu interdicţia de a părăsi Bucureştiul. Încercase să se alăture grupului de ofiţeri disidenţi din Munţii Oaşei. N-a izbutit. Timpul trecea în defavoarea ţării. Implicit, în defavoarea ofiţerilor ataşaţi valorilor româneşti. Când regele Mihai a fost forţat să abdice, a înţeles cu claritate că singura soluţie era exilul. A părăsit capitala pe 29 ianuarie 1947. „Cu sprijinul financiar al mamei mele, care şi-a vândut nişte cercei cu diamante moşteniţi de la străbunica ei, Ollănescu, s-a găsit o cale de a ieşi din ţară în mod ilegal". Avea 25 de ani.

A străbătut un drum plin de riscuri până la graniţa cu Ungaria, apoi, prin toată Ungaria, de la est la vest, Austria, până la Salzburg. Aici, trei ani şi jumătate, a lucrat în probleme de informaţii şi contrainfor-

maţii pentru Misiunea militară americană şi a colaborat cu Comitetul Naţional Român, cu preşedintele acestui organism din exil, generalul Nicolae Rădescu. La Salzburg, s-a căsătorit cu frumoasa Heidi, fiica unui industriaş german, a cărui firmă căzuse în zona de ocupaţie sovietică. Vorbeşte analistul politic: „Felul cum luase sfârşit războiul din Coreea, război care iniţial ne dăduse multora speranţa că ne apropiem de eliberarea ţării noastre, m-a făcut să-mi dau seama că nu era altceva decât un vis, un vis irealizabil... Americanii şi ruşii nu aveau de gând să accepte o confruntare armată, fiecare mulţumindu-se cu ceea ce câştigase după al Doilea Război Mondial".

În octombrie 1965, doamna Heidi Carp aduce pe lume fiul lor: Mihai Carp. Diplomatul american de mai târziu. Din 1998, Mihai Carp a lucrat la Cartierul General NATO, specialist în gestionarea crizelor şi operaţii NATO, şef adjunct al secţiei de profil, medaliat de secretarul general al Alinaţei Nord Atlantice, George Robertson, în 2002. E căsătorit cu o diplomată daneză, cunoscută la Ambasada Regatului Danemarcei la Bucureşti, proprietari de casă de vacanţă în România, la Sinaia, unde vin frecvent. O dramă teribilă în viaţa lui Mircea Carp s-a întâmplat în 1972: frumoasa doamnă Heidi Carp a murit într-un spital din Germania. „Cu timpul, am aflat – spune memorialistul – că soţiei mele nu i se făcuse injecţia specială care să împiedice declanşarea trombozei, ceea ce a dus la încetarea din viaţă a unei femei de nici 40 de ani, soţie şi mamă fericită".

E de notat, între alte evenimente importante în care a fost implicat jurnalistul şi comentatorul/ analistul politic, Mircea Carp, că l-a însoţit pe Richard Nixon în vizita sa la Bucureşti (august 1969) – o vizită istorică, primul preşedinte al Statelor Unite care păşea în România, într-o vizită oficială, la invitaţia lui Nicolae Ceauşescu.

„Drumul spre libertate" (capitol al memoriilor) este un episod desprins dintr-o carte de aventuri. Cu deosebirea esenţială că „aventurile" domnului Mircea Carp au fost cât se poate de reale. În revista „Memoria" (nr. 62/ 2008) este publicată, sintetic, desigur, această „poveste adevărată". Existenţa americană, apoi cea europeană, dedicată, profesional, românilor din lagărul comunist, este pilduitoare. Într-un interviu acordat unei doctorande din Timișoara (Tina Tiu), autorul cărții *Aici Mircea Carp, să auzim numai de bine*! spune: „Din momentul în care *am deschis ochii* în țară, la începutul tinereții, m-am simțit întotdeauna în primul rând român. De aceea nu m-am înrolat în nicio organizație, mișcare sau partid. Elementele și educația primite de la părinții mei (urmași ai familiilor P. P. Carp și Lascăr Catargi) mi-au fost îndeajuns ca să simt românește. (...) Din prima zi (de publicist la „Vocea Americii" și „Europa Liberă" – n.n.) și până când am plecat de la microfon (în 1995) am intrat de fiecare dată în studio conștient că mă adresez celor de acasă, că orice știre sau comentariu erau destinate lor și că deci trebuia să scriu și să vorbesc ca un român ce se adresează românilor". Și, mai departe, o altă mărturie elocventă: „Securitatea nu a reușit în niciun chip să influențeze activitatea Departamentului românesc al „Europei Libere". În primul rând, pentru că redactorii erau conștienți de misiunea lor. În al doilea rând, pentru că conținutul emisiunilor noastre era clar și verificabil aşa că orice

eventuală *abatere* ar fi fost detectată, mai devreme sau mai târziu, în special de conducerea Departamentului şi apoi de cea americană a postului. Oricum, chiar de ceilalţi redactori. Mă încumet să afirm că Departamentul românesc nu a avut infiltraţi, iar dacă ar fi fost, i-am fi depistat. Dar cum nu este bine să spui niciodată nu, rămâne de văzut dacă în dezvăluirile ce se vor mai face nu vor fi *descoperiţi* şi astfel de *infiltraţi*". Deşi, prea bine ştim, şi o mărturiseşte şi autorul, „Prezenţa şi, deci, pericolul Securităţii s-au manifestat nu numai prin atacuri directe la adresa unor persoane care criticau regimul comunist, ci şi prin informatori de tot soiul, care au existat întotdeauna...". Să nu uităm, de pildă, de morţile suspecte ale lui Noel Bernard şi Vlad Georgescu, de agresiunile fizice violente asupra Monicăi Lovinescu şi a lui Emil Georgescu, de bomba pusă la sediul „Europei Libere", atentat ordonat de către generalul Pleşiţă, prin mâna teroristului Carlos *Şacalul* (din seara zilei de 21 februarie 1981) etc.

Volumul de memorii este întregit, în chip fericit, cu câteva portrete admirabile: *Monseniorul Octavian Bârlea*, „una dintre cele mai de seamă personalităţi ale exilului românesc", *Vlad Alexandru Russescu*, ofiţer de carieră al Armatei Regale, luptător pentru eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord, la un moment dat, sub comanda generalului Corneliu Carp, unchiul lui Mircea Carp, fratele tatălui său, tot ofiţer superior, col. Const. Carp, veteran de război pe frontul făuririi României Mari, *Generalul Corneliu Carp, Mircea Ioniţiu*, colegul şi prietenul M.S. Regele Mihai I, lucrător cu responsabilităţi importante la „Europa Liberă" şi „Vocea Americii", cercetător-consilier la American Aviation – California, *Adrian Marino*, *Banu Rădulescu*, *Generalul Paul Teodorescu*, „rudă pe linia Sturzeştilor din familia mamei mele, unul dintre cei mai de elită generali ai Armatei Regale".

Mai sunt două compartimente în carte: unul, privindu-l pe Mircea Carp văzut de alţii şi celălalt, de reportaje şi interviuri. O carte pentru lectura tuturor românilor care vor să ştie mai multe despre istoria noastră contemporană, văzută prin ochii – şi conştiinţa – unui român adevărat, publicist şi memorialist adevărat.

Un amănunt deloc lipsit de importanţă din biografia memorialistului: familia Garabet Ibrăileanu făcea parte dintre rudele sale, deseori vizitată. („De câte ori mergeam în învoire, duminica, la unchiul meu, Garabet Ibrăileanu, dacă mă vedea doamna Teodoreanu, mă oprea să-mi ofere o dulceaţă".)

În final, ţinem să reproducem un pasaj dintr-o scrisoare de mulţumire adresată lui Mircea Carp de către Seniorul politicii româneşti, Corneliu Coposu, pe 1 ianuarie 1990: „...pentru felul în care ai susţinut, ani de-a rândul, cu suflet devotat şi curaj deosebit, rezistenţa noastră deznădăjduită". Oare cei care (cred că) fac politică în ţara aceasta iau aminte la aceste modele – Corneliu Coposu şi Mircea Carp? Nu se vede.

Mai curând, parcă ar imita personajele caricaturale din comediile şi *Momentele* lui Caragiale.

NEOSISIFUL DIN SPECTRUL MITIC AL LUI LEO BUTNARU

Victoria FONARI (Chişinău)

În spectrul mitic, poetul şi prozatorul **Leo Butnaru** oferă o şansă unui nenorocit, unui pedepsit, unui răzvrătit. Sisif este cunoscut drept cel care realizează un lucru continuu, fără vreun sens. Câte nu face Sisif pentru a ocoli moartea?!... Astfel scriitorul Leo Butnaru „catalogheză" voinţa sisifică, plictisul şi povestea cuplului.

Clasicismul antic apare estimat într-un *stil idiomatic*, să-i spunem, de popularizare „autohtonă": „Ptiu, uite că, viciat de clişee publicistico-sociale antisocratiene (eu ştiu că nu ştiu nimic), o încep, fără să vreau, cu o banalitate: toată lumea ştie... Pe naiba! În domeniul ăsta, în tema pe care ţin să o reamintesc, nu e versată nici pe departe multă lume. Sigur, nu prea mulţi inşi au auzit de Sisif, de chinul lui cu pietroiul, iar alţii, de-ar fi auzit, totuşi, au şi uitat prăfos-pietroasa pilduire" (Butnaru: p. 484). Ludicul e fertilizat de dialogul colocvial cu un cititor care nu doar citeşte, ci şi aude intonaţia, pauzele glumeţe, reacţionează la gesturile presupuse.

Leo Butnaru detronează atitudinea faţă de obişnuinţă. În graba timpului, omul îşi accelerează acţiunile pentru a scăpa de cotidianul banal. Numai că în atare mod de a percepe realitatea persoana îşi pierde din savoarea vieţii. Şi atunci *Odată şi odată* autorul reuşeşte să se complacă în travaliul fiecărei zile. Raţionalitatea de savant îi permite să uziteze legile fizice şi să corijeze situaţia: „Logic chibzuind / pietroiul tăbârcit de Sisif / din zi în zi se face tot mai mic". Nu este o denaturare a lucrurilor. Racursiul de percepere a muncii începe deja să nu mai provină din slavonescul *muka* = *chin*, ci din latinescul *realizare*: pietroiul „se macină, se şlefuieşte de alte pietre".

Dacă celebrul existenţialist francez are drept obiectiv de a-l percepe pe Sisif în raport cu piatra („Sisif mă interesează în timpul acestei întoarceri, acestei pauze. O faţă care trudeşte atât de aproape de piatră s-a schimbat ea însăşi în piatră!" – Camus: p. 129), Leo Butnaru vede personajul nu într-o pietrificare, sigilat de automatisme, ci în evoluţie, unde piatra apare ca atribut al autodesăvârşirii. Perseverenţa în acţiune îi oferă prozaicului note de lirism uşor optimist. Orice faptă minuţios lucrată, în acord cu voinţa trebuie să se soldeze şi cu o schimbare. Modularea vine exact de la tenacitatea acţiunii, care nu îndobitoceşte omul prin uniformitate.

Să urmărim modul de diminuare a volumului „obiectului muncii", dar şi a supliciului, în raport cu gradul de percepere a libertăţii. Dacă la începutul poemului distingem imaginea *pietroiului*, spre final autorul o reduce, o atenuează: „până va ajunge cât o pietricea de râu / cât o pietricea lustruită de valurile mării / cât o pietricea sărată pe care asemenea oratorului Demostene / Sisif o va pune sub limba-i peltică / de atâta tăcere". Verbele, fie ele şi la infinitivul lung, determină creaţia ca muncă: *chibzuind, aburcarea, se macină, se şlefuieşte, tăcere, a striga*. Sunt etape fixate din laboratorul de creaţie – eroul liric traversează calea de la planul interiorizat al trăirilor artistului spre comunicarea ascunsă de neclaritatea imaginii, adresată cititorului. Această opacitate a tăcerii („se lustruieşte cu ochiul lui Homer") fusese edificată şi prin *Lecţia de cub* a lui Nichita Stănescu, unde interpretarea artistică apare distins din întrebarea în faţa imperfecţiunii: „Ce cub perfect ar fi fost acesta / De n-ar fi avut un colţ sfărâmat!". La Leo Butnaru creaţia „finalizează" cu exclamaţia „– Lume, lume! Am isprăvit!", ca început al unui dialog, când arta este dăruită cititorului, iar aparenţa ascunde tăcere/ muţenia în/ prin care a fost obţi-

nută şlefuirea. Aceeaşi idee apare şi în *Regula generală*, unde Poezia are menirea de a face omul „mai puţin nefericit". Eul liric trasează o linie de coerenţă între creaţie şi noţiunile *fericit / nefericit*. Rolul poeziei e de a diminua sfâşierea interioară.

Pentru scriitorul Leo Butnaru mai există o echivalenţă a fericirii – libertatea. În tranzacţia imaginativă, izbăvit de blestem: „Sisif se pomeni liber! Abia acum dându-şi seama că în acel aproape infinit număr de ani N, nu văzuse absolut nimic decât – piatra, steiul oropsitor, calea îngustă pe care urca spre vârful muntelui şi pe care revenea la poalele lui, ca să reia tăbărcitul-chinuitul! Şi iată minunea! – robul de ieri poate merge oriunde, poate privi jur-împrejur, poate admira, contempla, în tentativa de a înţelege multe". Însă robul din Tartar este cel care a cunoscut arta interpretării superioare, care îl şi ajută să învingă în atât de imprevizibilul joc – jocul cu moartea! – într-o partidă care nu presupune echilibrul unor legi de urmat. Jocul *de-a v-aţi ascunselea* este amânat, în acel comportament sofistic în care scopul scuză mijloacele – înşelăciunea, cătuşele, depăşirea tradiţiei de dragul vieţii. Atitudinea sisifică este schimbată radical în redescoperirea textului artistic. În această percepere se relevă evoluţia pe care autorul o parcurge împreună cu lucrarea sa artistică în devenire. În concepţia lui Demostene, omul poate ajunge mai puternic decât propria natură, condiţiile pot fi depăşite, limita fiind trasată (şi acceptată) de fiecare ins în parte. Dacă e să izolăm mesajul poetic în cauză, menţinându-ne în ideaţia antichităţii, Sisif ar fi fost mândru de această soluţie, pentru că ea este determinată şi de iscusinţa de a depăşi condiţia impusă.

Din alt unghi de abordare, mitul lui Sisif poate fi pus în corelaţie cu îndeletnicirea crescătorului de perle: piatra „o va pune sub limba-i peltică". Nocivul va determina claritatea de a învinge starea de lucruri impusă de împrejurări ca o strădanie a eului de a crea artă din pedeapsă / rutină / obişnuit.

Existenţa (şi experienţa) proiectate în mitul lui Sisif prin abordările propuse de Leo Butnaru orientează spre o problematizare sau o deproblematizare la recitire, care învederează noi racursiuri în perceperea lumii, a raportului individual-social în fiinţa omului, a divergenţei dintre libertate şi dependenţă într-un secol al stocurilor şi al stick-urilor. Într-o astfel de paradigmă se înscrie proza lui Leo Butnaru *Între paranteze şi speteze*, constituind o îmbinare cumulativă (dacă doriţi – chimică; sau… alchimică) a idilei lui Ionescu *Scaunele* cu *Aşteptarea lui Godot* de Beckett pe fundalul metaficţiunii vieţii de cuplu: Sisif şi Sisifa, „persecutaţi" de lecturile interpretativ-auctoriale ale lui Leo Butnaru când, spre exemplu, piesa *Scaunele* obţine un caracter hipertextual *sui generis*. Comentariul permite o refulare / acumulare / întrunire a cuplurilor din literatura universală (în acest context există analogia: Sisifa reţine o echivalenţă cu Isolda, Giselle şi Sisif care se proiectează în Tristan) corelate în cupluri inventate (Trandafir şi Trandafira; o Orhideea şi un… Orhideu) sau într-o percepere sofistică a jocului – „nevăzutul Godot este un fel de Ahile pe care l-a întrecut broasca ţestoasă". Asociaţia aşteptării apare corelată de pedeapsa sisifică. Aşteptarea morţii de către Sisif şi Sisifa (soţia fiind şi complice în menţinerea în viaţă a regelui din Corint) devine una absurdă prin aşteptarea lui Godot, care începe să fie citită în limbajul lui Ionescu. Firul conspirativ pe care îl relevă autorul se află chiar în fragmentul în care bătrâna din piesa lui Ionescu îl convinge pe soţ să plece de la fereastră. Grădina Semiramidei este concepută pe asigurarea importanţei: „nu e totul zădarnic, nu e totul pierdut, ai să le spui totul, ai să-i lămureşti, ai un mesaj… totdeauna spui c-ai să-l comunici… trebuie să trăieşti, trebuie să lupţi pentru mesajul tău…" (Ionescu: p. 150). Mesajul, asemeni unui un copil vesel, sare de pe un picior pe altul, sau dintr-un fir de nisip în altul, reflectând o altă ordine, deosebită, în clepsidra timpului care păstrează umbrele acestor bătrâni: „Ţi-aduci aminte, odinioară, nu era aşa; la nouă seara, la zece, la miezul nopţii mai era lumină…" (Ionescu: p. 146). În rescrierea lui Leo Butnaru teatrul absurdului devine unul avangardist: „iremediabila bătrâneţe, când zilele trec câte două de-odată, când săptămâna – comasată – are doar trei zile şi jumătate şi un sfert de duminică ce cade numai şi numai în vreme de noapte" (But-

naru: p.44). Dacă disociem regia prozei lui Leo Butnaru, putem constata că în „rescrierea" *Scaunelor* avem următoarele intertexte: *În așteptarea lui Godot*, *Eneida*, teorema lui Zenon (întrecerea dintre broasca țestoasă si Ahile) actualizată în motivul hermafroditului – „Ahile e, concomitent, nume masculin și nume feminin", și analogiile nu se încheie aici. Actualizarea perimează orice așteptare – „motiv din care nu știu dacă el se potrivește renumitului atlet atenian sau broaștei țestoase, sau lui Godot, sau neabsurdei mele semene Isolda care i-a oferit cu atâta generozitate lui Tristan solda de sentimentalisme" (Butnaru: p.44-45). Este o informație-șoc, deși într-un text artistic cuvântul informație nu înseamnă decât o stare de ficțiune, iar textul nu mai aduce ofrande romanelor cavalerești, în vreme ce conexiunea între Godot și moartea aflată în întârziere este încifrată în cheia interpretativă „propusă" de Sisifa: „Adică, Ahile e un nume șovăitor ca toate numele ambigene și tocmai din această cauză broasca țestoasă l-a întrecut pe Godot care nu mai vine, nu mai vine..." (Butnaru: p.45).

În rescrierea destinului lui Sisif în eseul *Crescând un deal*, a *Scaunelor* în proza *Între paranteze de speteze*, Leo Butnaru inventează mituri *cosmogonice*, numai că în loc să explice originea unor fenomene naturale, clarifică anumite fenomene sociale: „non-stop" – „încât cazna era reluată… reluată… reluată!... (De acolo a și pornit noțiunea: non-stop…)", ambigenul în problema lui Ahile, Trandafira, parantezele care cunosc o explicație demnă de semnul lingvistic propriu-zis, temă abordată de Ferdinand de Saussure. Semnul rezultă dintr-o resurecție mitică, suportând disfuncțiile simplificării, concentrând tristețea, așteptarea, nefericirea. În contrast cu Camus, care corelează absurdul cu fericirea, Ionescu în relectura lui Leo Butnaru accentuează interiorizarea trăirilor obsesive de „dragoste (cultivată – *n.n.*) pentru uz personal și casnic". Paranteza indică nu doar incidența, ci conține explicația incomodă pentru asamblarea textului, sensul ascuns sau dezghiocarea lui uneori însemnând persiflarea emoției. Din optica absurdului, paranteza – ceea ce poate fi omis – conține esențialul echivalent cu viața; omul își impune atâtea limite, încât experiența devine una tautologică, cum ar fi cazul așteptării lui Godot.

Experiența în interpretarea etimologică constituie „încercarea depășirii limitei", noțiunea inhibându-se și trăind totalitarismul limitelor străpunse de mutarea scaunelor, care devine una de măsurare a timpului: „Axul lumii nu coincide cu nestatornicul ax al sensului vieții aflate în clandestină înțelegere cu zădărnicia care tâlhărește, tot tâlhărește din puținătatea ființării" (Butnaru: p.43). „Tăbărcirea scaunelor" devine un dinamometru al absurdului. Dacă în poezia lui Leo Butnaru Sisif se menține într-o transcendență, unde limitele sunt exploatate la maxim, rezultând o ieșire din segmentul constrângător printr-un sofism interpretativ, în proză durerea sisifică se intensifică, preluând senzațiile teatrului absurdului, tatonând o viață personală încadrată într-o societate indiferentă, unde bătrânețea nu mai este citită similar cu *De senectutem* a lui Cicero.

Spre deosebire de Ionescu, Leo Butnaru pledează pentru un final mai puțin tragic. În timpul semiotic, autorul preferă să transforme personajele în semne. În conștiința sa decide apropierea sau distanțarea lui Sisif de Sisifa. Astfel cuplului Sisif-Sisifa i se oferă „veșnicia" (durata) scrisului. Omul se complace în repetarea care îi permite să se bucure de posibilitatea retrăirii, completarea parantezelor fiind acea de umplere a vidului mut prin cuvântul artistic.

Referințe:

Butnaru, Leo. *Proze din secolele XX – XXI.* Iași, Tipo Moldova, 2013.

Camus, Albert. *Mitul lui Sisif* / traducere, prefață și note de Irina Mavrodin. București, Editura pentru Literatura Universală, 1969.

Ionescu, Eugen. *Teatru. Vol.I.* / Traducere de M. Aderca, D. Bondi, R. Popescu, E. Vianu. București, Editura pentru Literatura Universală, 1968.

„Mal de Vie“ în „Țesut (de) viu. 10 x 10“ și fuga de autor

Maria PILCHIN

0x0: gradul zero al scriiturii

Roland Barthes ne anunţă că „scriitura literară poartă, simultan, alienarea Istoriei şi visul Istoriei: ca Necesitate, ea atestă ruptura limbajelor, inseparabilă de scindarea claselor; ca Libertate, ea este conştiinţa acestei rupturi şi efortul însuşi ce vrea să o depăşească". Acum doi ani apărea romanul lui **Emilian Galaicu-Păun** „Ţesut viu. 10 x 10" (Chişinău, Cartier, 2011) care îmi confirma ideea barthiană. Cartea te pune în faţa unei istorii (im)posibile (a unei ţări, a unor oameni şi a unui individ).

1x1: copilul ce s-a făcut autor

Există în această carte o existenţă polifonică cu extremele ei, o lume polarizată în maniera cea mai firesc posibilă: „Carul mare; funerar *versus căruciorul mic, cu prunc în el*". De la naştere la moarte un pas şi acela numit viaţă, o viaţă cu relele ei, un „mal de vie" în care trăim şi creăm. Citeşti aici un personaj născut sub zodia unor timpuri în care un copil creşte cu frustrările şi amintirile nu cele mai fericite, dar, ne anunţă autorul: „nimeni însă nu scapă teafăr din copilărie", acolo se produc marile fracturi ce ne determină întreaga existenţă ulterioară. Momentul în care „copilul nu mai era copil" anunţă o naştere psihologică a individului, ruperea psihologică de matricea parentală, de „universul închis al copilăriei lor ţinute din scurt".

Părinţii, „prima generaţie încălţată" venită la oraş, plasează lumea copilăriei în curţile târgului, dar şi anunţă o ruptură de origini, de rădăcini la care copilul va reveni de fiecare dată atunci când universul lui infantil va fi zguduit de cel al adulţilor. Satul bunicii va fi un Eden care nici pierdut nu a fost, e Edenul lipsă. Traiul lui se întâmplă în alt rai, unul ideologizat, cu alţi zei şi alte reguli. O dimensiune în care găsim portretul lui Lenin ca o icoană sub a cărui privire copilul trăieşte, învaţă şi se formează.

„Tatăl şi Dumnezeu erau una, asta până-n clipa când primul se declara comunist", adică patriarhul nu se mai anunţa înlocuitor al lui Dumnezeu în familie, ci suplinitorul idolului de la Kremlin, de aici şi o altă ipostază paternă, cea a genitorului, un „genitor" ce îşi produce copilul după estetica unui realism socialist aplicat în educaţie şi relaţiile familiale, căci tata e scriitor, care face „lecţii deschise despre scris", un scris angajat în lauda noii ideologii. Astfel, personajul central descinde dintr-o familie cu preocupări literare, dar acest fapt nu îl aduce mai aproape de literatura pe care o va scrie cu timpul copilul devenit autor. Copilăria auctorială e determinantă pentru auctorialitatea copilului, e vorba de o relaţionare clepsidrică a celor două ipostaze.

Cartea presupune şi o raportare kafkiană la elementul patern, care este unul dictatorial, frustrant şi anihilator. Copilăria solitară, cu ochii după verdictele şi ordinele paterne, produce un individ introvert, tăcut şi meditativ – ideea aceea a psihologiei umane că devenim complecşi prin propriile complexe. Copilăria e perpetuată în adolescenţă, întro lume similară cu cea familială, dar la o altă scară, deşi sub aceeaşi icoană ideologică.

Citim aici şi motivul hoffmannian al plafonării, personajul se simte „întins sub o boltă de sticlă", de aici „neliniştea omului crescut sub cerul liber, aflat dintr-o dată sub un plafon", „ca şi cum punându-i-se o ventuză, de răceală, aceasta l-ar fi absorbit cu febră cu tot sub clopotul de sticlă".

„Aceleaşi glasuri, aceleaşi încăperi" anunţă o cumva proustiană revenire la trecut prin locuri şi oameni. În acest sens, romanul nu este o istorie realist-documentară. Cartea este o înşiruire de amintiri şi stări camuflate şi îmbrăcate în alte forme, alte stări şi concepte. E ca şi cum un miros al copilăriei ar fi transpus în formula unui parfum, e altceva, dar păstrează nuanţele.

2x2: dintr-o ţară lată (lăbărţată)

Copilul ce se simte aruncat din matricea copilăriei se simte şi avortonul unei patrii (o *pater* şi ea): „soarele nu apuca să asfinţească într-un capăt al patriei că şi răsărea într-altul". Or, copilul populează o ţară fără de capăt, adică incomensurabilitatea ei dă senzaţia unei absenţe. E mare, întinsă, aşa încât nu ştii cum e şi unde e, îţi rămâne doar „chipul cioplit în marmură al Patriei", ipostaza ei festivă a unei mame ce face vizite copilului la orfelinatul numit viaţă. Obsesia ei îl urmăreşte toată viaţa pe individul care a avut (ne)norocul să se nască din ea: „să ieşi dintr-o ţară comunistă, chit că au căzut 15 ani de la căderea URSS, pentru a da cu ochii de drapelul roşu, cu secera şi ciocanul, în plin Paris, asta da, început de (bon) voyage!"

3x3: dintr-un *illo tempore* deloc sacru

Datele adunate în podul istoriei ajung în cronica timpului auctorial. De aici întrebarea „aşa au fost vremurile... sau poate totuşi oamenii?" O întrebare estică a vinei şi a acţiunii ulterioare. E viaţa noastră estică în care „istoria se joacă de-a telefonul stricat", marcându-ne vieţile prin devianţe şi deformare.

Cunoaştem un curs al memoriei pus la îndoială de însăşi „gura" povestitoare: „dacă nu cumva peste faptele acelei zile s-a suprapus o altă amintire", aici făcând prezenţă mintea umană ca un filtru interpretativ şi conservator. E admisă o festă jucată de memorie, autorul înţelege că ne fabulăm, chiar şi atunci când nu ne propunem să o facem. O altă idee a acestei cărţi este că fiecare generaţie îşi învaţă lecţia trecutului, chiar dacă prezentul modifică trecutul, el este o modalitate de metabolizare a acestuia, dar şi de producere a viitorului. Soluţia este detaşarea şi ironia. Astfel, istoria unui stat totalitar riscă să se transforme într-o antologie de anecdote, şi acest fapt se întâmplă şi cu aportul literaturii care le preia şi le pune deconstructiv în alte contexte.

4x4: într-un oraş de pe Bâc

Chişinăul e un microcosmos ce poate da naştere unui mare roman, o altă idee ce transpare dintre aceste coperte. Citeşti la un moment lectural o curte interioară din Ch-ău, două camere la patru fiinţe, o istorie locativă ce aminteşte de Joseph Brodsky. Oameni adunaţi într-o ţară lată, dar strâmtă, într-un oraş alb şi verde, dar cu vize de reşedinţă greu de obţinut, în case ca nişte cămăşi de forţă, în care portretul lui Lenin, ca un *Big Brother* urmăreşte bunul trai comunist al celor adunaţi prin sânge şi prin lipsa spaţiului locativ sub acelaşi acoperiş.

Chişinăul este oraşul spre care se emigrează, într-o ţară cu domiciliul obligatoriu

nu poţi migra decât spre centru. De aceea, dinspre est şi dinspre vest se vine în inima republicii interriverane. Râul Bâc apare ca un fel de „ape neutre" ale locuitorilor veniţi dinspre Nistru sau dinspre Prut în capitala Republicii Socialiste Moldoveneşti. Râul din centru e metonimic pentru celelalte ape de graniţă: „Nistrul însuşi părea să-şi fi mutat albia pe Bâc, împărţind populaţia Ch-ăului în „patrioţi" şi „mancurţi".

5x5: reşedinţa în „Mal de Vie"

Astfel, venind din URSS, acest *ur(s)s* comunist, din alte timpuri, în care rugăciunile de seară erau înlocuite cu poveşti despre Lenin, personajul, crescut deja, devine autor,

Emilian GALAICU-PĂUN
la Colocviile „Grigore Vieru", Chişinău
12-13 februarie 2011. Foto: **Lucian**

într-o ţărişoară declarată democratică, dar rămasă ca un ciob al vechiului *hiperland* sovietic. O ţară în care eul e de multe ori un „Proust de Rage", Pro(u)stul din „Mal de Vie", ca o anagramă a Moldovei, fie se naşte aşa, fie este făcut să fie aşa. Dacă nu suntem îndoctrinaţi, atunci suntem prostiţi – iată ideea. O prosteală prin tot ce ni se întâmplă azi, de aici şi „ceva e putred în Mda[nemarca] noastră". Putredul vine încă din trecutul ei apropiat, dar şi din felul fals în care trăim azi. „Ch-ău", „râma" (R.M.), „P-t", „N-u", „D-a" – o geografie produsă de grafie, o geografie ludică a spaţiilor mioritice. Peisajul livresc înglobează, astfel, peisajul unei Moldove ce se trage din istoria nu cea mai fericită, pe care o poate avea o bucată de pământ.

6x6: ***frumoasa fără corp*** **sau scriitura ca şi corporalitate**

Fata „seamănă cu o maximă latină", expresie ce te face să gândeşti maximele latine altfel. Există, în acest sens, la Emilian Galaicu-Păun o capacitate fenomenală de a cartografia facialul, de la „obrazul ciupit de cocoş" la „chipul dat prin răzătoare" (vezi „A-Z.best"). Copilul care a crescut din comunism, ca dintr-o cămaşă strâmtă, care a ieşit din adolescenţa sa sovietică, se salvează prin *Eros* ca prin *Thanatos* (învaţă să moară, iubind), căci „e o mare vrajă – şi scrisul, şi dragostea!", aflăm din aceeaşi gură.

Iubirile sunt unica modalitate de a fugi de dictatură. De aceea, orice iubire este trăită din plin, până la deplânsul iubitei pe care o crede moartă (capacitatea de a fabula realitatea venită încă din adolescenţă). Timpul, însă, atenuează treptat aceste trăiri. Apare o raportare mai jucăuşă faţă de iubire, chiar demonică, într-un final. „El vira spre cincizeci, ea e mila lui Dumnezeu", o iubire târzie şi salvatoare (pentru el). În care el deja dăscăleşte în ale amorului cu „Lecţie practică despre dorinţă". Poţi să citeşti acest roman şi ca pe o carte nabokoviană, dar ar fi o eroare, e o capcană în care vrea să te bage autorul, începând cu primul capitol. Până la urmă, nu e o poveste à la Nabokov, este, mai degrabă, una faustică, a omului „în căutarea mitului [personal], pe care-l schimbă odată cu vârsta: Wunderkind, Romeo şi Julieta, Don Juan, Faust".

În toată galeria feminină a romanului, a *frumoaselor fără* corp, doar Vio are materialitate, corporalitate, căci e „înzestrată de la natură cu ureche muzicală şi cu darul vorbirii"; or, Vio, pe lângă dimensiunea ei ginică, este şi o *femina intellectualis*, unica pe care autorul viril o descrie şi dincolo de datele ei fizice. Există, însă, aici şi dimensiunea unei fiinţe de alt rang, de altă vârstă, femeia accesibilă ce produce bucurii de moment, fericirea unei aventuri *hic et nunc*. Acest fapt explică de ce personajul acestui roman preferă „fetele citite, niciodată însă îndeajuns de..."

Riscurile şi pericolele erotice ne anunţă că „dragostea-i o cursă de Formula 1 pe contrasens". E o modalitate de a merge împotriva cursului existenţial, ideologic, social, etc. Dragostea ca o revoltă împotriva banalului şi anostului. Există în unele fragmente de carnaval amoros (istoria cu Helga) o optică a eroticului prin scriitură, citeşti şi înţelegi că e vorba mai degrabă de o refulare, o supapă a realizărilor erotice prin scris, un oniric cu ochii pe corporal.

„Ţesut viu. 10 x 10" e şi o carte în care femeile-personaje sunt, mai degrabă, nişte pretexte pentru ca autorul să aibă cu cine dialoga, un alibi textual, în spatele căruia rămâne un personaj fragil, un *Ecce iterum Homo*!

7x7: cartea morţilor

E şi o carte a morţilor, a tuturor care au ieşit din aceeaşi copilărie şi tinereţe şi au plecat în alte lumi şi alţi timpi. La pagina 126 a romanului citeşti povestea unui „furt", doi părinţi ce hoţesc de la stat un sac de grâu, pentru a-şi îngropa un copil mort prin '46. Citeşti şi ridici împreună dealurile şi cobori în văile pe care le parcurge acea mamă cu tăbultocul în spate, citeşti-mergi şi porii pielii te anunţă că eşti acolo şi te împiedici şi tu şi eşti la limită şi trăieşti catharhic textul. La pagina 221 citeşti un poem „Intermezzo", scris alb pe negru, ca şi cum albul paginii e schimbat pe negru de doliu, „plimbându-te printre morminte şi cruci".

8x8: un personaj în căutarea autorului

Scriitura se face în aceste coperte „în căutarea eului pierdut". Personajul-autor produce romanul şi romanul îl produce la rândul său, mereu eşti tentat să întrebi unde e autorul şi unde e personajul, dar până la urmă, rămâi faţă în faţă cu o „scriitură personală", nicidecum biografică, cum formula însuşi autorul într-un interviu. Există în paginile acestei cărţi şi o dimensiune a oniricului, a căutărilor onirice prin viaţă. În „Lecţie-model despre credinţă" găsim o poveste a viselor rătăcite şi răpite în cheia lui Pavić sau Culianu. E şi o carte a viselor neîmplinite, a vieţii scrise după realitatea cea mai rea. O carte ca un vis sau o visul unei vieţi, unui *mal de vie* moldovenesc.

Am ajuns să penetrez unele coduri interne ale scriiturii, din cunoaşterea unor oameni concreţi, conţinuţi în latenţă de text, dar am constatat că, de fapt, „adevăratul adevăr" al cărţii nu e cel din afara lui, ci e cel al buchiei scrise. De multe ori, am avut dorinţa de a citi o carte dincolo de „facerea" ei textuală, aici a fost posibil, dar am constatat o discreţie a ochiului propriu, nu am rămas la nivelul detaliilor, căci mă interesa anume „pânza", ţeserea textuală şi nu materialul din care s-au „tors" iţele şi firele. Astfel, recunoşti oameni, nume, locuri, poveşti personale, dar, la un moment dat, înţelegi că, dacă nu te înstrăinezi de ele, nu poţi intra cu adevărat în textura romanului. Aici intervine acel biblic „a venit la ai săi şi ai săi nu l-au primit" şi înţelegi că te-ar salva detaşarea, fuga de autor şi fuga autorului. Astfel, ajungi în faţa autorului-personaj. Şi renunţi la căutările tale, lăsându-te în largul textului, fugind de autor şi lăsându-l şi pe el să-ţi scape.

9x9: şotronul lecturii şi al scriiturii

Într-un interviu oferit lui Mihail Vakulovski, autorul ne anunţa: „romanul este un construct pe câteva paliere, cu scări ce coboară şi urcă în fel şi chip ca-ntr-o celebră gravură de Escher, în ideea că lumile – de sus / de jos, asta / aia, paralele / întrepătrunse, reale / virtuale etc. – comunică între ele". Şi romanul este constituit din astfel de comunicaţii.

„Devii ceea ce [cit]eşti". O devenire livrească, dar şi un determinism existenţial. Personajul acestei cărţi citeşte mult. Citeşte la bibliotecă, un *axis mundi* formator al tinereţii, dar citeşte şi lumea înconjurătoare, universul ideatic pe care îl populăm. Astfel, avem o carte ce se face cu idei, nume, expresii recognoscibile din alte cărţi, istorii şi bancuri. Lectura, ca şi dragostea, e şi o formă de evadare din dictatură.

Aflăm în aceste pagini că „a scrie înseamnă a da cu zarul" pe „pânza epică". Hazardul facerii, jocul scriiturii bucură ochiul şi mintea lectorială. În „Mic îndreptar de lectură" suntem trimişi la Cortázar şi la Pavić. Îţi aminteşti de „Peisaj pictat în ceai" şi de „Şotron" şi le găseşti drept nişte intertexte definitorii. La finele Capitolului 3 dai de Capitolului 3 bis, ca de o casă construită deja după numerotarea întregii străzi. Şi vezi cartea ca pe localitate populată de amintiri, frânturi de existenţă, intertexte şi vise. Un Ch-ău ideal, care îi lipseşte minţii auctoriale în realitatea noastră cea mai urâtă. Legendele mitologice din Maramureş lărgesc, însă, cadrul unor intertexte curat textuale, spaţiul maramureşean apare ca o lume de basm, ca spaţiul din care vine o altă existenţă, alternativa unei vieţi netrăite.

„Ţesut viu. 10 x 10" e un text ce se face literar şi literal, cu acele cuvinte-imagini, admise de dimensiunea tipografică a scrisului. E un roman la puterea a doua, căci se îndoieşte de sine din interior prin proza-scriitură pe care o citim în pagini. E într-adevăr „o scriere ce s-ar vrea citită nu atât cu retina, cât cu diafragma". „Un roman mi se pare o obo-

sealã a cărnii", citim la Borges, această carte o confirmă din plin, atât ca formă, inedită, cât şi ca auctorialul concept.

10x10: ţesutul şi viaţa la puterea 100

„De la 0 la 9 sunt cifre, de la 10 la 99 cifre, odată cu 100 încep aniversările; cifrele te aduc pe lume, numerele dau bine la biografie, pe aniversări se clădeşte un mit". Din însuşi titlul acestei cărţi găsim o carte de aniversare. E aniversarea prin scris a unei vieţi parcurse conştient şi cu acea frumoasă încercare de a-i cunoaşte dimensiunile trecând de cotidianul banal.

„Bărbaţii plecând la război şi femeile stând la războaie". Viaţa ca un război. Iată o altă idee ascunsă a acestor pagini. E şi *ţesutul viu* al erotismului, epidermicul, carnea ce ne aruncă în carnavalul iubirilor. E şi ţesutul bunicii la război, războiul cu iţe şi aţe, dar şi războiul de pe Nistru („poate că un fiu mort al ţării sale face mai mult decât un tătic viu al unei fetiţe de 4 ani") sau războiul cu trecutul şi cu sinele, căci „unul şi acelaşi cuvânt – război – exprimă viaţa şi moartea". Căci „bunica *scria* la război şi pace", un fel de lume în care Odiseu îşi are războiul său, iar Penelopa pe al său. De aici şi „câte scoarţe, atâtea cronici de familie".

X x X: interteXt în metateXt

Ivan Pilchin sugerase într-o discuţie: „10 x 10", dacă scriem cei doi de 10 latineşte, avem XX, adică secolul XX pe care îl parcurgem cu romanul, de la prima jumătate aflată în latenţă, dar presupusă de comunism, la a doua jumătate la care ne trimite subiectul. Dar şi un XX, care caută pe Y, vechea poveste cu *XX; XY* cromozomi. Desigur că 10 x 10 e şi 0, 1, povestea biţilor informaţionali; 10 x 10 e şi X-ul prin care se marchează producţia erotică (cea porno fiind XXX), dar şi un 1001 (10:01) al unei poveşti erotice reflectate în oglinda scriiturii.

10x10 bis: cele 101 de interpretări

Niciodată nu ştii adevăratele dimensiuni ale unei cărţi (ideatică, axiologică şi temporală). „Ţesut viu. 10 x 10" deschide diferite piste de interpretare. Citind, am avut senzaţia lecturală că romanul reverberează cu unele poeme din creaţia aceluiaşi autor şi nu poate să nu bucure această continuitate firească. Orice cititor care-şi merită numele va înţelege că acest roman este mai mult decât o biografie ascunsă/asumată epic, că paginile acestuia sunt „un autoportret de grup în timp" dar şi un text „biobiliografic" cum ne anunţă însuşi mâna care scrie. Autorul Emilian Galaicu-Păun este un adevărat producător de vocabular. Elaborata şi anapoda folosire a cuvintelor alese creează un amuzament lectural, o savurare a scriiturii, aşa încât nu vrei să se termine pânza textuală. Am simţit cu adevărat farmecul scriiturii, căci e vorba de un text alcătuit din culmi (tematice, ideatice şi stilistice). În acest sens, Emilian Galaicu-Păun va rămâne, cu siguranţă, în istoria literaturii române ca un dexterios scriitor de limbaj. Cu paginile semnate de el înveţi să deconstruieşti lumea şi gloticul, să aduni fragmente şi cioburi existenţiale într-un text, evitând retorica realistă, dar şi suprarealistă a literaturii precursoare.

LEGAT DE ETNOLOG

Ioan RĂDUCEA

Ca să fixăm lucrării lui **Petru Ursache** *Miorița. Dosarul mitologic al unei capodopere** locul potrivit în "mioritologie", trebuie să pornim de la "Addenda", în care autorul își republică, din revista "Convorbiri literare", trei articole pe această temă. Se citează aici cîteva titluri (*Miorița la dacoromâni și aromâni* de Nicolae Saramandu și Emilia Șt. Milicescu; *Miorița* de Al. Husar; *Miorița și alte studii și note de folclor românesc* de Al. I. Amzulescu; *Miorița – o hermeneutică antologică* de Ștefania Mincu) care ar asigura o continuitate disciplinei, cu toate că ea riscă să intre în impas, datorită cadrelor înguste, istorico-etnografice, de care se cramponează. Așadar, sînt necesare orizonturi mai largi și pentru aceasta se caută a se reface dosarul problemei, denumit mitologic, ceea ce corespunde textului doar ca punct de plecare, căci se ajunge la o repoziționare a sa în cadre filozofice și la o afirmare hotărîtă, cu multe pasaje memorabile, a poziției privilegiate pe care o deține celebra noastră creație populară în ansamblul culturii. Reținem, cu atît mai mult cu cît textul a ajuns în situația de ultim legat al unui experimentat literat, specializat *și* în etnologie și folclor, părerea că însuși obiectul de studiu al cercetărilor ar trebui să fie înțeles altcumva decît în modul îndeobște acceptat. Sinteza variantelor, realizată de Alecsandri, constituie un act providențial dar nu este vorba doar de o baladă, fie și una aflată într-o "*imposibilă* îmbinare de genuri" (epitetul sadovenian are aici sens superlativ, *subl. ns.*); ni se propune termenul de "poemă", ca soclu pe care sînt montate "bijuterii poetice" iar ca aspect general ar fi bine să vorbim mai degrabă de un sistem de texte deschis, rezultat al unei evoluții istorice comparabile cu cea a *Iliadei* de dinainte de Homer.

Constantin CIOPRAGA (1916-2009)
și **Petru URSACHE** (1931-2013)
Bolta Rece (Premiile USR - Filiala Iași, 2002)
Foto: **Eugen Harasim**

Prin urmare, îndosariem circumscrieri dintre cele mai atente ale formei corpusului mioritic, însă ele pot părea incidentale, atît de mult ni se impun valorizările de fond ale feno-

menului. Fraza, ce relevă în permanenţă surprinzătoare virtuţi poetice, îl ajută acum pe autor să fixeze conceptul superlativ şi se vorbeşte de o ”adîncă vîrstă cucuteniană”, de o metafizică a morţii, de cea mai bună probă cunoscută pînă acum de comportament existenţial în faţa acesteia, pentru că ”nici o capodoperă artistică universală, de nicăieri şi de niciunde, nu pune în ecuaţie problematica morţii cu aceeaşi ardoare, cutremurare şi interes” etc. De vreme ce astfel stau lucrurile (şi aşa stau! Ni se vorbeşte cu năduf de involuţiile comuniste şi postdecembriste – trimiterile politice nu lipsesc – şi, numărîndu-se cele 123 de traduceri ale *Mioriţei* dintr-o antologie realizată la Cîmpulung Moldovenesc de Ion Filipciuc, sîntem mustraţi că străinii înţeleg acum mai bine decît noi importanţa fenomenului), e limpede că textul a fost conceput, ca şi capitolul de încheiere al *Istoriei* călinesciene, din urgenţa denunţării teribilei desconsiderări de noi înşine. În roiul de fulgere axiologice, definiţia Ursache asupra *Mioriţei* (”o capodoperă ce realizează în imagini sensibile şi dramatice o viziune epopeică şi destinală asupra existenţei”) este menită să rămînă în umbră tocmai prin justeţea şi echilibrul ei, nu mai puţin merituoase.

Reflecţiile asupra unei capodopere relaxează prin certitudinea valorii împărtăşite şi se fac agreabile cu atît mai mult cu cît ni se propune, în fond, o schimbare de paradigmă – or, ştim de la Marx, omenirea se desparte de trecutul ei rîzînd... În acest caz, luminoasă este deschiderea către un mioritism în care nu accidentul epic contează şi nici măcar cadrul pastoral de care, se afirmă printr-o frumoasă echivalare, rapsodul anonim a avut nevoie aşa după cum a avut nevoie Shakespeare, pentru Hamlet, de ceaţa daneză. Încă o dată, metafora îl ajută pe exeget dar mai ales îl ajută conştiinţa naţională şi oportunităţile pe care i le asigură pregătirea lui de temeinic filolog, îndelungată prin ani, antrenînd cîmpuri de cercetare dintre cele mai diverse, de la expertiza mitologică clasică, deschizînd volumul în ideea de comparativism tematic şi structural, la arheologie hitită, de la devenirea conceptelor ontologice în antichitate la evidenţierea unor variante orfice autohtone. Se insistă asupra continuităţii lumii pastorale ”pind-carpatice” (termen de referinţă), cu speculaţii asupra rolului păstorilor, coborîtori din înălţimi, de mesageri ai zeilor etc. – toate acestea, într-o răbdătoare pîndă pentru a surprinde resorturile intime, de valoare generalumană, ale baladei.

Profilul pe alocuri eseistic al lucrării, foind de trimiteri, uneori de divagaţii, poate fi explicat şi prin excesul de semnificaţii pe care îl generează orice mit. Altminteri, pe lîngă aspectul de *laudatio* la adresa capodoperei, dosarul mioritologic al lui Petru Ursache contează ca un memento, încărcat de promisiuni, asupra perspectivelor pe care le deschide mereu cercetarea *Mioriţei.*

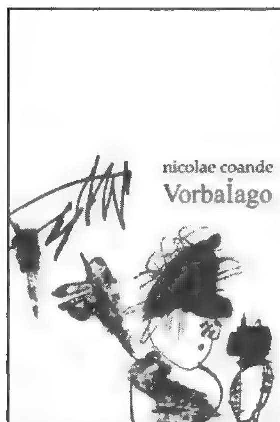
Contribuţia, grafică, picturală şi de postfaţator a lui Ştefan Arteni este aceea a unui emul conştient de importanţa problemei şi de riscurile care apasă asupra ”omului mioritic”, astfel că volumul se încheie pe un ton de avertisment politic. Mai de efect ni se par însă planşele sale, calculate ca interstiţii dintre capitole, refăcînd, în acord cu textul, enigma mitologică.

---

* **Petru Ursache** – *Mioriţa. Dosarul mitologic al unei capodopere. Cu ilustraţii şi Postfaţă de Ştefan Arteni*, Iaşi, Editura Opera Magna, 2013, 328 p.

EXPEDIAȚI CA RĂSPUNS CELUI CARE ÎNTREABĂ ZILNIC DE NOI

Cristina CHIPRIAN

Antologia lui **Nicolae Coande*** poate oferi un răspuns criticilor/cititorilor care păstrează încă nedumeriri în legătură cu înregimentarea lirică a autorului. Este un răspuns sugerat, despre o realitate spirituală şi intelectuală afirmată prin negaţie şi negată prin afirmaţie. Un joc superior, deschis lecturii multiple, dar cvasi-interzis delimitărilor teoretice.

Sacrul intersectează universul liric proiectat de poet ca imagine personalizată, aspiraţie ascensională, efect decompensatoriu şi expresie destructurată. „Aerul tare al înălţimilor" i se refuză şi, în egală măsură, este evitat. Un arhetip licitat este al aceluia „care s-a sinucis aruncându-se-n cer". Universul devine deseori nefuncţional pentru că „lipseşte Dumnezeu". Paradisul, ca destinaţie finală, este inaccesibil sau neaccesat, o alternativă a istoriei măsurate la care omul nu mai îndrăzneşte să aspire.

Putem descifra, în context liric, cercurile concentrice dispuse dinamic, în virtutea cărora insul se apropie sau se depărtează de centrul iradiant: ***Cercul damnării***, aplicat poetului, deoarece „nimic nu întrece dezastrul de a fi poet". Starea poetică este asimilată inconştienţei induse prin alcool, beţiei raţiunii, iar omul se opreşte în faţa unor porţi la care nu doreşte să bată, pentru că acolo se simte în spaţiul predestinat şi nu aspiră la mai mult. De fapt, poetul se înscrie printre „cei deposedaţi mereu de patrii" care îşi acceptă traseul: acela de a fi exilaţi pe pământ. El scrie din disperare, trăieşte cu disperare, ştiind că idealul este departe şi nu are mijloace pentru a-l atinge, pentru a-l explora. Aparent, i-ar lipsi banii de tren pentru a vizita frumuseţea îndepărtată, dar artistul se pierde între real şi ficţional, dublând tragicul uman al depăşirii cu acela al nehotărârii: „Am scris în loc să iubesc şi acum am ceea ce merit... timpul stă trist la extremităţile sale." Autorul, cu „chipul desfigurat de poezie", cultivă conceptele silei – deosebit de extinse în conţinut –, astfel spaţiul său vital se face o fundătură (*Fundătura homer*) în care trăieşte subteran, ferindu-se de convenţional: muza, inima plină de melancolie, visul compensatoriu.

Cercul ratării este aplicat omului şi lumii, deoarece „e ceva în neregulă pe aici", „toate s-au stricat şi cine să le repare?" Existenţa se derulează inutil, proiectată în haosul ideilor, asemeni pânzei de păianjen fără suport. Trăirea şi contemplaţia se

perpetuează repetitiv, fără direcţie şi sens, alienant, ca şi cum trăitorii ar rătăci în capul altora, reiterînd defectuos evoluţia.

Cercul salvării este aplicat celor care se recuperează pe sine, chiar inconştient, de fapt artiştilor vizionari care restructurează universul, excluzând erorile. Mesajul trebuie decodat în context apocaliptic, şi tragicomic: „iată vaca asta străluceşte de la o vreme singură pe cer"; „halesc linii drepte şi scuip spaţii curbe".

Transfigurarea anulează convenţia gândirii problematizante: „nongândirea este arta mea"; „cu o mână sugrum urletul/ şi asta e toată poezia vieţii mele". Poetul scutură realitatea de contemplativ, evitând hybrisul superiorităţii: „iubirea intelectuală a migrat din vaticanul minţii hăt sub unghii".

Nu este, de fapt, o cădere, ci o reiniţiere.Victoria autorului este palpabilă, sângerândă, respingătoare la modul sublim (*lumea mea e un poem de carne*).

Inteligenţa mult căutată a noncontemplaţiei, împreună cu graţia expresiei reconstruite prin alungarea convenţiei constituie la Nicolae Coande o combinaţie neaşteptată, asociată altor universuri lirice de inspiraţie ancestrală, ce oferă atât criticului, cât şi cititorului experienţa unei călătorii spre esenţă.

---

* **Nicolae Coande**, *VorbaIago*. Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2012.

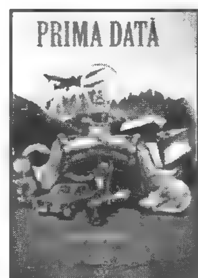
EX LIBRIS

Jean BĂILEŞTEANU
Drum în tăcere. Ani de făgăduinţă
Craiova, *Autograf MJM*, 2013.

Marian RUSCU
Fiul vampirului
Ploieşti, *Premier*, 2013.

Prima dată
Volum coordonat de **Laura Albulescu** şi **Andra Matzat**
Bucureşti, *ART*, 2013.

Liviu APETROAIE

Mihail Sebastian a riscat să devină „o aproximație de două lucruri incomplete", spunea Arghezi despre controversatul Mihail Sebastian, în epocă. Este sau nu așa, ne răspunde **Aurel Sasu** * într-un eseu documentar dedicat dramaturgului, după o asiduă aprofundare a documentelor de arhivă în care Mihail Sebastian apare în diverse ipostaze în favoarea regimului comunist. Poate din singurătate, disperare ori nedreptate (aspecte explicite în *Jurnalul* său), autorul celebrei *După două mii de ani* a avut o vizibilă orientare de stânga, lucru reliefat în lucrarea universitarului clujean, inclusiv cu extrase de presă semnate de Mihail Sebastian. De lecturat...

* **Aurel Sasu**, *Mihail Sebastian (Dincoace de bine și de rău)*, Cluj-Napoca, Editura *Epsi*, 2012.

Peste 350 de balade, mai exact 365 și încă una, (un pretext, această specie seculară?) ne „cântă" **Șerban Codrin*** într-un volum impunător și definitoriu pentru arta sa poetică cu scopul împlinit de a vorbi despre el în fiecare zi a anului, reducând, esențializând astfel propria existență pe o scară proporțional temporală. Este același eu împrăștiat în zile și nopți și recuperat sitematic prin poezie, ca stare definitorie de dumirire de sine. „Este una dintre construcțiile impunătoare ale poeziei românești ale începutului de nou mileniu", ne asigură Theodor Codreanu.

* **Șerban Codrin**, *Baladieru*, București, Editura *Europress*, 2012.

Trei cărți într-una găsim în *Oglinzile memoriei* ale lui **Ovidiu Dunăreanu***, într-o recentă apariție plină de conținut obiectiv și subiectiv. Este critic literar în prima parte, „Respirări", acolo unde se autodefinește prin cronici și eseuri depre literatură; este istoric în partea a doua, „Interviuri acordate", unde adună mărturisirile făcute în presă, de-a lungul anilor, vorbind tot despre literatură, cu precădere de cea dobrogeană; este el însuși, în partea a treia, *Oglinzile memoriei* („Pagini dintr-un jurnal ținut pe sărite"), unde se autoconfesează, de cele mai multe ori tot despre fenomenul literar. Este **Ovidiu Dunăreanu**...

* **Ovidiu Dunăreanu**, *Oglinzile memoriei*, Constanța, Editura *Ex Ponto*, 2013.

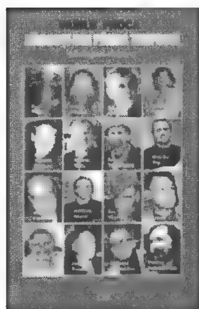
Cu multă acribie (ne-a obişnuit, deja, cu asta), **George Bădărău*** a ajuns şi la realismul românesc, după ce, cu ani în urmă, a început drumul istoriei literaturii române, abordând, tematic şi cronologic, marile curente din spaţiul autohton. Autohton, dar în permanentă oglindire cu fenomenul similar european şi universal, realizând un sinoptic clar şi concis al marelui curent al realismului care a maturizat literatura română. Temele (25 la număr găsite de autor) sunt definite cu ştiinţificitatea criticului şi gradate cu uneltele istoricului literar, într-o panoplie cvasicompletă şi edificatoare, marca George Bădărău.

* **George Bădărău**, *Realismul românesc*, Iaşi, Editura *Alfa*, 2012.

Ioan Florin Stanciu* scrie poezie şi proză cu o vizibilă nevoie de a se completa de la un gen la altul, altfel spus, de la un lirism accentuat al versurilor, glisând între vizual şi conceptual, la un narativism dinamic, populat de personaje pline, în reală trăire. Dacă în poezie e un poet al „poeziei", al întregului spaţiu liric, meditativ, însingurat, poate visător, în proză se adună în toposul de zi cu zi, adică în Dobrogea bântuită de „nesfârşitul" Canal şi de atâtea destine care s-au identificat cu acest fenomen istoric. De unde, o suită de personaje tragice, fie că au fost cele din nomenclatura locurilor, fie că au fost cele oprimate. Aşadar, poetul de deasupra Pontului Euxin şi oamenii de sub apele lui.

* **Ioan Florin Stanciu,** *Starea de graţie (poezie),* Constanţa, Editura *Ex Ponto*, 2013.
* **Ioan Florin Stanciu,** *Praful şi Pulberea,* Constanţa, Editura *Ex Ponto*, 2013.

16 portrete se auto-desenează sub tirul dens al întrebărilor lui **Vasile Proca*** într-o carte de interviuri în care se adună nenumărate fapte de viaţă şi creaţie ale unor scriitori întâlniţi de-a lungul timpului în diverse spaţii literare (festivaluri, cenacluri etc.). Cu multă deschidere, „întrebaţii" povestesc, domol sau năvalnic, cum, unde, când ori de ce au stat cum au stat lucrurile în propria lor existenţă bântuită de cuvânt. Şi, iată-i: Cezar Ivănescu, Samiya Haruya, Gheorghe Grigurcu, Adam Puslojic, Grigore Vieru, Valeriu Matei, Emilian Galacu-Păun, Ion Mureşan, Johann Lippet, Ioan Es. Pop, Miljurko Vukadinovic, Mircea Popovici, Gaal Aron, Peter Thabit Jones, Vasyl Makhno şi Andreas Saurer, o pleiadă de autori acoperind meridiane şi destine. În fapt, un document de istorie literară care luminează alte spaţii din viaţa cunoscuţilor scriitori.

* **Vasile Proca**, *Născuţi din pânda timpului*, Iaşi, Editura *Opera Magna*, 2013.

ARCA LUI NOE

PARIMIA CA TURNURĂ STILISTICĂ

Stelian DUMISTRĂCEL

Cu proba erudiţiei, a culturii, a distincţiei şi, tot atât de important, a devoţiunii faţă de o ideologie, prin citarea ca atare a unor enunţuri din clasicii antici şi din Biblie, avea să se confrunte de timpuriu un alt model al referinţei de autoritate: maxima de sorginte populară, proverbul şi zicătoarea. Dacă ambele modele se regăsesc deja la Rabelais (1494 – 1553), un reper semnificativ din perspectiva concurenţei lor poate fi socotit Cervantes (1547 – 1616), în al cărui text romanesc, la o analiză atentă, descoperim chiar compararea aproape tezistă a celor două registre. Direcţia nouă este ilustrată de discursul lui Sancho Panza, fiind prezentă din primele până la ultimele schimburi de opinii ale acestuia cu stăpânul său, Don Quijote de la Mancha. Dar pilda, proverbul şi zicătoarea se impun prin adevărate tururi de forţă în istorisirile „scutierului" de la castelul ducelui ce avea să-l numească guvernator al Baratariei (cap. XXXII – XXXIII din partea a doua a romanului), prestaţie încununată de aprecierile ducesei, purtătoarea de cuvânt a naratorului, ce aseamănă „vorbele cu haz şi de duh" ale ţăranului „limbut şi hâtru" cu „maximele catoniene" sau cu sentinţele poetului italian Michele Verrino. Însuşi Cervantes împrumută tacit acelaşi mijloc de elocvenţă, respins însă de „nobilul hidalgo" (care citează din latină şi din scriitori spanioli sau italieni celebri), de doamna de companie a ducesei şi de preot, care-l consideră pe Sancho „soitar şi palavragiu"[1].

Ca la o consacrare a tendinţei de înnoire, la distanţă de două secole de Cervantes, ne putem referi, de exemplu, la afirmarea triumfală a proverbului în literatura cultă ilustrată de Alfred de Musset (1810 – 1857), cunoscut şi prin capodoperele genului (practicat în Franţa din secolul al XVII-lea). Este vorba de dramatizările sale pe teme de „proverbe" ca „On ne badine pas avec l'amour", „Il ne faut jurer de rien", „Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée" şi altele, aşadar scurte comedii ce constituie dezvoltarea temei unui proverb. Există, de altfel, chiar specia teatrală *proverb*, o precizare tehnică folosită, la noi, de Alecsandri („*Rămăşagul*, proverb cu cântece în 1 act" sau „*Concina*, proverb într-un act").

Dar tentaţia culturii clasice a rămas; este de ajuns să ne amintim că citate de această factură au fost folosite ca titluri de poezii şi de Eminescu („Mortua est!" sau „Memento mori"), dar mai ales de scriitori transilvăneni, frecventatori ai unor licee în

care latina se studia cu seriozitate; iată câteva titluri de poezii ale lui Coşbuc: „Ex ossibus ultor", „In opressores", „Atque nos" sau „De profundis", început al unui psalm dat ca titlu şi de Octavian Goga la nu mai puţin de trei poezii din ciclurile „Cântă apele", „Război" şi „Noi". Pe lângă enunţuri preluate ca atare (chiar „Mortua est", dar şi „In calumniatores", „Vis maior" etc.), poetul a operat şi substituiri de efect: „*Necessitas* facit versus", „Pax *nobis*", „Carmen *miserabilis*", „O tempora..., *tempora*", „Solus *ero*" (în acest caz în loc de *eris*, din încheierea unor versuri ale lui Ovidiu, utilizate curent la lecţiile de latină pentru scandări: „Donec eris felix, multos numerabis amicos./Tempora si fuerint nubila, solus eris"; *Tristia*, I, 9).

Frazeologia expresivă populară a fost impusă atenţiei scriitorilor şi prin activităţi specifice, cum ar fi constituirea de corpusuri ale enunţurilor de gen. La noi, Iordache Golescu alcătuia (între 1800 – 1845) impresionanta culegere *Pilde, povăţuiri i cuvinte adevărate şi poveşti*, din care şi-a extras zicători şi proverbe Eminescu, şi la „rezervorul" comun a apelat Anton Pann structurând *Povestea vorbii* şi descoperind, pe cont propriu, relaţia *proverb – povestire*, teoretizată în secolul al XX-lea de paremiologul G.L. Permyakov[2]. Direct de la aceeaşi sursă ori prin filiera Pann, de parimii se foloseşte Alecsandri mai ales în teatrul său, iar Negruzzi a plăsmuit bijuteria de „gnomism pur" (G. Călinescu) pe care o reprezintă „predica" *Păcală şi Tândală*, al cărei model va fi fost, ţinând seama de optica abordării, un vechi opuscul franţuzesc, *Sermon en proverbes*.

Cu privire şi la alte mijloace ale expresivităţii, Tudor Vianu a susţinut caracterul „popular" al literaturii române, printre altele şi prin „marele număr al locuţiunilor şi proverbelor, mai ales în operele narative". Termenii de comparaţie sunt de cel mai înalt nivel: „Cazul unui Rabelais sau al unui Cervantes, în ale căror scrieri materialul paremiologic este atât de bogat, *nu este rar* la scriitorii români" (subl. n.). Printre aceştia, Odobescu sau Creangă, „din ale căror opere se poate reconstitui un tablou foarte variat al paremiologiei poporului român" (*Cercetarea stilului*, în vol. *Probleme de stil şi artă literară*, 1955).

Trebuie să reţinem însă o precizare importantă pe care esteticianul o face în altă parte cu privire la primul scriitor: „Ca la Rabelais, [la Odobescu] citatul popular face concurenţă celui umanistic" (*Al. Odobescu*, în *Studii de literatură română*, 1965). Aşadar, stilul lui Odobescu poate fi raportat la ludicul *auctorial* rabelaisian, ceea ce îl plasează pe un anumit loc în ordinea de idei a concurenţei dintre cele două registre pe care le avem în vedere, un aspect ce ne interesează din perspectiva stabilirii criteriilor de bază privind, apoi, prezenţa enunţului aparţinând discursului repetat în stilul publicistic.

În cronologie, referirea la beletristică ne impune, pentru discuţia de faţă, câteva precizări. Pornim de la observaţia lui Vianu că, la scriitorii români, materialul paremiologic „nu este rar", ceea ce înseamnă, în primul rând, că *nu este o regulă generală*. Aşadar, chiar dacă beletristica, în genere, ar fi modelul presei pentru recurgerea la astfel de enunţuri, nu se poate admite că scriitorilor (sau cel puţin autorilor de *proză*) ar putea să le fie comună respectiva trăsătură stilistică. Fireşte, nu spunem nimic nou afirmând că unii scriitori recurg la parimii, locuţiuni expresive populare etc., iar stilul al-

tora se caracterizează prin sobrietate şi din acest punct de vedere. Pentru exemplificare, ne putem referi la Creangă, prin comparaţie cu Rebreanu (dacă avem în vedere scriitori ce înfăţişează mediul ţărănesc). Să ne amintim de celebra comparaţie prin care G. Călinescu a surprins caracteristica stilului acestuia din urmă în *Răscoala*: „Frazele, considerate singure, sunt incolore ca apa de mare ţinută în palmă; câteva sute de pagini au tonalitatea neagră-verde şi urletul mării" (*Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, 1982, p. 734).

Dincolo de eventualitatea de a apela ca „model" doar la *anumiţi* scriitori, ce au preluat parimia din „tezaurul" limbii, se pune şi problema dacă sursa jurnaliştilor în căutarea căreia ne aflăm o constituie vorbirea, de vreme ce unii folclorişti au constatat raritatea proverbelor şi zicătorilor la *povestitorii populari*, de exemplu Ovidiu Bîrlea, la care trimite şi Cezar Tabarcea. Pentru acesta din urmă, pe baza excerptării unor volume de texte dialectale, „imaginea idilică a ţăranului care vorbeşte în pilde şi îşi presară vorbirea cu zicători" ar fi departe de realitate; dacă „lucrul este *oarecum* posibil în literatura orală", „este *cu totul sporadic* în vorbirea uzuală" (*Poetica proverbului*, 1982; sublinierile ne aparţin). Am pus sub semnul întrebării acest punct de vedere, argumentând că este greşită raportarea, în bloc, la categorii de vorbitori („toţi scriitorii", „toţi ţăranii" etc.), respectiv la corpusuri şi genuri de material („texte dialectale", „naraţiuni folclorice"), dovedind că, la fel ca şi pentru scriitori, pentru vorbitorii de rând analiza trebuie să ţină seama de realitatea „idiolectului". Printre subiecţii de la care s-au înregistrat texte dialectale s-au aflat şi adevăraţi „virtuozi" ai formulei proverbiale. Aşadar, enunţul aparţinând discursului repetat de factură populară nu reprezintă doar componentele unui „tezaur" cedate beletristicii, iar aceasta nu este, obligatoriu, „modelul" jurnalisticii pentru integrarea în text a frazeologiei expresive. Pe de altă parte, dacă ţinem seama de conceptul de «idiolect», simplul fapt că în marea majoritate a mass-mediei scrise şi pe diferite canale ale audiovizualului înregistrăm deosebit de frecvent parimii (de obicei „reformulate") nu ne dă încă dreptul de a aprecia manifestarea acestei înclinaţii ca o trăsătură ce poate fi luată în considerare pentru a identifica funcţia limbajului caracteristică unui stil propriu-zis publicistic.

---

[1] Citatele după *Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha*, în româneşte de Ion Frunzetti şi Edgar Papu, Editura Tineretului, Bucureşti, 1957.

[2] În volumul *From Proverb to Folk-Tale. Notes on the General Theory of Cliché*, Moscova, 1979. De altfel, aceeaşi viziune a fost ilustrată de Iuliu A. Zanne în primele şapte volume din monumentala colecţie *Proverbele românilor*: frazeologia expresivă a limbii române, de la locuţiuni la enunţuri cu structuri complexe, a fost prezentată tematic şi tratată în expuneri plurivalente, cuprinzând anecdote, diverse producţii folclorice ilustrative, prezenţe şi prelucrări în literatura cultă etc.

PLASAREA *PRE*NUMELUI DUPĂ NUME - CLIȘEU SPECIFIC ROMÂNESC

Raluca POPESCU

Încă din primele zile de şcoală, asistăm la strigarea clasicului catalog, în ordine alfabetică, catalog în care stă scris şi numele propriu. Întreg. Cu prenume complet şi nume de familie, cu iniţiala/iniţialele tatălui intercalată/intercalate. De fapt, nu... E invers. Întâi numele şi apoi prenumele. Eşti *Popescu Ion*, *Ionescu Gheorghe*, *Zetulescu Xulescu*...

Nu ştiu dacă de aici se trage neapărat, dar îţi va rămâne apoi automatismul de a-ţi nota pe orice mizilic de formular sau hârtie mai întâi *numele* şi apoi ***pre****numele*. Mai ales în cazurile în care ţi se oferă posibilitatea de a te elibera de sub cătuşele clişeului, cum ar fi formularele pe care stă scris „Numele complet" sau când te prezinţi cuiva.

Mai mult, şi reţelele de socializare de pe internet abundă de conturi ale unor persoane mândre să-şi afişeze mai întâi numele de familie şi apoi prenumele. Recunosc că tocmai obişnuinţa aceasta m-a pus adesea, în şcoala generală mai ales, în dificultatea de a redacta ceva în altă limbă străină, unde era necesar să includ numele întreg. Mă confruntam cu o ezitare de moment când trebuia să îmi notez „First Name" sau „Last Name"; nu mai ştiam la un moment dat care reprezintă prenumele şi care numele. La lucrările de control şi alte teste era simplu (inclusiv la olimpiade): se cerea direct, pe un ton aspru, să notăm întâi numele de familie şi abia apoi prenumele. Dacă greşeai şi cereai altă foaie, se uitau urât profesorii la tine; ba unii mai aruncau şi vorbe precum: „Ce, mă, nu ştii nici cum te cheamă?". Sau, în cel mai bun caz, te certau că trebuie să caute mai mult testul tău, la corectare.

Aveam, la un moment dat, un profesor care se autocaracteriza ca fiind „hazliu" şi ne spunea să luăm o foaie de hârtie şi să scriem „Numele, prenumele şi... renumele"! Când într-adevăr un profesor aplica regula logică şi ne punea să ne notăm prenumele înaintea numelui „de neam", mi-era peste mână, mă gândeam să nu cumva să greşesc sau omul de la catedră să se răzgândească...

Mă întreb acum: dacă vreunul era străin, cu un nume atipic, cum reuşeau să-i distingă, la început, prenumele de nume? Sau cum pot străinii, care nu ne ştiu limba, cu atât mai puţin numele specifice, să afle cum ne strigă lumea de fel? Cum să ni se adreseze? Ne vor striga Ionescu sau Mr. Gigel? În mod clar da, dacă ne prezentăm la fel ca în catalogul de la şcoală.

Desigur, trec peste necesitatea tipică formalităţilor, cum sunt situaţiile de examene naţionale, înmatriculări în vreo unitate de învăţământ sau peste regulile de redactare a unor liste sistematice, bibliografii sau cataloage oficiale, care reprezintă cazuri

obişnuite de a nota prenumele după numele de familie. Ele nu fac deloc obiectul discuţiei, pentru că sunt necesare.

Mă refer la obişnuinţa de zi cu zi de a ne nota peste tot mai întâi numele de familie, de a ne prezenta unui om pentru prima dată contrar regulii, cu numele de familie în faţă. Oare de ce se mai numeşte atunci prenumele...*pre*nume?

Lingvistul clujean G. Gruiţă aduce în discuţie o situaţie care în mod sigur e adesea fapt concret: „Un străin dispus să studieze istoria recentă a societăţii româneşti pe baza informaţiilor din presă ar putea întâmpina, între alte dificultăţi, şi pe aceea de a stabili cu exactitate numele unor indivizi cu responsabilităţi în viaţa publică. Cum îl chema, de pildă, pe fostul procuror general al României din perioada 2001-2003? Întrebarea nu e uşoară nici pentru noi, românii. Un titlu pe două coloane ne dă un prim răspuns: «Opoziţia cere demiterea lui *Joiţa Tănase*» (Ziua, 2003, nr. 2748, 1 / 4-5). Aplicând regula ***prenume-nume***, adoptată de aproape toate popoarele europene, inclusiv de români, înţelegem că *Tănase* e numele de familie. Textul articolului ne derutează însă, pentru că în el găsim o altă succesiune: «procurorul general *Tănase Joiţa* şi-a depăşit atribuţiile»".

Exemplul oferit de Gruiţă este, într-adevăr, un caz special, în care chiar şi un român ar distinge cu greu prenumele de nume, însă această alternanţă atipică este adesea întâlnită la orice tip de nume, în mai toate domeniile, nu doar în presă. Acelaşi lingvist observă că, inclusiv pe străzi, pe plăcuţele cu firme particulare, stau scrise, în aceeaşi ordine confuză, nume de avocaţi, medici, notari publici. Dar acest joc al incertitudinii este prezent şi în afara străzii, în instituţii publice, instituţii de învăţământ şi de cultură, spitale şi alte unităţi medicale:

„Cimitirele noastre sunt pline de asemenea «inscripţii alternative», iar ferparele mortuare de la mica publicitate confirmă dezordinea. Bietul dispărut, mai ales dacă are ghinionul unei notorietăţi mai extinse, umple pagina cu numele său, într-o jenantă succesiune de *Nicolae Popescu* şi *Popescu Nicolae*, să zicem, după inspiraţia vecinilor de la bloc, după nivelul cultural al neamurilor, după bunul-plac al cunoştinţelor. Nu o dată, la radio sau televiziune, suntem martorii aceluiaşi fenomen: regula există, haosul persistă." (G. Gruiţă)

Regula limbii române în privinţa numelui complet e, pe cât de simplă, pe atât de puţin respectată: **prenumele** (după cum sugerează şi forma cuvântului, are o poziţie anterioară, *pre-*) + **numele** (de familie). Această regulă se aplică şi în multe alte limbi, de obicei indo-europene. Sunt limbi, precum japoneza, maghiara, turca, a căror topică în privinţa numelui este inversă celei din română; aşadar, la ei regula urmează structura: nume (de familie) + prenume. La ei, nu la... noi!

Care ar fi cauzele acestui automatism format încă din clasele primare, de a plasa numele de familie înaintea prenumelui? Gruiţă enumeră printre explicaţii: slaba autoritate a normei; toleranţa maximă faţă de abateri; nesiguranţa manifestată chiar şi de vorbitorii culţi; educaţia lingvistică precară (după cum spuneam iniţial, suntem încu-

rajaţi, încă din primii ani de viaţă, din familie şi şcoală, să ne prezentăm „corect", cu numele de familie în faţă); excepţii de la regulile limbii române nestabilite cu claritate, dar practicate pentru respectarea unor cutume lingvistico-administrative, încurajate de birocraţia administrativă. Excepţia se confirmă astfel tot mai mult ca „regulă":

„După atâtea rubrici cu acest titlu, completate de-a lungul anilor, după o sumedenie de chitanţe şi adeverinţe, după sute de scrisori primite sau expediate cu «numele şi prenumele» pe locul adresei, omul rămâne definitiv convins că aşa îl cheamă (*Popescu Nicolae*), chiar şi atunci când, culmea ironiei, devine doctor în filologie." (G. Gruiţă).

Ni se spune, de copii, că numai numele marilor personalităţi sunt notate peste tot cu prenumele plasat „înainte", deşi aşa trebuie, indiferent de statutul nostru; noi suntem mici, nu am atins valoarea unui Nicolae Bălcescu, unui Mihai Eminescu, unei Ana Ipătescu. Din respect, personalităţilor le spunem astfel. Şi rămânem mici, cu numele propriu „handicapat", peste tot notat invers, purtând din copilărie stindardul unei marginalizări prin eticheta proprie. De parcă numele nostru nu ar merita respect...

Ce ar trebui să se facă în acest sens, *să intrăm şi noi în rândul lumii*, după cum un alt clişeu ne îndeamnă? Cred că e de datoria fiecăruia dintre noi să ne folosim numele corect, să ni-l respectăm şi să ni-l facem respectat, să înţelegem că numele „mic" nu urmează neapărat regula succesiunii la tron, când e nevoie să ne prezentăm sau să ne semnăm cu numele întreg pe vreun formular de orice fel. Prenumele e *pre* + *nume*, e „înainte de" nume nu doar când facem cunoştinţă cu un nou prieten, ci şi în circumstanţe oficiale. Rostiţi-vă numele în ordinea logică, *prenume* + *nume*, şi rupeţi clişee stupide; nu veţi fi nici originali, nici răzvrătiţi, nici vreun ins cu aere de mare personalitate; veţi fi normali!

Se pare că românul mai are un ultim examen de trecut, de rupt pragul psihologic şi bariera pusă de complexul inferiorităţii şi al spiritului de turmă, instituit prin şcolile, liceele şi facultăţile româneşti, să promoveze, după cum lingvistul clujean citat mai sus subliniază ironic, de la *Ionescu Georgică* la *Georgică Ionescu*... să înţeleagă că numele *Ionescu Georgică* nu există de fapt sau, dacă prin absurd există, în niciun caz nu îi aparţine...

Sursa bibliografică:

G. Gruiţă, *Moda lingvistică actuală. Norma, uzul şi abuzul*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2011.

Dimitrie Cantemir,
prinț, cărturar și apostol al verbului românesc

Daniel CORBU

Considerat şi azi unul dintre marii umanişti ai Europei, **Dimitrie Cantemir**, cel dintâi român cu titlul de academician (membru al Academiei din Berlin în 1714), a fost scriitorul care a propagat prin opera sa sănătoasele idei ale Renaşterii culturale şi sociale. Pe de altă parte, Cantemir este una dintre esenţialele verigi cărturăreşti din lanţul început la noi cu Varlaam şi Dosoftei, continuat cu Eminescu, Hasdeu, Iorga, Călinescu, Eliade.

Se năştea la Iaşi, în 1673, în familia boierului Constantin Cantemir, domnitor al Moldovei între anii 1685-1693. Avea să devină un cărturar cu vocaţie, debordant pentru epocă, cu un impresionant bagaj intelectual în toate domeniile, dar mai ales în teosofie, filosofie, ştiinţe oculte, literatură.

Privesc adesea, cu aceeaşi curată admiraţie portretul prinţului Dimitrie Cantemir, pictat de Van Mour şi descoperit de alt cărturar român, Nicolae Iorga, în muzeul din Rouen. Portretul îl prezintă spiritualizat, costumat oriental-occidental, cu perucă occidentală şi sceptru de principe ereditar. Tânărul Dimitrie îşi începea la Iaşi instruirea intelectuală cu teologul poliglot de origine greacă Ieremia Cacavelas, primind cunoştinţe de retorică, teologie, logică şi aprofunda greaca şi latina. Pe urmă, la Constantinopol, între 1688-1693, este obligat să stea drept *capuchehaie*, garant al fidelităţii tatălui său, domnitorul Constantin Cantemir, faţă de Poarta Otomană, excelentă ocazie de a-şi îmbogăţi cunoştinţele, de a urma Înalta Şcoală a Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol, cu tradiţie filosofică şi teologică, de a învăţa turca şi alte limbi orientale.

Dimitrie CANTEMIR
(str. Cuza Vodă, Iaşi)
Sculptor: **Vladimir FLOREA** (1973)

Mi-l închipui în vechiul şi romanticul Constantinopol, avântat în nesfârşite dialoguri despre ştiinţele oculte (alchi-

mia, oniromanţia, astrologia) cu prietenii de la curtea sultanului Ahmed al III-lea sau cu prietenii *De Châteauneuf* şi *De Fériol* (ambasadorii Franţei), *Collier* (ambasadorul Olandei), *Piotr Andreevìci Tolstoi* (ambasadorul Rusiei). Sau prelecţionând în calitate de mentor pentru copiii unor înalţi demnitari otomani.

Se pare că de atunci datează portretul realizat de Van Mour. Mai pot vedea cu ochii minţii, filmic, cum la 27 de ani, după un plan arhitectural propriu, îşi construia, din renta primită din sursă cantacuzină (se căsătorise cu prinţesa Casandra, fiica domnitorului Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino), un palat pe malul Bosforului. Sau cum în 1710, deşi era lipsit de vocaţie politică, prietenii din apropierea sultanului îi obţin tronul Moldovei şi cum, după tratatul secret cu Petru cel Mare şi alianţa cu ruşii pierde bătălia cu turcii la Stănileşti (iulie 1711) şi se refugiază cu familia şi staful domnesc în Rusia, unde ţarul îi oferea o moşie la Harcov. Era consilier de taină al ţarului, principe serenisim şi senator, sfătuitor intim şi colaborator la planurile arhitecturale de construire a oraşului Sankt Petersburg.

E o frumoasă aventură să-ţi închipui călătoria sa din 1714 (Moscova-Berlin) pe drumul caleştilor, sejurul şi ceremonia de primire a diplomei şi inelului sigilar de doctor al Academiei din Berlin. Un titlu care, alături de favorurile ţarului, a stârnit invidia unei bune părţi a nobilimii ruse.

Enciclopedist după modelul renascentist, Dimitrie Cantemir îşi publica prima carte, *Divanul sau Gâlceava Înţeleptului cu Lumea sau Giudeţul Sufletului cu Trupul*, în tiparniţa Mitropoliei din Iaşi (1698). Apărea bilingv (română şi greacă), fiind o spectaculoasă carte de teosofie, în care din înfruntarea *Lume* şi *Înţelept* câştigă Înţeleptul, cel care afirmă superioritatea fiinţei raţionale: „Nu rob, ci stăpân al lumii te-au lăsat; pentru aceasta tu pe dânsa, iară nu ea pe tine să te stăpânească." O altă carte de început în care îşi expune gândirea neoaristotelică este manualul de logică, rămas în manuscris, *Compendiolum universae logices institutionis (Rezumat al sistemului logicii universale)*. Însă opera care-i fixează locul în literatura română este romanul alegoric *Istoria ieroglifică* (1705), care face la noi trecerea de la proza cronicarilor la proza artistică.

Dimitrie Cantemir scria la fel de uşor în greacă, turcă, latină, ca în română. Cărţile însă trebuiau redactate în limbi de circulaţie, în greacă sau latină.

La Constantinopol, între 1700-1704, mai scrie câteva lucrări în latină şi în turcă. Cine nu ştie că Prinţul Cantemir cânta la instrumente cu coarde, că era şi compozitor? Folosind semnele alfabetului arab, a inventat un sistem de notare a muzicii turceşti şi a scris o carte de explicare a muzicii teoretice pe scurt, pe care a dedicat-o sultanului. Celebrul *Cântec al dervişului*, compus de Cantemir, se mai cântă şi acum la Istanbul.

După 1714, cărturarul în exil în Rusia se ocupă de scrierea cărţilor de istorie. Astfel, între 1714 – 1717 redactează în latină *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae (Descrierea statului Moldovei vechi şi de astăzi)*. Este o monografie cu alură exhaustivă care depăşeşte cronicile lui Miron Costin. Lucrează în această pe-

rioadă la o carte care avea să-i aducă în Europa gloria de cărturar orientalist: *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae (Istoria creşterii şi descreşterii Curţii Otomane)*. Cartea, având drept sursă cărţi din biblioteca Seraiului dar şi studii europene, cuprinde istoria imperiului de la Osman fondatorul, adică de la 1300, consemnează în amănunt perioada lui Mahomed IV, asediatorul Vienei (1683) şi urmăreşte scăderea puterii imperiului până la 1712. Această *Historia*, extrem de bogată informaţional şi acribios construită a fost cunoscută prin traducerile în engleză (1735), franceză (1743), germană (1745) şi rusă.

O carte impresionantă scrisă de „voievodul şi de moşie domn al Moldovei", dar temporar „cneaz în Sankt Petersburg", cum notează în Predoslovie, este *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, redactată în limba latină şi tradusă de autor în română la 1717. O scriere polemică dedicată istoriei noastre, prima istorie modernă a românilor. Corifeii Şcolii Ardelene au avut drept primă bibliografie *Hronicul* prinţului Cantemir.

Descrierea Moldovei (Descriptio Moldaviae) este scrisă la îndemnul Academiei din Berlin în anii 1714-1715 şi redactată în limba latină pentru a i se asigura circulaţia europeană. Cartea cuprinde informaţii inedite despre bogăţia şi dărnicia pământului Moldovei, despre locuitorii şi ospitalitatea lor, despre originea şi particularităţile limbii române şi, în spirit polemic, despre dreptul la libertate al locuitorilor şi al ţării.

Carte scrisă din iubirea pentru ţara sa, *Descriptio Moldaviae* era tradusă în germană în 1769 de J. Redslos, publicată la Berlin, dar şi la Leipzig în 1771. Traducerea în limba română se tipărea la Mănăstirea Neamţ în 1825 sub titlul *Scrisoarea Moldovei*, în 1851 la Iaşi, cu o prefaţă şi sub îngrijirea lui C. Negruzzi, iar după traducerea şi stilizarea lui Gh. Adamescu (Bucureşti 1941), prestantul studiu a urmat cursul normal al editărilor.

Putem spune, fără a greşi, că *Descrierea Moldovei* este o carte de imagologie care provoacă plăcerea lecturii şi impresionează prin ineditul informaţiilor şi prin pecetea iubirii de Moldova după care a tânjit în anii lungului exil.

Considerat încă din timpul vieţii „principe al geniilor şi geniu al principilor" (Gedeon Wiszniowski, 1719) sau, mai târziu, un „Lorenzo de Medici al nostru" (G. Călinescu), Dimitrie Cantemir a fost cărturarul român întemeietor în multe domenii de manifestare a spiritului (imagologie, teologie, filosofie, istorie, geografie, etnografie) şi mai ales prima mare personalitate care a radiat spiritul românesc spre alte culturi şi cel care a ridicat prin opera sa, în termenii lui Horaţiu, *Exegi monumentum aere perennius* (un monument mai trainic decât bronzul).

UN BIOGRAF AL *JUNIMII* - C. SĂTEANU

Nicolae SCURTU

Între toţi cei care s-au ocupat cu cercetarea şi investigarea, în amănunt, a societăţii literare şi culturale *Junimea*, un loc distinct i se cuvine şi publicistului, istoricului literar, traducătorului şi memorialistului **C. Săteanu** (1878–1948), autor al câtorva cărţi extrem de utile[1]. În calitate de publicist, notoriu în epocă, a cunoscut, a intervievat şi a consemnat mărturii, evocări, relatări, epistole, în care se narau însemnări despre unii dintre junimişti.

Istoriograf şi biograf al *Junimii*, C. Săteanu, după ce *a citit* şi *recitit* tot ce se ştia despre această faimoasă grupare literară, din Iaşi şi, apoi, din Bucureşti, a iniţiat un lung şi incitant dialog epistolar cu cele mai cunoscute personalităţi literare şi culturale din întreg spaţiu românesc. Remarcabile sunt epistolele sale trimise lui Nicolae Iorga, Const. Rădulescu-Motru, Mihail Dragomirescu, E. Lovinescu, P.P. Negulescu, Artur Gorovei, G. T. Kirileanu, I.E. Torouţiu, Octav Băncilă, Ioan N. Roman, Mihai Negruzzi, Dumitru Furtună şi multor altora. Revelatoare prin informaţiile de istorie literară şi prin acoladele ce le conţin sunt şi epistolele, încă necunoscute, trimise lui Constantin Meissner (1854–1942), unul dintre ultimii junimişti, care a organizat omagierea *Junimii* şi a unora dintre membrii săi, în mai 1936, în cadrul *Lunii Iaşilor.* Epistolele acestea relevă, de fapt, interesul manifest al lui C. Săteanu pentru statutul, atât de special, al *Junimii* şi membrilor ei în spaţiul cultural românesc. Orice referinţă privitoare la *Junimea* îi este utilă şi ştie să o integreze acolo unde *amintirile* lui Iacob Negruzzi şi George Panu sugerează fără să precizeze.

*

[Iaşi], 3 april[ie] 1936

Mult venerate şi scumpe domnule Meissner,

De dragul Junimii şi al stimatului preşedinte care va onora solemnităţile apropiate, îmi permit să vă rog să binevoiţi a vizita pe pictorul Băncilă spre a vedea icoana eminesciană, tablou intitulat de el Post mortem laureatus[2] ce-ar putea să înfrumuseţeze proiectata expoziţie a Junimii.

Mă simt dator faţă de marea onoare ce mi-aţi făcut înştiinţându-vă că mulţumită Domnului mă simt mult mai bine şi mai refăcut.

Deşi mi-am reluat ocupaţiunile profesionale mai am încă de furcă.
Al d[umnea]voastră devotat,
C. Săteanu

[P.S.]
Respectuoase sărutări de mână d[oam]nei Meissner.

*

[Iaşi], 18 aprilie [1]936

Mult iubite şi venerate d[omnu]le Meissner,

După cum mă anunţă prietenul meu Torouţiu[3], el soseşte duminică, 26, a[nul] c[u]r[en]t, în localitate, pentru serbarea Junimii.

Ori, astăzi aflu că este vorba ca aceste serbări să se amâie pentru cadrul lunii Iaşilor.

În acest caz vă rog să binevoiţi a mă autoriza să telegrafiez lui Torouţiu să-şi amâne şi el sosirea mai ales că vrea să vie şi cu d[oam]na.

Constat că stimaţii mei colegi de presă n-au dat nici o atenţiune acestor pioase iniţiative. Nu pot decât să regret profund şi în acest scop vă rog cu insistenţă să binevoiţi a-mi comunica sumarul revistei proiectate cu subiectele articolelor trimise, precum şi schiţa, fie măcar provizorie, a programului serbărilor, indicii despre expoziţia junimistă şi dacă se va mai reprezenta la teatru proiectata şedinţă junimistă.

Vă salut, devotatul d[umnea]v[oa]s[tră],
C. Săteanu

[P.S.]
Respectuoase sărutări de mână d[oam]nei Meissner.

*

C. Săteanu
– Iaşi –
Str[ada] I.C. Brătianu, nr. 22
Iaşi, 5 iunie [1]936

Mult stimate d[omnu]le Meissner,

Vă rog foarte mult să nu mă refuzaţi şi să binevoiţi a vorbi cu d[omnul] mareşal Averescu, să-mi răspundă la următoarele întrebări spre a le publica în Adevărul, asigurând pe d[omnu]l mareşal că sunt un om onest şi nu voi schimba sau adăugi nici o iotă, fiindcă-mi dau seama de autoritatea personalităţii şi de greutatea cuvintelor d[omniei]sale.

Apelez şi la amabilul Culică[4] să fie bun si să noteze eventualele răspunsuri ale d[omnu]lui mareşal.

Devotatul d[umnea]v[oa]s[tră],
C. Săteanu

N.B.
Vă rog să binevoiţi a răspunde aducătoarei când vă poate deranja pentru răspuns.
C.S.

*

1. Cum priviţi situaţia politică generală?

2. Dar situaţia economică şi financiară?

3. Este România nouă mai democrată decât vechiul stat român?

4. Ce credeţi despre prăpastia sufletească între generaţii?

5. Care ar fi mijloacele de ameliorare şi de restabilire a valorilor?

6. Cum priviţi situaţia externă?

7. În cazul unui conflict armat în Europa, care trebuie să fie atitudinea României?

Rog a răspunde numai la întrebările ce convin d[omnu]lui mareşal.

C.S.

*

C. Săteanu
– Iaşi –
Iaşi, 24 iulie [1]936

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Vă rog de la început să nu mă refuzaţi. Prin Adevărul continui să mai scriu câte ceva despre Junime. Chiar în numărul sosit miercuri, cu data de joi, 23 a[nul] c[urent] am vorbit, mi-am permis să vorbesc cu d[umnea]v[oa]s[tră] şi v-aş ruga să binevoiţi a vă procura ziarul, pe care nu-l am la îndemână să vi-l trimit.

După acest scurt intermezzo, stăruitoarea mea rugăminte: Vă rog, foarte, foarte mult, să fiţi bun şi să-mi împrumutaţi pentru o zi, tabloul Junimii[5] în care figurează numai cei câţiva membri vechi, fără d[umnea]v[oa]s[tră].

Ştiu că acest tablou îl aveţi pentru volumul comemorativ şi vi-l cer tocmai în interesul acestui volum. Voi refotografia tabloul, pe care îl voi returna imediat.

Despre volumul în sine, v-aş ruga să binevoiţi a-mi trimite sumarul spre a-l anunţa la Bucureşti aşa precum l-am anunţat şi în Iaşi (în Lumea).

Am scris lui Torouţiu ca să vă trimită neapărat articolul[6]. D[omnu]l E. Lovinescu[7] care m-a vizitat, mi-a spus că nu v-a trimis nimic pentru volum, deoarece nu i-aţi mai cerut să vă trimită.

El se află toată vara la Fălticeni, unde, eventual, îi puteţi scrie fără indicarea nici unei adrese.

Vă mulţumesc anticipat şi vă doresc d[umnea]v[oa]s[tră] şi nobilei d[oam]ne Meissner, perfectă sănătate.

Devotat,
C. Săteanu

*

C. Săteanu
– Iaşi –
[Iaşi], 27 iulie [1]936

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Fiindcă scriu ceva nou despre Maiorescu, îmi permit respectuos, a vă ruga să binevoiţi a-mi împrumuta, pentru două zile, noul număr al Convorbirilor literare, în care a apărut articolul d[omnu]lui P.P. Negulescu despre Maiorescu.

Cu acest prilej, vă asigur că toată colecţia anilor 1923–1924 ce mi-aţi împrumutat se află intactă şi în curând o voi restitui cu mare plăcere.

Vă mulţumesc, de asemeni şi pentru faptul că aţi binevoit ca în formă anecdotică (ca la Junimea) să mă scutiţi de fiscalitate.

Nu v-am supărat cumva cu articolul meu despre onorata caracuda[8] junimistă?

Devotatul d[umnea]voastră,
C. Săteanu

*

C. Săteanu
– Iaşi –
[Iaşi], 24 august [1]936

Mult scumpul meu domnule Meissner,

Ca o consecinţă a deselor mele convorbiri cu d[umnea]v]oa]s[tră] vă trimit această lucrare a mea[9], ce mi-a fost inspirată de bonomia şi fina d[umnea]v]oa]s[tră] spiritualitate.

Nu ştiu dacă paginile ei sunt la înălţimea acelor neuitate convorbiri din casa d[umnea]v]oa]s[tră].

Vă asigur, însă, că am păstrat toată evlavia şi mă voi considera extrem de fericit, dacă veţi binevoi a scrie ceva despre aceste figuri, manuscris pe care-l voi utiliza atât pentru Bucureşti, cât şi pentru Iaşi.

Voi avea, astfel, nou permis de circulaţie a cărţii eliberat de fostul ministru al lucrărilor publice[10] şi de către un autentic spirit junimist.

Respectuos,
C. Săteanu

[P.S.]
În ziarul Dimineaţa, cu data de 18 august, a apărut un articol al meu despre d[oam]na Elena Meissner, cu privire la congresul feminist din Constanţa.

Eu n-am văzut ziarul şi nici nu-l am, ca să vi-l pot trimite. Îl rog, însă, pe amabilul Culică, să caute gazeta la depozitul de ziare vis-à-vis de Creditul Urban.

Vreau să sper că duduia Veronica[11] nu e supărată pe mine, că prin Lumea am dat-o în vileag cu traducerea lui Axel Munthe.

Devotat,
C.S

*

C. Săteanu
Iaşi
[Iaşi], 16 octombrie [1]936
Str[ada] I.C. Brătianu, nr. 120

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Poate că abuzez de bunătatea d[umnea]v]oa]s[tră], dar n-am încotro fiindcă stau pironit în casă şi nu pot veni la d[umnea]v]oa]s[tră] ca să vă fac rugămintea verbală.

Figurile din Junimea nu vor putea circula până nu vor avea binecuvântarea d[umnea]v]oa]s[tră], adică nu veţi binevoi a le da un permis de circulaţie, scriind părerea d[umnea]v]oa]s[tră] despre această carte.

Primind manuscrisul d[umnea]v]oa]s[tră], acum, când s-a terminat sezonul şcolar îl voi publica, atât la Bucureşti cât şi la Iaşi, de avid ce sunt de reclamă şi în dorinţa de a mă putea achita la tipografie.

Profit de acest prilej spre a vă ruga să transmiteţi mult stimatei doamne Meissner rugămintea mea ca să binevoiască a-mi nota răspunsurile la următoarea convorbire, pe care o voi publica sub formă de interviu.

Chestiunea ce pun nu prezintă nici o primejdie şi nu angajează pe nimeni cu nimic, şi în acest sens, va răspunde, desigur, şi d[oam]na Meissner.

Mulţumesc pentru toate amabilităţile şi sărut mâna cu respect d[oam]nei Meissner.

Devotat,
C. Săteanu
[P.S.]

Pe când va apare volumul comemorativ al Junimii[12]?

Eu l-am şi anunţat prin Adevărul, publicând şi fotografia exactă a festivalului junimist de la 3 mai a[nul] c[urent]. Cred că acest clişeu ar trebui să apară şi în volumul d[umnea]v]oa]s[tră].

C.S.

*

C. Săteanu
Iaşi
Iaşi, 19 noiembrie [1]936

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Restitui odată cu aceasta, o datorie veche: volumul ce aţi binevoit a mi-l împrumuta pentru centenarul Universităţii din Iaşi, serbare care văd că nu mai are loc.

Odată cu aceasta, îmi permit a vă trimite pentru mult stimata doamnă Meissner manuscrisul domniei sale, precum şi ziarul Adevărul de astăzi, în care am publicat

ancheta feministă, pentru care îi exprim toată mulțumirea.

Vă mai trimit și Lumea de astăzi, în care veți găsi la pagina a doua, un foileton scris de cucernicul econom D. Furtună din Dorohoi și în care e vorba de persoana d[umnea]v[oa]s[tră].

Părintele Furtună observă și sfinția-sa că am scris cartea sub auspiciile d[umnea]v[oa]s[tră] spirituale, ceea ce mă încântă într-adevăr și cu atât mai mult, cu cât părintele Furtună este un excelent scriitor și bun profesor și pedagog.

Zilele acestea mi-a făcut plăcere mare fotograful Weiss din Piața Unirii, care mi-a adus o admirabilă fotografie a d[umnea]v[oa]s[tră].

Vă salut cu respect și devotament,
C. Săteanu

*

C. Săteanu
Iași
[Iași], 23 decembrie [1]936

Scumpe d[omnu]le Meissner,

Aș simți un gol în suflet dacă aș tipări volumul al II-lea[13] *despre Junimea fără a lega lucrarea de numele d[umnea]voastră.*

De aceea, reținut în casă repet stăruitoarea mea rugăminte să binevoiți a-mi da câteva însemnări, fapte, reminiscențe sau caracterizări (fie chiar simple amintiri despre Miron Pompiliu, pe care știu că l-ați cunoscut personal.

Bineînțeles că voi indica sursa având astfel prilejul de a vă consemna în proiectatul meu volum.

De asemeni, în aceeași ordine de idei, îmi permit a vă ruga să-mi încredințați spre publicare eventuale scrisori referitoare la Junimea, scrisori primite de la persoanele care v-au trimis manuscrise pentru volumul comemorativ ce pregătiți să apară.

Vă rog respectuos să binevoiți a transmite mulțumirile mele bunei doamne Meissner pentru sprijinul umanitar ce acordă acestei fetițe și familiei ei.

Vă doresc sărbători fericite și mulți ani perfect sănătoși cu toți ai d[umnea]voastră.

Devotat,
C. Săteanu

*

C. Săteanu
Iași
Telefon 1250
[Iași], 29 octombrie [1]937

Mult iubite domnule Meissner,

În sihăstria mea nu mă pot dispensa de spiritualitatea d[umnea]v[oa]s[tră] și nici să rup pana spre a nu mă ocupa de d[umnea]v[oa]s[tră].

De aceea vă rog să fiți bun și cu autoritate recunoscută în materie, să binevoiți

a accepta sugestia ce mi-o transmite cucernicul preot şi istoric D. Furtună din Dorohoi, ca să luaţi iniţiativa revizuirii procesului de caterisire al lui Ion Creangă.

Suntem, încă, în anul când toată ţara comemorează pretutindeni pe marele scriitor, căruia generaţia noastră de [i]eri şi de azi, îi datoreşte această acţiune de reabilitare morală.

Mai ales sunt informat că Î[nalt] P[prea] S[finţia] S[a], mitropolitul Nicodim, este înrudit cu Ion Creangă şi că a luat iniţiativa de a i se ridica un bust sau un monument la Humuleşti, ceea ce ar înlesni revizuirea procesului.

Inutil să adaug că iniţiativa d[umnea]v[oa]s[tră] ar avèa un răsunet moral pe întreaga ţară.

În speranţa că rugămintea mea va avea ecou în sufletul d[umnea]v[oa]s[tră], vă salut cu respect şi devotament,

C. Săteanu

■

[Iaşi], 4 ianuarie 1938

Scumpe domnule Meissner,

Suspendat în aer şi în aşteptarea ...ultimei mele călătorii, vă rog respectuos să binevoiţi a-mi împrumuta pentru scurt timp volumul de curând apărut cu sumarul Convorbirilor literare pe 70 de ani[14].

Mă voi afunda, astfel, în nimbul gloriei trecute, pentru a găsi mângâierea clipelor de acuma.

Devotat,

C. Săteanu

• Originalele acestor epistole, inedite, se află la Arhivele Naţionale din Bucureşti. Fond Constantin Meissner. Dosar nr. VI/66, f. 20^r–v^. 24^r^, 25^r^ – 26^r^, 27^r^, 28^r^ – 29^r^, 30^r^, 31^r^ – 32^r^, 35^r–v^ – 36^r^, 37^r^ – 38^r^, 39^r^ – 40^r^, 41^r^.

1. C. Săteanu ~ *Carnaval literar. Anecdote culturale. Cu 20 de clişee în text.* [Iaşi, 1930] şi *Figuri din Junimea. Cu 45 clişee şi autografe.* Bucureşti, «Bucovina», [1936], 380 pagini.

2. Octav Băncilă ~ *Mihai Eminescu ~ Post mortem laureatus. Tablou* în *Figuri din „Junimea". Cu 45 clişee şi autografe.* Bucureşti, «Bucovina», [1936], p. 137.

3. I.E. Torouţiu (1888–1953), istoric şi critic literar, autorul celebrei colecţii de *Studii şi documente literare. Volumele 1–13.* Bucureşti, «Bucovina» 1931–1946.

4. Nicolae Râmniceanu, profesor de drept civil la Universitatea din Bucureşti, ginerele lui Constantin Meissner.

5. Reprodus în cartea sa ~ *Figuri din „Junimea".*

6. Nu a trimis nimic şi nici nu a participat la comemorarea *Junimii* din mai 1936.

7. Nu a scris nimic. Probabil că nici nu a fost invitat.

8. C. Săteanu ~ *Despre „caracuda" Junimii* în *Adevărul*, 50, nr. 16.101, miercuri, 22 iulie 1936, p. 3, col. 1-3.

9. C. Săteanu ~ *Figuri din „Junimea". Cu 45 clişee şi autografe.* Bucureşti, «Bucovina», 1936, unde lui Constantin Meissner i se consacră paginile 335-344.

10. Constantin Meissner a fost ministrul Lucrărilor Publice între 1926-1927.

11. Veronica Meissner s-a căsătorit cu profesorul Nicolae Râmniceanu.

12. *Comemorarea „Junimii" la Iaşi, mai 1936. Sub îngrijirea d*[*omni*]*lor Const. Meissner* şi *Rudolf Şuţu.* Iaşi, Tipografia Concesionară: Alexandru A. Ţerek, 1937.

13. Manuscrisul celui de al doilea volum a fost distrus în timpul războiului.

14. Mihai Sânzianu – *Convorbiri literare. Indice bibliografic.* Bucureşti, 1938.

FRANȚA, HEGEMONIE SAU DECLIN?

Anastasia DUMITRU

În contextul actual, când suntem manipulaţi, când singura certitudine pare a fi incertitudinea, când concepte ca valoare şi centru cultural sunt discutate, istoricul **Lucian Boia** încearcă să răspundă, într-o carte, la o singură întrebare: *Hégémonie ou déclin de la France?* Les Belles Lettres, 2009 (varianta în limba română *Franţa, hegemonie sau declin?* în traducerea lui Emanoil Marcu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2012). Pornind de la controversele referitoare la viitorul Franţei, autorul încearcă să găsească un răspuns cert. Pentru a adânci problematica (ne)declinului identifică încă trei probleme: Despre care declin vorbim? Ce anume e pus în discuţie, *puterea globală* a Franţei sau mai curând *nivelul ei de dezvoltare,* eventual *influenţa* ei în lume? Cercetătorul abordează studiul diacronic şi compară Franţa cu ea însăşi sau cu „dinamica" ei în raport cu dinamica celorlalte ţări aflate în competiţie. Autorul recunoaşte lipsa de temei a unor analize recente, centrate pe evoluţiile neliniştitoare din ultimii zece ani, dar cărora le lipseşte dimensiunea istorică.

Lucian Boia prezintă creşterea celei mai mari ţări a Occidentului, face o incursiune în istoricul revoluţiei democratice şi burgheze care sacralizează statul şi proprietatea rurală, apoi identifică semnele descreşterii: sfârşitul iluziilor: schimbările celui de-al Doilea Imperiu; puterea aparentă şi puterea reală: de la înfrângere la victorie, de la victorie la înfrângere. Cercetătorul anunţă factorii care duc la pierderea puterii Franţei. Primul argument îl constituie preferinţa tuturor pentru limba engleză. „Franţa nu se prăbuşeşte. În schimb franceza este în cădere liberă", susţine autorul. (p. 189) Forţa competitivă a acestei ţări se diminuează pentru că „ţările din jurul ei nu încetează să crească", este un alt argument.

Diminuarea natalităţii este enumerată printre cauzele declinului. În 1970 Franţa reprezenta 3, 6 % din populaţia mondială, procent redus la 1, 7 % în 1950, la 1 % în ultimii ani ai sec. XX, scrie Lucian Boia. Franţa va fi în 2060 o ţară majoritar islamică prevăd unele analize. Multiculturalismul este în plină expansiune, fiind şi o fărâmiţare culturală specific epocii actuale, un amalgam de minorităţi (etnice, religioase, regionale, profesionale, sexuale), de aceea va fi nevoie de un nou model care să pună pe picior de egalitate unitatea în diversitate. (p. 188)

Autorul cărţii *Franţa, hegemonie sau declin* citează concluziile celor mai re-

cente studii. Precizează că istoricul britanic Perry Anderson susţine că, după ultimele tresăriri din perioada gaullistă, totul merge prost în cultura franceză; ideologie, cercetare ştiinţifică, ştiinţe umane, literatură şi artă, învăţământ [...], „tabloul luat în ansamblu e lamentabil: pentru mulţi, e o adevărată *degringoladă*... Ai sentimentul că lucrul de duzină, îndobitocirea, ca şi amestecul treburilor intelectuale cu o politică şi o arghirofilie corupătoare invadează totul". „În străinătate, pasiunile francofile, atât de obişnuite în perioada interbelică, aproape au dispărut." „Nici un intelectual francez nu a mai dobândit o reputaţie internaţională comparabilă" cu cea a marilor nume din generaţiile precedente." (Conform teoriei lui Perry Anderson, *La Pensée tiède. Un regard critique sur la culture française,* urmat de *La Pensée réchauffée*). Istoricul român consideră că „tabloul schiţat de Anderson frizează uneori caricatura şi interpretarea lui e foarte îngustă, o critică stângistă în maniera 1968." (p. 196) O altă teorie care a dus la o adevărată campanie de discreditare este cea privind „moartea culturii franceze" *(The Death of French Culture),* anunţată pe coperta ediţiei europene a revistei *Time.*

Donald Morrison, autorul articolului, constată sec că produsele culturale franceze nu mai au trecere în afara Franţei, mai ales în lumea anglo-saxonă. Romanele franceze traduse în Statele Unite se numără pe degetele unei mâini, muzica franceză este aproape absentă, şi chiar piaţa de artă, în care multă vreme Parisul a dat tonul, a părăsit malurile Senei plecând la Londra sau la New York (din totalul vânzărilor de artă contemporană, doar 8% îi mai revin Franţei, faţă de 50%, partea Statelor Unite, şi 30% a Marii Britanii). Despre acest articol şi despre scandalul pe care l-a provocat printre intelectualii francezi, Donald Morrison s-a exprimat mai pe larg (adăugând câteva nuanţe) în cartea lui *Que reste-t-il de la culture française?,* urmată de *Le Souci de la grandeur* de André Compagnon, Paris, 2008). Lucian Boia susţine că şi această concepţie nu poate fi întru totul adevărată. „Pentru un produs cultural nu cota corespunde obligatoriu valorii sale efective. Oricum, succesul datorează mult strategiilor de comunicare, adaptarea la „aerul epocii" şi la mecanismele pieţei", scrie profesorul român menţionând totuşi că odată cu declinul limbii, cultura franceză pare afectată de o pierdere de substanţă şi de o pierdere de imagine.

În anii 1950 şi 1960 Franţa înregistrează o ofensivă în toate direcţiile, mai ales în literatură, filozofie şi ştiinţele umane, fiind apogeul existenţialiştilor: Sartre, Camus, Simone de Beauvoir; epoca lui Fernand Braudel, a Şcolii Analelor şi a Noii Istorii, „invenţie" în principal franceză; înflorirea antropologiei, cu Claude Lévi-Strauss, apoi a criticii literare, cu Roland Barthes, cu Michel Foucault şi Jacques Derrida. „Noutăţile" în cascadă trezesc un viu interes în toată lumea, inclusiv în Statele Unite, mai ales *French Theory,* care a fost baza aşa-numitelor *Cultural Studies,* orientate spre căutarea diversităţii socio-culturale prin scoaterea în evidenţă a identităţilor minoritare. Autorul român mai aduce drept argumente ale solidităţii culturale premiile Nobel pentru literatură. Din cele douăzeci de premii acordate în perioada 1945-1965, cinci sunt

atribuite unor autori francezi: André Gide (1947), Francois Mauriac (1952), Albert Camus (1957), Saint-John Perse (1960), Jean-Paul Sartre (1964); americanii primesc doar trei şi tot atâtea britanicii.

Deşi cultura franceză părea instalată durabil la cel mai înalt nivel internaţional, în perioada actuală Franţa are un mare deficit de imagine. Modele - ideologice, literare, artistice, până şi formele şi gesturile vieţii cotidiene - care erau în mare parte de concepţie franceză, au devenit în primul rând americane. Acest transfer, susţine L. Boia, are un prim motiv evident: America este mai mare decât Franţa, mai bogată şi mai puternică (a fost şi argumentul iniţial al Franţei, şi era cea mai mare, mai bogată şi mai puternică dintre ţările Occidentului). America e mai legată decât Franţa de timpul prezent. Dacă Franţa pare marcată de trecutul ei, fundamental conservatoare, America este o societate individualistă, pragmatică şi idealistă în acelaşi timp, diversificată, mobilă şi îndrăzneaţă. „Cea care face lumea să viseze acum este America. La toate nivelurile: de la înalta cultură ştiinţifică la o cultură populară larg răspândită peste tot în lume: muzică, cinema, mode vestimentare, obiceiuri alimentare...

Comparativ cu această inepuizabilă capacitate de a cuprinde o diversitate de categorii, cultura franceză rămâne marcată de un rafinament care – din păcate! - nu mai este al timpului nostru. Ea îşi păstrează o aură elitistă care continuă să încânte o minoritate, dar care-i limitează răspândirea”, afirmă Lucian Boia. (p. 206). Ce oferă America? Ea este ţara „produselor” culturale, care garantează deopotrivă profitul şi notorietatea. În „civilizaţia spectacolului” care a invadat planeta, opinia publică e mai sensibilă la recordurile sportive, decât la performanţele ştiinţifice şi literare. Omul actual are nevoie de show; un concert de muzică pop sau un film de acţiune ce taie respiraţia (pe care altădată le-am fi trecut la categoria divertisment mai curând decât la cea de cultură) lasă cu mult în urmă o carte destinată câtorva intelectuali. „Epoca Luminilor a apus de mult!, scrie L. Boia, ea rămâne ataşată de «prejudecata» unei anume calităţi intelectuale şi a unei autonomii relative a actului cultural. Franţa nu e deloc înzestrată pentru a face faţă Americii.”

Un alt argument al succesului anglo-american îl constituie concluziile cărţii *1001 Painting You Must See Before You Die* (general editor Stephen Farthing), Londra, 2006, citate de cercetătorul român. Dintre cele 1001 tablouri considerate cele mai reprezentative pentru istoria artei, rezultatul e grăitor: din 1850 până în 1900, artiştii francezi sunt în frunte; din 1900 până în 1950, curba e descendentă, dar rămâne la un nivel destul de ridicat; după 1950 se prăbuşeşte, pentru a dispărea total odată cu ultima creaţie franceză datând din 1966. Din 1967 până în 2006 se înşiră 120 de tablouri, cele mai multe semnate de artişti americani, britanici şi australieni; latino-americanii, germanii, spaniolii, italienii, japonezii... îşi împart ce rămâne, iar francezii rămân pe dinafară. Lucian Boia se întreabă: A existat în această selecţie un criteriu de valoare? Cum e definită „valoarea”, când nu mai există canon artistic, când

arta evoluează în toate direcţiile imaginabile? „Decide piaţa (concentrată în ţările anglo-saxone), prin sensibilitatea celor care fac ierarhiile, o sensibilitate ce nu mai e deloc orientată spre Franţa. Iată, se va spune, revanşa celor care, într-un moment sau altul, au suportat dominaţia artei franceze", notează L. Boia (p. 207).

Clasamentul universităţilor este un alt criteriu al hegemoniei. Capacitatea Franţei de a atrage elitele tinere din alte ţări e destul de modestă. Autorul menţionează concluziile studiului *Academic Ranking of World Universities,* Center for World-Class Universities, Shanghai Jiao Tong University, 2008. O echipă a universităţii din Shanghai, în urma performanţei: numărul de profesori sau foşti elevi care au obţinut premiul Nobel sau medalii Fields; numărul de profesori figurând printre autorii cei mai citaţi; numărul de articole publicate în revistele *Nature* şi *Science...*, anunţă clasamentul. Primele zece universităţi sunt exclusiv americane şi britanice (începând cu Harvard şi Cambridge). Franţa e mult în urma primelor zece clasate. În 2008, prima universitate franceză, Paris VI, ocupă locul 46 printre universităţile lumii. Urmează Paris XI (locul 49) şi Şcoala Normală Superioară (locul 73); celelalte sunt pitite dincolo de poziţia 100.

După cele 225 de pagini ale cărţii, Lucian Boia încearcă să formuleze un răspuns la întrebarea *Franţa, hegemonie sau declin?* Problematica „declinului" francez rămâne controversată, iar concluzia este nuanţată: „da şi nu", sau cel puţin un „da, însă...", consideră istoricul, fără a se pronunţa clar. Din puterea globală de două secole încoace, Franţa e în scădere, incontestabil.

Cu riscul de a irita anumite susceptibilităţi francofone, Lucian Boia nu poate da un diagnostic optimist în ce priveşte viitorul limbii franceze şi al prezenţei culturale franceze în lume. În zilele noastre, în ritmul mondializării şi al accelerării istoriei, franceza, limbă de cultură internaţională, este în cădere, pentru că tradiţia se pierde. „Franceza şi cultura francofonă sunt lipsite mai ales de poziţii extra-europene decisive.

Engleza a fost impusă nu atât de Anglia, cât de America de Nord.

Spaniola şi portugheza sunt în plină expansiune datorită Americii Latine. Or, America Franţei este Africa neagră francofonă, cea mai săracă regiune a planetei, cu o capacitate de influenţă culturală nulă şi care va rămâne mult timp neglijabilă. Fără doar şi poate, Franţa nu mai are în faţa ei o adevărată carieră de mare putere," susţine istoricul.

Concluzia cărţii este că Franţa îşi va păstra un loc special, „Franţa a fost o ţară mare, diferită de celelalte. Chiar şi diminuată, ea vrea să rămână ea însăşi, adică diferită". Cartea lui Lucian Boia este un reper pentru cititorii interesaţi de unicitatea unei culturi, care continuă să fascineze.

UN DRUM SUITOR

Grigore ILISEI

În vara acestui an Cvartetul „Ad libitum" a marcat un sfert de veac de existență. Însăși rotunjirea unei asemenea cifre de împreună lucrare e impresionantă în sine. În cazul particular al muzicienilor care alcătuiesc prestigioasa formație camerală ieșeană această sumă jubiliară are o conotație aparte. Cei patru instrumentiști, încă studenți ai Conservatorului „George Enescu" din Iași, inspirați de magistrul lor Bujor Prelipcean și de Cvartetul de poveste „Voces", au întemeiat în 1988 „Ad libitum". Era un început de drum, o speranță, o aspirație spre performantă, contrapunctate de multe necunoscute și incertitudini ale jocului dragostei și întâmplării. Cei patru, Adrian Berescu, Șerban Mereuță, vioară, Bogdan Bișoc, violă, Filip Papa, violoncel, se visau „magnifici" aidoma înaintașilor de la „Voces". Erau tineri plini de făgăduințe în arta sunetelor. Aveau din belșug înzestrare nativă pentru muzică, străbătuseră cu succes uceniciile de până atunci și băteau cu îndreptățire, fiind auziți, la porțile măiestriei și consacrării. Existau premise favorabile reușitei. Dar doar aceste lucruri nu ar fi fost îndestulătoare. Pentru a izbuti să constituie un cvartet de ținută se cereau pe deasupra disponibilități sufletești și de caracter, în afara cărora nu se putea realiza osmoza, acel tot, când toți devin unul. Mințile, inimile, sufletul, mâinile, întreaga făptură să fie un singur corp al trăirii și al plăsmuirii sunetelor mirabile. Mai mult era nevoie de puterea jertfirii de sine pentru o comunitate, una mică, așa cum este un cvartet, dar absolut obligatorie ca să se ajungă la comuniune,

Cvartetul „Ad libitum"

adică la izbânda muzicală laolaltă. În absenţa capacităţii de a trece prin aceste furci caudine şansele reuşitei sunt minime. Au eşuat din astfel de pricini muzicieni de clasă luaţi individuali. Fuseseră incapabili să contribuie la crearea unei noi identităţi din sudura mai multora, păstrându-se în acelaşi timp individualitatea fiecăruia.

Componenţii Cvartetului „Ad libitum" au dovedit că au toate aceste calităţi trebuitoare şi că arta lor se rostuieşte sub spectrul afinităţilor elective, cele despre care a vorbit cu atâta adâncă înţelepciune „magul" Ibrăileanu. Şi astfel, treptat, treptat, printr-o generoasă dăruire şi forţa sacrificiului pentru arta pe care o slujeau cei patru au urcat în vârfurile măiestriei interpretative şi au impus formaţia lor între cele de top european. Acest înalt nivel a primit confirmarea în anul 1997, când, la unul dintre concursurile internaţionale de prim rang, la Evian, Franţa, „Ad libitum" a dobândit nu doar Marele Premiu, ci şi-a adjudecat, lucru rar, toate cel trei importante trofee, adică şi Premiul Presei şi pe cel al Mecenatului Muzical.

Existenţa acestui cvartet părea să curgă în albia cea mănoasă. Trecuse cu bine examenul marilor lucrări ale repertoriului de gen, de la Haydn, Mozart, Beethoven la Bartok, Kurtag, Piazzolla. Într-un asemenea moment fast a căzut ca un trăsnet în 2011 vestea morţii lui Adrian Berescu, vioara întâi şi capul de serie al formaţiei. E greu să înlocuieşti un violonist de o asemenea talie şi să găseşti pe cineva pe măsură şi compatibil. Viitorul arăta sumbru pentru „Ad libitum". Zeii au fost însă din nou prietenoşi cu destinul formaţiei de la Iaşi şi au ajutat la săvârşirea unui miracol. Alexandru Tomescu, violonistul de prim plan al României, cel care a câştigat concursul pentru vioara Stradivarius la care cântase Ion Voicu, admirator al lui Adrian Berescu, a decis să jertfească o parte din preţiosul său timp pentru ca „Ad libitum" să poată merge mai departe. Şi s-a reuşit astfel să se continue cu un nou elan, cu respectul pios pentru moştenirea ctitorului dispărut şi dorinţa împlinirii roditoare a visărilor acestuia. Sub aceste auspicii s-a înscris din acel moment activitatea Cvartetului „Ad libitum" în noua sa componenţă. Au trecut aproape doi ani rodnici, cu înregistrări de calitate şi concerte de răsunet, încununaţi prin concertul aniversar la 25 de ani de activitate.

Concertul Cvartetului „Ad libitum" de marcare a sfertului de veac de existenţă a formaţiei a fost revelatoriu pentru statura interpretativă la care a ajuns formaţia. Repertoriul abordat, Ludwig van Beethoven, Cvartetul în do major, opus 59, nr. 3, „Razumowski" şi Franz Schubert, Cvintetul de coarde în do major, opus 163, este ilustrativ pentru înalta măiestrie a ansamblului şi a fiecărui component în parte. Sunt lucrări antologice, capodopere ale genului, a căror transpunere solicită perfecta stăpânire a tehnicii, şi capacitatea unei citiri în registru propriu a partiturii, adică o transcripţie originală. Toate aceste calităţi au strălucit în concertul de celebrare. Admiratorii cvartetului priveau ascultau cu religiozitate şi recompuneau în gând drumul, urcuşul acestor interpreţi vocaţionali. Inspirata poftire la jubileu a violoncelistului Dan Prelipcean, mentor al începuturilor, spre a cânta alături de ei Cvintetul de Schubert, a fost, de asemenea, grăitoare cu privire la neuitarea treptelor devenirii, cât şi referitor la altitudinea artistică atinsă. Sub semnul acestor valori şi realităţi s-a încrustat prin acest concert memorabil un sfert de veac al afinităţilor elective pe care l-a străbătut temerar şi făgăduitor Cvartetul ieşean „Ad libitum".

METAFORA CRUCIFICĂRII LA MATEI VIȘNIEC (FRAGMENTE)

Daniel PANEȘ

„metaforicul nu există
decît înăuntrul metafizicii"
Heidegger

În piesa „Paianjenul în rană", Matei Vişniec se foloseşte de parabolă, ca şi în poeziile sale, pentru a-şi transmite „morala", viziunea sa asupra desacralizării şi dezumanizării societăţii noastre. Autorul compară jertfa lui Hristos cu suferinţa fiecăruia dintre noi, cei care, zilnic, ne trăim drama într-o lume absurdă. Deşi este o piesă de teatru, se observă că autorul stăpâneşte foarte bine tehnicile genului liric (gen în care a şi debutat), iar întreaga piesă poate fi considerată o „metaforă vie" a condiţiei umane actuale. Textul piesei este unul inovator în ce priveşte teatrul absurdului pentru că este un text situat la graniţa dintre genuri.

Paul Ricoeur preciza că „metafora este procesul retoric prin care discursul pune în libertate puterea pe care o comportă anumite ficţiuni de a redescrie realitatea. Legând astfel ficţiunea de redescriere, restituim întregul sens descoperirii pe care o face Aristotel în a sa *Poetică,* şi anume că o *poiesis* a limbajului îşi are originea în conexiunea dintre *mythos* şi *mimesis.* Această întâlnire dintre ficţiune şi re-descriere ne duce la concluzia că «locul» metaforei, locul său cel mai intim şi cel mai ultim, nu este nici cuvîntul, nici fraza, nici chiar discursul, ci copula verbului a fi. Acest «este» metaforic semnifică în acelaşi timp «nu este» şi «este ca»."[1] Tocmai această re-descriere a mitului crucificării lui Hristos folosită ca bază de plecare pentru ficţiune şi re-interpretare a semnificaţiei existenţei umane o găsim în piesa lui Matei Vişniec. Pentru a putea vorbi de o metaforă trebuie să avem o comparaţie subînţeleasă dintre doi termeni.

Paul Ricoeur spunea că, fiind considerată formal ca *deviaţie*, „metafora nu este decît o diferenţă de sens raportată la imitarea celor mai bune acţiuni, ea participă la dubla tensiune care o caracterizează pe aceasta: supunere la realitate *şi* invenţie fabuloasă; restituire *şi* înălţare. Această dublă tensiune constituie funcţia referenţială a metaforei în poezie. Considerată abstract — adică în afara acestei funcţii de referinţă —, metafora se epuizează în capacitatea sa de substituire şi se împrăştie în ornament; abandonată rătăcirii, ea se pierde în jocurile limbajului."[2] Cei doi termeni ai comparaţiei sunt realitatea (textul biblic) şi invenţia fabuloasă (ca de exemplu paianjenul). Metafora rezultată din această comparaţie este cea a condiţiei umane actuale iar înţelesul acesteia se rătăceşte în procesul de substituire a realului cu fabulosul, pierzându-se în jocul limbajului, tocmai de aceea textul este greu de înţeles la o primă lectură. Această comparaţie devine la Matei Vişniec o deconstrucţie a mitului jertfei lui Hristos.

În această piesă autorul *deconstruieşte un mit* fundamental al creştinismului, cel

al jertfei lui Hristos pentru mântuirea oamenilor. El face acest lucru prin inversarea accentului pus, astfel, accentul nu este pus pe jertfa lui Hristos ci pe banalul, cotidianul, derizoriul, pe dezumanizarea omului. Accentul nu mai cade pe transcendenţă ci pe uman. Jacques Derrida menţionează că „într-o opoziţie filosofică tradiţională nu avem o coexistenţă paşnică a unor termeni alăturaţi, ci o ierarhie violentă. Unul dintre termeni domină pe celălalt (din punct de vedere axiologic, logic etc.), şi ocupă poziţia de conducere. Pentru a *deconstrui* opoziţia este mai presus de orice, ca la un moment dat, să inversezi ierarhia." Ca exemplu este atitudinea celor trei crucificaţi care se întreabă cât a dat cu zarul unul dintre soldaţi, când de fapt ce trebuia pus în evidenţă după scenariul binecunoscut al crucificării era supliciul, calvarul morţii lui Hristos. În această piesă personajele parcă mor de plictiseală, numai spaima de păianjen le trezeşte pornirile instinctive, chiar duse la extrem, astfel creând nişte imagini groteşti. [...]

Această piesă este chiar mai mult decât o simplă punere în scenă a crucificării lui Hristos, este un *ritual* care *face prezent* (re-prezentat) un act iniţial, originar, indiferent de distanţa de timp care separă ritualul de conţinutul pe care vrea să-l repete. Aici este vorba de teoria *veşnicului reînceput* a lui Eliade, care este de fapt o prelungire a teoriei *eternei reîntoarceri* a lui Nietzsche, în care timpul sacru (mitic) este făcut prezent (termenul folosit de Eliade este cel de periodicitate/ ciclicitate) datorită *nostalgiei originilor* (întoarcerea la principiul iniţial, redescoperirea fiinţei în contextul actual în care omenirea uită însemnătatea sa, dezumanizându-se) cu scopul de *regenerare totală a timpului*. Autorul foloseşte „rama" prăfuită a sacrului (ritualul/ mitul), căreia îi pune o pânză nouă, cea a desacralizării şi dezumanizării. El se foloseşte de „forma" sacrului căreia îi adaugă un conţinut actual.

Eliade în *Tratat de istoria religiilor*[3] precizează că „toate ritualurile au proprietatea de a se desfăşura acum, în acest moment. Patimile lui Hristos, moartea şi învierea sa nu sunt comemorate pur şi simplu în cursul slujbelor din Săptămâna Mare. Ele se desfăşoară într-adevăr *atunci* sub ochii credincioşilor. Şi un adevărat creştin trebuie să se simtă *contemporan* cu aceste evenimente transistorice pentru că, repetându-se, timpul teofanic îi devine prezent". Înaltul preot care oficiază ritualul (punerea în scenă a crucificării lui Hristos) este autorul. El se foloseşte de mai multe procedee pentru a da impresia că patimile lui Hristos se întâmplă acum şi aici.

Un prim procedeu folosit de autor este cel al *oralităţii*. Deşi s-ar putea spune că oralitatea rezultă în mod firesc din folosirea ca principal mod de expunere în dramaturgie a dialogului, aici se vede foarte clar cum autorul insistă pe acest procedeu. Autorul precizează încă din didascaliile de la începutul piesei că „personajele vor vorbi cu greutate, cu gurile mereu avide de aer, gâfâind şi plătind cu sudoare şi sânge fiecare vorbă". Oralitatea este prezentă în text prin folosirea, aproape exagerată, a *apostrofului* pentru a arăta dispariţia unor sunete din cuvinte şi astfel a imita vorbirea curentă: *u'de?* (unde?); *e o coro'isniţă* (coropişniţă); *de ce nu mori oda'ă... ca s'scapi?* Oralitatea mai apare şi prin *dublarea sau chiar triplarea vocalelor* în unele cazuri: *'uu mai văăd...*; *Mamăăă!... 'inci de şase... 'nseamnă c-o s-umfle grăsanu' toat' lovelele...* Oralitatea mai apare şi prin folosirea *cratimei*, aşa cum se poate observa din exemplul dat, pentru a arăta eliziunea unor vocale. Oralitatea mai este prezentă şi prin folosirea unor *termeni de argou* cum ar fi: *borfaş*; *flecar*; *lovelele*; *sfârâit'le*; *pungaş'le*; *panglicar'le*; *cutră,* sau expre-

sii: *să umfle* (pe cineva); *a mierlit-o primu'* ; *mi s-a scurs ochiu'!* ; *'ţi cade carnea, 'umil*; *să plece scârba d-aici*; *Ţi-e frică, Hristos'l, nu-i aşa... Ţi se răceşte carnea, este?* De asemenea, oralitatea este prezentă şi în *didascalii*, unde autorul precizează sunetele care trebuie interpretate de actori: *BEGAR: 'u mai văd... (Icneşte. Mugeşte mai mult, răpus de o durere sufletească) 'uu mai vǎǎd... 'umil!*; *HUMIL (răcnind): Auzi, Be'ar?*; *BEGAR (brusc începe să geamă şi apoi să urle de durere): Ah!... Ah!*

Un alt procedeu folosit este cel al „comicului de nume". Putem vorbi de un „comic de nume" pentru că piesa este o parodie a crucificării şi nu o tragedie aşa cum ne-am fi aşteptat, iar tocmai parodierea faptelor tragice face din aceasta o piesă a teatrului absurdului. Autorul dă nume personajelor în funcţie de descrierea lor fizică, adăugând o tentă de ironie. Numele de *Begar* ar putea proveni din englezescul *beggar* (cerşetor), iar numele de *Humil* provine, probabil, din cuvântul francez *humil* (umil). Astfel cei doi tâlhari din evanghelii devin pe rând (*Begar* este prezentat în piesă ca un ucigaş de tată) un cerşetor de semne ale credinţei iar apoi (*Humil* este prezentat în piesă ca un hoţ) un om umil dar şi o persoană care îndură umilinţa la care este supus. Chiar şi cei doi soldaţi sunt diferenţiaţi tot după trăsăturile fizice: *grăsanu'* şi *slăbănogu'*.

Numele dat de autor personajului principal, care îi corespunde lui Hristos, este *Cel rănit sub coastă*. Dacă privim din punct de vedere imagologic, acest nume nu este altceva decât o *imagine anticipatoare*[4], pentru că ea anticipează sfârşitul tragic al personajului. Wunenburger în cartea sa *Filosofia imaginilor* precizează că imaginea anticipatoare poate avea mai multe surse: necesitatea de a acţiona, nevoia de a cunoaşte şi dorinţa. Imaginea noastră are ca sursă dorinţa „ca sentiment al subiectului că este privat de a avea sau a fi ceva, este cu siguranţă motorul cel mai important al producerii imaginilor ireale. Specificul acestor reprezentări este vizarea unui conţinut absent, dar a cărui realizare este aşteptată, sperată de subiect, pentru a-şi satisface aptitudinea de a dori să fie afectat de o plăcere sau neplăcere"[5]. Cititorul cunoaşte textul biblic şi totuşi el se aşteaptă să fie şocat de cruzimea scenelor crucificării lui Hristos. [...]

Dacă am face un „calcul" simplu de logică, o comparaţie între genul proxim şi diferenţa specifică, am observa unele inadvertenţe. Replica *Celui rănit sub coastă*: *Doamne, de ce m-ai părăsit?*, este spusă de două ori la fel ca şi

Matei VIŞNIEC
Foto: **Florence Chambournier**

Hristos în evanghelii, însă, în piesă, el nu moare imediat după ce rosteşte a doua replică aşa cum apare în evanghelii (Matei 27: 46 şi 50; Marcu 15: 34 şi 37). Autorul nu foloseşte nici replica finală a lui Hristos din evanghelia lui Luca (24: 46): *Tată, în mâinile Tale Îmi încredinţez duhul* dar nici replica din Ioan (19: 30): *S'a isprăvit!* ci mai are o altă replică (*Doamne, smulge-l de pe mine, Doamne!*) astfel deturnând sensul jertfei lui Hristos, transferând accentul pe frica ireală provocată personajelor de paianjen. O altă deosebire este lipsa semnelor divine, şi anume a întunericului ce a căzut peste lume de la ora 6 la ora 9, pe când, în piesa de teatru, întunericul apare doar în final (odată cu apusul soarelui) aşa cum aflăm din didascalii: „întunericul se lasă peste efortul disperat al celor doi crucificaţi de a alunga, aşa cum se mai poate, păianjenul din rana celui de-al treilea." Acest întuneric de la final nu poate fi interpretat ca un semn divin (aşa cum este întunericul căzut peste lume între orele 6 şi 9), ci ca o moarte a universului, un timp apocaliptic, escatologic, o adevărată viziune nitzscheană din *Amurgul zeilor*.

Acest ritual repune în scenă mitul „fondator" al creştinismului şi anume mitul jertfei lui Hristos. Orice mit a avut loc *in illo tempore* iar prin repetarea lui (prin ritual) timpul profan este abolit şi înlocuit de un timp magico-religios, un „etern prezent" al timpului mitic, descriind o epocă atemporală, în afara istoriei. Din acest punct de vedere piesa aceasta are multe asemănări cu romanul *Un veac de singurătate* al lui Gabriel Garcia Marquez, cel mai important exponent al curentului realismului magic.

Problema cu acest „etern prezent" sau atemporalitate este faptul că „prezentul acesta se devorează necontenit pe sine, ca într-o rotire continuă, ori o spirală (imagine nietzscheiană a veşnicei reîntoarceri)"[9], aşa cum bine sesizează Nicolae Balotă în universul absurdului din opera lui Beckett. Personajele par să-şi fi trăit viaţa, să-şi fi consumat timpul, timpul să se fi împlinit, de aici şi viziunea apocaliptică, escatologică în care personajele trăiesc într-un vid temporal, într-o suspendare a timpului „având iluzia unui timp omniprezent în care sunt înecate". [...]

Confruntaţi cu imposibilitatea *Celui rănit sub coastă* de a le împlini rugăminţile (aceste rugăminţi fiind, de fapt, batjocura făcută de cei doi condamnaţi la descendenţa divină a lui Hristos) Humil îl întreabă: *Eşti împărat şi 'ristos sau nu eşti? Spune-ne că eşti ş-o să credem în tine... Spune DA...* Observăm că cei doi tâlhari îi cer lucruri tot mai simple, fiind adepţii ideii că dacă cerinţele sunt simple şi consumul de energie necesar pentru facerea unei minuni este minim. *Cel rănit sub coastă* nu răspunde şi cei doi condamnaţi cred că el a murit.

Această batjocorire a lui Hristos de către cei doi tâlhari (în evanghelii sunt implicaţi şi preoţii şi lumea care a participat la crucificare) îşi are originile cu mult înainte în antichitate, în timpul lui Homer. Atunci, orice luptă dintre doi eroi legendari trebuia să aibă ca preambul acest ritual al defăimării adversarului prin injurii şi batjocuri. Cel mai cunoscut exemplu este cel al luptei dintre Ahile şi Hector. Aceste injurii aveau un rol psihologic de demoralizare a adversarului, de „distrugere" a onoarei acestuia şi a încrederii în acesta. Astfel, prima dată trebuia distrusă imaginea despre sine a adversarului iar apai persoana fizică prin lupta propriu-zisă. Acest lucru este vizibil şi în această piesă, în faptul că autorul pune un accent deosebit pe relatarea batjocoririi lui Hristos, la care adaugă elemente imaginate pentru a-şi susţine „pledoaria". Hristos trebuia „ucis" mai întâi de preoţi prin distrugerea imaginii acestuia, prin batjocorire, iar apoi prin uci-

derea fizică. Scena ce urmează este apogeul acestei satire a dorinţei omului de a crede în Dumnezeu, astfel la rugămintile celor doi de a *spune Da...* (ca semn că el este Hristos), răspunsul *Celui rănit sub coastă* este mereu *Nu sunt mort...*, care este răspunsul de la întrebarea de dinainte: *Om'le, eşti mort?* Pentru *Cel rănit sub coastă* este mai important faptul că nu este mort decât dorinţa de a-i face pe ceilalţi să creadă în el, în divinitate. Acest lucru arată decăderea omului, reducerea acestuia la instinctul primar, de autoapărare, la voinţa oarbă de a trăi.[10]

Begar se întreabă: *Cum poţi să crezi făr' semne? De ce crezi făr' semne?*, recunoscând astfel că el şi Humil fac parte din cei care au nevoie de semne pentru a crede şi că pentru ei nu există altă posibilitate de a crede în ceva numai dacă există semne. Până acolo se parodiază dorinţa omului simplu de a avea nevoie de un semn de la divinitate încât Humil îi cere: *Spune DA, auzi?... Spune DA... Chiar dac' nu eşti din osu' lui... Spune DA chiar dacă-i minciună... Om'le, o s-apună soar'le ş-o să rămânem aşa... Spune DA!* Dacă am analiza aceste replici strict din perspectiva religiei creştine, ele sunt un sacrilegiu, o blasfemie, dar ele nu reprezintă pentru noi decât o parodie a sacrului prin ideea că poţi crede în ceva prin intermediul minciunii. Nicolae Balotă, referindu-se la Beckett, spunea că „prin parodiere, umor, el desacralizează rituri şi credinţe"[11]. Nu întâmplător după această replică urmează menţionat în didascalii: „Pauză. *Soldatul cel gras izbucneşte din nou în hohote cumplite de râs.* Soarele e pe punctul de a coborî dincolo de linia orizontului. Insecta urâtă, grasă şi neagră începe să urce pe crucea CELUI RĂNIT SUB COASTĂ".

Cei doi tâlhari se tem (*Humil* este „disperat. Se frământă şi începe din nou să se zbată pe cruce") că dacă nu vor obţine un semn de la *Cel rănit sub coastă*, ei vor rămâne captivi în acel prezent continuu din care nu vor mai putea ieşi (*ş-o să rămânem aşa...*). Pentru a putea crede, ei au nevoie de un semn şi doresc cu orice preţ să obţină acest semn, chiar dacă el reprezintă o minciună. Aici avem şi o aluzie la perceperea religiei ca o „armă" de manipulare. [...]

Bogdan Creţu menţiona că „accentuarea patimii prin mijloacele îngroşate ale grotescului subliniază tocmai această smerenie a celui care, renunţând la statutul său privilegiat de zeu, alege să moară pentru izbăvirea celor păcătoşi, dar nu mai poate opri mecanismul acesta, o dată declanşat, devenind el însuşi victimă neputincioasă a propriului destin."[12] [...]

Matei Vişniec se foloseşte de simboluri pe care apoi le distorsionează, asemănându-se aici foarte mult cu expresioniştii, mai ales cu „Strigătul" lui Edvard Munch. Astfel crucea este un simbol creştin (prin convenţie el simbolizează sacrificiul lui Hristos pentru omenire) dar în această piesă el apare cu sensul său propriu, remarcat de Friedrich Nietzsche care vedea în cruce doar un instrument de tortură. Paianjenul este simbolul maleficului (morţii) care îşi prinde prada în plasă, o ademeneşte, pervertind omul, „insuflându-i răul" iar odată intrat în cel crucificat (crucea îi este plasa păianjenului, este capcana în care a căzut omul) acesta îşi pierde şi „fărâma de sacru" pe care o mai are. Această substituire de imagini nu este clară de la începutul piesei, ea va avea un rol important în economia textului doar în finalul acesteia, unde îl ajută pe autor să-şi demonstreze „teoria" desacralizării şi dezumanizării omului. [...]

Pentru Adrian Marino, comicul „devine involuntar tragic ori de câte ori se află

în fața unui destin absurd, fatalității nonsensurilor, carenței inevitabile a valorilor și idealurile înalte", iar tragicul „parodiat, minimizat, caricaturizat, ... devine o formă a deriziunii și a grotescului. Bazele și logica fatalității sunt surpate, absurditatea destinului disprețuită, disperarea devine grimasă, plânsul-râs și râsul-plâns, un râs nervos, crispat, angoasat"[13].

Astfel în piesă există un tragic dar nu unul în sensul clasic al termenului (adică unul provocat de prezența divinității) ci unul provocat tocmai de absența divinității, de absurditatea destinului, de captivitatea într-o lume sufocantă, în care singura modalitate de supraviețuire este râsul, ironia, parodia, caricaturizarea, într-un cuvânt bășcălia.

Nu întâmplător Matei Vișniec a ales ca cei doi „tâlhari" să scuipe, pentru a opri paianjenul, deoarece, acestui act, i-a fost deturnat înțelesul inițial. În text, a scuipa este un act firesc, e o binefacere, care ajută la alungarea insectei (a morții).

Noi, însă, nu putem face abstracție de celălalt înțeles, cel depreciativ, de a înjosi o persoană, în cazul de față Hristos. Este tot o formă de batjocorire, de dezicere a omenirii de faptele lui Hristos, de negare a existenței lui Dumnezeu. Aici iarăși jocul de cuvinte folosit de autor demitizează scena crucificării și arată desacralizarea societății de astăzi.

---

[1] Paul Ricoeur, *Metafora vie*, București, Editura Univers, 1984, p.17;

[2] Ibidem, p. 73-78.

Jacques Derrida, *Positions*. Paris: Minuit, 1972.

[3] Mircea Eliade, *Traté d'histoire des religions*, Ed. Payot, 1949, p. 149 apud Ioan Petru Culianu, *Mircea Eliade*, București, Ed. Nemira, 1995, p.104.

[4]Jean-Jacques Wunenburger, Polirom, *Filosofia imaginilor*, Iași, 2004, p. 52-55.

[5] Ibidem, p. 54.

[6] Ibidem, p. 48-52.

[7] Martin Esslin, Reflections. Essays on Modern Theatre, New York, Garden City, p. 188, apud Bogdan Crețu, *Matei Vișniec un optzecist atipic*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2005, p. 145.

[8] Paul Ricoeur, *Metafora vie*, București, Editura Univers, 1984, p. 73-78.

[9] Nicolae Balotă, *Lupta cu absurdul*, București, Ed. Univers, 1971, p. 483.

[10] Conceptul de bază al lui Arthur Schopenhauer este *voința oarbă de a trăi*.

[11] Ibidem, p. 485.

[12] Bogdan Crețu, *Matei Vișniec un optzecist atipic*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2005, p. 159.

[13] Adrian Marino, *Dicționar de idei literare (A-G)*, București, Editura Eminescu, 1973, P.434, 435.

Antonella CORNICI:

„Regizorul e ca un psiholog. Ascultă, prelucrează și oferă soluții"

Pe Antonella Cornici o cunosc de vreo zece ani, de pe vremea când, student fiind, o vedeam jucând pe scena Naționalului ieșean. Treptat, evoluția ei în teatru i-a deschis orizonturi noi, iar granița dintre actorie și regie a fost depășită în avantajul directoratului de scenă. Inteligentă, cerebrală, dar cu grăuntele acela de nebunie ludică sclipindu-i adeseori în privire, Cornici promite foarte mult în arta aceasta complexă și seducătoare a spectacolului. Face parte dintr-un val de creatori care gândesc altfel, trăiesc altfel, concep teatrul altfel... S-o ascultăm!

(Călin Ciobotari)

Antonella Cornici, faci parte dintre regizorii născuți din actori. Pentru cei ce nu te cunosc, e bine să precizăm că ai început ca actriță a Teatrului Național „Vasile Alecsandri" Iași. Ulterior, ai făcut o facultate de regie, și, iată, în prezent ai la activ două spectacole de succes: „M-am hotărât să devin prost" și „Billy mincinosul", ambele pe scena Naționalului timișorean. Întrebarea logică: ce anume a determinat transferul acesta din zona actoriei în cea a regiei?

Vezi tu, la un moment dat în viață apare un moment în care ceva nu mai funcționează bine, nu te mai înțelegi tu cu tine și cred că în astfel de momente trebuie să-nchizi o ușă și să deschizi alta. Sigur că e riscant, că nu e simplu, sigur că asta nu înseamnă neapărat că va fi mai bine sau mai ușor, dar trebuie să ai curaj, trebuie să încerci să-ți fie bine. Comoditatea nu e o soluție. Eu am jucat în primii zece ani mult, pe urmă mai puțin. Așa s-a întâmplat... iar eu sunt un om activ, nu pot sta să aștept nemurirea. Caut, descopăr, alerg, creez, vreau... În plus, mă săturasem de spectacole liniare, de regizori fără imaginație, vedeam *dublu*...

Am început să lucrez cu studenții de la Actorie, am făcut câteva spectacole, au ieșit bine și deodată am început să mă înțeleg eu cu mine. Încetul cu încetul mă detașam de scândură și iar reveneam, și iar, și iar... Stop. Am dat la regie ca să fiu în regulă cu toate. E important să faci școală, chiar dacă ți se pare că știi totul. Asta e senzația pe care o au aproape toți actorii care se apucă de regie. Aiurea! Îți trebuie studiul ăsta, măcar pentru faptul că faci un caiet de regie, că ești obligat să treci prin niște examene, prin niște autori, pe care în mod normal poate că nu i-ai alege.

Și ca să-nchei: mulți actori se apucă de regie. Și transferul acesta se-ntâmplă de mult timp. Și nu numai în Romania. Unii actori care se fac regizori reușesc să facă spectacole sau filme extraordinare. Deci transferul acesta va continua, sunt sigură.

Mi se pare mult mai incitant transferul dintre regie și actorie. Dar aici e mai greu. În general regizorii nu vor să se facă actori. Oare de ce?

„Sunt un regizor care iubeşte actorul şi asta se vede în spectacolele mele”

Cu actoria ce ai de gând să faci?

Actoria va rămâne prima mea dragoste... e aşa de abruptă întrebarea asta!

Cred că voi mai juca, nu ştiu ce, nu ştiu cum... Ultimul rol mi-a rupt tendonul lui Achile. Am fost operată, am stat două luni în gips, am mers cu cârje vreo patru luni şi pe urmă am reînvăţat să merg. Şi aproape că s-a făcut anul! Am rămas cu o mobilitate proastă şi cu o frică de decorurile din scenă. Oricum de ceva timp am devenit o actriţă incomodă. Probabil din cauza regiei... Nu ştiu... Întreabă-mă altceva!

Ce fel de regizor simţi că eşti? Tiranic, sensibil, înţelegător?

Cred că din toate am câte puţin. Tiranic, NU!

Sunt un regizor care iubeşte actorul şi asta se vede în spectacolele mele.

Cât accent pui pe lucrul cu actorul şi, în general, cât de important crezi că este actorul în întregul unui spectacol? Nu pot să nu remarc unele tendinţe regizorale care instrumentalizează actorul, fac din el o unealtă oarecare.

Teatrul fără regizor se poate, fără actor nu! Cred că spun asta a zecea oară.

Pentru mine actorul este cel mai important într-un spectacol. Lucrez foarte mult cu actorii şi nu îi las să treacă pur şi simplu prin scenă. Cred că fiecare actor este important în spectacol, fie că are un rol principal, fie că face parte dintr-un personaj colectiv. Dacă ai pierdut din mână un actor, ai toate şansele să se destrame tot. Undeva va fi o fisură, o scurgere de energie care poate fi fatală. E important, ca regizor, să nu uiţi niciodată că actorul nu este sclav pe plantaţia nimănui şi că, fără acest actor, tu ca regizor, nu exişti! Şi aici se vor „enerva” probabil mulţi, dar asta e părerea mea. Am văzut spectacole cu lumini dintre cele mai ...spectaculoase, cu decoruri minunate, muzică, mulţimi mişcătoare, sincron, un puzzle perfect, dar parcă lipsea ceva. Totul era de plastic, artificial, nu era suflet! De fapt, nu era *actorul*! Şi eu, ca actriţă, am trăit experienţe de acest gen şi m-am simţit rău, umilită, realizam că nu contează dacă sunt eu sau doamna care vinde ziarele. Nu e corect! Nu e normal! Şi totuşi continuăm să trăim într-o dictatură regizorală... e trist.

„M-am săturat de spectacole după care pleci mai sărac, mai trist şi mai prost decât ai fost vreodată...”

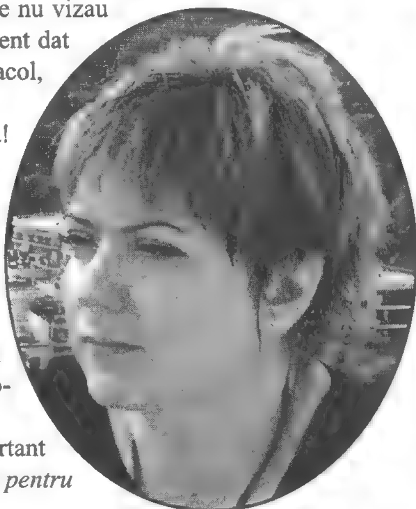
Ce influenţe resimte regizorul Cornici? Datorezi ceva cuiva la nivelul acestor preocupări regizorale?

E o întrebare la care eu pot răspunde două zile şi tot aş mai avea ceva de zis.

Pe scurt... Da, datorez ceva cuiva... şi ca regizor, dar şi ca actor. Există un „nebun” frumos care se numeşte Alexander Hausvater. Întâlnirea cu el m-a schimbat, mi-a dat curaj, m-a făcut să văd lumea altfel. Şi mi-a fost bine!

Când lucram la „Arborele tropicelor” (*spectacol regizat de Alexander Hausvater la Teatrul Naţional Iaşi – C.C.*), de multe ori plecam din scenă şi stăteam lângă Alexander. Eram curioasă cum se vede totul din sală, mă gândeam atunci că aşa îmi va fi mai clar ce trebuie să fac eu ca actriţă în acel spectacol. Total greşit. Mult timp după aceea,

Alexander mi-a spus că puneam întrebări care nu vizau actoria şi atunci şi-a dat seama că la un moment dat voi face regia. Aşa a şi fost! După acel spectacol, pentru mine a început regia.

Dar să ştii că de la toţi înveţi câte ceva! Ca şi actorul! Poţi învăţa şi că nu trebuie să faci aşa...

Ce înseamnă pentru tine un spectacol reuşit?

Aplauze şi public fericit, actori care se simt bine în acel spectacol, mesaj, poveste, m-am săturat de spectacole după care pleci mai sărac, mai trist şi mai prost decât ai fost vreodată...

Ei bine, şi critica are un rol foarte important în reuşita unui spectacol, dar asta e *un subiect pentru o scurtă povestire...*

Cum te raportezi la noile tendinţe de a rescrie textele clasice, de a le adapta la cerinţele prezentului?

Cât poţi să rescrii la Cehov, la Shakespeare, la Caragiale, de exemplu?

Poţi face un scenariu din... sau adaptare după... aşa înţeleg. Numai că în ultimul timp observ că e la modă să montezi un text clasic, dar să-l retraduci, să-l adaptezi zilelor noastre şi să rămână titlul intact, iar dedesubt să se scrie **de Shakespeare**, de exemplu. E clar că Shakespeare nu a scris aşa, asta cu retraducerea e un clenci. Sunt de acord că unele traduceri sunt depăşite, dar hai atunci să retraducem, nu să rescriem. Şi dacă totuşi este necesar să adăugăm şi alte fraze în textul iniţial, putem să fim cinstiţi şi cu noi, şi cu publicul. Ce te costă să scrii pe afiş după titlu, adaptare sau scenariu sau mai ştiu eu ce? Experimentul ăsta nu vreau să-l înţeleg.

Mi-ar plăcea să fac un spectacol cu altă linie de decor şi costume... fără blugi, piele, ţinte, metal, pistoale etc.

Deci: mă adaptez, dar simt nevoia şi de altceva. Prea mult „update" devine obositor!

Tot mai multe teatre din România cer regizorilor montări pe texte contemporane. De unde crezi că provine interesul acesta subit pentru dramaturgie contemporană?

Dramaturgia contemporană are alt limbaj, altă „melodie", abordează alte subiecte, evident că unele texte sunt mai gustate de public. E greu să digeri „Richard al III-lea", de exemplu, deşi eu ador textul acesta, comparativ cu „M-am hotărât să devin prost". Uite şi titlurile cum sună!

Textele contemporane, mă refer la cele bune, desigur, se asimilează repede de public. Sunt poveşti din zilele noastre, oamenii se regăsesc repede în aceste texte. Asta nu înseamnă că numai asta montăm. Toate teatrele au în repertoriu şi texte clasice, dar, e adevărat, predomină texte contemporane. Nu ştiu dacă ar mai supravieţui un teatru numai cu texte clasice. Deşi... Cine ştie?!

Eu am o problemă cu textele contemporane. Găsesc greu unul care să-mi placă. Din această cauză, mai nou, dramatizez nuvele, romane, scenarizez pe o idee, astfel încât, la final, să am un text cu o poveste clară, interesantă, un text dramatic pe care să poţi construi situaţii, relaţii, personaje, un text care să spună CEVA.

Asculţi mai mult publicul sau vocile interioare?

Când aleg un text, ascult de cineva din mine, când construiesc un spectacol mă gândesc şi la public. Încerc să fiu clară. Mă transfer în locul spectatorului şi încerc să văd dacă se înţelege, dacă e limpede. Am întâlnit uneori în spectacole momente încâlcite. Nu înţelegeam nimic, mă chinuiam să desluşesc simboluri... E o vorbă în teatru: „scrie în caietul program!". Biiine! Eu nu vreau asta. Eu citesc caietul program al unui spectacol din altă perspectivă.

Ţi se pare utilă specializarea regizorului pe un anumit tip de teatru sau, din contra, crezi în această profesie ca în una de tip renascentist, în care regizorul trebuie să aibă apetenţe universaliste?

Orice regizor are o amprentă în spectacolul creat. Nu ţi s-a întâmplat să vezi un spectacol şi să spui la final că numai X sau Y putea să-l construiască aşa?

Cred că orice regizor ar trebui să încerce de toate. Nu poţi construi numai într-o zonă, te vei repeta. La fel cum şi actorul nu poate juca numai un tip de personaj. N-ai de unde să ştii că, abordând un alt tip de teatru, nu vei avea surpriza minunată de a te regăsi mai bine acolo decât într-o zonă în care ai poposit un timp.

În plus, eu mă plictisesc repede. N-aş putea să montez acelaşi text de nenumărate ori, aşa cum văd că se obişnuieşte şi nici să stau în aceeaşi zonă de creaţie, de texte, de stil.

„Cât putem inventa? Ceva va plesni, va exploda..."

Vreau să îmi spui câte ceva despre cum repeţi la un spectacol. Impui o anume atmosferă de lucru? Cât stai pe lucrul „la masă"?

Repet în maxim cinci sau şase săptămâni. Concentrat. Stau la lecturi destul de puţin, cam două, trei zile. Nu pierd timpul, nu pierd actorul din ochi, stau „călare" pe el până ia startul personajului. După aceea îi las libertatea de joc, dar sunt atentă să nu se rătăcească printre improvizaţii. Sunt actori cu care trebuie să stai mai mult de vorbă, să le explici, să inventezi trecuturi de personaje şi tot felul de poveşti. Alţii au o intuiţie fantastică, pur şi simplu se duc, se aruncă. Important este să ai răbdare cu toţi. Fiecare actor are mecanismul său, dacă tu l-ai ales, însemnă că el poate să facă ceea ce ai crezut tu. Doar că el vede din interior. De aceea e necesar să-ţi impui acea răbdare de care am amintit mai sus. Regizorul e ca un psiholog, ascultă, prelucrează şi oferă soluţii, răspunsuri, motivaţii. Dacă te apuci să ţipi, să te enervezi, cum am văzut că fac alţii, nu vei rezolva imediat ceea ce-ţi doreşti să obţii. Unii actori se pot bloca, se inhibă şi rămân aşa. Nici eu nu am răbdarea cea mai mare, dar mă autoeduc. Îmi amintesc de experienţele mele ca actriţă şi atunci încerc să înţeleg, să caut calea cea mai bună. Repetiţiile nu trebuie să fie o corvoadă, actorul trebuie să vină cu plăcere, cu chef de a se juca.

E important să-ţi formezi echipa care să rămână echipă până la capăt.

Ţi-am văzut ambele spectacole de la Naţionalul timşorean, la fel cum ţi-am urmărit spectacolele-examen de la Universitatea de Arte „George Enescu" Iaşi. Am

apreciat de fiecare dată capacitatea ta de a face lucruri clare, tonice, pozitive. Ştiu că poate părea banal, dar mi se pare important să-mi spui ce crezi despre rosturile teatrului în secolul XXI.

Teatrul este un mijloc de educaţie. Aşa ştiu eu încă din liceu şi aşa cred că ar trebui să fie. Oamenii vin la teatru să se destindă, să se amuze, să înveţe, să socializeze, să viseze... După un spectacol unii se duc să caute cartea respectivă să o citească, alţii au păreri tocmai pentru că ştiu piesa din alte montări. E important să rămână CEVA după un spectacol. De aceea vorbeam de poveste, de mesaj. Concurăm cu cinematografia, cu zecile de posturi de televiziune, cu internetul. Sigur că este neloial. Teatrul rămâne cuvânt, actor la rampă, lacrimă, emoţie imediată, aplauze. Deja publicul s-a întors în sala de teatru. Deci?!...

Ai lucrat şi lucrezi cu studenţii la actorie. Cum îi simţi? Ce crezi că au în plus şi ce au în minus faţă de generaţiile anterioare?

Am să încep cu minusurile: unii nu mai sunt atât de preocupaţi de a învăţa, de a descoperi, de a vedea. Cunosc studenţi la teatru din Iaşi care nu au văzut spectacolele Teatrului Naţional de aici. Vorbesc serios. E grav. Sunt studenţi la teatru şi nu văd spectacole de teatru. Asta n-o înţeleg. Probabil că e o modă să fii student la teatru, *e cool.*

Însă avem norocul că nu toţi sunt aşa. Şi atunci vorbim de plusuri: parcă mai curajoşi decât am fost eu odată, se manifestă fără bariere, joacă peste tot, ceea ce noi n-am făcut. E şi de înţeles. Eu am prins concursuri prin ţară, teatrele scoteau locuri anual. Acum totul e blocat, închis, dacă mai prind colaborări ici colo, sunt fericiţi. Şi, crede-mă, unii dintre absolvenţi sunt extraordinari de buni. Dovada este şi Gala Tânărului Actor, care, de câţiva ani, numără printre câştigători mulţi absolvenţi din Iaşi. Avem o pepinieră importantă, se pare.

Vorbim oricum de alte generaţii şi inevitabil apare acel „conflict". Eu nu l-aş numi chiar aşa. Pur şi simplu fiecare generaţie are şi asimilează un alt sistem de valori, vine cu un alt bagaj de educaţie, de legi şi de tehnologie. Cultura cred că rămâne singura care poate uni epocile. Evident cu artificiile de rigoare.

Pe final, aş vrea să ştiu părerea ta despre cum va evolua arta spectacolului în anii următori. Mai sunt lucruri noi de spus? Sau revenirea la teme, atitudini, metode din trecut este inevitabilă?

Ştii tu, nimic nu e nou sub soare, aşa se spune. Chiar aşa e? Păi, hai să vedem!

Ceea ce a făcut Meyerhold, de exemplu, a fost la acel moment contestat, reprimat, distrus; acum e un sistem regizoral pe care-l studiem în facultate şi-l aplicăm pe texte. Se poate ca peste zeci de ani ceva ce nu „înghiţim" astăzi să devină obiect de studiu mai târziu. Arta presupune mereu o permanentă căutare.

Aud din ce în ce mai des cuvântul „criză". Suntem într-o criză nesfârşită. Şi, culmea, totul şi toţi se crizează. Teatrul de ce n-ar face şi el o criză...? Doar e la modă!

Acum suntem în zona „Avatar", eu aşa simt. Teatrul are alte mijloace tehnice de sunet, lumină, decor. Nu ştiu cum va fi mai târziu. Uneori mă gândesc că s-ar putea să revenim la clasic, la patină. Cât putem inventa? Ceva va plesni, va exploda...

(interviu realizat de Călin CIOBOTARI)

MICROMEDALIOANE

Florin FAIFER

O imperturbabilă conştiinciozitate
Andrei Ciobanu

Atras, se vede, mai de mult de Commedia dell'arte, Andrei Ciobanu întocmeşte o disertaţie de câteva zeci de pagini, *Aspecte ale Commediei dell'arte*, în care manifestă un statornic spirit de fidelitate faţă de bibliografia pe care a găsit de cuviinţă să o folosească – în primul rând Vito Pandolfi, Ion Zamfirescu, antologia editată în 1984 la Editura Univers. E bine că s-a apelat şi la memoriile lui Carlo Goldoni, care luminează, pitoresc şi evocator, epoca.

Pornind de la „trăsăturile specifice" ale genului, masterandul purcede apoi la studierea – mereu, pe urma unor exegeţi – a „scenariilor", în care surprinde „legi scenice fundamentale". Se opreşte asupra „personajelor", cu mască-fără mască, în colorata lor varietate (vădită şi în „costume"), conturând, ca din carte, profiluri care e de sperat că-i vor folosi în activitatea artistică pe care are de gând să o desfăşoare. Sunt menţionaţi câţiva actori celebri, care s-au identificat cu tipurile interpretate (unele portrete, cum este acela al Isabellei Andreini, meritau dezvoltate), ca şi o serie de autori, care nu o dată erau şi interpreţi. În text sunt inserate citate din scenariile Commediei dell'arte şi nu se poate spune că ele nu-şi au oportunitatea lor. Cum, de asemenea, sunt binevenite – în afară de notaţiile despre „Scenografie" – relaţiile pe care Andrei Ciobanu le schiţează cu opera unor dramaturgi cum ar fi Molière. Un scurt capitol dinspre sfârşit se ocupă, de altfel, de „sfera de influenţă" a acestui gen a cărui activitate se propagă până astăzi. În rest, o implicare mai vădită a autorului în comentariu ar fi fost de dorit.

(iunie 2008)

O „reabilitare" a „femeii de moravuri uşoare"
Cătălin Dârja

Neaşteptată opţiunea lui Cătălin Dârja pentru o temă precum aceea pe care şi-a ales-o sau care i s-a propus: *Condiţia femeii decăzute în dramaturgia europeană a secolului XIX* („decăzută" sau „depravată"? – trebuie să se decidă). E însă o idee bună dacă ne gândim că despre figura prostituatei în creaţia artistică se vorbeşte, la noi, destul de rar. Autorul încercării pe care o comentăm nu s-a descurajat şi, beneficiind de îndrumări pe care a ştiut să le urmeze, recurgând la o bibliografie adecvată (încă prea sumară), şi-a gospodărit cum s-a priceput referinţele adunate.

A pornit, lărgind orizontul, de la roman (ilustrat de Balzac, cu ale sale „splendori şi mizerii ale curtezanelor"), ca să ajungă, firesc, la teatrul de moravuri. Dramaturgii vizitaţi sunt, întâi, Al. Dumas-fiul, apoi Oscar Wilde. E o problematică delicată aceea legată de un asemenea subiect controversabil, portretul curtezanei necesitând o tratare nuanţată.

Dar asta nu înseamnă că, discutând teza pe care un scriitor sau altul, mai idealist sau mai sceptic, o susţine, un comentator, fie el şi la început de drum, nu trebuie să aibă o atitudine faţă de păcatele sau virtuţile cu care, în proză sau în teatru, este înzestrat specimenul. E de văzut cât, în felul de a privi „femeia depravată", e prejudecată şi cât privire lucidă, până unde, la urma urmei, poate merge „reabilitarea". Fără un punct de vedere propriu, nivelul unei cercetări nu are cum să crească. Chiar dacă „doamna Alice Voinescu" e îmbiată, în lungi citate, să facă analize.

Lăudabil este faptul că Dârja s-a gândit să puncteze „istoria scenică" a pieselor asupra cărora se apleacă. Aici, fără îndoială, s-ar mai putea insista. Dar fără ca frazele să păstreze strict, ca să zicem aşa, aerul şi formulările din presa vremii. Sunt şi unele derapaje ce vădesc reminiscenţe proletcultiste (ale criticilor consultaţi, desigur), ca de pildă: „prostituţia e o plagă a capitalismului" şi alte câteva asemenea.

Se cere o mai mare atenţie la titlurile franţuzeşti, nemaivorbind de numele proprii, uneori de nerecunoscut (ex.: „Ninol de Lenctos"!); Maurice Chevalier, în schimb, e transcris cum trebuie, numai că el nu a fost scriitor, ci şansonetist. Subsolurile există, nu sunt lipsite de utilitate, dar păstrează o notă de ingenuitate, provenită din inexperienţa candidatului. Inexperienţă în materie de redactare a unei lucrări de această speţă, alte aspecte neprivindu-ne pe noi.

(iunie 2008)

Împătimit de Shakespeare
Alexandru Savu

Un model de devotament pentru tot ce ţine de teatru este fostul student al Facultăţii ieşene, Alexandru Savu. Era, în anul întâi, un student cu aparenţe modeste, cuviincios, puţin vorbăreţ, dar cu urechile mereu ciulite, el fiind însufleţit – i se citea în priviri – de o nepotolită voinţă de a şti. Lecturile intense, pe brânci, dacă putem spune, vizionarea repetată a unor spectacole, cu timpul propria experienţă, atât cât este, l-au transformat pe sfielnicul de odinioară într-un tip neaşteptat de combativ, gata să îşi susţină părerile cu impetuozitate, dacă nu chiar cu vehemenţă. Pentru că masterandul nostru, acroşând momente şi amănunte care semnifică, cutează să avanseze puncte de vedere proprii.

Aşa se întâmplă şi în disertaţia consacrată unui personaj deopotrivă enigmatic şi incitant: Hamlet. „Pariul" pe care îşi propune să-l câştige Alexandru Savu e conţinut în titlu: *Hamlet – între succesul nebuniei mimate şi eşecul lucidităţii asumate.* Pentru a vorbi despre „nebunie", întorcând-o pe toate feţele (sau barem pe câteva) şi pentru a ajunge la "nebunia mimată" a lui Hamlet (şi la nebunia altor personaje, cum ar fi „nebunia reală" a Ofeliei), autorul se avântă într-o incursiune – care în forma finală a lucrării a trebuit drastic restrânsă – în întreaga dramaturgie a marelui Will, căutând cu înfrigurare „ipostaze ale nebuniei şi urii".

Problema cu care se confruntă Alexandru Savu este aceea a spiritului de sinteză. Se lungeşte în analize, temător să nu lase nimic deoparte. E încă prea multă naraţiune în discursul lui şi nu toată, vorba bătrânului Maiorescu, în chestie. Unele afirmaţii (legate mai ales de grila factorului social) trebuie regândite, remodelate; la fel, anumite caracterizări (Iago, din prima versiune a studiului). Interesante mi s-au părut paginile în care masterandul – care are continuu în vedere teatralitatea textului – îşi expune ideile legate de un proiect de montare a capodoperei shakespeariene, Hamlet, aşa cum o imaginează el. E bine dacă teza pe care o redactează o fi în întregimea ei, la fel.

(iunie 2008)

EXPOZIȚII TEMPERATE, CĂLDURĂ MARE

Valentin CIUCĂ

Vara caniculară ieşeană a risipit mare parte dintre artiştii ieşeni fie în scurte stagii de tabără la munte, fie, alţii, rămânând prizonierii nevinovaţi ai căldurilor insuportabile. Cu toate acestea ritmul expoziţional nu a scăzut semnificativ deoarece, iubitorii de artă au beneficiat de câteva propuneri demne de luat în seamă. Prezenţa lui ***Grig Bejenaru*** la Galeriile *Dana* din strada Cujbă trebuie privită ca un moment edificator din punct de vedere axiologic la nivelul artei ieşene şi nu numai. Studiile sale de grafică, bursele de care a beneficiat în mai multe rânduri în Polonia, i-au creat un eşafodaj stabil, permeabil la racordurile cu valorile naţionale şi cele externe. Expoziţia de acum, marchează cu acurateţe profesională un parcurs ce-l recomandă ca unul dintre cei mai subtili şi aplicaţi graficieni ai momentului în România. Calitatea desenului său, suprapusă pe o viziune individualizată, subtilă şi convingătoare, face din artist un exponent convingător al graficii contemporane. Desenator cu un potenţial ideatic ilimitat, Grig Bejenaru face din fiecare imagine o construcţie ideală prin formă şi convingătoare prin metaforă. Cultura sa plastică, incontestabilă, salvează boemul dedat unor prelungite libaţii, confraţii de breaslă recunoscându-i valoarea. Arhitecturile sale grafice, supleţea traseelor pe suportul material, fac din fiecare imagine o altă poveste despre inefabil. Cu excelenta sa manualitate, mixată cu generozitatea unui mereu incitant proiect, Grig Bejenaru este o certitudine a artelor ieşene şi un ambasador persuasiv al spiritualităţii româneşti. Apreciez că artistul s-a definit convingător ca unul dintre graficienii României care contează în plan naţional şi extern. Boemia lui aduce, uneori, culoare în familia artiştilor ieşeni, dar nici lipsa spectacolelor sale nocturne nu dăunează sănătăţii…

Marcel CAHNIȚĂ
Mărul vrajei noastre

În alt plan, ***Dorin Lehaci*** evoluează în maniera sa cunoscută, titlul de doctor în arte asigurându-i o alură de posibil universitar sobru şi generos totodată. Expoziţia sa de la Galeria *Pallady* din Lăpuşneanu are o cunoscută amprentă stilistică, dialogurile sale cu peisajul asigurându-i o mişcare firească a formelor şi un cromatism perfect acordat unui sentiment aproape bucolic. Privitorul

intră firesc în dialogul cu imaginea ce se oferă, cu firescul ataşant al unei substituiri. Peisajul naţional îi permite să asocieze linearitatea orizontalei cu semeţia înălţimilor alpestre. În planul structurii imaginii, pictorul face din schiţele spontane doar un punct de pornire, unele imagini fiind desprinse dintr-o frescă medievală, sacră prin frumuseţea naturalităţii ei. Ceea ce conturează axiologic arta lui Dorin Lehaci este, pe de o parte cultura sa în domeniu, dar, la fel de important, modul cum surprinde, caracterial, expresia fiecărui personaj. Portretul mamei este un subtil mod de a-i mulţumi că există şi că relaţia dintre mamă şi fiu se circumscrie eternităţii. Dorin Lehaci configurează imaginea interioară a unor confraţi pe care, pictându-i, îi analizează şi-i conturează în datele preţuirii şi respectului în plan profesional. Traian Mocanu, beneficiar al mai multor portrete realizate de Dorin Lehaci, are, în expresia compoziţiei aplicaţia unui exersat, căruia îi adaugă un plus de sentiment. Traian poate fi încântat că este deţinătorul unor astfel de compoziţii, unde palpitul vital al personajului trece dincolo de banalitatea cotidianului. Arta ieşeană are în Dorin Lehaci un intelectual instruit şi subtil, care face din dialogul cu celălalt expresia unei bucurii intelectuale.

O surpriză de proporţii ne-a făcut ***Marcel Cahniţă***, la Galeriile *Cupola* unde, ca şi altădată, ne-a convins de potenţialul său creator în plan artistic. De această dată, titrată sub semnul polisemantic al literei Z, ca într-un film memorabil, artistul a prelucrat imaginile expuse în aşa fel încât să iasă din previzibila imagine obişnuită. Prelucrările sale pe calculator au uluit pe mulţi dintre cei prezenţi, interesaţi să vadă efectul transformărilor artistice. Atmosfera vernisajului, incitantă prin soluţiile tehnice şi prin selecţia unor concitadini din lumea artei a generat conversaţii interminabile şi aprecieri pe măsură. În plus, surpriza surprizelor a venit tot de la Marcel Cahniţă. A prezentat un album cu imagini dedicat sutelor de vernisaje la galeriile ieşene, ca un mod de a confirma printr-un gest simbolic, expresia unei prietenii. Felicitări, Marcel Cahniţă…

În urmă cu ceva timp un tânăr apărut din senin, fără studii de artă, recomandat însă ca artist plastic, este dispus să revoluţioneze lumea cu o invenţie aplicabilă pentru prima dată – în România. Opera era o pictură care evadase din bidimensionalitate şi devenise *Trei D*, o nouă dimensiune. A avut un succes fulminant, multă lume a sărit să-l sacralizeze. Evocă permanent câteva nume de designeri, de nonconformişti dispuşi să înghită pe nemestecate un parcurs neobişnuit. Televiziunile îl caută şi-n gaură de şarpe, numai că nu este nimic care să devină subiect de pagina întâia. La vernisajul de la Hotelul *Traian* din Iaşi erau mai mulţi cameramani decât interesaţii de artă, fie ea şi *Trei D*. N-am înţeles mare lucru din invenţia secolului, cum susţin prietenii din Botoşani, lucrările lipsite de povara 3D fiind absolut decente. I-am privit cu interes acuarelele, rafinate, subtile chiar în transparenţele ataşante. Are manualitate şi se vede. Cred chiar că ***Daniel Relenschi*** ar putea face o carieră pe cont propriu şi va avea priză la public. Fratele mai mic, ***Cătălin Relenschi*** îşi urmează fratele mai mare, are aplomb şi o superbă încredere că fraţii Relenschi vor revoluţiona arta lumii, dar nu sunt încă siguri că lucrurile vor sta chiar aşa. Oricum, spectacolul mediatic continuă şi unii vor paria în viitor pe arta *Trei D*. Spun şi eu o vorbă: *vom muri şi vom vedea!*

NELU GRĂDEANU

Vasilian DOBOŞ

Multă lume închinatu-s-a în bisericile pictate de el, vreo douăzeci la număr: Mănăstirea Dobrina, Sf. Nicolae (Huşi), Răşeşti, Hârşova, Negreşti şi, şi, şi. Toate cu preţuire sacră. Şi cele treizeci şi două de portrete ale foştilor episcopi din Eparhia Huşilor, aflate chiar în Palatul Episcopal, dimpreună cu portretul oficial al Episcopului Huşilor, Ioachim Mareş. Mai făptuieşte **Nelu Grădeanu** şi douăzeci şi una de reprezentări picturale cu "Gestica Părintelui Galeriu în predică", o mişcare a mîinilor prin aerul sfînt al altarelor. "...Am o preţuire sacră şi dragoste întru Hristos pentru Nelu Grădeanu", zice Părintele. Nu se linişteşte şi introduce pictura iconografică pe obiecte tradiţionale româneşti: Jug, Covată, Rogojină. Minunate, le-am văzut şi pe acestea. Mai apoi, finalizează treizeci de ipostaze cu Sf. Ioan Botezătorul.

Au vorbit şi admirat toate aceste minunăţii ale sale preadeosebiţii oameni: Părintele Galeriu, Arhimandrit Mina Dobzeu, Gheorghe A.M. Ciobanu, P.S. Ioachim, D.N. Zaharia, Valentin Ciucă, Gheorghe Răducanu, alt mare zugrav, Vicarul Simon Evans, cu prilejul expoziţiilor din Anglia, Ţara Galilor, Olanda, Luxemburg, Germania.

Nelu Grădeanu exersează, dincolo de arta sacră, bisericească, cu aceeaşi valoare, şi pictura laică, deschis modernităţii şi subtilităţilor sale. Transcendent, imanent, spiritualiza(n)t, cum place lui Dumnezeu.

RADICAL DIN... A4 (PRESĂ, CULTURALĂ PRESĂ)

Luca PRISECARU

Dintr-o tulburătoare pagină de poeme semnate de **Nicolae Dabija** în **Bucureştiul literar şi artistic**, nr. 9, 2013, desprindem o punte de metafore:

Plouă trist. Parcă plouă
peste o ţară ruptă în două.
Plouă de ieri. Plouă abătut
Ca după un război pierdut.
Plouă de-o zi. Poate de nouă
în Pruturile amândouă.
Plouă cu mahnă. Şi-n amvoane
Isus tresare din pridvoare...
(***Ploaie tristă***)

*
* *

Din revista **Spiritul critic**, nr. 4, 2013 animată de infatigabilul **Leonard Gavriliu**, la Paşcani, reţinem „Un interviu «festiv» cu **Magda Ursache**". Reproducem un fragment despre actualitatea disputelor fără reguli:

Din păcate, querella între tinerii veleitari şi scriitorii bătrâni (care ar trebui duşi urgent la Muzeul Antipa al literaturii, ca să lase locuri în faţă) a căpătat aspecte penibile; lupta firească dintre generaţii a ieşit din normalitate. „Bătrânelul" e dispreţuit de debutanţii din 00, 01, 02, scârbiţi de continuum. Blam de vârstă? Am primit şi eu unul de la Horia Gârbea, dispus să mă trimită la cimitir cu tramvaiul 5. Din partea generaţiei „expirate", îi doresc generaţiei „aşteptate" vânt bun în pânze. Sper să fie valabilă şi viabilă, să nu se perimeze, să dăinuie măcar cât predecesorii. Îi atrag atenţia că numai barbarii, „orfanii de carte" (mulţumesc pentru sintagmă, Niculae Gheran) cred că ar conta doar cei prezenţi, cei încă vii, nu şi morţii...

*
* *

Apostroful clujean (nr. 7, 2013) pune accentul pe contemporaneitatea dezolantă:

... Interviul lui Mircea Cărtărescu încalcă una dintre regulile de fier ale vieţii noastre culturale. Şi anume, la noi oricine are voie să acuze, să jignească, să in-

sulte, să hărţuiască pe oricine, iar cel astfel urmărit nu are voie, conform cutumei, să reacţioneze în nici un fel. Trebuie să se prefacă ba că nu-i pasă, ba că nu contează, el fiind constrâns [...] să tacă şi să îndure. Cu mare demnitate. Şi asta în zâmbetele satisfăcute ale galeriei, bucuroasă că a mai păţit-o unul [...] Poate că modelul nostru scriitoricesc de comportament a fost preluat din viaţa politică. Poate însă că îl avem cu toţii în sânge şi că viaţa politică de după 1989 nu a făcut altceva decât să-l potenţeze [...] Urâtă ţară, urâte moravuri literare, urâţi oameni. Urâte vremuri trăim. (**Marta Petreu**, ***Urâte vremuri***)

* * *

La 70 de ani, în dialog cu **Robert Şerban**, criticul literar **Cornel Ungureanu** mărturiseşte colocvial:

... Jurnalele mele, cele pe care le scriu zilnic, sunt altceva decât cele publicate. Dacă public ceva, public literatură. Dacă public „jurnal", public o istorie care recuperează imagini, adevăruri, istorii, proiecte. Lângă ceea ce a fost, cartea se ocupă şi de ceea ce cred eu că ar fi putut să fie. De ceea ce dă sens comediei momentului... (**Orizont**, Timişoara, nr. 8, 2013)

* * *

Pe lângă incitanta anchetă literară (ca şi altele, în numerele anterioare) cu semnături precum Ana Blandiana, Andrei Codrescu, Liviu Antonesei, Ruxandra Cesereanu, Gheorghe Schwartz, Norman Manea, Ovidiu Pecican, revista **Steaua** (iulie-august 2013) se deschide, ca de obicei, cu pagina-editorial a cumpătatului poet **Adrian Popescu**, redactorul-şef:

... Orgolioasa apariţie a clasicilor în viaţă pe scena publică, cu unele excepţii, nu mai provoacă murmure respectuoase, ci condescendente zâmbete ambigui sau ironice laude. Supravieţuitorilor de azi, numelor sonore de ieri li se concede numai dreptul de a aparţine epocii estetice sau a rezistenţei estetice, cu bunele sau relele sale. Rezerva de fond este că vremurile sunt ale internetului şi ale telefoanelor smart. Deci ale unui cod la care nu au acces decât parţial cei vechi. Tinerii lupi învaţă cum să-i alunge, de la prada gloriei, pe cei vârstnici, dar în pădure se aud deja mârâiturile celor cu colţii încă neformaţi, care se pregătesc pentru asaltul canonic, la rândul lor... (***Supravieţuitorul***).

* * *

În **Hyperion** (nr. 7-8-9, Botoşani), **Gellu Dorian** (urmând textelor semnate de Marta Petreu, Nicolae Manolescu, Adrian Alui Gheorghe) ne convinge în ***Are nevoie Mircea Cărtărescu de apărare?*** că adulatul, dar şi invidiatul scriitor român de audienţă europeană este în prim plan meritat, chiar şi când clamează autoizolarea lucidă din viaţa publică de acasă... Ni se reaminteşte că Mircea Cărtărescu a fost

nominalizat la Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu", cel mai important premiu care se acordă din 1991 unui poet român.

Mircea Cărtărescu nu face parte din rândul acelor scriitori care mor înainte de a închide ochii, ale căror cărți intră în rafturile bibliotecilor și ale librăriilor ca anonimii în mormintele din cimitire, conchide, plauzibil și solidar Gellu Dorian.

*

* *

Luceafărul de dimineață (nr. 9) excelează, ca de obicei, în cronici, recenzii, adnotări editoriale, însumând, constant, condeie critice aplicate (Dan Cristea, Felix Nicolau, Radu Voinescu, Horia Gârbea, Adrian G. Romila, Traian T. Coșovei, Ana Dobre, Gabriel Rusu, Nicolae Coande, Viorica Răduță, Geo Vasile, Ioan Holban, Simona-Grația Dima ș.a. – în ordinea în care apar paginați). Relaxantă, ancheta „Scriitorii și vacanța mare". Se confesează, de pildă, **Paul Aretzu**: *În vacanță scriu mai mult decât de obicei. La cinci kilometri de Caracal, am cumpărat un apartament într-o pădure, lângă Deveselu (cel cu americanii). Mi-am dus acolo aproape toate cărțile. Este raiul meu livresc...* Așa da, depozit de... muniție cărturărească!

*

* *

Anchetele inspirate, subtile, jucăușe ale lui **Marius Chivu** continuă să ne delecteze, instructiv, în **Dilemateca** (nr. 87). „Întâmplări cu scriitori și cititori" sunt pagini incitante semnate de Dan Coman, Domnica Drumea, Matei Florian („În clasa a patra am scris prima mea poezie. Se numea ***Toamnei*** și era minunată. Avea tot ce-i trebuie: rimă, păsări care pleacă, holde de grâu, gutui. Doar nu degeaba fusesem la școală toți anii ăia, nu?"), Adela Greceanu, Claudiu Komartin, Florin Lăzărescu, Marin Mălaicu-Hondrari, Dan C. Mihăilescu, Radu Paraschivescu, Ioana Pârvulescu, Radu Vancu.

*

* *

Contemporanul (nr. 9) continuă seria dosarelor: **Cazul Paul Goma (II)** și **Cazul Nicolae Breban (III)**. Eugen Simion scrie „Aventura lui Cioran", Maria-Ana Tupan despre „Nevoia de valoare" (Aura Christi), Teodor Codreanu despre „Zădărniciile" lui Liviu Ioan Stoiciu, Constantin Cubleșan despre „Romanul mitului Eminescu" (Florina Ilis), iar istoricul Dinu C. Giurescu relansează întrebarea gravă „Încotro ne îndreptăm, Doamne?"

PUBLICAȚII PRIMITE
(SELECTIV, 2013)

Academia bârlădeană
Acolada (Satu Mare)
Actualitatea literară (Lugoj)
Apostrof (Cluj-Napoca)
Arca (Arad)
Ardealul literar (Hunedoara)
Arheu (Bârlad)
Astra (Braşov)
Atent (Timişoara)
Atitudini (Ploieşti)
Axis libri (Galaţi)

Baaadul literar (Bârlad)
Banat (Lugoj)
Boem@ (Galaţi)
Bucureştiul literar şi artistic
Buletin Informativ Copyro (Bucureşti)

Cafeneaua literară (Piteşti)
Caiete Silvane (Zalău)
Caligraf (Drobeta-Turnu Severin)
Citadela (Satu Mare)
Contrafort (Chişinău)
Contemporanul (Bucureşti)
Convorbiri literare (Iaşi)
Cronica (Iaşi)
Cronica veche (Iaşi)
Cultura (Bucureşti)
Curtea de la Argeş

Discobolul (Alba Iulia)
Dilema veche (Bucureşti)
Dilemateca (Bucureşti)
Dunărea de Jos (Galaţi)

Etnogeneze (Mogoşeşti, Iaşi)
Euphorion (Sibiu)
Ex Ponto (Constanţa)

Familia (Banat, Serbia)
Familia (Oradea)
Feed Back (Iaşi)
Floare de latinitate (Novi-Sad, Serbia)

Glasul Bucovinei (Cernăuţi-Bucureşti)

Historia Universitatis Iassiensis (Iaşi)
Hyperion (Botoşani)

InterArtes (Constanţa)
Însemnări ieşene

Letras Rumanas (Bucureşti-Madrid, ediţia în spaniolă)
Lettres roumaines (Bucureşti-Paris, ediţia în franceză)
Limba română (Chişinău)
Luceafărul de dimineaţă (Bucureşti)
Lumina (Serbia)
Lumină lină (New York)

Memoria (Bucureşti)
Mesagerul literar şi artistic (Bistriţa)
Mişcarea literară (Bistriţa)
Mozaicul (Craiova)

Nord Literar (Baia Mare)

Onix (Dublin, Irlanda)
Opinia veche (Iaşi)
Orient latin (Timişoara)

Plumb (Bacău)
Poem Caffe (Brăila)
Poesis (Satu Mare)
Poezia (Iaşi)
Porto Franco (Galaţi)
Pro Saeculum (Focşani)

Ramuri (Craiova)
Revista Nouă (Câmpina)
Revista română (Iaşi)
Revista română de istorie a presei (Cluj-Napoca)
România literară (Bucureşti)

Scrisul Românesc (Craiova)
Secolul XXI (Bucureşti)
Semn (Bălţi, R. Moldova)
Semne (Deva)
Septentrion literar (Cernăuţi)
Spaţii culturale (Râmnicu Sărat)
Spiritul critic (Paşcani)
Suplimentul de cultură (Iaşi)

Teatrul azi (Bucureşti)
Teatrul Naţional Timişoara
Tibiscus (Banat)
Timpul (Iaşi)
Tomis (Constanţa)
Tribuna (Cluj-Napoca)

Vatra (Târgu Mureş)
Vatra veche (Târgu Mureş)
Vestea Bună (Răducăneni – Iaşi)
Visătorii (Puieşti – Bârlad – Vaslui)
Vitraliu (Bacău)

Zon@ literară (Iaşi)

Wallonie/ Bruxelles (Belgia)

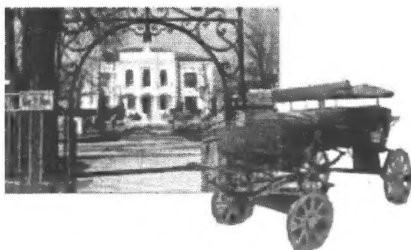
Revista poate fi procurată
în *reţeaua muzeelor literare ieşene* (*tel. 0747.499400, 0232.213210 secretariat*),
în *reţeaua de librării Sedcom Libris*,
precum şi prin comenzi la *Zirkon Media* (tel. 021.2551918)

1. **Muzeul** „Ion Creangă“ (Bojdeuca), inaugurat în anul **1918**
2. **Muzeul** „Vasile Alecsandri“ (Mirceşti), inaugurat în **1924**
3. **Muzeul** Mitropolit „Dosoftei“ (Literatură veche), inaugurat în **1970**
4. **Muzeul** „Mihai Codreanu“ (Vila Sonet), inaugurat în **1970**
5. **Muzeul** „Vasile Pogor“ („Junimea“), inaugurat în **1972**; reconstituit în anul **2007**
6. **Muzeul** „Otilia Cazimir“, inaugurat în **1972**
7. **Muzeul** „Mihail Sadoveanu“, inaugurat în **1980**
8. **Muzeul** „G. Topîrceanu“, inaugurat în **1985**

9-10. **Muzeul** „Mihai Eminescu“ - inaugurat în **1989**; **Colecţia** „Istoria Teatrului“ - inaugurată în **1976**

11. **Casa** „Nicolae Gane“ (**Centrul de muzeologie literară**, inaugurat în **1993**)
12. **Muzeul** „Constantin Negruzzi“ (Trifeşti-Hermeziu), inaugurat în **1995**

PARCUL COPOU
HERMEZIU-TRIFEŞTI
MIRCEŞTI
Str. Codrescu
Bulevardul CAROL I
Str. Lascăr Catargi
Şoseaua Sărăriei
Str. Sărăriei
Str. Simion Bărnuţiu
Str. Păcurari
Piaţa „Mihai Eminescu"
Str. Mihail Kogălniceanu
B-dul INDEPENDENŢEI
Str. Arcu
Str. Cuza-Vodă
Str. Ştefan cel Mare şi Sfânt
Str. Elena Doamna
Str. Anastasie Panu
Str. Zlataust
Str. Otilia Cazimir
PALATUL CULTURII
Piaţa BUCŞINESCU
TUDOR VLADIMIRESCU

DACIA LITERARĂ

Fondată la Iaşi în 1840
de Mihail Kogălniceanu

Vă invităm
să susţineţi apariţia
publicaţiei,
prin **abonament**,
în formula:

1. COMPANIA NAŢIONALĂ
„POŞTA ROMÂNĂ"

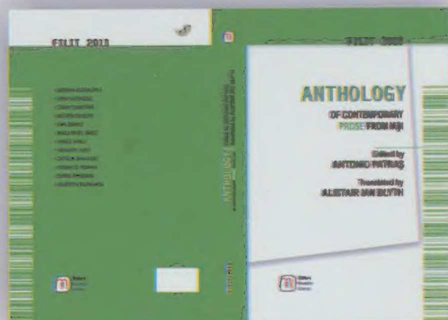
2. MUZEUL LITERATURII ROMÂNE
(Str. Vasile Pogor nr. 4, Iaşi, cod 700110)
prin mandat poştal
în sumă de 31,20 lei (*intern*)
şi 42,60lei (*extern*),
cu menţiunea
pentru **Daniela ŞTEFAN**
(luni-vineri, orele 9-15).
Sumele pot fi virate
către **Muzeul Literaturii Române**,
la Trezoreria Iaşi,
cod IBAN:
RO26TREZ4065004XXX000320.

Tiraj: 500 exemplare

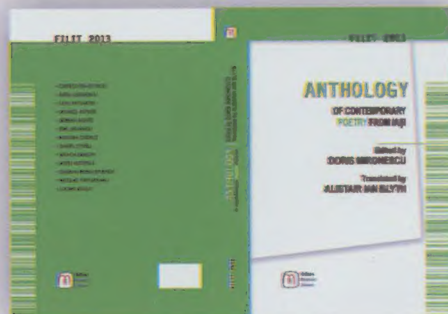

Tipar executat la S.C. PIM
Iaşi, tel. 0729. 992 968

Date de apariţie ale revistei:
ianuarie-februarie (nr. 1-2)
martie-aprilie (nr. 3-4)
mai-iunie (nr. 5-6)
iulie-august (nr. 7-8)
septembrie-octombrie (nr. 9-10)
noiembrie-decembrie (nr. 11-12)

ISSN (Tipărit) 1220-7322; ISSN (Electronic) 1584-2657

Preţ: 4 lei